NOVUM TESTAMENTUM

GRAECE ET LATINE.

NOVUM
TESTAMENTUM
GRAECE ET LATINE

EXPRESSUM

AD BINAS EDITIONES A LEONE X. P. M. ADPROBATAS

COMPLUTENSEM SCILICET ET ERASMI ROTEROD.

ADDITAE SUNT

ALIARUM NOVISSIMARUM RECENSIONUM VARIANTES
LECTIONES GRAECAE

UNA CUM

VULGATA LATINA, EDITIONIS CLEMENTINAE

AD EXEMPLAR

EX TYPOGRAPHIA APOSTOLICA VATICANA, ROMÆ 1592. CORRECTIS CORRIGENDIS
EX INDICIBUS CORRECTORIIS IBIDEM EDITIS, NEC NON CUM ADDITIS LECTIONIBUS
EX VATICANIS EDITIONIBUS LATINIS DE ANNIS 1590. 1592. 1593. 1598. VARIANTIBUS,
ADPOSITISQUE LOCIS PARALLELIS.

STUDIO ET CURA

LEANDRI VAN ESS,

S. THEOL. DOCTORIS.

TUBINGAE,

SUMTIBUS LUDOVICI FRIDERICI FUES.

1827.

PRAEFATIO.

Inter nostros Sacrarum literarum orientalium studiosos ubiubi fervor se efferens perlaudabilis, simul ac felix eorum Sacrorum studiorum progressus, nec non et frequenter apud me concurrentia studiosorum vota, ut quo possim mediocri pro pretio illis distribuerem exemplaria novi testamenti graeco-latini, propositum diu animo ruminans ad effectum provocarunt, stimulumque addiderunt novum, studiosorum vota ut inirem, et propriam admoverem manum ad novam novi testamenti graeco-latini recensionem in lucem edendam, qualem instituendam diu mentis eram, a coepto perficiendo labor ni improbus, et alia negotiorum juga mihi remoram dedissent. Occasione, qua plus quam 900. exemplaria *novi testamenti graeco-latini, studio D. P. A. Gratz*, Tubingae 1821. partim gratis, partim mediocri pro pretio disseminavi inter Sacr. literarum studiosos, plura a pluribus bene literatis viris apud me concurrebant vota, novam graeco-latini novi testamenti recensionis methodum tangentia, quatenus pergrata isthaec vota praestare putabam, meis jungere votis non recusavi, quin tamen esset, essentialiter ut recederem a diu a me intenta recensionis methodo.

Quae ergo in hacce editione adoptata sit recensionis et legis institutio, statuam:

recensitae sunt:

1) Editio Complutensis originalis.

2) Editio I. II. III. IV. V. Erasmi Roterod. originalis.

3) Roberti Stephani, cum praefatione: *O mirificam* ..... Parisiis 1546. 16°.

4) Christ. Frid. de Matthaei. Wittenbergae 1803—1807. Edit. II.

5) Nov. Test. graece, ex recensione Io. Jac. Griesbach cum selecta lectionum varietate. Lipsiae 1805. (editio manualis).

Quod ad *textum graecum* in hac mea recensione receptum adtinet, advertendum est:

a) quod textus ex editione V. Erasmi fundamentaliter, et quidem cum istius praeferentia receptus sit in locis, in quibus omnes supra nominatae editiones in textu cum hac editione V. Erasmi variant.

b) Consentiens inter se binus textus, *Complutensis* scilicet et ille editionis V. *Erasmi*, — qui plerumque fere consentit, — semper receptus est, haud ulla ratione recentioris textus critici habita.

c) Bino supra nominato inter se discrepante textu, unus aut alter receptus est, pro cujus parte stabat autoritas textus a *Griesbachio* recepti, juxta antesignatam manualem ejusdem editionem.

d) Textus *Roberti Stephani*, et D. *Matthaei* pro recensione mea non decisionis momentum admisit aliud,

quam ut eorum lectio a textu recensionis meae discrepans infra notata sit.

e) Omnes ergo aliarum omnium supra a me nominatarum editionum lectiones, quae et quatenus a textu recensionis hujusce meae discrepant, infra notatae inveniuntur; et ubi nulla earum editionum varia lectio infra notata invenitur, ibi textuum consensus constat.

In hacce igitur mea recensione vel *in* textu, vel *infra* textum reinveniendi patent:

1) textus Complutensis,

2) textus in quinque editionibus Erasmi receptus,

3) textus a Rob. Stephano receptus,

4) textus a D. Matthaeo receptus,

5) textus a Griesbachio receptus,

et quidem tali compendioso et contracto, inspectuque facili modo, quo praevia nulla exstitit editio altera, quae tam pro commodo manuali studiosorum, quam pro Sacrae critices usu — licet non in latiori sensu, saltem respectu textuum supra memoratarum editionum longe celebrium — utiliorem se reddidit.

Quae me insuper et alia movebat ratio erat, ut nostris Sacr. literarum studiosis offeram binum textum in *Complutensi*, et in editionibus *Erasmi* a Papa *Leone* X. probatum! *Latinus textus* e regione positus, est ille genuinus editionis vulgatae, juxta exemplar ex Typographia apostolica Vaticana Romae 1592, in quo ex indice correctorio Romano corrigenda correcta, nec non infra textum adpositae sunt lectiones, in exemplaribus Typographia Vaticana editis annorum 1590. 1592. 1593. 1598. variantes, additaque sunt

loca parallela. Ceterum summis in votis est, ut hacce recensionis manuali editione Sacrarum literarum graeco-latinarum studiosorum aliorumque virorum commodis consulam et utilitati, salutique omnium aeternae, et ut *verbum Christi habitet in vobis abundanter* Col. 3, 16. *ut det vobis secundum divitias gloriae suae, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorem hominem, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati .... ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus secundum virtutem, quae operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu, in omnes generationes seculi seculorum. Amen.* Eph. 3, 16. 17. 19—21.

Darmstadii 1827. Mense Maji.

Dr. L. van Ess.

DILECTO FILIO

ERASMO ROTERODAMO,

SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORI.

LEO P. P. X.

Dilecte fili salutem, et apostolicam benedictionem. Valde nos delectarunt lucubrationes tuae in testamentum novum jam pridem aeditae, non tam quia nostro nomini dicatae fuerant, quam quod non vulgari, sed nova et insigni quadam eruditione praestabant, omniumque doctorum calculo, plurimum laudabantur. Quas nuper a te recognitas, et pluribus additis annotationibus locupletatas, illustratasque fuisse certiores facti, non mediocriter gavisi fuimus, ex prima illa aeditione, quae absolutissima videbatur, conjecturam facientes, qualis haec futura, quantumve boni Sacrae Theologiae studiosis, ac orthodoxae fidei nostrae sit allatura. Macte igitur istius animi tui esto, ac publicae utilitati studens, operi tam Sancto, ut in lucem exeat, sedulo invigila. Dignam quidem tot laborum mercedem ab ipso Deo relaturus: a nobis vero meritam commendationem, et cunctis Christi fidelibus perpetuam laudem consecuturus.

Datum Romae apud Sanctum Petrum. Sub annulo piscatoris. Die X. Septembris. M.D.XVIII. Pontificatus nostri Anno Sexto.

Evangelista.

VENERABILI FRATRI
FRANCISCO EPISCOPO ABULEN.
ET DILECTO FILIO
FRANCISCO DE MENDOZA.
ARCHIDIACONO DE PEDROCHE IN ECCLESIA CORDUBENSI
VEL EORUM ALTERI.

LEO PAPA X.

Venerabilis frater et dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Dudum relatione Venerabilis fratris Bernardini Epi Sabinen. et dilecti filii nostrorū Egidii tt. sancti Matthei presbyteri Cardinalis nobis facta: intelleximus, qȝ inter alia quae bonae memoriae Franciscus tt. sanctae Balbinae presbyter Cardinalis: antequam ex humanis excederet, summa cum laude absolvit: extat opus N. et V. Testamenti: novi videlicet in greco et latino: et veteris in graeco et latino pdictis necnō hebraeo et caldeo sermonibus ab eodem Francisco Cardinale multa cum vigilia et doctorum consensu compositum: et usque ad sexcenta volumina vel amplius impensa ejusdem Francisci Cardinalis impressa. Sed cum post impressionem hujusmodi subito dictus Franciscus Cardinalis morte esset ablatus: et noster ad publicationem dicti operis consensus petitus non esset: nequivit hactenus opus ipsum ad doctorum manus et publicam utilitatem, cui erit fructuosum, advenire. Manet insuper voluntas dicti Francisci Cardinalis in illius testamento notata pro parte inexsequuta: et est ex precio pro quo dicta volumina vendentur explenda. Unde nos indignum existimantes qȝ hujusmodi opus amplius cum publicae utilitatis jactura lateat et pia tam imitabilis viri voluntas diutius debita exequutione frustretur: et utrique damno nostrae provisionis ope subvenire volentes: Motu proprio et ex certa scientia nostra opus prefatum comprobantes: et ut tale in lucem per

doctorum et aliorum manus libere de caetero venire possit concedentes: discretioni vestrae: qui: sicut accepimus ex exsequutoribus dicti testamenti estis: per haec scripta mandamus: quatenus volumina praedicta pro precio de quo melius agi poterit: etiā sine aliis dicti testamēti exequutoribus: si qui sint: diligenter vendi procuretis: et faciatis ex ipso precio dictam voluntatem juxta vires ejusdem precii adimpleri. Et ne aliquod dictorū voluminum non venditum maneat: inhibemus universis et singulis tam ecclesiasticis quam secularibus personis cujuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis sint: sub excommunionis lata sententia, a qua nonnisi a nobis ipis vel de nostro speciali mandato: praeterq̃ʒ in mortis articulo constituti: absolvi possint; nec non mille ducatorum auri de camera per quemlibet transgressorum solvendorum, et quos fabricae basilicae sancti Petri de urbe et nostrae camerae paribus portionibus applicamus: eo ipso incurrendis poenis: ne opus praedictum ab alio q̃ʒ persona vel personis per vos vel alterum ex vobis ad id deputatis pro tempore usque ad septennium a die inchoatae venditionis hm̄oi computandum emere vel illud durante septenio hm̄oi imprimere quoquo modo presumant. Si vero temerarie inhibitionem hujusmodi: quod absit praeterire non expaverint: Vobis et vestrum cuique transgressores praedictos excommunicatos denunciandi, et eos ut tales evitari mandandi, nec non poena quingentorum ducatorum hm̄oi singulariter mulctari, et quaevis alia desuper necessaria seu oportuna faciendi licentiam et facultatem tenore praesentium elargimur. Non obstan̄. constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscunque.

Datum Romae apud sanctum Petrum sub Annulo piscatoris die XXII. Martii. M.D.XX. Pontificatus nostri anno octavo.

N O T A N D A.

C. notat Complutensem textum.
Ed. 1. 2. 3. 4. 5. Er. notat Editionem primam, secundam, tertiam, quartam, quintam Erasmi.
Ed. omn. Er. notat Editiones omnes Erasmi.
St. notat editionem Stephani.
Gb. — —— Griesbachii.
Mt. — —— Matthaei.
omitt. — omittit.
add. — addit.
1590. 1592. 1593. 1598. notat editionem Vulgatam latinam ex Typographia apost. Vaticana Romae anno 1590. 1592. 1593. 1598. editam.

SANCTUM
JESU CHRISTI
EVANGELIUM
SECUNDUM
MATTHÆUM.

Cap. I.

1. *Βίβλος γενέσεως ἰησοῦ χριςοῦ, υἱοῦ δαυῒδ, υἱοῦ ἀβραάμ.*

1. [a] Liber generationis Jesu Christi filii David [b], filii Abraham.
a) v. 1–17. Luc. 3, 23–38. b) Rom. 1, 3.

2. *ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν ἰσαάκ. ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰακώβ. ἰακὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.*

2. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam, et fratres ejus.

3. *ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν φαρὲς καὶ τὸν ζαρὰ ἐκ τῆς θαμάρ. φαρὲς δὲ ἐγέννησε τὸν ἐσρώμ. ἐσρὼμ δὲ ἐγεννησε τὸν ἀράμ.*

3. Judas autem [a] genuit Phares, et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram.
a) 1 Par. 2, 4–10.

4. *ἀρὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἀμιναδάβ. ἀμιναδὰβ δὲ ἐγέννησε τὸν ναασσών. ναασσὼν δὲ ἐγέννησε τὸν σαλμών.*

4. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon.

5. *σαλμὼν δὲ ἐγέννησε τὸν βοὸζ ἐκ τῆς ῥαχάβ. βοὸζ δὲ ἐγέννησε τὸν ὠβὴδ ἐκ τῆς ῥούθ. ὠβὴδ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰεσσαί.*

5. Salmon autem genuit Booz [a] de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem.
a) Ruth 4, 17–22.

6. *ἰεσσαὶ δὲ ἐγέννησε τὸν δαυῒδ τὸν βασιλέα· δαυῒδ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν σολομῶνα ἐκ τῆς τοῦ οὐρίου.*

6. David autem rex [a] genuit Salomonem ex ea, quae fuit Uriae.
a) 2 Reg. 12, 24.

7. *σολομὼν δὲ ἐγέννησε τὸν ῥοβοάμ. ῥοβοὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἀβιά. ἀβιὰ δὲ ἐγέννησε τὸν ἀσά.*

7. Salomon autem [a] genuit Roboam. Roboam autem [b] genuit Abiam. Abias autem [c] genuit Asa. a) 3 Reg. 11, 43. b) 1 Par. 3, 10. 3 Reg. 14, 31. c) 3 Reg. 15, 8.

8. *ἀσὰ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰωσαφάτ. ἰωσαφὰτ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰωράμ. ἰωρὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν ὀζίαν.*

8. Asa autem [a] genuit Josaphat. Josaphat autem [b] genuit Joram. Joram autem [c] genuit Oziam.
a) 3 Reg. 15, 24. b) 3 Reg. 22, 51. c) 1 Par. 3, 11.

9. ὀζίας δὲ ἐγέννησε τὸν ἰωάθαμ. ἰωάθαμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἄχαζ. ἄχαζ δὲ ἐγέννησε τὸν ἐζεκίαν.

9. Ozias autem [a)] genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem [b)] genuit Ezechiam. a) 2 Par. 26, 23. b) 2 Par. 28, 27. 4 Reg. 16, 1.

10. ἐζεκίας δὲ ἐγέννησε τὸν μανασσῆ. μανασσῆς δὲ ἐγέννησε τὸν ἀμών. ἀμὼν δὲ ἐγέννησε τὸν ἰωσίαν.

10. Ezechias autem [a)] genuit Manassen. Manasses autem [b)] genuit Amon. Amon autem [c)] genuit Josiam. a) 2 Par. 32, 33. 4 Reg. 16, 20. b) 2 Par. 33, 20. 4 Reg. 21, 18. c) 2 Par. 33, 25.

11. ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος.

11. Josias autem [a)] genuit Jechoniam [b)], et fratres ejus in transmigratione Babylonis. a) 2 Par. 36, 1. 4 Reg. 21, 24. b) 1 Par. 3, 16.

12. μετὰ δὲ τὴν μετοικεσίαν βαβυλῶνος, ἰεχονίας ἐγέννησε τὸν σαλαθιήλ. σαλαθιὴλ δὲ ἐγέννησε τὸν ζοροβάβελ.

12. Et post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel.

13. ζοροβάβελ δὲ ἐγέννησε τὸν ἀβιούδ. ἀβιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν ἐλιακείμ. ἐλιακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἀζώρ.

13. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor.

14. ἀζὼρ δὲ ἐγέννησε τὸν σαδώκ. σαδὼκ δὲ ἐγέννησε τὸν † ἀχείμ. ἀχεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν ἐλιούδ.

14. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud.

15. ἐλιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν ἐλεάζαρ. ἐλεάζαρ δὲ ἐγέννησε τὸν ματθάν. ματθὰν δὲ ἐγέννησε τὸν ἰακώβ.

15. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob.

16. ἰακὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν ἰωσὴφ, τὸν ἄνδρα μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ἰησοῦς ὁ λεγόμενος χριστός.

16. Jacob autem genuit Joseph, virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.

17. πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ ἀβραὰμ ἕως δαυῒδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ δαυῒδ ἕως τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος ἕως τοῦ χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

17. Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim; et a David usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim; et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

18. τοῦ δὲ ἰησοῦ χριστοῦ ἡ † γέννησις οὕτως ἦν· † μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μαρίας τῷ ἰωσὴφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου.

18. Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ejus Maria [a)] Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. a) Luc. 1, 27. 35.

19. ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν πα-

19. Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traduce-

---

v. 14. Ed. omn. Er. ἀχην. — v. 18. Gb. γενεσις. — '' Ed. 1. 2. Er. μνηστευθησης.

ραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν.

20. ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδοὺ, ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ, λέγων· ἰωσὴφ, υἱὸς δαυϊδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τό γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐςιν ἁγίου.

21. τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

22. τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος·

23. ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαςρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ· ὅ ἐςι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.

24. διεγερθεὶς δὲ ὁ ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος κυρίου, καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

25. καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰησοῦν.

re [a]), voluit occulte dimittere eam.

a) Num. 5, 12. sqq. Deut. 24, 1.

20. Haec autem eo cogitante, ecce! Angelus Domini apparuit in somnis ei dicens: Joseph fili David! noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.

21. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum [a]); ipse enim salvum faciet [b]) populum suum a peccatis eorum.

a) Luc. 1, 31. b) Act. 4, 12.

22. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem:

23. „Ecce virgo in utero habebit, „et pariet filium; et vocabunt [1]) nomen ejus Emmanuel, quod est „interpretatum: Nobiscum Deus [a]).“

a) Jes. 7, 14.

24. Exurgens autem Joseph a somno, fecit sicut praecepit ei Angelus Domini, et accepit conjugem suam.

25. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum; et vocavit nomen ejus Jesum.

Cap. II.

1. Τοῦ δὲ ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ, μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν † παρεγένοντο εἰς ἱεροσόλυμα, λέγοντες·

2. ποῦ ἐςιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ † αὐτοῦ τον ἀςέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

3. ἀκούσας δὲ ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ.

4. καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς ἀρχ-

1. Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem [a]) Juda in diebus Herodis regis, ecce! Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam,

a) Gen. 35, 19. Luc. 2, 4. sqq.

2. Dicentes: Ubi est qui natus est rex Judaeorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum.

3. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Ierosolyma cum illo.

4. Et congregans omnes principes

---

v. 1. Ed. 2. Er. παραγενοντο. — v. 2. C. τον ἀςερα αὐτȣ.

1) 1590. vocabitur.

ιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ᾽ αὐτῶν, ποῦ ὁ χριςὸς γεννᾶται.

5. οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας· † οὕτως γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου·

6. καὶ σὺ βηθλεὲμ, γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίςη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα· ἐκ σοῦ † γὰρ † ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅςις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου, τὸν ἰσραήλ.

7. τότε ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ᾽ αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ † φαινομένου ἀςέρος.

8. καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς βηθλεὲμ, εἶπε· πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου· ἐπὰν δὲ εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.

9. οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν. καὶ ἰδοὺ, ὁ ἀςὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτοὺς, ἕως ἐλθὼν ἔςη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον.

10. ἰδόντες δὲ τὸν ἀςέρα, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα.

11. καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, † εἶδον τὸ παιδίον μετὰ μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ· καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν.

12. καὶ χρηματισθέντες κατ᾽ ὄναρ, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς ἡρώδην, δι᾽ ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

13. ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ, ἄγγελος κυρίου φαίνεται κατ᾽ ὄναρ τῷ ἰωσὴφ, λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ, ἕως ἂν εἴπω σοί· μέλλει γὰρ ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.

Sacerdotum, et Scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur.

5. At illi dixerunt ei: In Bethlehem [a] Judae [1]); sic enim scriptum est per Prophetam:

a) Joh. 7, 42.

6. „Et tu Bethlehem terra Juda, „nequaquam minima es in principibus „Juda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël [a]."

a) Mich. 5, 2.

7. Tunc Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis;

8. Et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero; et cum inveneritis, renunciate mihi, ut et ego veniens adorem eum.

9. Qui cum audissent regem, abierunt. Et ecce! stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usquedum veniens staret supra, ubi erat puer.

10. Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde.

11. Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum; et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham [a]).

a) Ps. 71, 10. Jes. 60, 6. Luc. 2, 16.

12. Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

13. Qui cum recessissent, ecce! Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge et [2]) accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Aegyptum, et esto ibi, usque dum dicam tibi; futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum ad perdendum eum.

v. 5. St. Mt. ἔτω. — v. 6. Ed. 1. Er. omitt. γαρ. — " Ed. omn. Er. add. μοι. — v. 7. Ed. 1. 2. Er. φαιναμενε. — v. 11. Ed. omn. Er. εὗρον.

1) 1590. Juda. 2) 1590. omitt. et.

14. ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτὸς, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς αἴγυπτον·

15. καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς ἡρώδου· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν † μου.

16. τότε ἡρώδης ἰδὼν, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν· καὶ ἀποςείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν βηθλεὲμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον, ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.

17. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος·

18. φωνὴ ἐν ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς· ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς· καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί.

19. τελευτήσαντος δὲ τοῦ ἡρώδου, ἰδοὺ, ἄγγελος κυρίου κατ᾽ ὄναρ φαίνεται τῷ ἰωσὴφ ἐν αἰγύπτῳ,

20. λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν ἰσραήλ· τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

21. ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν ἰσραήλ.

22. ἀκούσας δὲ, ὅτι ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς ἰουδαίας ἀντὶ ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν. χρηματισθεὶς δὲ κατ᾽ ὄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς γαλιλαίας.

23. καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς πόλιν λεγομένην ναζαρέτ· ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι ναζωραῖος κληθήσεται.

---

v. 15. Ed. 3. Er. μοι.

14. Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in Aegyptum.

15. Et erat ibi usque ad obitum Herodis; ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: „Ex Aegypto vocavi filium meum [a].“

a) Hos. 11, 1.

16. Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde; et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis.

17. Tunc adimpletum est, quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem:

18. „Vox in Rama audita est, plo-
„ratus et ululatus multus; Rachel [a]
„plorans filios suos, et noluit conso-
„lari, quia non sunt [b].“

a) Gen. 35, 19.
b) Jer. 31, 15.

19. Defuncto autem Herode, ecce! Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Aegypto,

20. dicens: Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israël; defuncti sunt enim, qui quaerebant animam pueri.

21. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israël.

22. Audiens autem, quod Archelaus regnaret in Judaea pro Herode patre suo, timuit illo ire; et admonitus in somnis, secessit in partes Galilaeae [a].

a) Infra 3, 13.

23. Et veniens habitavit in civitate, quae vocatur Nazareth; ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetas: „Quoniam Nazaraeus vocabitur [a].“

a) Joh. 1, 46.

Cap. III.

1. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς ἰουδαίας,
2. καὶ λέγων· μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
3. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς ὑπὸ ἠσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.
4. αὐτὸς δὲ † ὁ ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ. ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες, καὶ μέλι ἄγριον.
5. τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν ἱεροσόλυμα, † καὶ πᾶσα ἡ ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ ἰορδάνου·
6. καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ ἰορδάνῃ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.
7. ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;
8. ποιήσατε οὖν † καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας.
9. καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ.
10. ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.
11. ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι, εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου

1. [a] In diebus autem illis venit Ioannes Baptista praedicans in deserto Judaeae, a) v. 1–12. Marc. 1, 1–8. Luc. 3, 1–18.
2. et dicens: Poenitentiam agite! appropinquavit [1]) enim regnum coelorum [a]. a) c. 4, 17. Marc. 6, 12.
3. Hic est enim, qui dictus est [2]) per Isaiam prophetam dicentem: „Vox clamantis in deserto! Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus [a].“ a) Jes. 40, 3.
4. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos; esca autem ejus erat locustae, et mel silvestre.
5. Tunc exibat ad eum Ierosolyma, et omnis Judaea, et omnis regio circa Jordanem;
6. et baptizabantur [a] ab eo in Jordane, confitentes peccata sua. a) Act. 19, 3. 4.
7. Videns autem multos Pharisaeorum et Sadducaeorum, venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?
8. Facite ergo fructum dignum poenitentiae!
9. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem [a] habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. a) Joh. 8, 33. 39.
10. Jam enim securis ad radicem arborum [3]) posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.
11. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam; qui autem post

---

v. 4. Ed. 3. 4. 5. Er. omitt. ὁ. — v. 5. C. και πασα ἰουδαια. — v. 8. Ed. omn. Er. καρπους ἀξιους.

1) 1590. appropinquabit. 2) 1590. de quo dictum est. 3) 1590. arboris.

ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐςὶν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαςάσαι. αὐτὸς ὑμᾶς † βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ † καὶ πυρί.

12. Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέςῳ.

13. τότε παραγίνεται ὁ ἰησοῦς ἀπὸ τῆς γαλιλαίας † ἐπὶ τὸν ἰορδάνην πρὸς τὸν ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ᾽ αὐτοῦ.

14. ὁ δὲ ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων· ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέ;

15. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐςὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. τότε ἀφίησιν αὐτόν.

16. καὶ βαπτισθεὶς ὁ ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ, ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιςερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ᾽ αὐτόν.

17. καὶ ἰδοὺ, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα· οὗτός ἐςιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

me venturus est [a]), fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare; ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni [1]); a) Joh. 1, 15. 26. 33. Act. 1, 5. 11, 16. 13, 25.

12. cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum [a]); paleas autem comburet igni [2]) inextinguibili. a) c. 13, 30.

13. [a]) Tunc venit Jesus a Galilaea in Jordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. a) Marc. 1, 9–11. Luc. 3, 21–23.

14. Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?

15. Respondens autem Jesus, dixit ei: Sine modo! sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum.

16. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua; et ecce! aperti sunt ei coeli; et vidit [a]) Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. a) Joh. 1, 32.

17. Et ecce! vox de coelis, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui [a])! a) c. 12, 18. 17, 5. 2 Petr. 1, 17.

CAP. IV.

1. Τότε ὁ ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

2. καὶ νηςεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕςερον ἐπείνασε.

3. καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

4. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· γέγραπται· οὐκ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται

1. [a]) Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. a) v. 1–11. Marc. 1, 12. 13. Luc. 4, 1–13.

2. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit.

3. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic, ut lapides isti panes fiant.

4. Qui respondens dixit: Scriptum est: „Non in solo pane vivit homo,

---

v. 11. Ed. 3. Er. βαπτιζει. — " C. Mt. omitt. και πυρι. — v. 13. C. εἰς.

1) 1590. igne. 2) 1590. igne.

ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκ-
πορευομένῳ διὰ ςόματος θεοῦ.
5. τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διά-
βολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ † ἵςη-
σιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.
6. καὶ λέγει αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ
θεοῦ, † βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγρα-
πται γάρ· ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ
ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν
ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς
λίθον τὸν πόδα σου.
7. ἔφη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· πάλιν γέ-
γραπται· οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν
θεόν σου.
8. πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ
διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ
δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας
τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν,
9. καὶ λέγει αὐτῷ· ταῦτα † πάντα
σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.
10. τότε λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ὕπ-
αγε † ὀπίσω μου, σατανᾶ· γέγρα-
πται γάρ· κύριον, τὸν θεόν σου, προσ-
κυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.
11. τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβο-
λος· καὶ ἰδοὺ, ἄγγελοι προσῆλθον,
καὶ διηκόνουν αὐτῷ.
12. ἀκούσας δὲ ὁ ἰησοῦς, ὅτι ἰω-
άννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν
γαλιλαίαν,
13. καὶ καταλιπὼν τὴν ναζαρὲτ,
ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς καπερναοὺμ, τὴν
παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις ζαβουλὼν
καὶ νεφθαλείμ·
14. ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἡ-
σαΐου, τοῦ προφήτου, λέγοντος·
15. γῆ ζαβουλὼν καὶ † γῆ νεφθα-
λεὶμ, ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ ἰορ-
δάνου, γαλιλαία τῶν ἐθνῶν.
16. ὁ λαὸς, ὁ καθήμενος ἐν σκό-
τει, εἶδε φῶς μέγα· καὶ τοῖς καθη-

„sed in omni verbo, quod procedit de
„ore Dei [a]." a) Deut. 8, 3. Sap. 16, 26.
5. Tunc assumpsit eum diabolus in
sanctam civitatem, et statuit eum su-
per pinnaculum templi;
6. et dixit ei: Si Filius Dei es, mit-
te te deorsum! Scriptum est enim:
„Quia angelis suis mandavit de te, et
„in manibus tollent [1]) te, ne forte of-
„fendas ad lapidem pedem tuum [a])."
a) Ps. 90, 11. 12.
7. Ait illi Jesus: Rursum [2]) scriptum
est: „Non tentabis Dominum Deum
„tuum [a])!" a) Deut. 6, 16.
8. Iterum assumpsit eum diabolus
in montem excelsum valde; et osten-
dit ei omnia regna mundi, et gloriam
eorum;
9. et dixit ei: Haec omnia tibi da-
bo, si cadens adoraveris me.
10. Tunc dicit ei Jesus: Vade, sa-
tana! Scriptum est enim: „Dominum
„Deum tuum adorabis, et illi soli
„servies [a])." a) Deut. 6, 13.
11. Tunc reliquit eum diabolus
et ecce! angeli accesserunt, et [a]) mi-
nistrabant ei. a) Joh. 1, 51.
12. Cum autem audisset Jesus,
quod Ioannes traditus esset [a]), seces-
sit in Galilaeam; a) c. 14, 3. sqq. Marc. 1, 14.
Luc. 4, 14.
13. Et, relicta civitate Nazareth,
venit, et habitavit in Capharnaum ma-
ritima, in finibus Zabulon et Neph-
thalim;
14. ut adimpleretur, quod dictum
est per Isaiam prophetam:
15. „Terra Zabulon et terra
„Nephthalim, via maris trans Jorda-
„nem, Galilaea [3]) gentium [a]). Jes. 9, 1.
16. „Populus qui sedebat [4]) in tene-
„bris, vidit lucem magnam: et seden-

v. 5. Ed. 1. Er. ἐςησεν. — v. 6. Ed. omn. Er. βαλλε. — v. 9. Ed. omn. Er. ταυτα σοι παντα δωσω. — v. 10. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. omitt. ὀπισω μȣ. — v. 15. Ed. omn. Er. omitt. γη.

1) 1590. ut in ... tollant. 2) 1590. Jesus rursum: 3) 1590. Galilææ. 4) 1590. ambulabat.

μένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.

17. † ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς κηρύσσειν, καὶ λέγειν· μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

18. περιπατῶν δὲ † παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελφοὺς, σίμωνα, τὸν λεγόμενον πέτρον, καὶ ἀνδρέαν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν· ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς.

19. καὶ λέγει αὐτοῖς· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων.

20. οἱ δὲ † εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

21. καὶ προβὰς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφοὺς, ἰάκωβον, τὸν τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννην, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ ζεβεδαίου, τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν· καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς.

22. οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

23. καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν γαλιλαίαν ὁ ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

24. καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν συρίαν· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σεληνιαζομένους, καὶ παραλυτικούς· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

25. καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας καὶ δεκαπόλεως καὶ ἱεροσολύμων καὶ ἰουδαίας καὶ πέραν τοῦ ἰορδάνου.

„tibus in regione umbrae mortis, lux „orta est eis [a]." a) Jes. 60, 2. sq. Luc. 1, 79.

17. [a]) Exinde coepit Jesus praedicare, et dicere: Poenitentiam agite! appropinquavit [1]) enim regnum coelorum. a) Marc. 1, 14–22.

18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilaeae [a]), vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare, erant enim piscatores. a) Marc. 1, 16. sq. Luc. 5, 2–11.

19. Et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.

20. At illi continuo, relictis retibus, secuti sunt eum.

21. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem ejus, in navi cum Zebedaeo patre eorum, reficientes retia sua; et vocavit eos.

22. Illi autem statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

23. Et circuibat Jesus totam Galilaeam, docens in synagogis [a]) eorum, et praedicans Evangelium regni, et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo [b]). a) Luc. 4, 15. 44. Marc. 1, 39. b) Marc. 6, 55. 56.

24. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui daemonia habebant, et lunaticos [a]), et paralyticos; et curavit eos. a) c. 17, 14.

25. Et secutae sunt eum turbae multae de Galilaea [a]) et Decapoli, et de Ierosolymis, et de Judaea, et de trans Jordanem. a) Marc. 3, 7. Luc. 6, 17.

---

v. 17. Ed. 1. Er. *και απο.* — v. 18. St. Ed. omn. Er. Mt. add. *ὁ Ιησες.* — v. 20. Ed. omn. Er. *αφεντες ευθεως.*

1) 1590. appropinquabit.

Cap. V.

1. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus.

2. καὶ ἀνοίξας τὸ ςόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς, λέγων·

2. Et aperiens os suum docebat eos, dicens:

3. μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐςιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

3. Beati pauperes spiritu [a])! quoniam ipsorum est regnum coelorum.

a) Luc. 6, 20. Jes. 57, 15.

4. μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

4. Beati mites! quoniam ipsi possidebunt terram [a]).

a) Ps. 36, 11.

5. μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

5. Beati, qui lugent! quoniam ipsi consolabuntur [a]).

a) Luc. 6, 21. Joh. 4, 14. 7, 37.

6. μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

6. Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam! quoniam ipsi saturabuntur.

7. μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

7. Beati misericordes! quoniam ipsi misericordiam consequentur.

8. μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

8. Beati mundo corde! quoniam ipsi Deum videbunt.

9. μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.

9. Beati pacifici! quoniam filii Dei vocabuntur.

10. μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐςιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

10. Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam! quoniam ipsorum est regnum coelorum [a]).

a) Luc. 6, 22. Jac. 1, 12.

11. μακάριοί ἐςε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾽ ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ.

11. Beati estis, cum maledixerint vobis [1]), et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me [a]);

a) Luc. 6, 22.

12. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς † ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· † οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

12. gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis [a]). Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos.

a) 2 Cor. 4, 17.

13. ὑμεῖς ἐςε τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

13. Vos estis sal terrae! Quodsi sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus [a]).

a) Marc. 9, 20.

14. ὑμεῖς ἐςε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω † ὄρους κειμένη·

14. Vos estis lux mundi [a])! Non potest civitas abscondi supra montem posita;

a) Phil. 2, 15.

---

v. 12. Ed. 1. Er. ἡμῶν. — "C. ὅτως. — v. 14. Ed. omn. Er. ὄρεως.

1) 1590. vobis homines.

15. οὐδὲ καίουσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

15. neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.

16. οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent [a] patrem vestrum, qui in coelis est. a) Joh. 15, 8.

17. μὴ † νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.

17. Nolite putare, quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere [a]. Rom. 3, 31.

18. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

18. Amen quippe dico vobis, donec transeat coelum et terra, jota unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant [a].

a) Luc. 16, 17. 21, 33.

19. ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίςων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιςος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum.

20. λέγω γὰρ ὑμῖν, † ὅτι, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ † ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων, καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

20. Dico enim, vobis, quia, nisi abundaverit justitia vestra plus, quam Scribarum, et Pharisaeorum, non intrabitis in regnum coelorum [a].

a) Luc. 11, 39. 18, 11. 12.

21. ἠκούσατε, ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔςαι τῇ κρίσει.

21. Audistis, quia dictum est antiquis: „Non occides! qui autem occiderit, reus erit judicio [a]."

a) Exod. 20, 13. Deut. 5, 23.

22. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔςαι τῇ κρίσει· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ῥακὰ, ἔνοχος ἔςαι τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ, μωρὲ, ἔνοχος ἔςαι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

22. Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca! reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue [a]! reus erit gehennae ignis. a) 1 Joh. 3, 14. sqq.

23. ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαςήριον, † καὶ ἐκεῖ † μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τὶ κατὰ σοῦ·

23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te;

---

v. 17. Ed. 2. 3. Er. *νομησητε*. — v. 20. Ed. omn. Er. omitt. *ὅτι*. — ''Ed. omn. Er. *ὑμων ἡ δικαιοσυνη*. — v. 23. Gb. et Mt. *κακει*. — ''Mt. *μνησθῃ*.

24. ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

24. relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum [a]. a) Marc. 11, 25.

25. ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ· μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθήσῃ.

25. Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo; ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris [a]. a) Luc. 12, 58.

26. ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

26. Amen dico tibi: Non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem [a]. a) c. 6, 14. 18, 34. 35.

27. ἠκούσατε, ὅτι ἐῤῥέθη †· οὐ μοιχεύσεις.

27. Audistis, quia dictum est antiquis: „Non moechaberis [a]!" a) Exod. 20, 14. Lev. 20, 10.

28. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι † αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

28. Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.

29. εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς † σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ † βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te; erue eum, et projice abs te; expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam [a]. a) Marc. 9, 46–48.

30. καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὴν, καὶ † βάλε ἀπὸ σοῦ· συμφέρει γάρ σοι, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

30. Et si dextra manus tua scandalizat te; abscide [1]) eam, et projice abs te; expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam.

31. ἐῤῥέθη δὲ, † ὅτι, ὃς ἂν † ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

31. Dictum est autem: „Quicun„que dimiserit uxorem suam, det ei „libellum repudii [a]." a) Exod. 21, 24. Lev. 24, 20. Deut. 19, 21.

32. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται.

32. Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari; et qui dimissam duxerit, adulterat [a]. a) c. 19, 9. Marc. 10, 4–12. Luc. 16, 18. 1 Cor. 7, 10.

---

v. 27. Ed. omn. Er. add. *τοις ἀρχαιοις.* — v. 28. C. Mt. St. *αὐτην.* — v. 29. Ed. omn. Er. *σκανδαλιζῃ.* — ''Ed. omn. Er. St. *βαλλε.* — v. 30. Ed. omn. Er. St. *βαλλε.* — v. 31. Ed. omn. Er. omitt. *ὅτι.* — ''Ed. 1. Er. *ἀπολυσει.*

1) 1590. abscinde.

33. πάλιν ἠκούσατε, ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου.

34. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐςὶ τοῦ θεοῦ·

35. μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐςι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐςὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως·

36. μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι.

37. ἔςω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν· ναὶ, ναί· οὒ, οὔ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐςιν.

38. ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη· ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος.

39. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιςῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅςις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, ςρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.

40. καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον.

41. καὶ ὅςις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἓν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο.

42. τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποςραφῇς.

43. ἠκούσατε, ὅτι ἐῤῥέθη· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου.

44. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε † τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, καὶ διωκόντων ὑμᾶς·

45. ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς

33. Iterum audistis, quia dictum est antiquis: „Non perjurabis! reddes „autem Domino juramenta tua [a]!"

a) Levit. 19, 12.

34. Ego autem dico vobis, non jurare omnino; neque per coelum, quia thronus Dei est [a]: a) Jes. 66, 1. Act. 7, 49.

35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Ierosolymam, quia civitas est magni regis [a]; a) Ps. 47, 2.

36. neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum.

37. Sit autem sermo vester: est, est! non, non! quod autem his abundantius est, a malo est.

38. Audistis, quia dictum est: „Oculum pro oculo, et dentem pro den„te [a]!" a) Exod. 21, 24. Lev. 24, 20. Deut. 19, 21.

39. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe illi et alteram.

40. Et ei, qui vult tecum [1]) judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium [a])! a) Luc. 6, 29. Rom. 12, 17—19.

41. Et quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo!

42. Qui petit a te, da ei! et volenti mutuari a te, ne avertaris [a]!

a) Luc. 6, 30.

43. Audistis, quia dictum est: „Diliges proximum tuum [a], et odio „habebis inimicum tuum." a) Lev. 19, 18.

44. Ego autem dico vobis: [a]) Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos;

a) v. 44—48. Luc. 6, 27. 28. 32—36.

45. ut sitis filii patris vestri, qui

v. 44. Ed. omn. Er. St. τȣς μισȣντας.

1) 1590. in judicio.

ὑμῶν τοῦ ἐν † οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.

46. ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι;

46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt?

47. καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς † ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ † τελῶναι † οὕτως ποιοῦσιν;

47. Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et Ethnici hoc faciunt?

48. ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐςι.

48. Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester coelestis perfectus est [a]. a) Lev. 11, 44. 19, 2.

Cap. VI.

1. Προσέχετε τὴν † ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήγε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν † τοῖς οὐρανοῖς.

1. Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus [a], ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in coelis est. a) c. 23, 5.

2. ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

2. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis: Receperunt mercedem suam.

3. σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριςερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου·

3. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua;

4. ὅπως ᾖ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

4. ut sit eleemosyna tua in abscondito; et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi [a]. a) Luc. 14, 14.

5. καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑςῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

5. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare; ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis: Receperunt mercedem suam.

6. Σὺ δὲ, ὅταν προσεύχῃ, εἴσελ-

6. Tu autem, cum oraveris, intra

---

v. 45. C. ἐν τοις ἐρανοις. — v. 47. C. Mt. φιλσς. — ″Gb. ἐθνικοι. — ‴St. Mt. Gb. ἐτω. — v. 1. Gb. δικαιοσυνην. — ″Ed. omn. Er. omitt. τοις.

θε εἰς τὸ † ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

7. προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται.

8. μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὧν χρείαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν.

9. οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

10. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

11. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

12. καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

13. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ †. † ἀμήν.

14. ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ † ὑμῶν ὁ οὐράνιος.

15. ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν † ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

16. ὅταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ, σκυθρωποί· ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

17. σὺ δὲ νηστεύων, ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι·

in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito; et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

7. Orantes autem, nolite multum loqui, sicut Ethnici [1]); putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur [a]).

a) Jes. 1, 15. 3 Reg. 18, 26. sqq.

8. Nolite ergo assimilari eis; scit enim pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

9. Sic ergo vos orabitis [a]): Pater noster, qui es in coelis; sanctificetur [b]) nomen tuum!

a) Luc. 11, 2–4. b) Ez. 36, 23.

10. Adveniat regnum tuum! Fiat voluntas tua, sicut in coelo, et in terra!

11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie!

12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris!

13. Et ne nos inducas in tentationem [a]), sed libera nos a malo. Amen.

a) c. 26, 41. Luc. 22, 32. 1 Cor. 10, 13.

14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester coelestis delicta vestra.

15. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra [a]).

a) c. 18, 21. etc.

16. Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes; exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

17. Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava;

---

v. 6. Ed. omn. Er. ταμειον. — v. 13. Ed. omn. Er. et Mt. add. ὅτι σȣ ἐςιν ἡ βασιλεια και ἡ δυναμις και ἡ δοξα εἰς τȣς αἰωνας. — "ἀμην omitt. G. — v. 14. Ed. 1. 2. 3. Er. ἡμων. — v. 15. C. add. ὁ ȣράνιος.

1) 1590. add. faciunt.

18. ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηςεύων, ἀλλὰ τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι †.

18. ne videaris hominibus jejunans a), sed patri tuo, qui est in abscondito; et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. a) Jes. 58, 5. etc.

19. μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι.

19. a) Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur; et ubi fures effodiunt et furantur; a) v. 19–21. Luc. 12, 33. 34. Jac. 5, 2. etc.

20. θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέπτουσιν.

20. thesaurizate autem vobis thesauros in coelo a), ubi neque aerugo, neque tinea demolitur; et ubi fures non effodiunt, nec furantur. a) c. 19, 21. Luc. 16, 9. 1 Tim. 6, 17–19.

21. ὅπου γάρ ἐςιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔςαι καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.

21. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.

22. ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐςιν ὁ ὀφθαλμός· ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔςαι·

22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex; totum corpus tuum lucidum erit a). a) Luc. 11, 34. etc.

23. ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου † σκοτεινὸν ἔςαι. εἰ οὖν τὸ φῶς, τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐςὶ, τὸ σκότος πόσον;

23. Si autem oculus tuus fuerit nequam; totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebrae sunt; ipsae tenebrae quantae erunt?

24. οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ † μαμωνᾷ.

24. Nemo potest duobus dominis servire a); aut enim unum odio habebit, et alterum diliget; aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonae. a) Luc. 16, 13. 11, 23. 1 Joh. 2, 15. Jac. 4, 4.

25. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε. οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐςι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;

25. a) Ideo dico vobis, ne soliciti sitis animae vestrae quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini b). Nonne anima plus est quam esca? et corpus plus quam vestimentum? a) v. 25–34. Luc. 12, 22–32. b) Ps. 36, 5. Phil. 4, 6. 1 Petr. 5, 7.

26. ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. οὐχ † ὑμεῖς μᾶλλον † διαφέρετε αὐτῶν;

26. Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; et pater vester coelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis a)? a) c. 10, 31. Hiob 38, 41. Ps. 146, 9. 10.

---

v. 18. St. Ed. omn. Er. add. *ἐν τῳ φανερῳ.* — v. 23. Ed. 1. Er. *σκοτινον.* — v. 24. Ed. 3. 4. 5. Er. St. *μαμμωνᾳ.* — v. 26. Ed. 1. 2. Er. *ἡμεις.* — ʺEd. 3. 4. 5. Er. *διαφερεται.*

27. τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται † προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;

28. καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει.

29. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ † σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων.

30. εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;

31. μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα;

32. πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρήζετε τούτων ἁπάντων.

33. ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

34. μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς. ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς.

27. Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

28. Et de vestimento, quid soliciti estis? [1]) Considerate lilia agri quomodo crescunt; non laborant, neque nent.

29. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.

30. Si autem [2]) foenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos, modicae fidei [a])? a) c. 8, 26.

31. Nolite ergo soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?

32. Haec enim omnia gentes inquirunt; scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.

33. Quaerite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus; et haec omnia adjicientur vobis [a]). a) 1 Tim. 4, 8.

34. Nolite ergo soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua!

Cap. VII.

1. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε.

2. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, † μετρηθήσεται ὑμῖν.

3. τί δε βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;

4. ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου·

1. [a]) Nolite judicare, ut non judicemini [3]); a) v. 1–6. Luc. 6, 37. etc. Rom. 2, 1. 1 Cor. 4, 5.

2. in quo enim judicio judicaveritis, judicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui; et trabem in oculo tuo non vides?

4. Aut quomodo dicis fratri tuo: [4])

---

v. 27. Ed. omn. Er. προσθηναι. — v. 29. C. ὁ σολομων. — v. 2. C. St. ἀντιμετρηθησεται. Ed. omn. Er. μετριθησεται.

1) 1590. estis. 2) 1590. Si enim. 3) 1590. nolite judicare, et non judicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini. 4) 1590. add. frater!

ἄφες, ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· καὶ ἰδοὺ, ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου;

Sine! ejiciam festucam de oculo tuo; et ecce! trabs est in oculo tuo?

5. ὑποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις, ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

5. Hypocrita! ejice primum trabem de oculo tuo; et tunc videbis, ejicere festucam de oculo fratris tui.

6. μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ † βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ ϛραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς.

6. Nolite dare sanctum canibus; neque mittatis margaritas vestras ante porcos; ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.

7. αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

7. [a] Petite, et dabitur vobis! quaerite, et invenietis! pulsate, et aperietur vobis!

a) v. 7—11. c. 21, 22. Marc. 11, 24. Luc. 11, 9—13. Joh. 15, 7. 14, 13. 16, 23. 1 Joh. 3, 22.

8. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.

8. Omnis enim, qui petit, accipit; et qui quaerit, invenit; et pulsanti aperietur.

9. ἢ τίς ἐϛιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?

10. † καὶ ἐὰν ἰχθῦν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;

10. Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?

11. εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε, δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς ȣ̓ρανοῖς, δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

11. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis pater vester, qui in coelis est, dabit bona petentibus [a] se?

a) Jac. 1, 5. 3 Reg 3, 9. sqq.

12. πάντα ȣ̓͂ν, ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, † οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· † οὗτος γάρ ἐϛιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

12. Omnia ergo, quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis [a]. Haec est enim lex, et Prophetae.

a) Luc. 6, 31. etc. Tob. 4, 16.

13. εἰσέλθετε διὰ τῆς ϛενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγȣσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι᾽ αὐτῆς.

13. Intrate per angustam portam [a]; quia lata porta, et spatiosa via est, quae ducit ad perditionem, et multi sunt, qui intrant per eam.

a) Luc. 13, 24.

14. † τί ϛενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγȣσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν.

14. Quam angusta porta, et arcta via est, quae ducit ad vitam; et pauci sunt, qui inveniunt eam!

---

v. 6. Ed. omn. Er. βαλλετε. — v. 10. C. ἢ και. — v. 12. C. Ed. 1. Er. ȣ̓τως. "C. ȣ̓τως. — v. 14. Ed. omn. Er. St. ὁτι.

15. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες.

16. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν ςαφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα;

17. οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ· τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ.

18. οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν.

19. πᾶν δένδρον, μὴ ποιῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

20. ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

21. οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

22. πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· κύριε, κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν;

23. καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς· ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

24. πᾶς οὖν, ὅςις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅςις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν·

25. καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ † προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκεί-

v. 25. Ed. omn. Er. προσεπεσαν.

1) 1590. add. omnes.

15. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces [a])! a) c. 24, 4. 5. 24. 1 Joh. 4, 1. Jer. 14, 14.

16. [a]) A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus?

a) v. 16–21. c. 12, 33. Luc. 6, 43–46.

17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor malos fructus facit.

18. Non potest arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala bonos fructus facere.

19. Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur [a]). a) Luc. 3, 9.

20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

21. Non omnis, qui dicit mihi: Domine, Domine! intrabit in regnum coelorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit [a]) in regnum coelorum.

a) Rom. 2, 13. Jac. 1, 22.

22. Multi dicent mihi in illa die [a]): Domine, Domine! nonne in nomine tuo prophetavimus? et in nomine tuo daemonia [b]) ejecimus? et in nomine tuo virtutes multas fecimus?

a) Luc. 13, 25–27. 6, 46. b) Act. 19, 13.

23. Et tunc confitebor illis: Quia nunquam novi vos; discedite [a]) a me [1]), qui operamini iniquitatem! a) c. 25, 41.

24. [a]) Omnis ergo, qui audit verba mea haec, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram. a) Luc. 6, 47–49.

25. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non ceci-

νη· καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

dit; fundata enim erat super [1]) petram.

26. καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅςις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον.

26. Et omnis, qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificavit domum suam super arenam.

27. καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔπεσε· καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη.

27. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit; et fuit ruina illius magna.

28. καὶ ἐγένετο, ὅτε † συνετέλεσεν ὁ ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ·

28. Et factum est, cum consummasset Jesus verba haec, admirabantur turbae super doctrina ejus;

29. ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς.

29. erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribae eorum [2]), et Pharisaei [a]). a) Marc. 1, 22. Joh. 7, 46. 1 Cor. 2, 4.

Cap. VIII.

1. Καταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

1. [a]) Cum autem descendisset de monte, secutae sunt eum turbae multae. a) v. 1–4. Marc. 1, 40–45. Luc. 5, 12–14.

2. καὶ ἰδοὺ, λεπρὸς ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων· κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

2. Et ecce! leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.

3. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ ὁ ἰησοῦς, λέγων· θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα.

3. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens: Volo; mundare! Et confestim mundata est lepra ejus.

4. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, ὅρα, μηδενὶ εἴπῃς· ἀλλὰ ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

4. Et ait illi Jesus: Vide! nemini dixeris [a]); sed vade, ostende te sacerdoti [b]), et offer munus, quod praecepit Moyses [c]), in testimonium illis. a) c. 9, 30. 12, 16. Marc. 3, 12. 5, 43. 7, 36. b) Luc. 17, 14. c) Lev. 14, 2. etc.

5. εἰσελθόντι δὲ † αὐτῷ εἰς καπερναοὺμ, προσῆλθεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος παρακαλῶν αὐτὸν,

5. [a]) Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans eum, a) v. 5–13. Luc. 7, 1–10.

6. καὶ λέγων· κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασανιζόμενος.

6. et dicens: Domine! puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur.

v. 28. Ed. omn. Er. ἐτέλεσεν. — v. 5. Ed. omn. Er. τῷ ἰησοῦ.

1) 1590. supra. 2) 1590. om. eorum.

7. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν.

7. Et ait illi Jesus: Ego veniam, et curabo eum.

8. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος ἔφη· κύριε, οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, ἵνα μου ὑπὸ τὴν ςέγην εἰσέλθῃς· ἀλλὰ μόνον εἰπὲ † λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

8. Et respondens Centurio ait: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus.

9. καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν ςρατιώτας· καὶ λέγω τούτῳ· πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ· ἔρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου· ποίησον τȣ̃το, καὶ ποιεῖ.

9. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic: Vade! et vadit; et alii [1]), Veni! et venit; et servo meo: Fac hoc! et facit.

10. ἀκούσας δὲ ὁ ἰησοῦς, ἐθαύμασε, καὶ εἶπε τοῖς ἀκολουθοῦσιν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραὴλ τοσαύτην πίςιν εὗρον.

10. Audiens autem Jesus miratus est, et sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël!

11. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν·

11. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno coelorum [a]);

a) Mal. 1, 11. Luc. 13, 28. 29.

12. οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔςαι † ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

12. Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores [a]); ibi [2]) erit fletus, et stridor dentium!

a) c. 21, 43. 22, 13. 25, 30.

13. καὶ εἶπεν ὁ ἰησοῦς τῷ † ἑκατοντάρχῳ· ὕπαγε, καὶ ὡς ἐπίςευσας γενηθήτω σοι· καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ.

13. Et dixit Jesus Centurioni: Vade! et sicut credidisti, fiat tibi [a]). Et sanatus est puer in illa hora.

a) c. 9, 29. 15, 28. Marc. 9, 23.

14. καὶ † ἐλθὼν ὁ ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν πέτρου, εἶδε τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν·

14. [a]) Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, et febricitantem,

a) v. 14–17. Marc. 1, 29–34. Luc. 4, 38–41.

15. καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός· καὶ ἠγέρθη, καὶ διηκόνει † αὐτοῖς.

15. et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris; et surrexit, et ministrabat eis.

16. ὀψίας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς· καὶ ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν·

16. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos daemonia habentes; et ejiciebat spiritus verbo; et omnes male habentes curavit;

v. 8. Ed. omn. Er. λογον. — v. 12. C. κλαυθμός. — v. 13. Ed. 1. Er. Mt. Gb. ἑκατονταρχῃ. — v. 14. C. εἰσελθων. — v. 15. C. St. Mt. αὐτῳ.

1) 1590. alio. 2) 1590. ubi.

17. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος· αὐτὸς τὰς † ἀσθενείας ἡμῶν † ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάςασεν.

17. Ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: „Ipse infirmitates nostras accepit, et „aegrotationes nostras portavit [a].“

a) Jes. 53, 4.

18. ἰδὼν δὲ † ὁ ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλες περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

18. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit [1]) ire trans fretum [a]. a) Marc. 4, 35. Luc. 8, 22.

19. καὶ προσελθὼν εἷς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι, ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ.

19. [a]) Et accedens unus Scriba, ait illi: Magister! sequar te, quocumque ieris. a) v. 19–22. Luc. 9, 57–62.

20. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει, ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

20. Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos; Filius autem hominis non habet, ubi caput [2]) reclinet [a]. a) 2 Cor. 8, 9.

21. ἕτερος δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ· κύριε, ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου.

21. Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine! permitte me primum ire, et sepelire patrem meum.

22. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἀκολούθει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.

22. Jesus autem ait illi: Sequere me, et dimitte mortuos [a]) sepelire mortuos suos! a) 1 Tim. 5, 6. Apoc. 3, 1. Eph. 2, 1. ss.

23. καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

23. [a]) Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus.

a) v. 23–27. Marc. 4, 36–41. Luc. 8, 22–25.

24. καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥςε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων· αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.

24. Et ecce! motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus; ipse vero dormiebat.

25. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ † ἤγειραν αὐτὸν, λέγοντες· κύριε, σῶσον † ἡμᾶς, † ἀπολλύμεθα.

25. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum, dicentes: Domine! salva nos, perimus.

26. καὶ λέγει αὐτοῖς· τί δειλοί ἐςε, ὀλιγόπιςοι; τότε ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις, καὶ τῇ θαλάσσῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

26. Et dicit eis Jesus: Quid timidi estis, modicae fidei? Tunc surgens, imperavit ventis et mari; et facta est tranquillitas magna.

27. οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες· ποταπός ἐςιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

27. Porro homines mirati sunt dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?

---

v. 17. Ed. 1. Er. ἀσθενιας. — ″C. ἀνελαβε. — v. 18. Ed. 1. 3. 4. 5. Er. omitt. ὁ. — v. 25. C. St. add. αὐτε. — ″Ed. 3. 4. 5. Er. ὑμας. — ‴Ed. omn. Er. ἀπολυμεθα.

1) 1590. add. discipulos. 2) 1590. add. suum.

28. καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν εἰς † τὴν χώραν τῶν γεργεσηνῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι, ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, χαλεποὶ λίαν, ὥςε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης.

28. [a]) Et cum venisset [1]) trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes daemonia, de monumentis exeuntes, saevi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. a) v. 28–34. Marc. 5, 1–17. Luc. 8, 26–37.

29. καὶ ἰδοὺ, ἔκραξαν λέγοντες· τί ἡμῖν καὶ σοὶ, † ἰησοῦ υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

29. Et ecce! clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Jesu fili Dei [a])? Venisti huc ante tempus torquere nos? a) Luc. 4, 41.

30. ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκομένη.

30. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens.

31. οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν, λέγοντες· εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, † ἐπίτρεψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων.

31. Daemones autem rogabant eum dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

32. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὑπάγετε. οἱ δὲ ἐξελθόντες ἀπῆλθον † εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων· καὶ ἰδοὺ, ὥρμησε πᾶσα ἡ ἀγέλη † τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασιν.

32. Et ait illis: Ite! At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce! [2]) impetu abiit totus grex per praeceps in mare; et mortui sunt in aquis.

33. οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον· καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάντα, καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων.

33. Pastores autem fugerunt; et venientes in civitatem, nunciaverunt [3]) omnia, et de eis, qui daemonia habuerant.

34. καὶ ἰδοὺ, πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ ἰησοῦ· καὶ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλεσαν, ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

34. Et ecce! tota civitas exiit obviam Jesu; et viso eo rogabant [4]), ut [5]) transiret a finibus eorum.

Cap. IX.

1. Καὶ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

1. [a]) Et ascendens [6]) in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam. a) v. 1–8. Marc. 2, 1–12. Luc. 5, 17–26.

2. καὶ ἰδοὺ προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον. καὶ ἰδὼν ὁ ἰησοῦς τὴν πίςιν αὐτῶν, εἶπε

2. Et ecce! offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns [7]) Jesus fidem illorum, dixit paralytico:

---

v. 28. Ed. omn. Er. εἰς χωραν. — v. 29. Ἰησε omitt. Gb. — v. 31. Gb. ἀποςειλον ἡμας εἰς την ἀγελην τ. χ. — v. 32. Gb. εἰς τες χοιρες. — " των χοιρων omitt. Gb.

1) 1590. venisset Jesus. 1592. C. R. 1593. et 1598: venisset. 1593. 1598. venissent. 2) 1590. add. magno. 3) 1590. add. haec. 4) 1590. add. eum. 5) 1590. add. Jesus. 6) 1590. add. Jesus. 7) 1590. videns autem.

τῷ παραλυτικῷ· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

3. καὶ ἰδοὺ, τινὲς τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτος βλασφημεῖ.

4. καὶ ἰδὼν ὁ ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν· ἱνατί ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

5. τί γάρ ἐστιν † εὐκοπώτερον, εἰπεῖν· ἀφέωνταί † σου αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν· † ἔγειραι καὶ περιπάτει;

6. ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας· (τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ·) ἐγερθεὶς ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

7. καὶ ἐγερθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

8. ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

9. καὶ παράγων ὁ ἰησοῦς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, ματθαῖον λεγόμενον· καὶ λέγει αὐτῷ· ἀκολούθει μοι. καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

10. καὶ ἐγένετο, αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ, πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συνανέκειντο τῷ ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

11. καὶ ἰδόντες οἱ φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

12. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

13. πορευθέντες δὲ μάθετε, τί ἐστιν· † ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν· οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς † εἰς μετάνοιαν.

Confide, fili! remittuntur tibi peccata tua.

3. Et ecce! quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat!

4. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum [a], dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?

a) Marc. 2, 8. Luc. 6, 8. Ioh. 2, 24. etc.

5. Quid est facilius, dicere: Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere: Surge, et ambula?

6. Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge! tolle lectum tuum, et vade in domum tuam!

7. Et surrexit, et abiit in domum suam.

8. Videntes autem turbae timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

9. [a] Et cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthaeum nomine. Et ait illi: Sequere me! Et surgens secutus est eum.

a) v. 9—17. Marc. 2, 13—22. Luc. 5, 27—39.

10. Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani, et peccatores venientes, discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus.

11. Et videntes Pharisaei, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus [a] manducat Magister vester? a) c. 11, 19. Luc. 15, 2. 19, 7.

12. At Jesus audiens, ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.

13. Euntes autem discite, quid est: „Misericordiam volo, et non sacrifi„cium [a].“ Non enim veni vocare justos, sed peccatores. a) c. 12, 7. 23, 23. Hos. 6, 6. 1 Reg. 15, 22.

---

v. 5. Ed. omn. Er. εὐκολωτερον. — '' Ed. omn. Er. σοι. — ''' Ed. omn. Er. ἐγειρε. — v. 13. Ed. omn. Er. ἐλεος. — '' Gb. omitt. εἰς μετανοιαν.

14. τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ ἰωάννου, λέγοντες· διατί ἡμεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι νηϛεύομεν πολλὰ, οἱ δε μαθηταί σου οὐ νηϛεύουσι;

14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos, et Pharisaei, jejunamus frequenter; discipuli autem tui non jejunant?

15. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν, ἐφ᾽ ὅσον μετ᾽ αὐτῶν ἐϛιν ὁ νυμφίος; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηϛεύσουσιν.

15. Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus; et tunc jejunabunt.

16. οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· αἴρει γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται.

16. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus; tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit.

17. οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, ῥήγνυνται οἱ ἀσκοὶ, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται. ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς, καὶ † ἀμφότεροι συντηροῦνται.

17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt, sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur.

18. ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ, ἄρχων † εἷς ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων· ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ ἐλθὼν, ἐπίθες τὴν χειρά σου ἐπ᾽ αὐτὴν, καὶ ζήσεται.

18. [a] Haec illo loquente ad eos, ecce! princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet.

a) v. 18–26. Marc. 5, 22–43. Luc. 8, 41–56.

19. καὶ ἐγερθεὶς ὁ ἰησοῦς ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

19. Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus.

20. καὶ ἰδοὺ, γυνὴ αἱμοῤῥοοῦσα δώδεκα ἔτη, προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

20. Et ecce mulier, quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus.

21. ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ· ἐὰν μόνον ἅψωμαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι.

21. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero [a].

a) c. 14, 36. Marc. 3, 10, 6, 56. Luc. 6, 19.

22. ὁ δὲ ἰησοῦς ἐπιϛραφεὶς, καὶ ἰδὼν αὐτὴν, εἶπε· θάρσει θύγατερ· ἡ πίϛις σου σέσωκέ σε. καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

22. At Jesus conversus, et videns eam, dixit: Confide, filia! fides tua te salvam fecit [a]. Et salva facta est mulier ex illa hora.

a) Luc. 17, 19.

23. καὶ ἐλθὼν ὁ ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον,

23. Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines [a] et turbam tumultuantem, dicebat:

a) 2 Par. 35, 25. Jer. 9, 17.

---

v. 17. Ed. omn. Er. ἀμφότερα. — v. 18. εἷς omitt. Ed. omn. Er. St.

24. λέγει αὐτοῖς· ἀναχωρεῖτε· οὐ γὰρ ἀπέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. καὶ κατεγέλων αὐτοῦ.

24. Recedite! non est enim mortua puella, sed dormit [a]. Et deridebant eum. a) Joh. 11, 11. sqq.

25. ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος, εἰσελθὼν ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἠγέρθη τὸ κοράσιον.

25. Et cum ejecta esset turba, intravit, et tenuit manum ejus, [1]) et surrexit puella.

26. καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη εἰς ὅλην τὴν γῆν ἐκείνην.

26. Et exiit fama haec in universam terram illam [a]. a) Luc. 7, 17.

27. καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες καὶ λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, υἱὲ δαυΐδ.

27. Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo caeci, clamantes, et dicentes: Miserere nostri, fili David!

28. ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τυφλοὶ, καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· πιςεύετε, ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; λέγουσιν αὐτῷ· ναὶ κύριε.

28. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum caeci. Et dicit eis Jesus: Creditis, quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine!

29. τότε ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, λέγων· κατὰ τὴν πίςιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν.

29. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis.

30. καὶ ἀνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί. καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, λέγων· ὁρᾶτε, μηδεὶς γινωσκέτω.

30. Et aperti sunt oculi eorum; et comminatus est illis Jesus, dicens: Videte, ne quis sciat [a]. a) c. 8, 4.

31. οἱ δὲ ἐξελθόντες † διεφήμισαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ.

31. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa.

32. αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ, προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν, δαιμονιζόμενον·

32. Egressis autem illis, ecce! obtulerunt ei hominem mutum [a], daemonium habentem. a) c. 12, 22. Luc. 11, 14.

33. καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν ὁ κωφός. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, λέγοντες· † οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ ἰσραήλ.

33. Et ejecto daemonio, locutus est mutus, et miratae sunt turbae, dicentes: Numquam apparuit sic in Israël!

34. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἔλεγον· ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

34. Pharisaei autem dicebant: In principe daemoniorum ejicit daemones [a]. a) c. 12, 24. Marc. 3, 22. Luc. 11, 14. 15.

35. καὶ περιῆγεν ὁ ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν †.

35. Et circuibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et praedicans evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem [a]. a) c. 4, 23. Marc. 6, 7. Luc. 13, 22. Act. 10, 38.

---

v. 31. Ed. omn. Er. διεφημησαν. — v. 33. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. add. ὅτι. — v. 35. Ed. omn. Er. Mt. St. add. ἐν τῳ λαῳ.

1) 1590. ejus, et dixit: Puella surge; et surrexit puella.

36. ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν † ἐσκυλμένοι καὶ ἐῤῥιμμένοι, ὡσεὶ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

37. τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάτοι ὀλίγοι.

38. δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

36. Videns autem turbas, misertus est eis; quia erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem.

37. Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci [a]. a) Luc. 10, 2.

38. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

Cap. X.

1. Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν † κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥςε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

2. τῶν δὲ δώδεκα ἀποςόλων τὰ ὀνόματά † ἐςι ταῦτα· πρῶτος σίμων, ὁ λεγόμενος πέτρος, καὶ ἀνδρέας, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

3. ἰάκωβος ὁ τοῦ ζεβεδαίου, καὶ ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· φίλιππος, καὶ βαρθολομαῖος· θωμᾶς, καὶ ματθαῖος ὁ τελώνης· ἰάκωβος ὁ τοῦ ἀλφαίου, καὶ λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς θαδδαῖος·

4. σίμων ὁ κανανίτης, καὶ ἰούδας † ἰσκαριώτης, ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν.

5. τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέςειλεν ὁ ἰησοῦς, παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν † σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε·

6. πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ.

7. πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε, λέγοντες· ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

1. [a] Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem [b]. a) v. 1–4. Marc. 3, 14–19. Luc. 6, 13–16. b) Marc. 6, 7. Luc. 9, 1–6.

2. Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec [a]: Primus, Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus; a) Act. 1, 13.

3. Jacobus Zebedaei, et Ioannes frater ejus; Philippus, et Bartholomaeus; Thomas, et Matthaeus publicanus; Jacobus Alphaei, et Thaddaeus;

4. Simon Chananaeus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum.

5. Hos duodecim misit Jesus, praecipiens eis, [1] dicens: In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis.

6. Sed potius ite ad oves, quae perierunt, domus Israël [a]. a) c. 15, 24. Act. 13, 46.

7. Euntes autem praedicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum coelorum.

---

v. 36. Ed. omn. Er. St. *ἐκλελυμενοι.* — v. 1. Mt. C. omitt. *κατα.* — v. 2. C. *εἰσι.* — v. 4. Gb. St. *ὁ ἰσκαριωτης.* — v. 5. Ed. omn. Er. *σαμαριτων.*

1) 1590. add. et.

8. ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, † λεπροὺς καθαρίζετε, † νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

8. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemones ejicite [a]; gratis accepistis, gratis date.

a) Marc. 16, 17. 18.

9. μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.

9. [a] Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris;

a) v. 9–13. Marc. 6, 8–13. Luc. 9, 3. 10, 4.

10. μὴ πήραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ † ῥάβδον· ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐςιν.

10. non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus enim est operarius cibo suo [a].

a) Luc. 10, 7.

11. εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλθητε, ἐξετάσατε, τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐςι· † κἀκεῖ μείνατε, ἕως ἂν ἐξέλθητε.

11. In quamcunque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit; et ibi manete, donec exeatis [a].

a) Luc. 10, 7.

12. εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτὴν †.

12. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui!

13. καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, † ἐλθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιςραφήτω.

13. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos [a].

a) Luc. 10, 5. sqq.

14. καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν.

14. Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros; exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris [a].

a) Luc. 9, 5. Act. 13, 51. 18, 6.

15. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔςαι γῇ σοδόμων καὶ γομόῤῥων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

15. Amen dico vobis: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die judicii, quam illi civitati [a].

a) c. 11, 22–24.

16. ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποςέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιςεραί.

16. Ecce! ego mitto vos sicut oves in medio luporum [a]. Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae.

a) Luc. 10, 3.

17. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαςιγώσουσιν ὑμᾶς·

17. Cavete autem ab hominibus! tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos [a];

a) c. 24, 9. Marc. 13, 9. Luc. 21, 12. sqq. Act. 5, 40. 12, 1. sqq.

18. καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασι-

18. et ad praesides [a], et ad re-

---

v. 8. Ed. 1. Er. Gb. *νεκρȣς ἐγειρετε, λεπρȣς καθαριζετε.* — "C. omitt. *νεκρȣς ἐγειρετε.* — v. 10. C. St. *ῥαβδȣς.* — v. 11. Ed. omn. Er. *και ἐκει.* — v. 12. C. add. *λεγοντες· εἰρηνη τῳ οἰκῳ τȣτῳ.* — v. 13. C. *εἰσελθετω.*

λεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν.

19. ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί † λαλήσετε.

20. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐϛε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.

21. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναϛήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς.

22. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

23. † ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πόλεις τοῦ ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

24. οὐκ ἔϛι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

25. ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. εἰ τὸν οἰκοδεσπότην † βεελζεβοὺλ † ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς † οἰκιακοὺς αὐτοῦ;

26. μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς· οὐδὲν γάρ ἐϛι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται· καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

27. ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ † σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων.

28. καὶ μὴ † φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν

ges [b] ducemini propter me, in testimonium illis, et gentibus. a) Act. 23, 33. b) Act. 26, 1. sqq.

19. Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.

20. Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis [a]. a) Marc. 13, 11. Luc. 12, 11. 21, 15. Act. 2, 4. 4, 8.

21. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient.

22. Et eritis odio omnibus [1]) propter nomen meum; qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit [a]. a) Marc. 13, 13. Luc. 22, 30.

23. Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis: Non consummabitis civitates Israël, donec veniat Filius hominis.

24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum [a]. a) Joh. 13, 16. 15, 20.

25. Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus; et servo, sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub [a] vocaverunt; quanto magis domesticos ejus? a) c. 9, 34. Joh. 8, 48. 10, 20.

26. Ne ergo timueritis eos. [a] Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; et occultum, quod non scietur. a) v. 26–32. Marc. 4, 22. Luc. 8, 17. 12, 1–9.

27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta.

28. Et nolite timere eos, qui oc-

v. 19. Ed. omn. Er. λαλησητε. — v. 23. Gb. οταν δε διωκωσιν ὑμας ἐν τη πολει ταυτη, φευγετε εἰς την ἑτεραν· κ᾽ ἀν ἐκ ταυτης διωκωσιν ὑμας, φευγετε εἰς την ἀλλην. — v. 25. C. βεελζεβουβ. — ''C. ἀπεκαλεσαν. Gb. ἐπεκαλεσαν. — '''C. οἰκειακους. — v. 27. Ed. 1. Er. σκοτεια. — v. 28. Ed. omn. Er. St. φοβηθητε.

1) 1590. add. hominibus.

† ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ † ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.

29. οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.

30. ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσί.

31. μὴ οὖν φοβηθῆτε· † πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς.

32. πᾶς οὖν, ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

33. ὅστις δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

34. μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.

35. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

36. καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ † οἰκιακοὶ αὐτοῦ.

37. ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

38. καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

39. ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν.

40. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.

cidunt corpus; animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.

29. Nonne duo passeres asse vaeneunt; et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro?

30. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.

31. Nolite ergo timere; multis passeribus meliores estis vos.

32. Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est.

33. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est [a].

a) Marc. 8, 38. Luc. 9, 26. 12, 8. 9. 2 Tim. 2, 12.

34. [a] Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram; non veni pacem mittere, sed gladium.

a) v. 34–36. Luc. 12, 49–53.

35. Veni enim separare [a] hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam;

a) v. 21.

36. et inimici hominis, domestici ejus.

37. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus [a].

a) Luc. 14, 26.

38. Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus [a].

a) v. 38, 39. 16, 24. sqq. Marc. 8, 34. sqq. Luc. 9, 23. sqq. Joh. 12, 25.

39. Qui invenit animam suam, perdet illam; et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.

40. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum [a], qui me misit.

a) Luc. 10, 16. Joh. 13, 20.

— "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. ἀποκτεινοντων. — '"Ed. omn. Er. St. την ψυχην και το σωμα. — v. 31. C. πολλῳ. — v. 36. C. οἰκειακοι.

41. ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτȣ, μισθὸν προφήτȣ λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίȣ, μισθὸν δικαίȣ λήψεται.

41. Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.

42. καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

42. Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli; amen dico vobis, non perdet mercedem suam [a]. a) Marc. 9, 41. Matth. 25, 40.

Cap. XI.

1. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησȣ̃ς διατάσσων τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτȣ̃, μετέβη ἐκεῖθεν, τȣ̃ διδάσκειν καὶ κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν.

1. Et factum est, cum consummasset Jesus, praecipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, ut doceret, et praedicaret in civitatibus eorum.

2. ὁ δὲ ἰωάννης ἀκȣ́σας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ ἔργα τȣ̃ χριςȣ̃, πέμψας δύο τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃,

2. [a] Ioannes autem, cum audisset in vinculis [b] opera Christi, mittens duos de discipulis suis, a) Matth. 14, 3. sqq. b) v. 2–19. Luc. 7, 18–35.

3. εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;

3. ait illi: Tu es, qui venturus es? an alium exspectamus?

4. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησȣ̃ς, εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ, ἃ ἀκȣ́ετε καὶ βλέπετε.

4. Et respondens Jesus, ait illis: Euntes renunciate Ioanni, quae audistis, et vidistis:

5. τυφλοὶ ἀναβλέπȣσι, καὶ χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκȣ́ȣσι, νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται·

5. caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt [a], pauperes evangelizantur; a) c. 15, 30. Luc. 7, 11. sqq.

6. καὶ μακάριός ἐςιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

6. et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me [a]. a) c. 13, 56. sqq. Joh. 6, 66. 1 Cor. 1, 23.

7. τȣ́των δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ ἰησȣ̃ς λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ ἰωάννȣ· τί ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμȣ σαλευόμενον;

7. Illis autem abeuntibus, coepit Jesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?

8. ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδȣ̀, οἱ τὰ μαλακὰ φορȣ̃ντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν † βασιλεῶν εἰσίν.

8. Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitum? Ecce! qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

9. ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ, λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτȣ.

9. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam [a]! a) Luc. 1, 76.

---

v. 8. C. Mt. βασιλειων.

10. οὗτος γάρ ἐστι, περὶ οὗ γέγραπται· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

10. Hic est enim, de quo scriptum est: „Ecce! ego mitto angelum meum „ante faciem tuam, qui praeparabit „viam tuam ante te [a].“ a) Mal. 3, 1. 4, 5. Marc. 1, 2.

11. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ † ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστιν.

11. Amen dico vobis: Non surrexit inter natos mulierum major Ioanne Baptista; qui autem minor est in regno coelorum, major est illo.

12. ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν.

12. A diebus autem Ioannis Baptistae usque nunc regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud [a]. a) Luc. 16, 16.

13. πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως ἰωάννου προεφήτευσαν.

13. Omnes enim prophetae et lex, usque ad Ioannem, prophetaverunt.

14. καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

14. Et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est [a]. a) c. 17, 12. Marc. 9, 11. sqq. Luc. 1, 17.

15. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

15. Qui habet aures audiendi, audiat.

16. τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην; ὁμοία ἐστὶ † παιδίοις ἐν † ἀγοραῖς καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἑταίροις αὐτῶν,

16. Cui autem similem aestimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coaequalibus,

17. καὶ λέγουσιν· † ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

17. dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis; lamentavimus, et non planxistis.

18. ἦλθε γὰρ ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων· καὶ λέγουσι· † δαιμόνιον ἔχει.

18. Venit enim Ioannes neque manducans neque bibens [a], et dicunt: Daemonium habet! a) c. 3, 4. Luc. 7, 33.

19. ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων, καὶ πίνων· καὶ λέγουσιν· ἰδοὺ, ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν· καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

19. Venit filius hominis manducans et bibens, et dicunt [a]: Ecce! homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia a filiis suis. a) c. 9, 11.

20. τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν·

20. Tunc coepit exprobrare civitatibus, in quibus factae sunt plurimae virtutes ejus; quia non egissent poenitentiam.

21. οὐαί σοι † χοραζὶν, οὐαί σοι † βηθσαϊδὰν, ὅτι εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμε-

21. [a] Vae tibi, Corozain! vae tibi Bethsaida! quia, si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae fa-

v. 11. Ed. omn. Er. ἐγειγερται. — v. 16. Ed. omn. Er. παιδαριοις. — "C. ἀγορᾳ. — v. 17. Ed. omn. Er. ηὐλισαμεν. — v. 18. Ed. omn. Er. add. ὅτι. — v. 21. Ed. omn. Er. χοραζειν. — "C. Mt. βηθσαϊδα.

ναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν.

ctae sunt in vobis; olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent.
a) v. 21–23. Luc. 10, 13–15.

22. πλὴν λέγω ὑμῖν· τύρῳ καὶ σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔςαι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν.

22. Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis [a]. a) c. 10, 15.

23. καὶ σὺ καπερναὲμ, ἡ ἕως τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδȣ καταβιβασθήσῃ· ὅτι εἰ ἐν σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις, αἱ γενόμεναι ἐν σοὶ, ἔμειναν ἂν μέχρι τῆς σήμερον.

23. Et tu Capharnaum! numquid usque in coelum exaltaberis? Usque in infernum descendes! Quia, si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem.

24. πλὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι γῇ σοδόμων ἀνεκτότερον ἔςαι ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί.

24. Verumtamen dico vobis: Quia terrae Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi [a]. a) Luc. 12, 47. Joh. 15, 22.

25. ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς. εἶπεν· ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις.

25. In illo tempore respondens Jesus dixit [a]: Confiteor tibi, Pater! Domine coeli et terrae! quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. a) v. 25–27. Luc. 10, 21. sqq. 1 Cor. 1, 27.

26. ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι ȣ̔́τως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.

26. Ita Pater! quoniam sic fuit placitum ante te.

27. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τȣ̃ πατρός μȣ· καὶ ȣ̓δεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· ȣ̓δὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βέληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

27. Omnia mihi tradita sunt [a] a Patre meo; et nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare [b]. a) c. 28, 18. Joh. 3, 35. 17, 2. Eph. 1, 22. Phil. 2, 9–11. b) Joh. 1, 18. 7, 28. 29.

28. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

28. Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos [a]. a) Jer. 31, 25.

29. ἄρατε τὸν ζυγόν μȣ ἐφ᾽ ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ᾽ ἐμȣ̃· ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

29. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris.

30. ὁ γὰρ ζυγός μȣ χρηςὸς, καὶ τὸ φορτίον μȣ ἐλαφρόν ἐςιν.

30. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve [a]. a) c. 23, 4. 1 Joh. 5, 3. Jer. 6, 16.

CAP. XII.

1. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ ἰησȣ̃ς τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων· οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτȣ̃ ἐπείνασαν,

1. In illo tempore [a] abiit Jesus per sata sabbato; discipuli autem ejus esurientes, coeperunt vellere spicas [b].

καὶ ἤρξαντο τίλλειν ςάχυας, καὶ ἐσθίειν.

et manducare. a) Marc. 2, 23–28. Luc. 6, 1–5. b) Deut. 23, 25.

2. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἰδόντες, εἶπον αὐτῷ· ἰδὲ, οἱ μαθηταί σε ποιȣ̃σιν ὃ οὐκ ἔξεςι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

2. Pharisaei autem videntes, dixerunt ei: Ecce! discipuli tui faciunt, quod non licet [1]) facere sabbatis.

3. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ȣ̓κ ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε δαυϊδ, ὅτε ἐπείνασεν † αὐτὸς, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ;

3. At ille dixit eis: Non legistis, quid fecerit David [a]), quando esuriit, et qui cum eo erant [2]): a) 1 Reg. 21, 6.

4. πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεȣ̃, καὶ τȣ̀ς ἄρτȣς τῆς προθέσεως ἔφαγεν, ȣ̃ς ȣ̓κ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, ȣ̓δὲ τοῖς μετ' αὐτȣ̃, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις;

4. Quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis [a]) comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus [b])? a) Lev. 24, 5–9. b) Exod. 29, 32. sqq.

5. ἢ ȣ̓κ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλȣ̃σι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι;

5. Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant [a]), et sine crimine sunt? a) Num. 28, 9. 10.

6. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ † μείζων ἐςὶν ὧδε.

6. Dico autem vobis, quia templo major est hic.

7. εἰ δὲ ἐγνώκειτε, τί ἐςιν· † ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν· οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους.

7. Si autem sciretis, quid est: „Misericordiam volo, et non sacrificium [a]);" nunquam condemnassetis innocentes. a) Hos. 6, 6. 1 Reg. 15, 22.

8. κύριος γάρ ἐςι † τοῦ σαββάτȣ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

8. Dominus enim est Filius hominis etiam sabbati.

9. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν.

9. Et cum inde transiisset [a]), venit in synagogam eorum. a) v. 9–14. Marc. 3, 1–6. Luc. 6, 6–11.

10. καὶ ἰδȣ̀, ἄνθρωπος ἦν τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν. καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· εἰ ἔξεςι τοῖς σάββασι θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

10. Et ecce! homo manum habens aridam; et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare [a])? ut accusarent eum. a) Luc. 13, 14. 14, 3. Joh. 9, 16.

11. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τίς ἔςαι ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἓν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τȣ̃το τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, ȣ̓χὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ;

11. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit haec sabbatis in foveam, nonne tenebit, et levabit eam?

12. πόσῳ ȣ̃ν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτȣ; ὥςε ἔξεςι τοῖς σάββασι καλῶς ποιεῖν.

12. Quanto magis melior est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere.

---

v. 3. αὐτος omitt. Gb. — v. 6. C. et Mt. μειζον. — v. 7. Ed. omn. Er. ἐλεος. — v. 8. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. και τȣ.

1) 1590. add. eis. 2) 1590. erant?

13. τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ † ἔκτεινον τὴν χεῖρά σε· καὶ ἐξέτεινε, καὶ † ἀπεκατεςάθη ὑγιὴς, ὡς ἡ ἄλλη.

14. † οἱ δὲ φαρισαῖοι συμβέλιον ἔλαβον κατ' αὐτῦ ἐξελθόντες, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.

15. ὁ δὲ ἰησῦς γνὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν· καὶ ἐκολέθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὺς πάντας.

16. καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν.

17. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος·

18. ἰδὲ, ὁ παῖς με, ὃν ἡρέτισα· ὁ ἀγαπητός με, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή με· θήσω τὸ πνεῦμά με ἐπ' αὐτὸν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ.

19. οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

20. κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λῖνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν.

21. καὶ † τῷ ὀνόματι αὐτῦ ἔθνη ἐλπιοῦσι.

22. τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, ὥςε τὸν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν.

23. καὶ ἐξίςαντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον· μήτι ὗτός ἐςιν † ὁ υἱὸς δαυΐδ;

24. οἱ δὲ φαρισαῖοι ἀκούσαντες, εἶπον· ὗτος ὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζεβὰλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

25. εἰδὼς δὲ ὁ ἰησῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς· πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρη-

13. Tunc ait homini: Extende manum tuam! Et extendit, et restituta est sanitati sicut altera.

14. Exeuntes autem Pharisaei, consilium faciebant adversus eum [a]), quomodo perderent eum. a) Joh. 5, 18. 11, 53.

15. Jesus autem sciens recessit inde; et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes,

16. et praecepit eis, ne manifestum eum facerent [a]); a) c. 8, 4. 9, 30.

17. ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem:

18. „Ecce puer meus, quem elegi, „dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae. Ponam spiritum „meum super eum, et judicium gentibus nunciabit.

19. „Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus;

20. „arundinem quassatam non „confringet, et linum fumigans non „extinguet [a]), donec ejiciat ad victoriam judicium; a) Ez. 34, 16.

21. „et in nomine ejus gentes „sperabunt [a])." a) Jes. 42, 1. sqq.

22. [a]) Tunc oblatus est ei daemonium habens, caecus, et mutus, et curavit eum ita, ut loqueretur, et videret. a) v. 22–32. Marc. 3, 20–30. Luc. 11, 14–23.

23. Et stupebant omnes turbae, et dicebant: Numquid hic est filius David [a])? a) c. 9, 27.

24. Pharisaei autem audientes, dixerunt: Hic non ejicit daemones, nisi in Beelzebub [a]) principe daemoniorum. a) c. 9, 34.

25. Jesus autem sciens [a]) cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur; et o-

---

v. 13. C. add. τῳ ἐξηραμμενην ἐχοντι την χειρα. — Ed. 1. Er. ἀποκατασθη. St. Gb. ἀποκατεςαθη. — v. 14. Ed. omn. Er. οἱ δε φαρισ. ἐξελθ. συμβ. ἐλαβον κατ' αὐτυ, ὁπως. — v. 21. Ed. omn. Er. St. ἐν τῳ. — v. 23. C. add. ὁ χριςος.

μεται· καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται.

mnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. a) c. 9, 4.

26. καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη· πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ;

26. Et si satanas satanam ejicit, adversus se divisus est; Quomodo ergo stabit regnum ejus?

27. καὶ εἰ ἐγὼ ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί.

27. Et si ego in Beelzebub ejicio daemones; filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt!

28. εἰ δὲ † ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

28. Si autem ego in spiritu Dei ejicio daemones; igitur pervenit in vos regnum Dei.

29. ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν; καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει.

29. At quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? et tunc domum illius diripiet.

30. ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

30. Qui non est mecum, contra me est; et qui non congregat mecum, spargit [a]. a) Marc. 9, 40.

31. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις.

31. Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia [1]) non remittetur.

32. καὶ ὃς † ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν † τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι·

32. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro [a]).

a) Luc. 12, 10. Hebr. 6, 4–6. 10, 26.

33. ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον καλὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρόν. ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.

33. Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum; siquidem ex fructu arbor agnoscitur.

34. γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ ὄντες; ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

34. Progenies viperarum! quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.

35. ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγα-

35. Bonus homo de bono thesauro

v. 28. Gb. ἐν πνευματι θεου ἐγω. — v. 32. St. Gb. ἀν. — "C. St. Mt. τῳ νυν αἰωνι.

1) 1590. blasphemiae.

θοῦ † θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει † πονηρά.

36. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι † περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

37. ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ.

38. τότε ἀπεκρίθησάν τινες τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, λέγοντες· διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν.

39. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ, τοῦ προφήτου.

40. ὥσπερ γὰρ ἦν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

41. ἄνδρες νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα ἰωνᾶ. καὶ ἰδοὺ, πλεῖον ἰωνᾶ ὧδε.

42. βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς, ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν † σολομῶνος. καὶ ἰδοὺ, πλεῖον † σολομῶνος ὧδε.

43. ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὑρίσκει.

44. τότε λέγει· † ἐπιστρέψω εἰς τὸν

profert bona; et malus homo de malo thesauro profert mala [a]. a) Luc. 6, 45.

36. Dico autem vobis: Quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.

37. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.

38. [a] Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisaeis, dicentes: Magister! volumus a te signum [b] videre. a) v. 38–42. Luc. 11, 29–32. b) c. 16, 1. Marc. 8, 11. Joh. 6, 30.

39. Qui respondens, ait illis: Generatio mala et adultera signum quaerit; et signum non [a] dabitur ei, nisi signum Jonae Prophetae. a) c. 13, 58. 16, 4.

40. Sicut enim fuit Jonas [a] in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus, et tribus noctibus. a) Jon. 2, 1.

41. Viri Ninivitae surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam; quia poenitentiam egerunt in praedicatione Jonae [a]. Et ecce! plus quam Jonas hic. a) Jon. 3, 5.

42. Regina austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam; quia venit [a] a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, et ecce! plus quam Salomon hic. a) 3 Reg. 10, 1. 2 Par. 9, 1.

43. [a] Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quaerens requiem, et non invenit, a) v. 43–45. Luc. 11, 24–26.

44. tunc dicit: Revertar in domum

v. 35. C. Mt. θησαυρου ἐκβαλλει ἀγαθα. Gb. τα ἀγαθα. — " C. add. τα. — v. 36. C. ὑπερ. — v. 42. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. σολομωντος. bis. — v. 44. C. ὑποστρεψω.

οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον. καὶ ἐλθὸν, εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον.

meam, unde exivi; et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, et ornatam.

45. *τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα, πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τῦ ἀνθρώπῦ ἐκείνῦ χείρονα τῶν πρώτων. ὕτως ἔςαι καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ, τῇ πονηρᾷ.*

45. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi; et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimae.

46. *ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοὺ, ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἱςήκεισαν ἔξω, ζητοῦντες, αὐτῷ λαλῆσαι.*

46. [a] Adhuc eo loquente ad turbas, ecce! mater ejus et fratres stabant foris, quaerentes loqui ei.

a) v. 46–50. Marc. 3, 31–35. Luc. 8, 19–21.

47. *εἶπε δέ τις αὐτῷ· ἰδοὺ, ἡ μήτηρ σῦ καὶ οἱ ἀδελφοί σῦ ἔξω ἑςήκασι, ζητοῦντές σοι λαλῆσαι.*

47. Dixit autem ei quidam: Ecce! mater tua, et fratres [a] tui foris stant, quaerentes te.

a) c. 13, 55. Marc. 6, 3.

48. *ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε τῷ εἰπόντι αὐτῷ· τίς ἐςιν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;*

48. At ipse respondens dicenti sibi ait: Quae est mater mea? et qui sunt fratres mei?

49. *καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτῦ, εἶπεν· ἰδὲ, ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου.*

49. Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce! mater mea, et fratres mei.

50. *ὅςις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τῦ πατρός μῦ, τῦ ἐν ὀυρανοῖς, αὐτός μῦ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐςίν.*

50. Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.

CAP. XIII.

1. *Ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν.*

1. [a] In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare.

a) v. 1–23. Marc. 4, 1–20. Luc. 8, 4–15.

2. *καὶ συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοὶ, ὥςε αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν εἱςήκει.*

2. Et congregatae sunt ad eum turbae multae, ita ut in naviculam ascendens sederet; et omnis turba stabat in littore.

3. *καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς, λέγων· ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ † σπείρειν.*

3. Et locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce! exiit, qui seminat, seminare [1]);

4. *καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν· καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ, καὶ κατέφαγεν αὐτά.*

4. et dum seminat, quaedam ceciderunt secus viam; et venerunt volucres coeli, et comederunt ea.

---

v. 3. C. *σπειραι.*

1) 1590. add. semen suum.

5 ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς.

5. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam; et continuo exorta sunt; quia non habebant altitudinem terrae.

6. ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος, ἐκαυματίσθη· καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν ἐξηράνθη.

6. Sole autem orto aestuaverunt; et quia non habebant radicem, aruerunt.

7. ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι καὶ ἀπέπνιξαν αὐτά.

7. Alia autem ceciderunt in spinas; et creverunt spinae, et suffocaverunt ea.

8. ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν, καὶ ἐδίδου καρπὸν, ὃ μὲν ἑκατὸν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα.

8. Alia autem ceciderunt in terram bonam; et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum.

9. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω.

9. Qui habet aures audiendi, audiat!

10. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ, εἶπον αὐτῷ· διατί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς;

10. Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis?

11. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι ὑμῖν δέδοται, γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται.

11. Qui respondens, ait illis. Quia vobis datum est nosse mysteria regni coelorum; illis autem non est datum [a].

a) c. 11, 25. Joh. 15, 15.

12. ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ.

12. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo [a].

a) c. 25, 29. Joh. 15, 2.

13. διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσιν.

13. Ideo in parabolis loquor eis; quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt.

14. καὶ ἀναπληροῦται † αὐτοῖς ἡ προφητεία ἡσαΐου, ἡ λέγουσα· ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

14. Et adimpletur [1]) in eis prophetia Isaiae dicentis: „Auditu audietis, „et non intelligetis: et videntes videbitis, et non videbitis."

15. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ † συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ † ἰάσωμαι αὐτούς.

15. „Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter au„dierunt, et oculos suos clauserunt: „ne quando videant oculis, et auri„bus audiant, et corde intelligant, „et convertantur, et sanem eos [a]."

a) Jes. 6, 9. 10. Joh. 12, 40. Act. 28, 26. Rom. 11, 8.

---

v. 14. Ed. omn. Er. St. ἐπ᾽ αὐτοις. — v. 15. Ed. omn. Er. συνιωσι. — "C. et Mt. ἰασομαι.

1) 1590. ut adimpleatur.

16. ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει.

16. Vestri autem beati oculi, quia vident; et aures vestrae, quia audiunt [a]. a) Luc. 10, 23. 24.

17. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν, ἰδεῖν, ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι, ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

17. Amen quippe dico vobis: Quia multi prophetae [a] et justi cupierunt videre, quae videtis, et non viderunt; et audire, quae auditis, et non audierunt. a) 1 Petr. 1, 10. sqq.

18. ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν τοῦ σπείροντος.

18. Vos ergo audite parabolam seminantis.

19. παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς, καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. οὗτός ἐϛιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς.

19. Omnis, qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus, et rapit, quod seminatum est in corde ejus; hic est, qui secus viam seminatus est.

20. ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρεὶς, οὗτός ἐϛιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν·

20. Qui autem super petrosa seminatus est; hic est, qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud;

21. οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐϛι· γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκανδαλίζεται.

21. non habet autem in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.

22. ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρεὶς, οὗτός ἐϛιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων· καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

22. Qui autem seminatus est in spinis; hic est, qui verbum audit, et solicitudo saeculi istius, et fallacia divitiarum, suffocat verbum, et sine fructu efficitur.

23. ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεὶς, οὗτός ἐϛιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιών· ὃς δὴ καρποφορεῖ, καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

23. Qui vero in terram bonam seminatus est; hic est, qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum.

24. ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ † σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum coelorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo [a]. a) Marc. 4, 26.

25. ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλθεν.

25. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit.

---

v. 24. C. σπειραντι.

26. ὅτε δὲ ἐβλάςησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησε, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια.

27. προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου εἶπον αὐτῷ· κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν οὖν ἔχει † ζιζάνια;

28. ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς· ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν. οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον αὐτῷ· θέλεις οὖν, ἀπελθόντες † συλλέξωμεν αὐτά;

29. ὁ δὲ ἔφη· οὔ· μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον.

30. ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμφότερα μέχρι τοῦ θερισμοῦ· καὶ ἐν καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἐρῶ τοῖς θερισαῖς· συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δεσμὰς, πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά· τὸν δὲ σῖτον † συναγάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου.

31. ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων· ὁμοία ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ·

32. ὃ μικρότερον μέν ἐςι πάντων τῶν σπερμάτων, ὅταν δὲ αὐξηθῇ, μεῖζον † τῶν λαχάνων ἐςί· καὶ γίνεται δένδρον, ὥςε † ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

33. ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς· ὁμοία ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ † ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον.

34. ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς·

35. ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ

26. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset; tunc apparuerunt et zizania.

27. Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei: Domine! nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania?

28. Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus, et colligimus ea?

29. Et ait: Non! ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum.

30. Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum.

31. [a] Aliam parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum coelorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo; a) v. 31. 32. Marc. 4, 30–32. Luc. 13, 18. sq.

32. quod minimum quidem est omnibus seminibus; cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor; ita ut volucres coeli veniant, et habitent in ramis ejus.

33. Aliam [a] parabolam locutus est eis: Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum. a) Luc. 13, 21.

34. Haec omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas; et sine parabolis non loquebatur eis [a]; Marc. 4, 33. sq.

35. ut impleretur, quod dictum

v. 27. Ed. 1. 3. 4. 5. Er. St. add. τα. — v. 28. C. et Mt. συλλεξομεν. — v. 30. Ed. 1. Er. συναγετε. — v. 32. C. Mt. add. παντων. — "C. κατελθειν. — v. 33. Ed. 1. Er. Mt. ἐκρυψεν.

τοῦ προφήτου, λέγοντος· ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ ςόμα μου· ἐρεύξομαι † κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

erat per Prophetam dicentem: „Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi a)."

a) Ps. 77, 2.

36. τότε ἀφεὶς τοὺς ὄχλους, ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ ἰησοῦς· καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ.

36. Tunc, dimissis turbis, venit in domum; et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.

37. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα ἐςὶν ὁ υἱος τοῦ ἀνθρώπου.

37. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.

38. ὁ δὲ ἀγρὸς ἐςιν ὁ κόσμος· τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας· τὰ δὲ ζιζάνια εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ.

38. Ager autem est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni a). Zizania autem, filii sunt nequam b).

a) 1 Cor. 3, 9. b) 1 Joh. 3, 8.

39. ὁ δὲ ἐχθρὸς, ὁ † σπείρας αὐτὰ, ἔςιν ὁ διάβολος· ὁ δὲ θερισμὸς συντέλεια τοῦ αἰῶνός ἐςιν· οἱ δὲ θερισαὶ ἄγγελοί εἰσιν.

39. Inimicus autem, qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio saeculi est. Messores autem, angeli sunt.

40. ὥσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ † καίεται· οὕτως ἔςαι ἐν τῇ συντελείᾳ τȢ αἰῶνος † τȢτȢ.

40. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni [1]) comburuntur; sic erit in consummatione saeculi.

41. ἀποςελεῖ ὁ υἱὸς τȢ ἀνθρώπȢ τȢς ἀγγέλȢς αὐτȢ, καὶ συλλέξȢσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτȢ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τȢς ποιȢ̃ντας τὴν ἀνομίαν·

41. Mittet filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos, qui faciunt iniquitatem,

42. καὶ βαλȢ̃σιν αὐτȢ̀ς εἰς τὴν κάμινον τȢ πυρός. ἐκεῖ ἔςαι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

42. et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, et stridor dentium.

43. τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν, ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τȢ πατρὸς αὐτῶν. ὁ ἔχων ὦτα ἀκȢ́ειν ἀκȢέτω.

43. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum a). Qui habet aures audiendi, audiat! a) Dan. 12, 3.

44. πάλιν ὁμοία ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ πάντα, ὅσα ἔχει, πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον.

44. Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et prae gaudio illius vadit, et vendit universa, quae habet, et emit agrum illum.

45. πάλιν ὁμοία ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας.

45. Iterum simile est regnum coelorum homini negotiatori, quaerenti bonas margaritas,

v. 35. Ed. omn. Er. ἀποκεκρυμμενα. — v. 39. Ed. omn. Er. St. Mt. σπειρων. — v. 40. Ed. omn. Er. St. κατακαιεται. — "C. omitt. τȢτȢ.

1) 1590. igne.

46. † ὃς εὑρὼν ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα, ὅσα εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν.

46. inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia, quae habuit, et emit eam.

47. πάλιν ὁμοία ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ·

47. Iterum simile est regnum coelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti [a)],

a) c. 22, 10.

48. ἣν, ὅτε ἐπληρώθη, ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες, συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς † ἀγγεῖα, τὰ δὲ σαπρὰ ἔξω ἔβαλον.

48. quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.

49. οὕτως ἔςαι ἐν τῇ συντελείᾳ τȣ̃ αἰῶνος. ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφοριοῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων·

49. Sic erit in consummatione saeculi: exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum,

50. καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. ἐκεῖ ἔςαι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

50. et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus, et stridor dentium.

51. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· συνήκατε ταῦτα πάντα; λέγουσιν αὐτῷ· ναὶ, κύριε.

51. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam!

52. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· διὰ τȣ̃το πᾶς γραμματεὺς, μαθητευθεὶς † εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ȣ̓ρανῶν, ὅμοιός ἐςιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅςις ἐκβάλλει ἐκ τȣ̃ θησαυρȣ̃ αὐτȣ̃ καινὰ καὶ παλαιά.

52. Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno coelorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.

53. καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ ἰησοῦς τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν.

53. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde.

54. καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτȣ̃, ἐδίδασκεν αὐτȣ̀ς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ὥςε † ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν· πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη, καὶ αἱ δυνάμεις;

54. [a)] Et veniens in patriam suam [b)], docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia haec, et virtutes?

a) v. 54–58. Marc. 6, 1–6. b) c. 2, 23.

55. οὐχ οὗτός ἐςιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται μαριὰμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἰάκωβος, καὶ ἰωσῆς, καὶ σίμων, καὶ ἰούδας;

55. Nonne hic est fabri filius [a)]? Nonne mater ejus dicitur Maria? et fratres [b)] ejus, Jacobus et Joseph, et Simon, et Judas?

a) Luc. 4, 22. Joh. 6, 42. b) c. 12, 46. sqq. Marc. 6, 3.

56. καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς † ἡμᾶς εἰσι; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα πάντα;

56. Et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista?

---

v. 46. Gb. εὑρων δε. — v. 48. Ed. 1. Er. ἀγγη. — v. 52. Gb. τῃ βασιλειᾳ. — v. 54. C. ἐκπλησσεσθαι. — v. 56. Ed. 3. 4. Er. ὑμας.

57. καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· οὐκ ἔςι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.	57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua [a]. a) Luc. 4, 24. Joh. 4, 44.
58. καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιςίαν αὐτῶν.	58. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Cap. XIV.

1. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν ἡρώδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν ἰησοῦ·	1. [a] In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu, a) v. 1–12. Marc. 6, 14–29. Luc. 9, 7–9. 3, 19. 20.
2. καὶ εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· ἕτός ἐςιν ἰωάννης ὁ βαπτιςής· αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ.	2. et ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista [a]! ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo. a) c. 16, 14.
3. ὁ γὰρ ἡρώδης κρατήσας τὸν ἰωάννην, ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο † ἐν φυλακῇ, διὰ ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.	3. Herodes enim tenuit Ioannem, et alligavit eum; et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui.
4. ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ ἰωάννης· οὐκ ἔξεςί σοι ἔχειν αὐτήν.	4. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam [a]. a) Lev. 18, 16.
5. καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.	5. Et volens illum occidere, timuit populum; quia sicut prophetam eum habebant [a]. a) c. 21, 26.
6. † γενεσίων δὲ ἀγομένων τῦ ἡρώδυ, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ· καὶ ἤρεσε τῷ ἡρώδῃ.	6. Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio, et placuit Herodi.
7. ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι, ὃ ἐὰν αἰτήσηται.	7. Unde cum juramento pollicitus est ei dare, quodcunque postulasset ab eo.
8. ἡ δὲ, προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς· δός μοι, φησὶν, ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν ἰωάννου τοῦ βαπτιςοῦ.	8. At illa praemonita a matre sua, da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistae!
9. καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὅρκους, καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσε δοθῆναι †.	9. Et contristatus est rex; propter juramentum [1]) autem, et eos, qui pariter recumbebant, jussit dari.
10. καὶ πέμψας † ἀπεκεφάλισε τὸν ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.	10. Misitque, et decollavit Ioannem in carcere.
11. † καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ	11. Et allatum est caput ejus in

v. 3. Ed. omn. Er. εἰς φυλακην. — v. 6. Ed. 1. Er. γενεσιοις δε ἀγομενοις. — v. 9. Ed. omn. Er. δοθηναι αυτη. — v. 10. Ed. omn. Er. ἀπεκεφαλησε. — v. 11. C. και ἡ κεφαλὴ αὐτῦ ἠνεχθη ἐπι πινακι, etc.

1) 1590. jusjurandum.

ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ, καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς.

disco, et datum est puellae, et attulit matri suae.

12. καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό· καὶ † ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ ἰησοῦ.

12. Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud; et venientes nunciaverunt Jesu.

13. καὶ ἀκούσας ὁ ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων.

13. [a] Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula [1]), in locum desertum seorsum; et cum audissent turbae, secutae sunt eum pedestres de civitatibus. a) v. 13–21. Marc. 6, 31–44. Luc. 9, 10–17. Joh. 6, 2–15.

14. καὶ ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς, εἶδε πολὺν ὄχλον· καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀῤῥώστους αὐτῶν.

14. Et exiens vidit turbam multam, et misertus [a]) est eis, et curavit languidos eorum. a) c. 9, 36.

15. ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα.

15. Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, et hora jam praeteriit; dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas.

16. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν.

16. Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire; date illis vos manducare!

17. οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας.

17. Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces [a]). a) c. 15, 36.

18. ὁ δὲ εἶπε· φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε.

18. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc!

19. καὶ κελεύσας, τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, † λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησε· καὶ κλάσας, ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.

19. Et cum jussisset turbam discumbere super foenum, acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, aspiciens in coelum benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem [2]) turbis.

20. καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, δώδεκα κοφίνους πλήρεις.

20. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos.

21. οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες

21. Manducantium autem fuit nu-

v. 12. C. ἐξελθοντες. Ed. 1. Er. omitt. και usque ad vers. 13. — v. 19. Ed. omn. Er. και λαβων.

1) 1590. naviculam. 2) 1590. add. dederunt.

† ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

22. καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν † ὁ ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς † αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπολύσῃ τοὺς ὄχλους.

23. καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ᾽ ἰδίαν προσεύξασθαι. ὀψίας δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ.

24. τό δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων· ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος.

25. τετάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς † ὁ ἰησοῦς, περιπατῶν † ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

26. καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν, λέγοντες· ὅτι φάντασμά ἐστι. καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραξαν.

27. εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, λέγων· θαρσεῖτε· ἐγώ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε.

28. ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ πέτρος, εἶπε· κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρός σε ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα.

29. ὁ δὲ εἶπεν· ἐλθέ. καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ πέτρος, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν ἰησοῦν.

30. βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη. καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι, ἔκραξε, λέγων· κύριε, σῶσόν με.

31. † εὐθέως δὲ ὁ ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ † λέγει αὐτῷ· ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;

32. καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος.

33. οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσεκύνησαν αὐτῷ, λέγοντες· ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς εἶ.

merus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.

22. [a]) Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. a) v. 22–36. Marc. 6, 45–56. Joh. 6, 15–21.

23. Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi [a]). a) Luc. 6, 12.

24. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus; erat enim contrarius ventus.

25. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super [1]) mare.

26. Et videntes eum super [2]) mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Quia phantasma est! Et prae timore clamaverunt [a]). a) Luc. 24, 37.

27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam! ego sum, nolite timere.

28. Respondens autem Petrus dixit: Domine! si tu es, jube me ad te venire super aquas.

29. At ipse ait: Veni! Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum.

30. Videns vero ventum validum, timuit; et cum coepisset mergi, clamavit dicens: Domine! salvum me fac.

31. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicae fidei! quare dubitasti?

32. Et cum ascendissent [3]) in naviculam, cessavit ventus.

33. Qui autem in navicula erant, venerunt, et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es!

---

v. 21. Ed. 1. et 2. Er. ὡς. — v. 22. ὁ ἰησους omitt. Gb. — "αὐτου omitt. Mt. Gb. — v. 25. ὁ ἰησους omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. ἐπι την θαλασσην. — v. 31. C. και εὐθεως ὁ ἰησους. — "Ed. omn. Er. εἰπεν.

1) 1590. supra. 2) 1590. supra. 3) 1590. ascendisset.

34. καὶ διαπεράσαντες, ἦλθον εἰς τὴν γῆν γεννησαρέτ.

35. καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τȣ̃ τόπȣ ἐκείνȣ, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας·

36. καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, † ἵνα μόνον ἅψωνται τȣ̃ κρασπέδȣ τȣ̃ ἱματίȣ αὐτȣ̃· καὶ ὅσοι ἥψαντο, διεσώθησαν.

34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar.

35. Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes;

36. et rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicunque tetigerunt, salvi facti sunt.

Cap. XV.

1. Τότε προσέρχονται τῷ ἰησοῦ οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, λέγοντες·

2. διατί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν ἄρτον ἐσθίωσιν.

3. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· διατί καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τȣ̃ θεȣ̃, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν;

4. ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο, λέγων· τίμα τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

5. ὑμεῖς δὲ λέγετε· ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρί· δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς· καὶ οὐ μὴ † τιμήσῃ τὸν πατέρα αὐτȣ̃, ἢ τὴν μητέρα αὐτȣ̃.

6. καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.

7. ὑποκριταὶ, καλῶς προεφήτευσε περὶ ὑμῶν ἡσαΐας, λέγων·

8. † ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

1. [a]) Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribae, et Pharisaei, dicentes:

a) v. 1–20. Marc. 7, 1–23.

2. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem [1]) seniorum? Non enim lavant manus suas, cum panem manducant.

3. Ipse autem respondens ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit:

4. „Honora patrem, et matrem;" et: „Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur [a])."

a) Exod. 20, 12. 21, 17. Levit. 20, 9. Deut. 5, 16.

5. Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri, vel matri: Munus quodcunque est ex me, tibi proderit [a]),

a) Marc. 7, 11. 12.

6. et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam. Et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

7. Hypocritae! bene prophetavit de vobis Isaias, dicens:

8. „Populus hic labiis me honorat; „cor autem eorum longe est a me.

---

v. 36. C. ἵνα κάν μονον. — v. 5. Ed. omn. Er. τιμησει. — v. 8. Gb. ὁ λαος ȣ̂τος τοις χειλεσι με τιμα· omiss. ἐγγ. μοι τ. ς. αὐτων, και.

1) 1590. traditiones.

9. μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

10. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· ἀκέετε καὶ συνίετε.

11. οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ ςόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ ςόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

12. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ· οἶδας, ὅτι οἱ φαρισαῖοι † ἀκούσαντες τὸν λόγον, † ἐσκανδαλίσθησαν;

13. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν † ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.

14. ἄφετε αὐτούς· ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν. τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον † πεσοῦνται.

15. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην.

16. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν· ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐςε;

17. ἔπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ ςόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται;

18. τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τε ςόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

19. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, † φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι.

20. ταῦτά ἐςι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον· τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν, ὀ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

21. καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ ἰησες, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τύρε καὶ σιδῶνος.

9. „Sine causa autem colunt me, „docentes doctrinas, et mandata hominum [a].“

a) Jes. 29, 13.

10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, et intelligite:

11. Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem [a].

a) Rom. 14, 14. Tit. 1, 15.

12. Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis, quia Pharisaei, audito verbo hoc, scandalizati sunt?

13. At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur [a].

a) Act. 5, 38.

14. Sinite illos! caeci sunt, et duces caecorum. Caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt [a].

a) c. 23, 16. Luc. 6, 39.

15. Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam.

16. At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis [a]?

a) c. 16, 9.

17. Non intelligitis, quia omne, quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur?

18. Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem.

19. De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae.

20. Haec sunt, quae coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

21. [a] Et egressus inde Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis.

a) v. 21–31. Marc. 7, 24–31.

---

v. 12. C. οἱ ἀκεσαντες. — "Ed. 1. 2. Er. ἐσκανδαλησθ. — v. 13. Ed. omn. Er. omitt. ὁ. — v. 14. C. ἐμπεσενται. — v. 19. Ed. 1. Er. φθονοι pro φονοι.

22. καὶ ἰδȣ̀, γυνὴ † χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθȣ̃σα, † ἐκραύγασεν, αὐτῷ λέγουσα· ἐλέησόν με κύριε, υἱὲ δαϋὶδ, † ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται.

22. Et ecce! mulier Chananaea a finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine fili David! filia mea male a daemonio vexatur.

23. ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. καὶ προσελθόντες † οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃, ἠρώτων αὐτὸν, λέγοντες· ἀπόλυσον αὐτὴν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν.

23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes: Dimitte eam! quia clamat post nos.

24. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· οὐκ ἀπεςάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου ἰσραήλ.

24. Ipse autem respondens ait [a]: Non sum missus, nisi ad oves, quae perierunt domus Israël. a) c. 10, 6.

25. ἡ δὲ ἐλθȣ̃σα † προσεκύνει αὐτῷ, λέγουσα· κύριε, βοήθει μοι.

25. At illa venit, et adoravit eum, dicens: Domine! adjuva me.

26. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· οὐκ ἔςι καλὸν, λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

26. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus [a]. a) c. 7, 6.

27. ἡ δὲ εἶπε· ναὶ, κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν.

27. At illa dixit: Etiam Domine! nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum.

28. τότε ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῇ· ὦ γύναι, μεγάλη σȣ ἡ πίςις, γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

28. Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier! magna est fides tua; fiat tibi, sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.

29. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας· καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ.

29. Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilaeae; et ascendens in montem, sedebat ibi.

30. καὶ προσῆλθον † αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, ἔχοντες μεθ᾽ ἑαυτῶν χωλȣ̀ς, τυφλȣ̀ς, κωφȣ̀ς, κυλλȣ̀ς, καὶ ἑτέρους πολλȣ̀ς· καὶ ἔῤῥιψαν αὐτȣ̀ς παρὰ τȣ̀ς πόδας τȣ̃ ἰησȣ̃· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτȣ́ς.

30. Et accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles, et alios multos; et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos,

31. ὥςε τȣ̀ς ὄχλȣς θαυμάσαι βλέποντας, κωφȣ̀ς λαλȣ̃ντας, κυλλȣ̀ς ὑγιεῖς, χωλȣ̀ς περιπατȣ̃ντας, † καὶ τυφλȣ̀ς βλέποντας· † καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν ἰσραήλ.

31. ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes [a]; et magnificabant Deum Israël. a) c. 11, 5.

32. ὁ δὲ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος

32. [a] Jesus autem, convocatis dis-

---

v. 22. C. add. τις. — " Ed. 1. 3. 4. 5. Er. ἐκραξεν. Ed. 2. Er. ἐκρασεν. — ‴ Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. omitt. ἡ. — v. 23. C. add. αὐτῳ. — v. 25. Mt. et Ed. omn. Er. προσεκυνησεν. — v. 30. Ed. omn. Er. προς αὐτον. — v. 31. Ed omn. Er. omitt. και. — " C. και ἐδοξαζον τον θεον τȣ ἰσραηλ.

τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπε· σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη † ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι, τί φάγωσι· καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς † νήστεις οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ.

cipulis suis, dixit: Misereor turbae, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent, quod manducent; et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. a) v. 32–39. Marc. 8, 1–10.

33. καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι, ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον;

33. Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam?

34. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· πόσους ἄρτους ἔχετε; οἱ δὲ εἶπον †· ἑπτὰ, καὶ ὀλίγα ἰχθύδια.

34. Et ait illis Jesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem, et paucos pisciculos.

35. καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὴν γῆν.

35. Et praecepit turbae, ut discumberent super terram.

36. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς ἰχθύας, † εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ ὄχλῳ.

36. Et accipiens septem panes, et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo [a]. a) c. 14, 19.

37. καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων, ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις.

37. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.

38. οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

38. Erant autem, qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres.

39. καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια μαγδαλά.

39. Et, dimissa turba, ascendit in naviculam; et venit in fines Magedan.

Cap. XVI.

1. καὶ προσελθόντες οἱ φαρισαῖοι καὶ σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν, σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ † δεῖξαι αὐτοῖς.

1. [a] Et accesserunt ad eum Pharisaei et Sadducaei tentantes; et rogaverunt eum, ut signum de coelo ostenderet eis. a) v. 1–12. Marc. 8, 11–21.

2. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· ὀψίας γενομένης λέγετε· εὐδία· πυῤῥάζει γὰρ ὁ οὐρανός.

2. At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim coelum [a]; Luc. 12, 54.

3. καὶ πρωΐ· σήμερον χειμών· † πυῤῥάζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός. ὑποκριταὶ, τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε;

3. et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste coelum.

---

v. 32. Mt. Gb. ἡμεραι. — " Mt. νηστις. — v. 34. C. add. αὐτῳ. — v. 36. Ed. 1. Er. add. και. — v. 1. Gb. et Mt. St. ἐπιδειξαι. C. ὑποδειξαι. — v. 3. Ed. omn. Er. πυῤῥαζει γαρ ὁ οὐρανος στυγναζων.

4. γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ τȣ̃ προφήτου. καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἀπῆλθε.

4. Faciem ergo coeli dijudicare nostis; signa autem temporum non potestis scire [a]? Generatio mala et adultera signum quaerit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae [b]. Et relictis illis, abiit.

a) c. 11, 4. b) c. 12, 39. sqq.

5. καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν.

5. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere.

6. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων.

6. Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum [a]. a) Luc. 12, 1. 1 Cor. 5, 6.

7. οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, λέγοντες· ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν.

7. At illi cogitabant intra [1]) se dicentes: Quia panes non accepimus!

8. γνοὺς δὲ ὁ ἰησοῦς εἶπεν † αὐτοῖς· τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε;

8. Sciens autem Jesus, dixit: Quid cogitatis intra [2]) vos, modicae fidei! quia panes non habetis?

9. οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε;

9. Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis [a]? a) c. 14, 17. sqq.

10. οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε;

10. Neque septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis [a]? a) c. 15, 34. sqq.

11. πῶς οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, † προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων;

11. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum?

12. τότε συνῆκαν, ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, † ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων.

12. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisaeorum et Sadducaeorum.

13. ἐλθὼν δὲ ὁ ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη καισαρείας τῆς φιλίππου, ἠρώτα τους μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;

13. [a]) Venit autem Jesus in partes Caesareae Philippi; et interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis?

a) v. 13–28. Marc. 8, 27–39. Luc. 9, 18–27.

14. οἱ δὲ εἶπον· οἱ μὲν, ἰωάννην τὸν βαπτιςὴν· ἄλλοι δὲ, ἠλίαν· ἕτεροι δὲ, ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν.

14. At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptistam [a]), alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis. a) c. 14, 2.

v. 8. *αὐτοις* omitt. Gb. — v. 11. Ed. 1. 2. 3. Er. *προσεχετε*. — v. 12. Ed. omn. Er. *ἀλλα ἀπο*.

1) 1590. inter se. 2) 1590. inter.

15. λέγει αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;

15. Dicit illis Jesus: Vos autem, quem me esse dicitis?

16. ἀποκριθεὶς δὲ σίμων πέτρος, εἶπε· σὺ εἶ ὁ χριςὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.

16. Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi [a])!

a) Joh. 1, 49. 6, 68. sqq.

17. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησȣ̃ς, εἶπεν αὐτῷ· μακάριος εἶ, σίμων βὰρ ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

17. Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es, Simon Bar-Jona! quia caro et sanguis non revelavit [a]) tibi, sed Pater meus, qui in coelis est.

a) 1 Cor. 2, 14. 12, 3. 1 Joh. 4, 15.

18. κἀγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

18. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus [a]), et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; et portae inferi non praevalebunt adversus eam.

a) Joh. 1, 42.

19. καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ † ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔςαι † δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ † ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔςαι † λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

19. Et tibi dabo claves [a]) regni coelorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis [b]).

a) Jes. 22, 22. b) c. 18, 18. Joh. 20, 23.

20. τότε διεςείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐςιν † ἰησοῦς ὁ χριςός.

20. Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus Christus.

21. ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

21. Exinde coepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a Senioribus, et Scribis, et principibus Sacerdotum, et occidi; et tertia die resurgere [a]).

a) c. 17, 9. 22. 20, 18. sqq. 26, 32. Luc. 24, 46. Joh. 10, 17. sq.

22. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων· ἵλεώς σοι κύριε· οὐ μὴ ἔςαι σοι τοῦτο.

22. Et assumens eum Petrus, coepit increpare illum dicens: Absit a te, Domine! non erit tibi hoc [a])! a) Joh. 11, 8.

23. ὁ δὲ ςραφεὶς, εἶπε τῷ πέτρῳ· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

23. Qui conversus, dixit Petro: Vade post me, satana [a])! scandalum es mihi! quia non sapis ea, quae Dei sunt, sed ea, quae hominum.

a) 2 Reg. 19, 22.

24. τότε ὁ ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ

24. Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semet ipsum, et tollat crucem

---

v. 19. Ed. 1. Er. ὅσα ἄν. — '' δεδεμενα. — ''' ὅσα ἄν. — '''' λελυμενα. — v. 20. ἰησȣς omitt. Gb.

ἀράτω τὸν ϛαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

25. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν.

26. τί γὰρ † ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

27. μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάϛῳ, κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ.

28. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες † ὧδε ἑϛώτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

suam, et sequatur me [a]. a) c. 10, 38. sq.

25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam [a].

a) Luc. 17, 33. Joh. 11, 25.

26. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

27. Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis; et tunc reddet unicuique secundum opera ejus [a]. a) c. 25, 31. Act. 17, 31.

28. Amen dico vobis: sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo [a].

a) c. 26, 64.

Cap. XVII.

1. Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ ἰησοῦς τὸν πέτρον, καὶ ἰάκωβον, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν.

2. καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς.

3. καὶ ἰδοῦ, ὤφθησαν αὐτοῖς μωσῆς καὶ ἠλίας, μετ' αὐτȣ̃ συλλαλȣ̃ντες.

4. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, εἶπε τῷ ἰησοῦ· κύριε, καλόν ἐϛιν, ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ μωσῇ μίαν, καὶ μίαν ἠλίᾳ †.

1. [a] Et post dies sex assumit [1]) Jesus Petrum, et Jacobum et Ioannem fratrem ejus [b], et ducit [2]) illos in montem excelsum seorsum,

a) v. 1–13. Marc. 9, 1–13. Luc. 9, 28–36.
b) c. 26, 37. Marc. 13, 3. Luc. 8, 51.

2. et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.

3. Et ecce! apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes.

4. Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum: Domine! bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum, et Eliae unum.

---

v. 25. Ed. omn. Er. ὠφεληθησεται. — v. 28. C. St. των ὡδε ἑϛηκοτων. Mt. ὡδε ἑϛωτες. Gb. των ὡδε ἑϛωτων. — v. 4. Ed. omn. Er. και ἠλιᾳ μιαν. —

1) 1590. 1593. assumpsit. C. R. 1593. assumit. 2) 1590. duxit.

5. ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ, νεφέλη † φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοὺ, φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε.

5. Adhuc eo loquente, ecce! nubes lucida obumbravit eos. Et ecce! vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite [a])!

a) Marc. 1, 11. 2 Petr. 1, 16. sqq.

6. καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

6. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde.

7. καὶ προσελθὼν ὁ ἰησοῦς, ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν· ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε.

7. Et accessit Jesus, et tetigit eos, dixitque eis: Surgite, et nolite timere!

8. ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον, εἰ μὴ τὸν ἰησοῦν μόνον.

8. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.

9. καὶ καταβαινόντων αὐτῶν † ἐκ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, λέγων· μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

9. Et descendentibus illis de monte, praecepit eis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat [a]). a) c. 16, 21.

10. καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo Scribae dicunt, quod Eliam oporteat primum venire [a])? a) Mal. 4, 5.

11. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· ἠλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα.

11. At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, et restituet omnia.

12. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ᾽ ἐποίησαν ἐν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν· † οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ᾽ αὐτῶν.

12. Dico autem vobis, quia Elias jam venit [a]), et non cognoverunt eum; sed fecerunt in eo, quaecumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. a) c. 11, 10. 14.

13. τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι περὶ ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis.

14. καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος †, γονυπετῶν † αὐτὸν,

15. καὶ λέγων· κύριε, ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει· πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ.

14. [a]) Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine! miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur; nam saepe cadit in ignem, et crebro in aquam. a) v. 14–21. Marc. 9, 14–29. Luc. 9, 37–43.

16. καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θεραπεῦσαι.

15. Et obtuli eum discipulis tuis [a]); et non potuerunt curare eum.

a) c. 10, 1.

---

v. 5. Gb. φωτος. — v. 9. C. ἀπὸ. — v. 12. Ed. omn. Er. οὕτως. — v. 14. Ed. omn. Er. add. τις. — "Ed. omn. Er. St. αὐτῳ.

17. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν· ὦ γενεὰ ἄπιςος καὶ διεςραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε.

18. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον· καὶ † ἐθεραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

19. τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ κατ' ἰδίαν, εἶπον· διατί ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό;

20. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· διὰ τὴν ἀπιςίαν ὑμῶν. ἀμὴν † γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίςιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσει ὑμῖν.

21. τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηςείᾳ.

22. ἀναςρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων·

23. καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. καὶ ἐλυπήθησαν σφόδρα.

24. ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς καπερναοὺμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ πέτρῳ, καὶ εἶπον· ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα;

25. λέγει, ναί. καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν ὁ ἰησοῦς, λέγων· τί σοι δοκεῖ σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι † τέλη, ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;

26. λέγει αὐτῷ ὁ πέτρος· ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. ἔφη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἄραγε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί.

16. Respondens autem Jesus, ait: O generatio incredula et perversa! quousque ero vobiscum? usque quo patiar vos? Afferte huc illum ad me!

17. Et increpavit illum Jesus; et exiit ab eo daemonium; et curatus est puer ex illa hora.

18. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum?

19. Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis: Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc [1])! et transibit, et nihil impossibile erit vobis [a]).

a) c. 21, 21. Luc. 17, 6. 1 Cor. 13, 2.

20. Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem et jejunium.

21. [a]) Conversantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum;

a) v. 21. sqq. Marc. 9, 30–33. Luc. 9, 44. 45.

22. et occident eum, et tertia die resurget [a]). Et contristati sunt vehementer.

a) c. 16, 21.

23. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma [a])?

a) Exod. 30, 13. sqq.

24. Ait: Etiam! Et cum intrasset in domum, praevenit eum Jesus, dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terrae, a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis? an ab alienis?

25. Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi sunt filii.

---

v. 18. Ed. 1. 2. Er. ἐθεραπευσθη. — v. 20. Ed. 1. Er. omitt. γαρ. — v. 25. Ed. omn. Er. τα τελη.

1) 1590. omitt. illuc.

27. ἵνα δὲ μὴ † σκανδαλίσωμεν αὐτούς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, † βάλε ἄγκιςρον, καὶ τὸν † ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον· καὶ ἀνοίξας τὸ ςόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις ςατῆρα· † ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμῦ καὶ σῦ.

26. Ut autem non scandalizemus [a] eos, vade ad mare, et mitte hamum; et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te.

a) c. 5, 15.

Cap. XVIII.

1. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ, λέγοντες· τίς ἄρα μείζων ἐςὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν;

1. [a] In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis, putas, major est in regno coelorum?

a) v. 1–9. Marc. 9, 33–49. Luc. 9, 46–50.

2. καὶ προσκαλεσάμενος ὁ ἰησοῦς παιδίον, ἔςησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν,

2. Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum,

3. καὶ εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ςραφῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

3. et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum [a].

a) c. 19, 14.

4. ὅςις οὖν † ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτος ἐςιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

4. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste; hic est major in regno coelorum.

5. καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον † τοιοῦτον † ἓν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται.

5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.

6. ὃς δ᾽ ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, τῶν πιςευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς † ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.

6. Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt; expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris [a].

a) Luc. 17, 2.

7. οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων. ἀνάγκη γάρ † ἐςιν, ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ † ἐκείνῳ, δι᾽ οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.

7. Vae mundo a scandalis! Necesse est enim, ut veniant scandala; verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit.

8. εἰ δὲ ἡ χείρ σου, ἢ ὁ ποῦς σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον † αὐτὰ, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐςὶν, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλὸν, ἢ

8. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te; abscide [1]) eum, et projice abs te! bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum,

---

v. 27. Ed. 2. Er. σκανδαλησωμεν. — ″ Ed. omn. Er. βαλλε. — ‴ C. Mt. ἀναβαινοντα. — ‴ Ed. 1. Er. omitt. ἐκεινον λαβων. — v. 4. C. Mt. ταπεινωσει. — v. 5. Ed. 1. Er. τοιςτο. — ″ Ed. omn. Er. omitt. ἐν. — v. 6. Mt. εἰς. — v. 7. Ed. omn. Er. omitt. ἐςιν. — ″ Ed. omn. Er. omitt. ἐκεινῳ. — v. 8. Ed. omn. Er. αὐτον, και βαλλε ἀπο σου.

1) 1590. abscinde.

δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum [a].

a) c. 5, 29. 30.

9. καὶ εἰ † ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐςὶ, μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

9. Et si oculus tuus scandalizat te; erue eum, et projice abs te! bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

10. ὁρᾶτε, μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

10. Videte! ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis: Quia angeli [a] eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est.

a) Ps. 33, 8. Hebr. 1, 14.

11. ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

11. Venit enim Filius hominis salvare, quod perierat [a].

a) c. 9, 12. Luc. 15, 4. sqq. 19, 10. 1 Tim. 1, 15.

12. τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν· οὐχὶ ἀφεὶς τὰ ἐνενηκονταεννέα, ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς, ζητεῖ τὸ πλανώμενον;

12. Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis; nonne relinquit nonaginta novem in montibus, et vadit quaerere eam, quae erravit?

13. καὶ ἐὰν γένηται, εὑρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τοῖς ἐνενηκονταεννέα, τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

13. Et si contigerit, ut inveniat eam; amen dico vobis: Quia gaudet super eam magis, quam super nonaginta novem, quae non erraverunt.

14. οὕτως οὐκ ἔςι θέλημα ἔμπροσθεν τȣ̃ πατρὸς ὑμῶν, τȣ̃ ἐν ȣ̓ρανοῖς, ἵνα ἀπόληται † εἷς τῶν μικρῶν τȣ́των.

14. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis.

15. ἐὰν δὲ † ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, † καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξύ σȣ καὶ αὐτȣ̃ μόνȣ. ἐάν σȣ † ἀκȣ́σῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σȣ.

15. Si autem peccaverit in te frater tuus; vade, et corripe eum inter te et ipsum solum! Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum [a];

a) Luc. 17, 3. Gal. 6, 1. Jac. 5, 19. sq.

16. ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ † σοῦ ἔτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ ςόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν ςαθῇ πᾶν ῥῆμα.

16. si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum [a].

a) Deut. 19, 15.

17. ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ. ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔςω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

17. Quod si non audierit eos, dic ecclesiae! Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus [a].

a) 2 Thess. 3, 14.

---

v. 9. Ed. omn. Er. omitt. ὁ. — v. 14. Ed. omn. Er. ἕν. — v. 15. C. ἁμαρτῃ. Ed. 1. Er. ἁμαρτησει. — ''και omitt. Gb. — '''Ed. 1. Er. ἀκουσει. — v. 16. Ed. 1. Er. σε.

18. ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔςαι δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔςαι λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.

18. Amen dico vobis: Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo [a]. a) c. 16, 19.

19. πάλιν † λέγω ὑμῖν, ὅτι, ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

19. Iterum dico vobis: Quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in coelis est [a]; a) c. 7, 7. 8.

20. οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

20. ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum [a]. a) c. 28, 20.

21. τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ πέτρος, εἶπε· κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις;

21. Tunc accedens Petrus ad eum dixit: Domine! quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei [a]? usque septies? a) c. 6, 14.

22. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· οὐ λέγω σοι, ἕως ἑπτάκις, ἀλλ᾿ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.

22. Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

23. διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ.

23. Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.

24. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων.

24. Et cum coepisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta.

25. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι.

25. Cum autem non haberet, unde redderet, jussit eum dominus ejus venumdari, et uxorem ejus, et filios, et omnia, quae habebat, et reddi.

26. πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος προσεκύνει αὐτῷ, λέγων· κύριε, μακροθύμησον ἐπ᾿ ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω.

26. Procidens autem servus ille, orabat eum dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi!

27. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ.

27. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei.

28. ἐξελθὼν δὲ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγε, λέγων· ἀπόδος μοι, † εἴ τι ὀφείλεις.

28. Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios; et tenens suffocabat eum, dicens: Redde, quod debes!

---

v. 19. C. St. Mt. add. *ἀμην*. — v. 28. Ed. omn. Er. *ὅτι*.

29. πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ †, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· μακροθύμησον ἐπ᾽ ἐμοὶ, καὶ † πάντα ἀποδώσω σοι.

30. ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν· † ἀλλὰ ἀπελθὼν, ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον.

31. ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γενόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα· καὶ ἐλθόντες, διεσάφησαν τῷ κυρίῳ † αὐτῶν πάντα τὰ γενόμενα.

32. τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ· δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με.

33. οὐκ ἔδει καί σε ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα;

34. καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ.

35. † οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν † τὰ παραπτώματα αὐτῶν.

29. Et procidens conservus ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi!

30. Ille autem noluit; sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum.

31. Videntes autem conservi ejus, quae fiebant, contristati sunt valde; et venerunt, et narraverunt domino suo omnia, quae facta fuerant.

32. Tunc vocavit illum dominus suus, et ait illi: Serve nequam! omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me;

33. nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum?

34. Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.

35. Sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Cap. XIX.

1. Καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

2. καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ.

3. καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι, πειράζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες αὐτῷ· εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν;

4. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· οὐκ ἀνέγνωτε, ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ᾽ ἀρχῆς, † ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;

1. [a] Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilaea, et venit in fines Judaeae trans Jordanem, a) v. 1–12. Marc. 10, 1–12.

2. et secutae sunt eum turbae multae, et curavit eos ibi.

3. Et accesserunt ad eum Pharisaei tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam, quacunque ex causa [1]).

4. Qui respondens, ait eis: Non legistis: Quia, qui fecit hominem ab initio, „masculum et feminam fecit „eos [2]);" et dixit:

---

v. 29. C. St. Mt. add. εἰς τους ποδας αὐτου. — "C. Mt. omitt. παντα. — v. 30. Mt. ἀλλ᾽. — v. 31. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. Mt. ἑαυτων. — v. 35. C. ἑτως. — "Gb. omitt. τα παραπτωματα αὐτων. — v. 4. Ed. om. Er. ἀῤῥεν.

1) 1590. ex causa? b) 1590. eos?

5. καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα † καὶ τὴν μητέρα, καὶ † προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν·

5. „Propter hoc dimittet homo pa„trem et matrem, et adhaerebit uxori „suae, et erunt duo in carne una [a)].”

a) Gen. 2, 24.

6. ὥςε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

6. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.

7. λέγουσιν αὐτῷ· τί οὖν μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποςασίου, καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν;

7. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit [a)] dare libellum repudii, et dimittere?

a) Deut. 24, 1.

8. λέγει αὐτοῖς· ὅτι μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ᾿ ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν † οὕτως.

8. Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.

9. λέγω δὲ ὑμῖν· ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτȣ̃, † μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ † γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται.

9. Dico autem vobis: Quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur; et qui dimissam duxerit, moechatur [a)].

a) c. 5, 32. Luc. 16, 18.

10. λέγȣσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃· εἰ ȣ̃τως ἐςὶν ἡ αἰτία τȣ̃ ἀνθρώπȣ μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ συμφέρει γαμῆσαι.

10. Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.

11. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ᾿ οἷς δέδοται.

11. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est [a)].

a) 1 Cor. 7, 9. 17.

12. εἰσὶ γὰρ εὐνȣ̃χοι, οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν † ȣ̃τως· καί εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνȣχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καί εἰσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω.

12. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt [a)] propter regnum coelorum. Qui potest capere, capiat!

a) 1 Cor. 7, 27.

13. τότε † προσηνέχθη αὐτῷ παιδία, ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς.

13. [a)] Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, et oraret. Discipuli autem increpabant eos.

a) v. 13–15. Marc. 10, 13–16. Luc 18, 15–17.

14. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν· ἄφετε τὰ παιδία, † καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐςὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

14. Jesus vero ait eis: Sinite parvulos! et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum coelorum [a)].

a) c. 18, 3.

v. 5. C. add. αὐτȣ. — ″Ed. 1. Er. κολληθησεται. — v. 8. St. Mt. Gb. ȣ̃τω. idem v. 12. — v. 9. Ed. omn. Er. εἰ μη. — ″C. γαμησει. — v. 13. C. προσηνεχθησαν. — v. 14. Ed. 1. Er. omitt. και.

15. καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν.

15. Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.

16. καὶ ἰδοὺ, εἷς προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον;

16. [a] Et ecce! unus accedens, ait illi: Magister bone! quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam?

a) v. 16–30. Marc. 10, 17–31. Luc. 18, 18–30.

17. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· † τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός. εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς.

17. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus! Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata [a]!

a) Luc. 10, 26–28.

18. λέγει αὐτῷ· ποίας; ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπε· τό· οὐ φονεύσεις· οὐ μοιχεύσεις· οὐ κλέψεις· οὐ ψευδομαρτυρήσεις.

18. Dicit illi: Quae? Jesus autem dixit: „Non homicidium facies; Non „adulterabis; Non facies furtum; Non „falsum testimonium dices;

19. τίμα † τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα· καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

19. „Honora patrem tuum et ma„trem tuam;" et: „Diliges proximum „tuum sicut teipsum [a]."

a) Exod. 20, 13–16. Levit. 19, 18.

20. λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος· πάντα ταῦτα † ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου· τί † ἔτι ὑϛερῶ;

20. Dicit illi adolescens: Omnia haec custodivi [1]) a juventute mea; quid adhuc mihi deest?

21. ἔφη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

21. Ait illi Jesus: Si vis perfectus esse, vade, vende [2]), quae habes, et da pauperibus! et habebis thesaurum in coelo [a]: et veni, sequere me!

a) c. 6, 20.

22. ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά.

22. Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis; erat enim habens multas possessiones.

23. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως † πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

23. Jesus autem dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum coelorum [a].

a) c. 13, 22.

24. † πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, εὐκοπώτερόν ἐϛι, κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος † διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεȣ̃ εἰσελθεῖν.

24. Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum.

25. ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ † αὐτοῦ, ἐξεπλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες· τίς ἄρα δύναται σωθῆναι;

25. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit salvus esse?

---

v. 17. Gb. τι με ἐρωτας περι του ἀγαθȣ; εἷς ἐϛιν ὁ ἀγαθος. εἰ δε κ. τ. λ. — v. 19. St. πατερα σȣ και την μητερα. C. τον πατερα σȣ, και την μητερα σȣ. — v. 20. Ed. omn. Er. ἐφυλαξα. — "Mt. ἐϛι. — v. 23. Ed. omn. Er. πλουσιος δυσκολως. — v. 24. Ed. omn. Er. και παλιν omiss. δε. — "Mt. Gb. εἰσελθειν. — v. 25. αὐτου omitt. Gb.

1) 1590. omitt. a juventute mea. 2) 1590. add. omnia.

26. ἐμβλέψας δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐςι, παρὰ δὲ θεῷ πάντα † δυνατά.

26. Aspiciens autem Jesus, dixit illis: Apud homines hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possibilia sunt.

27. τότε ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔςαι ἡμῖν;

27. Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce! nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; quid ergo erit nobis?

28. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, † καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνες, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τε̃ ἰσραήλ.

28. Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suae[a], sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.

a) Luc. 22, 29. sq. Act. 3, 21.

29. καὶ πᾶς, ὃς ἀφῆκεν † οἰκίας, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

29. Et omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit.

30. πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι.

30. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi[a].

a) c. 20, 16. Luc. 13, 30.

Cap. XX.

1. ὁμοία γάρ ἐςιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅςις ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ, μισθώσασθαι ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

1. Simile est regnum coelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.

2. † συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίε τὴν ἡμέραν, ἀπέςειλεν αὐτὲς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτε̃.

2. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam.

3. καὶ ἐξελθὼν περὶ † τρίτην ὥραν, εἶδεν ἄλλες ἑςῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργές.

3. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos,

4. † κἀκείνοις εἶπεν· ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα· καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν.

4. et dixit illis: Ite et vos in vineam meam! et quod justum fuerit, dabo vobis.

5. οἱ δὲ ἀπῆλθον. πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ † ἐννάτην ὥραν, ἐποίησεν ὡσαύτως.

5. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam; et fecit similiter.

---

v. 26. Ed. omn. Er. Mt. δυνατα ἐςιν. — v. 28. Ed. 1. Er. καθεσθησεσθε. Ed. 2. 3. Er. καθεσεσθε. — v. 29. C. οἰκιαν. — v. 2. C. Mt. και συμφωνησας. — v. 3. Ed. omn. Er. et St. add. την. — v. 4. Mt. και ἐκεινοις; idem Ed. omn. Er. — v. 5. C. et Mt. ἐνατην.

6. περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐξελθὼν, εὗρεν ἄλλους ἑςῶτας † ἀργοὺς, καὶ λέγει αὐτοῖς· τί ὧδε ἑςήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί;

7. λέγουσιν αὐτῷ· ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. λέγει αὐτοῖς· ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, λήψεσθε.

8. ὀψίας δὲ γενομένης, λέγει ὁ κύριος τῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτῦ· κάλεσον τὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθὸν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, ἕως τῶν πρώτων.

9. καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον.

10. ἐλθόντες δὲ οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν, ὅτι † πλείονα λήψονται· καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον.

11. λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου,

12. λέγοντες· ὅτι ὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσες † ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, τοῖς βαςάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα.

13. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν ἑνὶ αὐτῶν· ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι;

14. ἆρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε· θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί.

15. ἢ οὐκ ἔξεςί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς; † εἰ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐςιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;

16. ὗτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι, πρῶτοι· καὶ οἱ πρῶτοι, ἔσχατοι. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

17. καὶ ἀναβαίνων ὁ ἰησοῦς εἰς ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ᾽ ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

6. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi?

7. Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite et vos in vineam meam!

8. Cum sero autem factum esset, dicit Dominus vineae procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mercedem! incipiens a novissimis usque ad primos.

9. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.

10. Venientes autem et primi, arbitrati sunt, quod plus essent accepturi; acceperunt autem et ipsi singulos denarios.

11. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias,

12. dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et aestus!

13. At ille respondens uni eorum, dixit: Amice! non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum?

14. Tolle, quod tuum est, et vade! volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi.

15. Aut, non licet mihi, quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?

16. Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi [a]. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

a) c. 19, 30. Luc. 13, 30.

17. [a] Et ascendens Jesus Ierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto, et ait illis:

a) v. 17–19. Marc. 10, 32–34. Luc. 18, 31–34.

---

v. 6. ἀργὺς omitt. Gb. — v. 10. Ed. omn. Er. πλειον. — v. 12. Ed. 3. 4. Er. St. ὑμιν. — v. 15. Mt. Gb. ἤ.

18. ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι· καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ·

18. Ecce! ascendimus Ierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum, et Scribis, et condemnabunt eum morte;

19. καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι, καὶ μαςιγῶσαι, καὶ ςαυρῶσαι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναςήσεται.

19. et tradent eum gentibus [a] ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertia die resurget [b].

a) c. 27, 2. b) c. 16, 21.

20. τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζεβεδαίου, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνοῦσα, καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ.

20. [a] Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei cum filiis suis adorans et petens aliquid ab eo.

a) v. 20–28. Marc. 10, 35–45.

21. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· τί θέλεις; λέγει αὐτῷ, εἰπὲ, ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων † σου, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

21. Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic, ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram, in regno tuo.

22. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν· οὐκ οἴδατε, τί αἰτεῖσθε. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, † καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; λέγουσιν αὐτῷ· δυνάμεθα.

22. Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis, quid petatis! Potestis bibere calicem [a], quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus! a) Joh. 18, 11.

23. καὶ λέγει αὐτοῖς· τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, † καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, † βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων † μου οὐκ ἔςιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμαςαι ὑπὸ τοῦ πατρός μου.

23. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis; sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum, dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo [a]. a) c. 25, 34.

24. καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν.

24. Et audientes decem, indignati [a] sunt de duobus fratribus.

a) Luc. 22, 24. sqq.

25. ὁ δὲ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν· οἴδατε, ὅτι † οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.

25. Jesus autem vocavit eos ad se, et ait: Scitis, quia principes gentium dominantur eorum; et qui majores sunt, potestatem exercent in eos.

26. οὐχ † οὕτως † ἔςαι ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, † ἔςω ὑμῶν διάκονος·

26. Non ita erit inter vos; sed quicunque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister [a];

a) c. 18, 4. 23, 11.

27. καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, † ἔςω ὑμῶν δοῦλος.

27. et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus;

---

v. 21. σου omitt. Ed. omn. Er. — v. 22. και το usque βαπτισθηναι omitt. Gb. C. Mt. ἢ το. — v. 23. και το usque βαπτισθησεσθε omitt. Gb. — ″Ed. 1. 2. Er. βαπτισθισεσθε. — ‴Ed. 2. Er. omitt. μου. — v. 25. Ed. 2. Er. omitt. οἱ. — v. 26. Mt. ἔςω. — ″δε add. C. — ‴C. Mt. ἔςαι. — v. 27. C. ἔςαι.

28. ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

28. sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare [a], et dare animam suam, [1]) redemptionem pro multis [b].

a) Joh. 13, 4. sqq. Phil. 2, 7. sqq. b) c. 18, 11. Gal. 1, 4. Eph. 1, 7. 1 Petr. 1, 18. sqq. 1 Tim. 2, 6.

29. καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ ἱεριχω, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

29. [a]) Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa;

a) v. 29–34. Marc. 10, 46–52. Luc. 18, 35–43.

30. καὶ ἰδού, δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδόν, ἀκούσαντες ὅτι ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν, λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς, κύριε, † υἱὸς δαυΐδ.

30. et ecce! duo caeci sedentes secus viam, audierunt, quia Jesus transiret, et clamaverunt, dicentes: Domine! miserere nostri, fili David!

31. ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα σιωπήσωσιν· οἱ δὲ μεῖζον † ἔκραζον, λέγοντες· ἐλέησον ἡμᾶς κύριε, υἱὸς δαυΐδ.

31. Turba autem increpabat eos, ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine! miserere nostri, fili David!

32. καὶ στὰς ὁ ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτούς, καὶ εἶπε· τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;

32. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait: Quid vultis, ut faciam vobis?

33. λέγουσιν αὐτῷ· κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν † ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί.

33. Dicunt illi: Domine! ut aperiantur oculi nostri.

34. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

34. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

Cap. XXI.

1. Καὶ ὅτε † ἤγγισαν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς † βηθφαγῆ, πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ ἰησοῦς ἀπέστειλε δύο μαθητάς,

1. [a]) Et cum appropinquassent Ierosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti; tunc Jesus misit duos discipulos,

a) v. 1–11. Marc. 11, 1–10. Luc. 19, 29–44. Joh. 12, 12–15.

2. λέγων αὐτοῖς· πορεύθητε εἰς τὴν κώμην τὴν † ἀπέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.

2. dicens eis: Ite in castellum, quod contra vos est! et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea; solvite, et adducite mihi!

3. καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε, ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθέως δὲ † ἀποστέλλει αὐτούς.

3. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite: quia Dominus his opus habet; et confestim dimittet eos.

4. τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος·

4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetam dicentem:

---

v. 30 et 31. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. υἱε. — v. 31. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἔκραξαν. — v. 33. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων. — v. 1. Ed. 1. Er. ἤγγισεν. — C. βηθσφαγη. — v. 2. C. κατεναντι. — v. 3. Ed. 5. Er. St. ἀποστελει.

1) 1590. add. in.

5. εἴπατε τῇ θυγατρὶ σιών· ἰδοὺ, ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι † πραῢς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον, υἱὸν ὑποζυγίου.

5. „Dicite filiae Sion: Ecce! Rex „tuus venit tibi mansuetus, sedens „super asinam, et pullum filium sub„jugalis [a])."

a) Zach. 9, 9. Jes. 62, 11.

6. πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ, καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς,

6. Euntes autem discipuli fecerunt, sicut praecepit illis Jesus;

7. ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, † καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν.

7. et adduxerunt asinam et pullum; et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt.

8. ὁ δὲ πλεῖςος ὄχλος ἔςρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ· ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ ἐςρώννυον ἐν τῇ ὁδῷ.

8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via; alii autem caedebant ramos de arboribus, et sternebant in via;

9. οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθῦντες, ἔκραζον, λέγοντες· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαυίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίςοις.

9. turbae autem, quae praecedebant, et quae sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David! Benedictus, qui venit in nomine Domini; hosanna in altissimis!

10. καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς ἱεροσόλυμα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· τίς ἐςιν οὗτος;

10. Et cum intrasset Ierosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?

11. οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον· οὗτός ἐςιν ἰησοῦς ὁ προφήτης, ὁ ἀπὸ ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας.

11. Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilaeae!

12. καὶ εἰσῆλθεν ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν τῦ θεῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τὺς πωλῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιςῶν κατέςρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλέντων τὰς περιςεράς.

12. [a]) Et intravit Jesus in templum Dei; et ejiciebat omnes vendentes et ementes in templo; et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit;

a) v. 12–16. Marc. 11, 15–18. Luc. 19, 45–48.

13. καὶ λέγει αὐτοῖς· γέγραπται· ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃςῶν.

13. et dicit eis: Scriptum est: „Domus mea domus orationis vocabi„tur;" [a]) vos autem fecistis illam speluncam latronum!

a) Jes. 56, 7. Jer. 7, 11.

14. καὶ προσῆλθον αὐτῷ † τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

14. Et accesserunt ad eum caeci et claudi in templo; et sanavit eos.

15. ἰδόντες † δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια, ἃ ἐποί-

15. Videntes autem principes Sacerdotum, et Scribae mirabilia, quae

---

v. 5. Ed. omn. Er. *πραος*. — v. 7. Ed. 1. Er. *εκαθισει*. Ed. 3. 4. 5. Er. *επεκαθησαν*. Ed. omn. Er. *αὐτης*. — v. 14. C. et Mt. *χωλοι και τυφλοι*. — v. 15. Ed. omn. Er. omitt. *δε*.

ησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαυὶδ, ἠγανάκτησαν·

16. καὶ εἶπον αὐτῷ· ἀκούεις, τί οὗτοι λέγουσιν; ὁ δὲ ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς· ναί· οὐδέποτε ἀνέγνωτε, ὅτι ἐκ ςόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;

17. καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς βηθανίαν· καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ.

18. πρωΐας δὲ ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασε.

19. καὶ ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ φύλλα μόνον· καὶ λέγει αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκῆ.

20. καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ, ἐθαύμασαν, λέγοντες· πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;

21. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίςιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ † κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε· ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται.

22. καὶ πάντα, ὅσα † ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ, πιςεύοντες, λήψεσθε.

23. καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;

24. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα· ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes: Hosanna filio David! indignati sunt,

16. et dixerunt ei: Audis, quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: Utique! Nunquam legistis: „Quia ex „ore infantium et lactentium perfeci- „sti laudem [a]?"

a) Ps. 8, 3.

17. [a] Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam; ibique mansit.

a) v. 17–22. Marc. 11, 11–14. 19–26.

18. Mane autem revertens in civitatem, esuriit.

19. Et videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam; et nihil invenit in ea, nisi folia tantum, et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum! Et arefacta est continuo ficulnea [a].

a) Luc. 13, 6. 7.

20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit!

21. Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem [a], et non haesitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis: Tolle, et jacta te in mare! fiet.

a) c. 17, 19.

22. Et omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis [a].

a) c. 7, 7.

23. [a] Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes Sacerdotum, et Seniores populi, dicentes: In qua potestate haec facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem?

a) v. 23–32. Marc. 11, 27–33. Luc. 20, 1–8.

24. Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem; quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam, in qua potestate haec facio.

---

v. 21. Ed. omn. Er. και εαν. — v. 22. C. εαν.

25. τὸ βάπτισμα ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ διελογίζοντο παρ' ἑαυτοῖς, λέγοντες· ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ· ἐρεῖ ἡμῖν· διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

25. Baptismus Ioannis unde erat? E coelo? an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes:

26. ἐὰν δὲ εἴπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων· φοβούμεθα τὸν ὄχλον· πάντες γὰρ † ἔχουσι τὸν ἰωάννην ὡς προφήτην.

26. Si dixerimus: e coelo; dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus: ex hominibus; timemus turbam; omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam [a].

a) c. 14, 5.

27. καὶ ἀποκριθέντες τῷ ἰησοῦ, εἶπον· οὐκ οἴδαμεν. ἔφη αὐτοῖς καὶ αὐτός· οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

27. Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus! Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis, in qua potestate haec facio.

28. τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; ἄνθρωπος † εἶχε τέκνα δύο, καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ, εἶπεν· τέκνον, ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν τῷ ἀμπελῶνί μου.

28. Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum dixit: Fili! vade hodie, operare in vinea mea.

29. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· οὐ θέλω. ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθε.

29. Ille autem respondens, ait: Nolo! Postea autem, poenitentia motus, abiit.

30. καὶ προσελθὼν τῷ † δευτέρῳ, εἶπεν ὡσαύτως. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· ἐγὼ κύριε· καὶ οὐκ ἀπῆλθε.

30. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo, domine! et non ivit.

31. τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός; λέγουσιν αὐτῷ· ὁ πρῶτος. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

31. Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices praecedent vos in regnum Dei.

32. ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ.

32. Venit enim ad vos Ioannes in via justitiae [a], et non credidistis ei; publicani autem, et meretrices crediderunt ei; vos autem videntes, nec poenitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

a) c. 3, 1. sqq. c. 22, 16.

33. ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε· ἄνθρωπός † τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον,

33. [a] Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et aedificavit turrim, et locavit eam agricolis, et pere-

v. 26. Ed. 1. 2. 3. Er. εἶχον. — v. 28. C. add. τις. — v. 30. Gb. ἑτέρῳ. — v. 33. τις omitt. Gb.

καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν.

gre profectus est. a) v. 33–46. Marc. 12, 1–12. Luc. 20, 9–19.

34. ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ.

34. Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus.

35. καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν.

35. Et agricolae, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.

36. πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως.

36. Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter [a]. a) Act. 7, 52.

37. ὕστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

37. Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur [1]) filium meum!

38. οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱὸν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

38. Agricolae autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres! venite, occidamus eum, et habebimus hereditatem ejus!

39. † καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν·

39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam et occiderunt.

40. ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις;

40. Cum ergo venerit dominus vineae, quid faciet agricolis illis?

41. λέγουσιν αὐτῷ· κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα † ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

41. Ajunt illi: Malos male perdet; et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.

42. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· οὐδέποτε ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς· λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;

42. Dicit illis Jesus: Nunquam legistis in Scripturis: „Lapidem quem „reprobaverunt aedificantes, hic fa„ctus est in caput anguli; a Domino „factum est istud, et est mirabile in „oculis nostris [a])?" a) Ps. 118, 22. Act. 4, 11. seqq.

43. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

43. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur [a]) genti facienti fructus ejus. a) c. 8, 11. seq. c. 22, 8. sqq. Act. 13, 46.

44. καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον

44. Et qui ceciderit super lapidem

---

v. 39. C. και λαβοντες, ἐξεβαλον αὐτον ἐξω. — v. 41. Ed. omn. Er. Mt. ἐκδοσεται.

1) 1590. add. forte.

τοῦτον, συνθλασθήσεται· ἐφ᾽ ὃν δ᾽ ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν.

45. καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνωσαν, ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει.

46. καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφοβήθησαν τοὺς ὄχλους· ἐπειδὴ ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum.

45. Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisaei parabolas ejus, cognoverunt, quod de ipsis diceret.

46. Et quaerentes eum tenere, timuerunt turbas; quoniam sicut prophetam eum habebant [a]. a) Luc. 7, 16.

Cap. XXII.

1. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων·

2. ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅϛις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

3. καὶ ἀπέϛειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ, καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν.

4. πάλιν ἀπέϛειλεν ἄλλȣς δούλȣς, λέγων· εἴπατε τοῖς κεκλημένοις· ἰδȣ̀, τὸ ἄριϛόν μȣ ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μȣ καὶ τὰ σιτιϛὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους.

5. οἱ δὲ ἀμελήσαντες, ἀπῆλθον, † ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτοῦ.

6. οἱ δὲ λοιποὶ, κρατήσαντες τȣ̀ς δȣ́λȣς αὐτȣ͂, ὕβρισαν, καὶ ἀπέκτειναν.

7. † ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη· καὶ πέμψας τὰ ϛρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε.

8. τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐϛιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι.

9. πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδȣς τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους † ἐὰν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.

10. καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδȣ̀ς, συνήγαγον πάντας,

1. [a] Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens:

a) v. 1. sqq. Luc. 14, 16. sqq.

2. Simile factum est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.

3. Et misit servos suos, vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire.

4. Iterum misit alios [a] servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata; venite ad nuptias! a) c. 21, 36.

5. Illi autem neglexerunt; et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam.

6. Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt.

7. Rex autem, cum audisset, iratus est; et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos; et civitatem illorum succendit.

8. Tunc ait servis suis: Nuptiae quidem paratae sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni.

9. Ite [a] ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias! a) c. 21, 43.

10. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes [a], quos inve-

v. 5. Ed. 1. 2. Er. ὃς μεν — ὃς δε. — v. 7. C. Mt. και ἀκȣσας ὁ βασιλευς ἐκεινος. Ed. 1. 2. Er. ἀκȣσας δε βασιλευς. — v. 9. Gb. St. ἀν.

ὅσες εὗρον, πονηρές τε καὶ ἀγαθές· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων.

11. εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένες, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον, οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου.

12. καί λέγει αὐτῷ· ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; ὁ δὲ ἐφιμώθη.

13. τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις· δήσαντες αὐτῦ † πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος, τὸ ἐξώτερον. ἐκεῖ ἔςαι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

14. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

15. τότε πορευθέντες οἱ φαρισαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ.

16. καὶ ἀποςέλλεσιν αὐτῷ τὲς μαθητὰς αὐτῶν μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν, λέγοντες· διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ τὴν ὁδὸν τῦ θεῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις † εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων.

17. εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; ἔξεςι, δοῦναι κῆνσον καίσαρι, ἢ οὔ;

18. γνοὺς δὲ ὁ ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐτῶν, εἶπε· τί με πειράζετε, ὑποκριταί;

19. ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον.

20. καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή;

21. λέγουσιν αὐτῷ· καίσαρος. τότε λέγει αὐτοῖς· ἀπόδοτε οὖν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.

nerunt, malos et bonos; et impletae sunt nuptiae discumbentium.

a) c. 13, 47. sqq.

11. Intravit autem Rex, ut videret discumbentes; et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali,

12. et ait illi: Amice! quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.

13. Tunc dixit Rex ministris: Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus, et stridor dentium.

14. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi [a].

a) c. 20, 16.

15. [a] Tunc abeuntes Pharisaei, consilium inierunt, ut caperent eum in sermone;

a) v. 15–33. Marc. 12, 13–27. Luc. 20, 20–40.

16. et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister! scimus, quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum;

17. dic ergo nobis: Quid tibi videtur, licet censum dare Caesari, an non?

18. Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritae?

19. Ostendite mihi numisma census! At illi obtulerunt ei denarium.

20. Et ait illis Jesus: Cujus est imago haec, et superscriptio?

21. Dicunt ei: Caesaris! Tunc ait illis: Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari [a]; et quae sunt Dei, Deo!

a) Rom. 13, 7.

---

v. 13. Ed. omn. Er. ποδας και χειρας ἐκβαλλετε εις. C. χειρας και ποδας. — v. 16. Ed. 1. Er. omitt. εἰς.

22. καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν· καὶ ἀφέντες αὐτὸν, ἀπῆλθον.

23. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐτῷ σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες, μὴ εἶναι ἀνάστασιν· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν,

24. λέγοντες· διδάσκαλε, μωσῆς εἶπεν· ἐάν τις ἀποθάνῃ, μὴ ἔχων τέκνα, ἐπιγαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

25. ἦσαν δὲ παρ᾽ ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί. καὶ ὁ πρῶτος, γαμήσας, ἐτελεύτησε, καὶ μὴ ἔχων σπέρμα, ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

26. ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕως τῶν ἑπτά.

27. ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε † καὶ ἡ γυνή.

28. ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν.

29. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.

30. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ᾽ ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι.

31. περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν † ὑπὸ τοῦ θεοῦ, λέγοντος·

32. ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.

33. καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

34. οἱ δὲ φαρισαῖοι, ἀκούσαντες, ὅτι ἐφίμωσε τοὺς σαδδουκαίους, συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό.

35. καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομικὸς †, πειράζων αὐτὸν, καὶ λέγων·

22. Et audientes mirati sunt, et relicto eo, abierunt.

23. In illo die accesserunt ad eum Sadducaei, qui dicunt, non esse resurrectionem [a]; et interrogaverunt eum,

a) Act. 23, 8.

24. dicentes: Magister! Moyses dixit: „Si quis mortuus fuerit non „habens filium, ut ducat frater ejus „uxorem illius, et suscitet semen fra„tri suo [a].“

a) Deut. 25, 5.

25. Erant autem apud nos septem fratres; et primus, uxore ducta, defunctus est; et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo.

26. Similiter secundus, et tertius, usque ad septimum.

27. Novissime autem omnium et mulier defuncta est.

28. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? Omnes enim habuerunt eam.

29. Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.

30. In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur; sed erunt sicut angeli Dei in coelo.

31. De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis:

32. „Ego sum Deus Abraham, et „Deus Isaac, et Deus Jacob [a]?“ Non est Deus mortuorum, sed viventium.

a) Exod. 3, 6.

33. Et audientes turbae, mirabantur in doctrina ejus.

34. [a] Pharisaei autem audientes, quod silentium imposuisset Sadducaeis, convenerunt in unum;

a) v. 34–40. Marc. 12, 28–34.

35. et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum:

---

v. 27. Ed. 1. Er. omitt. *και*. — v. 31. Ed. omn. Er. *απο*. — v. 35. Ed. omn. Er. add. *τις*.

36. *διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;*

36. Magister, quod est mandatum magnum in lege?

37. *ὁ δὲ ἰησοῦς † ἔφη αὐτῷ· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ † τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου.*

37. Ait illi Jesus: „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, „et in tota anima tua, et in tota mente tua [a].“ a) Deut. 6, 5.

38. *αὕτη ἐςὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή.*

38. Hoc est maximum, et primum mandatum.

39. *δευτέρα δὲ ὁμοία † αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.*

39. Secundum autem simile est huic: „Diliges proximum tuum, sic„ut te ipsum [a].“ a) Lev. 19, 18. Matth. 7, 12. Rom. 13, 9.

40. *ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.*

40. In his duobus mandatis universa lex pendet, et prophetae.

41. *συνηγμένων δὲ τῶν φαρισαίων ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἰησοῦς, λέγων·*

41. [a] Congregatis autem Pharisaeis, interrogavit eos Jesus, a) v. 41—46. Marc. 12, 35—37. Luc. 20, 41—44.

42. *τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ χριςοῦ; τίνος υἱός ἐςι; λέγουσιν αὐτῷ· τοῦ δαυΐδ.*

42. dicens: Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei: David [a]! a) Joh. 7, 42.

43. *λέγει αὐτοῖς· πῶς οὖν δαυῒδ ἐν πνεύματι κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων·*

43. Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens:

44. *εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθε ἐκ δεξιῶν με, ἕως ἂν θῶ τὲς ἐχθρές σε ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σε;*

44. „Dixit Dominus Domino meo; „sede a dextris meis, donec ponam „inimicos tuos scabellum pedum tuo„rum [a]?“ a) Ps. 109, 1.

45. *εἰ οὖν δαυῒδ † καλεῖ αὐτὸν κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐςι;*

45. Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?

46. *καὶ οὐδεὶς † ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον· οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας † ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι.*

46. Et nemo poterat ei respondere verbum; neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

CAP. XXIII.

1. *Τότε ὁ ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,*

1. [a] Tunc Jesus locutus est ad turbas, et ad discipulos suos, a) v. 1. sqq. Marc. 12, 38—40. Luc. 20, 45—47.

2. *λέγων· ἐπὶ τῆς μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι.*

2. dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei;

---

v. 37. Ed. omn. Er. St. *εἶπεν.* *τῃ* ad *καρδ.* et *ψυχῃ* omitt. Mt. Ed. omn. Er. omitt. ter *τῃ.* — v. 39. Mt. *ὁμοια αὑτῃ.* — v. 45. Ed. omn. Er. *κυριον αὐτον καλει.* — v. 46. C. *ἠδυνατο.* — " C. *ἐπερωταν.*

3. πάντα οὖν, ὅσα † ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε, καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γὰρ, καὶ οὐ ποιοῦσι.

4. δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά.

5. πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια † αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν.

6. φιλοῦσί τε † τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς,

7. καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαββὶ, † ῥαββί.

8. ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητὴς, † ὁ χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε.

9. καὶ πατέρα μὴ καλέσητε † ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

10. μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητὴς, ὁ χριστός.

11. ὁ δὲ μείζων ὑμῶν ἔσται ὑμῶν διάκονος.

12. ὅστις δὲ † ὑψώσει ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

13. † οὐαὶ δὲ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα.

14. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀν-

3. Omnia ergo, quaecunque dixerint vobis, servate, et facite; secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt.

4. Alligant [a] enim onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere. a) Luc. 11, 46. Act. 15, 10.

5. Omnia vero opera sua faciunt, ut videantur [a] ab hominibus; dilatant enim phylacteria [b] sua, et magnificant fimbrias [c]. a) c. 6, 1. b) Deut. 6, 8. c) Num. 15, 38.

6. Amant autem primos recubitus in coenis, et primas [a] cathedras in synagogis, a) Luc. 11, 43.

7. et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi.

8. Vos autem nolite vocari Rabbi; unus est enim Magister vester; omnes autem vos fratres estis.

9. Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in coelis est.

10. Nec vocemini magistri; quia Magister vester unus est, Christus.

11. Qui [a] major est vestrum, erit minister vester. a) c. 20, 26.

12. Qui [a] autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur. a) Luc. 14, 11. 18, 14. 1 Petr. 5, 5. Prov. 29, 23. Hiob 22, 29.

13. Vae autem vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae! quia clauditis [a] regnum coelorum ante homines; vos enim non intratis, nec introëuntes sinitis intrare. a) Luc. 11, 52.

14. Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae! quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes;

v. 3. C. Mt. εαν. — v. 5. Ed. omn. Er. ἑαυτων. — v. 6. Ed. omn. Er. πρωτοκλισιας. — v. 7. Ed. omn. Er. omitt. ῥαββι. — v. 8. ὁ χριστος omitt. Gb. — v. 9. Ed. omn. Er. ὑμιν. — v. 12. Ed. omn. Er. ὑψωσῃ ... et ταπεινωσῃ. — v. 13. In Ed. omn. Er. versus 14. versui 13. praecedit.

θρώπων· ὑμεῖς γὰρ ἐκ † εἰσέρχεσθε, ἐδὲ τὲς εἰσερχομένες ἀφίετε εἰσελθεῖν.

15. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.

16. οὐαὶ ὑμῖν ὁδηγοὶ τυφλοὶ, οἱ λέγοντες· ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐςιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει.

17. μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐςὶν, ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ναὸς, ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν;

18. καί· ὃς ἐὰν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαςηρίῳ, οὐδέν ἐςιν· ὃς † δὲ ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ, τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφείλει.

19. μωροὶ καὶ τυφλοί. τί γὰρ μεῖζον, τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαςήριον, τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον;

20. ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαςηρίῳ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι, τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ.

21. καὶ ὁ † ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ † κατοικήσαντι αὐτόν.

22. καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

23. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον· καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίςιν. ταῦτα † ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι.

24. ὁδηγοὶ τυφλοὶ, οἱ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες.

25. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φα-

propter hoc amplius accipietis judicium.

15. Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae! quia circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennae duplo quam vos.

16. Vae vobis, duces a) caeci! qui dicitis: Quicunque juraverit per templum, nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debet b).

a) c. 15, 14. b) c. 5, 33. sqq.

17. Stulti et caeci! Quid enim majus est, aurum? an templum, quod sanctificat aurum?

18. Et quicunque juraverit in altari, nihil est; quicunque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet.

19. Caeci! Quid enim majus est, donum? an altare, quod sanctificat donum?

20. Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus, quae super illud sunt;

21. et quicunque juraverit in templo, jurat in illo, et in eo, qui habitat in ipso;

22. et qui jurat in coelo, jurat in throno Dei, et in eo, qui sedet super eum.

23. Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae! qui decimatis mentham, et anethum, et cyminum; et reliquistis, quae graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem. Haec oportuit facere, et illa non omittere.

24. Duces caeci, excolantes culicem, camelum autem glutientes!

25. Vae vobis, Scribae et Phari-

---

v. 14. Ed. 3. 4. 5. Er. εἰσερχετε. — v. 18. C. δ'αν. — v. 21. Mt. ὀμνυων. — "Ed. omn. Er. κατοικεντι. — v. 23. Gb. add. δε.

ρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ † ἀδικίας.

saei hypocritae! quia [1]) mundatis [a]), quod deforis est calicis et paropsidis; intus autem pleni estis rapina, et immunditia. a) Marc. 7, 4. Luc. 11, 39.

26. φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν.

26. Pharisaee caece! munda prius, quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod deforis est, mundum.

27. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι † παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀςέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας.

27. Vae vobis Scribae et Pharisaei hypocritae! quia similes [a]) estis sepulcris dealbatis, quae aforis parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum; et omni spurcitia. a) Luc. 11, 44.

28. οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεςοί ἐςε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας.

28. Sic et vos aforis quidem paretis hominibus justi; intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.

29. οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων·

29. Vae vobis, Scribae et Pharisaei hypocritae! qui aedificatis [a]) sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, a) Luc. 11, 47.

30. καὶ λέγετε· † εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν † ἤμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν.

30. et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum.

31. ὥςε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς, ὅτι υἱοί ἐςε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας.

31. [a]) Itaque testimonio estis vobismetipsis; quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt; a) v. 31 – 36. Luc. 11, 48–52.

32. καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

32. et vos implete mensuram patrum vestrorum.

33. ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης;

33. Serpentes genimina viperarum! quomodo fugietis a judicio gehennae?

34. διὰ τοῦτο, ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποςέλλω πρὸς ὑμᾶς προφήτας, καὶ σοφοὺς, καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ ςαυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαςιγώσετε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ διώξετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν·

34. Ideo ecce! ego mitto ad vos Prophetas, et Sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civitate in civitatem;

35. ὅπως ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πᾶν αἷ-

35. ut veniat super vos omnis san-

v. 25. Ed. omn. Er. ἀκρασιας. — v. 27. Ed. 1. Er. ὁμοιαζετε. — v. 30. C. ὅτι εἰ. — " C. ἦμεν.

1) 1590. qui.

μα δίκαιον, ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ αἵματος ἄβελ, τοῦ δικαίȣ, ἕως τοῦ αἵματος ζαχαρίου, υἱοῦ βαραχίου, ὃν ἐφονεύσατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαςηρίου.

36. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, † ὅτι ἥξει † ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην.

37. ἱερȣσαλὴμ, ἱερȣσαλὴμ, ἡ † ἀποκτείνȣσα τȣ̀ς προφήτας, καὶ λιθοβολȣ̃σα τȣ̀ς ἀπεςαλμένȣς πρὸς αὐτήν· ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σȣ, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νόσσια ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας; καὶ οὐκ ἠθελήσατε.

38. ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.

39. λέγω γὰρ ὑμῖν· οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι, ἕως ἂν εἴπητε· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου.

guis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel [a] justi usque ad sanguinem Zachariae [b], filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare. a) Gen. 4, 8. sqq. b) 2 Par. 24, 20–22.

36. Amen dico vobis: Venient haec omnia super generationem istam!

37. [a] Jerusalem, Jerusalem! quae occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt; quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? a) v. 37–39. Luc. 13, 34. 35.

38. Ecce! relinquetur [a] vobis domus vestra deserta. a) Luc. 19, 43. sq.

39. Dico enim vobis: Non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini!

CAP. XXIV.

1. Καὶ ἐξελθὼν ὁ ἰησοῦς ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ.

2. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· οὐ βλέπετε † πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ † καταλυθήσεται.

3. καθημένȣ δὲ αὐτȣ̃ ἐπὶ τȣ̃ ὄρȣς τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες· εἰπὲ † ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔςαι, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρȣσίας καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;

4. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησȣ̃ς, εἶπεν αὐτοῖς· βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ.

5. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· ἐγώ εἰμι ὁ χριςός· καὶ πολλοὺς πλανήσουσι.

1. [a] Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei aedificationes templi.
a) v. 1–36. Marc. 13, 1–37. Luc. 21, 5–36.

2. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis haec omnia? Amen dico vobis: Non [a] relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. a) Luc. 19, 44.

3. Sedente autem eo super montem oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis, quando haec erunt? et quod signum adventus tui, et consummationis saeculi [a]? a) v. 36. sqq.

4. Et respondens Jesus, dixit eis: Videte, ne quis vos seducat!

5. [a] Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: et multos seducent [b]!
a) v. 11. 23. 24. Act. 5, 36. 37. b) Joh. 5, 43.

---

v. 36. Ed. omn. Er. omitt. ὅτι. — ″C. παντα ταυτα. — v. 37. C. et Mt. ἀποκτενȣσα. — v. 2. C. Mt. ταυτα παντα. — ″Ed. omn. Er. St. ȣ̓ μη. — v. 3. C. Ed. 2. 3. 4. Er. Mt. ὑμιν.

6. μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων. ὁρᾶτε, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ † πάντα γενέσθαι· ἀλλ' οὔπω ἐστὶ τὸ τέλος.

6. Audituri enim estis praelia, et opiniones praeliorum; videte! ne turbemini; oportet enim haec fieri, sed nondum est finis.

7. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν· καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοί κατὰ τόπους.

7. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentiae, et fames, et terrae motus per loca.

8. πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων.

8. Haec autem omnia initia sunt dolorum.

9. τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου.

9. Tunc [a)] tradent vos in tribulationem, et occident vos; et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

a) Joh. 16, 2.

10. καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ, καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους.

10. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem.

11. καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς.

11. Et multi pseudoprophetae surgent [a)], et seducent multos.

a) 2 Petr. 2, 1. sqq.

12. καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

12. Et quoniam abundavit [1)] iniquitas, refrigescet caritas multorum.

13. ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

13. Qui [a)] autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

a) c. 10, 22. Apoc. 2, 10.

14. καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος.

14. Et praedicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.

15. ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ δανιὴλ τοῦ προφήτου, † ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ· ὁ ἀναγινώσκων νοείτω·

15. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele [a)] propheta, „stantem in loco sancto:" qui legit, intelligat!

a) Dan. 9, 27.

16. τότε οἱ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη.

16. Tunc qui in Judaea sunt, fugiant ad montes;

17. ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβαινέτω, ἆραι † τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

17. et [a)] qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua;

a) Luc. 17, 30 sqq.

18. καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω, ἆραι † τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

18. et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.

---

v. 6. Ed. omn. Er. τα παντα. — v. 15. St. Mt. Gb. ἑστως. — v. 17. Ed. omn. Er. τι ἐκ. — v. 18. C. το ἱματιον.

1) 1590. abundabit.

19. οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαςρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

19. Vae autem praegnantibus et nutrientibus in illis diebus!

20. προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ † σαββάτῳ·

20. Orate autem, ut non fiat fuga vestra in hieme, vel sabbato [a].

a) Exod. 16, 29.

21. ἔςαι γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου, ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται.

21. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet;

22. καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι.

22. et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi.

23. τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· ἰδοὺ, ὧδε ὁ χριςὸς, ἢ ὧδε· μὴ πιςεύσητε.

23. Tunc [a] si quis vobis dixerit: Ecce! hic est Christus, aut illic; nolite credere!

a) Luc. 17, 23.

24. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριςοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥςε † πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τὲς ἐκλεκτές.

24. Surgent enim pseudochristi, et pseudoprophetae; et dabunt signa magna, et prodigia, ita, ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.

25. ἰδοὺ, προείρηκα ὑμῖν.

25. Ecce! praedixi vobis.

26. ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν· ἰδοὺ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐςί· μὴ ἐξέλθητε· ἰδοὺ, ἐν τοῖς ταμείοις· μὴ πιςεύσητε.

26. Si ergo dixerint vobis: Ecce! in deserto est, nolite exire; ecce! in penetralibus, nolite credere!

27. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀςραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔςαι † καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

27. Sicut [a] enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem; ita erit et adventus Filii hominis.

a) Luc. 17, 24.

28. ὅπε γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί.

28. Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae.

29. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀςέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ † αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

29. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol [a] obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo, et virtutes coelorum commovebuntur;

a) Ezech. 32, 7. 8.

30. καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τε υἱε τε ἀνθρώπε ἐν τῷ ἐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τε ἀνθρώπε ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τε ἐρανε, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

30. et tunc parebit signum Filii hominis [a] in coelo; et tunc plangent omnes tribus terrae; et videbunt Filium hominis venientem in nubibus coeli cum virtute [b] multa, et majestate.

a) Dan. 7, 13. b) c. 16, 27.

---

v. 20. Ed. omn. Er. St. ἐν σαββατῳ. — v. 24. Ed. omn. Er. πλανασθαι. — v. 27. και omitt. Ed. omn. Er. — v. 29. Ed. 1. 2. Er. omitt. αἱ.

31. καὶ ἀποςελεῖ τὲς ἀγγέλες αὐτε̃ μετὰ σάλπιγγος † φωνῆς μεγάλης· καὶ ἐπισυνάξεσι τὲς ἐκλεκτὲς αὐτε̃ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ᾽ ἄκρων ἐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν.

31. Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna; et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis coelorum usque ad terminos eorum.

32. ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν· ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα ἐκφυῇ, γινώσκετε, ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος.

32. Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis, quia prope est aestas.

33. † οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε † πάντα ταῦτα, γινώσκετε, ὅτι ἐγγύς ἐςιν ἐπὶ † θύραις.

33. Ita et vos, cum videritis haec omnia, scitote! quia prope est in januis.

34. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται.

34. Amen dico vobis: Quia non praeteribit generatio haec, donec omnia [a] haec fiant. a) v. 5–33. c. 10, 23.

35. ὁ ἐρανὸς καὶ ἡ γῆ † παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

35. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.

36. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ † ὥρας ἐδεὶς οἶδεν, ἐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν ἐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ † με μόνος.

36. De die autem illa [a] et hora nemo scit [b]; neque angeli coelorum, nisi solus pater. a) v. 3. b) 1 Thess. 5, 1.

37. ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ νῶε, οὕτως ἔςαι καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

37. [a] Sicut autem in diebus Noe [b], ita erit et adventus filii hominis.
a) v. 37–39. Luc. 17, 26–29. b) Gen. 6, 3.

38. ὥσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν,

38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam;

39. καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἦρεν ἅπαντας· οὕτως ἔςαι καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

39. et non cognoverunt, donec venit [a] diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. a) Gen. 7, 6. sqq.

40. τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· † ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται.

40. Tunc duo erunt in agro; unus [a] assumetur, et unus relinquetur;
a) Luc. 17, 34. sqq.

41. δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

41. duae molentes in mola; una assumetur, et una relinquetur.

42. γρηγορεῖτε ἐν, ὅτι ἐκ οἴδατε, ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται.

42. [1]) Vigilate [a] ergo! quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. a) c. 25, 13.

---

v. 31. C. και φωνης μεγαλης. — v. 33. C. ἐτως. — "C. et Mt. ταυτα παντα. — "'Ed. 1. Er. θυρας. — v. 35. Gb. παρελευσεται. — v. 36. Ed. omn. Er. St. της ὡρας. — " με omitt. Gb. — v. 40. Ed. 1. Er. omitt. ὁ bis.

1) 1590. add. duo in Lecto, unus assumetur, et unus relinquetur.

43. ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι, εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν, καὶ οὐκ ἂν εἴασε † διορυγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

43. Illud autem scitote [a]), quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.

a) Luc. 12, 39. 1 Thess. 5, 2. 2 Petr. 3, 10. sqq. Apoc. 16, 15.

44. διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἕτοιμοι· ὅτι, ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

44. Ideo et vos estote parati! quia, qua nescitis hora, Filius hominis venturus est.

45. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος † αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ † διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ;

45. [a]) Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?

a) v. 45–51. Luc. 12, 42–46.

46. μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως.

46. Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem!

47. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.

47. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.

48. ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν·

48. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire!

49. καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους, † ἐσθίειν δὲ καὶ πίνειν μετὰ τῶν μεθυόντων·

49. et coeperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis;

50. ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ, ᾗ οὐ γινώσκει·

50. veniet dominus servi illius in die, qua non sperat, et hora, qua ignorat;

51. καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

51. et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, et stridor dentium!

CAP. XXV.

1. Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς † ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου.

1. Tunc simile erit regnum coelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsae.

2. πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν † φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραί.

2. Quinque autem ex eis erant fatuae, et quinque prudentes;

3. αἵτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς

3. sed quinque fatuae, acceptis

v. 43. Ed. omn. Er. διορυχθηναι. — v. 45. αυτου omitt. Ed. omn. Er. — Gb. δουναι. — v. 49. Mt. Gb. ἐσθιῃ δε και πινῃ. — v. 1. Ed. 1. Er. ὑπαντησιν. — v. 2. Ed. omn. Er. μωραι, και αἱ πεντε φρονιμοι.

λαμπάδας † αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον·

4. αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν, μετὰ τῶν λαμπάδων † αὐτῶν.

5. χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον.

6. μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν· ἰδοὺ, ὁ νυμφίος ἔρχεται· ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ.

7. τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν.

8. αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται.

9. ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι· μήποτε οὐκ † ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν· πορεύεσθε † δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς.

10. ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος· καὶ αἱ ἕτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα.

11. ὕστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι· κύριε, κύριε, ἄνοιξον ἡμῖν.

12. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς.

13. γρηγορεῖτε οὖν, † ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, † ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

14. ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος † ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ·

15. καὶ ᾧ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἕν· ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν· καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως.

16. πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τά-

lampadibus, non sumpserunt oleum secum;

4. prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.

5. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt.

6. Media autem nocte, clamor factus est: Ecce, sponsus venit, exite obviam ei!

7. Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et ornaverunt lampades [a] suas.

a) Luc. 12, 35.

8. Fatuae autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro! quia lampades nostrae extinguuntur.

9. Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis!

10. Dum autem irent emere, venit sponsus; et quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa [a] est janua.

a) Luc. 13, 25.

11. Novissime vero veniunt et reliquae virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis!

12. At ille respondens ait: Amen dico vobis: Nescio vos!

13. Vigilate [a] itaque! quia nescitis diem, neque horam.

a) c. 24, 42. Marc. 13, 33. 1 Thess. 5, 6.

14. [a] Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua;

a) v. 14—30. Marc. 13, 34 sqq. Luc. 19, 12—27.

15. et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim.

16. Abiit autem, qui quinque ta-

v. 3. Ed. omn. Er. ἑαυτων. — v. 4. αὐτων omitt. Ed. omn. Er. — v. 9. C. ἀρκεσει. — " δε omitt. Gb. — v. 13. Ed. 1. Er. omitt. ὁτι. — " Gb. omitt. ἐν ᾗ usque ἐρχεται. — v. 14. Ed. omn. Er. add. τις.

λαντα λαβών, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα.

17. ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησε καὶ αὐτὸς ἄλλα δύο.

18. ὁ δὲ τὸ ἓν λαβὼν, ἀπελθὼν ὤρυξεν ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἀργύριον τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

19. μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων, † καὶ συναίρει μετ᾽ αὐτῶν λόγον.

20. καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, προσήνεγκεν ἄλλα πέντε τάλαιτα, λέγων· κύριε, πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα † ἐπ᾽ αὐτοῖς.

21. ἔφη † δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ· εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

22. προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν, εἶπε· κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα δύο τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ᾽ αὐτοῖς.

23. ἔφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ· εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός· ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

24. προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἓν τάλαντον † εἰληφὼς, εἶπε· κύριε, ἔγνων σε, ὅτι † σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων, ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων, ὅθεν οὐ διεσκόρπισας.

25. καὶ φοβηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῇ· ἴδε, ἔχεις τὸ σόν.

26. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ, εἶπεν αὐτῷ· πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ᾔδεις, ὅτι θερίζω, ὅπου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγω, ὅθεν οὐ διεσκόρπισα·

27. ἔδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις· καὶ ἐλθὼν ἐγὼ

lenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque.

17. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo.

18. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui.

19. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, & posuit rationem cum eis.

20. Et accedens, qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine! quinque talenta tradidisti mihi; ecce! alia quinque superlucratus sum.

21. Ait illi dominus ejus: Euge! serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui!

22. Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine! duo talenta tradidisti mihi; ecce! alia duo lucratus sum.

23. Ait illi dominus ejus: Euge! serve bone & fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui!

24. Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine! scio, quia homo durus es; metis, ubi non seminasti, et congregas, ubi non sparsisti;

25. et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra; ecce! habes, quod tuum est.

26. Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male & piger! sciebas, quia meto, ubi non semino, & congrego, ubi non sparsi;

27. oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, [1]) &

v. 19. C. και συναιρει λογον μετ᾽ αὐτων. — v. 20. Ed. omn. Er. ἐν. — v. 21. δε omitt. Gb. — v. 24. Ed. omn. Er. λαβων. — "Ed. omn. Er. αὐστηρος.

1) 1590. ut veniens.

ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ.

28. ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα.

29. τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, † καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

30. καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον † ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

31. ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ † ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.

32. καὶ † συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ † ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων.

33. καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων.

34. τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην † ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

35. ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με·

36. γυμνὸς, καὶ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με.

37. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες· κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν, ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν;

38. πότε δέ σε εἴδομεν ξένον, καὶ

veniens ego recepissem utique, quod meum est, cum usura.

28. Tollite itaque ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta!

29. Omni [a] enim habenti dabitur, & abundabit; ei autem, qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo. a) c. 13, 12.

30. Et inutilem servum ejicite [a] in tenebras exteriores! illic erit fletus, & stridor dentium! a) c. 8, 12.

31. Cum autem venerit [a] Filius hominis in majestate sua, & omnes angeli [1]) cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suae; a) c. 16, 27. 1 Thess. 4, 15. Act. 17, 31.

32. & congregabuntur ante eum omnes [a] gentes, & separabit [b] eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hoedis. a) Rom. 14, 10. 2 Cor. 5, 10. b) c. 13, 49.

33. Et statuet oves quidem a dextris suis, hoedos autem a sinistris.

34. Tunc dicet Rex his, qui a dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei! possidete paratum [a] vobis regnum a constitutione mundi. a) c. 20, 23.

35. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me;

36. nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me.

37. Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine! quando te vidimus esurientem, et pavimus te? sitientem, et dedimus tibi potum?

38. Quando autem te vidimus ho-

v. 29. C. και ὁ δοκει ἐχειν. — v. 30. Ed. omn. Er. St. ἐκβαλλετε. — v. 31. ἁγιοι omitt. Gb. — v. 32. C. συναχθησονται. — "Ed. 1. 2. Er. ἀφορισει. v. 34. Mt. omitt. ὑμιν.

1) 1590. add. ejus.

συνηγάγομεν; ἢ γυμνὸν, καὶ περιεβάλομεν;

39. πότε δέ σε εἴδομεν ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρός σε;

40. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἐρεῖ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ᾽ ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τȣ́των τῶν ἀδελφῶν μȣ τῶν ἐλαχίςων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

41. τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων· πορεύεσθε ἀπ᾽ ἐμȣ̃ οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτȣ̃.

42. ἐπείνασα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με·

43. ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνὸς, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με.

44. τότε ἀποκριθήσονται † καὶ αὐτοὶ, λέγοντες· κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνὸν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι;

45. τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς, λέγων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ᾽ ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίςων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε.

46. καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

spitem, et collegimus te? aut nudum, et cooperuimus te?

39. Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te?

40. Et respondens Rex, dicet illis: Amen dico vobis: Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.

41. Tunc dicet et his, qui a sinistris erunt: Discedite [a] a me, maledicti! in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. a) c. 7, 23.

42. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum;

43. hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperuistis me; infirmus, et in carcere, et non visitastis me.

44. Tunc respondebunt ei et ipsi, dicentes: Domine! quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi?

45. Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.

46. Et ibunt [a] hi in supplicium aeternum; justi autem in vitam aeternam. a) Joh. 5, 29.

Cap. XXVI.

1. καὶ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ·

2. οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ ςαυρωθῆναι.

1. [a] Et factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: a) v. 1–5. Marc. 14, 1. 2. Luc. 21, 37–22, 2.

2. Scitis, quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur [a], ut crucifigatur. a) c. 16, 21. Joh. 13, 1.

---

v. 44. Ed. omn. Ér. St. add. αὐτῷ.

3. τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως, τοῦ λεγομένου καϊάφα·

3. Tunc congregati [a] sunt principes Sacerdotum, et Seniores populi, in atrium principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas; a) Joh. 11, 47.

4. καὶ συνεβουλεύσαντο, ἵνα τὸν ἰησοῦν † δόλῳ κρατήσωσι, καὶ ἀποκτείνωσιν.

4. Et consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.

5. ἔλεγον δὲ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ.

5. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

6. τοῦ δὲ ἰησοῦ γενομένου ἐν βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ σίμωνος τοῦ λεπροῦ,

6. [a] Cum autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi,

a) v. 6–13. Marc. 14, 3–9. Joh. 12, 1–8.

7. προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ, ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου.

7. accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis.

8. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠγανάκτησαν, λέγοντες· εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη;

8. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes: Ut quid perditio haec?

9. ἠδύνατο γὰρ τοῦτο † τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι † πτωχοῖς.

9. Potuit enim istud venundari multo, et dari pauperibus.

10. γνοὺς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ.

10. Sciens autem Jesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me.

11. † πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ᾽ ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.

11. Nam semper pauperes habetis [1]) vobiscum; me autem non semper habetis [2]).

12. βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν.

12. Mittens enim haec unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.

13. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.

13. Amen dico vobis, ubicumque praedicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod haec fecit in memoriam ejus.

14. τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος ἰούδας † ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,

14. [a] Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes Sacerdotum,

a) v. 14–16. Marc. 14, 10. sqq. Luc. 22, 3–6.

15. εἶπε· τί θέλετέ μοι δοῦναι, † κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια.

15. et ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.

---

v. 4. Ed. omn. Er. *κρατησωσι δολῳ.* — v. 9. *το μυρον* omitt. Gb. — "C. add. *τοις.* — v. 11. Mt. *τουσ πτωχους γαρ παντοτε.* — v. 14. Ed. omn. Er. add. *ὁ.* — v. 15. C. *και ἐγω.*

1) 1590. habebitis. 2) 1590. habebitis.

16. καὶ ἀπὸ τότε ἐζήτει εὐκαιρίαν, ἵνα αὐτὸν παραδῷ.

17. τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;

18. ὁ δὲ εἶπεν· ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἴπατε αὐτῷ· ὁ διδάσκαλος λέγει· ὁ καιρός με ἐγγύς ἐςι, πρός σε ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου.

19. καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

20. ὀψίας δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα.

21. καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

22. καὶ λυπούμενοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαςος αὐτῶν· μήτι ἐγώ εἰμι, κύριε;

23. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· ὁ ἐμβάψας μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει.

24. ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

25. ἀποκριθεὶς δὲ ἰούδας, ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, εἶπε· μήτι ἐγώ εἰμι, ῥαββί; λέγει αὐτῷ· σύ εἶπας.

26. ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ † εὐλογήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐςι τὸ σῶμά μου.

27. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριςήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες·

16. Et exinde quaerebat opportunitatem, ut eum traderet.

17. [a] Prima autem die azymorum [b] accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha?

a) v. 17–29. Marc. 14, 12–25. Luc. 22, 7–23. b) Exod. 12. Deut. 16.

18. At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quendam, & dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.

19. Et fecerunt discipuli, sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha.

20. [a] Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.

a) v. 20–26. Joh. 13, 21–30.

21. Et edentibus illis, dixit: Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.

22. Et contristati valde, coeperunt singuli dicere: Numquid ego sum, Domine?

23. At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.

24. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo; vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur! bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.

25. Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi: Tu dixisti!

26. Coenantibus [a] autem eis, accepit Jesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite; hoc est corpus meum.

a) 1 Cor. 11, 23. sqq.

27. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes!

---

v. 26. Ed. omn. Er. St. Mt. ἐυχαριςησας.

28. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

28. Hic est enim sanguis [a] meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem [b] peccatorum.

a) Exod. 24, 8. b) c. 20, 28.

29. λέγω δὲ ὑμῖν, † ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπ᾽ ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ † γεννήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ᾽ ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου.

29. Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno [a] Patris mei.

a) Luc. 14, 15.

30. καὶ ὑμνήσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

30. [a] Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. a) v. 30–55. Marc. 14, 26–31. Luc. 22, 39.

31. τότε λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· γέγραπται γάρ· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης.

31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte; scriptum est enim: „Percutiam pastorem, & dispergentur „oves gregis [a].“ a) Zach. 13, 7.

32. μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν.

32. Postquam autem resurrexero, praecedam [a] vos in Galilaeam. a) c. 28, 7.

33. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, εἶπεν αὐτῷ· εἰ † καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοὶ, ἐγὼ † δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.

33. Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te; ego nunquam scandalizabor.

34. ἔφη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

34. Ait [a] illi Jesus: Amen dico tibi: Quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.

a) v. 75. Luc. 22, 31–34.

35. λέγει αὐτῷ ὁ πέτρος· κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε † ἀπαρνήσομαι. ὁμοίως † καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον.

35. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

36. τότε ἔρχεται μετ᾽ αὐτῶν ὁ ἰησοῦς εἰς χωρίον, λεγόμενον γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· καθίσατε αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀπελθὼν προσεύξωμαι ἐκεῖ.

36. [a] Tunc venit Jesus cum illis in villam, quae dicitur Gethsemani, & dixit discipulis suis: Sedete hic! donec vadam illuc, & orem.

a) v. 36–46. Marc. 14, 32–42. Luc. 22, 40–46.

37. καὶ παραλαβὼν τὸν πέτρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

37. Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedaei, coepit contristari & moestus esse.

38. τότε λέγει αὐτοῖς †· περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε μετ᾽ ἐμοῦ.

38. Tunc ait illis: Tristis [a] est anima mea usque ad mortem! sustinete hic, & vigilate mecum!

a) Joh. 12, 27.

---

v. 29. Ed. omn. Er. omitt. ὅτι. — ″Mt. γενηματος. — v. 33. και omitt. Mt. Gb. — ″C. omitt. δε. — v. 35. C. Mt. ἀπαρνησωμαι. — ″C. Mt. add. δε. — v. 38. Ed. omn. Er. Mt. add. ὁ ἰησους.

39. καὶ † προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ προσευχόμενος, καὶ λέγων· πάτερ μȣ, εἰ δυνατόν ἐςι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

40. καὶ ἔρχεται πρὸς τȣ̀ς μαθητὰς, καὶ εὑρίσκει αὐτȣ̀ς καθεύδοντας, καὶ λέγει τῷ πέτρῳ· ȣ̔́τως ȣ̓κ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμȣ͂;

41. γρηγορεῖτε, καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

42. πάλιν ἐκ δευτέρȣ ἀπελθὼν, προσηύξατο, λέγων· πάτερ μȣ, εἰ ȣ̓ δύναται τȣ͂το τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμȣ͂, ἐὰν μὴ αὐτὸ πίω, γενηθήτω τὸ θέλημά σȣ.

43. καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι.

44. καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἀπελθὼν πάλιν, προσηύξατο ἐκ τρίτȣ, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.

45. τότε ἔρχεται πρὸς τȣ̀ς μαθητὰς αὐτȣ͂, καὶ λέγει αὐτοῖς· καθεύδετε τὸ λοιπὸν, καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδȣ̀ †, ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τȣ͂ ἀνθρώπȣ παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.

46. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδȣ̀, ἤγγικεν ὁ παραδιδȣ́ς με.

47. καὶ ἔτι αὐτȣ͂ λαλοῦντος, ἰδȣ̀, ἰούδας, εἷς τῶν δώδεκα, ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ.

48. ὁ δὲ † παραδιδȣ̀ς αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων· ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐςι· κρατήσατε αὐτόν.

49. καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ

39. Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, & dicens: Pater mi! si possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

40. Et venit ad discipulos suos, & invenit eos dormientes, & dicit Petro: Sic non potuistis una hora vigilare mecum? [1])

41. Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.

42. Iterum secundo abiit, & oravit, dicens: Pater mi! si non potest hic calix transire, nisi bibam illum; fiat voluntas tua!

43. Et venit iterum, & invenit eos dormientes; erant enim oculi eorum gravati.

44. Et relictis illis, iterum abiit, & oravit tertio, eumdem sermonem dicens.

45. Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: Dormite jam, & requiescite! ecce! appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum.

46. Surgite, eamus! ecce! appropinquavit, qui me tradet.

47. [a]) Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, & cum eo turba multa, cum gladiis & fustibus, missi a principibus Sacerdotum, & Senioribus populi.

a) v. 47–56. Marc. 14, 43–52. Luc. 22, 47–53. Joh. 18, 2–11.

48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum!

49. Et confestim accedens ad Je-

v. 39. Mt. προσελθων. — v. 45. Ed. 1. Er. add. γαρ. — v. 48. C. παραδȣς.

1) 1590. mecum.

ἰησοῦ, εἶπε· χαῖρε, ῥαββί· καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

50. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἑταῖρε, † ἐφ᾽ ὃ πάρει; τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

51. καὶ ἰδοὺ, εἷς τῶν μετὰ ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀπέσπασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ· καὶ πατάξας τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον.

52. τότε λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ † λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ † ἀπολοῦνται.

53. ἢ δοκεῖς, ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων;

54. πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ, ὅτι † οὕτως δεῖ γενέσθαι;

55. ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ ἰησοῦς τοῖς ὄχλοις· ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, συλλαβεῖν με· καθ᾽ ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς † ἐκαθεζόμην, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.

56. τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν. τότε οἱ μαθηταὶ πάντες, ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον.

57. οἱ δὲ κρατήσαντες τὸν ἰησοῦν, ἀπήγαγον πρὸς καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν.

58. ὁ δὲ πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν, ἕως τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως· καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, ἰδεῖν τὸ τέλος.

sum, dixit: Ave, Rabbi! Et osculatus est eum.

50. Dixitque illi Jesus: Amice! ad quid venisti? Tunc accesserunt, & manus injecerunt in Jesum, & tenuerunt eum.

51. Et ecce! unus ex his, qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, & percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus.

52. Tunc ait illi Jesus: Converte gladium tuum in locum suum! omnes [a] enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.

a) Gen. 9, 6.

53. An putas, quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum? [1])

54. Quomodo ergo implebuntur [a] Scripturae, quia sic oportet fieri?

a) Luc. 24, 25. sqq.

55. In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me; quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.

56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturae prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt [a].

a) v. 31.

57. [a] At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem Sacerdotum, ubi Scribae & Seniores convenerant.

a) v. 57. 58. Marc. 14, 53. 54. Luc. 22, 54. sq. Joh. 18, 12–15. coll. 24.

58. Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis Sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.

---

v. 50. C. ἐφ᾽ ᾧ. — v. 52. Ed. omn. Er. λαμβανοντες. — "C. Mt. ἀποθανουνται. — v. 54. Mt. ουτω. — v. 55. Ed. omn. Er. ἐκαθιζομην.

1) 1593. angelorum. C. R. 1593. Angelorum?

59. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ ἰησοῦ, ὅπως † αὐτὸν θανατώσωσι.

60. καὶ οὐχ εὗρον. † καὶ πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, † οὐχ εὗρον. ὕστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδομάρτυρες,

61. εἶπον· οὗτος ἔφη· δύναμαι καταλῦσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν.

62. καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;

63. ὁ δὲ ἰησοῦς ἐσιώπα. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ † τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ;

64. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· σὺ εἶπας. πλὴν λέγω ὑμῖν· ἀπ᾽ ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.

65. τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, λέγων· ὅτι ἐβλασφήμησε. τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; † ἴδε, νῦν ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ.

66. τί ὑμῖν δοκεῖ; οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον· ἔνοχος θανάτου ἐστί.

67. τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν· οἱ δὲ ἐῤῥάπισαν,

68. λέγοντες· προφήτευσον ἡμῖν, χριστέ· τίς ἐστιν ὁ παίσας σε;

69. ὁ δὲ πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ αὐλῇ. καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παιδίσκη, λέγουσα· καὶ σὺ ἦσθα μετὰ ἰησοῦ, τοῦ γαλιλαίου.

59. [a] Principes autem Sacerdotum, & omne concilium quaerebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent. a) v. 59–68. Marc. 14, 55–65.

60. Et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes,

61. et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post [a] triduum reaedificare illud. a) Joh. 2, 19. 21.

62. Et surgens princeps Sacerdotum, ait illi: Nihil respondes ad ea, quae isti adversum te testificantur?

63. Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum! ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei.

64. Dicit illi Jesus: Tu dixisti! verumtamen dico vobis: Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem [a] in nubibus coeli. a) c. 16, 27. 24, 30.

65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit [a]! quid adhuc egemus testibus? ecce! nunc audistis blasphemiam!
a) Joh. 5, 18.

66. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus [a] est mortis! a) Lev. 24, 16. Joh. 19, 7.

67. Tunc exspuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt; alii autem palmas in faciem ejus dederunt,

68. dicentes: Prophetiza nobis, Christe! quis est, qui te percussit?

69. [a] Petrus vero sedebat foris in atrio; & accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu Galilaeo eras!
a) v. 69–75. Marc. 14, 66–72. Luc. 22, 56–62. Joh. 18, 15–18. 25–27.

---

v. 59. C. Mt. θανατωσωσιν αὐτον. — v. 60. και omitt. Gb. — "οὐχ εὗρον omitt. Gb. — v. 63. C. omitt. τοῦ. — v. 65. Ed. omn. Er. ἴδου.

70. ὁ δὲ ἠρνήσατο ἔμπροσθεν † πάντων, λέγων· οὐκ οἶδα, † τί λέγεις.

70. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio, quid dicis!

71. ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτὸν ἄλλη, καὶ λέγει † τοῖς ἐκεῖ· καὶ οὗτος ἦν μετὰ ἰησοῦ, τοῦ ναζωραίου.

71. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi: Et hic erat cum Jesu Nazareno!

72. καὶ πάλιν ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου· ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

72. Et iterum negavit cum juramento: Quia non novi hominem.

73. μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑςῶτες, εἶπον τῷ πέτρῳ· ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ.

73. Et post pusillum accesserunt, qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es! nam & loquela tua manifestum te facit.

74. τότε ἤρξατο † καταθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν· ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε.

74. Tunc coepit detestari & jurare, quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit.

75. καὶ ἐμνήσθη ὁ πέτρος τοῦ ῥήματος † ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ· ὅτι, πρὶν † ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

75. Et recordatus est Petrus verbi [a] Jesu, quod dixerat: Prius, quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amare. a) cf. v. 34.

CAP. XXVII.

1. Πρωΐας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἰησοῦ, † ὥςε θανατῶσαι αὐτόν.

1. Mane [a] autem facto, consilium inierunt omnes principes Sacerdotum & Seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent.

a) Marc. 15, 1. Luc. 22, 66.

2. καὶ δήσαντες αὐτὸν, ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν αὐτὸν ποντίῳ πιλάτῳ, τῷ ἡγεμόνι.

2. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt [a] Pontio Pilato praesidi. a) Joh. 18, 28.

3. τότε ἰδὼν ἰούδας, ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς, ἀπέςρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις,

3. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & Senioribus,

4. λέγων· ἥμαρτον, παραδοὺς αἷμα ἀθῶον. οἱ δὲ εἶπον· τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει.

4. dicens: Peccavi! tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris!

5. καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ, ἀνεχώρησε· καὶ ἀπελθὼν, ἀπήγξατο.

5. Et projectis argenteis in templo, recessit; & abiens laqueo se suspendit.

---

v. 70. C. ἅπαντων. Mt. Gb. αὐτων παντων. — "Ed. 1. Er. ὁ λεγεις. — v. 71. C. αὐτοις ἐκει. Mt. αὐτοις· ἐκει. — v. 74. Ed. omn. Er. St. καταναθεματιζειν. — v. 75. Gb. τȣ ἰησȣ. — "C. ἀλεκτωρα. — v. 1. C. ὅπως αὐτον θανατωσωσιν.

6. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, λαβόντες τὰ ἀργύρια, εἶπον· οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν † κορβανᾶν· ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστι.

7. συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις.

8. διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ἀγρὸς αἵματος, ἕως τῆς σήμερον.

9. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος· καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν ἰσραήλ·

10. καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως· † καθὰ συνέταξέ μοι κύριος.

11. ὁ δὲ ἰησοῦς ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν, λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· σὺ λέγεις.

12. καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

13. τότε λέγει αὐτῷ ὁ πιλάτος· οὐκ ἀκούεις, πόσα σου καταμαρτυροῦσι;

14. καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα, ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.

15. κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν † ἕνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον.

16. εἶχον δὲ τότε δέσμιον ἐπίσημον, λεγόμενον βαραββᾶν.

17. συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ πιλάτος· τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; βαραββᾶν, ἢ ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον χριστόν;

6. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est.

7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum.

8. Propter [a] hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

a) Act. 1, 18. sq.

9. Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem: „Et acceperunt triginta „argenteos pretium appretiati, quem „appretiaverunt a filiis Israel;

10. „et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus [a].“

a) Jer. 32, 7–9. Zach. 11, 12. 13.

11. [a] Jesus autem stetit ante praesidem, et interrogavit eum praeses, dicens: Tu es Rex Judaeorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis!

a) v. 11–31. Marc. 15, 2–20. Luc. 23, 2–25. Joh. 18, 33–38. 19, 15.

12. Et cum accusaretur a principibus Sacerdotum, et Senioribus, nihil respondit.

13. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis, quanta adversum te dicunt testimonia?

14. Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur praeses vehementer.

15. Per diem autem solemnem consueverat praeses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent.

16. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas.

17. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis, dimittam vobis, Barabbam? an Jesum, qui dicitur Christus?

v. 6. Ed. 5. Er. κορβοναν. — v. 10. Ed. omn. Er. καθως. — v. 15. C. τῳ ὀχλῳ ἑνα.

18. ᾔδει γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.

19. καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέςειλε πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα· μηδέν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ᾽ ὄναρ δι᾽ αὐτόν.

20. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν βαραββᾶν, τὸν δὲ ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.

21. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν, εἶπεν αὐτοῖς· τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπον· βαραββᾶν.

22. λέγει † αὐτοῖς ὁ πιλάτος· τί ἒν ποιήσω ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον χριςόν; λέγουσιν αὐτῷ πάντες· ςαυρωθήτω.

23. ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη· τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες· ςαυρωθήτω.

24. ἰδὼν δὲ ὁ πιλάτος, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ, ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων· ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε.

25. καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς, εἶπε· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

26. τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαραββᾶν, τὸν δὲ ἰησοῦν φραγελλώσας, παρέδωκεν †, ἵνα ςαυρωθῇ.

27. τότε οἱ ςρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος, παραλαβόντες τὸν ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ᾽ αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν.

28. καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην.

29. καὶ πλέξαντες ςέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν

18. Sciebat enim, quod per invidiam [a] tradidissent eum. a) Joh. 11, 47. sqq.

19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi, et justo illi! multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

20. Principes autem Sacerdotum, et Seniores, persuaserunt populis, ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent.

21. Respondens autem praeses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam.

22. Dicit illis Pilatus; Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus?

23. Dicunt omnes: Crucifigatur! Ait illis praeses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur!

24. Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justi hujus; vos videritis!

25. Et respondens universus populus, dixit: Sanguis ejus super nos, & super filios nostros!

26. Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.

27. Tunc milites praesidis suscipientes Jesum in praetorium, congregaverunt ad eum universam cohortem;

28. & exeuntes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei;

29. & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu

---

v. 22. ἒν add. C. — v. 26. Ed. 1. Er. add. αὐτοις.

αὐτοῦ· καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες· χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων.

flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave, Rex Judaeorum!

30. καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον, καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

30. Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus.

31. καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ ςαυρῶσαι.

31. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamide, & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum, ut crucifigerent.

32. ἐξερχόμενοι δὲ, εὗρον ἄνθρωπον κυρηναῖον, ὀνόματι σίμωνα· τῦτον ἠγγάρευσαν, ἵνα ἄρῃ τὸν ςαυρὸν αὐτοῦ.

32. [a]) Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem; huic angariaverunt, ut tolleret crucem ejus.

a) v. 32–66. Marc. 15, 21–47. Luc. 23, 26–56. Joh. 19, 17–42.

33. καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον, λεγόμενον γολγοθᾶ, † ὅ ἐςι λεγόμενος κρανίου τόπος,

33. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgatha, quod est calvariae locus.

34. ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν.

34. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum; et cum gustasset, noluit bibere.

35. ςαυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον †.

35. Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes; [1]) ut impleretur, quod dictum est per prophetam dicentem: „Diviserunt sibi vestimenta mea; & „super vestem meam miserunt sor- „tem [a]).“

a) Ps. 21, 19.

36. καὶ καθήμενοι ἐτήρυν αὐτὸν ἐκεῖ.

36. Et sedentes, servabant eum.

37. καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην· οὗτός ἐςιν ἰησοῦς, ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων.

37. Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: HIC EST JESUS REX JUDAEORUM!

38. τότε ςαυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λῃςαὶ, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων.

38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones; unus a dextris, & unus a sinistris.

39. οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν,

39. Praetereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua,

40. καὶ λέγοντες· ὁ καταλύων τὸν

40. & dicentes: Vah! qui destruis

---

v. 33. Ed. 3. 4. 5. Er. ὅς. — v. 35. Ed. omn. Er. add. ἱνα πληρωθῃ το ῥηθεν ὑπο τυ προφητυ· διεμερισαντο τα ἱματια μυ ἑαυτοις, καὶ ἐπι τον ἱματισμον μυ ἐβαλον κληρον.

1) 1590. om. ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.

ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν. εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ ϛαυροῦ.

41. ὁμοίως † δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες, μετὰ τῶν γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων † ἔλεγον·

42. ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς ἰσραὴλ ἐϛι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ ϛαυροῦ, καὶ πιϛεύσομεν † αὐτῷ.

43. πέποιθεν ἐπὶ τὸν θεόν. ῥυσάσθω νῦν αὐτὸν, εἰ θέλει αὐτόν. εἶπε γάρ· ὅτι θεοῦ εἰμι υἱός.

44. τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ οἱ λῃϛαὶ οἱ † συϛαυρωθέντες αὐτῷ, ὠνείδιζον αὐτόν.

45. ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης.

46. περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· ἠλὶ, ἠλὶ, † λαμὰ σαβαχθανί; τοῦτ᾽ ἔϛι· θεέ μου, θεέ μου, ἱνατί με ἐγκατέλιπες;

47. τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἑϛώτων, ἀκούσαντες, ἔλεγον· ὅτι ἠλίαν φωνεῖ οὗτος·

48. καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτόν.

49. οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον· ἄφες, ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται ἠλίας, σώσων αὐτόν;

50. ὁ δὲ ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

51. καὶ ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν·

52. καὶ τὰ μνημεῖα † ἀνεῴχθη-

templum Dei, & in triduo illud reaedificas; salva temetipsum! si Filius Dei es, descende de cruce!

41. Similiter & principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus dicebant:

42. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere! si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei!

43. Confidit in Deo: liberet nunc, si vult eum [1]); dixit enim: Quia Filius Dei sum.

44. Idipsum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

45. A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam.

46. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli [a]), lamma sabacthani! hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

a) Ps. 21, 1.

47. Quidam autem illic stantes & audientes, dicebant: Eliam vocat iste!

48. Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, et dabat ei bibere.

49. Ceteri vero dicebant: Sine! videamus, an veniat Elias, liberans eum!

50. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.

51. Et ecce velum [a]) templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, & terra mota est, & petrae scissae sunt;

a) Exod. 26, 31. sqq. 2 Par. 3, 14.

52. & monumenta aperta sunt, &

v. 41. Ed. omn. Er. omitt. δε. — " C. Mt. add. και φαρισαιων. — v. 42. C. Mt. ἐπ᾽ αὐτῳ. — v. 44. Ed. omn. Er. συνϛαυρ. — v. 46. C. Mt. λιμα. St. λειμα. — v. 52. Ed. omn. Er. ἠνεῳχθησαν. —

1) 1593. et C. R. 1592. si vult eum. 1592. si vult, eum. 1590. eum, si vult.

σαν· καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων † ἠγέρθη.

53. καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων, μετὰ την ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ † ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

54. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, τηροῦντες τὸν ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· ἀληθῶς θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.

55. ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαὶ, ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ ἰησοῦ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ·

56. ἐν αἷς ἦν μαρία, ἡ μαγδαληνὴ, καὶ μαρία, ἡ τȣ̃ ἰακώβȣ καὶ ἰωσῆ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν ζεβεδαίȣ.

57. ὀψίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ ἀριμαθαίας, † τοὔνομα ἰωσὴφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ ἰησοῦ.

58. οὗτος προσελθὼν τῷ πιλάτῳ, ἠτήσατο τὸ σῶμα τȣ̃ ἰησȣ̃. τότε ὁ πιλάτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα.

59. καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ ἰωσὴφ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ·

60. καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ· καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν.

61. ἦν δὲ ἐκεῖ μαρία, ἡ μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.

62. τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐςὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς πιλάτον,

63. λέγοντες· κύριε, ἐμνήσθημεν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν, ἔτι ζῶν· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.

multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.

53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.

54. Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terrae motu, et his, quae fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste!

55. Erant autem ibi mulieres multae a longe, quae secutae [a] erant Jesum a Galilaea, ministrantes ei;

a) Luc. 8, 2. sq.

56. inter quas erat Maria Magdalene, & Maria, Jacobi & Joseph mater, & mater filiorum Zebedaei.

57. Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathaea [1]), nomine Joseph, qui & ipse discipulus erat Jesu.

58. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus.

59. Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda.

60. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit.

61. Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulcrum.

62. Altera autem die, quae est post Parasceven, convenerunt principes Sacerdotum & Pharisaei ad Pilatum,

63. dicentes: Domine! recordati sumus, quia seductor ille dixit [a] adhuc vivens: Post tres dies resurgam.

a) c. 16, 21.

v. 52. " Ed. 1. 2. Er. ηγερθησαν. — v. 53. Ed. omn. Er. ενεφανησθησαν. — v. 57. Ed. omn. Er. το ονομα.

1) 1590. Arimathia.

64. κέλευσον οὖν, ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας· μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ †, κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ· ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἔςαι ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης.

64. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli ejus, & furentur eum, et dicant plebi: Surrexit a mortuis; et erit novissimus error pejor priore.

65. ἔφη † αὐτοῖς ὁ πιλάτος· ἔχετε κουςωδίαν· ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε, ὡς οἴδατε.

65. Ait illis Pilatus: Habetis custodiam! ite, custodite, sicut scitis!

66. οἱ δὲ πορευθέντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουςωδίας.

66. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodibus.

Cap. XXVIII.

1. Ὀψὲ δὲ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε μαρία ἡ μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον.

1. [a] Vespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera [b] Maria, videre sepulcrum. a) v. 1–15. Marc. 16, 1–14. Luc. 24, 1–12. Joh. 20, 1–18. b) c. 27, 56.

2. καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ κυρίου, καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ.

2. Et ecce! terrae motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de coelo, & accedens revolvit lapidem, & sedebat super eum;

3. ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀςραπὴ, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν † ὡσεὶ χιών.

3. erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimentum [1]) ejus sicut nix.

4. ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί.

4. Prae timore autem ejus exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui.

5. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος, εἶπε ταῖς γυναιξί· μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· οἶδα γὰρ, ὅτι ἰησοῦν τὸν ἐςαυρωμένον ζητεῖτε.

5. Respondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos! scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quaeritis;

6. οὐκ ἔςιν ὧδε· ἠγέρθη γὰρ, καθὼς εἶπε. δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ κύριος.

6. non est hic! surrexit enim, sicut dixit [a]); venite! et videte locum, ubi positus erat Dominus. a) c. 16, 21.

7. καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ἰδοὺ, προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε. ἰδοὺ, εἶπον ὑμῖν.

7. Et cito euntes dicite discipulis ejus, quia surrexit; et ecce! praecedit [2]) [a]) vos in Galilaeam; ibi eum videbitis, ecce! praedixi vobis. a) c. 26, 32.

---

v. 64. νυκτος add. C. et Mt. — v. 65. δε add. C. et Mt. — v. 3. et 4. Ed. 1. Er. ὡς.

1) 1590. vestimenta. 2) 1590. præcedet.

8. καὶ ἐξελθῦσαι ταχὺ ἀπὸ τῦ μνημείῦ μετὰ φόβῦ καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον, ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

8. Et exierunt cito de monumento cum timore, et gaudio magno, currentes, nuntiare discipulis ejus.

9. ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτῦ, καὶ ἰδῦ, † ἰησῦς ἀπήντησεν αὐταῖς, λέγων· χαίρετε. αἱ δὲ προσελθῦσαι, ἐκράτησαν αὐτῦ τῦς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

9. Et ecce! Jesus occurrit illis, dicens: Avete! Illae autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.

10. τότε λέγει αὐταῖς ὁ ἰησῦς· μὴ φοβεῖσθε· ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μῦ, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν γαλιλαίαν· † κἀκεῖ με ὄψονται.

10. Tunc ait illis Jesus: Nolite timere! ite, nuntiate fratribus meis! ut eant in Galilaeam; ibi [a] me videbunt.

a) Act. 1, 3.

11. πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδῦ, τινὲς τῆς κῦστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα.

11. Quae cum abiissent, ecce! quidam de custodibus venerunt in civitatem, & nuntiaverunt principibus Sacerdotum omnia, quae facta fuerant.

12. καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβέλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις,

12. Et congregati cum Senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus,

13. λέγοντες· εἴπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν, ἡμῶν κοιμωμένων.

13. dicentes: Dicite: Quia discipuli ejus nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus;

14. καὶ ἐὰν ἀκῦσθῇ τῦτο ἐπὶ τῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνῦς ποιήσομεν.

14. & si hoc auditum fuerit a praeside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus.

15. οἱ δὲ, λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν, ὡς ἐδιδάχθησαν. καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος ῦτος παρὰ ἰῦδαίοις μέχρι τῆς σήμερον.

15. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Judaeos, usque in hodiernum diem.

16. οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος, οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς.

16. [a] Undecim autem discipuli abierunt in Galilaeam, in montem, ubi constituerat [b] illis Jesus.

a) v. 16–20. Marc. 16, 15–18. b) c. 26, 32.

17. καὶ ἰδόντες αὐτὸν, προσεκύνησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐδίστασαν.

17. Et videntes eum, adoraverunt; quidam autem dubitaverunt [a].

a) Joh. 20, 25.

18. καὶ προσελθὼν ὁ ἰησοῦς ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

18. Et accedens Jesus, locutus est eis, dicens: Data [a] est mihi omnis potestas in coelo & in terra!

a) Joh. 13, 3. Phil. 2, 9. sqq.

19. πορευθέντες † μαθητεύσατε

19. Euntes ergo docete omnes gen-

v. 9. Gb. ὁ ἰησῦς. — v. 10. Mt. και ἐκει. — v. 19. Ed. omn. Er. St. add. ῦν.

πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος,

20. διδάσκοντες αὐτὲς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδὲ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τῦ αἰῶνος. †

tes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti;

20. docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis; & ecce! ego [a] vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.

a) c. 18, 20.

SANCTUM

JESU CHRISTI

EVANGELIUM

SECUNDUM

MARCUM.

Cap. I.

1. Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου ἰησοῦ χριςοῦ, υἱοῦ τοῦ θεοῦ.

2. ὡς γέγραπται † ἐν τοῖς προφήταις· ἰδὲ, ἐγὼ ἀποςέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπυ συ, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν συ † ἔμπροσθέν συ.

3. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ·

4. ἐγένετο ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

5. καὶ † ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ ἰουδαία χώρα, καὶ † οἱ ἱεροσολυμῖται· καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῷ ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ' αὐτῦ, ἐξομολογέμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

1. [a] Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei.

a) v. 1–8. Matth. 3, 1–12. Luc. 3, 1–18.

2. Sicut scriptum est in Isaia propheta: „Ecce ego mitto angelum me-„um ante faciem tuam, qui praepa-„rabit viam tuam ante te."

3. „Vox clamantis in deserto! Pa-„rate viam Domini, rectas facite se-„mitas ejus [a]."

a) Mal. 3, 1. 4, 5. Jes. 40, 3.

4. Fuit Ioannes in deserto baptizans, & praedicans baptismum poenitentiae [a] in remissionem peccatorum.

a) Act. 13, 24.

5. Et egrediebatur ad eum omnis Judaeae regio, & Ierosolymitae universi, & baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua.

v. 20. C. Mt. add. ἀμην. — v. 2. Gb. ἐν ἡσαιᾳ, τῳ προφητῃ. — " ἐμπροσθεν σε omitt. Gb. — v. 5. Ed. omn. Er. ἐξεπορευοντο. — " Gb. οἱ ἱεροσολυμιται παντες· και ἐβαπτιζοντο.

6. ἦν δὲ † ὁ ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλȢ, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ· καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον.

6. Et erat Ioannes vestitus pilis cameli [1]), & zona pellicea circa lumbos ejus; & locustas, & mel sylvestre edebat. Et praedicabat, dicens:

7. καὶ ἐκήρυσσε, λέγων· ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου, ȣ̔ ȣ̓κ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.

7. Venit [2]) fortior me post me, cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus.

8. ἐγὼ μὲν ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι· αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

8. Ego baptizavi vos aqua; ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.

9. καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν † ἰησȢ̃ς ἀπὸ ναζαρὲτ τῆς γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ ἰωάννȢ † εἰς τὸν ἰορδάνην.

9. [a]) Et factum est, in diebus illis venit Jesus a Nazareth Galilaeae; & baptizatus est a Ioanne in Jordane.

a) v.9–15. Matth.3,13–4,11. Luc.3,21.22. 4,1–13.

10. καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ † τȣ̃ ὕδατος, εἶδε σχιζομένȣς τȣ̀ς ȣ̓ρανȣ̀ς, καὶ τὸ πνεῦμα, † ὡσεὶ περιστερὰν, καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν.

10. Et statim ascendens de aqua, vidit coelos apertos, & Spiritum [3]) tanquam columbam descendentem, & manentem in ipso.

11. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν· σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

11. Et vox facta est de coelis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui!

12. καὶ † εὐθὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον.

12. Et statim Spiritus expulit eum in desertum.

13. καὶ ἦν † ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων· καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνȣν αὐτῷ.

13. Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus; & tentabatur a satana; eratque cum bestiis, & angeli ministrabant illi.

14. μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι † τὸν ἰωάννην, ἦλθεν † ὁ ἰησȣ̃ς εἰς τὴν γαλιλαίαν, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ,

14. [a]) Postquam autem traditus est Ioannes, venit Jesus in Galilaeam, praedicans Evangelium regni Dei,

a) v. 14. 15. Matth. 4, 12–17. Luc. 4, 14.

15. καὶ λέγων· ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

15. & dicens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit regnum Dei; poenitemini, & credite Evangelio!

16. περιπατῶν δὲ † παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, εἶδε σίμωνα καὶ ἀνδρέαν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ †,

16. [a]) Et praeteriens secus Mare Galilaeae, vidit Simonem, & Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare

---

v. 6. ὁ omitt. Gb. — v. 9. C. add. ὁ. — "Ed. omn. Er. ἐν τῳ ἰορδανῃ. — v. 10. Ed. 1. Er. omitt. τȣ. — "Gb. ὡς. — v. 12. Ed. omn. Er. St. εὐθεως. — v. 13. ἐκει omitt. Gb. — v. 14. Ed. omn. Er. St. omitt. τον. — "Ed. om . Er. omitt. ὁ. — v. 16. Ed. 1. Er. περι. — "C. Mt. add. τȣ σιμωνος.

1590. camelorum. 2) 1590. veniet. 3) 1590. add. Sanctum.

† βάλλοντας † ἀμφίβληςρον ἐν τῇ θαλάσσῃ· ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς.

(erant enim piscatores); a) v. 16–20. Matth. 4, 18–22. Luc. 5, 2–11.

17. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω, ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων.

17. & dixit eis Jesus: Venite post me! et faciam vos fieri piscatores hominum.

18. καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

18. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum.

19. καὶ προβὰς ἐκεῖθεν ὀλίγον, εἶδεν ἰάκωβον, τὸν τȣ ζεβεδαίȣ, καὶ ἰωάννην, τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ, καὶ αὐτȣς ἐν τῷ πλοίῳ καταρτίζοντας τὰ δίκτυα.

19. Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedaei, & Ioannem fratrem ejus, & ipsos componentes retia in navi;

20. καὶ εὐθέως ἐκάλεσεν αὐτούς. καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν † μισθωτῶν, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ.

20. & statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedaeo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.

21. καὶ εἰσπορεύονται εἰς καπερναέμ. καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐδίδασκεν.

21. a) Et ingrediuntur Capharnaum; et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. a) v. 21–28. Luc. 4, 31–37.

22. καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτȣ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς, ὡς ἐξȣσίαν ἔχων, καὶ ȣ̓χ ὡς οἱ γραμματεῖς.

22. Et stupebant a) super doctrina ejus; erat enim docens eos, quasi potestatem habens, & non sicut Scribae. a) Matth. 7, 28. 29. Joh. 7, 46.

23. καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, καὶ † ἀνέκραξε,

23. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit,

24. λέγων· ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ, ἰησȣ ναζαρηνέ; ἦλθες, ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε, τίς εἶ· ὁ ἅγιος τȣ θεȣ.

24. dicens a): Quid nobis, & tibi, Jesu Nazarene! venisti 1) perdere nos? scio, qui 2) sis, Sanctus Dei. a) c. 3, 11. Matth. 8, 29.

25. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ἰησȣς, λέγων· φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτȣ.

25. Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesce, et exi de homine!

26. καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα, τὸ ἀκάθαρτον, καὶ κράξαν φωνῇ μεγάλῃ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ.

26. Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo.

27. καὶ ἐθαμβήθησαν πάντες, ὥστε † συζητεῖν πρὸς † αὐτοὺς, λέγοντας· τί ἐςι τȣτο; τίς ἡ διδαχὴ, ἡ καινὴ αὕτη, ὅτι κατ᾽ ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι, τοῖς ἀκαθάρτοις, ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ;

27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? Quaenam doctrina haec nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei.

---

v. 16. ''' Gb. ἀμφιβαλλοντας. — '''' Ed. omn. Er. ἀμφιβληςρα. — v. 20. Mt. μαθητων. — v. 23. Ed. 1. 2. 3. Er. ἀνεκραζε. — v. 27. Ed. 1. Er. συνζητειν. — '' C. ἑαυτȣς.

1) 1590. add. ante tempus. 2) 1590. quod sis.

28. ἐξῆλθε δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτȣ͂ εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περίχωρον τῆς γαλιλαίας.

28. Et processit [a] rumor ejus statim in omnem regionem Galilaeae.

a) Matth. 4, 24.

29. καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν σίμωνος καὶ ἀνδρέου μετὰ ἰακώβȣ καὶ ἰωάννου.

29. [a] Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andreae, cum Jacobo & Ioanne.

a) v. 29–34. Matth. 8, 14–17. Luc. 4, 38–41.

30. ἡ δὲ πενθερὰ † σίμωνος κατέκειτο, πυρέσσȣσα· καὶ εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς.

30. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans; & statim dicunt ei de illa.

31. καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν, κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως· καὶ διηκόνει αὐτοῖς.

31. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus; & continuo dimisit eam febris, & ministrabat eis.

32. ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς δαιμονιζομένους.

32. Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & daemonia habentes;

33. καὶ ἡ πόλις ὅλη † ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν θύραν.

33. & erat omnis civitas congregata ad januam.

34. καὶ ἐθεράπευσε πολλȣ̀ς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις· καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε, καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν τὰ δαιμόνια, ὅτι ᾔδεισαν αὐτόν.

34. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, & daemonia multa ejiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam [a] sciebant eum. a) cf. v. 24

35. καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν ἀναςὰς ἐξῆλθε, καὶ ἀπῆλθεν † ὁ ἰησοῦς εἰς ἔρημον τόπον· κἀκεῖ προσηύχετο.

35. [a] Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. a) v. 35–39. Luc. 4, 42–44.

36. καὶ κατεδίωξαν αὐτὸν † ὁ σίμων καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ.

36. Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant;

37. καὶ εὑρόντες αὐτὸν, λέγȣσιν αὐτῷ· ὅτι πάντες † ζητȣ͂σί σε.

37. & cum invenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes quaerunt te!

38. καὶ λέγει αὐτοῖς· ἄγωμεν εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις † ἵνα καὶ ἐκεῖ κηρύξω· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα.

38. Et ait illis: Eamus in proximos vicos, & civitates, ut & ibi praedicem; ad hoc enim veni.

39. καὶ ἦν κηρύσσων † ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, εἰς ὅλην τὴν γαλιλαίαν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων.

39. Et erat praedicans in synagogis eorum, & in omni Galilaea, & daemonia ejiciens.

40. καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς, παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν † αὐτὸν, καὶ λέγων αὐτῷ· ὅτι ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

40. [a] Et venit ad eum leprosus, deprecans eum, et genu flexo dixit [1]) ei: Si vis, potes me mundare.

a) v. 40–45. Matth. 8, 1–4. Luc. 5, 12–16.

---

v. 30. C. add. τȣ. — v. 33. C. συνηγμενη. — v. 35. ὁ ἰησȣς omitt. Gb. Mt. — v. 36. Ed. 1. Er. omitt. ὁ. — v. 37. C. Mt. σε ζητȣσι. — v. 38. St. κακει. C. ἱνα ἐκει. — v. 39. Gb. εἰς τας συναγωγας. — v. 40. Ed. omn. Er. αὐτῳ.

1) 1590. dicit.

41. ὁ δὲ ἰησῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείνας † τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτῦ καὶ λέγει αὐτῷ· θέλω, καθαρίσθητι.

41. Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam, & tangens eum, ait illi: Volo, mundare!

42. καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ᾽ αὐτῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη.

42. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est.

43. καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ, εὐθέως ἐξέβαλεν αὐτόν.

43. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum,

44. καὶ λέγει αὐτῷ· ὅρα, μηδενὶ † μηδὲν εἴπῃς· ἀλλὰ ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, ἃ προσέταξε μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

44. & dicit ei: Vide [a], nemini dixeris! sed vade, ostende te principi Sacerdotum, & offer pro emundatione tua, quae praecepit Moyses [b], in testimonium illis. a) Matth. 8, 4. b) Lev. 13.

45. ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρύσσειν πολλὰ, καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον, ὥςε μηκέτι αὐτὸν δύνασθαι φανερῶς εἰς πόλιν εἰσελθεῖν· ἀλλ᾽ † ἔξω ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

45. At ille egressus coepit praedicare, & diffamare sermonem, ita, ut jam non posset manifeste introire in civitatem; sed foris in desertis locis esset, & conveniebant ad eum undique.

C a p. II.

1. καὶ † πάλιν εἰσῆλθεν εἰς καπερναοὺμ δι᾽ ἡμερῶν. καὶ ἠκούσθη, ὅτι εἰς οἶκόν ἐςι.

1. [a] Et iterum intravit Capharnaum post dies [1]). a) v. 1–12. Matth. 9, 1–8. Luc. 5, 17–26.

2. καὶ εὐθέως συνήχθησαν πολλοί· ὥςε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν· καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον.

2. Et auditum est, quod in domo esset, et convenerunt multi, ita, ut non caperet neque ad januam; et loquebatur eis verbum.

3. καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν παραλυτικὸν φέροντες, αἰρόμενον ὑπὸ τεσσάρων.

3. Et venerunt ad eum, ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur.

4. καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσαι αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεςέγασαν τὴν ςέγην, ὅπου ἦν· καὶ ἐξορύξαντες χαλῶσι τὸν κράββατον, ἐφ᾽ ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο.

4. Et cum non possent offerre eum illi prae turba, nudaverunt tectum, ubi erat; & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat.

5. ἰδὼν δὲ ὁ ἰησῦς τὴν πίςιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ· τέκνον, ἀφέωνταί † σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

5. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili! dimittuntur tibi peccata tua.

6. ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων

6. Erant autem illic quidam de Scri-

v. 41. Ed. 1. Er. omitt. *την*. — v. 44. C. omitt. *μηδεν*. — v. 45. C. *ἔξωθεν*. — v. 1. C. Mt. *εἰσηλθε παλιν*. — v. 5. Gb. *ἀφεωνται σε αἱ ἁμαρτιαι*.

1) 1590. add. octo.

ἐκεῖ καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν·

7. τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός;

8. καὶ εὐθέως ἐπιγνὺς ὁ ἰησοῦς τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ὅτι οὕτως † αὐτοὶ διαλογίζονται ἐν ἑαυτοῖς, εἶπεν αὐτοῖς· τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

9. τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ· ἀφέωνταί † σου αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν· † ἔγειρε καὶ ἆρόν σου τὸν κράββατον, καὶ περιπάτει;

10. ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, † ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας (λέγει τῷ παραλυτικῷ·)

11. σοὶ λέγω· † ἔγειρε, καὶ ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

12. † καὶ ἠγέρθη εὐθέως, καὶ ἄρας τὸν κράββατον ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων· ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δοξάζειν τὸν θεὸν, λέγοντας· ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν.

13. καὶ ἐξῆλθε πάλιν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς.

14. καὶ παράγων † εἶδε λευὶν, τὸν τοῦ ἀλφαίου, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον. καὶ λέγει αὐτῷ· ἀκολούθει μοι. καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

15. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνανέκειντο τῷ ἰησοῦ, καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ἦσαν γὰρ πολλοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

bis sedentes, et cogitantes in cordibus suis:

7. Quid hic sic loquitur! blasphemat! Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

8. Quo statim cognito [a]) Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? a) Matth. 12, 25. Luc. 6, 8. 9, 47. Joh. 2, 24. sq.

9. Quid est facilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge! tolle grabatum tuum, & ambula?

10. Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem, in terra dimittendi peccata, (ait paralytico:)

11. Tibi dico: Surge! tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.

12. Et statim surrexit ille; &, sublato grabato, abiit [1]) coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent Deum, dicentes: Quia nunquam sic vidimus!

13. [a]) Et egressus est rursus ad mare; omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. a) v. 13–22. Matth. 9, 9–17. Luc. 5, 27–39.

14. Et cum praeteriret, vidit Levi Alphaei sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me! Et surgens secutus est eum.

15. Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani, et peccatores simul discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus; erant enim multi, qui & [2]) sequebantur eum.

---

v. 8. *αὐτοι* omitt. Ed. omn. Er. — v. 9. Ed. omn. Er. *σοι.* — "C. *εγειραι και ἀρον τον κραββατον σου.* Gb. *ἐγειρε, ἀρον σου τον κραββατον.* Mt. *ἐγειραι.* — v. 10. Mt. Gb. *ἐπι της γης ἀφιεναι.* — v. 11. C. Mt. *ἐγειραι, και ἀρον.* Gb. *ἐγειρε, ἀρον.* — v. 12. C. *και εὐθεως ἠγερθη.* — v. 14. Ed. omn. Er. add. *ὁ ἰησους.*

1) 1590. add. inde. 2) 1590. om. et.

16. καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι, ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· τί ὅτι μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ πίνει;

16. Et Scribae, & Pharisaei videntes, quia manducaret cum publicanis, & peccatoribus, dicebant [1]) discipulis ejus: Quare cum publicanis, et peccatoribus manducat et bibit Magister vester?

17. καὶ ἀκούσας ὁ ἰησοῦς, λέγει αὐτοῖς· οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. οὐκ ἦλθον, καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς † εἰς μετάνοιαν.

17. Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse [a]) habent sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare justos, sed peccatores. a) Matth. 9, 11–13.

18. καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ ἰωάννου καὶ † οἱ τῶν φαρισαίων νηστεύοντες· καὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐτῷ· διατί οἱ μαθηταὶ ἰωάννου καὶ οἱ τῶν φαρισαίων νηστεύουσιν, οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύουσι;

18. Et erant discipuli Ioannis, & Pharisaei jejunantes, & veniunt, & dicunt illi: Quare discipuli Ioannis & Pharisaeorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?

19. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, νηστεύειν; ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν.

19. Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare.

20. ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν † ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

20. Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus; & tunc [a]) jejunabunt in illis diebus. a) Joh. 16, 20.

21. † καὶ οὐδεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπιῤῥάπτει ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ δὲ μὴ, αἴρει τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται.

21. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri; alioquin aufert supplementum novum a veteri, & major scissura fit.

22. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μὴ, ῥήσσει ὁ οἶνος, ὁ νέος, τοὺς ἀσκοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται· ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον.

22. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin dirumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt; sed vinum novum in utres novos mitti debet.

23. καὶ ἐγένετο, παραπορεύεσθαι αὐτὸν † ἐν τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν, τίλλοντες τοὺς στάχυας.

23. [a]) Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, & [2]) discipuli ejus coeperunt progredi, et vellere spicas. a) v. 23–28. Matth. 12, 1–8. Luc. 6, 1–5.

---

v. 17. *εις μετανοιαν* omitt. Gb. — v. 18. Gb. *οἱ φαρισαιοι*. — v. 20. Gb. *εκεινῃ τῃ ἡμερᾳ*. — v. 21. *και* omitt. Gb. — v. 23. Ed. omn. Er. omitt. *εν*.

1) 1590. dixerunt. 2) 1590. omitt. et.

24. καὶ οἱ φαρισαῖοι ἔλεγον αὐτῷ· ἴδε, τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς σάββασιν, ὃ οὐκ ἔξεστι;

25. καὶ αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς· οὐδέποτε ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε δαυῒδ, ὅτε χρείαν ἔσχεν, καὶ ἐπείνασεν αὐτὸς, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ;

26. πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ ἐπὶ ἀβιάθαρ, † τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσι.

27. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον.

28. ὥστε κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.

24. Pharisaei autem dicebant ei: Ecce! quid faciunt [1]) sabbatis, quod non licet?

25. Et ait illis: Numquam legistis, quid fecerit David [a]), quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant?

a) 1 Reg. 21, 6.

26. Quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe Sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi [2]) [a]) Sacerdotibus, & dedit eis, qui cum eo erant?

a) Exod. 29, 31.

27. Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est; & non homo propter sabbatum.

28. Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

Cap. III.

1. καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγήν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα·

2. καὶ παρετήρουν αὐτὸν, εἰ τοῖς σάββασι θεραπεύσει αὐτὸν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

3. καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα· † ἔγειρε εἰς τὸ μέσον.

4. καὶ λέγει αὐτοῖς· ἔξεστι τοῖς σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ † ἐσιώπων.

5. καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ᾽ ὀργῆς, συλλυπέμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. καὶ ἐξέτεινε, καὶ † ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ † ὑγιὴς, ὡς † ἡ ἄλλη.

1. [a]) Et introivit iterum in synagogam; & erat ibi homo habens manum aridam.

a) v. 1–6. Matth. 12, 9–14. Luc. 6, 6–11.

2. Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.

3. Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium!

4. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant.

5. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super caecitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam! Et extendit, et restituta est manus illi.

---

v. 26. τοῦ omitt. Mt. — v. 3. C. Mt. ἔγειραι. — v. 4. Ed. omn. Er. ἐσιωπων. — v. 5. Ed. 1. Er. ἀποκατεστάθη. — "ὑγιης ὡς ἡ ἄλλη omitt. Gb. — "Ed. 1. Er. omitt. ἡ.

1) 1590. add. discipuli tui. 2) 1590. add. solis.

6. καὶ ἐξελθόντες οἱ φαρισαῖοι, εὐθέως μετὰ τῶν ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐποίουν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσι.

6. Exeuntes autem Pharisaei, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.

7. † καὶ ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν· καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας † ἠκολούθησαν αὐτῷ, καὶ † ἀπὸ τῆς ἰουδαίας,

7. Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare; & multa turba a Galilaea & Judaea secuta est eum.

8. καὶ ἀπὸ ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ ἰορδάνου, καὶ οἱ περὶ τύρον καὶ σιδῶνα, πλῆθος πολὺ, ἀκούσαντες, ὅσα ἐποίει, ἦλθον πρὸς αὐτόν.

8. Et ab Ierosolymis, & ab Idumaea, & trans Jordanem; & qui circa Tyrum, & Sidonem, multitudo magna, audientes, quae faciebat, venerunt ad eum.

9. καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα πλοιάριον † προσκαρτερῇ αὐτῷ, διὰ τὸν ὄχλον, ἵνα μὴ θλίβωσιν αὐτόν.

9. Et dixit [1]) discipulis suis, ut [2]) navicula sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum.

10. πολλὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥςε ἐπιπίπτειν αὐτῷ, ἵνα αὐτοῦ ἅψωνται, ὅσοι εἶχον μάςιγας.

10. Multos enim sanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent [a]), quotquot habebant plagas. a) Matth. 9, 21.

11. καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα, ὅταν αὐτὸν ἐθεώρει, προσέπιπτεν αὐτῷ, καὶ ἔκραζε, λέγοντα· ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

11. Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei; & clamabant, dicentes:

12. καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ † φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι.

12. Tu [a]) es Filius Dei! Et vehementer comminabatur eis, ne [b]) manifestarent illum. a) c. 1, 24. b) Matth. 8, 4.

13. καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, καὶ προσκαλεῖται, οὓς ἤθελεν αὐτός· καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν.

13. [a]) Et ascendens in montem, vocavit ad se, quos voluit ipse; & venerunt ad eum. a) v. 13–19. Matth. 10, 1–4. Luc. 6, 12–16.

14. καὶ ἐποίησε δώδεκα, ἵνα ὦσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποςέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν,

14. Et fecit, ut essent duodecim cum illo; & ut mitteret eos praedicare.

15. καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θεραπεύειν τὰς νόσους, καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια.

15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & ejiciendi daemonia.

16. καὶ ἐπέθηκε τῷ σίμωνι ὄνομα πέτρον.

16. Et imposuit [a]) Simoni nomen Petrus; a) Joh. 1, 42.

17. καὶ ἰάκωβον τὸν τοῦ ζεβεδαίε,

17. et Jacobum [a]) Zebedaei, & Io-

---

v. 7. Gb. και ὁ ἰησες μετα των μαθητων αὐτε ἀνεχωρησεν εἰς την θαλασσαν. — ″C. ἠκολεθησεν. — ‴C. ἀπο ἰεδαιας. — v. 9. C. προσκαρτερει. — v. 12. Ed. omn. Er. St. αὐτον φανερον.

1) 1590. add. Jesus. 2) 1590. in navicula sibi deservirent.

καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἰακώβȣ· καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόματα βοανεργὲς, ὅ ἐςιν, υἱοὶ βροντῆς·

annem fratrem Jacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitrui;

a) Matth. 4, 21.

18. καὶ ἀνδρέαν, καὶ φίλιππον, καὶ βαρθολομαῖον, καὶ ματθαῖον, καὶ θωμᾶν, καὶ ἰάκωβον τὸν τȣ̃ ἀλφαίȣ, καὶ θαδδαῖον, καὶ σίμωνα τὸν κανανίτην,

18. et Andream & Philippum, & Bartholomaeum, & Matthaeum, & Thomam, & Jacobum Alphaei, & Thaddaeum, & Simonem Cananaeum,

19. καὶ ἰούδαν ἰσκαριώτην, ὅς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.

19. et Judam Iscariotem, qui & tradidit illum.

20. καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον· καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, ὥςε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε † ἄρτον φαγεῖν.

20. [a)] Et veniunt ad domum; et convenit iterum turba, ita, ut non possent neque panem manducare.

a) v. 20–30. Matth. 12, 22–32. Luc. 11, 14–23.

21. καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ, ἐξῆλθον † κρατῆσαι αὐτόν· ἔλεγον γάρ· ὅτι † ἐξέςη.

21. Et cum audissent sui, exierunt, tenere eum; dicebant enim: Quoniam in furorem versus est.

22. καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων καταβάντες, ἔλεγον· ὅτι βεελζεβὲλ ἔχει, καὶ, ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

22. Et Scribae, qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant: Quoniam Beelzebub habet; et quia [a)] in principe daemoniorum ejicit daemonia.

a) Matth. 9, 34.

23. καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς· πῶς δύναται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν;

23. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam ejicere?

24. καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται ςαθῆναι ἡ βασιλεία ἐκείνη.

24. Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare.

25. καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται ςαθῆναι ἡ οἰκία ἐκείνη.

25. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare.

26. καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέςη ἐφ' ἑαυτὸν καὶ μεμέρισαι, οὐ δύναται ςαθῆναι, ἀλλὰ τέλος ἔχει.

26. Et si satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, et non poterit stare, sed finem habet.

27. † οὐδεὶς δύναται τὰ σκεύη τȣ̃ ἰσχυρȣ̃, εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ· καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ † διαρπάσει.

27. Nemo potest vasa fortis, ingressus in domum, diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum ejus diripiet.

28. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ † βλασφημίαι, ὅσας ἂν βλασφημήσωσιν·

28. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiae, quibus blasphemaverint;

v. 20. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. αρτȣς. — v. 21. Ed. 2. Er. καρτησαι. — "Ed. 5. Er. ἐξεςαται. — v. 27. Ed. omn. Er. ȣ δυναται ὀδεις. — "C. Mt. διαρπαση. — v. 28. Gb. αἱ βλασφημιαι.

29. ὅς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔνοχός ἐςιν αἰωνίου κρίσεως.

29. qui autem blasphemaverit [a] in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in aeternum, sed reus erit aeterni delicti.

a) Matth. 12, 32.

30. ὅτι ἔλεγον· πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.

30. Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet.

31. † καὶ ἔρχονται ἡ μήτηρ αὐτȣ͂ καὶ οἱ ἀδελφοὶ, καὶ ἔξω ἑςηκότες ἀπέςειλαν πρὸς αὐτὸν, φωνȣ͂ντες αὐτόν.

31. [a] Et veniunt mater ejus et fratres, et foris stantes, miserunt ad eum, vocantes eum,

a) Matth. 12, 46—50. Luc. 8, 19—21.

32. καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐτόν· εἶπον δὲ αὐτῷ· ἰδοὺ, ἡ μήτηρ σȣ καὶ οἱ ἀδελφοί σȣ † ἔξω ζητȣ͂σί σε.

32. et sedebat circa eum turba; et dicunt ei: Ecce! mater tua, et fratres tui foris quaerunt te!

33. καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· τίς ἐςιν ἡ μήτηρ μȣ, † ἢ οἱ ἀδελφοί μȣ;

33. Et respondens eis, ait: Quae est mater mea, et fratres mei?

34. † καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ τȣ̀ς περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει· † ἴδε ἡ μήτηρ μȣ καὶ οἱ ἀδελφοί μȣ.

34. Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce! mater mea, et fratres mei.

35. ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, † οὗτος ἀδελφός μȣ, καὶ ἀδελφή μȣ, καὶ μήτηρ ἐςί.

35. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est.

Cap. IV.

1. καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολὺς, ὥςε αὐτὸν ἐμβάντα εἰς † τὸ πλοῖον, καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν.

1. [a] Et iterum coepit docere ad mare; et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens, sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat.

a) v. 1—20. Matth. 13, 1—23. Luc. 8, 4—15.

2. καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς πολλὰ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ·

2. Et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua:

3. ἀκούετε· ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι.

3. Audite! Ecce! exiit seminans ad seminandum.

4. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ †, καὶ κατέφαγεν αὐτό.

4. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres coeli, et comederunt illud.

5. ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ † πετρῶ-

5. Aliud vero cecidit super petrosa,

v. 31. C. et Mt. ἐρχονται ȣ̓ν οἱ ἀδελφοι καὶ ἡ μητηρ αὐτȣ· και ἔξω ἑςωτες. Gb. ἐρχονται ȣ̓ν ἡ μητηρ αὐτȣ και οἱ ἀδελφοι αὐτȣ· καὶ ἔξω ἑςωτες. — v. 32. C. et Mt. add. και αἱ ἀδελφαι σȣ. — v. 33. Ed. omn. Er. και οἱ ἀδελφοι μȣ. — v. 34. Ed. 5. Er. και περιβλεψαμενος τȣς κυκλῳ περι αὐτον μαθητας καθημενȣς, λεγει. — " Ed. omn. Er. ἰδȣ. — v. 35. C. ȣ̔τος μȣ ἀδελφος, καὶ ἀδελφη, και μητηρ ἐςι. — v. 1. Ed. 1. 2. Er. omitt. το. — v. 4. Ed. omn. Er. add. τȣ ȣ̓ρανȣ. — v. 5. Ed. omn. Er. πετρωδη.

δες, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς.

ubi non habuit terram multam; et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terrae;

6. ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη.

6. et quando exortus est sol, exaestuavit; et eo quod non habebat radicem, exaruit.

7. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ συνέπνιξαν αὐτὸ, καὶ καρπὸν ὀυκ ἔδωκε.

7. Et aliud cecidit in spinas; et ascenderunt spinae, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit.

8. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλήν· καὶ ἐδίδου καρπὸν ἀναβαίνοντα καὶ αὐξάνοντα· καὶ ἔφερεν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν.

8. Et aliud cecidit in terram bonam, et dabat fructum ascendentem, et crescentem; et afferebat unum [1]) triginta, unum sexaginta, et unum centum.

9. καὶ ἔλεγεν †· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

9. Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat!

10. ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα τὴν παραβολήν.

10. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi, qui cum eo erant duodecim, parabolam.

11. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται·

11. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt:

12. ἵνα βλέποντες βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι· καὶ ἀκούοντες ἀκούωσι, καὶ μὴ συνιῶσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα.

12. „ut [a]) videntes videant, et non „videant; et audientes audiant, et non „intelligant; nequando convertantur, „et dimittantur eis peccata."

a) Matth. 13, 14.

13. καὶ λέγει αὐτοῖς· οὐκ οἴδατε τὴν παραβολὴν ταύτην; καὶ πῶς πάσας τὰς παραβολὰς γνώσεσθε;

13. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis?

14. ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει.

14. Qui seminat, verbum seminat.

15. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὅπου σπείρεται ὁ λόγος· καὶ ὅταν ἀκούσωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ σατανᾶς, καὶ † αἴρει τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν.

15. Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim venit satanas, et aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum.

16. καὶ οὗτοί εἰσιν ὁμοίως οἱ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπειρόμενοι, οἳ, ὅταν ἀκούσωσι τὸν λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς λαμβάνουσιν αὐτόν.

16. Et hi sunt similiter, qui super petrosa seminantur; qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud;

---

v. 9. Ed. omn. Er. add. *αὐτοῖς.* — v. 15. Ed. omn. Er. *ἀρει.*

1) 1590. trigesimum, unum sexagesimum, et unum centesimum.

17. καὶ οὐκ ἔχουσι ῥίζαν † ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσιν· εἶτα, γενομένης θλίψεως, ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, † εὐθέως σκανδαλίζονται.

18. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας σπειρόμενοι, † οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον ἀκούοντες·

19. καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος † τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου, καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

20. καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες, οἵτινες ἀκούουσι τὸν λόγον, καὶ παραδέχονται, καὶ καρποφοροῦσιν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν.

21. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· μήτι ὁ λύχνος † ἔρχεται, ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ;

22. οὐ γάρ ἐστί † τι κρυπτὸν, ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῇ· οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

23. εἴτις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

24. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· βλέπετε, τί ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, † μετρηθήσεται ὑμῖν, † καὶ προστεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν.

25. ὃς γὰρ ἂν † ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ· καὶ ὃς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

26. καὶ ἔλεγεν· οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ὡς ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς,

27. καὶ καθεύδῃ, καὶ ἐγείρηται

17. et non habent radicem in se, sed temporales sunt; deinde orta tribulatione et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur.

18. Et alii sunt, qui in spinis seminantur; hi sunt, qui verbum audiunt,

19. et aerumnae saeculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiae introeuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur.

20. Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum centum.

21. [a] Et dicebat illis: Numquid venit lucerna, ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nonne ut [b] super candelabrum ponatur?

a) v. 21-25. Luc. 8, 16-18. b) Matth. 5, 15.

22. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur; nec factum est occultum, [1]) sed ut in palam veniat.

23. Si quis habet aures audiendi, audiat!

24. Et dicebat illis: Videte! quid audiatis: In qua [a] mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adjicietur vobis.

a) Matth. 7, 2. Luc. 6, 33.

25. Qui enim [a] habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

a) Matth. 13, 12.

26. Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram,

27. & dormiat, & exurgat nocte

---

v. 17. Mt. omitt. ἐν. — " C. εὐθυς. — v. 18. C. Mt. omitt. ουτοι εἰσιν. — v. 19. τουτου omitt. Gb. — v. 21. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. καιεται. — v. 22. τι omitt. Mt. — v. 24. Ed. omn. Er. μετριθησεται. — " και προστ. ὑμιν τοις ἀκουσιν omitt. Gb. — v. 25. Ed. omn. Er. ἐχει.

1) 1590. quod non in palam veniat.

νύκτα καὶ ἡμέραν· καὶ ὁ σπόρος βλαϛάνῃ, καὶ † μηκύνηται, ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.

28. αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χόρτον, εἶτα ϛάχυν, εἶτα πλήρη σῖτον ἐν τῷ ϛάχυϊ.

29. ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, εὐθέως ἀποϛέλλει τὸ δρέπανον, ὅτι παρέϛηκεν ὁ θερισμός.

30. καὶ ἔλεγε· τίνι † ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ; ἢ ἐν † ποίᾳ παραβολῇ † παραβάλωμεν αὐτήν;

31. ὡς † κόκκον σινάπεως, ὃς, ὅταν σπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς, μικρότερος πάντων τῶν σπερμάτων ἐϛὶ, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

32. καὶ ὅταν σπαρῇ, ἀναβαίνει, καὶ γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων, καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥϛε δύνασθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν.

33. καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς † ἐδύναντο ἀκούειν.

34. χωρὶς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα.

35. καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενομένης· διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.

36. καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον, παραλαμβάνουσιν αὐτὸν, ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ· καὶ ἄλλα δὲ † πλοιάρια ἦν μετ' αὐτοῦ.

37. καὶ γίνεται λαῖλαψ ἀνέμου μεγάλη· τὰ δὲ κύματα † ἐπέβαλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥϛε αὐτὸ ἤδη γεμίζεσθαι·

38. καὶ ἦν αὐτὸς † ἐπὶ τῇ πρύμνῃ, ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων· καὶ

& die; & semen germinet, & increscat, dum nescit ille.

28. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

29. Et cum [1]) produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

30. [a]) Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? Aut cui parabolae comparabimus illud? a) v. 30–32. Matth. 13, 31. sqq. Luc. 13, 18. sqq.

31. Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quae sunt in terra;

32. & cum [2]) seminatum fuerit, ascendit, et fit majus omnibus oleribus, & facit ramos magnos; ita ut possint sub umbra ejus aves coeli habitare.

33. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire;

34. sine [a]) parabola autem non loquebatur eis; seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. a) Matth. 13, 34.

35 [a]) Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra! a) v. 35–40. Matth. 8, 18. 23–27. Luc. 8, 22–25.

36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita, ut erat in navi; & aliae naves erant cum illo.

37. Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis.

38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens; & excitant eum,

---

v. 27. Ed. 3. 4. Er. μηκυνυται. — v. 30. Ed. omn. Er. ὁμοιωσομεν. — '' Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἐν τινι παραβολη. — ''' C. παραβαλϛμεν. — v. 31. St. κοκκῳ. — v. 33. St. Mt. Gb. ἠδυναντο. — v. 36. Gb. πλοια. — v. 37. Gb. Mt. ἐπεβαλλεν. — v. 38. Gb. ἐν.

1) 1590. add. ex se. 2) 1590. natum fuerit ascendit in arborem, et fit . . .

διεγείρουσιν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολλύμεθα;

& dicunt illi: Magister! non ad te pertinet, quia perimus?

39. καὶ διεγερθεὶς, ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπε τῇ θαλάσσῃ· σιώπα, πεφίμωσο. καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

39. Et exurgens, comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce! et cessavit ventus; et facta est tranquillitas magna.

40. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τί δειλοί ἐστε † οὕτως; πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν;

40. Et ait illis: Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

41. καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν, καὶ ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους· τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Cap. V.

1. Καὶ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν χώραν τῶν γαδαρηνῶν.

1. a) Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum.

a) v. 1–17. Matth. 8, 28–34. Luc. 8, 26–37.

2. καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ πλοίου, εὐθέως ἀπήντησεν αὐτῷ ἐκ τῶν μνημείων ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ·

2. Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo,

3. ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν ἐν τοῖς † μνήμασι, καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς † ἠδύνατο αὐτὸν δῆσαι,

3. qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare;

4. διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἁλύσεσι δεδέσθαι, καὶ διεσπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας συντετρίφθαι· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν † ἴσχυε δαμάσαι.

4. quoniam saepe compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, et nemo poterat eum domare.

5. καὶ διαπαντὸς, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐν τοῖς † μνήμασι καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἦν κράζων, καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις.

5. Et semper die ac nocte in monumentis, & in montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus.

6. ἰδὼν δὲ τὸν ἰησοῦν ἀπὸ μακρόθεν, ἔδραμεν, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ·

6. Videns autem Jesum a longe, cucurrit, & adoravit eum,

7. καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ, εἶπε· τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου; ὁρκίζω σε τὸν θεὸν, μή με βασανίσῃς.

7. & clamans voce magna, dixit a): Quid mihi, & tibi, Jesu, fili Dei altissimi? adjuro te per Deum! ne me torqueas.

a) c. 1, 24.

v. 40. St. Mt. Gb. ἐστω. — v. 3. Ed. omn. Er. μνημειοις. — "Mt. ἐδυνατο. — v. 4. Ed. omn. Er. ἰσχυσε. — v. 5. Ed. omn. Er. St. Mt. ὀρεσι και ἐν τοις μνημασιν.

8. ἔλεγε γὰρ αὐτῷ· ἔξελθε, τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, ἐκ τȣ̃ ἀνθρώπȣ.

9. καὶ ἐπηρώτα αὐτόν· τί σοι ὄνομα; † καὶ ἀπεκρίθη, λέγων· λεγεὼν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοί ἐσμεν.

10. καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ αὐτȣ̀ς ἀποςείλῃ ἔξω τῆς χώρας.

11. ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς † τῷ ὄρει ἀγέλη χοίρων μεγάλη βοσκομένη.

12. καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν † πάντες οἱ δαίμονες, λέγοντες· πέμψον ἡμᾶς εἰς τȣ̀ς χοίρȣς, ἵνα εἰς αὐτȣ̀ς εἰσέλθωμεν.

13. καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς εὐθέως ὁ ἰησȣ̃ς. καὶ ἐξελθόντα τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα, εἰσῆλθον εἰς τȣ̀ς χοίρȣς· καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγελη κατὰ τȣ̃ κρημνȣ̃ εἰς τὴν θάλασσαν· ἦσαν † δὲ ὡς δισχίλιοι· καὶ ἐπνίγοντο ἐν τῇ θαλάσσῃ.

14. οἱ δὲ βόσκοντες † τȣ̀ς χοίρȣς, ἔφυγον, καὶ † ἀνήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τȣ̀ς ἀγρούς. καὶ ἐξῆλθον ἰδεῖν, τί ἐςι τὸ γεγονός.

15. καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν ἰησȣ̃ν, καὶ θεωροῦσι τὸν δαιμονιζόμενον, καθήμενον καὶ ἱματισμένον, καὶ σωφρονοῦντα, τὸν ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα· καὶ ἐφοβήθησαν.

16. † καὶ διηγήσαντο αὐτοῖς οἱ ἰδόντες, πῶς ἐγένετο τῷ δαιμονιζομένῳ, καὶ περὶ τῶν χοίρων.

17. καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτὸν, ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

18. καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον, παρεκάλει αὐτὸν ὁ δαιμονισθεὶς, ἵνα ᾖ μετ' αὐτοῦ.

19. † ὁ δὲ ἰησȣ̃ς οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀλλὰ λέγει αὐτῷ· ὕπαγε εἰς τὸν

8. Dicebat enim illi: Exi, spiritus immunde, ab homine [1])!

9. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus.

10. Et deprecabatur [2]) eum multum, ne se expelleret extra regionem.

11. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens [3]).

12. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos! ut in eos introeamus.

13. Et concessit ei [4]) statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos; & magno impetu grex praecipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari.

14. Qui autem pascebant eos, fugerunt et nunciaverunt in civitatem, et in agros. Et egressi sunt videre, quid esset factum;

15. et veniunt ad Jesum; et vident illum, qui a daemonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sanae mentis, et timuerunt.

16. Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei, qui daemonium habuerat, et de porcis.

17. Et rogare coeperunt eum, ut discederet de finibus eorum.

18. [a]) Cumque ascenderet navim, coepit illum deprecari, qui a daemonio vexatus fuerat, ut esset cum illo.

a) v. 18–20. Luc. 8, 38. 39.

19. Et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos,

---

v. 9. Gb. και λεγει αὐτω. — v. 11. Ed. omn. Er. τα ὀρη. — v. 12. παντες omitt. Gb. — v. 13. C. γαρ. — v. 14. Gb. βοσκοντες αὐτȣς. — Gb. ἀπηγγειλαν. — v. 16. C. et Mt. omitt. και, et add. δε. — v. 19. Gb. και οὐκ ἀφηκεν.

1) 1590. add. isto. 2) 1590. deprecabantur. 3) 1590. add. in agris. 4) 1590. eis. 1592. 93. 98. ei.

οἶκόν σε πρὸς τὲς σὲς, καὶ ἀνάγγειλον αὐτοῖς, ὅσα σοι ὁ κύριος † πεποίηκε, καὶ ἠλέησέ σε.

& annuntia illis, quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui.

20. καὶ ἀπῆλθε, καὶ ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ δεκαπόλει, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· καὶ πάντες ἐθαύμαζον.

20. Et abiit, et coepit praedicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Jesus; & omnes mirabantur.

21. καὶ διαπεράσαντος τοῦ ἰησοῦ ἐν τῷ πλοίῳ πάλιν εἰς τὸ πέραν, συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ' αὐτόν· καὶ ἦν παρὰ τὴν θάλασσαν.

21. [a]) Et cum transcendisset [1]) Jesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, & erat circa mare.

a) v. 21–43. Matth. 9, 18–26. Luc. 8, 40–56.

22. καὶ ἰδὲ, ἔρχεται εἷς τῶν ἀρχισυναγώγων, ὀνόματι ἰάειρος· καὶ ἰδὼν αὐτὸν, πίπτει πρὸς τὲς πόδας αὐτῦ,

22. Et venit quidam de archisynagogis; nomine Jairus; et videns eum, procidit ad pedes ejus,

23. καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, λέγων· ὅτι τὸ θυγάτριόν με ἐσχάτως ἔχει· ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς † αὐτῇ τὰς χεῖρας, ὅπως σωθῇ· καὶ ζήσεται.

23. & deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est: Veni, impone manum [2]) super eam! ut salva sit, & vivat.

24. καὶ ἀπῆλθε μετ' αὐτοῦ· καὶ † ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, καὶ συνέθλιβον αὐτόν.

24. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum.

25. καὶ γυνή τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἔτη δώδεκα,

25. Et mulier, quae erat in profluvio sanguinis annis duodecim,

26. καὶ πολλὰ παθῦσα † ὑπὸ πολλῶν ἰατρῶν, καὶ δαπανήσασα τὰ παρ' † ἑαυτῆς πάντα, καὶ μηδὲν ὠφεληθεῖσα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα·

26. & fuerat multa perpessa a compluribus medicis; et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat; sed magis deterius habebat;

27. ἀκούσασα περὶ τοῦ ἰησοῦ, ἐλθοῦσα ἐν τῷ ὄχλῳ ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

27. cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum ejus.

28. ἔλεγε γάρ· † ὅτι κἂν τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἅψωμαι, σωθήσομαι.

28. Dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero.

29. καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τῦ αἵματος αὐτῆς· καὶ ἔγνω τῷ σώματι, ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάστιγος †.

29. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus; et sensit corpore, quia sanata esset a plaga.

30. καὶ εὐθέως ὁ ἰησῦς ἐπιγνὺς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτῦ δύναμιν ἐξελθῦσαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ, ἔλεγε· τίς με ἥψατο τῶν ἱματίων;

30. Et statim Jesus in semet ipso cognoscens virtutem, quae exierat de illo, conversus ad turbam, ajebat: Quis tetigit vestimenta mea?

---

v. 19. " St. ἐποιησε. — v. 23. Ed. omn. Er. αὐτῳ. — v. 24. Ed. 1. Er. ἠκολεθη. — v. 26. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἀπο. — " Mt. Gb. αὐτης. — v. 28. Ed. omn. Er. omitt. ὅτι. — v. 29. C. add. αὐτης.

1) 1590. ascendisset. 2) 1590. add. tuam.

31. καὶ ἔλεγον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· βλέπεις τὸν ὄχλον συνθλίβοντά σε, καὶ λέγεις· τίς μου ἥψατο;

32. καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν τοῦτο † ποιήσασαν.

33. ἡ δὲ γυνὴ, φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδυῖα, ὃ γέγονεν ἐπ' αὐτῇ, ἦλθε καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.

34. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου.

35. ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λέγοντες· ὅτι ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανε· τὶ ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον;

36. ὁ δὲ ἰησοῦς εὐθέως ἀκούσας τὸν λόγον λαλούμενον, λέγει τῷ ἀρχισυναγώγῳ· μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε.

37. καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα αὐτῷ συνακολουθῆσαι, εἰ μὴ πέτρον, καὶ ἰάκωβον, καὶ ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν ἰακώβου.

38. καὶ ἔρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχισυναγώγου, καὶ θεωρεῖ θόρυβον, † καὶ κλαίοντας καὶ ἀλαλάζοντας πολλά.

39. καὶ εἰσελθὼν λέγει αὐτοῖς· τί θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε; τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει.

40. καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. ὁ δὲ ἐκβαλὼν † πάντας, παραλαμβάνει τὸν πατέρα τοῦ παιδίου, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰσπορεύεται, ὅπου ἦν τὸ παιδίον † ἀνακείμενον.

41. καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου, λέγει αὐτῇ· ταλιθὰ, κοῦμι· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· τὸ κοράσιον, σοὶ λέγω, † ἔγειρε.

42. καὶ εὐθέως ἀνέστη τὸ κοράσιον, καὶ περιεπάτει· ἦν γὰρ ἐτῶν δώδεκα. καὶ ἐξέστησαν † ἐκστάσει μεγάλῃ.

31. Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, & dicis: Quis me tetigit?

32. Et circumspiciebat videre eam, quae hoc fecerat.

33. Mulier vero timens et tremens, sciens, quod factum esset in se, venit, & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem.

34. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit; vade in pace, et esto sana a plaga tua!

35. Adhuc eo loquente, veniunt [1]) ab archisynagogo, dicentes: Quia filia tua mortua est; quid ultra vexas Magistrum?

36. Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo: Noli timere! tantummodo crede!

37. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, & Jacobum, & Ioannem fratrem Jacobi.

38. Et veniunt in domum archisynagogi, & videt tumultum, et flentes, & ejulantes multum.

39. Et ingressus, ait illis: Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit.

40. Et irridebant eum. Ipse vero, ejectis omnibus, assumit patrem, & matrem puellae, & qui secum erant, & ingreditur, ubi puella erat jacens.

41. Et tenens manum puellae, ait illi: Talitha, cumi, quod est interpretatum: Puella! (tibi dico:) surge!

42. Et confestim surrexit puella, & ambulabat; erat autem annorum duodecim; & obstupuerunt stupore magno.

---

v. 32. Ed. omn. Er. πεποιηκυιαν. — v. 38. C. Mt. omitt. και. — v. 40. Ed. omn. Er. St. ἁπαντας. — "Gb. omitt. ἀνακειμενον. — v. 41. C. Mt. ἐγειραι. — v. 42. Ed. omn. Er. ἐκστασιν μεγαλην.

1) 1590. veniunt nuncii ad archisynagogum.

43. καὶ διεςείλατο αὐτοῖς πολλὰ, ἵνα μηδεὶς γνῷ τοῦτο· καὶ εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

43. Et praecepit [a] illis vehementer, ut nemo id sciret; et [1]) dixit dari illi manducare. a) Matth. 8, 4.

Cap. VI.

1. Καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ· καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

2. καὶ γενομένου σαββάτου, ἤρξατο ἐν τῇ συναγωγῇ διδάσκειν· καὶ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες· πόθεν τούτῳ ταῦτα; καὶ, τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, καὶ, δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνονται;

3. οὐχ οὗτός ἐςιν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς μαρίας, ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου, καὶ ἰωσῆ, καὶ ἰούδα, καὶ σίμωνος; καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

4. ἔλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ὅτι οὐκ ἔςι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

5. καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀῤῥώςοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας, ἐθεράπευσε.

6. καὶ ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιςίαν αὐτῶν, καὶ περιῆγε τὰς κώμας κύκλῳ, διδάσκων.

7. καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποςέλλειν δύο δύο· καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων.

8. καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἵνα μηδὲν αἴρωσιν εἰς ὁδὸν, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον· μὴ πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκόν·

9. ἀλλ᾽ ὑποδεδεμένους σανδάλια· καὶ μὴ † ἐνδύσησθε δύο χιτῶνας.

10. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ὅπου ἐὰν

1. [a]) Et egressus inde, abiit in patriam suam; et sequebantur eum discipuli sui. a) v. 1–6. Matth. 13, 53–58.

2. Et facto sabbato coepit in synagoga docere; & multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic haec omnia? & quae est sapientia, quae data est illi! et virtutes tales, quae per manus ejus efficiuntur!

3. Nonne hic est faber? filius Mariae, frater Jacobi, et Joseph, et Judae, et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo.

4. Et dicebat illis Jesus: Quia non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua.

5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit.

6. Et mirabatur propter incredulitatem eorum, et circuibat [a]) castella in circuitu, docens. a) Matth. 9, 35.

7. [a]) Et vocavit duodecim; et coepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum.
a) v. 7–12. Matth. 10, 1–14. Luc. 9, 1–6.

8. Et praecepit eis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum; non peram, non panem, neque in zona aes,

9. sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis.

10. Et dicebat eis: Quocumque in-

v. 9. Ed. omn. Er. ἐνδυσασθαι.

1) 1590. et jussit.

εἰσέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε, ἕως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν.

troieritis in domum; illic manete, donec exeatis inde.

11. καὶ ὅσοι † ἐὰν μὴ † δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμενοι ἐκεῖθεν, ἐκτινάξατε τὸν † χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. † ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται σοδόμοις ἢ γομόῤῥοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

11. Et [1]) quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis.

12. καὶ ἐξελθόντες, ἐκήρυσσον, ἵνα μετανοήσωσι·

12. Et exeuntes praedicabant, ut poenitentiam agerent;

13. καὶ δαιμόνια πολλὰ † ἐξέβαλον, καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀῤῥώστους, καὶ ἐθεράπευον.

13. et daemonia multa ejiciebant, et unguebant a) oleo multos aegros, et sanabant [2]). a) Jac. 5, 14.

14. καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς ἡρώδης· φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ἔλεγεν· ὅτι ἰωάννης ὁ βαπτίζων ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ.

14. a) Et audivit Rex Herodes (manifestum enim factum est nomen ejus) et dicebat: Quia Ioannes b) Baptista resurrexit a mortuis! et propterea virtutes operantur in illo. a) v. 14–29. Matth. 14, 1–12. Luc. 9, 7–9. 3, 19. 20. b) Matth. 16, 14.

15. ἄλλοι ἔλεγον, ὅτι ἠλίας ἐστίν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον· ὅτι προφήτης ἐστὶν, † ὡς εἷς τῶν προφητῶν.

15. Alii autem dicebant: Quia Elias est! Alii vero dicebant: Quia Propheta est, quasi unus ex prophetis!

16. ἀκούσας δὲ † ὁ ἡρώδης, εἶπεν· ὅτι ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα ἰωάννην, † οὗτός ἐστιν· αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν.

16. Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis resurrexit.

17. αὐτὸς γὰρ ὁ ἡρώδης, ἀποστείλας ἐκράτησε τὸν ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν † φυλακῇ διὰ ἡρωδιάδα, τὴν γυναῖκα φιλίππου, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν.

17. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcere [3]), propter Herodiadem, uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.

18. ἔλεγε γὰρ ὁ ἰωάννης τῷ ἡρώδῃ· ὅτι οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου.

18. Dicebat enim Ioannes Herodi: Non a) licet tibi habere uxorem fratris tui. a) Lev. 18, 16.

19. ἡ δὲ ἡρωδιὰς ἐνεῖχεν αὐτῷ, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ οὐκ ἠδύνατο·

19. Herodias autem insidiabatur illi; & volebat occidere eum, nec poterat.

20. ὁ γὰρ ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον· καὶ συνετήρει αὐτὸν, καὶ

20. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum virum justum & sanctum; & custodiebat eum, & audito

v. 11. St. Gb. ἄν. — "Ed. 2. 3. 4. Er. δεξονται. — ‴Ed. omn. Er. χουν. — ""ἀμην usque ἐκεινῃ omitt. Gb. — v. 13. Gb. et Mt. ἐξεβαλλον. — v. 15. Ed. omn. Er. ἢ ὡς. — v. 16. C. et Mt. omitt. ὁ. — "Gb. οὗτος ἠγερθη ἐκ νεκρων. — v. 17. Ed. omn. Er. τῃ φυλ.

1) 1590. 93. quicumque. C. R. 1593. et quicumque. 2) 1590. sanabantur. 3) 1590. carcerem.

ἀκούσας αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουε.

21. *καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου, ὅτε ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν † αὐτοῦ, καὶ τοῖς χιλιάρχοις, καὶ τοῖς πρώτοις τῆς γαλιλαίας·*

22. *καὶ εἰσελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς τῆς ἡρωδιάδος, καὶ ὀρχησαμένης, καὶ ἀρεσάσης τῷ ἡρώδῃ καὶ τοῖς συνανακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ κορασίῳ· αἴτησόν με, ὃ ἐὰν † θέλῃς, και δώσω σοί.*

23. *καὶ ὤμοσεν αὐτῇ, ὅτι ὃ ἐὰν † με αἰτήσῃς, δώσω σοι, ἕως ἡμίσους τῆς βασιλείας μου.*

24. *ἡ δὲ ἐξελθοῦσα, εἶπε τῇ μητρὶ αὐτῆς· τί αἰτήσομαι; ἡ δὲ εἶπε· τὴν κεφαλὴν ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ.*

25. *καὶ εἰσελθοῦσα εὐθέως μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸν βασιλέα, ᾐτήσατο λέγουσα· θέλω, ἵνα μοι δῷς ἐξ αὐτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ.*

26. *καὶ περίλυπος γενόμενος ὁ βασιλεὺς, διὰ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι.*

27. *καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτωρα, † ἐπέταξεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.*

28. *ὁ δὲ ἀπελθὼν ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ· καὶ ἤνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ· καὶ τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς.*

29. *καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦλθον, καὶ ἦραν τὸ πτῶμα αὐτοῦ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν † μνημείῳ.*

30. *καὶ συνάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν ἰησοῦν, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάντα, καὶ ὅσα ἐποίησαν, καὶ ὅσα ἐδίδαξαν.*

eo multa faciebat & libenter eum audiebat.

21. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui coenam fecit principibus, & tribunis, & primis Galilaeae,

22. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus; Rex ait puellae: Pete a me, quod vis, & dabo tibi!

23. Et juravit illi: Quia, quidquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei.

24. Quae cum exisset, dixit matri suae: Quid petam? At illa dixit: Caput Ioannis Baptistae.

25. Cumque introisset statim cum festinatione ad Regem, petivit dicens: Volo, ut protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistae.

26. Et contristatus est rex: [1]) propter jusjurandum, & [2]) propter simul discumbentes noluit eam contristare;

27. sed, [3]) misso spiculatore, praecepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere.

28. & attulit caput ejus in disco; & dedit illud puellae, & puella dedit matri suae.

29. Quo audito, discipuli ejus venerunt, & tulerunt corpus ejus; & posuerunt illud in monumento.

30. [a]) Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia, quae egerant, & docuerant.

a) v. 30–44. Matth. 14, 13–21. Luc. 9, 10–17. Joh. 6, 2–15.

---

v. 21. Ed. omn. Er. omitt. *αὐτου.* — v. 22. Ed. omn. Er. *θελεις.* — v. 23. C. omitt. *με.* — v. 27. Ed. omn. Er. *ἐκελευσεν.* — v. 29. St. *τῳ μνημ.*

1) 1590. 92. est rex propter ... 1593. et C. R. 1592. est rex: propter ... 2) 1590. sed propter. 3) 1590. et misso.

31. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ † ἀναπαύεσθε ὀλίγον· ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ οἱ ὑπάγοντες πολλοί· καὶ οὐδὲ φαγεῖν † ηὐκαίρουν.

32. καὶ † ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον τῷ πλοίῳ κατ' ἰδίαν.

33. καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας † καὶ ἐπέγνωσαν † αὐτὸν πολλοί· καὶ πεζῇ ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον ἐκεῖ, † καὶ προῆλθον αὐτοὺς, καὶ † συνῆλθον πρὸς αὐτόν.

34. καὶ ἐξελθὼν εἶδεν † ὁ ἰησοῦς πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα, μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλά.

35. καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης, προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγουσιν· ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἤδη ὥρα πολλή.

36. ἀπόλυσον αὐτοὺς, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγροὺς καὶ κώμας, ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους· τί γὰρ φάγωσιν οὐκ ἔχουσιν.

37. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. καὶ λέγουσιν αὐτῷ· ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν † δηναρίων διακοσίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐτοῖς φαγεῖν;

38. ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· πόσους ἄρτους ἔχετε; ὑπάγετε, καὶ ἴδετε. καὶ γνόντες, λέγουσι· πέντε, καὶ δύο ἰχθύας.

39. καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς, † ἀνακλῖναι πάντας, συμπόσια συμπόσια, ἐπὶ τῷ χλωρῷ χόρτῳ.

40. καὶ † ἀνέπεσον πρασιαὶ πρασιαὶ, ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα.

41. καὶ λαβὼν τὲς πέντε ἄρτες καὶ

31. Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum! Erant enim, qui veniebant & redibant multi; & nec spatium manducandi habebant.

32. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum.

33. Et viderunt eos abeuntes, & cognoverunt multi; & pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et praevenerunt eos.

34. Et exiens, vidit turbam multam Jesus; & misertus [a)] est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et coepit illos docere multa.

a) Matth. 9, 36.

35. Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus hic, et jam hora praeteriit;

36. dimitte illos, ut euntes in proximas villas, & vicos, emant sibi cibos, quos manducent.

37. Et respondens, ait illis: Date illis vos manducare! Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare.

38. Et dicit eis: Quot panes habetis? ite, & videte! Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, & duos pisces.

39. Et praecepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride foenum.

40. Et discubuerunt in partes, per centenos et quinquagenos.

41. Et acceptis quinque panibus,

---

v. 31. Ed. omn. Er. ἀναπαυσασθε. — ″C. et Mt. εὐκαιρεν. — v. 32. Ed. omn. Er. ἀπηλθεν. — v. 33. Ed. 5. Er. add. οἱ ὀχλοι. — ″αὐτον omitt. Gb.; Mt. vero legit αὐτες. — ‴Gb. omitt. και προηλθον αὐτες και συνηλθον προς αὐτον. — ⁗C. ἠλθον. — v. 34. ὁ ἰησες omitt. Gb. — v. 37. Ed. omn. Er. διακοσιων δηναριων. — v. 39. Ed. omn. Er. ἀνακλιθηναι. — v. 40. Ed. omn. Er. ἀνεπεσαν.

τὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν ὐρανὸν, εὐλόγησε, καὶ κατέκλασε τὺς ἄρτυς· καὶ ἐδίδυ τοῖς μαθηταῖς αὐτῦ, ἵνα παραθῶσιν αὐτοῖς· καὶ τὺς δύο ἰχθύας † ἐμέρισε πᾶσι.

& duobus piscibus, intuens in coelum, benedixit, & fregit panes; et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos; & duos pisces divisit omnibus.

42. καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν.

42. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt.

43. καὶ ἦραν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις, καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων.

43. Et sustulerunt reliquias fragmentorum, duodecim cophinos plenos, & de piscibus.

44. καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους † πεντακισχίλιοι ἄνδρες.

44. Erant autem, qui manducaverunt, quinque millia virorum.

45. καὶ εὐθέως ἠνάγκασε τὺς μαθητὰς αὐτῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς † βηθσαϊδὰν, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον.

45. [a]) Et statim coëgit discipulos suos ascendere navim, ut praecederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum.

a) v. 45–56. Matth 14, 22–36. Joh. 6, 16–21.

46. καὶ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, προσεύξασθαι.

46. Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare.

47. καὶ ὀψίας γενομένης, ἦν τὸ πλοῖον ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μόνος ἐπὶ τῆς γῆς.

47. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, & ipse solus in terra.

48. καὶ εἶδεν αὐτὺς βασανιζομένυς ἐν τῷ ἐλαύνειν· ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος ἐναντίος αὐτοῖς· καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ ἤθελε παρελθεῖν αὐτούς.

48. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) et [1]) circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare; & volebat praeterire eos.

49. οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν, περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι, καὶ ἀνέκραξαν.

49. At illi, ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt, phantasma esse, & exclamaverunt.

50. πάντες γὰρ αὐτὸν εἶδον, καὶ ἐταράχθησαν. καὶ εὐθέως ἐλάλησε μετ᾽ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς· θαρσεῖτε· ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.

50. Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite! ego sum, nolite timere.

51. καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ πλοῖον· καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος· καὶ λίαν ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίςαντο, καὶ ἐθαύμαζον.

51. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit [a]) ventus. Et plus magis intra se stupebant;

a) Marc. 4, 39.

52. οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν γὰρ † ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη.

52. non [a]) enim intellexerunt de panibus; erat enim cor eorum obcaecatum.

a) Marc. 8, 17. sqq.

v. 41. Mt. ἐμερησε. — v. 44. Ed. omn. Er. add. ὡσει et omitt. τυς ἀρτυς. — v. 45. Ed. omn. Er. βηθσαϊδα. — v. 52. Mt. et Ed. omn. Er. αὐτων ἡ καρδια.

1) 1590. om. et.

53. καὶ διαπεράσαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν γενησαρὲτ, καὶ † προσωρμίσθησαν.

54. καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ πλοίου, εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτὸν,

55. περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἤκουον, ὅτι ἐκεῖ ἐςι.

56. καὶ ὅπȣ ἂν εἰσεπορεύετο εἰς κώμας, ἢ πόλεις, ἢ ἀγρȣ̀ς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐτίθουν τȣ̀ς ἀσθενȣ̃ντας, καὶ παρεκάλȣν αὐτὸν, ἵνα κἂν τȣ̃ κρασπέδȣ τȣ̃ ἱματίȣ αὐτȣ̃ ἅψωνται· καὶ ὅσοι ἂν ἥπτοντο αὐτȣ̃, ἐσώζοντο.

53. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt.

54. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum.

55. Et percurrentes universam regionem illam, coeperunt in grabatis eos, qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant, eum esse.

56. Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent [a)]; et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

a) Matth. 9, 21.

C a p. VII.

1. Καὶ συνάγονται πρὸς αὐτὸν οἱ φαρισαῖοι, καί τινες τῶν γραμματέων, ἐλθόντες ἀπὸ ἱεροσολύμων.

2. καὶ ἰδόντες τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃ κοιναῖς χερσὶ, τȣ̃τ' ἔςιν, ἀνίπτοις, ἐσθίοντας ἄρτȣς, † ἐμέμψαντο.

3. οἱ γὰρ φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ ἰȣδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, ȣ̓κ ἐσθίȣσι, κρατȣ̃ντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων·

4. καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, ȣ̓κ ἐσθίȣσι· καὶ ἄλλα πολλά ἐςιν, ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμȣ̀ς ποτηρίων, καὶ ξεςῶν, καὶ χαλκίων, καὶ κλινῶν.

5. ἔπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς· διατί οἱ μαθηταί σȣ ȣ̓ περιπατȣ̃σι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ † ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίȣσι τὸν ἄρτον;

6. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι καλῶς προεφήτευσεν ἡσαΐας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται·

1. [a)] Et conveniunt ad eum Pharisaei, et quidam de Scribis, venientes ab Ierosolymis. a) v. 1–23. Matth. 15, 1–20.

2. Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vituperaverunt.

3. Pharisaei enim, et omnes Judaei, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem Seniorum;

4. et a foro [1]) nisi baptizentur, non comedunt; et alia multa sunt, quae tradita sunt illis servare, baptismata [a)] calicum, et urceorum, et aeramentorum, et lectorum. a) Matth. 23, 25.

5. Et interrogabant eum Pharisaei et Scribae: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem Seniorum, sed communibus manibus manducant panem?

6. At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: „Popu-

---

v. 53. Ed. omn. Er. προσωρμησθησαν. — v. 2. εμεμψαντο omitt. Gb. — v. 5. Gb. κοιναις.

1) 1590. a foro venientes nisi ... 1592. 93. 98. a foro nisi ...

ὖτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

„lus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.

7. μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

7. „In vanum autem me colunt, „docentes doctrinas, et praecepta hominum a)." a) Jes. 29, 13.

8. ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμὲς ξεςῶν καὶ ποτηρίων· καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε.

8. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem [1]) hominum, baptismata urceorum et calicum; et alia similia his facitis multa.

9. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· καλῶς ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ θεȣ̃, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε.

9. Et dicebat illis: Bene irritum facitis [2]) praeceptum Dei, ut traditionem vestram servetis.

10. μωσῆς γὰρ εἶπε· τίμα τὸν πατέρα σοῦ καὶ τὴν μητέρα σοῦ· καὶ· ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

10. Moyses enim dixit: „Honora „patrem tuum et matrem tuam." Et: „Qui maledixerit patri vel matri, mor„te moriatur a)." a) Exod. 20, 12. Lev. 20, 9.

11. ὑμεῖς δὲ λέγετε· ἐὰν εἴπῃ ἄνθρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρί· κορβᾶν, ὅ ἐςι, δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ, ὠφεληθῇς·

11. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit;

12. καὶ οὐκέτι ἀφίετε αὐτὸν οὐδὲν ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἢ τῇ μητρὶ αὐτοῦ,

12. et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri,

13. ἀκυρȣ̃ντες τὸν λόγον τȣ̃ θεȣ̃ τῇ παραδόσει ὑμῶν, ᾗ παρεδώκατε· καὶ παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε·

13. rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis; et similia hujusmodi multa facitis.

14. καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ὄχλον, ἔλεγεν αὐτοῖς· ἀκούετέ μου πάντες, καὶ συνίετε.

14. Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite!

15. οὐδέν ἐςιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον εἰς αὐτὸν, ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι· ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐςι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον.

15. Nihil a) est extra hominem [3]) introiens in eum, quod possit eum coinquinare; sed quae de homine procedunt, illa sunt, quae communicant [4]) hominem. a) Matth. 15, 17–20.

16. εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκȣ́ειν, ἀκȣέτω.

16. Si quis habet aures audiendi, audiat!

17. καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τȣ̃ ὄχλȣ, ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃ περὶ τῆς παραβολῆς.

17. Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam.

---

1) 1590. traditiones. 2) 1590 fecistis. 3) 1593. add. et C. R. 1593. om. et. 4) 1590. coinquinant.

18. καὶ λέγει αὐτοῖς· † οὕτως καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; † οὐ νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι;

19. ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν· καὶ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται, † καθαρίζον πάντα τὰ βρώματα.

20. ἔλεγε δὲ, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

21. ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι,

22. κλοπαὶ, πλεονεξίαι, πονηρίαι, δόλος, † ἀσέλγεια, ὀφθαλμὸς πονηρὸς, † βλασφημία, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη.

23. πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσωθεν ἐκπορεύεται, καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

24. καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια τύρου καὶ σιδῶνος. καὶ εἰσελθὼν εἰς † τὴν οἰκίαν, οὐδένα ἤθελε γνῶναι· καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν.

25. ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς εἶχε τὸ θυγάτριον † αὐτῆς πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἐλθοῦσα προσέπεσε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ·

26. ἦν δὲ ἡ γυνὴ ἑλληνὶς, † σύρα φοινίκισσα τῷ γένει· καὶ ἠρώτα αὐτὸν, ἵνα τὸ δαιμόνιον † ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς.

27. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ· ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ γάρ καλόν ἐστι, λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

28. ἡ δὲ ἀπεκρίθη, καὶ λέγει αὐτῷ· ναὶ, κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια

18. Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare[1]);

19. quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas?

20. Dicebat autem: Quoniam, quae de homine exeunt, illa communicant[2]) hominem;

21. ab intus enim de corde hominum malae cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia,

22. furta, avaritiae, nequitiae, dolus, impudicitiae, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia.

23. Omnia haec mala ab intus procedunt, et communicant[3]) hominem.

24. [a]) Et inde surgens, abiit in fines Tyri et Sidonis; et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. a) v. 24–31. Matth. 15, 21–31.

25. Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus.

26. Erat enim mulier gentilis, Syrophoenissa genere, et rogabat eum ut daemonium ejiceret de filia ejus.

27. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios! non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.

28. At illa respondit, et dixit illi: Utique, Domine! nam et catelli com-

---

v. 18. St. Mt. ἔστω. — "Ed. omn. Er. ἔπω. — v. 19. Ed. 1. Er. καθαριζων Ed. 2. Er. ἐκκαθαριζων. Ed. 3. 4. 5. Er. ἐκκαθαριζον. — v. 22. C. ἀσελγειαι. — "Ed. omn. Er. βλασφημιαι. — v. 24. την omitt. Mt. et Ed. omn. Er. — v. 25. C. omitt. αὐτης. — v. 26. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. συροφοινισσα. — "Ed. omn. Er. St. ἐκβαλλῃ.

1) 1590. coinquinare. 2) 1590. coinquinant. 3) 1590. coinquinant.

ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν παιδίων.

edunt sub mensa de micis puerorum.

29. καὶ εἶπεν αὐτῇ· διὰ τοῦτον τὸν λόγον ὕπαγε· ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρός σου.

29. Et ait illi: propter hunc sermonem vade! exiit daemonium a filia tua.

30. καὶ ἀπελθοῦσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, εὗρε τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθὸς, καὶ τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς κλίνης.

30. Et cum abiisset domum suam, [1]) invenit puellam jacentem supra lectum, et daemonium exiisse.

31. καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων τύρου καὶ σιδῶνος, ἦλθε † πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων δεκαπόλεως.

31. Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos.

32. καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν † μογιλάλον, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ τὴν χεῖρα.

32. Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum, ut imponat illi manum.

33. καὶ † ἀπολαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατ' ἰδίαν, ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ· καὶ πτύσας ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

33. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus; et exspuens [a]), tetigit linguam ejus;

a) c. 8, 23.

34. καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξε, καὶ λέγει αὐτῷ· ἐφφαθὰ, ὅ ἐστι, διανοίχθητι.

34. Et suspiciens in coelum, ingemuit, et ait illi: Ephpheta! quod est, adaperire.

35. καὶ εὐθέως διηνοίχθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί· καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς.

35. Et statim apertae sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguae ejus; et loquebatur recte.

36. καὶ διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν· ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον.

36. Et praecepit [a]) illis, ne cui dicerent. Quanto autem eis praecipiebat, tanto magis plus praedicabant;

a) Matth. 8, 4.

37. καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες· καλῶς πάντα πεποίηκε· καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν.

37. et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit! et surdos fecit audire, et mutos loqui.

Cap. VIII.

1. Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, παμπόλλου ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσι, προσκαλεσάμενος † ὁ ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς·

1. [a]) In diebus illis, iterum cum turba multa esset [2]), nec haberent, quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis:

a) v. 1—10. Matth. 15, 32—39.

---

v. 31. Gb. εἰς. — v. 32. C. μογγιλαλον. — v. 33. C. ἐπιλαβομενος. — v. 1. ὁ ἰησους omitt. Gb.

1) 1593. add. et C. R. 1593. om. et. 2) 1590. add. cum Jesu.

2. σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη † ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι.

2. Misereor super turbam! quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent, quod manducent;

3. καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ· τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν † ἥκασι.

3. Et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via; quidam enim ex eis de longe venerunt.

4. καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· πόθεν τούτους δυνήσεταί τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ᾽ ἐρημίας;

4. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine?

5. καὶ ἐπηρώτα αὐτούς· πόσους ἔχετε ἄρτους; οἱ δὲ εἶπον· ἑπτά.

5. Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem.

6. καὶ παρήγγειλε τῷ ὄχλῳ, ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους, † εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσι· καὶ παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ.

6. Et praecepit turbae discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis, ut apponerent; et apposuerunt turbae.

7. καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα· καὶ εὐλογήσας, εἶπε † παραθεῖναι καὶ αὐτά.

7. Et habebant pisciculos paucos; et ipsos benedixit, et jussit apponi.

8. ἔφαγον δὲ, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν περισσεύματα κλασμάτων, ἑπτὰ σπυρίδας.

8. Et manducaverunt, et saturati sunt; et sustulerunt, quod superaverat de fragmentis, septem sportas.

9. ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες ὡς τετρακισχίλιοι· καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

9. Erant autem, qui manducaverant, quasi quatuor millia; et dimisit eos.

10. καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη δαλμανουθά.

10. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha.

11. καὶ ἐξῆλθον οἱ φαρισαῖοι, καὶ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ, ζητοῦντες παρ᾽ αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, πειράζοντες αὐτόν.

11. [a] Et exierunt Pharisaei, et coeperunt conquirere cum eo, quaerentes [b] ab illo signum de coelo, tentantes eum.

a) v. 11—21. Matth. 16, 1—12.
b) Matth. 12, 38.

12. καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ, λέγει· τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον.

12. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quaerit? Amen dico vobis: Si dabitur generationi isti signum!

13. καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἐμβὰς πάλιν εἰς † πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν.

13. Et dimittens eos, ascendit iterum navim et abiit trans fretum.

14. καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους, καὶ εἰ μὴ ἕνα ἄρτον οὐκ † εἶχον μεθ᾽ † ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.

14. Et obliti sunt panes sumere; et nisi unum panem non habebant secum in navi.

---

v. 2. Mt. Gb. ἡμεραι. — v. 3. Ed. 1. 2. Er. Mt. Gb. ἡκουσι. — v. 6. Mt. και ευχαριστησας. — v. 7. Ed. omn. Er. παραθηναι. — v. 13. Gb. το πλοιον. — v. 14. Ed. omn. Er. ἐσχον. — " μετ᾽ αυτων.

15. καὶ διεςέλλετο αὐτοῖς, λέγων· ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, καὶ τῆς ζύμης ἡρώδου.

15. Et praecipiebat eis, dicens: Videte, et cavete a fermento Pharisaeorum, et fermento Herodis.

16. καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλϐς, λέγοντες· ὅτι ἄρτϐς ὐκ ἔχομεν.

16. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus!

17. καὶ γνὲς ὁ ἰησῦς, λέγει αὐτοῖς· τί διαλογίζεσθε, ὅτι ἄρτϐς ὐκ ἔχετε; ὔπω νοεῖτε, ὐδὲ συνίετε; ἔτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν;

17. Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum [a] cognoscitis, nec intelligitis? adhuc caecatum habetis cor vestrum? a) c. 6, 52.

18. ὀφθαλμὲς ἔχοντες οὐ βλέπετε; καὶ ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; καὶ οὐ † μνημονεύετε;

18. Oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? Nec recordamini,

19. ὅτε τὲς πέντε ἄρτους ἔκλασα εἰς τοὺς πεντακισχιλίους, πόσους κοφίνους † πλήρεις κλασμάτων ἤρατε; λέγουσιν αὐτῷ· δώδεκα.

19. quando quinque panes fregi in quinque millia; quot [a] cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. a) c. 6, 43.

20. ὅτε δὲ τὲς ἑπτὰ εἰς τὲς τετρακισχιλίες, πόσων σπυρίδων πληρώματα κλασμάτων ἤρατε; οἱ δὲ εἶπον· ἑπτά.

20. Quando et septem panes in quatuor millia; quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem [a]. a) cf. v. 8.

21. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· πῶς οὐ † συνίετε;

21. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

22. καὶ ἔρχεται εἰς † βηθσαϊδάν· καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυφλὸν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα αὐτῦ ἅψηται.

22. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei caecum, et rogabant eum, ut illum tangeret.

23. καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ τυφλοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης· καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτῦ, † ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἐπηρώτα αὐτὸν, εἴ τι βλέπει;

23. Et apprehensa manu caeci, eduxit eum extra vicum; et exspuens [a] in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum, si quid videret. a) c. 7, 33. Joh. 9, 6.

24. καὶ ἀναβλέψας, ἔλεγε· † βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ὡς δένδρα περιπατοῦντας.

24. Et aspiciens, ait: Video homines velut arbores, ambulantes.

25. εἶτα πάλιν ἐπέθηκε τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι· καὶ † ἀποκατεςάθη, καὶ † διέβλεψε τηλαυγῶς ἅπαντας.

25. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus; et coepit videre, et restitutus est ita, ut clare videret omnia.

---

v. 18. Ed. 1. Er. *μνημονευτε*. — v. 19. C. *κλασματων πληρεις*. — v. 21. Ed. omn. Er. *νοειτε*. — v. 22. C. *βηθσαϊδα*. — v. 23. Ed. omn. Er. add. *και*. — v. 24. Ed. omn. Er. Mt. St. *βλεπω τϐς ἀνθρωπϐς ὁτι ὡς δενδρα ὁρω περιπατϐντας*. — v. 25. Ed. 3. Er. Mt. *ἀπεκατεςαθη*. — " C. Ed. 1. Er. St. Mt. *ἀνεβλεψε*.

26. καὶ ἀπέςειλεν αὐτὸν εἰς † τὸν οἶκον αὐτοῦ, λέγων· μηδὲ εἰς τὴν κώμην εἰσέλθῃς, μηδὲ εἴπῃς τινὶ ἐν τῇ κώμῃ.

26. Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam! & si in vicum introieris, nemini [a] dixeris. a) Matth. 8, 4.

27. καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας † καισαρείας τῆς φιλίππου· καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;

27. [a] Et egressus est Jesus, et discipuli ejus in castella Caesareae Philippi; et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? a) v. 27–39. Matth. 16, 13–28. Luc. 9, 18–27.

28. οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν· ἰωάννην τὸν βαπτιςήν· καὶ ἄλλοι, ἠλίαν· ἄλλοι δὲ, ἕνα τῶν προφητῶν.

28. Qui responderunt illi, dicentes: [1]) Ioannem [a] Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. a) Matth. 14, 2.

29. καὶ αὐτὸς λέγει αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ πέτρος, λέγει αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ χριςός.

29. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei: Tu es Christus!

30. καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ.

30. Et comminatus [a] est eis, ne cui dicerent de illo. a) c. 9, 8.

31. καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τȣ͂ ἀνθρώπȣ πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ † ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναςῆναι.

31. Et coepit [a] docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, & reprobari a Senioribus, & a summis Sacerdotibus, & Scribis, & occidi; & post tres dies resurgere. a) Matth. 16, 21.

32. καὶ παῤῥησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει. καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ.

32. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, coepit increpare [a] eum. a) Joh. 11, 8.

33. ὁ δὲ ἐπιςραφεὶς, καὶ ἰδὼν τȣ̀ς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ πέτρῳ, λέγων· ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

33. Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me, satana [a])! quoniam non sapis, quae Dei sunt, sed quae sunt hominum. a) 2 Reg. 19, 22.

34. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτȣ͂, εἶπεν αὐτοῖς· ὅςις θέλει ὀπίσω μȣ ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν ςαυρὸν αὐτȣ͂, καὶ † ἀκολȣθείτω μοι.

34. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum, & tollat [a]) crucem suam, & sequatur me. a) Matth. 10, 38. sq.

35. ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτȣ͂ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν

35. Qui enim [a]) voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui

v. 26. τον omitt. Gb. — v. 27. Ed. omn. Er. καισαριας. — v. 31. Mt. Gb. των αρχιερεων, και των γραμματεων. — v. 34. Ed. omn. Er. ἀκολȣθητω.

1) 1590. add. alii.

ἀπολέσῃ τὴν † ἑαυτῦ ψυχὴν ἕνεκεν ἐμῦ καὶ τῦ εὐαγγελίυ, † ὗτος σώσει αὐτήν.

autem perdiderit animam suam propter me, & Evangelium, salvam faciet eam. a) Joh. 12, 25.

36. τί γὰρ ὠφελήσει † ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;

36. Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum animae suae faciat?

37. ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

37. Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua?

38. ὃς γὰρ † ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τὺς ἐμὺς λόγυς ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς τῦ ἀνθρώπυ ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τῦ πατρὸς αὐτῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων.

38. Qui enim me confusus [1]) fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera & peccatrice; & Filius hominis confundetur [2]) [a]) eum, cum venerit [b]) in gloria patris sui cum angelis sanctis. a) Matth. 10, 33. b) Matth. 25, 31.

Cap. IX.

1. Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑςηκότων, οἵτινες ὐ μὴ γεύσωνται θανάτυ, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει.

39. Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant [a]) regnum Dei, veniens in virtute. a) Matth. 26, 64.

2. καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ ἰησῦς τὸν πέτρον, καὶ τὸν ἰάκωβον, καὶ † ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνυς· καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν.

1. [a])Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Joannem; & ducit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis. a) v. 1–12. Matth. 17, 1–13. Luc. 9, 28–36.

3. καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῦ ἐγένετο ςίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς χιὼν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὐ δύναται λευκᾶναι.

2. Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.

4. καὶ ὤφθη αὐτοῖς ἠλίας σὺν † μωσεῖ· καὶ ἦσαν συλλαλῦντες τῷ ἰησῦ.

3. Et apparuit illis Elias cum Moyse; & erant loquentes cum Jesu.

5. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος, λέγει τῷ ἰησῦ· ῥαββὶ, καλόν ἐςιν, ἡμᾶς ὧδε εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς, σοὶ μίαν, καὶ † μωσεῖ μίαν, καὶ ἠλίᾳ μίαν.

4. Et respondens Petrus, ait Jesu: Rabbi! bonum est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, Tibi unum, & [3]) Moysi unum, & Eliae unum.

6. οὐ γὰρ ᾔδει, τί † λαλήσῃ· ἦσαν γὰρ † ἔκφοβοι.

5. Non enim sciebat, quid diceret; erant enim timore exterriti.

---

v. 35. Ed. omn. Er. St. ψυχην αὐτȣ. — '' ȣτος omitt. Gb. — v. 36. Ed. omn. Er. ἀνθρωπος. — v. 38. C. omitt. ἀν. — v. 2. Ed. omn. Er. τον ιωαννην. — v. 4. Ed. omn. Er. μωσῃ. — v. 5. Ed. 5. Er. μωσῃ. — v. 6. C. Mt. λαλησει. — '' C. ἐμφοβοι.

1) 1590. confessus. 2) 1590. confitebitur. 3) 1590. om. et.

7. καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα αὐτοῖς· καὶ ἦλθε φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης † λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε.

8. καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι, οὐκέτι οὐδένα εἶδον, † ἀλλὰ τὸν ἰησοῦν μόνον μεθ' ἑαυτῶν.

9. καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται, ἃ εἶδον, εἰ μὴ, ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

10. καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς ἑαυτοὺς, συζητοῦντες, τί ἐστι τὸ, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι.

11. καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες· ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

12. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον, ἀποκαθιστᾷ πάντα· καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθῃ, καὶ ἐξουδενωθῇ.

13. ἀλλὰ λέγω ὑμῖν, ὅτι † καὶ ἠλίας ἐλήλυθε, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν.

14. καὶ ἐλθὼν πρὸς † τοὺς μαθητὰς, εἶδεν ὄχλον πολὺν περὶ αὐτοὺς, καὶ γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς.

15. καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν, ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν.

16. καὶ ἐπηρώτησε † τοὺς γραμματεῖς· τί συζητεῖτε πρὸς † αὐτούς;

17. καὶ ἀποκριθεὶς εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπε· διδάσκαλε, ἤνεγκα τὸν υἱόν μου πρός σε, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον·

18. καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, ῥήσσει αὐτόν· καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, καὶ ξηραίνεται·

6. Et facta est nubes obumbrans eos, & venit [a] vox de nube, dicens: Hic est filius meus carissimus; audite illum! a) Matth. 3, 17. 12, 18. 2 Petr. 1, 17.

7. Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum.

8. Et descendentibus illis de monte, praecepit [a] illis, ne cuiquam, quae vidissent, narrarent; nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit. a) c. 8, 30.

9. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes, quid esset: Cum a mortuis resurrexerit.

10. Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisaei & Scribae, quia Eliam oportet venire primum?

11. Qui respondens, ait illis: Elias cum venerit primo, restituet omnia; & quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur, et contemnatur.

12. Sed dico vobis, quia et Elias [a] venit (et fecerunt illi, quaecumque voluerunt) sicut scriptum est de eo.
a) Matth. 11, 14.

13. [a] Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis.
a) v. 13–28. Matth. 17, 14–21. Luc. 9, 37–43.

14. Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, & expaverunt, & accurrentes salutabant eum.

15. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis?

16. Et respondens unus de turba, dixit: Magister! attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum,

17. qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit; & dixi disci-

v. 7. λεγουσα omitt. Mt. Gb. — v. 8. C. εἰ μη. — v. 13. Ed. omn. Er. omitt. και. — v. 14. St. omitt. τους. — v. 16. Gb. ἐπηρωτησε αὐτους· τι κ. τ. λ. — " C. ἑαυτους.

καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σȣ, ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσι, καὶ ȣ̓κ ἴσχυσαν.

19. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς † αὐτῷ, † λέγει· ὦ γενεὰ ἄπιςος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἔσομαι; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετε αὐτὸν πρός με.

20. καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν πρὸς αὐτόν. καὶ ἰδὼν αὐτὸν, εὐθέως τὸ πνεῦμα ἐσπάραξεν αὐτόν. καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκυλίετο, ἀφρίζων.

21. καὶ ἐπηρώτησε τὸν πατέρα αὐτȣ̃, πόσος χρόνος ἐςὶν, ὡς τȣ̃το γέγονεν αὐτῷ; ὁ δὲ εἶπε· παιδιόθεν·

22. καὶ πολλάκις αὐτὸν καὶ εἰς † τὸ πῦρ ἔβαλε καὶ εἰς † ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτὸν· ἀλλ᾽ εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν, σπλαγχνισθεὶς ἐφ᾽ ἡμᾶς.

23. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· τὸ, εἰ δύνασαι πιςεῦσαι· πάντα δυνατὰ τῷ πιςεύοντι.

24. καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τȣ̃ παιδίȣ, μετὰ δακρύων ἔλεγε· πιςεύω, † κύριε, βοήθει μȣ τῇ ἀπιςίᾳ.

25. ἰδὼν δὲ ὁ ἰησȣ̃ς, ὅτι ἐπισυντρέχει † ὄχλος, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ· τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω· ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.

26. καὶ † κράξαν, καὶ πολλὰ † σπαράξαν αὐτὸν, ἐξῆλθε· καὶ ἐγένετο ὡσεὶ νεκρὸς, ὥστε πολλοὺς λέγειν, ὅτι ἀπέθανεν.

27. ὁ δὲ ἰησοῦς κρατήσας † αὐτὸν τῆς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἀνέςη.

28. καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ᾽ ἰδίαν· ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό;

29. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτο τὸ

pulis tuis, ut ejicerent illum, et non potuerunt.

18. Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula! quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me!

19. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum; & elisus in terram, volutabatur spumans.

20. Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille [1]) ait: Ab infantia.

21. Et frequenter eum in ignem, & in aquas misit, ut eum perderet; sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri.

22. Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.

23. Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis ajebat: Credo, Domine! adjuva incredulitatem meam.

24. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus! ego praecipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum!

25. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ita, ut multi dicerent: Quia mortuus est!

26. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, & surrexit.

27. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum?

28. Et dixit illis: Hoc genus in nul-

v. 19. Gb. αὐτοις. — " C. ειπεν. — v. 22. Ed. omn. Er. St. omitt. το. — " C. εἰς το ὑδωρ. — v. 24. κυριε omitt. Gb. — v. 25. Mt. ὁ ὀχλος. — v. 26. Gb. κραξας. — " σπαραξας sine αὐτον. — v. 27. C. της χειρος αὐτȣ.

1) 1590. et ille.

γένος ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηϛείᾳ.

lo potest exire, nisi in oratione et jejunio.

30. καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο διὰ τῆς γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἤθελεν, ἵνα τις γνῷ.

29. [a] Et inde profecti praetergrediebantur Galilaeam; nec volebat quemquam scire. a) v. 29–31. Matth. 17, 21. sq. Luc. 9, 44. sq.

31. ἐδίδασκε γὰρ τὲς μαθητὰς αὐτȣ̃, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ὅτι ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενȣ̃σιν αὐτόν· καὶ ἀποκτανθεὶς, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναϛήσεται.

30. Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: Quoniam [a] Filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus, tertia die resurget. a) Matth. 16, 21.

32. οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐπερωτῆσαι.

31. At illi ignorabant verbum, & timebant interrogare eum.

33. καὶ ἦλθεν εἰς καπερναȣ́μ. καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος, ἐπηρώτα αὐτȣ́ς· τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτὲς διελογίζεσθε;

32. [a] Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? a) v. 32–49. Matth. 18, 1–9. Luc. 9, 46–48.

34. οἱ δὲ ἐσιώπων· πρὸς ἀλλήλȣς γὰρ διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων.

33. At illi tacebant; siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset?

35. καὶ καθίσας ἐφώνησε τὲς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔϛαι πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων διάκονος.

34. Et residens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis [a] vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister. a) Matth. 20, 26.

36. καὶ λαβὼν παιδίον, ἔϛησεν † αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς·

35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum; quem eum complexus esset, ait illis:

37. ὃς ἐὰν ἓν τῶν † τοιȣ́των παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μȣ, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, ȣ̓κ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποϛείλαντά με.

36. Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit; et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me.

38. ἀπεκρίθη δὲ † αὐτῷ † ἰωάννης, λέγων· διδάσκαλε, εἴδομέν τινα, † τῷ ὀνόματί σȣ ἐκβάλλοντα δαιμόνια, † ὃς ȣ̓κ ἀκολουθεῖ ἡμῖν· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν.

37. Respondit illi Ioannes, dicens: Magister! vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem daemonia, qui non sequitur nos; et prohibuimus eum.

39. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπε· μὴ κωλύετε αὐτόν· οὐδεὶς γάρ ἐϛιν, ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογῆσαί με.

38. Jesus autem ait: Nolite prohibere eum! Nemo est enim, qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me.

---

v. 36. Ed. omn. Er. omitt. αὐτο. — v. 37. C. παιδιων τοιȣτων. — v. 38. Ed. 1. Er. omitt. αὐτω. — ″C. Mt. ὁ ἰωαννης. — ‴Ed. omn. Er. St. ἐν τω. — ″″ὃς ȣ̓κ ἀκολȣθει ἡμιν omitt. Gb.

40. ὅς γὰρ οὐκ ἔςι † καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐςιν.

41. ὅς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν ὀνόματί † μου, ὅτι χριςοῦ ἐςε· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ † ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

42. καὶ ὅς † ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν † τῶν πιςευόντων εἰς ἐμὲ, καλόν ἐςιν αὐτῷ μᾶλλον εἰ περίκειται λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν.

43. καὶ ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἡ χείρ σε, ἀπόκοψον αὐτήν· καλόν σοί ἐςι, κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεςον·

44. ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

45. καὶ ἐὰν ὁ πȣ̃ς σε † σκανδαλίζῃ σε, ἀπόκοψον αὐτόν· καλόν ἐςί † σοι, εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν, ἢ τȣ̀ς δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεςον·

46. ὅπȣ ὁ σκώληξ αὐτῶν ȣ̓ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ ȣ̓ σβέννυται.

47. καὶ ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σε † σκανδαλίζῃ σε, ἔκβαλε αὐτόν· καλόν σοί ἐςι, μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃, ἢ δύο ὀφθαλμȣ̀ς ἔχοντα, βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τȣ̃ πυρός·

48. ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται.

50. καλὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ † ἀρτύσετε; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.

39. Qui [a] enim non est adversum vos, pro vobis est. a) Matth. 12, 30.

40. Quisquis [a] enim potum dederit vobis calicem aquae [1]) in nomine meo, quia Christi estis; Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.
a) Matth. 10, 42.

41. Et quisquis [a] scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me; bonum est ei magis, si circumdaretur mola asinaria collo ejus, & in mare mitteretur. a) Luc. 17, 2.

42. [a] Et si scandalizaverit te manus tua, abscinde [2]) illam! bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem, ire in gehennam, in ignem inextinguibilem,
a) Matth. 5, 29. sqq.

43. ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum! bonum est tibi claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem, mitti in gehennam ignis inextinguibilis,

45. ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

46. Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum! bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis,

47. ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

48. Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale [a] salietur. a) Lev. 2, 13.

49. Bonum est sal; quod si sal [a]) insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem [b]) habete inter vos! a) Matth. 5, 13. b) Rom. 12, 18.

---

v. 40. Ed. omn. Er. καθ' ἡμων, ὑπερ ἡμων. — v. 41. μȣ omitt. Gb. — ″Ed. omn. Er. ἀπολεσει. — v. 42. C. Ed. 1. 2. Er. ἐαν. — ″C. μικρων τȣτων των. — v. 45. Ed. 1. Er. σκανδαλιζει. — ″Ed. omn. Er. σε. — v. 47. Ed. 1. Er. σκανδαλιζει. — v. 50. Ed. 1. 3. 4. 5. Er. St. ἀρτυσεται.

1) 1590. add. frigidæ. b) 1590. 92. abscinde 1593. abscide.

Cap. X.

1. † Κἀκεῖθεν ἀναςὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς ἰεδαίας, διὰ τἒ πέραν τἒ ἰορδάνε· καὶ συμπορεύονται πάλιν ὄχλοι πρὸς αὐτόν· καὶ, ὡς εἰώθει, πάλιν ἐδίδασκεν † αὐτές.	1. [a] Et inde exsurgens venit in fines Judaeae ultra Jordanem; et conveniunt iterum turbae ad eum; et sicut consueverat, iterum docebat illos. a) v. 1–12. Matth. 19, 1–12.
2. καὶ προσελθόντες † φαρισαῖοι, † ἐπηρώτησαν αὐτὸν, εἰ ἔξεςιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολῦσαι· πειράζοντες αὐτόν.	2. Et accedentes Pharisaei interrogabant eum: Si licet viro uxorem dimittere? tentantes eum.
3. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· τί ὑμῖν ἐνετείλατο μωσῆς;	3. At ille respondens, dixit eis: Quid vobis praecepit Moyses?
4. οἱ δὲ εἶπον· μωσῆς ἐπέτρεψε βιβλίον ἀποςασίε γράψαι, καὶ ἀπολῦσαι.	4. Qui dixerunt: Moyses [a] permisit libellum repudii scribere, & dimittere. a) Matth. 5, 31.
5. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησἒς, εἶπεν αὐτοῖς· πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην.	5. Quibus respondens Jesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis praeceptum istud;
6. ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτὲς ὁ θεός †.	6. ab initio autem creaturae „masculum, & feminam fecit eos Deus [a]. a) Gen. 1, 27.
7. ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ·	7. „Propter hoc relinquet homo „patrem suum, et matrem, et adhae„rebit ad uxorem suam;
8. καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὥςε ἐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ.	8. „et erunt duo in carne una [a]." Itaque jam non sunt duo, sed una caro. a) Gen. 2, 24.
9. ὃ ἒν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.	9. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.
10. καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπηρώτησαν αὐτόν.	10. Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum.
11. καὶ λέγει αὐτοῖς· ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν.	11. Et ait illis: Quicumque [a] dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. a) Matth. 5, 32. 19, 9. Luc. 16, 18. 1 Cor. 7, 10.
12. καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται.	12. Et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur.
13. καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα ἅψηται αὐτῶν· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν.	13. [a] Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. a) v. 13–16. Matth. 19, 13–15. Luc. 18, 15–17.

v. 1. C. και ἐκειθεν. — "Ed. 1. Er. αὐτην. — v. 2. Mt. οἱ φαρισαιοι. — C. ἐπηρωτων. — v. 6. C. add. και εἰπεν.

14. ἰδὼν δὲ ὁ ἰησȣ̃ς ἠγανάκτησε, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, † μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐςὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

14. Quos cum videret Jesus, indigne tulit, et ait illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos! talium [a] enim est regnum Dei. a) Matth. 18, 3.

15. ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.

15. Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.

16. καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ, τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ᾽ αὐτὰ, † ηὐλόγει αὐτά.

16. Et complexans eos, et imponens manus super illos, benedicebat eos.

17. καὶ ἐκπορευομένȣ αὐτȣ̃ εἰς ὁδὸν, προσδραμὼν † εἷς, καὶ γονυπετήσας αὐτὸν, ἐπηρώτα αὐτόν· διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω, ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

17. [a] Et cum egressus esset in viam [1]), procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum [2]): Magister bone! quid faciam, ut vitam aeternam percipiam? a) v. 17–31. Matth. 19, 16–30. Luc. 18, 18–30.

18. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς εἶπεν αὐτῷ· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός.

18. Jesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum [3])? Nemo bonus, nisi unus Deus.

19. τὰς ἐντολὰς οἶδας· μὴ † μοιχεύσῃς· μὴ φονεύσῃς· μὴ κλέψῃς· μὴ ψευδομαρτυρήσῃς· μὴ ἀποςερήσῃς· τίμα τὸν πατέρα σȣ καὶ τὴν μητέρα.

19. Praecepta nosti: „Ne adulteres; ne occidas; ne fureris; ne falsum testimonium dixeris; ne fraudem feceris; honora patrem tuum & matrem [a]).“ a) Exod. 20, 12. sqq. Deut. 5, 16. sqq.

20. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτῷ· διδάσκαλε, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου.

20. At ille respondens, ait illi: Magister! haec omnia observavi a juventute mea.

21. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἕν σοι ὑςερεῖ· ὕπαγε, ὅσα ἔχεις, πώλησον, καὶ δὸς † τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν ȣ̓ρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολȣ́θει μοι, ἄρας τὸν ςαυρόν.

21. Jesus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest! vade! quaecumque habes, vende, et da pauperibus, et habebis [a]) thesaurum in coelo; & veni, sequere me! a) Matth. 6, 20.

22. ὁ δὲ ςυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀπῆλθε λυπȣ́μενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά.

22. Qui contristatus in verbo, abiit moerens; erat enim habens multas possessiones.

23. καὶ περιβλεψάμενος ὁ ἰησȣ̃ς, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτȣ̃· πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃ εἰσελεύσονται.

23. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt!

---

v. 14. C. St. *και μη.* — v. 16. Ed. omn. Er. *ευλογησεν.* Mt. *ευλογει.* — v. 17. C. *τις.* — v. 19. Ed. 1. Er. *μοιχευσεις.* — v. 21. C. Mt. omitt. *τοις.*

1) 1590. via. 2) 1590. add. dicens. 3) 1590. bonum:

24. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβȣ̃ντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτȣ̃. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς πάλιν ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς· τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐςι, τȣ̀ς πεποιθότας ἐπὶ † τοῖς χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃ εἰσελθεῖν;

24. Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens, ait illis: Filioli! quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire!

25. εὐκοπώτερόν † ἐςι, κάμηλον διὰ † τῆς τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος † εἰσελθεῖν, ἢ πλέσιον εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃ εἰσελθεῖν.

25. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.

26. οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες πρὸς ἑαυτȣ́ς· καὶ τίς δύναται σωθῆναι;

26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri?

27. ἐμβλέψας δὲ αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς, λέγει· παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον †, ἀλλ᾽ ȣ̓ παρὰ † τῷ θεῷ· † πάντα γὰρ δυνατά ἐςι παρὰ τῷ θεῷ.

27. Et intuens illos Jesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum; omnia enim possibilia sunt apud Deum.

28. † ἤρξατο † ὁ πέτρος λέγειν αὐτῷ· ἰδȣ̀, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολȣθήσαμέν σοι.

28. Et coepit ei Petrus dicere: Ecce! nos dimisimus omnia, et secuti sumus te.

29. † ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησȣ̃ς, εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ȣ̓δείς ἐςιν, ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφȣ̀ς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρȣ̀ς ἕνεκεν ἐμȣ̃ καὶ † ἕνεκεν τȣ̃ εὐαγγελίȣ,

29. Respondens Jesus, ait: Amen dico vobis: Nemo [a] est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter evangelium;

a) Matth. 19, 28. sqq.

30. ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τȣ́τῳ, οἰκίας, καὶ ἀδελφȣ̀ς, καὶ ἀδελφὰς, καὶ μητέρας, καὶ τέκνα, καὶ ἀγρȣ̀ς, μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.

30. qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus, & in seculo futuro vitam aeternam.

31. πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· καὶ † ἔσχατοι, πρῶτοι.

31. Multi autem erunt primi novissimi, & novissimi primi.

32. ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς ἱεροσόλυμα· καὶ ἦν προάγων † αὐτȣ̀ς ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ ἐθαμβȣ̃ντο, καὶ ἀκολȣθȣ̃ντες ἐφοβȣ̃ντο. καὶ παραλαβὼν † πάλιν τȣ̀ς δώδεκα, ἤρξατο αὐ-

32. [a]Erant autem in via ascendentes Ierosolymam; et praecedebat illos Jesus, et stupebant; et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, coepit illis dicere, quae essent

v. 24. C. et Mt. omitt. τοις. — v. 25. C. add. γαρ. — ″Ed. 1. 2. Er. omitt. της. — ‴Gb. διελθειν. — v. 27. Ed. 1. Er. add. ἐςι. — ″C. Ed. 1. Er. Mt. omitt. τῳ. — ‴Ed. 1. Er. omitt. παντα usque ad θεῳ. — v. 28. Ed. omn. Er. Mt. St. add. και. — ″C. add. δε. — v. 29. C. και ἀποκριθεις. Gb. ἀποκρ. ὁ ἰησȣς. Ed. 1. Er. ἀποκρ. ὁ δε. — ″Ed. omn. Er. St. omitt. ἑνεκεν. — v. 31. Ed. omn. Er. St. και οἱ ἐσχατοι. — v. 32. C. αὐτων. — ″Ed. omn. Er. add. ὁ ἰησȣς.

τοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν·

ei eventura. a) v. 32–34. Matth. 20, 17–19. Luc. 18, 31–34.

33. ὅτι ἰδὲ, ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ † τοῖς γραμματεῦσι, καὶ κατακρινῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι·

33. Quia ecce! ascendimus Ierosolymam, & Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum, & Scribis & Senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus.

34. καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

34. Et illudent ei, & conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient [a] eum; et tertia die resurget. a) Matth. 16, 21.

35. καὶ προσπορεύονται αὐτῷ ἰάκωβος, καὶ ἰωάννης, οἱ υἱοὶ ζεβεδαίου, λέγοντες· διδάσκαλε, θέλομεν, ἵνα, ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς † ἡμῖν.

35. [a] Et accedunt ad eum Jacobus & Ioannes, filii Zebedaei, dicentes: Magister! volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. a) v. 35–45. Matth. 20, 20–28.

36. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· τί θέλετε ποιῆσαί με ὑμῖν;

36. At ille dixit eis: Quid vultis, ut faciam vobis?

37. οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· δὸς ἡμῖν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου.

37. Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam sedeamus, in gloria tua.

38. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· οὐκ οἴδατε, τί † αἰτεῖσθε. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;

38. Jesus autem ait eis: Nescitis, quid petatis! potestis bibere calicem, quem ego [a] bibo? aut baptismo, quo ego [b] baptizor, baptizari? a) Joh. 18, 11. b) Luc. 12, 50.

39. οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· δυνάμεθα. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· τὸ μὲν ποτήριον, ὃ ἐγὼ πίνω, πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε·

39. At illi dixerunt ei: Possumus! Jesus autem ait eis: Calicem quidem, quem ego bibo, bibetis; et baptismo, quo ego baptizor, baptizabimini;

40. τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων † μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν, δοῦναι, ἀλλ᾽ οἷς ἡτοίμασται.

40. sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum [a] est. a) Matth. 25, 34.

41. καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα, ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ ἰακώβου καὶ ἰωάννου.

41. Et audientes decem [1]) coeperunt indignari [a] de Jacobo et Ioanne. a) Luc. 22, 24. sqq.

42. ὁ δὲ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, λέγει αὐτοῖς· οἴδατε, ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυ-

42. Jesus autem vocans eos, ait illis: Scitis, quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis;

v. 33. τοις omitt. Mt. — v. 35. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ὑμιν. — v. 38. Ed. 1. Er. αἰτεισθαι. — v. 40. μου omitt. Mt. Gb.

1) 1590. indignati sunt.

ριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.

& principes eorum potestatem habent ipsorum.

43. οὐχ † οὕτω δὲ ἔϛαι ἐν ὑμῖν· ἀλλ', ὃς ἐὰν † θέλῃ γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔϛαι † ὑμῶν διάκονος.

43. Non ita est autem in vobis, sed quicumque a) voluerit fieri major, erit vester minister; a) Matth. 20, 26. sqq.

44. καὶ ὃς † ἐὰν θέλῃ ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔϛαι πάντων δȣ̃λος.

44. & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus.

45. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ οὐκ ἦλθε, διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

45. Nam & Filius hominis non venit, ut ministraretur ei; sed ut ministraret, & daret animam suam redemptionem pro multis.

46. καὶ † ἔρχονται εἰς ἱεριχώ. καὶ ἐκπορευομένȣ αὐτȣ̃ ἀπὸ ἱεριχὼ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃, καὶ ὄχλȣ ἱκανȣ̃, υἱὸς τιμαίȣ, βαρτίμαιος, ὁ τυφλὸς, ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν, προσαιτῶν.

46. a) Et veniunt Jericho; et proficiscente eo de Jericho, et discipulis ejus, et plurima multitudine, filius Timaei Bartimaeus caecus, sedebat juxta viam mendicans. a) v. 46–52. Matth. 20, 29–34. Luc. 18, 35–43.

47. καὶ ἀκȣ́σας, ὅτι ἰησȣ̃ς ὁ † ναζωραῖός ἐϛιν, ἤρξατο κράζειν, καὶ λέγειν· ὁ υἱὸς δαυῒδ, ἰησȣ̃, ἐλέησόν με.

47. Qui cum audisset, quia Jesus Nazarenus est, coepit clamare et dicere: Jesu, fili David! miserere mei.

48. καὶ ἐπετίμων αὐτῷ πολλοὶ, ἵνα σιωπήσῃ· ὁ δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔκραζεν· υἱὲ δαυῒδ, ἐλέησόν με.

48. Et comminabantur ei multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David! miserere mei.

49. καὶ ϛὰς ὁ ἰησοῦς, εἶπεν, αὐτὸν φωνηθῆναι· καὶ φωνοῦσι τὸν τυφλὸν, λέγοντες αὐτῷ· θάρσει, ἔγειραι· φωνεῖ σε.

49. Et stans Jesus praecepit illum vocari. Et vocant caecum, dicentes ei: Animaequior esto! surge, vocat te!

50. ὁ δὲ ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον αὐτȣ̃, ἀναϛὰς ἦλθε πρὸς τὸν ἰησȣ̃ν.

50. Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum.

51. καὶ ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτῷ ὁ ἰησȣ̃ς· τί θέλεις ποιήσω σοι; ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν αὐτῷ· † ῥαββονὶ, ἵνα ἀναβλέψω.

51. Et respondens Jesus dixit illi: Quid tibi vis, faciam? Caecus autem dixit ei: Rabboni! ut videam.

52. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς εἶπεν αὐτῷ· ὕπαγε· ἡ πίϛις σȣ σέσωκέ σε. καὶ εὐθέως ἀνέβλεψε, καὶ † ἠκολȣ́θει τῷ ἰησȣ̃ ἐν τῇ ὁδῷ.

52. Jesus autem ait illi: Vade! fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

Cap. XI.

1. *Καὶ* ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς ἱερουσαλὴμ, εἰς † βηθφαγὴ καὶ βηθανίαν

1. a) Et cum appropinquarent Ierosolymae, & Bethaniae ad montem

---

v. 43. C. Ed. 1. Er. ἐϛως. — "Ed. omn. Er. add. ὑμων. — "'Ed. 1. 5. St. διακονος ὑμων. — v. 44. Ed. omn. Er. St. ἀν. — v. 46. Ed. 1. Er. ἐρχεται. — v. 47. Ed. omn. Er. ναζαραιος. — v. 51. C. St. ῥαβȣνι. Mt. Gb. ῥαββȣνι. — v. 52. Gb. ἠκολȣθει αὐτῳ. C. ἠκολȣθησε. — v. 1. C. βηθσφαγη. —

πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποςέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,

2. καὶ λέγει αὐτοῖς· ὑπάγετε εἰς τὴν κώμην, τὴν κατέναντι ὑμῶν. καὶ εὐθέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκάθικε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

3. καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· τί ποιεῖτε τῦτο; εἴπατε· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει· καὶ εὐθέως αὐτὸν † ἀποςέλλει ὧδε.

4. ἀπῆλθον δὲ, καὶ εὗρον † πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου, καὶ λύουσιν αὐτόν.

5. καί τινες τῶν ἐκεῖ † ἑςηκότων ἔλεγον αὐτοῖς· τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον;

6. οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς, καθὼς ἐνετείλατο ὁ ἰησοῦς· καὶ ἀφῆκαν αὐτύς.

7. καὶ ἤγαγον τὸν πῶλον πρὸς τὸν ἰησῦν, καὶ † ἐπέβαλον αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν· καὶ ἐκάθισεν ἐπ᾽ † αὐτῷ.

8. πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔςρωσαν εἰς τὴν ὁδόν· ἄλλοι δὲ † ςοιβάδας ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ἐςρώννυον εἰς τὴν ὁδόν.

9. καὶ οἱ προάγοντες καὶ ἀκολυθῦντες ἔκραζον, λέγοντες· ὡσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίυ·

10. εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία † ἐν ὀνόματι κυρίυ, τῦ πατρὸς ἡμῶν δαυΐδ· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίςοις.

11. καὶ εἰσῆλθεν εἰς ἱεροσόλυμα ὁ † ἰησῦς, † καὶ εἰς τὸ ἱερόν· καὶ περιβλεψάμενος πάντα, ὀψίας ἤδη ὔσης τῆς ὥρας, ἐξῆλθεν εἰς βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα.

Olivarum, mittit duos ex discipulis suis, a) v. 1–10. Matth. 21, 1–11. Luc. 19, 29–44. Joh. 12, 12–15.

2. & ait illis: Ite in castellum, quod contra vos est, & statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit; solvite illum, & adducite!

3. Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? Dicite, quia Domino necessarius est! & continuo illum dimittet huc.

4. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio; & solvunt eum.

5. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pullum?

6. Qui dixerunt eis, sicut praeceperat illis Jesus, et dimiserunt eis [1]).

7. Et duxerunt pullum ad Jesum; & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum.

8. Multi autem vestimenta sua straverunt in via; alii autem frondes caedebant de arboribus, & sternebant in via.

9. Et qui praeibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna!

10. Benedictus a), qui venit, in nomine Domini! Benedictum, quod venit, regnum patris nostri David! Hosanna in excelsis! a) Ps. 117, 25. sq.

11. Et introivit Ierosolymam in templum; & circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora, a) exiit in Bethaniam cum duodecim.

a) v. 11–14. Matth. 21, 17. sqq.

---

v. 3. Ed. omn. Er. St. ἀποςελει. — v. 4. C. St. Mt. τον πωλον. — v. 5. C. ἑςωτων. — v. 7. Gb. ἐπιβαλλυσιν. — "Ed. 1. Er. ἐπ᾽ αὐτην. — v. 8. Ed. omn. Er. ςιβαδας. — v. 10. ἐν ὀνομ. κυρ. omitt. Gb. — v. 11. Ed. omn. Er. ὁ κυριος. — "C. omitt. και.

1) 1590. eos.

12. καὶ τῇ ἐπαύριον, ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ βηθανίας, ἐπείνασε.

13. καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν, ἔχουσαν φύλλα, ἦλθεν, εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν αὐτῇ· καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν, οὐδὲν εὗρεν, εἰ μὴ φύλλα· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.

14. καὶ ἀποκριθεὶς † ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῇ· μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μηδεὶς καρπὸν † φάγοι. καὶ ἤκουον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

15. καὶ ἔρχονται εἰς ἱεροσόλυμα· καὶ εἰσελθὼν † ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς κατέστρεψε.

16. καὶ οὐκ ἤφιεν, ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ.

17. καὶ ἐδίδασκε, λέγων αὐτοῖς· οὐ γέγραπται· ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν; ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν.

18. καὶ ἤκουσαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐζήτουν, πῶς αὐτὸν † ἀπολέσουσιν· ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτόν· ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

19. καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως.

20. καὶ πρωῒ παραπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν.

21. καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ πέτρος, λέγει αὐτῷ· ῥαββὶ, ἴδε, ἡ συκῆ, ἣν κατηράσω, † ἐξήρανται.

22. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς, λέγει αὐτοῖς· ἔχετε πίστιν θεοῦ.

12. Et alia die cum exirent a Bethania, esuriit.

13. Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit, si quid forte inveniret in ea; et cum venisset ad eam, nihil invenit praeter folia; non enim erat tempus ficorum.

14. Et respondens dixit ei: Jam [a]) non amplius in aeternum ex te fructum quisquam manducet! Et audiebant discipuli éjus. a) Luc. 13, 6. 7.

15. [a]) Et veniunt [1]) Ierosolymam. Et cum introisset in templum, coepit ejicere vendentes, & ementes in templo; & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit.
a) v. 15–18. Matth. 21, 12–15. Luc. 19, 45–48. Joh. 2, 15–18.

16. Et non sinebat, ut quisquam transferret vas per templum.

17. Et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est: „Quia domus mea, „domus orationis vocabitur omnibus „gentibus [a]) ?" Vos autem fecistis eam speluncam latronum.
a) Jes. 56, 7. Jer. 7, 11.

18. Quo audito, principes Sacerdotum & Scribae quaerebant [a]), quomodo eum perderent; timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus. a) Luc. 20, 19.

19. [a]) Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. a) v. 19–26. Matth. 21, 20–22.

20. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus.

21. Et recordatus Petrus, dixit ei: Rabbi! ecce! ficus, cui maledixisti, aruit.

22. Et respondens Jesus ait illis: Habete fidem Dei!

v. 14. ὁ ἰησοῦς omitt. Gb. — "C. φαγῃ. — v. 15. ὁ ἰησοῦς omitt. Gb. — v. 18. C. Mt. ἀπολεσωσιν. — v. 21. Ed. omn. Er. ἐξηραται.

1) 1590. add. iterum.

23. ἀμὴν † γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ· ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ † πιστεύσῃ, ὅτι, ἃ λέγει, γίνεται· ἔσται αὐτῷ, ὃ ἐὰν εἴπῃ.

23. Amen dico vobis: Quia, quicumque dixerit huic monti: Tollere, & mittere in mare! & non haesitaverit in corde suo, sed crediderit, quia, quodcumque dixerit, fiat: fiet ei.

24. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· πάντα, ὅσα ἂν προσευχόμενοι † αἰτεῖσθε, πιστεύετε, ὅτι λαμβάνετε· καὶ ἔσται ὑμῖν.

24. Propterea dico vobis: Omnia[a] quaecumque orantes petitis, credite, quia accipietis, & evenient vobis.

a) Matth. 7, 7. sqq.

25. καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε, εἴ τι ἔχετε κατά τινος· ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

25. Et cum stabitis[a] ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem; ut et Pater vester, qui in coelis est, dimittat vobis peccata vestra.

a) Matth. 5, 23. sqq.

26. † εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

26. Quod[a] si vos non dimiseritis; nec Pater vester, qui in coelis est, dimittet vobis peccata vestra.

a) Matth. 6, 14. sq.

27. καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς ἱεροσόλυμα· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι·

27. [a] Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi Sacerdotes, et Scribae, & Seniores,

a) v. 27–33. Matth. 21, 23–32. Luc. 20, 1–8.

28. καὶ λέγουσιν αὐτῷ· ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν, ἵνα ταῦτα ποιῇς;

28. & dicunt ei: In qua potestate haec facis? & quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias?

29. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· ἐπερωτήσω ὑμᾶς † καὶ ἐγὼ ἕνα λόγον· καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

29. Jesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos & ego unum verbum, et respondete mihi; & dicam vobis, in qua potestate haec faciam.

30. τὸ βάπτισμα ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; ἀποκρίθητέ μοι.

30. Baptismus Ioannis, de coelo erat? an ex hominibus? Respondete mihi:

31. καὶ ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, λέγοντες· ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ οὐρανοῦ· ἐρεῖ· διατί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

31. At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus: De coelo! dicet [1]): Quare ergo non credidistis ei?

32. ἀλλ' † ἐὰν εἴπωμεν, ἐξ ἀνθρώπων· ἐφοβοῦντο τὸν λαόν· ἅπαντες γὰρ εἶχον τὸν ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφήτης ἦν.

32. Si dixerimus: Ex hominibus! timemus populum; omnes enim habebant[a] Ioannem, quia vere propheta esset.

a) Matth. 14, 5.

---

v. 23. Ed. omn. Er. omitt. *γαρ*. — "C. *πιστευσει*. — v. 24. C. *αιτησθε*. — v. 26. deest in Edit. omn. Erasmi. — v. 29. St. Gb. *καγω*. — v. 32. C. et Mt. omitt. *εαν*.

1) 1590. add. nobis.

33. καὶ ἀποκριθέντες, λέγȣσι τῷ ἰησȣ̃· ȣ̓κ οἴδαμεν. καὶ ὁ ἰησȣ̃ς ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς· ȣ̓δὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξȣσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

33. Et respondentes, dicunt Jesu: Nescimus. Et respondens Jesus ait illis: Neque ego dico vobis, in qua potestate haec faciam.

Cap. XII.

1. καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς † λέγειν· ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμὸν, καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς· καὶ ἀπεδήμησε.

1. [a] Et coepit illis in parabolis loqui: Vineam pastinavit homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & aedificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus est.

a) v. 1–12. Matth. 21, 33–46. Luc. 20, 9–19.

2. καὶ ἀπέςειλε πρὸς τȣ̀ς γεωργȣ̀ς τῷ καιρῷ δȣ̃λον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τȣ̃ καρπȣ̃ τȣ̃ ἀμπελῶνος.

2. Et misit ad agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineae.

3. οἱ δὲ λαβόντες αὐτὸν, ἔδειραν, καὶ ἀπέςειλαν † κενόν.

3. Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum.

4. καὶ πάλιν ἀπέςειλε πρὸς αὐτȣ̀ς ἄλλον δȣ̃λον· † κἀκεῖνον λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν, καὶ ἀπέςειλαν ἠτιμωμένον.

4. Et iterum misit ad illos alium servum; & illum in capite vulneraverunt, & contumeliis affecerunt.

5. καὶ † πάλιν ἄλλον ἀπέςειλε· κἀκεῖνον ἀπέκτειναν· καὶ πολλȣ̀ς ἄλλȣς, τȣ̀ς μὲν † δέροντες, τȣ̀ς δὲ † ἀποκτείνοντες.

5. Et rursum alium misit; et illum occiderunt, et plures alios: quosdam caedentes, alios vero occidentes [a].

a) Act. 7, 52.

6. ἔτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων, ἀγαπητὸν αὐτοῦ, ἀπέςειλε καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἔσχατον, λέγων· ὅτι ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

6. Adhuc ergo unum habens filium carissimum; & illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum!

7. ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπον πρὸς † ἑαυτούς· ὅτι οὗτός ἐςιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ † ἡμῶν ἔςαι ἡ κληρονομία.

7. Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic est haeres! venite, occidamus eum! & nostra erit haereditas.

8. καὶ λαβόντες αὐτὸν, ἀπέκτειναν, καὶ ἐξέβαλον ἔξω τȣ̃ ἀμπελῶνος.

8. Et apprehendentes eum, occiderunt; & ejecerunt extra vineam.

9. τί ȣ̃ν ποιήσει ὁ κύριος τȣ̃ ἀμπελῶνος; ἐλεύσεται, καὶ ἀπολέσει τȣ̀ς γεωργȣ̀ς, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.

9. Quid ergo faciet Dominus vineae? Veniet et perdet colonos; & dabit vineam aliis.

10. οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε; λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ

10. Nec scripturam hanc legistis: „Lapidem, quem reprobaverunt aedi-

---

v. 1. Ed. omn. Er. λαλειν. — v. 3. Ed. 1. 2. Er. καινον. — v. 4. Ed. omn. Er. και ἐκεινον. — v. 5. Gb. omitt. παλιν. — "C. Mt. δαιροντες. — "'C. ἀποκτενοντες. — v. 7. C. αὐτȣς. — "Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων.

οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·

11. παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη· καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς † ἡμῶν.

12. καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον· ἔγνωσαν γὰρ, ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπε· καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

13. καὶ ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτόν τινας τῶν φαρισαίων καὶ † τῶν ἡρωδιανῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσι λόγῳ.

14. οἱ δὲ ἐλθόντες λέγουσιν αὐτῷ· διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδάσκεις· ἔξεστι κῆνσον καίσαρι δοῦναι, ἢ οὔ, δῶμεν, ἢ μὴ δῶμεν;

15. ὁ δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν, εἶπεν αὐτοῖς· τί με πειράζετε; φέρετέ μοι δηνάριον, ἵνα ἴδω.

16. οἱ δὲ ἤνεγκαν, καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη, καὶ ἡ ἐπιγραφή; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· καίσαρος.

17. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· ἀπόδοτε τὰ καίσαρος καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· καὶ ἐθαύμασαν ἐπ' αὐτῷ.

18. καὶ ἔρχονται σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτὸν, οἵτινες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες·

19. διδάσκαλε, μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν, ὅτι, ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, καὶ † καταλίπῃ γυναῖκα, καὶ τέκνα μὴ ἀφῇ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

20. ἑπτὰ ἀδελφοὶ ἦσαν· καὶ ὁ

„ficantes, hic factus est in caput an„guli;

11. „a Domino factum est istud, „& est mirabile in oculis nostris [a]?"

a) Ps. 117, 22.

12. Et quaerebant eum tenere; & timuerunt turbam; cognoverunt enim, quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo, abierunt.

13. [a]) Et mittunt ad eum quosdam ex Pharisaeis & Herodianis, ut eum caperent in verbo.

a) v. 13–27. Matth. 22, 15–33. Luc. 20, 20–40.

14. Qui venientes, dicunt ei: Magister, scimus, quia verax es, & non curas quemquam; nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces; licet dari [1]) tributum Caesari? an non dabimus?

15. Qui sciens versutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis? afferte mihi denarium, ut videam.

16. At illi attulerunt ei. Et ait illis: Cujus est imago haec & inscriptio? Dicunt ei: Caesaris.

17. Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite [a]) igitur, quae sunt Caesaris, Caesari; & quae sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo.

a) Rom. 13, 7.

18. Et venerunt ad eum Sadducaei, qui dicunt [a]) resurrectionem non esse, & interrogabant eum, dicentes:

a) Act. 23, 8.

19. Magister! Moyses nobis scripsit, ut, „si cujus frater mortuus fue„rit, & dimiserit uxorem, & filios non „reliquerit, accipiat frater ejus uxo„rem ipsius, & resuscitet semen fra„tri suo [a])."

a) Deut. 25, 5.

20. Septem ergo fratres erant; &

---

v. 11. Mt. ὑμων. — v. 13. C. omitt. των. — v. 19. Ed. omn. Er. St. καταλειπη.

2) 1590. dare.

πρῶτος ἔλαβε γυναῖκα; καὶ ἀποθνήσκων οὐκ ἀφῆκε σπέρμα.

21. καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ ἀπέθανε, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἀφῆκε σπέρμα· καὶ ὁ τρίτος † ὡσαύτως.

22. καὶ ἔλαβον αὐτὴν οἱ ἑπτὰ, καὶ οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα. ἐσχάτη † πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή.

23. ἐν τῇ † οὖν ἀναστάσει, ὅταν ἀναστῶσι, τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα.

24. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ;

25. ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε † γαμίσκονται, ἀλλ' εἰσὶν, ὡς ἄγγελοι, † οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

26. περὶ δὲ τῶν νεκρῶν, ὅτι ἐγείρονται, οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ μωσέως, ἐπὶ † τοῦ βάτου ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς, λέγων· ἐγὼ ὁ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ;

27. † οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ θεὸς ζώντων· ὑμεῖς οὖν πολὺ πλανᾶσθε.

28. καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμματέων ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς, ὅτι καλῶς † αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπηρώτησεν αὐτόν· ποία ἐστὶ πρώτη † πασῶν ἐντολή;

29. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀπεκρίθη αὐτῷ· ὅτι πρώτη † πασῶν τῶν ἐντολῶν· ἄκουε ἰσραήλ· κύριος, ὁ θεὸς ἡμῶν, κύριος εἷς ἐστι·

30. καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν

primus accepit uxorem, et mortuus est, non relicto semine.

21. Et secundus accepit eam, & mortuus est; & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.

22. Et acceperunt eam similiter septem; & non reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est & mulier.

23. In resurrectione ergo cum resurrexerint, cujus de his erit uxor? Septem enim habuerunt eam uxorem.

24. Et respondens Jesus, ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei?

25. Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt [1]) sicut angeli in coelis.

26. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens: „Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob?" a)

a) Exod. 3, 6.

27. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos ergo multum erratis.

28. a) Et accessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes, & videns, quoniam bene illis responderit, interrogavit eum, quod esset primum omnium mandatum.

a) v. 28–34. Matth. 22, 34–40.

29. Jesus autem respondit ei: Quia primum omnium mandatum est: „Audi, Israël! Dominus Deus tuus, Deus unus est:

30. „Et diliges Dominum Deum

---

v. 21. Ed. 1. 2. Er. ωσαυτος. — v. 22. Ed. omn. Er. add. δε. — v. 23. C. et Mt. omitt. ουν. — v. 25. C. εκγαμισκονται. — "οι omitt. Gb. — v. 26. C. της. — v. 27. C. ουκ εστιν ὁ θεος θεος νεκρων, αλλα ζωντων. Gb. Mt. ουκ εστιν ὁ θεος νεκρων, αλλα ζωντων. — v. 28. C. omitt. αυτοις. — "Ed. 1. 2. 3. Er. Gb. παντων. — v. 29. Mt. Gb. παντων εντολη.

1) 1590. erunt sicut angeli Dei.

σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. αὕτη πρώτη ἐντολή.

„tuum ex toto corde tuo, & ex tota „anima tua, & ex tota mente tua, & „ex tota virtute tua." a) Hoc est primum mandatum. a) Deut. 6, 4. 5.

31. *καὶ δευτέρα ὁμοία, αὕτη· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. μείζων τούτων ἄλλη ἐντολὴ οὐκ ἔςι.*

31. Secundum autem simile est illi: „Diliges a) proximum tuum, tanquam te ipsum." Majus horum aliud mandatum non est. a) Lev. 19, 18. Matth. 22, 39.

32. *καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ γραμματεύς· καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ᾽ ἀληθείας εἶπας, ὅτι εἷς ἐςι †, καὶ οὐκ ἔςιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ.*

32. Et ait illi Scriba: Bene, Magister! in veritate dixisti, quia unus est Deus, & non est alius praeter eum.

33. *καὶ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνέσεως, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, πλεῖόν ἐςι πάντων τῶν ὁλοκαυτωμάτων καὶ † θυσιῶν.*

33. Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine; & diligere proximum tanquam se ipsum, majus est omnibus holocautomatibus [1]) & sacrificiis.

34. *καὶ ὁ ἰησοῦς ἰδὼν † αὐτὸν, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ· οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ. καὶ οὐδεὶς οὐκέτι ἐτόλμα αὐτὸν ἐπερωτῆσαι.*

34. Jesus autem videns, quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare.

35. *καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς ἔλεγε, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι ὁ χριςὸς υἱός ἐςι δαυΐδ;*

35. a) Et respondens Jesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt Scribae, Christum filium esse David? a) v. 35–37. Matth. 22, 41–46. Luc. 20, 41–44.

36. *αὐτὸς γὰρ δαυῒδ εἶπεν ἐν † πνεύματι ἁγίῳ· † λέγει ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.*

36. Ipse enim David dicit in Spiritu sancto: „Dixit Dominus Domino „meo, sede a dextris meis, donec po„nam inimicos tuos scabellum pedum „tuorum." a) a) Ps. 109, 1.

37. *αὐτὸς οὖν δαυῒδ λέγει αὐτὸν κύριον· καὶ πόθεν υἱὸς αὐτοῦ ἐςι; καὶ † ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως.*

37. Ipse ergo David dicit eum Dominum, et unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit.

38. *καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, τῶν θελόντων ἐν ςολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς,*

38. a) Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & salutari in foro: a) v. 38–40. Luc. 20, 45–47. Matth. 23, 1. sqq.

39. *καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ † πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις·*

39. & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in coenis;

---

v. 32. Ed. omn. Er. *εἷς ἐςι θεος.* — v. 33. Ed. omn. Er. *των θυσιων.* — v. 34. Ed. omn. Er. omitt. *αὐτον.* — v. 36. St. *τῳ πνευματι τῳ ἁγιῳ.* — Ed. omn. Er. *εἶπεν.* — v. 37. C. omitt. *ὁ.* — v. 39. C. *πρωτοκλησιας.*

1) 1590. holocaustomatibus.

40. οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα.

40. qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixae orationis; hi accipient prolixius judicium.

41. καὶ καθίσας ὁ ἰησȣ̃ς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει, πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· καὶ πολλοὶ πλούσιοι † ἔβαλλον πολλά.

41. [a] Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat, quomodo turba jactaret aes in gazophylacium, et multi divites jactabant multa.

a) v. 41–44. Luc. 21, 1–4.

42. καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ, ἔβαλε λεπτὰ δύο, ὅ ἐςι κοδράντης.

42. Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans:

43. καὶ προσκαλεσάμενος τȣ̀ς μαθητὰς αὐτȣ̃, † εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλεῖον πάντων βέβληκε τῶν † βαλόντων εἰς τὸ γαζοφυλάκιον.

43. Et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua haec pauper plus [a] omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium.

a) 2 Cor. 8, 12.

44. πάντες γὰρ ἐκ τȣ̃ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑςερήσεως αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν βίον αὐτῆς.

44. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt; haec vero de penuria sua omnia, quae habuit, misit totum victum suum.

Cap. XIII.

1. Καὶ ἐκπορευομένȣ αὐτȣ̃ ἐκ τȣ̃ ἱερȣ̃, λέγει αὐτῷ εἷς † τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃· διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι, καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί.

1. [a] Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister! aspice, quales lapides, et quales structurae!

a) v. 1–37. Matth. 24, 1–36. Luc. 21, 5–36.

2. † καὶ ὁ ἰησȣ̃ς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτῷ· βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς; ȣ̓ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ † λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ.

2. Et respondens Jesus, ait illi: Vides has omnes magnas aedificationes? Non relinquetur [a] lapis super lapidem, qui non destruatur.

a) Luc. 19, 44.

3. καὶ καθημένȣ αὐτȣ̃ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν κατέναντι τȣ̃ ἱερȣ̃, ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν πέτρος, καὶ ἰάκωβος, καὶ ἰωάννης, καὶ ἀνδρέας·

3. Et cum sederet in monte Olivarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Ioannes, et Andreas:

4. εἰπὲ † ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔςαι, καὶ τί τὸ σημεῖον, ὅταν † μέλλῃ † πάντα ταῦτα συντελεῖσθαι;

4. Dic nobis, quando ista fient? et quod signum erit, quando haec omnia incipient consummari?

5. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀποκριθεὶς αὐτοῖς,

5. Et respondens Jesus, coepit

v. 41. C. ἐβαλον. — v. 43. Ed. omn. Er. Mt. St. λεγει. — "C. Ed. 1. 2. Er. βαλλοντων. — v. 1. C. add. ἐκ. — v. 2. C. και ἀποκριθεις ὁ ἰησους. — "Ed. omn. Er. λιθȣ. — v. 4. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμιν. — "Ed. omn. Er. St. μελλει. — "C. ταυτα παντα.

ἤρξατο λέγειν· βλέπετε, μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ.

dicere illis: Videte, ne quis vos seducat!

6. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· ὅτι ἐγώ εἰμι· καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.

6. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum; et multos seducent.

7. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκοας πολέμων, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ γενέσθαι· ἀλλ᾽ οὔπω τὸ τέλος.

7. Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis; oportet enim haec fieri; sed nondum finis.

8. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν· καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ ταραχαί.

8. Exsurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum, et erunt terrae motus per loca, et fames. Initium dolorum haec.

9. ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα. βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ εἰς συναγωγὰς δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων † σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

9. Videte [a] autem vosmet ipsos! Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante praesides et reges stabitis propter me, in testimonium illis. a) Matth. 10, 17. sq.

10. καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον.

10. Et in omnes gentes primum oportet praedicari Evangelium.

11. ὅταν δὲ † ἀγάγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμεριμνᾶτε, τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε· ἀλλ᾽ ὃ ἐὰν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

11. Et cum duxerint vos tradentes, nolite [a] praecogitare, quid loquamini; sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus.
a) Matth. 10, 19. sq.

12. παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς.

12. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium; et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos.

13. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

13. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui [a] autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. a) Matth. 24, 13.

14. ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, † τὸ ῥηθὲν ὑπὸ δανιὴλ τοῦ προφήτου, † ἑστὸς, ὅπου οὐ δεῖ· ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη·

14. Cum [a] autem videritis abominationem desolationis stantem, ubi non debet, qui legit, intelligat! tunc, qui in Judaea sunt, fugiant in montes;
a) Matth. 24, 15.

15. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω εἰς † τὴν οἰκίαν, μηδὲ εἰσελθέτω, ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

15. et qui [a] super tectum, ne descendat in domum, nec introeat, ut tollat quid de domo sua; a) Matth. 24, 17.

---

v. 9. Ed. omn. Er. ἀχθήσεσθε. — v. 11. Gb. ἄγωσιν. — v. 14. το ῥηθεν ὑπ. δαν. του προφ. omitt. Gb. — " St. Mt. Gb. ἑστως. — v. 15. C. omitt. την.

16. καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρὸν ὤν, μὴ ἐπιςρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω, ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ.

16. et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum.

17. οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαςρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

17. Vae autem praegnantibus, et nutrientibus in illis diebus!

18. προσεύχεσθε δὲ, ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος.

18. Orate vero, ut hyeme non fiant.

19. ἔσονται γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι θλίψις, οἵα οὐ γέγονε τοιαύτη ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, ἧς ἔκτισεν ὁ θεὸς, ἕως τοῦ νῦν, καὶ οὐ μὴ γένηται.

19. Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturae, quam condidit Deus, usque nunc, neque fient.

20. καὶ εἰ μὴ κύριος ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὓς ἐξελέξατο, ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας.

20. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro; sed propter electos, quos elegit, breviavit dies.

21. καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· ἰδοὺ, ὧδε ὁ χριςός· † ἤ, ἰδοὺ, ἐκεῖ· μὴ † πιςεύετε.

21. Et tunc a), si quis vobis dixerit: Ecce! hic est Christus, ecce! illic; ne credideritis.

a) Luc. 17, 23.

22. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριςοι καὶ ψευδοπροφῆται· καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα, πρὸς τὸ ἀποπλανᾷν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

22. Exsurgent enim pseudochristi a), & pseudoprophetae, & dabunt signa, & portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos.

a) cf. v. 6. Matth. 7, 15.

23. ὑμεῖς δὲ βλέπετε· ἰδοὺ, προείρηκα ὑμῖν πάντα.

23. Vos ergo videte! ecce, praedixi vobis omnia.

24. ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς·

24. Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum;

25. καὶ οἱ ἀςέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκπίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις, αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, σαλευθήσονται.

25. & stellae coeli erunt decidentes, et virtutes, quae in coelis sunt, movebuntur.

26. καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς, καὶ δόξης.

26. Et tunc videbunt a) Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, & gloria.

a) Matth. 24, 29. sq. 26, 64.

27. καὶ τότε ἀποςελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ.

27. Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terrae, usque ad summum coeli.

28. ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν· ὅταν † αὐτῆς ἤδη ὁ κλα-

28. A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fue-

v. 21. Ed. omn. Er. omitt. ἤ. — " C. St. Mt. πιςεύσητε. — v. 28. C. ἤδη ὁ κλαδμος αὐτῆς.

δος ἁπαλὸς γένηται, καὶ ἐκφυῇ τὰ φύλλα, γινώσκετε, ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐςίν.

rit, & nata fuerint folia, cognoscitis, quia in proximo sit aestas;

29. † ὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε, ὅτι ἐγγύς ἐςιν ἐπὶ θύραις.

29. sic et vos cum videritis haec fieri, scitote, quod in proximo sit in ostiis.

30. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, μέχρις οὗ πάντα ταῦτα γένηται.

30. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio haec, donec omnia a) ista fiant. a) v. 6–29.

31. ὁ ὐρανὸς καὶ ἡ γῆ † παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μυ ὐ μὴ παρέλθωσι.

31. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

32. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης † καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν· οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν † οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ.

32. De die autem illo, vel hora nemo scit, neque angeli in coelo, neque Filius, nisi Pater.

33. βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε, καὶ προσεύχεσθε· οὐκ οἴδατε γὰρ, πότε ὁ καιρός ἐςιν·

33. Videte a), vigilate, et orate! nescitis enim, quando tempus sit.
a) Matth. 25, 13.

34. ὡς ἄνθρωπος ἀπόδημος, ἀφεὶς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ δοὺς τοῖς δούλοις αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἑκάςῳ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ τῷ θυρωρῷ ἐνετείλατο, ἵνα γρηγορῇ.

34. Sicut a) homo, qui peregre profectus, reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori praecepit, ut vigilet.
a) Matth. 25, 14–30. Luc. 19, 12. sqq.

35. γρηγορεῖτε ὖν· ὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται, ὀψὲ, ἢ μεσονυκτίου, ἢ ἀλεκτοροφωνίας, ἢ πρωΐ·

35. Vigilate ergo! (nescitis enim, quando dominus domus veniat; sero an media nocte, an galli cantu, an mane)

36. μὴ ἐλθὼν ἐξαίφνης, εὕρῃ † ὑμᾶς καθεύδοντας.

36. ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes.

37. ἃ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω· γρηγορεῖτε.

37. Quod autem vobis dico, omnibus dico: Vigilate!

Cap. XIV.

1. Ἦν δὲ τὸ πάσχα, καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας· καὶ ἐζήτυν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, πῶς αὐτὸν † ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν.

1. a) Erat autem Pascha b) et Azyma post biduum; et quaerebant c) summi Sacerdotes & Scribae, quomodo eum dolo tenerent, & occiderent.
a) v. 1. 2. Matth 26, 1–5. Luc. 21, 37–22, 2.
b) Matth. 26, 17. c) Joh. 11, 47. sqq.

2. ἔλεγον δὲ· μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε θόρυβος ἔςαι τοῦ λαοῦ.

2. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

---

v. 29. Ed. omn. Er. ὁτως. — v. 31. Gb. παρελευσεται. — v. 32. C. και ὡρας. Mt. ἡ ὡρας. Gb. ἡ της ὡρας. — " C. add. τῳ. — v. 36. Ed. 2. Er. ὑμεις. — v. 1. Mt. omitt. ἐν.

3. καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν βηθανίᾳ, ἐν τῇ οἰκίᾳ σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακειμένου αὐτοῦ, ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου, νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς· καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.

3. a) Et cum esset Bethaniae in domo Simonis leprosi, & recumberet; venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro effudit super caput ejus.

a) v. 3–9. Matth. 26, 6–13. Joh. 12, 1–8.

4. ἦσαν δέ τινες ἀγανακτοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ λέγοντες· εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν;

4. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, & dicentes: Ut quid perditio ista unguenti facta est?

5. ἠδύνατο γὰρ τοῦτο † πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς· καὶ ἐνεβριμῶντο αὐτῇ.

5. Poterat enim unguentum istud vaenundari plus, quam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam.

6. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν· ἄφετε αὐτήν· τί αὐτῇ κόπους παρέχετε; καλὸν ἔργον εἰργάσατο † ἐν ἐμοί.

6. Jesus autem dixit: Sinite eam! quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me.

7. πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ᾽ ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλητε, δύνασθε αὐτοὺς εὖ ποιῆσαι· ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.

7. Semper enim pauperes habetis vobiscum; et cum volueritis, potestis illis benefacere; me autem non semper habetis.

8. ὃ † ἔσχεν αὕτη, ἐποίησε· προέλαβε, μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν.

8. Quod habuit haec, fecit; praevenit ungere corpus meum in sepulturam.

9. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου † ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη, λαληθήσεται εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.

9. Amen dico vobis: Ubicumque praedicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, & quod fecit haec, narrabitur in memoriam ejus.

10. καὶ ὁ ἰούδας, ὁ ἰσκαριώτης, εἷς τῶν δώδεκα, ἀπῆλθε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς.

10. a) Et Judas Iscariotes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis.

a) v. 10. 11. Matth. 26, 14–16. Luc. 22, 3–6.

11. οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν, καὶ ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι· καὶ ἐζήτει, πῶς εὐκαίρως αὐτὸν παραδῷ.

11. Qui audientes, gavisi sunt; & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quaerebat, quomodo illum opportune traderet.

12. καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ποῦ θέλεις ἀπελθόντες † ἑτοιμάσομεν, ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα;

12. a) Et primo die Azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus, et paremus tibi, ut manduces Pascha b)?

a) v. 12–25. Matth. 26, 17–29. Luc. 22, 7–23.
b) Exod. 12.

13. καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς· ὑπά-

13. Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in civitatem; &

---

v. 5. Gb. add. το μυρον. — v. 6. Ed. omn. Er. St. εἰς ἐμε. — v. 8. Ed. omn. Er. St. εἶχεν. — v. 9. Gb. ἀν. — v. 12. Gb. Mt. ἑτοιμασωμεν.

γετε εἰς τὴν πόλιν· καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος, κεράμιον ὕδατος βαςάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ.

14. καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ· ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει· ποῦ ἐςι τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;

15. καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει † ἀνώγεον μέγα, ἐςρωμένον, ἕτοιμον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε † ἡμῖν.

16. καὶ ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὗρον, καθὼς εἶπεν αὐτοῖς· καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

17. καὶ ὀψίας γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα.

18. καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν, καὶ ἐσθιόντων, εἶπεν ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ᾽ ἐμοῦ.

19. οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι, καὶ λέγειν αὐτῷ, εἷς καθ᾽ εἷς· μή τι ἐγώ; καὶ ἄλλος· μή τι ἐγώ;

20. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ᾽ ἐμοῦ εἰς τὸ τρυβλίον.

21. ὁ μὲν υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτȣ̃. ȣ̓αὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι᾽ ȣ̓̃ ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ ȣ̓κ ἐγενήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

22. καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, λαβὼν ὁ ἰησȣ̃ς ἄρτον, † εὐλογήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ εἶπε· λάβετε, † φάγετε· τȣ̃τό ἐςι τὸ σῶμά μȣ.

23. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριςήσας ἔδωκεν αὐτοῖς· καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες.

24. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτό ἐςι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

occurret vobis homo, lagenam aquae bajulans, sequimini eum;

14. et quocumque introierit, dicite domino domus, quia Magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?

15. Et ipse vobis demonstrabit coenaculum grande, stratum; & illic parate nobis.

16. Et abierunt discipuli ejus, & venerunt in civitatem; & invenerunt, sicut dixerat illis, & paraverunt Pascha.

17. Vespere autem facto, venit cum duodecim.

18. Et discumbentibus eis, & manducantibus, ait Jesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum.

19. At illi coeperunt contristari, & dicere ei singulatim: Numquid ego?

20. Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit [a] mecum manum in catino.

a) Joh. 13, 18.

21. Et Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo; vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur! bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

22. Et manducantibus illis, accepit [a] Jesus panem; & benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum.

a) 1 Cor. 11, 23. sqq.

23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis; et biberunt ex illo omnes.

24. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.

---

v. 15. C. ἀναγαιον. — "Mt. ὑμιν. — Gb.

v. 22. C. add. και. — "φαγετε omitt.

25. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὐκέτι ὐ μὴ πίω ἐκ τῦ † γεννήματος τῆς ἀμπέλυ, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῦ θεῦ.

26. καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

27. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησῦς· ὅτι πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· ὅτι γέγραπται· πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα.

28. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω † ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν.

29. ὁ δὲ πέτρος ἔφη αὐτῷ· καὶ εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται †, ἀλλ᾽ οὐκ ἐγώ.

30. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι † σὺ σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

31. ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον· ἐάν με δέῃ συναποθανεῖν σοι, οὐ μή σε † ἀπαρνήσομαι. ὡσαύτως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον.

32. καὶ ἔρχονται εἰς χωρίον, οὗ τὸ ὄνομα † γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καθίσατε ὧδε, ἕως † ἀπελθὼν προσεύξομαι.

33. καὶ παραλαμβάνει τὸν πέτρον, καὶ † ἰάκωβον, καὶ ἰωάννην μεθ᾽ ἑαυτοῦ· καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

34. καὶ λέγει αὐτοῖς· περίλυπός ἐςιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε †.

35. καὶ † προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ προσηύχετο, ἵνα, εἰ δυνατόν ἐςι, παρέλθῃ ἀπ᾽ αὐτῦ ἡ ὥρα.

25. Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.

26. [a] Et hymno dicto exierunt in montem Olivarum. a) v. 26–31. Matth. 26, 30–35. Luc. 22, 39.

27. Et ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista, quia scriptum est: „Percutiam pastorem, et „dispergentur oves [a].“ a) Zach. 13, 7.

28. Sed postquam resurrexero, praecedam [a] vos in Galilaeam. a) c. 16, 7.

29. Petrus [a] autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te: sed non ego. a) Luc. 22, 33.

30. Et ait illi Jesus: Amen dico tibi: Quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus [a]. a) cf. v. 66. sqq.

31. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori [a] tibi, non te negabo. Similiter autem et omnes dicebant. a) Joh. 13, 37.

32. [a] Et veniunt in praedium, cui nomen Gethsemani, et ait discipulis suis: Sedete hic, donec orem. a) v. 32–46. Matth. 26, 36–50. Luc. 22, 40–54. Joh. 18, 1.

33. Et assumit [a] Petrum, et Jacobum, et Ioannem secum; et coepit pavere, et taedere. a) Matth. 17, 1.

34. Et ait illis: Tristis [a] est anima mea usque ad mortem! sustinete hic, et vigilate! a) Joh. 12, 27.

35. Et cum processisset paululum, procidit super terram; et orabat, ut si fieri posset, transiret ab eo hora,

---

v. 25. Mt. γενηματος. — v. 28. C. ὑμων. — v. 29. C. add. ἐν σοι. — v. 30. σu omitt. Ed. omn. Er. St. — v. 31. C. ἀπαρνησωμαι. — v. 32. Ed. omn. Er. γεθσημανει. — " C. Ed. 1. Er. St. Mt. omitt. ἀπελθων. Gb. προσευξωμαι omis. ἀπελθων. — v. 33. Ed. omn. Er. St. τον ἰακωβον. — v. 34. μετ᾽ ἐμε add. C. — v. 35. Ed. 1. Er. Mt. προσελθων.

36. καὶ ἔλεγεν· ἀββᾶ ὁ πατὴρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο· ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ.

36. et dixit: Abba pater! omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me, sed non, quod ego volo, sed quod tu.

37. καὶ ἔρχεται, καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας· καὶ λέγει τῷ πέτρῳ· σίμων, καθεύδεις· οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι;

37. Et venit, et invenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon! dormis? non potuisti una hora vigilare?

38. γρηγορεῖτε καὶ † προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

38. Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem; Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma.

39. καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσηύξατο, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.

39. Et iterum abiens, oravit, eumdem sermonem dicens.

40. καὶ ὑποστρέψας εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι· καὶ οὐκ † ᾔδεισαν, τί αὐτῷ ἀποκριθῶσι.

40. Et reversus, denuo invenit eos dormientes (erant enim oculi eorum gravati), et ignorabant, quid responderent ei.

41. καὶ ἔρχεται τὸ τρίτον, καὶ λέγει αὐτοῖς· καθεύδετε † τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἀπέχει· ἦλθεν ἡ ὥρα· ἰδὲ, παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν.

41. Et venit tertio, et ait illis: Dormite jam, et requiescite! Sufficit! venit hora! ecce! Filius hominis traditur in manus peccatorum.

42. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδοὺ, ὁ παραδιδούς με ἤγγικε.

42. Surgite, eamus! ecce! qui me tradet, prope est.

43. καὶ εὐθέως, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, παραγίνεται ἰούδας, εἷς ὢν τῶν δώδεκα, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, παρὰ τῶν ἀρχιερέων, καὶ τῶν γραμματέων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων.

43. [a] Et, adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes, unus de duodecim, et cum eo turba multa, cum gladiis et lignis, [1]) a summis Sacerdotibus, et Scribis, et Senioribus.

a) v. 43–52. Matth. 26, 47–56. Luc. 22, 47–53. Joh. 18, 2–11.

44. δεδώκει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν † σύσσημον αὐτοῖς, λέγων· ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτὸν, καὶ ἀπαγάγετε ἀσφαλῶς.

44. Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute.

45. καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐτῷ, † λέγει· † ῥαββί, ῥαββί· καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

45. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave, Rabbi! et osculatus est eum.

46. οἱ δὲ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

46. At illi manus injecerunt in [2]) eum, et tenuerunt eum.

---

v. 38. Ed. 1. 2. Er. προσευχετε. — v. 40. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ηδησαν. — v. 41. Ed. 1. Er. omitt. το. — v. 44. Ed. 4. 5. Er. συσημον. — v. 45. Ed. omn. Er. λεγει αυτῳ. — " C. χαιρε, ῥαββι.

1) 1590. add. missi. 2) 1590. in Jesum.

47. εἷς δέ † τις τῶν παρεςηκότων, σπασάμενος τὴν μάχαιραν, ἔπαισε τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον.

47. Unus autem quidam de circumstantibus, educens gladium, percussit servum summi Sacerdotis, & amputavit illi auriculam.

48. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· ὡς ἐπὶ λῃςὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, συλλαβεῖν με.

48. Et respondens Jesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis, et lignis comprehendere me?

49. καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ἱερῷ, διδάσκων· καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με. ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί.

49. Quotidie [a] eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. Sed ut impleantur [b] Scripturae.

a) Joh. 18, 20. b) Matth. 26, 54.

50. καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον.

50. Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.

51. καὶ εἷς τις νεανίσκος † ἠκολούθει αὐτῷ, περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ· καὶ κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι.

51. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo; & tenuerunt eum.

52. ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυμνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν.

52. At ille, rejecta sindone, nudus profugit ab eis.

53. καὶ ἀπήγαγον τὸν ἰησοῦν πρὸς τὸν ἀρχιερέα· καὶ συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ γραμματεῖς.

53. [a] Et adduxerunt Jesum ad summum Sacerdotem; & convenerunt omnes Sacerdotes, & Scribae, & Seniores.

a) v. 53. 54. Matth 26, 57. 58. Luc. 22, 54. sq. Joh. 18, 12–15.

54. καὶ ὁ πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολούθησεν αὐτῷ ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως· καὶ ἦν συγκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς.

54. Petrus autem a longe secutus est eum, usque intro in atrium summi Sacerdotis; & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se.

55. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον ἐζήτυν κατὰ τοῦ ἰησοῦ μαρτυρίαν, εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν· καὶ οὐχ εὕρισκον.

55. [a] Summi vero Sacerdotes, & omne concilium quaerebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent; nec inveniebant.

a) v. 55–65. Matth. 26, 59–68.

56. πολλοὶ γὰρ ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ ἦσαν.

56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum; & convenientia testimonia non erant.

57. καί τινες ἀναςάντες, ἐψευδομαρτύρουν κατ' αὐτοῦ, λέγοντες·

57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes:

58. ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος· ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν

58. Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego [a] dissolvam templum

---

v. 47. Ed. 1. 2. Er. omitt. τις. — v. 51. C. St. Mt. ἠκολȣθησεν

τοῦτον † τὸν χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω.

hoc, manu factum, & per [1]) triduum, aliud, non manu factum, aedificabo. a) Matth. 26, 61.

59. *καὶ οὐδὲ οὕτως † ἴση ἦν ἡ μαρτυρία αὐτῶν.*

59. Et non erat conveniens testimonium illorum.

60. *καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς † μέσον, ἐπηρώτησε τὸν ἰησοῦν, λέγων· οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;*

60. Et exurgens summus Sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quae tibi objiciuntur ab his?

61. *ὁ δὲ ἐσιώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο. πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτὸν, καὶ λέγει αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;*

61. Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus Sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus, Filius Dei benedicti!

62. *ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν· ἐγώ εἰμι. καὶ ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου † ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.*

62. Jesus autem dixit illi: Ego sum; & videbitis [a]) Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus coeli. a) c. 13, 26.

63. *ὁ δὲ ἀρχιερεὺς διαῤῥήξας τοὺς χιτῶνας αὐτοῦ, λέγει· τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων;*

63. Summus autem Sacerdos, scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes?

64. *ἠκούσατε τῆς βλασφημίας. τί ὑμῖν † φαίνεται; οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐτὸν † εἶναι ἔνοχον θανάτου.*

64. Audistis blasphemiam; quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt [a]), eum esse reum mortis. a) Matth. 26, 66.

65. *καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ, καὶ περικαλύπτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν, καὶ λέγειν αὐτῷ· προφήτευσον. καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλλον.*

65. Et coeperunt quidam conspuere eum, & velare faciem ejus, & colaphis eum caedere, & dicere ei: Prophetiza! & ministri alapis eum caedebant.

66. *καὶ ὄντος τοῦ πέτρου ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ ἀρχιερέως·*

66. [a]) Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi Sacerdotis; a) v. 66–72. Matth. 26, 69–75. Luc. 22, 56–62. Joh. 18, 14–18. 25–27.

67. *καὶ ἰδοῦσα τὸν πέτρον θερμαινόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ, λέγει· καὶ σὺ μετὰ τοῦ ναζαρηνοῦ ἰησοῦ ἦσθα.*

67. et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras!

68. *ὁ δὲ ἠρνήσατο, λέγων· οὐκ οἶδα, † οὐδὲ ἐπίσταμαι, τί † σὺ λέγεις. καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον· καὶ ἀλέκτωρ ἐφώνησε.*

68. At ille negavit, dicens; Neque scio, neque novi, quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantavit.

---

v. 58. Ed. 1. Er. omitt. *τον.* — v. 59. Ed. 1. 2. Er. *ἰσαι ἡν ἡ μαρτυριαι αὐτων.* Ed. 3. 4. Er. *ἰσαι· ἠν αἱ μαρτυριαι αὐτων.* Ed. 5. Er. *ἠσαν αἱ μαρτυριαι αὐτων.* — v. 60. Ed. omn. Er. St. *το μεσον.* — v. 62. Ed. omn. Er. *καθημενον ἐκ δεξιων.* — v. 64. Ed. 1. 2. 3. Er. *φαινετε.* — "C. *ἐνοχον εἰναι.* — v. 68. C. *οὐτε.* — "Ed. omn. Er. omitt. *συ.*

1) 1590. et post.

69. καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐτὸν πάλιν, ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεςηκόσιν· ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐςιν.

69. Rursus autem cum vidisset illum ancilla, coepit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est!

70. ὁ δὲ πάλιν ἠρνεῖτο. καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεςῶτες ἔλεγον τῷ πέτρῳ· ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ γαλιλαῖος εἶ· καὶ ἡ λαλιά σȣ ὁμοιάζει·

70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus, qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es! nam & Galilaeus es.

71. ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ † ὀμνύειν· ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὃν λέγετε.

71. Ille autem coepit anathematizare, & jurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis.

72. καὶ ἐκ δευτέρȣ ἀλέκτωρ ἐφώνησε. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ πέτρος † τȣ̃ ῥήματος, ȣ̔ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἰησȣ̃ς· ὅτι, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δὶς, ἀπαρνήσῃ με τρίς. καὶ ἐπιβαλὼν, ἔκλαιε.

72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat [a] ei Jesus: Prius quam gallus cantet bis, ter me negabis. Et coepit flere. a) v. 30.

Cap. XV.

1. Καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβέλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν ἰησȣ̃ν, ἀπήνεγκαν, καὶ παρέδωκαν τῷ πιλάτῳ.

1. Et [a] confestim, mane consilium facientes summi Sacerdotes, cum Senioribus, & Scribis, & universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. a) Matth. 27, 1.

2. καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ πιλάτος· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτῷ· σὺ λέγεις.

2. [a] Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Judaeorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis! a) v. 2–20. Matth. 27, 11–31. Luc. 23, 2–25. Joh. 18, 33–19, 16.

3. καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς πολλά †.

3. Et accusabant eum summi Sacerdotes in multis.

4. ὁ δὲ πιλάτος πάλιν ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων· οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; ἴδε, πόσα σου καταμαρτυροῦσιν.

4. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide! in quantis te accusant.

5. ὁ δὲ ἰησοῦς οὐκέτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥςε θαυμάζειν τὸν πιλάτον.

5. Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus.

6. κατὰ δὲ ἑορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον, ὅνπερ ἠτοῦντο.

6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petissent.

7. ἦν δὲ ὁ λεγόμενος βαραββᾶς μετὰ τῶν συςασιαςῶν δεδεμένος, οἵτινες ἐν τῇ ςάσει φόνον † πεποιήκεισαν.

7. Erat autem, qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium.

---

v. 71. Mt. Gb. ὀμνυναι. — v. 72. C. Mt. το ῥημα, ὁ. — v. 3. αὐτος δε ȣ̓δεν ἀπεκρινατο add. C. — v. 7. Ed. 2. Er. πεποιηκασι· Ed. 3. Er. ἐπεποιηκειαν. Ed. 4. 5. Er. ἐπεποιηκεισαν.

8. καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος, ἤρξατο αἰτεῖσθαι, καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς.

8. Et cum ascendisset turba, coepit rogare; sicut semper faciebat illis.

9. ὁ δὲ πιλάτος ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων· θέλετε, ἀπολύσω ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν ἰουδαίων;

9. Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Judaeorum?

10. ἐγίνωσκε γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς.

10. Sciebat enim, quod per invidiam tradidissent eum summi Sacerdotes.

11. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον, ἵνα μᾶλλον τὸν βαραββᾶν ἀπολύσῃ αὐτοῖς.

11. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam [a] dimitteret eis.

a) Act. 3, 14.

12. ὁ δὲ πιλάτος ἀποκριθεὶς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· τί ἂν θέλετε ποιήσω ὃν λέγετε βασιλέα τῶν ἰουδαίων;

12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judaeorum?

13. οἱ δὲ πάλιν ἔκραξαν· ςαύρωσον αὐτόν.

13. At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum!

14. ὁ δὲ πιλάτος ἔλεγεν αὐτοῖς· τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; οἱ δὲ † περισσοτέρως ἔκραξαν· ςαύρωσον αὐτόν.

14. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum!

15. ὁ δὲ πιλάτος βϐλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι, ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν βαραββᾶν· καὶ παρέδωκε τὸν ἰησϐν, φραγελλώσας, ἵνα ςαυρωθῇ.

15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, & tradidit Jesum flagellis caesum, ut crucifigeretur.

16. οἱ δὲ ςρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν ἔσω τῆς αὐλῆς, ὅ ἐςι πραιτώριον· καὶ συγκαλϐσιν ὅλην τὴν σπεῖραν.

16. Milites autem duxerunt eum in atrium praetorii, et convocant totam cohortem;

17. καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν, καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάνθινον ςέφανον.

17. et induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam;

18. καὶ ἤρξαντο ἀσπάζεσθαι αὐτόν· † χαῖρε ὁ † βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων.

18. et coeperunt salutare eum: Ave, Rex Judaeorum!

19. καὶ ἔτυπτον αὐτϐ τὴν κεφαλὴν καλάμῳ, καὶ ἐνέπτυον αὐτῷ· καὶ τιθέντες τὰ γόνατα, προσεκύνϐν αὐτῷ.

19. Et percutiebant caput ejus arundine: & conspuebant eum, & ponentes genua, adorabant eum.

20. καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν πορφύραν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια· καὶ ἐξάγϐσιν αὐτὸν, ἵνα ςαυρώσωσιν αὐτόν.

20. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis; & educunt illum, ut crucifigerent eum.

21. καὶ ἀγγαρεύϐσι παράγοντά τινα σίμωνα, κυρηναῖον, ἐρχόμενον † ἀπ'

21. [a] Et angariaverunt praetereuntem quempiam, Simonem Cyrenae-

v. 14. Gb. περισσως. — v. 18. C. add. και λεγειν· — "Ed. omn. Er. βασιλευ. — v. 21. Ed. omn. Er. απο.

ἀγροῦ, τὸν πατέρα ἀλεξάνδρου καὶ ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

22. καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ † γολγοθᾶ τόπον· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, κρανίου τόπος.

23. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε.

24. καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν, † διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρῃ.

25. ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

26. καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένη· Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

27. καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσι δύο λῃστάς· ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ.

28. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη.

29. καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες· † οὐὰ, ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν·

30. σῶσον σεαυτὸν, καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.

31. ὁμοίως † καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους, μετὰ τῶν γραμματέων, ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι.

32. ὁ χριστὸς, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραὴλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν †. καὶ οἱ συνεσταυρωμένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν.

33. γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας † ἐννάτης.

34. καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ † ἐννάτῃ ἐβόη-

um, venientem de villa, patrem Alexandri, & Rufi, ut tolleret crucem ejus. a) v. 21–47. Matth. 27, 32–61. Luc. 23, 26–56. Joh. 19, 17–42.

22. Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum: Calvariae locus.

23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum; & non accepit.

24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret.

25. Erat autem hora tertia; et crucifixerunt eum.

26. Et erat titulus causae ejus inscriptus: Rex Judaeorum.

27. Et cum eo crucifigunt duos latrones: unum a dextris, et alium a sinistris ejus.

28. Et impleta est scriptura, quae dicit: „Et cum iniquis reputatus est[a).]"
a) Jes. 53, 12.

29. Et praetereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui [a)] destruis templum Dei, et in tribus diebus reaedificas;
a) c. 14, 58.

30. salvum fac temet ipsum, descendens de cruce!

31. Similiter et summi Sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.

32. Christus Rex Israël! descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, convitiabantur ei.

33. Et facta hora sexta, tenebrae factae sunt per totam terram, usque in horam nonam.

34. Et hora nona exclamavit Je-

v. 22. C. γολγοθαν. — v. 24. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. διεμεριζον. — v. 29. Ed. omn. Er. ουαι. — v. 31. Ed. 1. Er. ὁμοιως δε οἱ. — v. 32. Mt. addit αὐτῳ. — v. 33. C. Ed. 1. Er. Mt. ἐνατης. — v. 34. C. Ed. 1. Er. Mt. ἐνατῃ.

σεν ὁ ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· ἐλωΐ, ἐλωΐ, † λαμὰ σαβαχθανί; ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· ὁ θεός † μου, ὁ θεός μου, εἰς τί με † ἐγκατέλιπες;

35. καί τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες, ἔλεγον· ἰδοὺ, ἠλίαν φωνεῖ.

36. δραμὼν δὲ εἷς, καὶ † γεμίσας σπόγγον ὄξους, † περιθείς τε καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν, λέγων· ἄφετε· ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται ἠλίας, καθελεῖν αὐτόν.

37. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσε.

38. καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω.

39. ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων, ὁ παρεστηκὼς ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ, ὅτι † οὕτως κράξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν· ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν θεοῦ.

40. ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν † μαρία † ἡ μαγδαληνὴ, καὶ μαρία † ἡ τοῦ ἰακώβου τοῦ μικροῦ, καὶ ἰωσῆ μήτηρ, καὶ σαλώμη·

41. αἳ καὶ, ὅτε ἦν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ, † ἠκολούθουν αὐτῷ, † καὶ διηκόνουν αὐτῷ· καὶ ἄλλαι πολλαὶ, αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς ἱεροσόλυμα.

42. καὶ ἤδη ὀψίας † γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ, ὅ ἐστι προσάββατον·

43. † ἦλθεν ἰωσὴφ, ὁ ἀπὸ ἀριμαθαίας, εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, † τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς πιλάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ.

sus voce magna, dicens: Eloi [a]), Eloi, lamma sabacthani! quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me! a) Ps. 21, 2.

35. Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce! Eliam vocat.

36. Currens autem unus, et implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite! videamus, si veniat Elias ad deponendum eum.

37. Jesus [a]) autem emissa voce magna exspiravit. a) Joh. 19, 30.

38. Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum.

39. Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans exspirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat!

40. Erant autem et mulieres de longe aspicientes; inter quas erat Maria Magdalene [a]), et Maria, Jacobi minoris, et Joseph mater, et Salome; a) Luc. 8, 2.

41. et cum esset in Galilaea, sequebantur eum, et ministrabant ei, et aliae multae, quae simul cum eo ascenderant Ierosolymam.

42. Et cum jam sero esset factum (quia erat parasceve, quod est ante sabbatum)

43. venit Joseph ab Arimathaea [1]) nobilis decurio, qui et ipse erat exspectans regnum Dei; et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu.

---

v. 34. "C. Mt. λιμα. Gb. λαμμα. — ‴Ed. 1. Er. omitt. μου. — ⁗Ed. 1. Er. ἐγκατελιπας. — v. 36. Ed. omn. Er. γεμησας. — "Ed. 1. Er. και περιθεις omis. τε. — v. 39. St. Mt. Gb. οὕτω. — v. 40. Gb. Mt. add. και. — "Ed. 1. Er. omitt. ἡ. — ‴Ed. omn. Er. omitt. ἡ του. — v. 41. Mt. ἠκολουθησαν. — "Ed. 1. Er. omitt. και διηκ. αὐτῳ. — v. 42. Ed. 1. Er. γεννομενης. — v. 43. Mt. ἐλθων. — "C. και τολμησας.

1) 1590. Arimathia.

44. ὁ δὲ πιλάτος ἐθαύμασεν, εἰ ἤδη τέθνηκεν. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ πάλαι ἀπέθανε.

44. Pilatus autem mirabatur, si jam obiisset. Et accersito centurione, interrogavit eum, si jam mortuus esset.

45. καὶ γνὲς ἀπὸ τε͂ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ ἰωσήφ.

45. Et cum cognovisset a centurione, donavit corpus Joseph.

46. καὶ ἀγοράσας σινδόνα, καὶ καθελὼν † αὐτὸν, ἐνείλησε τῇ σινδόνι· καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ † πέτρας· καὶ προσεκύλισε λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τε͂ μνημείε.

46. Joseph autem mercatus sindonem, & deponens eum involvit [1]) sindone, & posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, & advolvit lapidem ad ostium monumenti.

47. ἡ δὲ μαρία, ἡ μαγδαληνὴ, καὶ μαρία ἰωσῆ, ἐθεώρεν, πε͂ τίθεται.

47. Maria autem Magdalene, & Maria Joseph aspiciebant, ubi poneretur.

Cap. XVI.

1. Καὶ διαγενομένε τε͂ σαββάτε, μαρία ἡ μαγδαληνὴ, καὶ μαρία † ἰακώβε, καὶ σαλώμη, ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθε͂σαι ἀλείψωσι † αὐτόν.

1. [a]) Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Jacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum.

a) v. 1–14. Matth. 28, 1–15. Luc. 24, 1–12. Joh. 20, 1–18.

2. καὶ λίαν πρωῒ τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίε.

2. Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole;

3. καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;

3. et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?

4. καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλιϛαι ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφόδρα.

4. Et respicientes, viderunt revolutum lapidem; erat quippe magnus valde.

5. καὶ εἰσελθε͂σαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον ϛολὴν λευκήν· καὶ ἐξεθαμβήθησαν.

5. Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, & obstupuerunt.

6. ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· μὴ ἐκθαμβεῖσθε· ἰησε͂ν ζητεῖτε τὸν ναζαρηνὸν, τὸν ἐϛαυρωμένον· ἠγέρθη, ὀκ ἔϛιν ὧδε· ἴδε, ὁ τόπος, ὅπε ἔθηκαν αὐτόν.

6. Qui dicit illis: Nolite expavescere! Jesum quaeritis Nazarenum, crucifixum; surrexit, non est hic, ecce locus, ubi posuerunt eum.

7. ἀλλ' ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτε͂, καὶ τῷ πέτρῳ, ὅτι προ-

7. Sed ite, dicite discipulis ejus, & Petro [a]), quia praecedit [b]) [2]) vos in

v. 46. Ed. 1. Er. αὐτο. — " Ed. 1. Er. add. της. — v. 1. Gb. ἡ τε ἰακωβε. — " C. τον ἰησεν.

1) 1590. add. in. 2) 1590. præcedet.

ἄγει ὑμᾶς εἰς τὴν γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθὼς εἶπεν ὑμῖν.

Galilaeam; ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. a) c. 14, 72. b) c. 14, 28.

8. καὶ ἐξελθοῦσαι † ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου· εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις· καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ.

8. At illae exeuntes, fugerunt de monumento; invaserat enim eas tremor & pavor; & nemini quidquam dixerunt; timebant enim.

9. ἀναστὰς δὲ †, πρωΐ, πρώτῃ σαββάτου ἐφάνη πρῶτον μαρίᾳ τῇ μαγδαληνῇ, ἀφ᾽ ἧς † ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.

9. Surgens autem [1]) mane, prima sabbati, apparuit primo Mariae Magdalene, de qua [a]) ejecerat septem daemonia. a) Luc. 8, 2.

10. ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλε τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ γενομένοις, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι.

10. Illa vadens nunciavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus, & flentibus.

11. κἀκεῖνοι, ἀκούσαντες, ὅτι ζῇ, καὶ ἐθεάθη ὑπ᾽ αὐτῆς, ἠπίστησαν.

11. Et illi audientes, quia viveret, & visus esset ab ea, non crediderunt.

12. μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν.

12. Post [a]) haec autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam. a) Luc. 24, 13. sqq.

13. κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς· οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν.

13. Et illi euntes nunciaverunt ceteris; nec illis crediderunt.

14. ὕστερον, ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν.

14. Novissime [2]) recumbentibus illis undecim apparuit [a]); & exprobravit incredulitatem eorum, & duritiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. a) Luc. 24, 36. sqq. Joh. 20, 19. sqq. Joh. 21, 1. sqq.

15. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.

15. [a]) Et dixit eis: Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae! a) v. 15–18. Matth. 28, 16–20.

16. ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται.

16. Qui crediderit [a]), & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. a) Joh. 3, 18. 36. Act. 2, 38. Rom. 10, 9.

17. σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς·

17. Signa [a]) autem eos, qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo daemonia [b]) ejicient; linguis [c]) loquentur novis; a) Matth. 10, 8. b) Act. 5, 16. 8, 7. c) Act. 2, 4. 10, 46. 1 Cor. 12, 10.

18. ὄφεις ἀροῦσι· κἂν θανάσι-

18. serpentes [a]) tollent; & si mor-

---

v. 8. Ed. omn. Er. add. ταχυ. — v. 9. ὁ ἰησους add. C. — " C. add. και. —
1) 1590. add. Jesus. 2) 1590. add. autem.

μόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς † βλάψῃ· ἐπὶ ἀῤῥώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσιν.

tiferum quid biberint, non eis nocebit; super [b] aegros manus imponent, & bene habebunt. a) Act. 28, 5. b) Act. 28, 8.

19. ὁ μὲν οὖν κύριος, μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ.

19. Et [a] Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumtus est in coelum, & sedet a dextris Dei.

a) Luc. 24, 50. sqq. Act. 1, 9.

20. ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ κυρίου συνεργοῦντος, καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. †

20. Illi autem profecti praedicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis.

v. 18. Ed. omn. Er. St. *βλαψει.* — v. 20. C. Mt. add. *αμην.*

SANCTUM
JESU CHRISTI
EVANGELIUM
SECUNDUM
LUCAM.

CAP. I.

1. Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων,
2. καθὼς † παρέδωσαν ἡμῖν οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου·
3. ἔδοξε κἀμοὶ, παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοι γράψαι, κράτιστε θεόφιλε·

1. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt, rerum;
2. sicut tradiderunt nobis, qui [a] ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis; a) 1 Joh. 1, 1.
3. visum est et mihi, assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile [a])!

a) Act. 1, 1.

4. ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν.
5. Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἡρώδου, τοῦ βασιλέως τῆς ἰουδαίας, ἱερεύς

4. ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.
5. Fuit in diebus Herodis, regis Judaeae, Sacerdos quidam nomine Za-

v. 2. St. Mt. *παρεδοσαν.*

τις, ὀνόματι ζαχαρίας, ἐξ ἐφημερίας ἀβιά· καὶ ἡ γυνὴ αὐτῦ ἐκ τῶν θυγατέρων ἀαρὼν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐλισάβετ.

charias, de vice Abia[a]; & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth.

a) 1 Par. 25, 10. 19.

6. ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ κυρίου ἄμεμπτοι.

6. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela.

7. καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἡ ἐλισάβετ ἦν ϛεῖρα, καὶ ἀμφότεροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν.

7. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

8. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἔναντι τοῦ θεοῦ,

8. Factum est autem, cum Sacerdotio fungeretur [1]) in ordine vicis suae ante Deum,

9. κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου.

9. secundum consuetudinem Sacerdotii, forte exiit, ut incensum poneret, ingressus in templum Domini;

10. καὶ πᾶν τὸ πλῆθος † τῦ λαῦ ἦν προσευχόμενον ἔξω, τῇ ὥρᾳ τῦ θυμιάματος.

10. & omnis multitudo populi erat orans foris [a] hora incensi.

a) Lev. 16, 17.

11. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος κυρίυ, ἑϛὼς ἐκ δεξιῶν τῦ θυσιαϛηρίυ τῦ θυμιάματος.

11. Apparuit autem illi Angelus Domini, stans a dextris altaris [a] incensi.

a) Exod. 30, 1. sqq.

12. καὶ ἐταράχθη ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος † ἐπέπεσεν ἐπ᾽ αὐτόν.

12. Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum.

13. εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ, ζαχαρία· διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνή σου ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰωάννην.

13. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas, Zacharia! quoniam exaudita est deprecatio tua; et [2]) uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Ioannem;

14. καὶ ἔϛαι χαρά σοι καὶ ἀγαλλίασις, καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ † γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται.

14. & erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in nativitate ejus gaudebunt;

15. ἔϛαι γὰρ μέγας ἐνώπιον † κυρίου· καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίῃ· καὶ πνεύματος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ.

15. erit enim magnus [a] coram Domino: et [3]) vinum & siceram non [b] bibet, & Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae;

a) Matth. 11, 11. b) Num. 6, 2. sqq.

16. καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐπιϛρέψει † ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν.

16. & multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum;

v. 10. Mt. Gb. ἠν τυ λαυ. — v. 12. Ed. 1. Er. ἐπεσεν. — v. 14. Gb. γενεσει. — v. 15. C. add. τυ. — v. 16. Ed. omn. Er. προς.

1) 1590. add. Zacharias. 2) 1590. om. et 3) 1590. om. et.

17. καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἠλίου, ἐπιςρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἑτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον.

17. & ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae a); ut b) convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

a) Matth. 11, 14. b) Matth. 3, 2. sqq.

18. καὶ εἶπε ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς.

18. Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis?

19. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῷ· ἐγώ εἰμι γαβριὴλ, ὁ παρεςηκὼς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ· καὶ ἀπεςάλην λαλῆσαι πρός σε, καὶ εὐαγγελίσασθαί σοι ταῦτα.

19. Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel a), qui b) asto ante Deum; & missus sum loqui ad te, & haec tibi evangelizare.

a) Dan. 8, 16.
b) Matth. 18, 10.

20. καὶ ἰδοὺ, ἔσῃ σιωπῶν, καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίςευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν.

20. Et ecce! eris tacens, & non poteris loqui usque in diem, quo haec fiant, pro eo, quod non credidisti verbis meis, quae implebuntur in tempore suo.

21. καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν ζαχαρίαν· καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ.

21. Et erat plebs exspectans Zachariam; & mirabantur, quod tardaret ipse in templo.

22. ἐξελθὸν δὲ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι αὐτοῖς· καὶ ἐπέγνωσαν, ὅτι ὀπτασίαν ἑώρακεν ἐν τῷ ναῷ· καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς· καὶ † διέμενε κωφός.

22. Egressus autem non poterat loqui ad illos, & cognoverunt, quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.

23. καὶ ἐγένετο, ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

23. Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam.

24. μετὰ δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας συνέλαβεν ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα·

24. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, & occultabat se mensibus quinque, dicens:

25. ὅτι † οὕτως μοι πεποίηκεν ὁ κύριος ἐν ἡμέραις, αἷς ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις.

25. Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium a) meum inter homines.

a) Genes. 30, 23.

26. ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεςάλη ὁ ἄγγελος γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πόλιν τῆς γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα ναζαρὲτ,

26. In mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth,

v. 22. Ed. omn. Er. διεμεινε. — v. 25. St. Mt. Gb. ἐςω.

27. πρὸς παρθένον μεμνηςευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα ἰωσὴφ, ἐξ οἴκȣ δαυῒδ· καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένȣ, μαριάμ.

27. ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph [a]), de domo David, & nomen virginis Maria.

a) c. 2, 4. sq. Matth. 1, 18.

28. καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν, εἶπε· χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν.

28. Et ingressus Angelus ad eam dixit: Ave, gratia plena! Dominus tecum! Benedicta tu in mulieribus!

29. † ἡ δὲ ἰδοῦσα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ· καὶ διελογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος.

29. Quae cum audisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat, qualis esset ista salutatio.

30. καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ· μὴ φοβοῦ, μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ·

30. Et ait Angelus ei: Ne timeas, Maria! invenisti enim gratiam apud Deum;

31. † καὶ ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαςρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰησοῦν.

31. ecce! concipies in utero, & paries filium, & vocabis [a]) nomen ejus Jesum.

a) Matth. 1, 21. Luc. 2, 21.

32. οὗτος ἔςαι μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίςου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον δαυῒδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

32. Hic erit magnus, & Filius [a]) Altissimi vocabitur; & dabit [b]) illi Dominus Deus sedem David patris ejus; & regnabit in domo Jacob in aeternum,

a) Marc. 5, 7. b) 2Reg. 7, 12. sqq. Jes. 9, 2. sqq.

33. καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔςαι τέλος.

33. & regni [a]) ejus non erit finis.

a) Dan. 7, 14. 27. Mich. 4, 7.

34. εἶπε δὲ μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον· πῶς ἔςαι † τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;

34. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco?

35. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε, καὶ δύναμις ὑψίςου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον † ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ.

35. Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus sanctus superveniet in te; & virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.

36. καὶ ἰδοὺ, ἐλισάβετ, ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν † γήρει αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐςὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ ςείρᾳ.

36. Et ecce! Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua; & hic mensis sextus est illi, quae vocatur sterilis;

37. ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα.

37. quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.

38. εἶπε δὲ μαριάμ· ἰδοὺ, ἡ δούλη κυρίȣ· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σȣ. καὶ ἀπῆλθεν ἀπ᾽ αὐτῆς ὁ ἄγγελος.

38. Dixit autem Maria: Ecce! ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

---

v. 29. Gb. ἡ δε ἐπι τῳ λογῳ διεταραχθη· και διελογ. κ. τ. λ. — v. 31. Ed. omn. Er. omitt. και. — v. 34. Mt. ἐςαι μοι. — v. 35. C. Ed. 1. Er. add. ἐκ σȣ. — v. 36. St. γηρᾳ.

39. ἀναςᾶσα δὲ μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν μετὰ σπεδῆς, εἰς πόλιν ἰέδα.

39. Exsurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione, in civitatem Juda.

40. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον ζαχαρίε, καὶ ἠσπάσατο τὴν ἐλισάβετ.

40. Et intravit in domum Zachariae, & salutavit Elisabeth.

41. καὶ ἐγένετο, ὡς ἤκεσεν † ἡ ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς μαρίας, † ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς· καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίε ἡ ἐλισάβετ·

41. Et factum est, ut audivit salutationem Mariae Elisabeth, exultavit infans in utero ejus; & repleta est Spiritu sancto Elisabeth:

42. καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

42. Et exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui!

43. καὶ πόθεν μοι τᾶτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τᾶ κυρίε με πρός με;

43. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?

44. ἰδὲ γὰρ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, † ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ μου.

44. Ecce! enim, ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.

45. καὶ μακαρία ἡ πιςεύσασα, ὅτι ἔςαι τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου.

45. Et beata, quae credidisti, quoniam perficientur ea, quae dicta sunt tibi a Domino.

46. καὶ εἶπε μαριάμ· μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον·

46. Et ait Maria: Magnificat [a] anima mea Dominum; a) 1 Reg. 2, 1. sqq.

47. καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρί μου·

47. & exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

48. ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δέλης αὐτᾶ· ἰδὲ γὰρ, ἀπὸ τᾶ νῦν μακαριᾶσί με πᾶσαι αἱ γενεαί,

48. Quia respexit humilitatem ancillae suae; ecce! enim ex hoc beatam [a] me dicent omnes generationes.
a) Genes. 30, 13.

49. ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτᾶ·

49. Quia fecit mihi magna, qui potens est; & sanctum nomen ejus!

50. καὶ τὸ ἔλεος αὐτᾶ εἰς † γενεὰς γενεῶν τοῖς φοβεμένοις αὐτόν.

50. Et misericordia [a] ejus a progenie in progenies timentibus eum.
a) Ps. 102, 17.

51. ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτᾶ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνες διανοίᾳ καρδίας αὐτῶν.

51. Fecit potentiam in brachio suo; dispersit superbos mente cordis sui.

52. καθεῖλε δυνάςας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς.

52. Deposuit potentes de sede, & exaltavit [a] humiles. a) Ps. 146, 6.

---

v. 41. Ed. omn. Er. St. omitt. ἡ. — v. 44. Ed. omn. Er. St. ἐσκιρτ. ἐν ἀγαλ. το βρέφος. — v. 50. Mt. et Ed. omn. Er. εἰς γενεαν και γενεαν.

53. πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλϐτϐντας ἐξαπέςειλε κενϐς.

54. ἀντελάβετο ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους,

55. (καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν,) τῷ ἀβραὰμ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, † εἰς τὸν αἰῶνα.

56. ἔμεινε δὲ μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ μῆνας τρεῖς· καὶ ὑπέςρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

57. τῇ δὲ ἐλισάβετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτήν· καὶ ἐγέννησεν υἱόν.

58. καὶ ἤκουσαν οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνε κύριος τὸ ἔλεος αὐτϐ μετ' αὐτῆς· καὶ συνέχαιρον αὐτῇ·

59. καὶ ἐγένετο, ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλθον περιτεμεῖν τὸ παιδίον, καὶ ἐκάλουν αὐτὸ, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ζαχαρίαν.

60. καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ, εἶπεν· οὐχί· ἀλλὰ κληθήσεται ἰωάννης.

61. καὶ † εἶπον πρὸς αὐτήν· ὅτι οὐδείς ἐςιν ἐν τῇ συγγενείᾳ σου, ὃς καλεῖται τῷ ὀνόματι τούτῳ.

62. ἐνένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὸ τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν.

63. καὶ αἰτήσας πινακίδιον, ἔγραψε, λέγων· ἰωάννης ἐςὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἐθαύμασαν πάντες.

64. ἀνεῴχθη δὲ τὸ ςόμα αὐτοῦ παραχρῆμα, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ †· καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν θεόν.

65. καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τϐς περιοικϐντας αὐτϐς· καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀρεινῇ τῆς ἰϐδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα.

66. καὶ ἔθεντο πάντες οἱ ἀκϐσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, λέγοντες· τί

53. Esurientes implevit bonis; & divites [a] dimisit inanes. a) Ps. 33, 11.

54. Suscepit Israël puerum suum, recordatus [a] misericordiae suae; a) Ps. 97, 3.

55. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham [a], et semini ejus in saecula. a) Gen. 17, 7. 19. 22, 17. sqq. 18, 18.

56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus; & reversa est in domum suam.

57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium.

58. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei.

59. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere [a] puerum, et vocabant eum nomine patris sui, Zachariam. a) Gen. 17, 12.

60. Et respondens mater ejus, dixit: Nequaquam! sed vocabitur [a] Ioannes. a) cf. v. 13.

61. Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.

62. Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum.

63. Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen ejus! Et mirati sunt universi.

64. Apertum est autem illico os ejus, et lingua ejus, et loquebatur benedicens Deum.

65. Et factus est timor super omnes vicinos eorum; et super omnia montana Judaeae divulgabantur omnia verba haec;

66. et posuerunt omnes, qui audierant, in corde suo, dicentes: Quis,

---

v. 55. Gb. ἕως αἰῶνος. — v. 61. Ed. 1. Er. εἶπαν. — v. 64. C. add. διηρθρώθη.

ἄρα τὸ παιδίον τȣ̃το ἔσαι; καὶ χεὶρ κυρίȣ ἦν μετ' αὐτȣ̃.

67. καὶ ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτȣ̃ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίȣ· καὶ προεφήτευσε, λέγων·

68. εὐλογητός κύριος, ὁ θεὸς τȣ̃ ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο, καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτȣ̃·

69. καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν, ἐν τῷ οἴκῳ δαυὶδ τȣ̃ παιδὸς αὐτȣ̃·

70. (καθὼς ἐλάλησε διὰ σόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ·)

71. σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισέντων ἡμᾶς.

72. ποιῆσαι ἔλεος μετὰ † τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ.

73. ὅρκον, ὃν ὤμοσε πρὸς ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τȣ̃ δȣ̃ναι ἡμῖν·

74. ἀφόβως, ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ,

75. ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας † τῆς ζωῆς ἡμῶν.

76. καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης ὑψίσου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπȣ κυρίȣ, ἑτοιμάσαι ὁδȣ̀ς αὐτȣ̃·

77. τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν † αὐτῶν·

78. διὰ σπλάγχνα ἐλέους θεοῦ ἡμῶν, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους·

79. ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτȣ καθημένοις, τȣ̃ κατευθῦναι τȣ̀ς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

67. Et Zacharias pater ejus repletus est spiritu sancto; et prophetavit, dicens:

68. Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suae.

69. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui;

70. Sicut [a] locutus est per os Sanctorum, qui a seculo sunt, prophetarum ejus. a) Jes. 35, 4. Jer. 23, 6. 30, 10.

71. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium, qui oderunt nos.

72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris; & memorari testamenti [a] sui sancti; a) Gen. 17, 7.

73. jusjurandum, quod [a] juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis; a) Gen. 22, 16.

74. ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi,

75. in sanctitate & justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.

76. Et tu puer! propheta [a] Altissimi vocaberis; praeibis [b] enim ante faciem Domini parare vias ejus;

a) cf. v. 17. Matth. 11, 9. b) Matth. 3, 3.

77. ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum;

78. per viscera misericordiae Dei nostri; in quibus visitavit nos Oriens [a] ex alto; a) Matth. 4, 16.

79. illuminare his, qui [a] in tenebris, & in umbra mortis sedent; ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. a) Jes. 9, 2.

---

v. 72. Ed. 1. Er. omitt. *των*. — v. 75. *της ζωης*. omitt. Gb. — v. 77. Ed. 1. Er. omitt. *αὐτων*.

80. τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι· καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἰσραήλ.

80. Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu; & erat in desertis usque in diem ostensionis suae ad Israël.

Cap. II.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ καίσαρος αὐγούςου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

1. Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis.

2. (αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας κυρηνίȣ.)

2. Haec descriptio prima, facta est a praeside Syriae Cyrino;

3. καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαςος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

3. & ibant omnes, ut profiterentur singuli, in suam civitatem.

4. ἀνέβη δὲ καὶ ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας, ἐκ πόλεως ναζαρὲτ, εἰς τὴν ἰουδαίαν, εἰς πόλιν δαυὶδ, ἥτις καλεῖται βηθλεὲμ (διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς δαυὶδ),

4. Ascendit autem & Joseph Galilaea, de civitate Nazareth, in Judaeam, in civitatem David a), quae vocatur Bethlehem b); eo quod c) esset de domo & familia David, a) 1 Reg. 16, 1. 4. b) Matth. 2, 5. c) c. 1, 27.

5. ἀπογράψασθαι σὺν μαριὰμ, τῇ μεμνηςευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, οὔσῃ ἐγκύῳ.

5. ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore praegnante. Matth. 1, 18.

6. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν.

6. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret;

7. καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ· διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.

7. & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in praesepio; quia non erat eis [1]) locus in diversorio.

8. καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες, καὶ φυλάσσοντες † φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν.

8. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.

9. καὶ ἰδȣ̀, ἄγγελος κυρίȣ ἐπέςη αὐτοῖς, καὶ δόξα κυρίȣ περιέλαμψεν αὐτȣ̀ς· καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν.

9. Et ecce! Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno.

10. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος· μὴ φοβεῖσθε· ἰδȣ̀ γὰρ, εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔςαι παντὶ τῷ λαῷ·

10. Et dixit illis Angelus: Nolite timere, ecce! enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo:

11. ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σω-

11. quia natus est vobis hodie Sal-

v. 8. C. add. τας.

1) 1590. ei.

τῆρ, ὅς ἐςι χριςὸς, κύριος, ἐν πόλει δαυΐδ.

12. καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον· εὑρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον ἐν φάτνῃ.

13. καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλῆθος ςρατιᾶς οὐρανίου, αἰνούντων τὸν θεὸν, καὶ λεγόντων·

14. δόξα ἐν ὑψίςοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· † ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

15. καὶ ἐγένετο, ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐτῶν εἰς τὸν ὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ποιμένες, εἶπον πρὸς ἀλλήλυς· διέλθωμεν δὴ ἕως † βηθλεὲμ, καὶ ἴδωμεν τὸ ῥῆμα τῦτο τὸ γεγονὸς, ὃ ὁ κύριος ἐγνώρισεν ἡμῖν.

16. καὶ ἦλθον σπεύσαντες, καὶ ἀνεῦρον τήν τε μαριὰμ, καὶ τὸν ἰωσὴφ, καὶ τὸ βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ.

17. ἰδόντες δὲ, διεγνώρισαν περὶ τοῦ ῥήματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παιδίου τούτου.

18. καὶ πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς αὐτούς.

19. ἡ δὲ μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα, συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

20. καὶ ὑπέςρεψαν οἱ ποιμένες, δοξάζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν θεὸν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον, καθὼς ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς.

21. καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ περιτεμεῖν † αὐτὸν, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰησοῦς, τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ.

22. καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ † αὐτῶν κατὰ

vator, qui est Christus Dominus in civitate David.

12. Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, & positum in praesepio.

13. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae coelestis laudantium Deum, & dicentium:

14. Gloria in altissimis Deo! & in terra pax [a] hominibus bonae voluntatis!

a) Eph. 2, 14. sqq.

15. Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in coelum; pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque [1]) Bethlehem, & videamus hoc verbum, quod factum est, quod [2]) Dominus ostendit nobis.

16. Et venerunt festinantes; & invenerunt Mariam, & Joseph, & infantem positum in praesepio.

17. Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc.

18. Et omnes, qui audierunt, mirati sunt; et de his, quae dicta erant a pastoribus ad ipsos.

19. Maria autem conservabat [a] omnia verba haec, conferens in corde suo.

a) cf. v. 51.

20. Et reversi sunt pastores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus, quae audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.

21. Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur [a] puer, vocatum [b] est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo prius, quam in utero conciperetur.

a) c.1,59. b) c.1,31.

22. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum [a] legem

---

v. 14. Ed. 1. 2. 3. Er. omitt. ἐν. — v. 15. C. add. εἰς. — v. 21. Ed. omn. Er. τῳ παιδιον. — v. 22. C. αὐτης.

1) 1590. add. ad. 2) 1590. quod fecit Dominus, et ostendit nobis.

τὸν νόμον μωσέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς ἱεροσόλυμα, παραςῆσαι τῷ κυρίῳ·

23. (καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ κυρίȣ· ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ κυρίῳ κληθήσεται·)

24. καὶ τȣ̃ δȣ̃ναι θυσίαν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ κυρίου, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσοὺς περιςερῶν.

25. καὶ ἰδȣ̀, ἦν ἄνθρωπος ἐν ἱερȣσαλὴμ, ᾧ ὄνομα συμεών· καὶ ὁ ἄνθρωπος ȣ̃τος δίκαιος καὶ εὐλαβὴς, προσδεχόμενος παράκλησιν τȣ̃ ἰσραήλ. καὶ πνεῦμα † ἦν ἅγιον ἐπ' αὐτόν.

26. καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τȣ̃ πνεύματος τȣ̃ ἁγίȣ, μὴ ἰδεῖν θάνατον, πρὶν † ἢ ἴδῃ τὸν χριςὸν κυρίȣ.

27. καὶ ἦλθεν ἐν τῷ πνεύματι εἰς τὸ ἱερόν. καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ παιδίον ἰησȣ̃ν, τȣ̃ ποιῆσαι αὐτȣ̀ς κατὰ τὸ εἰθισμένον τȣ̃ νόμȣ περὶ αὐτȣ̃,

28. καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτȣ̃, καὶ εὐλόγησε τὸν θεὸν, καὶ εἶπε·

29. νῦν ἀπολύεις τὸν δȣ̃λόν σȣ, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σȣ, ἐν εἰρήνῃ·

30. ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μȣ τὸ σωτήριόν σȣ,

31. ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν·

32. φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου ἰσραήλ.

33. † καὶ ἦν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ † αὐτοῦ θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλȣμένοις περὶ αὐτȣ̃.

34. καὶ εὐλόγησεν αὐτȣ̀ς συμεὼν, καὶ εἶπε πρὸς μαριὰμ τὴν μητέρα αὐ-

Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, a) Lev. 12, 2. sqq.

23. sicut scriptum est in lege Domini: „Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur a)." a) Exod. 13, 1. 2.

24. Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege a) Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. a) Lev. 12, 8.

25. Et ecce! homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, & homo iste justus & timoratus, exspectans consolationem Israël, & Spiritus sanctus erat in eo.

26. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.

27. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo;

28. & ipse accepit eum in ulnas suas, & benedixit Deum, & dixit:

29. Nunc dimittis servum tuum, Domine! secundum verbum tuum in pace;

30. quia viderunt oculi mei salutare tuum,

31. quod parasti ante faciem omnium populorum;

32. lumen a) ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuae Israël. a) Jes. 42, 6. 49, 6.

33. Et erat [1]) pater ejus & mater mirantes super his, quae dicebantur de illo.

34. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce!

---

v. 25. Ed. omn. Er. St. ἅγιον ἦν. — 26. Ed. omn. Er. omitt. ἢ. — v. 33. C. St. Mt. και ην ιωσηφ και η μητηρ αυτȣ. — "Gb. ponit αυτȣ post πατηρ.

1) 1590. pater, et mater ejus.

τῦ· ἰδοὺ, οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάςασιν πολλῶν ἐν τῷ ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον·

positus [a] est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israël; & in signum, cui contradicetur;

a) Matth. 21, 42. 44. Rom. 9, 33. 1 Cor. 1, 23.

35. (καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία·) ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.

35. & tuam [a] ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. a) Joh. 19, 25.

36. καὶ ἦν ἄννα προφῆτις, θυγάτηρ φανουὴλ, ἐκ φυλῆς ἀσήρ· αὕτη προβεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς.

36. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel de tribu Aser; haec processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.

37. καὶ αὐτὴ χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοηκοντατεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίςατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, νηςείαις καὶ δεήσεσι λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν.

37. Et haec vidua [1]) usque ad annos octoginta quatuor; quae non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens [a] nocte ac die.

a) 1 Tim. 5, 5.

38. καὶ αὕτη, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιςᾶσα, ἀνθωμολογεῖτο τῷ κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν ἱερουσαλήμ.

38. Et haec, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant [a] redemptionem Israël.

a) cf. v. 25. Marc. 15, 43.

39. καὶ ὡς ἐτέλεσαν ἅπαντα † τὰ κατὰ τὸν νόμον κυρίου, ὑπέςρεψαν εἰς τὴν γαλιλαίαν, εἰς † τὴν πόλιν † αὐτῶν, ναζαρέτ.

39. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilaeam in civitatem suam Nazareth.

40. τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε, καὶ ἐκραταιῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· καὶ χάρις θεῦ ἦν ἐπ' † αὐτό.

40. Puer autem crescebat & confortabatur, plenus sapientia; & gratia Dei erat in illo.

41. καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ' ἔτος εἰς ἱερουσαλὴμ τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα.

41. Et ibant parentes ejus per omnes [a] annos in Jerusalem in die solemni Paschae. a) Deut. 16, 16.

42. καὶ ὅτε ἐγένετο ἐτῶν δώδεκα, ἀναβάντων αὐτῶν εἰς ἱεροσόλυμα, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑορτῆς·

42. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierosolymam secundum consuetudinem diei festi,

43. καὶ τελειωσάντων τὰς ἡμέρας, ἐν τῷ ὑποςρέφειν αὐτοὺς, † ὑπέμεινεν ἰησῦς ὁ παῖς ἐν ἱερυσαλήμ· καὶ ὐκ † ἔγνω ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτῦ.

43. consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, & non cognoverunt parentes ejus.

---

v. 39. Ed. 1. 2. Er. omitt. τα. — ″ την omitt. Ed. omn. Er. — ‴ C. ἑαυτων. — v. 40. C. αὐτον. — v. 43. Ed. 1. Er. ἀπεμεινεν. — ″ Ed. omn. Er. ἐγνωσαν οἱ γονεις αὐτῦ.

1) 1590. erat usque.

44. νομίσαντες δὲ, αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι, ἦλθον ἡμέρας ὁδὸν, καὶ ἀνεζήτουν αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ † ἐν τοῖς γνωστοῖς.

44. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos;

45. καὶ μὴ εὑρόντες † αὐτὸν, ὑπέστρεψαν εἰς ἱερουσαλὴμ, ζητοῦντες αὐτόν.

45. & non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum.

46. καὶ ἐγένετο, μεθ' ἡμέρας τρεῖς εὗρον αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ † καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐτῶν, καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς.

46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo, sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.

47. ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ.

47. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus.

48. καὶ ἰδόντες αὐτὸν, ἐξεπλάγησαν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπε· τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ἰδοὺ, ὁ πατήρ σου κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε.

48. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum: Fili! quid fecisti nobis sic? Ecce! pater tuus & ego, dolentes quaerebamus te.

49. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· τί ὅτι ἐζητεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναί με;

49. Et ait ad illos: Quid est, quod me quaerebatis? nesciebatis, quia in his, quae patris mei sunt, oportet me esse?

50. καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα, ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς.

50. Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos.

51. καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἦλθεν εἰς ναζαρέτ· καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. † καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

51. Et descendit cum eis, & venit Nazareth; & erat subditus illis. Et mater ejus conservabat [a] omnia verba haec in corde suo. a) cf. v. 19.

52. καὶ ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

52. Et Jesus proficiebat sapientia, & aetate, & gratia apud Deum & homines.

Cap. III.

1. Ἐν ἔτει δέ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας τιβερίου καίσαρος, ἡγεμονεύοντος ποντίου πιλάτου τῆς ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς γαλιλαίας ἡρώδου, φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς ἰτουραίας καὶ τραχωνίτιδος χώρας, καὶ λυσανίου τῆς ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος,

1. [a] Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Caesaris, procurante Pontio Pilato Judaeam, tetrarcha autem Galilaeae Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarchâ Ituraeae, & Trachonitidis regionis, & Lysaniâ Abilinae tetrarchâ, a) v.1–20. Matth.3,1–12. Marc.1,2–8.

---

v. 44. ἐν omitt. Gb. — v. 45. αὐτον omitt. Gb. — v. 46. Ed. omn. Er. καθιζομενον. — v. 51. Ed. omn. Er. ἡ δε μητηρ omiss. και.

2. † ἐπὶ ἀρχιερέως ἄννα καὶ καϊάφα, ἐγένετο ῥῆμα θεȣ̃ ἐπὶ ἰωάννην τὸν † τȣ̃ ζαχαρίȣ υἱὸν, ἐν τῇ ἐρήμῳ.

2. sub principibus Sacerdotum Anna & Caïpha, factum est verbum Domini super Ioannem, Zachariae filium, in deserto.

3. καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν·

3. Et venit in omnem regionem Jordanis, praedicans baptismum [a] poenitentiae in remissionem peccatorum,

a) Act. 19, 4.

4. ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων ἡσαΐȣ τȣ̃ προφήτȣ, λέγοντος· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίȣ, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

4. sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae Prophetae: „Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini! rectas facite semitas ejus!

5. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βȣνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔςαι τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδȣ̀ς λείας·

5. „Omnis vallis implebitur; & omnis mons et collis humiliabitur; & „erunt prava in directa, & aspera in „vias planas;

6. καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ.

6. „& videbit omnis caro salutare „Dei [a]."

a) Jes. 40, 3.

7. ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ· γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;

7. Dicebat ergo ad turbas, quae exibant, ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum! quis ostendit vobis fugere a ventura ira?

8. ποιήσατε ȣ̃ν καρπȣ̀ς ἀξίȣς τῆς μετανοίας· καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· πατέρα ἔχομεν τὸν ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τȣ́των ἐγεῖραι τέκνα τῷ ἀβραάμ.

8. Facite ergo fructus dignos poenitentiae, & ne [a] coeperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis: Quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae.

a) Joh. 8, 33. 39.

9. ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν ȣ̃ν δένδρον μὴ ποιȣ̃ν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

9. Jam enim securis ad radicem [1]) arborum posita est. Omnis ergo arbor, non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

10. καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι, λέγοντες· τί οὖν ποιήσομεν;

10. Et interrogabant eum turbae, dicentes: Quid ergo faciemus?

11. ἀποκριθεὶς δὲ λέγει αὐτοῖς· ὁ ἔχων δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω.

11. Respondens autem, dicebat illis: Qui [a] habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet escas, similiter faciat.

a) 1 Joh. 3, 17.

12. ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε, τί ποιήσομεν;

12. Venerunt autem et publicani, ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister! quid faciemus?

---

v. 2. Ed. omn. Er. ἐπ' ἀρχιερεων. — "τȣ omitt. Mt. Gb.

1) 1590. arboris.

13. ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν πράσσετε.

14. ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ ϛρατευόμενοι, λέγοντες· καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε· καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν.

15. προσδοκῶντος δὲ τȣ λαȣ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τȣ ἰωάννȣ, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ χριϛός·

16. ἀπεκρίνατο ὁ ἰωάννης, ἅπασι λέγων· ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μȣ, ȣ ȣκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτȣ· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.

17. ȣ τὸ πτύον ἐν † τῇ χειρὶ αὐτȣ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτȣ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτȣ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέϛῳ.

18. πολλὰ μὲν ȣν καὶ ἕτερα παρακαλῶν εὐηγγελίζετο † τὸν λαόν.

19. ὁ δὲ ἡρώδης ὁ τετράρχης, ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτȣ περὶ ἡρωδιάδος, τῆς γυναικὸς τȣ ἀδελφȣ αὐτȣ †, καὶ περὶ πάντων ὧν † ἐποίησε πονηρῶν ὁ ἡρώδης,

20. προσέθηκε καὶ τȣτο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κατέκλεισε τὸν ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

21. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ ἰησȣ βαπτισθέντος, καὶ προσευχομένȣ, ἀνεῳχθῆναι τὸν ȣρανὸν,

22. καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιϛερὰν, ἐπ' αὐτόν· καὶ φωνὴν ἐξ ȣρανȣ

13. At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis?

14. Interrogabant autem eum milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis; et [1]) contenti estote stipendiis vestris.

15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte [a]) ipse esset Christus,

a) Joh. 1, 19. sqq.

16. respondit Ioannes, dicens omnibus: Ego [a]) quidem aqua baptizo vos; veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus [2]); ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et [3]) igni;

a) Matth. 3, 11.

17. Cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni [4]) inextinguibili.

18. Multa quidem et alia exhortans, evangelizabat populo.

19. Herodes autem [a]) tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis, quae fecit Herodes,

a) Matth. 14, 2. sqq.

20. adjecit et hoc super omnia, et inclusit Ioannem in carcere.

21. [a]) Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato et orante, apertum est coelum;

a) v. 21. 22. Matth. 3, 13–17. Marc. 1, 9–11.

22. et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum; et vox de coelo facta est: Tu [a])

v. 17. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. omitt. τῃ. — v. 18. Ed. omn. Er. τῳ λαῳ. — v. 19. C. add. φιλιππȣ, St. vero φιλιππȣ τȣ αδελφȣ αὐτȣ. — "Ed. omn. Er. ἐποιει.

1) 1590. sed contenti. 2) 1590. om. ejus. 3) 1590. igne. 4) 1590. igne.

γενέσθαι, λέγȣσαν· σὺ εἶ ὁ υἱός μȣ ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα.

es Filius meus dilectus! in te complacui mihi. a) Matth. 12, 18. 17, 5. Marc. 9, 8. Luc. 9, 35. 2 Petr. 1, 17.

23. καὶ αὐτὸς ἦν † ὁ ἰησȣ̃ς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος, ὢν (ὡς ἐνομίζετο) υἱὸς ἰωσὴφ, τοῦ ἠλὶ,

23. a) Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut b) putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat; a) v. 23–38. Matth. 1, 1–17. b) Matth. 13, 55.

24. τοῦ † ματθὰτ, τοῦ λευῒ, τοῦ μελχὶ, τοῦ ἰαννὰ, τοῦ ἰωσὴφ,

24. qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph,

25. τȣ̃ ματταθίȣ, τȣ̃ † ἀμὼς, τȣ̃ ναοὺμ, τοῦ ἐσλὶ, τοῦ † ναγγαὶ,

25. qui fuit Matthathiae, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge,

26. τȣ̃ μαὰθ, τȣ̃ ματταθίȣ, τȣ̃ σεμεῒ, τȣ̃ † ἰωσὴφ, τȣ̃ ἰȣ́δα,

26. qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiae, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda,

27. τȣ̃ † ἰωαννᾶ, τȣ̃ † ῥησὰ, τȣ̃ ζοροβάβελ, τȣ̃ σαλαθιὴλ, τȣ̃ νηρὶ,

27. qui fuit Ioanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,

28. τȣ̃ μελχὶ, τȣ̃ ἀδδὶ, τȣ̃ κωσὰμ, τοῦ † ἐλμωδὰμ, τοῦ † ἢρ,

28. qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her,

29. τȣ̃ † ἰωσὴ, τȣ̃ ἐλιέζερ, τȣ̃ ἰωρεὶμ, τȣ̃ † ματθὰτ, τȣ̃ λευῒ,

29. qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Matthat, qui fuit Levi,

30. τȣ̃ συμεὼν, τȣ̃ ἰȣ́δα, τȣ̃ ἰωσὴφ, τȣ̃ ἰωνὰν, τȣ̃ ἐλιακεὶμ,

30. qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim,

31. τȣ̃ μελεᾶ, τȣ̃ † μαϊνὰν, τȣ̃ † ματταθὰ, τȣ̃ ναθὰν, τȣ̃ δαβὶδ,

31. qui fuit Melea [1]), qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit David a), a) 2 Reg. 5, 14.

32. τȣ̃ ἰεσσαὶ, τȣ̃ ὠβὴδ, τȣ̃ † βοὸζ, τȣ̃ σαλμὼν, τȣ̃ ναασσὼν,

32. qui fuit Jesse a), qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, a) Ruth 4, 21. 22.

33. τȣ̃ ἀμιναδὰβ, τȣ̃ ἀρὰμ, τȣ̃ ἐσρὼμ, τȣ̃ φαρὲς, τȣ̃ ἰȣ́δα,

33. qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judae,

34. τȣ̃ ἰακὼβ, τȣ̃ ἰσαὰκ, τȣ̃ ἀβραὰμ, τȣ̃ † θάῤῥα, τȣ̃ ναχὼρ,

34. qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahae, qui fuit Thare, qui fuit Nachor,

---

v. 23. C. omitt. ὁ ἰησȣς. — v. 24. Ed. 1. Er. μαθαν. — v. 25. Ed. 1. Er. ἀμȣς. — "Ed. omn. Er. ναγγε. — v. 26. Ed. omn. Er. ἰωσηχ. — v. 27. C. ἰωαναν. — "Ed. omn. Er. ῥησια. — v. 28. Ed. omn. Er. ἐλμαδαμ. — "ἠρ. — v. 29. Ed. omn. Er. ἰησω. — "ματθα. — v. 31. Ed. 2. 3. 4. Er. μηναμ. Ed. 1. 5. Er. μεναμ. — "Ed. 1. 2. 3. 4. Er. μαθαθαν. Ed. 5. Er. μαθαθαμ. — v. 32. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. βοωζ. Ed. 5. Er. βοως. — v. 34. St. Gb. Mt. θαρα.

1) 1590. Melcha.

35. τοῦ † σερὺχ, τοῦ ῥαγαῦ, τοῦ φαλὲκ, τοῦ † ἐβὴρ, τοῦ σαλὰ,

35. qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale,

36. τοῦ καϊνὰν, τοῦ ἀρφαξὰδ, τοῦ σὴμ, τοῦ νῶε, τοῦ λάμεχ,

36. qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad [a)], qui fuit Sem, qui fuit Noë [b)], qui fuit Lamech, a) Gen. 11, 10. b) Gen. 5, 28. 29.

37. τοῦ μαθεσάλα, τοῦ ἐνὼχ, τοῦ † ἰαρὲδ, τοῦ μαλελεὴλ, τοῦ καϊνὰν,

37. qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch [a)], qui fuit Jared [b)], qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, a) Gen. 5, 21. b) Gen. 5, 18. 15. 12.

38. τοῦ ἐνὼς, τοῦ σὴθ, τοῦ ἀδὰμ, τοῦ θεοῦ.

38. qui fuit Henos [a)], qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei. a) Gen. 5, 9. 6. 3.

Cap. IV.

1. † Ἰησοῦς δὲ πνεύματος ἁγίου πλήρης ὑπέςρεψεν ἀπὸ τοῦ ἰορδάνου· καὶ ἤγετο ἐν τῷ πνεύματι εἰς † τὴν ἔρημον

1. [a)] Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane; et agebatur a Spiritu in desertum a) v. 1–13. Matth. 4, 1–11. Marc. 1, 12. sq.

2. ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου. καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν ὕςερον ἐπείνασε.

2. diebus quadraginta, et tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis; et consummatis illis esuriit.

3. † καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ, ἵνα γένηται ἄρτος.

3. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic, ut panis fiat.

4. καὶ ἀπεκρίθη ἰησοῦς πρὸς αὐτὸν, λέγων· γέγραπται· ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται † ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ.

4. Et respondit ad illum Jesus: Scriptum [a)] est: „Quia non in solo pane „vivit homo, sed in omni verbo Dei." a) Deut 8, 3.

5. καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν ςιγμῇ χρόνου.

5. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terrae in momento temporis;

6. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν· ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται· καὶ ᾧ ἐὰν θέλω, δίδωμι αὐτήν.

6. et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam illorum; quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa.

7. σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιον † μοῦ, ἔςαι σου † πᾶσα.

7. Tu ergo si [1]) adoraveris coram me, erunt tua omnia.

v. 35. Ed. omn. Er. σαρουχ. — " ἐβερ. — v. 37. Ed. omn. Er. ἰαρεθ. — v. 1. C. ἰησους δε πληρης πνευμ. ἁγιου. — " Ed. 1. Er. εἰς το ἐρημον. — v. 3. Ed. omn. Er. εἰπε δε αὐτῳ ὁ διαβ. — v. 4. Gb. add. ὁ. — v. 7. C. Mt. ἐμου. — " Ed. omn. Er. παντα.

1) 1590. add. procidens.

8. καὶ ἀποκριθεὶς αὐτῷ, εἶπεν ὁ ἰησȣ̃ς· † ὕπαγε ὀπίσω μȣ, σατανᾶ· γέγραπται †· † προσκυνήσεις κύριον τὸν θεόν σȣ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

8. Et respondens Jesus, dixit illi: Scriptum est: „Dominum Deum tuum „adorabis, et illi soli servies [a].“

a) Deut. 6, 13.

9. καὶ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἱερȣσαλὴμ, καὶ ἔςησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τȣ̃ ἱερȣ̃, καὶ εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεȣ̃, † βάλε σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω·

9. Et duxit illum in Jerusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi: Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum!

10. γέγραπται γάρ· ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε·

10. Scriptum est enim: Quod „Angelis suis mandavit de te, ut conser„vent te;

11. καὶ † ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.

11. „et quia in manibus tollent te, „ne forte offendas ad lapidem pedem „tuum [a].“

a) Ps. 90, 11.

12. καὶ ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ὅτι † εἴρηται· οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου.

12. Et respondens Jesus, ait illi: Dictum est: „Non tentabis Dominum „Deum tuum [a].“

a) Deut. 6, 16.

13. καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, ἀπέςη ἀπ᾽ αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ.

13. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus.

14. καὶ ὑπέςρεψεν ὁ ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν γαλιλαίαν· καὶ φήμη ἐξῆλθε καθ᾽ ὅλης τῆς περιχώρου περὶ αὐτοῦ.

14. [a] Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilaeam, et fama exiit per universam regionem de illo.

a) v. 14. sqq. Matth. 4, 12. sqq. Marc. 1, 14. sqq.

15. καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, δοξαζόμενος ὑπὸ πάντων.

15. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.

16. καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ναζαρὲτ, οὗ ἦν τεθραμμένος· καὶ εἰσῆλθε, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, εἰς τὴν συναγωγήν· καὶ ἀνέςη ἀναγνῶναι.

16. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere.

17. καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον ἡσαΐȣ τȣ̃ προφήτȣ· καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, εὗρε τὸν τόπον, οὗ ἦν γεγραμμένον·

17. Et traditus est illi Liber Isaiae prophetae; & ut revolvit librum, invenit locum, ubi scriptum erat:

18. πνεῦμα κυρίȣ ἐπ᾽ ἐμέ· ȣ̃ † εἵνεκεν ἔχρισέ με· † εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέςαλκέ με, † ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν,

18. „Spiritus Domini super me; „propter quod unxit me, evangeliza„re pauperibus misit me, sanare con„tritos corde;

---

v. 8. ὕπαγε ὀπ. μȣ, σατ. omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. add. γαρ. — "Ed. 3. 4. Er. προσκυνησῃς. — v. 9. Ed. omn. Er. βαλλε. — v. 11. St. Gb. και ὁτι. — v. 12. Ed. 1. Er. ἡρηται. — v. 18. Ed. omn. Er. ἕνεκεν. — "St. εὐαγγελιζεσθαι. — "ἰασασθαι usque καρδιαν omitt. Gb.

19. κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρύξαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν.

20. καὶ πτύξας τὸ βιβλίον, ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ, ἐκάθισε· καὶ πάντων ἐν τῇ συναγωγῇ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀτενίζοντες αὐτῷ.

21. ἤρξατο δὲ λέγειν πρὸς αὐτούς· ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν.

22. καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος, τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἔλεγον· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἰωσήφ;

23. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην· ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα † ἐν τῇ καπερναὲμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου.

24. εἶπε δέ· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

25. ἐπ' ἀληθείας † δὲ λέγω ὑμῖν· πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἠλίου ἐν τῷ ἰσραὴλ, ὅτε ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

26. καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη ἠλίας, εἰ μὴ εἰς † σάρεπτα † τῆς σιδῶνος, πρὸς γυναῖκα χήραν.

27. καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐπὶ ἐλισσαίου τοῦ προφήτου ἐν τῷ ἰσραήλ· καὶ οὐδεὶς † αὐτῶν ἐκαθαρίσθη, εἰ μὴ νεεμὰν ὁ σύρος.

28. καὶ ἐπλήσθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ συναγωγῇ, ἀκούοντες ταῦτα.

29. καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως ὀφρύος τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ἡ πό-

19. „praedicare captivis remissionem, & caecis visum, dimittere confractos in remissionem; praedicare annum Domini acceptum, & diem retributionis [a].“ a) Jes. 61, 1.

20. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit; et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.

21. Coepit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est haec scriptura in auribus vestris.

22. Et omnes testimonium illi dabant; et mirabantur in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius, et dicebant: Nonne hic est filius Joseph?

23. Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice! cura te ipsum; quanta audivimus facta in Capharnaum [a], fac et hic in patria tua. a) Matth. 4, 13.

24. Ait autem: Amen dico vobis, quia [a] nemo propheta acceptus est in patria sua. a) Matth. 13, 57.

25. In veritate dico vobis: Multae viduae erant in diebus Eliae in Israël, quando clausum est coelum annis tribus et mensibus sex; cum facta esset fames magna in omni terra;

26. et ad [a] nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniae, ad mulierem viduam. a) 3 Reg. 17, 9–24.

27. Et multi leprosi erant in Israël sub Elisaeo propheta; et nemo eorum mundatus est, nisi [a] Naaman Syrus. a) 4 Reg. 5, 9–15.

28. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, haec audientes.

29. Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem, et duxerunt illum usque ad supercilium montis, su-

v. 23. Gb. εἰς καπερναυμ. — v. 25. C. omitt. δε. — v. 26. Ed. omn. Er. σαρεφθα. — "Ed. 3. 4. 5. Er. την σιδωνος. — v. 27. C. ἐξ αὐτων.

λις αὐτῶν ᾠκοδόμητο, † εἰς τὸ κατακρημνίσαι αὐτόν.

30. αὐτὸς δὲ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο.

31. καὶ κατῆλθεν εἰς καπερναοὺμ, πόλιν τῆς γαλιλαίας· καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασι.

32. καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ.

33. καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, καὶ ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ,

34. λέγων· ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, ἰησοῦ ναζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε, τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ.

35. καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, λέγων· φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ· καὶ ῥίψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς μέσον, ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, μηδὲν βλάψαν αὐτόν.

36. καὶ ἐγένετο θάμβος ἐπὶ πάντας· καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· τίς ὁ λόγος οὗτος, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ ἐξέρχονται;

37. καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου.

38. ἀναστὰς δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν σίμωνος· † πενθερὰ δὲ τοῦ σίμωνος ἦν συνεχομένη πυρετῷ μεγάλῳ· καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν περὶ αὐτῆς.

39. καὶ ἐπιστὰς ἐπάνω αὐτῆς, ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν, παραχρῆμα † δὲ ἀναστᾶσα διηκόνει αὐτοῖς.

40. δύνοντος δὲ τοῦ ἡλίου, † πάντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας νόσοις ποικίλαις, ἤγαγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθείς, ἐθεράπευσεν αὐτούς.

per quem civitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum.

30. Ipse autem transiens [a] per medium illorum, ibat. a) Joh. 8, 59.

31. [a] Et descendit in Capharnaum civitatem Galilaeae, ibique docebat illos sabbatis. a) v. 31–37. Marc. 1, 21–28.

32. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.

33. Et in synagoga erat homo habens daemonium immundum, & exclamavit voce magna,

34. dicens: Sine! quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te, qui [1]) sis: Sanctus Dei.

35. Et increpavit illum Jesus, dicens: Obmutesce, & exi ab eo! Et cum projecisset illum daemonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit.

36. Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt?

37. Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

38. [a]) Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus; & rogaverunt illum pro ea. a) v. 38–41. Matth. 8, 14–17. Marc. 1, 29–34.

39. Et stans super illam, imperavit febri; & dimisit illam. Et continuo surgens, ministrabat illis.

40. Cum autem sol occidisset, omnes, qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos.

---

v. 29. Gb. ὥστε κατακρημνισαι. — v. 38. Ed. omn. Er. ἡ πενθερα. — v. 39. Ed. omn. Er. omitt. δε. — v. 40. Ed. omn. Er. ἅπαντες.

1) 1590. 92. qui. 1593. quis.

41. ἐξήρχετο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, κράζοντα καὶ λέγοντα· ὅτι σὺ εἶ † ὁ χριςὸς ὁ υἱὸς τȣ̃ θεȣ̃. καὶ ἐπιτιμῶν ȣ̓κ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν, τὸν χριςὸν αὐτὸν εἶναι.

41. Exibant autem daemonia a multis, clamantia & dicentia: Quia tu es Filius Dei! & increpans, non sinebat ea loqui, quia sciebant, ipsum esse Christum.

42. γενομένης δὲ ἡμέρας, ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἔρημον τόπον· καὶ οἱ ὄχλοι † ἐζήτȣν αὐτὸν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ· καὶ κατεῖχον αὐτὸν, τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν.

42. a) Facta autem die egressus ibat in desertum locum, & turbae requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum; & detinebant illum, ne discederet ab eis.

a) v. 42–44. Marc. 1, 35–39.

43. ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτȣ̀ς· ὅτι καὶ ταῖς ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίσασθαί με δεῖ τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃· ὅτι εἰς τȣ̃το ἀπέςαλμαι.

43. Quibus ille ait: Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei; quia ideo missus sum.

44. καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῆς γαλιλαίας.

44. Et erat praedicans in synagogis Galilaeae.

Cap. V.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ τȣ̃ ἀκȣ́ειν τὸν λόγον τȣ̃ θεȣ̃, καὶ αὐτὸς ἦν ἑςὼς παρὰ τὴν λίμνην γεννησαρέτ·

1. Factum est autem, cum turbae irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genesareth.

2. καὶ εἶδε δύο πλοῖα ἑςῶτα παρὰ τὴν λίμνην· οἱ δὲ ἁλιεῖς ἀποβάντες ἀπ᾽ αὐτῶν, ἀπέπλυναν τὰ δίκτυα.

2. a) Et vidit duas naves stantes secus stagnum; piscatores autem descenderant, & lavabant retia.

a) v. 2–11. Matth. 4, 18–22. Marc. 1, 6–20.

3. ἐμβὰς δὲ εἰς ἓν τῶν πλοίων, ὃ ἦν τȣ̃ σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν, ἀπὸ τῆς γῆς ἐπαναγαγεῖν ὀλίγον· καὶ καθίσας ἐδίδασκεν ἐκ τȣ̃ πλοίȣ τȣ̀ς ὄχλȣς.

3. Ascendens autem in unam navim, quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum; & sedens docebat de navicula turbas.

4. ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς τὸν σίμωνα· ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εἰς ἄγραν.

4. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum! & laxate retia vestra in capturam.

5. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ σίμων, εἶπεν αὐτῷ· ἐπιςάτα, δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες, ȣ̓δὲν ἐλάβομεν· ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματί σȣ χαλάσω τὸ δίκτυον.

5. Et respondens Simon, dixit illi: Praeceptor! per totam noctem laborantes, nihil cepimus; in verbo autem tuo laxabo rete.

6. καὶ τȣ̃το ποιήσαντες, † συνέκλεισαν πλῆθος ἰχθύων πολύ· διεῤῥήγνυτο δὲ τὸ δίκτυον αὐτῶν.

6. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum.

---

v. 41. ὁ χριςος omitt. Gb. — v. 42. Mt. Gb. ἐπεζητȣν. — v. 6. Ed. 1. Er. συνεκλεισεν.

7. καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ, τȣ̃ ἐλθόντας συλλαβέσθαι αὐτοῖς· καὶ ἦλθον, καὶ ἔπλησαν ἀμφότερα τὰ πλοῖα, ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά.

8. ἰδὼν δὲ σίμων πέτρος, προσέπεσε τοῖς γόνασιν † τȣ̃ ἰησȣ̃, λέγων· ἔξελθε ἀπ' ἐμȣ̃, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, κύριε.

9. θάμβος γὰρ περιέσχεν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων, ᾗ συνέλαβον·

10. ὁμοίως δὲ καὶ ἰάκωβον καὶ ἰωάννην, υἱȣ̀ς ζεβεδαίȣ, οἳ ἦσαν κοινωνοὶ τῷ σίμωνι. καὶ εἶπε πρὸς τὸν σίμωνα ὁ ἰησȣ̃ς· μὴ φοβȣ̃· ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπȣς ἔσῃ ζωγρῶν.

11. καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες ἅπαντα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

12. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων, καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ πλήρης λέπρας· καὶ ἰδὼν τὸν ἰησȣ̃ν, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, ἐδεήθη αὐτȣ̃, λέγων· κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

13. καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτȣ̃, εἰπών· θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ.

14. καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδενὶ εἰπεῖν· ἀλλὰ ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τȣ̃ καθαρισμȣ̃ σȣ, καθὼς προσέταξε μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

15. διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ· καὶ συνήρχοντο ὄχλοι πολλοὶ ἀκούειν, καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν.

16. αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ προσευχόμενος.

7. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, & adjuvarent eos. Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita, ut pene mergerentur.

8. Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi a me, [1]) quia homo peccator sum, Domine!

9. Stupor enim circumdederat eum, & omnes, qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant,

10. similiter autem Jacobum, & Ioannem, filios Zebedaei, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere! ex hoc jam homines eris capiens.

11. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

12. [a]) Et factum est, cum esset in una civitatum, & ecce vir plenus lepra, & videns Jesum, & procidens in faciem, rogavit eum, dicens: Domine! si vis, potes me mundare. a) v. 12–16. Matth. 8, 1–4. Marc. 1, 40–45.

13. Et extendens manum, tetigit eum [2]), dicens: Volo; mundare! Et confestim lepra discessit ab illo.

14. Et ipse praecepit illi [a]), ut nemini diceret; sed: Vade! ostende te Sacerdoti, & offer pro emundatione tua, sicut [b]) praecepit Moyses, in testimonium illis. a) Matth. 8, 4. b) Lev. 14, 2. sqq.

15. Perambulabat autem magis sermo de illo; & conveniebant turbae multae, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis.

16. Ipse autem secedebat in desertum, & orabat.

---

v. 8. C. et Mt. omitt. τȣ.

1) 1590. Domine, quia homo peccator sum.

2) 1590. add. Jesus.

17. καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων· καὶ ἦσαν καθήμενοι φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι, οἳ ἦσαν ἐληλυθότες ἐκ πάσης κώμης τῆς γαλιλαίας, καὶ ἰȣδαίας, καὶ ἰερȣσαλήμ· καὶ δύναμις κυρίȣ ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτȣ́ς.

17. a) Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisaei sedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilaeae, & Judaeae, & Jerusalem; & virtus Domini erat ad sanandum eos.

a) v. 17–26. Matth. 9, 1–8. Marc. 2, 1–12.

18. καὶ ἰδȣ̀, ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον, ὃς ἦν παραλελυμένος· καὶ ἐζήτȣν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν, καὶ θεῖναι ἐνώπιον αὐτοῦ.

18. Et ecce! viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus; et quaerebant eum inferre, et ponere ante eum.

19. καὶ μὴ εὑρόντες, † ποίας εἰσενέγκωσιν αὐτὸν, διὰ τὸν ὄχλον, ἀναβάντες ἐπὶ τὸ δῶμα, διὰ τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτὸν σὺν τῷ κλινιδίῳ εἰς τὸ μέσον ἔμπροσθεν τοῦ ἰησοῦ.

19. Et non invenientes, qua parte illum inferrent prae turba, ascenderunt supra tectum, et per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Jesum.

20. καὶ ἰδὼν τὴν πίςιν αὐτῶν, εἶπεν † αὐτῷ· ἄνθρωπε, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

20. Quorum fidem, ut vidit, dixit: Homo! remittuntur tibi peccata tua.

21. καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι, λέγοντες· τίς ἐςιν οὗτος, ὃς λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός;

21. Et coeperunt cogitare Scribae et Pharisaei, dicentes: Quis est hic, qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

22. † ἐπιγνȣ̀ς δὲ ὁ ἰησȣ̃ς τȣ̀ς διαλογισμοὺς αὐτῶν, ἀποκριθεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς· τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

22. Ut cognovit a) autem Jesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos: Quid cogitatis 1) in cordibus vestris?

a) Matth. 12, 25. Joh. 2, 25.

23. τί ἐςιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν· ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου· ἢ εἰπεῖν· † ἔγειραι καὶ περιπάτει;

23. Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata? An dicere: Surge, et ambula?

24. ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξȣσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας (εἶπε τῷ † παραλελυμένῳ)· σοὶ λέγω, † ἔγειραι· καὶ ἄρας τὸ κλινίδιόν σου, πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου.

24. Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico): Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam!

25. καὶ παραχρῆμα ἀναςὰς ἐνώπιον αὐτῶν, ἄρας † ἐφ' ᾧ κατέκειτο, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, δοξάζων τὸν θεόν.

25. Et confestim consurgens coram illis, tulit lectum, in quo jacebat; et abiit in domum suam, magnificans Deum.

---

v. 19. Ed. omn. Er. *δια ποιας.* — v. 20. *αὐτῳ* omitt. Gb. — v. 22. Ed. 2. 3. Er. *ἐπιγνων.* — v. 23. Gb. *ἐγειρε.* — v. 24. Ed. omn. Er. *παραλυτικῳ.* — " Gb. *ἐγειρε.* — v. 25. Mt. Ed. omn. Er. *ἐφ' ὁ.*

1) 1590. add. mala.

26. καὶ ἔκϛασις ἔλαβεν † ἅπαντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεόν· καὶ ἐπλήσθησαν φόβου, λέγοντες· ὅτι εἴδομεν παράδοξα σήμερον.

26. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie!

27. καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην ὀνόματι λευῒν, καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀκολούθει μοι.

27. [a] Et post haec exiit, et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium: et ait illi: Sequere me!

a) v 27–39. Matth. 9, 9–17. Marc. 2, 13–22.

28. καὶ καταλιπὼν ἅπαντα, ἀναϛὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

28. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.

29. καὶ ἐποίησε δοχὴν μεγάλην λευῒς αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτȣ̃· καὶ ἦν ὄχλος τελωνῶν πολὺς, καὶ ἄλλων, οἳ ἦσαν μετ᾽ αὐτῶν κατακείμενοι.

29. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua; et erat turba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes.

30. καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς † αὐτῶν καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγοντες· διατί μετὰ † τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε;

30. Et murmurabant Pharisaei et Scribae eorum, dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis [a]?

a) Marc. 2, 16.

31. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς, εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς· ȣ̓ χρείαν ἔχȣσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατρȣ̃, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες.

31. Et respondens Jesus, dixit ad illos: Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent;

32. οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίȣς, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

32. non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.

33. οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτὸν· διατί οἱ μαθηταὶ ἰωάννου † νηϛεύουσι πυκνα, καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν φαρισαίων· οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν;

33. At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisaeorum? tui autem edunt, & bibunt?

34. ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς· μὴ δύνασθε τȣ̀ς υἱȣ̀ς τȣ̃ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ᾽ αὐτῶν ἐϛι, ποιῆσαι νηϛεύειν;

34. Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?

35. ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ νυμφίος· τότε νηϛεύσȣσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

35. Venient autem dies, cum ablatus fuerit ab illis sponsus; tunc [a] jejunabunt in illis diebus.

a) Joh. 16, 20.

36. ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτούς· ὅτι οὐδεὶς ἐπίβλημα ἱματίου καινοῦ ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν· εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸ καινὸν σχίζει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνεῖ † τὸ ἐπίβλημα ἀπὸ τοῦ καινοῦ.

36. Dicebat autem et similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento immittit in vestimentum vetus; alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commissura a novo.

---

v. 26. Ed. 1. Er. *παντας.* — v. 30. Ed. omn. Er. omitt. *αὐτων.* — "*των* omitt. Ed. omn. Er. — v. 33. Ed. 2. Er. *νιϛευȣσι.* — v. 36. C. Mt. *το ἀπο του καινȣ.* omiss. *ἐπιβλημα.* Gb. *ἐπιβλημα το ἀπο του καινου.*

37. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, ῥήξει ὁ νέος οἶνος τοὺς ἀσκοὺς, καὶ αὐτὸς ἐκχυθήσεται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται.

37. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin rumpet vinum novum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt;

38. ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον· καὶ ἀμφότεροι συντηροῦνται.

38. sed vinum novum in utres novos mittendum est; & utraque conservantur.

39. καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν, εὐθέως θέλει νέον· λέγει γάρ· ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστιν.

39. Et nemo bibens vetus, statim vult novum, dicit enim: Vetus melius est!

Cap. VI.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ διαπορεύεσθαι αὐτὸν διὰ τῶν σπορίμων· καὶ ἔτιλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς στάχυας, καὶ ἤσθιον, ψώχοντες ταῖς χερσί.

1. [a] Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes manibus.

a) v.1–5. Matth.12,1–8. Marc.2,23–28.

2. τινὲς δὲ τῶν φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς· τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάββασι;

2. Quidam autem Pharisaeorum dicebant illis: Quid facitis, quod non licet [a] in sabbatis? a) Deut. 23, 25.

3. καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ ἰησοῦς· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε δαυὶδ, ὁπότε ἐπείνασεν αὐτὸς, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ ὄντες;

3. Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis, quod fecit [a] David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant? a) 1 Reg. 21, 6.

4. ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε, καὶ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ· οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν, εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς.

4. Quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his, qui cum ipso erant, quos non licet manducare nisi [a] tantum Sacerdotibus? a) Lev. 24, 5. sqq.

5. καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· ὅτι κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.

5. Et dicebat illis: Quia dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

6. ἐγένετο δὲ † καὶ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ διδάσκειν. καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά.

6. [a] Factum est autem & in alio sabbato, ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextra erat arida.

a) v.6–11. Matth.12,9–14. Marc.3,1–6.

7. παρετήρουν δὲ † αὐτὸν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι, εἰ ἐν τῷ σαββάτῳ † θεραπεύσει †, ἵνα εὕρωσι κατηγορίαν αὐτοῦ.

7. Observabant autem Scribae & Pharisaei, si in sabbato curaret; ut invenirent, unde accusarent eum.

---

v. 6. C. omitt. και. — v. 7. C. Mt. omitt. αὐτον. — ''Ed. omn. Er. θεραπευσῃ. — '''C. add. αὐτον.

8. αὐτὸς δὲ ᾔδει τὺς διαλογισμὺς αὐτῶν· καὶ εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν χεῖρα· ἔγειραι, καὶ ςῆθι εἰς τὸ μέσον. ὁ δὲ ἀναςὰς ἔςη.

9. εἶπεν ὖν ὁ ἰησὖς πρὸς αὐτύς· ἐπερωτήσω ὑμᾶς· τί ἔξεςι τοῖς σάββασιν, ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ † ἀποκτεῖναι;

10. καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτὺς, εἶπεν † αὐτῷ· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σε. ὁ δὲ ἐποίησε †· καὶ † ἀποκατεςάθη ἡ χεὶρ αὐτὖ † ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

11. αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, τί ἂν ποιήσειαν τῷ ἰησοῦ.

12. ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ.

13. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ᾽ αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποςόλους ὠνόμασε·

14. σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασε πέτρον, καὶ ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἰάκωβον καὶ ἰωάννην, φίλιππον καὶ βαρθολομαῖον·

15. ματθαῖον καὶ θωμᾶν, ἰάκωβον τὸν τοῦ ἀλφαίυ, καὶ σίμωνα τὸν καλούμενον ζηλωτήν.

16. ἰύδαν ἰακώβυ, καὶ ἰύδαν ἰσκαριώτην, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης.

17. καὶ καταβὰς μετ᾽ αὐτῶν, ἔςη ἐπὶ τόπυ πεδινὖ· καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτὖ, καὶ πλῆθος πολὺ τὖ λαὖ ἀπὸ πάσης τῆς ἰυδαίας, καὶ ἱερυσαλὴμ, καὶ τῆς παραλίυ τύρυ καὶ σιδῶνος, οἳ ἦλθον ἀκὖσαι αὐτὖ, καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν·

8. Ipse vero sciebat [a] cogitationes eorum; & ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium! Et surgens stetit. a) cf. c. 5, 22.

9. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male? animam salvam facere, an perdere?

10. Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam! Et extendit; & restituta est manus ejus.

11. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent [1]) Jesu.

12. [a] Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. a) v. 12–16. Matth. 10, 1–4. Marc. 3, 13–19.

13. Et, cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; & elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos nominavit):

14. Simonem, quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum & Ioannem, Philippum et Bartholomaeum,

15. Matthaeum, & Thomam, Jacobum Alphaei, & Simonem, qui vocatur Zelotes,

16. & Judam Jacobi, & Judam Iscariotem, qui fuit proditor.

17. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judaea, & Jerusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis,

---

v. 9. Ed. omn. Er. St. ἀπολεσαι. — v. 10. Ed. omn. Er. St. τω ἀνθρωπῳ. — ″C. add. οὕτως. St. οὕτω. — ‴Mt. ἀπεκατεςαθη. — ⁗ὑγιης omitt. Gb.

1) 1590. add. de.

18. καὶ οἱ ὀχλὅμενοι † ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· καὶ ἐθεραπεύοντο.

18. qui venerant, ut audirent eum, & sanarentur a languoribus suis; & qui vexabantur a Spiritibus immundis, curabantur [a]. a) Matth. 4, 23. sq.

19. καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτȣ̃· ὅτι δύναμις παρ᾽ αὐτȣ̃ ἐξήρχετο, καὶ ἰᾶτο πάντας.

19. Et omnis turba quaerebat eum tangere [a]; quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. a) Matth. 9, 21.

20. καὶ αὐτὸς ἐπάρας τȣ̀ς ὀφθαλμȣ̀ς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς † αὐτοῦ, ἔλεγε· μακάριοι οἱ πτωχοί· ὅτι ὑμετέρα ἐςὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

20. Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati [a] pauperes! quia vestrum est Regnum Dei. a) Matth. 5, 3.

21. μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν· ὅτι χορτασθήσεσθε. μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν· ὅτι γελάσετε.

21. Beati [a], qui nunc esuritis! quia saturabimini. Beati, qui nunc fletis! quia ridebitis. a) Matth. 5, 6.

22. μακάριοί ἐςε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ † ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίσωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν, † ἕνεκα τȣ̃ υἱȣ̃ τȣ̃ ἀνθρώπȣ.

22. Beati [a] eritis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis; a) Matth. 5, 11. 12.

23. † χάρητε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε· ἰδοὺ γὰρ, ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς † ἐν τῷ οὐρανῷ· κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν.

23. gaudete in illa die, et exultate! ecce, enim merces vestra multa est in coelo; secundum haec enim faciebant Prophetis patres eorum.

24. πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλȣσίοις· ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν.

24. Verumtamen vae vobis divitibus [a]! quia [1]) habetis consolationem vestram. a) Marc. 10, 24.

25. οὐαὶ ὑμῖν, οἱ ἐμπεπλησμένοι· ὅτι πεινάσετε. οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν· ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε.

25. Vae vobis, qui saturati estis! quia esurietis. Vae vobis, qui ridetis nunc! quia lugebitis, et flebitis.

26. † οὐαὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι· κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν.

26. Vae, cum benedixerint vobis [2]) homines! secundum haec enim faciebant pseudoprophetis patres eorum.

27. † ἀλλ᾽ ὑμῖν λέγω τοῖς ἀκούουσιν· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς.

27. Sed vobis dico, qui auditis: Diligite [a] inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. a) Matth. 5, 44.

28. εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους † ὑμᾶς· † προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς.

28. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos.

---

v. 18. Mt. Gb. ἄπο. — v. 20. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. omitt. αὐτȣ. — v. 22. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. omitt. ὅταν. — "C. ἕνεκεν. — v. 23. Ed. omn. Er. χαιρετε. — "ἐν τοις ȣ̓ρανοις. — v. 26. C. ȣ̓αι, ὅταν καλως εἰπωσιν ὑμας οἱ ἀνθρωποι. St. Gb. et Mt. ȣ̓αι ὁταν καλως ὑμας εἰπωσιν οἱ ἀ[illegible]ωποι. — v. 27. C. ἀλλα. — v. 28. C. St. Mt. ὑμιν. — "Ed. omn. Er. add. και.

1) 1590. qui. 2) 1590. add. omnes.

29. τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς.

30. παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε, δίδου· καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει.

31. καὶ καθὼς θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

32. καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσι.

33. καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι.

34. καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ † ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα.

35. πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε, καὶ δανείζετε, μηδὲν ἀπελπίζοντες· καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσεσθε † υἱοὶ † ὑψίστου· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς.

36. γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί.

37. † καὶ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε· ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε.

38. δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ, ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

29. Et qui [a] te percutit in maxillam [1]), praebe et alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere.

a) Matth. 5, 39. sqq.

30. Omni [a] autem petenti te, tribue; et qui aufert, quae tua sunt, ne repetas.

a) Matth. 5, 42.

31. Et prout [a] vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.

a) Matth. 7, 12.

32. [a] Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quae vobis est gratia? Nam et peccatores diligentes se diligunt.

a) v. 32–36. Matth. 5, 44–48.

33. Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quae vobis est gratia? Siquidem et peccatores hoc faciunt.

34. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? Nam et peccatores peccatoribus foenerantur, ut recipiant aequalia.

35. Verumtamen diligite inimicos vestros; benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes; et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos.

36. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est.

37. Nolite [a] judicare, et non judicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini; dimittite, et dimittemini;

a) Matth. 7, 1.

38. date, et dabitur vobis; mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem [a] quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.

a) Matth. 7, 2. Marc. 4, 24.

---

v. 34. Gb. οἱ ἁμαρτωλοί. — v. 35. C. St. οἱ υἱοί. — ″Ed. omn. Er. St. τοῦ ὑψίστου. — v. 37. Ed. omn. Er. omitt. καί.

1) 1590. maxillam unam, praebe illi et ...

39. εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς· μήτι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται;

40. οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ· κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

41. τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ † τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς;

42. ἢ πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ σου· ἀδελφὲ, ἄφες, ἐκβάλω τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου· αὐτὸς τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ βλέπων; ὑποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

43. οὐ γάρ ἐστι δένδρον καλὸν, ποιοῦν καρπὸν σαπρόν· οὐδὲ δένδρον σαπρὸν, ποιοῦν καρπὸν καλόν.

44. ἕκαστον γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γινώσκεται· οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι σῦκα, οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσι σταφυλήν.

45. ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ πονηρόν· ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ.

46. τί δέ με καλεῖτε, κύριε, κύριε· καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;

47. πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρός με, καὶ ἀκούων μου τῶν λόγων, καὶ ποιῶν αὐτοὺς, ὑποδείξω ὑμῖν, τίνι ἐστὶν ὅμοιος.

48. ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, ὃς ἔσκαψε, καὶ ἐβάθυνε, καὶ ἔθηκε θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέ-

39. Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid [a] potest caecus caecum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt?

a) Matth. 15, 14.

40. Non est discipulus [a] super magistrum; perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus.

a) Matth. 10, 24.

41. Quid [a] autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quae in oculo tuo est, non consideras?

a) Matth. 7, 3–5.

42. Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater! sine, ejiciam festucam de oculo tuo; ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita! ejice primum trabem de oculo tuo; et tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui.

43. [a] Non est enim arbor bona, quae facit fructus malos; neque arbor mala, faciens fructum bonum.

a) v. 43–46. Matth. 7, 16–21.

44. Unaquaeque enim arbor de fructu suo cognoscitur; neque enim de spinis colligunt ficus; neque de rubo vindemiant uvam.

45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum; et malus homo de malo thesauro profert malum; ex [a] abundantia enim cordis os loquitur.

a) Matth. 12, 34. sq.

46. Quid autem vocatis me Domine, Domine: et non facitis, quae dico?

47. [a] Omnis, qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos; ostendam vobis, cui similis sit!

a) v. 47–49. Matth. 7, 24–27.

48. Similis est homini aedificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super [1]) petram; inun-

v. 41. Ed. omn. Er. St. omitt. τοῦ.

1) 1590. supra.

τραν· πλημμύρας δὲ γενομένης, προσέῤῥηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ὀκ ἴσχυσε σαλεῦσαι αὐτήν· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

49. ὁ δὲ ἀκόσας καὶ μὴ ποιήσας, ὅμοιός ἐςιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰκίαν ἐπὶ τὴν γῆν χωρὶς θεμελίȣ· ᾗ προσέῤῥηξεν ὁ ποταμός· καὶ εὐθέως ἔπεσε, καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα.

datione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere; fundata enim erat super [1]) petram.

49. Qui autem audit, et non facit; similis est homini aedificanti domum suam super [2]) terram sine fundamento; in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit; et facta est ruina domus illius magna.

Cap. VII.

1. Ἐπεὶ δὲ ἐπλήρωσε πάντα τὰ ῥήματα αὐτȣ̃ εἰς τὰς ἀκοὰς τȣ̃ λαȣ̃, εἰσῆλθεν εἰς καπερναύμ.

2. ἑκατοντάρχου δέ τινος δοῦλος, κακῶς ἔχων, ἤμελλε τελευτᾷν, ὃς ἦν αὐτῷ ἔντιμος.

3. ἀκούσας δὲ περὶ τȣ̃ ἰησȣ̃, ἀπέςειλε πρὸς αὐτὸν πρεσβυτέρȣς τῶν ἰȣδαίων, ἐρωτῶν αὐτὸν, ὅπως ἐλθὼν † διασώσῃ τὸν δȣ̃λον αὐτȣ̃.

4. οἱ δὲ παραγενόμενοι πρὸς τὸν ἰησȣ̃ν, παρεκάλȣν αὐτὸν σπȣδαίως, λέγοντες, ὅτι ἄξιός ἐςιν, ᾧ παρέξει τοῦτο·

5. ἀγαπᾷ γὰρ τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ᾠκοδόμησεν ἡμῖν.

6. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς ἐπορεύετο σὺν αὐτοῖς. ἤδη δὲ αὐτȣ̃ ȣ̓ μακρὰν ἀπέχοντος ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ὁ ἑκατόνταρχος φίλȣς, λέγων αὐτῷ· κύριε, μὴ σκύλλȣ· ȣ̓ γάρ εἰμι ἱκανὸς, ἵνα † ὑπὸ τὴν ςέγην μȣ εἰσέλθῃς.

7. διὸ οὐδὲ ἐμαυτὸν ἠξίωσα πρός σε ἐλθεῖν· ἀλλ' εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

8. καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξȣσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν ςρατιώτας· καὶ λέγω τȣ́τῳ· πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ· ἔρχȣ, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δȣ́λῳ μȣ· ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.

1. [a]) Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. a) v. 1–10. Matth. 8, 5–13.

2. Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus.

3. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judaeorum, rogans eum, ut veniret, et salvaret [3]) servum ejus.

4. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum solicite, dicentes ei: Quia dignus est, ut hoc illi praestes;

5. diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse aedificavit nobis.

6. Jesus autem ibat cum illis; et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari! non enim sum dignus, ut sub tectum meum intres.

7. Propter quod et me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te; sed dic verbo, et sanabitur puer meus.

8. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites; et dico huic: Vade! et vadit: et [4]) alii: Veni! et venit: et servo meo: Fac hoc! et facit.

---

v. 3. Ed. 1. Er. διασωσει. — v. 6. C. μȣ ὑπο την ςεγην.

1) 1590. supra. 2) 1590. supra. 3) 1590. sanaret. 4) 1590. alio.

9. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἰησοῦς, ἐθαύμασεν αὐτὸν· καὶ στραφεὶς, τῷ ἀκολουθοῦντι αὐτῷ ὄχλῳ εἶπε· λέγω ὑμῖν, † οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον.

9. Quo audito, Jesus miratus est; et conversus sequentibus se turbis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israël tantam fidem inveni!

10. καὶ ὑποστρέψαντες οἱ πεμφθέντες εἰς τὸν οἶκον, εὗρον τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα.

10. Et reversi, qui missi fuerant, domum, invenerunt servum, qui languerat, sanum.

11. καὶ ἐγένετο ἐν τῇ ἑξῆς, ἐπορεύετο εἰς πόλιν, καλουμένην ναΐν· καὶ συνεπορεύοντο αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοὶ, καὶ ὄχλος πολύς.

11. Et factum est: deinceps ibat [1]) in civitatem, quae vocatur Naim; et ibant cum eo discipuli ejus, et turba copiosa.

12. ὡς δὲ ἤγγισε τῇ πύλῃ τῆς πόλεως, καὶ ἰδοὺ, ἐξεκομίζετο † τεθνηκὼς, υἱὸς μονογενὴς τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ † χήρα· καὶ ὄχλος τῆς πόλεως ἱκανὸς † σὺν αὐτῇ.

12. Cum autem appropinquaret portae civitatis, ecce! defunctus efferebatur filius unicus matris suae; et haec vidua erat; et turba civitatis multa cum illa.

13. καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ κύριος, ἐσπλαγχνίσθη † ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπεν αὐτῇ· μὴ κλαῖε.

13. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere!

14. καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ· οἱ δὲ βαστάζοντες ἔστησαν. καὶ εἶπε· νεανίσκε, σοὶ λέγω· ἐγέρθητι.

14. Et accessit, et tetigit loculum, (Hi autem, qui portabant, steterunt.) et ait: Adolescens! tibi dico, surge.

15. καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς, καὶ ἤρξατο λαλεῖν· καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ.

15. Et resedit, qui erat mortuus, et coepit loqui. Et dedit illum matri suae.

16. ἔλαβε δὲ φόβος † πάντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεὸν, λέγοντες· ὅτι προφήτης μέγας ἐγήγερται ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ.

16. Accepit autem omnes timor; et magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis! et quia Deus visitavit plebem suam!

17. καὶ ἐξῆλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ.

17. Et exiit hic sermo in universam Judaeam de eo, et in omnem circa regionem.

18. καὶ ἀπήγγειλαν ἰωάννῃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων.

18. [a]) Et nunciaverunt Ioanni discipuli ejus de omnibus his.

a) v. 18–35. Matth. 11, 2–19.

19. καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ † ὁ ἰωάννης, ἔπεμψε πρὸς τὸν ἰησοῦν, λέγων· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν;

19. Et convocavit duos de discipulis suis Ioannes, et misit ad Jesum, dicens: Tu es, qui venturus es? an alium expectamus?

---

v. 9. C. οὔτε. — v. 12. Ed. 1. Er. τεθνικως. Ed. 2. Er. τεθνακως. — " Ed. omn. Er. add. ἦν. — "' Gb. ἦν συν. — v. 13. Ed. omn. Er. ἐπ' αὐτην. — v. 16. St. ἅπαντας. — v. 19. Ed. 1. Er. omitt. ὁ.

1) 1590. add. Jesus.

20. παραγενόμενοι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνδρες, εἶπον· ἰωάννης ὁ βαπτιςὴς ἀπέςαλκεν ἡμᾶς πρός σε, λέγων· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν;

21. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε πολλὲς ἀπὸ νόσων καὶ μαςίγων καὶ πνευμάτων πονηρῶν· καὶ τυφλοῖς πολλοῖς ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν.

22. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησῦς, εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἀπαγγείλατε ἰωάννῃ, ἃ εἴδετε καὶ ἠκέσατε· ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέπῦσι, χωλοὶ περιπατῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκέϋσι, νεκροὶ ἐγείρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.

23. καὶ μακάριός ἐςιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

24. ἀπελθόντων δὲ τῶν ἀγγέλων ἰωάννου, ἤρξατο λέγειν πρὸς † τοὺς ὄχλους περὶ ἰωάννου· τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;

25. ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ, οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ τρυφῇ ὑπάρχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσίν.

26. ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; προφήτην; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου.

27. οὗτός ἐςι, περὶ οὗ γέγραπται· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποςέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

28. λέγω γὰρ ὑμῖν· μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης ἰωάννϋ τῦ βαπτιςῦ ϋδείς ἐςιν· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῦ θεῦ, μείζων αὐτῦ ἐςι.

29. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀκούσας καὶ οἱ τελῶναι ἐδικαίωσαν τὸν θεὸν, βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα ἰωάννου.

20. Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es, qui venturus es? an alium expectamus?

21. (In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & caecis multis donavit visum.)

22. Et respondens, dixit illis: Euntes renunciate Ioanni, quae audistis, & vidistis: Quia caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur;

23. et beatus est, quicumque non fuerit scandalizatus in me.

24. Et cum discessissent nuncii Ioannis, coepit de Ioanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? arundinem [a] vento agitatam?

a) Eph. 4, 14.

25. Sed quid existis videre? hominem mollibus [a] vestimentis indutum? Ecce! qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in domibus regum sunt.

a) Matth. 3, 4.

26. Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis, et plus quam prophetam!

27. Hic est, de quo scriptum est: „Ecce! mitto angelum meum ante fa„ciem tuam, qui praeparabit viam tu„am ante te [a]."

a) Mal. 3, 1.

28. Dico enim vobis: Major inter natos mulierum propheta Ioanne Baptista nemo est; qui autem [a] minor est in regno Dei, major est illo.

a) Matth. 13, 17.

29. Et omnis populus audiens & publicani [a], justificaverunt Deum, baptizati baptismo Ioannis.

a) cf. c. 3, 12 sq.

---

v. 24. C. Mt. τοις οχλοις.

30. οἱ δὲ φαρισαῖοι καὶ οἱ νομικοὶ τὴν βȣλὴν τȣ̃ θεȣ̃ ἠθέτησαν εἰς ἑαυτȣ̀ς, μὴ βαπτισθέντες ὑπ᾽ αὐτȣ̃.

30. Pharisaei autem, & legisperiti consilium Dei spreverunt in semet ipsos, non baptizati ab eo.

31. † τίνι οὖν ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης; καὶ τίνι εἰσὶν ὅμοιοι;

31. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? & cui similes sunt?

32. ὅμοιοί εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις, καὶ προσφωνȣ̃σιν ἀλλήλοις, καὶ λέγȣσιν· ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ ȣ̓κ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ ȣ̓κ ἐκλαύσατε.

32. Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non saltastis; lamentavimus, & non plorastis.

33. ἐλήλυθε γὰρ ἰωάννης ὁ βαπτιςὴς, μήτε ἄρτον ἐσθίων, μήτε οἶνον πίνων· καὶ λέγετε· δαιμόνιον ἔχει.

33. Venit enim Ioannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis: Daemonium habet!

34. ἐλήλυθεν ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγετε· ἰδȣ̀, ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, † φίλος τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν.

34. Venit Filius hominis manducans, & bibens, & dicitis [a]: Ecce, homo devorator, & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum!

a) Matth. 9, 11.

35. καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς † πάντων.

35. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

36. ἠρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν φαρισαίων, ἵνα φάγῃ μετ᾽ αὐτοῦ· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φαρισαίȣ, *ἀνεκλίθη.

36. Rogabat autem illum quidam de Pharisaeis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisaei discubuit.

37. καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἐν τῇ πόλει, ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, ἐπιγνοῦσα, ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ φαρισαίȣ, κομίσασα ἀλάβαςρον μύρȣ,

37. Et ecce! mulier, quae erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod [1]) accubuisset in domo Pharisaei, attulit alabastrum unguenti;

38. καὶ ςᾶσα † παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω, κλαίȣσα, ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσι· καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε, καὶ κατεφίλει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤλειφε τῷ μύρῳ.

38. & stans retro secus pedes ejus, lacrymis coepit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat.

39. ἰδὼν δὲ ὁ φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτὸν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ, λέγων· οὗτος, εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν ἂν, τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ, ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ, ὅτι ἁμαρτωλός ἐςι.

39. Videns autem Pharisaeus, qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset propheta, sciret utique, quae & qualis est mulier, quae tangit eum; quia peccatrix est.

---

v. 31. Ed. omn. Er. add. *ειπε δε ὁ κυριος· τινι κ. τ. λ.* — v. 34. Ed. omn. Er. St. *τελ. φιλος.* — v. 35. Ed. 1. Er. omitt. *παντων.* — v. 38. Gb. *ὀπισω παρα κ. τ. λ.*

1) 1590. add. Jesus.

40. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· σίμων, ἔχω σοί τι εἰπεῖν. ὁ δέ φησι· διδάσκαλε, εἰπέ.

40. Et respondens Jesus, dixit ad illum: Simon! habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister! dic.

41. δύο χρεωφειλέται ἦσαν δανειςῇ τινι· ὁ εἷς ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια, ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα.

41. Duo debitores erant cuidam foeneratori; unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta;

42. μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο. τίς οὖν αὐτῶν, εἰπὲ, πλεῖον αὐτὸν ἀγαπήσει;

42. non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit?

43. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ σίμων, εἶπεν· ὑπολαμβάνω, ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· ὀρθῶς ἔκρινας.

43. Respondens Simon dixit: Aestimo, quia is, cui plus donavit. At ille dixit ei: Recte judicasti!

44. καὶ ςραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ σίμωνι ἔφη· βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα; εἰσῆλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν· ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέ μου τοὺς πόδας, καὶ ταῖς θριξὶ † τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμαξε.

44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in [1]) domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti; haec autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis suis tersit.

45. φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ, ἀφ᾽ ἧς εἰσῆλθον, οὐ † διέλιπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας.

45. Osculum mihi non dedisti; haec autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.

46. ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψέ μου τοὺς πόδας.

46. Oleo caput meum non unxisti; haec autem unguento unxit pedes meos.

47. οὗ χάριν, λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαὶ, ὅτι ἠγάπησε πολύ· ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ.

47. Propter quod dico tibi: Remittuntur [a)] ei peccata multa, quoniam dilexit multum! Cui autem minus dimittitur, minus diligit. a) 1 Petr. 4, 8.

48. εἶπε δὲ αὐτῇ· ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι.

48. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata [2])!

49. καὶ ἤρξαντο οἱ συνανακείμενοι λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· τίς οὗτός ἐςιν, ὃς καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν;

49. Et coeperunt, qui simul accumbebant, dicere intra se: Quis [a)] est hic, qui etiam peccata dimittit? a) cf. c. 5, 21.

50. εἶπε δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα· ἡ πίςις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην.

50. Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit; vade in pace!

CAP. VIII.

1. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς, καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ

1. Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates & castella,

v. 44. της κεφ. omitt. Gb. — v. 45. Ed. omn. Er. διελειπε.

1) 1590. om. in. 2) 1590. add. tua.

κώμην, κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ,

2. καὶ γυναῖκές τινες, αἳ ἦσαν τεθεραπευμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν, καὶ ἀσθενειῶν· μαρία, ἡ καλουμένη μαγδαληνὴ, ἀφ᾽ ἧς δαιμόνια ἑπτὰ ἐξεληλύθει,

3. καὶ ἰωάννα, γυνὴ χȣζᾶ, ἐπιτρόπȣ ἡρώδȣ, καὶ σεσάννα, καὶ ἕτεραι πολλαὶ, αἵτινες διηκόνȣν † αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς.

4. συνιόντος δὲ ὄχλȣ πολλȣ̃, καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτὸν, εἶπε διὰ παραβολῆς·

5. ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον † αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ κατεπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό.

6. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ φυὲν ἐξηράνθη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα.

7. καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν· καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν αὐτό.

8. καὶ ἕτερον ἔπεσεν † ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν· καὶ φυὲν ἐποίησε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. ταῦτα λέγων, ἐφώνει· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

9. ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, τίς εἴη ἡ παραβολὴ αὕτη.

10. ὁ δὲ εἶπεν· ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν.

11. ἔστι δὲ αὕτη ἡ παραβολή· ὁ σπόρος, ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ.

praedicans & evangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo,

2. et mulieres aliquae, quae erant curatae a spiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria [a], quae vocatur Magdalene, de qua septem daemonia exierant,

a) Marc. 16, 9.

3. et Ioanna uxor Chusae procuratoris Herodis, & Susanna, et aliae multae, quae ministrabant ei de facultatibus suis.

4. [a] Cum autem turba plurima convenirent, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem:

a) v. 4—15. Matth. 13, 1—23. Marc. 4, 1—20.

5. Exiit, qui seminat, seminare semen suum; & dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, & volucres coeli comederunt illud.

6. Et aliud cecidit supra petram; & natum aruit, quia non habebat humorem.

7. Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortae spinae suffocaverunt illud.

8. Et aliud cecidit in terram bonam; & ortum fecit fructum centuplum. Haec dicens clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat!

9. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quae esset haec parabola.

10. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, caeteris autem in parabolis; ut [a] videntes non videant, & audientes non intelligant.

a) Matth. 11, 25.

11. Est autem haec parabola: Semen est verbum Dei.

---

v. 3. Ed. 2. Er. Mt. *αὐτοις*. — v. 5. C. *ἑαυτȣ*. — v. 8. Mt. Gb. *εἰς*.

12. οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν, εἰσὶν οἱ ἀκούοντες· εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος, καὶ αἴρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν.

12. Qui autem secus viam, hi sunt, qui audiunt; deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.

13. οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἳ, ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον· καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἳ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται.

13. Nam qui supra petram; qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum; et hi radices non habent; [1]) qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.

14. τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας πεσὸν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνίγονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσι.

14. Quod autem in spinas cecidit; hi sunt, qui audierunt, et a solicitudinibus et divitiis et voluptatibus vitae, euntes suffocantur, et non referunt fructum.

15. τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν, οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, ἀκούσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι, καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ. †

15. Quod autem in bonam terram; hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.

16. οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν· ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας ἐπιτίθησιν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶς.

16. [a]) Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.

a) v. 16–18. Matth. 5, 15. Marc. 4, 21–25.

17. οὐ γάρ ἐστι κρυπτὸν, ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται· οὐδὲ ἀπόκρυφον, ὃ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

17. Non est enim occultum, quod non manifestetur; nec absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat.

18. βλέπετε οὖν, πῶς ἀκούετε· ὃς γὰρ † ἐὰν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ· καὶ ὃς † ἐὰν μὴ ἔχῃ, καὶ, ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

18. Videte ergo, quomodo audiatis! Qui [a]) enim habet, dabitur illi; et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

a) Matth. 13, 12.

19. παρεγένοντο δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον.

19. [a]) Venerunt autem ad illum mater et fratres ejus, et non poterant adire eum prae turba.

a) v. 19–21. Matth. 12, 46–50. Marc. 3, 31–35.

20. καὶ † ἀπηγγέλη αὐτῷ, λεγόντων· ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἑστήκασιν ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες.

20. Et nunciatum est illi: Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes te videre.

21. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε πρὸς αὐτούς· μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου

21. Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui

v. 15. C. add. ταυτα λεγων εφωνει· ὁ ἐχων ὠτα ἀκουειν, ἀκουετω. — v. 18. St. Gb. ἂν — "Gb. ἄν. — v. 20. Ed. 1. 2. Er. ἀπηγγελλη. Ed. 3. 4. 5. Er. ἀπηγγελθη.

1) 1590. quia.

οὗτοί εἰσιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες † αὐτόν.

22. καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς † ἐνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης. καὶ ἀνήχθησαν.

23. πλεόντων δὲ αὐτῶν, ἀφύπνωσε. καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμȣ εἰς τὴν λίμνην, καὶ συνεπληροῦντο, καὶ ἐκινδύνευον.

24. προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτὸν, λέγοντες· † ἐπιςάτα, ἐπιςάτα, ἀπολλύμεθα. ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τȣ̃ ὕδατος· καὶ ἐπαύσαντο, καὶ ἐγένετο γαλήνη.

25. εἶπε δὲ αὐτοῖς· πȣ̃ ἐςιν ἡ πίςις ὑμῶν; φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλȣς· τίς ἄρα ȣ̃τός ἐςιν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακȣ́ȣσιν αὐτῷ;

26. καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν γαδαρηνῶν, ἥτις ἐςὶν † ἀντιπέραν τῆς γαλιλαίας.

27. ἐξελθόντι δὲ † αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν, καὶ ἱμάτιον ȣ̓κ ἐνεδιδύσκετο, καὶ ἐν οἰκίᾳ ȣ̓κ ἔμενεν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς μνήμασιν.

28. ἰδὼν δὲ τὸν ἰησȣ̃ν, καὶ ἀνακράξας, προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπε· τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ θεοῦ † τοῦ ὑψίςου; δέομαί σου, μή με βασανίσῃς.

29. † παρήγγειλε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπȣ. πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτόν· καὶ ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσι

verbum Dei audiunt et faciunt.

22. [a] Factum est autem in una dierum; et ipse ascendit in naviculam, et discipuli ejus, et ait ad illos: Transfretemus trans stagnum! Et ascenderunt. a) v.22–25. Matth.8,23–27. Marc.4,35–41.

23. Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur [1]), et periclitabantur.

24. Accedentes autem, suscitaverunt eum, dicentes: Praeceptor! perimus. At ille surgens, increpavit ventum, et tempestatem aquae, et cessavit; et facta est tranquillitas.

25. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia [2]) et ventis et mari imperat, et obediunt ei?

26. [a] Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quae est contra Galilaeam. a) v.26–37. Matth.8,28–34. Marc.5,1–17.

27. Et cum [3]) egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat daemonium jam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.

28. Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum, et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi est? Jesu Fili Dei Altissimi! obsecro te, ne me torqueas.

29. Praecipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus cu-

---

v. 21. *αὐτον* omitt. Ed. 1. Er. Gb. — v. 22. Ed. omn. Er. *ἀνεβη*. — v. 24. C. *ἐπιςατα* semel. — v. 26. Ed. omn. Er. *ἀντιπερα*. — v. 27. Ed. 1. 2. Er. *τῳ αὐτῳ*. — v. 28. Ed. 1. 2. Er. omitt. *τȣ*. — v. 29. C. *παρηγγελλε*.

1) 1590. compellebantur. 2) 1590. om. et. 3) 1590. add. de navi.

καὶ πέδαις, φυλασσόμενος· καὶ διαῤῥήσσων τὰ δεσμὰ, ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος εἰς τὰς ἐρήμους.

stoditus, et ruptis vinculis agebatur a daemonio in deserta.

30. ἐπηρώτησε δὲ αὐτὸν ὁ ἰησοῦς, λέγων· τί σοί ἐστιν ὄνομα; ὁ δὲ εἶπε· λεγεών· ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν.

30. Interrogavit autem illum Jesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio; quia intraverant daemonia multa in eum.

31. καὶ † παρεκάλει αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς, εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν.

31. Et rogabant illum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent.

32. ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοιρῶν ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει· καὶ παρεκάλεν αὐτὸν, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς, εἰς ἐκείνες εἰσελθεῖν· καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς.

32. Erat autem ibi grex porcorum multorum, pascentium, in monte; et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis.

33. ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τῦ ἀνθρώπε, † εἰσῆλθεν εἰς τοὺς χοίρες· καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τῦ † κρημνῦ εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἀπεπνίγη.

33. Exierunt ergo daemonia ab homine, et intraverunt in porcos; et impetu abiit grex per praeceps in stagnum, et suffocatus est.

34. ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ † γεγενημένον, ἔφυγον· καὶ † ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὲς ἀγρές.

34. Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt, et nunciaverunt in civitatem et in villas.

35. ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ γεγονός. καὶ ἦλθον πρὸς τὸν ἰησοῦν, καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον, ἀφ᾽ οὗ τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ· καὶ ἐφοβήθησαν.

35. Exierunt autem videre, quod factum est, et venerunt ad Jesum; et invenerunt hominem sedentem, a quo daemonia exierant, vestitum ac sana mente ad pedes ejus, et timuerunt.

36. ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἰδόντες, πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς.

36. Nunciaverunt autem illis et qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione;

37. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς περιχώρου τῶν γαδαρηνῶν, ἀπελθεῖν ἀπ᾽ αὐτῶν· ὅτι φόβῳ μεγάλῳ συνείχοντο· αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, ὑπέστρεψεν.

37. et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, ut discederet ab ipsis; quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est.

38. ἐδέετο † δὲ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ, ἀφ᾽ οὗ † ἐξεληλύθει τὰ δαιμόνια, εἶναι σὺν αὐτῷ. ἀπέλυσε δὲ αὐτὸν ὁ ἰησοῦς, λέγων·

38. [a] Et rogabat illum vir, a quo daemonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens:

a) v. 38. 39. Marc. 5, 18–20.

39. † ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σε,

39. Redi in domum tuam, et nar-

v. 31. Ed. omn. Er. παρεκαλεν. — v. 33. Mt. εἰσηλθον. — Ed. 1. 2. Er. κριμνε. — v. 34. C. γενομενον. Gb. γεγονος. — "C. add. ἀπελθοντες. — v. 38. Ed. omn. Er. γαρ. — "C. τα δαιμονια ἐξεληλυθει. — v. 39. Ed. omn. Er. ὑποστρεψον.

καὶ διηγȣ̃, ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ θεός. καὶ ἀπῆλθε, καθ᾽ ὅλην τὴν πόλιν κηρύσσων, ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ ἰησȣ̃ς.

40. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑποςρέψαι τὸν ἰησȣ̃ν, ἀπεδέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος· ἦσαν γὰρ πάντες προςδοκῶντες αὐτόν.

41. καὶ ἰδȣ̀, ἦλθεν ἀνὴρ, ᾧ ὄνομα ἰάειρος, καὶ αὐτὸς ἄρχων τῆς συναγωγῆς ὑπῆρχε· καὶ πεσὼν παρὰ τȣ̀ς πόδας τȣ̃ ἰησȣ̃, παρεκάλει αὐτὸν, εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον αὐτȣ̃·

42. ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς ἐτῶν δώδεκα, καὶ αὕτη ἀπέθνησκεν. ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτὸν, οἱ ὄχλοι συνέπνιγον αὐτόν.

43. καὶ γυνὴ, ȣ̃σα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ ἐτῶν δώδεκα, ἥτις † ἰατροῖς προσαναλώσασα ὅλον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν ὑπ᾽ οὐδενὸς θεραπευθῆναι,

44. προσελθȣ̃σα † ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ παραχρῆμα ἔςη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς.

45. καὶ εἶπεν ὁ ἰησȣ̃ς· τίς ὁ ἁψάμενός μȣ; ἀρνȣμένων δὲ πάντων, εἶπεν ὁ πέτρος, καὶ οἱ † μετ᾽ αὐτȣ̃· ἐπιςάτα, οἱ ὄχλοι συνέχȣσί σε καὶ ἀποθλίβȣσι· καὶ λέγεις· τίς ὁ ἁψάμενός μου;

46. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς εἶπεν· ἥψατό μȣ τίς· ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθȣ̃σαν ἀπ᾽ ἐμοῦ.

47. ἰδȣ̃σα δὲ ἡ γυνὴ, ὅτι ȣ̓κ ἔλαθε, τρέμȣσα ἦλθε, καὶ προσπεσȣ̃σα αὐτῷ, δι᾽ ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα.

48. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· θάρσει, θύγατερ· ἡ πίςις σȣ σέσωκέ σε· πορεύȣ εἰς εἰρήνην.

ra, quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, praedicans, quanta illi fecisset Jesus.

40. [a] Factum est autem, cum rediisset Jesus, excepit illum turba. Erant enim omnes exspectantes eum.

a) v. 40–56. Matth. 9, 1. 18–26. Marc. 5, 21–43.

41. Et ecce! venit vir, cui nomen Jairus, et ipse princeps synagogae erat; et cecidit ad pedes Jesu, rogans eum, ut intraret in domum ejus,

42. quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et haec moriebatur. Et contingit, dum iret, a turbis comprimebatur.

43. Et mulier quaedam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quae in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari,

44. accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus; et confestim stetit fluxus sanguinis ejus.

45. Et ait Jesus: Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, et qui cum illo erant: Praeceptor! turbae te comprimunt et affligunt, et dicis: Quis me tetigit?

46. Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis; nam [1]) ego novi virtutem de me exiisse.

47. Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et procidit ante pedes ejus; et ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo; et quemadmodum confestim sanata sit.

48. At ipse dixit ei: Filia! fides tua salvam te fecit; vade in pace!

---

v. 43. Ed. omn. Er. St. εἰς ἰατρȣς. — v. 44. Ed. omn. Er. add. δε. — v. 45. Gb. συν αὐτῳ.

1) 1590. add. et.

49. ἔτι † αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λέγων αὐτῷ· ὅτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου· μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον.

49. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogae, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum.

50. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀκούσας, ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων· μὴ φοβοῦ· μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται.

50. Jesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellae: Noli timere, crede tantum, et salva erit.

51. † ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν οὐδένα, εἰ μὴ πέτρον καὶ † ἰωάννην καὶ ἰάκωβον, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μητέρα.

51. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi [a] Petrum et Jacobum et Ioannem, et patrem et matrem puellae. a) Matth. 17, 1.

52. ἔκλαιον δὲ πάντες, καὶ ἐκόπτοντο αὐτήν. ὁ δὲ εἶπε· μὴ κλαίετε· οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει.

52. Flebant autem omnes, et plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere! non est mortua puella, sed dormit [a]. a) Joh. 11, 11.

53. καὶ κατεγέλων αὐτοῦ, εἰδότες, ὅτι ἀπέθανεν.

53. Et deridebant eum, scientes, quod mortua esset.

54. αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς, ἐφώνησε, λέγων· ἡ παῖς, ἐγείρου.

54. Ipse autem tenens manum ejus clamavit, dicens: Puella, surge!

55. καὶ ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα. καὶ διέταξεν, αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν.

55. Et reversus est spiritus ejus; et surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare.

56. καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς· ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς, μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός.

56. Et stupuerunt parentes ejus, quibus praecepit [a], ne alicui dicerent, quod factum erat. a) Matth. 8, 4.

CAP. IX.

1. Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα †, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.

1. [a] Convocatis autem [1]) duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia daemonia, et ut languores curarent. a) v. 1–6. Matth. 10, 1. sqq. Marc. 6, 7–13.

2. καὶ ἀπέστειλεν αὐτούς, κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀσθενοῦντας.

2. Et misit illos praedicare regnum Dei, & sanare infirmos.

3. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδὲν αἴρετε εἰς τὴν ὁδόν, μήτε † ῥάβδον, μήτε πήραν, μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον, μήτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν.

3. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis;

4. καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε, ἐκεῖ μένετε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε.

4. et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis,

v. 49. C. add. δε. — v. 51. C. St. Mt. εἰσελθων. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ιακωβον και ιωαννην. — v. 1. C. St. add. μαθητας. — v. 3. C. St. Mt. ῥαβδους.

1) 1590. add. Jesus.

5. καὶ ὅσοι † ἐὰν μὴ † δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινάξατε, εἰς μαρτύριον ἐπ᾽ αὐτούς.

5. Et quicumque non receperint vos; exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos.

6. ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώμας, εὐαγγελιζόμενοι † καὶ θεραπεύοντες πανταχοῦ.

6. Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes et curantes ubique.

7. ἤκεσε δὲ ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτᾶ πάντα· καὶ διηπόρει, διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων, ὅτι ἰωάννης ἐγήγερται † ἐκ νεκρῶν.

7. [a] Audivit autem Herodes tetrarcha omnia, quae fiebant ab eo, et haesitabat eo, quod diceretur

a) v. 7–9. Luc. 3, 19. sqq. Matth. 14, 1. sqq. Marc. 6, 14–29.

8. ὑπό τινων δὲ, ὅτι ἠλίας ἐφάνη· ἄλλων δὲ, ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων ἀνέςη.

8. a quibusdam: Quia Ioannes surrexit a mortuis! a quibusdam vero: Quia Elias apparuit! ab aliis autem: Quia propheta unus de antiquis surrexit!

9. καὶ εἶπεν ἡρώδης· ἰωάννην ἐγὼ † ἀπεκεφάλισα· τίς δέ ἐςιν οὗτος, περὶ οὗ ἐγὼ ἀκέω τοιαῦτα; καὶ ἐζήτει ἰδεῖν αὐτόν.

9. Et ait Herodes: Ioannem ego decollavi; quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quaerebat [a] videre eum.

a) c. 23, 8.

10. καὶ ὑποςρέψαντες οἱ ἀπόςολοι διηγήσαντο αὐτῷ, ὅσα ἐποίησαν· καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς, ὑπεχώρησε κατ᾽ ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον πόλεως, καλεμένης βηθσαϊδά.

10. [a] Et reversi Apostoli, narraverunt illi, quaecumque fecerunt; et assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidae.

a) v. 10–17. Matth. 14, 13–21. Marc. 6, 30–44. Joh. 6, 2–15.

11. οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες, ἠκολούθησαν αὐτῷ. καὶ δεξάμενος αὐτοὺς, ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας ἰᾶτο.

11. Quod cum cognovissent turbae, secutae sunt illum; et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, & eos, qui cura indigebant, sanabat.

12. ἡ δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν. προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ· ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, ἵνα † ἀπελθόντες εἰς τὰς κύκλῳ κώμας καὶ τοὺς ἀγροὺς, καταλύσωσι, καὶ εὕρωσιν ἐπισιτισμόν· ὅτι ὧδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν.

12. Dies autem coeperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas! ut euntes in castella, villasque, quae circa sunt, divertant, & inveniant escas; quia hic in loco deserto sumus.

13. εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν· οἱ δὲ εἶπον· οὐκ εἰσὶν ἡμῖν † πλεῖον ἢ πέντε ἄρτοι καὶ † ἰχθύες δύο, εἰ μή τι πορευθέντες

13. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare! At illi dixerunt: Non sunt nobis plus, quam quinque panes, & duo pisces; nisi forte nos eamus,

---

v. 5. Gb. ἀν. — ''Ed. 1. Er. δεχωνται. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. δεξονται. — v. 6. Ed. 3. Er. δε pro και. — v. 7. C. ἀπο των νεκρων. — v. 9. Ed. omn. Er. ἀπεκεφαλησα. — v. 12. Gb. πορευθεντες. — v. 13. Ed. omn. Er. πλειω. — ''Ed. omn. Er. St. δυο ἰχθυες.

ἡμεῖς † ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν
† λαὸν τοῦτον βρώματα.
14. ἦσαν γὰρ ὡσεὶ ἄνδρες πεντα-
κισχίλιοι. εἶπε δὲ πρὸς τὲς μαθητὰς
αὐτοῦ· κατακλίνατε αὐτοὺς † κλισίας
ἀνὰ πεντήκοντα.
15. καὶ ἐποίησαν † οὕτως, καὶ
† ἀνέκλιναν ἅπαντας.
16. λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους,
καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς
τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησεν αὐτοὺς, καὶ
κατέκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς,
παρατιθέναι τῷ ὄχλῳ.
17. καὶ ἔφαγον, καὶ ἐχορτάσθη-
σαν πάντες· καὶ ἤρθη τὸ περισσεῦσαν
αὐτοῖς κλασμάτων, κόφινοι δώδεκα.

18. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν
προσευχόμενον καταμόνας, συνῆσαν
αὐτῷ οἱ μαθηταί· καὶ ἐπηρώτησεν
αὐτοὺς, λέγων· τίνα με λέγεσιν οἱ
ὄχλοι εἶναι;
19. οἱ δὲ ἀποκριθέντες, εἶπον·
ἰωάννην τὸν βαπτιςήν· ἄλλοι δὲ, ἠ-
λίαν· ἄλλοι δὲ, ὅτι προφήτης τις τῶν
ἀρχαίων ἀνέςη.
20. εἶπε δὲ αὐτοῖς· ὑμεῖς δὲ τίνα
με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ † πέ-
τρος, εἶπε· τὸν χριςὸν τοῦ θεοῦ.
21. ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς, παρ-
ήγγειλε, μηδενὶ † εἰπεῖν τοῦτο,
22. εἰπών· ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπε πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδο-
κιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ
ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀπο-
κτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερ-
θῆναι.
23. ἔλεγε δὲ πρὸς πάντας· εἴ τις
θέλει ὀπίσω με † ἐλθεῖν, ἀπαρνησά-
σθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν ςαυρὸν

& emamus in omnem hanc turbam
escas.
14. Erant autem fere viri quinque
millia. Ait autem ad discipulos suos:
Facite illos discumbere per convivia
quinquagenos.
15. Et ita fecerunt. Et [1]) discum-
bere fecerunt omnes.
16. Acceptis autem quinque pani-
bus et duobus piscibus, respexit in coe-
lum, & benedixit illis; & fregit, &
distribuit discipulis suis, ut ponerent
ante turbas.
17. Et manducaverunt omnes, &
saturati sunt. Et sublatum est, quod
superfuit illis, fragmentorum cophini
duodecim.
18. [a]) Et factum est, cum solus es-
set orans, erant cum illo et discipuli;
& interrogavit illos, dicens: Quem me
dicunt esse turbae?

a) v. 18–27. Matth. 16, 13–28. Marc. 8, 27–39.

19. At illi responderunt, & dixe-
runt: Ioannem Baptistam, alii autem
Eliam, alii vero, quia unus propheta
de prioribus surrexit.
20. Dixit autem illis: Vos autem,
quem me esse dicitis? Respondens Si-
mon Petrus, dixit: Christum Dei.
21. At ille increpans illos, praece-
pit, ne cui dicerent hoc,
22. dicens: Quia [a]) oportet Filium
hominis multa pati, & reprobari a Se-
nioribus, & principibus Sacerdotum,
& Scribis, et occidi, & tertia die re-
surgere.

a) Matth. 16, 21.

23. Dicebat autem ad omnes: Si
quis [a]) vult post me venire, abneget
semetipsum; & tollat crucem suam quo-

v. 13. ‴ C. ἀγορασομεν. — ‴ Ed. 1. Er. ὀχλον. — v. 14. Ed. 3. 4. 5. Er. κλισιως. — v. 15. St. Mt. Gb. ςτω. — ″ Ed. omn. Er. St. κατεκλιναν. — v. 20. Gb. ὁ πετρος. — v. 21. Gb. λεγειν. — v. 23. Gb. ἐρχεσθαι, ἀρνησασθω.

1) 1590. et discubuerunt omnes.

αὐτοῦ † καθ᾽ ἡμέραν, καὶ ἀκολεθείτω μοι.

tidie, & sequatur me. a) Matth 10,38.sqq.

24. ὅς γὰρ † ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ᾽ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν.

24. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam; nam, qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam.

25. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, κερδήσας τὸν κόσμον ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέσας, ἢ ζημιωθείς;

25. Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat?

26. ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγες, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπε ἐπαισχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.

26. Nam qui [a] me erubuerit, et meos sermones; hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum.
a) c. 12, 9. Matth. 10, 32. sq.

27. λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς· εἰσί τινες τῶν ὧδε † ἑςώτων, οἳ οὐ μὴ † γεύσονται θανάτε, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

27. Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec [a] videant regnum Dei.
a) c. 22, 18. Matth. 26, 64.

28. ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λόγες † τέτες, ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτὼ, καὶ παραλαβὼν † πέτρον, καὶ ἰωάννην, καὶ ἰάκωβον, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, προσεύξασθαι.

28. [a] Factum est autem post haec verba fere dies octo, et assumpsit Petrum, & Jacobum, & Ioannem, & ascendit in montem, ut oraret.
a) v. 28–36. Matth. 17, 1–13. Marc. 9, 1–12.

29. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ † προσεύχεσθαι αὐτὸν τὸ εἶδος τοῦ προσώπε αὐτοῦ ἕτερον, καὶ ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαςράπτων.

29. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera; et vestitus ejus albus & refulgens.

30. καὶ ἰδὲ, ἄνδρες δύο συνελάλεν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν μωσῆς καὶ ἠλίας·

30. Et ecce! duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses et Elias,

31. οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν ἱερεσαλήμ.

31. visi in majestate, & dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem.

32. ὁ δὲ πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ. διαγρηγορήσαντες δὲ εἶδον τὴν δόξαν αὐτε, καὶ τὲς δύο ἄνδρας τὲς συνεςῶτας αὐτῷ.

32. Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros, qui stabant cum illo.

33. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαχωρίζεσθαι αὐτὲς ἀπ᾽ αὐτε, εἶπεν † ὁ πέτρος πρὸς τὸν ἰησεν· ἐπιςάτα, καλόν ἐςιν

33. Et factum est, cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Praeceptor! bonum est nos hic esse; et fa-

v. 23. "C. Mt. omitt. καθ᾽ ἡμέραν. — v. 24. St. Gb. ἂν. — v. 27. Ed. omn. Er. St. ἑςηκοτων. — "Mt. Gb. γευσωνται. — v. 28. Ed. 3. 4. 5. Er. omitt. τετες. — Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. add. τον. — v. 29. Ed. 1. 2. Er. προσευξασθαι. — v. 33. ὁ omitt. Mt.

ἡμᾶς, ὧδε εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς, μίαν σοι, καὶ † μίαν μωσεῖ, καὶ μίαν ἠλίᾳ· μὴ εἰδὼς, ὃ λέγει.

34. ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νεφέλη, καὶ ἐπεσκίασεν αὐτούς. ἐφοβήθησαν δὲ ἐν τῷ ἐκείνους εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην.

35. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε.

36. καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὑρέθη ὁ ἰησοῦς μόνος· καὶ αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐδὲν, ὧν ἑωράκασι.

37. ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, κατελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

38. καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησε, λέγων· διδάσκαλε, δέομαί σου, † ἐπίβλεψαι ἐπὶ τὸν υἱόν μου, ὅτι μονογενής ἐστί μοι·

39. καὶ ἰδοὺ, πνεῦμα λαμβάνει αὐτὸν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετὰ ἀφροῦ, καὶ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ᾽ αὐτοῦ, συντρίβον αὐτόν.

40. καὶ ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου, ἵνα † ἐκβάλωσιν αὐτὸ, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν.

41. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν· ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; προσάγαγε † ὧδε τὸν υἱόν σου.

42. ἔτι δὲ προσερχομένου αὐτοῦ, ἔῤῥηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον, καὶ συνεσπάραξεν. ἐπετίμησε δὲ ὁ ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, καὶ ἰάσατο τὸν παῖδα, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ.

43. ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ θεοῦ. πάντων δὲ θαυμαζόντων ἐπὶ πᾶσιν, οἷς † ἐποί-

ciamus tria tabernacula, unum Tibi, & unum Moysi, & unum Eliae; nesciens quid diceret.

34. Haec autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos: & timuerunt, intrantibus illis in nubem.

35. Et vox facta est de nube, dicens [a]: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite!

a) Matth. 3, 17. 12, 18. Marc. 1, 11. 2 Petr. 1, 16. sqq.

36. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his, quae viderant.

37. [a] Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa.

a) v. 37–43. Matth. 17, 14–21. Marc. 9, 13–28.

38. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister! obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi.

39. Et ecce! spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum:

40. Et rogavi discipulos tuos, ut ejicerent illum, & non potuerunt.

41. Respondens autem Jesus, dixit: O generatio infidelis, & perversa! usquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum!

42. Et cum accederet elisit illum daemonium, & dissipavit.

43. Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus.

44. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei; omnibusque mirantibus in omnibus, quae faciebat, di-

---

v. 33. "Ed. omn. Er. St. μωσει μιαν. — v. 38. St. ἐπιβλεψον. — v. 40. Ed. omn. Er. St. ἐκβαλλωσιν. — v. 41. C. et Mt. τον υἱον σου ὧδε. — v. 43. Gb. ἐποιει.

ησεν † ὁ ἰησοῦς, εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ·

44. θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγȣς τȣ́τȣς· ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπȣ μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

45. οἱ δὲ ἠγνόȣν τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ᾽ αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό· καὶ ἐφοβȣ̃ντο ἐρωτῆσαι αὐτὸν περὶ τȣ̃ ῥήματος τȣ́τȣ.

46. εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν.

47. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς, ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενος † παιδίȣ, ἔςησεν αὐτὸ παρ᾽ ἑαυτῷ,

48. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὃς ἐὰν δέξηται τȣ̃το τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μȣ, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποςείλαντά με. ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔςαι μέγας.

49. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰωάννης, εἶπεν· ἐπιςάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σȣ ἐκβάλλοντα † τὰ δαιμόνια, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀκολȣθεῖ μεθ᾽ ἡμῶν.

50. καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ ἰησοῦς· μὴ κωλύετε· ὃς γὰρ οὐκ ἔςι καθ᾽ † ἡμῶν, ὑπὲρ † ἡμῶν ἐςιν.

51. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐςήριξε τοῦ πορεύεσθαι εἰς ἰερȣσαλήμ.

52. καὶ ἀπέςειλεν ἀγγέλȣς πρὸ προσώπȣ αὐτοῦ· καὶ πορευθέντες εἰσῆλθον εἰς κώμην † σαμαρειτῶν, ὥςε ἑτοιμάσαι αὐτῷ.

53. καὶ οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς ἰερȣσαλήμ.

xit [a] ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos! Filius enim hominis futurum est, ut tradatur in manus hominum. a) v. 44. sq. Matth. 17, 22. sqq. Marc. 9, 29–32.

45. At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.

46. [a] Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset.
a) v. 46–50. Matth. 18, 1–9. Marc. 9, 32–38.

47. At Jesus videns [a] cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, a) Joh. 2, 24. sq.

48. & ait illis: Quicumque [a] susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit; & quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est. a) Matth. 10, 40.

49. Respondens autem Ioannes, dixit: Praeceptor! vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem daemonia, & prohibuimus eum; quia non sequitur [1]) nobiscum.

50. Et ait ad illum Jesus: Nolite prohibere! qui enim [a] non est adversum vos, pro vobis est. a) c. 11, 23. 1 Cor. 12, 3.

51. Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit, ut iret in Jerusalem.

52. Et misit nuncios ante conspectum suum; & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi.

53. Et non receperunt eum; quia [a] facies ejus erat euntis in Jerusalem.
a) Joh. 4, 9.

---

v. 43. "Ed. omn. Er. omitt. ὁ ἰησȣς. — v. 47. C. παιδιον. — v. 49. C. Mt. omitt. τα. — v. 50. Gb. bis ὑμων. — v. 52. Ed. omn. Er. σαμαριτων.

1) 1590. sequitur nos.

54. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἰάκωβος καὶ ἰωάννης, εἶπον· κύριε, θέλεις, εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλῶσαι αὐτοὺς, ὡς καὶ ἠλίας ἐποίησε;

54. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus & Ioannes, dixerunt: Domine! vis dicimus, ut ignis [a] descendat de coelo, & consumat illos?

a) 4 Reg. 1, 10–12.

55. ϛραφεὶς δὲ † ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν· οὐκ οἴδατε, οἵου πνεύματός ἐϛε ὑμεῖς.

55. Et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis, cujus spiritus estis!

56. † ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπȣ οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην.

56. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

57. ἐγένετο δὲ, πορευομένων αὐτῶν, ἐν τῇ ὁδῷ εἶπέ τις πρὸς αὐτόν· ἀκολȣθήσω σοι, ὅπȣ ἂν ἀπέρχῃ, † κύριε.

57. [a] Factum est autem: ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te, quocumque ieris!

a) v. 57–62. Matth. 8, 19–22.

58. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχȣσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπȣ οὐκ ἔχει, ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

58. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres coeli nidos; Filius autem hominis non habet, ubi caput [1]) reclinet.

59. εἶπε δὲ πρὸς ἕτερον· ἀκολούθει μοι. ὁ δὲ εἶπε· κύριε, † ἐπίτρεψόν μοι ἀπελθόντι πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μȣ.

59. Ait autem ad alterum: Sequere me! Ille autem dixit: Domine! permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.

60. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ ἀπελθὼν † διάγγειλε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

60. Dixitque ei Jesus: Sine! ut mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade, & annuncia regnum Dei!

61. εἶπε δὲ καὶ ἕτερος· ἀκολȣθήσω σοι, κύριε· πρῶτον δὲ † ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μȣ.

61. Et ait alter: Sequar te, Domine! sed permitte mihi primum renunciare his, quae domi sunt.

62. εἶπε δὲ † πρὸς αὐτὸν ὁ ἰησοῦς· οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐϛιν εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃.

62. Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.

Cap. X.

1. μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρȣς ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπ-

1. Post haec autem designavit Dominus & alios septuaginta duos, & mi-

v. 55. Ed. omn. Er. add. ὁ ἰησȣς. — v. 56. ὁ γαρ usque σωσαι omitt. Gb. — v. 57. Ed. omn. Er. omitt. κυριε. — v. 59. Ed. 1. 2. Er. ἐπιϛρεψον. — v. 60. Ed. 1. 2. 3. Er. Gb. Mt. διαγγελλε. C. διαγγελε. — v. 61. Ed. 1. 2. Er. ἐπιϛρεψον. — v. 62. C. Mt. ὁ ἰησȣς προς ἀυτον.

1) 1590. add. suum.

ἔςειλεν αὐτὲς ἀνά δύο πρὸ προσώπε αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον, οὗ ἔμελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι.

2. ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς· ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίε τοῦ θερισμοῦ, ὅπως † ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

3. ὑπάγετε· ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποςέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων.

4. μὴ βαςάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν, μηδὲ ὑποδήματα· καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε.

5. εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶτον λέγετε· εἰρήνη τῷ οἴκῳ τέτῳ.

6. καὶ ἐὰν † ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν· εἰ δὲ μήγε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει.

7. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε, ἐσθίοντες καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν· ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐςι. μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν.

8. καὶ εἰς ἣν † δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ δέχωνται ὑμᾶς, ἐσθίετε τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν.

9. καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθενεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς· ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

10. εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς τὰς πλατείας αὐτῆς, εἴπατε·

11. καὶ τὸν κονιορτὸν, † τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν, ἀπομασσόμεθα ὑμῖν· πλὴν τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ἤγγικεν † ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

12. λέγω † ὑμῖν, ὅτι σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔςαι, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

sit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem & locum, quo erat ipse venturus.

2. Et dicebat illis: Messis a) quidem multa, operarii autem pauci; rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. a) Matth. 9, 37. sq.

3. Ite! ecce! ego mitto vos, sicut agnos inter lupos;

4. a) nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, & neminem per viam salutaveritis. a) v. 4. sqq. cf. Matth. 10, 9. sqq.

5. In quamcunque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui!

6. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur.

7. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes, quae apud illos sunt; dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum.

8. Et in quamcunque civitatem intraveritis, & susceperint vos, manducate, quae apponuntur vobis;

9. & curate infirmos, qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei!

10. In quamcunque autem civitatem intraveritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite:

11. Etiam pulverem, qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos! tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei.

12. Dico vobis: Quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati.

---

v. 2. Ed. omn. Er. *ἐκβαλλῃ*. — v. 6. Ed. 3. 4. 5. Er. *ἐαν μεν*. — v. 8. Ed. omn. Er. Mt. omitt. *δ'*. — v. 11. C. omitt. *τον*. — "*ἐφ' ὑμας* omitt. Gb. — v. 12. C. add. *δε*.

13. οὐαί σοι, χοραζὶν, οὐαί σοι, βηθσαϊδά· ὅτι, εἰ ἐν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι μετενόησαν.

14. πλὴν τύρῳ καὶ σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔςαι ἐν τῇ κρίσει, ἢ ὑμῖν.

15. καὶ σὺ καπερναοὺμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδȢ καταβιβασθήσῃ.

16. ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν ἀποςείλαντά με.

17. ὑπέςρεψαν δὲ οἱ ἑβδομήκοντα μετὰ χαρᾶς, λέγοντες· κύριε, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματί σȢ.

18. εἶπε δὲ αὐτοῖς· ἐθεώρȢν τὸν σατανᾶν ὡς ἀςραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα.

19. ἰδοὺ, δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξȢσίαν τȢ͂ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τȢ͂ ἐχθρȢ͂· καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ † ἀδικήσῃ.

20. πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ †, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

21. ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ὁ ἰησȢ͂ς, καὶ εἶπεν· ἐξομολογȢ͂μαί σοι, πάτερ, κύριε τȢ͂ ȢρανȢ͂ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· ναί, ὁ πατὴρ, ὅτι Ȣ̔́τως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σȢ.

22. † πάντα † μοι παρεδόθη ὑπὸ τȢ͂ πατρός μȢ· καὶ Ȣ̓δεὶς γινώσκει, τίς ἐςιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς

13. a) Vae tibi, Corozain! vae tibi Bethsaida! quia, si in Tyro & Sidone factae fuissent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes poeniterent. a) v. 13–15. Matth. 11, 21–23.

14. Verumtamen Tyro & Sidoni remissius erit in judicio, quam vobis.

15. Et tu, Capharnaum! usque ad coelum exaltata, usque ad infernum demergeris!

16. Qui vos audit a), me audit; & qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me. a) Matth. 10, 40. Joh. 13, 20.

17. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine! etiam daemonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.

18. Et ait illis: Videbam a) satanam sicut fulgur de coelo cadentem. a) Joh. 12, 31.

19. Ecce! dedi a) vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici; & nihil vobis nocebit. a) Marc. 16, 17. sq.

20. Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in coelis.

21. In ipsa hora exultavit [1]) Spiritu sancto, & dixit a): Confiteor tibi, Pater, Domine coeli & terrae! quod abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Etiam, Pater! quoniam sic placuit ante te. a) v. 21. 22. Matth. 11, 25. sqq.

22. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo; et nemo scit, quis sit Filius, nisi Pater; & quis sit Pater, nisi Fi-

v. 19. Ed. omn. Er. ἀδικησει. — v. 20. Ed. 3. 4. 5. Er. δε μαλλον. — v. 22. C. et Mt. add. και ςραφεις προς τȢς μαθητας, ειπε· — "Ed. omn. Er. παρεδοθη μοι.

1) 1590. add. in.

ἐςὶν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βέληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

lius, & cui voluerit Filius revelare.

23. καὶ ςραφεὶς πρὸς τὲς μαθητὰς, κατ᾽ ἰδίαν εἶπε· μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες, † ἃ βλέπετε.

23. Et conversus ad discipulos suos, [1]) dixit: Beati [a]) oculi, qui vident, quae vos videtis!

a) Matth. 13, 16. sq.

24. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν, ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ ὐκ εἶδον· καὶ ἀκῦσαι, ἃ ἀκέετε, καὶ ὐκ ἤκεσαν.

24. Dico enim vobis: Quod multi prophetae et reges voluerunt videre, quae vos videtis & non viderunt; & audire, quae auditis, & non audierunt.

25. καὶ ἰδοὺ, νομικός τις ἀνέςη, ἐκπειράζων αὐτὸν, καὶ λέγων· διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit, tentans illum, et dicens: Magister! quid faciendo vitam aeternam possidebo?

26. ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγινώσκεις;

26. At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodo legis?

27. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σε, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σε, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σε, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σε· καὶ τὸν πλησίον σε ὡς σεαυτόν.

27. Ille respondens dixit: „Diliges „[a]) Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex „omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua; & proximum [b]) tuum sicut te „ipsum."

a) Deut. 6, 5. b) Lev. 19, 18.

28. εἶπε δὲ αὐτῷ· ὀρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ.

28. Dixitque illi: Recte respondisti! hoc fac, & vives [a])!

a) Rom. 10, 5.

29. ὁ δὲ, θέλων δικαιοῦν ἑαυτὸν, εἶπε πρὸς τὸν ἰησοῦν· καὶ τίς ἐςί μυ πλησίον;

29. Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus?

30. ὑπολαβὼν δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν· ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ ἱερυσαλὴμ εἰς ἱεριχὼ, καὶ λῃςαῖς περιέπεσεν, οἳ καὶ † ἐκδύσαντες αὐτὸν, καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα.

30. Suscipiens [2]) autem Jesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum; et plagis impositis, abierunt semivivo relicto.

31. κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεύς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἀντιπαρῆλθεν.

31. Accidit autem, ut Sacerdos quidam descenderet eadem via; et viso illo, praeterivit.

32. ὁμοίως δὲ καὶ λευΐτης, γενόμενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν, ἀντιπαρῆλθε.

32. Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum, pertransiit.

33. † σαμαρείτης δέ τις ὁδεύων, ἦλθε κατ᾽ αὐτὸν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἐσπλαγχνίσθη.

33. Samaritanus [a]) autem quidam iter faciens, venit secus eum, et videns eum, misericordia motus est;

a) Joh. 4, 9.

---

v. 23. Ed. omn. Er. ἁ ὑμεις βλεπετε. — v. 30. Ed. omn. Er. ἐξεδυσαν. — v. 33. Ed. omn. Er. σαμαριτης.

1) 1593. dicit. 2) 1590. Suspiciens.

34. καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπιβιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν † αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον, καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ.

34. et appropinquans alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum; et imponens illum in jumentum suum, duxit in stabulum, et curam ejus egit.

35. καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐξελθὼν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκε τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἐπιμελήθητι αὐτοῦ· καὶ ὅ, τι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι.

35. Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait: Curam illius habe! et quodcumque supererogaveris, ego, cum rediero, reddam tibi.

36. τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν † πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς;

36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?

37. ὁ δὲ εἶπεν· ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ᾽ αὐτοῦ. εἶπεν † οὖν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· πορεύε, καὶ σὺ ποίει ὁμοίως.

37. At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus: Vade, et tu fac similiter!

38. ἐγένετο δὲ, ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτοὺς, καὶ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς κώμην τινά· γυνὴ δέ τις, ὀνόματι μάρθα, ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

38. Factum est autem, dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum; et mulier quaedam Martha [a] nomine, excepit illum in domum suam:

a) Joh. 11, 1. 12, 2. 3.

39. καὶ τῇδε ἦν ἀδελφὴ καλεμένη μαρία, ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον αὐτοῦ.

39. Et huic erat soror nomine Maria, quae etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.

40. ἡ δὲ μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν· ἐπιστᾶσα δὲ εἶπε· κύριε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἡ ἀδελφή με μόνην με † κατέλιπε διακονεῖν; εἰπὲ οὖν αὐτῇ, ἵνα μοι συναντιλάβηται.

40. Martha autem satagebat circa frequens ministerium; quae stetit, et ait: Domine! non est tibi curae, quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, ut me adjuvet.

41. ἀποκριθεὶς δὲ † εἶπεν αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· μάρθα, μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά.

41. Et respondens, dixit illi Dominus: Martha, Martha! solicita es, et turbaris erga plurima;

42. ἑνὸς δέ ἐστι χρεία. μαρία † δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ᾽ αὐτῆς.

42. porro unum est necessarium. Maria optimam [a] partem elegit, quae non auferetur ab ea. a) Matth. 6, 20. 33.

Cap. XI.

1. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύ-

1. Et factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit u-

v. 34. C. omitt. αὐτον. — v. 36. Ed. omn. Er. St. δοκει σοι πλησιον. — v. 37. Gb. εἰπε δε. — v. 40. Ed. omn. Er. κατελειπε. — v. 41. C. ὁ ἰησους εἰπεν αὐτῃ. — v. 42. Ed. omn. Er. omitt. δε.

σατο, εἶπέ τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν· κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ.

nus ex discipulis ejus ad eum: Domine! doce nos orare, sicut docuit et Ioannes discipulos suos.

2. εἶπε δὲ αὐτοῖς· ὅταν προσεύχεσθε, λέγετε· πάτερ † ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σȣ· ἐλθέτω † ἡ βασιλεία σȣ· † γενηθήτω τὸ θέλημά σȣ, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

2. [a] Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum! Adveniat regnum tuum [1])!

a) v. 2–4. Matth. 6, 9–13.

3. τὸν ἄρτον † ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδȣ † ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν.

3. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie!

4. καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίεμεν παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, † ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τȣ̃ πονηροῦ.

4. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem!

5. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίȣ, καὶ εἴπῃ αὐτῷ· φίλε, χρῆσόν μοι τρεῖς ἄρτȣς,

5. Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice! commoda mihi tres panes;

6. ἐπειδὴ φίλος † μȣ παρεγένετο ἐξ ὁδοῦ πρός με, καὶ οὐκ ἔχω, ὃ παραθήσω αὐτῷ;

6. quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo, quod ponam ante illum;

7. κἀκεῖνος ἔσωθεν ἀποκριθεὶς εἴπῃ· μή μοι κόπȣς πάρεχε· ἤδη ἡ θύρα κέκλεισαι, καὶ τὰ παιδία μȣ μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν κοίτην εἰσίν· οὐ δύναμαι ἀναςὰς δοῦναί σοι.

7. & ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse! jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili; non possum surgere, & dare tibi.

8. λέγω ὑμῖν· εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀναςὰς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ φίλον, διά γε τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ, † ὅσων χρῄζει.

8. Et si ille perseveraverit [a]) pulsans; dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi, quotquot habet necessarios.

a) cf. c. 18, 1–5.

9. κἀγὼ ὑμῖν λέγω· αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρȣ́ετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

9. [a]) Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis! quaerite, & invenietis! pulsate, & aperietur vobis!

a) v. 9–13. Matth. 7,7–11.

10. πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει·

10. Omnis enim, qui petit, accipit;

---

v. 2. ἡμων, ὁ ἐν τοις ȣ̓ρανοις omitt. Gb. — ''Gb. σȣ ἡ βασιλεια. — '''γενηθητω usque γης omitt. Gb. — v. 3. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων. — ''Mt. ὑμιν. — v. 4. ἀλλα et reliqua omitt. Gb. — v. 6. C. et Mt. omitt. μȣ. — v. 8. C. Mt. ὁσον.

1) 1590. add. Fiat voluntas tua sicut in cœlo, et in terra.

καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει· καὶ τῷ κρέοντι ἀνοιγήσεται.

& qui quaerit, invenit; & pulsanti aperietur.

11. *τίνα δὲ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον † ἐπιδώσει αὐτῷ; † ἢ καὶ ἰχθὺν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;*

11. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi?

12. *ἢ καὶ ἐὰν † αἰτήσῃ ᾠὸν, μὴ ἐπιδώσει αὐτῷ σκορπίον;*

12. Aut si petierit ovum; numquid porriget illi scorpionem?

13. *εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὑπάρχοντες, οἴδατε † δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ, ὁ ἐξ οὐρανοῦ, δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;*

13. Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester [1]) de coelo dabit spiritum bonum petentibus se?

14. *καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν. ἐγένετο δὲ, τοῦ δαιμονίȣ ἐξελθόντος, ἐλάλησεν ὁ κωφός· καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι.*

14. [a]) Et erat ejiciens daemonium, & illud erat mutum. Et cum ejecisset daemonium, locutus est mutus, & admiratae sunt turbae. a) v. 14–23. Matth. 12, 22–32. Marc. 3, 22–30.

15. *τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον· ἐν βεελζεβοὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.*

15. Quidam autem ex eis dixerunt: [a]) In Beelzebub principe daemoniorum ejicit daemonia! a) Matth. 9, 34.

16. *ἕτεροι δὲ, πειράζοντες, σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐζήτȣν ἐξ οὐρανοῦ.*

16. Et alii tentantes, signum [a]) de coelo quaerebant ab eo. a) Matth. 12, 38.

17. *αὐτὸς δὲ εἰδὼς † αὐτῶν τὰ διανοήματα, εἶπεν αὐτοῖς· πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν † διαμερισθεῖσα ἐρημοῦται, καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον πίπτει.*

17. Ipse autem, ut vidit [a]) cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, & domus supra domum cadet. a) Joh. 2, 24. sq.

18. *εἰ δὲ † καὶ ὁ σατανᾶς ἐφ' ἑαυτὸν † διεμερίσθη, πῶς ςαθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ; ὅτι λέγετε, ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν με τὰ δαιμόνια.*

18. Si autem & Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis, in Beelzebub me ejicere daemonia.

19. *εἰ δὲ ἐγὼ ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλȣσι; διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται.*

19. Si autem ego in Beelzebub ejicio daemonia; filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt!

20. *εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.*

20. Porro si in digito Dei ejicio daemonia; profecto pervenit in vos regnum Dei.

21. *ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος † φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν, ἐν εἰρήνῃ ἐςὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.*

21. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt [2]) ea, quae possidet;

---

v. 11. C. *δωσει.* — ″Ed. omn. Er. St. *εἰ.* — v. 12. Ed. 1. 2. Er. *αἰτησει* — v. 13. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. *ἀγαθα δοματα.* — v. 17. C. *τα διανοηματα αὐτων.* — ″C. *μερισθεισα.* — v. 18. *και* omitt. Mt. — ″C. *ἐμερισθη.* — v. 21. Ed. omn. Er. *φυλασσει.*

1) 1590. add. cœlestis. 2) 1590. sunt omnia, quæ.

22. ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτὸν, τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ αἴρει, ἐφ' ᾗ ἐπεποίθει, καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ διαδίδωσιν.

22. si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet.

23. ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐςι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

23. Qui non est [a] mecum, contra me est; & qui non colligit mecum, dispergit.

a) Matth. 6, 24.

24. ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν· καὶ μὴ εὑρίσκον, λέγει· ὑποςρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον.

24. [a] Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quaerens requiem; & non inveniens dicit: Revertar in domum meam, unde exivi!

a) v. 24–26. Matth. 12, 43–45.

25. καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον.

25. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam & ornatam;

26. τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων.

26. tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt [a] novissima hominis illius pejora prioribus.

a) 2 Petr 2, 20.

27. † ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα, ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου, εἶπεν αὐτῷ· μακαρία ἡ κοιλία, ἡ βαςάσασά σε, καὶ μαςοὶ, οὓς ἐθήλασας.

27. Factum est autem, cum haec diceret; extollens vocem quaedam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter, qui te portavit, & ubera, quae suxisti!

28. αὐτὸς δὲ εἶπε· μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάσσοντες † αὐτόν.

28. At ille dixit: Quin immo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud!

29. τῶν δὲ ὄχλων ἐπαθροιζομένων, ἤρξατο λέγειν· ἡ γενεὰ αὕτη πονηρά ἐςιν· σημεῖον † ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον ἰωνᾶ, † τοῦ προφήτου.

29. [a] Turbis autem concurrentibus coepit dicere: Generatio haec, generatio nequam est! signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae.

a) v. 29–32. Matth. 12, 38–42.

30. καθὼς γὰρ ἐγένετο ἰωνᾶς σημεῖον τοῖς νινευΐταις, οὕτως ἔςαι καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ.

30. Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis; ita erit et Filius hominis generationi isti.

31. βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτούς· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς, ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν σολομῶνος· καὶ ἰδὲ, πλεῖον σολομῶνος ὧδε.

31. Regina [a] Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos; quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce! plus quam Salomon hic.

a) 3 Reg. 10, 1.

---

v. 27. C. και εγενετο. — v. 28. αὐτον omitt. Gb. — v. 29. Ed. omn. Er. ζητει. — ʺτου προφητου omitt. Gb.

32. ἄνδρες † νινευὶ ἀναςήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ, πλεῖον ἰωνᾶ ὧδε.

32. Viri Ninivitae surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam; quia a) poenitentiam egerunt ad praedicationem Jonae; & ecce! plus quam Jonas hic. a) Jon. 3, 5.

33. οὐδεὶς † δὲ † λύχνον ἅψας, εἰς † κρυπτὴν τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι τὸ † φέγγος βλέπωσιν.

33. Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio; sed supra candelabrum, ut, qui ingrediuntur, lumen videant.

34. ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐςιν ὁ ὀφθαλμός. ὅταν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, † καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινόν ἐςιν· ἐπὰν δὲ πονηρὸς ᾖ, καὶ τὸ σῶμά σου σκοτεινόν †.

34. Lucerna a) corporis tui est oculus tuus; si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. a) Matth. 6, 22. sq.

35. σκόπει οὖν, μὴ τὸ φῶς, τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐςίν.

35. Vide ergo, ne lumen, quod in te est, tenebrae sint!

36. εἰ οὖν τὸ σῶμά σου ὅλον φωτεινὸν, μὴ ἔχον τι μέρος † σκοτεινὸν, ἔςαι φωτεινὸν ὅλον, ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀςραπῇ † φωτίζῃ σε.

36. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum; erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

37. ἐν δὲ τῷ λαλῆσαι, ἠρώτα αὐτὸν φαρισαῖός τις, ὅπως ἀριςήσῃ παρ' αὐτῷ. εἰσελθὼν δὲ ἀνέπεσεν.

37. Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisaeus, ut pranderet apud se. [1]) Et ingressus recubuit.

38. ὁ δὲ φαρισαῖος ἰδὼν ἐθαύμασεν, ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίςου.

38. Pharisaeus autem coepit intra se reputans dicere, quare a) non baptizatus esset ante prandium. a) Matth. 15, 2.

39. εἶπε δὲ ὁ κύριος πρὸς αὐτόν· νῦν ὑμεῖς, οἱ φαρισαῖοι, τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε· τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας.

39. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos, Pharisaei! quod deforis a) est calicis et catini, mundatis; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. a) Matth. 23, 25.

40. ἄφρονες, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ ἔξωθεν καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησε;

40. Stulti! nonne qui fecit, quod deforis est, etiam id, quod deintus est, fecit?

41. πλὴν τὰ ἐνόντα δότε ἐλεημοσύνην· καὶ ἰδοὺ, πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐςιν.

41. Verumtamen quod superest, date eleemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis!

42. ἀλλ' οὐαὶ ὑμῖν τοῖς φαρισαίοις, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πήγανον καὶ πᾶν λάχανον, καὶ παρ-

42. Sed vae vobis Pharisaeis! quia [2]) decimatis a) mentham et rutam, & omne olus; & praeteritis judicium & charita-

---

v. 32. Ed. 1. 2. Er. *νινευη*. Ed. 3. 4. 5. Er. *νινευῖται*. — v. 33. *δε* omitt. Ed. omn. Er. — ″Ed. omn. Er. *λυχνιον*. — ‴Ed. omn. Er. *κρυπτον*. — ⁗Ed. omn. Er. *φως*. — v. 34. C. omitt. *και*. — ″Ed. 5. Er. add. *ἐςι*. Ed. 1. Er. add. *ἐςαι*. — v. 36. Mt. *σκοτινον*. — ″Ed. omn. Er. *φωτιζει*.

1) 1590. Jesus autem ingressus. 2) 1590. qui.

ἔρχεσθε τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τȣ̃ θεȣ̃. ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι.

tem Dei; haec autem oportuit facere, et illa non omittere. a) Matth. 23, 23.

43. οὐαὶ ὑμῖν τοῖς φαρισαίοις, ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς.

43. Vae vobis Pharisaeis! quia [1]) diligitis [a]) primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. a) Matth. 23, 6.

44. ȣ̓αὶ ὑμῖν † γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἐςὲ † ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι † περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἴδασιν.

44. Vae vobis! quia [2]) estis [a]) ut monumenta, quae non apparent, & homines ambulantes supra, nesciunt. a) Matth. 23, 27. sq.

45. ἀποκριθεὶς δέ τις τῶν νομικῶν, λέγει αὐτῷ· διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ † ἡμᾶς ὑβρίζεις.

45. Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi: Magister! haec dicens, etiam contumeliam nobis facis.

46. ὁ δὲ εἶπε· καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς ȣ̓αὶ, ὅτι φορτίζετε τȣ̀ς ἀνθρώπȣς φορτία δυσβάςακτα, καὶ αὐτοὶ ἑνὶ τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσψαύετε τοῖς φορτίοις.

46. At ille ait: Et vobis Legisperitis vae! quia [a]) oneratis homines oneribus, quae portare non possunt; et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas. a) Matth. 23, 4.

47. οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

47. Vae vobis! qui aedificatis [a]) monumenta Prophetarum; patres autem vestri occiderunt illos. a) Matth. 23, 29.

48. ἄρα μαρτυρεῖτε, καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτοὺς, ὑμεῖς δὲ οἰκοδομεῖτε αὐτῶν τὰ μνημεῖα.

48. [a]) Profecto, testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum! quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem aedificatis eorum sepulcra. a) v. 48–52. Matth. 23, 31–36.

49. διὰ τȣ̃το καὶ ἡ σοφία τȣ̃ θεȣ̃ εἶπεν· ἀποςελῶ εἰς αὐτȣ̀ς προφήτας καὶ ἀποςόλȣς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενȣ̃σι καὶ † ἐκδιώξȣσιν·

49. Propterea et sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, et Apostolos, et ex illis occident, et persequentur;

50. ἵνα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμȣ, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης·

50. ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista,

51. ἀπὸ τȣ̃ αἵματος ἄβελ, ἕως τȣ̃ αἵματος ζαχαρίȣ, τȣ̃ ἀπολομένȣ μεταξὺ τȣ̃ θυσιαςηρίȣ καὶ τȣ̃ οἴκȣ· ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

51. a sanguine Abel [a]), usque ad sanguinem Zachariae [b]), qui periit inter altare et aedem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione! a) Gen. 4, 8. b) 2 Par. 24, 20. sqq.

„ v. 44. γραμματεις usque ὑποκριται omitt. Gb. — " Ed. 3. Er. τα ὡς. — " St. Gb. οἱ περιπατȣντες. — v. 45. Ed. 4. Er. ὑμας. — v. 49. Ed. omn. Er. διωξȣσιν.

1) 1590. qui. 2) 1590. qui.

52. οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένȣς ἐκωλύσατε.

53. λέγοντος δὲ αὐτȣ̃ ταῦτα πρὸς αὐτȣ̀ς, ἤρξαντο οἱ † γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι δεινῶς † ἐνέχειν, καὶ † ἀποςοματίζειν αὐτὸν περὶ πλειόνων,

54. ἐνεδρεύοντες αὐτὸν, ζητοῦντες θηρεῦσαί τι ἐκ τȣ̃ ςόματος αὐτȣ̃, ἵνα † κατηγορήσωσιν αὐτȣ̃.

52. Vae vobis Legisperitis! quia [1]) tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis, et eos, qui introibant, prohibuistis.

53. Cum autem haec ad illos diceret, coeperunt Pharisaei et Legisperiti graviter insistere, et os ejus opprimere de multis,

54. insidiantes ei, et quaerentes [a]) aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

a) Marc. 12, 13.

Cap. XII.

1. Ἐν οἷς ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριάδων τȣ̃ ὄχλȣ, ὥςε καταπατεῖν ἀλλήλȣς, ἤρξατο λέγειν πρὸς τȣ̀ς μαθητὰς αὐτȣ̃· πρῶτον προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, ἥτις ἐςὶν ὑπόκρισις.

2. οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐςὶν, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται· καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται.

3. ἀνθ' ὧν, ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ εἴπατε, ἐν τῷ φωτὶ ἀκȣσθήσεται· καὶ ὃ πρὸς τὸ οὖς ἐλαλήσατε ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσεται ἐπὶ τῶν δωμάτων.

4. λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μȣ· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν † ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, καὶ μετὰ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότερόν τι ποιῆσαι.

5. ὑποδείξω δὲ ὑμῖν, τίνα φοβηθῆτε· φοβήθητε τὸν, μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι, ἐξȣσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν· ναὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε.

6. οὐχὶ πέντε ςρȣθία † πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; καὶ † ἓν ἐξ αὐτῶν ȣ̓κ ἔςιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τȣ̃ θεȣ̃.

7. ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφα-

1. [a]) Multis autem turbis circumstantibus [2]), ita ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos: Attendite [b]) a fermento Pharisaeorum, quod est hypocrisis!

a) v. 1–9. Matth. 10, 26–32. b) Matth. 16, 6.

2. Nihil [a]) autem [3]) opertum est, quod non reveletur; neque absconditum, quod non sciatur.

a) c. 8, 17.

3. Quoniam, quae in tenebris dixistis, in lumine dicentur; et quod in aurem locuti estis in cubiculis, praedicabitur in tectis.

4. Dico autem vobis amicis meis: Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, et post haec non habent amplius quid faciant.

5. Ostendam autem vobis, quem timeatis: timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam; ita dico vobis, hunc timete!

6. Nonne quinque passeres vaeneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo?

7. Sed et capilli [a]) capitis vestri o-

v. 53. Ed. omn. Er. νομικοι. — ″C. συνεχειν. — ‴Ed. omn. Er. ἀποςομιζειν. — v. 54. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. καταγορησωσιν. — v. 4. St. ἀποκτεινοντων. — v. 6. Ed. 4. 5. Er. πωλειτε. — ″Ed. 3. 4. 5. Er. το ἑν.

1) 1590. qui. 2) 1590. turbis concurrentibus. 3) 1590. Nihil enim.

λῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠρίθμηνται. μὴ οὖν φοβεῖσθε· † πολλῶν ϛρεθίων διαφέρετε †.

8. λέγω δὲ ὑμῖν· πᾶς, ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπȣ ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ.

9. ὁ δὲ ἀρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ.

10. καὶ πᾶς, ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπȣ, ἀφεθήσεται αὐτῷ· τῷ δὲ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται.

11. ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξȣσίας, μὴ μεριμνᾶτε, πῶς, ἢ τί † ἀπολογήσησθε, ἢ τί εἴπητε.

12. τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν.

13. εἶπε δέ τις αὐτῷ ἐκ τȣ͂ ὄχλȣ· διδάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μȣ, μερίσασθαι μετ' ἐμȣ͂ τὴν κληρονομίαν.

14. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· ἄνθρωπε, τίς με κατέϛησε δικαϛὴν ἢ μεριϛὴν ἐφ' ὑμᾶς;

15. εἶπε δὲ πρὸς αὐτȣ́ς· ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας· ὅτι ȣ̓κ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτȣ͂ ἐϛιν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτȣ͂.

16. εἶπε δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς, λέγων· ἀνθρώπȣ τινὸς πλȣσίȣ εὐφόρησεν ἡ χώρα.

17. καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ, λέγων· τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω, ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μȣ;

18. καὶ εἶπε· τȣ͂το ποιήσω. καθελῶ μȣ τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας

mnes numerati sunt. Nolite ergo timere; multis passeribus pluris estis vos.

a) c. 21, 18.

8. Dico autem vobis: Omnis, quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei;

9. qui [a] autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei.

a) c. 9, 26.

10. Et omnis, qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem [a], qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur.

a) Hebr. 6, 4-6.

11. Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magistratus et potestates, nolite soliciti esse, qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis;

12. Spiritus [a] enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.

a) Matth. 10, 19. sq.

13. Ait autem ei quidam de turba: Magister! dic fratri meo, ut dividat mecum haereditatem.

14. At ille dixit illi [1]): Homo! quis me constituit judicem, aut divisorem super vos?

15. Dixitque ad illos: Videte, et cavete ab omni avaritia! quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his, quae possidet.

16. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit;

17. et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus meos?

18. Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, et majora faciam; et

---

v. 7. C. πολλῳ. — " add. ὑμεις. — v. 11. Ed. omn. Er. ἀπολογηθησησθε. —
1) 1590. ei.

οἰκοδομήσω· καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα † τὰ γενήματά μου καὶ τὰ ἀγαθά μου.

19. καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου.

20. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ θεός· † ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;

21. οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς θεὸν πλουτῶν.

22. εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω· μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι, τί ἐνδύσησθε.

23. ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα, τοῦ ἐνδύματος.

24. κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν· οἷς οὐκ ἔστι ταμεῖον, οὐδὲ ἀποθήκη, καὶ ὁ θεὸς τρέφει αὐτούς. πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πετεινῶν;

25. τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;

26. εἰ οὖν οὔτε ἐλάχιστον δύνασθε, τί περὶ τῶν λοιπῶν μεριμνᾶτε;

27. κατανοήσατε τὰ κρίνα, πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει. λέγω δὲ ὑμῖν· οὐδὲ σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων.

28. εἰ δὲ τὸν χόρτον, ἐν τῷ ἀγρῷ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;

29. καὶ ὑμεῖς μὴ † ζητεῖτε, τί φάγητε, ἢ τί πίητε· καὶ μὴ μετεωρίζεσθε.

illuc congregabo omnia, quae nata sunt mihi, et bona mea,

19. et dicam animae meae: Anima! habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare!

20. Dixit autem illi Deus: Stulte! hac nocte animam tuam repetunt a te; quae autem parasti, cujus erunt?

21. Sic est, qui tibi thesaurizat, & non est in Deum dives [a].

a) Matth. 6, 20. 1 Tim. 6, 17–19.

22. [a] Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite soliciti esse animae vestrae, quid manducetis; neque corpori, quid induamini.

a) v. 22–32. Matth. 6, 25–34.

23. Anima plus est quam esca; et corpus plus quam vestimentum.

24. Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis?

25. Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

26. Si ergo neque, quod minimum est, potestis? quid de ceteris soliciti estis?

27. Considerate lilia, quomodo crescunt? non laborant, neque nent; dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis!

28. Si autem foenum, quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos? pusillae fidei!

29. Et vos nolite quaerere, quid manducetis, aut quid bibatis, et nolite in sublime tolli;

---

v. 18. Ed. 1. 2. Er. omitt. τα. — v. 20. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. ἀφρων. — v. 29. Ed. 1. 2. 3. ζητητε.

30. ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμȣ ἐπιζητεῖ· ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρήζετε τούτων.

31. πλὴν ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

32. μὴ † φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον· ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ἡμῶν, δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν.

33. πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. ποιήσατε ἑαυτοῖς † βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπȣ κλέπτης οὐκ ἐγγίζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει.

34. ὅπȣ γάρ ἐςιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔςαι.

35. ἔςωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι,

36. καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον † ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων· ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ.

37. μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος εὑρήσει γρηγοροῦντας· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτοὺς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς.

38. καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὕρῃ † οὕτως, μακάριοί εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι.

39. τȣ̃το δὲ γινώσκετε, ὅτι, εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν, καὶ οὐκ † ἂν ἀφῆκε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ.

40. καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε ἕτοιμοι· ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ ἔρχεται.

30. haec enim omnia gentes mundi quaerunt. Pater autem vester scit, quoniam his indigetis.

31. Verumtamen quaerite primum regnum Dei, et justitiam ejus; et haec omnia adjicientur [a] vobis. a) 1 Tim. 4, 8.

32. Nolite timere, pusillus grex! quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.

33. Vendite [a], quae possidetis, et date eleemosynam! Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in coelis; quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.
a) cf. c. 18, 22.

34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit!

35. [a] Sint lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes in manibus vestris,
a) v. 35–37. Matth. 25, 1. sqq.

36. & vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis; ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei.

37. Beati servi illi! quos, cum venerit dominus, invenerit vigilantes; Amen dico vobis: Quod praecinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.

38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi!

39. Hoc [a] autem scitote! quoniam si sciret pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. a) Matth. 24, 43. sq.

40. Et vos estote parati! quia [a], qua hora non putatis, Filius hominis veniet.
a) c. 21, 35.

---

v. 32. Ed. 3. 4. 5. Er. φοβηθητε. — v. 33. C. βαλλαντια. — v. 36. Ed. 1. Er. αυτων. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. αὑτων. — v. 38. St. Mt. Gb. ἔτω. — v. 39. C. omitt. ἀν.

41. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ πέτρος· κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας;

42. εἶπε δὲ ὁ κύριος· τίς ἄρα ἐςὶν ὁ πιςὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταςήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον;

43. μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα οὕτως.

44. ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταςήσει αὐτόν.

45. ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· χρονίζει † ὁ κύριός μου ἔρχεσθαι· καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς παῖδας καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν καὶ μεθύσκεσθαι·

46. ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ, ᾗ οὐ γινώσκει· καὶ † διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίςων θήσει.

47. ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου † ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἑτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλάς.

48. ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ· καὶ ᾧ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν.

49. πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη;

50. βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι, ἕως οὗ τελεσθῇ;

41. Ait autem ei Petrus: Domine! ad nos dicis hanc parabolam? an et ad omnes?

42. [a] Dixit autem Dominus: Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? a) v. 42–46. Matth. 24, 45–51.

43. Beatus ille servus! quem, cum venerit dominus, invenerit ita facientem.

44. Vere dico vobis! quoniam supra omnia, quae possidet, constituet illum.

45. Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire! et coeperit percutere servos, & ancillas, et edere, & bibere, & inebriari;

46. veniet dominus servi illius, in die, qua non sperat, & hora, qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.

47. Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non [1]) praeparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis;

48. qui autem non cognovit, et fecit [2]) digna, plagis vapulabit paucis. Omni autem, cui multum datum est, multum quaeretur ab eo; & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.

49. [a] Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi ut accendatur?
a) v. 49–53. Matth. 10, 34–36.

50. Baptismo [a] autem habeo baptizari; & quomodo coarctor usquedum perficiatur! a) Marc. 10, 38.

---

v. 45. Ed. omn. Er. μου ὁ κυριος. — v. 46. Ed. 1. 2. Er. διχοτομισει. — v. 47. C. αὐτου.

1) 1590. add. se. 2) 1590. 92. et fecit digna, plagis vapulabit paucis. 1593. 98. 1624. et fecit digna plagis, vapulabit paucis.

51. δοκεῖτε, ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν τῇ γῇ; οὐχὶ, λέγω ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἢ διαμερισμόν.

51. Putatis, quia pacem veni dare in terram? Non! dico vobis, sed separationem;

52. ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ ἑνὶ διαμεμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυσὶ, καὶ δύο ἐπὶ τρισί.

52. erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi; tres in duos, et duo in tres

53. διαμερισθήσεται πατὴρ † ἐφ᾽ υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί· μήτηρ ἐπὶ θυγατρὶ, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρί· πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς.

53. dividentur; pater in filium, et filius in patrem suum; mater in filiam, & filia in matrem; socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.

54. ἔλεγε δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις· ὅταν ἴδητε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε· ὄμβρος ἔρχεται· καὶ γίνεται † οὕτως.

54. Dicebat autem et ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit! et ita fit.

55. καὶ ὅταν νότον πνέοντα, λέγετε· ὅτι καύσων ἔσαι· καὶ γίνεται.

55. Et cum austrum flantem, dicitis: Quia aestus erit! & fit.

56. ὑποκριταὶ, τὸ πρόσωπον † τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν· τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς οὐ δοκιμάζετε;

56. Hypocritae! faciem coeli et terrae nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis?

57. τί δὲ καὶ ἀφ᾽ ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον;

57. Quid autem & a vobis ipsis non judicatis, quod justum est?

58. ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ᾽ ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ᾽ αὐτοῦ· μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ πράκτορι, καὶ ὁ πράκτωρ † σε βάλλῃ εἰς φυλακήν.

58. Cum[a)] autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.

a) Matth. 5, 25.

59. λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν, ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς.

59. Dico tibi: Non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

Cap. XIII.

1. Παρῆσαν δέ τινες ἐν † αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα πιλάτος ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν.

1. Aderant autem quidam ipso in tempore, nunciantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum.

2. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· δοκεῖτε, ὅτι οἱ γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι τοιαῦτα πεπόνθασιν;

2. Et respondens dixit illis: Putatis[a)], quod hi Galilaei prae omnibus Galilaeis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?

a) Joh. 9, 2. 3.

v. 53. C. Mt. επι υἱῳ. — v. 54. St. Mt. Gb. ουτω. — v. 56. C. του ουρανου και της γης. — v. 58. C. βαλῃ σε. Mt. Gb. σε βαλῃ. — v. 1. Mt. omitt. αυτῳ.

3. οὐχὶ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε.

3. Non! dico vobis; sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.

4. ἢ ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ, ἐφ' ὓς ἔπεσεν ὁ πύργος ἐν τῷ σιλωὰμ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτὺς, δοκεῖτε, ὅτι ὗτοι ὀφειλέται ἐγένοντο παρὰ πάντας ἀνθρώπυς τὺς κατοικῦντας ἐν ἱερυσαλήμ;

4. Sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos; putatis, quia & ipsi debitores fuerint praeter omnes homines habitantes in Jerusalem?

5. οὐχὶ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε.

5. Non! dico vobis; sed si poenitentiam non egeritis [1]), omnes similiter peribitis.

6. ἔλεγε δὲ ταύτην τὴν παραβολήν· συκῆν εἶχέ τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτῦ πεφυτευμένην· καὶ ἦλθε † ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ ὐχ εὗρεν.

6. Dicebat autem & hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quaerens fructum in illa, & non invenit.

7. εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελυργόν· ἰδοὺ, τρία ἔτη ἔρχομαι, ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ † οὐχ εὑρίσκω. ἔκκοψον αὐτήν· ἱνατί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ;

7. Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce! anni tres sunt, ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, et non invenio; succide ergo illam; ut quid etiam terram occupat?

8. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτῷ· κύριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως ὅτυ σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλω † κόπρια·

8. At ille respondens, dicit illi: Domine! dimitte illam et hoc anno, usquedum fodiam circa illam, & mittam stercora;

9. κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν.

9. et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam.

10. ἦν δὲ διδάσκων ἐν μιᾷ τῶν συναγωγῶν ἐν τοῖς σάββασι.

10. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis.

11. καὶ ἰδὺ, γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχυσα † ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ· καὶ ἦν συγκύπτυσα, καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές.

11. Et ecce! mulier, quae habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo; et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.

12. ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ ἰησῦς, προσεφώνησε, καὶ εἶπεν αὐτῇ· γύναι, ἀπολέλυσαι † τῆς ἀσθενείας συ.

12. Quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier! dimissa es ab infirmitate tua.

13. καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ τὰς χεῖρας· καὶ παραχρῆμα ἀνωρθώθη, καὶ ἐδόξαζε τὸν θεόν.

13. Et imposuit [a]) illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.

a) Marc. 7, 32. Act. 9, 12. 17. 18.

14. ἀποκριθεὶς δὲ † ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀγανακτῶν, ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐθε-

14. Respondens autem archisynagogus, indignans, quia sabbato curasset

v. 6. Ed. omn. Er. St. καρπον ζητων. — v. 7. C. ὐκ. — v. 8. Ed. omn. Er. St. κοπριαν. — v. 11. C. ἀσθενιας. — v. 12. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. add. ἀπο. — v. 14. Ed. 3. 4. 5. Er. omitt. ὁ.

1) 1590. habu eritis.

ράπευσεν ὁ ἰησῦς, ἔλεγε τῷ ὄχλῳ· ἓξ ἡμέραι εἰσὶν, ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι· ἐν ταύταις ὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τῦ σαββάτυ.

15. ἀπεκρίθη ὖν αὐτῷ ὁ κύριος, καὶ εἶπεν· † ὑποκριτὰ, ἕκαςος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ ὐ λύει τὸν βῦν αὐτῦ, ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει;

16. ταύτην δὲ, θυγατέρα ἀβραὰμ ὖσαν, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδὲ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, ὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τῦ δεσμῦ τύτυ τῇ ἡμέρᾳ τῦ σαββάτυ;

17. καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτῦ, κατησχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἔχαιρεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτῦ.

18. ἔλεγε δέ· τίνι ὁμοία ἐςὶν ἡ βασιλεία τῦ θεῦ, καὶ τίνι ὁμοιώσω αὐτήν;

19. ὁμοία ἐςὶ κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτῦ· καὶ ηὔξησε, καὶ ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα, καὶ τὰ πετεινὰ τῦ ὐρανῦ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτῦ.

20. † καὶ πάλιν εἶπε· τίνι ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ;

21. ὁμοία ἐςὶ ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ † ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον.

22. καὶ διεπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας διδάσκων, καὶ πορείαν ποιούμενος εἰς ἱερυσαλήμ.

23. εἶπε δέ τις αὐτῷ· κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς·

24. ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς ςενῆς † πύλης· ὅτι πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσυσιν.

25. ἀφ' οὗ ἂν ἐγερθῇ ὁ οἰκοδε-

Jesus, dicebat turbae: Sex dies sunt, in quibus oportet operari; in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati.

15. Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocritae! unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a praesepio, et ducit adaquare?

16. Hanc autem filiam Abrahae, quam alligavit satanas, ecce! decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?

17. Et cum haec diceret, erubescebant omnes adversarii ejus; et omnis populus gaudebat in universis, quae gloriose fiebant ab eo.

18. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile aestimabo illud?

19. Simile [a] est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam; et volucres coeli requieverunt in ramis ejus. a) Matth. 13, 31. 32. Marc. 4, 30–32.

20. Et iterum dixit: Cui simile aestimabo regnum Dei?

21. Simile [a] est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum.
a) Matth. 13, 33.

22. Et ibat [a] per civitates et castella, docens, et iter faciens in Jerusalem. a) Matth. 9, 35.

23. Ait autem illi quidam: Domine! si pauci sunt, qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos:

24. Contendite intrare per angustam [a] portam! quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt.
a) Matth. 7, 13.

25. Cum [a] autem intraverit pater-

---

v. 15. C. Mt. ὑποκριται. — v. 20. C. et Mt. omitt. και. — v. 21. C. ἐκρυψεν. — v. 24. Gb. θυρας.

σπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἄρξησθε ἔξω ἑςάναι, καὶ κρέειν τὴν θύραν, λέγοντες· κύριε, κύριε, ἄνοιξον ἡμῖν· καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ὑμῖν· οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐςέ.

familias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine! aperi nobis; et respondens dicet vobis: Nescio vos, unde sitis! a) Matth. 25, 10.

26. τότε † ἄρξεσθε λέγειν· ἐφάγομεν ἐνώπιόν σε, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας.

26. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti.

27. καὶ ἐρεῖ· λέγω ὑμῖν, ὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐςέ. ἀπόςητε ἀπ᾿ ἐμοῦ πάντες † οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας.

27. Et dicet vobis: Nescio vos, unde sitis! discedite [a] a me, omnes operarii iniquitatis! a) Matth. 7, 23. 25, 41.

28. ἐκεῖ ἔςαι ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν ὄψησθε ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ καὶ πάντας τὲς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τε͂ θεε͂, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένες ἔξω.

28. Ibi erit fletus, et stridor dentium; cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.

29. καὶ ἥξεσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ † βοῤῥᾶ καὶ νότε· καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.

29. Et venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et Austro, et accumbent in regno Dei.

30. καὶ ἰδοὺ, εἰσὶν ἔσχατοι, οἳ ἔσονται πρῶτοι, καί εἰσι πρῶτοι, οἳ ἔσονται ἔσχατοι.

30. Et ecce! sunt [a] novissimi, qui erunt [1]) primi, et sunt primi, qui erunt [2]) novissimi. a) Matth. 19, 30. 20, 16 Marc. 10, 31.

31. ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθόν τινες φαρισαῖοι, λέγοντες αὐτῷ· ἔξελθε, καὶ πορεύε ἐντεῦθεν· ὅτι ἡρώδης θέλει σε ἀποκτεῖναι.

31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisaeorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc! quia Herodes vult te occidere.

32. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ· ἰδοὺ, ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι.

32. Et ait illis: Ite, et dicite vulpi illi: Ecce! ejicio daemonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.

33. πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι· ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω ἱερεσαλήμ.

33. Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare; quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.

34. ἱερεσαλὴμ, ἱερεσαλὴμ, ἡ † ἀποκτείνεσα τὲς προφήτας, καὶ λιθοβολε͂σα τὲς ἀπεςαλμένες πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα

34. [a]) Jerusalem, Jerusalem! quae occidis Prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis

v. 26. Ed. 1. 2. Er. ἄρξεσθαι. — v. 27. Ed. omn. Er. omitt. οἱ. — v. 29. Gb. ἀπο βοῤῥα. — v. 34. C. Mt. ἀποκτενεσα.

1) 1590. erant. 2) 1590. erant.

σȣ, ὃν τρόπον ὄρνις † τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;

nidum suum sub pennis, et noluisti?
a) v. 34. 35. Matth. 23, 37. sqq.

35. ἰδȣ̀, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν † ἔρημος. λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐ μή με ἴδητε, ἕως ἂν ἥξῃ, ὅτε εἴπητε· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίȣ.

35. Ecce! relinquetur vobis domus vestra deserta[a]. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat, cum dicetis: Benedictus, qui venit in nomine Domini!
a) Luc. 19, 43. sq.

Cap. XIV.

1. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς οἶκόν τινος τῶν ἀρχόντων τῶν φαρισαίων σαββάτῳ φαγεῖν ἄρτον, καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρȣ́μενοι αὐτόν.

1. Et factum est, cum intraret[1] Jesus in domum cujusdam principis Pharisaeorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant[a] eum.
a) c. 6, 7.

2. καὶ ἰδȣ̀, ἄνθρωπός τις ἦν ὑδρωπικὸς ἔμπροσθεν αὐτȣ̃.

2. Et ecce! homo quidam hydropicus erat ante illum.

3. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἰησοῦς εἶπε πρὸς τοὺς νομικοὺς καὶ φαρισαίȣς, λέγων· εἰ ἔξεσι † τῷ σαββάτῳ θεραπεύειν; οἱ δὲ ἡσύχασαν.

3. Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos et Pharisaeos, dicens: Si licet[a] sabbato curare?
a) Matth. 12, 10.

4. καὶ ἐπιλαβόμενος ἰάσατο αὐτὸν, καὶ ἀπέλυσεν.

4. At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.

5. καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς, εἶπε· τίνος ὑμῶν † ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται, καὶ οὐκ εὐθέως ἀνασπάσει αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτȣ;

5. Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati?

6. καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ πρὸς ταῦτα.

6. Et non poterant ad haec respondere illi.

7. ἔλεγε δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένȣς παραβολὴν, ἐπέχων, πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτȣ́ς·

7. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens, quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos:

8. ὅταν κληθῇς ὑπό τινος εἰς γάμȣς, μὴ κατακλιθῇς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν· μήποτε ἐντιμότερός σȣ ᾖ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ·

8. Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas[a] in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo,
a) c. 11, 43.

9. καὶ ἐλθὼν ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι· δὸς τούτῳ τόπον· καὶ τότε ἄρξῃ μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν.

9. et veniens is, qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum! et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.

10. ἀλλ' ὅταν κληθῇς, πορευθεὶς,

10. Sed cum vocatus fueris, vade,

v. 34. "C. add. ἐπισυναγει. — v. 35. ἐρημος omitt. Mt. Gb. — v. 3. Ed. omn. Er. add. ἐν — v. 5. Mt. υἱος.

1) 1590. introisset.

† ἀνάπεσον εἰς τὸν ἔσχατον τόπον· ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκώς σε, εἴπῃ σοι· φίλε, προσανάβηθι ἀνώτερον. τότε ἔςαι σοι δόξα ἐνώπιον τῶν συνανακειμένων σοί.

recumbe in novissimo loco! ut, cum venerit, qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius! Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus:

11. ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

11. Quia [a] omnis, qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur.

a) Matth. 23, 12.

12. ἔλεγε δὲ καὶ τῷ κεκλητότι αὐτόν· ὅταν ποιῇς ἄριςον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τȣ̀ς φίλȣς σȣ, μηδὲ τȣ̀ς ἀδελφȣ́ς σȣ, μηδὲ τȣ̀ς συγγενεῖς σȣ, μηδὲ γείτονας πλȣσίȣς· μήποτε καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα.

12. Dicebat autem et ei, qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos [1]) divites; ne forte te et ipsi reinvitent, et fiat [a] tibi retributio.

a) c. 6, 33.

13. ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει πτωχȣ̀ς, ἀναπήρȣς, χωλȣ̀ς, τυφλȣ́ς.

13. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et caecos;

14. καὶ μακάριος ἔσῃ, ὅτι ȣ̓κ ἔχȣσιν ἀνταποδȣ̃ναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναςάσει τῶν δικαίων.

14. et beatus eris, quia non habent retribuere tibi; retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

15. ἀκούσας δέ τις τῶν συνανακειμένων † ταῦτα, εἶπεν αὐτῷ· μακάριος, ὃς φάγεται † ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.

15. Haec cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus, qui manducabit panem in regno Dei!

16. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· ἄνθρωπός τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς·

16. At ipse dixit ei: Homo [a] quidam fecit coenam magnam, et vocavit multos.

a) Matth. 22, 2. sqq.

17. καὶ ἀπέςειλε τὸν δȣ̃λον αὐτȣ̃ τῇ ὥρᾳ τȣ̃ δείπνȣ, εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις· ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐςι πάντα.

17. Et misit servum suum hora coenae dicere invitatis, ut venirent, quia jam parata sunt omnia.

18. καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ· ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην, ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρῃτημένον.

18. Et coeperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam; rogo te, habe me excusatum!

19. καὶ ἕτερος εἶπε· ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρῃτημένον.

19. Et alter dixit: Juga boum emi quinque, et eo probare illa; rogo te, habe me excusatum!

v. 10. C. et Mt. ἀναπεσε. Gb. ἀναπεσαι. — v. 15. Ed. 3. 4. 5. Er. omitt. ταυτα. — " C. Mt. ἀριςον.

1) 1590. add. neque.

20. καὶ ἕτερος εἶπε· γυναῖκα ἔγημα, καὶ διὰ τȣ̃το ȣ̓ δύναμαι ἐλθεῖν.

21. καὶ παραγενόμενος ὁ δοῦλος † ἐκεῖνος ἀπήγγειλε τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δȣ́λῳ αὐτȣ̃· ἔξελθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τȣ̀ς πτωχȣ̀ς καὶ ἀναπήρȣς † καὶ χωλȣ̀ς καὶ τυφλȣ̀ς εἰσάγαγε ὧδε.

22. καὶ εἶπεν ὁ δȣ̃λος· κύριε, γέγονεν, ὡς ἐπέταξας, καὶ ἔτι τόπος ἐςί.

23. καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δȣ̃λον· ἔξελθε εἰς τὰς ὁδȣ̀ς καὶ φραγμȣ̀ς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μȣ.

24. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ȣ̓δεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν κεκλημένων γεύσεταί μȣ τȣ̃ δείπνȣ.

25. συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ςραφεὶς εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς·

26. εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ ȣ̓ μισεῖ τὸν πατέρα † αὐτȣ̃, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τȣ̀ς ἀδελφȣ̀ς, καὶ τὰς ἀδελφὰς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτȣ̃ ψυχὴν, ȣ̓ δύναταί † μȣ μαθητὴς εἶναι.

27. καὶ ὅςις ȣ̓ βαςάζει τὸν ςαυρὸν αὐτȣ̃, καὶ ἔρχεται ὀπίσω μȣ, ȣ̓ δύναταί † μȣ εἶναι μαθητής.

28. τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν, † θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει † τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν;

29. ἵνα μήποτε θέντος αὐτȣ̃ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωρȣ̃ντες ἄρξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ,

30. λέγοντες· ὅτι ȣ̃τος ὁ ἄνθρωπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν, καὶ ȣ̓κ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι.

20. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire.

21. Et reversus servus nunciavit haec domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit servo suo: Exi cito in plateas et vicos civitatis! et pauperes, ac debiles, et caecos, et claudos introduc huc.

22. Et ait servus: Domine! factum est, ut imperasti, et adhuc locus est.

23. Et ait dominus servo: Exi [a] in vias, et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea. a) Matth. 8, 11. sq.

24. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit coenam meam.

25. Ibant autem turbae multae cum eo; et conversus dixit ad illos:

26. Si quis [a] venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. a) Matth. 10, 35. 37.

27. Et qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus.

28. Quis enim ex vobis volens turrim aedificare, non [1]) prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum,

29. ne, posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei,

30. dicentes: Quia hic homo coepit aedificare, et non potuit consummare!

---

v. 21. Ed. omn. Er. omitt. ἐκεινος. — " C. και τυφλȣς και χωλȣς. — v. 26. St. Gb. ἑαυτȣ. — " C. μȣ εἰναι μαθητης. — v. 27. C. εἰναι μȣ μαθητης. — v. 28. C. add. ὁ. — " Gb. εἰ ἐχει εἰς ἀπαρτισμον.

1) 1590. nonne.

31. ἢ τίς βασιλεὺς πορευόμενος συμβαλεῖν ἑτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, ὀυχὶ καθίσας πρῶτον βουλεύεται, εἰ δυνατός ἐστιν, ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρχομένῳ ἐπ᾿ αὐτόν;

31. Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem; non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se?

32. εἰ δὲ μήγε, ἔτι † αὐτοῦ πόῤῥω ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην.

32. Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea, quae pacis sunt.

33. οὕτως οὖν, πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής.

33. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus.

34. καλὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;

34. Bonum [a] est sal! Si autem sal evanuerit, in quo condietur?

a) Matth. 5, 13.

35. οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθετόν ἐστιν· ἔξω βάλλουσιν αὐτό. ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

35. Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat!

CAP. XV.

1. Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ, † ἀκούειν αὐτοῦ.

1. Erant autem appropinquantes ei publicani et peccatores, ut audirent illum.

2. καὶ διεγόγγυζον οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, λέγοντες· ὅτι οὗτος ἁμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς.

2. Et murmurabant Pharisaei et Scribae, dicentes: Quia [a] hic peccatores recipit, et manducat cum illis!

a) Matth. 9, 11.

3. εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην, λέγων·

3. Et ait ad illos parabolam istam, dicens:

4. τίς ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐ καταλείπει τὰ ἐνενηκονταεννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλὸς, ἕως εὕρῃ αὐτό;

4. Quis [a] ex vobis homo, qui habet centum oves, et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam, quae perierat, donec inveniat eam?

a) Matth. 18, 11. sqq.

5. καὶ εὑρὼν, ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς ὤμους ἑαυτοῦ χαίρων·

5. Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens;

6. καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον, συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας, λέγων αὐτοῖς· συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου τὸ ἀπολωλός.

6. et veniens domum, convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat?

7. λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτως χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ με-

7. Dico vobis, quod ita gaudium erit in coelo super uno peccatore poe-

v. 32. C. et Mt. πόῤῥω αὐτοῦ ὄντος. — v. 1. Ed. 1. Er. ἀκούοντες.

τανοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενηκονταεννέα δικαίοις, οἵτινες ȣ̓ χρείαν ἔχȣσι μετανοίας.

8. ἢ τίς γυνὴ δραχμὰς ἔχȣσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ δραχμὴν μίαν, ȣ̓χὶ ἅπτει λύχνον, καὶ σαροῖ τὴν οἰκίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς, ἕως ὅτȣ † εὕρῃ;

9. καὶ εὑρȣ̃σα, συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας, λέγȣσα· συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν δραχμὴν, ἣν ἀπώλεσα.

10. ȣ̔́τως, λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τȣ̃ θεȣ̃ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοȣ̃ντι.

11. εἶπε δέ· ἄνθρωπός τις εἶχε δύο υἱȣ́ς.

12. καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρί· πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς ȣ̓σίας. καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον.

13. καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας † συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς, ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακράν· καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν ȣ̓σίαν αὐτȣ̃, ζῶν ἀσώτως.

14. δαπανήσαντος δὲ αὐτȣ̃ πάντα, ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην· καὶ αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι.

15. καὶ πορευθεὶς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης, καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τȣ̀ς ἀγρȣ̀ς αὐτȣ̃, βόσκειν χοίρȣς.

16. καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτȣ̃ ἀπὸ τῶν κερατίων, ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι· καὶ ȣ̓δεὶς ἐδίδȣ αὐτῷ.

17. εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν, εἶπε· πόσοι μίσθιοι τȣ̃ πατρός μȣ περισσεύȣσιν ἄρτων; ἐγὼ δὲ † λιμῷ ἀπόλλυμαι.

18. ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν

nitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia.

8. Aut quae mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et everrit [1]) domum, et quaerit diligenter, donec inveniat [2])?

9. Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram. [3])

10. Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

11. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios;

12. et dixit adolescentior ex illis patri: Pater! da mihi portionem substantiae, quae me contingit. Et divisit illis substantiam.

13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.

14. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse coepit egere.

15. Et abiit, et adhaesit uni civium regionis illius; et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos.

16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant; et nemo illi dabat.

17. In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo!

18. Surgam, et ibo ad patrem me-

---

v. 8. Ed. omn. Er. εὕροι. — v. 13. Ed. 1. 2. 3. Er. συναγωγων. — v. 17. Gb. δε ὧδε.

1) 1590. evertit. 2) 1590. add. eam. 3) 1590. perdideram?

πατέρα μȣ, καὶ ἐρῶ αὐτῷ· πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν ȣ̓ρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σȣ·

19. † καὶ ȣ̓κέτι εἰμὶ ἄξιος, κληθῆναι υἱός σȣ· ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σȣ.

20. καὶ ἀναςὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα † ἑαυτȣ͂. ἔτι δὲ αὐτȣ͂ μακρὰν ἀπέχοντος, εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτȣ͂, καὶ ἐσπλαγχνίσθη· καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

21. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱός· πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν ȣ̓ρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σȣ, καὶ ȣ̓κέτι εἰμὶ ἄξιος, κληθῆναι υἱός σȣ.

22. εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τȣ̀ς δȣ́λȣς αὐτȣ͂· ἐξενέγκατε τὴν ςολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν, καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτȣ͂, καὶ ὑποδήματα εἰς τȣ̀ς πόδας.

23. καὶ † ἐνέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν θύσατε· καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν·

24. ὅτι ȣ̔͂τος ὁ υἱός μȣ νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη. καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι.

25. ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτȣ͂ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ. καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισε τῇ οἰκίᾳ, ἤκȣσε συμφωνίας καὶ χορῶν·

26. καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν παίδων †, ἐπυνθάνετο, τί εἴη ταῦτα.

27. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· ὅτι ὁ ἀδελφός σȣ ἥκει· καὶ ἔθυσεν ὁ πατήρ σȣ τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, ὅτι ὑγιαίνοντα αὐτὸν ἀπέλαβεν.

28. ὠργίσθη δὲ, καὶ οὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν. ὁ ȣ̓͂ν πατὴρ αὐτȣ͂ ἐξελθὼν, παρεκάλει αὐτόν.

29. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ πατρί· ἰδȣ̀, τοσαῦτα ἔτη δȣλεύω σοι, καὶ ȣ̓δέποτε ἐντολήν σȣ παρῆλθον,

um, et dicam ei: Pater! peccavi in coelum, et coram te;

19. jam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis!

20. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset; vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum.

21. Dixitque ei filius: Pater! peccavi in coelum, et coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus.

22. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum; et date annulum in manum ejus, et calceamenta in pedes ejus;

23. et adducite vitulum saginatum, et occidite; et manducemus, et epulemur;

24. quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, et inventus est. Et coeperunt epulari.

25. Erat autem filius ejus senior in agro; et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum;

26. et vocavit unum de servis, et interrogavit, quid haec essent.

27. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit.

28. Indignatus [a)] est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egressus, coepit rogare illum. a) cf. v. 2.

29. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce! tot annis servio tibi; et numquam mandatum tuum praeterivi,

---

v. 19. και omitt. Gb. — v. 20. C. αὐτȣ. Mt. αὐτȣ. — v. 23. Ed. 3. 4. 5. Er. ἐξενεγ. — v. 26. Ed. omn. Er. add. αὐτȣ.

καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ.

30. ὅτε δὲ ὁ υἱός σου οὗτος, ὁ καταφαγών σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν, ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν.

31. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· τέκνον, σὺ πάντοτε μετ᾽ ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστιν.

32. εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη.

et numquam dedisti mihi hoedum, ut cum amicis meis epularer;

30. sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum.

31. At ipse dixit illi: Fili! tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt;

32. epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est.

Cap. XVI.

1. Ἔλεγε δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν οἰκονόμον· καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ ὡς διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.

2. καὶ φωνήσας αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ· τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου· οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν.

3. εἶπε δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ οἰκονόμος· τί ποιήσω, ὅτι ὁ κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν οἰκονομίαν ἀπ᾽ ἐμοῦ; σκάπτειν οὐκ ἰσχύω, ἐπαιτεῖν αἰσχύνομαι.

4. ἔγνων, τί ποιήσω, ἵνα, ὅταν μετασταθῶ τῆς οἰκονομίας, † δέξωνταί με εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν.

5. καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν χρεωφειλετῶν τοῦ κυρίου † ἑαυτοῦ, ἔλεγε τῷ πρώτῳ· πόσον ὀφείλεις τῷ κυρίῳ μου;

6. ὁ δὲ εἶπεν· ἑκατὸν βάτους ἐλαίου. καὶ εἶπεν αὐτῷ· δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ † καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα.

7. ἔπειτα ἑτέρῳ εἶπε· σὺ δὲ πόσον ὀφείλεις; ὁ δὲ εἶπεν· ἑκατὸν κό-

1. Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum; et hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius.

2. Et vocavit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuae! jam enim non poteris villicare.

3. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo, mendicare erubesco.

4. Scio, quid faciam, ut, cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos suas.

5. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo?

6. At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam; et sede cito, scribe quinquaginta!

7. Deinde alii [1]) dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum co-

v. 4. Ed. 2. Er. δεξονται. — v. 5. Ed. 1. Er. αὐτου. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. αὑτου. — v. 6. Ed. 3. Er. καθησας.

1) 1590. alio.

ρυς σίτυ. καὶ λέγει αὐτῷ· δέξαι συ τὸ
γράμμα, καὶ γράψον ὀγδοήκοντα.

ros tritici. Ait illi: Accipe litteras tu-
as, et scribe octoginta!

8. καὶ ἐπῄνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰ-
κονόμον τῆς ἀδικίας, ὅτι φρονίμως
ἐποίησεν· ὅτι οἱ υἱοὶ τῦ αἰῶνος τύτυ
φρονιμώτεροι ὑπὲρ τὺς υἱὺς τῦ φωτὸς
εἰς τὴν γενεὰν τὴν ἑαυτῶν εἰσι.

8. Et laudavit dominus villicum in-
iquitatis, quia prudenter fecisset; quia
filii hujus seculi prudentiores filiis lu-
cis in generatione sua sunt.

9. κἀγὼ ὑμῖν λέγω· ποιήσατε ἑ-
αυτοῖς φίλυς ἐκ τῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδι-
κίας, ἵνα, ὅταν † ἐκλίπητε, δέξων-
ται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίυς σκηνάς.

9. Et ego vobis dico: facite [a] vo-
bis amicos de mammona iniquitatis; ut,
cum defeceritis, recipiant [b] vos in ae-
terna tabernacula. a) c. 19, 8. b) Matth. 6, 20.

10. ὁ πιςὸς ἐν ἐλαχίςῳ, καὶ ἐν
πολλῷ πιςός ἐςι· καὶ ὁ ἐν † ἐλαχί-
ςῳ ἄδικος, καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐςιν.

10. Qui fidelis [a] est in minimo, et
in majori fidelis est; et qui in modico
iniquus est, et in majori iniquus est.
a) c. 19, 17.

11. εἰ ὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ
πιςοὶ ὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς
ὑμῖν πιςεύσει;

11. Si ergo in iniquo mammona fi-
deles non fuistis, quod verum est, quis
credet vobis?

12. καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιςοὶ
ὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ἡμῖν
δώσει;

12. Et si in alieno fideles non fui-
stis; quod vestrum est, quis dabit vo-
bis?

13. ὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυ-
ρίοις δυλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει,
καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθ-
έξεται, καὶ τοῦ ἑτέρυ καταφρονήσει.
ὐ δύνασθε θεῷ δυλεύειν καὶ μαμωνᾷ.

13. Nemo [a] servus potest duobus
dominis servire; aut enim unum odiet,
et alterum diliget; aut uni adhaerebit,
et alterum contemnet; non potestis Deo
servire et mammonae. a) Matth. 6, 24.

14. ἤκυον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ
φαρισαῖοι, φιλάργυροι ὑπάρχοντες·
† καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν.

14. Audiebant autem omnia haec
Pharisaei, qui erant avari [a]; et deri-
debant illum. a) Matth. 23, 14 25.

15. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὑμεῖς ἐςε
οἱ δικαιῦντες ἑαυτὺς ἐνώπιον τῶν ἀν-
θρώπων· ὁ δὲ θεὸς γινώσκει τὰς καρ-
δίας ὑμῶν· ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑ-
ψηλὸν, βδέλυγμα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ
† ἐςιν.

15. Et ait illis: Vos estis, qui ju-
stificatis [a] vos coram hominibus; Deus
autem novit corda vestra; quia, quod
hominibus altum est, abominatio est
ante Deum. a) Matth. 23, 27.

16. ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως
ἰωάννυ· ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τῦ θεῦ
εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιά-
ζεται.

16. Lex [a] et prophetae, usque ad
Ioannem; ex eo regnum Dei evangeli-
zatur, et omnis in illud vim facit.
a) Matth. 11, 12. 13.

17. εὐκοπώτερον δέ ἐςι, τὸν ὐρα-
νὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τῦ νό-
μυ μίαν κεραίαν πεσεῖν.

17. Facilius [a] est autem coelum et
terram praeterire, quam de Lege unum
apicem cadere. a) Matth. 5, 18.

---

v. 9. C. et Mt. ἐκλειπητε. — v. 10. Ed. 1. Er. ὀλιγῳ. — v. 14. Ed. 1. Er. omitt. και. — v. 15. C. ἠν. Gb. omitt. ἐςιν.

18. πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτȣ͂, καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει· καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς γαμῶν, μοιχεύει.

18. Omnis [a)], qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur; et qui dimissam a viro ducit, moechatur.

a) Matth. 5, 32. 19, 7. sqq. Marc. 10, 4. sqq. 1 Cor. 7, 10.

19. ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλȣ́σιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραινόμενος καθ᾽ ἡμέραν λαμπρῶς.

19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso; et epulabatur quotidie splendide.

20. πτωχὸς δέ τις ἦν ὀνόματι λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτȣ͂ ἡλκωμένος,

20. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus,

21. καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τȣ͂ πλȣσίȣ· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτȣ͂.

21. cupiens saturari de micis, quae cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat; sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus.

22. ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον † ἀβραάμ. ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλȣ́σιος, καὶ ἐτάφη.

22. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum [a)] Abrahae. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno.

a) cf. c. 13, 28.

23. καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τȣ̀ς ὀφθαλμȣ̀ς αὐτȣ͂, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ τὸν ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτȣ͂.

23. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus;

24. καὶ αὐτὸς φωνήσας εἶπε· πάτερ ἀβραὰμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τȣ͂ δακτύλȣ αὐτȣ͂ † ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μȣ· ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ.

24. et ipse clamans dixit: Pater Abraham! miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.

25. εἶπε δὲ ἀβραάμ· τέκνον, μνήσθητι, ὅτι ἀπέλαβες † τὰ ἀγαθά σȣ ἐν τῇ ζωῇ σȣ, καὶ λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ † ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι.

25. Et dixit illi Abraham: Fili! recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

26. καὶ ἐπὶ πᾶσι τȣ́τοις, μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι † ἔνθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ † δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς † ἡμᾶς διαπερῶσιν.

26. Et in his omnibus, inter nos et vos chaos magnum firmatum est; ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.

v. 22. C. add. τȣ. — v. 24. Ed. 1. Er. ὕδατι. — v. 25. C. Mt. add. σύ. — "Mt. ὧδε. — v. 26. Ed. 1. 5. Er. St. ἐντευθεν. — "Ed. 3. 4. 5. Er. δυνανται. — "Ed. 1. Er. ὑμας.

27. εἶπε δέ· ἐρωτῶ οὖν σε, πάτερ, ἵνα πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μȣ.

27. Et ait: Rogo ergo te, pater! ut mittas eum in domum patris mei;

28. ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφές· ὅπως διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνȣ.

28. habeo enim quinque fratres; ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.

29. λέγει αὐτῷ ἀβραάμ· ἔχȣσι μωσέα, καὶ τοὺς προφήτας· ἀκȣσάτωσαν αὐτῶν.

29. Et ait illi Abraham: Habent Moysen et prophetas! audiant illos!

30. ὁ δὲ εἶπεν· ȣ̓χὶ, πάτερ ἀβραάμ· ἀλλ' ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτȣ̀ς, μετανοήσȣσιν.

30. At ille dixit: Non, pater Abraham! sed si quis ex mortuis ierit ad eos, poenitentiam agent.

31. εἶπε δὲ αὐτῷ· εἰ μωσέως καὶ τῶν προφητῶν ȣ̓κ ἀκȣ́ȣσιν, ȣ̓δὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναςῇ, πεισθήσονται.

31. Ait autem illi: Si Moysen et prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

Cap. XVII.

1. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς· ἀνένδεκτόν ἐςι τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· οὐαὶ δὲ, δι' οὗ ἔρχεται.

1. Et ait ad discipulos suos: Impossibile [a] est, ut non veniant scandala; vae autem illi, per quem veniunt! a) Matth. 18, 6. sqq.

2. λυσιτελεῖ αὐτῷ, εἰ μύλος ὀνικὸς περίκειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτȣ̃, καὶ ἔῤῥιπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τȣ́των.

2. Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

3. προσέχετε ἑαυτοῖς· ἐὰν δὲ ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σȣ, ἐπιτίμησον αὐτῷ· καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ.

3. Attendite vobis! Si [a] peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si poenitentiam egerit, dimitte illi. a) Matth. 18, 15. sqq.

4. καὶ ἐὰν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμάρτῃ εἰς σὲ, καὶ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιςρέψῃ †, λέγων· μετανοῶ· ἀφήσεις αὐτῷ.

4. Et si [a] septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Poenitet me; dimitte illi! a) Matth. 18, 21.

5. καὶ εἶπον οἱ ἀπόςολοι τῷ κυρίῳ· πρόσθες ἡμῖν πίςιν.

5. Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem!

6. εἶπε δὲ ὁ κύριος· εἰ † εἴχετε πίςιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ· ἐκριζώθητι, καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ὑπήκȣσεν ἂν ὑμῖν.

6. Dixit autem Dominus: Si habueritis [a] fidem, sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, et transplantare in mare! et obediet vobis. a) Matth. 17, 19.

---

v. 4. Ed. omn. Er. St. add. ἐπὶ σε. — v. 6. Ed. omn. Er. ἔχετε.

7. τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δȣλον ἔχων ἀροτριῶντα, ἢ ποιμαίνοντα, ὃς εἰσελθόντι † ἐκ τȣ ἀγρȣ ἐρεῖ εὐθέως· παρελθὼν † ἀνάπεσαι,

7. Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem [1]), qui regresso de agro dicat illi: Statim transi, recumbe!

8. ἀλλ' ȣχὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἑτοίμασον, τί δειπνήσω, καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι, ἕως φάγω καὶ πίω· καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίεσαι σύ;

8. Et non dicat ei: Para, quod coenem, et praecinge te, et ministra mihi, donec manducem et bibam, et post haec tu manducabis et bibes?

9. μὴ χάριν ἔχει τῷ δȣλῳ ἐκείνῳ, ὅτι ἐποίησε τὰ διαταχθέντα †; οὐ δοκῶ.

9. Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit, quae ei imperaverat?

10. † ȣτως καὶ ὑμεῖς, ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε· ὅτι δȣλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν.

10. Non puto! Sic et vos, cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus! quod debuimus facere, fecimus.

11. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὸν εἰς ἱερȣσαλὴμ, καὶ αὐτὸς διήρχετο διὰ μέσȣ † σαμαρείας καὶ γαλιλαίας.

11. Et factum est, dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam et Galilaeam.

12. καὶ εἰσερχομένȣ αὐτȣ εἴς τινα κώμην, ἀπήντησαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἄνδρες, οἳ ἔςησαν πόῤῥωθεν.

12. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe [a]);

a) Lev. 13, 46.

13. καὶ αὐτοὶ ἦραν φωνὴν, λέγοντες· ἰησȣ ἐπιςάτα, ἐλέησον ἡμᾶς.

13. et levaverunt vocem, dicentes: Jesu praeceptor! miserere nostri.

14. καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτȣς τοῖς ἱερεῦσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτȣς, ἐκαθαρίσθησαν.

14. Quos ut vidit dixit: Ite, ostendite [a]) vos Sacerdotibus! Et factum est, dum irent, mundati sunt. a) Matth. 8, 4.

15. εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν, ἰδὼν, ὅτι ἰάθη, ὑπέςρεψε, μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν θεόν.

15. Unus autem ex illis, ut vidit, quia mundatus est, regressus est, cum magna voce magnificans Deum;

16. καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον παρὰ τȣς πόδας αὐτȣ, εὐχαριςῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἦν † σαμαρείτης.

16. et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens; et hic erat Samaritanus.

17. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησȣς, εἶπεν· ȣχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα πȣ;

17. Respondens autem Jesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt?

18. † ȣχ εὑρέθησαν ὑποςρέψαντες, δȣναι δόξαν τῷ θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς ȣτος;

18. Non est inventus, qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena?

v. 7. Ed. 3. 4. 5. Er. add. αὐτῳ. — "C. Mt. αναπεσε. — v. 9. Ed. omn. Er. St. add. αὐτῳ. — v. 10. St. Mt. Gb. ȣτω. — v. 11. Ed. omn. Er. σαμαριας. — v. 16. Ed. omn. Er. σαμαριτης. — v. 18. Ed. 1. 2. Er. ȣχι.

1) 1590. add. boves.

19. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀναστὰς πορεύου· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

20. ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φαρισαίων, πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀπεκρίθη αὐτοῖς, καὶ εἶπεν· οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως·

21. οὐδὲ ἐροῦσιν· ἰδοὺ ὧδε, † ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ· ἰδοὺ γὰρ, ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν.

22. εἶπε δὲ † πρὸς τοὺς μαθητάς· ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅτε ἐπιθυμήσετε, μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν· καὶ οὐκ ὄψεσθε.

23. καὶ ἐροῦσιν ὑμῖν· ἰδοὺ ὧδε, † ἰδοὺ ἐκεῖ· μὴ ἀπέλθητε, μηδὲ διώξητε.

24. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν λάμπει· οὕτως ἔσται † ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἡμέρᾳ αὐτοῦ.

25. πρῶτον δὲ δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

26. καὶ καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις † νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

27. ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, ἐξεγαμίζοντο, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε νῶε εἰς τὴν κιβωτόν· καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας.

28. ὁμοίως καὶ ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις λώτ· ἤσθιον, ἔπινον, ἠγόραζον, ἐπώλουν, ἐφύτευον, ᾠκοδόμουν·

29. ᾗ δὲ ἡμέρᾳ ἐξῆλθε λὼτ ἀπὸ σοδόμων, ἔβρεξε πῦρ καὶ θεῖον ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας.

30. κατὰ ταῦτα ἔσται, ᾗ ἡμέρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται.

19. Et ait illi: Surge, vade! quia fides tua te salvum fecit.

20. Interrogatus autem a Pharisaeis: Quando venit regnum Dei? respondens eis, dixit: Non [a] venit [1]) regnum Dei cum observatione; a) cf. Joh. 18, 36. 37.

21. neque dicent: Ecce, hic, aut ecce illic! Ecce, enim regnum Dei intra vos est!

22. Et ait ad discipulos suos: Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.

23. Et dicent [a] vobis: Ecce, hic, et ecce illic! Nolite ire, neque sectemini. a) Matth. 24, 25. sqq.

24. Nam sicut fulgur coruscans de sub coelo, in ea, quae sub coelo sunt, fulget; ita erit Filius hominis in die sua.

25. Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac.

26. Et sicut [a] factum est in diebus Noë, ita erit et in diebus Filii hominis. a) Matth. 24, 37–39.

27. Edebant, et bibebant; uxores ducebant, et dabantur ad nuptias, usque in diem, qua intravit Noë in arcam; et venit diluvium, et perdidit omnes.

28. Similiter sicut factum est in diebus Lot: Edebant, et bibebant; emebant, et vendebant; plantabant, et aedificabant;

29. qua die [a] autem exiit Lot a Sodomis, pluit ignem et sulphur de coelo, et omnes perdidit. a) Gen. 19, 15. sqq.

30. Secundum haec erit, qua die Filius hominis revelabitur.

v. 21. C. omitt. ἤ. — v. 22. C. add. καὶ. — v. 23. St. Gb. Mt. ἢ ἰδού. — v. 24. Ed. 3. 4. 5. Er. St. καὶ ὁ υἱός. — v. 26. Ed. omn. Er. St. τοῦ νῶε.

1) 1590. veniet.

31. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὃς ἔσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, μὴ καταβάτω, ἆραι αὐτά· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁμοίως, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω.

31. In illa hora a), qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa; et qui in agro, similiter non redeat retro. a) Matth. 24, 16. sqq.

32. μνημονεύετε † τῆς γυναικὸς λώτ.

32. Memores estote uxoris a) Lot! a) Gen. 19, 26.

33. ὃς ἐὰν ζητήσῃ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτὴν, ζωογονήσει αὐτήν.

33. Quicumque a) quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam; et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. a) Matth. 10, 39.

34. λέγω ὑμῖν· † ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς· † εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

34. Dico vobis: In illa a) nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur; a) Matth. 24, 40. sqq.

35. δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό· † ἡ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται.

35. duae erunt molentes in unum; una assumetur, et altera relinquetur; duo in agro; unus assumetur, et alter relinquetur;

36. †

36. Respondentes dicunt illi: Ubi, Domine?

37. καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν αὐτῷ· ποῦ κύριε; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ὅπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται † καὶ οἱ ἀετοί.

37. Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilae.

Cap. XVIII.

1. Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν·

1. Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare a), et non deficere, a) Rom. 12, 12. 1 Thess. 5, 17.

2. λέγων· κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει, τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος.

2. dicens: Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur.

3. χήρα δὲ † ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ· καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, λέγουσα· ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου.

3. Vidua autem quaedam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo!

4. καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ χρόνον. μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· εἰ καὶ τὸν θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέπομαι,

4. Et nolebat per multum tempus. Post haec autem dixit intra se: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor;

---

v. 32. Ed. 3. 4. 5. Er. add. δε. — v. 34. Ed. omn. Er. add. ἐν. — "Ed. omn. Er. ὁ εἷς. — v. 35. C. et Mt. omitt. ἡ. — versum 36. add. Ed. C.: δυο ἐσονται ἐν τῳ ἀγρῳ· ὁ εἷς παραληφθησεται, και ὁ ἑτερος ἀφεθησεται. — v. 37. και omitt. Gb. et Mt.

NB. Vulgatae versionis versus 35 versum 35 et 36 textus graeci, textus graeci versus 37 versum 36 et 37 vulgatae versionis complectitur.

v. 3. Ed. omn. Er. add. τις.

5. διά γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύτην, ἐκδικήσω αὐτήν· ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη † ὑποπιάζῃ με.

5. tamen, quia [a] molesta est mihi haec vidua, vindicabo illam, ne, in novissimo veniens, sugillet me. a) c.11,8.

6. εἶπε δὲ ὁ κύριος· ἀκέσατε, τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει.

6. Ait autem Dominus: Audite, quid judex iniquitatis dicit:

7. ὁ δὲ θεὸς ἐ μὴ † ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆ, τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ μακροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς;

7. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, et patientiam habebit in illis?

8. † λέγω ὑμῖν, ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει. πλὴν ὁ υἱὸς τῆ ἀνθρώπε ἐλθὼν ἆρα εὑρήσει τὴν πίςιν ἐπὶ τῆς γῆς;

8. Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?

9. εἶπε δὲ † καὶ πρός τινας τοὺς πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ ἐξεθενῆντας τὰς λοιπὰς, τὴν παραβολὴν ταύτην·

9. Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur ceteros, parabolam istam:

10. ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι· ὁ εἷς φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος τελώνης.

10. [1]) Duo homines ascenderunt in templum, ut orarent; unus Pharisaeus, et alter Publicanus.

11. ὁ φαρισαῖος ςαθεὶς, πρὸς ἑαυτὸν ταῦτα προσηύχετο· ὁ θεὸς, εὐχαριςῶ σοι, ὅτι ἐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ, ἢ καὶ ὡς ἕτος ὁ τελώνης.

11. Pharisaeus stans, haec apud se orabat: Deus! gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic Publicanus.

12. νηςεύω δὶς τῆ σαββάτε· ἀποδεκατῶ πάντα, ὅσα κτῶμαι.

12. Jejuno bis in sabbato; decimas [a] do omnium, quae possideo. a) c.11,42.

13. καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἑςὼς ἐκ ἤθελεν, ἐδὲ τὰς ὀφθαλμὰς εἰς τὸν ἐρανὸν ἐπᾶραι· ἀλλ' ἔτυπτεν εἰς τὸ ςῆθος αὐτῆ, λέγων· ὁ θεὸς, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.

13. Et Publicanus a longe [a] stans, lebat nec oculos ad coelum levare; sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus! propitius esto mihi peccatori.
a) Ps.50,19.

14. λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ † γὰρ ἐκεῖνος· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

14. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo; quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat; exaltabitur.

15. προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη, ἵνα αὐτῶν ἅπτηται. ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς.

15. [a] Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos.
a) v.15–17. Matth.19,13–15. Marc.10,13–16.

---

v. 5. St. ὑπωπιαζῃ. — v. 7. C. et Mt. ποιησῃ. — v. 8. C. add. ναι. — v. 9. C. et Mt. omitt. και. — v. 14. γαρ omitt. Ed. omn. Er.

1) 1590. dicens: Duo homines ascendebant.

16. ὁ δὲ ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτὰ, εἶπεν· ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἐϛὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

17. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ὡς † παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.

18. καὶ ἐπηρώτησέ τις † αὐτὸν ἄρχων, λέγων· διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

19. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός.

20. τὰς ἐντολὰς οἶδας· μὴ † μοιχεύσῃς· μὴ φονεύσῃς· μὴ κλέψῃς· μὴ ψευδομαρτυρήσῃς· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου.

21. ὁ δὲ εἶπε· ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου.

22. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ· ἔτι ἕν σοι λείπει· πάντα, ὅσα ἔχεις, πώλησον, καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

23. ὁ δὲ, ἀκούσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο· ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα.

24. ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ ἰησοῦς περίλυπον γενόμενον, εἶπε· πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ;

25. εὐκοπώτερον γάρ ἐϛι, κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.

26. εἶπον δὲ οἱ ἀκούσαντες· καὶ τίς δύναται σωθῆναι;

27. ὁ δὲ εἶπε· τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐϛι παρὰ τῷ θεῷ.

16. Jesus autem convocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos; talium est enim regnum Dei.

17. Amen dico vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

18. [a] Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone! quid faciens, vitam aeternam possidebo?

a) v. 18–30. Marc. 10, 17–31. Matth. 19, 16–30.

19. Dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus.

20. Mandata nosti: „Non occides! „Non moechaberis! Non furtum facies! Non falsum testimonium dices! „Honora patrem tuum et matrem [a]!"

a) Exod. 20, 12. sqq.

21. Qui ait: Haec omnia custodivi a juventute mea.

22. Quo audito, Jesus ait ei: Adhuc unum tibi deest; omnia, quaecumque habes, vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo; et veni, sequere me!

23. His ille auditis, contristatus est; quia dives erat valde.

24. Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt!

25. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.

26. Et dixerunt, qui audiebant: Et quis potest salvus fieri?

27. Ait illis: Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.

---

v. 17. Ed. 3. 4. 5. Er. add. *το*. — v. 18. Ed. omn. Er. *αρχων αυτον*. — v. 20. Ed. omn. Er. *μοιχευσεις κ. τ. λ.*

28. εἶπε δὲ † ὁ πέτρος· ἰδὲ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολεθήσαμέν σοι.

28. Ait autem Petrus: Ecce, nos dimisimus omnia, et secuti sumus te!

29. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐδείς ἐςιν, ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, ἢ ἀδελφὲς, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἕνεκεν τῆς βασιλείας τε̃ θεε̃,

29. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei;

30. ὃς ἐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τέτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.

30. et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in seculo venturo vitam aeternam.

31. παραλαβὼν δὲ τὲς δώδεκα, εἶπε πρὸς αὐτές· ἰδὲ, ἀναβαίνομεν εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπε.

31. [a] Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce! ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quae scripta sunt per prophetas de Filio hominis.

a) v. 31–34. Matth. 20, 17–19. Marc. 10, 32–34.

32. παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαιχθήσεται, καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται.

32. Tradetur enim Gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur;

33. καὶ μαςιγώσαντες ἀποκτενε̃σιν αὐτόν· καὶ τῇ † ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναςήσεται.

33. et postquam [a] flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget.

a) Matth. 16, 21.

34. καὶ αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν, καὶ ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα.

34. Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant, quae dicebantur.

35. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς ἱεριχὼ, τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν.

35. [a] Factum est autem, cum appropinquaret Jericho, caecus quidam sedebat secus viam, mendicans.

a) v. 35–43. Matth. 20, 29–34. Marc. 10, 46–52.

36. ἀκούσας δὲ ὄχλε διαπορευομένε, ἐπυνθάνετο, τί εἴη τοῦτο.

36. Et cum audiret turbam praetereuntem, interrogabat, quid hoc esset.

37. ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, ὅτι ἰησοῦς ὁ ναζωραῖος παρέρχεται.

37. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.

38. καὶ ἐβόησε, λέγων· ἰησοῦ, υἱὲ δαυὶδ, ἐλέησόν με.

38. Et clamavit, dicens: Jesu fili David, miserére mei!

39. καὶ οἱ προάγοντες ἐπετίμων αὐτῷ, ἵνα σιωπήσῃ· αὐτὸς δὲ πολλῷ μᾶλλον † ἔκραζεν· υἱὲ δαυὶδ, ἐλέησόν με.

39. Et qui praeibant, increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei!

40. ςαθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς ἐκέλευσεν, αὐτὸν ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. ἐγγίσαντος δὲ αὐτοῦ, ἐπηρώτησεν αὐτὸν,

40. Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum,

v. 28. C. Mt. omitt. ὁ. — v. 33. Ed. 3. Er. τρίτῃ τῇ ἡμέρᾳ. C. τρίτῃ ἡμέρᾳ. — v. 39. Mt. ἔκραξεν.

41. λέγων· τί σοι θέλεις ποιήσω; ὁ δὲ εἶπε· κύριε, ἵνα ἀναβλέψω.

41. dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine! ut videam.

42. καὶ ὁ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἀνάβλεψον· ἡ πίϛις σȣ σέσωκέ σε.

42. Et Jesus dixit illi: Respice, fides tua te salvum fecit!

43. καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψε, καὶ ἠκολȣ́θει αὐτῷ, δοξάζων τὸν θεόν· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ θεῷ.

43. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.

Cap. XIX.

1. Καὶ εἰσελθὼν διήρχετο τὴν ἱεριχώ.

1. Et ingressus perambulabat Jericho.

2. καὶ ἰδȣ̀, ἀνὴρ ὀνόματι καλέμενος ζακχαῖος· καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτελώνης, καὶ ȣ̔̃τος ἦν πλȣ́σιος.

2. Et ecce! vir nomine Zachaeus: et hic princeps erat publicanorum, et ipse dives;

3. καὶ ἐζήτει ἰδεῖν τὸν ἰησȣ̃ν, τίς ἐϛι, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπὸ τȣ̃ ὄχλȣ, ὅτι τῇ ἡλικίᾳ μικρὸς ἦν.

3. et quaerebat videre Jesum, quis esset; et non poterat prae turba, quia statura pusillus erat.

4. καὶ † προδραμὼν ἔμπροσθεν, ἀνέβη ἐπὶ † συκομωρέαν, ἵνα ἴδῃ αὐτόν· ὅτι † ἐκείνης ἤμελλε διέρχεσθαι.

4. Et praecurrens ascendit in arborem sycomorum, ut videret eum; quia inde erat transiturus.

5. καὶ ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, ἀναβλέψας ὁ ἰησοῦς εἶδεν αὐτὸν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ζακχαῖε, σπεύσας κατάβηθι· σήμερον † γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι.

5. Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum, et dixit ad eum: Zachaee! festinans descende; quia hodie in domo tua oportet me manere.

6. καὶ σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων.

6. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens.

7. καὶ ἰδόντες † ἅπαντες διεγόγγυζον, λέγοντες· ὅτι παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρὶ εἰσῆλθε καταλῦσαι.

7. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset.

8. ϛαθεὶς δὲ ζακχαῖος εἶπε πρὸς τὸν κύριον· ἰδȣ̀, τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μȣ, κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλȣ̃ν.

8. Stans autem Zachaeus, dixit ad [1]) Dominum: Ecce! dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus; et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.

9. εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἰησοῦς· ὅτι σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τȣ́τῳ ἐγένετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς ἀβραάμ ἐϛιν.

9. Ait Jesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod et ipse filius [a]) sit Abrahae. a) Gal. 3, 7.

10. ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ † ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

10. Venit [a]) enim Filius hominis quaerere et salvum facere, quod perierat. a) Matth. 18, 11.

---

v. 4. C. προσδραμων. — "Ed. omn. Er. St. συκομωραιαν. — "' Ed. omn. Er. St. δι' ἐκεινης. — v. 5. Ed. 3. 4. Er. και pro γαρ. — v. 7. C. παντες. — v. 10. C. ζητεισαι.

1) 1590. ad Jesum.

11. ἀκουόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα, προσθεὶς εἶπε παραβολὴν, διὰ τὸ ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν αὐτοὺς, ὅτι παραχρῆμα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀναφαίνεσθαι.

11. a) Haec illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem; et quia existimarent, quod confestim regnum Dei manifestaretur.

a) v. 11—27. Matth. 25, 14—30. Marc. 13, 34—36.

12. εἶπεν οὖν· ἄνθρωπός τις εὐγενὴς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακρὰν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι.

12. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit a) in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti.

a) Marc. 16, 19.

13. καλέσας δὲ δέκα δούλους ἑαυτοῦ, ἔδωκεν † αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· πραγματεύσασθε ἕως ἔρχομαι.

13. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini, dum venio.

14. οἱ δὲ πολῖται αὐτοῦ ἐμίσουν αὐτὸν, καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ, λέγοντες· οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεῦσαι ἐφ' ἡμᾶς.

14. Cives autem ejus oderant eum; et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos!

15. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν, † καὶ εἶπε, φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους τούτους, οἷς ἔδωκε τὸ ἀργύριον· ἵνα γνῷ, τίς τί διεπραγματεύσατο.

15. Et factum est, ut rediret accepto regno; et jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret, quantum quisque negotiatus esset.

16. παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος, λέγων· κύριε, ἡ μνᾶ σου προσειργάσατο δέκα μνᾶς.

16. Venit autem primus dicens: Domine! mna tua decem mnas acquisivit.

17. καὶ εἶπεν αὐτῷ· † εὖ, ἀγαθὲ δοῦλε· ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι, ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων.

17. Et ait illi: Euge, bone serve! quia a) in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.

a) Luc. 16, 10.

18. καὶ ἦλθεν ὁ δεύτερος, λέγων· κύριε, ἡ μνᾶ σου ἐποίησε πέντε μνᾶς.

18. Et alter venit dicens: Domine! mna tua fecit quinque mnas.

19. εἶπε δὲ καὶ τούτῳ· καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων.

19. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates!

20. καὶ ἕτερος ἦλθε λέγων· κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶ σου, ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ.

20. Et alter venit dicens: Domine! ecce, mna tua, quam habui repositam in sudario;

21. ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρός εἶ· αἴρεις, ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις, ὃ οὐκ ἔσπειρας.

21. Timui enim te, quia homo austerus es; tollis, quod non posuisti, et metis, quod non seminasti.

22. λέγει † δὲ αὐτῷ· ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὲ δοῦλε· ᾔδεις,

22. Dicit ei: De ore tuo te judico, serve nequam! Sciebas, quod ego ho-

---

v. 13. Ed. 3. 4. 5. Er. τουτοις. — v. 15. C. omitt. και. — v. 17. Ed. 3. 4. 5. Er. ευγε. — v. 22. Ed. omn. Er. omitt. δε.

ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐςηρός εἰμι, αἴρων, ὃ οὐκ ἔθηκα, καὶ θερίζων, ὃ οὐκ ἔσπειρα.

mo austerus sum, tollens, quod non posui, et metens, quod non seminavi;

23. καὶ διατί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μȣ † ἐπὶ τὴν τράπεζαν, καὶ † ἐγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό;

23. et [1]) quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam?

24. καὶ τοῖς παρεςῶσιν εἶπεν· ἄρατε ἀπ' αὐτȣ̃ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι.

24. Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, et date illi, qui decem mnas habet.

25. καὶ εἶπον αὐτῷ· κύριε, ἔχει δέκα μνᾶς.

25. Et dixerunt ei: Domine! habet decem mnas.

26. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τȣ̃ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτȣ̃.

26. Dico autem vobis, quia [a]) omni habenti dabitur, et abundabit; ab eo autem, qui non habet, et quod habet, auferetur ab eo. a) Matth. 13, 12.

27. πλὴν τȣ̀ς ἐχθρȣ́ς μȣ ἐκείνȣς, τȣ̀ς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτȣ̀ς, ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε ἔμπροσθέν μȣ.

27. Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc; et interficite ante me.

28. καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν, ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα.

28. Et his dictis, praecedebat ascendens Jerosolymam.

29. καὶ ἐγένετο, ὡς ἤγγισεν εἰς † βηθφαγὴ καὶ βηθανίαν, πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλȣ́μενον ἐλαιῶν, ἀπέςειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃,

29. [a]) Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam [b]), ad montem, qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, a) v. 29–44. Matth. 21, 1–11. Marc. 11, 1–10. Joh. 12, 13–15. b) Joh. 12, 1.

30. εἰπών· ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην· ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

30. dicens: Ite in castellum, quod contra [2]) est! in quod introeuntes, invenietis pullum asinae alligatum, cui nemo umquam hominum sedit; solvite illum, et adducite!

31. καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ· διατί λύετε; οὕτως ἐρεῖτε αὐτῷ· ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.

31. Et si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat.

32. ἀπελθόντες δὲ οἱ ἀπεςαλμένοι, εὗρον, καθὼς εἶπεν αὐτοῖς.

32. Abierunt autem, qui missi erant; et invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum.

33. λυόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶπον οἱ κύριοι αὐτȣ̃ πρὸς αὐτούς· τί λύετε τὸν πῶλον;

33. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum?

v. 23. C. τοις τραπεζιταις. Mt. ἐπι τραπεζαν. — "C. ἐλθων ἐγω. — v. 29. C. βηθσφαγη.

1) 1590. omitt. et. 2) 1590. add. vos.

34. οἱ δὲ εἶπον· ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.

35. καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν ἰησοῦν· καὶ ἐπιῤῥίψαντες ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον, ἐπεβίβασαν τὸν ἰησοῦν.

36. πορευομένȣ δὲ αὐτȣ̃, ὑπεςρώννυον τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ.

37. ἐγγίζοντος δὲ αὐτȣ̃ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τȣ̃ ὄρȣς τῶν ἐλαιῶν, ἤρξαντο ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίροντες αἰνεῖν τὸν θεὸν φωνῇ μεγάλῃ, περὶ πασῶν, ὧν εἶδον δυνάμεων,

38. λέγοντες· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι κυρίȣ· εἰρήνη ἐν ȣ̓ρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίςοις.

39. καί τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τȣ̃ ὄχλȣ εἶπον πρὸς αὐτόν· διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σȣ.

40. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται.

41. καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ᾽ αὐτῇ, λέγων·

42. ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σὺ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σȣ ταύτῃ, τὰ πρὸς εἰρήνην σȣ· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σȣ.

43. ὅτι ἥξȣσιν ἡμέραι ἐπί σε, καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σȣ χάρακά σοι, καὶ περικυκλώσȣσί σε, καὶ συνέξȣσι σε πάντοθεν·

44. καὶ ἐδαφιοῦσί σε καὶ τὰ τέκνα σȣ ἐν σοί· καὶ οὐκ ἀφήσȣσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ· ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἔγνως τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σȣ.

45. καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας,

46. λέγων αὐτοῖς· γέγραπται· ὁ

34. At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet.

35. Et duxerunt illum ad Jesum. Et jactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum.

36. Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via.

37. Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, coeperunt omnes turbae [1]) discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus,

38. dicentes: Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini! pax in coelo, et gloria in excelsis!

39. Et quidam Pharisaeorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister! increpa discipulos tuos.

40. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

41. Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens:

42. Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.

43. Quia venient dies in te; et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te; et coangustabunt te undique;

44. et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt; et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuae.

45. [a]) Et ingressus in templum, coepit ejicere vendentes in illo, et ementes,

46. dicens illis: Scriptum est: „Quia

a) v. 45–48. Matth. 21, 12–15. Marc. 11, 15–18.

1) 1590. turbae descendentium.

οἶκός μυ, οἶκος προσευχῆς ἐςιν· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃςῶν.

47. καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτυν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ.

48. καὶ οὐχ εὕρισκον, τὸ τί † ποιήσωσιν· ὁ λαὸς γὰρ ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων.

„domus mea domus orationis est[a];" vos autem fecistis illam speluncam latronum!

a) Jes. 56, 7. Jer. 7, 11.

47. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem Sacerdotum, et Scribae, et Principes plebis quaerebant illum perdere;

48. et non inveniebant, quid facerent illi; omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

Cap. XX.

1. Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, διδάσκοντος αὐτῦ τὸν λαὸν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εὐαγγελιζομένυ, ἐπέςησαν οἱ † ἀρχιερεῖς καὶ † οἱ γραμματεῖς σὺν τοῖς πρεσβυτέροις,

2. καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, λέγοντες· εἰπὲ ἡμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξυσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, ἢ τίς ἐςιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξυσίαν ταύτην;

3. ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε πρὸς αὐτύς· ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον, καὶ εἴπατέ μοι.

4. τὸ βάπτισμα ἰωάννυ ἐξ ὐρανῦ ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων;

5. οἱ δὲ συνελογίσαντο πρὸς ἑαυτὺς, λέγοντες· ὅτι ἐὰν εἴπωμεν· ἐξ ὐρανῦ· ἐρεῖ· διατί † ὖν ὐκ ἐπιςεύσατε αὐτῷ;

6. ἐὰν δὲ εἴπωμεν· ἐξ ἀνθρώπων· πᾶς ὁ λαὸς καταλιθάσει ἡμᾶς· πεπεισμένος γάρ ἐςιν, ἰωάννην προφήτην εἶναι.

7. καὶ ἀπεκρίθησαν, μὴ εἰδέναι πόθεν.

8. καὶ ὁ ἰησῦς εἶπεν αὐτοῖς· ὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξυσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

9. ἤρξατο δὲ πρὸς τὸν λαὸν λέγειν τὴν παραβολὴν ταύτην· ἄνθρω-

1. [a] Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et evangelizante, convenerunt principes Sacerdotum, et Scribae cum Senioribus,

a) v. 1–8. Matth. 21, 23–32. Marc. 11, 27–33.

2. et ajunt, dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate haec facis? aut: Quis est, qui dedit tibi hanc potestatem?

3. Respondens autem Jesus, dixit ad illos: Interrogabo vos et ego unum verbum! Respondete mihi:

4. Baptismus Ioannis de coelo erat? an ex hominibus?

5. At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus: De coelo! dicet: Quare ergo non credidistis illi?

6. Si autem dixerimus: Ex hominibus! plebs universa lapidabit nos; certi [a] sunt enim, Ioannem prophetam esse.

a) Matth. 14, 5.

7. Et responderunt, se nescire, unde esset.

8. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis, in qua potestate haec facio.

9. [a] Coepit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo [1]) plantavit

---

v. 48. C. ποιησυσιν. — v. 1. Mt. ἱερεις. — "Ed. omn. Er. omitt. οἱ. — v. 5. C. Mt. omitt. ὐν.

1) 1590. add. quidam.

πος † ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς· καὶ ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανούς.

10. καὶ ἐν καιρῷ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς δοῦλον, ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος δῶσιν αὐτῷ· οἱ δὲ γεωργοὶ, δείραντες αὐτὸν, ἐξαπέστειλαν κενόν.

11. καὶ προσέθετο † πέμψαι ἕτερον δοῦλον· οἱ δὲ κἀκεῖνον δείραντες καὶ ἀτιμάσαντες, ἐξαπέστειλαν κενόν.

12. καὶ προσέθετο πέμψαι τρίτον· οἱ δὲ καὶ τοῦτον τραυματίσαντες ἐξέβαλον.

13. εἶπε δὲ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος· τί ποιήσω; πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἰδόντες ἐντραπήσονται.

14. ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ γεωργοὶ, διελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, λέγοντες· οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ κληρονομία.

15. καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, ἀπέκτειναν. τί οὖν ποιήσει αὐτοῖς ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος;

16. ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις. ἀκούσαντες δὲ εἶπον· μὴ γένοιτο.

17. ὁ δὲ, ἐμβλέψας αὐτοῖς, εἶπε· τί οὖν ἐστι τὸ γεγραμμένον τοῦτο· λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας;

18. πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λίθον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν.

19. καὶ ἐζήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν

vineam et locavit eam colonis; et ipse peregre fuit multis temporibus.

a) v.9–19. Matth.21,33–46. Marc.12,2–12.

10. Et in tempore [1]) misit ad cultores servum, ut de fructu vineae darent illi. Qui caesum dimiserunt eum inanem.

11. Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque caedentes et afficientes contumelia, dimiserunt inanem.

12. Et addidit tertium mittere; qui et illum vulnerantes ejecerunt.

13. Dixit autem dominus vineae: Quid faciam? mittam filium meum dilectum! forsitan, cum hunc viderint, verebuntur.

14. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes: Hic est haeres, occidamus illum, ut nostra fiat haereditas!

15. Et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineae?

16. Veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi: Absit!

17. Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc, quod scriptum est: „Lapidem, quem reprobaverunt aedi„ficantes, hic factus est in caput an„guli [a])?"

a) Ps. 117, 22.

18. Omnis, qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur; super quem autem ceciderit, comminuet illum.

19. Et quaerebant principes Sacerdotum, et Scribae mittere in illum ma-

---

v. 9. Ed. omn. Er. St. add. τις. — v. 11. Ed. omn. Er. add. ἔτι.

1) 1590. add. illo.

τὰς χεῖρας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καὶ ἐφοβήθησαν † τὸν λαόν· ἔγνωσαν γὰρ, ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην εἶπε.

nus [1]) in illa hora; et timuerunt populum; cognoverunt enim, quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc.

20. καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτȣς ὑποκρινομένȣς, ἑαυτȣ̀ς δικαίȣς εἶναι· ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτȣ̃ † λόγȣ, εἰς τὸ παραδȣ̃ναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξȣσίᾳ τȣ̃ ἡγεμόνος.

20. [a]) Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent, [2]) ut caperent eum in sermone, ut traderent illum principatui et potestati praesidis.

a) v. 20–40. Matth. 22, 15–33. Marc. 12, 13–27.

21. καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ διδάσκεις.

21. Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister! scimus, quia recte dicis et doces; et non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces;

22. ἔξεστιν ἡμῖν, καίσαρι φόρον δοῦναι, ἢ οὔ;

22. licet nobis tributum dare Caesari? an non?

23. κατανοήσας δὲ αὐτῶν τὴν πανȣργίαν, εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς· τί με πειράζετε;

23. Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis?

24. † ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον· τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; ἀποκριθέντες † δὲ εἶπον· καίσαρος.

24. Ostendite mihi denarium! cujus habet imaginem et inscriptionem? Respondentes dixerunt ei: Caesaris!

25. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἀπόδοτε τοίνυν τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.

25. Et ait illis: Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari; et quae sunt Dei, Deo!

26. καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐπιλαβέσθαι αὐτοῦ ῥήματος ἐναντίον τοῦ λαοῦ· καὶ θαυμάσαντες ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ, ἐσίγησαν.

26. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe; et mirati in responso ejus, tacuerunt.

27. προσελθόντες δέ τινες τῶν σαδδȣκαίων, οἱ ἀντιλέγοντες, ἀνάστασιν μὴ εἶναι, ἐπηρώτησαν αὐτὸν,

27. Accesserunt autem quidam Sadducaeorum, qui negant [a]) esse resurrectionem, et interrogaverunt eum,

a) Act. 23, 8.

28. λέγοντες· διδάσκαλε, μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν· ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, ἔχων γυναῖκα, καὶ οὗτος ἄτεκνος ἀποθάνῃ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

28. dicentes: Magister! Moyses scripsit nobis: „Si frater alicujus mortu„us fuerit habens uxorem, et hic sine „liberis fuerit, ut accipiat eam frater „ejus uxorem, et suscitet semen fratri „suo [a]).“

a) Deut. 25, 5.

29. ἑπτὰ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν· καὶ

29. Septem ergo fratres erant; et

---

v. 19. C. et Mt. omitt. *τον λαον.* — v. 20. Ed. 1. Er. *αὐτȣ λογον.* Ed. 2. 3. 4. 5. Er. *αὐτȣ λογῳ.* — v. 24. Gb. *δειξατε.* — "Ed. omn. Er. omitt. *δε.*

1) 1590. omitt. in. 2) 1590. ut caperent ... et traderent.

ὁ πρῶτος λαβὼν γυναῖκα, ἀπέθανεν ἄτεκνος.

30. καὶ ἔλαβεν ὁ δεύτερος τὴν γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀπέθανεν ἄτεκνος.

31. καὶ ὁ τρίτος ἔλαβεν αὐτὴν †· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἑπτά· † οὐ κατέλιπον τέκνα, καὶ ἀπέθανον.

32. ὕςερον † δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ γυνή.

33. ἐν τῇ οὖν ἀναςάσει, τίνος αὐτῶν γίνεται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν γυναῖκα.

34. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ ἐκγαμίσκονται.

35. οἱ δὲ καταξιωθέντες, τοῦ αἰῶνος ἐκείνε τυχεῖν καὶ τῆς ἀναςάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε † ἐκγαμίσκονται.

36. οὔτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται· ἰσάγγελοι γάρ εἰσι· καὶ † υἱοί εἰσι τοῦ θεοῦ, τῆς ἀναςάσεως υἱοὶ ὄντες.

37. ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροὶ, καὶ μωσῆς ἐμήνυσεν ἐπὶ τῆς βάτε, ὡς λέγει κύριον τὸν θεὸν ἀβραὰμ, καὶ τὸν θεὸν ἰσαὰκ, καὶ τὸν θεὸν ἰακώβ.

38. θεὸς δὲ οὐκ ἔςι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν.

39. ἀποκριθέντες δέ τινες τῶν γραμματέων, εἶπον· διδάσκαλε, καλῶς εἶπας.

40. οὐκ ἔτι δὲ ἐτόλμων ἐπερωτᾷν αὐτὸν οὐδέν.

41. εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· πῶς λέγεσι, τὸν χριςὸν υἱὸν δαϋὶδ εἶναι;

42. καὶ αὐτὸς δαϋὶδ λέγει ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ με· κάθε ἐκ δεξιῶν με,

primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis.

30. Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio.

31. Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt.

32. Novissime omnium mortua est et mulier.

33. In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem.

34. Et ait illis Jesus: Filii hujus seculi nubunt, et traduntur ad nuptias;

35. illi vero, qui digni habebuntur seculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores;

36. neque enim [1]) ultra mori poterunt; aequales enim Angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis.

37. Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, „sicut „dicit Dominum, Deum Abraham, et „Deum Isaac, et Deum Jacob [a])."

a) Exod. 3, 6.

38. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum; omnes enim vivunt ei.

39. Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei: Magister! bene dixisti.

40. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

41. [a]) Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse David?

a) v. 41–44. Matth. 22, 41–45. Marc. 12, 35–37.

42. Et ipse David dicit in libro Psalmorum: „Dixit Dominus Domino meo, „sede a dextris meis,

---

v. 31. Mt. αὐτην ὡσαυτως· ὡσαυτως δε. — "Ed. omn. Er. και ȣ. — v. 32. Ed. omn. Er. omitt. δε. — v. 35. C. et Mt. ἐκγαμιζονται. — v. 36. Ed. omn. Er. add. οἱ.

1) 1590. neque etiam.

43. ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σȣ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σȣ;

43. „donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum [a].“ a) Ps. 109, 1.

44. δαυῒδ οὖν κύριον αὐτὸν καλεῖ· καὶ πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐςιν;

44. David ergo Dominum illum vocat; et quomodo filius ejus est?

45. ἀκούοντος δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ·

45. [a] Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: a) v. 45–47. Marc. 12, 38–40. Matth. 23, 1. sqq.

46. προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν ςολαῖς, καὶ φιλούντων ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις·

46. Attendite a Scribis! qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in synagogis, et primos discubitus in conviviis;

47. οἳ κατεσθίȣσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχονται. οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα.

47. qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

Cap. XXI.

1. ἀναβλέψας δὲ εἶδε τȣ̀ς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλȣσίȣς.

1. [a] Respiciens autem vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium, divites. a) v. 1–4. Marc. 12, 41–44.

2. εἶδε δέ † τινα καὶ χήραν πενιχρὰν βάλλȣσαν ἐκεῖ δύο λεπτά.

2. Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem aera minuta duo.

3. καὶ εἶπεν· ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ὅτι † ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλεν.

3. Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua haec pauper, plus quam omnes misit!

4. ἅπαντες γὰρ ȣ̂τοι ἐκ τȣ̃ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τȣ̃ θεȣ̃· αὕτη δὲ ἐκ τȣ̃ ὑςερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν βίον, ὃν εἶχεν, ἔβαλε.

4. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei; haec autem ex eo, quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit, misit.

5. καί τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε·

5. [a] Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, dixit: a) v. 5–36. Matth. 24, 1–36. Marc. 13, 1–37.

6. ταῦτα, ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι, ἐν αἷς ȣ̓κ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ † λίθῳ, ὃς ȣ̓ καταλυθήσεται.

6. Haec, quae videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.

7. ἐπηρώτησαν δὲ αὐτὸν, λέγοντες· διδάσκαλε, πότε ȣ̂ν ταῦτα ἔςαι,

7. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Praeceptor! quando haec erunt,

---

v. 2. Gb. και τινα. — v. 3. C. ἡ χηρα αὑτη ἡ πτωχη. — v. 6. C. λιθον.

καὶ τί τὸ σημεῖον, ὅταν † μέλλῃ ταῦτα γίνεσθαι;

et quod signum, cum fieri incipient?

8. ὁ δὲ εἶπε· βλέπετε, μὴ πλανηθῆτε· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες· ὅτι ἐγώ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.

8. Qui dixit: Videte, ne seducamini! multi a) enim venient in nomine meo, dicentes, quia Ego sum, et tempus appropinquavit; nolite ergo ire post eos!

a) Act. 5, 36. sqq. 2 Thess 2, 9. sqq.

9. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκαταστασίας, μὴ πτοηθῆτε· δεῖ γὰρ ταῦτα γενέσθαι πρῶτον· ἀλλ᾽ οὐκ εὐθέως τὸ τέλος.

9. Cum autem audieritis praelia et seditiones, nolite terreri; oportet [1]) primum haec fieri, sed nondum statim finis.

10. τότε ἔλεγεν αὐτοῖς· ἐγερθήσεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν·

10. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum;

11. σεισμοί τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ ἔσονται· φοβητρά τε καὶ σημεῖα ἀπ᾽ οὐρανοῦ μεγάλα ἔσται.

11. et terrae motus magni erunt per loca, et pestilentiae, et fames terroresque de coelo, et signa magna erunt.

12. πρὸ δὲ τούτων † πάντων ἐπιβαλοῦσιν ἐφ᾽ ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώξουσι, παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ φυλακὰς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου.

12. Sed ante haec omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et praesides, propter nomen meum.

13. ἀποβήσεται δὲ ὑμῖν εἰς μαρτύριον.

13. Continget autem vobis in testimonium.

14. θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, μὴ προμελετᾷν ἀπολογηθῆναι.

14. Ponite ergo in cordibus vestris, non praemeditari, quemadmodum respondeatis;

15. ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα καὶ σοφίαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν, † οὐδὲ ἀντιστῆναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν.

15. ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non a) poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.

a) Act. 6, 10.

16. παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων † καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν καὶ φίλων· καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν.

16. Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, et morte afficient ex vobis;

17. καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου.

17. et eritis odio omnibus [2]) propter nomen meum;

18. καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ † ἀπόληται.

18. et capillus a) de capite vestro non peribit.

a) Luc. 12, 7.

---

v. 7. Ed. omn. Er. μελλει. — v. 12. C. St. Mt. ἁπαντων. — v. 15. Gb. ἡ. — v. 16. C. et Mt. και συγγενων και φιλων και ἀδελφων. — v. 18. Ed. 1. 2. Er. ἀπολλυται. Ed. 3. 4. 5. Er. ἀποllηται.

1) 1590. add. enim. 2) 1590. add. hominibus

19. ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

19. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

20. ὅταν δὲ ἴδητε κυκλεμένην ὑπὸ ςρατοπέδων τὴν ἱερεσαλὴμ, τότε γνῶτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.

20. Cum autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem; tunc scitote! quia appropinquavit desolatio ejus.

21. τότε οἱ ἐν τῇ ἰεδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκχωρείτωσαν· καὶ οἱ ἐν ταῖς χώραις, μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐτήν.

21. Tunc qui in Judaea sunt, fugiant ad montes; et qui in medio ejus, discedant; et qui in regionibus, non intrent in eam.

22. ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὗταί εἰσι, τοῦ † πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα.

22. Quia dies ultionis hi sunt; ut impleantur omnia, quae scripta sunt.

23. οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαςρὶ ἐχέσαις, καὶ ταῖς θηλαζέσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἔςαι γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὀργὴ † ἐν τῷ λαῷ τέτῳ.

23. Vae autem praegnantibus et nutrientibus in illis diebus! erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic.

24. καὶ πεσἕνται ςόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἱερεσαλὴμ ἔςαι πατεμένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρι πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν.

24. Et cadent in ore gladii; et captivi ducentur in omnes Gentes; et Jerusalem calcabitur a Gentibus; donec[a] impleantur tempora nationum.

a) Rom. 11, 25.

25. καὶ ἔςαι σημεῖα ἐν ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἄςροις, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἠχέσης θαλάσσης καὶ σάλε·

25. Et erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura Gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum;

26. ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβε καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων † τῇ οἰκεμένῃ· αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

26. arescentibus hominibus prae timore, et exspectatione, quae supervenient universo orbi; nam virtutes coelorum movebuntur;

27. καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπε ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

27. et tunc videbunt[a] Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate.

a) Matth. 26, 64.

28. ἀρχομένων δὲ τέτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν.

28. His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra! quoniam appropinquat redemptio vestra.

29. καὶ εἶπε παραβολὴν αὐτοῖς· ἴδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα·

29. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam, et omnes arbores!

30. ὅταν προβάλωσιν ἤδη, βλέποντες ἀφ᾽ ἑαυτῶν γινώσκετε, ὅτι ἤδη ἐγγὺς τὸ θέρος ἐςίν.

30. Cum producunt jam ex se fructum, scitis, quoniam prope est aestas.

31. † ὅτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε

31. Ita et vos cum videritis haec

v. 22. Ed. 1. 2. Er. Mt. Gb. πλησθῆναι. — v. 23. ἐν omitt. Gb. — v. 26. C. add. ἐν. — v. 31. Ed. omn. Er. ὅτως.

ταῦτα γινόμενα, γινώσκετε, ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

fieri, scitote, quoniam prope est regnum Dei!

32. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα γένηται.

32. Amen dico vobis, quia non [a] praeteribit generatio haec, donec omnia fiant. a) Luc. 9, 27.

33. ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

33. Coelum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

34. προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε † βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη.

34. Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitae; et superveniat in vos repentina dies illa;

35. ὡς παγὶς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς.

35. tamquam laqueus enim superveniet [a] in omnes, qui sedent super faciem omnis terrae. a) 1 Thess. 5, 3. sqq.

36. ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ, δεόμενοι, ἵνα καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν † ταῦτα πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

36. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quae futura sunt, et stare ante Filium hominis.

37. ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ηὐλίζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν.

37. [a] Erat autem diebus docens in templo; noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliveti. a) v. 37.—22, 2. Matth. 26, 1—5. Marc. 14, 1. 2.

38. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὤρθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, ἀκούειν αὐτοῦ.

38. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

CAP. XXII.

1. Ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, † ἡ λεγομένη πάσχα.

1. Appropinquabat autem dies festus [a] Azymorum, qui dicitur Pascha; a) Exod. 12.

2. καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν.

2. et quaerebant principes Sacerdotum, & Scribae, quomodo Jesum interficerent; timebant vero plebem.

3. εἰσῆλθε δὲ † σατανᾶς εἰς ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον ἰσκαριώτην, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα.

3. [a] Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim. a) v. 3—6. Matth. 26, 14—16. Marc. 14, 10—11. Joh. 13, 2. 27.

4. καὶ ἀπελθὼν συνελάλησε τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ † τοῖς στρατηγοῖς, τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς.

4. Et abiit, & locutus est cum principibus Sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis.

---

v. 34. Ed. omn. Er. St. *βαρυνθωσιν.* — v. 36. C. et Mt. omitt. *ταυτα.* — v. 1. Ed. 1. 2. Er. omitt. *ἡ.* — v. 3. St. Mt. *ὁ σατανας.* — v. 4. *τοις* omitt. Mt. et Ed. omn. Er.

5. καὶ ἐχάρησαν· καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι.

5. Et gavisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare.

6. καὶ ἐξωμολόγησε· καὶ ἐζήτει εὐκαιρίαν τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν αὐτοῖς ἄτερ ὄχλȣ.

6. Et spopondit. Et quaerebat opportunitatem, ut traderet illum sine turbis.

7. ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα.

7. [a] Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha.

a) v. 7–23. Matth. 26, 17–29. Marc. 14, 12–25.

8. καὶ ἀπέςειλε πέτρον καὶ ἰωάννην, εἰπών· πορευθέντες ἑτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

8. Et misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus.

9. οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· ποῦ θέλεις † ἑτοιμάσωμεν;

9. At illi dixerunt: Ubi vis, paremus?

10. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἰδȣ̀, εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαςάζων· ἀκολȣθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν, οὗ εἰσπορεύεται.

10. Et dixit ad eos: Ecce! introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquae portans; sequimini eum in domum, in quam intrat,

11. καὶ ἐρεῖτε τῷ οἰκοδεσπότῃ τῆς οἰκίας· λέγει σοι ὁ διδάσκαλος· πȣ̃ ἐςι τὸ κατάλυμα, ὅπȣ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μȣ φάγω;

11. & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?

12. κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει † ἀνώγεον μέγα ἐςρωμένον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε.

12. Et ipse ostendet vobis coenaculum magnum stratum, & ibi parate!

13. ἀπελθόντες δὲ εὗρον, καθὼς εἴρηκεν αὐτοῖς· καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

13. Euntes autem, invenerunt, sicut dixit illis, et paraverunt Pascha.

14. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόςολοι σὺν αὐτῷ.

14. Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo.

15. καὶ εἶπε πρὸς αὐτȣ̀ς· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, τȣ̃το τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν.

15. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar!

16. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτȣ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.

16. Dico enim vobis: Quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.

17. καὶ δεξάμενος ποτήριον, εὐχαριςήσας εἶπε· λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε † ἑαυτοῖς.

17. Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos!

18. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλȣ, ἕως ὅτȣ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἔλθῃ.

18. Dico enim vobis: quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat.

---

v. 9. C. et Mt. ἑτοιμασομεν. — v. 12. C. ἀνωγαιον. Gb. ἀναγαιον. — v. 17. Ed. omn. Er. εἰς ἑαυτȣς.

19. καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριςήσας ἔκλασε· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· τȣτό ἐςι τὸ σῶμά μȣ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

20. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μȣ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον.

21. πλὴν ἰδȣ, ἡ χεὶρ τȣ̃ παραδιδόντος με μετ' ἐμȣ̃ ἐπὶ τῆς τραπέζης.

22. καὶ ὁ μὲν υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ πορεύεται κατὰ τὸ ὡρισμένον· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ παραδίδοται.

23. καὶ αὐτοὶ ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, τὸ τίς ἄρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ τοῦτο μέλλων πράσσειν.

24. ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.

25. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύȣσιν αὐτῶν· καὶ οἱ ἐξȣσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται.

26. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος· καὶ ὁ ἡγȣ́μενος, ὡς ὁ διακονῶν.

27. τίς γὰρ μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν.

28. ὑμεῖς δέ ἐςε οἱ διαμεμενηκότες μετ' ἐμȣ̃ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μȣ.

29. κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μȣ, βασιλείαν·

30. ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μȣ, ἐν τῇ βασιλείᾳ μȣ· καὶ † καθίσεσθε ἐπὶ θρόνων, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τȣ̃ ἰσραήλ.

31. εἶπε δὲ ὁ κύριος· σίμων, σί-

19. Et accepto [a] pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur; hoc facite in meam commemorationem. a) 1 Cor. 11, 23. sqq.

20. Similiter & calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix, novum testamentum [a] in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. a) Exod. 24, 8.

21. Verumtamen ecce! manus tradentis me, mecum est in mensa.

22. Et quidem Filius hominis, secundum quod definitum est, vadit; verumtamen vae homini illi, per quem tradetur!

23. Et ipsi coeperunt quaerere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.

24. Facta est autem & contentio [a] inter eos, quis eorum videretur esse major. a) Matth. 18, 1. sqq. 20, 21–25.

25. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.

26. Vos autem non sic! sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; & qui praecessor est, sicut ministrator.

27. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.

28. Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis;

29. et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum,

30. ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis [a] super thronos judicantes duodecim tribus Israel. a) Matth. 19, 28.

31. [a] Ait autem Dominus: [1]) Si-

v. 30. Ed. omn. Er. καθισησθε.

1) 1590. Dominus Simoni: Simon!

μων, ἰδοὺ, ὁ σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι ὡς τὸν σῖτον·

32. ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ † ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου.

33. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· κύριε, μετὰ σοῦ ἕτοιμός εἰμι, καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύεσθαι.

34. ὁ δὲ εἶπε· λέγω σοι, πέτρε, οὐ μὴ † φωνήσει σήμερον ἀλέκτωρ, πρὶν ἢ τρὶς ἀπαρνήσῃ, μὴ εἰδέναι με.

35. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου, καὶ πήρας, καὶ ὑποδημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; οἱ δὲ εἶπον· οὐδενός.

36. εἶπεν οὖν αὐτοῖς· ἀλλὰ νῦν, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχων, † πωλησάτω † τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ † ἀγορασάτω μάχαιραν.

37. λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἔτι τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοὶ, τό· καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει.

38. οἱ δὲ εἶπον· κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὧδε δύο. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἱκανόν ἐστι.

39. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν· ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ † αὐτοῦ.

40. γενόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐτοῖς· προσεύχεσθε, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

41. καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολὴν, καὶ θεὶς τὰ γόνατα προσηύχετο,

42. λέγων· πάτερ, εἰ βούλει παρ-

mon, Simon! ecce, satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum;

a) v. 31–34. Matth. 26, 30–35.

32. ego autem rogavi [a] pro te, ut non deficiat fides tua; & tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.

a) Joh. 17, 11. 15.

33. Qui dixit ei: Domine! tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire.

34. At ille dixit: Dico tibi, Petre! non cantabit hodie gallus, donec ter abneges, nosse me. Et dixit eis:

35. Quando [a] misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? a) Luc. 9, 2. sqq.

36. At illi dixerunt: Nihil! Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat! similiter & peram; & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium!

37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me: „Et cum iniquis depu„tatus est." [a] Etenim ea, quae sunt de me, finem habent. a) Jes. 53, 12.

38. At illi dixerunt: Domine! ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est!

39. Et egressus ibat secundum [a] consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum & discipuli.

a) Luc. 21, 37.

40. [a] Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem! a) v. 40–46. Matth. 26, 36–46. Marc. 14, 32–42.

41. Et ipse avulsus est ab eis, quantum jactus est lapidis; et positis genibus orabat,

42. dicens: Pater! si vis, trans-

---

v. 32. Mt. ἐκλιπῃ. — v. 34. C. et Mt. φωνησῃ. — v. 36. C. et Mt. πωλησει. — ''το omitt. Ed. 1. 2. Er. — '''C. et Mt. ἀγορασει. — v. 39. Ed. omn. Er. omitt. αὐτου.

ενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μȣ, ἀλλὰ τὸ σὸν † γενέσθω.

fer calicem [a] istum a me; verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat!

a) Matth. 20, 22.

43. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ, ἐνισχύων αὐτόν.

43. Apparuit autem illi Angelus de coelo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat.

44. καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέϛερον προσηύχετο· ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν.

44. Et factus est sudor ejus, sicut guttae sanguinis decurrentis in terram.

45. καὶ ἀναϛὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἐλθὼν πρὸς τȣ̀ς μαθητὰς † εὗρεν αὐτȣ̀ς κοιμωμένȣς ἀπὸ τῆς λύπης.

45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes prae tristitia,

46. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τί καθεύδετε; ἀναϛάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν.

46. et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate! ne intretis in tentationem.

47. ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλȣ̃ντος, ἰδοὺ ὄχλος· καὶ ὁ λεγόμενος ἰούδας, εἷς τῶν δώδεκα, προήρχετο † αὐτȣ̀ς, καὶ ἤγγισε τῷ ἰησοῦ φιλῆσαι αὐτόν †.

47. [a] Adhuc eo loquente, ecce turba! et qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos; et appropinquavit Jesu, ut oscularetur eum.

a) v. 47–53. Matth. 26, 47–56. Marc. 14, 43–52. Joh. 18, 2–11.

48. ὁ δὲ ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπȣ παραδίδως;

48. Jesus autem dixit illi: Juda! osculo Filium hominis tradis?

49. ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον, εἶπον αὐτῷ· κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρᾳ;

49. Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine! si percutimus in gladio?

50. καὶ ἐπάταξεν εἷς τις ἐξ αὐτῶν τὸν δȣ̃λον τȣ̃ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐτȣ̃ τὸ ȣ̃ς τὸ δεξιόν.

50. Et percussit unus ex illis servum principis Sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram.

51. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν· ἐᾶτε ἕως τούτȣ· καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίȣ αὐτοῦ, ἰάσατο αὐτόν.

51. Respondens autem Jesus, ait: Sinite usque huc! Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.

52. εἶπε δὲ ὁ ἰησȣ̃ς πρὸς τȣ̀ς παραγενομένȣς † ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς, καὶ ϛρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ, καὶ πρεσβυτέρȣς· ὡς ἐπὶ λῃϛὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων.

52. Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se, principes Sacerdotum, et magistratus templi, et Seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus?

53. καθ' ἡμέραν ὄντος μȣ μεθ'

53. Cum quotidie vobiscum fuerim

---

v. 42. Ed. 1. 2. 3. Er. *γινεσθω.* — v. 45. Ed. omn. Er. add. *αὐτȣ.* — v. 47. Ed. omn. Er. *αὐτων.* — "C. add. *τȣτο γαρ σημειον δεδωκεν αὐτοις· ὃν ἂν φιλησω, αὐτος ἐϛιν.* — v. 52. C. *προς.*

ὑμῶν ἐν τῷ ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ' ἐμέ· ἀλλ' αὕτη ὑμῶν ἐςιν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξεσία τοῦ σκότες.

in templo, non extendistis manus in me; sed haec est hora vestra, et potestas tenebrarum.

54. συλλαβόντες δὲ αὐτὸν, ἤγαγον, καὶ † εἰσήγαγον † αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιερέως. ὁ δὲ πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν.

54. [a] Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis Sacerdotum; Petrus vero sequebatur [1]) a longe.

a) v. 54. sq. Matth. 26, 57. sqq. Marc. 14, 53. sqq. Joh. 18, 12–14. 25.

55. ἀψάντων δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκαθισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ πέτρος ἐν μέσῳ αὐτῶν.

55. Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.

56. ἰδῦσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τις καθήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ, εἶπε· καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν.

56. [a] Quem cum vidisset ancilla quaedam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat!

a) v. 56–62. Matth. 26, 69–75. Marc. 14, 66–72. Joh. 18, 15–18. 25–27.

57. ὁ δὲ ἠρνήσατο αὐτὸν, λέγων· γύναι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

57. At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum!

58. καὶ μετὰ βραχὺ ἕτερος ἰδὼν αὐτὸν, ἔφη· καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. ὁ δὲ πέτρος εἶπεν· ἄνθρωπε, οὐκ εἰμί.

58. Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es! Petrus vero ait: O homo! non sum.

59. καὶ διαςάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς, ἄλλος τις διϊσχυρίζετο, λέγων· ἐπ' ἀληθείας καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν· καὶ γὰρ γαλιλαῖός ἐςιν.

59. Et intervallo facto quasi horae unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat! nam et Galilaeus est.

60. εἶπε δὲ ὁ πέτρος· ἄνθρωπε, οὐκ οἶδα, ὃ λέγεις. καὶ παραχρῆμα, ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ, ἐφώνησεν † ἀλέκτωρ.

60. Et ait Petrus: Homo! nescio, quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente, cantavit gallus.

61. καὶ ςραφεὶς ὁ κύριος ἐνέβλεψε τῷ πέτρῳ· καὶ ὑπεμνήσθη ὁ πέτρος τοῦ λόγε τοῦ κυρίε, ὡς εἶπεν αὐτῷ· ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με τρίς.

61. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi [a] Domini, sicut dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis;

a) cf. v. 34.

62. καὶ ἐξελθὼν ἔξω † ὁ πέτρος, ἔκλαυσε πικρῶς.

62. et egressus foras Petrus, flevit amare.

63. καὶ οἱ ἄνδρες, οἱ συνέχοντες τὸν ἰησῦν, ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες.

63. Et viri, qui tenebant illum, illudebant ei, caedentes.

64. καὶ περικαλύψαντες αὐτὸν, ἔτυπτον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον· καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες· προφήτευσον, τίς ἐςιν ὁ παίσας σε.

64. Et velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus; et interrogabant eum, dicentes: Prophetiza! quis est, qui te percussit?

v. 54. Ed. 3. 4. 5. Er. ἐσηγαγον. — " C. omitt. αὐτον. — v. 60. St. add. ὁ. — v. 62. ὁ πετρος. omitt. Gb.

1) 1590. add. eum.

65. καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦντες ἔλεγον εἰς αὐτόν.

65. Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.

66. καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς † τε καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον † αὐτῶν, λέγοντες· εἰ σὺ εἶ ὁ χριςός; εἰπὲ ἡμῖν.

66. Et ut [a] factus est dies, convenerunt Seniores plebis, et principes Sacerdotum, et Scribae, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis!

a) Matth. 27, 1. Marc. 15, 1.

67. εἶπε δὲ αὐτοῖς· ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ † πιςεύσητε·

67. Et ait illis: Si vobis dixero, non credetis mihi;

68. ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτέ μοι, ἢ † ἀπολύσητε.

68. si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis.

69. ἀπὸ τοῦ νῦν ἔςαι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ.

69. Ex hoc autem erit [a] Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.

a) Matth. 26, 64.

70. εἶπον δὲ πάντες· σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐγώ εἰμι.

70. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum!

71. οἱ δὲ εἶπον· τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ ςόματος αὐτοῦ.

71. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.

Cap. XXIII.

1. Καὶ ἀναςὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐτῶν, † ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸν πιλάτον.

1. [a] Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum.

a) v. 1–25. Matth. 27, 11–31. Marc. 15, 2–20. Joh. 18, 33–19, 1–16.

2. ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ, λέγοντες· τοῦτον εὕρομεν διαςρέφοντα τὸ ἔθνος, καὶ κωλύοντα καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτὸν χριςὸν βασιλέα εἶναι.

2. Coeperunt autem illum accusare dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem [a] tributa dare [1]) Caesari, et dicentem se Christum regem esse. a) cf. c. 20, 25.

3. ὁ δὲ πιλάτος ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ, ἔφη· σὺ λέγεις.

3. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es rex Judaeorum? At ille respondens ait: Tu dicis!

4. ὁ δὲ πιλάτος εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους· οὐδὲν εὑρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ.

4. Ait autem Pilatus ad principes Sacerdotum et turbas: Nihil invenio causae in hoc homine.

5. οἱ δὲ ἐπίσχυον, λέγοντες· ὅτι ἀνασείει τὸν λαὸν, διδάσκων καθ'

5. At illi invalescebant, dicentes: Commovet [2]) populum docens per uni-

v. 66. τε omitt. Ed. omn. Er. Mt. — "St. Gb. ἑαυτων. — v. 67. Ed. 1. Er. πισευσετε. — v. 68. Ed. 1. Er. ἀπολυσετε. — v. 1. Ed. 1. Er. ἤγαγον. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. ἤγαγεν.

1) 1590. dari. 2) 1590. commovit.

ὅλης τῆς ἰȣδαίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γαλιλαίας ἕως ὧδε.

6. πιλάτος δὲ ἀκούσας † γαλιλαίαν, ἐπηρώτησεν, εἰ ὁ ἄνθρωπος γαλιλαῖός ἐςι.

7. καὶ ἐπιγνȣ̀ς, ὅτι ἐκ τῆς ἐξȣσίας ἡρώδȣ ἐςὶν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς ἡρώδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις.

8. ὁ δὲ ἡρώδης, ἰδὼν τὸν ἰησοῦν, ἐχάρη λίαν· ἦν γὰρ θέλων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν αὐτὸν, διὰ τὸ ἀκούειν πολλὰ περὶ αὐτοῦ· καὶ ἤλπιζέ τι σημεῖον ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον.

9. † ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς· αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ.

10. εἱςήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ.

11. ἐξȣθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ ἡρώδης σὺν τοῖς ςρατεύμασιν αὐτοῦ, καὶ ἐμπαίξας, περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν τῷ πιλάτῳ.

12. ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ τε πιλάτος καὶ † ὁ ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρὸς ἑαυτούς.

13. πιλάτος δὲ, συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸν λαὸν,

14. εἶπε πρὸς αὐτούς· προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ὡς ἀποςρέφοντα τὸν λαόν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ, ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας, οὐδὲν εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον, ὧν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ·

15. ἀλλ' οὐδὲ ἡρώδης· ἀνέπεμψα γὰρ ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἰδὲ, ȣ̓δὲν ἄξιον θανάτȣ ἐςὶ πεπραγμένον αὐτῷ.

16. παιδεύσας ȣ̓͂ν αὐτὸν ἀπολύσω.

versam Judaeam, incipiens a Galilaea usque huc.

6. Pilatus autem audiens Galilaeam, interrogavit, si homo Galilaeus esset.

7. Et ut cognovit, quod de Herodis [a] potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus.

a) cf. c. 3, 1.

8. Herodes autem viso Jesu gavisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri.

9. Interrogabat autem eum multis sermonibus; at ipse nihil illi respondebat.

10. Stabant autem principes Sacerdotum et Scribae constanter accusantes eum.

11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illusit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum.

12. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die; nam antea inimici erant ad invicem.

13. Pilatus autem convocatis principibus Sacerdotum, et magistratibus, et plebe,

14. dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce! ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his, in quibus eum accusatis.

15. Sed neque Herodes; nam remisi vos ad illum, et ecce! nihil dignum morte actum est ei;

16. emendatum ergo illum dimittam.

---

v. 6. Ed. 1. Er. St. γαλιλαιαν. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. γαλιλαιας. — v. 9. Ed. omn. Er. επηρωτησε. — v. 12. C. omitt. ὁ.

17. ἀνάγκην δὲ εἶχεν, ἀπολύειν αὐτοῖς † κατὰ ἑορτὴν ἕνα.

18. ἀνέκραξαν δὲ παμπληθεὶ, λέγοντες· αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν † τὸν βαραββᾶν·

19. ὅςις ἦν διὰ ςάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει καὶ φόνον βεβλημένος εἰς φυλακήν.

20. πάλιν οὖν ὁ πιλάτος προσεφώνησε, θέλων ἀπολύσαι τὸν ἰησοῦν.

21. οἱ δὲ † ἐπεφώνουν, λέγοντες· ςαύρωσον, ςαύρωσον αὐτόν.

22. ὁ δὲ τρίτον εἶπε πρὸς αὐτούς· τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗρον ἐν αὐτῷ· παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.

23. οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις, αἰτούμενοι αὐτὸν ςαυρωθῆναι· καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων.

24. ὁ δὲ πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν.

25. ἀπέλυσε δὲ † τὸν διὰ ςάσιν καὶ φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακὴν, ὃν ᾐτοῦντο· τὸν δὲ ἰησοῦν παρέδωκε τῷ θελήματι αὐτῶν.

26. καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐτὸν, ἐπιλαβόμενοι σίμωνός τινος κυρηναίου, ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν ςαυρὸν, φέρειν ὄπισθεν τοῦ ἰησοῦ.

27. ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν, αἳ καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἐθρήνουν αὐτόν.

28. ςραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ ἰησοῦς, εἶπε· θυγατέρες ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν.

29. ὅτι ἰδοὺ, ἔρχονται ἡμέραι, ἐν αἷς ἐροῦσι· μακάριαι αἱ ςεῖραι, καὶ κοιλίαι, αἳ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαςοὶ, οἳ οὐκ ἐθήλασαν.

17. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, unum.

18. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam!

19. Qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem.

20. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum.

21. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum!

22. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo; corripiam ergo illum, et dimittam.

23. At illi instabant vocibus magnis postulantes, ut crucifigeretur; et invalescebant voces eorum.

24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.

25. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant; Jesum vero tradidit voluntati eorum.

26. [a] Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem de villa, et imposuerunt illi crucem portare post Jesum.

a) v. 26–56. Matth. 27, 32–61. Marc. 15, 21–27. Joh. 19, 17–42.

27. Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum, quae plangebant, et lamentabantur eum.

28. Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filiae Jerusalem! nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros!

29. Quoniam ecce! venient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, et ventres, qui non genuerunt, et ubera, quae non lactaverunt.

v. 17. Mt. κατ'. — v. 18. τον omitt. Ed. omn. Er. Mt. — v. 21. Ed. omn. Er. ἐφωνουν. — v. 25. Ed. 3. 4. 5. Er. St. add. αὐτοις.

30. τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσι· πέσετε ἐφ' † ἡμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς· καλύψατε ἡμᾶς.

31. ὅτι, εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται;

32. ἤγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι σὺν αὐτῷ, ἀναιρεθῆναι.

33. καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον κρανίον, ἐκεῖ ἐσαύρωσαν αὐτὸν καὶ τοὺς κακούργους· ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν.

34. ὁ δὲ ἰησοῦς ἔλεγε· πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι, τί ποιοῦσι. διαμεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, † ἔβαλον κλῆρον.

35. καὶ εἱστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. † ἐξεμυκτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς, λέγοντες· ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω ἑαυτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ χριστὸς, ὁ τοῦ θεοῦ ἐκλεκτός.

36. ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται, προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ,

37. καὶ λέγοντες· εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων, σῶσον σεαυτόν.

38. ἦν δὲ καὶ † ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν ἑλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς καὶ ἑβραϊκοῖς· *ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.*

39. εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐβλασφήμει αὐτὸν, λέγων· εἰ σὺ εἶ ὁ χριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς.

40. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπετίμα αὐτῷ, λέγων· οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν θεὸν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ;

41. καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ, ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε.

42. καὶ ἔλεγε τῷ ἰησοῦ· μνήσθητί

30. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos! et collibus: Operite nos!

31. Quia [a] si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? a) 1 Petr. 4, 17.

32. Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

33. Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariae, ibi crucifixerunt eum; et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris.

34. Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis! Non enim [a] sciunt, quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. a) Act. 3, 17.

35. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus!

36. Illudebant autem ei et milites accedentes, et acetum offerentes ei,

37. et dicentes: Si tu es rex Judaeorum, salvum te fac!

38. Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris Graecis, et Latinis, et Hebraicis: HIC EST REX JUDAEORUM.

39. Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos!

40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod [1]) in eadem damnatione es!

41. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit.

42. Et dicebat ad Jesum: Domine!

---

v. 30. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ὑμας. — v. 34. Ed. omn. Er. ἐβαλλον. — v. 35. Ed. 2. 3. Er. ἐξεμυκτηρισον. — v. 38. C. ἡ ἐπιγραφη.

1) 1590. qui in ...

μου, κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

43. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.

44. ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ᾽ ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας † ἐννάτης.

45. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον.

46. καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ ἰησοῦς, εἶπε· πάτερ, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσεν.

47. ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμενον, ἐδόξασε τὸν θεὸν, λέγων· ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν.

48. καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη † ὑπέστρεφον.

49. εἱστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα.

50. καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ὀνόματι ἰωσὴφ, βουλευτὴς ὑπάρχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος,

51. (οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν·) ἀπὸ ἀριμαθαίας πόλεως τῶν ἰουδαίων, ὃς † καὶ προσεδέχετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

52. οὗτος προσελθὼν τῷ πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ.

53. καὶ καθελὼν αὐτὸ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν οὐδέπω οὐδεὶς κείμενος.

54. καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, † καὶ σάββατον ἐπέφωσκε.

memento mei, cum veneris in regnum tuum.

43. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso!

44. Erat autem fere hora sexta, et tenebrae factae sunt in universam terram usque in horam nonam.

45. Et obscuratus est sol; et velum [a] templi scissum est medium.

a) Exod. 26, 31–33. Hebr. 9, 3. sqq.

46. Et clamans voce magna Jesus, ait: Pater [a], in manus tuas commendo spiritum meum! Et haec dicens, exspiravit.

a) Ps. 30, 6.

47. Videns autem Centurio, quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat!

48. Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant, quae fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.

49. Stabant autem omnes noti ejus a longe; et mulieres, quae secutae eum erant a Galilaea, haec videntes.

50. Et ecce! vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus et justus;

51. hic non consenserat consilio et actibus eorum, ab [1]) Arimathaea civitate Judaeae, qui exspectabat et ipse regnum Dei.

52. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu;

53. et depositum involvit sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.

54. Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat.

---

v. 44. C. et Mt. ἐνατης. — v. 48. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ὑπεστρεψον. — v. 51. C. omitt. και. — v. 54. C. et Mt. omitt. και.

1) 1590. Arimathia.

55. κατακολȣθήσασαι δὲ † καὶ γυναῖκες, αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ τῆς γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον, καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτȣ̃.

55. Subsecutae autem mulieres [a)], quae cum eo venerant de Galilaea, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus.

a) Luc. 8, 2. sq.

56. ὑποστρέψασαι δὲ ἡτοίμασαν ἀρώματα καὶ μύρα· καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

56. Et revertentes paraverunt aromata, et unguenta; et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum [a)].

a) Exod. 20, 10.

Cap. XXIV.

1. Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρȣ βαθέος, ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα, φέρȣσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα· καί τινες σὺν αὐταῖς.

1. [a)] Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quae paraverant, aromata.

a) v. 1–12. Matth. 28, 1–15. Marc. 16, 1–14. Joh. 20, 1–18.

2. εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἀπὸ τοῦ μνημείȣ.

2. Et invenerunt lapidem revolutum a monumento.

3. καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ κυρίȣ ἰησοῦ.

3. Et ingressae non invenerunt corpus Domini Jesu.

4. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς περὶ τούτȣ, καὶ ἰδοὺ, † ἄνδρες δύο ἐπέστησαν αὐταῖς ἐν † ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις.

4. Et factum est, dum mente consternatae essent de isto, ecce! duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti.

5. † ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ κλινȣσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν, εἶπον πρὸς αὐτάς· τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;

5. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quaeritis viventem cum mortuis?

6. οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη. μνήσθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ,

6. Non est hic, sed surrexit! recordamini, qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset,

7. λέγων· ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπȣ παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

7. dicens: Quia [a)] oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere.

a) Luc. 9, 22.

8. καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ.

8. Et recordatae sunt verborum ejus;

9. καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείȣ, ἀπήγγειλαν † ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς.

9. et regressae a monumento nunciaverunt haec omnia illis undecim, et ceteris omnibus.

10. † ἦσαν δὲ ἡ μαγδαληνὴ μαρία, καὶ ἰωάννα, καὶ μαρία † ἰακώ-

10. Erat autem Maria Magdalene, et Ioanna, et Maria Jacobi, et ceterae,

v. 55. C. Mt. omitt. καὶ. — v. 4. Ed. omn. Er. δυο ἀνδρες. — " C. ἐσθητεσιν. — v. 5. Ed. omn. Er. ἐκφοβων. — v. 9. Ed. 1. 2. Er. παντα ταυτα. — v. 10. Ed. omn. Er. ἦν. — " Mt. ἡ ἰακωβȣ.

βȣ, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἳ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποςόλȣς ταῦτα.

11. καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίςȣν αὐταῖς.

12. ὁ δὲ πέτρος ἀναςὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον· καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα· καὶ ἀπῆλθε, πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός.

13. καὶ ἰδοὺ, δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην, ἀπέχȣσαν ςαδίȣς ἑξήκοντα ἀπὸ ἱερȣσαλὴμ, ᾗ ὄνομα ἐμμαούς.

14. καὶ αὐτοὶ ὡμίλȣν πρὸς ἀλλήλȣς περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων.

15. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ ἰησοῦς ἐγγίσας, συνεπορεύετο αὐτοῖς.

16. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν.

17. εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· τίνες οἱ λόγοι οὗτοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλȣς περιπατοῦντες, καί ἐςε σκυθρωποί;

18. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εἷς, ᾧ ὄνομα κλεόπας, εἶπε πρὸς αὐτόν· σὺ μόνος παροικεῖς † ἱερȣσαλὴμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις;

19. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ποῖα; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· τὰ περὶ ἰησοῦ τοῦ ναζωραίȣ, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ἐναντίον τȣ̃ θεȣ̃ καὶ παντὸς τȣ̃ λαȣ̃·

20. ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτȣ, καὶ ἐςαύρωσαν αὐτόν.

21. ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν, ὅτι αὐτός ἐςιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν

v. 18. Ed. 3. 4. 5. Er. ἐν ἱερȣσ.

quae cum eis erant, quae dicebant ad Apostolos haec.

11. Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista; et non crediderunt illis.

12. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum; et procumbens vidit linteamina sola posita, et abiit secum mirans, quod factum fuerat.

13. Et ecce [a)]! duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus.

a) Marc. 16, 12.

14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus, quae acciderant.

15. Et factum est, dum fabularentur, et secum quaererent; et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis;

16. oculi autem illorum tenebantur [a)], ne eum agnoscerent.

a) Joh. 20, 14. 21, 4.

17. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes?

18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas [a)], dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti, quae facta sunt in illa his diebus?

a) Joh. 19, 25.

19. Quibus ille dixit: Quae? Et dixerunt: De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo;

20. et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes et Principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum.

21. Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël; et nunc

ἰσραήλ· ἀλλά γε σὺν πᾶσι τούτοις, τρίτην ταύτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ᾽ οὗ ταῦτα ἐγένετο.

super haec omnia, tertia dies est hodie, quod haec facta sunt.

22. ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν ἐξέςησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ τὸ μνημεῖον.

22. Sed et mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum;

23. καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλθον, λέγȣσαι, καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑωρακέναι, οἳ λέγȣσιν, αὐτὸν ζῆν.

23. et, non invento corpore ejus, venerunt, dicentes, se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt, eum vivere.

24. καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗρον † ὅτως, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον.

24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt, sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.

25. καὶ αὐτὸς εἶπε πρὸς αὐτούς· ὦ ἀνόητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιςεύειν ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται·

25. Et ipse dixit ad eos: O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus, quae locuti sunt Prophetae!

26. ȣ̓χὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν χριςὸν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτȣ̃;

26. Nonne haec oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?

27. καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ μωσέως, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ † ἑαυτοῦ.

27. Et incipiens a Moyse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quae de ipso erant.

28. καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην, οὗ ἐπορεύοντο· καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορῥωτέρω πορεύεσθαι.

28. Et appropinquaverunt castello, quo ibant; et ipse se finxit longius ire.

29. καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν, λέγοντες· μεῖνον μεθ᾽ ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐςὶ, καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα. καὶ εἰσῆλθε τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς.

29. Et coëgerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies! Et intravit cum illis.

30. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ᾽ αὐτῶν, λαβὼν τὸν ἄρτον, εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπεδίδȣ αὐτοῖς.

30. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit [a)] panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis.

a) c. 22, 19.

31. αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ᾽ αὐτῶν.

31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum; et ipse evanuit ex oculis eorum.

32. καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλȣς· ȣ̓χὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τᾶς γραφάς;

32. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas?

---

v. 24. St. Mt. Gb. ὅτω. — v. 27. Gb. αὐτȣ̃.

33. καὶ ἀναςάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέςρεψαν εἰς ἱερȣσαλὴμ· καὶ εὗρον συνηθροισμένȣς τοὺς ἕνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς,

33. Et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem; et invenerunt congregatos undecim, et eos, qui cum illis erant,

34. λέγοντας· ὅτι ἠγέρθη ὁ κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη σίμωνι.

34. dicentes: Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.

35. καὶ αὐτοὶ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τȣ͂ ἄρτȣ.

35. Et ipsi narrabant, quae gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

36. ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων, † αὐτὸς † ὁ ἰησοῦς ἔςη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν.

36. Dum autem haec loquuntur, stetit [a] Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis! ego sum; nolite timere!

a) Marc. 16, 14. Joh. 20, 19. sqq.

37. πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι, ἐδόκȣν πνεῦμα θεωρεῖν.

37. Conturbati vero, et conterriti, existimabant se spiritum videre.

38. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τί τεταραγμένοι ἐςὲ, καὶ διατί διαλογισμοὶ ἀναβαίνȣσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

38. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?

39. ἴδετε τὰς χεῖράς μȣ καὶ τοὺς πόδας μȣ, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε· ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀςέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

39. Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum; palpate, et videte! quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.

40. καὶ τοῦτο εἰπὼν, † ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας.

40. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes.

41. ἔτι δὲ ἀπιςούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς· ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε;

41. Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus prae gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur?

42. οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτȣ͂ μέρος, καὶ ἀπὸ † μελισσίȣ κηρίȣ.

42. At illi obtulerunt ei partem piscis assi et favum mellis.

43. καὶ λαβὼν, ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν.

43. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias, dedit eis.

44. εἶπε δὲ αὐτοῖς· ȣ͂τοι οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς, ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ μωσέως, καὶ προφήταις, καὶ ψαλμοῖς, περὶ ἐμοῦ.

44. Et dixit ad eos: Haec sunt verba, quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum; quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me.

45. τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νȣ͂ν, τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς·

45. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.

46. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι οὕτως

46. Et dixit eis: Quoniam sic scri-

v. 36. C. και αυτος. — "ὁ ἰησȣς omitt. Gb. — v. 40. Ed. 3. 4. 5. Er. ἔδειξεν. — v. 42. C. et Mt. μελισσειȣ.

γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν χριϛὸν, καὶ ἀναϛῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,

47. καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ ἰερȣσαλήμ.

48. ὑμεῖς δέ ἐϛε μάρτυρες τȣ́των.

49. καὶ ἰδȣ̀, ἐγὼ ἀποϛέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τȣ̃ πατρός μȣ ἐφ' ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει † ἰερȣσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψȣς.

50. ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς βηθανίαν· καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, εὐλόγησεν αὐτούς.

51. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς, διέϛη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν.

52. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν, ὑπέϛρεψαν εἰς ἰερȣσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης.

53. καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνȣ̃ντες καὶ εὐλογȣ̃ντες τὸν θεόν. † ἀμήν.

ptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die,

47. et praedicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.

48. Vos [a] autem testes estis horum.

a) 1 Joh. 1, 1.

49. Et ego [1]) mitto promissum [a] Patris mei in vos. Vos autem sedete in civitate [b], quoadusque induamini virtute ex alto. a) Joh. 14, 16. b) Act. 1, 4. 2, 1. sqq.

50. Eduxit autem eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis benedixit eis.

51. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur [a] in coelum. a) Marc. 16, 19. Act. 1, 9.

52. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno.

53. Et erant [a] semper in templo, laudantes et benedicentes Deum. Amen.

a) Act. 1, 14. 2, 46. 5, 42.

v. 49. ἰερȣσαλημ omitt. Gb. — v. 53. ἀμην omitt. Gb. 1) 1590. mittam.

SANCTUM

JESU CHRISTI

EVANGELIUM

SECUNDUM

IOANNEM.

Cap. I.

1. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

1. In principio [a] erat Verbum, et Verbum [b] erat apud [c] Deum, et Deus [d] erat verbum. a) Gen. 1, 1. b) cf. v. 14. c) c. 17, 5. d) 1 Joh. 5, 20.

2. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

3. πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὅ γέγονεν.

4. ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.

5. καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

6. ἐγένετο ἄνθρωπος, ἀπεςαλμένος παρὰ θεοῦ· ὄνομα αὐτῷ ἰωάννης.

7. οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, ἵνα πάντες πιςεύσωσι δι᾽ αὐτοῦ.

8. οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ᾽ ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.

9. ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

10. ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.

11. εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

12. ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξȣσίαν, τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιςεύȣσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ·

13. οἳ ȣκ ἐξ αἱμάτων, ȣδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν.

14. καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

15. ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτȣ̃, καὶ κέκραγε, λέγων· οὗτος ἦν, ὃν εἶπον· † ὁ ὀπίσω μȣ ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μȣ γέγονεν· ὅτι πρῶτός μȣ ἦν.

2. Hoc erat in principio apud [a)] Deum. a) c. 3, 13.

3. Omnia [a)] per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil [1]), quod factum est. a) Col. 1, 16. sqq.

4. In ipso vita [a)] erat, et vita erat lux [b)] hominum. a) c. 5, 26. b) c. 8, 12.

5. Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non [a)] comprehenderunt. a) v. 10. 12. 3, 19.

6. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes.

7. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.

8. Non erat ille lux, sed ut testimonium [a)] perhiberet de lumine. a) v. 19. sqq.

9. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.

11. In propria venit, et sui eum non receperunt.

12. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios [a)] Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus; a) Rom. 8, 15. sqq.

13. qui non ex sanguinibus [a)], neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo [b)] nati sunt. a) Matth. 3, 9. b) 1 Petr. 1, 23.

14. Et Verbum caro [a)] factum est, et habitavit in nobis; et vidimus gloriam ejus [b)], gloriam quasi unigeniti [c)] a patre, plenum gratiae et veritatis. a) Luc. 2,7. b) cf. c. 2, 11. 11, 40. c) Matth. 3, 17.

15. Ioannes testimonium perhibet de ipso, et clamat, dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est; quia prior [a)] me erat. a) cf. v. 30. 8, 58.

---

v. 15. Ed. 1. Er. omitt. ὁ.

1) 1590. nihil: quod factum est in ipso vita erat.

16. † καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος.

17. ὅτι ὁ νόμος διὰ μωσέως ἐδόθη· ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἐγένετο.

18. θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

19. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ ἰουδαῖοι ἐξ ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευΐτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν· σὺ τίς εἶ;

20. καὶ ὡμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο· καὶ ὡμολόγησεν· ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ χριστός.

21. καὶ ἠρώτησαν αὐτόν· τί οὖν; ἠλίας εἶ σύ; καὶ λέγει· οὐκ εἰμί· ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη· οὔ.

22. εἶπον οὖν αὐτῷ· τίς εἶ; ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;

23. ἔφη· ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν † τῇ ἐρήμῳ· εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου· καθὼς εἶπεν ἡσαΐας ὁ προφήτης.

24. καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων.

25. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν, καὶ εἶπον αὐτῷ· τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ χριστὸς, οὔτε ἠλίας, οὔτε ὁ προφήτης;

26. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰωάννης, λέγων· ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·

27. † αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, † ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν· οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.

28. ταῦτα ἐν † βηθανίᾳ ἐγένετο πέραν τοῦ ἰορδάνου, ὅπου ἦν ἰωάννης βαπτίζων.

16. Et de plenitudine [a] ejus nos omnes accepimus, et gratiam [b] pro gratia. a) Col. 2, 9. b) Eph. 1, 3.

17. Quia lex per Moysen data est, gratia [a] et veritas per Jesum Christum facta est. a) Gal. 3, 13. 14.

18. Deum [a] nemo vidit umquam; unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit. a) Matth. 11, 27. Joh. 6, 46. 1 Joh. 4, 12.

19. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Judaei ab Jerosolymis Sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es?

20. Et confessus est, et non negavit; et confessus est: Quia non sum ego Christus.

21. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta [a] es tu? Et respondit: Non. a) Matth. 16, 14.

22. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?

23. Ait: „Ego vox clamantis in de„serto; dirigite viam Domini [a]," sicut dixit Isaias Propheta. a) Jes. 40, 3.

24. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisaeis.

25. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?

26. Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua; medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.

27. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante [a] me factus est; cujus ego non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti. a) cf. v. 15.

28. Haec in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

---

v. 16. Gb. ὅτι ἐκ. — v. 23. Ed. 1. Er. omitt. τῇ. — v. 27. αὐτος ἐστιν et ὃς ἐμπροσθεν μου γεγονεν omitt. Gb. — v. 28. Ed. omn. Er. βηθαβαρα.

29. τῇ ἐπαύριον βλέπει † ὁ ἰωάννης τὸν ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει· ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

29. Altera die vidit Ioannes Jesum venientem ad se, et ait: Ecce, agnus [a] Dei, ecce qui tollit [b] peccatum [1]) mundi! a) 1 Petr. 1, 18. sq. Apoc. 6, 16. b) 1 Joh. 3, 5.

30. οὗτός ἐστι, περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον· ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν· ὅτι πρῶτός μου ἦν.

30. Hic est, de quo dixi [a]: Post me venit vir, qui ante me factus est; quia prior me erat. a) cf. v. 15.

31. κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ, ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων.

31. Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israël, propterea veni ego in aqua baptizans.

32. καὶ ἐμαρτύρησεν ἰωάννης, λέγων· ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον † ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν.

32. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi [a] Spiritum descendentem quasi columbam de coelo, et mansit super eum. a) Matth. 3, 16.

33. κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' † ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν † ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

33. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto [a]. a) Matth. 3, 11.

34. κἀγὼ ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

34. Et ego vidi; et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.

35. τῇ ἐπαύριον πάλιν εἱστήκει ὁ ἰωάννης, καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.

35. Altera die iterum stabat Ioannes, et ex discipulis ejus duo.

36. καὶ ἐμβλέψας τῷ ἰησοῦ περιπατοῦντι, λέγει· ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ.

36. Et respiciens Jesum ambulantem, dicit [2]): Ecce, agnus [a] Dei! a) cf. v. 29.

37. καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λαλοῦντος, καὶ ἠκολούθησαν τῷ ἰησοῦ.

37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum.

38. στραφεὶς δὲ ὁ ἰησοῦς, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς·

39. τί ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· ῥαββὶ, ὃ † λέγεται ἑρμηνευόμενον, διδάσκαλε, ποῦ μένεις;

38. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quaeritis? Qui dixerunt ei: Rabbi! (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas?

40. λέγει αὐτοῖς· ἔρχεσθε καὶ ἴδετε. ἦλθον καὶ εἶδον, ποῦ μένει· καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὥρα † ἦν ὡς δεκάτη.

39. Dicit eis: Venite, et videte! Venerunt, et viderunt, ubi maneret, et apud eum manserunt die illo; hora autem erat quasi decima.

---

v. 29. ὁ ἰωαννης omitt. Mt. Gb. — v. 32. Gb. ὡς. — v. 33. Ed. 1. 2. Er. omitt. ὁ. — " Ed. 1. Er. add. τῳ. — v. 39. Ed. 3. 4. 5. Er. λεγετε. — v. 40. Ed. omn. Er. ὡρα δε.

1) 1590. peccata. 2) 1593. dixit: C. R. 1593. dicit.

41. ἦν ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς σίμωνος πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ.

42. εὑρίσκει οὗτος πρῶτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ· εὑρήκαμεν τὸν † μεσσίαν· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον † χριστός·

43. καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν ἰησοῦν. ἐμβλέψας † αὐτῷ ὁ ἰησοῦς, εἶπε· σὺ εἶ σίμων, ὁ υἱὸς ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται πέτρος.

44. τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν † ἐξελθεῖν εἰς τὴν γαλιλαίαν· καὶ εὑρίσκει φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ †· ἀκολούθει μοι.

45. ἦν δὲ ὁ φίλιππος ἀπὸ βηθσαϊδὰ, ἐκ τῆς πόλεως ἀνδρέου καὶ πέτρου.

46. εὑρίσκει φίλιππος τὸν ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ· ὃν ἔγραψε μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, † εὑρήκαμεν, ἰησοῦν τὸν υἱὸν † τοῦ ἰωσὴφ, τὸν ἀπὸ † ναζαρέθ.

47. καὶ εἶπεν αὐτῷ ναθαναήλ· ἐκ † ναζαρὲθ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ φίλιππος· ἔρχου καὶ ἴδε.

48. εἶδεν ὁ ἰησοῦς τὸν ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ· ἴδε, ἀληθῶς ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι.

49. λέγει αὐτῷ ναθαναήλ· πόθεν με γινώσκεις; ἀπεκρίθη † ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· πρὸ τοῦ σε φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν, εἶδόν σε.

50. ἀπεκρίθη ναθαναὴλ, καὶ λέγει αὐτῷ· ῥαββὶ, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ.

51. ἀπεκρίθη ἰησοῦς, καὶ εἶπεν

40. Erat autem Andreas, frater [a]) Simonis Petri, unus ex duobus, qui audierant a Ioanne, et secuti fuerant eum.

a) Matth. 4, 18.

41. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam (quod est interpretatum Christus).

42. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit: Tu es Simon filius [1]) Jona! tu vocaberis [a]) Cephas. Quod interpretatur Petrus.

a) Matth. 16, 18.

43. In crastinum voluit exire in Galilaeam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: Sequere me!

44. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreae et Petri.

45. Invenit Philippus Nathanaël, et dicit ei: Quem scripsit Moyses [a]) in lege, et Prophetae [b]), invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth.

a) Deut. 18, 15. sqq. b) Luc. 24, 27.

46. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth [a]) potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, et vide!

a) Joh. 7, 41.

47. Vidit Jesus Nathanaël venientem ad se, et dicit de eo: Ecce! vere Israëlita, in quo dolus non est!

48. Dicit ei Nathanaël: Unde me nosti? Respondit Jesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.

49. Respondit ei Nathanaël, et ait: Rabbi! Tu es Filius Dei, tu es rex Israël!

50. Respondit Jesus, et dixit ei:

v. 42. C. et Mt. μεσιαν. — ″St. ὁ χριστος. — v. 43. δε add. C. et Mt. — v. 44. Ed. omn. Er. St. add. ὁ ἰησους. — ″C. et Mt. add. ὁ ἰησους. — v. 46. Ed. 1. Er. ευρικαμεν. — ″C. omitt. του. — ‴C. et Mt. ναζαρετ. — v. 47. C. et Mt. ναζαρετ. — v. 49. Ed. omn. Er. St. Mt. ὁ ἰησους.

1) 1590. filius Ioanna.

αὐτῷ· ὅτι εἶπόν σοι, εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις· μείζω τούτων ὄψει.

Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis; majus his videbis.

52. καὶ λέγει αὐτῷ· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἀπ᾽ ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

51. Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, videbitis coelum apertum, et Angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis.

Cap. II.

1. *Καὶ* τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας· καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ ἰησοῦ ἐκεῖ.

1. Et die tertia [a] nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae; et erat mater Jesu ibi.

a) cf. c. 1, 43.

2. ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον.

2. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias.

3. καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ ἰησοῦ πρὸς αὐτόν· οἶνον οὐκ ἔχουσι.

3. Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent!

4. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου.

4. Et dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi est, mulier! nondum venit hora mea.

5. λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις· ὅ, τι ἂν † λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε.

5. Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite!

6. ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἓξ κείμεναι, κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ † μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς.

6. Erant autem ibi lapideae hydriae sex positae secundum [a] purificationem Judaeorum, capientes singulae metretas binas vel ternas.

a) Marc. 7, 3.

7. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· † γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. καὶ † ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω.

7. Dicit eis Jesus: Implete hydrias aqua! Et impleverunt eas usque ad summum.

8. καὶ λέγει αὐτοῖς· ἀντλήσατε νῦν, καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. καὶ ἤνεγκαν.

8. Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, et ferte architriclino! Et tulerunt.

9. ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ᾔδει, πόθεν ἐστίν· οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν, οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ· φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος,

9. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat, unde esset (ministri autem sciebant, qui hauserant aquam), vocat sponsum architriclinus,

10. καὶ λέγει αὐτῷ· πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι, καὶ ὅταν μεθυσθῶσι, τότε τὸν ἐλάσσω· σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι.

10. et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est; tu autem servasti bonum vinum usque adhuc!

v. 5. Ed. omn. Er. λεγει. — v. 6. Mt. μετριτας. — v. 7. Ed. omn. Er. γεμησατε. — ″ Ed. omn. Er. ἐγεμησαν.

11. ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ ἰησοῦς ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας, καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilaeae; et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.

12. μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς καπερναὲμ, αὐτὸς καὶ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.

12. Post hoc [1]) descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres [a]) ejus, et discipuli ejus; et ibi manserunt non multis diebus. a) Matth. 13, 55.

13. καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα ὁ ἰησοῦς.

13. Et prope erat Pascha Judaeorum, et ascendit Jesus Jerosolymam;

14. καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας, καὶ πρόβατα, καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους.

14. et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et nummularios sedentes.

15. καὶ ποιήσας † φραγέλλιον ἐκ † σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας· καὶ τῶν † κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὸ κέρμα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε·

15. [a]) Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, et boves, et nummulariorum effudit aes, et mensas subvertit. a) v. 15–18. Matth. 21, 12. 13. Marc. 11, 15–18. Luc. 19, 45–48.

16. καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν· ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν· † μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.

16. Et his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.

17. ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστίν· ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου † καταφάγεταί με.

17. Recordati sunt vero discipuli ejus, quia scriptum est: „Zelus domus „tuae comedit me [a]).“ a) Ps. 68, 10.

18. ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ ἰουδαῖοι, καὶ εἶπον αὐτῷ· τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;

18. Responderunt ergo Judaei, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia haec facis?

19. ἀπεκρίθη † ὁ ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.

19. Respondit Jesus, et dixit eis: Solvite [a]) templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud! a) Matth. 16, 21.

20. εἶπον οὖν οἱ ἰουδαῖοι· τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος· καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;

20. Dixerunt ergo Judaei: Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?

21. ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.

21. Ille autem dicebat de templo [a]) corporis sui. a) 1 Cor. 6, 19.

---

v. 15. Ed. 1. 2. Er. φραγγέλλιον. — " C. σχοινιου. — "' Ed. 1. Er. κολλυβιστων. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. κολλυβιστων. — v. 16. Ed. omn. Er. add. και. — v. 17. Ed. omn. Er. κατεφαγε. — v. 19. C. et Mt. omitt. ὁ.

1) 1590. Post hæc.

22. ὅτε ȣ̓̃ν ἠγέρθη ἐκ † νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃, ὅτι τȣ̃το ἔλεγεν † αὐτοῖς, καὶ ἐπίςευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἶπεν ὁ ἰησȣ̃ς.

22. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, et crediderunt scripturae, et sermoni, quem dixit Jesus.

23. ὡς δὲ ἦν ἐν † τοῖς ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίςευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωρȣ̃ντες αὐτȣ̃ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει.

23. Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus, quae faciebat.

24. αὐτὸς δὲ ὁ ἰησοῦς οὐκ ἐπίςευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας·

24. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes,

25. καὶ ὅτι ȣ̓ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τȣ̃ ἀνθρώπȣ· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε, τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

25. et quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat, quid esset in homine.

C a p. III.

1. Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν φαρισαίων, νικόδημος ὄνομα † αὐτῷ, ἄρχων τῶν ἰȣδαίων.

1. Erat autem homo ex Pharisaeis, Nicodemus [a)] nomine, princeps Judaeorum. a) c. 7, 50. 19, 39.

2. ȣ̃τος ἦλθε πρὸς † τὸν ἰησȣ̃ν νυκτὸς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ῥαββὶ, οἴδαμεν, ὅτι ἀπὸ θεȣ̃ ἐλήλυθας διδάσκαλος· ȣ̓δεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ θεὸς μετ᾽ αὐτȣ̃.

2. Hic venit ad Jesum nocte [a)], et dixit ei: Rabbi! scimus, quia a Deo venisti Magister; nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. a) cf. c. 12, 42.

3. ἀπεκρίθη ὁ ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

3. Respondit Jesus, et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

4. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ νικόδημος· πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι, γέρων ὤν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι;

4. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suae iterato introire, et renasci?

5. ἀπεκρίθη † ἰησȣ̃ς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, ȣ̓ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃.

5. Respondit Jesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus [a)] fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. a) Tit. 3, 5. Marc. 16, 16. Matth. 3, 11.

6. τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς

6. Quod natum est ex carne, caro

v. 22. C. add. *των*. — "*αυτοις* omitt. Ed. 1. 2. Er. Mt. Gb. — v. 23. *τοις* omitt. St. Ed. omn. Er. — v. 1. *αυτῳ* omitt. Ed. omn. Er. — v. 2. Mt. Gb. *προς αὐτον*. — v. 5. Ed. omn. Er. St. *ὁ ἰησȣς*.

σάρξ ἐςι· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τȣ̃ πνεύματος πνεῦμά ἐςι.

est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est.

7. μὴ θαυμάσῃς, ὅτι εἶπόν σοι· † δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν.

7. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo.

8. τὸ πνεῦμα, ὅπȣ θέλει, πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτȣ̃ ἀκȣ́εις, ἀλλ' ȣ̓κ οἶδας, πόθεν ἔρχεται, καὶ πȣ̃ ὑπάγει· ȣ̔́τως ἐςὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τȣ̃ πνεύματος.

8. Spiritus ubi vult spirat; et vocem ejus audis, sed nescis, unde veniat, aut quo vadat; sic est omnis, qui natus est ex spiritu.

9. ἀπεκρίθη νικόδημος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;

9. Respondit Nicodemus, et dixit ei: Quomodo possunt haec fieri?

10. ἀπεκρίθη ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;

10. Respondit Jesus, et dixit ei: Tu es magister in Israël, et haec ignoras?

11. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι, ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ, ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν· καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε.

11. Amen, amen dico tibi, quia, quod[a)] scimus, loquimur, et quod vidimus, testamur; et testimonium nostrum non accipitis. a) cf. v. 32. 8, 26.

12. εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ † οὐ πιςεύετε· πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπȣράνια, † πιςεύσετε;

12. Si terrena dixi vobis, et non creditis; quomodo, si dixero vobis coelestia, credetis?

13. καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπȣ, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

13. Et nemo ascendit[a)] in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis, qui est in coelo.
a) c. 1, 1. 14. 6, 38. 16, 28.

14. καὶ καθὼς μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπȣ·

14. Et sicut Moyses exaltavit[a)] serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis; a) Num. 21, 9.

15. ἵνα πᾶς ὁ πιςεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

15. ut omnis, qui credit[a)] in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. a) Rom. 3, 25.

16. † οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥςε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· ἵνα πᾶς ὁ πιςεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

16. Sic enim Deus dilexit[a)] mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.
a) Rom. 5, 8. 1 Joh. 4, 9.

17. οὐ γὰρ ἀπέςειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.

17. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet[a)] mundum, sed ut salvetur[b)] mundus per ipsum. a) c. 12, 47. b) Matth. 18, 11.

18. ὁ πιςεύων εἰς αὐτὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιςεύων, ἤδη κέκρι-

18. Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam ju-

v. 7. Ed. omn. Er. add. ὅτι. — v. 12. Ed. 1. Er. ȣ̓κ ἐπιςευσητε. Ed. 2. 3. 4. Er. ȣ̓κ ἠπιςευτε. Ed. 5. Er. ἐπιςευετε. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. πιςευσατε. — v. 16. St. Mt. Gb. ȣ̔́τω.

ται· ὅτι μὴ πεπίςευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ.

dicatus est; quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

19. αὕτη δέ ἐςιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα.

19. Hoc est autem judicium: quia[a)] lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem; erant enim eorum mala opera. a) c.1,4.

20. πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ † τὰ ἔργα αὐτοῦ.

20. Omnis enim, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus;

21. ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν θεῷ ἐςιν εἰργασμένα.

21. qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

22. μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἰȣδαίαν γῆν· καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ᾽ αὐτῶν, καὶ ἐβάπτιζεν.

22. Post haec venit Jesus, et discipuli ejus in terram Judaeam, et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. a) cf. c. 4, 2.

23. ἦν δὲ καὶ ἰωάννης βαπτίζων ἐν αἰνὼν, ἐγγὺς τοῦ † σαλεὶμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ· καὶ παρεγίνοντο, καὶ ἐβαπτίζοντο.

23. Erat autem et Ioannes baptizans in Aennon, juxta Salim; quia aquae multae erant illic, et veniebant, et baptizabantur.

24. οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ ἰωάννης.

24. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.

25. ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν ἰωάννȣ μετὰ † ἰȣδαίων περὶ καθαρισμοῦ.

25. Facta est autem quaestio ex discipulis Ioannis cum Judaeis de purificatione.

26. καὶ ἦλθον πρὸς τὸν ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ· ῥαββὶ, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ ἰορδάνȣ, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε, οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν.

26. Et venerunt ad Ioannem, et dixerunt ei: Rabbi! qui erat[a)] tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce! hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. a) cf. c.1,29. Matth.3,11.14.

27. ἀπεκρίθη ἰωάννης καὶ εἶπεν· οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

27. Respondit Ioannes, et dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de coelo.

28. αὐτοὶ ὑμεῖς † μοι μαρτυρεῖτε, ὅτι εἶπον· οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ χριςὸς, ἀλλ᾽ ὅτι ἀπεςαλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνȣ.

28. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim[a)]: Non sum ego Christus; sed quia missus sum ante illum. a) cf. c. 1, 20.

---

v. 20. Ed. omn. Er. αὐτȣ τα ἔργα. — v. 23. C. et Mt. σαλημ. — v. 25. Mt. Gb. ἰȣδαιȣ. — v. 28. μοι omitt. Mt. et Ed. omn. Er.

29. ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐςίν· ὁ δὲ φίλος τȣ̃ νυμφίȣ, ὁ ἑςηκὼς καὶ ἀκȣ́ων αὐτȣ̃, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τȣ̃ νυμφίȣ. αὕτη ȣ̃ν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται.

29. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.

30. ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττȣ̃σθαι.

30. Illum oportet crescere, me autem minui.

31. ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐςίν. ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐςι, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. ὁ ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐςί·

31. Qui desursum [a] venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur. Qui de coelo venit, super omnes est. a) c. 1, 15. 30.

32. καὶ ὃ ἑώρακε καὶ ἤκȣσε, τȣ̃το μαρτυρεῖ· καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει.

32. Et quod vidit [a] et audivit, hoc testatur; et testimonium ejus nemo accipit. a) cf. v. 11.

33. ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν, ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής ἐςιν.

33. Qui [1]) accepit ejus testimonium, signavit, quia Deus verax est.

34. ὃν γὰρ ἀπέςειλεν ὁ θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ· οὐ γὰρ ἐκ μέτρȣ δίδωσιν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα.

34. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur; non enim [a] ad mensuram dat Deus spiritum. a) Col. 1, 19.

35. ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτȣ̃.

35. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.

36. ὁ πιςεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται † ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν.

36. Qui credit in Filium, habet vitam aeternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

C a p. IV.

1. Ὡς οὖν ἔγνω ὁ † κύριος, ὅτι ἤκȣσαν οἱ φαρισαῖοι, ὅτι ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει, ἢ ἰωάννης·

1. Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisaei, quod Jesus [a] plures discipulos facit et baptizat, quam Ioannes, a) c. 3, 22. 26.

2. καίτοιγε ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ·

2. (quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus:)

3. ἀφῆκε τὴν ἰȣδαίαν, καὶ ἀπῆλθεν † πάλιν εἰς τὴν γαλιλαίαν.

3. reliquit Judaeam, et abiit iterum in Galilaeam.

4. ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς † σαμαρείας.

4. Oportebat autem eum transire per [2]) Samariam.

5. ἔρχεται οὖν εἰς πόλιν † τῆς † σαμαρείας, λεγομένην συχὰρ, πλησίον τοῦ χωρίȣ, † οὗ ἔδωκεν ἰακὼβ ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

5. Venit ergo in civitatem Samariae, quae dicitur Sichar, juxta praedium, quod [a] dedit Jacob Joseph filio suo. a) Gen. 48, 22. Jos. 24, 32.

---

v. 36. την add. C. Mt. — v. 1. C. ἰησȣς. — v. 3. C. et Mt. omitt. παλιν. — v. 4. Ed. omn. Er. σαμαριας. — v. 5. C. omitt. της. — ″Ed. omn. Er. σαμαριας. — ‴Ed. omn. Er. St. et Mt. ὁ.

1) 1590. add. autem. 2) 1590. add. mediam.

6. ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ ἰακώβ. ὁ οὖν ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, † ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη.

7. ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς † σαμαρείας, ἀντλῆσαι ὕδωρ. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· δός μοι πιεῖν.

8. (οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι.)

9. λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ σαμαρεῖτις· πῶς σὺ, ἰȣδαῖος ὢν, παρ' ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς, ȣ̓́σης γυναικὸς σαμαρείτιδος; (οὐ γὰρ συγχρῶνται ἰȣδαῖοι σαμαρείταις.)

10. ἀπεκρίθη ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῇ· εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ, καὶ τίς ἐϛιν ὁ λέγων σοι· δός μοι πιεῖν· σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν.

11. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· κύριε, ȣ̓́τε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐϛὶ βαθύ· πόθεν ȣ̓͂ν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;

12. μὴ σὺ μείζων εἶ τȣ͂ πατρὸς ἡμῶν ἰακὼβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτȣ͂ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτȣ͂, καὶ τὰ θρέμματα αὐτȣ͂;

13. ἀπεκρίθη † ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῇ· πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τȣ́τȣ, διψήσει πάλιν·

14. ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τȣ͂ ὕδατος, ȣ̔͂ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ȣ̓ μὴ † διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένȣ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

15. λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή· κύριε, δός μοι τȣ͂το τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ † ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν.

16. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησȣ͂ς· ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σȣ, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε.

6. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora [1]) erat quasi sexta.

7. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere!

8. (Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent.)

9. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Judaeus cum sis, bibere a me poscis, quae sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judaei Samaritanis.

10. Respondit Jesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere! tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam [a]).

a) c. 7, 38.

11. Dicit ei mulier: Domine! neque in quo haurias habes, et puteus altus est; unde ergo habes aquam vivam?

12. Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus?

13. Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum;

14. sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.

15. Dicit ad eum mulier: Domine! da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.

16. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc!

---

v. 6. Ed. omn. Er. ἐκαθίζετο. — v. 7. Ed. omn. Er. σαμαρίας. — v. 13. Ed. omn. Er. St. ὁ ἰησȣ͂ς. — v. 14. Ed. 2. 3. 4. Er. St. Mt. Gb. διψήσῃ. — v. 15. C. ἔρχομαι.

1) 1590. add. autem.

17. ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ, καὶ εἶπεν· † οὐκ ἔχω ἄνδρα. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· καλῶς εἶπας· ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω.

18. πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες· καὶ νῦν, ὃν ἔχεις, ȣ̓κ ἔϛι σȣ ἀνήρ· τȣ̃το ἀληθὲς εἴρηκας.

19. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· κύριε, θεωρῶ, ὅτι προφήτης εἶ σύ.

20. οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τȣ́τῳ προσεκύνησαν· καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν ἱεροσολύμοις ἐϛὶν ὁ τόπος, ὅπȣ δεῖ προσκυνεῖν.

21. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησȣ̃ς· γύναι, πίϛευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε ȣ̎τε ἐν τῷ ὄρει τȣ́τῳ, ȣ̎τε ἐν ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.

22. ὑμεῖς προσκυνεῖτε, ὃ ȣ̓κ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνȣ̃μεν, ὃ οἴδαμεν· ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν ἰȣδαίων ἐϛίν.

23. ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐϛιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσȣσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιȣ́τȣς ζητεῖ τȣ̀ς προσκυνȣ̃ντας αὐτόν.

24. πνεῦμα ὁ θεός· καὶ τȣ̀ς προσκυνȣ̃ντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

25. λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· οἶδα, ὅτι † μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος χριϛός. ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν † πάντα.

26. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι.

27. καὶ ἐπὶ τȣ́τῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃, καὶ † ἐθαύμασαν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. ȣ̓δεὶς μέντοι εἶπε· τί ζητεῖς; ἢ· τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;

28. ἀφῆκεν ȣ̃ν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις·

17. Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum;

18. quinque enim viros habuisti; et [1]) nunc quem habes, non est tuus vir; hoc vere dixisti.

19. dicit ei mulier: Domine! video, quia Propheta es tu.

20. Patres nostri in monte hoc adoraverunt [a]), et vos dicitis, quia [b]) Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. a) 4 Reg. 17, 26. sqq. b) 3 Reg. 9, 3. Deut. 12, 13.

21. Dicit ei Jesus: Mulier! crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.

22. Vos adoratis [a]), quod nescitis; nos adoramus, quod scimus, quia salus ex Judaeis est. a) 4 Reg. 17, 29.

23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quaerit, qui adorent eum.

24. Spiritus est Deus; et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.

25. Dicit ei mulier: Scio, quia Messias venit (qui dicitur Christus); cum ergo venerit ille, nobis annunciabit omnia.

26. Dicit ei Jesus: Ego sum, qui loquor tecum.

27. Et continuo venerunt discipuli ejus; et mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quaeris, aut quid loqueris cum ea?

28. Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus:

---

v. 17. Ed. omn. Er. add. αὐτῳ. — Er. ἅπαντα. — v. 27. Gb. ἐθαύμαζον. v. 25. C. et Mt. μεσιας. — "Ed. omn.

1) 1590. hunc, quem.

29. δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα. μήτι ἄτός ἐςιν ὁ χριςός;

30. ἐξῆλθον † ὄν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν.

31. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ †, λέγοντες· ῥαββὶ, φάγε.

32. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς ὄκ οἴδατε.

33. ἔλεγον ὄν οἱ μαθηταὶ † πρὸς ἀλλήλυς· Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;

34. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησῦς· ἐμὸν βρῶμά ἐςιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτῦ τὸ ἔργον.

35. † ὄχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι † ἔτι τετράμηνός † ἐςι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδὲ, λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τὺς ὀφθαλμὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.

36. † καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμῦ χαίρῃ, καὶ ὁ θερίζων.

37. ἐν γὰρ τέτῳ ὁ λόγος ἐςὶν ὁ ἀληθινὸς, ὅτι ἄλλος ἐςὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων.

38. ἐγὼ ἀπέςειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ ὄχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.

39. ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίςευσαν εἰς αὐτὸν τῶν σαμαρειτῶν, διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρέσης· ὅτι εἶπέ μοι πάντα, ὅσα ἐποίησα.

40. ὡς ὄν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας.

29. Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci; numquid ipse est Christus?

30. Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum.

31. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca!

32. Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.

33. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?

34. Dicit eis Jesus: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.

35. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce, dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albae [a] sunt jam ad messem.

a) Matth. 9, 37.

36. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam aeternam; ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit.

37. In hoc enim est verbum verum: quia alius est, qui seminat, et alius est, qui metit.

38. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis; alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.

39. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia, quaecumque feci.

40. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum, ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies,

---

v. 30. ὄν omitt. Mt. Gb. — v. 31. C. add. αὐτῦ. — v. 33. C. add. αὐτῦ. — v. 35. C. ὄκ. — "omitt. ἔτι. — "'Ed. omn. Er. τετραμηνον. — v. 36. και omitt. Gb.

41. καὶ πολλῷ πλείȣς ἐπίςευσαν † διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ.

41. et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus.

42. τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον· ὅτι οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιςεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν, ὅτι ȣ̓τός ἐςιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμȣ, ὁ χριςός.

42. Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi.

43. μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν γαλιλαίαν.

43. Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilaeam.

44. αὐτὸς γὰρ † ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει.

44. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia [a] Propheta in sua patria honorem non habet. a) Matth. 13, 57.

45. ὅτε ȣ̓̃ν ἦλθεν εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες, ἃ ἐποίησεν ἐν ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν.

45. Cum ergo venisset in Galilaeam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent, quae fecerat Jerosolymis in die festo; et ipsi enim venerant ad diem festum.

46. † ἦλθεν οὖν ὁ ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν κανᾶ τῆς γαλιλαίας, ὅπȣ ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον. καὶ ἦν τις βασιλικὸς, οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν καπερναȣ́μ.

46. Venit ergo iterum in Cana Galilaeae, ubi [a] fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. a) c. 2, 9.

47. ȣ̓̃τος ἀκȣ́σας, ὅτι ἰησȣ̃ς ἥκει ἐκ τῆς ἰȣδαίας εἰς τὴν γαλιλαίαν, ἀπῆλθε πρὸς αὐτὸν, καὶ ἠρώτα αὐτὸν, ἵνα καταβῇ καὶ ἰάσηται αὐτȣ̃ τὸν υἱόν· ἤμελλε γὰρ ἀποθνήσκειν.

47. Hic cum audisset, quia Jesus adveniret a Judaea in Galilaeam, abiit ad eum, et rogabat eum, ut descenderet et sanaret filium ejus; incipiebat enim mori.

48. εἶπεν ȣ̓̃ν ὁ ἰησȣ̃ς πρὸς αὐτόν· ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, ȣ̓ μὴ πιςεύσητε.

48. Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.

49. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλικός· κύριε, κατάβηθι, πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μȣ.

49. Dicit ad eum regulus: Domine! descende prius quam moriatur filius meus.

50. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησȣ̃ς· πορεύȣ, ὁ υἱός σȣ ζῇ. καὶ ἐπίςευσεν ὁ ἄνθρωπος τῷ λόγῳ, ᾧ εἶπεν αὐτῷ † ὁ ἰησοῦς· καὶ ἐπορεύετο.

50. Dicit ei Jesus; Vade, filius tuus vivit! Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat.

51. ἤδη δὲ αὐτȣ̃ καταβαίνοντος, οἱ δȣ̃λοι αὐτȣ̃ ἀπήντησαν αὐτῷ, καὶ ἀπήγγειλαν, λέγοντες· ὅτι ὁ παῖς σȣ ζῇ.

51. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nunciaverunt dicentes, quia filius ejus viveret.

52. ἐπύθετο ȣ̓̃ν παρ᾽ αὐτῶν τὴν ὥραν, ἐν ᾗ κομψότερον ἔσχε, καὶ εἶ-

52. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt

---

v. 41. C. add. εἰς αὐτον. — v. 44. C. et Mt. add. ὁ. — v. 46. C. et Mt. ἦλθεν ȣ̓̃ν παλιν ὁ ἰησȣς. Gb. ἦλθεν ȣ̓̃ν παλιν, omiss. ἰησȣς. — v. 50. ὁ omitt. Gb.

πον αὐτῷ· ὅτι χθὲς ὥραν ἑβδόμην ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός.

ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris.

53. ἔγνω οὖν ὁ πατὴρ, ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν ᾗ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ὅτι ὁ υἱός σου ζῇ. καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη.

53. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus: Filius tuus vivit; et credidit ipse et domus ejus tota.

54. τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς ἰουδαίας εἰς τὴν γαλιλαίαν.

54. Hoc iterum secundum [a] signum fecit Jesus, cum venisset a Judaea in Galilaeam.

a) cf. c. 2, 11.

Cap. V.

1. Μετὰ ταῦτα ἦν † ἑορτὴ τῶν ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ ἰησοῦς εἰς ἱεροσόλυμα.

1. Post haec erat dies festus Judaeorum, et ascendit Jesus Jerosolymam.

2. ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις, ἐπὶ τῇ προβατικῇ, κολυμβήθρα, ἡ ἐπιλεγομένη ἑβραϊστὶ † βηθεσδὰ, πέντε στοὰς ἔχουσα.

2. Est autem Jerosolymis Probatica piscina, quae cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens.

3. ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, (ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν.

3. In his jacebat multitudo magna languentium, coecorum, claudorum, aridorum, exspectantium aquae motum.

4. ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν κατέβαινεν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ † ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ. ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος, ὑγιὴς ἐγίνετο, ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι.)

4. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam; et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquae, sanus fiebat, a quacumque detinebatur infirmitate.

5. ἦν δέ τις ἄνθρωπος ἐκεῖ, † τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.

5. Erat autem quidam homo ibi, triginta et octo annos habens in infirmitate sua.

6. τοῦτον ἰδὼν ὁ ἰησοῦς κατακείμενον, καὶ γνοὺς, ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἔχει, λέγει αὐτῷ· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;

6. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset, quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri?

7. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν· κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, † βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγὼ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει.

7. Respondit ei languidus: Domine! hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam; dum venio enim ego, alius ante me descendit.

8. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει.

8. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula!

v. 1. C. ἡ ἑορτη. — v. 2. Ed. 2. Er. βηθσεδα. — v. 4. C. et Mt. ἐταρασσετο. — v. 5. C. et Mt. τριακοντα ὀκτω. — v. 7. Ed. omn. Er. βαλλῃ.

9. καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιὴς ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἦρε τὸν κράββατον αὐτȣ̃, καὶ περιεπάτει. ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.

10. ἔλεγον ȣ̃ν οἱ ἰȣδαῖοι τῷ τεθεραπευμένῳ· σάββατόν ἐςιν, ȣ̓κ ἔξεςί σοι ἆραι τὸν κράββατον.

11. ἀπεκρίθη αὐτοῖς· ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἆρον τὸν κράββατόν σȣ, καὶ περιπάτει.

12. ἠρώτησαν ȣ̃ν αὐτόν· τίς ἐςιν ὁ ἄνθρωπος, ὁ εἰπών σοι· ἆρον τὸν κράββατόν σȣ, καὶ περιπάτει;

13. ὁ δὲ ἰαθεὶς ȣ̓κ ᾔδει, τίς ἐςιν· ὁ γὰρ ἰησȣ̃ς ἐξένευσεν, ὄχλȣ ὄντος ἐν τῷ τόπῳ.

14. μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ ἰησȣ̃ς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἴδε, ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται.

15. ἀπῆλθεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀνήγγειλε τοῖς ἰȣδαίοις, ὅτι ἰησοῦς ἐςιν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ.

16. καὶ διὰ τȣ̃το ἐδίωκον τὸν ἰησȣ̃ν οἱ ἰȣδαῖοι, † καὶ ἐζήτȣν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ.

17. ὁ δὲ ἰησȣ̃ς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς· ὁ πατήρ μȣ ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

18. διὰ τȣ̃το ȣ̃ν μᾶλλον ἐζήτȣν αὐτὸν οἱ ἰȣδαῖοι ἀποκτεῖναι, ὅτι ȣ̓ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ.

19. ἀπεκρίνατο ȣ̃ν ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ȣ̓ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτȣ̃ ȣ̓δὲν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέ-

9. Et statim sanus factus est homo ille; et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo.

10. Dicebant ergo Judaei illi, qui sanatus fuerat: Sabbatum est! non licet tibi tollere grabatum tuum!

11. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum [1]), et ambula!

12. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, et ambula?

13. Is autem, qui [2]) sanus fuerat effectus, nesciebat, quis esset. Jesus enim declinavit a turba constituta in loco.

14. Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit illi: Ecce, sanus factus es! jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.

15. Abiit ille homo, et nunciavit Judaeis, quia Jesus esset, qui fecit eum sanum.

16. Propterea persequebantur Judaei Jesum, quia haec faciebat in sabbato.

17. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor.

18. Propterea ergo magis quaerebant eum Judaei interficere; quia [a]) non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis:

a) c. 10, 31–33. Matth. 26, 63–66.

19. Amen, amen dico vobis: Non potest [a]) Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; quaecumque enim ille fecerit, haec et

v. 16. και ἐζήτȣν αὐτον ἀποκτειναι omitt. Gb.

1) 1590. omitt. tuum. 2) 1593. quis. 1590. 92. C. R. 1593. qui.

ρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος † ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ.

20. ὁ γὰρ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε.

21. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, † οὕτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ.

22. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ·

23. ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντα αὐτόν.

24. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν.

25. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται.

26. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ·

27. καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί.

28. μὴ θαυμάζετε τοῦτο· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ·

29. καὶ ἐκπορεύσονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

30. οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐδέν. καθὼς ἀκούω, κρίνω· καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν· ὅτι οὐ

Filius similiter facit. a) c. 8, 28. sqq.

20. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quae ipse facit; et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.

21. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat; sic et Filius, quos vult, vivificat.

22. Neque enim Pater judicat quemquam; sed omne judicium[a)] dedit Filio;

a) Matth. 25, 31.

23. ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem; qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.

24. Amen, amen dico vobis: Quia qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam aeternam, et in judicium non venit, sed transiit[1)] [a)] a morte in vitam. a) c. 8, 51.

25. Amen, amen dico vobis: Quia venit hora, et nunc est[a)], quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audierint, vivent. a) Luc. 7, 14. sqq. Joh. 11, 43 sqq.

26. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso; sic dedit et Filio habere vitam in semetipso;

27. et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.

28. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei;

29. et procedent[a)], qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. a) Matth. 25, 46.

30. Non possum ego a me ipso[a)] facere quidquam; sicut audio, judico; et judicium meum justum est; quia non

---

v. 19. Ed. omn. Er. ποιει. — v. 21. St. Mt. Gb. οὕτω.

1) 1590. transiet.

ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τȣ̃ πέμψαντός με † πατρός.

quaero voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. a) cf. v. 19.

31. ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτȣ̃, ἡ μαρτυρία μȣ ȣ̓κ ἔςιν ἀληθής.

31. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum;

32. ἄλλος ἐςὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμȣ̃, καὶ οἶδα, ὅτι ἀληθής ἐςιν ἡ μαρτυρία, ἣν μαρτυρεῖ περὶ ἐμȣ̃.

32. alius [a] est, qui testimonium perhibet de me; et scio, quia verum est testimonium [1]), quod perhibet de me. a) Matth. 3, 17. Joh. 8, 18.

33. ὑμεῖς ἀπεςάλκατε πρὸς ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ.

33. Vos misistis [a] ad Ioannem; et testimonium perhibuit veritati. a) cf. c. 1, 19. sqq.

34. ἐγὼ δὲ ȣ̓ παρὰ ἀνθρώπȣ τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω· ἀλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε.

34. Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed haec dico, ut vos salvi sitis.

35. ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων· ὑμεῖς δὲ ἠθελήσατε † ἀγγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ.

35. Ille erat lucerna ardens et lucens; vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus.

36. ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω τȣ̃ ἰωάννȣ· τὰ γὰρ ἔργα, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ, ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμȣ̃, ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέςαλκε.

36. Ego autem habeo testimonium majus Ioanne; opera enim [a], quae dedit mihi Pater, ut perficiam ea; ipsa opera, quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me; a) cf. c. 10, 25. 11, 42. 14, 11.

37. καὶ ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμȣ̃. ȣ̓́τε φωνὴν αὐτȣ̃ ἀκηκόατε πώποτε, ȣ̓́τε εἶδος αὐτȣ̃ ἑωράκατε.

37. et qui misit me Pater, ipse testimonium [a] perhibuit de me; neque vocem ejus umquam audistis, neque speciem ejus vidistis. a) cf. v. 36. 39.

38. καὶ τὸν λόγον αὐτȣ̃ ȣ̓κ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν· ὅτι, ὃν ἀπέςειλεν ἐκεῖνος, τȣ́τῳ ὑμεῖς ȣ̓ πιςεύετε.

38. Et verbum ejus non habetis in vobis manens; quia quem misit ille, huic vos non creditis.

39. ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυρȣ̃σαι περὶ ἐμȣ̃·

39. Scrutamini Scripturas! quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere; et illae sunt, quae testimonium perhibent de me;

40. καὶ ȣ̓ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζωὴν ἔχητε.

40. et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.

41. δόξαν παρὰ ἀνθρώπων ȣ̓ λαμβάνω·

41. Claritatem ab hominibus non accipio;

42. ἀλλ᾽ ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τȣ̃ θεȣ̃ ȣ̓κ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς.

42. sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.

---

v. 30. πατρος omitt. Gb. — v. 35. C. προς ὡραν ἀγαλλιαθηναι. Mt. Gb. ἀγαλλιαθηναι π. ὡ.

1) 1590. add. ejus.

43. ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τȣ̃ πατρός μȣ, καὶ ȣ̓ λαμβάνετέ με. ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε.

43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis [1]) me; si alius [a]) venerit in nomine suo, illum accipietis.

a) Matth. 24, 5.

44. πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιϛεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τȣ̃ μόνȣ θεȣ̃ οὐ ζητεῖτε;

44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam [a]) ab invicem accipitis; et gloriam, quae a solo Deo est, non quaeritis [2]).

a) cf. c. 12, 43.

45. μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν πατέρα· ἔϛιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν, μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε.

45. Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud patrem; est, qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.

46. εἰ γὰρ ἐπιϛεύετε † μωσῇ, ἐπιϛεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμȣ̃ ἐκεῖνος ἔγραψεν.

46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me [a]) enim ille scripsit. a) Gen. 3, 15. 22, 18. Deut. 18, 15. sqq.

47. εἰ δὲ τοῖς ἐκείνȣ γράμμασιν οὐ πιϛεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιϛεύσετε;

47. Si autem illius litteris non creditis; quomodo verbis meis credetis?

CAP. VI.

1. Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ ἰησȣ̃ς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς γαλιλαίας, τῆς τιβεριάδος.

1. [a]) Post haec abiit Jesus trans mare Galilaeae, quod est Tiberiadis:

a) v. 1–15. Matth. 14, 13–21. Marc. 6, 30–44. Luc. 9, 10–17.

2. καὶ ἠκολȣ́θει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἑώρων † αὐτȣ̃ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενȣ́ντων.

2. Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quae faciebat super his, qui infirmabantur.

3. ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

3. Subiit ergo in montem Jesus; et ibi sedebat cum discipulis suis.

4. ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν ἰȣδαίων.

4. Erat autem proximum Pascha, dies festus Judaeorum.

5. ἐπάρας ȣ̓̃ν ὁ ἰησȣ̃ς τȣ̀ς ὀφθαλμȣ̀ς, καὶ θεασάμενος, ὅτι πολὺς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτὸν, λέγει πρὸς τὸν φίλιππον· πόθεν † ἀγοράσομεν ἄρτȣς, ἵνα φάγωσιν ȣ̓̃τοι;

5. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi?

6. τȣ̃το δὲ ἔλεγε, πειράζων αὐτόν. αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἤμελλε ποιεῖν.

6. Hoc autem dicebat tentans eum; ipse enim sciebat, quid esset facturus.

7. ἀπεκρίθη αὐτῷ φίλιππος· διακοσίων δηναρίων ἄρτοι ȣ̓κ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαϛος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ.

7. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.

---

v. 46. C. μωσει. — v. 2. αὐτȣ omitt. Gb. — v. 5. Ed. omn. Er. ἀγοράσωμεν.

1) 1590. accepistis. 2) 1590. quæritis?

8. λέγει αὐτῷ εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃, ἀνδρέας, † ὁ ἀδελφὸς σίμωνος πέτρȣ·

8. Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri:

9. ἔςι παιδάριον ἓν ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτȣς κριθίνȣς, καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐςιν εἰς τοσȣ́τȣς;

9. Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces; sed haec quid sunt inter tantos?

10. εἶπε δὲ ὁ ἰησȣ̃ς· ποιήσατε τȣ̀ς ἀνθρώπȣς ἀναπεσεῖν. ἦν δὲ χόρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ. ἀνέπεσον ȣ̃ν οἱ ἄνδρες, τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ πεντακισχίλιοι.

10. Dixit ergo Jesus: Facite homines discumbere! Erat autem foenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia.

11. ἔλαβε δὲ τȣ̀ς ἄρτȣς ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ εὐχαριςήσας διέδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακειμένοις· ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων, ὅσον † ἤθελον.

11. Accepit ergo Jesus panes; et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus; similiter et ex piscibus, quantum volebant.

12. ὡς δὲ ἐνεπλήσθησαν, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτȣ̃· συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα, ἵνα μή τι ἀπόληται.

12. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite, quae superaverunt fragmenta, ne pereant!

13. συνήγαγον ȣ̃ν, καὶ † ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνȣς κλασμάτων ἐκ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων, ἃ ἐπερίσσευσε τοῖς βεβρωκόσιν.

13. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus hordeaceis [1]), quae superfuerunt his, qui manducaverant.

14. οἱ ȣ̃ν ἄνθρωποι, ἰδόντες, ὃ ἐποίησε σημεῖον ὁ ἰησȣ̃ς, ἔλεγον· ὅτι ȣ̃τός ἐςιν ἀληθῶς ὁ προφήτης, ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον.

14. Illi ergo homines, cum vidissent, quod Jesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum!

15. ἰησȣ̃ς ȣ̃ν γνȣ̀ς, ὅτι μέλλȣσιν ἔρχεσθαι, καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, † ἀνεχώρησεν πάλιν εἰς τὸ ὄρος αὐτὸς μόνος.

15. Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit [a]) iterum in montem ipse solus.

a) cf. c. 18, 36.

16. ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃ ἐπὶ τὴν θάλασσαν.

16. [a]) Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.

a) v. 16–21. Matth. 14, 22–34. Marc. 6, 45–54.

17. καὶ ἐμβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς καπερναȣ́μ. καὶ σκοτία ἤδη ἐγεγόνει, καὶ ȣ̓κ ἐληλύθει πρὸς αὐτȣ̀ς ὁ ἰησȣ̃ς.

17. Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum; et tenebrae jam factae erant; et non venerat ad eos Jesus.

18. ἥ τε θάλασσα, ἀνέμȣ μεγάλȣ πνέοντος, διηγείρετο.

18. Mare autem, vento magno flante, exurgebat.

---

v. 8. C. omitt. ὁ. — v. 11. Ed. 1. 2. Er. ἤθελεν. — v. 13. Ed. omn. Er. ἐγεμησαν. — v. 15. C. παλιν ἀνεχωρησε. Mt. omitt. παλιν.

1) 1590. add. et duobus piscibus.

19. ἐληλακότες οὖν ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα, θεωροῦσι τὸν ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐγγὺς τοῦ πλοίου γινόμενον· καὶ ἐφοβήθησαν.

19. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulantem supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt.

20. ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.

20. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere!

21. ἤθελον οὖν λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον· καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς ἣν ὑπῆγον.

21. Voluerunt ergo accipere eum in navim; et statim navis fuit ad terram, in quam ibant.

22. τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος, ὁ ἑστηκὼς πέραν τῆς θαλάσσης, ἰδὼν, ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἓν † ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἐνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ συνεισῆλθε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ † πλοιάριον, ἀλλὰ μόνοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον·

22. Altera die turba, quae stabat trans mare, vidit, quia navicula alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent;

23. ἄλλα δὲ ἦλθε πλοιάρια ἐκ τιβεριάδος ἐγγὺς τοῦ τόπου, ὅπου ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαριστήσαντος τοῦ κυρίου·

23. Aliae vero supervenerunt naves a Tiberiade juxta locum, ubi manducaverant panem, gratias [1]) agente Domino.

24. ὅτε οὖν εἶδεν ὁ ὄχλος, ὅτι ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐνέβησαν † αὐτοὶ εἰς τὰ † πλοῖα, καὶ ἦλθον εἰς καπερναοὺμ, ζητοῦντες τὸν ἰησοῦν.

24. Cum ergo vidisset turba, quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas et venerunt Capharnaum, quaerentes Jesum.

25. καὶ εὑρόντες αὐτὸν πέραν τῆς θαλάσσης, εἶπον αὐτῷ· ῥαββὶ, πότε ὧδε γέγονας;

25. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi! quando huc venisti?

26. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε.

26. Respondit eis Jesus, et dixit: Amen, amen dico vobis: Quaeritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis.

27. ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ † τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει· τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν, ὁ θεός.

27. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.

---

v. 22. *ἐκεινο* usque *αὐτου* omitt. Gb. — " Gb. *πλοιον*. — v. 24. Ed. omn. Er. *και αὐτοι*. — " Ed. 5. Er. *πλοιαρια*. — v. 27. Ed. omn. Er. omitt. *την βρωσιν*.

1) 1590. agentes Deo.

28. εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν· τί † ποιῶμεν, ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ;

28. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, ut operemur opera Dei?

29. ἀπεκρίθη † ὁ ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτό ἐςι τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, ἵνα † πιςεύσητε εἰς ὃν ἀπέςειλεν ἐκεῖνος.

29. Respondit Jesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille.

30. εἶπον οὖν αὐτῷ· τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιςεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ;

30. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi? quid operaris?

31. οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθώς ἐςι γεγραμμένον· ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν.

31. Patres nostri manducaverunt [a] Manná in deserto, sicut scriptum est: „Panem de coelo dedit eis manducare [b].“ a) Exod. 16, 15. b) Ps. 77, 24.

32. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐ μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν.

32. Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis panem de coelo; sed pater meus dat vobis panem de coelo verum.

33. ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ θεοῦ ἐςιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ.

33. Panis enim [1]) Dei est, qui [a] de coelo descendit, et dat vitam mundo. a) cf. v. 51.

34. εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν· κύριε, πάντοτε δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον.

34. Dixerunt ergo ad eum: Domine! semper da nobis panem hunc.

35. εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρός με οὐ μὴ πεινάσῃ· καὶ ὁ πιςεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε.

35. Dixit autem [2]) eis Jesus: Ego sum panis vitae; qui venit [a] ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet [3]) umquam. a) cf. v. 27. 4, 14.

36. ἀλλ᾽ εἶπον ὑμῖν, ὅτι καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πιςεύετε.

36. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis [4]).

37. πᾶν, ὃ δίδωσί μοι ὁ πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει· καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ † ἐκβάλλω ἔξω.

37. Omne [a], quod dat mihi Pater, ad me veniet; et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras; a) cf. v. 44. 66.

38. ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.

38. quia descendi de coelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

39. τοῦτο δέ ἐςι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με † πατρὸς, ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, † ἀλλὰ ἀναςήσω αὐτὸ † ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

39. Haec est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris: ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo; sed resuscitem illud in novissimo die.

---

v. 28. Ed. omn. Er. St. ποιουμεν. — v. 29. C. et Mt. omitt. ὁ. — ″Ed. 1. 2. Er. πιςευητε. — v. 37. Gb. et Mt. ἐκβαλω. — v. 39. πατρος omitt. Gb. — ″C. ἀλλ᾽. — ‴Ed. omn. Er. omitt. ἐν.

1) 1590. enim verus est. 2) 1590. 92. 93. 98. ei. — C. R. 1593. et 1598. eis. 3) 1590. sitiet in æternum. 4) 1590. credidistis.

40. τȣ̃το † δέ ἐϛι τὸ θέλημα τȣ̃ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιϛεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἀναϛήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

41. ἐγόγγυζον οὖν οἱ ἰȣδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν· † ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

42. καὶ ἔλεγον· ὀυχ ȣ̔τός ἐϛιν ἰησȣ̃ς, ὁ υἱὸς ἰωσὴφ, ȣ̔ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; πῶς ȣ̃ν λέγει ȣ̔τος· ὅτι ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ καταβέβηκα;

43. ἀπεκρίθη † οὖν ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· μὴ γογγύζετε μετ᾽ ἀλλήλων.

44. οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ, ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ αὐτόν. καὶ ἐγὼ ἀναϛήσω αὐτὸν † ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

45. ἔϛι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις· καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ † θεȣ̃. πᾶς † ȣ̃ν ὁ † ἀκȣ́σας παρὰ τȣ̃ πατρὸς, καὶ μαθὼν, ἔρχεται πρός με.

46. ȣ̓χ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τȣ̃ θεȣ̃· ȣ̔τος ἑώρακε τὸν πατέρα.

47. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ πιϛεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον.

48. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.

49. οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον.

50. ȣ̔τός ἐϛιν ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ.

51. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτȣ τοῦ ἄρτȣ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος δὲ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μοῦ ἐϛιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμȣ ζωῆς.

40. Haec est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam, et ego resuscitabo [a] eum in novissimo die. a) c.5,28. Phil.3,21.

41. Murmurabant ergo Judaei de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi;

42. et dicebant: Nonne [a] hic est Jesus, filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de coelo descendi?
a) Matth. 13, 55. Marc. 6, 3.

43. Respondit ergo Jesus, et dixit eis: Nolite murmurare in invicem!

44. Nemo potest venire ad me, nisi [a] Pater, qui misit me, traxerit eum; et ego resuscitabo eum in novissimo die. a) cf. v. 37.

45. Est scriptum in Prophetis: „Et erunt omnes docibiles Dei [a].“ Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me. a) Jes. 54, 13. Jer. 31, 34.

46. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi [a] is, qui est a Deo, hic vidit Patrem. a) cf. c. 1, 18.

47. Amen, amen dico vobis: Qui credit [a] in me, habet vitam aeternam!
a) c. 3, 16.

48. Ego sum panis vitae.

49. Patres vestri manducaverunt Manna in deserto, et mortui sunt;

50. hic est panis de coelo descendens; ut, si quis ex ipso manducaverit, non moriatur [a]. a) cf. v. 47.

51. Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi.

52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum; et panis, quem ego dabo, caro mea [a] est pro mundi vita. a) Matth. 26, 26-28.

---

v. 40. Gb. τȣτο γαρ. — v. 41. Ed. omn. Er. ὁτι ἐγω. — v. 43. ȣ̓ν omitt. Gb. — v. 44. C. omitt. ἐν. — v. 45. Ed. omn. Er. St. τȣ θεȣ. — ″ ȣ̓ν omitt. Gb. — ‴ Mt. et C. ἀκȣων.

52. ἐμάχοντο ȣ̓̃ν † πρὸς ἀλλήλȣς οἱ ἰȣδαῖοι, λέγοντες· πῶς δύναται ȣ̓̃τος ἡμῖν δȣ̃ναι τὴν σάρκα φαγεῖν;

53. Litigabant ergo Judaei ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

53. εἶπεν ȣ̓̃ν αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τȣ̃ υἱȣ̃ τȣ̃ ἀνθρώπȣ, καὶ πίητε αὐτȣ̃ τὸ αἷμα, ȣ̓κ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς.

54. Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis;

54. ὁ τρώγων μȣ τὴν σάρκα, καὶ πίνων μȣ τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἐγὼ ἀναςήσω αὐτὸν † τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

55. qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die.

55. ἡ γὰρ σάρξ μȣ ἀληθῶς ἐςι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μȣ ἀληθῶς ἐςι πόσις.

56. Caro enim mea, vere est cibus; et sanguis meus, vere est potus.

56. ὁ τρώγων μȣ τὴν σάρκα, καὶ πίνων μȣ τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ.

57. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me [a] manet, et ego in illo. a) c. 15, 4. sq.

57. καθὼς ἀπέςειλέ με ὁ ζῶν πατὴρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι᾽ ἐμέ.

58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem; et qui manducat me, et ipse vivet propter me.

58. ȣ̓̃τός ἐςιν ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ καταβάς· οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν † τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. ὁ τρώγων † τȣ̃τον τὸν ἄρτον, † ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

59. Hic est panis, qui de coelo descendit; non sicut manducaverunt patres vestri Manna, et mortui sunt; qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.

59. ταῦτα εἶπεν ἐν συναγωγῇ, διδάσκων ἐν καπερναȣ́μ.

60. Haec dixit in synagoga docens, in Capharnaum.

60. πολλοὶ ȣ̓̃ν ἀκȣ́σαντες ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃, εἶπον· σκληρός ἐςιν ȣ̓̃τος ὁ λόγος· τίς δύναται αὐτȣ̃ ἀκȣ́ειν;

61. Multi ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt: Durus est hic sermo! et quis potest eum audire?

61. εἰδὼς δὲ ὁ ἰησȣ̃ς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζȣσι περὶ τȣ́τȣ οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃, εἶπεν αὐτοῖς· τȣ̃το ὑμᾶς σκανδαλίζει;

62. Sciens autem Jesus apud semet ipsum, quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat?

62. ἐὰν ȣ̓̃ν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τȣ̃ ἀνθρώπȣ ἀναβαίνοντα, ὅπȣ ἦν τὸ πρότερον;

63. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem [a], ubi erat prius?
a) c. 3, 13. Marc. 16, 19.

63. τὸ πνεῦμά ἐςι τὸ ζωοποιȣ̃ν. ἡ σάρξ ȣ̓κ ὠφελεῖ ȣ̓δέν. τὰ ῥήματα, ἃ

64. Spiritus est, qui vivificat; caro non prodest quidquam. Verba, quae

---

v. 52. C. οἱ ἰȣδαιοι προς ἀλλ. — v. 54. Mt. ἐν τη. — v. 58. το μαννα omitt. Gb. — ″C. add. μȣ. — ‴Ed. omn. Er. St. ζησει.

ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐςι, καὶ ζωή ἐςιν.

64. ἀλλ' εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινες, οἳ ὐ πιςεύυσιν· ᾔδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ ἰησῦς, τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιςεύοντες, καὶ τίς ἐςιν ὁ παραδώσων αὐτόν.

65. καὶ ἔλεγε· διὰ τῦτο εἴρηκα ὑμῖν, ὅτι ὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τῦ πατρός μυ.

66. ἐκ τύτυ πολλοὶ ἀπῆλθον τῶν μαθητῶν αὐτῦ εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ὐκέτι μετ' αὐτῦ περιεπάτυν.

67. εἶπεν ὖν ὁ ἰησῦς τοῖς δώδεκα· μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;

68. ἀπεκρίθη † ὖν αὐτῷ σίμων πέτρος· κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίυ ἔχεις.

69. καὶ ἡμεῖς πεπιςεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ † ὁ χριςὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.

70. ἀπεκρίθη αὐτοῖς † ὁ ἰησῦς· ὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τὺς δώδεκα ἐξελεξάμην; καὶ ἐξ ὑμῶν εἷς διάβολός ἐςιν.

71. ἔλεγε δὲ τὸν ἰύδαν σίμωνος, ἰσκαριώτην· ὗτος γὰρ ἤμελλεν αὐτὸν παραδιδόναι, εἷς ὢν ἐκ τῶν δώδεκα.

ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.

65. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat [a)] enim ab initio Jesus, qui essent non [1]) credentes, et quis traditurus esset eum. a) cf. c. 2, 25.

66. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia [a)] nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a patre meo.

a) cf. v. 37. 44.

67. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro; et jam non cum illo ambulabant.

68. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire?

69. Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes!

70. Et nos credidimus [2]), et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.

71. Respondit eis Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi? Et ex vobis unus diabolus est!

72. Dicebat autem [3]) Judam Simonis Iscariotem; hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

CAP. VII.

1. Καὶ περιεπάτει ὁ ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ ἰυδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτυν αὐτὸν οἱ ἰυδαῖοι ἀποκτεῖναι.

2. ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν ἰυδαίων, ἡ σκηνοπηγία.

3. εἶπον ὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτῦ· μετάβηθι ἐντεῦθεν, καὶ ὕπαγε εἰς τὴν ἰυδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταί συ θεωρήσωσι τὰ ἔργα συ, ἃ ποιεῖς.

1. Post haec autem ambulabat Jesus in Galilaeam, non enim volebat in Judaeam ambulare; quia quaerebant eum Judaei interficere.

2. Erat autem in proximo dies festus Judaeorum, Scenopegia [a)].

a) Lev. 23, 34.

3. Dixerunt autem ad eum fratres [a)] ejus: Transi hinc, et vade in Judaeam, ut et discipuli tui videant opera tua, quae facis. a) Matth. 13, 55.

---

v. 68. ὖν omitt. Gb. — v. 69. pro ὁ χριςος usque ζωντος legit Gb. ὁ ἁγιος τυ θευ. — v. 70. C. et Mt. omitt. ὁ ἰησυς.

1) 1590. omitt. non. 2) 1590. credimus. 3) 1590. de Juda Simonis Iscariotis.

4. οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ τι ποιεῖ, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι. εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ·

4. Nemo quippe in occulto quid [1]) facit, et quaerit ipse in palam esse; si haec facis, manifesta teipsum mundo.

5. οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν.

5. Neque enim fratres ejus credebant in eum.

6. λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πάρεστιν· ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτέ ἐστιν ἕτοιμος.

6. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum [a]) nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. a) cf. v. 8.

7. οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά ἐστιν.

7. Non potest mundus odisse vos; me autem odit; quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt.

8. ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην· ἐγὼ † οὔπω ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην· ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πεπλήρωται.

8. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo [2]) ad diem festum istum; quia meum tempus nondum impletum est.

9. ταῦτα † δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ γαλιλαίᾳ.

9. Haec cum dixisset, ipse mansit in Galilaea.

10. ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτὴν, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ.

10. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto.

11. οἱ οὖν ἰουδαῖοι ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἔλεγον· ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;

11. Judaei ergo quaerebant eum in die festo, et dicebant: Ubi est ille?

12. καὶ γογγυσμὸς πολὺς περὶ αὐτοῦ ἦν ἐν τοῖς ὄχλοις. οἱ μὲν ἔλεγον· ὅτι ἀγαθός ἐστιν. ἄλλοι † ἔλεγον· οὔ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον.

12. Et murmur [a]) multum [3]) erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est! Alii autem dicebant: Non, sed seducit [b]) turbas!
a) cf. v. 41. 43. 9, 16. b) Matth. 27, 63.

13. οὐδεὶς μέντοι παῤῥησίᾳ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων.

13. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter [a]) metum Judaeorum.
a) c. 9, 22. 12, 42. 19, 38.

14. ἤδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης, ἀνέβη ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκε.

14. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat.

15. καὶ ἐθαύμαζον οἱ ἰουδαῖοι, λέγοντες· πῶς οὗτος γράμματα οἶδε, μὴ μεμαθηκώς;

15. Et mirabantur Judaei, dicentes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?

16. ἀπεκρίθη † αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με.

16. Respondit eis Jesus, et dixit: Mea doctrina [a]) non est mea, sed ejus, qui misit me. a) c. 14, 24.

---

v. 8. Gb. οὐκ. — v. 9. δε omitt. Gb. — v. 12. Ed. omn. Er. Mt. ἄλλοι δε. — v. 16. C. et Mt. add. οὖν.

1) 1590. quidquam. 2) 1590. ascendam. 3) 1590. multus.

17. ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ θεοῦ ἐςιν, ἢ ἐγὼ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ λαλῶ.

18. ὁ ἀφ᾽ ἑαυτῦ λαλῶν τὴν δόξαν, τὴν ἰδίαν, ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τῦ πέμψαντος αὐτὸν, ὗτος ἀληθής ἐςι, καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ ὐκ ἔςιν.

19. οὐ μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον; καὶ ὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον. τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;

20. ἀπεκρίθη ὁ ὄχλος, καὶ εἶπε· δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;

21. ἀπεκρίθη † ὁ ἰησῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἓν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε.

22. † διὰ τῦτο μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν (ὐχ ὅτι ἐκ τῦ μωσέως ἐςὶν, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν πατέρων), καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον.

23. εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος μωσέως, ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ;

24. μὴ κρίνετε κατ᾽ ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

25. ἔλεγον ὖν τινες ἐκ τῶν ἱεροσολυμιτῶν· ὐχ ὗτός ἐςιν, ὃν ζητῦσιν ἀποκτεῖναι;

26. καὶ ἴδε, παῤῥησίᾳ λαλεῖ, καὶ ὐδὲν αὐτῷ λέγυσι. μήποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι ὗτός ἐςιν † ὁ χριςός;

27. ἀλλὰ τῦτον οἴδαμεν, πόθεν ἐςίν· ὁ δὲ χριςὸς ὅταν ἔρχηται, ὐδεὶς γινώσκει, πόθεν ἐςίν.

28. † ἔκραξεν ὖν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων ὁ ἰησῦς, καὶ λέγων· κἀμὲ οἴ-

17. Si quis voluerit voluntatem ejus facere; cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar.

18. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit; qui autem quaerit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est.

19. Nonne [a] Moyses dedit vobis legem; et nemo ex vobis facit legem?

a) Exod. 20, 11. 24, 3.

20. Quid [a] me quaeritis interficere? Respondit turba, et dixit: Daemonium habes! quis te quaerit interficere?

a) c. 5, 18.

21. Respondit Jesus, et dixit eis: Unum [a] opus feci, et omnes miramini.

a) c. 5, 8.

22. Propterea Moyses [a] dedit vobis circumcisionem (non quia ex Moyse est, sed ex patribus [b]); et in sabbato [c] circumciditis hominem.

a) Lev. 12, 3. b) Gen. 17, 10. c) Matth. 12, 5.

23. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi; mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato?

24. Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.

25. Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis: Nonne hic est, quem quaerunt interficere?

26. Et ecce! palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes, quia hic est Christus?

27. Sed hunc scimus unde [a] sit; Christus autem cum venerit, nemo scit, unde sit.

a) cf. v. 41. Matth. 13, 55.

28. Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens: Et me scitis et

---

v. 21. C. et Mt. omitt. ὁ. — v. 22. δια τυτο conjungit Gb. cum praecedenti θαυμαζετε. — v. 26. Ed. omn. Er. St. Mt. ἀληθως ὁ χριςος. — v. 28. Ed. omn. Er. ἐκραξεν ὐν ὁ ἰησυς ... διδασκων, και λεγων, και με.

δατε, καὶ οἴδατε, πόθεν εἰμί· καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

29. ἐγὼ † οἶδα αὐτόν· ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμι, κἀκεῖνός με ἀπέστειλεν.

30. ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι· καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν † τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω † ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.

31. πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον· ὅτι ὁ χριστὸς, ὅταν ἔλθῃ, μήτι πλείονα σημεῖα † τούτων ποιήσει, ὧν οὗτος ἐποίησεν;

32. ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος περὶ αὐτοῦ ταῦτα· καὶ ἀπέστειλαν † οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ὑπηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν.

33. εἶπεν οὖν † ὁ ἰησοῦς· ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με.

34. ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν.

35. εἶπον οὖν οἱ ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς· ποῦ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι, ὅτι ἡμεῖς οὐχ † εὑρήσομεν αὐτόν; μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, διδάσκειν τοὺς ἕλληνας;

36. τίς ἐστιν οὗτος ὁ λόγος, ὃν εἶπε· ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε. καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;

37. ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς εἱστήκει ὁ ἰησοῦς, καὶ ἔκραξε, λέγων· ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω.

38. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος.

unde sim, scitis, et a me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.

29. Ego scio [a] eum; quia ab ipso sum, et ipse me misit. a) c. 10, 15. 16, 28.

30. Quaerebant ergo eum apprehendere; et nemo misit in illum manus, quia [a] nondum venerat hora ejus. a) c. 8, 20.

31. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quae hic facit?

32. Audierunt Pharisaei turbam murmurantem de illo haec; et miserunt Principes et Pharisaei ministros, ut apprehenderent eum.

33. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc [a] modicum tempus vobiscum sum; et vado ad eum, qui me misit. a) c. 16, 16.

34. Quaeretis me, et non invenietis; et ubi [a] ego sum, vos non potestis venire. a) c. 8, 21.

35. Dixerunt ergo Judaei ad semet ipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes?

36. Quis est hic sermo, quem dixit: Quaeretis me, et non invenietis; et ubi sum ego, vos non potestis venire?

37. In novissimo autem die magno [a] festivitatis stabat Jesus et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat! a) Lev. 23, 36.

38. Qui [a] credit in me, sicut dicit Scriptura: „flumina de ventre ejus fluent aquae vivae." a) c. 4, 14.

---

v. 29. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. ἐγω δε. — v. 30. Ed. omn. Er. τας χειρας. — " Ed. omn. Er. ἐληλυθη. — v. 31. C. omitt. τουτων. — v. 32. C. et Mt. pon. ὑπηρετας post ἀπεστειλαν. — v. 33. Ed. omn. Er. οὐν αὐτοις. — v. 35. Ed. omn. Er. εὑρησωμεν.

39. τῦτο δὲ εἶπε περὶ τῦ πνεύματος, ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιςεύοντες εἰς αὐτόν· οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι † ὁ ἰησῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη.

40. πολλοὶ οὖν ἐκ τῦ ὄχλυ, ἀκύσαντες τὸν λόγον, ἔλεγον· οὗτός ἐςιν ἀληθῶς † ὁ προφήτης.

41. ἄλλοι ἔλεγον· οὗτός ἐςιν ὁ χριςός. ἄλλοι † δὲ ἔλεγον· μὴ γὰρ ἐκ τῆς γαλιλαίας ὁ χριςὸς ἔρχεται;

42. οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶπεν, ὅτι ἐκ τοῦ σπέρματος δαυὶδ, καὶ ἀπὸ βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπυ ἦν δαυὶδ, ὁ χριςὸς ἔρχεται;

43. σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐγένετο δι᾽ αὐτόν.

44. τινὲς δὲ ἤθελον ἐξ αὐτῶν πιάσαι αὐτόν· ἀλλ᾽ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας.

45. ἦλθον † οὖν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ φαρισαίυς· καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν;

46. ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται· οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος.

47. ἀπεκρίθησαν ὖν αὐτοῖς οἱ φαρισαῖοι· μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;

48. μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίςευσεν εἰς αὐτὸν, ἢ ἐκ τῶν φαρισαίων;

49. ἀλλ᾽ ὁ ὄχλος ὗτος, ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσι.

50. λέγει νικόδημος πρὸς αὐτοὺς, ὁ ἐλθὼν νυκτὸς πρὸς αὐτὸν, εἷς ὢν ἐξ αὐτῶν·

51. μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ᾽ αὐτοῦ πρότερον, καὶ γνῷ, τί ποιεῖ;

52. ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· μὴ καὶ σὺ ἐκ τῆς γαλιλαίας εἶ;

39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum; nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

40. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere Propheta!

41. Alii dicebant: Hic est Christus! Quidam autem dicebant: Numquid [a] a Galilaea venit Christus? a) v. 27. 1, 46.

42. Nonne Scriptura dicit: „Quia „ex semine David, et de Bethlehem ca„stello, ubi erat David, venit Chri„stus [a]?" a) Matth. 2, 5. sqq. 22, 42.

43. Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

44. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum; sed nemo misit super eum manus.

45. Venerunt ergo ministri ad Pontifices et Pharisaeos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum?

46. Responderunt ministri: Numquam [a] sic locutus est homo, sicut hic homo. a) Matth. 7, 28. Luc. 4, 22.

47. Responderunt ergo eis Pharisaei: Numquid et vos seducti estis?

48. Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisaeis?

49. Sed turba haec, quae non novit legem, maledicti sunt.

50. Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit [a] ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: a) c. 3, 1.

51. Numquid lex nostra [a] judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit, quid faciat? a) Exod. 23, 1. Deut. 17, 8. 19, 16. sqq.

52. Responderunt et dixerunt ei: Numquid et tu Galilaeus es? Scruta-

---

v. 39. C. et Mt. omitt. ὁ. — v. 40. Ed. omn. Er. omitt. ὁ. — v. 41. C. et Mt. omitt. δε. — v. 45. Ed. 1. 2. Er. omitt. ὖν.

ἐρεύνησον, καὶ ἴδε, ὅτι προφήτης ἐκ τῆς γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται.

53. καὶ † ἐπορεύθη ἕκαςος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

re Scripturas, et vide, quia a Galilaea Propheta non surgit!

53. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

C a p. VIII.

1. Ἰησοῦς † δὲ ἐπορεύθη εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν.

2. ὄρθρϐ δὲ πάλιν † παρεγένετο εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἤρχετο πρὸς αὐτόν· καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτούς.

3. † ἄγϐσι δὲ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι πρὸς αὐτὸν γυναῖκα, † ἐν μοιχείᾳ † κατειλημμένην· καὶ ςήσαντες αὐτὴν ἐν † μέσῳ,

4. † λέγϐσιν αὐτῷ· διδάσκαλε, † αὕτη ἡ γυνὴ κατειλήφθη ἐπαυτοφάρῳ μοιχευομένη.

5. ἐν δὲ τῷ νόμῳ † μωσῆς ἡμῖν ἐνετείλατο, τὰς τοιαύτας † λιθοβολεῖσθαι· σὺ οὖν, τί λέγεις;

6. τοῦτο δὲ ἔλεγον, πειράζοντες αὐτὸν, ἵνα ἔχωσι † κατηγορεῖν αὐτοῦ. ὁ δὲ ἰησϐς † κάτω κύψας, τῷ δακτύλῳ ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν †.

7. ὡς δὲ ἐπέμενον ἐρωτῶντες αὐτὸν, † ἀνακύψας εἶπε † πρὸς αὐτούς· ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος † τὸν λίθον ἐπ' αὐτῇ βαλέτω.

8. καὶ πάλιν † κάτω κύψας, ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν.

9. † οἱ δὲ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι, ἐξήρχοντο, εἷς καθ' εἷς, ἀρξάμενοι ἀπὸ

1. Jesus autem perrexit in montem Oliveti;

2. et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos.

3. Adducunt autem Scribae et Pharisaei mulierem in adulterio deprehensam; et statuerunt eam in medio,

4. et dixerunt ei: Magister! haec mulier modo deprehensa est in adulterio.

5. In lege [a] autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare; Tu ergo quid dicis? a) Lev. 20, 10.

6. Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.

7. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, et dixit eis: Qui [a] sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. a) Deut. 17, 7.

8. Et iterum se inclinans, scribebat in terra.

9. Audientes [1]) autem, unus post unum exibant, incipientes a Senioribus; et remansit solus Jesus, et mulier

v. 53. Mt. ἀπηλθεν. — v. 1. Mt. και ἰησϐς. — v. 2. Mt. βαθεος ἠλθεν ὁ ἰησϐς. — v. 3. Ed. omn. Er. φερϐσιν. — ″C. ἐπι μοιχειᾳ. — ‴Ed. 1. 2. 3. 4. Er. καταλειφθεισαν. Ed. 5. Er. καταληφθεισαν. — ⁗Mt. ἐν τῳ μεσῳ. — v. 4. Mt. εἰπον αὐτῳ. — ″C. et Mt. ταυτην εὑρομεν ἐπαυτοφωρῳ μοιχευομενην. — v. 5. C. et Mt. add. ἡμων omiss. ἡμιν. — ″Mt. λιθαζειν. — v. 6. C. et Mt. κατηγοριαν κατ' αὐτϐ. — ″Ed. omn. Er. κατακυψας. — ‴C. et Mt. add. μη προσποιϐμενος. — v. 7. Ed. omn. Er. add. και. — ″Mt. αὐτοις. — ‴Ed. omn. Er. τον λιθον ἐπ' αὐτην βαλλετω. — v. 8. Ed. omn. Er. κατακυψας. — v. 9. Ed. omn. Er. οἱ δε ἀκϐοντες omiss. και ὑπο της συνειδ. ἐλεγχ. et ἑως των ἐσχατων. —

1) 1590. Audientes autem hæc unus.

τῶν πρεσβυτέρων, ἕως τῶν ἐσχάτων· καὶ κατελείφθη μόνος ὁ ἰησοῦς, καὶ ἡ γυνὴ ἐν μέσῳ † ἑςῶσα.

in medio stans.

10. *ἀνακύψας δὲ ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ μηδένα θεασάμενος πλὴν τῆς γυναικὸς, εἶπεν αὐτῇ· † ἡ γυνὴ, πȣ̃ εἰσιν ἐκεῖνοι οἱ κατήγοροί σȣ; ȣ̓δείς σε κατέκρινεν;*

10. Erigens autem se Jesus, dixit ei: Mulier! ubi sunt, qui te accusabant? Nemo te condemnavit?

11. *ἡ δὲ εἶπεν· οὐδεὶς, κύριε. εἶπε δὲ † αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· οὐδὲ ἐγώ σε κατακρίνω. πορεύȣ, καὶ † μηκέτι ἁμάρτανε.*

11. Quae dixit: Nemo, Domine! Dixit autem Jesus: Nec ego te condemnabo! Vade, et jam amplius noli peccare!

12. *πάλιν οὖν † ὁ ἰησοῦς αὐτοῖς ἐλάλησε, λέγων· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τȣ̃ κόσμȣ. ὁ ἀκολȣθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ † περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.*

12. Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens: Ego sum [a] lux mundi! qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.

a) c. 1, 4. 9, 5.

13. *εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ φαρισαῖοι· σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς· ἡ μαρτυρία σȣ οὐκ ἔςιν ἀληθής.*

13. Dixerunt ergo ei Pharisaei: Tu de te ipso testimonium perhibes; testimonium tuum non est verum.

14. *ἀπεκρίθη ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐςιν ἡ μαρτυρία μȣ· ὅτι οἶδα, πόθεν ἦλθον, καὶ ποῦ ὑπάγω· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε, πόθεν ἔρχομαι, † ἢ ποῦ ὑπάγω.*

14. Respondit Jesus, et dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum; quia [a] scio, unde veni, et quo vado; vos autem nescitis, unde venio, aut quo vado. a) c. 3, 13. 16, 28.

15. *(ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε· ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα.*

15. Vos secundum [a] carnem judicatis; ego non judico [b] quemquam;

a) c. 7, 24. 41. b) c. 3, 17.

16. *καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγὼ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐςιν· ὅτι μόνος ȣ̓κ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ.)*

16. et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum; sed ego, et qui misit me, Pater.

17. *καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται· ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐςιν.*

17. Et in lege vestra scriptum est, „quia duorum hominum testimonium „verum est [a]." a) Deut. 17, 6.

18. *ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ.*

18. Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso; et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.

19. *ἔλεγον οὖν αὐτῷ· ποῦ ἐςιν ὁ πατήρ σȣ; ἀπεκρίθη † ἰησοῦς· οὔτε*

19. Dicebant ergo ei: Ubi est Pater tuus? Respondit Jesus: Neque me

---

v. 9. "C. St. Mt. *ἑσα.* — v. 10. Mt. *γυναι.* C. omitt. *ἡ γυνη.* — v. 11. Ed. omn. Er. omitt. *αὐτη.* — "C. et Mt. add. *ἀπο τȣ νυν.* — v. 12. C. et Mt. *αὐτοις ὁ ἰησȣς.* — "Ed. 1. Er. Gb. *περιπατησει.* — v. 14. Ed. omn. Er. St. Mt. *και.* — v. 19. C. add. *ὁ.* —

ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου. εἰ ἐμὲ † ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ᾔδειτε ἄν.

scitis, neque Patrem meum; si me [a] sciretis, forsitan et patrem meum sciretis. a) cf. c. 14, 9.

20. ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν † ὁ ἰησοῦς ἐν τῷ † γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτὸν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.

20. Haec verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo, et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus.

21. εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν.

21. Dixit ergo iterum eis Jesus: Ego vado, et quaeretis me, et in peccato vestro moriemini! Quo ego vado, vos non potestis venire.

22. ἔλεγον οὖν οἱ ἰουδαῖοι· μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν, ὅτι λέγει· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;

22. Dicebant ergo Judaei: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: Quo ego vado, vos non potestis venire?

23. καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστὲ, ἐγὼ οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

23. Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis [1]) [a] sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. a) cf. c. 3, 13.

24. εἶπον οὖν ὑμῖν, ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.

24. Dixi ergo vobis, quia moriemini [a] in peccatis vestris; si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. a) Marc. 16, 16.

25. ἔλεγον οὖν αὐτῷ· σὺ τίς εἶ; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· τὴν ἀρχὴν, † ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν.

25. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium, qui et loquor vobis.

26. πολλὰ ἔχω περὶ ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν· ἀλλ' ὁ πέμψας με ἀληθής ἐστι· κἀγὼ, ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ταῦτα λέγω εἰς τὸν κόσμον.

26. Multa habeo de vobis loqui, et judicare. Sed qui me misit, verax est; et ego, quae audivi [a] ab eo, haec loquor in mundo. a) cf. 7, 16. 12, 49.

27. οὐκ ἔγνωσαν, ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν.

27. Et non cognoverunt, quia Patrem ejus dicebat Deum.

28. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδὲν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ πατήρ μου, ταῦτα λαλῶ.

28. Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis [a] Filium hominis, tunc cognoscetis [b], quia ego sum, et a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, haec loquor; a) cf. 3, 14. b) Matth. 27, 54. Marc. 15, 39.

29. καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ

29. et qui me misit, mecum est,

---

v. 19. Ed. 1. Er. ἴδητε. — v. 20. ὁ ἰησους omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. γαζοφυλακειῳ. — v. 25. Mt. Gb. ὅ, τι.

1) 1590. de superius.

ἐςιν. οὐκ ἀφῆκέ με μόνον ὁ πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεςὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε.

30. ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος, πολλοὶ ἐπίςευσαν εἰς αὐτόν.

31. ἔλεγεν οὖν ὁ ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιςευκότας αὐτῷ ἰȣδαίȣς· ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μȣ ἐςέ.

32. καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς.

33. ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· σπέρμα ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδȣλεύκαμεν πώποτε· πῶς σὺ λέγεις· ὅτι ἐλεύθεροι γενήσεσθε;

34. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐςι τῆς ἁμαρτίας.

35. ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

36. ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι † ἔσεσθε.

37. οἶδα, ὅτι σπέρμα ἀβραάμ ἐςε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν.

38. ἐγὼ, ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί μȣ, λαλῶ· καὶ ὑμεῖς οὖν, ὃ ἑωράκατε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν, ποιεῖτε.

39. ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· ὁ πατὴρ ἡμῶν ἀβραάμ ἐςι. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς· εἰ τέκνα τȣ̃ ἀβραὰμ ἦτε †, τὰ ἔργα τȣ̃ ἀβραὰμ ἐποιεῖτε †.

40. νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκȣσα παρὰ τοῦ θεοῦ. τοῦτο ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν.

41. ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν. εἶπον οὖν αὐτῷ· ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν θεόν.

et non reliquit me solum; quia ego, quae placita sunt ei, facio semper.

30. Haec illo loquente, multi crediderunt in eum.

31. Dicebat ergo Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judaeos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis;

32. Et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.

33. Responderunt ei: Semen Abrahae sumus, et nemini servivimus umquam; quomodo tu dicis: Liberi eritis?

34. Respondit eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati.

35. Servus autem non manet in domo in aeternum; filius autem manet in aeternum.

36. Si ergo vos filius liberaverit[a)], vere liberi eritis. a) Rom. 8, 2. Gal. 5, 1.

37. Scio, quia filii Abrahae estis; sed quaeritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.

38. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor; et vos quae vidistis apud patrem vestrum [a)], facitis.
a) cf. v. 44.

39. Responderunt et dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus: Si filii[a)] Abrahae estis, opera Abrahae facite! a) Rom. 9, 7. 8.

40. Nunc autem quaeritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo; hoc Abraham non fecit.

41. Vos facitis opera patris[a)] vestri. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati; unum patrem habemus Deum. a) cf. v. 44.

---

v. 36. Ed. omn. Er. ἐςε. — v. 39. Gb. ἐςε. — "Mt. ἐποιειτε ἄν.

42. εἶπεν † αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον, καὶ ἥκω· οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέςειλε.

42. Dixit ergo eis Jesus: Si Deus Pater vester esset, diligeretis utique me, ego enim ex Deo processi, et veni; neque enim a me ipso veni, sed ille me misit.

43. διατί τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκȣ́ειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν.

43. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.

44. ὑμεῖς ἐκ τοῦ † πατρὸς τοῦ διαβόλȣ ἐςὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕςηκεν· ὅτι οὐκ ἔςιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύςης ἐςὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ.

44. Vos ex patre diabolo estis [a]; et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate [b] non stetit; quia non est veritas in eo; cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus.

a) 1 Joh. 3, 8. b) Gen. 3, 4.

45. ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιςεύετέ μοι.

45. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.

46. τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ † δὲ ἀλήθειαν λέγω, διατί ὑμεῖς οὐ πιςεύετέ μοι;

46. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?

47. ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει· διὰ τȣ̃το ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἐςέ.

47. Qui ex Deo est, verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

48. ἀπεκρίθησαν † οὖν οἱ ἰȣδαῖοι, καὶ εἶπον αὐτῷ· οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς, ὅτι † σαμαρείτης εἶ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις;

48. Responderunt ergo Judaei, et dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus [a] es tu? et daemonium [b] habes?

a) cf. c. 4, 9. b) Matth. 9, 34. Joh. 10, 20.

49. ἀπεκρίθη ἰησȣ̃ς· ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μȣ, καὶ ὑμεῖς † ἀτιμάζετέ με.

49. Respondit Jesus: Ego daemonium non habeo; sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.

50. ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μȣ· ἔςιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.

50. Ego autem non quaero gloriam meam; est, qui quaerat, et judicet.

51. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον ȣ̓ μὴ † θεωρήσῃ εἰς † τὸν αἰῶνα.

51. Amen, amen dico vobis: Si quis [a] sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum.

a) c. 5, 24. 11, 25. 26.

52. εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ ἰȣδαῖοι· νῦν ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις· ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται·

52. Dixerunt ergo Judaei: Nunc cognovimus, quia daemonium habes! Abraham mortuus est, et Prophetae;

v. 42. οὖν add. C. et Mt. — v. 44. τȣ omitt. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. — v. 46. δε omitt. Gb. — v. 48. οὖν omitt. Gb. — "Ed. 1. Er. σαμαριτης. — v. 49. Ed. omn. Er. ἠτιμασατε. — v. 51. Ed. 1. Er. θεωρησει. — "Ed. 1. 2. Er. omitt. τον.

καὶ σὺ λέγεις· ἐάν τις τὸν λόγον μȣ τηρήσῃ, οὐ μὴ † γεύσηται θανάτȣ εἰς τὸν αἰῶνα.

53. μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀβραὰμ, ὅϛις ἀπέθανε; καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον. τίνα σεαυτὸν † σὺ ποιεῖς;

54. ἀπεκρίθη ἰησοῦς· ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μȣ ȣδέν ἐϛιν· † ἔϛιν ὁ πατήρ μȣ ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι θεὸς ὑμῶν ἐϛι,

55. καὶ οὐκ ἐγνώκατε αὐτόν· ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν· καὶ ἐὰν εἴπω, ὅτι οὐκ οἶδα αὐτὸν, ἔσομαι ὅμοιος ὑμῶν, ψεύϛης· ἀλλ' οἶδα αὐτὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ.

56. ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη.

57. εἶπον οὖν οἱ ἰȣδαῖοι πρὸς αὐτόν· πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ ἀβραὰμ ἑώρακας;

58. εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι.

59. ἦραν οὖν λίθȣς, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν· ἰησοῦς δὲ ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ †.

et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in aeternum.

53. Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et Prophetae mortui sunt. Quem te ipsum facis?

54. Respondit Jesus: Si ego [1]) glorifico me ipsum; gloria mea nihil est; est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus vester est,

55. et non cognovistis eum; ego autem novi eum; et si dixero: quia non scio eum, ero similis vobis mendax; sed scio eum, et sermonem ejus servo.

56. Abraham [a]) pater vester exultavit, ut videret diem meum; vidit, et gavisus est. a) Gen. 22, 18.

57. Dixerunt ergo Judaei ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?

58. Dixit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, antequam [a]) Abraham fieret, ego sum. a) cf. c. 1, 1.

59. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum; Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.

Cap. IX.

1. Καὶ παράγων † εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς.

2. καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· ῥαββὶ, τίς ἥμαρτεν, οὗτος, ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;

3. ἀπεκρίθη † ἰησȣς· ὄτε ȣ̔τος ἥμαρτεν, ȣ̓́τε οἱ γονεῖς αὐτȣ· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τȣ θεȣ ἐν αὐτῷ.

1. Et praeteriens Jesus vidit hominem caecum a nativitate.

2. Et interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi! quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut caecus nasceretur?

3. Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur [a]) opera Dei in illo. a) cf. c. 11, 4.

---

v. 52. Ed. 1. 3. 4. 5. Er. γευσεται. — v. 53. συ omitt. Gb. — v. 54. C. omitt. ἐϛιν. — v. 59. C. Ed. 1. Er. St. et Mt. add. διελθων δια μεσȣ αὐτων και παρηγεν ȣ̔τως. — v. 1. Ed. omn. Er. add. ὁ ἰησȣς. — v. 3. Ed. omn. Er. add. ὁ.

1) 1592. Si ergo. C. R. 1592. Si ego.

4. ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τȣ̃ πέμψαντός με, ἕως ἡμέρα ἐϛίν. ἔρχεται νὺξ, ὅτε ȣ̓δεὶς δύναται ἐργάζεσθαι.

5. ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ὦ, φῶς εἰμι τοῦ κόσμȣ.

6. ταῦτα εἰπὼν, ἔπτυσε χαμαὶ, καὶ ἐποίησε πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ.

7. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὕπαγε, νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ σιλωάμ· ὃ ἑρμηνεύεται, ἀπεϛαλμένος. ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἦλθε βλέπων.

8. οἱ οὖν γείτονες καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν τὸ πρότερον, ὅτι † πτωχὸς ἦν, ἔλεγον· οὐχ οὗτός ἐϛιν ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν;

9. ἄλλοι ἔλεγον· ὅτι οὗτός ἐϛιν· ἄλλοι δέ· ὅτι ὅμοιος αὐτῷ ἐϛιν. ἐκεῖνος ἔλεγεν· ὅτι ἐγώ εἰμι.

10. ἔλεγον οὖν αὐτῷ· πῶς ἀνεῴχθησάν † σȣ οἱ ὀφθαλμοί;

11. ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν· ἄνθρωπος, λεγόμενος ἰησȣ̃ς, πηλὸν ἐποίησε, καὶ ἐπέχρισέ μȣ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ εἶπέ μοι· ὕπαγε εἰς † τὴν κολυμβήθραν τȣ̃ σιλωὰμ, καὶ νίψαι. ἀπελθὼν δὲ καὶ νιψάμενος, ἀνέβλεψα.

12. εἶπον οὖν αὐτῷ· ποῦ ἐϛιν ἐκεῖνος; λέγει· οὐκ οἶδα.

13. ἄγȣσιν αὐτὸν πρὸς τοὺς φαρισαίȣς, τόν ποτε τυφλόν.

14. ἦν δὲ σάββατον, ὅτε τὸν πηλὸν ἐποίησεν ὁ ἰησοῦς, καὶ ἀνέῳξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς.

15. πάλιν ȣ̃ν ἠρώτων αὐτὸν καὶ οἱ φαρισαῖοι, πῶς ἀνέβλεψεν. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· πηλὸν ἐπέθηκέ † μοι ἐπὶ τȣ̀ς ὀφθαλμȣ̀ς, καὶ ἐνιψάμην, καὶ βλέπω.

16. ἔλεγον οὖν ἐκ τῶν φαρισαίων τινές· οὗτος ὁ ἄνθρωπος ȣ̓κ ἔϛι παρὰ

4. Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est; venit nox, quando nemo potest operari.

5. Quamdiu sum in mundo, lux [a] sum mundi.

a) cf. c. 1, 4. sq. 12, 35.

6. Haec cum dixisset, exspuit in terram, et fecit [a] lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus,

a) Marc. 8, 23.

7. et dixit ei: Vade, [1]) lava in natatoria Siloë (quod interpretatur Missus)! Abiit ergo, et lavit, et venit videns.

8. Itaque vicini, et qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est, qui sedebat et mendicabat? Alii dicebant: Quia hic est!

9. Alii autem: Nequaquam, sed similis est ei! Ille vero dicebat: Quia ego sum!

10. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi?

11. Respondit: Ille homo, qui dicitur Jesus, lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi: Vade ad natatoria Siloë, et lava! Et abii, et [2]) lavi; et video.

12. Et dixerunt ei: Ubi est ille? Ait: Nescio.

13. Adducunt eum ad Pharisaeos, qui caecus fuerat.

14. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus.

15. Iterum ergo interrogabant eum Pharisaei, quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, et lavi, et video.

16. Dicebant ergo ex Pharisaeis quidam: Non est hic homo a Deo, qui

v. 8. Gb. προσαιτης, C. et Mt. τυφλος. — v. 10. Mt. σοι. — v. 11. Gb. τον σιλωαμ. — v. 15. St. Mt. Gb. μȣ.

1) 1590. et lava. 2) 1593. omitt. et.

τῦ θεῦ, ὅτι τὸ σάββατον ȣ̓ τηρεῖ. ἄλλοι † ἔλεγον· πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν; καὶ σχίσμα ἦν ἐν αὐτοῖς.

sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomódo potest homo peccator haec signa facere? Et schisma erat inter eos.

17. λέγȣσιν † τῷ τυφλῷ πάλιν· σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἤνοιξέ σȣ τοὺς ὀφθαλμούς; ὁ δὲ εἶπεν· ὅτι προφήτης ἐςίν.

17. Dicunt ergo caeco iterum: Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia Propheta a) est!

a) Luc. 7, 16.

18. οὐκ ἐπίςευσαν οὖν οἱ ἰȣδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι τυφλὸς ἦν, καὶ ἀνέβλεψεν, ἕως ὅτȣ ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέψαντος·

18. Non crediderunt ergo Judaei de illo, quia caecus fuisset, et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus, qui viderat.

19. καὶ ἠρώτησαν αὐτοὺς, λέγοντες· οὗτός ἐςιν ὁ υἱὸς ὑμῶν, ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; πῶς οὖν ἄρτι βλέπει;

19. Et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia caecus natus est? Quomodo ergo nunc videt?

20. ἀπεκρίθησαν † αὐτοῖς οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπον· οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐςιν ὁ υἱὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη·

20. Responderunt eis parentes ejus et dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, et quia caecus natus est;

21. πῶς δὲ νῦν βλέπει, οὐκ οἴδαμεν· ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν· αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε· αὐτὸς περὶ † αὐτοῦ λαλήσει.

21. quomodo autem nunc videat, nescimus; aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus; ipsum interrogate! aetatem habet, ipse de se loquatur.

22. ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ὅτι ἐφοβοῦντο τοὺς ἰȣδαίȣς· ἤδη γὰρ † συνετέθειντο οἱ ἰȣδαῖοι, ἵνα, ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ χριςὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται.

22. Haec dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judaeos; jam enim conspiraverant Judaei, ut si quis eúm confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret.

23. διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶπον· ὅτι ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε.

23. Propterea parentes ejus dixerunt: Quia aetatem habet, ipsum interrogate!

24. ἐφώνησαν οὖν ἐκ δευτέρȣ τὸν ἄνθρωπον, ὃς ἦν τυφλὸς, καὶ εἶπον αὐτῷ· δὸς δόξαν τῷ θεῷ· ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἁμαρτωλός ἐςιν.

24. Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat caecus, et dixerunt ei: Da gloriam Deo! Nos scimus, quia hic homo peccator est.

25. ἀπεκρίθη ȣ̓ν ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν· εἰ ἁμαρτωλός ἐςιν, ȣ̓κ οἶδα· ἓν οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὢν ἄρτι βλέπω.

25. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio; unum scio, quia caecus cum essem, modo video.

v. 16. Ed. omn. Er. add. δε. — v. 17. C. add. ȣ̓ν. — v. 20. δε add. C. et Mt. — v. 21. C. et Mt. ἑαυτȣ. — v. 22. Ed. omn. Er. συνετεθεντο. —

26. † εἶπον δὲ αὐτῷ πάλιν· τί ἐποίησέ σοι; πῶς † ἤνοιξέ σε τοὺς ὀφθαλμούς;

27. ἀπεκρίθη αὐτοῖς· εἶπον ὑμῖν ἤδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ μαθηταὶ γενέσθαι;

28. ἐλοιδόρησαν † αὐτὸν, καὶ εἶπον· σὺ εἶ μαθητὴς ἐκείνε. ἡμεῖς δὲ τοῦ μωσέως ἐσμὲν μαθηταί.

29. ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι † μωσῇ † λελάληκεν ὁ θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐςίν.

30. ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ἐν γὰρ τούτῳ θαυμαςόν ἐςιν, ὅτι ὑμεῖς ἐκ οἴδατε, πόθεν ἐςὶ, καὶ ἀνέῳξέ με τὲς ὀφθαλμές.

31. οἴδαμεν δὲ, ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει· ἀλλ' ἐάν τις θεοσεβὴς ᾖ, καὶ τὸ θέλημα αὐτε ποιῇ, τούτε ἀκούει.

32. ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένε.

33. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν.

34. ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· ἐν ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὅλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς; καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω.

35. ἤκεσεν ὁ ἰησοῦς, ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω· καὶ εὑρὼν αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ· σὺ πιςεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ;

36. ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, καὶ εἶπε· † καὶ τίς ἐςι, κύριε, ἵνα πιςεύσω εἰς αὐτόν;

37. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· καὶ ἑώρακας αὐτὸν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐςιν.

38. ὁ δὲ ἔφη· πιςεύω, κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

26. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?

27. Respondit eis: Dixi vobis jam, et audistis! quid iterum vultis audire? Numquid et vos vultis discipuli ejus fieri?

28. Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis! nos autem Moysi discipuli sumus.

29. Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus, unde sit.

30. Respondit ille homo, et dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis, unde sit, et aperuit meos oculos;

31. scimus [a] autem, quia peccatores Deus non audit; sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit.

a) Ps. 65, 18.

32. A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos caeci nati;

33. nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.

34. Responderunt et dixerunt ei: In peccatis [a] natus es totus! et tu doces nos? Et ejecerunt [b] eum foras.

a) cf. v. 2. b) cf. v. 22.

35. Audivit Jesus, quia ejecerunt eum foras; et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei?

36. Respondit ille, et dixit: Quis est, Domine! ut credam in eum?

37. Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est.

38. At ille ait: Credo, Domine! et procidens adoravit eum.

---

v. 26. Ed. omn. Er. εἶπον ἐν. — St. add. ἐν. — v. 29. C. μωσει. — "C. ανεωξε. — v. 28. Ed. omn. Er. "Ed. omn. Er. ελαλησεν. — v. 36. και omitt. St.

39. καὶ εἶπεν ὁ ἰησοῦς· εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.

40. καὶ ἤκουσαν ἐκ τῶν φαρισαίων ταῦτα οἱ ὄντες μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶπον αὐτῷ· μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοί ἐσμεν;

41. εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν. νῦν δὲ λέγετε· ὅτι βλέπομεν. ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν μένει.

39. Et dixit [1]) Jesus: In judicium [a]) ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant; et qui vident, caeci fiant. a) cf. c. 3, 19–21.

40. Et audierunt quidam ex Pharisaeis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei: Numquid et nos caeci sumus?

41. Dixit eis Jesus: Si caeci essetis, non haberetis peccatum; nunc vero dicitis: Quia videmus! peccatum vestrum manet.

Cap. X.

1. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής.

2. ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμήν ἐστι τῶν προβάτων.

3. τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει· καὶ τὰ ἴδια πρόβατα καλεῖ κατ' ὄνομα, καὶ ἐξάγει αὐτά.

4. καὶ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλῃ, ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται· καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

5. ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ· ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν.

6. ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν, τίνα ἦν, ἃ ἐλάλει αὐτοῖς.

7. εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων.

8. πάντες, ὅσοι † πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέπται εἰσὶ καὶ λῃσταί· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα.

9. ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. δι' ἐμοῦ ἐάν

1. Amen, amen dico vobis: Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro;

2. qui autem intrat per ostium [a]), pastor est ovium. a) cf. v. 7.

3. Huic ostiarius aperit, et oves vocem ejus audiunt, et proprias oves vocat nominatim, et educit eas.

4. Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit; et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.

5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo; quia non noverunt vocem alienorum.

6. Hoc proverbium dixit eis Jesus; illi autem non cognoverunt, quid loqueretur eis.

7. Dixit ergo eis iterum Jesus: Amen, amen dico vobis: Quia ego sum ostium ovium!

8. Omnes, quotquot venerunt, fures [a]) sunt et latrones, et non audierunt eos oves. a) Matth. 23, 14–16.

9. Ego [a]) sum ostium! per me si quis

v. 8. C. et Mt. omitt. προ ἐμου.

1) 1590. add. ei.

τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται· καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει.

10. ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ· ἐγὼ ἦλθον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν.

11. ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.

12. ὁ μισθωτὸς δὲ, καὶ † οὐκ ὢν ποιμὴν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει· καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτὰ, καὶ σκορπίζει τὰ πρόβατα.

13. ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτός ἐστι, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων.

14. ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν.

15. καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα· καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων.

16. καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι· καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν.

17. διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν.

18. οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου.

19. σχίσμα οὖν πάλιν ἐγένετο ἐν τοῖς Ἰουδαίοις διὰ τοὺς λόγους τούτους.

---

introierit, salvabitur; et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.

a) cf. c. 14, 6.

10. Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat; ego veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant.

11. Ego sum pastor bonus! Bonus [a] pastor animam suam dat pro ovibus suis;

a) Jes. 40, 11. Ezech. 34, 23. 37, 24.

12. mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit; et lupus rapit et dispergit oves;

13. mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus.

14. Ego sum pastor bonus; et cognosco [1]) meas, et cognoscunt me meae.

15. Sicut [a] novit me Pater, et ego agnosco Patrem; et animam meam pono pro ovibus meis.

a) Matth. 11, 27.

16. Et alias [a] oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.

a) Jes. 56, 8. Marc. 16, 15. Act. 15, 19. Rom. 9, 24. Eph. 2, 14.

17. Propterea me diligit Pater; quia [a] ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.

a) Matth. 16, 21. Joh. 2, 19.

18. Nemo tollit eam a me; sed ego pono eam a me ipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam; hoc mandatum accepi a Patre meo.

19. Dissensio iterum [a] facta est inter Judaeos propter sermones hos.

a) cf. c. 7, 43.

---

v. 12. C. οὐχ.

1) 1590. add. oves.

20. ἔλεγον δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν· δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται. τί αὐτοῦ ἀκούετε;

20. Dicebant autem multi ex ipsis: Daemonium habet et insanit! quid eum auditis?

21. ἄλλοι ἔλεγον· ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστι δαιμονιζομένου. μὴ δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν;

21. Alii dicebant: Haec verba non sunt daemonium habentis! numquid daemonium potest caecorum oculos aperire?

22. ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν † ἱεροσολύμοις, καὶ χειμὼν ἦν.

22. Facta sunt autem Encaenia [a] in Jerosolymis; et hyems erat.

a) 1 Macc. 4, 52. sqq.

23. καὶ περιεπάτει ὁ ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, ἐν τῇ στοᾷ † σολομῶνος.

23. Et ambulabat Jesus in templo, in porticu [a] Salomonis. a) 3 Reg. 6, 3.

24. ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγον αὐτῷ· ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰ σὺ εἶ ὁ χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν παῤῥησίᾳ.

24. Circumdederunt ergo eum Judaei, et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam!

25. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε. τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ.

25. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, et non creditis. Opera [a], quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me; a) c. 5, 36.

26. ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· † οὐ γάρ ἐστε ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, καθὼς εἶπον ὑμῖν.

26. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.

27. τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι.

27. Oves meae vocem meam audiunt; et ego cognosco eas, et sequuntur me;

28. κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς· καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου.

28. et ego [a] vitam aeternam do eis; et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea.

a) c. 8, 51. 17, 24.

29. ὁ πατήρ μου, ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστί· καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου.

29. Pater meus, quod dedit mihi, majus omnibus est; et nemo potest rapere de manu Patris mei.

30. ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.

30. Ego et Pater unum [a] sumus.

a) cf. c. 17, 10. 11. 21.

31. ἐβάστασαν οὖν πάλιν λίθους οἱ ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν.

31. Sustulerunt ergo lapides Judaei, ut lapidarent eum.

32. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρός μου. διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον λιθάζετέ με;

32. Respondit eis Jesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?

---

v. 22. Gb. τοις ἱεροσ. — v. 23. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. σολομωντος. — v. 26. Ed. omn. Er. ὅτι οὐκ ἐστε.

33. ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι, λέγοντες· περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν.

33. Responderunt ei Judaei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia; et quia [a] tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum. a) cf. c. 5, 18.

34. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε;

34. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra: „quia Ego „dixi, Dii estis [a]?“ a) Ps. 81, 6.

35. εἰ ἐκείνους εἶπε θεούς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή·

35. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura;

36. ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε· ὅτι βλασφημεῖς· ὅτι εἶπον· υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι;

36. quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas! quia dixi, Filius Dei sum!

37. εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι·

37. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi;

38. εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε, καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ.

38. si autem facio; et si mihi non vultis credere, operibus credite; ut cognoscatis et credatis, quia [a] Pater in me est, et ego in Patre. a) cf. c. 17, 21.

39. ἐζήτουν † οὖν πάλιν αὐτὸν πιάσαι· καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν.

39. Quaerebant ergo eum apprehendere; et exivit de manibus eorum.

40. καὶ ἀπῆλθε πάλιν πέραν τοῦ ἰορδάνου, εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦν ἰωάννης τὸ πρῶτον βαπτίζων· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ.

40. et abiit iterum trans Jordanem, in eum locum, ubi [a] erat Ioannes baptizans primum; et mansit illic. a) cf. c. 1, 28.

41. καὶ πολλοὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔλεγον· ὅτι ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν· πάντα δὲ, ὅσα εἶπεν ἰωάννης περὶ τούτου, ἀληθῆ ἦν.

41. Et multi venerunt ad eum, et dicebant: Quia Ioannes quidem signum fecit nullum;

42. καὶ ἐπίστευσαν πολλοὶ ἐκεῖ εἰς αὐτόν.

42. omnia autem, quaecumque dixit [a] Ioannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum. a) cf. c. 3, 26. sqq.

Cap. XI.

1. Ἦν δέ τις ἀσθενῶν, λάζαρος, ἀπὸ βηθανίας, ἐκ τῆς κώμης μαρίας καὶ μάρθας, τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς.

1. Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariae [a] et Marthae sororis [1]) ejus. a) Luc. 10, 39.

v. 39. Ed. omn. Er. omitt. οὖν.

1) 1590. sororum.

2. ἦν δὲ μαρία, ἡ ἀλείψασα τὸν κύριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς θριξὶν αὐτῆς· ἧς ὁ ἀδελφὸς λάζαρος ἠσθένει.

2. (Maria autem erat, quae unxit [a] Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis; cujus frater Lazarus infirmabatur.) a) cf. c. 12, 3.

3. ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ † πρὸς αὐτὸν, λέγουσαι· κύριε, ἴδε, ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ.

3. Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes: Domine! ecce, quem amas, infirmatur.

4. ἀκούσας δὲ ὁ ἰησοῦς, εἶπεν· αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι' αὐτῆς.

4. Audiens autem Jesus dixit eis: Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.

5. ἠγάπα δὲ ὁ ἰησοῦς τὴν μάρθαν, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, καὶ τὸν λάζαρον.

5. Diligebat autem Jesus Martham, et sororem ejus Mariam et Lazarum.

6. ὡς οὖν ἤκουσεν, ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τόπῳ δύο ἡμέρας.

6. Ut ergo audivit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.

7. ἔπειτα μετὰ τοῦτο λέγει τοῖς μαθηταῖς †· ἄγωμεν εἰς τὴν ἰουδαίαν πάλιν.

7. Deinde post haec dixit discipulis suis: Eamus in Judaeam iterum!

8. λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· ῥαββὶ, νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;

8. Dicunt ei discipuli: Rabbi! nunc quaerebant [a] te Judaei lapidare, et iterum vadis illuc? a) cf. c. 10, 31.

9. ἀπεκρίθη † ἰησοῦς· οὐχὶ δώδεκά † εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας; ἐάν τις † περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει.

9. Respondit Jesus: Nonne [a] duodecim sunt horae diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt; a) cf. c. 9, 4.

10. ἐὰν δέ τις † περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.

10. si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

11. ταῦτα εἶπε· καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς· λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν.

11. Haec ait, et post haec dixit eis: Lazarus amicus noster dormit [a]; sed vado, ut a somno excitem eum. a) Matth. 9, 24.

12. εἶπον οὖν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται.

12. Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine! si dormit, salvus erit.

13. εἰρήκει δὲ ὁ ἰησοῦς περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν, ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει.

13. Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi autem putaverunt, quia de dormitione somni diceret.

14. τότε οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς παῤῥησίᾳ· λάζαρος ἀπέθανε·

14. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est!

---

v. 3. Ed. omn. Er. add. αὐτοῦ. — v. 7. C. add. αὐτοῦ. — v. 9. Ed. omn. Er. St. ὁ ἰησοῦς. — " C. ὧραι εἰσιν. — "' Ed. omn. Er. περιπατει. — v. 10. Ed. omn. Er. περιπατει.

15. καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς, ἵνα πιςεύσητε, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ· † ἀλλὰ ἄγωμεν πρὸς αὐτόν.

16. εἶπεν οὖν θωμᾶς, ὁ λεγόμενος δίδυμος, τοῖς † συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ.

17. ἐλθὼν οὖν ὁ ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἤδη ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ.

18. ἦν δὲ ἡ βηθανία ἐγγὺς τῶν ἱεροσολύμων, ὡς ἀπὸ ςαδίων δεκαπέντε.

19. καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἰȣδαίων † ἐληλύθεισαν πρὸς τὰς περὶ † μάρθαν καὶ μαρίαν, ἵνα παραμυθήσωνται αὐτὰς περὶ τȣ̃ ἀδελφȣ̃ αὐτῶν.

20. ἡ ȣ̃ν μάρθα, ὡς ἤκȣσεν, ὅτι † ἰησȣ̃ς ἔρχεται, ὑπήντησεν αὐτῷ· μαρία δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἐκαθέζετο.

21. εἶπεν ȣ̃ν † μάρθα πρὸς τὸν ἰησȣ̃ν· κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μȣ ȣ̓κ ἂν ἐτεθνήκει.

22. ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα, ὅτι, ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεὸν, δώσει σοι ὁ θεός.

23. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησȣ̃ς· ἀναςήσεται ὁ ἀδελφός σȣ.

24. λέγει αὐτῷ † μάρθα· οἶδα, ὅτι ἀναςήσεται ἐν τῇ ἀναςάσει, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

25. εἶπεν αὐτῇ ὁ ἰησȣ̃ς· ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάςασις καὶ ἡ ζωή· ὁ πιςεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται·

26. καὶ πᾶς ὁ ζῶν, καὶ πιςεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. πιςεύεις τοῦτο;

27. λέγει αὐτῷ· ναὶ κύριε· ἐγὼ πεπίςευκα, ὅτι σὺ εἶ ὁ χριςὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος.

15. Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum!

16. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus et nos, ut [1]) moriamur cum eo!

17. Venit itaque Jesus; et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem.

18. (Erat autem Bethania juxta Jerosolymam quasi stadiis quindecim.)

19. Multi autem ex Judaeis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.

20. Martha ergo ut audivit, quia Jesus venit, occurrit illi; Maria autem domi sedebat.

21. Dixit ergo Martha ad Jesum: Domine! si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus;

22. Sed et nunc scio, quia, quaecumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.

23. Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus!

24. Dicit ei Martha: Scio, quia resurget in resurrectione in novissimo die.

25. Dixit ei Jesus: Ego sum resurrectio, et vita; qui [a]) credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet; a) cf. c. 8, 51.

26. et omnis [a]), qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc? a) cf. c. 3, 36. 6, 40.

27. Ait illi: Utique Domine! ego credidi, quia [a]) tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. a) cf. c. 6, 70.

v. 15. Ed. omn. Er. St. ἀλλ'. — v. 16. Ed. omn. Er. μαθηταις. — v. 19. Ed. omn. Er. ἐληλυθησαν. — C. add. την. — v. 20. Ed. omn. Er. ὁ ἰησȣς. — v. 21. Ed. omn. Er. St. ἡ μαρθα. — v. 24. C. add. ἡ.

1) 1590. et moriamur.

28. καὶ ταῦτα εἰπῦσα ἀπῆλθε, καὶ ἐφώνησε μαρίαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς λάθρα, εἰπῦσα· ὁ διδάσκαλος πάρεςι, καὶ φωνεῖ σε.

28. Et cum haec dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, et vocat te!

29. ἐκείνη, ὡς ἤκȣσεν, ἐγείρεται ταχὺ, καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτόν.

29. Illa, ut audivit, surgit [1]) cito, et venit ad eum.

30. ὅπω δὲ ἐληλύθει ὁ ἰησῦς εἰς τὴν κώμην· ἀλλ᾽ ἦν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπȣ ὑπήντησεν αὐτῷ ἡ μάρθα.

30. Nondum enim venerat Jesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha.

31. οἱ ὖν ἰȣδαῖοι, οἱ ὄντες μετ᾽ αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ παραμυθȣ́μενοι αὐτὴν, ἰδόντες τὴν μαρίαν, ὅτι ταχέως ἀνέςη καὶ ἐξῆλθεν, ἠκολȣ́θησαν αὐτῇ, λέγοντες· ὅτι ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον, ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ.

31. Judaei ergo, qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam dicentes: Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi!

32. ἡ ὖν μαρία, ὡς ἦλθεν, ὅπȣ ἦν ὁ ἰησῦς, ἰδῦσα αὐτὸν, ἔπεσεν αὐτῦ εἰς τȣ̀ς πόδας, λέγȣσα αὐτῷ· κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ȣ̓κ ἂν ἀπέθανέ μȣ ὁ ἀδελφός.

32. Maria ergo, cum venisset, ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dicit ei: Domine! si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

33. ἰησῦς ὖν, ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίȣσαν, καὶ τȣ̀ς συνελθόντας αὐτῇ ἰȣδαίȣς κλαίοντας, ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, καὶ ἐτάραξεν ἑαυτὸν,

33. Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Judaeos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit se ipsum,

34. καὶ εἶπε· ποῦ † τεθείκατε αὐτόν;

34. et dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine! veni et vide!

35. λέγȣσιν αὐτῷ· κύριε, ἔρχȣ καὶ ἴδε. ἐδάκρυσεν ὁ ἰησοῦς.

35. Et lacrymatus est Jesus.

36. ἔλεγον οὖν οἱ ἰȣδαῖοι· ἴδε, πῶς ἐφίλει αὐτόν.

36. Dixerunt ergo Judaei: Ecce, quomodo amabat eum!

37. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον· οὐκ ἠδύνατο οὗτος, ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι, ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ;

37. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit [a]) oculos caeci nati, facere, ut hic non moreretur?

a) cf. c. 9, 6. sqq.

38. ἰησοῦς οὖν, πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον. ἦν δὲ σπήλαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ᾽ αὐτῷ.

38. Jesus ergo rursum fremens in semet ipso, venit ad monumentum; erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei.

39. λέγει ὁ ἰησοῦς· ἄρατε τὸν λίθον. λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τεθνηκότος, μάρθα· κύριε, ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐςι.

39. Ait Jesus: Tollite lapidem! Dicit ei Martha, soror ejus, qui mortuus fuerat: Domine! jam foetet, quatriduanus est enim.

v. 34. Ed. omn. Er. τεθήκατε.

1) 1590. surrexit.

40. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· ὀυκ εἰπόν σοι, ὅτι, ἐὰν πιςεύσῃς, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ;

41. ἦραν οὖν τὸν λίθον, † οὗ ἦν ὁ τεθνηκὼς κείμενος. ὁ δὲ ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε· πάτερ, εὐχαριςῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου.

42. ἐγὼ δὲ ᾔδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεςῶτα εἶπον, ἵνα πιςεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέςειλας.

43. καὶ ταῦτα εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐκραύγασε· λάζαρε, δεῦρο ἔξω.

44. καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις· καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε ὑπάγειν.

45. πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν ἰουδαίων, οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν μαρίαν, καὶ θεασάμενοι, † ἃ ἐποίησεν † ὁ ἰησοῦς, ἐπίςευσαν εἰς αὐτόν.

46. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς, ἃ ἐποίησεν ὁ ἰησοῦς.

47. συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον· τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ.

48. ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, πάντες πιςεύσουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος.

49. εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν, καϊάφας, ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐτοῖς· ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν,

50. οὐδὲ διαλογίζεσθε, ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται.

51. τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν· ἀλλὰ ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου,

40. Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?

41. Tulerunt ergo lapidem; Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater! gratias ago tibi, quoniam audisti me.

42. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi: ut credant, quia tu me misisti.

43. Haec cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras!

44. Et statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus: Solvite eum, et sinite abire!

45. Multi ergo ex Judaeis, qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant, quae fecit Jesus, crediderunt in eum.

46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisaeos, et dixerunt eis, quae fecit Jesus.

47. Collegerunt [a] ergo Pontifices et Pharisaei concilium, et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?

a) Matth. 26, 3. Joh. 12, 19.

48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum; et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem.

49. Unus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam,

50. nec cogitatis, quia expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.

51. Hoc autem a semetipso non dixit; sed cum esset Pontifex anni illius,

v. 41. οὗ ἦν usque κειμενος omitt. Gb. — v. 45. C. ὅσα. — ''ὁ ἰησους. omitt. Gb.

προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν ὁ ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους,

prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente;

52. καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν.

52. et non tantum pro gente, sed ut [a] filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. a) cf. c. 10, 16. 12, 32. Eph. 2, 14. 15.

53. ἀπ᾽ ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν.

53. Ab illo ergo die cogitaverunt, ut interficerent eum.

54. ἰησοῦς οὖν οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν· κἀκεῖ διέτριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.

54. Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judaeos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem, quae dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis.

55. ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν ἰουδαίων· καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ εἰς ἱεροσόλυμα ἐκ τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτούς.

55. Proximum autem erat Pascha Judaeorum; et ascenderunt multi Jerosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent [a] se ipsos. a) Exod. 19, 10.

56. ἐζήτουν οὖν τὸν ἰησοῦν, καὶ ἔλεγον † μετὰ ἀλλήλων, ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες· τί δοκεῖ ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν;

56. Quaerebant [a] ergo Jesum; et colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum?

57. † δεδώκεισαν δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ἐντολὴν, ἵνα, ἐάν τις γνῷ, ποῦ ἐστι, μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν.

Dederant autem Pontifices et Pharisaei mandatum, ut si quis cognoverit, ubi sit, indicet, ut apprehendant eum. a) cf. c. 7, 11.

Cap. XII.

1. Ὁ οὖν ἰησοῦς πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦλθεν εἰς βηθανίαν, ὅπου ἦν λάζαρος ὁ τεθνηκὼς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.

1. [a] Jesus ergo ante sex dies Paschae venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. a) v. 1–8. Matth. 26, 6–13. Marc. 14, 3–9.

2. ἐποίησαν οὖν αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ ἡ μάρθα διηκόνει· ὁ δὲ λάζαρος εἷς ἦν τῶν † ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ.

2. Fecerunt autem ei coenam ibi; et Martha [a] ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. a) Luc. 10, 38. sqq.

3. ἡ οὖν μαρία, λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἐξέμαξε ταῖς θριξὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἡ δὲ οἰκία ἐπληρώθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου.

3. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi, et unxit [a] pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis; et domus impleta est ex odore unguenti. a) Luc. 7, 46. sqq.

4. λέγει οὖν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν

4. Dixit ergo unus ex discipulis ejus,

v. 56. Ed. omn. Er. μετ᾽. — v. 57. Ed. omn. Er. ἐδεδωκεισαν. — v. 2. St. συνανακειμενων αὐτῳ.

αὐτοῦ, ἰούδας σίμωνος ἰσκαριώτης, ὁ μέλλων αὐτὸν παραδιδόναι·

Judas Iscariotes, qui erat eum traditurus:

5. *διατί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπράθη τριακοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;*

5. Quare hoc unguentum non vaeniit trecentis denariis, et datum est egenis?

6. *εἶπε δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν.*

6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea, quae mittebantur, portabat.

7. *εἶπεν οὖν ὁ ἰησοῦς· ἄφες αὐτήν· εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκεν αὐτό.*

7. Dixit ergo Jesus: Sinite illam! ut in diem sepulturae meae servet illud.

8. *τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.*

8. Pauperes enim semper habetis [1]) vobiscum; me autem non semper habetis [1]).

9. *ἔγνω οὖν ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν ἰουδαίων, ὅτι ἐκεῖ ἐστι· καὶ ἦλθον οὐ διὰ τὸν ἰησοῦν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.*

9. Cognovit ergo turba multa ex Judaeis, quia illic est; et venerunt non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit [a]) a mortuis.

a) cf. c. 11, 43. sq.

10. *ἐβουλεύσαντο δὲ οἱ ἀρχιερεῖς, ἵνα καὶ τὸν λάζαρον ἀποκτείνωσιν·*

10. Cogitaverunt autem principes Sacerdotum, ut et Lazarum interficerent;

11. *ὅτι πολλοὶ δι' αὐτὸν ὑπῆγον τῶν ἰουδαίων, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν ἰησοῦν.*

11. quia multi propter illum abibant ex Judaeis, et credebant in Jesum.

12. *τῇ ἐπαύριον ὄχλος πολὺς, ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀκούσαντες, ὅτι ἔρχεται † ὁ ἰησοῦς εἰς ἱεροσόλυμα,*

12.[a]) In crastinum autem turba multa, quae venerat ad diem festum, cum audissent, quia venit Jesus Jerosolymam,

a) v. 12—15. Matth. 21, 1—11. Marc. 11, 1—10. Luc. 19, 29—38.

13. *ἔλαβον τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς † ὑπάντησιν αὐτῷ, καὶ ἔκραζον· ὡσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου †, ὁ βασιλεὺς τοῦ ἰσραήλ.*

13. acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant: Hosanna! benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel!

14. *εὑρὼν δὲ ὁ ἰησοῦς ὀνάριον, ἐκάθισεν ἐπ' αὐτὸ, καθώς ἐστι γεγραμμένον·*

14. Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est:

15. *μὴ φοβοῦ, θύγατερ σιών· ἰδοὺ, ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται, καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου.*

15. „Noli timere, filia Sion! ecce, „rex tuus venit sedens super pullum „asinae [a]).“

a) Zach. 9, 9.

---

v. 12. ὁ omitt. Mt. — v. 13. Mt. *ἀπαντησιν.* — " C. et Mt. omitt. ὁ.

1) 1590. habebitis.

16. ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρῶτον· ἀλλ' ὅτε ἐδοξάσθη † ὁ ἰησοῦς, τότε ἐμνήσθησαν, ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ταῦτα ἐποίησαν αὐτῷ.

17. ἐμαρτύρει οὖν ὁ ὄχλος, ὁ ὢν μετ' αὐτοῦ, † ὅτε τὸν λάζαρον ἐφώνησεν ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

18. διὰ τοῦτο καὶ ὑπήντησεν αὐτῷ ὁ ὄχλος, ὅτι † ἤκουσαν τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον.

19. οἱ οὖν φαρισαῖοι εἶπον πρὸς ἑαυτούς· θεωρεῖτε, ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε οὐδέν; ἴδε, ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν.

20. ἦσαν δέ τινες ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων, ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ.

21. οὗτοι οὖν προσῆλθον φιλίππῳ, τῷ ἀπὸ βηθσαϊδὰ τῆς γαλιλαίας, καὶ ἠρώτων αὐτὸν, λέγοντες· κύριε, θέλομεν τὸν ἰησοῦν ἰδεῖν.

22. ἔρχεται φίλιππος, καὶ λέγει τῷ ἀνδρέᾳ· καὶ πάλιν ἀνδρέας καὶ φίλιππος λέγουσι τῷ ἰησοῦ.

23. ὁ δὲ ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς, λέγων· ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

24. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου, πεσὼν εἰς τὴν γῆν, ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει.

25. ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.

26. ἐὰν ἐμοὶ διακονῇ τις, ἐμοὶ ἀκολουθείτω· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ

16. Haec non cognoverunt discipuli ejus primum; sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia haec erant scripta de eo; et haec fecerunt ei.

17. Testimonium ergo perhibebat turba, quae erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis.

18. Propterea et obviam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum.

19. Pharisaei ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis, quia nihil proficimus? Ecce! mundus totus post eum abiit.

20. Erant autem quidam Gentiles [a)], ex his qui ascenderant, ut adorarent in die festo. a) cf. c. 7, 35. Act. 17, 4.

21. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilaeae, et rogabant eum, dicentes: Domine! volumus Jesum videre.

22. Venit Philippus et dicit Andreae: Andreas rursum et Philippus dixerunt Jesu.

23. Jesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, ut clarificetur [a)] Filius hominis. a) cf. c. 17, 1. Phil. 2, 9. sqq.

24. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit,

25. ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum [a)] fructum affert. Qui amat [b)] animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam. a) cf. v. 32. b) Matth. 10, 39.

26. Si quis mihi ministrat, me sequatur; et ubi sum ego, illic et mini-

---

v. 16. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. omitt. ὁ. — v. 17. Gb. ὅτι. — v. 18. C. St. et Mt. ἤκουσε.

ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔςαι· † καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ, τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ.

27. νῦν ἡ ψυχή μȣ τετάρακται· καὶ τί εἴπω· πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης; ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην.

28. πάτερ, δόξασόν σȣ τὸ ὄνομα. ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω.

29. ὁ ȣ̃ν ὄχλος, ὁ ἑςὼς καὶ ἀκȣ́σας, ἔλεγε, βροντὴν γεγονέναι. ἄλλοι ἔλεγον· ἄγγελος αὐτῷ λελάληκεν.

30. ἀπεκρίθη † ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ εἶπεν· οὐ δι' ἐμὲ αὕτη ἡ φωνὴ γέγονεν, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς.

31. νῦν κρίσις ἐςὶ τοῦ κόσμȣ † τȣ́τȣ· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμȣ τούτȣ ἐκβληθήσεται ἔξω.

32. κἀγὼ, ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.

33. τȣ̃το δὲ ἔλεγε, σημαίνων, ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν † ἀποθνήσκειν.

34. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ὄχλος· ἡμεῖς ἠκȣ́σαμεν ἐκ τȣ̃ νόμȣ, ὅτι ὁ χριςὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις· † δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τȣ̃ ἀνθρώπȣ; τίς ἐςιν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπȣ;

35. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς † μεθ' ὑμῶν ἐςι· περιπατεῖτε, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ· καὶ ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ οὐκ οἶδε, ποῦ ὑπάγει.

36. ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιςεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ταῦτα ἐλάλησεν ὁ ἰησοῦς, καὶ ἀπελθὼν ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν.

37. τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίςευον εἰς αὐτόν·

ster meus erit; si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.

27. Nunc a) anima mea turbata est! Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora! Sed propterea veni in horam hanc.

a) Matth. 26, 38. Luc. 12, 50.

28. Pater, clarifica nomen tuum! Venit a) ergo vox de coelo [1]): Et clarificavi, et iterum clarificabo.

a) Matth. 3, 17. Joh. 5, 32.

29. Turba ergo quae stabat et audierat, dicebat tonitruum esse factum! Alii [2]) dicebant: Angelus ei locutus est!

30. Respondit Jesus, et dixit: Non propter me haec vox venit, sed propter vos.

31. Nunc judicium a) est mundi; nunc princeps b) hujus mundi ejicietur foras.

a) cf. c. 3, 18. b) Luc. 10, 18. Joh. 16, 11.

32. Et ego si exaltatus a) fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.

a) cf. c. 3, 14. sqq. 8, 28. 11, 51. 52.

33. (Hoc autem dicebat, significans, qua morte esset moriturus.)

34. Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege a), quia Christus manet in aeternum; et quomodo tu dicis: Oportet exaltari Filium hominis? [3]) Quis est iste Filius hominis?

a) 2 Reg. 7, 13. Ps. 109, 4.

35. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate a), dum lucem habetis, ut non vos tenebrae comprehendant; et qui ambulat in tenebris, nescit, quo vadat.

a) cf. v. 46. 8, 12.

36. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Haec locutus est Jesus; et abiit, et abscondit se ab eis.

37. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum;

---

v. 26. και omitt. Gb. — v. 30. C. omitt. ὁ. — v. 31. C. omitt. τȣ́τȣ. — v. 33. Ed. 1. 2. Er. ἀποθνισκειν. — v. 34. Gb. ὅτι δει. — v. 35. Gb. ἐν ὑμῖν.

1) 1590. add. dicens. 2) 1590. add. autem. 3) 1590. et quis.

38. ἵνα ὁ λόγος ἠσαΐȣ τοῦ προφήτȣ πληρωθῇ, ὃν εἶπε· κύριε, τίς ἐπίϛευσε τῇ ἀκοῇ † ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων κυρίȣ τίνι ἀπεκαλύφθη;

38. ut sermo Isaiae Prophetae [1]) impleretur, quem dixit: „Domine, quis „credidit auditui nostro? et brachium „Domini cui revelatum est [a])?" Jes. 53,1.

39. διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιϛεύειν, ὅτι πάλιν εἶπεν ἠσαΐας·

39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias:

40. τετύφλωκεν αὐτῶν τȣς ὀφθαλμȣς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιϛραφῶσι, καὶ † ἰάσωμαι αὐτούς.

40. „Excaecavit oculos eorum, et „induravit cor eorum; ut non videant „oculis, et non intelligant corde, et „convertantur, et sanem eos [a])."

a) Jes. 6, 9. 10.

41. ταῦτα εἶπεν ἠσαΐας, ὅτε † εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ.

41. Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo.

42. ὅμως μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίϛευσαν εἰς αὐτόν· ἀλλὰ διὰ τοὺς φαρισαίȣς οὐχ ὡμολόγȣν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι † γένωνται.

42. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum; sed [a]) propter Pharisaeos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur.

a) cf. c. 3, 2. 7, 13. 19, 38.

43. ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ.

43. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.

44. ἰησοῦς δὲ ἔκραξε καὶ εἶπεν· ὁ πιϛεύων εἰς ἐμὲ, οὐ πιϛεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με.

44. Jesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed [a]) in eum, qui misit me. a) cf. c. 5, 36. sqq.

45. καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με.

45. Et qui videt [a]) me, videt eum, qui misit me. a) cf. c. 14, 9.

46. ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιϛεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ † μείνῃ.

46. Ego lux in mundum veni; ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.

47. καὶ ἐάν τίς μȣ ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, καὶ μὴ πιϛεύσῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον.

47. Et si quis [a]) audierit verba mea, et non custodierit; ego non judico eum. Non enim veni, ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. a) cf. c. 3, 17. sqq.

48. ὁ ἀθετῶν ἐμὲ, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μȣ, ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν. ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

48. Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet, qui judicet eum. Sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die.

49. ὅτι ἐγὼ ἐξ ἐμαυτȣ̃ οὐκ ἐλάλησα· ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτός

49. Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse [a])

---

v. 38. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων. — v. 40. Mt. ἰασομαι. — v. 41. Ed. omn. Er. ἰδε. — v. 42. Ed. omn. Er. γινωνται. — v. 46. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. μενῃ. Ed. 5. Er. μεινῃ.

1) 1590. omitt. Prophetæ.

μοι ἐντολὴν ἔδωκε, τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω.

mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar. a) cf. c. 8, 26.

50. καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτȣ̃ ζωὴ αἰώνιός ἐςιν. ἃ οὖν λαλῶ ἐγὼ, καθὼς εἴρηκέ μοι ὁ πατὴρ, † οὕτως λαλῶ.

50. Et scio, quia mandatum ejus vita aeterna est. Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

Cap. XIII.

1. Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ ἰησοῦς, ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμȣ τούτȣ πρὸς τὸν πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίȣς τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς·

1. Ante diem festum Paschae, sciens [a] Jesus, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem; cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. a) Matth. 26, 2.

2. καὶ δείπνȣ γενομένȣ, τοῦ διαβόλȣ ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἰούδα σίμωνος ἰσκαριώτȣ, ἵνα αὐτὸν παραδῷ·

2. Et coena facta, cum [a] diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotae [1]); a) Luc. 22, 3.

3. εἰδὼς ὁ ἰησοῦς, ὅτι πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ὑπάγει·

3. sciens, quia omnia [a] dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit et ad Deum vadit; a) Matth. 28, 18. Joh. 17, 2.

4. ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνȣ, καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια· καὶ λαβὼν λέντιον, διέζωσεν ἑαυτόν.

4. surgit a coena, et ponit vestimenta sua; et cum accepisset linteum, praecinxit se;

5. εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τȣ̀ς πόδας † τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ, ᾧ ἦν διεζωσμένος.

5. deinde mittit [2]) aquam in pelvim, et coepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat praecinctus.

6. ἔρχεται ȣ̃ν πρὸς σίμωνα πέτρον· καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος· κύριε, σύ μȣ νίπτεις τοὺς πόδας;

6. Venit ergo ad Simonem Petrum; et dicit ei Petrus: Domine! tu mihi lavas pedes?

7. ἀπεκρίθη ἰησȣ̃ς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὃ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα.

7. Respondit Jesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.

8. λέγει αὐτῷ πέτρος· οὐ μὴ † νίψῃς τοὺς πόδας μȣ εἰς τὸν αἰῶνα. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἐὰν μὴ νίψω σε, † οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.

8. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in aeternum! Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum.

9. λέγει αὐτῷ σίμων πέτρος· κύριε, μὴ τȣ̀ς πόδας μȣ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν.

9. Dicit ei Simon Petrus: Domine! non tantum pedes meos, sed et manus, et caput.

---

v. 50. St. Mt. et Gb. ἐςω. — v. 5. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. omitt. των. — v. 8. Ed. 1. Er. νιψεις. — "C. οὐχ.

1) 1590. Iscariotis. 2) 1590. misit.

10. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησῦς· ὁ λελυμένος ȣ̓ χρείαν ἔχει ἢ τὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔςι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐςε, ἀλλ' ȣ̓χὶ πάντες.

10. Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, [1]) sed est mundus totus. Et vos mundi estis [a)], sed non omnes. a) cf. c. 15, 3.

11. ᾔδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτόν· διὰ τοῦτο εἶπεν· οὐχὶ πάντες καθαροί ἐςε.

11. Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum; propterea dixit: Non estis mundi omnes.

12. ὅτε ȣ̓͂ν ἔνιψε τὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτῦ, ἀναπεσὼν πάλιν, εἶπεν αὐτοῖς· γινώσκετε, τί πεποίηκα ὑμῖν;

12. Postquam ergo lavit pedes eorum, [2]) et accepit vestimenta sua, cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis, quid fecerim vobis?

13. ὑμεῖς φωνεῖτέ με· † ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ.

13. Vos vocatis me Magister, et Domine; et bene dicitis; sum etenim.

14. εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας.

14. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus et Magister; et vos [a)] debetis alter alterius lavare pedes. a) Luc. 22, 26. sqq.

15. ὑπόδειγμα γὰρ † ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς † ποιῆτε.

15. Exemplum enim dedi vobis, ut [a)] quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. a) Matth. 20, 26. sqq.

16. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ȣ̓κ ἔςι δῦλος μείζων τῦ κυρίȣ αὐτῦ, ȣ̓δὲ ἀπόςολος μείζων τῦ πέμψαντος αὐτόν.

16. Amen, amen dico vobis: Non est servus major domino suo; neque apostolus major est eo, qui misit illum.

17. εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐςε, ἐὰν ποιῆτε αὐτά.

17. Si haec scitis, beati eritis, si feceritis ea.

18. οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἐγὼ οἶδα, οὓς ἐξελεξάμην· ἀλλ' ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ.

18. Non de omnibus vobis dico; ego scio, quos elegerim, sed ut adimpleatur Scriptura; „Qui manducat mecum „panem, levabit contra me calcaneum „suum [a)]." a) Ps. 40, 10. Act. 1, 26.

19. ἀπ' ἄρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα, ὅταν γένηται, πιςεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι.

19. Amodo dico vobis, priusquam fiat; ut cum factum fuerit, credatis, quia ego sum.

20. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ λαμβάνων, ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων λαμβάνει τὸν † πέμψαντά με.

20. Amen [a)], amen dico vobis: Qui accipit, si quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit. a) Matth. 10, 40.

21. ταῦτα εἰπὼν ὁ ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρη-

21. [a)] Cum haec dixisset Jesus, turbatus est spiritu; et protestatus est,

---

v. 13. Mt. ὁ κυριος και ὁ διδασκαλος. — v. 15. C. δεδωκα. — "Ed. omn. Er. ποιειτε. — v. 20. Ed. omn. Er. ἀποςειλαντα με.

1) 1590. et est. 2) 1590. accepit vestimenta sua: et cum.

σε, καὶ εἶπεν· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

et dixit: Amen, amen dico vobis: Quia unus [b]) ex vobis tradet me!

a) ✝.21–30. Matth.26,20–26. b) cf.c.6,65.

22. ἔβλεπον οὖν εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ, ἀπορούμενοι, περὶ τίνος λέγει.

22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, haesitantes, de quo diceret.

23. ἦν δὲ ἀνακείμενος εἷς † τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ ἰησοῦ, ὃν ἠγάπα ὁ ἰησοῦς.

23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem [a]) diligebat Jesus. a) c. 19, 26. 20, 2. 21, 7. 20.

24. νεύει οὖν τούτῳ σίμων πέτρος, πυθέσθαι, τίς ἂν εἴη, περὶ οὗ λέγει.

24. Innuit ergo huic Simon Petrus, et dixit ei: Quis est, de quo dicit?

25. ἐπιπεσὼν δὲ ἐκεῖνος † ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ ἰησοῦ, λέγει αὐτῷ· κύριε, τίς ἐστιν;

25. Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est?

26. ἀποκρίνεται ὁ ἰησοῦς· ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον, δίδωσιν ἰούδᾳ σίμωνος, ἰσκαριώτῃ.

26. Respondit Jesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judae Simonis Iscariotae [1]).

27. καὶ μετὰ τὸ ψωμίον, τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. λέγει οὖν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον.

27. Et post buccellam, introivit [a]) in eum satanas. Et dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius! a) cf. v. 2. Luc. 22, 3

28. τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων, πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ.

28. Hoc autem nemo scivit discumbentium, ad quid dixerit ei.

29. τινὲς γὰρ ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀγόρασον, ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν· ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῷ.

29. Quidam enim putabant, quia [a]) loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea, quae opus sunt nobis ad diem festum; aut egenis ut aliquid daret. a) cf. c. 12, 6.

30. λαβὼν οὖν τὸ ψωμίον ἐκεῖνος, εὐθέως ἐξῆλθεν· ἦν δὲ νὺξ †.

30. Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo; erat autem nox.

31. ὅτε οὖν ἐξῆλθε, λέγει ὁ ἰησοῦς· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ.

31. Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis; et Deus clarificatus est in eo.

32. εἰ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθὺς δοξάσει αὐτόν.

32. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus [a]) clarificabit eum in semetipso; et continuo clarificabit eum. a) c.17,5.6.

33. τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι. ζητήσετέ με, καὶ καθὼς εἶπον τοῖς ἰουδαίοις· ὅτι, ὅπου ὑπάγω ἐγὼ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν· καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι.

33. Filioli! adhuc modicum vobiscum sum. Quaeretis me; et sicut dixi [a]) Judaeis: Quo ego vado, vos non potestis venire; et vobis dico modo.

a) c. 7, 34. 8, 22.

---

v. 23. Gb. ἐκ των. — v. 25. Mt. ἐκεινος οὑτως. — v. 30. Gb. finit vers. 30. cum νυξ, et incipit vers. 31. cum ὁτε ἐξηλθε, λεγει κ. τ. λ. C. et Mt. fin. v. 30. cum ἠν δε νυξ, ὁτε ἐξηλθε, et incip. v. 31. cum λεγει κ. τ. λ.

1) 1590. Iscariotis.

34. ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλȣς, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλȣς.

34. Mandatum [a)] novum do vobis: Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. a) c. 15, 12. 17.

35. ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐςε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε † ἐν ἀλλήλοις.

35. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

36. λέγει αὐτῷ σίμων πέτρος· κύριε, πȣ̃ ὑπάγεις; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἰησȣ̃ς· ὅπȣ † ἐγὼ ὑπάγω, ȣ̓ δύνασαί † μοι νῦν ἀκολȣθῆσαι, ὕςερον δὲ ἀκολȣθήσεις μοι.

36. Dicit ei Simon Petrus: Domine! quo vadis? Respondit Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi; sequeris [a)] autem postea. a) cf. c. 21, 18.

37. λέγει αὐτῷ † πέτρος· κύριε, διατί οὐ δύναμαί σοι ἀκολȣθῆσαι ἄρτι; τὴν ψυχήν μȣ ὑπέρ σȣ θήσω.

37. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam [a)] meam pro te ponam. a) Matth. 26, 33 sqq.

38. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· τὴν ψυχήν σȣ ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις; ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι· οὐ μὴ ἀλέκτωρ † φωνήσει, ἕως οὗ ἀπαρνήσῃ με τρίς.

38. Respondit ei Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi: Non [a)] cantabit gallus, donec ter me neges. a) Marc. 14, 30. 72.

Cap. XIV.

1. † Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτȣ̃· μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία. πιςεύετε εἰς τὸν θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιςεύετε.

1. Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite.

2. ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μȣ μοναὶ πολλαί εἰσιν. εἰ δὲ μὴ, εἶπον ἂν ὑμῖν· πορεύομαι, ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν.

2. In domo Patris mei mansiones multae sunt. Si quo minus, dixissem vobis; quia vado parare vobis locum.

3. καὶ ἐὰν πορευθῶ, † καὶ ἑτοιμάσω ὑμῖν τόπον, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν· ἵνα, ὅπȣ εἰμὶ ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε.

3. Et si abiero, et praeparavero vobis locum; iterum venio, et accipiam vos ad me ipsum, ut [a)], ubi sum ego, et vos sitis. a) c. 12, 26.

4. καὶ ὅπȣ ἐγὼ ὑπάγω, οἴδατε, καὶ τὴν ὁδὸν οἴδατε.

4. Et, quo [a)] ego vado, scitis, et viam scitis. a) c. 13, 1. 33. 36.

5. λέγει αὐτῷ θωμᾶς· κύριε, ȣ̓κ οἴδαμεν, ποῦ ὑπάγεις· καὶ πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;

5. Dicit ei Thomas: Domine! nescimus, quo vadis; et quomodo possumus viam scire?

6. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησȣ̃ς· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή· ȣ̓δεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμȣ̃.

6. Dicit ei Jesus: Ego [a)] sum via, et [1)] veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. a) c. 1, 4. 17. 10, 9.

---

v. 35. Ed. 1. Er. ἐχετε. — v. 36. Ed. 1. 2. Er. St. omitt. ἐγω. — " C. με. — v. 37. Ed. omn. Er. St. ὁ πετρος. — v. 38. C. et Mt. φωνηση. — v. 1. C. Gb. et Mt. omitt. και εἰπε τοις μαθηταις αὐτȣ. — v. 3. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. και ἐαν πορευθω, ἑτοιμασαι. Ed. 1. Er. et Mt. και ἐαν πορευθω, ἑτοιμασω.

1) 1590. omitt. et.

7. εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώκειτε ἄν· καὶ ἀπ' ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν, καὶ ἑωράκατε αὐτόν.

7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis; et amodo cognoscetis eum, et vidistis [a] eum.

a) cf. v. 9.

8. λέγει αὐτῷ φίλιππος· κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν.

8. Dicit ei Philippus: Domine! ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.

9. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; † φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ πῶς σὺ λέγεις· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα;

9. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum; et non cognovistis me? Philippe! qui videt [a] me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem?

a) c. 8, 19. Hebr. 1, 3.

10. οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι; τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα.

10. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor; pater autem in me manens, ipse facit opera.

11. πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν †, εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι.

11. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est?

12. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει· καὶ μείζονα τούτων ποιήσει· ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύομαι.

12. Alioquin propter [a] opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis: Qui credit [b] in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet; quia ego ad Patrem vado.

a) c. 5, 36. b) Matth. 21, 21. Marc. 16, 17.

13. καὶ ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω· ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ.

13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam; ut glorificetur Pater in Filio.

14. ἐάν τι αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω.

14. Si quid [a] petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

a) c. 15, 7. 16, 23.

15. ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε.

15. Si diligitis [a] me, mandata mea servate.

a) v 21. 23. 15, 10. 1 Joh. 2, 5. 5, 3.

16. καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα·

16. Et ego rogabo Patrem, et alium [a] Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum,

a) v. 26. 15, 26. 16, 7. 13. Luc. 24, 49.

17. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν † μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται.

17. spiritum veritatis, quem [a] mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit, et in vobis erit.

a) 1 Cor. 2, 14.

18. οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς· ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.

18. Non [a] relinquam vos orphanos; veniam ad vos.

a) Matth. 28, 20.

---

v. 9. Gb. et Mt. interpungunt: *οὐκ ἔγνωκάς με, φίλιππε;* — v. 11. *ἐστιν* omitt. St. Gb. et Mt. — v. 17. Ed. 3. Er. *μένῃ*.

19. ἔτι μικρὸν, καὶ ὁ κόσμος με οὐκ ἔτι θεωρεῖ· ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με· ὅτι ἐγὼ ζῶ, καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε.

19. Adhuc modicum! et mundus me jam non videt. Vos autem [a] videtis me; quia ego vivo, et vos vivetis [b].

a) c. 16, 16. 22. b) c. 10, 28. Eph. 1, 22.

20. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε ὑμεῖς, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί μου, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν ὑμῖν.

20. In illo die vos cognoscetis, quia [a] ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.

a) c. 10, 38.

21. ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.

21. Qui habet [a] mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum.

a) cf. v. 15.

22. λέγει αὐτῷ ἰούδας· οὐχ ὁ ἰσκαριώτης· κύριε, † καὶ τί γέγονεν, ὅτι ἡμῖν μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτὸν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ;

22. Dicit ei Judas [a], non ille Iscariotes: Domine! quid factum est; quia [b] manifestaturus es nobis te ipsum, et non mundo?

a) Act. 1, 13. Jud. 1. b) v. 19. Act. 10. 41.

23. ἀπεκρίθη † ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιήσομεν.

23. Respondit Jesus, et dixit ei: Si quis [a] diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum [b] veniemus, et mansionem apud eum faciemus; a) cf. v. 15. b) v. 20. 21.

24. ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ· καὶ ὁ λόγος, ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός.

24. qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem, quem audistis, non est meus; sed ejus, qui misit me, Patris.

25. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, παρ᾽ ὑμῖν μένων.

25. Haec locutus sum vobis, apud vos manens;

26. ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα, † ἃ εἶπον ὑμῖν.

26. Paraclitus [a] autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixero vobis.

a) v. 16.

27. εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν. μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, μηδὲ δειλιάτω.

27. Pacem [a] relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet.

a) c. 16, 33. Rom. 14, 17. Phil. 4, 7.

28. ἠκούσατε, ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν· ὑπάγω, καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν, ὅτι † εἶπον· πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα· ὅτι ὁ πατήρ † μου μείζων μού ἐστι.

28. Audistis [a], quia ego dixi vobis: Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est.

a) v. 3. 18.

---

v. 22. και omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 23. Ed. omn. Er. ὁ ἰησοῦς. — v. 26. Ed. omn. Er. ὅσα. — v. 28. εἶπον omitt. Gb. — " μου omitt. Ed. omn. Er.

29. καὶ νῦν εἴρηκα ὑμῖν, πρὶν γενέσθαι, ἵνα, ὅταν γένηται, πιςεύσητε.

30. οὐκ ἔτι πολλὰ λαλήσω μεθ᾽ ὑμῶν· ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμȣ † ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν.

31. ἀλλ᾽ ἵνα γνῷ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπῶ τὸν πατέρα, καὶ καθὼς ἐνετείλατό μοι ὁ πατὴρ, οὕτως ποιῶ. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν.

29. Et nunc dixi vobis, prius, quam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis.

30. Jam non multa loquar vobiscum; venit enim princeps [a] mundi hujus, et in me non habet quidquam.

a) c. 12, 31. Luc. 22, 53.

31. Sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, et sicut [a] mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc!

a) c. 10, 18.

Cap. XV.

1. ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, καὶ ὁ πατήρ μȣ ὁ γεωργός ἐςι.

2. πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ, μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτό· καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ.

3. ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐςε διὰ τὸν λόγον, ὃν λελάληκα ὑμῖν.

4. μείνατε ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε.

5. ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν· ὅτι χωρὶς ἐμȣ̃ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

6. ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοὶ, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη· καὶ συνάγȣσιν αὐτὰ, καὶ εἰς † πῦρ βάλλȣσι, καὶ καίεται.

7. ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοὶ, καὶ τὰ ῥήματά μȣ ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἐὰν θέλητε, αἰτήσεσθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν.

8. ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μȣ, ἵνα καρπὸν πολὺν φέρητε· καὶ γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί.

9. καθὼς ἠγάπησέ με ὁ πατὴρ,

1. Ego sum vitis vera; et Pater meus agricola est.

2. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet [a] eum; et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat [b].

a) Matth. 7, 19. b) Matth. 13, 12.

3. Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.

4. Manete in me; et ego in vobis! Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis.

5. Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil [a] potestis facere.

a) 2 Cor. 3, 5.

6. Si quis in me non manserit; mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet [a].

a) Matth. 3, 10.

7. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint; quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis [a].

a) c. 14, 14.

8. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.

9. Sicut dilexit me Pater, et ego

v. 30. Ed. omn. Er. κοσμȣ τȣτȣ. — v. 6. C. et Mt. add. το.

κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ.

10. ἐὰν τὰς ἐντολάς μȣ τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μȣ· καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρός μȣ τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ.

11. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν πληρωθῇ.

12. αὕτη ἐςὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλȣς, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς.

13. μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.

14. ὑμεῖς φίλοι μȣ ἐςὲ, ἐὰν ποιῆτε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν.

15. οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλȣς, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε, τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλȣς, ὅτι πάντα, ἃ ἤκȣσα παρὰ τοῦ πατρός μȣ, ἐγνώρισα ὑμῖν.

16. οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε, καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένῃ· ἵνα, ὅ, τι ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μȣ, δῷ ὑμῖν.

17. ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλȣς.

18. εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε, ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν.

19. εἰ ἐκ τȣ͂ κόσμȣ ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμȣ οὐκ ἐςὲ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμȣ, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.

20. μνημονεύετε τοῦ λόγȣ, οὗ ἐγὼ εἶπον ὑμῖν· οὐκ ἔςι δȣ͂λος μείζων τȣ͂ κυρίȣ αὐτοῦ. εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξȣσιν· εἰ τὸν λόγον μȣ ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τηρήσȣσιν.

dilexi vos. Manete in dilectione mea!

10. Si praecepta mea servaveritis, manebitis [a] in dilectione mea, sicut et ego Patris mei praecepta servavi, et maneo in ejus dilectione. a) c. 14, 15.

11. Haec locutus sum vobis; ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur [a]. a) c. 16, 33.

12. Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem [a], sicut dilexi vos. a) c. 13, 34.

13. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis [a] suis. a) c. 3, 16. 10, 11. 1 Joh. 3, 16.

14. Vos amici mei estis, si feceritis, quae ego praecipio vobis.

15. Jam non dicam vos servos [a]; quia servus nescit, quid faciat dominus ejus; vos autem dixi amicos; quia omnia, quaecumque audivi a Patre meo, nota [b] feci vobis. a) Rom. 8, 15. b) Matth. 13, 11.

16. Non vos me elegistis; sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat; ut, quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det [a] vobis. a) c. 14, 13.

17. Haec mando vobis, ut diligatis invicem.

18. Si mundus vos odit, scitote! quia me priorem vobis odio habuit [a]. a) c. 7, 7. Matth. 5, 11. 12.

19. Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret; quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit [a] vos mundus. a) c. 17, 14.

20. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis [a]; non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur; si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. a) c. 13, 16.

21. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσȣσιν ὑμῖν διὰ τὸ ὄνομά μȣ, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν πέμψαντά με.

22. εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχȣσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν.

23. ὁ ἐμὲ μισῶν καὶ τὸν πατέρα μȣ μισεῖ.

24. εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκεν, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἑωράκασι, καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μȣ.

25. ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν· ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν.

26. ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τȣ̃ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ.

27. καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμȣ̃ ἐςε.

21. Sed haec omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt [a]) eum, qui misit me. a) c.16,3. 1 Cor.2,8.

22. Si non venissem, et locutus [1]) fuissem eis, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo [a]). a) Matth. 11, 23.

23. Qui me odit, et Patrem meum odit [a]). a) 1 Joh. 5, 10.

24. Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem et viderunt, et oderunt et me et Patrem meum [a]). a) c. 10, 37-39.

25. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: „Quia odio habuerunt me gratis [a])." a) Ps. 68, 5.

26. Cum autem venerit Paraclitus [a]), quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me; a) c. 14, 16.

27. et vos testimonium perhibebitis [a]), quia ab initio mecum estis. a) Act. 5, 32.

Cap. XVI.

1. Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε.

2. ἀποσυναγώγȣς ποιήσȣσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ, λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ.

3. καὶ ταῦτα ποιήσȣσιν †, ὅτι ȣ̓κ ἔγνωσαν τὸν πατέρα, ȣ̓δὲ ἐμέ.

4. ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, μνημονεύητε αὐτῶν, ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν. ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ εἶπον, ὅτι μεθ' ὑμῶν ἤμην.

5. νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμ-

1. Haec [a]) locutus sum vobis, ut non scandalizemini [b]). a) c.15,18-25. b) c.13,19.

2. Absque synagogis facient vos; sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo [a]). a) Act. 6, 11. sqq.

3. Et haec facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.

4. Sed haec locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini [a]), quia ego dixi vobis. a) c.13, 19.

5. Haec autem vobis ab initio non

---

v. 3. Ed. 1. 2. Er. add. ἡμιν. Ed. 3. 4. 5. Er. St. ὑμιν.

1) 1590. add. non.

ψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με· ποῦ ὑπάγεις;

6. ἀλλ᾽ ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν.

7. ἀλλ᾽ ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ † μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς.

8. καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας, καὶ περὶ δικαιοσύνης, καὶ περὶ κρίσεως.

9. περὶ ἁμαρτίας μὲν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμέ·

10. περὶ δικαιοσύνης δὲ, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με·

11. περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται.

12. ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ᾽ οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι.

13. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλ᾽, ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

14. ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

15. πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι. διὰ τοῦτο εἶπον· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ † λαμβάνει, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

16. μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με· ὅτι † ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα.

17. εἶπον οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους· τί ἐστι τοῦτο, ὃ λέγει † ἡμῖν· μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με· καί· ὅτι ἐγὼ ὑπάγω πρὸς τὸν πατέρα;

dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me; et nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis?

6. Sed quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.

7. Sed ego veritatem dico vobis; expedit vobis, ut ego vadam; si enim non abiero, Paraclitus [a)] non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. a) c. 7, 39. Act. 2, 33.

8. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia [a)], et de judicio. a) Rom. 8, 33.

9. De peccato quidem; quia non crediderunt in me;

10. de justitia vero; quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me;

11. de judicio autem; quia princeps hujus mundi [a)] jam judicatus est. a) c. 12, 31.

12. Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo [a)]. a) 1 Cor. 3, 2.

13. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso; sed quaecumque audiet [a)], loquetur, et quae ventura sunt, annunciabit vobis. a) 1 Cor. 2, 10.

14. Ille me clarificabit; quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.

15. Omnia, quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: Quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.

16. Modicum, et jam non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me; quia vado ad Patrem [a)]. a) v. 19. 28.

17. Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me; et, quia vado ad Patrem?

---

v. 7. C. et Mt. add. εγω. — v. 15. Ed. omn. Er. ληψεται. — v. 16. Ed. 3. 4. 5. Er. St. ὁτι ἐγω. — v. 17. Ed. 3. 4. Er. ὑμιν.

18. ἔλεγον ὖν· τῦτο τί ἐςιν, ὃ λέγει, τὸ μικρόν; ὐκ οἴδαμεν, τί λαλεῖ.

18. Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur.

19. ἔγνω † ὖν ὁ ἰησῦς, ὅτι ἤθελον αὐτὸν † ἐρωτᾷν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· περὶ τύτυ ζητεῖτε μετ' ἀλλήλων, ὅτι εἶπον· μικρὸν, καὶ ὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με;

19. Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et dixit eis: De hoc quaeritis inter vos, quia dixi, Modicum, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me.

20. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται· ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλ' ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται.

20. Amen, amen dico vobis: Quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium [a]. a) Luc. 22, 28-30.

21. ἡ γυνὴ ὅταν † τίκτῃ, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς. ὅταν δὲ γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς θλίψεως, διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη † ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον.

21. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus; cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressurae propter gaudium, quia natus est homo in mundum [a]. a) c. 12, 24.

22. καὶ ὑμεῖς ὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε· πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν.

22. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum; et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

23. καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ ὐκ ἐρωτήσετε ὐδέν. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὅτι, ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μυ, δώσει ὑμῖν.

23. Et in illo die me non rogabitis quidquam. Amen, amen dico vobis: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

24. ἕως ἄρτι ὐκ ᾐτήσατε ὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μυ· αἰτεῖτε, καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo; petite, et accipietis [a]! ut gaudium vestrum sit plenum. a) c. 15, 7.

25. ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· † ἔρχεται ὥρα, ὅτε ὐκ ἔτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ περὶ τῦ πατρὸς ἀναγγελῶ ὑμῖν.

25. Haec in proverbiis [a] locutus sum vobis; venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annunciabo vobis. a) v. 12.

26. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μυ αἰτήσεσθε· καὶ ὐ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν.

26. In illo die in nomine meo petetis; et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis;

27. αὐτὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, καὶ πεπιςεύκατε, ὅτι ἐγὼ παρὰ τῦ θεῦ ἐξῆλθον.

27. ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia ego a Deo exivi.

28. ἐξῆλθον παρὰ τῦ πατρὸς, καὶ

28. Exivi [a] a Patre, et veni in mun-

v. 19. ὖν omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. ἐρωτησαι. — v. 21. Ed. 1. 2. Er. τικτει. — "Ed. omn. Er. add. ὁ. — v. 25. ἀλλ' add. C. St. et Mt.

ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα.

dum; iterum relinquo mundum, et vado [b] ad Patrem. a) c. 8, 42. b) c. 6, 65.

29. λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἴδε, νῦν παῤῥησίᾳ λαλεῖς, καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέγεις.

29. Dicunt ei discipuli ejus: Ecce! nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis.

30. νῦν οἴδαμεν, ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐ χρείαν ἔχεις, ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ· ἐν τούτῳ πιστεύομεν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐξῆλθες.

30. Nunc scimus, quia scis omnia, et non opus est tibi, ut quis te interroget; in hoc credimus, quia a Deo existi.

31. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· ἄρτι πιστεύετε;

31. Respondit eis Jesus: Modo creditis?

32. ἰδοὺ, ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε, ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε· καὶ οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστι.

32. Ecce! venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis [a]; et non sum solus [b], quia Pater mecum est.
a) Marc. 14, 50. b) c. 8, 29.

33. ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε. ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε. ἀλλά θαρσεῖτε· ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.

33. Haec locutus sum vobis, ut in me pacem [a] habeatis. In mundo pressuram habebitis; sed confidite, ego vici mundum. a) c. 14, 27.

Cap. XVII.

1. Ταῦτα ἐλάλησεν ὁ ἰησοῦς, καὶ ἐπῆρε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εἶπε· πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα. δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε.

1. Haec locutus est Jesus; et sublevatis oculis in coelum, dixit: Pater! venit hora, clarifica [a] filium tuum, ut filius tuus clarificet [b] te. a) v. 5. b) v. 4.

2. καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκὸς, ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκας αὐτῷ, † δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον.

2. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis [a], ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam aeternam. a) Matth. 11, 27.

3. αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε, τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας, ἰησοῦν χριστόν.

3. Haec est autem vita aeterna: Ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum [a].
a) 1 Cor. 8, 4–6.

4. ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς. τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω.

4. Ego te clarificavi super terram; opus [a] consummavi, quod dedisti mihi, ut faciam; a) v. 6.

5. καὶ νῦν δόξασόν με σὺ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί.

5. et nunc clarifica me, tu, Pater! apud temetipsum, claritate, quam habui [1]) priusquam mundus esset, apud te [a]. a) v. 24. c. 6, 65.

v. 2. C. Ed. 1. Er. Mt. δωσει.

1) 1590. prius, quam mundus fieret.

6. ἐφανέρωσά σε τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, ὓς δέδωκάς μοι ἐκ τῦ κόσμυ. σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτὺς δέδωκας· καὶ τὸν λόγον σε τετηρήκασι.

7. νῦν ἔγνωκαν, ὅτι πάντα, ὅσα δέδωκάς μοι, παρὰ σοῦ ἐςιν.

8. ὅτι τὰ ῥήματα, ἃ δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς· καὶ αὐτοὶ ἔλαβον, καὶ ἔγνωσαν ἀληθῶς, ὅτι παρὰ σῦ ἐξῆλθον, καὶ ἐπίςευσαν, ὅτι σύ με ἀπέςειλας.

9. ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ. ὐ περὶ τῦ κόσμυ ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς μοι, ὅτι σοί εἰσι.

10. καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐςι, καὶ τὰ σὰ ἐμά· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς.

11. καὶ ὐκ ἔτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ ὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ, καὶ ἐγὼ πρός σε ἔρχομαι. πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτὺς ἐν τῷ ὀνόματί σε, † ᾧ δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς † ἡμεῖς.

12. ὅτε ἤμην μετ᾽ αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρυν αὐτὺς ἐν τῷ ὀνόματί σε. ὓς δέδωκάς μοι, ἐφύλαξα, καὶ ὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ.

13. νῦν δὲ πρός σε ἔρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν, τὴν ἐμὴν, πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς.

14. ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σε· καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτὺς, ὅτι ὐκ εἰσὶν ἐκ τῦ κόσμυ, καθὼς ἐγὼ ὐκ εἰμὶ ἐκ τῦ κόσμυ.

15. ὐκ ἐρωτῶ, ἵνα ἄρῃς αὐτὺς ἐκ τῦ κόσμυ, ἀλλ᾽ ἵνα τηρήσῃς αὐτὺς ἐκ τῦ πονηρῦ.

16. ἐκ τῦ κόσμυ ὐκ εἰσὶ, καθὼς ἐγὼ ἐκ τῦ κόσμυ ὐκ εἰμί.

6. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo [a]: Tui erant [b], et mihi eos dedisti; et sermonem tuum servaverunt. a) c. 1, 18. b) c. 8, 47.

7. Nunc cognoverunt [a], quia omnia, quae dedisti mihi, abs te sunt; a) c. 16, 30.

8. quia verba, quae dedisti mihi, dedi eis; et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere, quia a te exivi, et crediderunt, quia tu me misisti.

9. Ego pro eis rogo; non pro mundo [a] rogo, sed pro his, quos dedisti mihi; quia tui sunt. a) c. 16, 8.

10. Et mea omnia, tua sunt, et tua, mea sunt; et clarificatus sum in eis.

11. Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte! serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum [a], sicut et nos. a) v. 21. c. 10, 30.

12. Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, [1]) custodivi; et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis [a], ut Scriptura impleatur. a) c. 13, 18.

13. Nunc autem ad te venio; et haec loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

14. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit [a], quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. a) c. 15, 19.

15. Non rogo, ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo [a]. a) v. 11.

16. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.

---

v. 11. Ed. omn. Er. St. ὓς. — ″Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμεις.

1) 1590. add. ego.

17. ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ὁ λόγος, ὁ σὸς, ἀλήθειά ἐστι.

17. Sanctifica eos in veritate! Sermo tuus veritas est.

18. καθὼς ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κἀγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον.

18. Sicut tu me misisti in mundum, [1]) et ego misi eos [a]) in mundum.
a) Matth. 28, 19.

19. καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὦσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ.

19. Et pro eis ego sanctifico me ipsum; ut sint et ipsi sanctificati in veritate [a]). a) 1 Cor. 1, 30.

20. οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν † πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ·

20. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me;

21. ἵνα πάντες ἓν ὦσι· καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

21. ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint; ut credat mundus, quia tu me misisti.

22. καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς· ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν,

22. Et ego claritatem, quam [2]) dedisti mihi, dedi eis; ut sint unum, sicut et nos unum sumus [a]). a) v. 11.

23. ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἓν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς, καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας.

23. Ego in eis, et tu in me; ut sint consummati in unum; et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.

24. πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι, θέλω, ἵνα, ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ· ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν, ἣν † ἔδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου.

24. Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, et illi sint mecum [a]); ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem mundi [b]). a) c. 12, 26. 14, 3. b) v. 5.

25. πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω· ἐγὼ δέ σε ἔγνων, καὶ οὗτοι ἔγνωσαν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

25. Pater juste! mundus te non cognovit [a]); ego autem te cognovi; et hi cognoverunt [b]), quia tu me misisti.
a) c. 8, 19. b) v. 8.

26. καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου, καὶ γνωρίσω, ἵνα ἡ ἀγάπη, ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ᾖ, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς.

26. Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam; ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis [a]) sit, et ego in ipsis.
a) c. 15, 9.

Cap. XVIII.

1. Ταῦτα εἰπὼν ὁ ἰησοῦς, ἐξῆλθε σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάῤῥου † τῶν κέδρων, ὅπου ἦν κῆπος,

1. Haec cum dixisset Jesus [a]), egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem

v. 20. Ed. omn. Er. St. πιστευσοντων. — v. 24. C. δεδωκας. — v. 1. Gb. του κεδρων.

1) 1590. ita et ego. 2) 1590. add. tu.

εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτȣ̃.

2. ᾔδει δὲ καὶ ἰȣ́δας, ὁ παραδιδȣ̀ς αὐτὸν, τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ ἰησȣ̃ς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃.

3. ὁ ȣ̓̃ν ἰȣ́δας, λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων.

4. ἰησȣ̃ς ȣ̓̃ν, εἰδὼς πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ᾽ αὐτὸν, ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς· τίνα ζητεῖτε;

5. ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· ἰησȣ̃ν, τὸν ναζωραῖον. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς· ἐγώ εἰμι. εἱστήκει δὲ καὶ ἰȣ́δας, ὁ παραδιδȣ̀ς αὐτὸν, μετ᾽ αὐτῶν.

6. ὡς ȣ̓̃ν εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι ἐγώ εἰμι· ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί.

7. πάλιν ȣ̓̃ν αὐτȣ̀ς ἐπηρώτησε· τίνα ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπον· ἰησȣ̃ν, τὸν ναζωραῖον.

8. ἀπεκρίθη † ἰησȣ̃ς· εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι. εἰ ȣ̓̃ν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τȣ́τȣς ὑπάγειν.

9. ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὃν εἶπεν· ὅτι, ȣ̔̀ς δέδωκάς μοι, ȣ̓κ ἀπώλεσα ἐξ αὐτῶν ȣ̓δένα.

10. σίμων ȣ̓̃ν πέτρος, ἔχων μάχαιραν, † εἵλκυσεν αὐτὴν, καὶ ἔπαισε τὸν τȣ̃ ἀρχιερέως δȣ̃λον, καὶ ἀπέκοψεν αὐτȣ̃ τὸ ὠτίον τὸ δεξιόν. ἦν δὲ ὄνομα τῷ δȣ́λῳ μάλχος.

11. εἶπεν ȣ̓̃ν ὁ ἰησȣ̃ς τῷ πέτρῳ· βάλε τὴν μάχαιραν † εἰς τὴν θήκην. τὸ ποτήριον, ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ, ȣ̓ μὴ πίω αὐτό;

12. ἡ ȣ̓̃ν σπεῖρα, καὶ ὁ χιλίαρχος,

introivit ipse, et discipuli ejus.

a) Matth. 26, 36. Marc. 14, 32. Luc. 22, 39.

2. [a] Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum; quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis [b].

a) v. 2–11. Matth. 26, 47–56. Marc. 14, 43–52. Luc. 22, 47–53. b) Luc. 21, 37.

3. Judas ergo cum accepisset cohortem, et a Pontificibus et Pharisaeis ministros, venit illuc cum laternis et facibus, et armis.

4. Jesus itaque sciens [a] omnia, quae ventura erant super eum, processit, et dixit eis: Quem quaeritis?

a) c. 2, 24. 25. 6, 65.

5. Responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis.

6. Ut ergo dixit eis: Ego sum; abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram.

7. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quaeritis? Illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum.

8. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum; si ergo me quaeritis, sinite hos abire;

9. ut impleretur sermo, quem dixit: Quia, „quos dedisti mihi, non perdi-„di ex eis quemquam [a].“

a) c. 17, 12.

10. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, et percussit pontificis servum, et abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus.

11. Dixit ergo Jesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam! Calicem, quem dedit mihi Pater, non [1]) bibam illum [a]?

a) c. 10, 18. Matth. 26, 42.

12. [a] Cohors ergo et tribunus, et

---

v. 8. Ed. omn. Er. ὁ ἰησȣ̃ς. — v. 10. Ed. omn. Er. ἥλκυσεν. — v. 11. Ed. 1. 2. 4. 5. Er. St. add. σȣ.

1) 1590. non vis, ut bibam.

καὶ οἱ ὑπηρέται τῶν ἰȣδαίων συνέλαβον τὸν ἰησȣ͂ν, καὶ ἔδησαν αὐτόν.

ministri Judaeorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum; a) v. 12–14. Matth. 26,57.sqq. Marc. 14,53.sqq. Luc. 22,54.sqq.

13. καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς ἄνναν πρῶτον· ἦν γὰρ πενθερὸς τȣ͂ καϊάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τȣ͂ ἐνιαυτȣ͂ ἐκείνȣ.

13. et adduxerunt eum ad Annam primum; erat enim socer Caiphae, qui erat pontifex anni illius.

14. ἦν δὲ καϊάφας ὁ συμβȣλεύσας τοῖς ἰȣδαίοις· ὅτι συμφέρει, ἕνα ἄνθρωπον ἀπολέσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.

14. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Judaeis: Quia expedit unum hominem mori pro populo [a].

a) c. 11, 50.

15. ἠκολȣ́θει δὲ τῷ ἰησȣ͂ σίμων πέτρος καὶ † ὁ ἄλλος μαθητής. ὁ δὲ μαθητὴς ἐκεῖνος ἦν γνωςὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ συνεισῆλθε τῷ ἰησοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως.

15. [a] Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, et alius [b] discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis [c].

a) v. 15–18. 25–27. Matth. 26,69–75. Marc. 14,66.sqq. Luc. 22,56.sqq. b) c. 20,2.sqq. c) v. 24.

16. ὁ δὲ πέτρος † εἱςήκει πρὸς τῇ θύρᾳ ἔξω. ἐξῆλθεν ȣ͂ν ὁ μαθητὴς ὁ ἄλλος, ὃς ἦν γνωςὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ εἶπε τῇ θυρωρῷ, καὶ εἰσήγαγε τὸν πέτρον.

16. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariae, et introduxit Petrum.

17. λέγει ȣ͂ν ἡ παιδίσκη ἡ θυρωρὸς τῷ πέτρῳ· μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τȣ͂ ἀνθρώπȣ τȣ́τȣ; λέγει ἐκεῖνος· ȣ̓κ εἰμί.

17. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum.

18. εἱςήκεισαν δὲ οἱ δȣ͂λοι καὶ οἱ ὑπηρέται, ἀνθρακιὰν πεποιηκότες, ὅτι ψύχος ἦν, καὶ ἐθερμαίνοντο. ἦν δὲ μετ᾽ αὐτῶν ὁ πέτρος ἑςὼς καὶ θερμαινόμενος.

18. Stabant autem servi et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se; erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se.

19. ὁ ȣ͂ν ἀρχιερεὺς ἠρώτησε τὸν ἰησȣ͂ν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτȣ͂, καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτȣ͂.

19. Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, et de doctrina ejus.

20. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἰησȣ͂ς· ἐγὼ παῤῥησίᾳ ἐλάλησα τῷ κόσμῳ. ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν † τῇ συναγωγῇ, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπȣ † πάντες οἱ ἰȣδαῖοι συνέρχονται, καὶ ἐν † κρυπτῷ ἐλάλησα ȣ̓δέν.

20. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo; ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judaei conveniunt; et in occulto locutus sum nihil [a].

a) Luc. 4, 15.

21. τί με ἐπερωτᾷς; ἐπερώτησον τȣ̀ς ἀκηκοότας, τί ἐλάλησα αὐτοῖς· ἴδε, οὗτοι οἴδασιν, ἃ εἶπον ἐγώ.

21. Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid locutus sim ipsis; ecce! hi sciunt, quae dixerim ego.

22. ταῦτα δὲ αὐτȣ͂ εἰπόντος, εἷς

22. Haec autem cum dixisset, u-

v. 15. Ed. omn. Er. omitt. ὁ. — v. 16. Ed. omn. Er. ἑςηκει. — v. 20. τῃ omitt. Mt. Gb. — ″C. et Mt. παντοτε. — ‴Mt. add. τῳ.

τῶν ὑπηρετῶν παρεςηκὼς ἔδωκε ῥάπισμα τῷ ἰησοῦ, εἰπών· οὕτως ἀποκρίνῃ τῷ ἀρχιερεῖ;

23. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τȣ̃ κακȣ̃· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;

24. ἀπέςειλεν αὐτὸν ὁ ἄννας δεδεμένον πρὸς καϊάφαν, τὸν ἀρχιερέα.

25. ἦν δὲ σίμων πέτρος ἑςὼς καὶ θερμαινόμενος. εἶπον ȣ̃ν αὐτῷ· μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτȣ̃ εἶ; ἠρνήσατο † ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν· ȣ̓κ εἰμί.

26. λέγει εἷς ἐκ τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως, συγγενὴς ὢν, οὗ ἀπέκοψε πέτρος τὸ ὠτίον· οὐκ ἐγώ σε εἶδον ἐν τῷ κήπῳ μετ᾽ αὐτοῦ;

27. πάλιν ȣ̃ν ἠρνήσατο ὁ πέτρος· καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν.

28. ἄγȣσιν ȣ̃ν τὸν ἰησȣ̃ν ἀπὸ τȣ̃ καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ † πρωΐ· καὶ αὐτοὶ ȣ̓κ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα.

29. ἐξῆλθεν ȣ̃ν ὁ πιλάτος πρὸς αὐτȣ̀ς †, καὶ εἶπε· τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τȣ̃ ἀνθρώπȣ τȣ́τȣ;

30. ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιὸς, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν.

31. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ πιλάτος· λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ ἰȣδαῖοι· ἡμῖν οὐκ ἔξεςιν, ἀποκτεῖναι οὐδένα.

32. (ἵνα ὁ λόγος τοῦ ἰησοῦ πληρωθῇ, ὃν εἶπε, σημαίνων, ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν.)

33. εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ πιλάτος, καὶ ἐφώνησε τὸν ἰησȣ̃ν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰȣδαίων;

nus assistens ministrorum dedit alapam [a] Jesu, dicens: Sic respondes pontifici?

a) Act. 23, 2. 3.

23. Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me caedis [a]?

a) 1 Petr. 2, 23.

24. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

25. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit: Non sum.

26. Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo?

27. Iterum ergo negavit Petrus; et statim gallus cantavit [a].

a) c. 13, 38.

28. Adducunt ergo Jesum a Caipha in praetorium. Erat autem mane; et ipsi non introierunt in praetorium [a], ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.

a) Matth. 27, 2.

29. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc?

30. Responderunt, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.

31. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram [a] judicate eum. Dixerunt ergo ei Judaei: Nobis non licet interficere quemquam;

a) Act. 18, 14. 15.

32. ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans, qua morte esset moriturus [a].

a) c. 12, 32.

33. [a] Introivit ergo iterum in praetorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei: Tu es rex Judaeorum?

a) v. 33–19, 16. Matth. 27, 11–31. Marc. 15, 2–20. Luc. 23, 1–25.

---

v. 25. C. et Mt. add. ȣ̃ν. — v. 28. Ed. omn. Er. St. πρωΐα. — v. 29. Ed. omn. Er. add. ἔξω.

34. ἀπεκρίθη † αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ;

34. Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis? an alii dixerunt tibi de me?

35. ἀπεκρίθη ὁ πιλάτος· μήτι ἐγὼ ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος, τὸ σὸν, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί. τί ἐποίησας;

35. Respondit Pilatus: Numquid ego Judaeus sum? Gens tua et pontifices [1]) tradiderunt te mihi; quid fecisti?

36. ἀπεκρίθη † ἰησοῦς· ἡ βασιλεία, ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία, ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται ἂν, οἱ ἐμοὶ, ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία, ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν.

36. Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo [a]) esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judaeis; nunc autem regnum meum non est hinc. a) c. 6, 15. Luc. 22, 25. sq.

37. εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ πιλάτος· οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; ἀπεκρίθη † ὁ ἰησοῦς· σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ. ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς.

37. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia rex sum ego [a]). Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati; omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam. a) 1 Cor. 15, 25.

38. λέγει αὐτῷ ὁ πιλάτος· τί ἐστιν ἀλήθεια; καὶ τοῦτο εἰπὼν, πάλιν ἐξῆλθε πρὸς τοὺς ἰουδαίους, καὶ λέγει αὐτοῖς· ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ.

38. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judaeos, et dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam [a])! c) c. 19, 4 6.

39. ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν, ἵνα ἕνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα· βούλεσθε οὖν, ὑμῖν ἀπολύσω τὸν βασιλέα τῶν ἰουδαίων;

39. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in Pascha; vultis ergo dimittam vobis regem Judaeorum?

40. ἐκραύγασαν οὖν † πάλιν πάντες, λέγοντες· μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν βαραββᾶν. ἦν δὲ ὁ βαραββᾶς λῃστής.

40. Clamaverunt [2]) ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam! Erat autem Barabbas latro.

CAP. XIX.

1. Τότε οὖν ἔλαβεν ὁ πιλάτος τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐμαστίγωσε.

1. Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit [a]). a) Matth. 27, 26.

2. καὶ οἱ στρατιῶται, πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτὸν,

2. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus; et veste purpurea circumdederunt eum.

---

v. 34. Ed. omn. Er. omitt. *αὐτῳ.* — v. 36. Ed. omn. Er. St. add. *ὁ.* — v. 37. Mt. omitt. *ὁ.* — v. 40. C. omitt. *παλιν.*

1) 1590. add. tui. 2) 1590. omitt. ergo.

3. καὶ ἔλεγον· χαῖρε, ὁ βασιλεὺς τῶν ἰȣδαίων· καὶ ἐδίδȣν αὐτῷ ῥαπίσματα.

3. Et veniebant ad eum, et dicebant: Ave, rex Judaeorum! et dabant ei alapas [a]. a) Matth. 26, 67.

4. ἐξῆλθεν † ȣ̃ν πάλιν ἔξω ὁ πιλάτος, καὶ λέγει αὐτοῖς· ἴδε, ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔξω, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐν αὐτῷ ȣ̓δεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω.

4. Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dicit eis: Ecce! adduco vobis eum foras, ut cognoscatis, quia nullam invenio in eo causam.

5. ἐξῆλθεν ȣ̃ν ὁ ἰησȣ̃ς ἔξω, φορῶν τὸν ἀκάνθινον ςέφανον, καὶ τὸ πορφυρȣ̃ν ἱμάτιον. καὶ λέγει αὐτοῖς· † ἴδε, ὁ ἄνθρωπος.

5. (Exivit ergo Jesus portans coronam spineam et purpureum vestimentum.) Et dicit eis: Ecce homo!

6. ὅτε ȣ̃ν εἶδον αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὑπηρέται, ἐκραύγασαν, λέγοντες· ςαύρωσον, ςαύρωσον † αὐτόν. λέγει αὐτοῖς ὁ πιλάτος· λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ ςαυρώσατε· ἐγὼ γὰρ ȣ̓χ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν.

6. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum! Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite! ego enim non invenio in eo causam.

7. ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ ἰȣδαῖοι· ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν υἱὸν θεȣ̃ ἐποίησεν.

7. Responderunt ei Judaei: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit [a]. a) Matth. 26, 63–66.

8. ὅτε ȣ̃ν ἤκȣσεν ὁ πιλάτος τȣ̃τον τὸν λόγον, μᾶλλον ἐφοβήθη.

8. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

9. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν, καὶ λέγει τῷ ἰησȣ̃· πόθεν εἶ σύ; ὁ δὲ ἰησȣ̃ς ἀπόκρισιν ȣ̓κ ἔδωκεν αὐτῷ.

9. Et ingressus est praetorium iterum, et dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei.

10. λέγει ȣ̃ν αὐτῷ ὁ πιλάτος· ἐμοὶ ȣ̓ λαλεῖς; ȣ̓κ οἶδας, ὅτι ἐξȣσίαν ἔχω, ςαυρῶσαί σε, καὶ ἐξȣσίαν ἔχω, ἀπολῦσαί σε;

10. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris! nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te?

11. ἀπεκρίθη † ἰησȣ̃ς· ȣ̓κ εἶχες ἐξȣσίαν ȣ̓δεμίαν κατ᾽ ἐμȣ̃, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν· διὰ τȣ̃το ὁ παραδιδȣ̀ς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει.

11. Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper; propterea, qui me tradidit tibi, majus peccatum habet [a]. a) Act. 4, 26–28.

12. ἐκ τȣ́τȣ ἐζήτει ὁ πιλάτος ἀπολῦσαι αὐτόν. οἱ δὲ ἰȣδαῖοι ἔκραζον, λέγοντες· ἐὰν τȣ̃τον ἀπολύσῃς, ȣ̓κ εἶ φίλος τȣ̃ καίσαρος. πᾶς ὁ βασιλέα † ἑαυτὸν ποιῶν, ἀντιλέγει τῷ καίσαρι.

12. Et exinde quaerebat Pilatus dimittere eum; Judaei autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris [a]! Omnis enim, qui se regem facit, contradicit Caesari. a) Act. 5, 29.

---

v. 4. ȣ̃ν omitt. Gb. — v. 5. Ed. omn. Er. ἴδȣ. — v. 6. Ed. omn. Er. St. omitt. αὐτον. — v. 11. Ed. omn. Er. St. ὁ ἰησȣς. — v. 12. Ed. omn. Er. St. αὐτον.

13. ὁ οὖν πιλάτος ἀκούσας τοῦτον τὸν λόγον, ἤγαγεν ἔξω τὸν ἰησοῦν, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος εἰς τόπον, λεγόμενον λιθόςρωτον, ἑβραϊςὶ δὲ † γαββαθᾶ.

13. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum; et sedit pro tribunali, in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha.

14. ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη· καὶ λέγει τοῖς ἰουδαίοις· ἴδε, ὁ βασιλεὺς ὑμῶν.

14. Erat autem Parasceve Paschae, hora quasi sexta, et dicit Judaeis: Ecce rex vester!

15. οἱ δὲ ἐκραύγασαν· ἆρον, ἆρον, ςαύρωσον αὐτόν. λέγει αὐτοῖς ὁ πιλάτος· τὸν βασιλέα ὑμῶν ςαυρώσω; ἀπεκρίθησαν οἱ ἀρχιερεῖς· οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ καίσαρα.

15. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum! Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus Regem, nisi Caesarem.

16. τότε οὖν παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα ςαυρωθῇ. παρέλαβον δὲ τὸν ἰησοῦν, καὶ † ἤγαγον.

16. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt.

17. καὶ βαςάζων τὸν ςαυρὸν αὐτοῦ, ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον, ὃς λέγεται ἑβραϊςὶ γολγοθᾶ·

17. a) Et bajulans sibi crucem b), exivit in eum, qui dicitur Calvariae, locum, Hebraice autem Golgatha;

a) v.17–42. Matth.27,32–66. Marc.15,21–47. Luc. 23, 26–56. b) Jes. 53, 4. sqq.

18. ὅπου αὐτὸν ἐςαύρωσαν, καὶ μετ' αὐτοῦ ἄλλους δύο, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, μέσον δὲ τὸν ἰησοῦν.

18. ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos, hinc et hinc, medium autem Jesum.

19. ἔγραψε δὲ καὶ τίτλον ὁ πιλάτος, καὶ ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ ςαυροῦ. ἦν δὲ γεγραμμένον· ΙΗΣΟΥΣ Ο ΝΑΖΩΡΑΙΟΣ, Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

19. Scripsit autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem. Erat autem scriptum: JESUS NAZARENUS, REX JUDAEORUM.

20. τοῦτον οὖν τὸν τίτλον πολλοὶ ἀνέγνωσαν τῶν ἰουδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν † ὁ τόπος τῆς πόλεως, ὅπου ἐςαυρώθη ὁ ἰησοῦς· καὶ ἦν γεγραμμένον ἑβραϊςὶ, ἑλληνιςὶ, ῥωμαϊςί.

20. Hunc ergo titulum multi Judaeorum legerunt; quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus; et erat scriptum Hebraice, Graece et Latine.

21. ἔλεγον οὖν τῷ πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἰουδαίων· μὴ γράφε· ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων· ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπε· βασιλεύς εἰμι τῶν ἰουδαίων.

21. Dicebant ergo Pilato pontifices Judaeorum: Noli scribere, Rex Judaeorum; sed, quia ipse dixit: Rex sum Judaeorum.

22. ἀπεκρίθη ὁ πιλάτος· ὃ γέγραφα, γέγραφα.

22. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi!

23. οἱ οὖν ςρατιῶται, ὅτε ἐςαύρωσαν τὸν ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐ-

23. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (et

v. 13. C. γαβαθα. — v. 16. Ed. omn. Er. St. ἀπηγαγον. — v. 20. Ed. 1. 5. Er. St. της πολεως ὁ τοπος.

τȣ̃, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἑκάϛῳ ϛρατιώτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα. ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δἰ ὅλȣ.

fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem), et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.

24. εἶπον ȣ̃ν πρὸς ἀλλήλȣς· μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτȣ̃, τίνος ἔϛαι. (ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ἡ λέγȣσα· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μȣ ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μȣ † ἔβαλον κλῆρον.) οἱ † μὲν ȣ̃ν ϛρατιῶται ταῦτα ἐποίησαν.

24. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cujus sit; ut Scriptura impleretur, dicens: „Partiti sunt vestimenta mea sibi: et in vestem meam miserunt sortem [a].” Et milites quidem haec fecerunt.

a) Ps. 21, 19.

25. εἱϛήκεισαν δὲ παρὰ τῷ ϛαυρῷ τȣ̃ ἰησȣ̃ ἡ μήτηρ αὐτȣ̃, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτȣ̃, μαρία, ἡ τȣ̃ κλωπᾶ, καὶ μαρία, ἡ μαγδαληνή.

25. Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus, Maria Cleophae [a], et Maria Magdalene.

a) Luc. 24, 18.

26. ἰησȣ̃ς ȣ̃ν † ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεϛῶτα, ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτȣ̃· γύναι, † ἴδε, ὁ υἱός σȣ.

26. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem, quem diligebat [a], dicit matri suae: Mulier, ecce, filius tuus!

a) c. 13, 23.

27. εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ· ἰδȣ̀, ἡ μήτηρ σȣ. καὶ ἀπ᾽ ἐκείνης τῆς ὥρας ἔλαβεν † ὁ μαθητὴς αὐτὴν εἰς τὰ ἴδια.

27. Deinde dicit discipulo: Ecce, mater tua! Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

28. μετὰ τȣ̃το † εἰδὼς ὁ ἰησȣ̃ς, ὅτι πάντα ἤδη τετέλεϛαι, ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφὴ, λέγει· διψῶ.

28. Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura [a], dixit: Sitio!

a) Ps. 68, 22.

29. σκεῦος ȣ̃ν ἔκειτο ὄξȣς μεϛόν· οἱ δὲ, πλήσαντες σπόγγον ὄξȣς, καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες, προσήνεγκαν αὐτȣ̃ τῷ ϛόματι.

29. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.

30. ὅτε ȣ̃ν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ ἰησȣ̃ς, εἶπε· τετέλεϛαι· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

30. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est! Et inclinato capite, tradidit spiritum.

31. † οἱ ȣ̃ν ἰȣδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τȣ̃ ϛαυρȣ̃ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ (ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν· ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα † ἐκείνη τȣ̃ σαββάτȣ), ἠρώτησαν τὸν πιλάτον, ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη, καὶ ἀρθῶσιν.

31. Judaei ergo (quoniam Parasceve erat), ut non remanerent in cruce corpora sabbato [a] (erat enim magnus dies ille Sabbati), rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, et tollerentur.

a) Deut. 21, 22. sq.

---

v. 24. Ed. 1. Er. ἐβαλλον. — ″Ed. 1. Er. omitt. μεν. — v. 26. Ed. 1. Er. ἰδως. — ″Ed. omn. Er. ἰδε. — v. 27. C. αὐτην ὁ μαθητης ἐκεινος εἰς τα ἰδια. — v. 28. Ed. 1. 2. Er. ἰδων. — v. 31. Ed. omn. Er. οἱ ȣ̃ν ἰȣδαιοι, ἐπει παρασκευη ἠν, ἱνα μη μεινη ἐπι τȣ ϛαυρȣ τα σωματα ἐν τω σαββατῳ, ἠν γαρ μεγαλη ἡμερα ἐκεινη τȣ σαββατȣ, ἐρωτησαν τον πιλατον, ἱνα κατεαγωσιν αὐτων τα σκελη, και ἀρθωσιν. — ″St. Mt. et Gb. ἐκεινȣ.

32. ἦλθον οὖν οἱ στρατιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν τὰ σκέλη, καὶ τοῦ ἄλλου, τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ.

32. Venerunt ergo milites; et primi quidem fregerunt crura, et alterius, qui crucifixus est cum eo.

33. ἐπὶ δὲ τὸν ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον αὐτὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη·

33. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura,

34. ἀλλ' εἷς τῶν στρατιωτῶν † λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε, καὶ † εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ.

34. sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis, et aqua.

35. καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινὴ † αὐτοῦ ἐστιν ἡ μαρτυρία· κἀκεῖνος οἶδεν, ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα † καὶ ὑμεῖς πιστεύσητε.

35. Et qui vidit, testimonium perhibuit; et verum est testimonium ejus; et ille scit, quia vera dicit; ut et vos credatis [a]. a) c. 21, 24.

36. ἐγένετο γὰρ ταῦτα, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· ὀστοῦν οὐ † συντριβήσετε ἀπ' αὐτοῦ.

36. Facta sunt enim haec, ut Scriptura impleretur: „Os non comminuetis ex eo [a].“ a) Exod. 12, 46. Ps. 33, 21.

37. καὶ πάλιν ἑτέρα γραφὴ λέγει· ὄψονται, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

37. Et iterum alia Scriptura dicit: „Videbunt, in quem transfixerunt [a].“ a) Zach. 12, 10.

38. μετὰ † δὲ ταῦτα ἠρώτησε τὸν πιλάτον † ὁ ἰωσὴφ, ὁ ἀπὸ ἀριμαθαίας, (ὢν μαθητὴς τοῦ ἰησοῦ, κεκρυμμένος δὲ διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων), ἵνα ἄρῃ τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ· καὶ ἐπέτρεψεν ὁ πιλάτος. † ἦλθεν οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ.

38. Post haec autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathaea [1]) [eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judaeorum [a]], ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Jesu. a) c. 7, 13.

39. ἦλθε δὲ καὶ νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μίγμα † σμύρνης καὶ ἀλόης † ὡς λίτρας ἑκατόν.

39. Venit autem et Nicodemus [a], qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhae et aloës, quasi libras centum. a) c. 3, 2.

40. ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἔδησαν αὐτὸ † ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν.

40. Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judaeis sepelire.

41. ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινὸν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη.

41. Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus; et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat.

---

v. 34. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. λογχει. — " C. et Mt. εὐθεως. — v. 35. C. et Mt. ἐστιν ἡ μαρτυρια αὐτου. — " C. et Mt. omitt. και. — v. 36. C. συντριβησεται ἀπ' αὐτου. Ed. 1. Er. συντριβησετε αὐτου. Ed. 2. Er. Gb. et Mt. συντριβησεται αὐτου. — v. 38. C. et Mt. omitt. δε. — " C. et Mt. omitt. ὁ. — "' Ed. omn. Er. omitt. ἠλθεν οὐν usque ἰησου. — v. 39. Ed. omn. Er. μυρνης. — " Ed. omn. Er. St. et Mt. ὡσει. — v. 40. C. et Mt. add. ἐν.

1) 1590. Arimathia.

42. ἐκεῖ ὖν διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ἰȣδαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον, ἔθηκαν τὸν ἰησȣ̃ν.

42. Ibi ergo propter Parasceven Judaeorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

Cap. XX.

1. Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων μαρία ἡ μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ, † σκοτίας ἔτι ὄσης, εἰς τὸ μνημεῖον· καὶ βλέπει τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τȣ̃ μνημείȣ.

1. [a] Una autem Sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebrae essent, ad monumentum, et vidit lapidem sublatum a monumento.

a) v. 1–18. Matth. 28, 1–15. Marc. 16, 1–14. Luc. 24, 1–12.

2. τρέχει ὖν, καὶ ἔρχεται πρὸς σίμωνα πέτρον, καὶ πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν, ὃν ἐφίλει ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ λέγει αὐτοῖς· ἦραν τὸν κύριον ἐκ τȣ̃ μνημείȣ, καὶ ȣ̓κ οἴδαμεν, πȣ̃ ἔθηκαν αὐτόν.

2. Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum, quem amabat Jesus [a], et dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus, ubi posuerunt eum. a) c. 13, 23.

3. ἐξῆλθεν ὖν ὁ πέτρος, καὶ ὁ ἄλλος μαθητὴς, καὶ ἤρχοντο εἰς τὸ μνημεῖον.

3. Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum.

4. ἔτρεχον δὲ οἱ δύο ὁμȣ̃· καὶ ὁ ἄλλος μαθητὴς προέδραμε τάχιον τȣ̃ πέτρȣ, καὶ ἦλθε πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον.

4. Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus praecucurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum.

5. καὶ παρακύψας βλέπει κείμενα τὰ ὀθόνια· ȣ̓ μέντοι εἰσῆλθεν.

5. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit.

6. ἔρχεται ὖν σίμων πέτρος ἀκολȣθῶν αὐτῷ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ θεωρεῖ τὰ ὀθόνια κείμενα,

6. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita,

7. καὶ τὸ σȣδάριον, ὃ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτȣ̃, ȣ̓ μετὰ τῶν ὀθονίων κείμενον, ἀλλὰ χωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἕνα τόπον.

7. et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.

8. τότε οὖν εἰσῆλθε καὶ ὁ ἄλλος μαθητὴς, ὁ ἐλθὼν πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ εἶδε, καὶ ἐπίςευσεν.

8. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum; et vidit, et credidit [a].

a) Luc. 24, 25.

9. ȣ̓δέπω γὰρ ᾔδεισαν τὴν γραφὴν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναςῆναι.

9. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere.

10. ἀπῆλθον ὖν πάλιν πρὸς ἑαυτȣ̀ς οἱ μαθηταί.

10. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.

11. μαρία δὲ εἱςήκει πρὸς τὸ μνη-

11. Maria autem stabat ad monu-

v. 1. Ed. omn. Er. σκοτειας.

μεῖον κλαίουσα ἔξω. ὡς οὖν ἔκλαιε, παρέκυψεν εἰς τὸ μνημεῖον·

mentum foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum;

12. καὶ θεωρεῖ δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἕνα πρὸς τοῖς ποσὶν, ὅπου † ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ,

12. Et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.

13. καὶ λέγουσιν αὐτῇ ἐκεῖνοι· γύναι, τί κλαίεις; λέγει αὐτοῖς· ὅτι ἦραν τὸν κύριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα, ποῦ ἔθηκαν αὐτόν.

13. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio, ubi posuerunt eum.

14. † καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ θεωρεῖ τὸν ἰησοῦν ἑστῶτα· καὶ οὐκ ᾔδει, ὅτι † ἰησοῦς ἐστι.

14. Haec cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem; et non sciebat a), quia Jesus est.

a) Luc. 24, 16.

15. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; ἐκείνη δοκοῦσα, ὅτι ὁ κηπουρός ἐστι, λέγει αὐτῷ· κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν, εἰπέ μοι, ποῦ † ἔθηκας αὐτὸν, κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ.

15. Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? quem quaeris? Illa existimans, quia hortulanus esset, dicit ei: Domine! si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum; et ego eum tollam.

16. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· μαρία. στραφεῖσα ἐκείνη λέγει αὐτῷ· ῥαββουνὶ, ὃ λέγεται, διδάσκαλε.

16. Dicit ei Jesus: Maria! Conversa illa, dicit ei: Rabboni! (quod dicitur Magister.)

17. λέγει αὐτῇ ὁ ἰησοῦς· μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν.

17. Dicit ei Jesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum; vade autem ad fratres meos a), et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum b). a) Matth. 28, 10. b) Ebr. 2, 11.

18. ἔρχεται μαρία, ἡ μαγδαληνὴ, † ἀπαγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἑώρακε τὸν κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.

18. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis: Quia vidi Dominum, et haec dixit mihi.

19. οὔσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, διὰ τὸν φόβον τῶν ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ ἰησοῦς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν.

19. Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati a) propter metum Judaeorum; venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis! a) Marc. 16, 14. Luc. 24, 36.

20. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐ-

20. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus a). Gavisi sunt er-

v. 12. Ed. omn. Er. ἔθηκαν το σωμα του ἰησου. — v. 14. και omitt. Gb. — " Ed. omn. Er. St. ὁ ἰησους. — v. 15. Ed. omn. Er. St. αὐτον ἔθηκας. — v. 16. Ed. 2. 3. Er. ῥαββουνοι. — v. 18. Ed. omn. Er. ἀπαγγέλλουσα.

τοῦ. ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ, ἰδόντες τὸν κύριον.

21. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσαλκέ με ὁ πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς.

22. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον.

23. ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.

24. θωμᾶς δὲ, εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν, ὅτε ἦλθεν ὁ ἰησοῦς.

25. ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἑωράκαμεν τὸν κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πισεύσω.

26. καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ θωμᾶς μετ' αὐτῶν. ἔρχεται ὁ ἰησοῦς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔση εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν.

27. εἶτα λέγει τῷ θωμᾷ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου· καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ † βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ μὴ γίνου ἄπισος, ἀλλὰ πισός.

28. † ἀπεκρίθη † θωμᾶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου.

29. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ὅτι ἑώρακάς με †, πεπίσευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πισεύσαντες.

30. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔσι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

31. ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πι-

go discipuli, viso Domino. a) v. 27.

21. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis! Sicut misit me Pater, et ego mitto vos[a]. a) c. 17, 18.

22. Haec cum dixisset, insufflavit[a]; et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum! a) Gen. 2, 7.

23. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt[a]. a) Matth. 16, 19.

24. Thomas autem unus ex duodecim[a], qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Jesus. a) c. 11, 16.

25. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum! Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus[a], non credam. a) c. 19, 34.

26. Et post dies octo, iterum erant discipuli ejus intus, et Thomas cum eis. Venit Jesus, januis clausis, et stetit in medio, et dixit[1]): Pax vobis!

27. Deinde[2]) dicit Thomae: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et affer manum tuam, et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis[a]. a) v. 20.

28. Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus et Deus meus!

29. Dixit ei Jesus: Quia vidisti me, Thoma, credidisti; beati, qui non viderunt[a], et crediderunt. a) Ebr. 11, 1.

30. Multa[a] quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc. a) c. 21, 25.

31. Haec autem scripta sunt, ut

---

v. 27. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. βαλλε. — v. 28. C. St. et Mt. add. και. — "Ed. omn. Er. St. ὁ θωμας. — v. 29. Ed. omn. Er. et St. με θωμα.

1) 1590. add. eis. 2) 1590. dixit.

ςεύσητε, ὅτι † ἰησὃς ἐςιν ὁ χριςὸς, ὁ υἱὸς τῦ θεῦ, καὶ ἵνα πιςεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῦ.

credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes [a] vitam [b] habeatis in nomine ejus. a) Luc. 1, 4. b) c. 5, 24.

Cap. XXI.

1. Μετὰ ταῦτα ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν πάλιν ὁ ἰησὃς † τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς τιβεριάδος· ἐφανέρωσε δὲ οὕτως·

1. Postea manifestavit se iterum [a] Jesus discipulis [1]) ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic: a) c. 20, 19. 26.

2. ἦσαν ὁμοῦ σίμων πέτρος, καὶ θωμᾶς, ὁ λεγόμενος δίδυμος, καὶ ναθαναὴλ, ὁ ἀπὸ κανᾶ τῆς γαλιλαίας, καὶ οἱ τοῦ ζεβεδαίȣ, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.

2. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanaël, qui erat a Cana Galilaeae, et filii Zebedaei, et alii ex discipulis ejus duo.

3. λέγει αὐτοῖς σίμων πέτρος· ὑπάγω ἁλιεύειν. λέγȣσιν αὐτῷ· ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς σὺν σοί. ἐξῆλθον, καὶ † ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον εὐθὺς, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐπίασαν οὐδέν.

3. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim; et illa nocte nihil prendiderunt.

4. πρωΐας δὲ ἤδη γενομένης ἔςη ὁ ἰησοῦς εἰς τὸν αἰγιαλόν· οὐ μέντοι ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι ἰησοῦς ἐςι.

4. Mane autem facto, stetit Jesus in littore; non tamen cognoverunt [a] discipuli, quia Jesus est. a) c. 20, 14.

5. λέγει † οὖν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς· παιδία, μή τι προσφάγιον ἔχετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· οὔ.

5. Dixit ergo eis Jesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non.

6. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· † βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίȣ τὸ δίκτυον, καὶ εὑρήσετε. ἔβαλον οὖν, καὶ οὐκ ἔτι αὐτὸ ἑλκῦσαι ἴσχυσαν ἀπὸ τοῦ πλήθȣς τῶν ἰχθύων.

6. Dicit [2]) eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo; et jam non valebant illud trahere prae multitudine [a] piscium. a) Luc. 5, 6.

7. λέγει οὖν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος, ὃν ἠγάπα ὁ ἰησὃς, τῷ πέτρῳ· ὁ κύριός ἐςι. σίμων οὖν πέτρος, ἀκȣ́σας, ὅτι ὁ κύριός ἐςι, τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο· ἦν γὰρ γυμνός· καὶ ἔβαλεν ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν.

7. Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat [a] Jesus, Petro: Dominus est! Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus), et misit se in mare. a) c. 13, 23.

8. οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ τῷ πλοιαρίῳ ἦλθον (ȣ̓ γὰρ ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τῆς γῆς, ἀλλ' ὡς ἀπὸ πηχῶν διακοσίων), σύροντες τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων.

8. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis): trahentes rete piscium.

---

v. 31. Ed. omn. Er. St. ὁ ἰησȣς. — v. 1. Ed. omn. Er. omitt. τοις μαθηταις. — v. 3. Ed. omn. Er. St. ἀνεβησαν. — v. 5. Ed. omn. Er. omitt. οὐν. — v. 6. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. βαλλετε.

1) 1590. omitt. discipulis. 2) 1590. dixit.

9. ὡς ȣ̓̃ν ἀπέβησαν εἰς τὴν γῆν, βλέπȣσιν ἀνθρακιὰν κειμένην, καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον, καὶ ἄρτον.

10. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς· ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὀψαρίων, ὧν ἐπιάσατε νῦν.

11. ἀνέβη σίμων πέτρος, καὶ εἵλκυσε τὸ δίκτυον ἐπὶ τῆς γῆς, μεϛὸν ἰχθύων μεγάλων ἑκατὸν πεντηκοντατριῶν. καὶ τοσȣ́των ὄντων, ȣ̓κ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον.

12. λέγει αὐτοῖς ὁ ἰησȣ̃ς· δεῦτε, ἀριϛήσατε. ȣ̓δεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐτόν· σὺ τίς εἶ; εἰδότες, ὅτι ὁ κύριός ἐϛιν.

13. ἔρχεται † ȣ̓̃ν ὁ ἰησȣ̃ς, καὶ λαμβάνει τὸν ἄρτον, καὶ δίδωσιν αὐτοῖς, καὶ τὸ ὀψάριον ὁμοίως.

14. τȣ̃το ἤδη τρίτον ἐφανερώθη ὁ ἰησȣ̃ς τοῖς μαθηταῖς αὐτȣ̃, ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν.

15. ὅτε ȣ̓̃ν ἠρίϛησαν, λέγει τῷ σίμωνι πέτρῳ ὁ ἰησȣ̃ς· σίμων † ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλεῖον τȣ́των; λέγει αὐτῷ· ναὶ, κύριε· σὺ οἶδας, ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· βόσκε τὰ ἀρνία μȣ.

16. λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· σίμων † ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με; λέγει αὐτῷ· ναὶ, κύριε· σὺ οἶδας, ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· ποίμαινε τὰ πρόβατά μȣ.

17. λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον· σίμων † ἰωνᾶ, φιλεῖς με; ἐλυπήθη ὁ πέτρος, ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον· φιλεῖς με; καὶ εἶπεν αὐτῷ· κύριε, σὺ πάντα οἶδας· σὺ γινώσκεις, ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· βόσκε τὰ πρόβατά μȣ.

18. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι· ὅτε ἦς νεώτερος, ἐζώννυες σεαυτὸν, καὶ περιεπάτεις, ὅπȣ ἤθελες; ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖς τὰς χεῖράς σȣ, καὶ ἄλλος σε ζώσει, καὶ οἴσει, ὅπȣ οὐ θέλεις.

9. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem.

10. Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.

11. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete.

12. Dicit eis Jesus: Venite, prandete! Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes, quia Dominus est.

13. Et venit Jesus, et accipit [1]) panem, et dat eis, et piscem similiter [a]).

a) Act. 10, 41.

14. Hoc jam tertio [a]) manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis.

a) c. 20, 19. 26.

15. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Ioannis! diligis me plus his [a])? Dicit ei: Etiam, Domine! tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos [b]) meos!

a) Matth. 26, 33.
b) c. 10, 3. 11.

16. Dicit ei iterum: Simon Ioannis! diligis me? Ait illi: Etiam, Domine! tu scis, quia amo te. Dicit ei [2]): Pasce agnos meos!

17. Dicit ei tertio: Simon Ioannis! amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio: Amas me? et dixit ei: Domine! tu omnia nosti [a]); tu scis, quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas!

a) c. 2, 25.

18. Amen, amen dico tibi: Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas, ubi volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet, quo tu non vis [a]).

a) c. 13, 36.

---

v. 13. ȣ̓̃ν omitt. Gb. — v. 15. Ed. omn. Er. *ἰωαννα.* — v. 16. et 17. Ed. omn. Er. *ἰωαννα.*

1) 1590. accepit panem, et dabat eis. 2) 1590. add. iterum.

19. τοῦτο δὲ εἶπε, σημαίνων, ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, λέγει αὐτῷ· ἀκολούθει μοι.

20. ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν, ὃν ἠγάπα ὁ ἰησοῦς, ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε· κύριε, τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε;

21. τοῦτον ἰδὼν ὁ πέτρος, λέγει τῷ ἰησοῦ· κύριε, οὗτος δὲ τί;

22. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; σὺ ἀκολούθει μοι.

23. ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος οὗτος εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει. καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει· ἀλλ', ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν, ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ;

24. οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς, ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας ταῦτα. καὶ οἴδαμεν, ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ.

25. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, ὅσα ἐποίησεν ὁ ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. †

19. Hoc autem dixit, significans, qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me!

20. Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in coena super pectus ejus, et dixit: Domine, quis est, qui tradet te[a])? a) c. 13, 23. 25.

21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid?

22. Dicit[1]) ei Jesus: Sic eum volo manere, donec veniam[a]), quid ad te? tu me sequere! a) c. 14, 3.

23. Exiit[2]) sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus: Non moritur. sed: Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te?

24. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit haec; et scimus, quia verum est testimonium ejus[a]). a) c. 19, 35.

25. Sunt autem et alia multa[a]), quae fecit Jesus; quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. a) c. 20, 30.

v. 25. *αμην* add. C. St. et Mt.

1) 1590. dixit. 2) 1590. 1593. add. ergo.

ACTUS APOSTOLORUM.

Cap. I.

1. *Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν,*

2. *ἄχρι ἧς ἡμέρας, ἐντειλάμενος*

1. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile[a]), quae coepit Jesus facere et docere a) Luc. 1, 3.

2. usque in diem, qua praecipiens[a])

τοῖς ἀποςόλοις διὰ πνεύματος ἁγίȣ, ὃȣς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη·

3. οἷς καὶ παρέςησεν ἑαυτὸν ζῶντα, μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δἰ ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.

4. καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἀπὸ ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μȣ·

5. ὅτι ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

6. οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες· κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιςάνεις τὴν βασιλείαν τῷ ἰσραήλ;

7. εἶπε δὲ πρὸς αὐτȣ́ς· ȣ̓χ ὑμῶν ἐςι, γνῶναι χρόνȣς ἢ καιρȣ̀ς, ȣ̔̀ς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξȣσίᾳ.

8. ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίȣ πνεύματος ἐφ᾽ ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε ἱερȣσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἰȣδαίᾳ, καὶ σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτȣ τῆς γῆς.

9. καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη· καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

10. καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν ȣ̓ρανὸν, πορευομένȣ αὐτȣ̃, καὶ ἰδȣ̀, ἄνδρες δύο παρειςήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῆτι λευκῇ,

11. οἳ καὶ εἶπον· ἄνδρες γαλιλαῖοι, τί ἑςήκατε, ἐμβλέποντες εἰς τὸν ȣ̓ρανόν; ȣ̔͂τος ὁ ἰησȣ̃ς, ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν ȣ̓ρανὸν, ȣ̔́τως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν ȣ̓ρανόν.

12. τότε ὑπέςρεψαν εἰς ἱερȣσαλὴμ ἀπὸ ὄρȣς, τοῦ καλȣμένȣ ἐλαιῶνος, ὅ

Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est; a) Matth. 28, 19. Joh. 20, 21.

3. quibus et praebuit se ipsum vivum post passionem suam in multis argumentis [a], per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei. a) Joh. 21, 14.

4. Et convescens, praecepit eis, ab Jerosolymis ne discederent [a], sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis [b], inquit, per os meum; a) Luc. 24, 49. b) Joh. 14, 16.

5. quia Ioannes quidem baptizavit aqua [a], vos autem baptizabimini Spiritu sancto [b] non post multos hos dies. a) Matth. 3, 11. b) c. 2, 4.

6. Igitur, qui convenerant, interrogabant eum, dicentes: Domine! si in tempore hoc restitues regnum Israel [a]? a) Luc. 24, 21.

7. Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel momenta [a], quae Pater posuit in sua potestate; a) Matth. 24, 36.

8. sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judaea, et Samaria, et usque ad ultimum terrae [a]. a) Rom. 10, 18.

9. Et cum haec dixisset, videntibus illis, elevatus est; et nubes [a] suscepit eum ab oculis eorum. a) Luc. 24, 51.

10. Cumque intuerentur in coelum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis,

11. qui et dixerunt: Viri Galilaei, quid statis aspicientes in coelum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet [a], quemadmodum vidistis eum euntem in coelum. a) Luc. 21, 27. Ebr. 9, 28.

12. Tunc reversi sunt Jerosolymam, a monte, qui vocatur Oliveti, qui est

ἐςὶν ἐγγὺς ἱερȣσαλὴμ, σαββάτȣ ἔχον ὁδόν.

juxta Jerusalem, sabbati habens iter.

13. καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον, ȣ̂ ἦσαν καταμένοντες ὅ τε πέτρος καὶ ἰάκωβος, καὶ ἰωάννης καὶ ἀνδρέας, φίλιππος καὶ θωμᾶς, βαρθολομαῖος καὶ ματθαῖος, ἰάκωβος ἀλφαίȣ καὶ σίμων, ὁ ζηλωτὴς, καὶ ἰȣ́δας ἰακώβȣ.

13. Et cum introissent in coenaculum, ascenderunt, ubi manebant [a] Petrus et Ioannes, Jacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomaeus et Matthaeus, Jacobus Alphaei, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi.

a) Matth. 10, 2–4.

14. οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ † καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ, καὶ μαρίᾳ, τῇ μητρὶ τοῦ ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus [a] ejus.

a) Marc. 6, 3.

15. καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναςὰς πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, εἶπεν (ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπιτοαυτὸ ὡς ἑκατὸν εἴκοσι)·

15. In diebus illis exsurgens Petrus in medio fratrum dixit (erat autem turba hominum simul, fere centum viginti):

16. ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ ςόματος δαυῒδ περὶ ἰούδα, τοῦ γενομένȣ ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσι τὸν ἰησοῦν·

16. Viri fratres! oportet impleri Scripturam [a], quam praedixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum;

a) Joh. 13, 18.

17. ὅτι κατηριθμημένος ἦν † σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης.

17. Qui connumeratus [a] erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus.

a) Luc. 6, 16.

18. (ȣ̂τος μὲν ȣ̂ν ἐκτήσατο χωρίον ἐκ † μισθȣ̂ τῆς ἀδικίας· καὶ πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκησε μέσος· καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτȣ̂.

18. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, et suspensus [a] crepuit medius; et diffusa sunt omnia viscera ejus.

a) Matth. 27, 5. sqq.

19. καὶ γνωςὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικȣ̂σιν ἱερȣσαλὴμ, ὥςε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, ἀκελδαμὰ, τȣτέςι, χωρίον αἵματος.)

19. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita, ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, ager sanguinis.

20. γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτȣ̂ ἔρημος, καὶ μὴ ἔςω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. καὶ· τὴν ἐπισκοπὴν αὐτȣ̂ λάβοι ἕτερος.

20. Scriptum est enim in libro Psalmorum: „Fiat commoratio eorum deserta, et non sit, qui inhabitet in ea:" et, „Episcopatum ejus accipiat alter [a]."

a) Ps. 68, 26. 108, 8.

21. δεῖ † οὖν † τῶν συνελθόντων

21. Oportet ergo ex his viris, qui

---

v. 14. και τη δεησει omitt. Gb. — v. 17. Gb. ἐν ἡμιν. — v. 18. Ed. omn. Er. et St. τȣ μισθȣ. — v. 21. Ed. 1. Er. omitt. οὐν. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. omitt. των. —

ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' † ἡμᾶς ὁ κύριος ἰησοῦς,

22. ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας, ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.

23. καὶ ἔστησαν δύο, ἰωσὴφ, τὸν καλούμενον βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη ἰοῦστος, καὶ ματθίαν.

24. καὶ προσευξάμενοι εἶπον· σὺ, κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον, † ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων † τῶν δύο ἕνα,

25. λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη ἰούδας, πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.

26. καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν· καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ ματθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων.

nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit et exivit inter nos Dominus Jesus [a)], a) Joh. 15, 27.

22. Incipiens a baptismate Ioannis usque in diem, qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.

23. Et statuerunt duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam.

24. Et orantes dixerunt: Tu, Domine! qui corda nosti omnium, ostende, quem elegeris ex his duobus unum,

25. accipere locum ministerii hujus et Apostolatus, de quo praevaricatus est Judas, ut abiret in locum suum.

26. Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis.

Cap. II.

1. Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν † ἐπιτοαυτό.

2. καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι.

3. καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

4. καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

5. ἦσαν δὲ ἐν ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

1. Et cum [1]) complerentur dies Pentecostes, erant omnes [a)] pariter in eodem loco; a) c. 1, 14.

2. et factus est repente de coelo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit [a)] totam domum, ubi erant sedentes. a) c. 4, 31.

3. Et apparuerunt illis dispertitae linguae tamquam ignis [a)], seditque supra singulos eorum. a) Matth. 3, 11.

4. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et coeperunt loqui variis linguis [a)], prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.
a) c. 10, 46. 11, 15. 19, 6. Marc. 16, 17. 1 Cor. 12, 10.

5. Erant autem in Jerusalem habitantes Judaei, viri religiosi ex omni natione, quae sub coelo est.

---

v. 21. ''' Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμας. — v. 24. St. ἐκ τουτων των δυο ἑνα, ὁν ἐξελεξω. — '' Ed. omn. Er. omitt. των. — v. 1. Gb. ἐπι το αὐτο.

1) 1590. dum.

6. γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη· ὅτι ἤκουον, εἷς ἕκαστος, τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν.

7. ἐξίσταντο δὲ † πάντες καὶ ἐθαύμαζον, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· οὐκ ἰδοὺ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες γαλιλαῖοι;

8. καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν, ἕκαστος, τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν, ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν;

9. πάρθοι, καὶ μῆδοι, καὶ ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν μεσοποταμίαν, ἰουδαίαν τε καὶ καππαδοκίαν, πόντον καὶ τὴν ἀσίαν,

10. φρυγίαν τε καὶ παμφυλίαν, αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς † λιβύης, τῆς κατὰ κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ῥωμαῖοι, ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι,

11. κρῆτες καὶ ἄραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ.

12. ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι;

13. ἕτεροι δὲ † χλευάζοντες ἔλεγον· ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί.

14. σταθεὶς δὲ πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα, ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγξατο αὐτοῖς· ἄνδρες ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες ἱερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου.

15. οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας·

16. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ † τοῦ προφήτου ἰωήλ·

17. καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ θεὸς, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ

6. Facta autem hac voce, convenit multitudo, et mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.

7. Stupebant autem omnes, et mirabantur, dicentes: Nonne ecce! omnes isti, qui loquuntur, Galilaei[a)] sunt?

a) Marc. 14, 70.

8. Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus?

9. Parthi, et Medi, et Aelamitae, et qui habitant Mesopotamiam, Judaeam, et Cappadociam, Pontum, et Asiam,

10. Phrygiam, et Pamphyliam, Aegyptum, et partes Libyae, quae est circa Cyrenen, et advenae Romani,

11. Judaei quoque, et Proselyti, Cretes, et Arabes; audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

12. Stupebant autem omnes, et mirabantur ad invicem, dicentes: Quidnam vult hoc esse?

13. Alii autem irridentes dicebant: Quia musto pleni sunt isti.

14. Stans autem Petrus cum undecim levavit vocem suam, et locutus est eis: Viri Judaei, et qui habitatis Jerusalem universi! hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea.

15. Non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia;

16. sed hoc est, quod dictum est per Prophetam Joël[a)]:

a) Joel 3, 1. sqq.

17. „Et erit in novissimis diebus „(dicit Dominus), effundam de Spiritu „meo super omnem carnem[a)]; et pro„phetabunt filii vestri et filiae vestrae,

v. 7. C. et Mt. omitt. παντες. — v. 10. C. λιβυας. — v. 13. Gb. διαχλευαζοντες. — v. 16. Ed. omn. Er. omitt. του.

θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν † ἐνυπνίοις ἐνυπνιασθήσονται.

18. † καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι.

19. καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ.

20. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.

21. καὶ ἔσται, πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.

22. ἄνδρες ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· ἰησοῦν, τὸν ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις (οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε),

23. τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε,

24. ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν, κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.

25. δαυὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν· προωρώμην τὸν κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.

26. διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου· ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι.

27. ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυ-

„et juvenes vestri visiones videbunt. „et seniores vestri somnia somniabunt.

a) c. 10, 45.

18. „Et quidem super servos meos „et super ancillas meas in diebus illis „effundam de Spiritu meo, et prophe„tabunt.

19. „Et dabo prodigia in coelo sur„sum, et signa in terra deorsum, san„guinem, et ignem, et vaporem fumi.

20. „Sol convertetur in tenebras, „et luna in sanguinem, antequam ve„niat dies Domini magnus et manife„stus.

21. „Et erit: omnis, quicumque in„vocaverit nomen Domini, salvus e„rit [a]."

a) Rom. 10, 13.

22. Viri Israëlitae! audite verba haec: Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis, et signis, quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis;

23. hunc definito consilio, et praescientia [a] Dei traditum, per manus iniquorum affligentes [1]) interemistis;

a) Luc. 22, 22.

24. quem Deus suscitavit [a]), solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. a) v. 32.

25. David enim dicit in eum: „Pro„videbam Dominum in conspectu meo „semper; quoniam a dextris est mihi, „ne commovear;

26. „Propter hoc laetatum est cor „meum, et exultavit lingua mea, in„super et caro mea requiescet in spe;

27. „quoniam non derelinques ani-

---

v. 17. Ed. omn. Er. St. et Mt. ἐνύπνια. — v. 18. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. καί τοι ἐπί.

1) 1590. 92. 93. 98. affligentes. Edit. Plantinianae vero 1603. 1605. 8. 18. 29. et Lucas Brugensis: affigentes.

χήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου, ἰδεῖν διαφθοράν.

28. ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς· πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου.

29. ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐξὸν, εἰπεῖν μετὰ παῤῥησίας πρὸς ἡμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου δαυὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης.

30. προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς, ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ, † καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, τὸ κατὰ σάρκα ἀναστῆσαι τὸν χριστὸν,

31. † προϊδὼν ἐλάλησε περὶ † τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ, ὅτι οὐκ † ἐγκατελήφθη † ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.

32. τοῦτον τὸν ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ θεὸς, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες.

33. τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν † τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

34. οὐ γὰρ δαυὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς· λέγει δὲ αὐτός· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου,

35. ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

36. ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσραὴλ, ὅτι † καὶ κύριον † καὶ χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

37. ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἶπόν τε πρὸς τὸν πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· τί † ποιήσομεν, ἄνδρες ἀδελφοί;

„mam meam in inferno, nec dabis san-„ctum tuum videre corruptionem.

28. „Notas mihi fecisti vias vitae, „et replebis me jucunditate cum facie „tua [a]." a) Ps. 15, 8. sqq.

29. Viri fratres! liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus est, et sepultus [1]); et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem [a]. a) 3 Reg. 2, 10.

30. Propheta igitur cum esset, et sciret, quia jurejurando jurasset illi Deus „de fructu lumbi ejus sedere super „sedem ejus [a];" a) 2 Reg 7, 12. Ps. 88, 4. sqq.

31. providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.

32. Hunc Jesum resuscitavit [a] Deus, cujus omnes nos testes sumus. a) c. 4, 33.

33. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione [a] Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc [2]), quem vos videtis et auditis. a) c. 1, 4. Luc. 24, 49. Joh. 16, 7.

34. Non enim David ascendit in coelum; dixit autem ipse: „Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis,

35. „donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum [a]." a) Ps. 109, 1.

36. Certissime sciat ergo omnis domus Israël, quia et Dominum eum, et Christum [a] fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. a) Joh. 5, 31.

37. His autem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum, et ad reliquos Apostolos: Quid faciemus [a], viri fratres? a) Joh. 16, 30.

---

v. 30. C. Mt. et St. το" κατα σαρκα ἀναστησειν τον χριστον, καθισαι ἐπι του θρονου αὐτου. Ed. 1. Er. et Gb. καθισαι ἐπι του θρονου αὐτου, omiss. το κατα σαρκα ἀναστησαι τον χριστον. — v. 31. Ed. 1. Er. προιδως. Ed. 3. 4. 5. Er. προειδως. — "Ed. omn. Er. add. μεν. — '''C. ἐγκατελειφθη. St. Mt. et Gb. κατελειφθη. — '''' ἡ ψυχη αὐτου omitt. Gb. — v. 33. St. του πνευμ. του ἁγιου. — v. 36. και omitt. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. — "Gb. και κυριον αὐτον και χριστον ὁ θεος κ. τ. λ. — v. 37. Ed. 3. 4. 5. Er. et St. ποιησωμεν.

1) 1590. add. est. 2) 1590. effudit hoc donum, quod.

38. πέτρος † δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαςος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριςοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίȣ πνεύματος.

39. ὑμῖν γάρ ἐςιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακρὰν, ὅσȣς ἂν προσκαλέσηται κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν.

40. ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρετο, καὶ παρεκάλει, λέγων· σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης.

41. οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι.

42. ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποςόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτȣ, καὶ ταῖς προσευχαῖς.

43. ἐγένετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος· πολλά τε τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποςόλων † ἐγίνετο.

44. πάντες δὲ οἱ † πιςεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά.

45. καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε.

46. καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας,

47. αἰνοῦντες τὸν θεὸν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. ὁ δὲ κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ.

38. Petrus vero ad illos: Poenitentiam [a] (inquit) agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum; et accipietis donum Spiritus sancti [b]. a) Matth. 3, 2. Luc. 24, 47. b) c. 19, 6.

39. Vobis enim est repromissio, et filiis vestris, et omnibus, qui longe sunt [a], quoscumque advocaverit Dominus Deus noster. a) c. 10, 47.

40. Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, et exhortabatur eos, dicens: Salvamini a generatione ista prava!

41. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt; et appositae sunt in die illa animae circiter tria millia [a]. a) v. 47.

42. Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus.

43. Fiebat autem omni animae timor; multa quoque prodigia et signa per Apostolos in Jerusalem fiebant, et metus erat magnus in universis.

44. Omnes etiam, qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia.

45. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat.

46. Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis [a], a) c. 4, 32. sqq.

47. collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem [a]. Dominus autem augebat [b], qui salvi fierent quotidie in idipsum. a) c. 5, 13. b) c. 4, 4. 6, 7. Matth. 13, 31. sqq.

v. 38. δε omitt. Ed. omn. Er. — v. 43. Ed. omn. Er. ἐγενετο. — v. 44. C. πιςευσαντες.

Cap. III.

1. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ πέτρος καὶ ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, τὴν † ἐννάτην.

1. Petrus autem et Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam.

2. καί τις ἀνὴρ, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτȣ̃ ὑπάρχων, ἐβαϛάζετο, ὃν ἐτίθȣν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τȣ̃ ἱερȣ̃, τὴν λεγομένην ὡραίαν, τȣ̃ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερόν.

2. Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suae, bajulabatur; quem ponebant quotidie ad portam templi, quae dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.

3. ὃς ἰδὼν πέτρον καὶ ἰωάννην, μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην † λαβεῖν.

3. Is cum vidisset Petrum et Ioannem incipientes introire in templum, rogabat, ut eleemosynam acciperet.

4. ἀτενίσας δὲ πέτρος εἰς αὐτὸν σὺν τῷ ἰωάννῃ, εἶπε· βλέψον εἰς ἡμᾶς.

4. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: Respice in nos!

5. ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν.

5. At ille intendebat in eos, sperans, se aliquid accepturum ab eis.

6. εἶπε δὲ πέτρος· ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι· ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριϛοῦ, τοῦ ναζωραίȣ, ἐγεῖραι καὶ περιπάτει.

6. Petrus autem dixit: Argentum et aurum non est mihi; quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Jesu Christi Nazareni [a]) surge, et ambula!

a) c. 4, 10. 9, 34.

7. καὶ † πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρε· παραχρῆμα δὲ ἐϛερεώθησαν αὐτȣ̃ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά.

7. Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum et protinus consolidatae sunt bases ejus et plantae [a]).

a) c. 14, 8. sq.

8. καὶ ἐξαλλόμενος ἔϛη, καὶ περιεπάτει· καὶ εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν, περιπατῶν καὶ ἁλλόμενος, καὶ αἰνῶν τὸν θεόν.

8. Et exiliens stetit, et ambulabat; et intravit cum illis in templum ambulans, et exiliens, et laudans Deum.

9. καὶ εἶδεν αὐτὸν πᾶς ὁ λαὸς περιπατȣ̃ντα καὶ αἰνȣ̃ντα τὸν θεόν.

9. Et vidit omnis populus eum ambulantem, et laudantem Deum.

10. ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὸν, ὅτι ȣ̃τος ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος ἐπὶ τῇ ὡραίᾳ πύλῃ τȣ̃ ἱερȣ̃· καὶ ἐπλήσθησαν θάμβȣς καὶ ἐκϛάσεως ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐτῷ.

10. Cognoscebant autem illum, quod ipse erat, qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi; et impleti sunt stupore et extasi in eo, quod contigerat illi.

11. κρατȣ̃ντος δὲ † τȣ̃ ἰαθέντος χωλȣ̃ τὸν πέτρον καὶ ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτȣ̀ς πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ

11. Cum teneret [1]) autem Petrum et Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos, ad porticum, quae appellatur

v. 1. Mt. ἐνατην. — v. 3. C. St. et Mt. omitt. λαβειν. — v. 7. Ed. omn. Er. κρατησας. — v. 11. Mt. et Gb. pro τȣ ἰαθεντος χωλȣ legunt αὐτȣ. —

1) 1590. cum viderent.

ϛοᾷ τῇ καλȣμένῃ † σολομῶνος, ἔκθαμβοι.

12. ἰδὼν δὲ πέτρος ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λαόν· ἄνδρες ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τȣ́τῳ; ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τȣ̃ περιπατεῖν αὐτόν;

13. ὁ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτȣ̃ ἰησȣ̃ν, ὃν ὑμεῖς † παρεδώκατε, καὶ ἠρνήσασθε αὐτὸν κατὰ πρόσωπον πιλάτȣ, κρίναντος ἐκείνȣ ἀπολύειν.

14. ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ᾐτήσασθε, ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν·

15. τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν.

16. καὶ ἐπὶ τῇ πίϛει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦτον, ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐϛερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ἡ πίϛις, ἡ δἰ αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν.

17. καὶ νῦν, ἀδελφοὶ, οἶδα, ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν.

18. ὁ δὲ θεὸς, ἃ προκατήγγειλε διὰ ϛόματος πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν χριϛὸν, ἐπλήρωσεν † οὕτως.

19. μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιϛρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας, ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπȣ τοῦ κυρίȣ,

20. καὶ ἀποϛείλῃ τὸν † προκεχειρισμένον ὑμῖν ἰησοῦν χριϛὸν,

21. ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταϛάσεως πάντων,

Salomonis [a)], stupentes. a) c. 5, 12. 3 Reg. 6, 3. Joh. 10, 23.

12. Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israëlitae! quid miramini in hoc? aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare?

13. Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, et negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti [a)]; a) Luc. 23, 20.

14. vos autem sanctum et justum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis;

15. Auctorem vero vitae [a)] interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis [b)], cujus nos testes sumus.
a) Joh. 10, 10. 28. 11, 25. b) c. 2, 23. sqq. 36.

16. Et in fide nominis ejus, hunc, quem vos vidistis et nostis, confirmavit nomen ejus; et fides [a)], quae per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. a) Matth. 8, 13.

17. Et nunc, fratres! scio, quia per ignorantiam [a)] fecistis, sicut et principes vestri; a) 1 Cor. 2, 8.

18. Deus autem, quae [1)] praenunciavit per os omnium Prophetarum [a)], pati Christum suum, sic implevit.
a) Luc. 24, 44.

19. Poenitemini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra [a)];
a) c. 2, 38. 17, 30. 31.

20. ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini, et miserit eum, qui praedicatus est vobis, Jesum Christum [a)], a) Joh. 14, 23.

21. quem oportet quidem coelum suscipere usque in tempora restitutio-

v. 11. " St. σολομωντος. — v. 13. Mt. et Gb. ὑμεις μεν. — v. 18. St. Mt. et Gb. ουτω. — v. 20. Ed. omn. Er. προκεκηρυγμενον.

1) 1593. 98. C. R. 1592. quæ 1590. 92. qui.

ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ ϛόματος † πάντων ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος.

nis omnium, quae locutus est Deus per os sanctorum suorum a seculo Prophetarum.

22. μωσῆς μὲν † γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν· ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναϛήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς.

22. Moyses quidem dixit: „Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, „tanquam me; ipsum audietis juxta omnia, quaecumque locutus fuerit vobis.

23. ἔϛαι δὲ, πᾶσα ψυχὴ, ἥ τις † ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτȣ ἐκείνȣ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ.

23. „Erit autem: omnis anima, „quae non audierit Prophetam illum, „exterminabitur de plebe [a)]."

a) Deut. 18, 15. Act. 7, 37.

24. καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ σαμȣὴλ καὶ τῶν καθεξῆς, ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ † κατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας.

24. Et omnes Prophetae a Samuel, et deinceps, qui locuti sunt, annunciaverunt dies istos.

25. ὑμεῖς ἐϛε † υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο ὁ θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς ἀβραάμ· καὶ † ἐν τῷ σπέρματί σȣ † ἐνευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

25. Vos estis filii Prophetarum [a)], et testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham: „Et in semine tuo benedicentur omnes „familiae terrae [b)]."

a) Rom. 3, 2.
b) Gen. 22, 18.

26. ὑμῖν πρῶτον ὁ θεὸς, ἀναϛήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ † ἰησοῦν, ἀπέϛειλεν αὐτὸν, εὐλογοῦντα ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀποϛρέφειν ἕκαϛον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

26. Vobis primum [a)] Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis; ut convertat se unusquisque a nequitia sua.

a) c. 13, 46.

C a p. IV.

1. Λαλȣντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαὸν, ἐπέϛησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ ϛρατηγὸς τȣ ἱερȣ, καὶ οἱ σαδδȣκαῖοι,

1. Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, et magistratus templi, et Sadducaei,

2. διαπονȣμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτȣς τὸν λαὸν, καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ ἰησȣ τὴν ἀνάϛασιν † τὴν ἐκ νεκρῶν.

2. dolentes [a)], quod docerent populum, et annunciarent in Jesum [1]) resurrectionem ex mortuis;

a) c. 5, 33. 1 Cor. 1, 23.

3. καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεντο εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον· ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη.

3. et injecerunt in eos manus, et posuerunt eos in custodiam in crastinum; erat enim jam vespera.

---

v. 21. C. et Mt. παντων των ἁγιων. Gb. των ἁγιων omiss. παντων. — v. 22. γαρ omitt. Gb. — v. 23. C. et Mt. ἐαν. — v. 24. St. προκατηγγειλαν. — v. 25. Gb. οἱ υἱοι. — " ἐν omitt. St. — "' Ed. omn. Er. ἐυλογηθησονται. — v. 26. ἰησουν omitt. Gb. — v. 2. C. et Mt. των νεκρων.

1) 1590. 92. in Jesum. 1593. in Jesu.

4. πολλοὶ δὲ τῶν ἀκȣσάντων τὸν λόγον ἐπίϛευσαν· καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χιλιάδες πέντε.

4. Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt; et factus est numerus virorum quinque millia [a].

a) c. 2, 41. 47.

5. ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον, συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ † πρεσβυτέρȣς καὶ γραμματεῖς εἰς ἱερȣσαλὴμ,

5. Factum est autem in crastinum, ut congregarentur Principes eorum, et Seniores, et Scribae in Jerusalem;

6. καὶ ἄνναν, τὸν ἀρχιερέα, καὶ καϊάφαν, καὶ ἰωάννην, καὶ ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι ἦσαν ἐκ γένȣς ἀρχιερατικοῦ.

6. et Annas princeps Sacerdotum, et Caiphas, et Ioannes, et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali [a];

a) Luc. 3, 2.

7. καὶ ϛήσαντες αὐτοὺς ἐν † μέσῳ, ἐπυνθάνοντο· ἐν ποίᾳ δυνάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τȣ͂το ὑμεῖς;

7. et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos?

8. τότε πέτρος, πλησθεὶς πνεύματος ἁγίȣ, εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς· ἄρχοντες τȣ͂ λαȣ͂, καὶ πρεσβύτεροι τȣ͂ ἰσραήλ·

8. Tunc repletus Spiritu sancto [a] Petrus, dixit ad eos: Principes populi, et Seniores, audite!

a) Matth. 10, 19.

9. εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπȣ ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωϛαι·

9. Si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est,

10. γνωϛὸν ἔϛω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριϛοῦ, τοῦ ναζωραίȣ, ὃν ὑμεῖς ἐϛαυρώσατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέϛηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής.

10. notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israël: quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni [a], quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus.

a) c. 3, 6.

11. οὗτός ἐϛιν ὁ λίθος, ὁ ἐξȣθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν, τῶν οἰκοδομέντων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας.

11. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli [a];

a) Matth. 21, 42.

12. καὶ οὐκ ἔϛιν ἐν ἄλλῳ † ȣ̓δενὶ ἡ σωτηρία· † ȣ̓͂τε γὰρ ὄνομά ἐϛιν ἕτερον † ὑπὸ τὸν ȣ̓ρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.

12. et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri [a].

a) Joh. 3, 36. 14, 6. 17, 3.

13. θεωρȣ͂ντες δὲ τὴν τȣ͂ πέτρȣ παῤῥησίαν καὶ ἰωάννȣ, καὶ καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον, ἐπεγίνωσκόν τε αὐτȣ̀ς, ὅτι σὺν τῷ ἰησȣ͂ ἦσαν.

13. Videntes autem Petri constantiam et Ioannis, comperto, quod homines essent sine litteris, et idiotae, admirabantur, et cognoscebant eos, quoniam cum Jesu fuerant;

14. τὸν δὲ ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς ἑϛῶτα, τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν.

14. hominem quoque videntes stantem cum eis [a], qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.

a) c. 3, 8. sqq.

---

v. 5. Mt. τȣς πρεσβ. — v. 7. Ed. omn. Er. St. τῳ μεσῳ. — v. 12. C. add. ἐν. — " C. ȣ̓δεν γαρ ὀνομα ἑτερον ἐϛι. — "' ὑπο τον ȣ̓ρανον omitt. Ed. 1. 2. 3. Er.

15. κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίȣ ἀπελθεῖν, συνέβαλον πρὸς ἀλλήλȣς,

16. λέγοντες· τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τȣ́τοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωςὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικȣ̃σιν ἱερȣσαλὴμ φανερὸν, καὶ ȣ̓ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι.

17. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαὸν, ἀπειλῇ † ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς, μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τȣ́τῳ μηδενὶ † ἀνθρώπων.

18. καὶ καλέσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς, τὸ καθόλȣ μὴ φθέγγεσθαι, μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ.

19. ὁ δὲ πέτρος καὶ ἰωάννης ἀποκριθέντες πρὸς αὐτȣ̀ς, εἶπον· εἰ δίκαιόν ἐςιν ἐνώπιον τȣ̃ θεȣ̃, ὑμῶν ἀκȣ́ειν μᾶλλον ἢ τȣ̃ θεȣ̃, κρίνατε.

20. οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς, ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν.

21. οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτοὺς, μηδὲν εὑρίσκοντες, τὸ πῶς † κολάσωνται αὐτȣ̀ς, διὰ τὸν λαόν· ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι.

22. ἐτῶν γὰρ ἦν πλειόνων τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως.

23. ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίȣς, καὶ ἀπήγγειλαν, ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶπον.

24. οἱ δὲ ἀκȣ́σαντες, ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ εἶπον· δέσποτα, σὺ ὁ θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·

25. ὁ διὰ ςόματος δαυῒδ, † παιδός σȣ, εἰπών· ἱνατί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;

15. Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere; et conferebant ad invicem,

16. dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Jerusalem; manifestum est, et non possumus negare[a]. a) c. 5, 38. sqq.

17. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis[a], ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. a) c. 5, 40.

18. Et vocantes eos, denunciaverunt, ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu.

19. Petrus vero et Ioannes respondentes, dixerunt ad eos: Si justum est in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate[a]! a) c. 5, 29.

20. Non enim possumus, quae vidimus, et audivimus, non loqui.

21. At illi comminantes dimiserunt eos; non invenientes, quomodo punirent eos, propter populum, quia omnes clarificabant[a] id, quod factum fuerat in eo, quod acciderat. a) c. 5, 26.

22. Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat signum istud sanitatis.

23. Dimissi autem venerunt ad suos[a]; et annunciaverunt eis, quanta ad eos principes Sacerdotum et Seniores dixissent. a) c. 1, 13.

24. Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, et dixerunt: Domine! tu es, qui fecisti coelum et terram, mare et omnia, quae in eis sunt;

25. qui spiritu Sancto per os Patris nostri David, pueri tui, dixisti: „Quare fremuerunt Gentes, et populi meditati sunt inania?

v. 17. Mt. ἀπειλησομεθα. — "C. ἀνθρωπῳ. — v. 21. C. et Mt. κολασονται. — v. 25. C. et St. add. τȣ.

26. παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ.

26. „Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum, adversus „Dominum, et adversus Christum e„jus [a].“ a) Ps. 2, 1.

27. συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας † ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου, ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, ἡρώδης τε καὶ πόντιος πιλάτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς ἰσραὴλ,

27. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti [a], Herodes et Pontius Pilatus cum Gentibus et populis Israël, a) c. 2, 36.

28. ποιῆσαι, ὅσα ἡ χείρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι.

28. facere, quae manus tua et consilium tuum decreverunt fieri [a]. a) c. 3, 18.

29. καὶ τὰ νῦν, κύριε, ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου, μετὰ παῤῥησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου,

29. Et nunc, Domine! respice in minas eorum, et da servis tuis cum omni fiducia [a] loqui verbum tuum, a) Eph. 6, 19.

30. ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε † εἰς ἴασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου, ἰησοῦ.

30. in eo, quod manum tuam extendas ad sanitates, et signa, et prodigia fieri per nomen sancti Filii tui Jesu [a]. a) Marc. 16, 17.

31. καὶ δεηθέντων αὐτῶν, ἐσαλεύθη ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι· καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μετὰ παῤῥησίας.

31. Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati; et repleti sunt omnes Spiritu sancto [a], et loquebantur verbum Dei cum fiducia. a) c. 2, 1. 4.

32. τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά.

32. Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una; nec quisquam eorum, quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia [a]. a) c. 2, 44. sqq.

33. καὶ μεγάλῃ δυνάμει ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἰησοῦ †, χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς.

33. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri; et gratia magna erat in omnibus illis.

34. οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων,

34. Neque enim quisquam egens erat inter illos; quotquot enim possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes [a] afferebant pretia eorum, quae vendebant, a) c. 2, 45. Luc. 12, 33.

35. καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν.

35. et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat.

36. ἰωσῆς δὲ, ὁ ἐπικληθεὶς βαρ-

36. Joseph autem, qui cognomina-

v. 27. St. et Gb. add. ἐν τῃ πολει ταυτῃ. — v. 30. C. omitt. σε. — v. 33. C. add. χριστου.

νάβας † ὑπὸ τῶν ἀποςόλων, ὅ ἐςι † μεθερμηνευόμενον, υἱὸς παρακλήσεως, λευΐτης, κύπριος τῷ γένει,

tus est Barnabas [a] ab Apostolis (quod est interpretatum Filius consolationis), Levites, Cyprius genere, a) c. 9, 27.

37. *ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποςόλων.*

37. cum haberet agrum, vendidit eum, et attulit pretium, et posuit ante pedes Apostolorum.

Cap. V.

1. *Ἀνὴρ δέ τις, ἀνανίας ὀνόματι, σὺν † σαπφείρῃ, τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἐπώλησε κτῆμα,*

1. Vir autem quidam nomine Ananias, cum Sapphira uxore sua, vendidit agrum,

2. *καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς, συνειδυίας καὶ τῆς γυναικός αὐτοῦ· καὶ ἐνέγκας μέρος τι, παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποςόλων ἔθηκεν.*

2. et fraudavit de pretio agri, conscia uxore sua; et afferens partem quamdam, ad pedes Apostolorum posuit [a].

a) c. 4, 35.

3. *εἶπε δὲ πέτρος· ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σε, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι † ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίε;*

3. Dixit autem Petrus [1]): Anania! cur tentavit satanas [a] cor tuum, mentiri te Spiritui sancto [b], et fraudare de pretio agri?

a) Joh. 8, 44. b) c. 4, 31.

4. *ἐχὶ μένον σοὶ † ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξεσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθε ἐν τῇ καρδίᾳ σε τὸ πρᾶγμα τἔτο; ἐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ.*

4. Nonne manens tibi manebat, et venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo.

5. *ἀκούων δὲ † ὁ ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε· καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.*

5. Audiens autem Ananias haec verba, cecidit et exspiravit. Et factus est timor magnus super omnes, qui audierunt.

6. *ἀναςάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέςειλαν αὐτὸν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν.*

6. Surgentes autem juvenes amoverunt eum, et efferentes sepelierunt.

7. *ἐγένετο δὲ ὡς ὡρῶν τριῶν διάςημα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονὸς, εἰσῆλθεν.*

7. Factum est autem quasi horarum trium spatium, et uxor ipsius, nesciens, quod factum fuerat, introivit.

8. *ἀπεκρίθη δὲ αὐτῇ ὁ πέτρος· εἰπέ μοι, εἰ τοσούτε τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; ἡ δὲ εἶπε· ναὶ, τοσούτε.*

8. Dixit autem ei Petrus: Dic mihi, mulier! si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: Etiam tanti.

9. *ὁ δὲ πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν, πειράσαι τὸ*

9. Petrus autem ad eam: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum [a]

v. 36. Ed. 1. Er. *ἀπο.* — "Ed. omn. Er. omitt. *μεθερμ.* — v. 1. Mt. *σαπφειρᾳ.* — v. 3. Ed. omn. Er. add. *σε.* — v. 4. Ed. 4. 5. Er. *ἐμεινε.* — v. 5. *ὁ* omitt. Ed. omn. Er. St.

1) 1590. add. ad Ananiam.

πνεῦμα κυρίου; ἰδού, οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου, ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε.

10. ἔπεσε δὲ παραχρῆμα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν· εἰσελθόντες δὲ οἱ νεανίσκοι εὗρον αὐτὴν νεκρὰν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς.

11. καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.

12. διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων † ἐγίνετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλά· καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ στοᾷ † σολομῶνος.

13. τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα, κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός.

14. μᾶλλον δὲ † προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν·

15. ὥστε κατὰ τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ τιθέναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραββάτων, ἵνα, ἐρχομένου πέτρου, κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν.

16. συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς ἱερουσαλὴμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες.

17. ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ, ἡ οὖσα αἵρεσις τῶν σαδδουκαίων, ἐπλήσθησαν ζήλου.

18. καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ.

19. ἄγγελος δὲ κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλακῆς· ἐξαγαγών τε αὐτοὺς, εἶπε·

Domini? Ecce! pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, et efferent te. a) v. 3.

10. Confestim cecidit ante pedes ejus, et exspiravit. Intrantes autem juvenes invenerunt illam mortuam, et extulerunt, et sepelierunt ad virum suum.

11. Et factus est timor magnus in universa ecclesia, et in omnes, qui audierunt haec.

12. Per manus autem Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis [a]; a) c. 3, 11.

13. caeterorum autem nemo audebat se conjunger illis; sed magnificabat [a] eos populus. a) c. 2, 47.

14. Magis autem augebatur [a] credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum, a) c. 2, 47.

15. ita, ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis [a]. a) c. 19, 12.

16. Concurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes aegros et vexatos a spiritibus immundis [a]; qui curabantur omnes. a) c. 8, 7.

17. Exsurgens autem princeps Sacerdotum, et omnes, qui cum illo erant (quae est haeresis Sadducaeorum [a]) repleti sunt zelo; a) c. 4, 1.

18. et injecerunt manus in Apostolos, et posuerunt eos in custodia publica.

19. Angelus [a] autem Domini per noctem aperiens januas carceris, et educens eos, dixit: a) c. 12, 7. 16, 26. 27, 23. Hebr. 1, 14.

---

v. 12. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. *ἐγενετο.* — '' St. *σολομωντος.* — v. 14. Ed. omn. Er. *προσετιθοντο·*

20. πορεύεσθε, καὶ ϛαθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης.

20. Ite, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitae hujus.

21. ἀκȣ́σαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκον. παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον καὶ πᾶσαν τὴν γερȣσίαν τῶν υἱῶν ἰσραὴλ, καὶ ἀπέϛειλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀχθῆναι αὐτούς.

21. Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum, et docebant. Adveniens autem princeps Sacerdotum, et qui cum eo erant, convocaverunt concilium, et omnes Seniores filiorum Israël; et miserunt ad carcerem, ut adducerentur.

22. οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι, ȣ̓χ εὗρον αὐτȣ̀ς ἐν τῇ φυλακῇ· ἀναϛρέψαντες † δὲ ἀπήγγειλαν,

22. Cum autem venissent ministri, et aperto carcere non invenissent illos, reversi nunciaverunt,

23. λέγοντες· ὅτι τὸ μὲν δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον † ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας † ἑϛῶτας πρὸ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες δὲ, ἔσω οὐδένα εὕρομεν.

23. dicentes: Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, et custodes stantes ante januas; aperientes autem, neminem intus invenimus.

24. ὡς δὲ ἤκȣσαν τȣ̀ς λόγȣς τȣ́τȣς, ὅ τε † ἱερεὺς καὶ ὁ ϛρατηγὸς τȣ͂ ἱερȣ͂ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διηπόρȣν περὶ αὐτῶν, τί ἂν γένοιτο τȣ͂το.

24. Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi et principes Sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret.

25. παραγενόμενος δέ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς †· ὅτι ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες, οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἑϛῶτες καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν.

25. Adveniens autem quidam nunciavit eis: Quia ecce! viri, quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, et docentes populum.

26. τότε ἀπελθὼν ὁ ϛρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἤγαγεν αὐτοὺς, οὐ μετὰ βίας· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαὸν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν.

26. Tunc abiit magistratus cum ministris, et adduxit illos sine vi; timebant enim populum, ne lapidarentur [a].

a) c. 4, 21.

27. ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔϛησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς,

27. Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio; et interrogavit eos princeps Sacerdotum,

28. λέγων· ȣ̓ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν ὑμῖν, μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τȣ́τῳ; καὶ ἰδȣ̀, πεπληρώκατε τὴν ἱερȣσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν· καὶ βȣ́λεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' † ἡμᾶς τὸ αἷμα τȣ͂ ἀνθρώπȣ τȣ́τȣ.

28. dicens: Praecipiendo praecepimus vobis, ne doceretis in nomine isto [a]; et ecce! replestis Jerusalem doctrina vestra; et vultis inducere super nos sanguinem [b] hominis istius.

a) c. 4, 18. b) Matth. 27, 25.

29. ἀποκριθεὶς δὲ † ὁ πέτρος καὶ οἱ ἀπόϛολοι, εἶπον· πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις.

29. Respondens autem Petrus et Apostoli, dixerunt: Obedire oportet Deo magis, quam hominibus [a]. a) c. 4, 19.

---

v. 22. Ed. 2. Er. omitt. δε. — v. 23. C. ἐπι. — "Ed. omn. Er. ἐξω ἑϛωτας. — v. 24. C. ἀρχιερευς. — v. 25. C. et St. add. λεγων. — v. 28. St. ὑμας. — v. 29. C. et Mt. omitt. ὁ.

30. ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἤγειρεν ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλȣ.

30. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno;

31. τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν τῷ ἰσραὴλ, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

31. hunc principem et salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israëli, et remissionem peccatorum [a].

a) c. 2, 32. 38.

32. καὶ ἡμεῖς ἐσμεν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.

32. Et nos sumus testes horum verborum et Spiritus sanctus [a], quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.

a) Joh. 15, 26.

33. οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο, καὶ ἐβȣλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς.

33. Haec cum audissent, dissecabantur, et cogitabant interficere illos.

34. ἀναςὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ φαρισαῖος, ὀνόματι γαμαλιὴλ, νομοδιδάσκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσεν, ἔξω βραχύ τι τοὺς ἀποςόλȣς ποιῆσαι.

34. Surgens autem quidam in concilio Pharisaeus, nomine Gamaliel [a], legisdoctor honorabilis universae plebi, jussit foras ad breve homines fieri,

a) c. 22, 3.

35. εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· ἄνδρες ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τȣ́τοις, τί μέλλετε πράσσειν.

35. dixitque ad illos: Viri Israëlitae! attendite vobis super hominibus istis, quid acturi sitis;

36. πρὸ γὰρ τȣ́των τῶν ἡμερῶν ἀνέςη θευδᾶς, λέγων, εἶναί τινα ἑαυτὸν †, ᾧ † προσεκολλήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὡσεὶ τετρακοσίων· ὃς ἀνῃρέθη, καὶ πάντες, ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διελύθησαν, καὶ ἐγένοντο εἰς ȣ̓δέν.

36. ante hos enim dies extitit Theodas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occisus est; et omnes, qui credebant ei, dissipati sunt et redacti ad nihilum.

37. μετὰ τοῦτον ἀνέςη ἰȣ́δας, ὁ γαλιλαῖος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέςησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες, ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν.

37. Post hunc extitit Judas Galilaeus [a] in diebus professionis, et avertit populum post se, et ipse periit; et omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.

a) c. 21, 38.

38. καὶ τανῦν λέγω ὑμῖν· ἀπόςητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι, ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βȣλὴ † αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται·

38. Et nunc itaque dico vobis, discedite ab hominibus istis, et sinite illos; quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur [a];

a) Matth. 15, 13.

39. εἰ δὲ ἐκ θεοῦ ἐςιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό· μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε.

39. si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud [a]; ne forte et Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi.

a) Ps. 2, 1. sqq.

---

v. 36. C. et St. add. *μεγαν*. — " C. Ed. 1. Er. St. et Mt. *προσεκληθη*. — v. 38. Ed. omn. Er. omitt. *αυτη*.

40. ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ, καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, † δείραντες παρήγγειλαν, μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς.

40. Et convocantes Apostolos, caesis [a] denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu [b], et dimiserunt eos. a) Matth. 10, 17. b) c. 4, 18.

41. οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο, χαίροντες, ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, † ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος † αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι.

41. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati [a]. a) Matth. 5, 10–12. 2 Cor. 4, 8–10.

42. πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ᾽ οἶκον οὐκ † ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι ἰησοῦν, τὸν χριστόν.

42. Omni autem die non cessabant, in templo et circa domos docentes, et evangelizantes Christum Jesum.

C a p. VI.

1. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις † πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν.

1. In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Graecorum adversus Hebraeos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduae eorum.

2. † προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· οὐκ ἀρεστόν ἐστιν, ἡμᾶς, καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις.

2. Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum dixerunt: Non est aequum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis;

3. ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοὶ, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.

3. considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus;

4. ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.

4. nos vero orationi, et ministerio verbi instantes erimus.

5. καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἁγίου, καὶ φίλιππον, καὶ πρόχορον, καὶ νικάνορα, καὶ τίμωνα, καὶ παρμενᾶν, καὶ νικόλαον, προσήλυτον ἀντιοχέα·

5. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide, et Spiritu sancto, et Philippum [a], et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum advenam Antiochenum. a) c. 8, 5. 26. 21, 8.

6. οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων· καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

6. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum; et orantes imposuerunt eis manus [a]. a) c. 13, 3.

7. καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ηὔξανε, καὶ

7. Et verbum Domini crescebat, et

---

v. 40. C. δηραντες. — — v. 41. C. ὁτι κατηξιωθησαν, ὑπερ του ὀνοματος του ἰησου ἀτιμασθηναι. — "Gb. omitt. αὐτου. — v. 42. C. ἐπαυσαντο. — v. 1. Ed. omn. Er. πληθυνουντων. — v. 2. Ed. 3. Er. προκαλεσαμενοι.

ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν ἱερȣσαλὴμ σφόδρα· πολύς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκȣον τῇ πίϛει.

8. ϛέφανος δὲ, πλήρης † πίϛεως καὶ δυνάμεως, ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ.

9. ἀνέϛησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς, τῆς λεγομένης λιβερτίνων, καὶ κυρηναίων, καὶ ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ κιλικίας καὶ ἀσίας, συζητοῦντες τῷ ϛεφάνῳ.

10. καὶ ȣ̓κ ἴσχυον ἀντιϛῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι, ᾧ ἐλάλει.

11. τότε ὑπέβαλον ἄνδρας, λέγοντας· ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς μωϋσῆν καὶ τὸν θεόν.

12. συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρȣς καὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπιϛάντες συνήρπασαν αὐτὸν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον.

13. ἔϛησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγοντας· ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα † βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπȣ τοῦ ἁγίȣ † καὶ τοῦ νόμȣ.

14. ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτȣ̃ λέγοντος, ὅτι † ἰησȣ̃ς ὁ ναζωραῖος ȣ̃τος καταλύσει τὸν τόπον τȣ̃τον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη, ἃ παρέδωκεν ὑμῖν μωϋσῆς.

15. καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ † καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτȣ̃ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλȣ.

multiplicabatur numerus discipulorum in Jerusalem valde [a]; multa etiam turba Sacerdotum obediebat fidei. a) c. 2, 47.

8. Stephanus autem plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo.

9. Surrexerunt autem quidam de synagoga, quae appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum, qui erant a Cilicia, et Asia, disputantes cum Stephano;

10. et non poterant resistere sapientiae, et Spiritui, qui loquebatur [a].

a) Luc. 21, 15.

11. Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiae in Moysen, et in Deum [a]. a) Matth. 26, 60. sq.

12. Commoverunt itaque plebem, et Seniores, et Scribas; et concurrentes rapuerunt eum, et adduxerunt in concilium;

13. et statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum, et legem;

14. audivimus enim eum dicentem: Quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum, et mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.

15. Et intuentes eum omnes, qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tamquam faciem Angeli [a].

a) Matth. 13, 43.

CAP. VII.

1. Εἶπε δὲ ὁ ἀρχιερεύς· εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει;

2. ὁ δὲ ἔφη· ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκȣ́σατε. ὁ θεὸς τῆς δόξης

1. Dixit autem princeps Sacerdotum: Si haec ita se [1]) habent?

2. Qui ait: Viri fratres, et patres, audite: Deus gloriae apparuit patri no-

v. 8. Gb. *χαριτος*. — v. 13. *βλασφημα* omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. et St. *ἁγιȣ τουτου*. — v. 14. Ed. omn. Er. add. *ὁ*. — v. 15. Ed. omn. Er. *καθιζομενοι*.

1) 1590. haberent.

ὤφθη τῷ πατρὶ † ἡμῶν ἀβραὰμ, ὄντι ἐν τῇ μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν χαῤῥὰν,

3. καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω.

4. τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν χαῤῥάν. † κἀκεῖθεν, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, † μετῴκησεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε.

5. καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός· καὶ ἐπηγγείλατο, † αὐτῷ δοῦναι εἰς κατάσχεσιν αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου.

6. ἐλάλησε δὲ οὕτως ὁ θεός· ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ καὶ κακώσουσιν ἔτη τετρακόσια.

7. καὶ τὸ ἔθνος, ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἶπεν ὁ θεός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

8. καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς· καὶ † οὕτως ἐγέννησε τὸν ἰσαὰκ, καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ· καὶ ὁ ἰσαὰκ τὸν ἰακὼβ, καὶ ὁ ἰακὼβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας.

9. καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν ἰωσὴφ, ἀπέδοντο εἰς αἴγυπτον· καὶ ἦν ὁ θεὸς μεθ' αὐτοῦ.

10. καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον φαραὼ, βασιλέως αἰγύπτου· καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' αἴγυπτον καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ.

11. ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν αἰγύπτου καὶ χαναὰν, καὶ θλίψις

stro Abrahae, cum esset in Mesopotamia, prius, quam moraretur in Charan,

3. et dixit ad illum: „Exi de terra „tua, et de cognatione tua, et veni in „terram, quam monstravero tibi a)."

a) Gen. 12, 1. sqq.

4. Tunc exiit de terra Chaldaeorum, et habitavit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis a).

a) Gen. 12, 5.

5. Et non dedit illi haereditatem in ea, nec passum pedis; sed repromisit dare illi eam in possessionem, et semini ejus post ipsum, cum non haberet filium a).

a) Gen. 13, 15. 15, 18.

6. Locutus est autem ei Deus: „Quia „erit semen 1) ejus accola in terra alie„na, et servituti eos subjicient, et ma„le tractabunt eos annis quadringentis.

7. „Et gentem, cui servierint, ju„dicabo ego, dixit Dominus, et post „haec exibunt, et servient mihi in lo„co isto a)."

a) Gen. 15, 13. sq. Exod. 3, 12.

8. Et dedit illi testamentum circumcisionis a); et sic genuit Isaac, et circumcidit eum die octavo b); et Isaac 2) Jacob; et Jacob duodecim Patriarchas.

a) Gen. 17, 10. sqq. b) Gen. 21, 4.

9. Et Patriarchae aemulantes, Joseph vendiderunt in Aegyptum a); et erat Deus cum eo;

a) Gen. 37.

10. a) et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus; et dedit ei gratiam et sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegypti, et constituit eum praepositum super Aegyptum, et super omnem domum suam.

a) v. 10–15. Gen. 39–46.

11. Venit autem fames in universam Aegyptum et Chanaan, et tribula-

v. 2. Ed. 1. Er. ὑμων. — v. 4. C. και ἐκειθεν. — " St. Mt. et Gb. μετῳκισεν. — v. 5. C. et Mt. δουναι αὐτῳ. — v. 8. Ed. omn. Er. ουτος. —

1) 1590. semen tuum. 2) 1590. add. et.

μεγάλη· καὶ οὐχ εὕρισκον χορτάσματα οἱ πατέρες ἡμῶν.

12. *ἀκούσας δὲ ἰακὼβ ὄντα σῖτα ἐν αἰγύπτῳ, ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον.*

13. *καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνωρίσθη ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ φανερὸν ἐγένετο † τῷ φαραὼ τὸ γένος τοῦ ἰωσήφ.*

14. *ἀποστείλας δὲ ἰωσὴφ μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ ἰακὼβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν † ἐν ψυχαῖς ἑβδομηκονταπέντε †.*

15. *κατέβη δὲ ἰακὼβ εἰς αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν.*

16. *καὶ μετετέθησαν εἰς συχὲμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, † ᾧ ὠνήσατο ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν † ἐμμὸρ, τοῦ συχέμ.*

17. *καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἧς ὤμοσεν ὁ θεὸς τῷ ἀβραὰμ, ηὔξησεν ὁ λαὸς, καὶ ἐπληθύνθη ἐν αἰγύπτῳ,*

18. *ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ † ᾔδει τὸν ἰωσήφ.*

19. *οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι.*

20. *ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη μωσῆς, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ θεῷ· ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός. †*

21. *ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ φαραὼ, καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν.*

22. *καὶ ἐπαιδεύθη μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ αἰγυπτίων· ἦν δὲ δυνατὸς † ἐν ἔργοις καὶ ἐν λόγοις.*

tio magna; et non inveniebant cibos patres nostri.

12. Cum audisset autem Jacob esse frumentum in Aegypto, misit patres nostros primum;

13. et in secundo cognitus est Joseph a fratribus suis, et manifestatum est Pharaoni genus ejus.

14. Mittens autem Joseph accersivit Jacob patrem suum, et omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque.

15. Et descendit Jacob in Aegyptum, et defunctus est ipse, et patres nostri.

16. Et translati sunt in Sichem, et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filii Sichem [a]. a) Gen. 33, 18. sq. Exod. 13, 19.

17. [a] Cum autem appropinquaret tempus promissionis, quam confessus erat Deus Abrahae, crevit populus, et multiplicatus est in Aegypto,

a) v. 17–29. Exod. 1, 2.

18. quoadusque surrexit alius rex in Aegypto, qui non sciebat Joseph.

19. Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne vivificarentur.

20. Eodem tempore natus est Moyses, et fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui.

21. Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, et nutrivit eum sibi in filium.

22. Et eruditus est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, et erat potens in verbis et in operibus suis.

---

v. 13. C. omitt. *τῳ.* — v. 14. C. et St. add. *αὐτȣ.* — "C. *ἐν ἑβδομηκοντα πεντε ψυχαις.* — v. 16. Ed. omn. Er. St. et Mt. *ὁ.* — "Ed. omn. Er. *ἐμορ.* — v. 18. C. *ἤδη.* — v. 20. C. add. *αὐτȣ.* — v. 22. C. *ἐν λογοις και ἐργοις αὐτȣ.* St. *ἐν λογοις και ἐν ἐργοις.* Gb. *ἐν λογοις και ἐν ἐργοις αὐτȣ.* Mt. *ἐν λογοις και ἐργοις.*

23. ὡς δὲ ἐπληρῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος, ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῦ, ἐπισκέψασθαι τὺς ἀδελφὺς αὐτῦ, τὺς υἱὺς ἰσραήλ.

24. καὶ ἰδών τινα ἀδικύμενον, ἠμύνατο, καὶ ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ καταπονυμένῳ, πατάξας τὸν αἰγύπτιον.

25. ἐνόμιζε δὲ, συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν· οἱ δὲ οὐ συνῆκαν.

26. τῇ † τε ἐπιύσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ συνήλασεν αὐτὺς εἰς εἰρήνην, εἰπών· ἄνδρες, ἀδελφοί ἐςε ὑμεῖς· ἱνατί ἀδικεῖτε ἀλλήλυς;

27. ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον ἀπώσατο αὐτὸν, εἰπών· τίς σε κατέςησεν ἄρχοντα καὶ δικαςὴν ἐφ' † ἡμᾶς;

28. μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν αἰγύπτιον;

29. ἔφυγε δὲ μωϋσῆς ἐν τῷ λόγῳ τύτῳ, καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ † μαδιὰμ, ὗ ἐγέννησεν υἱὺς δύο.

30. καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρυς σινᾶ ἄγγελος κυρίυ ἐν φλογὶ πυρὸς βάτυ.

31. ὁ δὲ μωϋσῆς ἰδὼν, † ἐθαύμαζε τὸ ὅραμα· προσερχομένυ δὲ αὐτοῦ κατανοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ κυρίυ πρὸς αὐτόν·

32. ἐγὼ ὁ θεὸς τῶν πατέρων συ, ὁ θεὸς ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ. ἔντρομος δὲ γενόμενος μωϋσῆς ὐκ ἐτόλμα κατανοῆσαι.

33. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ κύριος· λῦσον τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν συ· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ ἕςηκας, γῆ ἁγία ἐςίν.

23. Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus, ut visitaret fratres suos filios Israël.

24. Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum; et fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat, percusso Aegyptio.

25. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis; at illi non intellexerunt.

26. Sequenti vero die apparuit illis litigantibus; et reconciliabat eos in pace, dicens: Viri! fratres estis, ut quid nocetis alterutrum?

27. Qui autem injuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens: Quis te constituit principem et judicem super nos?

28. Numquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium?

29. Fugit autem Moyses in verbo isto; et factus est advena in terra Madian, ubi generavit filios duos.

30. [a] Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flammae rubi.

a) v. 30-34. Exod. 3, 4.

31. Moyses autem videns, admiratus est visum, et accedente illo, ut consideraret, facta est ad eum vox Domini, dicens:

32. Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob. Tremefactus autem Moyses, non audebat considerare.

33. Dixit autem illi Dominus: Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim, in quo stas, terra sancta est.

---

v. 26. Gb. τῃ δε. — v. 27. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμας. — v. 29. Ed. 3. 4. 5. Er. et St. μαδιαν. — v. 31. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. ἐθαυμασε.

34. ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου, τοῦ ἐν αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ ςεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην, ἐξελέσθαι αὐτούς. καὶ νῦν δεῦρο, † ἀποςελῶ σε εἰς αἴγυπτον.

34. Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Aegypto, et gemitum eorum audivi, et descendi liberare eos; et nunc veni, et mittam te in Aegyptum.

35. τοῦτον τὸν μωϋσῆν, ὃν ἠρνήσαντο, εἰπόντες· τίς σε κατέςησεν ἄρχοντα καὶ δικαςήν; τοῦτον ὁ θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέςειλεν ἐν χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ.

35. Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes a): Quis te constituit principem et judicem? hunc Deus principem et redemptorem misit, cum manu Angeli, qui apparuit illi in rubo.

a) Exod. 2, 14.

36. οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς, ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα ἐν γῇ † αἰγύπτῳ, καὶ ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔτη τεσσαράκοντα.

36. Hic eduxit illos, faciens prodigia et signa in terra Aegypti, et in rubro mari, et in deserto annis quadraginta a). a) Exod. 7–17.

37. οὗτός ἐςιν ὁ μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς ἰσραήλ· προφήτην ὑμῖν ἀναςήσει κύριος, ὁ θεὸς † ὑμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· † αὐτοῦ ἀκούσεσθε.

37. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israël: „Prophetam suscitabit vobis „Deus de fratribus vestris, tamquam „me; ipsum audietis." a) a) c. 3, 22. Deut. 18, 15.

38. οὗτός ἐςιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ τοῦ ἀγγέλου, τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο † λόγια ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν·

38. Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum patribus nostris; qui accepit verba vitae dare nobis a), a) Exod. 19, 16. sqq.

39. ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ' ἀπώσαντο, καὶ ἐςράφησαν † ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς αἴγυπτον,

39. a) cui noluerunt obedire patres nostri; sed repulerunt, et aversi sunt cordibus suis in Aegyptum,

a) v. 39–41. Exod. 32.

40. εἰπόντες τῷ ἀαρών· ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν, τί γέγονεν αὐτῷ.

40. dicentes ad Aaron: „Fac nobis „deos, qui praecedant nos; Moyses „enim hic [1]), qui eduxit nos de terra „Aegypti, nescimus, quid factum sit „ei."

41. καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν.

41. Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostiam simulacro, et laetabantur in operibus manuum suarum.

42. ἔςρεψε δὲ ὁ θεὸς, καὶ παρέ-

42. Convertit autem Deus, et tra-

---

v. 34. Ed. omn. Er. add. *και.* — v. 36. Ed. omn. Er. *ἐν τῃ αἰγυπτῳ.* Mt. *αἰγυπτου.* — v. 37. *ὑμων* omitt. Gb. — " C. omitt. *αὐτου ἀκουσεσθε.* — v. 38. Ed. omn. Er. *λογον ζωντα.* — v. 39. Ed. omn. Er. et Mt. *τῃ καρδιᾳ αὐτων.*

1) 1590. Moysi enim huic.

δωκεν αὐτοὺς, λατρεύειν τῇ ςρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν· μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος ἰσραήλ;

43. καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ μολὸχ καὶ τὸ ἄςρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν † ῥεμφὰν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε, προσκυνεῖν αὐτοῖς· καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα βαβυλῶνος.

44. ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν † ἐν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ μωϋσῇ, ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον, ὃν ἑωράκει·

45. ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ ἰησοῦ ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὧν ἔξωσεν ὁ θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμερῶν δαϋίδ·

46. ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ᾐτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ θεῷ ἰακώβ.

47. σολομῶν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον.

48. ἀλλ᾽ οὐχ ὁ ὕψιςος ἐν χειροποιήτοις † ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει·

49. ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι (λέγει κύριος); ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;

50. οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα;

51. σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς.

52. τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίω-

didit eos servire militiae coeli, sicut scriptum est in libro Prophetarum: „Numquid victimas et [1]) hostias obtulistis mihi annis quadraginta in „deserto, domus Israël?

43. „Et suscepistis tabernaculum „Moloch, et sidus Dei vestri Rempham, „figuras, quas fecistis, adorare eas. „Et transferam vos trans [2]) Babylo„nem" [a]). a) Amos 5, 25.

44. Tabernaculum testimonii fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus, loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam, quam viderat [a]). a) Exod. 25, 40.

45. Quod et induxerunt, suscipientes patres nostri cum Jesu in possessionem Gentium [a]), quas expulit Deus a facie patrum nostrorum, usque in diebus David, a) Jos. 3, 14. sqq.

46. qui invenit gratiam ante Deum, et petiit, ut inveniret tabernaculum Deo Jacob [a]). a) 2 Reg. 7, 2. sqq.

47. Salomon autem aedificavit illi domum.

48. „Sed non Excelsus in manu„factis habitat" [a]), sicut [3]) Propheta dicit: a) c. 17, 24. 3 Reg. 8, 27.

49. „Coelum mihi sedes est; terra „autem scabellum pedum meorum. „Quam domum aedificabitis mihi, dicit „Dominus? aut quis locus requietio„nis meae est?

50. „Nonne manus mea fecit haec „omnia?" [a]) a) Jes. 66, 1. 2.

51. Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus! vos semper Spiritui sancto resistitis; sicut patres vestri, ita et vos.

52. Quem Prophetarum non sunt

---

v. 43. C. ῥεφαν. — v. 44. Ed. omn. Er. et Mt. omitt. ἐν. — v. 48. ναοις omitt. Gb.

1) 1590. aut hostias. 2) 1592. 93. trans Babylonem. 1590. in Babylonem. 3) 1590. per Prophetam.

ξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίȣ, οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς γεγένησθε·

53. οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ ȣ̓κ ἐφυλάξατε.

54. ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ᾽ αὐτόν.

55. ὑπάρχων δὲ πλήρης πνεύματος ἁγίȣ, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν θεοῦ καὶ ἰησοῦν, ἑςῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ.

56. καὶ εἶπεν· ἰδȣ̀, θεωρῶ τȣ̀ς ȣ̓ρανȣ̀ς ἀνεῳγμένȣς, καὶ τὸν υἱὸν τȣ̃ ἀνθρώπȣ, ἐκ δεξιῶν ἑςῶτα τȣ̃ θεȣ̃.

57. κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ᾽ αὐτόν.

58. καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλȣν· καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια † αὐτῶν παρὰ τȣ̀ς πόδας νεανίȣ, † καλȣμένȣ σαύλȣ.

59. καὶ ἐλιθοβόλȣν τὸν ςέφανον, ἐπικαλȣμενον καὶ λέγοντα· κύριε ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μȣ.

60. θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· κύριε, μὴ ςήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. καὶ τȣ̃το εἰπὼν, ἐκοιμήθη. σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ.

persecuti patres vestri? Et occiderunt [a] eos, qui praenunciabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores et homicidae fuistis. a) Matth. 23, 34 sqq.

53. Qui accepistis legem in dispositione Angelorum [a], et non custodistis. a) Gal. 3, 19.

54. Audientes autem haec dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in eum.

55. Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in coelum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris [1]) Dei, et ait: Ecce! video coelos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei.

56. Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, et impetum fecerunt unanimiter in eum;

57. et ejicientes eum extra civitatem lapidabant; et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus [a]. a) c. 22, 20.

58. Et lapidabant [a]) Stephanum invocantem, et dicentem: Domine Jesu, suscipe spiritum meum! a) Deut. 17, 7.

59. Positis autem genibus, clamavit voce magna, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum [a])! Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino. Saulus autem erat consentiens neci ejus. a) Matth. 5, 44.

Cap. VIII.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐν ἱεροσολύμοις· πάντες † τε διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς ἰȣδαίας καὶ σαμαρείας, πλὴν τῶν ἀποςόλων.

1. Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quae erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judaeae et Samariae praeter Apostolos.

---

v. 58. Ed. omn. Er. et Mt. omitt. αὐτων. — " C. add. τȣ. — v. 1. Ed. 1. Er. C. δȣ.

1) 1590. add. virtutis.

2. συνεκόμισαν δὲ τὸν ςέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ᾽ αὐτῷ.

2. Curaverunt autem Stephanum viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum.

3. σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκȣς εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας παρεδίδȣ εἰς φυλακήν.

3. Saulus autem devastabat Ecclesiam [a] per domos intrans, et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. a) c. 9, 1. 22, 4.

4. οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διῆλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον.

4. Igitur, qui dispersi erant, pertransibant, evangelizantes verbum Dei [a]. a) c. 11, 19.

5. φίλιππος δὲ, κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς σαμαρείας, ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν χριςόν.

5. Philippus [a] autem descendens in civitatem Samariae, praedicabat illis Christum. a) c. 6, 5.

6. προσεῖχόν τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τȣ̃ φιλίππȣ ὁμοθυμαδὸν, ἐν τῷ ἀκȣ́ειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει.

6. Intendebant autem turbae his, quae a Philippo dicebantur, unanimiter audientes, et videntes signa, quae faciebat.

7. πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα † φωνῇ μεγάλῃ, ἐξήρχετο· πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν.

7. Multi enim eorum, qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant [a]; a) c. 5, 16.

8. multi autem paralytici et claudi curati sunt [a]. a) c. 3, 7. 14, 8.

8. καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

9. ἀνὴρ δέ τις, ὀνόματι σίμων, προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει, μαγεύων καὶ ἐξιςῶν τὸ ἔθνος τῆς σαμαρείας, λέγων, εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν.

9. Factum est ergo gaudium magnum in illa civitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante fuerat in civitate magus, seducens gentem Samariae, dicens, se esse aliquem magnum [a]. [1]) a) c. 13, 6. 19, 19.

10. ᾧ προσεῖχον † πάντες ἀπὸ μικρȣ̃ ἕως μεγάλȣ, λέγοντες· οὗτός ἐςιν ἡ δύναμις τȣ̃ θεȣ̃, ἡ † μεγάλη.

10. Cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quae vocatur magna!

11. προσεῖχον δὲ αὐτῷ διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξεςακέναι αὐτούς.

11. Attendebant autem eum; propter quod multo tempore magiis [2]) suis dementasset eos.

12. ὅτε δὲ ἐπίςευσαν τῷ φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τȣ̃ θεȣ̃ καὶ τȣ̃ ὀνόματος † ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες.

12. Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres;

13. ὁ δὲ σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίςευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν

13. tunc Simon et ipse credidit; et cum baptizatus esset, adhaerebat Phi-

v. 7. Ed. omn. Er. et St. *μεγαλη φωνη*. — v. 10. *παντες* omitt. Ed. omn. Er. et Mt. — " Gb. add. *καλȣμενη*. — v. 12. Ed. omn. Er. et St. *τȣ ἰησȣ*.

1) 1590. 1592. 93. et editiones Plantinianæ: magnum; al. magum. 2) 1590. magicis.

τῷ φιλίππῳ· θεωρῶν τε δυνάμεις καὶ σημεῖα † μεγάλα γινόμενα, ἐξίςατο.

14. ἀκέσαντες δὲ οἱ ἐν ἱεροσολύμοις ἀπόςολοι, ὅτι δέδεκται ἡ σαμάρεια τὸν λόγον τῦ θεῦ, ἀπέςειλαν πρὸς αὐτὺς τὸν πέτρον καὶ ἰωάννην·

15. οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον.

16. οὔπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός· μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ † κυρίυ ἰησοῦ.

17. τότε ἐπετίθυν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὺς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον.

18. † θεασάμενος δὲ ὁ σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποςόλων δίδοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα,

19. λέγων· δότε κἀμοὶ τὴν ἐξυσίαν ταύτην, ἵνα, ᾧ † ἐὰν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον.

20. πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· τὸ ἀργύριόν συ σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι.

21. ὐκ ἔςι σοι μερὶς ὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τύτῳ· ἡ γὰρ καρδία συ ὐκ ἔςιν εὐθεῖα ἐνώπιον τῦ θεῦ.

22. μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας συ ταύτης, καὶ δεήθητι τῦ θεῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας συ.

23. εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα.

24. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ σίμων εἶπε· δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμῦ πρὸς τὸν κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ, ὧν εἰρήκατε.

25. οἱ μὲν οὖν διαμαρτυράμενοι,

lippo. Videns etiam signa et virtutes maximas fieri, stupens admirabatur.

14. Cum autem audissent Apostoli, qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Ioannem.

15. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum;

16. nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.

17. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum [a]. a) c. 19, 6.

18. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam,

19. dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum:

20. Pecunia tua tecum sit in perditionem; quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri [a]. a) Matth. 10, 8.

21. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto; cor enim tuum non est rectum coram Deo.

22. Poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua; et roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui;

23. in felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse.

24. Respondens autem Simon, dixit: Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum, quae dixistis.

25. Et illi quidem testificati et lo-

v. 13. St. σημεια και δυναμεις μεγαλας γινομενας. Ed. omn. Er. et Mt. δυναμεις και σημεια γινομενα, omiss. μεγαλα. — v. 16. Ed. omn. Er. χριςυ ἰησυ. — v. 18. Gb. ἰδων. — v. 19. St. et Mt. ἀν.

καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ κυρίȣ, ὑπέςρεψαν εἰς ἱερȣσαλὴμ, πολλάς τε κώμας τῶν σαμαρειτῶν εὐηγγελίσαντο.

26. ἄγγελος δὲ κυρίȣ ἐλάλησε πρὸς φίλιππον, λέγων· ἀνάςηθι καὶ πορεύȣ κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν ὁδὸν, τὴν καταβαίνȣσαν ἀπὸ ἱερȣσαλὴμ εἰς γάζαν· αὕτη ἐςὶν ἔρημος.

27. καὶ ἀναςὰς ἐπορεύθη. καὶ ἰδȣ̀, ἀνὴρ αἰθίοψ, εὐνȣ̃χος, δυνάςης κανδάκης, τῆς βασιλίσσης αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς· ὃς ἐληλύθει, προσκυνήσων εἰς ἱερȣσαλήμ.

28. ἦν τε ὑποςρέφων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην ἡσαΐαν.

29. εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ φιλίππῳ· πρόσελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ.

30. † προσδραμὼν δὲ ὁ φίλιππος ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος τὸν προφήτην ἡσαΐαν, καὶ εἶπεν· ἆρά γε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις;

31. ὁ δὲ εἶπε· πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με; παρεκάλεσέ τε τὸν φίλιππον, ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ.

32. ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς, ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ † ἀνοίγει τὸ ςόμα αὐτοῦ.

33. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

34. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ φιλίππῳ, εἶπε· δέομαί σȣ, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρȣ τινός;

35. ἀνοίξας δὲ ὁ φίλιππος τὸ ςόμα αὐτȣ̃, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν ἰησȣ̃ν.

cuti verbum Domini, redibant Jerosolymam, et multis regionibus Samaritanorum evangelizabant.

26. Angelus autem Domini locutus est ad Philippum [a], dicens: Surge, et vade contra meridianum ad viam, quae descendit ab Jerusalem in Gazam, haec est deserta.

a) v. 5.

27. Et surgens abiit. Et ecce! vir Aethiops, Eunuchus, potens Candacis reginae Aethiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem;

28. et revertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam Prophetam.

29. Dixit autem Spiritus Philippo: Accede et adjunge te ad currum istum.

30. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, et dixit: Putasne intelligis, quae legis?

31. Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogavitque Philippum, ut ascenderet, et sederet secum.

32. Locus autem Scripturae, quam legebat erat hic: „Tamquam ovis ad „occisionem ductus est, et sicut agnus „coram tondente se, sine voce, sic non „aperuit os suum.

33. „In humilitate judicium ejus „sublatum est. Generationem ejus quis „enarrabit, quoniam tolletur de terra „vita ejus [a].“

a) Jes. 53, 7.

34. Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se? an de alio aliquo?

35. Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

v. 30. C. προδραμων. — v. 32. Ed. omn. Er. ἤνοιγει.

36. ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ. καί φησιν ὁ εὐνοῦχος· ἰδοὺ, ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι;

36. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam, et ait Eunuchus: Ecce aqua! quid prohibet me baptizari [a]? a) c. 10, 47.

37. †

37. Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum Christum [a]. a) 1 Joh. 4, 15.

38. καὶ ἐκέλευσε ςῆναι τὸ ἅρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅ τε φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν.

38. Et jussit stare currum; et descenderunt uterque in aquam, Philippus, et Eunuchus, et baptizavit eum.

39. ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα κυρίȣ ἥρπασε τὸν φίλιππον· καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνȣ̃χος· ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων.

39. Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum Eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens.

40. φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς ἄζωτον· καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς καισάρειαν.

40. Philippus autem inventus est in Azoto, et pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Caesaream [a]. a) c. 21, 8.

CAP. IX.

1. Ὁ δὲ σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνȣ εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίȣ, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ,

1. [a] Saulus autem adhuc spirans minarum et caedis in discipulos Domini, accessit ad principem Sacerdotum, a) v. 1–15. 22, 5–15. 26, 9–18.

2. ᾐτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιςολὰς εἰς δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως, ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένȣς ἀγάγῃ εἰς ἱερȣσαλήμ.

2. et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas; ut si quos invenisset hujus viae viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem.

3. ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι ἐγένετο, αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ δαμασκῷ· καὶ ἐξαίφνης περιήςραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

3. Et cum iter faceret, contigit, ut appropinquaret Damasco; et subito circumfulsit eum lux de coelo;

4. καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκȣσε φωνὴν λέγȣσαν αὐτῷ· σαοὺλ, σαοὺλ, τί με διώκεις;

4. et cadens in terram audivit vocem dicentem sibi: Saule, Saule! quid me persequeris?

5. εἶπε δέ· τίς εἶ, κύριε; ὁ δὲ

5. Qui dixit: Quis es, Domine? Et

v. 37. Ed. omn. Er. et St. supplent hunc v.: *εἶπε δε ὁ φιλιππος· εἰ πιςευεις ἐξ ὁλης της καρδιας, ἔξεςιν. ἀποκριθεις δε εἰπε· πιςευω, τον υἱον τȣ θεȣ εἶναι τον ἰησȣν χριςον.*

κύριος εἶπεν· ἐγώ εἰμι ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· †

6. ἀλλὰ ἀνάστηθι, καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεταί σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν.

7. οἱ δὲ ἄνδρες, οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ, εἱστήκεισαν ἐννεοὶ, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.

8. ἠγέρθη δὲ ὁ σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνεῳγμένων τε τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἔβλεπε· χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν, εἰσήγαγον εἰς δαμασκόν.

9. καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων· καὶ οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν.

10. ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν δαμασκῷ, ὀνόματι ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος ἐν ὁράματι· ἀνανία. ὁ δὲ εἶπεν· ἰδοὺ, ἐγὼ, κύριε.

11. ὁ δὲ κύριος πρὸς αὐτόν· ἀναστὰς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην, τὴν καλουμένην εὐθεῖαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ ἰούδα σαῦλον ὀνόματι, ταρσέα· ἰδοὺ γὰρ, προσεύχεται.

12. καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα, ὀνόματι ἀνανίαν, εἰσελθόντα, καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ.

13. ἀπεκρίθη δὲ † ἀνανίας· κύριε, ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἁγίοις σου ἐν ἱερουσαλήμ.

14. καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου.

15. εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος· πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, υἱῶν τε ἰσραήλ.

ille: Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare [a].

a) c. 5, 39.

6. Et tremens ac stupens dixit: Domine! quid me vis facere?

7. Et Dominus ad eum: Surge, et ingredere civitatem, et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes.

8. Surrexit autem Saulus de terra, apertisque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum.

9. Et erat ibi tribus diebus non videns, et non manducavit, neque bibit.

10. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias; et dixit ad illum in visu Dominus: Anania! At ille ait: Ecce, ego, Domine!

11. Et Dominus ad eum: Surge, et vade in vicum, qui vocatur rectus; et quaere in domo Judae Saulum nomine Tarsensem [a]; ecce enim orat.

a) c. 21, 39.

12. (Et vidit virum, Ananiam nomine, introeuntem, et imponentem sibi manus, ut visum recipiat.)

13. Respondit autem Ananias: Domine! audivi a multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem [a];

a) v. 1. 2.

14. et hic habet potestatem a principibus Sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum.

15. Dixit autem ad eum Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus [a], et regibus [b], et filiis Israël;

a) c. 22, 21. Eph. 3, 8. b) c. 25, 24.

---

v. 5. Ed. omn. Er. et St. add.: *σκληρον σοι προς κεντρα λακτιζειν.* — v. 6. Ed. omn. Er. St. *τρεμων τε και θαμβων ειπε· κυριε, τι με θελεις ποιησαι; και ὁ κυριος προς αὐτον· ἀναστηθι.* — v. 13. St. *ὁ ἀνανιας.*

16. ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν.

16. ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati [a].

a) 2 Cor. 11, 23. sqq.

17. ἀπῆλθε δὲ ἀνανίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ ἐπιθεὶς ἐπ᾽ αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε· σαοὺλ, ἀδελφὲ, ὁ κύριος ἀπέσταλκέ με, † ἰησοῦς, ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ, ᾗ ἤρχου, ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλησθῇς πνεύματος ἁγίου.

17. Et abiit Ananias, et introivit in domum; et imponens ei manus [a], dixit: Saule frater! Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, ut videas, et implearis Spiritu sancto.

a) c. 8, 17. 28, 8.

18. καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες, ἀνέβλεψέ τε †· καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη.

18. Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tamquam squamae, et visum recepit; et surgens baptizatus est.

19. καὶ λαβὼν τροφὴν, ἐνίσχυσε. ἐγένετο δὲ † ὁ σαῦλος μετὰ τῶν † ἐν δαμασκῷ μαθητῶν ἡμέρας τινάς.

19. Et cum accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot.

20. καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν † χριστὸν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

20. Et continuo [1]) in synagogis praedicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei [a].

a) c. 8, 37.

21. ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν ἱερουσαλὴμ τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ὧδε εἰς τοῦτο † ἐληλύθει, ἵνα δεδεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς;

21. Stupebant autem omnes, qui audiebant, et dicebant: Nonne hic est, qui expugnabat in Jerusalem eos, qui invocabant nomen istud? et huc ad hoc venit [a], ut vinctos illos duceret ad principes Sacerdotum?

a) v. 1. 2.

22. † σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο, καὶ † συνέχυνε τοὺς ἰουδαίους, τοὺς κατοικοῦντας ἐν δαμασκῷ, συμβιβάζων, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ χριστός.

22. Saulus autem multo magis convalescebat, et confundebat Judaeos, qui habitabant Damasci, affirmans, quoniam hic est Christus.

23. ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι ἱκαναὶ, συνεβουλεύσαντο οἱ ἰουδαῖοι, ἀνελεῖν αὐτόν.

23. Cum autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in unum Judaei, ut eum interficerent [a].

a) 2 Cor. 11, 32.

24. ἐγνώσθη δὲ τῷ σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν· παρετήρουν τε τὰς πύλας ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως αὐτὸν ἀνέλωσι.

24. Notae autem factae sunt Saulo insidiae eorum; custodiebant autem et portas die ac nocte, ut eum interficerent.

25. λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτὸς, καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδι.

25. Accipientes autem eum discipuli [2]) nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta.

---

v. 17. Ed. omn. Er. et Mt. omitt. ἰησους. — v. 18. C. et St. add. παραχρημα. — v. 19. ὁ σαυλος omitt. Mt. et Gb. — " Mt. ὀντων ἐν. — v. 20. Gb. ἰησουν. — v. 21. Ed. omn. Er. et Mt. ἐληλυθεν. — v. 22. C. παυλος. — " C. συνεχεε.

1) 1590. ingressus in synagogas. 2) 1590. add. ejus. 1592. 93. 98. omitt. ejus.

26. παραγενόμενος δὲ † ὁ σαῦλος † ἐν ἱερȣσαλὴμ ἐπειρᾶτο, κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτὸν, μὴ πιϛεύοντες, ὅτι ἐϛὶ μαθητής.

26. Cum autem venisset in Jerusalem, tentabat se jungere discipulis, et omnes timebant eum, non credentes, quod esset discipulus.

27. βαρνάβας δὲ, ἐπιλαβόμενος αὐτὸν, ἤγαγε πρὸς τοὺς ἀποϛόλȣς, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν δαμασκῷ ἐπαῤῥησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἰησοῦ.

27. Barnabas [a)] autem apprehensum illum duxit ad Apostolos [b)]; et narravit illis, quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Jesu. a) c. 4, 36. b) Gal. 1, 18.

28. καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος † καὶ ἐκπορευόμενος ἐν ἱερȣσαλὴμ, καὶ παῤῥησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίȣ ἰησοῦ.

28. Et erat cum illis intrans et exiens in Jerusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini.

29. ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς ἑλληνιϛάς· οἱ δὲ ἐπεχείρȣν, αὐτὸν ἀνελεῖν.

29. Loquebatur quoque Gentibus, et disputabat cum Graecis; illi autem quaerebant occidere eum.

30. ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς καισάρειαν, καὶ ἐξαπέϛειλαν αὐτὸν εἰς ταρσόν.

30. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Caesaream, et dimiserunt Tarsum.

31. αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι καθ' ὅλης τῆς ἰȣδαίας καὶ γαλιλαίας καὶ σαμαρείας εἶχον εἰρήνην, οἰκοδομούμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ κυρίȣ· καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίȣ πνεύματος ἐπληθύνοντο.

31. Ecclesia quidem per totam Judaeam, et Galilaeam, et Samariam, habebat pacem, et aedificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione sancti Spiritus replebatur.

32. ἐγένετο δὲ, πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τȣ̀ς ἁγίȣς, τȣ̀ς κατοικȣ̃ντας † λύδδαν.

32. Factum est autem, ut Petrus, dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddae.

33. εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα, † αἰνέαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κραββάτῳ, ὃς ἦν παραλελυμένος.

33. Invenit autem ibi hominem quemdam, nomine Aeneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus.

34. καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ πέτρος· † αἰνέα, ἰᾶταί σε † ἰησοῦς, ὁ χριϛός· ἀνάϛηθι, καὶ ϛρῶσον σεαυτῷ. καὶ εὐθέως ἀνέϛη.

34. Et ait illi Petrus: Aenea, sanat [1)] te Dominus Jesus Christus; surge, et sterne tibi! et continuo surrexit [a)]. a) c. 3, 6.

35. καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικȣ̃ντες † λύδδαν, καὶ † τὸν ἀσσάρωνα, οἵτινες ἐπέϛρεψαν ἐπὶ τὸν κύριον.

35. Et viderunt eum omnes, qui habitabant Lyddae et Saronae; qui conversi sunt ad Dominum.

---

v. 26. ὁ σαυλος omitt. Gb. — ″Gb. εἰς. — v. 28. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. C. Mt. εἰς ἱερȣσαλ. omiss. και ἐκπορευομενος. — v. 32. C. λυδαν. — v. 33. Ed. omn. Er. αἰναιαν. — v. 34. Ed. omn. Er. αἰναια. — ″Ed. omn. Er. ὁ ἰησȣς χριϛος. — v. 35. C. λυδαν. — ″C. την σαρωναν. St. τον σαρωναν. Mt. et Gb. τον σαρωνα.

1) 1590. sanet.

36. ἐν ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια, ὀνόματι ταβιθὰ, ἣ διερμηνευομένη λέγεται δορκάς· αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν, ὧν ἐποίει.

36. In Joppe autem fuit quaedam discipula, nomine Tabitha, quae interpretata dicitur Dorcas. Haec erat plena operibus bonis, et eleemosynis, quas faciebat.

37. ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν· λούσαντες δὲ αὐτὴν ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ.

37. Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lavissent, posuerunt eam in coenaculo.

38. ἐγγὺς δὲ οὔσης † λύδδης τῇ ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες, ὅτι πέτρος ἐςὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέςειλαν † δύο ἄνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες, μὴ ὀκνῆσαι, διελθεῖν ἕως αὐτῶν.

38. Cum autem prope esset Lydda ad Joppen, discipuli audientes, quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes: Ne pigriteris venire usque ad nos.

39. ἀναςὰς δὲ πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς· ὃν παραγενόμενον ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερῷον· καὶ παρέςησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι, κλαίȣσαι καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει μετ᾽ αὐτῶν οὖσα ἡ δορκάς.

39. Exsurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum advenisset, duxerunt illum in coenaculum; et circumsteterunt illum omnes viduae flentes, et ostendentes ei tunicas et vestes, quas faciebat illis Dorcas.

40. ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάντας ὁ πέτρος, θεὶς τὰ γόνατα προσηύξατο· καὶ ἐπιςρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε· ταβιθὰ, ἀνάςηθι. ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ ἰδοῦσα τὸν πέτρον, ἀνεκάθισε.

40. Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit; et conversus ad corpus, dixit: Tabitha, surge[a]! At illa aperuit oculos suos; et viso Petro, resedit.

a) Marc. 5, 41.

41. δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέςησεν αὐτήν· φωνήσας δὲ τοὺς ἁγίȣς καὶ τὰς χήρας, παρέςησεν αὐτὴν ζῶσαν.

41. Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset Sanctos et viduas, assignavit eam vivam.

42. γνωςὸν δὲ ἐγένετο καθ᾽ ὅλης τῆς ἰόππης· καὶ πολλοὶ ἐπίςευσαν ἐπὶ τὸν κύριον.

42. Notum autem factum est per universam Joppen; et crediderunt multi in Domino.

43. ἐγένετο δὲ, ἡμέρας ἱκανὰς μεῖναι αὐτὸν ἐν ἰόππῃ, παρά τινι σίμωνι, βυρσεῖ.

43. Factum est autem, ut dies multos moraretur in Joppe, apud Simonem quemdam coriarium.

CAP. X.

1. ἀνὴρ δέ τις ἦν ἐν καισαρείᾳ, ὀνόματι κορνήλιος, ἑκατοντάρχης ἐκ σπείρης, τῆς καλȣμένης ἰταλικῆς,

1. Vir autem quidam erat in Caesarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis, quae dicitur Italica,

2. εὐσεβὴς καὶ φοβȣμενος τὸν θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτȣ̃, ποιῶν τε

2. religiosus[a], ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas

v. 38. C. λυδης. — "Ed. omn. Er. et Mt. omitt. δυο ἀνδρας.

ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δεόμενος τῦ θεῦ διαπαντός·

3. εἶδεν ἐν ὁράματι φανερῶς, † ὡσεὶ ὥραν † ἐννάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τῦ θεῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ· κορνήλιε.

4. ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶπε· τί ἐςι, κύριε; εἶπε δὲ αὐτῷ· αἱ προσευχαί σϐ καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σϐ ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

5. καὶ νῦν πέμψον εἰς ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι σίμωνα † τὸν ἐπικαλούμενον πέτρον.

6. οὗτος ξενίζεται παρά τινι σίμωνι, βυρσεῖ, ᾧ ἐςιν οἰκία παρὰ θάλασσαν. †

7. ὡς δὲ ἀπῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν † τῷ κορνηλίῳ, φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ καὶ ςρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ,

8. καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀπέςειλεν αὐτοὺς εἰς † τὴν ἰόππην.

9. τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιπορούντων ἐκείνων, καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα, προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην.

10. ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκςασις·

11. καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνον † ἐπ' αὐτὸν σκεῦός τι, ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς·

12. ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τῦ ὀρανῦ.

multas plebi, et deprecans Deum semper. a) v. 22.

3. Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi: Corneli!

4. At ille intuens eum, timore correptus, dixit: Quid est [1]), Domine? Dixit autem illi: Orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei [a]). a) Matth. 8, 5. 10.

5. Et nunc mitte viros in Joppen, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus;

6. hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium [a]), cujus est domus juxta mare; hic dicet tibi, quid te oporteat facere. a) c. 9, 43.

7. Et cum discessisset Angelus, qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, et militem metuentem Dominum, ex his, qui illi parebant.

8. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppen.

9. Postera autem die iter illis facientibus, et appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam;

10. et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus,

11. et vidit coelum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de coelo in terram,

12. in quo erant omnia quadrupedia, et serpentia terrae, et volatilia coeli.

---

v. 3. C. ὡς. — "Mt. ἐνατην. — v. 5. C. et St. τινα, ὃς ἐπικαλειται πετρος. Gb. ὃς ἐπικαλειται πετρος. — v. 6. Ed. omn. Er. et St. add. οὑτος λαλησει σοι, τι σε δει ποιειν. — v. 7. Gb. αὐτῳ pro τῳ κορνηλιῳ. — v. 8. C. omitt. την. — v. 11. ἐπ' αὐτον omitt. Gb.

1) 1590. quis es.

13. καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἀναϛὰς, πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.

13. Et facta est vox ad eum: Surge, Petre! occide, et manduca.

14. ὁ δὲ πέτρος εἶπε· μηδαμῶς, κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν, ἢ ἀκάθαρτον.

14. Ait autem Petrus: Absit, Domine! quia nunquam manducavi omne commune et immundum.

15. καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρȣ πρὸς αὐτόν· ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνȣ.

15. Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris [a]. a) Matth. 15, 11. 15. sqq.

16. τȣ̃το δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν.

16. Hoc autem factum est per ter; et statim receptum est vas in coelum.

17. ὡς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ πέτρος, τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα, ὃ εἶδε, καὶ ἰδȣ̀, οἱ ἄνδρες, οἱ ἀπεϛαλμένοι ἀπὸ τȣ̃ κορνηλίȣ, διερωτήσαντες † τὴν οἰκίαν σίμωνος, ἐπέϛησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα.

17. Et dum intra se haesitaret Petrus, quidnam esset visio, quam vidisset, ecce! viri, qui missi erant a Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam;

18. καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο, εἰ σίμων, † ὁ ἐπικαλούμενος πέτρος, ἐνθάδε ξενίζεται.

18. et cum vocassent, interrogabant, si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.

19. τοῦ δὲ πέτρȣ † διενθυμȣμένȣ περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπεν αὐτῷ τὸ πνεῦμα· ἰδοὺ, ἄνδρες † τρεῖς ζητοῦσί σε.

19. Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei: Ecce! viri tres quaerunt te [a]. a) v. 7. 8.

20. ἀλλὰ ἀναϛὰς κατάβηθι, καὶ πορεύȣ σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος· † διότι ἐγὼ ἀπέϛαλκα αὐτȣ́ς.

20. Surge itaque, descende, et vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos.

21. καταβὰς δὲ πέτρος πρὸς τȣ̀ς ἄνδρας, † τȣ̀ς ἀπεϛαλμένȣς ἀπὸ τȣ̃ κορνηλίȣ † πρὸς αὐτὸν, εἶπεν· ἰδȣ̀, ἐγώ εἰμι, ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν πάρεϛε;

21. Descendens autem Petrus ad viros, dixit: Ecce! ego sum, quem quaeritis: quae causa est, propter quam venistis?

22. οἱ δὲ εἶπον· κορνήλιος, ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος καὶ φοβȣ́μενος τὸν θεὸν, † μαρτυρȣ́μενός τε ὑπὸ † ὅλȣ τȣ̃ ἔθνȣς τῶν ἰȣδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλȣ ἁγίȣ, μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτȣ̃, καὶ ἀκȣ̃σαι ῥήματα παρά σȣ.

22. Qui dixerunt: Cornelius Centurio, vir justus, et timens Deum, et testimonium habens ab universa gente Judaeorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, et audire verba abs te.

---

v. 17. C. add. και μαθοντες. — v. 18. C. omitt. ὁ. — v. 19. Ed. omn. Er. et St. ἐνθυμȣμενȣ. — " τρεις omitt. Ed. omn. Er. et Mt. — v. 21. Ed. 1. Er. Mt. et Gb. καταβας δε πετρος προς τȣς ἀνδρας, εἰπεν· ἰδȣ, κ. τ. λ. — " C. εἰπε προς αὐτȣς· ἰδȣ, κ. τ. λ. — v. 22. Ed. 1. 2. Er. add. και. — — " C. ὀχλȣ.

23. εἰσκαλεσάμενος ἔν αὐτὒς, ἐξένισε. τῇ δὲ ἐπαύριον † ὁ πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καί τινες τῶν ἀδελφῶν, τῶν ἀπὸ ἰόππης, συνῆλθον αὐτῷ.

23. Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die, surgens profectus est cum illis; et quidam ex fratribus ab Joppe comitati sunt eum.

24. καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν καισάρειαν. ὁ δὲ κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίϐς φίλϐς.

24. Altera autem die introivit Caesaream. Cornelius vero exspectabat illos, convocatis cognatis suis, et necessariis amicis.

25. † ὡς δὲ ἐγένετο † εἰςελθεῖν τὸν πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν.

25. Et factum est, cum introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus adoravit.

26. ὁ δὲ πέτρος † αὐτὸν ἤγειρεν, λέγων· ἀνάςηθι· κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι.

26. Petrus vero elevavit eum, dicens: Surge! et ego ipse homo sum [a].

a) c. 14, 14. Apoc. 19, 10.

27. καὶ συνομιλῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε, καὶ εὑρίσκει συνεληλυθότας πολλϐς.

27. Et loquens cum illo intravit, et invenit multos, qui convenerant;

28. ἔφη τε πρὸς αὐτϐς· ὑμεῖς ἐπίςασθε, ὡς ἀθέμιτόν ἐςιν ἀνδρὶ ἰϐδαίῳ, κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ· καὶ ἐμοὶ ὁ θεὸς ἔδειξε, μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον.

28. dixitque ad illos: Vos scitis, quomodo abominatum sit viro Judaeo conjungi aut accedere ad alienigenam [a]; sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem [b];

a) Joh. 4, 9. b) v. 15.

29. διὸ καὶ ἀναντιῤῥήτως ἦλθον, μεταπεμφθείς. πυνθάνομαι οὖν, τίνι λόγῳ μετεπέμψασθέ με;

29. propter quod sine dubitatione veni accersitus. Interrogo ergo, quam ob causam accersistis me?

30. καὶ ὁ κορνήλιος ἔφη· ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην νηςεύων, καὶ τὴν † ἐννάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μϐ· καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ἔςη ἐνώπιόν μϐ ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ·

30. Et Cornelius ait: A nudiusquarta die usque ad hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, et ecce! vir stetit ante me in veste candida [a], et ait:

a) Matth. 28, 3.

31. καί φησι· κορνήλιε, εἰσηκϐσθη σϐ ἡ προσευχὴ, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σϐ ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τϐ θεϐ.

31. Corneli! exaudita est oratio tua, et eleemosynae tuae commemoratae sunt in conspectu Dei.

32. πέμψον οὖν εἰς ἰόππην, καὶ μετακάλεσαι σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται πέτρος· οὗτος ξενίζεται ἐν οἰκίᾳ σίμωνος, βυρσέως, παρὰ θάλασσαν· ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι.

32. Mitte ergo in Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus; hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare.

---

v. 23. Gb. ἀνασας ἐξηλθε, omisso ὁ πετρος. — v. 25. Ed. 1. Er. και δε ἐγεν. — " C. ἐλθειν. Ed. 1. Er. Mt. et Gb. τϐ εἰσελθειν. — v. 26. C. ἠγειρεν αὐτον. — v. 30. Mt. ἐνατην.

33. ἐξαυτῆς ȣ̓ν ἔπεμψα πρός σε· σύ τε καλῶς ἐποίησας, παραγενόμενος· νῦν ȣ̓ν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τȣ̃ θεȣ̃ πάρεσμεν, ἀκȣ̃σαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τȣ̃ θεȣ̃.

33. Confestim ergo misi ad te; et tu bene fecisti veniendo. Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia, quaecumque tibi praecepta sunt a Domino.

34. ἀνοίξας δὲ πέτρος τὸ ςόμα, εἶπεν· ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι, ὅτι ȣ̓κ ἔςι προσωπολήπτης ὁ θεός·

34. Aperiens autem Petrus os suum, dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus,

35. ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβȣ́μενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐςι.

35. sed in omni gente, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi [a]. a) v. 11–16. c. 4, 12.

36. τὸν λόγον, ὃν ἀπέςειλε τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ȣ̃τός ἐςι πάντων κύριος.

36. Verbum misit Deus filiis Israël, annuncians pacem per Jesum Christum; (hic est omnium Dominus.)

37. ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενόμενον ῥῆμα καθ' ὅλης τῆς ἰȣδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐκήρυξεν ἰωάννης·

37. Vos scitis, quod factum est verbum per universam Judaeam; incipiens enim a Galilaea, post baptismum, quod praedicavit Ioannes,

38. ἰησȣ̃ν, τὸν ἀπὸ ναζαρὲτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τȣ̀ς καταδυναςευομένȣς ὑπὸ τȣ̃ διαβόλȣ· ὅτι ὁ θεὸς ἦν μετ' αὐτȣ̃.

38. Jesum a Nazareth; quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto, et virtute, qui pertransiit [a] benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo.

a) Matth. 9, 35.

39. καὶ ἡμεῖς † ἐσμὲν μάρτυρες πάντων, ὧν ἐποίησεν ἔν τε τῇ χώρᾳ τῶν ἰȣδαίων καὶ ἐν ἱερȣσαλήμ· ὃν † καὶ ἀνεῖλον, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλȣ.

39. Et nos testes sumus omnium, quae fecit in regione Judaeorum, et Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno.

40. τȣ̃τον ὁ θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι,

40. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri,

41. ȣ̓ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι, τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τȣ̃ θεȣ̃, ἡμῖν, οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναςῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

41. non omni populo [a], sed testibus [b] praeordinatis a Deo, nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo [c], postquam resurrexit a mortuis.

a) Joh. 14, 22. b) Joh. 20, 26. sqq. c) Luc. 24, 43.

42. καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν, κηρύξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτός ἐςιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν.

42. Et praecepit nobis praedicare populo [a], et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum [b]. a) c. 1, 8.

b) Matth. 25, 31. sqq.

---

v. 39. ἐσμεν omitt. Gb. — " και omitt. St. Ed. omn. Er. — v. 46. Ed. 3. 4. 5. Er. μεγαλυνȣντων.

43. τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

43. Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.

44. ἔτι λαλοῦντος τοῦ πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον.

44. Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum [a]. a) c.4,31.

45. καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, ὅσοι συνῆλθον τῷ πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκκέχυται.

45. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est;

46. ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσσαις, καὶ † μεγαλυνόντων τὸν θεόν. τότε ἀπεκρίθη ὁ πέτρος·

46. audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum [a]. c.2,4.

47. μήτι τὸ ὕδωρ κωλῦσαι δύναταί τις, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον, καθὼς καὶ ἡμεῖς;

47. Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos [a]?

a) c. 2, 38. 15, 8.

48. προσέταξέ τε, αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου †. τότε ἠρώτησαν αὐτὸν, ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

48. Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.

CAP. XI.

1. Ἤκουσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, οἱ ὄντες κατὰ τὴν ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.

1. Audierunt autem Apostoli, et fratres, qui erant in Judaea, quoniam et Gentes receperunt verbum Dei.

2. καὶ ὅτε ἀνέβη πέτρος εἰς ἱεροσόλυμα, διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς,

2. Cum autem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione [a],

a) c. 10, 45.

3. λέγοντες· ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας εἰσῆλθες, καὶ συνέφαγες αὐτοῖς.

3. dicentes: Quare introisti ad viros praeputium habentes, et manducasti cum illis [a]? a) c. 10, 28.

4. ἀρξάμενος δὲ ὁ πέτρος, ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς, λέγων·

4. Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens:

5. ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει ἰόππῃ, προσευχόμενος· καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα, καταβαῖνον σκεῦός τι, ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθ-

5. [a] Ego eram in civitate Joppe orans, et vidi in excessu mentis [1]) visionem, descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis sum-

---

v. 46. Ed. 3. 4. 5. Er. μεγαλυνουντων. — v. 48. C. add. ἰησου.

1) 1590. add. meae.

ιεμένην ἐκ τῦ ὀυρανῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμῦ.

mitti de coelo, et venit usque ad me:

a) v. 5–17. cf. 10, 9–47.

6. εἰς ἣν ἀτενίσας κατενόυν· καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

6. in quod intuens considerabam, et vidi quadrupedia terrae, et bestias, et reptilia, et volatilia coeli.

7. ἤκουσα δὲ φωνῆς λεγέσης μοι· ἀναςὰς, πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.

7. Audivi autem et vocem dicentem mihi: Surge, Petre! occide et manduca.

8. εἶπον δέ· μηδαμῶς, κύριε· ὅτι † πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον οὐδέποτε εἰςῆλθεν εἰς τὸ ςόμα μυ.

8. Dixi autem: Nequaquam, Domine! quia commune aut immundum numquam introivit in os meum.

9. ἀπεκρίθη δέ μοι φωνὴ ἐκ δευτέρυ ἐκ τῦ ὀυρανῦ· ἃ ὁ θεὸς † ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.

9. Respondit autem vox secundo de coelo: Quae Deus mundavit, tu ne commune dixeris.

10. τῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνεσπάσθη ἅπαντα εἰς τὸν ὀυρανόν.

10. Hoc autem factum est per ter; et recepta sunt omnia rursum in coelum.

11. καὶ ἰδὺ, ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέςησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἤμην, ἀπεςαλμένοι ἀπὸ καισαρείας πρός με.

11. Et ecce! viri tres confestim astiterunt in domo, in qua eram, missi a Caesarea ad me.

12. εἶπε δέ μοι τὸ πνεῦμα, συνελθεῖν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενον. ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ καὶ οἱ ἓξ ἀδελφοὶ ὖτοι, καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν οἶκον τῦ ἀνδρός.

12. Dixit autem Spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil haesitans. Venerunt autem mecum et sex fratres isti, et ingressi sumus in domum viri.

13. ἀπήγγειλέ τε ἡμῖν, πῶς εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῦ ςαθέντα, καὶ εἰπόντα αὐτῷ· ἀπόςειλον εἰς ἰόππην † ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι σίμωνα, τὸν ἐπικαλύμενον πέτρον,

13. Narravit autem nobis, quomodo vidisset Angelum in domo sua, stantem et dicentem sibi: Mitte in Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus,

14. ὃς λαλήσει ῥήματα πρός σε, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σῦ.

14. qui loquetur tibi verba, in quibus salvus eris tu, et universa domus tua.

15. ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, ἐπ᾽ αὐτὺς, ὥσπερ καὶ ἐφ᾽ ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ.

15. Cum autem coepissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut et in nos in initio.

16. ἐμνήσθην δὲ τῦ ῥήματος † κυρίυ, ὡς ἔλεγεν· ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

16. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat: Ioannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.

17. εἰ ὖν τὴν ἴσην δωρεὰν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς, ὡς καὶ ἡμῖν, πιςεύ-

17. Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut et nobis, qui credidi-

---

v. 8. παν omitt. Gb. — v. 9. Ed. 1. Er. εκαθαρισει. — v. 13. ανδρας omitt. Gb. — v. 16. Gb. τυ κυριυ.

σασιν ἐπὶ τὸν κύριον ἰησοῦν χριστὸν, ἐγὼ δὲ τίς ἤμην, δυνατὸς κωλῦσαι τὸν θεόν;

mus in Dominum Jesum Christum; ego quis eram, qui possem prohibere Deum [a]? a) c. 10, 47.

18. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, ἡσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεὸν, λέγοντες· ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ θεὸς τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν εἰς ζωήν.

18. His auditis, tacuerunt, et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo et Gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam!

19. † οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως, τῆς γενομένης ἐπὶ στεφάνῳ, διῆλθον ἕως φοινίκης καὶ κύπρου καὶ ἀντιοχείας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον ἰουδαίοις.

19. Et illi quidem, qui dispersi fuerant a tribulatione, quae facta fuerat sub Stephano [a], perambulaverunt usque Phoenicen, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judaeis. a) c. 8, 1. 4.

20. ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες κύπριοι καὶ κυρηναῖοι, οἵτινες † εἰσελθόντες εἰς ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς τοὺς † ἑλληνιστὰς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν κύριον ἰησοῦν.

20. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii, et Cyrenaei, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur et ad Graecos, annunciantes Dominum Jesum;

21. καὶ ἦν χεὶρ κυρίου μετ᾽ αὐτῶν, † πολύς τε ἀριθμὸς πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν κύριον.

21. et erat manus Domini cum eis; multusque numerus credentium conversus est ad Dominum.

22. ἠκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν ἱεροσολύμοις περὶ αὐτῶν· καὶ ἐξαπέστειλαν βαρνάβαν, διελθεῖν † ἕως ἀντιοχείας.

22. Pervenit autem sermo ad aures ecclesiae, quae erat Jerosolymis, super istis; et miserunt Barnabam [a] usque ad Antiochiam. a) c. 4, 36.

23. ὃς παραγενόμενος καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, ἐχάρη, καὶ παρεκάλει πάντας, τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ κυρίῳ·

23. Qui cum pervenisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est; et hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino [a]; a) c. 13, 43.

24. ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ πλήρης πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως. καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ κυρίῳ.

24. quia erat vir bonus, et plenus Spiritu sancto, et fide. Et apposita est multa turba Domino.

25. ἐξῆλθε δὲ εἰς ταρσὸν ὁ βαρνάβας, ἀναζητῆσαι σαῦλον· καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἀντιόχειαν.

25. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quaereret Saulum [a]; quem cum invenisset, perduxit Antiochiam. a) c. 9, 30.

26. ἐγένετο δὲ, αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι † ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανὸν, χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς.

26. Et annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia; et docuerunt turbam multam, ita, ut cognominarentur primum Antiochiae discipuli, Christiani.

---

v. 19. Ed. omn. Er. add. καὶ. — v. 20. Gb. ἐλθόντες. — Gb. ἕλληνας. — v. 21. C. add. τοῦ ἰᾶσθαι αὐτούς. — v. 22. C. εἰς ἀντιόχειαν. — v. 26. Ed. omn. Er. Mt. omitt. ἐν.

27. ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατῆλθον ἀπὸ ἱεροσολύμων προφῆται εἰς ἀντιόχειαν.

28. ἀναςὰς δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν, ὀνόματι ἄγαβος, ἐσήμανε διὰ τȣ̃ πνεύματος, λιμὸν μέγαν μέλλειν ἔσεσθαι ἐφ' ὅλην τὴν οἰκȣμένην· ὅςις καὶ ἐγένετο ἐπὶ κλαυδίȣ, † καίσαρος.

29. τῶν δὲ μαθητῶν, καθὼς ηὐπορεῖτό τις, ὥρισαν, ἕκαςος αὐτῶν, εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικȣ̃σιν ἐν τῇ ἰȣδαίᾳ ἀδελφοῖς·

30. ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποςείλαντες πρὸς τȣ̀ς πρεσβυτέρȣς διὰ χειρὸς βαρνάβα καὶ σαύλȣ.

27. In his autem diebus supervenerunt ab Jerosolymis prophetae [a] Antiochiam. a) c. 13, 1. Eph. 4, 11.

28. Et surgens unus ex eis, nomine Agabus [a], significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quae facta est sub Claudio. a) c. 21, 10.

29. Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Judaea fratribus. a) Rom. 15, 26.

30. Quod et fecerunt, mittentes ad Seniores per manus Barnabae et Sauli [a]. a) c. 12, 25.

Cap. XII.

1. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας, κακῶσαί τινας τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας.

2. ἀνεῖλε δὲ ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν ἰωάννȣ, μαχαίρᾳ.

3. καὶ ἰδὼν, ὅτι ἀρεςόν ἐςι τοῖς ἰȣδαίοις, προσέθετο, συλλαβεῖν καὶ πέτρον (ἦσαν δὲ † ἡμέραι τῶν ἀζύμων)·

4. ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις ςρατιωτῶν, φυλάσσειν αὐτὸν, βȣλόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ.

5. ὁ μὲν οὖν πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ· προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν θεὸν † ὑπὲρ αὐτοῦ.

6. ὅτε δὲ ἔμελλεν † αὐτὸν προάγειν ὁ ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο ςρατιωτῶν, δεδεμένος ἁλύσεσι δυσὶ, φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρȣν τὴν φυλακήν.

1. Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia.

2. Occidit autem Jacobum fratrem Ioannis gladio.

3. Videns autem, quia placeret Judaeis, apposuit, ut apprehenderet et Petrum [a]. Erant autem dies Azymorum. a) Joh. 21, 18.

4. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum [1]) custodiendum, volens post Pascha producere eum populo.

5. Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo [a]. a) Eph. 6, 18. 19.

6. Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus; et custodes ante ostium custodiebant carcerem.

---

v. 28. *καισαρος* omitt. Gb. — v. 3. Mt. Gb. *αἱ ἡμεραι.* — v. 5. C. *περι.* — v. 6. C. *προαγαγειν αὐτον.*

1) 1590. add. ad.

7. καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος κυρίου † ἐπέστη, καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν, λέγων· ἀνάστα ἐν τάχει. καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν.

7. Et ecce! Angelus [a] Domini astitit; et lumen refulsit in habitaculo; percussoque latere Petri, excitavit eum dicens: Surge velociter! Et ceciderunt catenae de manibus ejus. a) c. 5, 19.

8. εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· περίζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. ἐποίησε δὲ † οὕτως. καὶ λέγει αὐτῷ· περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι.

8. Dixit autem Angelus ad eum: Praecingere, et calcea te caligas tuas! Et fecit sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me!

9. καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ, καὶ οὐκ ᾔδει, ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ † γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ, ὅραμα βλέπειν.

9. Et exiens sequebatur eum, et nesciebat, quia verum est, quod fiebat per Angelum; existimabat [1]) autem se visum videre.

10. διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην, τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἥτις αὐτομάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες † προῆλθον ῥύμην μίαν· καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ᾽ αὐτοῦ.

10. Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quae ducit ad civitatem; quae ultro aperta est eis [a]. Et exeuntes processerunt vicum unum; et continuo discessit Angelus ab eo. a) c.16,26.

11. καὶ ὁ πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, εἶπε· νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ † ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς ἡρώδου καὶ πάσης † τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν ἰουδαίων.

11. Et Petrus ad se reversus, dixit: Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum; et eripuit me de manu Herodis, et de omni exspectatione plebis Judaeorum.

12. συνιδών τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν μαρίας τῆς μητρὸς ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλουμένου μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνηθροισμένοι † καὶ προσευχόμενοι.

12. Consideransque venit ad domum Mariae, matris Ioannis, qui cognominatus est Marcus [a], ubi erant multi congregati, et orantes. a) v.25. c.13,5. 15,37. Col. 4,10. 2 Tim. 4, 11. Philem. 24.

13. κρούσαντος δὲ † τοῦ πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι, ὀνόματι ῥόδη.

13. Pulsante autem eo ostium januae, processit puella ad [2]) audiendum, nomine Rhode.

14. καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε τὸν πυλῶνα· εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγειλεν, ἑστάναι τὸν πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος.

14. Et ut cognovit vocem Petri, prae gaudio non aperuit januam, sed intro currens nunciavit stare Petrum ante januam.

15. οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον· μαί-

15. At illi dixerunt ad eam: Insa-

---

v. 7. Ed. 2. Er. ἀπεστη. — v. 8. St. Mt. et Gb. οὕτω. — v. 9. C. γενομενον — v. 10. Ed. omn. Er. προσηλθον. — v. 11. Gb. ἐξειλατο. — " C. omitt. της. — v. 12. C. add. ἀδελφοι. — v. 13. Gb. αὐτοῦ.

1) 1590. existimabat enim. 2) 1590. ad videndum.

νῃ. ἡ δὲ διϊσχυρίζετο, οὕτως ἔχειν. οἱ δὲ ἔλεγον· ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν.

16. ὁ δὲ πέτρος ἐπέμενε κρούων· ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτὸν, καὶ ἐξέστησαν.

17. κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ, σιγᾷν, διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ὁ κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. εἶπε δέ· ἀπαγγείλατε ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον.

18. γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ πέτρος ἐγένετο.

19. ἡρώδης δὲ, ἐπιζητήσας αὐτὸν, καὶ μὴ εὑρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι· καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς ἰουδαίας εἰς τὴν καισάρειαν, διέτριβεν.

20. ἦν δὲ † ὁ ἡρώδης θυμομαχῶν τυρίοις καὶ σιδωνίοις· ὁμοθυμαδὸν δὲ παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, καὶ πείσαντες βλάστον, τὸν ἐπὶ τοῦ † κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ᾐτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς.

21. τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ ἡρώδης † ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς.

22. ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει· † θεοῦ φωνὴ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου.

23. παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου, ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἔδωκε † δόξαν τῷ θεῷ· καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξεν.

24. ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ ηὔξανε καὶ ἐπληθύνετο.

25. βαρνάβας δὲ καὶ † σαῦλος ὑπ-

nis! Illa autem affirmabat, sic se habere. Illi autem dicebant: Angelus ejus est!

16. Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent [1]), viderunt eum, et obstupuerunt.

17. Annuens autem eis manu, ut tacerent, narravit, quomodo Dominus eduxisset eum de carcere, dixitque: Nunciate Jacobo [a]) et fratribus haec! Et egressus abiit in alium locum.

a) c. 15, 13.

18. Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro.

19. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit eos duci; descendensque a Judaea in Caesaream, ibi commoratus est.

20. Erat autem iratus Tyriis et Sidoniis; at illi unanimes venerunt ad eum, et persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo.

21. Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, et concionabatur ad eos.

22. Populus autem acclamabat: Dei voces, et non hominis!

23. Confestim autem percussit eum Angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo, et consumptus a vermibus, exspiravit.

24. Verbum autem Domini crescebat, et multiplicabatur.

25. Barnabas autem et Saulus re-

v. 20. ὁ ἡρωδης omitt. Gb. — "Ed. 1. Er. κοιτωνα. — v. 21. Ed. omn. Er. ἐνδεδυμενος. — v. 22. C. Ed. 1. Er. φωνη θεου. — v. 23. St. την δοξαν. — v. 25. Ed. omn. Er. St. παυλος.

1) 1590. add. ostium.

ἔςρεψαν † εἰς ἱερȣσαλὴμ πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες καὶ ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα μάρκον.

versi sunt ab Jerosolymis expleto ministerio [a)], assumpto Ioanne, qui cognominatus est Marcus [b)].

a) c. 11, 29. 30. b) v. 12.

Cap. XIII.

1. Ἦσαν δέ τινες ἐν ἀντιοχείᾳ, κατὰ τὴν ȣ̓σαν ἐκκλησίαν, προφῆται καὶ διδάσκαλοι, ὅ τε βαρνάβας καὶ † συμεὼν, ὁ καλȣ́μενος νίγερ, καὶ λȣ́κιος, ὁ κυρηναῖος, μαναήν τε, ἡρώδȣ τȣ̃ τετράρχȣ σύντροφος, καὶ σαῦλος.

1. Erant autem in Ecclesia, quae erat Antiochiae, Prophetae [a)] et doctores, in quibus Barnabas, et Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen, qui erat Herodis Tetrarchae collactaneus, et Saulus.

a) c. 11, 27.

2. λειτȣργȣ́ντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, καὶ νηςευόντων, εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀφορίσατε δή μοι † τὸν βαρνάβαν καὶ τὸν σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς.

2. Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos [a)]. a) c. 9, 15.

3. τότε νηςεύσαντες καὶ προσευξάμενοι καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν.

3. Tunc jejunantes, et orantes [a)], imponentesque eis manus [b)], dimiserunt illos. a) c. 14, 22. b) c. 6, 6.

4. οὗτοι μὲν οὖν, ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος, τοῦ ἁγίȣ, κατῆλθον εἰς τὴν σελεύκειαν, † ἐκεῖθέν τε ἀπέπλευσαν εἰς τὴν κύπρον.

4. Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam, et inde navigaverunt Cyprum.

5. καὶ γενόμενοι ἐν σαλαμῖνι, † κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν ἰȣδαίων· εἶχον δὲ καὶ ἰωάννην ὑπηρέτην.

5. Et cum venissent Salaminam, praedicabant verbum Dei in synagogis Judaeorum. Habebant autem et Ioannem [a)] in ministerio. a) c. 12, 12.

6. διελθόντες δὲ † τὴν νῆσον ἄχρι πάφȣ, εὗρόν τινα μάγον, ψευδοπροφήτην, ἰȣδαῖον, ᾧ ὄνομα † βαριϊησȣ̃ς,

6. Et cum perambulassent universam insulam usque [1]) Paphum, invenerunt quemdam virum magum [2]) pseudoprophetam [a)], Judaeum, cui nomen erat [3]) Bar-Jesu, a) c. 8, 9.

7. ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ, σεργίῳ παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ. ȣ̂τος προσκαλεσάμενος βαρνάβαν καὶ σαῦλον, ἐπεζήτησεν, ἀκȣ̃σαι τὸν λόγον τȣ̃ θεȣ̃.

7. qui erat cum Proconsule Sergio Paulo viro prudente. Hic, accersitis Barnaba et Saulo, desiderabat audire verbum Dei.

8. ἀνθίςατο δὲ αὐτοῖς ἐλύμας, ὁ

8. Resistebat autem illis Elymas

---

v. 25. "C. et St. ἐξ ἱερȣσαλημ εἰς ἀντιοχειαν. Mt. et Gb. ἐξ ἱερȣσαλημ πληρωσαντες. — v. 1. Ed. omn. Er. συμων καλȣμενος νιγερ. — v. 2. St. τον τε. — v. 4. Ed. omn. Er. κακειθεν δε ἐπεπλευσαν εἰς την κυπρον. — v. 5. Ed. omn. Er. κατηγγελον. — v. 6. Gb. ὁλην την. — "Ed. omn. Er. βαριησȣ.

1) 1590. add. ad. 2) 1590. 93. C. R. 1592. magum. 1592. 98. magnum. 3) 1590. Barjeu.

μάγος † (οὕτως γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ), ζητῶν, διαστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως.

magus (sic enim interpretatur nomen ejus), quaerens avertere Proconsulem a fide.

9. σαῦλος δὲ, ὁ καὶ παῦλος, πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀτενίσας εἰς αὐτὸν,

9. Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum,

10. εἶπεν· ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης· οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου, τὰς εὐθείας;

10. dixit: O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli! inimice omnis justitiae! non desinis subvertere vias Domini rectas?

11. καὶ νῦν ἰδοὺ, χεὶρ † κυρίου ἐπί σε· καὶ ἔσῃ τυφλὸς, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ. παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος· καὶ περιάγων ἐζήτει χειραγωγούς.

11. Et nunc ecce, manus Domini super te[a)], et eris caecus, non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo et tenebrae, et circuiens quaerebat, qui ei manum daret.

a) c. 5, 9. 10.

12. τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονὸς, ἐπίστευσεν, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῇ διδαχῇ τοῦ κυρίου.

12. Tunc Proconsul cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini.

13. ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς πάφου οἱ περὶ τὸν παῦλον, ἦλθον εἰς πέργην τῆς παμφυλίας· ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς † ἱεροσόλυμα.

13. Et cum a Papho navigassent Paulus, et qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliae. Ioannes autem discedens[a)] ab eis, reversus est Jerosolymam.

a) c. 15, 38.

14. αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς πέργης, παρεγένοντο εἰς ἀντιόχειαν τῆς πισιδίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ἐκάθισαν.

14. Illi vero pertranseuntes Pergen, venerunt Antiochiam Pisidiae; et ingressi synagogam[a)] die sabbatorum sederunt.

a) c. 17, 2. c. 18, 4.

15. μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες· ἄνδρες ἀδελφοὶ, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαὸν, λέγετε.

15. Post lectionem autem legis et Prophetarum[a)], miserunt principes synagogae ad eos, dicentes: Viri fratres! si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite!

a) c. 15, 21.

16. ἀναστὰς δὲ παῦλος, καὶ κατασείσας τῇ χειρὶ, εἶπεν· ἄνδρες ἰσραηλῖται καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν θεὸν, ἀκούσατε.

16. Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens, ait: Viri Israëlitae, et qui timetis Deum! audite:

17. ὁ θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου † ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τὸν

17. Deus plebis Israël elegit patres nostros, et plebem exaltavit, cum es-

---

v. 8. St. Mt. et Gb. οὕτω. — v. 11. Ed. omn. Er. et St. τοῦ κυρίου. — v. 13. C. ἱερουσαλήμ. — v. 17. C. et St. add. ἰσραήλ.

λαὸν ὕψωσεν † ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλȣ̃ ἐξήγαγεν αὐτȣ̀ς ἐξ αὐτῆς.

sent incolae in terra Aegypti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea,

18. καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον † ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

18. et per quadraginta [a] annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. a) Num. 14, 34.

19. καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ χαναάν, † κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν.

19. Et destruens gentes septem [a] in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, a) Jos. 24, 11.

20. καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα, ἔδωκε κριτὰς ἕως σαμȣὴλ, τȣ̃ προφήτȣ.

20. quasi post quadringentos et quinquaginta annos; et post haec dedit judices usque ad Samuel Prophetam.

21. κᾀκεῖθεν ᾐτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς τὸν σαȣ̀λ, υἱὸν κὶς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς βενιαμὶν, ἔτη τεσσαράκοντα.

21. Et exinde postulaverunt regem; et dedit illis Deus Saul, filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta [a]. a) 1 Reg. 8–10.

22. καὶ μεταςήσας αὐτὸν, ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν δαυῒδ εἰς βασιλέα, ᾧ καὶ εἶπε, μαρτυρήσας· εὗρον δαυῒδ, τὸν τȣ̃ ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μȣ, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μȣ.

22. Et amoto illo, suscitavit illis David regem; cui testimonium perhibens, dixit [a]: Inveni David filium Jesse [1]), virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. a) 1 Reg. 13, 14.

23. τούτȣ ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν † ἤγαγε τῷ ἰσραὴλ σωτῆρα ἰησοῦν,

23. Hujus Deus ex semine secundum promissionem [a] eduxit Israël salvatorem Jesum, a) c. 2, 30.

24. προκηρύξαντος ἰωάννȣ πρὸ προσώπȣ τῆς εἰσόδȣ αὐτȣ̃ βάπτισμα μετανοίας † τῷ ἰσραήλ.

24. praedicante Ioanne ante faciem adventus ejus baptismum poenitentiae omni populo Israël [a]. a) Marc. 1, 4. sqq.

25. ὡς δὲ ἐπλήρȣ ὁ ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε· τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; ȣ̓κ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ἰδȣ̀, ἔρχεται μετ' ἐμὲ, ȣ̃ ȣ̓κ εἰμὶ ἄξιος τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν λῦσαι.

25. Cum impleret autem Ioannes cursum suum, dicebat [a]: Quem me arbitramini esse? non sum ego, sed ecce! venit post me, cujus non sum dignus calceamenta pedum solvere. a) Joh. 1, 20. 27.

26. ἄνδρες ἀδελφοὶ, υἱοὶ γένȣς ἀβραὰμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβȣ́μενοι τὸν θεὸν, ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεςάλη.

26. Viri fratres! filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum! vobis verbum salutis hujus missum est.

27. οἱ γὰρ κατοικȣ̃ντες † ἐν ἰερȣσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τȣ̃τον

27. Qui enim habitabant Jerusalem, et Principes ejus, hunc ignorantes, et

v. 17. "C. omitt. ἐν τη παροικια. — v. 18. Gb. ἐτροφοφορησεν. — v. 19. C. et St. κατεκληροδοτησεν. — v. 23. C. et St. ἠγειρε. Mt. ἠγαγε τω ἰσραηλ σωτηριαν. — v. 24. C. παντι τω λαω τȣ ἰσραηλ. St. et Gb. παντι τω λαω ἰσραηλ. — v. 27. C. et Mt. omitt. ἐν.

1) 1590. Jessæ.

ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν, τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες ἐπλήρωσαν·

28. *καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτε εὑρόντες, ᾐτήσαντο πιλάτον, ἀναιρεθῆναι αὐτόν.*

29. *ὡς δὲ ἐτέλεσαν † πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλε, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον.*

30. *ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·*

31. *ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείες τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς γαλιλαίας εἰς ἱερεσαλὴμ, οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτε̃ πρὸς τὸν λαόν.*

32. *καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν † γενομένην· ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀνας́ήσας ἰησοῦν.*

33. *ὡς καὶ ἐν τῷ † ψαλμῷ, τῷ πρώτῳ, γέγραπται· υἱός με εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.*

34. *ὅτι δὲ ἀνές́ησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑπος́ρέφειν † εἰς διαφθορὰν, ὅτως εἴρηκεν· ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια δαυὶδ τὰ πις́ά.*

35. *διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σε, ἰδεῖν διαφθοράν.*

36. *δαυὶδ μὲν γὰρ, ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ θεοῦ βελῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθοράν.*

37. *ὃν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν.*

38. *γνως́ὸν οὖν ἔςω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὅτι διὰ τούτε ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται.*

39. *καὶ ἀπὸ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ μωϋσέως δικαι-*

voces Prophetarum [a], quae per omne sabbatum leguntur [b], judicantes impleverunt; a) c. 4, 25. sqq. b) c. 15, 21.

28. et nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt a Pilato, ut interficerent eum [a]. a) Matth. 27, 22. sqq.

29. Cumque consummassent omnia, quae de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento [a]. a) Matth. 27, 59. sq.

30. Deus vero suscitavit eum a mortuis [a] tertia die; qui visus est per dies multos his, a) c. 2, 24.

31. qui simul ascenderant cum eo de Galilaea in Jerusalem; qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem [a]. c. 10, 41.

32. Et nos vobis annunciamus eam, quae ad patres nostros repromissio facta est;

33. quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris [1]), resuscitans Jesum, sicut et in Psalmo secundo scriptum est: „Filius meus es tu, ego hodie genui „te [a].“ a) Ps. 2, 7.

34. Quod autem suscitavit eum a mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit: „Quia dabo „vobis sancta David fidelia [a].“ Jes. 55, 3.

35. Ideoque et alias dicit: „Non dabis Sanctum tuum videre corruptio„nem [a].“ a) Ps. 15, 10.

36. David enim in sua generatione cum administrasset voluntati Dei, dormivit; et appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem.

37. Quem vero Deus suscitavit a mortuis, non vidit corruptionem.

38. Notum igitur sit vobis, viri fratres! quia per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari,

v. 29. Ed. omn. Er. et St. *ἁπαντα.* — v. 32. Ed. 1. Er. *γεγενομενην.* — v. 33. C. Mt. et St. *ἐν τῳ ψαλμῳ, τῳ δευτερῳ.* Gb. *ἐν τῳ πρωτῳ ψαλμῳ.* — v. 34. C. add. *αὐτον.* 1) 1590. filiis vestris.

ωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιςεύων δικαιοῦται.

39. in hoc omnis, qui credit, justificatur a).

a) Rom. 8, 3. Gal. 3, 21. 22.

40. βλέπετε ὖν, μὴ † ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις·

40. Videte ergo, ne superveniat vobis, quod dictum est in Prophetis:

41. ἴδετε, οἱ καταφρονηταὶ, καὶ θαυμάσατε, † καὶ ἀφανίσθητε· † ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, † ᾧ οὐ μὴ πιςεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν.

41. „Videte, contemptores, et ad„miramini, et disperdimini; quia opus „operor ego in diebus vestris, opus, „quod non credetis, si quis enarrave„rit vobis a).“

a) Hab. 1, 5.

42. ἐξιόντων δὲ † ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν ἰϐδαίων †, παρεκάλϐν † τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον, λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ † ῥήματα.

42. Exeuntibus autem illis, rogabant, ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba haec.

43. λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολϐθησαν πολλοὶ τῶν ἰϐδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ παύλῳ καὶ τῷ βαρνάβᾳ· οἵτινες προσλαλοῦντες † αὐτοῖς, ἔπειθον αὐτοὺς, † ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ.

43. Cumque dimissa esset synagoga, secuti sunt multi Judaeorum, et colentium [1]) advenarum, Paulum et Barnabam, qui loquentes suadebant eis, ut permanerent in gratia Dei.

44. τῷ † τε † ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη, ἀκϐσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.

44. Sequenti vero sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Dei.

45. ἰδόντες δὲ οἱ ἰϐδαῖοι τοὺς ὄχλϐς, ἐπλήσθησαν ζήλϐ, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ παύλϐ λεγομένοις, ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες.

45. Videntes autem turbas Judaei, repleti sunt zelo a), et contradicebant his, quae a Paulo dicebantur, blasphemantes.

a) v. 50. c. 5, 17. 14, 2.

46. παῤῥησιασάμενοι δὲ ὁ παῦλος καὶ ὁ βαρνάβας, εἶπον· ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον, πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τϐ θεϐ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ ὀκ ἀξίϐς κρίνετε ἑαυτὸς τῆς αἰωνίϐ ζωῆς, ἰδϐ, ςρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

46. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei a); sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis aeternae vitae, ecce! convertimur ad Gentes b).

a) Matth. 10, 6. b) Matth. 21, 43.

47. † ὅτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ κύριος· † τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τϐ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτϐ τῆς γῆς.

47. Sic enim praecepit nobis Dominus: „Posui te in lucem Gentium, „ut sis in salutem usque ad extremum „terrae a).“

a) Jes. 49, 6.

48. ἀκϐοντα δὲ τὰ ἔθνη † ἔχαιρε, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τϐ κυρίϐ·

48. Audientes autem Gentes gavisae sunt, et glorificabant verbum Do-

---

v. 40. C. ἀπελθοι. — v. 41. C. add. και ἐπιβλεψατε. — ″St. et Gb. ὁτι ἐργον ἐγω ἐργαζομαι ἐν ταις ἡμεραις ὑμων, ἐργον, ᾧ. — ‴C. ὁ. — v. 42. C. Mt. et Gb. add. αὐτων. — ″ἐκ της συναγ. των ἰϐδ. omitt. Mt. et Gb. — ‴Gb. omitt. τα ἐθνη. — ⁗C. τα αὐτα ῥηματα. Mt. Gb. τα ῥηματα ταυτα. — v. 43. Ed. omn. Er. omitt. αὐτοις. — ″Gb. προσμενειν. — v. 44. Mt. δε. — ″Gb. ἐχομενῳ. — v. 47. Ed. omn. Er. ἑτως. — ″Ed. omn. Er. τεθηκα. — v. 48. Mt. et Gb. ἐχαιρον.

1) 1590. add. Deum.

καὶ ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

49. *διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας.*

50. *οἱ δὲ ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας † καὶ τὰς εὐσχήμονας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν παῦλον καὶ τὸν βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.*

51. *οἱ δὲ ἐκτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς, ἦλθον εἰς ἰκόνιον.*

52. *οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ πνεύματος ἁγίου.*

mini; et crediderunt, quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam.

49. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.

50. Judaei autem concitaverunt [a] mulieres religiosas et honestas, et primos civitatis, et excitaverunt persecutionem in Paulum et Barnabam; et ejecerunt eos de finibus suis. a) v. 45.

51. At illi, excusso pulvere pedum [a] in eos, venerunt Iconium. a) c. 18, 6. Matth. 10, 14.

52. Disciupli quoque replebantur gaudio, et Spiritu sancto.

Cap. XIV.

1. *Ἐγένετο δὲ ἐν ἰκονίῳ, κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι ἰουδαίων τε καὶ ἑλλήνων πολὺ πλῆθος.*

2. *οἱ δὲ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν.*

3. *ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν παῤῥησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διδόντι, σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν.*

4. *ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς ἀποστόλοις.*

5. *ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ ἰουδαίων σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐτοὺς,*

6. *συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς λυκαονίας, λύστραν καὶ δέρβην, καὶ τὴν περίχωρον.*

7. *κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι.*

1. Factum est autem Iconii, ut simul introirent in synagogam Judaeorum, et loquerentur, ita, ut crederet Judaeorum et Graecorum copiosa multitudo.

2. Qui vero increduli fuerunt Judaei, suscitaverunt et ad iracundiam concitaverunt animas Gentium adversus fratres.

3. Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiae suae, dante signa et prodigia fieri per manus eorum [a]. a) c. 19, 11.

4. Divisa est autem multitudo civitatis; et quidam quidem erant cum Judaeis, quidam vero cum Apostolis.

5. Cum autem factus esset impetus Gentilium et Judaeorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent et lapidarent eos [a], a) v. 2.

6. intelligentes confugerunt [a] ad civitates Lycaoniae, Lystram et Derben, et universam in circuitu regionem, et ibi evangelizantes erant [1]). a) Matth. 10, 23.

---

v. 50. *και* omitt. Gb.

1) 1590. add. et commota est omnis multitudo in doctrina eorum. Paulus autem, et Barnabas morabantur Lystris.

8. καί τις ἀνὴρ ἐν λύστροις ἀδύνατος τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ † ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιπεπατήκει.

9. οὗτος ἤκουε τοῦ παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν, ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι,

10. εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ· † ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός. καὶ † ἥλλετο, καὶ περιεπάτει.

11. οἱ δὲ ὄχλοι ἰδόντες, ὃ ἐποίησεν ὁ παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, λυκαονιστὶ λέγοντες· οἱ θεοὶ, ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.

12. ἐκάλουν τε τὸν μὲν βαρνάβαν δία, τὸν δὲ παῦλον ἑρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου.

13. ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ διὸς, τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως † αὐτῶν, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν.

14. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι, βαρνάβας καὶ παῦλος, διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, † εἰσεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες,

15. καὶ λέγοντες· ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς, ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα, τὰ ἐν αὐτοῖς.

16. ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν.

17. καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν † ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας † ἡμῶν.

7. Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, claudus ex utero matris suae, qui numquam ambulaverat[a].

a) c. 3, 2.

8. Hic audivit Paulum loquentem; qui intuitus eum, et videns, quia fidem haberet, ut salvus fieret,

9. dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus! Et exilivit, et ambulabat.

10. Turbae autem cum vidissent, quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam, Lycaonice dicentes: Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos[a]!

a) c. 28, 6.

11. Et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi.

12. Sacerdos quoque Jovis, qui erat ante civitatem, tauros et coronas ante januas afferens, cum populis volebat sacrificare.

13. Quod ubi audierunt Apostoli, Barnabas et Paulus, conscissis tunicis suis, exilierunt in turbas, clamantes

14. et dicentes: Viri! quid haec facitis? et nos mortales sumus[a], similes vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit coelum, et terram, et mare, et omnia, quae in eis sunt;

a) c. 10, 26.

15. qui in praeteritis generationibus dimisit[a] omnes gentes ingredi vias suas.

a) c. 17, 30.

16. Et quidem non sine testimonio[a] semet ipsum reliquit, benefaciens de coelo, dans pluvias et tempora fructifera, implens cibo et laetitia corda[1]) nostra.

a) c. 17, 27. Rom. 1, 20.

v. 8. ὑπαρχων omitt. Gb. — v. 10. C. add. σοι λεγω ἐν τῳ ὀνοματι του κυριου ἰησου χριστου. — "Mt. et Gb. ἡλατο. — v. 13. αὐτων omitt. Gb. — v. 14. Gb. ἐξεπηδησαν. v. 17. Gb. ὑμιν. — "ὑμων. 1) 1590. corda eorum.

18. καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τὲς ὄχλες τȣ̃ μὴ θύειν αὐτοῖς.

19. † ἐπῆλθον † δὲ ἀπὸ ἀντιοχείας καὶ ἰκονίȣ ἰȣδαῖοι· καὶ πείσαντες τὲς ὄχλες, καὶ λιθάσαντες τὸν παῦλον, † ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες, αὐτὸν τεθνάναι.

20. κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀναςὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ βαρνάβᾳ εἰς δέρβην.

21. εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανοὺς, ὑπέςρεψαν εἰς τὴν λύςραν καὶ ἰκόνιον καὶ ἀντιόχειαν,

22. ἐπιςηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, † παρακαλȣ̃ντες ἐμμένειν τῇ πίςει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃.

23. χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρȣς κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηςειῶν, παρέθεντο αὐτὲς τῷ κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιςεύκεισαν.

24. καὶ διελθόντες τὴν πισιδίαν, ἦλθον εἰς παμφυλίαν.

25. καὶ λαλήσαντες ἐν πέργῃ τὸν λόγον, κατέβησαν εἰς ἀττάλειαν.

26. κἀκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τȣ̃ θεȣ̃ εἰς τὸ ἔργον, ὃ ἐπλήρωσαν.

27. παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν, ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίςεως.

28. διέτριβον δὲ † ἐκεῖ χρόνον ὀκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

17. Et haec dicentes, vix sedaverunt turbas, ne sibi immolarent.

18. Supervenerunt autem quidam ab Antiochia et Iconio Judaei; et persuasis turbis, lapidantesque Paulum [a], traxerunt extra civitatem, existimantes, eum mortuum esse. a) 2 Tim. 3, 11.

19. Circumdantibus autem eum discipulis, surgens intravit civitatem, et postera die profectus est cum Barnaba in Derben.

20. Cumque evangelizassent civitati illi, et docuissent multos, reversi sunt Lystram, et Iconium, et Antiochiam,

21. confirmantes animas discipulorum, exhortantesque, ut permanerent in fide; et quoniam per multas tribulationes [a] oportet nos intrare in regnum Dei. a) Matth. 16, 24.

22. Et cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros [a], et orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt. a) Tit. 1, 5.

23. Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam;

24. et loquentes verbum Domini in Perge [1]) [a], descenderunt in Attaliam. a) c. 13, 13.

25. Et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiae Dei, in opus, quod compleverunt [a]. a) c. 13, 1. sqq.

26. Cum autem venissent, et congregassent Ecclesiam, retulerunt, quanta fecisset Deus cum illis, et quia aperuisset Gentibus ostium fidei.

27. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

---

v. 19. C. διατριβοντων δε αὐτων και διδασκοντων, ἐπηλθον ἀπο κ. τ. λ. — '' δε omitt. Ed. 2. Er. — ''' C. ἐσυραν. — v. 22. Ed. omn. Er. add. και. — v. 28. ἐκει omitt. Gb.

1) 1590. in Pergen.

Cap. XV.

1. *Καί τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς ἰȣδαίας, ἐδίδασκον τȣ̀ς ἀδελφȣ́ς· ὅτι, ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι.*

2. *γενομένης ȣ̃ν ϛάσεως καὶ † ζητήσεως ȣ̓κ ὀλίγης τῷ παύλῳ καὶ τῷ βαρνάβᾳ πρὸς αὐτȣ̀ς, † ἔταξαν, ἀναβαίνειν παῦλον καὶ βαρνάβαν καί τινας ἄλλȣς ἐξ αὐτῶν πρὸς τȣ̀ς ἀποϛόλȣς καὶ πρεσβυτέρȣς εἰς ἱερȣσαλὴμ περὶ τȣ̃ ζητήματος τȣ́τȣ.*

3. *οἱ μὲν ȣ̃ν προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, διήρχοντο τὴν φοινίκην καὶ σαμάρειαν, ἐκδιηγȣ́μενοι τὴν ἐπιϛροφὴν τῶν ἐθνῶν· καὶ ἐποίȣν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς.*

4. *παραγενόμενοι δὲ εἰς ἱερȣσαλὴμ, ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποϛόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀνήγγειλάν τε, ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν.*

5. *ἐξανέϛησαν δέ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν φαρισαίων † πεπιϛευκότες, λέγοντες· ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτȣ̀ς, παραγγέλλειν τε, τηρεῖν τὸν νόμον μωϋσέως.*

6. *συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόϛολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τȣ̃ λόγȣ τȣ́τȣ.*

7. *πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἀναϛὰς πέτρος εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὑμεῖς ἐπίϛασθε, ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο, διὰ τȣ̃ ϛόματός μȣ ἀκȣ̃σαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τȣ̃ εὐαγγελίȣ, καὶ πιϛεῦσαι.*

8. *καὶ ὁ καρδιογνώϛης θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς, δȣ̀ς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν·*

9. *καὶ ȣ̓θὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίϛει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν.*

1. Et quidam descendentes de Judaea, docebant fratres: Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari [a]. a) v. 5.

2. Facta ergo seditione non minima Paulo et Barnabae adversus illos, statuerunt, ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex aliis, ad Apostolos et presbyteros in Jerusalem, super hac quaestione [a]. a) v. 6.

3. Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phoenicen et Samariam, narrantes conversionem Gentium; et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus.

4. Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et ab Apostolis, et Senioribus, annunciantes [a], quanta Deus fecisset cum illis. a) v. 12. c. 21, 19.

5. Surrexerunt autem quidam de haeresi Pharisaeorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidi eos, praecipere quoque servare legem Moysi.

6. Conveneruntque Apostoli et Seniores videre de verbo hoc.

7. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres! vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire Gentes [a] verbum Evangelii, et credere. a) c. 10, 9. sqq.

8. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum [a], sicut et nobis, a) c.10,44.47.

9. et nihil discrevit [a] inter nos et illos, fide purificans corda eorum. a) c. 10, 34.

---

v. 2. Ed. omn. Er. et St. *συζητησεως*. — "Ed. 2. Er. *ἐταξεν*. — v. 5. Ed. omn. Er. *των πεπιϛευκοτων*.

10. νῦν ȣ̓̃ν τί πειράζετε τὸν θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν ȣ̓́τε οἱ πατέρες ἡμῶν, ȣ̓́τε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαςάσαι;

10. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum [a] super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?

a) Matth. 23, 4. Gal. 5, 1.

11. ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος † τȣ̃ κυρίȣ ἰησȣ̃ † χριςȣ̃ πιςεύομεν, σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι.

11. Sed per gratiam [a] Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi.

a) Eph. 2, 8.

12. ἐσίγησε δὲ † πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκȣον βαρνάβα καὶ παύλȣ ἐξηγȣμένων, ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν.

12. Tacuit autem omnis multitudo; et audiebant Barnabam et Paulum, narrantes, quanta Deus fecisset signa et prodigia in Gentibus per eos.

13. μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς, ἀπεκρίθη ἰάκωβος, λέγων· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἀκούσατέ † μȣ.

13. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus [a], dicens: Viri fratres, audite me!

a) c. 12, 17.

14. συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶτον ὁ θεὸς ἐπεσκέψατο, λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτȣ̃.

14. Simon narravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex Gentibus populum nomini suo.

15. καὶ τȣ́τῳ συμφωνȣ̃σιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, καθὼς γέγραπται·

15. Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est:

16. μετὰ ταῦτα ἀναςρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν † δαυῒδ, τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτήν·

16. „Post haec revertar, et reaedi„ficabo tabernaculum David, quod de„cidit; et diruta ejus reaedificabo, et „erigam illud;

17. ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' ȣ̓̀ς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μȣ ἐπ' αὐτȣ̀ς, λέγει κύριος, ὁ ποιῶν † ταῦτα πάντα.

17. „ut requirant caeteri hominum „Dominum, et omnes gentes, super „quas invocatum est nomen meum, di„cit Dominus faciens haec [a]."

a) Amos 9, 11. 12.

18. † γνωςὰ ἀπ' αἰῶνός ἐςι τῷ θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ.

18. Notum a saeculo est Domino opus suum.

19. διὸ ἐγὼ κρίνω, μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιςρέφȣσιν ἐπὶ τὸν θεὸν,

19. Propter quod ego judico, non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum,

20. ἀλλὰ ἐπιςεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος.

20. sed scribere [a] ad eos, ut abstineant se a contaminationibus simulachrorum [b], et fornicatione [1]) [c], et suffocatis, et sanguine [d].

a) v. 29. c. 16, 4. 21, 25. b) 1 Cor. 8. c) 1 Thess. 4, 3. d) Gen. 9, 4. Lev. 3, 17.

---

v. 11. τȣ omitt. St. — "χριςȣ omitt. Mt. et Gb. — v. 12. C. το πληθος ἁπαν. — v. 13. Ed. 4. 5. Er. με. — v. 16. Ed. 3. 4. 5. Er. add. την. — v. 17. C. παντα ταυτα. Gb. omitt. παντα. — v. 18. C. ά ἐςι γνωςα ἀπ' αἰωνος αὐτῳ. Gb. γνωςα ἀπ' αἰωνος. Mt. omitt. versum 18.

1) 1590. 92. 98. C. R. 1593. et fornicatione. 1593. et fornicationis.

21. μωϋσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τὲς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει, ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενος.

21. Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum praedicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.

22. τότε ἔδοξε τοῖς ἀποςόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένες ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς ἀντιόχειαν, σὺν † παύλῳ καὶ βαρνάβᾳ, ἰέδαν, τὸν ἐπικαλούμενον βαρσαβᾶν, καὶ σίλαν, ἄνδρας ἡγεμένες ἐν τοῖς ἀδελφοῖς·

22. Tunc placuit Apostolis, et Senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba, Judam, qui cognominabatur Barsabas, et Silam [a)], viros primos in fratribus, a) c.16,19. 17,4. 18,5.

23. γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε· οἱ ἀπόςολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν ἀντιόχειαν καὶ συρίαν καὶ κιλικίαν ἀδελφοῖς, τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν.

23. scribentes per manus eorum: Apostoli, et seniores fratres, his, qui sunt Antiochiae, et Syriae, et Ciliciae, fratribus ex Gentibus, salutem.

24. ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς † ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεςειλάμεθα·

24. Quoniam audivimus, quia quidam ex nobis exeuntes, turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus [a)]; a) v.1. Gal.2,4.

25. ἔδοξεν ἡμῖν, γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, † ἐκλεξαμένες ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν, † βαρνάβᾳ καὶ παύλῳ,

25. Placuit nobis collectis in unum, eligere viros et mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba et Paulo,

26. ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίε ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ.

26. hominibus, qui tradiderunt animas suas [a)] pro nomine Domini nostri Jesu Christi. a) c.13,50. 14,18.

27. ἀπεςάλκαμεν οὖν ἰούδαν καὶ σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγε ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά.

27. Misimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi vobis verbis referent eadem.

28. † ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τέτων·

28. Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris [a)], quam haec necessaria: a) v.10.

29. ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· † ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. ἔῤῥωσθε.

29. ut abstineatis [a)] vos ab immolatis simulachrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione, a quibus custodientes vos, bene agetis. Valete! a) v.20.

30. οἱ μὲν ἒν ἀπολυθέντες ἦλθον εἰς ἀντιόχειαν· καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος ἐπέδωκαν τὴν ἐπιςολήν.

30. Illi ergo dimissi, descenderunt Antiochiam; et congregata multitudine tradiderunt epistolam.

---

v. 22. St. et Gb. τῳ παυλῳ. — v. 24. C. omitt. ἐξ ἡμων. — v. 25. C. et St. ἐκλεξαμενοις. — C. βαρναβα και παυλε. — v. 28. Ed. 4. 5. Er. ἐδωξε. — v. 29. C. add. και ὁσα μη θελετε ἑαυτοις γινεσθαι, ἑτεροις μη ποιειτε.

31. ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει.

32. ἰȣδας τε καὶ σίλας, καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγȣ πολλȣ̃ παρεκάλεσαν τȣ̀ς ἀδελφȣ̀ς, καὶ ἐπεςήριξαν.

33. ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς † ἀποςόλȣς.

34. † ἔδοξε δὲ τῷ σίλα, ἐμμεῖναι † αὐτοῦ.

35. παῦλος δὲ καὶ βαρνάβας διέτριβον ἐν ἀντιοχείᾳ, διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν τὸν λόγον τοῦ κυρίȣ.

36. μετὰ δέ τινας ἡμέρας εἶπε παῦλος πρὸς βαρνάβαν· ἐπιςρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς † ἡμῶν κατὰ πᾶσαν πόλιν, ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ κυρίȣ, πῶς ἔχȣσι.

37. βαρνάβας δὲ ἐβȣλεύσατο συμπαραλαβεῖν † τὸν ἰωάννην, τὸν καλούμενον μάρκον.

38. παῦλος δὲ ἠξίȣ, τὸν ἀποςάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ παμφυλίας, καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαραλαβεῖν τοῦτον.

39. ἐγένετο οὖν παροξυσμὸς, ὥςε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, τόν τε βαρνάβαν, παραλαβόντα τὸν μάρκον, ἐκπλεῦσαι εἰς κύπρον.

40. παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος σίλαν, ἐξῆλθε, παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν.

41. διήρχετο δὲ τὴν συρίαν καὶ κιλικίαν, ἐπιςηρίζων τὰς ἐκκλησίας.

31. Quam cum legissent, gavisi sunt super consolatione.

32. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent Prophetae, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt.

33. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace a fratribus ad eos, qui miserant illos.

34. Visum est autem Silae ibi remanere; Judas autem solus abiit Jerusalem.

35. Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiae, docentes, et evangelizantes cum aliis pluribus, verbum Domini.

36. Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: Revertentes visitemus fratres, per universas civitates, in quibus praedicavimus verbum Domini, quomodo se habeant.

37. Barnabas autem volebat secum assumere et Ioannem, qui cognominabatur Marcus [a]. a) c. 12, 12.

38. Paulus autem rogabat eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia [a], et non isset cum eis in opus) non debere recipi. a) c. 13, 13.

39. Facta est autem dissensio [a], ita, ut discederent ab invicem, et Barnabas quidem, assumpto Marco, navigaret Cyprum; a) Gal. 2, 11. sqq.

40. Paulus vero, electo Sila, profectus est, traditus gratiae Dei a fratribus.

41. Perambulabat autem Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias; praecipiens, custodire praecepta Apostolorum et Seniorum.

Cap. XVI.

1. Κατήντησε δὲ εἰς δέρβην καὶ λύςραν· καὶ ἰδοὺ, μαθητής τις ἦν

1. Pervenit autem [1]) Derben et Lystram [a]. Et ecce! discipulus quidam

---

v. 33. Gb. ἀποςειλαντας αὐτȣς. — v. 34. hunc versum omitt. Mt. — C. αὐτοθι. — v. 36. ἡμων omitt. Gb. — v. 37. Gb. και ἰωαννην. —

1) 1590. add. in.

† ἐκεῖ, ὀνόματι τιμόθεος, υἱὸς γυναικός † τινος ἰȣδαίας, πιϛῆς, πατρὸς δὲ ἕλληνος.

erat ibi, nomine Timotheus [b)], filius mulieris Judaeae fidelis [c)], patre gentili.

a) c. 14, 6. sqq. b) c. 17, 14. 19, 22. 20, 4. c) 2 Tim 1, 5.

2. ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν λύϛροις καὶ ἰκονίῳ ἀδελφῶν.

2. Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant et Iconio fratres.

3. τοῦτον ἠθέλησεν ὁ παῦλος σὺν αὐτῷ ἐξελθεῖν. καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν διὰ τοὺς ἰȣδαίȣς, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· ᾔδεισαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι ἕλλην ὑπῆρχεν.

3. Hunc voluit Paulus secum proficisci; et assumens circumcidit eum, propter Judaeos [a)], qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, quod pater ejus erat Gentilis. a) 1 Cor. 9, 20.

4. ὡς δὲ † διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδȣν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα, τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποϛόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, τῶν ἐν ἱερȣσαλήμ.

4. Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quae erant decreta [a)] ab Apostolis et Senioribus, qui erant Jerosolymis.

a) c. 15, 20.

5. αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι ἐϛερεοῦντο τῇ πίϛει, καὶ ἐπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν.

5. Et Ecclesiae quidem confirmabantur fide, et abundabant numero quotidie.

6. διελθόντες δὲ τὴν φρυγίαν καὶ τὴν γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίȣ πνεύματος, λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ ἀσίᾳ,

6. Transeuntes autem Phrygiam, et Galatiae regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.

7. ἐλθόντες κατὰ τὴν μυσίαν, ἐπείραζον, † κατὰ τὴν βιθυνίαν πορεύεσθαι· καὶ ȣ̓κ εἴασεν αὐτȣ̀ς τὸ πνεῦμα †.

7. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam; et non permisit eos Spiritus Jesu.

8. παρελθόντες δὲ τὴν μυσίαν, κατέβησαν εἰς τρωάδα.

8. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem [a)]. c. 20, 6.

9. καὶ ὅραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ παύλῳ· ἀνήρ τις ἦν μακεδὼν ἑϛὼς, παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ λέγων· διαβὰς εἰς μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν.

9. Et visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos!

10. ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν μακεδονίαν, συμβιβάζοντες, ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ κύριος, † εὐαγγελίσασθαι αὐτούς.

10. Ut autem visum vidit, statim quaesivimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quod vocasset nos Deus evangelizare eis.

11. ἀναχθέντες ȣ̓̃ν ἀπὸ τῆς τρωά-

11. Navigantes autem a Troade,

v. 1. C. omitt. ἐκεῖ. — "τινος omitt. Gb. — v. 4. C. ἐπορεύοντο. — v. 7. Gb. εἰς. — "Gb. πνεῦμα ἰησȣ. — v. 10. Ed. 2. 3. Er. εὐαγγελίζασθαι.

δος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς σαμοθρᾴκην, τῇ τε ἐπιούσῃ εἰς νεάπολιν·

12. ἐκεῖθέν τε εἰς φιλίππȣς, ἥτις ἐϛὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς μακεδονίας πόλις, † κολώνια. ἦμεν δὲ ἐν † αὐτῇ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς.

13. τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι· καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναιξί.

14. καί τις γυνὴ, ὀνόματι λυδία, πορφυρόπωλις, πόλεως θυατείρων, σεβομένη τὸν θεὸν, † ἤκȣεν· ἧς ὁ κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλȣμένοις ὑπὸ τοῦ παύλȣ.

15. ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε, λέγȣσα· εἰ κεκρίκατέ με πιϛὴν † τῷ κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μȣ, μείνατε. καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς.

16. ἐγένετο δὲ, πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ, ἔχȣσαν πνεῦμα πύθωνος, ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς, μαντευομένη.

17. αὕτη κατακολουθήσασα τῷ παύλῳ καὶ ἡμῖν, † ἔκραζε λέγȣσα· οὗτοι οἱ ἄνθρωποι, δȣ̃λοι τȣ̃ θεȣ̃, τȣ̃ ὑψίϛȣ, εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλȣσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας.

18. τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. διαπονηθεὶς δὲ ὁ παῦλος, καὶ ἐπιϛρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε· παραγγέλλω σοι ἐν τῷ ὀνόματι ἰησȣ̃ χριϛȣ̃, ἐξελθεῖν ἀπ᾽ αὐτῆς. καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ.

19. ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν παῦλον καὶ † τὸν σίλαν, εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας.

recto cursu venimus Samothraciam, et sequenti die Neapolim;

12. et inde Philippos, quae est prima partis Macedoniae civitas, colonia. Eramus autem in hac urbe diebus aliquot, [1]) conferentes.

13. Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse [a]); et sedentes loquebamur mulieribus, quae convenerant.

a) c. 13, 14. 21, 5.

14. Et quaedam mulier, nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit; cujus Dominus aperuit cor, intendere his, quae dicebantur a Paulo.

15. Cum autem baptizata esset, et domus ejus, deprecata est, dicens: Si judicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, et manete! Et coëgit nos.

16. Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum pythonem obviare nobis, quae quaestum magnum praestabat dominis suis divinando.

17. Haec subsecuta Paulum et nos, clamabat dicens: Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annunciant vobis viam salutis [a])!

a) Marc. 1, 24. 34.

18. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, et conversus, spiritui dixit: Praecipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea! Et exiit eadem hora.

19. Videntes autem domini ejus, quia exivit spes quaestus eorum, apprehendentes Paulum et Silam [a]) perduxerunt in forum ad principes;

a) c. 15, 22.

---

v. 12. C. κολωνεια. — " Gb. ταυτῃ. — v. 14. Ed. omn. Er. ἠκȣσεν. — v. 15. C. εἰναι τῳ κυριῳ. — v. 17. C. et St. ἐκραξε. — v. 19. C. omitt. τον.

1) 1590. aliquot, consistentes.

20. καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς ςρατηγοῖς, εἶπον· οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες·

20. et offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant [a] civitatem nostram, cum sint Judaei;

a) c. 17, 6. 24, 5.

21. καὶ καταγγέλλουσιν ἔθη, ἃ οὐκ ἔξεςιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, ῥωμαίοις οὖσι.

21. et annunciant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani.

22. καὶ συνεπέςη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν, καὶ οἱ ςρατηγοὶ περιῤῥήξαντες † αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν·

22. Et cucurrit plebs adversus eos; et magistratus scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis caedi [a].

a) 2 Cor. 11, 25. 1 Thess. 2, 2.

23. πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι, ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς.

23. Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, praecipientes custodi, ut diligenter custodiret eos.

24. ὃς παραγγελίαν τοιαύτην εἰληφὼς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον.

24. Qui cum tale praeceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, et pedes eorum strinxit ligno.

25. κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον παῦλος καὶ σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν θεόν. † ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι.

25. Media autem nocte, Paulus et Silas orantes, laudabant [a] Deum; et audiebant eos, qui in custodia erant.

a) c. 5, 41.

26. ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥςε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου· ἀνεῴχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη.

26. Subito vero terrae motus factus est magnus, ita, ut moverentur fundamenta carceris; et statim aperta sunt omnia ostia; et universorum vincula soluta sunt.

27. ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων, ἐκπεφευγέναι τοὺς δεσμίους.

27. Expergefactus autem custos carceris, et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, aestimans, fugisse vinctos.

28. ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ ὁ παῦλος, λέγων· μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε.

28. Clamavit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris! universi enim hic sumus.

29. αἰτήσας δὲ φῶτα, εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος γενόμενος προσέπεσε τῷ παύλῳ καὶ τῷ σίλᾳ.

29. Petitoque lumine, introgressus est; et tremefactus, procidit Paulo et Silae ad pedes;

30. καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη· κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ;

30. et producens eos foras, ait: Domini! quid me oportet facere, ut salvus fiam [a]?

a) c. 2, 37.

---

v. 22. C. τα ἱματια αὐτων. — v. 25. Ed. 3. 4. 5. Er. ἐπηκροουντο.

31. οἱ δὲ εἶπον· πίςευσον ἐπὶ τὸν κύριον, ἰησοῦν † χριςὸν, καὶ σωθήσῃ σὺ, καὶ ὁ οἶκός σου.

31. At illi dixerunt: Crede [a] in Dominum Jesum, et salvus eris tu, et domus tua. a) Marc. 16, 16.

32. καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

32. Et locuti sunt ei verbum Domini, cum omnibus, qui erant in domo ejus.

33. καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν· καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ † πάντες παραχρῆμα.

33. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum; et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo.

34. ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ † ἠγαλλιάσατο, πανοικὶ πεπιςευκὼς τῷ θεῷ.

34. Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, et laetatus est cum omni domo sua, credens Deo.

35. ἡμέρας δὲ γενομένης ἀπέςειλαν οἱ ςρατηγοὶ τοὺς ῥαβδούχους, λέγοντες· ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

35. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes: Dimitte homines illos!

36. ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν παῦλον· ὅτι ἀπεςάλκασιν οἱ ςρατηγοὶ, ἵνα ἀπολυθῆτε· νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

36. Nunciavit autem custos carceris verba haec Paulo: Quia miserunt magistratus, ut dimittamini; nunc igitur exeuntes, ite in pace!

37. ὁ δὲ παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς· δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; οὐ γάρ· ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ † ἡμᾶς ἐξαγαγέτωσαν.

37. Paulus autem dixit eis: Caesos nos publice, indemnatos, homines Romanos [a] miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt? Non ita! sed veniant, a) c. 22, 25.

38. ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς ςρατηγοῖς οἱ ῥαβδοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· καὶ ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες, ὅτι ῥωμαῖοί εἰσι.

38. et ipsi nos ejiciant. Nunciaverunt autem magistratibus lictores verba haec. Timueruntque audito, quod Romani essent,

39. καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξαγαγόντες ἠρώτων, ἐξελθεῖν τῆς πόλεως.

39. et venientes deprecati sunt eos, et educentes rogabant, ut egrederentur de urbe.

40. ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς, εἰσῆλθον † πρὸς τὴν λυδίαν· καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξῆλθον.

40. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam [a]; et visis fratribus, consolati sunt eos, et profecti sunt. a) v. 14.

---

v. 31. Ed. omn. Er. omitt. χριςον. — v. 33. C. omitt. παντες. — v. 34. Ed. omn. Er. et Mt. ἠγαλλιατο. — v. 37. Ed. omn. Er. et St. omitt. ἡμας. — v. 40. Ed. omn. Er. et St. εἰς.

CAP. XVII.

1. Διοδεύσαντες δὲ τὴν ἀμφίπολιν καὶ ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν ἡ συναγωγὴ τῶν ἰουδαίων.

1. Cum autem perambulassent Amphipolim, et Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judaeorum.

2. κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ παύλῳ εἰσῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ σάββατα τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν,

2. Secundum consuetudinem [a)] autem Paulus introivit ad eos, et per sabbata tria disserebat eis de Scripturis,

a) c. 13, 14.

3. διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι τὸν χριστὸν ἔδει παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ χριστὸς ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

3. adaperiens et insinuans, quia Christum oportuit pati, et resurgere a mortuis [a)]; et quia hic est Jesus Christus [b)], quem ego annuncio vobis.

a) Luc. 24, 26. 46. b) c. 9, 22.

4. καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ παύλῳ καὶ τῷ σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι.

4. Et quidam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silae [a)], et de colentibus Gentilibusque [b)] multitudo magna, et mulieres nobiles non paucae.

a) c. 15, 22. b) c. 14, 1. Joh. 12, 20.

5. † ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς ἄνδρας πονηροὺς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν· ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτοὺς, ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον.

5. Zelantes autem Judaei, assumentesque de vulgo viros quosdam malos, et turba facta concitaverunt civitatem; et assistentes domui Jasonis, quaerebant eos producere in populum.

6. μὴ εὑρόντες δὲ αὐτοὺς, ἔσυρον τὸν ἰάσονα καί τινας ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, βοῶντες· ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισιν·

6. Et cum non invenissent eos, trahebant Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes: Quoniam hi, qui urbem concitant [a)], et huc venerunt,

a) c. 16, 20.

7. οὓς ὑποδέδεκται ἰάσων· καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων καίσαρος † πράττουσι, βασιλέα λέγοντες † ἕτερον εἶναι, ἰησοῦν.

7. quos suscepit Jason, et hi omnes contra decreta Caesaris faciunt, regem [a)] alium dicentes esse, Jesum.

a) Joh. 19, 12.

8. ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας, ἀκούοντας ταῦτα.

8. Concitaverunt autem plebem, et principes civitatis, audientes haec.

9. καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς.

9. Et accepta satisfactione a Jasone, et a caeteris, dimiserunt eos.

10. οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ τῆς νυκτὸς ἐξέπεμψαν τὸν † τε παῦλον

10. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam in

---

v. 5. C. et Mt. προσλαβομενοι δε οἱ ἰουδαιοι, οἱ ἀπειθουντες των ἀγοραιων. Gb. προσλαβομενοι δε οἱ ἰουδαιοι των ἀγοραιων. — v. 7. Ed. omn. Er. πρασσουσι. — "C. ἑτερον, ἰησουν. — v. 10. C. omitt. τε. —

καὶ τὸν σίλαν εἰς † βέροιαν· οἵτινες παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν † ἀπήεσαν τῶν ἰȣδαίων.

Beroeam. Qui cum venissent, in synagogam Judaeorum introierunt.

11. οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέϛεροι †, τῶν ἐν θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ᾽ ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ † ἔχοι ταῦτα † οὕτως.

11. Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicae, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes [a] Scripturas, si haec ita se haberent. a) Joh. 5, 39.

12. πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίϛευσαν, καὶ τῶν ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν ȣ̓κ ὀλίγοι.

12. Et multi quidem crediderunt ex eis, et mulierum gentilium honestarum, et viri non pauci.

13. ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης ἰȣδαῖοι, ὅτι καὶ ἐν † τῇ † βεροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ παύλȣ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἦλθον κἀκεῖ, σαλεύοντες τοὺς ὄχλȣς.

13. Cum autem cognovissent in Thessalonica Judaei, quia et Beroeae praedicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc commoventes et turbantes multitudinem.

14. εὐθέως δὲ τότε τὸν παῦλον ἐξαπέϛειλαν οἱ ἀδελφοὶ, πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον δὲ ὅ τε σίλας καὶ ὁ τιμόθεος ἐκεῖ.

14. Statimque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare; Silas autem et Timotheus [a] remanserunt ibi. a) c. 16, 1. sqq.

15. οἱ δὲ καθιϛῶντες τὸν παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως ἀθηνῶν· καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν σίλαν καὶ τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιϛα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν, ἐξήεσαν.

15. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas; et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt.

16. ἐν δὲ ταῖς ἀθήναις ἐκδεχομένȣ αὐτοὺς τοῦ παύλȣ, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

16. Paulus autem, cum Athenis eos exspectaret, incitabatur spiritus ejus in ipso, videns idololatriae deditam civitatem.

17. διελέγετο μὲν ȣ̓͂ν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς ἰȣδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τȣ̀ς παρατυγχάνοντας.

17. Disputabat igitur in synagoga [a] cum Judaeis, et colentibus, et in foro, per omnes dies, ad eos, qui aderant. a) v. 2.

18. τινὲς δὲ † καὶ τῶν ἐπικȣρείων καὶ τῶν ϛωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ. καί τινες ἔλεγον· τί ἂν † θέλοι ὁ σπερμολόγος ȣ̔͂τος λέγειν; οἱ δέ· ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι· ὅτι τὸν ἰησȣ͂ν καὶ τὴν ἀνάϛασιν † αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

18. Quidam autem Epicurei, et Stoici philosophi disserebant cum eo, et quidam dicebant: Quid vult seminiverbius hic dicere? Alii vero: Novorum daemoniorum videtur annunciator esse; quia Jesum et resurrectionem annunciabat eis.

---

v. 10. ″Ed. omn. Er et St. βεῤῥοιαν — ‴St. et Gb. των ἰȣδαιων ἀπηεσ. — v. 11. C. add. των ἀλλων. — ″Ed. omn. Er. ἐχει. — ‴St. et Mt. ϛτω. — v. 13. C. omitt. τῃ. — ″Ed. omn. Er. et St. βεῤῥοιᾳ. — v. 18. Ed. omn. Er. et St. omitt. και. — ″Ed. omn. Er. θελει. — ‴C. omitt. αὐτοις.

19. ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες· δυνάμεθα γνῶναι, τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλȣμένη διδαχή;

19. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire, quae est haec nova, quae a te dicitur, doctrina?

20. ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. βȣλόμεθα οὖν γνῶναι, τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι.

20. Nova enim quaedam infers auribus nostris; volumus ergo scire, quidnam velint haec esse.

21. (ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημȣ̃ντες ξένοι εἰς ȣ̓δὲν ἕτερον εὐκαίρȣν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκȣ́ειν καινότερον.)

21. (Athenienses autem omnes, et advenae hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi.)

22. ϛαθεὶς δὲ ὁ παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ ἀρείȣ πάγȣ, ἔφη· ἄνδρες ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεϛέρȣς ὑμᾶς θεωρῶ.

22. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athenienses! per omnia quasi superstitiosiores vos video.

23. διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· ἀγνώϛῳ θεῷ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

23. Praeteriens enim, et videns simulacra vestra, inveni et aram, in qua scriptum erat: Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis.

24. ὁ θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, ȣ̔̃τος ȣ̓ρανȣ̃ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων, ȣ̓κ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ,

24. Deus, qui fecit[a)] mundum, et omnia, quae in eo sunt, hic coeli et terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat[b)], a) c. 14, 14. b) c. 7, 49. 50.

25. οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν † κατὰ πάντα.

25. nec manibus humanis colitur[a)] indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia[b)]; a) Joh. 4, 24. b) Ps. 49, 8. sqq.

26. ἐποίησέ τε, ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας † προστεταγμένȣς καιρȣ̀ς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν·

26. fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae[a)], definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum[b)], a) Gen. 1, 27. b) Deut. 32, 8.

27. ζητεῖν τὸν † κύριον, εἰ ἄραγε † ψηλαφήσειαν αὐτὸν, καὶ εὕροιεν, † καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάϛȣ ἡμῶν ὑπάρχοντα.

27. quaerere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant, quamvis non longe[a)] sit ab unoquoque nostrum. a) c. 14, 16.

28. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καί ἐσμεν· ὡς καί τινες τῶν καθ' † ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

28. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus[a)]; sicut et quidam vestrorum Poëtarum dixerunt: Ipsius enim et genus sumus. a) Col. 1, 17.

---

v. 25. Gb. και τα παντα. — v. 26. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. προτεταγμενȣς. — v. 27. Gb. τον θεον. — '' Ed. omn. Er. ψηλαφησειεν. — ''' Ed. omn. Er. καιγε. — v. 28. C. ἡμας.

29. γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσῷ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

29. Genus ergo cum simus Dei, non debemus aestimare auro, aut argento, aut lapidi, sculpturae artis et cogitationis hominis, Divinum esse simile.

30. τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν.

30. Et tempora quidem hujus ignorantiae despiciens [a] Deus, nunc annunciat hominibus, ut omnes ubique poenitentiam [b] agant, a) c. 14, 15. b) Luc 24, 47.

31. διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε, πίστιν † παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

31. eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in aequitate, in viro [a], in quo statuit, fidem praebens omnibus, suscitans eum a mortuis.
a) 2 Cor. 5, 10. Matth. 25, 31.

32. ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον· οἱ δὲ εἶπον· ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου.

32. Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant [a], quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum. a) 1 Cor. 1, 23.

33. καὶ οὕτως ὁ παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν.

33. Sic Paulus exivit de medio eorum.

34. τινὲς δὲ ἄνδρες, κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν· ἐν οἷς καὶ διονύσιος, ὁ ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ, ὀνόματι δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

34. Quidam vero viri adhaerentes ei, crediderunt; in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis.

Cap. XVIII.

1. Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ παῦλος ἐκ τῶν ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς κόρινθον.

1. Post haec egressus ab Athenis, venit Corinthum.

2. καὶ εὑρών τινα ἰουδαῖον, ὀνόματι ἀκύλαν, ποντικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς ἰταλίας, καὶ πρίσκιλλαν, γυναῖκα αὐτοῦ (διὰ τὸ διατεταχέναι κλαύδιον, χωρίζεσθαι πάντας τοὺς ἰουδαίους ἐκ τῆς ῥώμης), προσῆλθεν αὐτοῖς.

2. Et inveniens quemdam Judaeum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxorem ejus [a] (eo quod praecepisset Claudius discedere omnes Judaeos a Roma), accessit ad eos. a) v. 18. 26. Rom. 16, 3. 1 Cor. 16, 19. 2 Tim. 4, 19.

3. καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι ἔμενε παρ᾽ αὐτοῖς, καὶ εἰργάζετο· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην.

3. Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur [a]; (erant autem scenofactoriae artis.) a) c. 20, 34. 1 Cor. 4, 12. 2 Cor. 11, 9. 1 Thess. 2, 9.

4. διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέ τε ἰουδαίους καὶ ἕλληνας.

4. Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judaeis et Graecis.

---

v. 31. C. παρασχειν.

5. ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς μακεδονίας ὅ τε σίλας καὶ ὁ τιμόθεος, συνείχετο τῷ † πνεύματι ὁ παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς ἰȣδαίοις τὸν χριςὸν ἰησοῦν.

5. Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus [a]), instabat verbo Paulus, testificans Judaeis esse Christum Jesum. a) c.17,14.sq. 2Cor.1,19.

6. ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτȣ́ς· τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν. καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τȣ̃ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι.

6. Contradicentibus autem eis, et blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum! mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam [a]). c.13,45.51. 20,26

7. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς, ὀνόματι ἰούςȣ, σεβομένȣ τὸν θεὸν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ.

7. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogae.

8. κρίσπος δὲ, ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἐπίςευσε τῷ κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτȣ̃· καὶ πολλοὶ τῶν κορινθίων † ἀκȣ́οντες, ἐπίςευον καὶ ἐβαπτίζοντο.

8. Crispus [a]) autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua; et multi Corinthiorum audientes credebant, et baptizabantur. a) 1 Cor. 1, 14.

9. εἶπε δὲ ὁ κύριος δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ παύλῳ· μὴ φοβȣ̃, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς.

9. Dixit autem Dominus nocte per visionem [a]) Paulo: Noli timere, sed loquere, et ne taceas! a) c. 16, 9. 23, 11.

10. διότι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί σε· διότι λαός ἐςί μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

10. Propter quod ego sum tecum; et nemo apponetur tibi, ut noceat te; quoniam populus est mihi multus in hac civitate.

11. ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, διδάσκων † ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ.

11. Sedit autem ibi annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei.

12. γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς ἀχαΐας, κατεπέςησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ ἰȣδαῖοι τῷ παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα,

12. Gallione autem proconsule Achaiae, insurrexerunt uno animo Judaei in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal,

13. λέγοντες· ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπȣς, σέβεσθαι τὸν θεόν.

13. dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum.

14. μέλλοντος δὲ τȣ̃ παύλȣ ἀνοίγειν τὸ ςόμα, εἶπεν ὁ γαλλίων πρὸς τȣ̀ς ἰȣδαίȣς· εἰ μὲν ȣ̃ν † ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρὸν, ὦ ἰȣδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν.

14. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judaeos: Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Judaei! recte vos sustinerem;

15. εἰ δὲ ζήτημά ἐςι περὶ λόγȣ καὶ ὀνομάτων καὶ νόμȣ, τȣ̃ καθ' ὑμᾶς,

15. si vero quaestiones sunt de verbo, et nominibus [1]), et lege vestra,

v. 5. Gb. τῳ λογῳ. — v. 8. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἀκȣσαντες. — v. 11. Ed. omn. Er. διδασκων αὐτȣς τον λογον τȣ θεȣ. — v. 14. C. ponit ἦν post τι.

1) 1590. nominibus legis vestrae.

ὄψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ ἐγὼ τȣ́των ȣ̓ βȣ́λομαι εἶναι.

16. καὶ ἀπήλασεν αὐτȣ̀ς ἀπὸ τȣ̃ βήματος.

17. ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ ἕλληνες σωσθένην, τὸν ἀρχισυνάγωγον, ἔτυπτον ἔμπροσθεν τȣ̃ βήματος· καὶ ȣ̓δὲν τȣ́των τῷ γαλλίωνι † ἔμελεν.

18. ὁ δὲ παῦλος ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ πρίσκιλλα καὶ ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν ἐν κεγχρεαῖς· εἶχε γὰρ εὐχήν.

19. κατήντησε δὲ εἰς ἔφεσον, † κἀκείνȣς κατέλιπεν αὐτȣ̃. αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς ἰȣδαίοις.

20. ἐρωτώντων δὲ αὐτῶν, ἐπὶ πλείονα χρόνον μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν·

21. ἀλλὰ ἀπετάξατο αὐτοῖς, εἰπών· δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν, τὴν ἐρχομένην, ποιῆσαι εἰς ἱεροσόλυμα. πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τȣ̃ θεȣ̃ θέλοντος. καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς ἐφέσȣ.

22. καὶ κατελθὼν εἰς καισάρειαν, ἀναβὰς, καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς ἀντιόχειαν.

23. καὶ ποιήσας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθεξῆς τὴν γαλατικὴν χώραν καὶ φρυγίαν, ἐπιςηρίζων † πάντας τοὺς μαθητάς.

24. ἰȣδαῖος δέ τις, ἀπολλὼς † ὀνόματι, ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς ἔφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς.

25. οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίȣ. καὶ ζέων τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ κυρίȣ, ἐπιςάμενος μόνον τὸ βάπτισμα ἰωάννȣ.

vos ipsi videritis; Judex ego horum nolo esse [a]. a) Joh. 18, 31.

16. Et minavit eos a tribunali.

17. Apprehendentes autem omnes Sosthenem [a] principem synagogae, percutiebant eum ante tribunal; et nihil eorum Gallioni curae erat. a) 1 Cor. 1, 1.

18. Paulus vero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila, qui sibi totonderat in Cenchris caput; habebat enim votum) [a]. a) c. 21, 24. Num. 6, 9. 18.

19. Devenitque Ephesum, et illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judaeis.

20. Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore maneret, non consensit;

21. sed valefaciens, et dicens [a]: Iterum revertar ad vos, Deo volente, profectus est ab Epheso. a) Gal. 2, 1.

22. Et descendens Caesaream, ascendit, et salutavit ecclesiam, et descendit Antiochiam [a]. a) Gal. 2, 11.

23. Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam [1]) regionem [a], et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. a) c. 16, 6.

24. Judaeus autem quidam, Apollo [a] nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in scripturis. a) c. 19, 1. 1 Cor. 1, 12.

25. Hic erat edoctus viam Domini; et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea, quae sunt Jesu, sciens tantum baptisma Ioannis [a]. a) c. 19, 3.

---

v. 17. C. ἐμελλεν. — v. 19. Ed. omn. Er. και ἐκεινȣς. — v. 23. C. τȣς μαθητας παντας. — v. 24. C. ὀνομα.

1) 1590. Galatiam.

26. ὗτός τε ἤρξατο, παῤῥησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. ἀκούσαντες δὲ αὐτοῦ ἀκύλας καὶ πρίσκιλλα, προσελάβοντο αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν † τοῦ θεοῦ ὁδόν.	26. Hic ergo coepit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audissent Priscilla et Aquila [a], assumpserunt eum, et diligentius exposuerunt ei viam Domini. a) v. 2.
27. βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν ἀχαΐαν, προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μαθηταῖς, ἀποδέξασθαι αὐτόν· ὃς παραγενόμενος, συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος.	27. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis, ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his, qui crediderant.
28. εὐτόνως γὰρ τοῖς ἰουδαίοις διακατηλέγχετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν χριστὸν ἰησοῦν.	28. Vehementer enim Judaeos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum.

CAP. XIX.

1. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ἀπολλὼ εἶναι ἐν κορίνθῳ, παῦλον, διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ἐλθεῖν εἰς ἔφεσον. καὶ εὑρών τινας μαθητὰς,	1. Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi [a], ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum [b], et inveniret quosdam [1]) discipulos; a) c. 18, 24. 27. b) c. 18, 19. 21.
2. εἶπε πρὸς αὐτούς· εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν· ἀλλ' οὐδὲ, εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἠκούσαμεν.	2. dixitque ad eos: Si Spiritum sanctum [a] accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque, si Spiritus sanctus est, audivimus. a) c. 10, 44. 8, 16.
3. εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; οἱ δὲ εἶπον· εἰς τὸ ἰωάννου βάπτισμα.	3. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Ioannis baptismate.
4. εἶπε δὲ παῦλος· ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι, τουτέστιν, εἰς τὸν χριστὸν ἰησοῦν.	4. Dixit autem Paulus: Ioannes baptizavit baptismo poenitentiae populum, dicens: In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum.
5. ἀκούσαντες δὲ, ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἰησοῦ.	5. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu.
6. καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, ἐπ' αὐτούς· ἐλάλουν τε γλώσσαις, καὶ προεφήτευον.	6. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant.
7. ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο.	7. Erant autem omnes viri fere duodecim.

v. 26. C. την οδον του θεου.

1) 1590. de discipulis.

8. εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐπαῤῥησιάζετο, ἐπὶ μῆνας τρεῖς διαλεγόμενος, καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.

8. Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, et suadens de regno Dei.

9. ὡς δέ τινες † ἐσκληρύνοντο, καὶ ἠπείθουν, κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους, ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητὰς, καθ' ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ τυράννου τινός.

9. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cujusdam.

10. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο, ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ κυρίου † ἰησοῦ, ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας.

10. Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judaei atque Gentiles.

11. δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ἐποίει ὁ θεὸς διὰ τῶν χειρῶν παύλου,

11. Virtutesque non [1]) quaslibet faciebat Deus per manum Pauli [a]);

a) c. 14, 3.

12. ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ † σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα, τὰ πονηρὰ, † ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν.

12. ita, ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur [a]).

a) c. 5, 15. Matth. 9, 21.

13. ἐπεχείρησαν δέ τινες ἀπὸ τῶν περιερχομένων ἰουδαίων ἐξορκιστῶν, ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα, τὰ πονηρὰ, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἰησοῦ, λέγοντες· † ὁρκίζομεν ὑμᾶς τὸν ἰησοῦν, ὃν ὁ παῦλος κηρύσσει.

13. Tentaverunt autem quidam et de circumeuntibus Judaeis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes: Adjuro vos per Jesum, quem Paulus praedicat.

14. ἦσαν δέ τινες υἱοὶ σκευᾶ, ἰουδαίου, ἀρχιερέως ἑπτὰ οἱ τοῦτο ποιοῦντες.

14. Erant autem [2]) quidam Judaei Scevae principis Sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant.

15. ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα, τὸ πονηρὸν, εἶπε· τὸν ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν παῦλον ἐπίσταμαι· ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ;

15. Respondens autem spiritus nequam dixit eis: Jesum novi, et Paulum scio; vos autem, qui estis?

16. καὶ ἐφαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα, το πονηρὸν, καὶ † κατακυριεύσας αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμένους ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου.

16. Et insiliens in eos homo, in quo erat daemonium pessimum, et dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent de domo illa.

---

v. 9. Ed. 3. 4. 5. Er. ἐσκληρυνουντο. — v. 10. ἰησου omitt. Gb. — v. 12. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. σημικινθια. — "Gb. ἐκπορευεσθαι, omiss. ἀπ' αὐτων. — v. 13. Gb. ὁρκιζω. — v. 16. C. κατακυριευσαν.

1) 1590. non modicas quaslibet. 2) 1590. cujusdam Judæi nomine Scevæ.

17. τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωςὸν πᾶσιν ἰουδαίοις τε καὶ ἕλλησι, τοῖς κατοικοῦσι τὴν ἔφεσον. καὶ ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἰησοῦ.

18. πολλοί τε τῶν πεπιςευκότων ἤρχοντο, ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν.

19. ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων, συνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων· καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε.

20. † οὕτω κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ κυρίου ηὔξανε καὶ ἴσχυεν.

21. ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ παῦλος ἐν τῷ πνεύματι, διελθὼν τὴν μακεδονίαν καὶ ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς ἱερουσαλὴμ, εἰπών· ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ δεῖ με καὶ ῥώμην ἰδεῖν.

22. ἀποςείλας δὲ εἰς τὴν μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, τιμόθεον καὶ ἔραςον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν ἀσίαν.

23. ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τάραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ.

24. δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς ἀρτέμιδος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην.

25. οὓς συναθροίσας, καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν· ἄνδρες, ἐπίςασθε, ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐςι.

26. καὶ θεωρεῖτε, καὶ ἀκούετε, ὅτι οὐ μόνον ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς ἀσίας ὁ παῦλος οὗτος πείσας μετέςησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι.

v. 20. Ed. omn. Er. οὕτως.

17. Hoc autem notum factum est omnibus Judaeis, atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi; et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu.

18. Multique credentium veniebant, confitentes et annunciantes actus suos.

19. Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa [a] sectati, contulerunt libros, et combusserunt [1]) coram omnibus; et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.

a) c. 8, 9.

20. Ita fortiter crescebat [a] verbum Dei, et confirmabatur.

a) c. 6, 7.

21. His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia [a] et Achaia, ire Jerosolymam [b], dicens: Quoniam, postquam fuero ibi, oportet me et Romam [c] videre.

a) 1 Cor. 16, 5. b) c. 18, 21. 20, 22. c) Rom. 15, 23. sqq.

22. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum [a], et Erastum [b], ipse remansit ad tempus in Asia.

a) c. 16, 1. b) Rom. 16, 23. 2 Tim. 4, 20.

23. Facta est autem illo tempore turbatio non minima [a] de via Domini.

a) 2 Cor. 1, 8.

24. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens aedes argenteas Dianae, praestabat artificibus non modicum quaestum;

25. quos convocans, et eos, qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri! scitis, quia de hoc artificio est nobis acquisitio;

26. et videtis, et auditis, quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiae, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens: Quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt.

1) 1590. add. eos.

27. ὀ μόνον δὲ τῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης † θεᾶς ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ ἀσία καὶ ἡ οἰκεμένη σέβεται.

27. Non solum autem haec periclitabitur nobis pars in redargutionem venire [a], sed et magnae Dianae templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia, et orbis colit.

a) c. 16, 19.

28. ἀκέσαντες δὲ, καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμῦ, ἔκραζον, λέγοντες· μεγάλη ἡ ἄρτεμις ἐφεσίων.

28. His auditis, repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum!

29. καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη † τῆς συγχύσεως· ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπάσαντες γάϊον καὶ ἀρίςαρχον, μακεδόνας, συνεκδήμυς † παύλυ.

29. Et impleta est civitas confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Gajo [a], et Aristarcho [b], Macedonibus, comitibus Pauli.

a) 1 Cor. 1, 14. b) Col. 4, 10.

30. τοῦ δὲ παύλυ βυλομένυ εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἴων αὐτὸν οἱ μαθηταί.

30. Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli.

31. τινὲς δὲ καὶ τῶν ἀσιαρχῶν, ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλυν, μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον.

31. Quidam autem et de Asiae principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes, ne se daret in theatrum.

32. ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι ἔκραζον· ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείυς οὐκ ᾔδεισαν, τίνος ἕνεκεν † συνεληλύθεισαν.

32. Alii autem aliud clamabant. Erat enim ecclesia confusa, et plures nesciebant, qua ex causa convenissent.

33. ἐκ δὲ τοῦ ὄχλυ προεβίβασαν ἀλέξανδρον, † προβαλλόντων αὐτὸν τῶν ἰυδαίων· ὁ δὲ ἀλέξανδρος κατασείσας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ.

33. De turba autem detraxerunt Alexandrum [a], propellentibus eum Judaeis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo.

a) 2 Tim. 4, 14.

34. † ἐπιγνόντες δὲ, ὅτι ἰυδαῖός ἐςι, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο κραζόντων· μεγάλη ἡ ἄρτεμις ἐφεσίων.

34. Quem ut cognoverunt Judaeum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum!

35. † καταςείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησίν· ἄνδρες ἐφέσιοι, τίς γάρ ἐςιν ἄνθρωπος, ὃς οὐ γινώσκει τὴν ἐφεσίων πόλιν, νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης † θεᾶς ἀρτέμιδος καὶ τῦ διοπετοῦς;

35. Et cum sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii! quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnae Dianae [a], Jovisque prolis?

a) v. 27.

v. 27. C. et Mt. θεας ἱερον ἀρτεμιδος. — v. 29. C. omitt. της. — "Ed. omn. Er. et St. add. τε. — v. 32. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. συνεληλυθεσαν. — v. 33. Ed. omn. Er. et St. προβαλοντων. — v. 34. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἐπιγνοντων. — v. 35. Ed. 1. Er. κατασεισας. — "θεας omitt. Gb.

36. ἀναντιῤῥήτων ὖν ὄντων τέτων, δέον ἐςὶν, ὑμᾶς κατεςαλμένες ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς † πράσσειν.

37. ἠγάγετε γὰρ τὲς ἄνδρας τέτες, ὔτε ἱεροσύλες, ὔτε βλασφημῦντας τὴν † θεὸν ὑμῶν.

38. εἰ μὲν ὖν δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται † ἔχεσι πρός τινα λόγον, ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν· ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις.

39. εἰ δέ τι περὶ ἑτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται.

40. καὶ γὰρ κινδυνεύομεν, ἐγκαλεῖσθαι ςάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίε ὑπάρχοντος, περὶ οὗ † δυνησόμεθα † δοῦναι λόγον τῆς συςροφῆς ταύτης.

41. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.

36. Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, et nihil temere agere.

37. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram.

38. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquem causam, conventus forenses aguntur, et proconsules sunt, accusent invicem.

39. Si quid autem alterius rei quaeritis, in legitima ecclesia poterit absolvi.

40. Nam et periclitamur argui seditionis hodiernae; cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum haec dixisset, dimisit ecclesiam.

Cap. XX.

1. Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον προσκαλεσάμενος ὁ παῦλος τὲς μαθητὰς, καὶ ἀσπασάμενος, ἐξῆλθε, πορευθῆναι εἰς τὴν μακεδονίαν.

2. διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν ἑλλάδα.

3. ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γενομένης αὐτῷ ἐπιβυλῆς ὑπὸ τῶν ἰεδαίων, μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν συρίαν, ἐγένετο γνώμη τοῦ ὑποςρέφειν διὰ μακεδονίας.

4. συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς ἀσίας σώπατρος † πύῤῥε, † βεροιαῖος· θεσσαλονικέων δὲ, ἀρίςαρχος, καὶ σεκῦνδος, καὶ γάϊος, δερβαῖος, καὶ

1. Postquam autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis, et exhortatus eos, valedixit, et profectus est, ut iret in Macedoniam [a]. a) 1 Tim. 1, 3.

2. Cum autem perambulasset partes illas, et exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Graeciam;

3. ubi cum fecisset menses tres, factae sunt illi insidiae a Judaeis navigaturo in Syriam; habuitque consilium, ut reverteretur per Macedoniam.

4. Comitatus est autem eum Sopater [1]) Pyrrhi Beroeensis [a]), Thessalonicensium vero Aristarchus, et Secundus, et Gajus [b]) Derbeus, et Timothe-

v. 36. St. Mt. et Gb. πραττειν. — v. 37. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. την θεαν. — v. 38. Ed. omn. Er. et St. προς τ. λ. εχεσιν. — v. 40. Mt. οὐ οὐ δυνησ. — " St. et Gb. αποδεναι. — v. 4. Ed. omn. Er. St. et Mt. omitt. πυῤῥε. — " Ed. omn. Er. et St. βεῤῥοιαιος.

1) 1590. Sosipater.

τιμόθεος· ἀσιανοὶ δὲ, τυχικὸς καὶ τρόφιμος.

us[c]; Asiani vero Tychicus[d] et Trophimus[e].

a) c. 17, 10. b) c. 19, 29. c) c. 16, 1. d) Eph. 6, 21. Col. 4, 7. 2 Tim. 4, 12. Tit. 3, 12. e) c. 21, 29.

5. οὗτοι † προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς ἐν τρωάδι.

5. Hi cum praecessissent, sustinuerunt nos Troade;

6. ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων ἀπὸ φιλίππων, καὶ ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν τρωάδα † ἄχρι ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν ἡμέρας ἑπτά.

6. nos vero navigavimus post dies Azymorum[a] a Philippis, et venimus ad eos Troadem[b], in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem.

a) Exod. 12. b) c. 16, 8. 2 Cor. 2, 12.

7. ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνηγμένων † τῶν μαθητῶν, κλάσαι ἄρτον, ὁ παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον, παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου.

7. Una autem Sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem[a], Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. a) c. 2, 46.

8. ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερῴῳ, οὗ † ἦμεν συνηγμένοι.

8. Erant autem lampades copiosae in coenaculo, ubi eramus congregati.

9. καθήμενος δέ τις νεανίας, ὀνόματι εὔτυχος, ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὕπνῳ βαθεῖ, διαλεγομένου τοῦ παύλου ἐπὶ πλεῖον, κατενεχθεὶς † ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω, καὶ ἤρθη νεκρός.

9. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio coenaculo deorsum, et sublatus est mortuus.

10. καταβὰς δὲ ὁ παῦλος, ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν εἶπε· μὴ † θορυβεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν.

10. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus dixit: Nolite turbari! anima enim ipsius in ipso est.

11. ἀναβὰς δὲ, † καὶ κλάσας ἄρτον, καὶ γευσάμενος, ἐφ᾽ ἱκανόν τε ὁμιλήσας † ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν.

11. Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus [1]) usque in lucem, [2]) sic profectus est.

12. ἤγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως.

12. Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime.

13. ἡμεῖς δὲ † προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς τὴν ἄσσον, ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν παῦλον· † οὕτως γὰρ ἦν διατεταγμένος, μέλλων αὐτὸς πεζεύειν.

13. Nos autem ascendentes navem, navigavimus in Asson, inde suscepturi Paulum; sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus.

14. ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν ἄσσον, ἀναλαβόντες αὐτὸν ἤλθομεν εἰς μιτυλήνην.

14. Cum autem convenisset [3]) nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen.

---

v. 5. C. et St. προσελθοντες. — v. 6. Ed. 2. 3. 4. Er. St. Mt. et Gb. ἄχρις. — v. 7. Gb. ἡμων pro μαθητων. — v. 8. Ed. omn. Er. ἦσαν. — v. 9. Ed. omn. Er. ὑπο. — v. 10. C. θορυβησθε. — v. 11. Ed. 1. 2. Er. omitt. και. — " Ed. omn. Er. ἄχρι. — v. 13. Mt. προσελθοντες. — " St. Mt. et Gb. ἕτω.

1) 1590. add. est. 2) 1590. add. et. 3) 1590. convenissemus in Asson.

15. κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιέσῃ κατηντήσαμεν ἀντικρὺ χίε. τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς σάμον· καὶ μείναντες ἐν τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς μίλητον.

15. Et inde navigantes, sequenti die venimus contra Chium, et alia [1]) applicuimus Samum, et sequenti die venimus Miletum.

16. ἔκρινε γὰρ ὁ παῦλος, παραπλεῦσαι τὴν ἔφεσον, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ ἀσίᾳ. ἔσπευδε γὰρ, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοςῆς γενέσθαι εἰς ἱεροσόλυμα.

16. Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes faceret Jerosolymis [a]). a) c. 18, 21.

17. ἀπὸ δὲ τῆς μιλήτε πέμψας εἰς ἔφεσον, μετεκαλέσατο τὲς πρεσβυτέρες τῆς ἐκκλησίας.

17. A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit Majores natu Ecclesiae.

18. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς· ὑμεῖς ἐπίςασθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν ἀσίαν, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην,

18. Qui cum venissent ad eum, et simul essent, dixit eis: Vos scitis, a prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim,

19. δελεύων τῷ κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ † πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβελαῖς τῶν ἰεδαίων.

19. serviens Domino cum omni humilitate, et lacrymis, et tentationibus, quae mihi acciderunt ex insidiis Judaeorum;

20. ὡς ἐδὲν ὑπεςειλάμην τῶν συμφερόντων, τε μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ διδάξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκες·

20. quomodo nihil subtraxerim [2]) utilium, quo minus annunciarem vobis et docerem vos publice, et per domos,

21. διαμαρτυρόμενος ἰεδαίοις τε καὶ ἕλλησι τὴν εἰς τὸν θεὸν μετάνοιαν καὶ πίςιν † τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν, ἰησοῦν † χριςόν.

21. testificans Judaeis atque Gentilibus in Deum poenitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum.

22. καὶ νῦν ἰδὲ, ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς ἱερεσαλὴμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδὼς,

22. Et nunc ecce! alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem [a]); quae in ea ventura sint mihi, ignorans;
a) Luc. 18, 31. sqq.

23. πλὴν, ὅτι τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί † μοι, λέγον, ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένεσιν.

23. nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens: Quoniam vincula et tribulationes Jerosolymis me manent [a]).
a) c. 21, 4. 33.

24. ἀλλ' ἐδενὸς λόγον ποιεμαι, ἐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν με τιμίαν ἐμαυτῷ, ὡς

24. Sed nihil horum vereor; nec facio animam meam pretiosiorem, quam

v. 19. πολλων omitt. Gb. — v. 21. την omitt. C. — "χριςον omitt. Ed. omn. Er. et Mt. — v. 23. μοι omitt. Ed. omn. Er. St. et Mt.

1) 1590. add. die. 2) 1590. add. vobis.

τελειῶσαι τὸν δρόμον μȣ μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν, ἣν ἔλαβον παρὰ τȣ̃ κυρίȣ ἰησȣ̃, διαμαρτύρασθαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τȣ̃ θεȣ̃.

25. καὶ νῦν ἰδȣ̀, ἐγὼ οἶδα, ὅτι ȣ̓κέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μȣ ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃.

26. διὸ † μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων.

27. οὐ γὰρ ὑπεϛειλάμην, τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι † ὑμῖν πᾶσαν τὴν βȣλὴν τοῦ θεοῦ.

28. προσέχετε ȣ̃ν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, ἔθετο ἐπισκόπȣς, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν † τȣ̃ θεȣ̃, ἣν περιεποιήσατο διὰ † τȣ̃ ἰδίȣ αἵματος.

29. ἐγὼ γὰρ οἶδα τȣ̃το, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μȣ λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τȣ̃ ποιμνίȣ.

30. καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναϛήσονται ἄνδρες, λαλȣ̃ντες διεϛραμμένα τȣ̃ ἀποσπᾶν τȣ̀ς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.

31. διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες, ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην, μετὰ δακρύων νȣθετῶν ἕνα ἕκαϛον.

32. καὶ ταν῀υν † παρατίθεμαι ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, τῷ θεῷ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτȣ̃, τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι, καὶ δȣ̃ναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.

33. ἀργυρίȣ ἢ χρυσίȣ ἢ ἱματισμȣ̃ ȣ̓δενὸς ἐπεθύμησα.

34. αὐτοὶ † γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρείαις μȣ καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται.

me, dummodo [a] consummem cursum meum, et ministerium verbi, quod accepi a Domino Jesu, testificari Evangelium gratiae Dei [b]. a) c. 21, 13. Philipp. 2, 17. b) 2 Cor. 5, 20.

25. Et nunc ecce! ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi praedicans regnum Dei.

26. Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus [a] sum a sanguine omnium. a) c. 18, 6.

27. Non enim subterfugi, quo minus annunciarem omne consilium Dei vobis.

28. Attendite vobis, et universo gregi [a], in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo [b].
a) 1 Petr. 5, 2. b) Tit. 2, 14. 1 Cor. 6, 20.

29. Ego scio, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces [a] in vos, non parcentes gregi;
a) Matth. 7, 15.

30. et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa [a], ut abducant discipulos post se. a) 1 Tim. 4, 1–3.

31. Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrum.

32. Et nunc commendo vos Deo, et verbo gratiae ipsius, qui potens est aedificare, et dare haereditatem in sanctificatis omnibus.

33. Argentum et aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut

34. ipsi scitis; quoniam ad ea, quae mihi opus erant, et his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istae [a].
a) c. 18, 3. 2 Cor. 7, 2.

v. 26. C. add. *και*. Ed. 1. Er. *διοτι*. — v. 27. Ed. omn. Er. et St. pon. *ὑμιν* post *ὑπεϛειλ.* — v. 28. C. et Mt. *τȣ κυριȣ και θεȣ*. Gb. *τȣ κυριȣ*. — Gb. *τȣ αιματος τȣ ιδιȣ*. — v. 32. Ed. omn. Er. *παρατιθημι*. — v. 34. Ed. omn. Er. et St. *αυτοι δε*.

35. πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι † ὅτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενέντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τῦ κυρίȣ, ἰησῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε· μακάριόν ἐςι † μᾶλλον διδόναι, ἢ λαμβάνειν.

35. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos [a)], ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare, quam accipere. a) 1 Cor. 9, 12.

36. καὶ ταῦτα εἰπὼν, θεὶς τὰ γόνατα αὐτοῦ, σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο.

36. Et cum haec dixisset, positis genibus suis, oravit cum omnibus illis.

37. ἱκανὸς δὲ ἐγένετο κλαυθμὸς πάντων· καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τῦ παύλȣ, κατεφίλȣν αὐτὸν,

37. Magnus autem fletus factus est omnium; et procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum,

38. ὀδυνώμενοι μάλιςα ἐπὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἰρήκει, ὅτι ȣ̓κέτι μέλλȣσι τὸ πρόσωπον αὐτῦ θεωρεῖν. † προέπεμπον δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον.

38. dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri [a)]. Et deducebant eum ad navem. a) v. 25.

CAP. XXI.

1. Ὡς δὲ ἐγένετο, ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν † εἰς τὴν κῶ, τῇ δὲ ἑξῆς εἰς τὴν ῥόδον, κἀκεῖθεν εἰς πάταρα.

1. Cum autem factum esset, ut navigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, et sequenti die Rhodum, et inde Pataram.

2. καὶ εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς φοινίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθημεν.

2. Et cum invenissemus navem transfretantem in Phoenicen, ascendentes navigavimus.

3. † ἀναφανέντες δὲ τὴν κύπρον, καὶ καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον, ἐπλέομεν εἰς συρίαν, καὶ κατήχθημεν εἰς τύρον. ἐκεῖσε γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον.

3. Cum apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, et venimus Tyrum; ibi enim navis expositura erat onus.

4. καὶ ἀνευρόντες † μαθητὰς, ἐπεμείναμεν αὐτῦ ἡμέρας ἑπτά· οἵτινες τῷ παύλῳ ἔλεγον διὰ τῦ πνεύματος, μη ἀναβαίνειν εἰς † ἱερȣσαλήμ.

4. Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem; qui Paulo dicebant per Spiritum [a)], ne ascenderet Jerosolymam. a) c. 20, 16. 23.

5. † ὅτε δὲ ἐγένετο, ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, ἐξελθόντες ἐπορευόμεθα, προπεμπόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἕως ἔξω τῆς πόλεως. καὶ θέντες τὰ γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, προσηυξάμεθα.

5. Et expletis diebus, profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem; et positis genibus in littore, oravimus.

---

v. 35. Ed. omn. Er. ὅτως. — " Ed. omn. Er. et St. διδ. μαλ. — v. 38. C. omitt. προεπεμπον δε αὐτον εἰς το πλοιον. — v. 1. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. την κων. — v. 3. Ed. omn. Er. ἀναφαναντες. — v. 4. Gb. τȣς μαθ. — " Gb. ἱεροσολυμα. — v. 5. Ed. 1. Er. ὅτ' ἐγενετο.

6. καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλες, ἐπέβημεν εἰς τὸ πλοῖον· ἐκεῖνοι δὲ ὑπέςρεψαν εἰς τὰ ἴδια.

7. ἡμεῖς δὲ τὸν πλῦν διανύσαντες, † ἀπὸ τύρε κατηντήσαμεν εἰς πτολεμαΐδα, καὶ ἀσπασάμενοι τὲς ἀδελφὲς, ἐμείναμεν ἡμέραν μίαν † παρ' αὐτοῖς.

8. τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελθόντες † ἤλθομεν εἰς καισάρειαν· καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον φιλίππε, τῦ εὐαγγελιςῦ, ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ.

9. τέτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες παρθένοι τέσσαρες, † προφητεύεσαι.

10. ἐπιμενόντων δὲ ἡμῶν ἡμέρας πλείες, κατῆλθέ τις ἀπὸ τῆς ἰεδαίας προφήτης, ὀνόματι ἄγαβος·

11. καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τῦ παύλε, δήσας τε αὐτῦ † τὰς χεῖρας καὶ τὲς πόδας εἶπε· τάδε λέγει τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον· τὸν ἄνδρα, ῦ ἐςιν ἡ ζώνη αὕτη, † ὕτως δήσεσιν ἐν ἰερεσαλὴμ † οἱ ἰεδαῖοι, καὶ παραδώσεσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν.

12. ὡς δὲ ἠκέσαμεν ταῦτα, παρεκαλῦμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι, τῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς ἰερεσαλήμ.

13. ἀπεκρίθη δὲ ὁ παῦλος· τί ποιεῖτε, κλαίοντες, καὶ συνθρύπτοντές με τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ ὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν † εἰς ἰερεσαλὴμ ἑτοίμως ἔχω ὑπὲρ τῦ ὀνόματος τῦ κυρίε ἰησῦ.

14. μὴ πειθομένε δὲ αὐτῦ, ἡσυχάσαμεν, εἰπόντες· τὸ θέλημα τῦ κυρίε γενέσθω.

15. μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας † ἀποσκευασάμενοι ἀνεβαίνομεν εἰς ἰερεσαλήμ.

6. Et cum valefecissemus invicem, ascendimus navem; illi autem redierunt in sua.

7. Nos vero, navigatione expleta, a Tyro descendimus Ptolemaïdam; et salutatis fratribus, mansimus die una apud illos.

8. Alia autem die profecti venimus Caesaream; et intrantes domum Philippi evangelistae, qui erat unus de septem [a], mansimus apud eum.

a) c. 6, 5. 8, 40.

9. Huic autem erant quatuor filiae virgines prophetantes [a]. a) c. 2, 17.

10. Et cum moraremur per dies aliquot, supervenit quidam [1]) a Judaea Propheta, nomine Agabus [a]. a) c. 11, 28.

11. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli; et alligans sibi pedes et manus, dixit: Haec dicit Spiritus sanctus: Virum, cujus est zona haec, sic alligabunt in Jerusalem Judaei, et tradent in manus Gentium [a]. v. 4. 33. c. 25, 21.

12. Quod cum audissemus, rogabamus nos, et qui loci illius erant, ne ascenderet Jerosolymam.

13. Tunc respondit Paulus, et dixit: Quid facitis flentes et affligentes cor meum [a]? Ego enim non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu.

a) c. 20, 37.

14. Et cum ei suadere non possemus, quievimus, dicentes: Domini voluntas [a] fiat! a) Luc. 22, 42.

15. Post dies autem istos praeparati, ascendebamus in Jerusalem.

---

v. 7. Ed. 1. Er. ὑπο. — ″Ed. 1. Er. συν αὐτοις. — v. 8. Ed. omn. Er. et St. οἱ περι τον παυλον ἦλθον. — v. 9. Ed. 1. Er. προφητευεσαι. — v. 11. C. τες ποδας και τας χειρας. — ″St. Mt. et Gb. ἐτω. — ‴οἱ omitt. Ed. omn. Er. — v. 13. C. ἑτοιμως ἐχω εἰς ἰερεσαλημ. — v. 15. C. et Mt. ἐπισκευασαμενοι.

1) 1590. add. vir.

16. συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ καισαρείας σὺν ἡμῖν, † ἄγοντες, παρ' ᾧ ξενισθῶμεν, † μνάσωνί τινι, κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ.

16. Venerunt autem et [1]) ex discipulis a Caesarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur, Mnasonem [2]) quemdam Cyprium, antiquum discipulum.

17. γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς ἱεροσόλυμα, ἀσμένως ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί.

17. Et cum venissemus Jerosolymam, libenter exceperunt nos fratres.

18. τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῄει ὁ παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς ἰάκωβον· πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρεσβύτεροι.

18. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum [a]), omnesque collecti sunt seniores. a) Gal. 1, 19.

19. καὶ ἀσπασάμενος αὐτὲς, ἐξηγεῖτο καθ' ἓν ἕκαςον, ὧν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ.

19. Quos cum salutasset, narrabat per singula, quae Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius.

20. οἱ δὲ ἀκέσαντες, ἐδόξαζον τὸν † θεὸν, εἶπόν τε αὐτῷ· θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν ἰεδαίων, τῶν πεπιςευκότων, καὶ πάντες ζηλωταὶ τε νόμε ὑπάρχεσι.

20. At illi, cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei: Vides, frater! quot millia sunt in Judaeis, qui crediderunt, et omnes aemulatores sunt legis;

21. κατηχήθησαν δὲ περὶ σε, ὅτι ἀποςασίαν διδάσκεις ἀπὸ μωσέως τὲς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας ἰεδαίες, λέγων, μὴ περιτέμνειν αὐτὲς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθεσι περιπατεῖν.

21. audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per Gentes sunt, Judaeorum, dicens, non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi.

22. τί ἐν ἐςι; πάντως δεῖ, πλῆθος συνελθεῖν· ἀκέσονται γὰρ, ὅτι ἐλήλυθας.

22. Quid ergo est? utique oportet convenire multitudinem; audient enim te supervenisse.

23. τετο ἐν ποίησον, ὅ σοι λέγομεν· εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες, εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυτῶν.

23. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor, votum habentes super se.

24. τέτες παραλαβὼν, ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς, καὶ δαπάνησον ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρήσωνται τὴν κεφαλὴν, καὶ † γνῶσι πάντες, ὅτι, ὧν κατήχηνται περὶ σε, ἐδέν ἐςιν, ἀλλὰ ςοιχεῖς καὶ αὐτὸς, τὸν νόμον φυλάσσων.

24. His assumptis, sanctifica te cum illis: et impende in illis, ut radant capita [a]); et scient omnes, quia, quae de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. a) c. 18, 18.

25. περὶ δὲ τῶν πεπιςευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπεςείλαμεν, κρίναντες, μηδὲν τοιἕτον τηρεῖν αὐτὲς εἰ μὴ φυλάσ-

25. De his autem, qui crediderunt ex Gentibus, nos scripsimus judicantes, ut abstineant se ab idolis, immo-

v. 16. C. αγαγοντες. — Ed. 1. Er. μνασῳ. — v. 20. Ed. omn. Er. St. et Mt. κυριον. — v. 24. Gb. γνωσονται.

1) 1590. autem quidam ex. 2) 1590. Jasonem.

σεσθαι αὐτὲς τό τε εἰδωλόθυτον, καὶ τὸ αἷμα, καὶ πνικτὸν, καὶ πορνείαν.

26. τότε ὁ παῦλος, παραλαβὼν τὲς ἄνδρας, τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἁγνισθεὶς εἰσῄει εἰς τὸ ἱερὸν, † διαγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τῦ ἁγνισμῦ, ἕως ὖ προσηνέχθη ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάςυ αὐτῶν ἡ προσφορά.

27. ὡς δὲ ἔμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συντελεῖσθαι, οἱ ἀπὸ τῆς ἀσίας ἰυδαῖοι, θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὸν,

28. κράζοντες· ἄνδρες ἰσραηλῖται, † βοηθεῖτε. ὗτός ἐςιν ὁ ἄνθρωπος, ὁ κατὰ τῦ λαῦ καὶ τῦ νόμυ καὶ τῦ τόπυ τύτυ πάντας πανταχῦ διδάσκων. ἔτι τε καὶ ἕλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ κεκοίνωκε τὸν ἅγιον τόπον τῦτον.

29. ἦσαν γὰρ † ἑωρακότες τρόφιμον, τὸν ἐφέσιον, ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμιζον, ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγεν ὁ παῦλος.

30. ἐκινήθη τε ἡ πόλις ὅλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τῦ λαῦ· καὶ ἐπιλαβόμενοι τῦ παύλυ, εἷλκον αὐτὸν ἔξω τῦ ἱερῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.

31. ζητύντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἀνέβη φάσις τῷ χιλιάρχῳ τῆς σπείρης, ὅτι ὅλη συγκέχυται ἱερυσαλήμ.

32. ὃς ἐξαυτῆς παραλαβὼν ςρατιώτας καὶ ἑκατοντάρχυς, κατέδραμεν ἐπ' αὐτύς. οἱ δὲ, ἰδόντες τὸν χιλίαρχον καὶ τὺς ςρατιώτας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν παῦλον.

33. † ἐγγίσας δὲ ὁ χιλίαρχος, ἐπελάβετο αὐτῦ, καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσί· καὶ ἐπυνθάνετο, τίς ἂν εἴη, καὶ τί ἐςι πεποιηκώς.

34. ἄλλοι δὲ ἄλλο τι ἐβόων ἐν τῷ ὄχλῳ. μὴ δυνάμενος δὲ γνῶναι τὸ

lato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione [a]. a) c. 15, 20.

26. Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis, intravit in templum [a] annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio [b]. a) 1Cor. 9, 19-23. b) Num. 31, 23. sqq.

27. Dum autem septem dies consummarentur, hi, qui de Asia erant Judaei, cum vidissent eum in templo, concitaverunt omnem populum, et injecerunt ei manus, clamantes:

28. Viri Israëlitae, adjuvate! hic est homo, qui adversus populum, et legem, et locum hunc omnes ubique docens, insuper et Gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum [a]. a) Deut. 23, 3.

29. Viderant enim Trophimum [a] Ephesium in civitate cum ipso, quem aestimaverunt, quoniam in templum introduxisset Paulus. a) c. 20, 4.

30. Commotaque est civitas tota, et facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum; et statim clausae sunt januae.

31. Quaerentibus autem eum occidere, nunciatum est tribuno cohortis: Quia tota confunditur Jerusalem.

32. Qui statim assumptis militibus et centurionibus, decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum, et milites, cessaverunt percutere Paulum.

33. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, et jussit eum alligari catenis [a] duabus; et interrogabat, quis esset, et quid fecisset. a) c. 20, 23.

34. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum co-

v. 26. C. διαγγελων. — v. 28. Ed. 2. 4. 5. Er. βοηθητε. — v. 29. St. et Gb. προεωρακοτες. — v. 33. St. et Gb. τοτε εγγισας, omiss. δε.

ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον, ἐκέλευσεν, ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν.

35. ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, συνέβη, βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου.

36. ἠκολούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κρᾶζον· αἶρε αὐτόν.

37. μέλλων τε εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν ὁ παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ· εἰ ἔξεστί μοι, εἰπεῖν † πρός σε; ὁ δὲ ἔφη· ἑλληνιστὶ γινώσκεις;

38. οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ αἰγύπτιος, ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τῶν σικαρίων;

39. εἶπε δὲ ὁ παῦλος· ἐγὼ ἄνθρωπος μέν εἰμι ἰουδαῖος, ταρσεὺς, τῆς κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης· δέομαι δέ σου· ἐπίτρεψόν μοι, λαλῆσαι πρὸς τὸν λαόν.

40. ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ παῦλος ἑστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ· πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, † προσεφώνησε τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ, λέγων·

gnoscere prae tumultu, jussit duci eum in castra.

35. Et cum venisset ad gradus, contigit, ut portaretur a militibus propter vim populi.

36. Sequebatur enim multitudo populi, clamans: Tolle eum!

37. Et cum coepisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit [1]): Graece nosti?

38. Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, et eduxisti in desertum quatuor millia [a]) virorum sicariorum? a) c. 5, 36.

39. Et dixit ad eum Paulus: Ego homo sum quidem Judaeus, a Tarso Ciliciae, non ignotae civitatis, municeps; rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum.

40. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, et magno silentio facto, allocutus est lingua Hebraea, dicens:

C A P. XXII.

1. Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς † νυνὶ ἀπολογίας.

2. ἀκούσαντες δὲ, ὅτι † τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ † προσεφώνει αὐτοῖς, μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν. καί φησιν·

3. ἐγὼ μέν εἰμι ἀνὴρ ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν ταρσῷ τῆς κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, παρὰ τοὺς πόδας γαμαλιὴλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστε σήμερον·

1. Viri fratres, et patres! audite, quam ad vos nunc reddo rationem.

2. Cum audissent autem, quia Hebraea lingua loqueretur ad illos, magis praestiterunt silentium.

3. Et dicit [2]): Ego sum vir Judaeus, natus in Tarso Ciliciae, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamaliel [3]) [a]), eruditus juxta veritatem paternae legis, aemulator legis, sicut et vos omnes estis hodie; a) c. 5, 34.

v. 37. St. et Gb. τι προς. — v. 40. Ed. omn. Er. προσεφωνει. — v. 1. Ed. omn. Er. et St. νυν. — v. 2. Ed. omn. Er. omitt. τῃ. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. προσφωνει.

1) 1590. add. ei. 2) 1590. et dixit. 3) 1590. Gamalielis.

4. ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτȣ, δεσμεύων καὶ παραδιδȣ̀ς εἰς φυλακὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας,

4. qui hanc viam persecutus sum usque ad mortem, alligans et tradens in custodias viros ac mulieres [a)],

a) c. 8, 3. 1 Tim. 1, 13.

5. † ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον· παρ᾽ ὧν καὶ ἐπιςολὰς δεξάμενος πρὸς τȣ̀ς ἀδελφȣ̀ς, εἰς δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τȣ̀ς ἐκεῖσε ὄντας δεδεμένȣς εἰς ἱερȣσαλὴμ, ἵνα τιμωρηθῶσιν.

5. [a)] sicut princeps Sacerdotum mihi testimonium reddit, et omnes majores natu, à quibus et epistolas accipiens, ad fratres Damascum pergebam, ut adducerem inde vinctos in Jerusalem, ut punirentur. a) v. 5–15. Act. 9, 1–15.

6. ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζοντι τῇ δαμασκῷ περὶ μεσημβρίαν, ἐξαίφνης ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ περιαςράψαι φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ.

6. Factum est autem, eunte me, et appropinquante Damasco media die, subito de coelo circumfulsit me lux copiosa;

7. † ἔπεσόν τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι· σαοὺλ, σαοὺλ, τί με διώκεις;

7. et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi: Saule, Saule! quid me persequeris?

8. ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην· τίς εἶ, κύριε; εἶπέ τε πρός με· ἐγώ εἰμι ἰησȣ̃ς, ὁ ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις.

8. Ego autem respondi: Quis es, Domine? Dixitque ad me: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.

9. οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο· † τὴν δὲ φωνὴν ȣ̓κ ἤκȣσαν τȣ̃ λαλȣ̃ντός μοι.

9. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt ejus, qui loquebatur mecum.

10. εἶπον δέ· τί ποιήσω, κύριε; ὁ δὲ κύριος † εἶπε πρός με· ἀναςὰς πορεύȣ εἰς δαμασκόν· κἀκεῖ σοι λαληθήσεται περὶ πάντων, ὧν τέτακταί σοι ποιῆσαι.

10. Et dixi: Quid faciam, Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum, et ibi tibi dicetur de omnibus, quae te oporteat facere.

11. ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνȣ, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων μοι, ἦλθον εἰς δαμασκόν.

11. Et cum non viderem prae claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus, veni Damascum.

12. ἀνανίας δέ τις, ἀνὴρ † εὐσεβὴς κατὰ τὸν νόμον, μαρτυρȣ́μενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων † ἰȣδαίων,

12. Ananias autem quidam, vir secundum legem testimonium habens ab omnibus cohabitantibus Judaeis,

13. ἐλθὼν πρός με, καὶ ἐπιςὰς, εἶπέ μοι· σαȣ̀λ, ἀδελφὲ, ἀνάβλεψον. κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν.

13. veniens ad me, et astans dixit mihi: Saule, frater! respice. Et ego eadem hora respexi in eum.

14. ὁ δὲ εἶπεν· ὁ θεὸς τῶν πα-

14. At ille dixit: Deus patrum no-

---

v. 5. C. ὡς ὁ ἀρχιερευς μοι μαρτυρει. — v. 7. Ed. omn. Er. et St. ἐπεσα. — v. 9. C. την φωνην δε. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. omitt. εἰπε. — v. 12. C. εὐλαβης. — "C. et Mt. add. ἐν δαμασκῳ. Ed. 1. Er. ἰȣδαιαν.

τέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτȣ͂, καὶ ἰδεῖν † τὸν δίκαιον, καὶ ἀκȣ͂σαι φωνὴν ἐκ τȣ͂ ςόματος αὐτȣ͂.

15. ὅτι ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπȣς, ὧν ἑώρακας, καὶ ἤκȣσας.

16. καί νῦν τί μέλλεις; ἀναςὰς βάπτισαι, καὶ ἀπόλȣσαι τὰς ἁμαρτίας σȣ, ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα † τȣ͂ κυρίȣ.

17. ἐγένετο δέ μοι ὑποςρέψαντι εἰς ἱερȣσαλὴμ, καὶ προσευχομένȣ μȣ ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκςάσει,

18. καὶ ἰδεῖν αὐτὸν, λέγοντά μοι· σπεῦσον, καὶ ἔξελθε ἐν τάχει ἐξ ἱερȣσαλὴμ, διότι οὐ παραδέξονταί σȣ τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ.

19. κἀγὼ εἶπον· κύριε, αὐτοὶ ἐπίςανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων, καὶ † δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς πιςεύοντας ἐπί σε.

20. καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα ςεφάνȣ, τȣ͂ † μάρτυρός σȣ, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεςὼς καὶ συνευδοκῶν † τῇ ἀναιρέσει αὐτȣ͂, † φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρȣ́ντων αὐτόν.

21. καὶ εἶπε πρός με· πορεύȣ· ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποςελῶ σε.

22. ἤκȣον δὲ αὐτȣ͂ ἄχρι τȣ́τȣ τȣ͂ λόγȣ, καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, λέγοντες· αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιȣ͂τον· ȣ̓ γὰρ † καθῆκεν, αὐτὸν ζῆν.

23. † κραζόντων δὲ αὐτῶν, καὶ † ῥιπτȣ́ντων τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν βαλλόντων εἰς τὸν ἀέρα,

24. ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος † ἄγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν, εἰπὼν,

strorum pracordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, et videres Justum, et audires vocem ex ore ejus;

15. quia eris testis illius ad omnes homines, eorum, quae vidisti et audisti.

16. Et nunc, quid moraris? Exsurge, et baptizare, et ablue peccata tua[a]; invocato nomine ipsius. a) c. 2, 38.

17. Factum est autem revertenti mihi in Jerusalem, et oranti in templo, fieri me in stupore mentis[a], a) 2 Cor. 12, 2.

18. et videre illum dicentem mihi: Festina, et exi velociter ex Jerusalem; quoniam non recipient testimonium tuum de me.

19. Et ego dixi: Domine! ipsi sciunt, quia ego eram concludens in carcerem, et caedens per synagogas eos, qui credebant in te;

20. et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, et consentiebam, et custodiebam vestimenta interficientium illum[a]. a) c. 7, 57.

21. Et dixit ad me: Vade! quoniam ego in nationes[a] longe mittam te.
a) c. 9, 15. Gal. 1, 16.

22. Audiebant autem eum usque ad hoc verbum, et levaverunt vocem suam, dicentes: Tolle de terra hujusmodi; non enim fas est eum vivere[a].
a) Matth. 26, 66. 27, 23.

23. Vociferantibus autem eis, et projicientibus vestimenta sua, et pulverem jactantibus in aërem,

24. jussit tribunus induci eum in castra, et flagellis caedi, et torqueri

---

v. 14. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. το δίκαιον. — v. 16. pro τȣ κυριȣ Gb. αὐτȣ. — v. 19. C. δαιρων. — v. 20. C. πρωτομαρτυρος. — ″Gb. omitt. τῃ ἀναιρεσει αὐτȣ. — ‴Gb. και φυλασσων. — v. 22. Ed. 4. 5. Er. et St. καθηκον. — v. 23. St. Mt. et Gb. κραυγαζοντων. — ″Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ῥιπτοντων. — v. 24. Gb. εἰσαγεσθαι.

μάςιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτὸν, ἵνα ἐπιγνῷ, δι' ἣν αἰτίαν ἕτως ἐπεφώνεν αὐτῷ.

eum, ut sciret, propter quam causam sic acclamarent ei.

25. ὡς δὲ † προέτειναν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσιν, εἶπε πρὸς τὸν ἑςῶτα ἑκατόνταρχον ὁ παῦλος· εἰ ἄνθρωπον ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεςιν ὑμῖν μαςίζειν;

25. Et cum astrinxissent eum loris, dicit astanti sibi Centurioni Paulus: Si hominem Romanum [a], et indemnatum licet vobis flagellare? a) c. 16, 37.

26. ἀκούσας δὲ ὁ ἑκατόνταρχος, προσελθὼν ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ, λέγων· † ὅρα, τί μέλλεις ποιεῖν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὅτος ῥωμαῖός ἐςι.

26. Quo audito, Centurio accessit ad tribunum, et nunciavit ei, dicens: Quid acturus es? hic enim homo civis Romanus est.

27. προσελθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος, εἶπεν αὐτῷ· λέγε μοι, † σὺ ῥωμαῖος εἶ; ὁ δὲ ἔφη· ναί.

27. Accedens autem tribunus, dixit illi: Dic mihi, si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam.

28. ἀπεκρίθη τε ὁ χιλίαρχος· ἐγὼ πολλῦ κεφαλαίυ τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. ὁ δὲ παῦλος ἔφη· ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι.

28. Et respondit tribunus: Ego multa summa civitatem [1]) hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem et natus sum.

29. εὐθέως ὖν ἀπέςησαν ἀπ' αὐτῦ οἱ μέλλοντες αὐτὸν † ἀνετάζειν. καὶ ὁ χιλίαρχος † δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνὺς, ὅτι ῥωμαῖός ἐςι, καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν † δεδεκώς.

29. Protinus ergo discesserunt ab illo, qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit, postquam rescivit, quia civis Romanus esset, et quia alligasset [a]) eum. a) c. 21, 33.

30. τῇ δὲ ἐπαύριον, βυλόμενος γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς, τὸ, τί κατηγορεῖται παρὰ τῶν ἰυδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν † ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐκέλευσεν, † ἐλθεῖν τὺς ἀρχιερεῖς, καὶ † ὅλον τὸ συνέδριον αὐτῶν· καὶ καταγαγὼν τὸν παῦλον, ἔςησεν εἰς αὐτὺς.

30. Postera autem die volens scire diligentius, qua ex causa accusaretur a Judaeis, solvit eum, et jussit Sacerdotes convenire et omne concilium, et producens Paulum, statuit inter illos.

Cap. XXIII.

1. Ἀτενίσας δὲ † ὁ παῦλος τῷ συνεδρίῳ, εἶπεν· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ πάσῃ † συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας.

1. Intendens autem in concilium Paulus, ait: Viri fratres! ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem.

2. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεςῶσιν αὐτῷ, τύπτειν αὐτῦ τὸ ςόμα.

2. Princeps autem Sacerdotum Ananias praecepit astantibus sibi percutere os ejus [a]). a) Joh. 18, 22.

---

v. 25. Ed. omn. Er. St. et Mt. *προετεινεν.* — v. 26. Gb. omitt. *ὁρα.* — v. 27. Ed. omn. Er. et St. *ει συ.* — v. 29. Ed. 1. Er. *ανεταξειν.* — "C. omitt. *δε.* — '"Ed. 1. Er. *δεδεως.* — v. 30. *απο των δεσμων* omitt. Gb. — "Gb. *συνελθειν.* — '"Gb. *παν το συνεδριον* sine *αυτων.* — v. 1. C. omitt. *ὁ.* — "Ed. 1. Er. *συνεδησει.*

1) 1590. 1593. civilitatem.

3. τότε ὁ παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε· τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς, τοῖχε κεκονιαμένε. καὶ σὺ κάθῃ, κρίνων με κατὰ τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι;

3. Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate [a]! Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem [b] jubes me percuti?

a) Matth. 23, 27. b) Lev. 19, 15.

4. οἱ δὲ παρεστῶτες εἶπον· τὸν ἀρχιερέα τοῦ θεοῦ λοιδορεῖς;

4. et qui astabant, dixerunt: Summum Sacerdotem Dei maledicis?

5. ἔφη τε ὁ παῦλος· οὐκ ᾔδειν, ἀδελφοὶ, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς. γέγραπται γάρ· ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

5. Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres! quia princeps est Sacerdotum. Scriptum est enim: „Principem populi „tui non maledices [a].“

a) Exod. 22, 28.

6. γνοὺς δὲ ὁ παῦλος, ὅτι τὸ ἓν μέρος ἐστὶ σαδδουκαίων, τὸ δὲ ἕτερον φαρισαίων, ἔκραξεν ἐν τῷ συνεδρίῳ· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς φαρισαίου. περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι.

6. Sciens autem Paulus, quia una pars esset Sadducaeorum, et altera Pharisaeorum, exclamavit in concilio: Viri fratres! ego Pharisaeus sum, filius Pharisaeorum; de spe [a] et resurrectione mortuorum ego judicor.

a) c. 24, 15.

7. τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο στάσις † τῶν φαρισαίων καὶ τῶν σαδδουκαίων· καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος.

7. Et cum haec dixisset, facta est dissensio inter Pharisaeos et Sadducaeos, et soluta est multitudo.

8. σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι, μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα.

8. Sadducaei [a] enim dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum; Pharisaei autem utraque confitentur.

a) Matth. 22, 23.

9. ἐγένετο δὲ κραυγὴ μεγάλη. καὶ ἀναστάντες † οἱ γραμματεῖς τοῦ μέρους τῶν φαρισαίων διεμάχοντο, λέγοντες· οὐδὲν κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. εἰ δὲ † πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἢ ἄγγελος, † μὴ θεομαχῶμεν.

9. Factus est autem clamor magnus. Et surgentes quidam Pharisaeorum, pugnabant, dicentes: Nihil mali invenimus in homine isto; quid si Spiritus locutus est ei, aut Angelus?

10. πολλῆς δὲ γενομένης στάσεως, εὐλαβηθεὶς ὁ χιλίαρχος, μὴ διασπασθῇ ὁ παῦλος ὑπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευμα † καταβῆναι, καὶ ἁρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέσου αὐτῶν, ἄγειν τε εἰς τὴν παρεμβολήν.

10. Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus, ne discerperetur Paulus ab ipsis, jussit milites descendere, et rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra.

11. τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ κύριος, εἶπε· θάρσει, † παῦλε. ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς ἱερουσαλὴμ, † οὕτω † σε δεῖ καὶ εἰς ῥώμην μαρτυρῆσαι.

11. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, ait: Constans esto [a]! sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic te oportet et Romae testificari.

a) c. 18, 9. 19, 21.

v. 7. C. των σαδ. και φαρισ. — v. 9. Ed. omn. Er. et Mt. omitt. οἱ. — ″C. add. και. — ‴μη θεομαχ. omitt. Gb. — v. 10. St. et Gb. καταβαν, omiss. και. — v. 11. παυλε omitt. Gb. — ″Ed. omn. Er. ουτως. — ‴C. δει σε.

12. γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιήσαντές † τινες τῶν ἰȣδαίων συςροφὴν, ἀνεθεμάτισαν ἑαυτȣ̀ς, λέγοντες, μήτε φαγεῖν, μήτε πιεῖν, ἕως ȣ̏ ἀποκτείνωσι τὸν παῦλον.

13. ἦσαν δὲ πλείȣς τεσσαράκοντα οἱ ταύτην τὴν συνωμοσίαν πεποιηκότες.

14. οἵτινες, προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ † τοῖς πρεσβυτέροις, εἶπον· ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτοὺς, μηδενὸς γεύσασθαι, ἕως οὗ ἀποκτείνωμεν τὸν παῦλον.

15. νῦν ȣ̃ν ὑμεῖς ἐμφανίσατε † τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ, ὅπως αὔριον † αὐτὸν καταγάγῃ πρὸς ὑμᾶς, ὡς μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέςερον τὰ περὶ αὐτȣ̃· ἡμεῖς δὲ, πρὸ τȣ̃ ἐγγίσαι αὐτὸν, ἕτοιμοί ἐσμεν τȣ̃ ἀνελεῖν αὐτόν.

16. ἀκȣ́σας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς παύλȣ † τὸ ἔνεδρον, παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολὴν, ἀπήγγειλε τῷ παύλῳ.

17. προσκαλεσάμενος δὲ ὁ παῦλος ἕνα τῶν ἑκατοντάρχων, ἔφη· τὸν † νεανίαν τȣ̃τον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον· † ἔχει γάρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ.

18. ὁ μὲν ȣ̃ν, παραλαβὼν αὐτὸν, ἤγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον, καί φησιν· ὁ δέσμιος παῦλος, προσκαλεσάμενός με ἠρώτησε, τȣ̃τον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρός σε, ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι.

19. ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτȣ̃ ὁ χιλίαρχος, καὶ ἀναχωρήσας κατ᾽ ἰδίαν, ἐπυνθάνετο· τί ἐςιν, ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαί μοι;

20. εἶπε δέ· ὅτι οἱ ἰȣδαῖοι συνέθεντο τȣ̃ ἐρωτῆσαί σε, ὅπως αὔριον

12. Facta autem die collegerunt se quidam ex Judaeis, et devoverunt se, dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum [a]. a) c. 21, 27. sqq.

13. Erant autem plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerant.

14. Qui accesserunt [1]) principes Sacerdotum, et Seniores, et dixerunt: Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum.

15. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tamquam aliquid certius cogendituri de eo. Nos vero prius quam appropiet, parati sumus interficere [a] illum. a) c. 25, 3.

16. Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit, et intravit in castra, nunciavitque Paulo.

17. Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus, ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunum; habet enim aliquid indicare illi.

18. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunum, et ait: Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi.

19. Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo secrsum, et interrogavit illum: Quid est, quod habes indicare mihi?

20. Ille autem dixit: Judaeis convenit rogare te, ut crastina die pro-

v. 12. Gb. ποιησαντες συςροφην οἱ ἰȣδαιοι. — v. 14. C. omitt. τοις. — v. 15. Ed. omn. Er. τω χιλιαρχω και τω (Ed. 1. Er. συν τω) συνεδριω, ὁπως αὐριον αὐτον καταγαγη προς ἡμας. — " C. καταγαγη αὐτον. — v. 16. Gb. την ἐνεδραν. — v. 17. C. νεανισκον. — " Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἐφη γαρ τι.

1) 1590. 1593. add. ad.

εἰς τὸ συνέδριον καταγάγῃς τὸν παῦλον, ὡς † μέλλοντές τι ἀκριβέστερον πυνθάνεσθαι περὶ αὐτοῦ.

ducas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo;

21. σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς· ἐνεδρεύουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαράκοντα, οἵ τινες ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, μήτε φαγεῖν, μήτε πιεῖν, ἕως οὗ ἀνέλωσιν αὐτόν. καὶ νῦν ἕτοιμοί εἰσι, προσδεχόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν.

21. tu vero ne credideris illis, insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum; et nunc parati sunt, exspectantes promissum tuum.

22. ὁ μὲν οὖν χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγείλας, μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με.

22. Tribunus igitur dimisit adolescentem, praecipiens [1]), ne cui loqueretur, quoniam haec nota sibi fecisset.

23. καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατοντάρχων, εἶπεν· ἑτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσιν ἕως καισαρείας, καὶ ἱππεῖς ἑβδομήκοντα, καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός·

23. Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, ut eant usque Caesaream, et equites septuaginta, et lancearios ducentos, a tertia hora noctis;

24. κτήνη τε παραστῆσαι, ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν παῦλον διασώσωσι πρὸς † φήλικα, τὸν ἡγεμόνα,

24. et jumenta praeparate, ut imponentes Paulum, salvum perducerent ad Felicem praesidem.

25. (Timuit enim, ne forte raperent eum Judaei, et occiderent, et ipse postea calumniam sustineret, tamquam accepturus pecuniam.)

25. γράψας ἐπιστολὴν, περιέχουσαν τὸν τύπον τοῦτον.

26. κλαύδιος λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι, † φήλικι χαίρειν.

26. Scribens [2]) epistolam continentem haec: Claudius Lysias optimo praesidi, Felici, salutem.

27. τὸν ἄνδρα τοῦτον, συλληφθέντα ὑπὸ τῶν ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξειλόμην αὐτὸν, μαθὼν, ὅτι ῥωμαῖός ἐστι.

27. Virum hunc comprehensum a Judaeis, et incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu eripui, cognito, quia Romanus est [a]).

a) c. 21, 33. 22, 25.

28. βουλόμενός δὲ γνῶναι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐνεκάλουν αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν.

28. Volensque scire causam, quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum.

29. ὃν εὗρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν † δὲ ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ἔγκλημα ἔχοντα.

29. Quem inveni accusari de quaestionibus legis ipsorum [a]), nihil vero [3]) dignum morte aut vinculis habentem [4]) criminis.

a) v. 6.

30. μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς

30. Et cum mihi perlatum esset de

v. 20. Mt. ὡς μελλοντων. — v. 24. C. φιληκα. — v. 26. C. φιληκι. — v. 29. δε omitt. Ed. 1. 3. 4. 5. Er.

1) 1590. add. ei. 2) 1590. add. ei. 3) 1590. nullum vero. 4) habentem crimen.

τὸν ἄνδρα μέλλειν ἔσεσθαι † ὑπὸ τῶν ἰεδαίων, ἐξαυτῆς ἔπεμψα πρός σε, παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγόροις, λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σȣ̃. † ἔῤῥωσο.

insidiis, quas paraverant illi, misi [1]) eum ad te denuncians; et accusatoribus ut dicant apud te. Vale.

31. οἱ μὲν οὖν ςρατιῶται κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς ἀναλαβόντες τὸν παῦλον, ἤγαγον διὰ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ἀντιπατρίδα.

31. Milites ergo secundum praeceptum sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem.

32. τῇ δὲ ἐπαύριον, ἐάσαντες τȣ̀ς ἱππεῖς πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέςρεψαν εἰς τὴν παρεμβολήν.

32. Et postera die dimissis equitibus, ut cum eo irent, reversi sunt ad castra.

33. οἵτινες εἰσελθόντες εἰς τὴν καισάρειαν, καὶ ἀναδόντες τὴν ἐπιςολὴν τῷ ἡγεμόνι, παρέςησαν καὶ τὸν παῦλον αὐτῷ.

33. Qui cum venissent Caesaream, et tradidissent epistolam praesidi [a]), statuerunt ante illum et Paulum.

a) Matth. 10, 18.

34. ἀναγνȣ̀ς δὲ † ὁ ἡγεμὼν, καὶ ἐπερωτήσας, ἐκ ποίας ἐπαρχίας ἐςὶ, καὶ πυθόμενος, ὅτι ἀπὸ κιλικίας,

34. Cum legisset autem, et interrogasset, de qua provincia esset; et cognoscens, quia de Cilicia,

35. διακέσομαί σȣ, ἔφη, ὅταν καὶ οἱ κατήγοροί σȣ παραγένωνται. ἐκέλευσέ τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ † ἡρώδȣ φυλάσσεσθαι.

35. audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint [a]). Jussitque in praetorio Herodis custodiri eum.

a) c. 24, 1.

CAP. XXIV.

1. Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας κατέβη ὁ ἀρχιερεὺς ἀνανίας μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ῥήτορος τερτύλλȣ τινὸς, οἵτινες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ παύλȣ.

1. Post quinque autem dies descendit princeps Sacerdotum, Ananias [a]), cum Senioribus quibusdam, et Tertullo quodam oratore, qui adierunt [2]) principem adversus Paulum. a) c. 23, 2.

2. κληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ τέρτυλλος, λέγων·

2. Et citato Paulo, coepit accusare Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, et multa corrigantur per tuam providentiam;

3. πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σȣ̃, καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει τȣ́τῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας, πάντῃ τε καὶ πανταχȣ̃ ἀποδεχόμεθα, κράτιςε † φῆλιξ, μετὰ πάσης εὐχαριςίας.

3. semper et ubique suscipimus, optime Felix! cum omni gratiarum actione.

4. ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πλεῖόν σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ, ἀκȣ̃σαί σε ἡμῶν συντόμως τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ.

4. Ne diutius autem te protraham, oro, breviter [3]) audias nos pro tua clementia.

5. εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τȣ̃τον λοιμὸν, καὶ κινȣ̃ντα ςάσιν πᾶσι τοῖς

5. Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones om-

v. 30. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἀπο. — Ed. 1. Er. ἔῤῥωσθε. — v. 34. ὁ ἡγεμων omitt. Gb. — v. 35. St. et Gb. τȣ ἡρώδȣ. — v. 3. C. φιληξ.

1) 1590. 92. 93. 98. misi eum ad te denuncians; et ... editt. Plantinianae et Lucas Brugens. misi eum ad te, denunciant et ... 2) 1590. 1593. adierunt praesidem. 3) 1590. add. ut.

ἰȣδαίοις, τοῖς κατὰ τὴν οἰκȣμένην, πρωτοςάτην τε τῆς τῶν ναζωραίων αἱρέσεως·

6. ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι· ὃν καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν † κρίνειν.

7. παρελθὼν δὲ λυσίας, ὁ χιλίαρχος, † μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε,

8. † κελεύσας, † τȣ̀ς κατηγόρȣς αὐτȣ̃ ἔρχεσθαι † ἐπὶ σέ· παρ᾽ οὗ δυνήσῃ αὐτὸς ἀνακρίνας περὶ πάντων τούτων ἐπιγνῶναι, ὧν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ.

9. † συνεπέθεντο δὲ καὶ οἱ ἰȣδαῖοι, φάσκοντες, ταῦτα οὕτως ἔχειν.

10. ἀπεκρίθη † δὲ ὁ παῦλος, νεύσαντος † αὐτῷ τȣ̃ ἡγεμόνος, λέγειν· ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τȣ́τῳ ἐπιςάμενος, εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτȣ̃ ἀπολογȣ̃μαι,

11. δυναμένȣ σȣ γνῶναι, ὅτι οὐ πλείȣς εἰσί μοι ἡμέραι † δεκαδύο, ἀφ᾽ ἧς ἀνέβην, προσκυνήσων † ἐν ἱερȣσαλήμ.

12. καὶ ȣ̈τε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με πρός τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύςασιν ποιȣ̃ντα ὄχλȣ, ȣ̈τε ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ȣ̈τε κατὰ † τὴν πόλιν·

13. οὔτε παραςῆσαι † δύνανται περὶ ὧν † νῦν κατηγοροῦσί μȣ.

14. ὁμολογῶ δὲ τȣ̃τό σοι, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν, ἣν λέγȣσιν αἵρεσιν, † ȣ̈τω λατρεύω τῷ πατρῴῳ † θεῷ, πιςεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς † προφήταις γεγραμμένοις,

nibus Judaeis in universo orbe, et auctorem seditionis sectae Nazarenorum.

6. Qui etiam templum violare [a] conatus est, quem et apprehensum voluimus secundum legem nostram judicare. a) c. 21, 28.

7. Superveniens autem tribunus Lysias [a], cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, a) c. 21, 31–33.

8. jubens accusatores ejus ad te venire [a]; a quo poteris ipse, judicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum. a) c. 23, 30.

9. Adjecerunt autem et Judaei, dicentes haec ita se habere.

10. Respondit autem Paulus (annuente sibi praeside dicere): Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam.

11. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem;

12. et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbae, neque in synagogis [a]; a) c. 25, 8. 28, 17.

13. neque in civitate; neque probare possunt tibi, de quibus nunc me accusant.

14. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt haeresim [a], sic deservio Patri et Deo meo, credens omnibus, quae in Lege et Prophetis scripta sunt [b]; a) v. 5. c. 19, 9. b) c. 26, 22.

---

v. 6. C. κριναι. — v. 7. C. βιᾳ πολλῃ ἐκ των χειρων ἡμων ἀφειλετο, και προς σε ἀπεςειλε. — v. 8. Ed. omn. Er. κελευων. — '' C. add. και. — ''' C. omitt. ἐπι σε. — v. 9. Ed. omn. Er. συνεθεντο. — v. 10. C. τε. — '' Ed. omn. Er. αὐτȣ. — v. 11. Ed. omn. Er. et St. ἢ δεκαδυο. — '' St. εἰς. — v. 12. Ed. omn. Er. omitt. την. — v. 13. Ed. omn. Er. et Mt. με δυνανται. — '' Ed. omn. Er. omitt. νυν. — v. 14. Ed. omn. Er. ȣ̈τως. — '' add. τῳ. — ''' Gb. τοις ἐν τοις προφ.

15. ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν θεὸν, ἣν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάςασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων.

16. ἐν τȣτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν † ἔχειν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τȣς ἀνθρώπȣς † διαπαντός.

17. δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων παρεγενόμην, ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μȣ καὶ προσφοράς.

18. ἐν οἷς εὗρόν με ἡγνισμένον ἐν τῷ ἱερῷ, ȣ̓ μετὰ ὄχλȣ, ȣ̓δὲ μετὰ θορύβȣ, τινὲς † δὲ ἀπὸ τῆς ἀσίας ἰȣδαῖοι.

19. ȣ̔ς † δεῖ ἐπὶ σȣ̃ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρὸς μέ.

20. ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν, † τί εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα, ςάντος μȣ ἐπὶ τοῦ συνεδρίȣ·

21. ἢ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς, ἧς † ἔκραξα ἑςὼς ἐν αὐτοῖς· ὅτι περὶ ἀναςάσεως νεκρῶν ἐγὼ † κρίνομαι σήμερον ὑφ' ὑμῶν.

22. ἀκȣ́σας δὲ ταῦτα ὁ † φῆλιξ, ἀνέβαλε αὐτȣ̀ς, ἀκριβέςερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδȣ̃ (εἰπών· ὅταν λυσίας, ὁ χιλίαρχος, καταβῇ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς),

23. διαταξάμενός τε τῷ † ἑκατοντάρχῃ, τηρεῖσθαι † τὸν παῦλον, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν † ἰδίων αὐτȣ̃, ὑπηρετεῖν, ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.

24. μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ † φῆλιξ σὺν δρȣσίλλῃ, † τῇ γυναικὶ αὐτȣ̃, ȣ̓́σῃ ἰȣδαίᾳ, μετ-

15. spem habens in Deum, quam et hi ipsi exspectant [a)], resurrectionem futuram justorum, et iniquorum. a) c. 23, 6.

16. In hoc et ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper.

17. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam, veni [a)], et oblationes, et vota, a) c. 21, 17. sqq.

18. in quibus invenerunt me purificatum in templo, non cum turba, neque cum tumultu [1]).

19. Quidam autem ex Asia Judaei, quos oportebat apud te praesto esse, et accusare, si quid haberent adversum me;

20. aut hi ipsi dicant, si quid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio;

21. nisi de una hac solummodo voce, qua clamavi inter eos stans [a)]: Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis. a) c. 23, 6.

22. Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens: Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos.

23. Jussitque Centurioni custodire eum, et habere requiem [a)], nec quemquam de suis prohibere ministrare ei. a) c. 27, 3. 28, 16.

24. Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quae erat Judaea, vocavit Paulum, et au-

v. 16. C. St. et Mt. ἐχων. — ″C. omitt. διαπαντος. — v. 18. C. omitt. δε. — v. 19. Gb. ἐδει. — v. 20. Ed. omn. Er. et St. εἰ τι. — v. 21. Ed. omn. Er. et St. ἐκεκραξα. — ″Ed. 3. Er. κρινωμαι. — v. 22. Gb. ἀνεβαλετο δε αὐτȣς ὁ φηλιξ. C. ὁ φιληξ ἀνεβαλλετο αὐτȣς. St. et Mt. ὁ φηλιξ ἀνεβαλετο αὐτȣς. — v. 23. Ed. omn. Er. ἑκατονταρχῳ. — ″Gb. αὐτον pro τον παυλον. — ‴Ed. 1. Er. ἰȣδαιων pro ἰδιων. — v. 24. C. φιληξ. — ″C. τῃ ἰδιᾳ γυναικι. Gb. τῃ γυναικι. —

1) 1590. add. et apprehenderunt me clamantes, et dicentes: Tolle inimicum nostrum.

επέμψατο τὸν παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς χριστὸν † πίστεως.

25. διαλεγομένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ κρίματος, τοῦ μέλλοντος † ἔσεσθαι, ἔμφοβος γενόμενος ὁ † φῆλιξ, ἀπεκρίθη· τὸ νῦν ἔχον πορεύου. καιρὸν δὲ † μεταλαβὼν μετακαλέσομαί σε·

26. (ἅμα † καὶ ἐλπίζων, ὅτι χρήματα δοθήσεται † αὐτῷ ὑπὸ τοῦ παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος, ὡμίλει αὐτῷ.)

27. διετίας δὲ πληρωθείσης ἔλαβε διάδοχον ὁ † φῆλιξ, πόρκιον φῆστον. θέλων † τε χάριτας καταθέσθαι τοῖς ἰουδαίοις ὁ † φῆλιξ, κατέλιπε τὸν παῦλον δεδεμένον.

divit ab eo fidem, quae est in Christum Jesum.

25. Disputante autem illo de justitia, et castitate, et de judicio futuro, tremefactus [a] Felix respondit: Quod nunc attinet, vade; tempore autem opportuno accersam [1]) te.

a) Hebr. 4, 12.

26. Simul et sperans, quod pecunia ei daretur a Paulo, propter quod et frequenter accersens [2]) eum, loquebatur cum eo.

27. Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum; volens autem gratiam [a] praestare Judaeis Felix, reliquit Paulum vinctum.

a) c. 25, 9. Marc. 15, 15.

C a p. XXV.

1. Φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβη εἰς ἱεροσόλυμα ἀπὸ καισαρείας.

2. † ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ ὁ † ἀρχιερεὺς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν ἰουδαίων κατὰ τοῦ παύλου, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν,

3. αἰτούμενοι χάριν κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς ἱερουσαλὴμ, ἐνέδραν ποιοῦντες, ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδόν.

4. ὁ μὲν οὖν φῆστος ἀπεκρίθη, τηρεῖσθαι τὸν παῦλον ἐν καισαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάχει ἐκπορεύεσθαι.

5. † οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν, φησὶ, συγκαταβάντες, εἴ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνδρὶ † τούτῳ, † κατηγορείτωσαν αὐτοῦ.

6. διατρίψας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμέρας † πλείους ἢ δέκα, καταβὰς εἰς καισά-

1. Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Jerosolymam a Caesarea.

2. Adieruntque eum principes Sacerdotum, et primi Judaeorum, adversus Paulum; et rogabant eum,

3. postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Jerusalem, insidias tendentes, ut interficerent eum in via [a].

a) c. 23, 15.

4. Festus autem respondit, servari [3]) Paulum in Caesarea; se autem maturius profecturum.

5. Qui ergo in vobis (ait) potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum.

6. Demoratus autem inter eos dies non amplius, quam octo, aut decem,

---

v. 24. ''' C. add. ἰησουν. — v. 25. ἐσεσθαι omitt. Gb. — '' C. φιληξ. — '' C. λαβων. — v. 26. Ed. omn. Er. ἁμα δε και. — '' αὐτῳ omitt. St. — v. 27. C. bis φιληξ. — '' C. δε. — v. 2. C. ἀνεφανισαν. — '' C. add. τε. — v. 5. Gb. οἱ οὐν ἐν ἡμιν φησι δυνατοι. — '' Gb. omitt. τουτῳ. — ''' C. add. ἀτοπον. — v. 6. C. πλειους ἢ ὀκτω. Gb. οὐ πλειους ὀκτω ἢ δεκα.

1) 1590. accersiam. 2) 1590. accersiens. 3) 1590. add. quidem.

ρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσε, τὸν παῦλον ἀχθῆναι.

descendit Caesaream, et altera die sedit pro tribunali, et jussit Paulum adduci.

7. παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν οἱ ἀπὸ ἱεροσολύμων καταβεβηκότες ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βαρέα † αἰτιώματα φέροντες κατὰ τοῦ παύλου, ἃ οὐκ ἴσχυον ἀποδεῖξαι,

7. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Jerosolyma descenderant Judaei, multas et graves causas objicientes, quas non poterant probare[a]), a) c. 24, 5. 13.

8. ἀπολογουμένου αὐτοῦ· ὅτι οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν ἰουδαίων, οὔτε εἰς τὸ ἱερὸν, οὔτε εἰς καίσαρά † τι ἥμαρτον.

8. Paulo rationem reddente: Quoniam neque in legem Judaeorum, neque in templum, neque in Caesarem quidquam peccavi[a]). a) c. 24. 12.

9. ὁ φῆστος δὲ, τοῖς ἰουδαίοις θέλων χάριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς, τῷ παύλῳ εἶπε· θέλεις, εἰς ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνεσθαι ἐπ᾽ ἐμοῦ;

9. Festus autem volens gratiam[a]) praestare Judaeis, respondens Paulo, dixit: Vis Jerosolymam ascendere, et ibi de his judicari apud me? a) c. 24, 27.

10. εἶπε δὲ ὁ παῦλος· ἐπὶ τοῦ βήματος καίσαρος ἑστώς εἰμι, οὗ με δεῖ κρίνεσθαι. ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ κάλλιον ἐπιγινώσκεις.

10. Dixit autem Paulus: Ad tribunal Caesaris sto, ibi me oportet judicari; Judaeis non nocui, sicut tu melius nosti.

11. εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ, καὶ ἄξιον θανάτου πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν. εἰ δὲ οὐδέν ἐστιν, ὧν οὗτοι κατηγοροῦσί μου, οὐδείς με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι. καίσαρα ἐπικαλοῦμαι.

11. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori; si vero nihil est eorum, quae hi accusant me, nemo potest me illis donare[a]). Caesarem appello. a) v. 9.

12. τότε ὁ φῆστος, συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη· καίσαρα ἐπικέκλησαι; ἐπὶ καίσαρα πορεύσῃ.

12. Tunc Festus cum concilio locutus, respondit: Caesarem appellasti? ad Caesarem ibis[a])! a) c. 19, 21.

13. ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν, ἀγρίππας, ὁ βασιλεὺς, καὶ βερνίκη κατήντησαν εἰς καισάρειαν, ἀσπασόμενοι τὸν φῆστον.

13. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Bernice descenderunt Caesaream ad salutandum Festum.

14. ὡς δὲ πλείους ἡμέρας † διέτριβεν ἐκεῖ, ὁ φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν παῦλον, λέγων· ἀνήρ τίς ἐστι καταλελειμμένος ὑπὸ † φήλικος δέσμιος,

14. Et cum dies plures ibi demorarentur [1]), Festus regi indicavit de Paulo, dicens: Vir quidam est derelictus a Felice vinctus,

15. περὶ οὗ, γενομένου μου εἰς ἱεροσόλυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ᾽ αὐτοῦ δίκην.

15. de quo, cum essem Jerosolymis, adierunt me principes Sacerdotum, et Seniores Judaeorum, postulantes adversus illum damnationem.

---

v. 7. Ed. omn. Er. et Mt. αιτιαματα. — v. 8. C. omitt. τι. — v. 14. St. Mt. et Gb. διετριβον. — ″C. φιληκος.

1) 1590. morarentur.

16. πρὸς ὃς ἀπεκρίθην, ὅτι ὀκ ἔςιν ἔθος ῥωμαίοις, χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον † εἰς ἀπώλειαν, πρὶν ἢ ὁ κατηγορέμενος κατὰ πρόσωπον † ἔχοι τὸς κατηγόρες, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τῦ ἐγκλήματος.

16. Ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, prius, quam is, qui accusatur, praesentes habeat accusatores [a], locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina [1]. a) v. 4. 5.

17. συνελθόντων ὖν † αὐτῶν ἐνθάδε, ἀναβολὴν μηδεμίαν ποιησάμενος, τῇ ἑξῆς καθίσας ἐπὶ τῦ βήματος, ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα.

17. Cum ergo huc convenissent sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum.

18. περὶ ὖ ςαθέντες οἱ κατήγοροι, ὀδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον, ὧν ὑπενόυν ἐγώ.

18. De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum;

19. ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς αὐτὸν, καὶ περί τινος ἰησῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ παῦλος ζῆν.

19. quaestiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere.

20. ἀπορέμενος δὲ ἐγὼ † τὴν περὶ τέτε ζήτησιν, ἔλεγον, εἰ βέλοιτο πορεύεσθαι εἰς ἱερεσαλὴμ, κἀκεῖ κρίνεσθαι περὶ τέτων.

20. Haesitans autem ego de hujusmodi quaestione, dicebam, si vellet ire Jerosolymam, et ibi judicari de istis.

21. τῦ δὲ παύλε ἐπικαλεσαμένε, τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τῦ σεβαςῦ διάγνωσιν, ἐκέλευσα, τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἕως ὖ πέμψω αὐτὸν πρὸς καίσαρα.

21. Paulo autem appellante, ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam [a] eum ad Caesarem [2]. a) c. 27, 1.

22. ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν φῆςον ἔφη· ἐβελόμην καὶ αὐτὸς τῦ ἀνθρώπε ἀκῦσαι. ὁ δὲ, αὔριον, φησὶν, ἀκέσῃ αὐτῦ.

22. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum.

23. τῇ ὖν ἐπαύριον ἐλθόντος τῦ ἀγρίππα καὶ τῆς βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντων εἰς τὸ ἀκροατήριον σύν τε τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἀνδράσι, τοῖς κατ᾿ ἐξοχὴν ὖσι τῆς πόλεως, καὶ κελεύσαντος τῦ φήςε, ἤχθη ὁ παῦλος.

23. Altera autem die cum venisset Agrippa et Bernice cum multa ambitione, et introissent in auditorium cum tribunis, et viris principalibus civitatis, jubente Festo adductus est Paulus.

24. καί φησιν ὁ φῆςος· ἀγρίππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ συμπαρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θεωρεῖτε τῦτον, περὶ ὖ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἰεδαίων ἐνέτυχόν

24. Et dicit Festus: Agrippa rex [a], et omnes, qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc [3], de quo omnis multitudo Judaeorum interpellavit me

---

v. 16. Gb. omitt. εἰς ἀπώλειαν. — "C. Ed. 1. Er. ἔχει. — v. 17. C. omitt. αὐτων. — v. 20. St. et Gb. εἰς την.

1) 1590. add. quæ ei objiciuntur. 2) 1592. Cæsaream. C. R. 1592. Cæsarem.
3) 1590. add. hominem.

μοι ἔν τε ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε, ἐπιβοῶντες, μὴ δεῖν ζῆν αὐτὸν μηκέτι.

Jerosolymis, petentes et acclamantes, non oportere eum vivere amplius.

a) c. 9, 15.

25. ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος, μηδὲν ἄξιον θανάτȣ αὐτὸν πεπραχέναι. καὶ αὐτȣ̃ δὲ τȣ́τȣ ἐπικαλεσαμένȣ τὸν σεβαϛὸν, ἔκρινα πέμπειν αὐτόν.

25. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse [a]. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere.

a) c. 26, 31,

26. περὶ ȣ̔ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυρίῳ ȣ̓κ ἔχω. διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν, καὶ μάλιϛα ἐπὶ σȣ̃, βασιλεῦ ἀγρίππα, ὅπως, τῆς ἀνακρίσεως γενομένης, σχῶ τι γράψαι.

26. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te, rex Agrippa, ut interrogatione facta, habeam, quid scribam.

27. ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι.

27. Sine ratione enim mihi videtur, mittere vinctum, et causas ejus non significare.

Cap. XXVI.

1. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν παῦλον ἔφη· ἐπιτρέπεταί σοι, ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν. τότε ὁ παῦλος ἀπελογεῖτο, ἐκτείνας τὴν χεῖρα·

1. Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extenta manu coepit rationem reddere [a].

a) Matth. 10, 18.

2. περὶ πάντων, ὧν ἐγκαλȣ̃μαι ὑπὸ ἰȣδαίων, βασιλεῦ ἀγρίππα, ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον † μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον.

2. De omnibus, quibus accusor a Judaeis, rex Agrippa! aestimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie,

3. μάλιϛα γνώϛην ὄντα σε πάντων τῶν κατὰ ἰȣδαίȣς † ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων. διὸ δέομαί σȣ, μακροθύμως ἀκοῦσαί μȣ.

3. maxime te sciente omnia, et quae apud Judaeos sunt consuetudines, et quaestiones; propter quod obsecro patienter me audias.

4. τὴν μὲν ȣ̂ν βίωσίν μȣ, τὴν ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην ἐν τῷ ἔθνει μȣ ἐν ἱεροσολύμοις, ἴσασι πάντες οἱ ἰȣδαῖοι,

4. Et quidem vitam meam a juventute, quae ab initio fuit in gente mea in Jerosolymis, noverunt omnes Judaei.

5. προγινώσκοντές με ἄνωθεν, ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβεϛάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔζησα, φαρισαῖος.

5. Praescientes me ab initio (si velint testimonium perhibere), quoniam secundum certissimam sectam nostrae religionis vixi Pharisaeus [a].

a) c. 23, 6.

6. καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τȣ̀ς πατέρας ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἕϛηκα κρινόμενος·

6. Et nunc in spe, quae ad patres nostros repromissionis [a] facta est a Deo, sto judicio subjectus,

a) c. 13, 32. sqq.

7. εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυλον ἡμῶν,

7. in quam duodecim tribus nostrae,

v. 2. C. et Mt. ἐπι σȣ μελλων ἀπ. σημερον. Gb. ἐπι σȣ μελλων σημερον ἀπ.
v. 3. Ed. omn. Er. et St. ἠθων.

ἐν ἐκτενείᾳ νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεῦ-
ον ἐλπίζει καταντῆσαι· περὶ ἧς ἐλ-
πίδος ἐγκαλοῦμαι, † βασιλεῦ ἀγρίπ-
πα, ὑπὸ † ἰουδαίων.

nocte ac die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor a Judaeis, rex!

8. τί; ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ θεὸς νεκροὺς ἐγείρει;

8. Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat?

9. ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ, πρὸς τὸ ὄνομα ἰησοῦ, τοῦ ναζωραίου, δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι.

9. Et ego quidem existimaveram, me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere[a]. a) c. 22, 4.

10. ὃ καὶ ἐποίησα ἐν ἱεροσολύμοις. καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ † φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβών. ἀναιρουμένων τε αὐτῶν, κατήνεγκα ψῆφον.

10. [a] Quod et feci Jerosolymis, et multos sanctorum ego in carceribus inclusi, a principibus Sacerdotum potestate accepta; et cum occiderentur, detuli sententiam.

a) v. 10–18. cf. c. 22, 4–15. 9, 1–15.

11. καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς, ἠνάγκαζον βλασφημεῖν· περισσῶς τε ἐμμαινόμενος αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.

11. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare; et amplius insaniens in eos, persequebar usque in exteras civitates.

12. ἐν οἷς καὶ πορευόμενος εἰς τὴν δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς, τῆς παρὰ † τῶν ἀρχιερέων,

12. In quibus dum irem Damascum cum potestate, et permissu principum Sacerdotum,

13. ἡμέρας μέσης κατὰ τὴν ὁδὸν εἶδον, † βασιλεῦ, οὐρανόθεν ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, περιλάμψαν με φῶς καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ πορευομένους.

13. die media in via vidi, rex! de coelo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, et eos, qui mecum simul erant.

14. πάντων δὲ καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνὴν λαλοῦσαν πρός με, καὶ λέγουσαν τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ· σαοὺλ, σαοὺλ, τί με διώκεις; σκληρόν σοι, πρὸς κέντρα λακτίζειν.

14. Omnesque nos cum decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica lingua: Saule, Saule! quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare.

15. ἐγὼ δὲ εἶπον· τίς εἶ, κύριε; ὁ δὲ εἶπεν· ἐγώ εἰμι ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.

15. Ego autem dixi: Quis es, Domine? Dominus autem dixit: Ego sum Jesus, quem tu persequeris.

16. ἀλλὰ ἀνάστηθι, καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου. εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχειρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα, ὧν τε † εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι,

16. Sed exsurge, et sta super pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum, quae vidisti, et eorum, quibus apparebo tibi,

---

v. 7. C. βασιλευς. — "Ed. omn. Er. et St. των ιουδαιων. — v. 10. Gb. ἐν φυλακαις. — v. 12. των omitt. St. — v. 13. Ed. omn. Er. pon. βασιλευ post μεσης. — v. 16. C. οἰδες.

17. ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς οὓς † ἐγώ σε ἀποστέλλω,

17. eripiens te de populo [1]), et gentibus [a]), in quas nunc ego mitto te,

a) c. 9, 15.

18. ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ † ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ τὸν θεόν, τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πίστει, τῇ εἰς ἐμέ.

18. aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, et de potestate satanae ad Deum; ut accipiant remissionem peccatorum, et sortem inter sanctos per fidem, quae est in me [a]).

a) Col. 1, 12. sqq. 1 Petr. 1, 3. 4.

19. ὅθεν, † βασιλεῦ ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ·

19. Unde, rex Aprippa! non fui incredulus coelesti visioni;

20. ἀλλὰ τοῖς ἐν δαμασκῷ πρῶτον καὶ ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, † ἀπήγγελλον † μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεόν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας.

20. sed his, qui sunt Damasci primum, et Jerosolymis [a]), et in omnem regionem Judaeae, et Gentibus annunciabam, ut poenitentiam agerent, et converterentur ad Deum, digna poenitentiae opera facientes.

a) c. 9, 19. 26.

21. ἕνεκα τούτων με οἱ ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρῶντο διαχειρίσασθαι.

21. Hac ex causa me Judaei, cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere [a]).

a) c. 21, 27. sqq.

22. ἐπικουρίας οὖν τυχὼν, τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστηκα, † μαρτυρούμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν ἐκτὸς λέγων, ὧν τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν μελλόντων γίνεσθαι, καὶ μωσῆς,

22. Auxilio autem adjutus Dei usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea, quae Prophetae locuti sunt futura esse, et Moyses [a]):

a) c. 24, 14. Luc. 24, 44.

23. εἰ παθητὸς ὁ χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

23. Si passibilis Christus, si primus [a]) ex resurrectione mortuorum, lumen annunciaturus est populo et Gentibus.

a) 1 Cor. 15, 20.

24. ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ φῆστος μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἔφη· μαίνῃ, παῦλε. τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.

24. Haec loquente eo, et rationem reddente, Festus magna voce dixit: Insanis [a]), Paule! multae te litterae ad insaniam convertunt.

a) 1 Cor. 1, 23. 4, 10.

25. ὁ δὲ, οὐ μαίνομαι, φησὶ, κράτιστε φῆστε, ἀλλὰ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι.

25. Et Paulus: Non insanio, inquit, optime Feste! sed veritatis et sobrietatis verba loquor.

26. ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν καὶ παῤῥησιαζόμενος λαλῶ· λανθάνειν γὰρ αὐτόν τι

26. Scit enim de his rex, ad quem et constanter loquor; latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in

---

v. 17. Ed. omn. Er. et St. *νυν σε* omiss. *ἐγω*. — v. 18. Ed. omn. Er. *ὑποστρεψαι*. Mt. *ἀποστρεψαι*. — v. 19. C. *βασιλευς*. — v. 20. Ed. omn. Er. et St. *ἀπαγγελλων*. — " C. *μετανοιαν*. — v. 22. C. *μαρτυρομενος*.

1) 1590. de populis.

τέτων ἐ † πείθομαι ἐδέν· ἐ γάρ ἐςιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον τῦτο.

angulo [a] quidquam horum gestum est.

a) Joh. 18, 20.

27. πιςεύεις, βασιλεῦ ἀγρίππα, τοῖς προφήταις; οἶδα, ὅτι πιςεύεις.

27. Credis, rex Agrippa! Prophetis? Scio, quia credis.

28. ὁ δὲ ἀγρίππας πρὸς τὸν παῦλον ἔφη· ἐν ὀλίγῳ με πείθεις, χριςιανὸν γενέσθαι.

28. Agrippa autem ad Paulum: In modico suades me Christianum fieri.

29. ὁ δὲ παῦλος εἶπεν· εὐξαίμην ἂν τῷ θεῷ καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, ἐ μόνον σὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας τὲς ἀκούοντάς με σήμερον, γενέσθαι τοιούτες, ὁποῖος κἀγώ εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων.

29. Et Paulus: Opto apud Deum, et in modico, et in magno, non tantum te, sed etiam omnes, qui audiunt, hodie fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his.

30. † καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἀνέςη ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμὼν ἥ τε βερνίκη καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς.

30. Et exsurrexit rex, et praeses, et Bernice, et qui assidebant eis.

31. καὶ ἀναχωρήσαντες ἐλάλεν πρὸς ἀλλήλες, λέγοντες· ὅτι οὐδὲν θανάτε ἄξιον ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος οὗτος·

31. Et cum secessissent, loquebantur ad invicem, dicentes: Quia nihil morte aut vinculis [a] dignum quid fecit homo ille [1]).

a) c. 25, 25.

32. ἀγρίππας δὲ τῷ φήςῳ ἔφη· ἀπολελύσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος ἕτος, εἰ μὴ † ἐπεκέκλητο καίσαρα.

32. Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Caesarem.

a) c. 25, 12.

C A P. XXVII.

1. Ὡς δὲ ἐκρίθη, τῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν ἰταλίαν, παρεδίδεν τόν τε παῦλον καί τινας ἑτέρες δεσμώτας ἑκατοντάρχῃ, ὀνόματι ἰελίῳ, σπείρης σεβαςῆς.

1. Ut autem judicatum est [a] navigare eum in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni nomine Julio cohortis Augustae,

a) c. 25, 21.

2. ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ † ἀδραμυττηνῷ, μέλλοντες πλεῖν τὲς κατὰ τὴν ἀσίαν τόπες, ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν ἡμῖν ἀριςάρχε, μακεδόνος, θεσσαλονικέως.

2. ascendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiae loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho [a] Macedone Thessalonicensi.

a) c. 19, 29. Col. 4, 10.

3. τῇ † τε ἑτέρᾳ κατήχθημεν εἰς σιδῶνα. φιλανθρώπως τε ὁ ἰέλιος τῷ παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε, πρὸς † τὲς φίλες πορευθέντα ἐπιμελείας τυχεῖν.

3. Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane [a] autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, et curam sui agere.

a) c 24, 23.

---

v. 26. C. πειθομαι· ἐδε γαρ ἐν γωνιᾳ πεπρ. τετο ἐςι. — v. 30. Gb. omiss. και ταυτα εἰπ. αὐτε, pergit: ἀνεςη τε. — v. 32. C. ἐπικεκλητο. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. ἀδραμυττινῳ. — v. 3. τε omitt. C. — τες omitt. St.

1) 1590. 1593 iste.

4. κἀκεῖθεν ἀναχθέντες ὑπεπλεύσαμεν τὴν κύπρον διὰ τὸ τοὺς ἀνέμες εἶναι ἐναντίες.

5. τό τε πέλαγος, τὸ κατὰ τὴν κιλικίαν καὶ παμφυλίαν, διαπλεύσαντες, † κατήλθομεν εἰς μύρα τῆς λυκίας.

6. κἀκεῖ εὑρὼν ὁ ἑκατόνταρχος πλοῖον ἀλεξανδρῖνον, πλέον εἰς τὴν ἰταλίαν, ἐνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό.

7. ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν κνίδον, μὴ προσεῶντος ἡμᾶς τοῦ ἀνέμε, ὑπεπλεύσαμεν τὴν κρήτην κατὰ σαλμώνην.

8. μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ, καλούμενον καλοὺς λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις λασαία.

9. ἱκανοῦ δὲ χρόνε διαγενομένε, καὶ ὄντος ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοὸς διὰ τὸ καὶ τὴν νηςείαν ἤδη παρεληλυθέναι, παρῄνει ὁ παῦλος,

10. λέγων αὐτοῖς· ἄνδρες, θεωρῶ, ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ † φορτίε καὶ τοῦ πλοίε, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν.

11. ὁ δὲ † ἑκατοντάρχης τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ ἐπείθετο μᾶλλον, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ παύλε λεγομένοις.

12. ἀνευθέτε δὲ τε͂ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμασίαν, οἱ πλείες ἔθεντο βελὴν, ἀναχθῆναι κἀκεῖθεν, εἴ πως δύναιντο καταντήσαντες εἰς φοίνικα παραχειμάσαι, λιμένα τῆς κρήτης βλέποντα κατὰ λίβα καὶ κατὰ χῶρον.

13. ὑποπνεύσαντος δὲ νότε, δόξαντες, τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι, ἄραντες ἆσσον, παρελέγοντο τὴν κρήτην.

4. Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii.

5. Et pelagus Ciliciae et Pamphyliae navigantes, venimus Lystram, quae est Lyciae.

6. Et ibi inveniens centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam.

7. Et cum multis diebus tarde navigaremus, et vix devenissemus contra Gnidum, prohibente nos vento, adnavigavimus Cretae, juxta Salmonem.

8. Et vix juxta navigantes, venimus in locum quemdam, qui vocatur Boniportus, cui juxta erat civitas Thalassa.

9. Multo autem tempore peracto, et cum jam non esset tuta navigatio, eo quod [1]) et jejunium [a]) jam praeteriisset, consolabatur eos Paulus,

a) Lev. 23, 26. sqq.

10. dicens eis: Viri! video, quoniam cum injuria et multo damno non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum, incipit esse navigatio.

11. Centurio autem gubernatori et nauclero magis credebat, quam his, quae a Paulo dicebantur.

12. Et cum aptus portus non esset ad hiemandum, plurimi statuerunt consilium, navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phoenicen, hiemare, portum Cretae respicientem ad Africum et ad Corum.

13. Aspirante autem Austro, aestimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam.

v. 5. C. κατηχθημεν. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. φορτε. — v. 11. Ed. omn. Er. et St. ἑκατονταρχος.

1) 1590. omitt. et.

14. μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἄνεμος τυφωνικὸς, ὁ καλούμενος † εὐροκλύδων.

15. συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίȣ, καὶ μὴ δυναμένȣ ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ, † ἐπιδόντες ἐφερόμεθα.

16. νησίον δέ τι ὑποδραμόντες, καλȣ́μενον κλαύδην, μόλις ἰσχύσαμεν περικρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης.

17. ἣν ἄραντες, † βοηθείαις ἐχρῶντο, † ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον· φοβȣ́μενοί τε, μὴ εἰς τὴν † σύρτην ἐκπέσωσι, χαλάσαντες τὸ σκεῦος, οὕτως ἐφέροντο.

18. σφοδρῶς δὲ χειμαζομένων ἡμῶν, τῇ ἑξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο.

19. καὶ τῇ τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίȣ † ἐῤῥίψαμεν.

20. μήτε δὲ ἡλίȣ, μήτε ἄϛρων ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλείονας ἡμέρας, χειμῶνός τε ȣ̓κ ὀλίγȣ ἐπικειμένȣ, λοιπὸν περιῃρεῖτο πᾶσα ἐλπὶς τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς.

21. πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχȣ́σης, τότε ϛαθεὶς ὁ παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἶπεν· ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς κρήτης, κερδῆσαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν.

22. καὶ τανῦν παραινῶ ὑμᾶς, εὐθυμεῖν. ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμία ἔϛαι ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίȣ.

23. παρέϛη γάρ μοι † ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἄγγελος τοῦ θεοῦ, οὗ εἰμὶ, ᾧ καὶ λατρεύω,

24. λέγων· μὴ φοβȣ͂, παῦλε. καίσαρί σε δεῖ παραϛῆναι. καὶ ἰδȣ̀, κεχάρισαί σοι ὁ θεὸς πάντας τοὺς πλέοντας μετὰ σοῦ.

25. διὸ εὐθυμεῖτε, ἄνδρες. πιϛεύω γὰρ τῷ θεῷ, ὅτι οὕτως ἔϛαι, καθ' ὃν τρόπον λελάληταί μοι.

14. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo.

15. Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur.

16. In Insulam autem quamdam decurrentes, quae vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham.

17. Qua sublata, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes, ne in Syrtem inciderent, summisso vase sic ferebantur.

18. Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt;

19. et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt.

20. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, et tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostrae.

21. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit: Oportebat quidem, o viri! audito me, non tollere a Creta, lucrique facere injuriam hanc et jacturam.

22. Et nunc suadeo vobis bono animo esse. Amissio enim nullius animae erit ex vobis, praeterquam navis;

23. astitit enim mihi hac nocte Angelus [a] Dei, cujus sum ego, et cui deservio,

a) Hebr. 1, 4.

24. dicens: Ne timeas, Paule! Caesari te oportet assistere [a]; et ecce! donavit tibi Deus omnes, qui navigant tecum.

a) c. 23, 11.

25. Propter quod bono animo estote, viri! credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi.

---

v. 14. Gb. εὐρυκλυδων. — v. 15. C. ἐπιδιδοντες. — v. 17. Ed. 4. 5. Er. βοηθειας. — '' Ed. 3. 4. 5. Er. ὑποζωννυντες. — ''' Mt. et Gb. συρτιν. — v. 19. Gb. ἐρριψαν. — v. 23. Ed. omn. Er. et St. τῃ νυκτι ταυτῃ.

26. εἰς νῆσον δέ τινα δεῖ ἡμᾶς ἐκπεσεῖν.	26. In insulam autem quamdam oportet nos devenire.
27. ὡς δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτη νὺξ ἐγένετο, διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ ἀδρίᾳ, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενόουν οἱ ναῦται, προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν.	27. Sed posteaquam quartadecima nox supervenit, navigantibns nobis in Adria, circa mediam noctem, suspicabantur nautae apparere sibi aliquam regionem.
28. καὶ βολίσαντες, εὗρον † ὀργυιὰς εἴκοσι. βραχὺ δὲ διαςήσαντες, καὶ πάλιν βολίσαντες, εὗρον † ὀργυιὰς δεκαπέντε.	28. Qui et summittentes bolidem invenerunt passus viginti; et pusillum inde separati invenerunt passus quindecim.
29. φοβέμενοί τε, μήπως εἰς τραχεῖς τόπους † ἐκπέσωμεν, ἐκ πρύμνης ῥίψαντες ἀγκύρας τέσσαρας, ηὔχοντο, ἡμέραν γενέσθαι.	29. Timentes autem, ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri.
30. τῶν δὲ ναυτῶν ζητέντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων τὴν σκάφην εἰς τὴν θάλασσαν, † προφάσει, ὡς ἐκ πρώρας μελλόντων ἀγκύρας ἐκτείνειν,	30. Nautis vero quaerentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu, quasi inciperent a prora anchoras extendere,
31. εἶπεν ὁ παῦλος τῷ † ἑκατοντάρχῃ καὶ τοῖς ςρατιώταις· ἐὰν μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε.	31. dixit Paulus Centurioni, et militibus: Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis.
32. τότε οἱ ςρατιῶται ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τῆς σκάφης, καὶ εἴασαν αὐτὴν ἐκπεσεῖν.	32. Tunc absciderunt milites funes scaphae, et passi sunt eam excidere.
33. ἄχρι δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι, παρεκάλει ὁ παῦλος ἅπαντας, μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων· τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες, ἄσιτοι διατελεῖτε, μηδὲν προσλαβόμενοι.	33. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens: Quartadecima [a] die hodie exspectantes jejuni permanetis, nihil accipientes; a) v. 27.
34. διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, † προσλαβεῖν τροφῆς· τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει· οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς † πεσεῖται.	34. propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra; quia nullius vestrum capillus de capite [a] peribit. a) Matth. 10, 30.
35. εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίςησε τῷ θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας, ἤρξατο ἐσθίειν.	35. Et cum haec dixisset, sumens panem gratias egit Deo in conspectu omnium; et cum fregisset, coepit manducare.
36. εὔθυμοι δὲ γενόμενοι πάντες, † καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς.	36. Animaequiores autem facti omnes, et ipsi sumpserunt cibum.

v. 28. Ed. 1. 2. Er. et C. ὀργυας. — v. 29. Ed. omn. Er. ἐκπεσωσιν. — v. 30. Ed. 2. Er. προβασει. — v. 31. Ed. omn. Er. ἑκατονταρχῳ. — v. 34. Gb. μεταλαβειν. — " Gb. ἀπολειται. — v. 36. C. omitt. παντες.

37. ἦμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ, διακόσιαι ἑβδομηκονταέξ.

38. κορεσθέντες δὲ τροφῆς, ἐκέφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν.

39. ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν ἐκ ἐπεγίνωσκον· κόλπον δέ τινα κατενόεν, ἔχοντα αἰγιαλὸν, εἰς ὃν ἐβελεύσαντο, † εἰ δυνατὸν, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον.

40. καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες εἴων εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων· καὶ ἐπάραντες τὸν † ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ, κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

41. περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν· καὶ ἡ μὲν πρῶρα ἐρείσασα ἔμεινεν ἀσάλευτος, ἡ δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων.

42. τῶν δὲ ςρατιωτῶν βελὴ ἐγένετο, ἵνα τὲς δεσμώτας ἀποκτείνωσι, μή τις ἐκκολυμβήσας † διαφύγῃ.

43. ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, βελόμενος διασῶσαι τὸν παῦλον, ἐκώλυσεν αὐτὲς τῦ † βελήματος, ἐκέλευσέ τε τὲς δυναμένες κολυμβᾷν, ἀποῤῥίψαντας πρώτες, ἐπὶ τὴν γῆν ἐξιέναι,

44. καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπί τινων, τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίε. καὶ οὕτως ἐγένετο, πάντας διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν.

37. Eramus vero universae animae in navi ducentae septuaginta sex.

38. Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare.

39. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant; sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, ejicere navem.

40. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum; et levato artemone secundum aurae flatum tendebant ad littus.

41. Et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt navem; et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris [a)].

a) 2 Cor. 11, 25.

42. Militum autem consilium fuit, ut custodias occiderent, ne quis, cum enatasset, effugeret.

43. Centurio autem, volens servare Paulum, prohibuit fieri; jussitque eos, qui possent natare, emittere se [1]) primos, et evadere, et ad terram exire;

44. Et caeteros alios in tabulis ferebant; quosdam super ea, quae de navi erant. Et sic factum est, ut omnes [a)] animae evaderent ad terram.

a) v. 22. 34.

Cap. XXVIII.

1. Καὶ διασωθέντες, τότε ἐπέγνωσαν, ὅτι μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται.

2. οἱ δὲ βάρβαροι παρεῖχον οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν ἡμῖν. ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν, τὸν ἐφεςῶτα, καὶ διὰ τὸ ψῦχος.

3. συςρέψαντος δὲ τε̃ παύλε φρυ-

1. Et cum evasissemus, tunc cognovimus, quia Melita insula vocabatur.

Barbari vero praestabant non modicam humanitatem nobis.

2. Accensa enim pyra, reficiebant nos omnes propter imbrem, qui imminebat, et frigus.

3. Cum congregasset autem Pau-

v. 39. St. et Gb. εἰ δύναιντο. — v. 40. C. et Mt. ἀρτεμωνα. — v. 42. Ed. omn. Er. et St. διαφυγοι. — v. 43. C. βελευματος.

1) 1590. add. in mare.

γάνων πλῆθος, καὶ ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυρὰν, ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης † ἐξελθοῦσα καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ.

4. ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλες· πάντως φονεύς ἐϛιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν, διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης, ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν.

5. ὁ μὲν ȣ̓̃ν, ἀποτινάξας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν ἐδὲν κακόν.

6. οἱ δὲ προσεδόκων, αὐτὸν μέλλειν † πίμπρασθαι, ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν. ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν προσδοκώντων, καὶ θεωρέντων, μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλλόμενοι ἔλεγον, θεὸν αὐτὸν εἶναι.

7. ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὑπῆρχε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς νήσȣ, ὀνόματι ποπλίῳ, ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς, τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως ἐξένισεν.

8. ἐγένετο δὲ, τὸν πατέρα τȣ̃ ποπλίȣ πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ συνεχόμενον κατακεῖσθαι. πρὸς ὃν ὁ παῦλος εἰσελθὼν, καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἰάσατο αὐτόν.

9. τȣ́τȣ ȣ̓̃ν γενομένȣ, καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ ἔχοντες ἀσθενείας ἐν τῇ νήσῳ, προσήρχοντο, καὶ ἐθεραπεύοντο.

10. οἳ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ ἀναγομένοις ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρείαν.

11. μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας † ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ παρακεχειμακότι ἐν τῇ νήσῳ, † ἀλεξανδρίνῳ, παρασήμῳ διοσκούροις.

12. καὶ καταχθέντες εἰς συρακούσας, ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς.

13. ὅθεν περιελθόντες κατηντή-

lus sarmentorum aliquantam multitudinem, et imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus.

4. Ut vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant: Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere.

5. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est [a].

a) Marc. 16, 18.

6. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, et subito casurum, et mori. Diu autem illis exspectantibus, et videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se, dicebant eum esse Deum [a].

a) c. 14, 10.

7. In locis autem illis erant praedia principis insulae, nomine Publii, qui nos suscipiens triduo benigne [1]) exhibuit.

8. Contigit autem, patrem Publii febribus et dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit; et cum orasset, et imposuisset ei manus, salvavit eum [a].

a) Marc. 16, 18. Jac. 5, 14. sqq.

9. Quo facto omnes, qui in insula habebant infirmitates, accedebant, et curabantur;

10. qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt, quae necessaria erant.

11. Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, quae in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum.

12. Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo.

13. Inde circumlegentes devenimus

v. 3. C. et Mt. διεξελθȣσα. — v. 6. Ed. 1. 2. Er. πιπρασθαι. — v. 11. C. et Mt. ἤχθημεν. — "C. ἀλεξανδρηνῳ.

1) 1590. add. se.

σαμεν εἰς ῥήγιον. καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν, ἐπιγενομένε νότε, δευτεραῖοι ἤλθομεν εἰς ποτιόλες.

Rhegium; et post unum diem flante Austro, secunda die venimus Puteolos.

14. ȣ̃ εὑρόντες ἀδελφὲς, παρεκλήθημεν, ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτά. καὶ ὅτως εἰς τὴν ῥώμην ἤλθομεν.

14. Ubi inventis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem; et sic venimus Romam.

15. κἀκεῖθεν οἱ ἀδελφοὶ, ἀκέσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν ἄχρις ἀππίε φόρε καὶ τριῶν ταβερνῶν. ὃς ἰδὼν ὁ παῦλος, εὐχαριςήσας τῷ θεῷ, ἔλαβε θάρσος.

15. Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum, ac tres Tabernas. Quos cum vidisset Paulus, gratias agens Deo, accepit fiduciam.

16. ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς ῥώμην, ὁ ἑκατόνταρχος παρέδωκε τὲς δεσμίες τῷ ςρατοπεδάρχῃ. τῷ δὲ παύλῳ ἐπετράπη, μένειν καθ᾽ ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν ςρατιώτῃ.

16. Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo, manere sibimet cum custodiente se milite [a].

a) v. 30. c. 24, 23.

17. ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς, συγκαλέσασθαι † τὸν παῦλον τὲς ὄντας τῶν ἰεδαίων πρώτες. συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτές· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ, ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρῴοις, δέσμιος ἐξ ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν ῥωμαίων.

17. Post tertium autem diem convocavit primos Judaeorum. Cumque convenissent, dicebat eis: Ego, viri fratres! nihil adversus plebem faciens aut morem paternum [a], vinctus ab Jerosolymis traditus sum in manus Romanorum,

a) c. 24, 12.

18. οἵτινες ἀνακρίναντές με, ἐβέλοντο ἀπολῦσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτε ὑπάρχειν ἐν ἐμοί.

18. qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me.

19. ἀντιλεγόντων δὲ τῶν ἰεδαίων, † ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι καίσαρα, ἐχ ὡς τȣ̃ ἔθνες μȣ ἔχων τι κατηγορῆσαι.

19. Contradicentibus autem Judaeis, coactus sum appellare Caesarem [a], non quasi gentem meam habens aliquid accusare.

a) c. 25, 11.

20. διὰ ταύτην ȣ̃ν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα † ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι. ἕνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τȣ̃ ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.

20. Propter hanc igitur causam rogavi vos videre et alloqui. Propter spem enim Israël catena hac circumdatus sum [a].

a) c. 26, 6. Eph. 6, 20.

21. οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς ἰεδαίας, οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν, ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν.

21. At illi dixerunt ad eum: Nos neque litteras accepimus de te a Judaea, neque adveniens aliquis fratrum nunciavit aut locutus est quid de te malum.

22. ἀξιοῦμεν δὲ, παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι, ἃ φρονεῖς. περὶ μὲν γὰρ τῆς αἱ-

22. Rogamus autem a te audire, quae sentis; nam de secta hac notum

v. 17. Gb. αὐτον pro τον παυλον. — v. 19. Ed. 1. Er. ἠναγκαμην. — v. 20. C. ἰδειν ὑμας.

ρέσεως ταύτης γνωςὸν ἐςιν ἡμῖν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.

23. *ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἧκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονες, οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ ἰησοῦ, ἀπό τε τοῦ νόμȣ μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας.*

24. *καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίςȣν.*

25. *ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλȣς, ἀπελύοντο, εἰπόντος τȣ̃ παύλȣ ῥῆμα ἕν· ὅτι καλῶς τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, ἐλάλησε διὰ ἡσαΐȣ, τȣ̃ προφήτȣ, πρὸς τȣ̀ς πατέρας ἡμῶν,*

26. *λέγον· πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τȣ̃τον, καὶ † εἰπόν· ἀκοῇ ἀκȣ́σετε, καὶ ȣ̓ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ ȣ̓ μὴ ἴδητε.*

27. *ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τȣ̃ λαȣ̃ τȣ́τȣ, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως † ἤκȣσαν, καὶ τȣ̀ς ὀφθαλμȣ̀ς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκȣ́σωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιςρέψωσι, καὶ † ἰάσωμαι αὐτȣ́ς.*

28. *γνωςὸν ȣ̓̃ν ἔςω ὑμῖν, ὅτι τοῖς ἔθνεσιν † ἀπεςάλη τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ. αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται.*

29. *καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ ἰȣδαῖοι, πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς † συζήτησιν.*

30. *ἔμεινε δὲ † ὁ παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι, ϗ ἀπεδέχετο πάντας τȣ̀ς εἰσπορευομένȣς πρὸς αὐτὸν,*

31. *κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ κυρίȣ, ἰησοῦ † χριςοῦ, μετὰ πάσης παῤῥησίας, ἀκωλύτως.*

est nobis, quia ubique ei contradicitur [a]. a) Luc. 2, 34.

23. Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex Lege Moysi et Prophetis, a mane usque ad vesperam.

24. Et quidam credebant his, quae dicebantur; quidam vero non credebant.

25. Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros,

26. dicens: „Vade ad populum i„stum, et dic ad eos: Aure audietis, „et non intelligetis; et videntes vide„bitis, et non perspicietis.

27. „Incrassatum est enim cor po„puli hujus, et auribus graviter au„dierunt, [1]) oculos suos compresse„runt, ne forte videant oculis, et au„ribus audiant, et corde intelligant, „et convertantur, et sanem eos [a]."

a) Jes. 6, 9. Matth. 13, 14. Joh. 12, 39. sq.

28. Notum ergo sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient.

29. Et cum haec dixisset, exierunt ab eo Judaei, multam habentes inter se quaestionem.

30. Mansit autem biennio toto in suo conducto; et suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum,

31. praedicans regnum Dei, et docens, quae sunt de Domino Jesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione.

---

v. 26. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. *εἰπε.* — v. 27. Ed. 1. Er. *ἤκȣσε.* — "Mt. *ἰασομαι.* — v. 28. Ed. 4. 5. Er. *ἀπεςαλει.* — v. 29. C. *ζητησιν.* — v. 30. *ὁ παυλος* omitt. Gb. — v. 31. Ed. omn. Er. omitt. *χριςȣ.*

1) 1590. add. et.

EPISTOLA PAULI
AD
ROMANOS.

Cap. I.

1. *Παῦλος, δοῦλος ἰησοῦ χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ*

2. (*ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις*),

3. *περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ* (*τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος δαυῒδ κατὰ σάρκα*,

4. *τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*), *ἰησοῦ χριστοῦ, τοῦ κυρίου ἡμῶν*,

5. (*δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ*,

6. *ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ ἰησοῦ χριστοῦ·*)

7. *πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ῥώμῃ ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου, ἰησοῦ χριστοῦ.*

8. *πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ὑπὲρ πάντων † ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις † ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.*

9. *μάρτυς γάρ μού ἐστιν ὁ θεὸς, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μνείαν ὑμῶν ποιοῦμαι,*

1. Paulus, servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei,

2. quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis [a)],

a) Jes. 53, 54. Luc. 24, 25. 27.

3. de Filio suo, qui factus est ei ex semine David [a)] secundum carnem,

a) Matth. 1, 1. Joh. 1, 14.

4. qui praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri,

5. per quem accepimus gratiam, et apostolatum [a)] ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus,

a) Act. 9, 15.

6. in quibus estis et vos vocati [a)] Jesu Christi,

a) Joh. 10, 16.

7. omnibus, qui sunt Romae, dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia [a)] vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

a) 1Cor.1,3. 2Cor.1,2.

8. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur [a)] in universo mundo.

a) 1 Thess. 1, 8.

9. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio,

v. 8. Mt. *ἡμων*. — "Ed. 1. Er. *ἡμων*.

10. πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου δεόμενος, εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

10. semper in orationibus meis; obsecrans, si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam [a] in voluntate Dei veniendi ad vos.

a) infr. c. 15, 23. sqq. Act. 19, 21.

11. ἐπιποθῶ γὰρ, ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς,

11. Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiae spiritualis ad confirmandos vos;

12. τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.

12. id est, simul consolari in vobis, per eam, quae invicem est, fidem vestram, atque meam.

13. οὐ θέλω δὲ, ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι πολλάκις προεθέμην, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς (καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο), ἵνα † τινὰ καρπὸν σχῶ † καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν.

13. Nolo autem vos ignorare, fratres! quia saepe proposui venire ad vos (et prohibitus [a] sum usque adhuc), ut aliquem fructum habeam, et [1]) in vobis, sicut et in caeteris gentibus.

a) Act. 16, 6–9.

14. ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί.

14. Graecis [a] ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum;

a) infr. c. 15, 16.

15. † οὕτως, τὸ κατ᾽ ἐμὲ, πρόθυμον, καὶ ὑμῖν, τοῖς ἐν ῥώμῃ, εὐαγγελίσασθαι.

15. ita (quod in me) promptum est et vobis, qui Romae estis, evangelizare.

16. οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον † τοῦ χριστοῦ. δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ ἕλληνι·

16. Non enim erubesco [a] Evangelium. Virtus [b] enim Dei est in salutem omni credenti, Judaeo [c] primum, et Graeco.

a) 1Cor.1,23. Matth.10,32.sqq. b) 1Cor.1,18. Joh.17,3. c) Act.13,46.

17. δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγραπται· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

17. Justitia [a] enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem; sicut scriptum est: „Justus autem ex fide vivit [b].“

a) infr. c. 3, 21–24. b) Hab. 2, 4.

18. ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.

18. Revelatur enim ira Dei de coelo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent;

19. διότι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ † γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε·

19. quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit.

20. (τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ

20. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna

---

v. 13. Ed. omn. Er. et St. *καρπον τινα.* — "C. omitt. *και.* — v. 15. St. Mt. et Gb. *ουτω.* — v. 16. *του χριστου* omitt. Gb. — v. 19. Gb. *ὁ θεος γαρ.*

1) 1590. habeam in vobis.

δύναμις καὶ θειότης), εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους.

21. διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ † εὐχαρίστησαν· ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία.

22. φάσκοντες, εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν,

23. καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.

24. διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς·

25. οἵτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν † τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

26. διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν † εἰς τὴν παρὰ φύσιν.

27. ὁμοίως τε † καὶ οἱ † ἄῤῥενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες.

28. καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν, τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα,

29. πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, † πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας·

quoque ejus virtus et divinitas; ita, ut sint inexcusabiles[a]. infr. v.32. c.2,14.sq.

21. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum;

22. dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt;

23. et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis[a] corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.

a) Ez. 8, 10.

24. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.

25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium; et coluerunt, et servierunt creaturae potius quam Creatori, qui est benedictus in saecula. Amen.

26. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum, qui est contra naturam.

27. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.

28. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quae non conveniunt.

29. Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones,

v. 21. Gb. ηὐχαριστησαν. — v. 25. Ed. omn. Er. αὐτου pro του θεου. — v. 26. Ed. 1. Er. add. της θηλειας. — v. 27. C. omitt. τε. — " Ed. omn. Er. ἀρσενες. — v. 29. Gb. omitt. πορνειᾳ.

30. ψιθυριςὰς, καταλάλȣς, θεοςυγεῖς, ὑβριςὰς, ὑπερηφάνȣς, ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς·

30. detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes,

31. ἀσυνέτȣς, ἀσυνθέτȣς, ἀςόργȣς, ἀσπόνδȣς, ἀνελεήμονας·

31. insipientes, incompositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia.

32. οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες (ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτȣ εἰσὶν), οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσȣσι.

32. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus.

Cap. II.

1. Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε πᾶς ὁ κρίνων. ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις. τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων.

1. Propter quod inexcusabilis es, o homo! omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quae judicas.

2. οἴδαμεν δὲ, ὅτι τὸ κρῖμα τοῦ θεοῦ ἐςι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας.

2. Scimus enim, quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.

3. λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρῖμα τοῦ θεοῦ;

3. Existimas autem hoc, o homo! qui judicas eos, qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei?

4. ἢ τȣ̃ πλȣ́τȣ τῆς χρηςότητος αὐτȣ̃, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηςὸν τȣ̃ θεȣ̃ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει;

4. An divitias bonitatis ejus, et patientiae, et longanimitatis contemnis? ignoras[a)], quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?

a) Luc. 13, 6–9. 2 Petr. 3, 15.

5. κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σȣ καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως † δικαιοκρισίας τȣ̃ θεȣ̃,

5. Secundum autem duritiam tuam et impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis justi judicii Dei,

6. ὃς ἀποδώσει ἑκάςῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ,

6. qui reddet unicuique secundum opera ejus;

7. τοῖς μὲν, καθ' ὑπομονὴν ἔργȣ ἀγαθȣ̃ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν † ζητȣ̃σι, ζωὴν αἰώνιον.

7. iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam, et honorem, et incorruptionem quaerunt, vitam aeternam;

8. τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθȣ̃σι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, † θυμὸς καὶ ὀργή.

8. iis autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio.

v. 5. C. Ed. omn. Er. St. et Mt. add. και. — v. 7. C. ἐπιζητȣσι. — v. 8. Gb. ὀργη και θυμος.

9. θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακὸν, ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ ἕλληνος.

9. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judaei a) primum, et Graeci; a) infr. v 12. Matth. 11, 21. sqq.

10. δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν, ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ ἕλληνι.

10. gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judaeo primum, et Graeco.

11. οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ.

11. Non enim est acceptio personarum apud Deum.

12. ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται,

12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; et quicumque a) in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. a) Luc. 12, 47. sq.

13. (οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται.

13. Non a) enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. a) Matth. 7, 21.

14. ὅταν γὰρ ἔθνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι, νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος·

14. Cum enim Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex;

15. οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων·)

15. qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus,

16. ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ.

16. in die, cum judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per a) Jesum Christum. a) Act. 17, 31. Joh. 5, 22.

17. † εἰ δὲ σὺ ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ † καυχᾶσαι ἐν θεῷ,

17. Si autem tu Judaeus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris a) in Deo, a) Joh. 8, 41.

18. καὶ γινώσκεις τό θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου,

18. et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem,

19. πέποιθάς τε, σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει,

19. confidis te ipsum esse ducem a) coecorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, a) Matth. 15, 14.

20. παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν † τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ·

20. eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiae et veritatis in lege.

21. ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυ-

21. Qui ergo alium doces, te ipsum

---

v. 17. Ed. omn. Er. ἴδε. — " C. καυχασῃ. — v. 20. Ed. 4. 5. Er. omitt. τῆς.

τὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις;

non doces; qui praedicas non furandum, furaris;

22. *ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴδωλα, ἱεροσυλεῖς;*

22. qui dicis non moechandum, moecharis; qui abominaris idola, sacrilegium facis;

23. *ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμȣ τὸν θεὸν ἀτιμάζεις;*

23. qui in lege gloriaris, per praevaricationem legis Deum inhonoras.

24. *τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καθὼς γέγραπται.*

24. (Nomen enim Dei per vos blasphematur inter Gentes, sicut [a] scriptum est.)

a) Jes. 52, 5. Ez. 36, 20. 23.

25. *περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς. ἐὰν δὲ παραβάτης νόμȣ ᾖς, ἡ περιτομή σȣ ἀκροβυςία γέγονεν.*

25. Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem praevaricator legis sis, circumcisio tua praeputium facta est.

26. *ἐὰν ȣ̓͂ν ἡ ἀκροβυςία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμȣ φυλάσσῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυςία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται,*

26. Si igitur praeputium justitias legis custodiat; nonne praeputium illius in circumcisionem reputabitur?

27. *καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυςία, τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ, τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμȣ;*

27. Et judicabit id, quod ex natura est praeputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem praevaricator legis es?

28. *οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ ἰȣδαῖός ἐςιν· οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκὶ, περιτομή.*

28. Non enim qui in manifesto [1]), Judaeus est; neque quae in manifesto [2]), in carne, est circumcisio;

29. *ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ ἰȣδαῖος· καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι· οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ † τοῦ θεοῦ.*

29. sed qui [a] in abscondito [3]), Judaeus est; et circumcisio [b] cordis in spiritu, non littera; cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

a) Deut. 10, 16. 30, 6. b) 1 Cor. 7, 19. sq. Phil. 3, 3.

C A P. III.

1. *Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ ἰȣδαίȣ; ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς;*

1. Quid ergo amplius Judaeo est? aut quae utilitas circumcisionis?

2. *πολὺ, κατὰ πάντα τρόπον. πρῶτον μὲν γὰρ, ὅτι ἐπιςεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ.*

2. Multum per omnem modum. Primum quidem, quia [a] credita sunt illis eloquia Dei.

a) infr. c. 9, 4.

3. *τί γὰρ, εἰ ἠπίςησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιςία αὐτῶν τὴν πίςιν τοῦ θεοῦ καταργήσει;*

3. Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Numquid [a] incredulitas illorum fidem Dei evacuabit [4])? Absit.

a) infr. c. 11, 19–31. 2 Tim 2, 13.

v. 29. C. omitt. *τοῦ.*

1) 1590. add. est. 2) 1590. manifesto in carne est, est ... 3) 1590. add. est.
4) 1590. evacuavit?

4. μὴ γένοιτο. γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύςης, καθὼς γέγραπται· ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

5. εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην συνίςησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ θεὸς, ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; (κατὰ ἄνθρωπον λέγω.)

6. μὴ γένοιτο. ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ θεὸς τὸν κόσμον;

7. εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι † κἀγὼ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι;

8. καὶ μὴ (καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθώς φασί τινες, ἡμᾶς λέγειν) ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά; ὧν τὸ κρῖμα ἔνδικόν ἐςι.

9. τί οὖν; προεχόμεθα; οὐ πάντως. προῃτιασάμεθα γὰρ, ἰουδαίους τε καὶ ἕλληνας πάντας ὑφ᾽ ἁμαρτίαν εἶναι,

10. καθὼς γέγραπται· † ὅτι οὐκ ἔςι δίκαιος οὐδὲ εἷς.

11. οὐκ ἔςιν ὁ συνιῶν· οὐκ ἔςιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν.

12. πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν. οὐκ ἔςι ποιῶν χρηςότητα, οὐκ ἔςιν ἕως ἑνός.

13. τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν. ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν. ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν.

14. ὧν τὸ ςόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει.

15. ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν, ἐκχέαι αἷμα.

16. σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν.

17. καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν.

18. οὐκ ἔςι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

4. Est [a] autem Deus verax; omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: „Ut justificeris in sermonibus tuis: „et vincas, cum judicaris [b].“

a) infr. c. 11, 7 25. b) Ps. 50, 6.

5. Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid [a] iniquus est Deus, qui infert iram?

a) cf. v. 7. 8.

6. (Secundum hominem dico.) Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tamquam peccator judicor?

8. Et non [a] (sicut blasphemamur, et sicut ajunt quidam nos dicere) faciamus mala, ut veniant bona? quorum damnatio justa est.

a) infr. c. 6, 1.

9. Quid ergo? praecellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Judaeos et Graecos omnes sub peccato esse,

10. sicut scriptum est: „Quia non „est justus quisquam [a].

a) Ps. 13, 3.

11. „Non est intelligens, non est „requirens Deum.

12. „Omnes declinaverunt, simul „inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.

13. „sepulchrum patens est guttur „eorum [a], linguis suis dolose agebant: „Venenum aspidum sub labiis eorum [b];

a) Ps. 5, 10. b) Ps. 139, 4.

14. „quorum os maledictione et amaritudine plenum est [a].

a) Ps. 9, 29.

15. „Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem [a];

a) Jes. 59, 7.

16. „contritio, et infelicitas in viis „eorum;

17. „et viam pacis non cognoverunt;

18. „non est timor Dei ante oculos eorum [a].“

a) Ps. 35, 2.

---

v. 7. Ed. 1. Er. omitt. κἀγω, et ante κρινομαι ponit ἐγω. — v. 10. ὅτι omitt. C.

19. οἴδαμεν δὲ, ὅτι, ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, ἵνα πᾶν ςόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ.

19. Scimus autem, quoniam quaecumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur; ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo.

20. διότι ἐξ ἔργων νόμȣ οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτȣ̃. διὰ γὰρ νόμȣ ἐπίγνωσις ἁμαρτίας.

20. Quia [a] ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per [b] legem enim cognitio peccati;

a) infr. v. 28. b) infr. c. 7, 7.

21. νυνὶ δὲ χωρὶς νόμȣ δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρȣμένη ὑπὸ τοῦ νόμȣ καὶ τῶν προφητῶν.

21. nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata [a] a lege et Prophetis.

a) supr. c. 1, 2. Exod. 34, 6. Ps. 31, 1. sq. Dan. 9, 18.

22. δικαιοσύνη δὲ θεοῦ διὰ πίςεως ἰησοῦ χριςοῦ, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιςεύοντας. οὐ γάρ ἐςι διαςολή.

22. Justitia autem Dei per fidem [a] Jesu Christi, in omnes et super omnes, qui credunt in eum; non enim [b] est distinctio.

a) infr. c. 4, 5. 10, 4. sq. Gal. 3, 11. b) infr. c. 10, 12.

23. πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑςεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ,

23. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.

24. δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἐν χριςῷ ἰησοῦ,

24. Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Jesu,

25. ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαςήριον διὰ τῆς πίςεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων,

25. quem proposuit Deus propitiationem [1]) per fidem in sanguine [a] ipsius, ad ostensionem justitiae suae, propter [b] remissionem praecedentium delictorum,

a) Joh. 3, 14–16. b) infr. c. 5, 9. Ebr. 9, 15.

26. ἐν τῇ ἀνοχῇ τȣ̃ θεȣ̃ πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτȣ̃, ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιȣ̃ντα τὸν ἐκ πίςεως † ἰησȣ̃.

26. in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiae ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

27. ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. διὰ ποίȣ νόμȣ; τῶν ἔργων; οὐχὶ, ἀλλὰ διὰ νόμȣ πίςεως.

27. Ubi est ergo gloriatio [a] tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum [b]? Non; sed per legem fidei.

a) supr. c. 2, 17. b) infr. c. 10, 5.

28. λογιζόμεθα † οὖν, † πίςει δικαιȣ̃σθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμȣ.

28. Arbitramur enim justificari [a] hominem per fidem sine operibus legis.

a) infr. c. 9, 32. Gal. 2, 16. Eph. 2, 8. 9.

29. ἢ ἰȣδαίων ὁ θεὸς μόνον; ȣ̓χὶ † δὲ καὶ ἐθνῶν; ναὶ, καὶ ἐθνῶν.

29. An Judaeorum Deus tantum? nonne et gentium? immo et gentium.

30. ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίςεως, καὶ ἀκροβυςίαν διὰ τῆς πίςεως.

30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et praeputium per fidem.

---

v. 26. C. ἰησουν. — v. 28. Gb. γαρ. — " Gb. δικαιȣσθαι πιςει. — v. 29. δε omitt. Gb.

1) 1590. propitiatorem.

31. νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν.

31. Legem [a] ergo destruimus per fidem? Absit; sed legem statuimus.
a) infr. c. 6, 1. sqq. Matth. 5, 17.

Cap. IV.

1. Τί οὖν; ἐροῦμεν, ἀβραὰμ, τὸν πατέρα ἡμῶν, εὑρηκέναι κατὰ σάρκα;

2. εἰ γὰρ ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν θεόν.

3. τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσε δὲ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

4. τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ † ὀφείλημα.

5. τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην.

6. καθάπερ καὶ δαυὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων·

7. μακάριοι, ὧν † ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι.

8. μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν.

9. ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; λέγομεν γὰρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην.

10. πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ.

11. καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομῆς, σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι

1. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

2. Si enim Abraham ex operibus [1]) justificatus est, habet gloriam; sed [a] non apud Deum. a) supr. c. 3, 20.

3. Quid enim dicit Scriptura? „Credidit Abraham Deo: et reputatum est „illi ad justitiam [a].“ a) Gen. 15, 6. Gal. 3, 6. Jac. 2, 23.

4. Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.

5. Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur [a] fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiae Dei.
a) supr. c. 3, 24.

6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus:

7. „Beati, quorum remissae sunt „iniquitates, et quorum tecta sunt pec„cata.

8. „Beatus vir, cui non imputavit „Dominus peccatum [a].“ a) Ps. 31, 1. sq.

9. Beatitudo ergo haec in circumcisione tantum manet? an etiam in praeputio? Dicimus enim, quia reputata est Abrahae fides ad justitiam.

10. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione? an in praeputio? Non [a] in circumcisione, sed in praeputio.
a) Gen. 12, 3. sqq. 17, 24.

11. Et signum accepit [a] circumcisionis, signaculum justitiae fidei, quae est in praeputio; ut sit pater omnium

---

v. 4. Ed. omn. Er. et St. το ὀφειλημα. — v. 7. C. ἀφειθησαν.

1) 1590. add. legis.

† αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιϛευόντων δι' ἀκροβυϛίας (εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν δικαιοσύνην),

12. καὶ πατέρα περιτομῆς τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ϛοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι † τῆς πίϛεως, † τῆς ἐν † ἀκροβυϛίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἀβραάμ.

13. οὐ γὰρ διὰ νόμȣ ἡ ἐπαγγελία τῷ ἀβραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτȣ̃, τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι † τȣ̃ κόσμȣ, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίϛεως.

14. εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμȣ κληρονόμοι, † κεκένωται ἡ πίϛις, καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία.

15. (ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. οὗ γὰρ οὐκ ἔϛι νόμος, οὐδὲ παράβασις.)

16. διὰ τȣ̃το ἐκ πίϛεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, ȣ̓ τῷ ἐκ τȣ̃ νόμȣ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίϛεως ἀβραὰμ, ὅς ἐϛι πατὴρ πάντων ἡμῶν

17. (καθὼς γέγραπται· ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε), κατέναντι οὗ ἐπίϛευσε θεοῦ, τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα.

18. ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίϛευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον· οὕτως ἔϛαι τὸ σπέρμα σȣ.

19. καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίϛει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον, ἑκατονταέτης πȣ ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας σάῤῥας.

20. εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τȣ̃ θεȣ̃ ȣ̓ διεκρίθη τῇ ἀπιϛίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίϛει, δȣ̀ς δόξαν τῷ θεῷ,

credentium per praeputium, ut reputetur et illis ad justitiam; a) Gen. 17, 7. sqq.

12. et sit pater circumcisionis, non iis tantum, qui sunt ex circumcisione, sed et iis, qui sectantur vestigia fidei, quae est in praeputio patris nostri Abrahae.

13. Non [a] enim per legem promissio Abrahae aut semini ejus, ut haeres esset mundi; sed per justitiam fidei.
a) Gen. 17, 8.

14. Si enim qui ex lege, haeredes sunt; exinanita est fides, abolita est promissio [a]; a) Gal. 3, 18.

15. lex enim iram operatur. Ubi [a] enim non est lex; nec praevaricatio.
a) infr. 5, 13. 7, 7. sqq.

16. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei, qui ex lege est solum; sed et ei, qui ex fide est Abrahae, qui pater est omnium [a] nostrum, a) cf. v. 11. 12.

17. (Sicut scriptum est: „Quia pa- „trem multarum gentium posui te [a]" ante Deum, cui [1]) credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea, quae non sunt, tamquam ea, quae sunt. a) Gen. 17, 5.

18. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: „Sic e- „rit semen tuum [2]) [a])." a) Gen. 15, 5.

19. Et non [3]) infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum [a] esset annorum; et emortuam vulvam Sarae;
a) Gen. 17, 17.

20. in repromissione etiam Dei non haesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo;

---

v. 11. *αὐτον* omitt. Ed. 1. Er. — v. 12. St. *της ἐν τῃ ἀκροβυϛιᾳ πιϛεως.* Gb. *της ἐν ἀκροβυϛίᾳ πιϛεως.* — "Ed. 1. Er. *τοις ἐν ἀκροβ.* — '"C. add. *τῃ.* — v. 13. Gb. omitt. *τȣ.* — v. 14. Ed. omn. Er. *ἐκκεκενωται.*

1) 1590. credidisti. 2) 1590. add. sicut stellae coeli, et arena maris. 3) 1590. non est infirmatus in fide.

21. καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι, ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐςι, καὶ ποιῆσαι.
22. διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.
23. οὐκ ἐγράφη δὲ δἰ αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ·
24. ἀλλὰ καὶ δἰ ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι, τοῖς πιςεύυσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα ἰησοῦν †, τὸν κύριον ἡμῶν, ἐκ νεκρῶν,
25. ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν † δικαίωσιν ἡμῶν.

21. plenissime sciens, quia quaecumque promisit [1]), potens est et facere.
22. Ideo et reputatum est illi ad justitiam.
23. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam;
24. sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis,
25. qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

Cap. V.

1. Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίςεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίυ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ,
2. δἰ οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τῇ πίςει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἑςήκαμεν.
3. καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν,
4. εἰδότες, ὅτι † ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα.
5. ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τῦ θεῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίυ, τοῦ δοθέντος ἡμῖν.
6. ἔτι γὰρ χριςὸς, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν †, κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε.
7. μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίυ τις ἀποθανεῖται. ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν.
8. συνίςησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεὸς, ὅτι, ἔτι ἁμαρτω-

1. Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum,
2. per quem et [2]) habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei.
3. Non solum autem; sed et gloriamur in tribulationibus; scientes, quod tribulatio patientiam operatur;
4. patientia autem probationem, probatio vero spem,
5. spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum [a]), qui datus est nobis.

a) infr. c. 8, 15.

6. Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est?
7. Vix enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori.
8. Commendat [a]) autem charitatem suam Deus in nobis; quoniam [3]) cum

v. 24. Ed. 1. Er. add. χριςον. — v. 25. Ed. omn. Er. δικαιοσυνην. — v. 4. C. omitt. ἡ. — v. 6. Gb. ἀσθενων ἐτι.

1) 1590. add. Deus. 2) 1590. omitt. et. 3) 1590. add. si.

λῶν ὄντων ἡμῶν, χριςὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε.

adhuc peccatores [1]) essemus, secundum tempus,

a) Joh. 3, 16. 10, 17.

9. πολλῷ ἒν μᾶλλον, δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δἰ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς.

9. Christus pro nobis mortuus est; multo igitur magis nunc, justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.

10. εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτε τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ.

10. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

11. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίε † ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, δἰ οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν.

11. Non solum autem; sed et gloriamur [a]) in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

a) Ps. 5, 12. sq.

12. διὰ τοῦτο, ὥσπερ δἰ ἑνὸς ἀνθρώπε ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ † τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπες ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἥμαρτον.

12. Propterea sicut [a]) per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors [b]); et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

a) infr. v. 18. b) 1 Cor. 15, 21. sq. Gen. 3, 19.

13. ἄχρι γὰρ νόμε ἁμαρτία ἦν ἐν † κόσμῳ· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμε.

13. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum [a]) autem non imputabatur, cum lex non esset.

a) supr. c. 4, 15.

14. ἀλλ᾽ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ ἀδὰμ μέχρι μωσέως, καὶ ἐπὶ τὲς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως ἀδὰμ, ὅς ἐςι τύπος τοῦ μέλλοντος.

14. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, qui est forma [a]) futuri.

a) v. 19. 1 Cor. 15, 45. 47.

15. ἀλλ ἐχ, ὡς τὸ παράπτωμα, † ἕτως ϗ τὸ χάρισμα. εἰ γὰρ τῷ τἕ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τἕ θεἕ ϗ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι, † τῇ τἕ ἑνὸς ἀνθρώπε, ἰησἕ χριςἕ, εἰς τὲς πολλὲς ἐπερίσσευσε.

15. Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt; multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.

16. καὶ οὐχ, ὡς δἰ ἑνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ δώρημα. τὸ μὲν γὰρ κρῖμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.

16. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem.

17. εἰ γὰρ τῷ τἕ ἑνὸς παραπτώ-

17. Si enim unius delicto mors re-

v. 11. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων. — v. 12. E. 1. Er. δια την ἁμαρτιαν. — v. 13. C. add. τῳ. — v. 15. St. Mt. ci Gb. ἐτω. — "τῃ omitt. Ed. 1. Er.

1) 1590. essemus, secundum tempus Christus pro ... 1593. essemus secundum tempus Christus pro ...

ματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τῦ ἑνὸς, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες ἐν ζωῇ βασιλεύσεσι διὰ τῦ ἑνὸς, ἰησῦ χριςῦ.

gnavit per unum; multo magis abundantiam gratiae, et donationis, et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.

18. ἄρα ὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπες εἰς κατάκριμα, † οὕτω καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπες εἰς δικαίωσιν ζωῆς.

18. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae.

19. ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τῦ ἑνὸς ἀνθρώπε ἁμαρτωλοὶ † κατεςάθησαν οἱ πολλοὶ, † ὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τῦ ἑνὸς δίκαιοι καταςαθήσονται οἱ πολλοί.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita et per unius obeditionem justi constituentur multi.

20. νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. ὖ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις,

20. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum [a]. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit [1]) gratia.

a) supr. 3, 20. 7, 7. sq.

21. ἵνα, ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, † οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ ἰησοῦ χριςοῦ, † τοῦ κυρίε ἡμῶν.

21. Ut, sicut regnavit peccatum in mortem [a], ita et gratia regnet per justitiam in vitam aeternam [b], per Jesum Christum Dominum nostrum.

a) supr. v. 12. b) supr. v. 1. 2.

Cap. VI.

1. Τί ὖν ἐρῦμεν; ἐπιμενῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ;

1. Quid ergo dicemus? permanebimus [2]) in peccato, ut [a] gratia abundet?

a) supr. 3, 8.

2. μὴ γένοιτο. οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;

2. Absit. Qui enim mortui [a] sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

a) infr. v. 6. 12.

3. ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς χριςὸν ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;

3. An ignoratis, [3]) quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius [a] baptizati sumus?

a) infr. v. 6. Col. 2, 12.

4. συνετάφημεν ὖν αὐτῷ διὰ τῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὥσπερ ἠγέρθη χριςὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τῦ πατρὸς, ὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.

4. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut, quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae [a] ambulemus?

a) 2 Cor. 5, 15.

---

v. 18. Ed. 1. Er. ὕτως. — v. 19. Ed. omn. Er. καθεςαθημεν. — '' ὕτως Ed. omn. Er. — v. 21. Ed. omn. Er. ὕτως. — '' τῦ κυρίε ἡμων. omitt. Ed. omn. Er.

1) 1590. add. et. 2) 1590. manebimus. 3) 1590. ignoratis fratres quia.

5. εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα,

5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus,

6. τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ.

6. hoc scientes, quia vetus homo [a] noster simul crucifixus [b] est, ut destruatur corpus peccati [c], et ultra non serviamus peccato.

a) Eph. 4, 22. b) Gal. 5, 24. c) infr. 7, 18. 23.

7. ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato.

8. εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν χριστῷ, πιστεύομεν, ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ,

8. Si autem mortui sumus cum Christo; credimus, quia simul etiam vivemus [1]) cum Christo;

9. εἰδότες, ὅτι χριστὸς, ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει. θάνατος αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύει.

9. scientes, quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, [2]) mors illi ultra [a] non dominabitur.

a) Apoc. 1, 18.

10. ὃ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ. ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ θεῷ.

10. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel [a]; quod autem vivit, vivit Deo.

a) Ebr. 9, 25–28.

11. † οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε, ἑαυτοὺς νεκροὺς † μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν χριστῷ ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ † ἡμῶν.

11. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato; viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.

12. μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν † αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.

12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.

13. μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ.

13. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiae Deo.

14. ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ᾽ ὑπὸ χάριν.

14. Peccatum enim vobis non dominabitur; non enim sub lege estis, sed sub gratia [a].

a) infr. c. 7, 4. 6. 8, 2. sq.

15. τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ᾽ ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο.

15. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

16. οὐκ οἴδατε, ὅτι, ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοὴν, δοῦλοί

16. [3]) Nescitis, quoniam, cui exhibetis vos servos ad obediendum, ser-

---

v. 11. Ed. omn. Er. οὕτως. — "Gb. νεκρους μεν τη ἁμαρτια, ζωντας δε τῳ θεῳ, ἐν χριστῳ ἰησου, omiss. τῳ κυριῳ ἡμων. — '''Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων. — v. 12. αὐτη ἐν ταις ἐπιθ. αὐτου omitt. Gb.

1) 1590. vivemus cum illo. 2) 1590. add. et 1590. An nescitis.

ἐςε, ᾧ ὑπακέετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;

vi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam?

17. χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δῦλοι τῆς ἁμαρτίας, † ὑπηκέσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς.

17. Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinae, in quam traditi estis.

18. ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐδελώθητε τῇ δικαιοσύνῃ.

18. Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiae.

19. ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ παρεςήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, † ὅτω νῦν παραςήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν.

19. Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae; sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in sanctificationem.

20. ὅτε γὰρ δῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ.

20. Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiae.

21. τίνα ὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ᾽ οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος.

21. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

22. νυνὶ δὲ, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δελωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμὸν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον.

22. Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam.

23. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τῦ θεῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν χριςῷ ἰησῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

23. Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita aeterna, in Christo Jesu Domino nostro.

Cap. VII.

1. Ἢ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοὶ (γινώσκεσι γὰρ νόμον λαλῶ), ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τῦ ἀνθρώπε, ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ;

1. An ignoratis, fratres! (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit?

2. ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμε τοῦ ἀνδρός.

2. Nam quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri.

3. ἄρα ὖν, ζῶντος τῦ ἀνδρὸς, μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐςὶν ἀπὸ τῦ νόμε, τῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

3. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri; ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

---

v. 17. C. ὑπακεσετε. — v. 19. Ed. omn. Er. ὅτω καὶ. Ed. 1. Er. C. ὅτως.

4. ὥστε, ἀδελφοί μȣ, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τȣ̃ σώματος τȣ̃ χριςȣ̃, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς † ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ.

4. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut [1]) fructificemus Deo.

5. ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τȣ̃ νόμȣ, ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ.

5. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

6. νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τȣ̃ νόμȣ, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὥςε δȣλεύειν † ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ ȣ̉ παλαιότητι γράμματος.

6. Nunc [a]) autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur; ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litterae. a) infr. c. 8, 1–12.

7. τί ȣ̃ν ἐρȣ̃μεν; † ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν ȣ̉κ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμȣ. τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν ȣ̉κ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· ȣ̉κ ἐπιθυμήσεις.

7. Quid ergo dicemus? lex peccatum est [a])? Absit. Sed peccatum non cognovi [b]), nisi per legem; nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: „Non concupisces [c]).“ a) cf. v. 5. b) c. 3, 20. c) Exod. 20, 17.

8. ἀφορμὴν δὲ λαβȣ̃σα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν. χωρὶς γὰρ νόμȣ ἁμαρτία νεκρά.

8. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine [a]) lege enim peccatum mortuum erat. a) cf. 4, 15.

9. ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμȣ ποτέ. ἐλθȣ́σης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία † ἀνέζησεν,

9. Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.

10. ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ, ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον.

10. Ego autem mortuus sum; et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

11. ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἀφορμὴν λαβȣ̃σα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀπέκτεινεν.

11. Nam peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me, et per illud occidit.

12. ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή.

12. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.

13. τὸ ȣ̃ν ἀγαθὸν ἐμοὶ γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία· ἵνα φανῇ ἁμαρτία διὰ τȣ̃ ἀγαθȣ̃ μοι κατεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ᾽ ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς.

13. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem; ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

14. οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευ-

14. Scimus enim, quia lex spiri-

v. 4. C. add. ἀνδρι. — v. 6. Ed. 1. Er. ὑμας. — v. 7. C. add. ὅτι. — v. 9. C. ἔζησεν.

1) 1590. fructificetis.

ματικός ἐςιν. ἐγὼ δὲ † σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

tualis [a]) est; ego autem carnalis [b]) sum, venumdatus sub peccato. a) cf. v. 12. b) cf. v. 19.

15. ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. οὐ γὰρ, ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ', ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ.

15. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio.

16. εἰ δὲ, ὃ ȣ̓ θέλω, τȣ̃το ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός.

16. Si autem, quod nolo, illud facio; consentio legi, quoniam bona est.

17. νυνὶ δὲ ȣ̓κέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκȣ̃σα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

17. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. [a]) a) cf. v. 20.

18. οἶδα γὰρ, ὅτι ȣ̓κ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τȣτέςιν ἐν τῇ σαρκί μȣ, ἀγαθόν. τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὑρίσκω.

18. Scio enim, quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle, adjacet mihi; perficere autem bonum, non invenio.

19. ȣ̓ γὰρ, ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ', ὃ ȣ̓ θέλω, κακὸν, τȣ̃το πράσσω.

19. Non enim, quod volo bonum, [1]) hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago.

20. εἰ δὲ, ὃ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

20. Si autem quod nolo, illud facio; jam non ego operor illud; sed quod habitat in me, peccatum.

21. εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται.

21. Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet.

22. συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον·

22. Condelector enim legi Dei secundum interiorem [a]) hominem; a) c. 2, 15.

23. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μȣ, ἀντιςρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μȣ, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με † τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μȣ.

23. video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis.

24. ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος. τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτȣ τούτȣ;

24. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus!

25. εὐχαριςῶ τῷ θεῷ διὰ ἰησοῦ χριςοῦ, τοῦ κυρίȣ ἡμῶν. ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοΐ δȣλεύω νόμῳ θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας.

25. Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum [a]). Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem, legi peccati. a) Eph. 2, 4. sqq.

CAP. VIII.

1. Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν χριςῷ ἰησοῦ, † μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

1. Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.

v. 14. Gb. σαρκινος. — v. 23. C. add. ἐν. — v. 1. μη κατα usque πνευμα omitt. Gb.

1) 1590. hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.

2. ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.

2. Lex enim spiritus vitae[a)] in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis[b)]. a) cf. v. 9–11. 16. b) c. 7, 5. 10. sq.

3. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ,

3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem[a)]; Deus Filium suum mittens in similitudinem[b)] carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, a) c. 7, 9–13. b) Phil. 2, 7. 2 Cor. 5, 21.

4. ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

4. ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

5. οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος.

5. Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt, sapiunt; qui vero secundum spiritum sunt, quae sunt spiritus, sentiunt.

6. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη.

6. Nam[a)] prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax. a) Gal. 6, 8.

7. διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν. τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται.

7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subjecta; nec enim potest[a)]. 1 Cor. 2, 14. Jac. 4, 4.

8. οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.

8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

9. ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.

9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu; si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

10. εἰ δὲ χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην.

10. Si autem Christus in vobis est; corpus quidem mortuum est propter peccatum[a)], spiritus vero vivit propter justificationem. a) supr. c. 5, 12.

11. εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν † διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

11. Quod si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit[a)] et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. a) 1 Cor. 6, 14. 2 Cor. 5, 5.

12. ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν.

12. Ergo, fratres! debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.

13. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλ-

13. Si enim secundum carnem vi-

---

v. 11. C. δια του ἐνοικουντος αὐτου πνευματος.

λετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.

xeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

14. ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ θεοῦ.

14. Quicumque [a)] enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. a) Joh. 1, 12. 1 Joh. 3, 1. sqq.

15. οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν· ἀββᾶ, ὁ πατήρ.

15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum [a)] adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater)! a) c. 5, 5. Gal. 4, 5. 6.

16. αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ.

16. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

17. εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ χριστοῦ, εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.

17. Si autem filii, et haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi; si [a)] tamen compatimur, ut et conglorificemur [b)]. a) Col. 3, 3. sq. 2Thess. 1, 4–10. b) Joh. 17, 22. 24. 2Tim. 2, 11. sq.

18. λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.

18. Existimo [a)] enim, quod non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis. a) 2 Cor. 4, 17.

19. ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται.

19. Nam exspectatio creaturae revelationem filiorum Dei exspectat.

20. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις † ὑπετάγη (οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα) ἐπ' ἐλπίδι.

20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe;

21. ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ.

21. quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis [a)], in libertatem gloriae filiorum Dei. a) 2Petr. 3, 10–13. Apoc. 7, 16. sqq. 21, 1. sqq.

22. οἴδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν.

22. Scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc.

23. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς † στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.

23. Non solum autem illa, sed et nos ipsi, primitias spiritus [a)] habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes [b)], redemptionem corporis nostri [c)]. a) supr. v. 11. 2 Cor. 5, 5. Eph. 1, 14. b) 1Joh. 3, 2. c) 2Cor. 5, 2.

24. τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλ-

24. Spe enim salvi facti sumus.

v. 20. Ed. 4. Er. ὑπεταγει. — v. 23. C. συστεναζομεν.

πὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔςιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει;

25. εἰ δὲ, ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.

26. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. τὸ γὰρ τί † προσευξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ † ἡμῶν ςεναγμοῖς ἀλαλήτοις.

27. ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε, τί τὸ φρόνημα τȣ̃ πνεύματος, ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.

28. οἴδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς † ἀγαθὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.

29. ὅτι, ȣ̔̃ς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφȣς τῆς εἰκόνος τȣ̃ υἱȣ̃ αὐτȣ̃, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

30. οὓς δὲ προώρισε, τούτȣς καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτȣς καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτȣς καὶ ἐδόξασε.

31. τί ȣ̓̃ν ἐρȣ̃μεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;

32. ὅς γε τοῦ ἰδίȣ υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;

33. τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; θεὸς, ὁ δικαιῶν;

34. τίς ὁ κατακρίνων; χριςὸς, ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔςιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν;

35. τίς † ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης † τοῦ χριςοῦ; θλίψις, ἢ ςενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;

Spes autem quae videtur, non est spes; nam quod videt quis, quid sperat?

25. Si autem quod non videmus, speramus; per patientiam exspectamus.

26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram; nam quid oremus, sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

27. Qui autem scrutatur corda, scit, quid desideret Spiritus; quia secundum Deum postulat pro sanctis.

28. Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum [a], iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. a) c. 5, 3. sqq.

29. Nam quos praescivit, et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

30. Quos autem praedestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos [1]) et glorificavit.

31. Quid ergo dicemus ad haec? si Deus pro nobis, quis contra nos?

32. Qui [a] etiam proprio Filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? a) Joh. 3, 16.

33. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat.

34. Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo [a] qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat [b] pro nobis.
a) supr. 4, 25. b) Ebr. 7, 25.

35. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

---

v. 26. Gb. προσευξωμεθα. — ″C. ὑμων. — v. 28. C. εἰς το. — v. 35. Ed. 3. Er. ὑμας. — ″Ed. omn. Er. τȣ θεȣ;

1) 1590. et magnificavit.

36. (καθὼς γέγραπται· ὅτι † ἕνεκά σε θανατέμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν. ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς.)

36. (Sicut scriptum est: „Quia propter te mortificamur tota die; aestimati sumus sicut oves occisionis[a].")

a) Ps. 43, 23. 24.

37. ἀλλ' ἐν τέτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.

37. Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos.

38. πέπεισμαι γὰρ, ὅτι ὔτε θάνατος, ὔτε ζωὴ, ὔτε ἄγγελοι, ὔτε ἀρχαὶ, † ὔτε δυνάμεις, ὔτε ἐνεςῶτα, ὔτε μέλλοντα,

38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli[a], neque principatus[b], neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo,

a) Eph. 6, 12. b) Matth. 10, 28.

39. ὔτε ὕψωμα, ὔτε βάθος, ὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῦ θεῦ, τῆς ἐν χριςῷ ἰησῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

39. neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae [a] est in Christo Jesu Domino nostro.

a) Joh. 10, 28.

CAP. IX.

1. Ἀλήθειαν λέγω ἐν χριςῷ. οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυρέσης μοι τῆς συνειδήσεώς με ἐν πνεύματι ἁγίῳ,

1. Veritatem dico in Christo[1]), non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto:

2. ὅτι λύπη μοι ἐςὶ μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ με.

2. quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo.

3. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ χριςοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν με, τῶν συγγενῶν με κατὰ σάρκα,

3. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis[a], qui sunt cognati mei secundum carnem,

a) 2 Cor. 12, 15.

4. οἵτινές εἰσιν ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι·

4. qui sunt Israëlitae[a], quorum adoptio est filiorum[b], et gloria, et testamentum[c], et legislatio[d], et obsequium, et promissa[e].

a) 2 Cor. 11, 22. b) Exod. 4, 22. sq. c) Gen. 17, 7. Exod. 19, 5. Deut. 29, 1. d) Ps. 47, 8. e) supr. c. 3, 2.

5. ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ χριςὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τὲς αἰῶνας. ἀμήν.

5. Quorum patres[a], et[2]) ex quibus est Christus secundum carnem[b], qui est super omnia Deus[c] benedictus in secula. Amen.

a) Exod. 3, 15. b) supr. c. 1, 3. c) Joh. 1, 1.

6. οὐχ οἷον δὲ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ ἰσραὴλ, οὗτοι ἰσραήλ.

6. Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes, qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlitae;

7. οὐδ', ὅτι εἰσὶ σπέρμα ἀβραάμ, πάντες τέκνα. ἀλλ' ἐν ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα.

7. neque qui semen sunt Abrahae, omnes filii; „sed, in Isaac vocabitur tibi semen[a]."

a) Gen. 21, 12.

v. 36. Gb. ἕνεκεν. — v. 38. Gb. ponit ὔτε δυναμεις post ὔτε μελλοντα.

1) 1590. add. Jesu. 2) 1590. omitt. et.

8. τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα.

9. ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος· κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ σάῤῥᾳ υἱός.

10. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ῥεβέκκα, ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα, ἰσαὰκ, τοῦ πατρὸς ἡμῶν.

11. μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν (ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν † πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος),

12. ἐῤῥήθη αὐτῇ· ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι,

13. καθὼς γέγραπται· τὸν ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ ἠσαῦ ἐμίσησα.

14. τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; μὴ γένοιτο.

15. τῷ γὰρ μωσῇ λέγει· ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω.

16. ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ.

17. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ φαραώ· ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ.

18. ἄρα οὖν, ὃν θέλει, ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει.

19. ἐρεῖς οὖν μοι· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε;

20. μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· τί με ἐποίησας οὕτως;

21. ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;

8. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine.

9. Promissionis enim verbum hoc est: „Secundum hoc tempus veniam; „et erit Sarae filius [a]." a) Gen. 18, 10.

10. Non solum autem illa; sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri.

11. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret),

12. non ex operibus, sed ex vocante dictum [a] est ei: a) Gen. 25, 23.

13. „Quia major serviet minori," sicut scriptum est: „Jacob dilexi, E„sau autem odio habui [a]." a) Mal. 1, 2. sq.

14. Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Absit.

15. Moysi enim dicit: „Miserebor, „cujus misereor: et misericordiam prae„stabo, cujus miserebor [a]." a) Exod. 33, 19.

16. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

17. Dicit enim Scriptura Pharaoni: „Quia in hoc ipsum excitavi te, ut „ostendam in te virtutem meam: et ut „annuncietur nomen meum in univer„sa terra [a]." a) Exod. 9, 16.

18. Ergo cujus vult, miseretur, et quem vult, indurat.

19. Dicis itaque mihi: Quid adhuc [1]) quaeritur? voluntati enim ejus quis resistit?

20. O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid [a]) dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic? a) Jes. 45, 9.

21. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?

---

v. 11. Ed. omn. Er. et St. τοῦ θεοῦ πρόθεσις.

1) 1590. queritur.

22. εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς, κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν,

22. Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa irae, apta [1]) in interitum,

23. καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέȣς, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν·

23. ut ostenderet divitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae praeparavit in gloriam.

24. ȣ̔ς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, ȣ̓ μόνον ἐξ ἰȣδαίων, ἀλλὰ † καὶ ἐξ ἐθνῶν.

24. Quos et vocavit nos [2]) non solum ex Judaeis, sed etiam ex Gentibus;

25. ὡς καὶ ἐν τῷ ὠσηὲ λέγει· καλέσω τὸν ȣ̓ λαόν μȣ λαόν μȣ, καὶ τὴν ȣ̓κ ἠγαπημένην ἠγαπημένην.

25. sicut in Osee dicit: „Vocabo „non plebem meam, plebem meam: et „non dilectam, dilectam: et non mise„ricordiam consecutam, misericordiam „consecutam.

26. καὶ ἔϛαι, ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐῤῥήθη αὐτοῖς· οὐ λαός μȣ ὑμεῖς· ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος.

26. „Et erit, in loco, ubi dictum „est eis: Non plebs mea, vos [a]):" ibi vocabuntur filii Dei vivi.

a) Hos. 2, 1. 23. 1 Petr. 2, 10.

27. ἠσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ ἰσραὴλ· ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται.

27. Isaias autem clamat pro Israël: „Si fuerit numerus filiorum Israël, tam„quam arena maris, reliquiae salvae „fient.

28. λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ· ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει κύριος ἐπὶ τῆς γῆς.

28. „Verbum enim consummans, „et abbrevians in aequitate: quia ver„bum breviatum faciet Dominus super „terram [a])."

a) Jes. 10, 22. sq.

29. † καὶ καθὼς προείρηκεν ἠσαΐας· εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς γόμοῤῥα ἂν ὡμοιώθημεν.

29. Et sicut praedixit Isaias: „Nisi „Dominus Sabaoth reliquisset nobis se„men, sicut Sodoma facti essemus, et „sicut Gomorrha similes fuissemus [a])."

a) Jes. 1, 9.

30. τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἔθνη, τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίϛεως·

30. Quid ergo dicemus? Quod gentes, quae non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem, quae ex fide est.

31. ἰσραὴλ δὲ, διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης ȣ̓κ ἔφθασε.

31. Israël vero sectando legem justitiae, in legem justitiae non pervenit.

32. διατί; ὅτι ȣ̓κ ἐκ πίϛεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμȣ. προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τȣ̃ προσκόμματος,

32. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus; offenderunt enim in lapidem offensionis [a]),

a) Luc. 2, 34.

---

v. 24. Ed. 2. Er. omitt. καὶ. — v. 29. C. omitt. καὶ.

1) 1590. aptata. 2) 1590. omitt. nos.

33. καθὼς γέγραπται· ἰδὲ, † τίθημι ἐν σιὼν λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλȣ. καὶ πᾶς ὁ πιςεύων ἐπ᾽ αὐτῷ ȣ̓ καταισχυνθήσεται.

33. Sicut scriptum est: „Ecce! pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali; et omnis, qui credit „in eum, non confundetur [a]."

a) Jes. 8, 14. 28, 16.

Cap. X.

1. Ἀδελφοὶ, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας καὶ ἡ δέησις, ἡ πρὸς τὸν θεὸν, ὑπὲρ † τοῦ ἰσραὴλ ἐςιν εἰς σωτηρίαν.

1. Fratres! voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem.

2. μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχȣσιν, ἀλλ᾽ † οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν.

2. Testimonium enim perhibeo illis, quod aemulationem Dei habent, sed non secundum scientiam [a]. a) Joh. 16, 2. sq.

3. ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν † δικαιοσύνην ζητοῦντες ςῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.

3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quaerentes statuere [a], justitiae Dei non sunt subjecti. a) supr. 9, 31. Phil. 3, 9.

4. τέλος γὰρ νόμȣ χριςὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιςεύοντι.

4. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti [a]. a) c. 3, 21. sq. Gal. 3, 13. Eph. 2, 15.

5. μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ τȣ̃ νόμȣ· ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

5. Moyses enim scripsit: quoniam justitiam, quae ex lege est, „qui fe„cerit homo, vivet in ea [a]." a) Lev. 18, 5.

6. ἡ δὲ ἐκ πίςεως δικαιοσύνη † ȣ̔́τω λέγει· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σȣ· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν ȣ̓ρανόν; τȣ̃τ᾽ ἔςι χριςὸν καταγαγεῖν.

6. Quae autem ex fide est justitia, sic dicit: „Ne dixeris in corde tuo: Quis „ascendet in coelum? id est, Christum „deducere;

7. ἤ· τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτ᾽ ἔςι χριςὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.

7. „aut quis descendet in abyssum? „hoc est, Christum a mortuis revo„care [a]." a) Deut. 30, 12–14.

8. ἀλλὰ τί λέγει; ἐγγύς σȣ τὸ ῥῆμά ἐςιν ἐν τῷ ςόματί σȣ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σȣ, τοῦτ᾽ ἔςι τὸ ῥῆμα τῆς πίςεως, ὃ κηρύσσομεν.

8. Sed quid dicit Scriptura? „Pro„pe est verbum in ore tuo, et in cor„de tuo [a];" hoc est verbum fidei, quod praedicamus. a) Deut. 30, 14.

9. ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ ςόματί σȣ κύριον ἰησοῦν, καὶ πιςεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σȣ, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.

9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.

10. καρδίᾳ γὰρ πιςεύεται εἰς δικαιοσύνην, ςόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.

10. Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem.

---

v. 33. C. ἐγω τιθημι. — v. 1. Gb. ὑπερ αὐτων εἰς σωτηριαν. — v. 2. Ed. omn. Er. ȣ̓κ. — v. 3. Gb. omitt. δικαιοσυνην. — v. 6. Ed. omn. Er. ȣ̔τως.

11. λέγει γὰρ ἡ γραφή· † πᾶς ὁ πιςεύων ἐπ' αὐτῷ ȣ̓ καταισχυνθήσεται.

11. Dicit enim Scriptura: „Omnis, qui credit in illum, non confundetur [a]."
a) Jes. 28, 16.

12. οὐ γάρ ἐςι διαςολὴ ἰȣδαίȣ τε καὶ ἕλληνος. ὁ γὰρ αὐτὸς κύριος πάντων, πλȣτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλȣμένȣς αὐτόν.

12. Non enim est distinctio Judaei et Graeci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum.

13. πᾶς γὰρ, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίȣ, σωθήσεται.

13. „Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit [a]."
a) Joël 3, 5. Act. 2, 16. 21.

14. πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίςευσαν; πῶς δὲ πιςεύσȣσιν, οὗ οὐκ ἤκȣσαν; πῶς δὲ ἀκούσȣσι χωρὶς κηρύσσοντος;

14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante?

15. πῶς δὲ κηρύξȣσιν, ἐὰν μὴ ἀποςαλῶσι; καθὼς γέγραπται· ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά.

15. Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est: „Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona [a]!"
a) Jes. 52, 7.

16. ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκȣσαν τῷ εὐαγγελίῳ. ἡσαΐας γὰρ λέγει· κύριε, τίς ἐπίςευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;

16. Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit: „Domine, quis credidit auditui nostro [a]?" a) Jes. 53, 1.

17. ἄρα ἡ πίςις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ.

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.

18. ἀλλὰ λέγω· μὴ οὐκ ἤκȣσαν; μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκȣμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.

18. Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem „in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum [a]." a) Ps. 18, 5.

19. ἀλλὰ λέγω· † μὴ οὐκ ἔγνω ἰσραήλ; πρῶτος μωσῆς λέγει· ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει· ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς.

19. Sed dico: Numquid Israël non cognovit? Primus Moyses dicit: „Ego ad aemulationem vos adducam in non gentem: in gentem insipientem, in iram vos mittam [a]." a) Deut. 32, 21.

20. ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ, καὶ λέγει· εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητȣ̃σιν· ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.

20. Isaias autem audet, et dicit: „Inventus sum a non quaerentibus me: palam apparui iis, qui me non interrogabant [a]." a) Jes. 65, 1. 2.

21. πρὸς δὲ τὸν ἰσραὴλ λέγει· ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μȣ πρὸς λαὸν ἀπειθȣ̃ντα καὶ ἀντιλέγοντα.

21. Ad Israël autem dicit: „Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem [1])."

---

v. 11. C. ὅτι πας. — v. 19. Gb. μη ἰσραηλ ἐκ ἐγνω.

1) 1590. add. mihi.

Cap. XI.

1. Λέγω οὖν· μὴ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτȣ̃; μὴ γένοιτο. καὶ γὰρ ἐγὼ ἰσραηλίτης εἰμὶ, ἐκ σπέρματος ἀβραὰμ, φυλῆς βενϊαμίν.

2. ȣ̓κ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτȣ̃, ὃν προέγνω. ἢ ȣ̓κ οἴδατε, ἐν ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τȣ̃ ἰσραὴλ, † λέγων·

3. κύριε, τȣ̀ς προφήτας σȣ ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαςήριά σȣ κατέσκαψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητȣ̃σι τὴν ψυχήν μȣ.

4. ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίȣς ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ βάαλ.

5. οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.

6. εἰ δὲ χάριτι, ȣ̓κέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις ȣ̓κέτι γίνεται χάρις· † εἰ δὲ ἐξ ἔργων, ȣ̓κέτι ἐςὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον ȣ̓κέτι ἐςὶν ἔργον.

7. τί ȣ̃ν; ὃ ἐπιζητεῖ ἰσραὴλ, τȣ̃το ȣ̓κ ἐπέτυχεν· ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν·

8. (καθὼς γέγραπται· ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμȣ̀ς τȣ̃ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τȣ̃ μὴ ἀκȣ́ειν.) ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας.

9. καὶ δαϋὶδ λέγει· γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς.

10. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τȣ̃ μὴ βλέπειν· καὶ † τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον.

11. λέγω οὖν· μὴ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τῷ αὐτῶν

1. Dico ergo: Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam et ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin.

2. Non repulit Deus plebem suam, quam praescivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adversum Israël?

3. „Domine, Prophetas tuos occi-„derunt, altaria tua suffoderunt: et „ego relictus sum solus, et quaerunt a-„nimam meam [a)].”

a) 3 Reg. 19, 10. 18.

4. Sed quid dicit illi divinum responsum? „Reliqui mihi septem millia „virorum, qui non curvaverunt genua „ante Baal.”

5. Sic ergo et in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt.

6. Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia jam non est gratia.

7. Quid ergo? quod quaerebat Israël, hoc non est consecutus [a)]; electio autem consecuta est; caeteri vero excaecati sunt.

a) supr. c. 9, 31. sq.

8. Sicut scriptum est: „Dedit illis „Deus spiritum compunctionis, oculos, „ut non videant, et aures, ut non au-„diant [a)],” usque in hodiernum diem.

a) Jes. 6, 9. 29, 10. Matth. 13, 14.

9. Et David dicit: „Fiat mensa eo-„rum [1]) in laqueum, et in captionem, „et in scandalum, et in retributionem „illis.

10. „Obscurentur oculi eorum, ne „videant; et dorsum eorum semper in-„curva [a)].”

a) Ps. 68, 23. sq.

11. Dico ergo: Numquid sic offenderunt, ut caderent? Absit; sed illo-

---

v. 2. λεγων omitt. Gb. — v. 6. εἰ δε usque ἐςιν ἐργον omitt. Gb. — v. 10. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. το νωτον.

1) 1590. add. coram ipsis.

παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς.

rum delicto salus est Gentibus [a], ut illos aemulentur. a) Act. 13, 46.

12. εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν;

12. Quod si delictum illorum divitiae sunt mundi, et diminutio eorum divitiae Gentium; quanto magis plenitudo eorum?

13. ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐφ᾽ ὅσον μέν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω,

13. Vobis enim dico Gentibus: Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus [a], ministerium meum honorificabo, a) infr. c. 15, 16. Act. 9, 15. Eph. 3, 8.

14. εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν.

14. si quomodo ad aemulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.

15. εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;

15. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi; quae assumptio [a], nisi vita ex mortuis? a) cf. v. 30. 31.

16. εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

16. Quod si delibatio sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami.

17. εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ, ἀγριέλαιος ὢν, ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς, καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου,

17. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivae factus es [a], a) infr. v. 24. Eph. 2, 19.

18. μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων. εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ᾽ ἡ ῥίζα σέ.

18. noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris; non tu radicem portas, sed radix te.

19. ἐρεῖς οὖν· ἐξεκλάσθησαν † κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ.

19. Dices ergo: Fracti sunt rami, ut ego inserar.

20. καλῶς. τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ † τῇ πίστει ἕστηκας. μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ.

20. Bene! propter incredulitatem fracti sunt; tu autem fide stas; noli altum sapere, sed time.

21. εἰ γὰρ ὁ θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μή πως οὐδὲ σοῦ † φείσεται.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcat.

22. ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ, ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σὲ χρηστότητα, ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei; in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris.

23. † καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσον-

23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur; po-

v. 19. Mt. οἱ κλαδοι. — v. 20. Ed. omn. Er. omitt. τῃ. — v. 21. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. φεισηται. — v. 23. Gb. κακεινοι.

ται. δυνατὸς γάρ ἐςιν ὁ θεὸς, πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς.

24. εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίȣ, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι, † οἱ κατὰ φύσιν, ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;

25. οὐ γὰρ θέλω, ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, τὸ μυςήριον τοῦτο (ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι), ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρȣς τῷ ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ,

26. καὶ † οὕτω πᾶς ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γέγραπται· ἥξει ἐκ σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποςρέψει ἀσεβείας ἀπὸ ἰακώβ.

27. καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

28. κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς· κατὰ δὲ † τὴν ἐκλογὴν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας.

29. ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ θεοῦ.

30. ὥσπερ γὰρ † καὶ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ θεῷ, νῦν δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ,

31. † οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι.

32. συνέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ.

33. ὦ βάθος πλούτȣ καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαςοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

34. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίȣ; ἢ τίς σύμβȣλος αὐτοῦ ἐγένετο;

tens est enim Deus iterum inserere illos.

24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam; quanto magis ii, qui secundum naturam, inserentur suae olivae?

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes): quia caecitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo Gentium intraret [a)],

a) Luc. 21, 24.

26. et sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est: „Veniet ex „Sion, qui eripiat, et avertat impie„tatem a Jacob.

27. „Et hoc illis a me testamentum, „cum abstulero peccata eorum [a)]."

a) Jes. 59, 20. sq.

28. Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos; secundum electionem autem, charissimi propter patres [a)].

a) Deut. 4, 31. 37.

29. Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum [a)];

a) cf. v. 11.

31. ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam; ut et ipsi misericordiam consequantur.

32. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.

33. O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus!

34. Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit [a)]?

a) Jes. 40, 13.

---

v. 24. οἱ omitt. Ed. omn. Er. — v. 26. Ed. omn. Er. ȣ̔τως. — v. 28. την omitt. Ed. omn. Er. — v. 30. Gb. ὑμεις ποτε. C. ποτε και ὑμεις. — v. 31. Ed. omn. Er. ȣ̔τως.

35. ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ;	35. Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei[a]? a) Hiob 41, 2.
36. ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.	36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia; ipsi gloria in secula [1]). Amen.

Cap. XII.

1. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, παραςῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεςον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.	1. Obsecro itaque vos, fratres! per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.
2. καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τέτῳ, ἀλλὰ μεταμορφᾶσθε τῇ ἀνακαινώσει τῦ νοὸς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεςον καὶ τέλειον.	2. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri[a]; ut probetis, quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. a) Eph. 4, 22. sq.
3. λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος, τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάςῳ ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίςεως.	3. Dico enim per gratiam, quae data est mihi[a], omnibus, qui sunt inter vos: Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. a) Gal. 1, 1.
4. καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν,	4. Sicut[a] enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent; a) 1 Cor. 12, 12. sq.
5. οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν χριςῷ, ὁ δὲ † καθεῖς ἀλλήλων μέλη,	5. ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.
6. ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, διάφορα· εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίςεως·	6. Habentes autem donationes, secundum gratiam, quae data est nobis, differentes[a]; sive prophetiam[b] secundum rationem fidei, a) 1Cor. 12, 4. sqq. b) 1 Cor. 14, 3.
7. εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ· εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ·	7. sive ministerium[a] in ministrando, sive qui docet in doctrina, a) Act. 6, 1. sqq.
8. εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει· ὁ μεταδιδὲς, ἐν ἁπλότητι· ὁ προϊςάμενος, ἐν σπεδῇ· ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι.	8. qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui praeest in solicitudine, qui miseretur in hilaritate.

v. 5. Gb. scribit: καθ' εἷς.

1) 1590. add. seculorum.

9. ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος. ἀποϛυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ.

9. Dilectio sine simulatione [a]). Odientes malum, adhaerentes bono.

a) 1 Tim. 1, 5.

10. τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλȣς φιλόϛοργοι. τῇ τιμῇ ἀλλήλȣς προηγούμενοι.

10. Charitate [1]) fraternitatis invicem diligentes; honore invicem praevenientes.

11. τῇ σπȣδῇ μὴ ὀκνηροί. τῷ πνεύματι ζέοντες. † τῷ καιρῷ δȣλεύοντες.

11. Solicitudine non pigri; Spiritu ferventes; Domino servientes;

12. τῇ ἐλπίδι χαίροντες. τῇ θλίψει ὑπομένοντες. τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες.

12. spe [a]) gaudentes; in tribulatione patientes; orationi instantes [b]);

a) supr. 5, 2. 8, 24. b) Luc 18, 1. sqq. Phil. 4, 6.

13. ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες. τὴν φιλοξενίαν διώκοντες.

13. necessitatibus sanctorum communicantes [a]); hospitalitatem sectantes.

a) infr. c. 15, 27.

14. εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε.

14. Benedicite persequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere [a]).

a) Matth. 5, 44.

15. χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων.

15. Gaudere [2]) cum gaudentibus [a]), flere cum flentibus.

a) 1 Cor. 13, 6.

16. τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλȣς φρονȣ̃ντες. μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονȣ̃ντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς.

16. Idipsum invicem sentientes; non alta sapientes, sed humilibus consentientes; nolite esse prudentes apud vosmet ipsos.

17. μηδενὶ κακὸν ἀντὶ † κακοῦ ἀποδιδόντες. προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων.

17. Nulli malum pro malo reddentes; providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

18. εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες.

18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.

19. μὴ ἑαυτȣ̀ς ἐκδικȣ̃ντες, ἀγαπητοὶ, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ. γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδίκησις· ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος.

19. Non vosmetipsos defendentes, charissimi! sed date locum irae. Scriptum est enim: „Mihi vindicta [3]); ego „retribuam, dicit Dominus [a]).“

a) Deut. 32, 35.

20. ἐὰν ȣ̃ν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σȣ, ψώμιζε αὐτόν· † ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. τȣ̃το γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτȣ̃.

20. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.

21. μὴ νικῶ ὑπὸ τȣ̃ κακȣ̃, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

21. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

---

v. 11. C. et Mt. τῳ κυριῳ. — v. 17. Mt. καλȣ. — v. 20. Ed. 1. Er. omitt. ἐαν διψα, ποτιζε αὐτον.

1) 1590. charitatem. 2) 1590. gaudete cum gaudentibus, flete.... 3) 1590. vindictam: et ego.

Cap. XIII.

1. *Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ † ἀπὸ θεοῦ. † αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν.*

1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit [a]; non est enim potestas, nisi a Deo; quae autem sunt [1]), a Deo ordinatae sunt [b]. a) 1 Petr. 2, 13. Tit. 3, 1. b) Joh. 19, 11.

2. *ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται.*

2. Itaque, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

3. *οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς.*

3. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac! et habebis laudem ex illa;

4. *θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ. οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι.*

4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time! non enim sine causa gladium portat; Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.

5. *διὸ ἀνάγκη † ὑποτάσσεσθαι οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.*

5. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6. *διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες.*

6. Ideo enim et tributa praestatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

7. *ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλὰς, τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν.*

7. Reddite ergo omnibus debita [a]; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. a) Matth. 22, 21.

8. *μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ † ἀγαπᾷν ἀλλήλους. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε.*

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis; qui enim diligit proximum, legem implevit [a]. a) cf. v. 10. 1 Cor. 13.

9. *τὸ γάρ· οὐ μοιχεύσεις· οὐ φονεύσεις· οὐ κλέψεις· † οὐκ ἐπιθυμήσεις· καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.*

9. Nam: „Non adulterabis! Non occides! Non furaberis! Non falsum testimonium dices! Non concupisces!" et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: „Diliges proximum „tuum sicut te ipsum [a]." Matth. 22, 39. sq.

10. *ἡ ἀγάπη † τῷ πλησίον κακὸν*

10. Dilectio proximi malum non

---

v. 1. C. et Mt. *ὑπο θεου. αἱ δε ουσαι ἐξουσιαι ὑπο του θεου.* — ″Gb. *αἱ δε ουσαι ὑπο θεου.* — v. 5. C. *ὑποτασσεσθε.* — v. 8. Gb. *ἀλληλους ἀγαπᾳν.* — v. 9. Ed. omn. Er. St. et Mt. add. *ου ψευδομαρτυρησεις.* — v. 10. C. *του πλησιον κακον ου κατεργαζεται.*

1) 1590. sunt a Deo, ordinata sunt.

οὐκ ἐργάζεται. πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη.

operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

11. καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα, ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι. (νῦν † γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν.

11. Et hoc scientes tempus [a]; quia hora est jam nos de somno surgere [b]. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. a) Luc. 12, 54 sqq. b) Eph. 5, 14. 1 Thess. 5, 6.

12. ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν)· ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.

12. Nox praecessit, dies autem appropinquavit; abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis [a]. a) 1 Thess. 5, 8.

13. ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ·

13. Sicut in die honeste ambulemus; non in commessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et aemulatione;

14. ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν κύριον, ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ † ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας.

14. sed induimini Dominum Jesum Christum; et carnis curam ne feceritis in desideriis [a]. a) Gal. 5, 16.

CAP. XIV.

1. Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν.

1. Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum [a]. a) c. 15, 1. 1 Cor. 8, 9.

2. ὃς μὲν πιστεύει, φαγεῖν πάντα· † ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει.

2. Alius enim credit se manducare omnia; qui autem infirmus est, olus manducet.

3. ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω. ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο.

3. Is, qui manducat, non manducantem non spernat; et qui non manducat, manducantem non judicet [a]; Deus enim illum assumpsit. a) Col. 2, 16.

4. σὺ τίς εἶ, ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. σταθήσεται δέ. δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς, στῆσαι αὐτόν.

4. Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit [a]; stabit autem; potens est enim Deus statuere illum. a) cf. v. 10. Matth. 7, 1.

5. ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω.

5. Nam alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem; unusquisque in suo sensu abundet [a]. a) cf. v. 31.

6. ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν κυρίῳ οὐ φρονεῖ. † καὶ ὁ ἐσθίων κυρίῳ ἐσθίει· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ. καὶ ὁ μὴ ἐσθίων κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ.

6. Qui sapit diem, Domino sapit; et qui manducat, DOMINO manducat; gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.

---

v. 11. γαρ omitt. C. — v. 14. C. ποιησθε. — v. 2. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ὁς δε. — v. 6. και omitt. Ed. omn. Er.

7. ȣ̓δεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ ȣ̓δεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει.

8. ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε † ἀποθνήσκωμεν, τῷ κυρίῳ † ἀποθνήσκομεν. ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε † ἀποθνήσκωμεν, τοῦ κυρίȣ ἐσμέν.

9. εἰς τȣ̃το γὰρ χριϛὸς καὶ ἀπέθανε, † καὶ ἀνέϛη, καὶ † ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

10. σὺ δὲ, τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σȣ; ἢ καὶ σὺ, τί ἐξȣθενεῖς τὸν ἀδελφόν σȣ; πάντες γὰρ παραϛησόμεθα τῷ βήματι τοῦ χριϛοῦ.

11. γέγραπται γάρ· ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ †, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ.

12. ἄρα οὖν ἕκαϛος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ θεῷ.

13. μηκέτι ȣ̃ν ἀλλήλȣς κρίνωμεν· ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

14. οἶδα, καὶ πέπεισμαι ἐν † κυρίῳ ἰησȣ̃, ὅτι ȣ̓δὲν κοινὸν δι' † ἑαυτȣ̃, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.

15. εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σȣ λυπεῖται, ȣ̓κέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. μὴ τῷ βρώματί σȣ ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ ȣ̃ χριϛὸς ἀπέθανε.

16. μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν.

17. ȣ̓ γάρ ἐϛιν ἡ βασιλεία τȣ̃ θεȣ̃ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη, ϗ εἰρήνη, ϗ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

18. ὁ γὰρ ἐν τȣ́τοις δȣλεύων τῷ

7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

9. In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur [a]. a) 2 Cor. 5, 10. 15.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu, quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi [a]. a) Matth. 25, 32.

11. Scriptum est enim: „Vivo ego, „dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo [a]." a) Jes. 45,23. Phil. 2,10.

12. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

13. Non ergo amplius invicem judicemus; sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.

14. Scio, et confido in Domino Jesu [a], quia nihil commune per ipsum, nisi ei, qui existimat, quid commune esse, illi commune est. a) Matth. 15, 11. 1 Cor. 10, 15. sq.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur; jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est [a]. a) 1 Cor. 8, 11.

16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

17. Non est enim regnum Dei, esca et potus [a]; sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. a) 1 Cor. 8, 8.

18. Qui enim in hoc servit Christo,

---

v. 8. Ed. 3. 4. 5. Er. ἀποθνησκομεν. — ″Ed. 2. Er. ἀποθνησκωμεν. — ‴Ed. 3. 4. 5. Er. ἀποθνησκομεν. — v. 9. και ἀνεϛη omitt. Gb. — ″Ed. omn. Er. et St. ἀνεζησεν. — v. 11. C. add. ἐπȣρανιων και ἐπιγειων, και καταχθονιων. — v. 14. C. χριϛῳ ἰησȣ. — ″C. Ed. 1. Er. et Mt. αὐτȣ. Gb. αὑτȣ.

χριστῷ εὐάρεστος τῷ θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις.

placet Deo, et probatus est hominibus.

19. ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς, τῆς εἰς ἀλλήλους.

19. Itaque, quae pacis sunt, sectemur; et quae aedificationis sunt, in invicem custodiamus.

20. μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. πάντα μὲν καθαρά· ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι.

20. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem sunt munda[a]; sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. a) cf. v. 14.

21. καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ, ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου † προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ.

21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

22. σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ † σεαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν, ἐν ᾧ δοκιμάζει.

22. Tu fidem habes? penes temet ipsum habe coram Deo. Beatus, qui non judicat semet ipsum in eo, quod probat.

23. ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. πᾶν δὲ, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστί. *)

23. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est; quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.

Cap. XV.

1. Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς, οἱ δυνατοὶ, τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν.

1. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere[a], et non nobis placere. a) c. 14, 1. 15.

2. † ἕκαστος † ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν.

2. Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad aedificationem.

3. καὶ γὰρ ὁ χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ.

3. Etenim Christus non sibi placuit[a], sed sicut scriptum est[b]: „Improperia improperantium tibi ceciderunt „super me[c]". a) Joh. 6, 37. sqq. Phil. 2, 5. sqq. b) Ps. 68, 10. c) Joh. 15, 24.

4. ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ † τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.

4. Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; ut per patientiam, et consolationem Scripturarum spem habeamus.

5. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῴη ὑμῖν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ χριστὸν ἰησοῦν,

5. Deus autem patientiae et solatii, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum;

v. 21. Ed. 3. 4. Er. προσκοπτῃ. — v. 22. Ed. omn. Er. σαυτον. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. ἕκαστος γαρ. — " C. ὑμων. — v. 4. C. add. δια.

*) Adjiciunt huic loco Matthæius et Griesbachius, quæ in fine Cap. XVI. v. 25–27. sequuntur.

6. ἵνα ὁμοθυμαδὸν, ἐν ἑνὶ ϛόματι, δοξάζητε τὸν θεὸν καὶ πατέρα τȣ͂ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ͂ χριϛȣ͂.

6. Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum et patrem Domini nostri Jesu Christi.

7. διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλȣς, καθὼς καὶ ὁ χριϛὸς προσελάβετο † ὑμᾶς εἰς δόξαν θεȣ͂.

7. Propter quod suscipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei.

8. λέγω δὲ, † ἰησȣ͂ν χριϛὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς, ὑπὲρ ἀληθείας θεȣ͂, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων,

8. Dico enim Christum JESUM ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum [a]; a) Act. 3, 25.

9. τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέȣς δοξάσαι τὸν θεὸν, καθὼς γέγραπται· διὰ τȣ͂το ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι †, καὶ τῷ ὀνόματί σȣ ψαλῶ.

9. gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: „Propterea confitebor tibi in Gentibus, „Domine, et nomini tuo cantabo [a].“
a) Ps. 17, 50.

10. καὶ πάλιν λέγει· εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

10. Et iterum dicit: „Laetamini, „Gentes, cum plebe ejus [a].“ a) Ps. 66, 3–5.

11. καὶ πάλιν· αἰνεῖτε τὸν κύριον, πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί.

11. Et iterum: „Laudate omnes „Gentes Dominum; et magnificate e-„um, omnes populi [a].“ a) Ps. 116, 1.

12. καὶ πάλιν ἡσαΐας λέγει· ἔϛαι ἡ ῥίζα τȣ͂ ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιϛάμενος, ἄρχειν ἐθνῶν. ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιȣ͂σιν.

12. Et rursus Isaias ait: „Erit ra-„dix Jesse, et qui exsurget regere Gen-„tes; in eum Gentes sperabunt [a].“
a) Jes. 11, 10.

13. ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρώσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιϛεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίȣ.

13. Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo; ut abundetis in spe, et virtute Spiritus sancti.

14. πέπεισμαι δὲ, ἀδελφοί μȣ, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεϛοί ἐϛε ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι, καὶ † ἀλλήλȣς νȣθετεῖν.

14. Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita, ut possitis alterutrum monere.

15. τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἀδελφοὶ, ἀπὸ μέρȣς, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν, τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ,

15. Audacius autem scripsi vobis, fratres! ex parte, tamquam in memoriam vos reducens, propter gratiam, quae data est mihi a Deo,

16. εἰς τὸ εἶναί με λειτȣργὸν ἰησȣ͂ χριϛȣ͂ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερȣργȣ͂ντα τὸ εὐαγγέλιον τȣ͂ θεȣ͂, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

16. ut sim minister Christi Jesu in Gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto.

---

v. 7. Ed. omn. Er. et St. ἡμας. — v. 8. C. Ed. 1. Er. χριϛον ἰησȣν. — v. 9. C. add. κυριε. — v. 14. C. Ed. 1. Er. ἀλλȣς.

17. ἔχω ὖν καύχησιν ἐν χριςῷ ἰησοῦ τὰ πρὸς † τὸν θεόν.

17. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum.

18. ὐ γὰρ τολμήσω, λαλεῖν τι, ὧν ὐ κατειργάσατο χριςὸς δι' ἐμῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν † λόγῳ καὶ ἔργῳ,

18. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit Christus [a] in obedientiam Gentium; verbo et factis; a) 2 Cor. 3, 5.

19. ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος † θεοῦ, ὥςε με ἀπὸ ἱερυσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριςοῦ,

19. In virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti [a]; ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. a) Act. 14, 3.

20. † οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπυ ὠνομάσθη χριςὸς, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ·

20. Sic autem praedicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem; sed sicut scriptum est:

21. ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσυσι.

21. „Quibus non est annunciatum „de eo, videbunt: et qui non audie„runt [1]), intelligent [a]).“ a) Jes. 52, 15.

22. διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς·

22. Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos; et [2]) prohibitus sum usque adhuc.

23. νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν,

23. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam praecedentibus annis;

24. ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς τὴν † σπανίαν, † ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπίζω † γὰρ, διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ † ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρυς ἐμπλησθῶ.

24. cum in Hispaniam proficisci coepero, spero, quod praeteriens videam vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.

25. νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς ἱερυσαλὴμ, διακονῶν τοῖς ἁγίοις.

25. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis [a]. a) Act. 19, 21. 24, 27. sqq.

26. εὐδόκησαν γὰρ μακεδονία καὶ ἀχαΐα, κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων, τῶν ἐν ἱερυσαλήμ.

26. Probaverunt [a]) enim Macedonia, et Achaja, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. a) Act. 11, 29 1 Cor. 16, 1. 2. 2 Cor. 8, 1. 2.

27. εὐδόκησαν γὰρ, καὶ ὀφειλέ-

27. Placuit enim eis; et debitores

---

v. 17. τον omitt. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. — v. 18. C. και λογῳ και ἐργῳ. — v. 19. Gb. ἁγιυ. — v. 20. Ed. omn. Er. ὑτως. — v. 24. C. ἰσπανιαν. — '' ἐλευσομαι προς ὑμας omitt. Gb. — ''' γαρ omitt. Gb. — '''' Ed. 4. 5. Er. ἐφ' ὑμων.

1) 1590. add. de eo. 2) 1590. sed prohibitus.

ται αὐτῶν εἰσιν. εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι, καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς † λειτουργῆσαι αὐτοῖς.

sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles; debent et in carnalibus ministrare illis.

28. τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν † σπανίαν.

28. Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc; per vos proficiscar in Hispaniam.

29. οἶδα δὲ, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας † τοῦ εὐαγγελίου τοῦ χριστοῦ ἐλεύσομαι.

29. Scio autem, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam.

30. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν θεὸν,

30. Obsecro [a] ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis [1]) me in orationibus vestris pro me ad Deum,

a) 2 Cor. 1, 11.

31. ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου, ἡ εἰς ἱερουσαλὴμ, εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις,

31. ut liberer ab infidelibus [a], qui sunt in Judaea, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis,

a) Act. 21, 27. sqq.

32. ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν.

32. ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum.

33. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

33. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Cap. XVI.

1. Συνίστημι δὲ ὑμῖν φοίβην, τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας, τῆς ἐν κεγχρεαῖς,

1. Commendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est in Cenchris;

2. ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν κυρίῳ, ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ, ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πράγματι· καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγενήθη καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ.

2. ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis; et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit; etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi.

3. ἀσπάσασθε † πρίσκαν καὶ ἀκύλαν, τοὺς συνεργούς μου ἐν χριστῷ ἰησοῦ·

3. Salutate Priscam et Aquilam [a]) adjutores meos in Christo Jesu a) Act. 18, 2.

4. (οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν· οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν),

4. (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt [a]; quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctae ecclesiae Gentium),

a) Act. 18, 12. sqq.

5. καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκ-

5. et domesticam Ecclesiam eorum [a]).

---

v. 27. Ed. 1. 2. Er. λιτουργησαι. — v. 28. C. ἰσπανιαν. — v. 29. Gb. εὐλογιας χριστου ἐλευσομαι. — v. 3. C. St. et Mt. πρισκιλλαν.

1) 1590. add et.

κλησίαν. ἀσπάσασθε ἐπαίνετον, τὸν ἀγαπητόν † μου, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς † ἀχαΐας εἰς † χριστόν.

Salutate Epaenetum dilectum mihi, qui est primitivus [1]) Asiae in Christo.

a) 1 Cor. 16, 19.

6. ἀσπάσασθε μαριάμ, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς.

6. Salutate Mariam, quae multum laboravit in [2]) vobis.

7. ἀσπάσασθε ἀνδρόνικον καὶ ἰουνίαν, τοὺς συγγενεῖς μου καὶ συναιχμαλώτους μου, οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν χριστῷ.

7. Salutate Andronicum et Juniam [3]) cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo.

8. ἀσπάσασθε ἀμπλίαν, τὸν ἀγαπητόν μου ἐν κυρίῳ.

8. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino.

9. ἀσπάσασθε οὐρβανὸν, τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν χριστῷ, καὶ † στάχυν, τὸν ἀγαπητόν μου.

9. Salutate Urbanum, adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn, dilectum meum.

10. ἀσπάσασθε ἀπελλῆν, τὸν δόκιμον ἐν χριστῷ. ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν ἀριστοβούλου.

10. Salutate Apellen probum in Christo.

11. ἀσπάσασθε ἡρωδίωνα, τὸν συγγενῆ μου. ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν ναρκίσσου, τοὺς ὄντας ἐν κυρίῳ.

11. Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem, cognatum meum. Salutate eos, qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

12. ἀσπάσασθε τρύφαιναν καὶ τρυφῶσαν, τὰς κοπιώσας ἐν κυρίῳ. ἀσπάσασθε περσίδα, τὴν ἀγαπητήν· ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν κυρίῳ.

12. Salutate Tryphaenam, et Tryphosam, quae laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quae multum laboravit in Domino.

13. ἀσπάσασθε ῥοῦφον, τὸν ἐκλεκτὸν ἐν κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ.

13. Salutate Rufum [a]) electum in Domino, et matrem ejus, et meam.

a) Marc. 15, 21.

14. ἀσπάσασθε ἀσύγκριτον, φλέγοντα, ἑρμᾶν, πατρόβαν, ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς.

14. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen; et qui cum eis sunt, fratres.

15. ἀσπάσασθε φιλόλογον καὶ ἰουλίαν, † νηρέα καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους.

15. Salutate Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes, qui cum eis sunt, sanctos.

16. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι † τοῦ χριστοῦ.

16. Salutate invicem in osculo sancto [a]). Salutant vos omnes Ecclesiae Christi.

a) 1 Cor. 16, 20. 2 Cor. 13, 12.

17. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν, ἣν ὑ-

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula praeter doctrinam, quam vos

v. 5. C. μοι. — ″ Gb. ἀσιας. — ‴ Ed. omn. Er. ἐν χριστῳ. — v. 9. C. σταχην. — v. 15. C. νηρεαν. Ed. 1. Er. νιρεα. — v. 16. Gb. ἐκκλησιαι πασαι.

1) 1590 primitivus ecclesiæ Asiæ in Christo Jesu. 2) 1590. in nobis. 3) 1590. Juliam.

μεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας· καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν.

didicistis, faciunt; et declinate ab illis [a].

a) 2 Thess. 3, 6. 14. 2 Joh. 10.

18. οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ κυρίῳ † ἡμῶν, † ἰησοῦ χριστῷ, οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων.

18. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri; et per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium.

19. ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν. θέλω δὲ, ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν.

19. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.

20. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, μεθ' ὑμῶν.

20. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter [a]! Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.

a) 2 Cor. 11, 14. 15. Joh. 12, 31.

21. ἀσπάζονται ὑμᾶς τιμόθεος, ὁ συνεργός μου, καὶ λούκιος καὶ ἰάσων καὶ σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου.

21. Salutat vos Timotheus [a] adjutor meus, et Lucius, et Jason [b], et Sosipater [c], cognati mei.

a) Act. 16, 1. sqq. b) Act. 17, 7. c) Act. 20, 4.

22. ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ † τέρτιος, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν, ἐν κυρίῳ.

22. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam, in Domino.

23. ἀσπάζεται ὑμᾶς γάϊος, ὁ ξένος μου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἔραστος, ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ κούαρτος, ὁ ἀδελφός.

23. Salutat vos Cajus [a], hospes meus, et universa Ecclesia. Salutat vos Erastus [b], arcarius [1]) civitatis, et Quartus, frater.

a) Act. 20, 4. 3 Joh. 1. b) Act. 19, 22.

24. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

24. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

25. τῷ δὲ δυναμένῳ † ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα ἰησοῦ χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου,

25. Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum, et praedicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus aeternis taciti,

26. φανερωθέντος δὲ νῦν διά τε γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος,

26. (quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum [a] secundum praeceptum aeterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis Gentibus cogniti.

a) c. 1, 2.

27. μόνῳ σοφῷ θεῷ, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ, † ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

27. Soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui honor et gloria in saecula saeculorum [a]. Amen.

a) Eph. 3, 20. sq. Jud. 24. sq. 1 Tim. 1, 17.

---

v. 18. ἡμων omitt. Ed. omn. Er. — ''ἰησου omitt. Gb. — v. 22. Ed. 1. Er. τερεντιος. — v. 25. Ed. 1. Er. ἡμας. — v. 27. C. omitt. ᾧ ἡ.

1) 1590. archarius.

EPISTOLA PAULI
AD
CORINTHIOS I.

Cap. I.

1. Παῦλος, κλητὸς ἀπόςολος ἰησοῦ χριςοῦ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ σωσθένης, ὁ ἀδελφὸς,

1. Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei [a)], et Sosthenes [b)] frater, a) Gal.1,1. b) Act.18,17.

2. τῇ ἐκκλησίᾳ τȣ̃ θεȣ̃, τῇ ȣ̓́σῃ ἐν κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν χριςῷ ἰησȣ̃, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλȣμένοις τὸ ὄνομα τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν,

2. ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis [a)] in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum, et nostro. a) Joh.17,19.

3. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεȣ̃, πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίȣ, ἰησȣ̃ χριςȣ̃.

3. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo [a)]. a) Rom. 1, 7.

4. εὐχαριςῶ τῷ θεῷ μȣ πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τȣ̃ θεȣ̃, τῇ † δοθείσῃ ὑμῖν ἐν χριςῷ ἰησȣ̃,

4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quae data est vobis in Christo Jesu;

5. ὅτι ἐν παντὶ ἐπλȣτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει

5. quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia [a)]. a) c. 12, 8.

6. (καθὼς τὸ μαρτύριον τȣ̃ χριςȣ̃ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν),

6. Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis;

7. ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑςερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομένȣς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ,

7. ita ut nihil vobis desit in ulla gratia [a)], exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, a) c.12,8.sqq.

8. ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλȣς ἀνεγκλήτȣς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ.

8. qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

9. πιςὸς ὁ θεὸς, δἰ οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, † ἰησοῦ χριςοῦ, τοῦ κυρίȣ ἡμῶν.

9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem [a)] filii ejus Jesu Christi Domini nostri. a) Joh. 12, 26.

10. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τȣ̃ ὀνόματος τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃

10. Obsecro autem vos, fratres! per nomen Domini nostri Jesu Christi;

---

v. 4. Ed. 1. 2. Er. δοθησῃ. — v. 9. C. τȣ κυριȣ ἡμων ἰησȣ χριςȣ.

χριςȣ̃, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ † γνώμῃ.

ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem [1]) sententia.

11. ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μȣ, ὑπὸ τῶν χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι.

11. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis, qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.

12. λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαςος ὑμῶν λέγει· ἐγὼ μέν εἰμι παύλȣ· ἐγὼ δὲ ἀπολλώ· ἐγὼ δὲ κηφᾶ· ἐγὼ δὲ χριςοῦ.

12. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollo [a]); ego vero Cephae [b])); ego autem Christi [c]).

a) c.16,12. Act.18,24. 19,1. b) c.3,4. c) 2 Cor. 5, 16. 10, 7.

13. μεμέρισαι ὁ χριςός; μὴ παῦλος ἐςαυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα παύλȣ ἐβαπτίσθητε;

13. Divisus est Christus? numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?

14. εὐχαριςῶ τῷ θεῷ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ κρίσπον καὶ γάϊον·

14. Gratias ago Deo [2]), quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum [a]) et Cajum [b]), a) Act. 18, 8. b) Act. 19, 29. Rom. 16, 23.

15. ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα.

15. ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis.

16. ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν ςεφανᾶ οἶκον. λοιπὸν οὐκ οἶδα, εἴ τινα ἄλλον ἐβάπτισα.

16. Baptizavi autem et Stephanae [a]) domum; ceterum [3]) nescio, si quem alium baptizaverim. a) c. 16, 17.

17. οὐ γὰρ ἀπέςειλέ με χριςὸς, βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγȣ, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ ςαυρὸς τοῦ χριςοῦ.

17. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare; non in sapientia verbi [a]), ut non evacuetur crux Christi. a) c. 2, 1.

18. † ὁ λόγος γὰρ, ὁ τȣ̃ ςαυρȣ̃, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐςὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις θεȣ̃ ἐςι.

18. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia [a]) est; iis autem, qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus [b]) est. a) v.23.24. 2 Cor.4,3. b) Rom.1,16.

19. γέγραπται γάρ· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.

19. Scriptum est enim: „Perdam „sapientiam sapientium, et prudentiam „prudentium reprobabo [a]).“ a) Jes.29,14.

20. πȣ̃ σοφός; πȣ̃ γραμματεύς; πȣ̃ συζητητὴς τȣ̃ αἰῶνος τȣ́τȣ; ȣ̓χὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τȣ̃ κόσμȣ τȣ́τȣ;

20. ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi [a])? a) Rom. 1, 22. sq.

21. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τȣ̃ θεȣ̃ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σο-

21. Nam, quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam De-

v. 10. Ed. 1. Er. γνώσει. — v. 18. C. omitt. ὁ.

1) 1590. eadem scientia. 2) 1590. add. meo. 3) 1590. ceterorum autem nescio si quem alium vestrum baptizaverim.

φίας τὸν θεὸν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς, διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιςεύοντας.

um; placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes [a].

a) Matth. 11, 25.

22. ἐπειδὴ καὶ ἰȣδαῖοι † σημεῖον αἰτȣ̃σι, καὶ ἕλληνες σοφίαν ζητȣ̃σιν,

22. Quoniam et Judaei signa [a] petunt, et Graeci sapientiam [b] quaerunt;

a) Matth. 12, 38. sqq. b) Act. 17, 18. sqq.

23. ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν χριςὸν ἐςαυρωμένον, ἰȣδαίοις μὲν σκάνδαλον, † ἕλλησι δὲ μωρίαν·

23. nos autem praedicamus Christum crucifixum; Judaeis quidem scandalum [a], Gentibus autem stultitiam [b];

a) Luc. 2, 34. Joh 12, 34. Act. 4, 2. b) Act. 17, 32. 26, 23.

24. αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, ἰȣδαίοις τε καὶ ἕλλησι, χριςὸν, θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν.

24. ipsis autem vocatis, Judaeis atque Graecis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.

25. ὅτι τὸ μωρὸν τȣ̃ θεȣ̃ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐςί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τȣ̃ θεȣ̃ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐςί.

25. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

26. βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς·

26. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles [a].

a) Joh. 7, 48. Jac. 2, 5.

27. ἀλλὰ τὰ μωρὰ τȣ̃ κόσμȣ ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα τȣ̀ς σοφȣ̀ς καταισχύνῃ· καὶ τὰ ἀσθενῆ τȣ̃ κόσμȣ ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά.

27. Sed quae stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia;

28. καὶ τὰ † ἀγενῆ τȣ̃ κόσμȣ καὶ τὰ ἐξȣθενημένα ἐξελέξατο ὁ θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ,

28. et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea, quae non sunt, ut ea, quae sunt, destrueret;

29. ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον † τοῦ θεοῦ.

29. ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.

30. ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐςε ἐν χριςῷ ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις·

30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio;

31. ἵνα, καθὼς γέγραπται· ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω.

31. ut quemadmodum scriptum est: „Qui gloriatur, in Domino glorie„tur [a]!"

a) Jer. 9, 23. 24.

Cap. II.

1. Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγȣ, ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ.

1. Et ego, cum venissem ad vos, fratres! veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiae [a], annuncians vobis testimonium Christi.

a) v. 4. 13. c. 1, 17.

---

v. 22. Gb. σημεια. — v. 23. Gb. ἐθνεσι. — v. 28. Ed. omn. Er. ἀγεννη. — v. 29. Ed. omn. Er. αὐτȣ pro τȣ θεȣ.

2. οὐ γὰρ ἔκρινα † τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ ἰησοῦν χριςὸν, καὶ τοῦτον ἐςαυρωμένον.

2. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.

3. καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς.

3. Et ego in infirmitate a), et timore, et tremore b) multo fui apud vos.
a) Gal. 4, 13. b) Act. 18, 9.

4. καὶ ὁ λόγος μȣ καὶ τὸ κήρυγμά μȣ οὐκ ἐν πειθοῖς † ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως·

4. Et sermo meus, et praedicatio mea non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis; sed in ostensione spiritus a), et virtutis; a) v. 10. 13.

5. ἵνα ἡ πίςις † ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεȣ̃.

5. ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei a).
a) 2 Cor. 4, 7. 1 Thess. 1, 5.

6. σοφίαν δὲ λαλȣ̃μεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ ȣ̓ τȣ̃ αἰῶνος τȣ́τȣ, ȣ̓δὲ τῶν ἀρχόντων τȣ̃ αἰῶνος τȣ́τȣ, τῶν καταργȣμένων·

6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus saeculi, neque principum hujus saeculi, qui destruuntur a); a) c. 1, 18.

7. ἀλλὰ λαλοῦμεν † σοφίαν θεοῦ ἐν μυςηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν.

7. sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita a) est, quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram, a) Eph. 3, 5.

8. ἣν ȣ̓δεὶς τῶν ἀρχόντων τȣ̃ αἰῶνος τȣ́τȣ ἔγνωκεν (εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ȣ̓κ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐςαύρωσαν);

8. quam nemo principum hujus saeculi cognovit; si enim cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent a). a) Act. 3, 15–17.

9. ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται· ἃ ὀφθαλμὸς ȣ̓κ εἶδε, καὶ ȣ̓̃ς ȣ̓κ ἤκȣσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπȣ ȣ̓κ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

9. Sed sicut scriptum est: „Quod „oculus non vidit, nec auris audivit, „nec in cor hominis ascendit 1), quae „praeparavit Deus iis, qui diligunt il„lum a).“ a) Jes. 64, 4.

10. ἡμῖν δὲ † ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τȣ̃ πνεύματος αὐτȣ̃. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τȣ̃ θεȣ̃.

10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei a).
a) Matth. 16, 17. Joh. 16, 13.

11. τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τȣ̃ ἀνθρώπȣ, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τȣ̃ ἀνθρώπȣ, τὸ ἐν αὐτῷ; ȣ̔́τω καὶ τὰ τȣ̃ θεȣ̃ ȣ̓δεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τȣ̃ θεȣ̃.

11. Quis enim hominum scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quae Dei sunt, nemo a) cognovit, nisi spiritus Dei.
a) Matth. 11, 27.

12. ἡμεῖς δὲ ȣ̓ τὸ πνεῦμα τȣ̃ κόσμȣ ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐκ τȣ̃ θεȣ̃, ἵνα † εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τȣ̃ θεȣ̃ χαρισθέντα ἡμῖν.

12. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis.

---

v. 2. Gb. τι εἰδεναι, omiss. τȣ. — v. 4. ἀνθρωπινης omitt. Gb. — v. 5. C. ἡμων — v. 7. Gb. θεȣ σοφιαν. — v. 10. Gb. ἀπεκ. ὁ θεος. v. 12. C. οἰδωμεν.

1) 1530. ascenderunt.

13. ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοῖς πνεύματος † ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες.

13. Quae et loquimur non in doctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.

14. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐϛι, καὶ οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται.

14. Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere [a]; quia spiritualiter [b] examinatur [1]). a) 2 Cor. 4,3. sq. b) c. 12,3. Joh. 14,17.

15. ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀνακρίνεται.

15. Spiritualis autem judicat omnia; et ipse a nemine judicatur [2]).

16. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν χριϛοῦ ἔχομεν.

16. Quis enim cognovit sensum Domini [a], qui [3]) instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus. a) Jes. 40,13.

Cap. III.

1. † Καὶ ἐγὼ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἠδυνήθην † λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ᾽ ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν χριϛῷ.

1. Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tamquam parvulis in Christo,

2. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, † καὶ οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ † ἐδύνασθε, ἀλλ᾽ † οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε.

2. lac [a] vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis; sed nec nunc quidem potestis; adhuc enim carnales estis. a) Hebr. 5, 12. sq.

3. ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐϛε. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις καὶ διχοϛασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐϛε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;

3. Cum enim sit inter vos zelus et contentio [a]; nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? a) c. 1, 11. sqq. 11, 18.

4. ὅταν γὰρ † λέγῃ τις· ἐγὼ μέν εἰμι παύλου· ἕτερος δέ· ἐγὼ ἀπολλώ· οὐχὶ σαρκικοί ἐϛε;

4. Cum enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli. Alius autem: Ego Apollo. Nonne homines estis? quid igitur est Apollo? quid vero Paulus [a]? a) c. 1, 12.

5. τίς οὖν ἐϛι παῦλος; τίς δὲ ἀπολλώς; † ἀλλ᾽ ἢ διάκονοι, δι᾽ ὧν ἐπιϛεύσατε, καὶ ἑκάϛῳ ὡς ὁ κύριος ἔδωκεν;

5. Ministri ejus, cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit.

6. ἐγὼ ἐφύτευσα, ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ᾽ ὁ θεὸς ηὔξανεν.

6. Ego plantavi [a], Apollo rigavit [b]; sed Deus incrementum dedit [c]. a) Act. 18,1. sqq. b) Act. 18,24.27. c) Phil. 2,13.

7. ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐϛί τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ᾽ ὁ αὐξάνων θεός.

7. Itaque, neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed, qui incrementum dat, Deus.

---

v. 13. ἁγίου omitt. Gb. — v. 1. Gb. κἀγω. — " C. ὑμιν λαλησαι. — v. 2. και omitt. Gb. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. et Mt. ἠδυνασθε. — "' Gb. οὐδε. — v. 4. C. λεγει. — v. 5. ἀλλ᾽ ἢ omitt. Gb.

1) 1590. examinantur. 2) 1590. add. sicut scriptum est. 3) 1590. aut quis instruxit eum?

8. ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἕν εἰσιν· ἕκαςος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

9. θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί. θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομή ἐςε.

10. κατὰ τὴν χάριν τῦ θεῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα· ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. ἕκαςος δὲ βλεπέτω, πῶς ἐποικοδομεῖ.

11. θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐςιν ἰησοῦς † χριςός.

12. εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῦτον χρυσὸν, ἄργυρον, λίθυς τιμίυς, ξύλα, χόρτον, καλάμην,

13. ἑκάςυ τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἑκάςυ τὸ ἔργον, ὁποῖόν ἐςι, τὸ πῦρ δοκιμάσει.

14. εἴ τινος τὸ ἔργον † μένει, ὃ ἐπῳκοδόμησε, μισθὸν λήψεται.

15. εἴ τινος τὸ ἔργον † κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, † ὕτως δὲ, ὡς διὰ πυρός.

16. ὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεῦ ἐςε, καὶ τὸ πνεῦμα τῦ θεῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

17. εἴ τις τὸν ναὸν τῦ θεῦ φθείρει, φθερεῖ τῦτον ὁ θεός. ὁ γὰρ ναὸς τῦ θεῦ ἅγιός ἐςιν, οἵτινές ἐςε ὑμεῖς.

18. μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. εἴ τις δοκεῖ, σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός.

19. ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμυ τούτυ μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐςι. γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανυργίᾳ αὐτῶν.

8. Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.

9. Dei enim sumus adjutores; Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis.

10. Secundum gratiam Dei, quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui; alius autem superaedificat. Unusquisque autem videat, quomodo superaedificet.

11. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, praeter id, quod positum est, quod est Christus Jesus [a].

a) Eph. 2, 20.

12. Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, foenum, stipulam;

13. uniuscujusque opus manifestum erit; dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur; et uniuscujusque opus quale sit, ignis [a] probabit.

a) c. 7, 26.

14. Si cujus opus manserit, quod superaedificavit, mercedem accipiet.

15. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.

16. Nescitis, quia templum Dei [a] estis, et Spiritus Dei habitat [b] in vobis?

a) 2 Cor. 6, 16. Eph. 2, 21. sq. b) c. 6, 19.

17. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.

18. Nemo se seducat! si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus [a] fiat, ut sit sapiens.

a) c. 1, 18.

19. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: „Comprehendam sapientes in a„stutia eorum [a].“

a) Hiob 5, 13.

---

v. 11. St. ὁ χριςος. — v. 14. Gb. scribit μενεῖ. — v. 15. Ed 4. 5. Er. κατακαυσεται. — ʺ St. Mt. et Gb. ὅτω.

20. καὶ πάλιν· κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι.

20. Et iterum: „Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanae sunt [a].“ a) Ps. 93, 11.

21. ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις. πάντα γὰρ ὑμῶν ἐςιν.

21. Nemo itaque glorietur in hominibus.

22. εἴτε παῦλος, εἴτε ἀπολλὼς, εἴτε κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος, εἴτε ἐνεςῶτα, εἴτε μέλλοντα· πάντα ὑμῶν ἐςιν·

22. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura; omnia enim vestra sunt [a]; a) Rom. 8, 28. 38. sq.

23. ὑμεῖς δὲ χριςοῦ· χριςὸς δὲ θεοῦ.

23. vos autem Christi; Christus autem Dei [a]. a) c. 11, 3.

Cap. IV.

1. Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας χριςοῦ καὶ οἰκονόμȣς μυςηρίων θεοῦ.

1. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi [a], et dispensatores mysteriorum Dei. a) c. 3, 5.

2. ὃ δὲ λοιπὸν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιςός τις εὑρεθῇ.

2. Hic jam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis [a] quis inveniatur. a) Luc. 12, 42. sqq.

3. ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιςόν ἐςιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω

3. Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque me ipsum judico.

4. (οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι)· ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐςιν.

4. nihil enim mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum [a]; qui autem judicat me, Dominus est. a) Ps. 18, 13.

5. ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι † κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότȣς, καὶ φανερώσει τὰς βȣλὰς τῶν καρδιῶν. καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάςῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

5. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita [a] tenebrarum, et manifestabit consilia cordium; et tunc laus erit unicuique a Deo. a) Rom. 2, 16.

6. ταῦτα δὲ, ἀδελφοὶ, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ ἀπολλὼ, δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς † φυσιȣ̃σθε κατὰ τȣ̃ ἑτέρȣ.

6. Haec autem, fratres! transfiguravi in me et Apollo [a], propter vos; ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. a) c. 3, 4. 5.

7. τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβών;

7. Quis enim te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

---

v. 5. Ed. omn. Er. κρινεται. — v. 6. Ed. omn. Er. add. μη.

8. ἤδη κεκορεσμένοι ἐςέ· ἤδη ἐπλετήσατε· χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν.

8. Jam saturati estis, jam divites facti estis; sine nobis regnatis; et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus.

9. δοκῶ γάρ, ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποςόλες ἐσχάτες ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίες, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

9. Puto enim, quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus.

10. ἡμεῖς μωροὶ διὰ χριςόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν χριςῷ. ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί. ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι.

10. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo; nos infirmi, vos autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles.

11. ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀςατῦμεν,

11. Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis caedimur, et instabiles sumus [a)],

a) 2 Cor. 11, 27.

12. καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί. λοιδορέμενοι εὐλογῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα.

12. et laboramus operantes manibus nostris [a)]; maledicimur, et benedicimus [b)]; persecutionem patimur, et sustinemus;

a) c. 9, 6. sqq. Act. 18, 3.
b) Matth. 5, 44. sqq.

13. βλασφημέμενοι παρακαλῦμεν. ὡς περικαθάρματα τῦ κόσμυ ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι.

13. blasphemamur, et obsecramus; tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.

14. ὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μυ ἀγαπητὰ νυθετῶ.

14. Non ut confundam vos, haec scribo; sed ut filios meos charissimos moneo.

15. ἐὰν γὰρ μυρίυς παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν χριςῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ χριςῷ ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίυ ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα.

15. Nam si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui [a)].

a) Gal. 4, 19. Act. 18, 1–11.

16. παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς· μιμηταί μυ γίνεσθε.

16. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

17. διὰ τῦτο ἔπεμψα ὑμῖν τιμόθεον, ὅς ἐςι τέκνον μυ ἀγαπητὸν καὶ πιςὸν ἐν κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδύς μυ, τὰς ἐν χριςῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω.

17. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino; qui vos commonefaciet vias meas, quae sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo.

18. ὡς μὴ ἐρχομένυ δέ μυ πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες.

18. Tamquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam;

19. ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώ-

19. veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit; et cognoscam non

σομαι ȣ̓ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν.

20. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τȣ̃ θεȣ̃, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει.

21. τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πρᾳότητος;

sermonem eorum, qui inflati sunt, sed virtutem.

20. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute[a]. a) c. 2, 4. 9, 2. sq.

21. Quid vultis? in virga veniam ad vos? an in charitate, et spiritu mansuetudinis[a]? a) 2 Cor. 13, 10.

Cap. V.

1. Ὅλως ἀκȣ́εται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις ȣ̓δὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν † ὀνομάζεται, ὥςε γυναῖκά τινα τȣ̃ πατρὸς ἔχειν.

2. καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐςὲ; καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα † ἐξαρθῇ ἐκ μέσȣ ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τȣ̃το ποιήσας;

3. ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα, ὡς παρὼν, τὸν † οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον,

4. ἐν τῷ ὀνόματι τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃ (συναχθέντων ὑμῶν καὶ τȣ̃ ἐμȣ̃ πνεύματος), σὺν τῇ δυνάμει τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃,

5. παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίȣ, ἰησοῦ. †

6. οὐ καλὸν τὸ καύχημα † ὑμῶν. οὐκ οἴδατε, ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ;

7. ἐκκαθάρατε † ȣ̃ν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐςε ἄζυμοι. καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, χριςός.

8. ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ᾽ ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

9. ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιςολῇ, μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις.

1. Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter Gentes, ita, ut uxorem patris sui aliquis habeat.

2. Et vos inflati estis; et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit.

3. Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, jam judicavi, ut praesens, eum, qui sic operatus est:

4. in nomine Domini nostri Jesu Christi[a], congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu,

a) Matth. 18, 17.

5. tradere hujusmodi [1]) satanae in interitum carnis[a], ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.

a) 2 Cor. 12, 8. Luc. 13, 16. Eph. 2, 2. 6, 12.

6. Non est bona gloriatio vestra! Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit?

7. Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi; etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.

8. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis.

9. Scripsi vobis in epistola: Ne commisceamini fornicariis!

---

† v. 1. ὀνομαζεται omitt. Gb. — v. 2. Gb. ἀρθῃ. — v. 3. Ed. omn. Er. ȣ̔́τως. — v. 5. C. add. χριςȣ. — v. 6. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ἡμων. — v. 7. ȣ̃ν omitt. Gb.

1) 1590. add. hominem.

10. καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα, ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν.

10. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exiisse.

11. νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν, μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις, ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, † ᾖ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, † ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ· τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν.

11. Nunc autem scripsi vobis, non commisceri; si is, qui frater nominatur [1]), est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum ejusmodi nec cibum sumere.

12. τί γάρ μοι, καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε;

12. Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare? Nonne de iis, qui intus sunt, vos judicatis?

13. τοὺς δὲ ἔξω ὁ θεὸς † κρίνει. † καὶ † ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

13. Nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis!

Cap. VI.

1. Τολμᾷ τις ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων;

1. Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos?

2. † οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐϛε κριτηρίων ἐλαχίϛων;

2. An nescitis, quoniam sancti de hoc mundo a) judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis? a) Matth. 19, 27. sqq.

3. οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μήτι γε βιωτικά;

3. Nescitis, quoniam angelos judicabimus? quanto magis saecularia?

4. βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε.

4. Saecularia igitur judicia si habueritis; contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum.

5. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω· οὕτως οὐκ † ἔνι ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται διακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ;

5. Ad verecundiam vestram dico: Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?

6. ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίϛων;

6. Sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles?

7. ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα † ὑμῖν ἐϛιν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀποϛερεῖσθε;

7. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis a)? quare non magis fraudem patimini?

a) Matth. 5, 39.

---

v. 11. Gb. ᾖ. — ''C. ponit ἢ λοιδορος post πορνος. — v. 13. Gb. et Mt. κρινεῖ. — ''και omitt. Gb. — '''C. ἐξαιρειτε. Gb. ἐξαρατε. — v. 2. Gb. ἢ οὐκ. — v. 5. Ed. omn. Er. ἐϛιν. — v. 7. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. ἐν ὑμιν.

1) 1590. add. inter vos.

8. ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε, καὶ ἀποςερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς.

9. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι † βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσεσι; μὴ πλανᾶσθε. οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται,

10. † οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ † οὐ κληρονομήσεσι.

11. καὶ ταῦτά τινες ἦτε. ἀλλὰ ἀπελέσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τȣ̃ κυρίȣ, ἰησȣ̃, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τȣ̃ θεȣ̃ ἡμῶν.

12. πάντα μοι ἔξεςιν, ἀλλ' † ȣ̓ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξεςιν, ἀλλ' ȣ̓κ ἐγὼ ἐξȣσιασθήσομαι ὑπό τινος.

13. τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. ὁ δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι.

14. ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

15. οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη χριςοῦ ἐςιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ χριςοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο.

16. † ἢ ȣ̓κ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐςιν (ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν);

17. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐςι.

18. φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος,

8. Sed vos injuriam facitis, et fraudatis; et hoc fratribus.

9. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare! Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,

10. neque molles, neque masculorum concubitores [a)], neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. a) Rom. 1, 26. sqq.

11. Et haec [1]) quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.

12. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt; omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.

13. Esca ventri, et venter escis; Deus autem [2]) et hunc et has destruet; corpus autem non fornicationi, sed Domino; et Dominus corpori.

14. Deus vero et Dominum suscitavit; et nos suscitabit per virtutem suam.

15. Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit!

16. An nescitis, quoniam, qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur? „Erunt enim (inquit) duo in carne una [a)]." a) Gen. 2, 24.

17. Qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est.

18. Fugite fornicationem! Omne [3]) peccatum, quodcumque fecerit homo,

---

v. 9. Gb. *θεȣ βασιλειαν.* — v. 10. Mt. ponit *πλεονεκται* ante *κλεπται.* — ȣ̓ omitt. C. — v. 12. Ed. 1. Er. *ȣκ.* — v. 16. C. et Mt. omitt. *ἤ.*

1) 1590. quidem. 2) 1593. autem hunc. 1590. 1592. 1598. C. R. 1593. autem et hunc. 3) 1590. add. enim.

ἐκτὸς τῦ σώματός ἐςιν· ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.

19. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίυ πνεύματός ἐςιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐςὲ ἑαυτῶν;

20. ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. δοξάσατε δὴ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν † καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐςι τοῦ θεοῦ.

extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

19. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti[a]), qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? a) c.3,16. Rom.8,11.

20. Empti enim estis pretio magno[a]); glorificate et portate Deum in corpore vestro. a) 1 Petr. 1, 18. sq.

Cap. VII.

1. Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ, γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι.

2. διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαςος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάςη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω.

3. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν † ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί.

4. ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίυ σώματος οὐκ ἐξυσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίυ σώματος οὐκ ἐξυσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή.

5. μὴ ἀποςερεῖτε ἀλλήλυς, εἰ μή τι † ἂν ἐκ συμφώνυ πρὸς καιρὸν, ἵνα † σχολάζητε τῇ νηςείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ † συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.

6. τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν.

7. θέλω γὰρ, πάντας ἀνθρώπυς εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν. ἀλλ' ἕκαςος ἴδιον † χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως.

8. λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις· καλὸν αὐτοῖς † ἐςιν, ἐὰν μείνωσιν, ὡς κἀγώ.

1. De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere;

2. propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaeque suum virum habeat.

3. Uxori vir debitum reddat; similiter autem et uxor viro.

4. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

5. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.

6. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.

7. Volo [1]) enim omnes vos esse, sicut me ipsum; sed unusquisque proprium donum habet ex Deo; alius quidem sic, alius vero sic.

8. Dico autem non nuptis, et viduis: bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego.

---

v. 20. και usque θευ omitt. Gb. — v. 3. Gb. την ὀφειλην ἀποδιδοτω. — v. 5. Ed. omn. Er. ἐαν. — '' Gb. σχολασητε τη προσευχη, omiss. τη νηςεια και — ''' Mt. συνερχεσθε. Gb. ἠτε. — v. 7. Gb. ἐχει χαρισμα. — v. 8. Gb. omitt. ἐςιν

1) 1590. Volo autem.

9. εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν. κρεῖσσον γάρ ἐςι, γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι.

9. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri.

10. τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' † ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι

10. Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus [a], uxorem a viro non discedere.

a) Matth. 5, 32. 19, 3–9.

11. (ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω), καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι.

11. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.

12. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ κύριος· εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιςον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ, οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν.

12. Nam caeteris ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam.

13. καὶ γυνὴ, ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιςον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ, οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν.

13. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.

14. ἡγίαςαι γὰρ ὁ ἀνὴρ, ὁ ἄπιςος, ἐν τῇ γυναικί· καὶ ἡγίαςαι ἡ γυνὴ, ἡ ἄπιςος, ἐν τῷ ἀνδρί· ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐςι. νῦν δὲ ἅγιά ἐςιν.

14. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem; alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

15. εἰ δὲ ὁ ἄπιςος χωρίζεται, χωριζέσθω. οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός.

15. Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi; in pace autem vocavit nos Deus.

16. τί γὰρ οἶδας, γύναι; εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις;

16. Unde enim scis, mulier! si virum salvum facies? aut unde scis, vir! si mulierem salvam facies?

17. εἰ μὴ ἑκάςῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ † θεὸς, ἕκαςον ὡς κέκληκεν ὁ † κύριος, † ὅτω περιπατείτω. καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι.

17. Nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet; et sicut in omnibus Ecclesiis doceo.

18. περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀκροβυςίᾳ τις ἐκλήθη; μὴ περιτεμνέσθω.

18. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat praeputium! In praeputio aliquis vocatus est? non circumcidatur!

19. ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐςι, καὶ ἡ ἀκροβυςία οὐδέν ἐςιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ.

19. Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est; sed observatio mandatorum Dei [a].

a) Rom. 2, 28. sq.

20. ἕκαςος ἐν τῇ κλήσει, ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω.

20. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.

---

v. 10. Ed. omn. Er. ἀλλα κυριος. — θεος. — "Ed. omn. Er. ἑτως.

v. 17. Gb. ponit primo κυριος, dein

21. δοῦλος ἐκλήθης. μή σοι μελέτω. ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι.

21. Servus vocatus es? non sit tibi curae; sed et si potes fieri liber, magis utere.

22. ὁ γὰρ ἐν κυρίῳ κληθεὶς δȣ̃λος ἀπελεύθερος κυρίȣ ἐςίν. ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθεὶς δȣ̃λός ἐςι χριςȣ̃.

22. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini; similiter, qui liber vocatus est, servus est Christi [a].

a) Rom. 6, 18.

23. τιμῆς ἠγοράσθητε. μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.

23. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.

24. ἕκαςος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοὶ, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ θεῷ.

24. Unusquisque [1]) in quo vocatus est, [2]) fratres! in hoc permaneat apud Deum.

25. περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίȣ οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίȣ, πιςὸς εἶναι.

25. De virginibus autem praeceptum Domini non habeo; consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.

26. νομίζω οὖν, τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεςῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι.

26. Existimo [3]) ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

27. δέδεσαι γυναικί· μὴ ζήτει λύσιν. λέλυσαι ἀπὸ γυναικός· μὴ ζήτει γυναῖκα.

27. Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem [a]). Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem.

a) Matth. 19,6.

28. ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες. καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε. θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξȣσιν οἱ τοιοῦτοι, ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι.

28. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit; tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco.

29. τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί· ὁ καιρὸς συνεςαλμένος τὸ λοιπόν ἐςιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι,

29. Hoc itaque dico, fratres! Tempus breve est; reliquum est, ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint;

30. καὶ οἱ κλαίοντες ὡς μὴ κλαίοντες, καὶ οἱ χαίροντες ὡς μὴ χαίροντες, καὶ οἱ ἀγοράζοντες ὡς μὴ κατέχοντες,

30. et qui flent, tamquam non flentes; et qui gaudent, tamquam non gaudentes; et qui emunt, tamquam non possidentes;

31. καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τȣ́τῳ ὡς μὴ καταχρώμενοι. παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τȣ̃ κόσμȣ τȣ́τȣ.

31. et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur; praeterit enim figura hujus mundi.

32. θέλω δὲ, ὑμᾶς ἀμερίμνȣς εἶναι. ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τȣ̃ κυρίȣ, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ.

32. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine uxore est, solicitus est, quae Domini sunt, quomodo placeat Deo;

1) 1590. add. ergo. 2) 1590. est frater. 3) 1590. existimo enim.

33. ὁ † δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμȣ, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί.

33. qui autem cum uxore est, solicitus est, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.

34. μεμέρισαι † ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τȣ̃ κυρίȣ, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι. ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τȣ̃ κόσμȣ, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί.

34. Et mulier innupta, et virgo, cogitat, quae Domini sunt; ut sit sancta corpore et spiritu; quae autem nupta est, cogitat, quae sunt mundi, quomodo placeat viro.

35. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ † εὐπάρεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως.

35. Porro hoc ad utilitatem vestram dico; non ut laqueum vobis injiciam; sed ad id, quod honestum est, et quod facultatem praebeat sine impedimento Dominum obsecrandi.

36. εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι· ὃ θέλει, ποιείτω. οὐχ ἁμαρτάνει. γαμείτωσαν.

36. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, et ita oportet fieri; quod vult faciat; non peccat, si nubat.

37. ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξȣσίαν δὲ ἔχει περὶ τȣ̃ ἰδίȣ θελήματος, καὶ τȣ̃το κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτȣ̃, τȣ̃ τηρεῖν τὴν ἑαυτȣ̃ παρθένον, καλῶς ποιεῖ.

37. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis; et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.

38. ὥστε † καὶ ὁ ἐκγαμίζων καλῶς ποιεῖ. † ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ.

38. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit.

39. γυνὴ δέδεται † νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. ἐὰν δὲ † κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν, ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ.

39. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult, nubat, tantum in Domino.

40. μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν † οὕτω μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. δοκῶ δὲ κἀγὼ, πνεῦμα θεȣ̃ ἔχειν.

40. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium; puto autem, quod et ego [a] Spiritum Dei habeam.

a) Gal. 2, 8.

Cap. VIII.

1. Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν, ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. (ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ.

1. De iis autem, quae idolis [1]) sacrificantur, scimus, quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero aedificat.

v. 33. C. omitt. δε. — v. 34. C. et Mt. add. και. — v. 35. Ed. omn. Er. Mt. et St. ευπροσεδρον. — v. 38. Ed. omn. Er. omitt. και. — " Gb. και ὁ μη γαμιζων. — v. 39. νομῳ omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. et Mt. και κοιμηθῃ. — v. 40. Ed. omn. Er. ἐτως.

1) 1590. idolis immolantur.

2. εἰ δέ τις δοκεῖ, εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε, καθὼς δεῖ γνῶναι.

3. εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν θεὸν, οὗτος ἔγνωσαι ὑπ' αὐτοῦ.)

4. περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν, ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς.

5. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ † τῆς γῆς (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί)·

6. ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς κύριος, ἰησοῦς χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

7. ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις. τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν, ἀσθενὴς οὖσα, μολύνεται.

8. βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ θεῷ. οὔτε γὰρ, ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν, οὔτε, ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα.

9. βλέπετε δὲ, μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν.

10. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ, ἀσθενοῦς ὄντος, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;

11. καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ὃν χριστὸς ἀπέθανεν.

12. † οὕτω δὲ, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς χριστὸν ἁμαρτάνετε.

2. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum scire.

3. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.

4. De escis autem, quae idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus.

5. Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in coelo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, et domini multi):

6. Nobis tamen unus est [1]) Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum [a]).

a) Joh. 1, 3. Col. 1, 16. sq.

7. Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant; et conscientia ipsorum, cum sit infirma [a]), polluitur.

a) c. 10, 25. sqq. Rom. 14, 14.

8. Esca autem nos non commendat Deo; neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus.

9. Videte autem, ne forte haec licentia vestra offendiculum fiat infirmis [a]).

a) c. 9, 22. 10, 32. sq.

10. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio [2]) recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, aedificabitur ad manducandum idolothyta?

11. Et peribit [a]) infirmus in tua [3]) scientia frater, propter quem Christus mortuus est!

a) Rom. 14, 15.

12. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

v. 5. της omitt. Mt. et Gb. — v. 12. Ed. omn. Er. ϛτως.

1) 1590. C. R. 1593 1598. unus est Deus, 1592. 1593. 1598. unus Deus. 2) 1590. in idolo.

3) 1590. conscientia.

13. διόπερ, εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου † σκανδαλίσω.

13. Quapropter si esca scandalizat[a)] fratrem meum; non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem. a) Rom. 14, 21.

Cap. IX.

1. † Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐχὶ ἰησοῦν χριστὸν, τὸν κύριον ἡμῶν, ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ;

2. εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι. ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε ἐν κυρίῳ.

3. † ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν αὕτη ἐστί.

4. μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, φαγεῖν καὶ πιεῖν;

5. μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου, καὶ κηφᾶς;

6. ἢ μόνος ἐγὼ καὶ βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ † ἐργάζεσθαι;

7. τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει;

8. μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα † λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει;

9. ἐν γὰρ † τῷ μωσέως νόμῳ γέγραπται· οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ;

10. ἢ δι᾽ ἡμᾶς πάντως λέγει; δι᾽ ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη, ὅτι ἐπ᾽ ἐλπίδι ὀφείλει † ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν † τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν, ἐπ᾽ ἐλπίδι.

11. εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ

1. Non sum liber? non sum Apostolus? nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? nonne opus meum vos estis in Domino?

2. Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum; nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino.

3. Mea defensio apud eos, qui me interrogant, haec est:

4. Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi?

5. Numquid non habemus potestatem, mulierem sororem circumducendi, sicut et caeteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas?

6. Aut ego solus, et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

7. Quis militat suis stipendiis umquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat[a)]?

a) Matth. 10, 9. sq.

8. Numquid secundum hominem haec dico? an et lex haec non dicit?

9. Scriptum est enim in lege Moysi: „Non alligabis os bovi trituranti[a)].” Numquid de bobus cura est Deo?

a) Deut. 25, 4.

10. An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe, qui arat, arare; et qui triturat, in spe fructus percipiendi.

11. Si nos vobis spiritualia semi-

---

v. 13. Ed. omn. Er. et St. σκανδαλιζω. — v. 1. Gb. ουκ ειμι ελευθερος; ουκ ειμι αποστολος; — v. 3. ἡ omitt. Ed. omn. Er. — v. 6. Ed. 1. 2. 3. Er. εργασεσθαι. — v. 8. C. λεγω. — v. 9. C. τῳ νομῳ μωσεως. — v. 10. ὁ omitt. C. — Gb. και ὁ αλοων επ᾽ ελπιδι του μετεχειν.

ἐσπείραμεν, μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ † θερίσομεν;

12. εἰ ἄλλοι τῆς † ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ χριστοῦ.

13. οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν, οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται;

14. † οὕτως καὶ ὁ κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν.

15. ἐγὼ δὲ † οὐδενὶ ἐχρησάμην τούτων. οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα † οὕτω γένηται ἐν ἐμοί. καλὸν γάρ μοι μᾶλλον, ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ.

16. ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα. ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. οὐαὶ † δέ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι.

17. εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι.

18. τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

19. ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω.

20. καὶ ἐγενόμην τοῖς ἰουδαίοις ὡς ἰουδαῖος, ἵνα ἰουδαίους κερδήσω· τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, † ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω·

21. τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος (μὴ

navimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus [a]? Rom.15,27. Gal.6,6.

12. Si alii potestatis vestrae participes sunt, quare non potius nos? sed non usi sumus hac potestate [a]; sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi [b].

a) c. 4, 12. b) Act. 20, 35.

13. Nescitis, quoniam, qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt, edunt? et qui [1]) altari deserviunt, cum altari participant?

14. Ita et Dominus ordinavit [a]) iis, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere. a) Matth. 10, 10. Luc. 10, 7.

15. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi haec, ut ita fiant in me; bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.

16. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit; vae enim mihi est, si non evangelizavero.

17. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi credita est.

18. Quae est ergo merces mea? ut Evangelium praedicans sine sumptu ponam Evangelium; ut non abutar potestate mea in Evangelio.

19. Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.

20. Et factus sum Judaeis tamquam Judaeus [a]), ut Judaeos lucrarer; Act.16,3.

21. iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem [a]) (cum ipse non essem sub lege), ut eos, qui sub lege erant, lucrifacerem; iis, qui sine lege erant,

---

v. 11. C. θερισωμεν. — v. 12. Gb. ὑμων ἐξουσιας. — v. 14. St. Mt. et Gb. οὕτω. — v. 15. Gb. οὐ κεχρημαι οὐδενι. — Ed. omn. Er. οὕτως. — v. 16. Gb. οὐαι γαρ. — v. 20. add. Gb. μη ὢν αὐτος ὑπο νομον.

1) 1590. et qui altario.

ὢν ἄνομος θεῷ, ἀλλ' ἔννομος χριςῷ), ἵνα κερδήσω ἀνόμες.

tamquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi), ut lucrifacerem eos, qui sine lege erant. a) Act. 17, 22. sqq.

22. ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενὴς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω. τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα † πάντως τινὰς σώσω.

22. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.

23. τῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνὸς αὐτῦ γένωμαι.

23. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.

24. οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ ἐν ςαδίῳ τρέχοντες πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; † οὕτω τρέχετε, ἵνα καταλάβητε.

24. Nescitis, quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis.

25. πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται, ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἵνα φθαρτὸν ςέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ, ἄφθαρτον.

25. Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.

26. ἐγὼ τοίνυν ὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως, † οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα † δέρων.

26. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans;

27. ἀλλ' † ὑπωπιάζω μυ τὸ σῶμα, καὶ δυλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.

27. sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar.

Cap. X.

1. Οὐ θέλω † δὲ, ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον,

1. Nolo enim vos ignorare, fratres! quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt;

2. καὶ πάντες εἰς τὸν μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ,

2. et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari;

3. καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον,

3. et omnes eamdem escam [1]) spiritualem manducaverunt;

4. καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον (ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολυθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριςός).

4. et omnes eumdem potum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali, consequente eos, petra; petra autem erat Christus);

5. ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν

5. sed non in pluribus eorum bene-

---

v. 22. Ed. 4. 5. Er. παντας. — v. 24. Ed. omn. Er. ὑτως. — v. 26. Ed. omn. Er. ὑτως. — "C. δαιρων. — v. 27. C. St. et Mt. ὑποπιαζω. — v. 1. Gb. γαρ.

1) 1590. spiritalem.

εὐδόκησεν ὁ θεός· κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ.

6. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν.

7. μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν, † ὡς γέγραπται· ἐκάθισεν ὁ λαὸς † φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν, παίζειν.

8. μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες.

9. μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν χριστὸν, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο.

10. μηδὲ γογγύζετε, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ.

11. ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν.

12. ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω, μὴ πέσῃ.

13. πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος. πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι † ὑμᾶς † ὑπενεγκεῖν.

14. † διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς † εἰδωλολατρείας.

15. ὡς φρονίμοις λέγω. κρίνατε ὑμεῖς, ὅ φημι.

16. τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ ἐστι; τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ ἐστιν;

17. ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ

placitum est Deo; nam prostrati sunt in deserto [a]. a) Num. 14, 28–35. 26, 64. 65.

6. Haec autem in figura facta sunt nostri; ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt.

7. Neque idololatrae efficiamini, sicut quidam ex ipsis; quemadmodum scriptum est: „Sedit populus manducare „et bibere, et surrexerunt ludere [a].“ a) Exod. 32, 6.

8. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt; et ceciderunt una die viginti tria millia [a]. a) Num. 25, 1. 9.

9. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt; et a serpentibus perierunt.

10. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt; et perierunt ab exterminatore [a]. a) Num. 14, 2. 36.

11. Haec autem omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum devenerunt.

12. Itaque, qui se existimat stare, videat, ne cadat!

13. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana; fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.

14. Propter quod, charissimi mihi! fugite ab idolorum cultura.

15. Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate, quod dico.

16. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?

17. Quoniam unus panis, [1]) unum [a])

---

v. 7. C. et Mt. ὥσπερ. — ″C. add. τε. — v. 13. ὑμας omitt. Gb. — ″Ed. omn. Er. ὑπερενεγκειν. — v. 14. C. διο, ἀδελφοι με, ἀγαπητοι. — ″C. Ed. omn. Er. εἰδωλολατρειας.

1) 1590. add. et.

πολλοί ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτȣ μετέχομεν.

18. *βλέπετε τὸν ἰσραὴλ κατὰ σάρκα. οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες τὰς θυσίας κοινωνοὶ τοῦ θυσιαςηρίȣ εἰσί;*

19. *τί οὖν φημι; ὅτι εἴδωλόν τί ἐςιν; ἤ, ὅτι εἰδωλόθυτόν τί ἐςιν;*

20. *ἀλλ' ὅτι, ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ θεῷ. οὐ θέλω δὲ, ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν † δαιμονίων γίνεσθαι.*

21. *οὐ δύνασθε ποτήριον κυρίȣ πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων. οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίȣ μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων.*

22. *ἢ παραζηλοῦμεν τὸν κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν;*

23. *πάντα † μοι ἔξεςιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. πάντα † μοι ἔξεςιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ.*

24. *μηδεὶς τὸ ἑαυτȣ̃ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τȣ̃ ἑτέρȣ † ἕκαςος.*

25. *πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλέμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν.*

26. *τοῦ γὰρ κυρίȣ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.*

27. *εἰ δέ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίςων, καὶ θέλετε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν.*

28. *ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ· τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐςι· μὴ ἐσθίετε δι' ἐκεῖνον, τὸν μηνύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιν. † τοῦ γὰρ κυρίȣ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.*

29. *συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτȣ̃, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρȣ. ἱνατί γὰρ ἡ ἐλευθερία μȣ κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως;*

corpus multi sumus, omnes qui de uno pane [1]) participamus. a) c. 12, 12.

18. Videte Israël secundum carnem; nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?

19. Quid ergo? dico quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid?

20. Sed quae immolant Gentes, daemoniis immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri daemoniorum; non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum;

21. non potestis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum.

22. An aemulamur Dominum? numquid fortiores illo sumus? omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

23. Omnia mihi licent, sed non omnia aedificant.

24. Nemo, quod suum est, quaerat, sed quod alterius.

25. Omne, quod in macello vaenit, manducate [a)], nihil interrogantes propter conscientiam. a) c. 8, 8.

26. „Domini est terra, et plenitu-„do ejus [a)].“ a) Ps. 23, 1.

27. Si quis vocat vos infidelium [2]), et vultis ire; omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

28. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis! nolite manducare, propter illum, qui indicavit, et propter conscientiam;

29. conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia?

---

v. 20. Ed. omn. Er. *δαιμονων.* — v. 23. *μοι* omitt. bis Gb. — v. 24. *ἑκαςος* omitt. Gb. — v. 28. *τȣ γαρ* usque ad *αὐτης* omitt. Gb.

1) 1590. add. et de uno calice. 2) 1590. add. ad cœnam.

30. εἰ † ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλασφημοῦμαι, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ;

30. Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quod gratias ago?

31. εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε.

31. Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite [a]. a) c. 8, 9. Rom. 14, 6.

32. ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ ἰουδαίοις καὶ ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ,

32. Sine offensione estote Judaeis, et Gentibus, et Ecclesiae Dei;

33. καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι.

33. sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quaerens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.

1. Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ χριστοῦ.

Cap. XI. v. 1. Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

Cap. XI.

2. ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε.

2. Laudo autem vos, fratres! quod per omnia mei memores estis; et sicut tradidi vobis, praecepta mea tenetis.

3. θέλω δὲ, ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ χριστός ἐστι, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ χριστοῦ ὁ θεός.

3. Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est; caput autem mulieris, vir; caput vero Christi, Deus.

4. πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει † τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

4. Omnis vir orans aut prophetans [a] velato capite, deturpat caput suum. a) c. 14, 3.

5. πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ καταισχύνει τὴν κεφαλὴν ἑαυτῆς· ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ.

5. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum, unum enim est, ac si decalvetur.

6. εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνὴ, καὶ κειράσθω. εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέσθω.

6. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

7. ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχων. γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστιν.

7. Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est.

8. οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός.

8. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

9. καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα.

9. Etenim non est creatus vir propter mulierem; sed mulier propter virum [a]. a) Gen. 2, 18.

10. διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους.

10. Ideo debet mulier [1]) potestatem habere supra caput propter Angelos.

---

v. 30. Ed. omn. Er. et St. εἰ δε. — v. 4. C. την ἑαυτου κεφαλην.
1) 1590. mulier velamen habere supra caput suum et propter Angelos.

11. πλὴν † οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς ἐν κυρίῳ.

12. ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, † οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός· τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ.

13. ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε· πρέπον ἐςὶ, γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ θεῷ προσεύχεσθαι;

14. ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐςι,

15. γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα † αὐτῇ ἐςιν; ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίȣ δέδοται † αὐτῇ.

16. εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ.

17. τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε.

18. πρῶτον μὲν γὰρ, συνερχομένων ὑμῶν ἐν † ἐκκλησίᾳ, ἀκούω, σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν. καὶ μέρος τι πιςεύω.

19. δεῖ γὰρ, καὶ † αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.

20. συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐκ ἔςι, κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν.

21. ἕκαςος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει.

22. μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τȣ̃ θεȣ̃ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τȣ̀ς μὴ ἔχοντας; τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς; ἐν τȣ́τῳ ȣ̓κ ἐπαινῶ.

11. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.

12. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem; omnia autem ex Deo.

13. Vos ipsi judicate; decet mulierem non velatam orare Deum?

14. Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi;

15. mulier vero si comam nutriat, gloria est illi; quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.

16. Si quis autem videtur contentiosus esse; nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei [a].

a) 1 Tim. 6, 4.

17. Hoc autem praecipio, non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis.

18. Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras [a] esse inter vos, et ex parte credo.

a) v. 21. sq. c. 1, 11. sq.

19. Nam oportet et haereses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam coenam manducare.

21. Unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum; et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

22. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos, qui non habent? Quid dicam vobis? laudo vos? in hoc non laudo.

---

v. 11. Gb. ȣ̓τε γυνη χωρις ἀνδρος, ȣ̓τε ἀνηρ χωρις γυναικος, ἐν κυριῳ. — v. 12. Ed. omn. Er. ȣ̔τως. — v. 15. Ed. omn. Er. αὐτης. — "Ed. omn. Er. et Mt. omitt. αὐτῃ. — v. 18. Ed. omn. Er. et St. τῃ ἐκκλησιᾳ. — v. 19. C. ἐν ὑμιν αἱρεσεις.

23. ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος, ἰησοῦς, ἐν τῇ νυκτὶ, ῇ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον,

24. καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· † λάβετε, φάγετε. τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

25. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

26. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ † ἂν ἔλθῃ.

27. ὥστε, ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον † τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ † τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου.

28. δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω.

29. ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ κυρίου.

30. διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.

31. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα.

32. κρινόμενοι δὲ ὑπὸ † κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

33. ὥστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε.

34. εἰ † δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε. τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι.

23. Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis [a)]: quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem,

a) c. 15, 3. Matth. 26, 26–29.

24. et gratias agens fregit, et dixit: Accipite, et manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem.

25. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix novum testamentum [a)] est in meo sanguine; hoc facite, quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.

a) Act. 7, 8. Exod. 24, 8.

26. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis; mortem Domini annunciabitis, donec veniat.

27. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne; reus erit corporis, et sanguinis Domini.

28. Probet autem se ipsum [a)] homo; et sic de pane illo edat, et de calice bibat.

a) 2 Cor. 13, 5.

29. Qui enim manducat et bibit indigne; judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini.

30. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi.

31. Quodsi nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur;

32. dum judicamur autem, a Domino corripimur; ut non cum hoc mundo damnemur.

33. Itaque, fratres mei! cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate.

34. Si quis esurit, domi manducet [a)]; ut non in judicium conveniatis. Caetera autem, cum venero, disponam.

a) v. 21. sq.

---

v. 24. λαβετε, φαγετε omitt. Gb. — v. 26. ἀν omitt. Gb. — v. 27. τουτον omitt. Gb. — του omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 32. C. add. του. — v. 34. δε omitt. Gb.

Cap. XII.

1. *Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοὶ, οὐ θέλω, ὑμᾶς ἀγνοεῖν.*

1. De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres!

2. *οἴδατε, ὅτι † ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα, τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγόμενοι.*

2. Scitis [1]), quoniam cum Gentes essetis, ad simulacra muta, prout ducebamini euntes.

3. *διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα ἰησοῦν, καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.*

3. Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu[a]; et nemo potest dicere: Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto[b]. a) 1Joh. 4, 1–3. b) c. 2, 14. Matth. 16, 17.

4. *διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα.*

4. Divisiones vero gratiarum sunt; idem autem Spiritus.

5. *καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος.*

5. Et divisiones ministrationum[a]) sunt; idem autem Dominus. a) v. 28.

6. *καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτός † ἐστι θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.*

6. Et divisiones operationum sunt; idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.

7. *ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον.*

7. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.

8. *ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα,*

8. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae[a]; alii autem sermo scientiae secundum eumdem Spiritum; a) c. 2, 6. sqq.

9. *ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι,*

9. alteri fides[a]) in eodem Spiritu; alii gratia sanitatum in uno Spiritu; a) c. 13, 2.

10. *ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν.*

10. alii operatio virtutum, alii prophetia[a]), alii discretio spirituum[b]), alii genera linguarum[c]), alii interpretatio sermonum. a) c. 14, 3. b) 1Joh. 4, 1. c) Act. 2, 4.

11. *πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται.*

11. Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult.

12. *καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἕν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς, πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα, οὕτω καὶ ὁ χριστός.*

12. Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt; ita et Christus[a]). a) Rom. 12, 4. 5. Eph. 4, 15. 16.

13. *καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε ἰουδαῖοι, εἴτε ἕλληνες, εἴτε δοῦ-*

13. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judaei, sive Gentiles, sive servi,

---

v. 2. C. Ed. 3. 4. Er. et Mt. add. *ὅτε*. — v. 6. *ἐστι* omitt. Gb.

1) 1590. add. autem.

λοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν.

14. καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔςιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά.

15. ἐὰν εἴπῃ ὁ πὲς· ὅτι οὐκ εἰμὶ χεὶρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔςιν ἐκ τοῦ σώματος;

16. καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ ὖς· ὅτι ὀκ εἰμὶ ὀφθαλμὸς, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· ὀ παρὰ τῦτο ὀκ ἔςιν ἐκ τῦ σώματος;

17. εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοὴ, ποῦ ἡ ὄσφρησις;

18. νυνὶ δὲ ὁ θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἓν ἕκαςον αὐτῶν, ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν.

19. εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;

20. νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα.

21. οὐ δύναται † δὲ † ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρί· χρείαν σε οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί· χρείαν † ὑμῶν οὐκ ἔχω.

22. ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκῦντα μέλη τῦ σώματος ἀσθενέςερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐςι,

23. καὶ ἃ δοκῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει.

24. τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν ἔχει. ἀλλ᾽ ὁ θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑςεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν,

25. ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη.

26. καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, † συγχαίρει πάντα τὰ μέλη.

sive liberi[a]; et omnes in uno Spiritu potati sumus.

a) Gal. 3, 28.

14. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.

15. Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore! num ideo non est de corpore?

16. Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore! num ideo non est de corpore?

17. Si totum corpus oculus; ubi auditus? Si totum auditus; ubi odoratus?

18. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit.

19. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

21. Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo! aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii!

22. Sed multo magis, quae videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt;

23. et quae putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; et quae inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent.

24. Honesta autem nostra nullius egent; sed Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem,

25. ut non sit schisma in corpore, sed id ipsum pro invicem solicita sint membra.

26. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.

---

v. 21. δε omitt. Gb. — ″ ὁ omitt. St. — ‴ Ed. 1. 2. 3. Er. ἡμων. — v. 26. C. συγχαιρη.

27. ὑμεῖς δέ ἐςε σῶμα χριςȣ̃, καὶ μέλη ἐκ μέρȣς.

27. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro [a]. a) v. 12.

28. καὶ ȣ̃ς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποςόλȣς, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλȣς, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν.

28. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores [a], deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum [b]. a) Eph. 4, 11. b) v. 10.

29. μὴ πάντες ἀπόςολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις;

29. Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetae? numquid omnes Doctores?

30. μὴ πάντες χαρίσματα ἔχȣσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλȣ̃σι; μὴ πάντες διερμηνεύȣσι;

30. numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur?

31. ζηλȣ̃τε δὲ τὰ χαρίσματα, τὰ κρείττονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι.

31. Aemulamini autem charismata meliora [a]! Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. a) c. 13, 1. sqq.

Cap. XIII.

1. Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον.

1. Si linguis hominum loquar, et angelorum; charitatem [a] autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens. a) Rom. 13, 8. sqq.

2. καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυςήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίςιν, ὥστε ὄρη μεθιςάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, † ȣ̓δέν εἰμι.

2. Et si habuero prophetiam [a], et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita, ut montes transferam [b]; charitatem autem non habuero, nihil sum. a) c. 14, 3. b) Matth. 21, 21.

3. καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μȣ, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μȣ, ἵνα † καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι.

3. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita, ut ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

4. ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηςεύεται. ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται,

4. Charitas patiens est, benigna est; charitas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur,

5. οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακὸν,

5. non est ambitiosa, non quaerit, quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum,

---

v. 2. C. Ed. 1. Er. et St. ȣ̓θεν. — v. 3. Mt. καυθησομαι.

6. οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ.

6. non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati;

7. πάντα ϛέγει, πάντα πιϛεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.

7. omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

8. ἡ ἀγάπη ὀδέποτε ἐκπίπτει. εἴτε δὲ προφητεῖαι, καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι, παύσονται· εἴτε γνῶσις, καταργηθήσεται.

8. Charitas numquam excidit; sive prophetiae [a] evacuabuntur, sive linguae cessabunt, sive scientia destruetur. a) c. 14, 3.

9. ἐκ μέρȣς † γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρȣς προφητεύομεν.

9. Ex parte enim cognoscimus; et ex parte prophetamus;

10. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρȣς καταργηθήσεται.

10. cum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est.

11. ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλȣν, ὡς νήπιος ἐφρόνȣν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην. ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, † κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίȣ.

11. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi, quae erant parvuli.

12. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρȣ ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρȣς, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην.

12. Videmus nunc per speculum in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.

13. νυνὶ δὲ μένει πίϛις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα. μείζων δὲ τȣ́των ἡ ἀγάπη.

13. Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria haec. Major autem horum est charitas.

Cap. XIV.

1. Διώκετε τὴν ἀγάπην, ζηλȣ̃τε δὲ τὰ πνευματικὰ, μᾶλλον δὲ, ἵνα προφητεύητε.

1. Sectamini charitatem, aemulamini spiritalia; magis autem, ut prophetetis [a]. a) v. 5.

2. ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ ȣ̓κ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ θεῷ (ȣ̓δεὶς γὰρ ἀκȣ́ει), πνεύματι δὲ λαλεῖ μυϛήρια.

2. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo [a]; nemo enim audit. Spiritu [1]) autem loquitur mysteria. a) v. 14.

3. ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν.

3. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem, et exhortationem, et consolationem.

4. ὁ λαλῶν γλώσσῃ ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφητεύων ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ.

4. Qui loquitur lingua, semetipsum aedificat; qui autem prophetat, Ecclesiam Dei aedificat.

---

v. 9. C. et Mt. δε pro γαρ. — v. 11. Ed. 1. 2. Er. κατηργην κατα τȣ νηπιȣ. Ed. 3. 4. 5. Er. κατηργη τα τȣ νηπιȣ.

1) 1590. Spiritus.

5. θέλω δὲ, πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ, ἵνα προφητεύητε. μείζων γὰρ ὁ προφητεύων ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς, εἰ μὴ † διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ.

5. Volo autem omnes vos loqui linguis; magis autem prophetare. Nam major est, qui prophetat, quam qui loquitur linguis; nisi forte interpretetur, ut Ecclesia aedificationem accipiat [a].

a) v. 26. sqq.

6. νυνὶ δὲ, ἀδελφοὶ, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ;

6. Nunc autem, fratres! si venero ad vos linguis loquens; quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?

7. ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαςολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον, ἢ τὸ κιθαριζόμενον;

7. Tamen quae sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara; nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id, quod canitur, aut quod citharizatur?

8. καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον;

8. Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum?

9. † ὕτω καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλέμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλῦντες.

9. Ita et vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id, quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.

10. τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐςιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον.

10. Tam multa utputa genera linguarum sunt in hoc mundo; et nihil sine voce est.

11. ἐὰν ὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλῦντι βάρβαρος, καὶ ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ βάρβαρος.

11. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor, barbarus; et qui loquitur, mihi barbarus.

12. † ὕτω καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλῶταί ἐςε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε, ἵνα περισσεύητε.

12. Sic et vos, quoniam aemulatores estis spirituum, ad aedificationem Ecclesiae [a] quaerite, ut abundetis.

a) c. 12, 31.

13. διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ.

13. Et ideo, qui loquitur lingua, oret, ut interpretetur [a]. a) v. 27.

14. ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μυ προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μυ ἄκαρπός ἐςι.

14. Nam si orem lingua, spiritus meus orat; mens autem mea sine fructu est.

15. τί ὖν ἐςι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ.

15. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente; psallam spiritu, psallam et mente.

16. ἐπεὶ, ἐὰν εὐλογήσῃς † τῷ πνεύ-

16. Caeterum si benedixeris spiri-

v. 5. C. διερμηνευει. — v. 9. et 12. Ed. omn. Er. ὑτως. — v. 16. Ed. 1. Er. omitt. τω πνευματι.

ματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τȣ̃ ἰδιώτȣ πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαρισίᾳ; ἐπειδὴ, τί λέγεις, ὐκ οἶδε.

17. σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαρισεῖς, ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται.

18. εὐχαρισῶ τῷ θεῷ † μȣ, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν.

19. ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγȣς διὰ τοῦ νοός μȣ λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλȣς κατηχήσω, ἢ μυρίȣς λόγȣς ἐν γλώσσῃ.

20. ἀδελφοὶ, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε.

21. ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τȣ́τῳ, καὶ ȣ̓δ' ȣ̈́τως εἰσακȣ́σονταί μȣ, λέγει κύριος.

22. ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, ȣ̓ τοῖς πισεύȣσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίσοις· ἡ δὲ προφητεία, ȣ̓ τοῖς ἀπίσοις, ἀλλὰ τοῖς πισεύȣσιν.

23. ἐὰν ȣ̓̃ν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται, ἢ ἄπισοι, ȣ̓κ ἐρȣ̃σιν, ὅτι μαίνεσθε;

24. ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπισος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων.

25. † καὶ † ȣ̈́τω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτȣ̃ φανερὰ γίνεται, καὶ ȣ̈́τω πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐσι.

26. τί οὖν ἐσιν, ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκασος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει. πάντα πρὸς οἰκοδομὴν † γινέσθω.

tu, qui [1]) supplet locum idiotae, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem? quoniam, quid dicas, nescit.

17. Nam tu quidem bene gratias agis; sed alter non aedificatur.

18. Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor;

19. sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam; quam decem millia verborum in lingua.

20. Fratres! nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote [a]); sensibus autem perfecti estote.

a) Matth. 18, 3. Rom. 16, 19.

21. In lege [2]) scriptum est: „Quo„niam in aliis linguis et labiis aliis lo„quar populo huic; et nec sic exaudi„ent me, dicit Dominus [a]).“ a) Jes. 28, 11.

22. Itaque linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus; prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus.

23. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur; intrent autem idiotae, aut infideles, nonne dicent, quod [3]) insanitis [a])? a) Act. 2, 13.

24. Si autem omnes prophetent [a]); intret autem quis infidelis, vel idiota; convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus; a) v. 5.

25. occulta [4]) cordis ejus manifesta fient, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians, quod vere Deus in vobis sit.

26. Quid ergo est, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet; omnia ad aedificationem fiant.

---

v. 18. μȣ omitt. Gb. — v. 25. καὶ ȣ̈́τω omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. ȣ̈́τως bis. — v. 26. Ed. 4. 5. Er. et St. γενέσθω.'

1) 1590. quis. 2) 1590. add. enim. 3) 1590. quid insanitis? 4) 1590. add. enim.

27. εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖϛον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω.

28. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ θεῷ.

29. προφῆται † δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν.

30. ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω.

31. δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα † πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται.

32. καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται.

33. οὐ γάρ ἐϛιν ἀκαταϛασίας ὁ θεὸς, ἀλλ' εἰρήνης. ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.

34. αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. ȣ̓ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς, λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει.

35. εἰ δέ τι μαθεῖν † θέλȣσιν, ἐν οἴκῳ τȣ̀ς ἰδίȣς ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. αἰσχρὸν γάρ ἐϛι † γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν.

36. ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τȣ̃ θεȣ̃ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνȣς κατήντησεν;

37. εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω, ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι † κυρίȣ εἰσὶν ἐντολαί.

38. εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω.

39. ὥστε, ἀδελφοὶ †, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε.

40. πάντα † εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

27. Sive lingua quis loquitur; secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur.

28. Si autem non fuerit interpres; taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, et Deo a).

a) v. 2.

29. Prophetae autem duo, aut tres dicant, et caeteri dijudicent a).

a) c. 12, 10.

30. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.

31. Potestis enim omnes per singulos prophetare; ut omnes discant, et omnes exhortentur.

32. Et spiritus prophetarum prophetis subjecti [1]) sunt.

33. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis; sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.

34. Mulieres in Ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui a), sed subditas b) esse, sicut et lex dicit.

a) 1 Tim. 2, 11. sqq. b) Eph. 5, 22. sqq.

35. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.

36. An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit?

37. Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat, quae scribo vobis, quia Domini sunt mandata.

38. Si quis autem ignorat, ignorabitur.

39. Itaque, fratres! aemulamini prophetare; et loqui linguis nolite prohibere.

40. Omnia autem honeste, et secundum ordinem [2]) fiant!

Cap. XV.

1. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ

1. Notum autem vobis facio, fratres! Evangelium a), quod praedicavi

v. 29. C. omitt. δε. — v. 31. C. ἑκαϛοι παντες. — v. 35. C. ἐθελȣσιν. — C. ἐν ἐκκλησιᾳ γυναιξι. — v. 37. St. τȣ κυριȣ. — v. 39. C. add. μȣ. — v. 40. Gb. παντα δε. 1) 1590. subjectus est. 2) 1590. fiant in vobis.

καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑςήκατε,

2. δι' οὗ καὶ † σώζεσθε (τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε), ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιςεύσατε.

3. παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι χριςὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς,

4. καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς,

5. καὶ ὅτι ὤφθη κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα.

6. ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείυς μένυσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν.

7. ἔπειτα ὤφθη ἰακώβῳ, † εἶτα τοῖς ἀποςόλοις πᾶσιν.

8. ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη κᾀμοί.

9. (ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιςος τῶν ἀποςόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, καλεῖσθαι ἀπόςολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ.

10. χάριτι δὲ θεῦ εἰμι, ὅ εἰμι. καὶ ἡ χάρις αὐτῦ, ἡ εἰς ἐμὲ, ὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα· ὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τῦ θεῦ, ἡ σὺν ἐμοί.)

11. εἴτε ὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, † ὕτω κηρύσσομεν, καὶ ὕτως ἐπιςεύσατε.

12. εἰ δὲ χριςὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγυσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάςασις νεκρῶν ὐκ ἔςιν;

13. εἰ δὲ ἀνάςασις νεκρῶν οὐκ ἔςιν, οὐδὲ χριςὸς ἐγήγερται.

14. εἰ δὲ χριςὸς οὐκ ἐγήγερται,

vobis, quod et accepistis, in quo et statis, a) v. 3. 4.

2. per quod et salvamini; qua ratione praedicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.

3. Tradidi enim vobis inprimis, quod et accepi [a]: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas [b]; a) c. 11, 23. b) Jes. 53, 4. sq.

4. et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas [a]; a) Ps. 15, 10. Jon. 2, 1.

5. et quia visus est Cephae [a], et post hoc undecim [b]. a) Luc. 24, 34. b) Joh. 20, 19. 26.

6. Deinde visus est plus quam quingentis fratribus [a] simul; ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt; a) Matth. 28, 16. sqq.

7. deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus.

8. Novissime autem omnium tamquam abortivo, visus est et mihi [a]. a) Act. 9, 4. sqq.

9. Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei [a]. a) Act. 9, 1–6.

10. Gratia autem Dei sum id, quod sum [a], et gratia ejus in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi [b]; non ego autem, sed gratia Dei mecum. a) Rom 1, 4. 1 Tim. 1, 13. sq. b) 2 Cor. 11, 23.

11. Sive enim ego, sive illi; sic praedicamus [1]), et sic credidistis.

12. Si autem Christus praedicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?

13. Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit [a]. a) v. 17.

14. Si autem Christus non resurre-

---

v. 2. Ed. 4. 5. Er. et St. σωσεσθε. — v. 7. C. ἐπειτα. — v. 11. Ed. omn. Er. ὕτως.

1) 1590. prædicavimus.

κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν,

15. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ † ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.

16. εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ χριστὸς ἐγήγερται.

17. εἰ δὲ χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν, ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.

18. ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν χριστῷ ἀπώλοντο.

19. εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν.

20. νυνὶ δὲ χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων † ἐγένετο.

21. ἐπειδὴ γὰρ δι᾽ ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι᾽ ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν.

22. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, † οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται.

23. ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. ἀπαρχὴ χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

24. εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.

25. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

26. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.

27. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάν-

xit; inanis est [1]) ergo praedicatio nostra, inanis est et fides vestra;

15. invenimur autem et falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.

16. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit [a]; a) v. 13.

17. quod si Christus non resurrexit; vana est fides vestra; adhuc enim estis in peccatis [a] vestris. a) Rom. 4, 25.

18. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.

19. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus; miserabiliores sumus omnibus hominibus.

20. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiae [a] dormientium.
a) v. 23. Act. 26, 23

21. Quoniam quidem per hominem mors; et per hominem resurrectio mortuorum [a]. a) Rom. 5, 12.

22. Et sicut in Adam omnes moriuntur; ita et in Christo omnes vivificabuntur [a]. a) Rom. 8, 11.

23. Unusquisque autem in suo ordine, primitiae Christus; deinde ii, qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.

24. Deinde finis; cum tradiderit regnum [a] Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. a) Matth. 28, 18. Eph. 1, 20.

25. Oportet autem illum regnare, „donec ponat omnes inimicos sub pe„dibus ejus [a].“ a) Ps. 109, 1. sq.

26. Novissima [2]) autem inimica destruetur mors; „omnia enim subjecit „sub pedibus ejus [a].“ Cum autem [3]) dicat: a) Ps. 8, 8.

---

v. 15. C. add. ἡμεις. — v. 20. ἐγενετο omitt. Gb. — v. 22. Ed. omn. Er. οὕτως.

1) 1590. omitt. ergo. 2) 1590. novissime. 3) 1590. add. hæc.

τα ὑποτέτακται, δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.

28. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

29. ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ † τῶν νεκρῶν;

30. τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν † πᾶσαν ὥραν;

31. καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω νὴ τὴν † ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν χριςῷ ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

32. εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; εἰ νεκροὶ ὀκ ἐγείρονται, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.

33. μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἤθη † χρηςὰ ὁμιλίαι κακαί.

34. ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ἀγνωσίαν γὰρ θεῦ τινες ἔχουσι. πρὸς ἐντροπὴν † ὑμῖν λέγω.

35. ἀλλ' ἐρεῖ τις· πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται;

36. ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ.

37. καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα, τὸ γενησόμενον, σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἤ τινος τῶν λοιπῶν.

38. ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάςῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα.

39. οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σὰρξ, ἀλλὰ ἄλλη μὲν † ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν.

27. Omnia subjecta sunt ei; sine dubio praeter eum, qui subjecit ei omnia.

28. Cum autem subjecta fuerint illi omnia; tunc et ipse filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia [a)], ut sit Deus omnia in omnibus. a) Matth. 11, 27.

29. Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ut quid et baptizantur pro illis?

30. Ut quid et nos periclitamur omni hora [a)]? a) Rom. 8, 36.

31. Quotidie morior per [1]) vestram gloriam, fratres! quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.

32. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi [a)], quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? „Manducemus, et bibamus; cras enim moriemur [b)]!" a) Act. 19, 23. sqq. b) Jes. 22, 13.

33. Nolite seduci! Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

34. Evigilate justi, et nolite peccare! ignorantiam enim Dei quidam habent; ad reverentiam vobis loquor.

35. Sed dicet aliquis: Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient?

36. Insipiens! tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur [a)]. a) Joh. 12, 24.

37. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas; sed nudum granum, utputa tritici, aut alicujus caeterorum;

38. Deus autem dat illi corpus, sicut vult; et unicuique seminum proprium corpus.

39. Non omnis caro, eadem caro; sed alia quidem hominum, alia vero pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.

---

v. 29. Gb. αὐτων pro των νεκρων. — v. 30. C. add. κατα. — v. 31. St. Ed. omn. Er. ἡμετεραν. — v. 33. C. χριςα. — v. 34. C. ὑμιν. — v. 39. St. Ed. omn. Er. σαρξ ἀνθρωπων. 1) 1590. propter vestram.

40. καὶ σώματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων.

41. ἄλλη δόξα † ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀϛέρων· ἀϛὴρ γὰρ ἀϛέρος διαφέρει ἐν δόξῃ.

42. † οὕτω καὶ ἡ ἀνάϛασις τῶν νεκρῶν. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ.

43. σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. σπείρεται ἐν † ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει.

44. σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔϛι σῶμα ψυχικὸν, καὶ ἔϛι σῶμα πνευματικόν.

45. οὕτω καὶ γέγραπται· ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ὁ ἔσχατος ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν.

46. ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικὸν, ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν.

47. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ.

48. οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι.

49. καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, † φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

50. τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοὶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ.

51. ἰδοὺ, μυϛήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα.

52. ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι (σαλπίσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα).

40. Et corpora coelestia, et corpora terrestria; sed alia quidem coelestium gloria, alia autem terrestrium.

41. Alia claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate.

42. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.

43. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria [a]; seminatur in infirmitate, surget in virtute.

a) Phil. 3, 21.

44. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est:

45. „Factus est primus homo Adam in animam viventem [a]“, novissimus [b] Adam in spiritum vivificantem.

a) Gen. 2, 7. b) Rom. 5, 14.

46. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale; deinde quod spiritale.

47. Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de coelo, coelestis.

48. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis coelestis, tales et coelestes.

49. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni; portemus et imaginem coelestis.

50. Hoc autem dico, fratres! quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt; neque corruptio incorruptelam possidebit.

51. Ecce! mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

52. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba [a], canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti; et nos immutabimur.

a) 1 Thess 4, 15. Apoc. 10, 7. 11, 15.

---

v. 41. Ed. omn. Er. et St. ἡ ἡλιου. — v. 42. et 45. Ed. omn. Er. οὕτως. — v. 43. Ed. 1. 2. 3. Er. ἀσθενιᾳ. — v. 49. C. φορεσωμεν.

53. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.

53. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem; et mortale hoc induere immortalitatem [a]. a) 2 Cor. 5, 4.

54. ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος, ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος.

54. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem; tunc fiet sermo, qui scriptus est: „Absorpta est mors in vi„ctoria [a]. a) Jes. 25, 8.

55. ποῦ σε, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σε, ᾅδη, τὸ νῖκος;

55. „Ubi est, mors! victoria tua? „ubi est, mors! stimulus tuus [a]?"
a) Hos. 13, 14.

56. τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτε ἡ ἁμαρτία, ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος.

56. Stimulus autem mortis peccatum est; virtus vero peccati lex [a].
a) Rom. 5, 12. 20. 7, 8. sqq.

57. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ κυρίε ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ.

57. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum [a]. a) Rom. 7, 24. sq.

58. ὥστε, ἀδελφοί με ἀγαπητοὶ, ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυρίε πάντοτε, εἰδότες, ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔςι κενὸς ἐν κυρίῳ.

58. Itaque, fratres mei dilecti! stabiles estote et immobiles; abundantes in opere Domini semper; scientes, quod labor vester non est inanis in Domino.

CAP. XVI.

1. Περὶ δὲ τῆς λογίας, τῆς εἰς τὲς ἁγίες, ὥσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς γαλατίας, † ἔτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε.

1. De collectis [a] autem, quae fiunt in sanctos, sicut ordinavi [1]) Ecclesiis Galatiae [b], ita et vos facite!
a) 2 Cor. 8, 9. Rom 15, 26. b) Act. 11, 29. 30.

2. κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαςος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων, ὅ τι ἂν εὐοδῶται, ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται.

2. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens, quod ei bene placuerit; ut non, cum venero, tunc collectae fiant.

3. ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὓς ἐὰν † δοκιμάσητε δι' ἐπιςολῶν, τούτες πέμψω, ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς ἱερεσαλήμ.

3. Cum autem praesens fuero; quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem.

4. ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται.

4. Quod si dignum fuerit, ut et ego eam [a], mecum ibunt. a) Rom. 15, 25.

5. ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν μακεδονίαν διέλθω (μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι).

5. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero; nam Macedoniam [a] pertransibo. a) Act. 16, 12. 17, 1. 19, 21.

6. πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ,

6. Apud vos autem forsitan mane-

v. 1. Ed. omn. Er. ἕτως. — v. 3. Ed. omn. Er. et St. δοκιμαζητε. —
1) 1590. 1592. 1593. 1598. ordinavi ecclesiis al. in eccl.

ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε, οὗ ἐὰν πορεύωμαι.

bo, vel etiam hiemabo; ut vos me deducatis, quocumque iero.

7. οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν· ἐλπίζω † δὲ, χρόνον τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος ἐπιτρέπῃ.

7. Nolo enim vos modo in transitu videre, spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.

8. ἐπιμενῶ δὲ ἐν ἐφέσῳ ἕως τῆς πεντηκοστῆς.

8. Permanebo autem Ephesi [a)] usque ad Pentecosten. a) Act. 19, 8–10.

9. θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί.

9. Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens; et adversarii multi.

10. ἐὰν δὲ ἔλθῃ τιμόθεος, βλέπετε, ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἔργον κυρίου ἐργάζεται, ὡς καὶ ἐγώ.

10. Si autem venerit Timotheus [a)], videte! ut sine timore sit apud vos; opus enim Domini operatur, sicut et ego. a) c. 4, 17. Act. 19, 22.

11. μή τις οὖν αὐτὸν † ἐξουθενήσῃ· προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρός με· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν.

11. Ne quis ergo illum spernat [a)]! deducite autem illum in pace, ut veniat ad me; exspecto enim illum cum fratribus. a) 1 Tim. 4, 12.

12. περὶ δὲ ἀπολλὼ, τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν. καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα, ἵνα νῦν ἔλθῃ· ἐλεύσεται δὲ, ὅταν εὐκαιρήσῃ.

12. De Apollo [a)] autem fratre vobis notum facio; quoniam multum rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus; et utique non fuit voluntas [1]), ut nunc veniret; veniet autem, cum ei vacuum fuerit. a) Act. 18, 24.

13. γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε.

13. Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortamini!

14. πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.

14. Omnia vestra in charitate fiant!

15. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· οἴδατε τὴν οἰκίαν στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς·

15. Obsecro autem vos, fratres! nostis domum Stephanae [a)], et Fortunati, et Achaici; quoniam sunt primitiae Achaiae, et in ministerium sanctorum ordinaverunt se ipsos; a) c. 1, 16.

16. ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι.

16. ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti.

17. χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ στεφανᾶ καὶ φορτουνάτου καὶ ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν.

17. Gaudeo autem in praesentia Stephanae, et Fortunati, et Achaici; quoniam id, quod vobis deerat, ipsi suppleverunt;

18. ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν. ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους.

18. refecerunt enim et meum spiritum, et vestrum. Cognoscite ergo, qui hujusmodi sunt!

---

v. 7. Gb. γαρ pro δε. — v. 11. C. ἐξουθενησει.
1) 1590. add. ejus.

19. ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἀσίας. ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν κυρίῳ πολλὰ ἀκύλας καὶ πρισκίλλα σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ.

19. Salutant vos [1]) Ecclesiae Asiae. Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla [a]) cum domestica sua Ecclesia, apud quos et hospitor. a) Act. 18, 2. 18.

20. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

20. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto!

21. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλου.

21. Salutatio, mea manu Pauli [a]).
a) Col. 4, 18. 2 Thess. 3, 17.

22. εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον, ἰησοῦν χριστὸν, ἤτω ἀνάθεμα. μαρὰν ἀθά.

22. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema; Maran atha.

23. ἡ χάρις τοῦ κυρίου †, ἰησοῦ χριστοῦ, μεθ' ὑμῶν.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum [a]). a) Rom. 16, 24.

24. ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν χριστῷ ἰησοῦ. ἀμήν.

24. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu. Amen.

v. 23. Mt. add. ἡμων.

1) 1590. add. omnes.

EPISTOLA PAULI
AD
CORINTHIOS II.

Cap. I.

1. Παῦλος, ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ τιμόθεος, ὁ ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, τῇ οὔσῃ ἐν κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι, τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ ἀχαΐᾳ,

1. Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus [a]) frater, ecclesiae Dei, quae est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universa Achaia. a) 1 Cor. 16, 10.

2. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου, ἰησοῦ χριστοῦ.

2. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo!

3. εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως,

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis,

4. ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει † ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, δια τῆς παρακλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ,

4. qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua exhortamur et ipsi a Deo.

v. 4. Ed. 3. 4. 5. Er. et St. ὑμων.

5. ὅτι, καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, † οὕτω διὰ † τοῦ χριστοῦ † περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν.

5. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis; ita et per Christum [a] abundat consolatio nostra. a) c. 12, 9.

6. εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, † τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ὑμεῖς πάσχομεν· εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν,

6. Sive autem tribulamur pro vestra [1]) exhortatione et salute, sive consolamur pro vestra consolatione; sive exhortamur pro vestra exhortatione [2]) et salute, quae operatur tolerantiam earumdem passionum, quas et nos patimur.

7. εἰδότες, ὅτι, ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, † οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως.

7. Ut spes nostra firma sit pro vobis; scientes, quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.

8. οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι † ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν.

8. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quae facta est in Asia [a]); quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem; ita, ut taederet nos etiam vivere. Act. 19, 23. sqq.

9. † ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ, τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς,

9. Sed ipsi in nobismet ipsis responsum mortis habuimus; ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos [a]), a) 1 Cor. 15, 32.

10. ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐῤῥύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται, εἰς ὃν ἠλπίκαμεν, ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται,

10. qui de tantis periculis nos eripuit, et eruit; in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet,

11. συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ † ἡμῶν.

11. adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis; [3]) ut ex multorum personis, ejus, quae in nobis est donationis, per multos gratiae agantur pro nobis.

12. ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ θεοῦ (οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι θεοῦ) ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς.

12. Nam gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo; abundantius autem ad vos [a]). a) c. 4, 2.

---

v. 5. Ed. omn. Er. οὕτως. — "του omitt. Ed. omn. Er. et St. — '''C. περισσευῃ. — v. 6. Ed. 1. Er. C. et Mt. της ἐνεργουμενης ἐν ὑπομονῃ των αὐτων παθηματων, ὧν και ἡμεις πασχομεν, και ἡ ἐλπις ἡμων βεβαια ὑπερ ὑμων· εἰτε παρακαλουμεθα, ὑπερ της ὑμων παρακλησεως και σωτηριας, εἰδοτες, Gb. vero: εἰτε παρακαλουμεθα, ὑπερ της ὑμων παρακλησεως, της ἐνεργουμενης ἐν ὑπομονῃ των αὐτων παθηματων, ὧν και ἡμεις πασχομεν (και ἡ ἐλπις ἡμων βεβαια ὑπερ ὑμων), εἰδοτες κ. τ. λ. — v. 7. Ed. omn. Er. οὕτως. — v. 8. C. ὑμας. — v. 9. C. ἀλλ'. — v. 11. C. Ed. 1. Er. ὑπερ ὑμων.

1) 1590. omitt. exhortatione et. 2) 1590. omitt. et salute. 3) 1590. ut ex multarum personis facierum ejus.

13. οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε. ἐλπίζω δὲ, ὅτι καὶ ἕως τέλȣς ἐπιγνώσεσθε,

13. Non enim alia scribimus vobis, quam quae legistis, et cognovistis. Spero autem, quod usque in finem cognoscetis,

14. καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρȣς· ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τȣ̃ κυρίȣ † ἰησȣ̃.

14. sicut et cognovistis nos ex parte, quod gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi.

15. καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβȣλόμην † πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν † πρότερον (ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε),

15. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis;

16. καὶ δι' ὑμῶν † διελθεῖν εἰς μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν ἰȣδαίαν.

16. et per vos transire in Macedoniam [a]; et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judaeam.

a) 1 Cor. 16, 5.

17. τȣ̃το ȣ̃ν βȣλευόμενος, μή τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἢ, ἃ βȣλεύομαι, κατὰ σάρκα βȣλεύομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ ȣ̓ ȣ̓;

17. Cum ergo hoc voluissem, numquid levitate usus sum? aut quae cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me Est et Non?

18. πιςὸς δὲ ὁ θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν, ὁ πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ.

18. Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo Est et Non [1]).

19. ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ υἱὸς, ἰησοῦς χριςὸς, ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθεὶς (δι' ἐμοῦ καὶ σιλȣανοῦ καὶ τιμοθέȣ), οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὒ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν

19. Dei enim filius Jesus Christus, qui in vobis per nos praedicatus est, per me, et Silvanum, et Timotheum [a], non fuit [2]) Est et Non, sed Est in illo fuit.

a) Act. 18, 5. 2 Thess. 1, 1.

20. (ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι † θεȣ̃, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν) τῷ θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν.

20. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est; ideo et per ipsum Amen Deo ad gloriam nostram.

21. ὁ δὲ βεβαιῶν † ἡμᾶς σὺν † ὑμῖν εἰς χριςὸν, καὶ χρίσας ἡμᾶς θεὸς,

21. Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus;

22. ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.

22. qui et signavit [a] nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.

a) Eph. 1, 13.

23. ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλȣ̃μαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκέτι ἦλθον εἰς κόρινθον.

23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens [a] vobis, non veni ultra Corinthum;

24. ȣ̓χ, ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίςεως, ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν. τῇ γὰρ πίςει ἑςήκατε.

non quia dominamur fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri; nam fide statis.

a) c. 2, 3. 12, 20. 13, 2. 10.

---

v. 14. C. τȣ κυριȣ ἡμων ἰησȣ χριςȣ. — v. 15. Ed. 1. Er. C. et Mt. ἐλθειν προς ὑμας. — " C. et Mt. add. το. — v. 16. C. ἐλθειν. — v. 20. C. add. τȣ — v. 21. C. ὑμας et ἡμιν.

1) 1590. add. sed est in illo Est. 2) 1590. add. in illo.

Cap. II.

1. Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν † ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν.

2. εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;

3. καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτὸ, ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην † σχῶ ἀφ᾽ ὧν ἔδει με χαίρειν, πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστιν.

4. ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς.

5. εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, † ἀλλ᾽ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς.

6. ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη, ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων.

7. ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

8. διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς, κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην.

9. εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν † ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε.

10. ᾧ δέ τι χαρίζεσθε, καὶ ἐγώ. † καὶ γὰρ ἐγὼ εἴ τι κεχάρισμαι, ᾧ κεχάρισμαι, δι᾽ ὑμᾶς, ἐν προσώπῳ χριστοῦ.

11. ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.

12. ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν τρωάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ, καὶ θύρας

1. Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.

2. Si enim ego contristo vos; et quis est, qui me laetificet, nisi qui contristatur ex me?

3. Et hoc ipsum scripsi vobis; ut non, cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere; confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est.

4. Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas; non ut contristemini, sed ut sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis.

5. Si quis autem contristavit [1]) [a]), non me contristavit; sed ex parte, ut non onerem omnes vos. a) 1 Cor. 5.

6. Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio haec, quae fit a pluribus:

7. ita, ut e contrario magis donetis, et consolemini; ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est.

8. Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.

9. Ideo enim et scripsi [2]), ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis.

10. Cui autem aliquid donastis, et ego; nam et ego, quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi [a]), a) 1 Cor. 5, 4.

11. ut non circumveniamur a satana; non enim ignoramus cogitationes ejus.

12. Cum venissem autem Troadem [a]) propter Evangelium Christi, et

v. 1. Ed. omn. Er. et St. *ἐλθειν ἐν λυπῃ*. — v. 3. Ed. 1. 2. 3. Er. St. Gb. et Mt. *ἐλθων λυπην ἐχω ἀφ'*. C. *ἐλθων λυπην ἐπι λυπῃ σχω ἀφ'*. — v. 5. C. *ἀλλα*. — v. 9. Ed. 3. 4. 5. Er. *ἡμων*. — v. 10. Gb. *και γαρ ἐγω ὁ κεχαρισμαι, εἰ τι κεχαρισμαι, δι' ὑμας κ. τ. λ.*

1) 1590. add. me. 2) 1590. add. vobis.

μοι ἀνεῳγμένης ἐν κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μȣ, τῷ μὴ εὑρεῖν με τίτον, τὸν ἀδελφόν μȣ.

13. ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς μακεδονίαν.

14. τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ χριςῷ, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ.

15. ὅτι χριςοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις,

16. οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτȣ εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν. καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;

17. οὐ γάρ ἐσμεν, ὡς οἱ † πολλοὶ, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ θεοῦ, κατενώπιον τοῦ θεοῦ, ἐν χριςῷ λαλοῦμεν.

ostium mihi apertum esset in Domino,

a) Act. 16, 8. 20, 6.

13. non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum[a] fratrem meum; sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam.

a) c. 7, 5. sq.

14. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco.

15. Quia Christi bonus odor sumus Deo in iis, qui salvi fiunt, et in iis, qui pereunt.

16. Aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitae in vitam. Et ad haec quis tam idoneus?

17. Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes[a] verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.

a) c. 4, 2. 6.

CAP. III.

1. Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτȣ̀ς συνιςάνειν; † εἰ μὴ χρῄζομεν, ὥς τινες, συςατικῶν ἐπιςολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συςατικῶν;

2. ἡ ἐπιςολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐςε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων,

3. φανερούμενοι, ὅτι ἐςὲ ἐπιςολὴ χριςοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, † ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας † σαρκίναις.

4. πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ χριςοῦ πρὸς τὸν θεὸν,

5. ȣ̓χ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν, † λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ θεοῦ,

1. Incipimus iterum nosmet ipsos commendare? aut numquid egemus (sicut quidam) commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis[a]?

a) c. 10, 8. 12.

2. Epistola nostra[a] vos estis, scripta in cordibus nostris, quae scitur et legitur ab omnibus hominibus.

a) 1 Cor. 9, 2.

3. Manifestati quod epistola estis Christi, ministrata a nobis, et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

4. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum;

5. non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo[a] est;

a) 1 Cor. 15, 10.

---

v. 17. C. λοιποι. — v. 1. Gb. ἢ μη. — v. 3. Mt. ἀλλα. — "C. σαρκικαις. — v. 5. Ed. omn. Er. λογιζεσθαι.

6. ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνȣς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. τὸ γὰρ γράμμα † ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.

7. εἰ δὲ ἡ διακονία τȣ̃ θανάτȣ ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι † ἀτενίσαι τȣ̀ς υἱȣ̀ς ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον μωσέως, διὰ τὴν δόξαν τȣ̃ προσώπȣ αὐτȣ̃, τὴν καταργȣμένην·

8. πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔςαι ἐν δόξῃ;

9. εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον † περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ.

10. καὶ γὰρ † οὐ δεδόξαςαι τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης.

11. εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ.

12. ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμεθα,

13. καὶ οὐ, καθάπερ μωσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργȣμένȣ.

14. (ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, † ὅτι ἐν χριςῷ καταργεῖται.

15. ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται.

16. ἡνίκα δ' ἂν ἐπιςρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα.

17. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐςιν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίȣ, ἐκεῖ ἐλευθερία.)

18. ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀνακεκαλυμ-

6. qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti, non littera, sed Spiritu; littera [a] enim occidit, Spiritus [b] autem vivificat. a) Gal. 3, 10. b) Rom. 8, 2.

7. Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria; ita, ut non possent intendere filii Israël in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quae evacuatur [a];

a) Exod. 34, 29. sqq.

8. quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria?

9. Nam si ministratio damnationis [a] [1]) gloria est; multo magis abundat ministerium justitiae in gloria. a) Gal. 3, 10.

10. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.

11. Si enim quod evacuatur, per gloriam est; multo magis, quod manet, in gloria est.

12. Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur.

13. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus, quod evacuatur,

14. sed obtusi sunt sensus eorum; usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur),

15. sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

16. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

17. Dominus autem Spiritus [a] est; ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. a) Joh. 4, 24.

18. Nos vero omnes, revelata fa-

---

v. 6. C. ἀποκτενει. — v. 7. Ed. omn. Er. ἐνατενισαι. — v. 9. C. περισσευσει. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. ὅδε. — v. 14. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. et Mt. ὅ, τι.

1) 1590. add. in.

μένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίȣ κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφέμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίȣ πνεύματος.

cie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini Spiritu.

Cap. IV.

1. Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν,

2. ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατȣ͂ντες ἐν πανȣργίᾳ, μηδὲ δολȣ͂ντες τὸν λόγον τȣ͂ θεȣ͂, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας † συνιςῶντες ἑαυτȣ̀ς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων ἐνώπιον τȣ͂ θεȣ͂.

3. εἰ δὲ καὶ ἔςι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐςὶ κεκαλυμμένον,

4. ἐν οἷς ὁ θεὸς τȣ͂ αἰῶνος τȣ́τȣ ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίςων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι † αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τȣ͂ εὐαγγελίȣ τῆς δόξης τȣ͂ χριςȣ͂, ὅς ἐςιν εἰκὼν τȣ͂ θεȣ͂ †.

5. οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ χριςὸν ἰησοῦν, κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλȣς ὑμῶν διὰ ἰησοῦν.

6. ὅτι ὁ θεὸς, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότȣς φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ ἰησοῦ χριςοῦ.

7. ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τȣ͂τον ἐν ὀςρακίνοις σκεύεσιν (ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τȣ͂ θεȣ͂, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν),

8. ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ ςενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι·

9. διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' ȣ̓κ † ἀπολλύμενοι·

1. Ideo habentes administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus,

2. sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei; sed in manifestatione veritatis commendantes nosmet ipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo [a]. a) c. 1, 12.

3. Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum; in iis, qui pereunt, est opertum;

4. in quibus Deus hujus seculi [a] excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriae Christi, qui est imago Dei. a) Eph. 6, 11. 12.

5. Non enim nosmet ipsos praedicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; nos autem servos vestros per Jesum [a]. a) 1 Cor. 1, 13.

6. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei, in facie Christi Jesu.

7. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus [a]; ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis [b]. a) c. 5, 1. b) 1 Cor. 2, 4. 5.

8. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur;

9. persecutionem patimur, sed non derelinquimur; [1]) dejicimur, sed non perimus [a]. a) c. 1, 5. 8.

v. 2. Ed. 3. Er. συνιςȣ͂ντες. — v. 4. αὐτοις omitt. Gb. — " τȣ ἀορατȣ add. C. — v. 9. Ed. 1. Er. ἀπολλȣμενοι.

1) 1590. add. humiliamur, sed non confundimur.

10. πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ † κυρίου, ἰησοῦ, ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ.

10. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.

11. ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς, οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν.

11. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur[a)] propter Jesum; ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.

a) c. 11, 23.

12. ὥστε ὁ † μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν.

12. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis[a)].

a) c. 1, 6. 7.

13. ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως (κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα), καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν,

13. Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est: „Credi„di, propter quod locutus sum[a)];" et nos credimus, propter quod et loquimur;

a) Ps. 115, 10.

14. εἰδότες, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν κύριον ἰησοῦν καὶ ἡμᾶς διὰ ἰησοῦ † ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν.

14. scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.

15. τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα, διὰ τῶν πλειόνων, τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ.

15. Omnia enim propter vos; ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.

16. διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν· ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ † ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ.

16. Propter quod non deficimus; sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.

17. τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν,

17. Id enim, quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus[a)] operatur in nobis,

a) Rom. 8, 18.

18. μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.

18. non contemplantibus nobis, quae videntur, sed quae non videntur[a)]. Quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna sunt.

a) Rom. 8, 24.

CAP. V.

1. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

1. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in coelis[a)].

a) Phil. 3, 21.

---

v. 10. κυριου omitt. Gb. — v. 12. μεν omitt. Gb. — v. 14. C. ἐξεγερεῖ. — v. 16. C. ἔσω.

2. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ ςενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν, τὸ ἐξ οὐρανοῦ, ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες,

3. εἴ γε, καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα.

4. καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει ςενάζομεν, βαρέμενοι, † ἐφ᾽ ᾧ ὀ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

5. ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο θεὸς, ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος.

6. θαῤῥοῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες, ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίȣ

7. (διὰ πίςεως γὰρ περιπατȣ̃μεν, οὐ διὰ εἴδȣς)·

8. θαῤῥοῦμεν δὲ, καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον, ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον.

9. διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, εὐάρεςοι αὐτῷ εἶναι.

10. τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριςοῦ, ἵνα † κομίσηται ἕκαςος τὰ † διὰ τοῦ σώματος, πρὸς † ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν.

11. εἰδότες ȣ̃ν τὸν φόβον τȣ̃ κυρίȣ, ἀνθρώπȣς πείθομεν, θεῷ δὲ πεφανερώμεθα. ἐλπίζω δὲ, καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.

12. οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιςάνομεν ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν † καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένȣς, καὶ οὐ καρδίᾳ.

13. εἴτε γὰρ ἐξέςημεν, θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν.

14. ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ χριςοῦ συνέχει ἡμᾶς,

2. Nam et in hoc ingemiscimus [a]), habitationem nostram, quae de coelo est, superindui cupientes. a) Rom. 8, 23.

3. Si tamen vestiti, non nudi inveniamur.

4. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati; eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri [a]); ut absorbeatur, quod mortale est, a vita. a) 1 Cor. 15, 51. sqq.

5. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus [a]). a) Rom. 8, 11.

6. Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in [1]) corpore, peregrinamur a Domino [a]). a) Phil. 1, 23.

7. (Per fidem enim ambulamus, et non per speciem.)

8. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Dominum.

9. Et ideo contendimus, sive absentes, sive praesentes, placere illi.

10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse.

12. Non iterum commendamus nos vobis; sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis; ut habeatis ad eos, qui in facie [a]) gloriantur, et non in corde. a) c. 3, 1.

13. Sive enim mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis.

14. Charitas enim Christi urget nos; aestimantes hoc, quoniam si unus pro

v. 4. Ed. omn. Er. et St. ἐπειδη ȣ θελομεν. — v. 10. C. κομισῃ τε. — ″C. τα ἰδια. — ‴Ed. omn. Er. προς ὁ. — v. 12. C. καυχησεως.

1) 1590. add. hoc.

15. *κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.*

omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt a); a) Rom. 6, 2. sqq.

15. et pro omnibus mortuus est Christus; ut, et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit.

16. *ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα χριστὸν, ἀλλὰ † νῦν οὐκέτι γινώσκομεν.*

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem a), et si cognovimus secundum carnem Christum; sed nunc jam non novimus. a) v. 12.

17. *ὥστε, εἴτις ἐν χριστῷ, καινὴ κτίσις. τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ, γέγονε † καινὰ τὰ πάντα.*

17. Si qua ergo in Christo, nova creatura, vetera transierunt; „ecce! „facta sunt omnia nova."

18. *τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς,*

18. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis.

19. *ὡς ὅτι θεὸς ἦν ἐν χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ † λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.*

19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis.

20. *ὑπὲρ χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. δεόμεθα ὑπὲρ χριστοῦ· καταλλάγητε τῷ θεῷ.*

20. Pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo: reconciliamini Deo!

21. *τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς † γινώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ.*

21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso a).
a) Rom. 3, 24.

C a p. VI.

1. *Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν † τοῦ θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς.*

1. Adjuvantes a) autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.
a) 1 Cor. 3, 9.

2. *(λέγει γάρ· καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. ἰδοὺ, νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος· ἰδοὺ, νῦν ἡμέρα σωτηρίας),*

2. Ait enim: „Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te a)." Ecce! nunc tempus acceptabile; ecce! nunc dies salutis. a) Jes. 49, 8.

3. *μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπὴν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία,*

3. Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum;

---

v. 16. C. *και νυν.* — v. 17. C. *τα παντα καινα.* — v. 19. Ed. 1. Er. *λογισομενος.* — v. 21. C. *γενωμεθα.* — v. 1. Ed. 1. Er. omitt. *του θεου.*

4. ἀλλ' ἐν παντὶ συνιςῶντες ἑαυτὰς ὡς θεῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν ςενοχωρίαις,

5. ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταςασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηςείαις,

6. ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν † μακροθυμίᾳ, ἐν χρηςότητι, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ,

7. ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει θεῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριςερῶν,

8. διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας· ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς·

9. ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινωσκόμενοι· ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ, ζῶμεν· ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι·

10. ὡς λυπέμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοὶ, πολλὲς δὲ πλετίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.

11. τὸ ςόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν † πεπλάτυνται.

12. ὐ ςενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν· ςενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν.

13. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν (ὡς τέκνοις λέγω) † πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς.

14. μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίςοις. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;

15. τίς δὲ συμφώνησις χριςῷ πρὸς † βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιςῷ μετὰ ἀπίςυ;

16. τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεῦ μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ

4. sed in omnibus exhibeamus nosmet ipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis,

5. in plagis [a)], in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis,

a) c. 11, 23. sqq.

6. in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta,

7. in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiae, a dextris et a sinistris;

8. per gloriam, et ignobilitatem, per infamiam, et bonam famam; ut seductores, et veraces; sicut qui ignoti, et cogniti;

9. quasi morientes, et ecce! vivimus; ut castigati, et non mortificati;

10. quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tamquam nihil habentes, et omnia possidentes [a)].

a) c. 4, 15–17.

11. Os nostrum patet ad vos, o Corinthii! cor nostrum dilatatum est.

12. Non angustiamini in nobis; angustiamini autem in visceribus vestris.

13. Eamdem autem habentes remunerationem, tamquam filiis dico: dilatamini et vos!

14. Nolite jugum ducere cum infidelibus! Quae enim participatio justitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras?

15. Quae autem conventio Christi ad Belial? aut quae pars fideli cum infideli [a)]?

a) 1 Cor. 10, 20.

16. Qui [1]) autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis tem-

v. 6. Ed. 1. Er. μακροθυμιαις. — v. 11. Ed. 3. 4. 5. Er. πεπλατυται. — v. 13. Ed. 4. 5. Er. πλαθυνθητε. — v. 15. C. βελιαλ.

1) 1590. Quis autem.

ἐςε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ θεός· ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός.

17. διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσȣ αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε (λέγει κύριος), καὶ ἀκαθάρτȣ μὴ ἅπτεσθε. κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς,

18. καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱȣ̀ς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος, παντοκράτωρ.

plum [a] Dei vivi, sicut dicit Deus: „Quoniam inhabitabo in illis, et in„ambulabo inter eos, et ero illorum „Deus, et ipsi erunt mihi populus [b].

a) 1 Cor. 3, 16. b) Lev. 26, 11. 12.

17. „Propter quod exite de medio „eorum, et separamini, dicit Dominus, „et immundum ne tetigeritis [a].

a) Jes. 52, 11.

18. „Et ego recipiam vos, et ero „vobis in patrem, et vos eritis mihi in „filios et filias, dicit Dominus omnipo„tens [a].”

a) Jer. 31, 9.

Cap. VII.

1. Ταύτας ȣ̂ν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοὶ, καθαρίσωμεν ἑαυτȣ̀ς ἀπὸ παντὸς μολυσμȣ̃ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελȣ̃ντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεȣ̃.

2. χωρήσατε ἡμᾶς· ȣ̓δένα ἠδικήσαμεν, ȣ̓δένα ἐφθείραμεν, ȣ̓δένα ἐπλεονεκτήσαμεν.

3. οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω. προείρηκα γὰρ, ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐςε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν.

4. πολλή μοι παῤῥησία πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν. πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.

5. καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς μακεδονίαν, ȣ̓δεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι· ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι.

6. ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεσεν ἡμᾶς † ὁ θεὸς ἐν τῇ παρȣσίᾳ τίτȣ.

1. Has ergo habentes promissiones, charissimi! mundemus nos ab omni inquinamento [1]) carnis, et spiritus perficientes sanctificationem in timore Dei.

2. Capite nos! Neminem laesimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus.

3. Non ad condemnationem vestram dico; praediximus [a] enim, quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum, et ad convivendum.

a) c. 6, 11. sq.

4. Multa mihi fiducia est apud vos; multa mihi gloriatio pro vobis; repletus sum consolatione; superabundo gaudio in omni tribulatione [2]) nostra.

5. Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem [a] habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus; foris pugnae, intus timores.

a) c. 2, 12. sq.

6. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi.

---

v. 6. C. omitt. ὁ θεος.

1) 1590. 1592. 1593. 1598. Plantin. 1603. carnis, et spiritus perficientes. Romana edit. a privato impressa 1624. et Plantin. 1605. et seqq. carnis et spiritus, perficientes.

2) 1590. vestra.

7. ὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρυσίᾳ αὐτῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει, ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, † ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμὸν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμῦ, ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι.

7. Non solum autem in adventu ejus; sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram aemulationem pro me, ita, ut magis gauderem.

8. ὅτι, εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιςολῇ, ὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιςολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς.

8. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me poenitet; etsi poeniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit;

9. νῦν χαίρω, ὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεὸν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν.

9. nunc gaudeo; non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

10. ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· † ἡ δὲ τῦ κόσμυ λύπη θάνατον κατεργάζεται.

10. Quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur [a)]; seculi autem tristitia mortem [b)] operatur.

a) Matth. 26, 75.
b) Matth. 27, 3. sqq.

11. ἰδὺ γὰρ, αὐτὸ τῦτο τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς πόσην κατειργάσατο † ὑμῖν σπυδήν· ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν. ἐν παντὶ συνεςήσατε ἑαυτὺς, ἁγνὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι.

11. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur solicitudinem! sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed aemulationem, sed vindictam! In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio [a)].

a) 1 Cor. 5.

12. ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ὐχ † εἵνεκεν τῦ ἀδικήσαντος, ὐδὲ εἵνεκεν τῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' εἵνεκεν τῦ φανερωθῆναι τὴν σπυδὴν † ἡμῶν, τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τῦ θεῦ.

12. Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum, qui fecit injuriam, nec propter eum, qui passus est; sed ad manifestandam solicitudinem nostram, quam habemus pro vobis

13. διὰ τῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν, περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ τίτυ, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν.

13. coram Deo; ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi; quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis.

14. ὅτι, εἴ τι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐ κατῃσχύνθην, ἀλλ',

14. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus; sed

---

v. 7. C. ἀναγγελων. — v. 10. C. omitt. ἡ δε τυ κοσμυ λυπη θανατον κατεργαζεται. — v. 11. C. ἐν ὑμιν. — v. 12. C. ter ἑνεκεν. — " Ed. omn. Er. St. et Mt. ὑμων την ὑπερ ἡμων προς ὑμας.

ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν, ἡ ἐπὶ τίτȣ, ἀλήθεια † ἐγενήθη,

sicut omnia vobis in veritate locuti sumus; ita et gloriatio nostra, quae fuit ad Titum, veritas facta est.

15. καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτȣ̃ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐςιν, ἀναμιμνησκομένȣ τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοὴν, ὡς μετὰ φόβȣ καὶ τρόμȣ ἐδέξασθε αὐτόν.

15. Et viscera ejus abundantius in vobis sunt, reminiscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore et tremore excepistis illum.

16. χαίρω, ὅτι ἐν παντὶ θαῤῥῶ ἐν ὑμῖν.

16. Gaudeo, quod in omnibus confido in vobis.

Cap. VIII.

1. Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τȣ̃ θεȣ̃, τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μακεδονίας,

1. Notam autem facimus vobis, fratres! gratiam Dei, quae data est in Ecclesiis Macedoniae.

2. ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ βάθȣς πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλȣ̃τον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν,

2. Quod in multo experimento tribulationis [a] abundantia gaudii ipsorum fuit; et altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum [b].

a) 1 Thess. 1, 6. 2, 14. 2 Thess. 1, 4.
b) 1 Cor. 16, 1. sqq.

3. ὅτι κατὰ δύναμιν (μαρτυρῶ) καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐθαίρετοι,

3. Quia secundum virtutem, testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt,

4. μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν, τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας, τῆς εἰς τȣ̀ς ἁγίȣς, † δέξασθαι ἡμᾶς.

4. cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, et communicationem ministerii, quod fit in Sanctos.

5. καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν, ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ κυρίῳ καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος θεοῦ,

5. Et non sicut speravimus, sed semet ipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei;

6. εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς τίτον, ἵνα, καθὼς προενήρξατο, † ȣ̈τω καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην.

6. ita, ut rogaremus Titum; ut quemadmodum coepit, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam.

7. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν παντὶ περισσεύετε (πίςει καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ πάσῃ σπȣδῇ καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ), ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε.

7. Sed sicut in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni solicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis.

8. ȣ̓ κατ᾽ ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων σπȣδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων.

8. Non quasi imperans dico; sed per aliorum solicitudinem, etiam vestrae charitatis ingenium bonum comprobans.

---

v. 14. Ed. omn. Er. ἐγεννηθη. — v. 6. Ed. omn. Er. ȣ̈τως. — v. 4. δεξασθαι ἡμας omitt. Gb. et Mt.

9. (γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τῦ κυρίυ ἡμῶν, ἰησῦ χριςῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε, πλύσιος ὢν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνυ πτωχείᾳ πλυτήσητε.)

9. Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus [a] factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.

a) Matth. 8, 20.

10. καὶ γνώμην ἐν τύτῳ δίδωμι. τῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει, οἵ τινες ὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι.

10. Et consilium in hoc do; hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed et velle coepistis ab anno priore.

11. νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως, καθάπερ ἡ προθυμία τῦ θέλειν, † ὕτω καὶ τὸ ἐπιτελέσαι ἐκ τῦ ἔχειν.

11. Nunc vero et facto perficite; ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo, quod habetis.

12. εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθὸ ἐὰν † ἔχῃ τις, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθὸ οὐκ ἔχει.

12. Si enim voluntas prompta est, secundum id, quod habet [a], accepta est, non secundum id, quod non habet.

a) Marc. 12, 43.

13. οὐ γὰρ, ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλίψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑςέρημα,

14. ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑςέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης.

15. καθὼς γέγραπται· ὁ τὸ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον οὐκ ἠλαττόνησε.

13. Non enim, ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate [a]. a) Act. 4, 34.

14. In praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat; ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut fiat aequalitas, sicut scriptum est:

15. „Qui multum, non abundavit: „et qui modicum, non minoravit [a]."

a) Exod. 16, 18.

16. χάρις δὲ τῷ θεῷ, τῷ διδόντι τὴν αὐτὴν σπυδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ τίτυ,

17. ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπυδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς.

16. Gratias autem Deo, qui dedit eamdem solicitudinem pro vobis in corde Titi,

17. quoniam exhortationem [a] quidem suscepit; sed cum solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos.

a) v. 6.

18. συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν, οὗ † ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν·

19. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ, τῇ διακονυμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτῦ τῦ κυρίυ δόξαν καὶ προθυμίαν † ὑμῶν·

18. Misimus etiam cum illo fratrem [1]) [a], cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. a) v. 22.

19. Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostrae, in hanc gratiam, quae ministratur a nobis ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram.

---

v. 11. Ed. omn. Er. ὕτως. — v. 12. Ed. 1. Er. ἔχει. — v. 18. C. omitt. ὁ. — v. 19. Ed. 1. Er. Mt. et Gb. ἡμων.

1) 1590. add. nostrum.

20. ϛελλόμενοι τȣ̃το, μήτις † ἡμᾶς μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ, τῇ διακονȣμένῃ ὑφ᾽ ἡμῶν·

21. προνοούμενοι † καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίȣ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.

22. συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπȣδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπȣδαιότερον πεποιθήσει πολλῇ, τῇ εἰς ὑμᾶς.

23. εἴτε ὑπὲρ τίτȣ, κοινωνὸς ἐμὸς καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν, ἀπόϛολοι ἐκκλησιῶν, δόξα χριϛοῦ.

24. τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε † εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν.

20. Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quae ministratur a nobis [1]).

21. Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

22. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis saepe solicitum esse; nunc autem multo solicitiorem, confidentia multa in vos,

23. sive pro Tito, qui est socius meus, et in vos [2]) adjutor, sive fratres nostri, apostoli Ecclesiarum [a]), gloria [3]) Christi.

a) 1 Cor. 16, 3.

24. Ostensionem ergo, quae est charitatis vestrae, et nostrae gloriae pro vobis, in illos ostendite in faciem Ecclesiarum.

Cap. IX.

1. Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας, τῆς εἰς τοὺς ἁγίȣς, περισσόν μοί ἐϛι τὸ γράφειν ὑμῖν.

2. οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι μακεδόσιν, ὅτι ἀχαΐα παρεσκεύαϛαι ἀπὸ πέρυσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας.

3. ἔπεμψα δὲ τȣ̀ς ἀδελφȣ̀ς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν, κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τȣ́τῳ, ἵνα, καθὼς ἔλεγον, παρεσκευασμένοι ἦτε,

4. μή πως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ μακεδόνες, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάϛȣς, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμεῖς) ἐν τῇ ὑποϛάσει ταύτῃ † τῆς καυχήσεως.

5. ἀναγκαῖον ȣ̂ν ἡγησάμην, παρακαλέσαι τȣ̀ς ἀδελφȣ̀ς, ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς, καὶ προκαταρτίσωσι

1. Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis;

2. scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones [a]). Quoniam et Achaja parata est ab anno praeterito, et vestra aemulatio provocavit plurimos.

a) c. 8, 2.

3. Misi [4]) autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis;

4. ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hac substantia.

5. Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut praeveniant ad vos, et praeparent repromissam benedictionem

v. 20. St. ὑμας. — v. 21. Gb. προνοȣμενοι γαρ. — v. 24. Ed. omn. Er. et St. και εἰς. — v. 4. της καυχησεως omitt. Gb.

1) 1590 add. in Domini gloriam. 2) 1590. in vobis. 3) 1590. gloriæ.
4) 1590. misimus.

τὴν προκατηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν, ταύτην ἑτοίμην εἶναι οὕτως, ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ, † ὡς πλεονεξίαν.

hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non tamquam avaritiam.

6. τοῦτο δέ· ὁ σπείρων φειδομένως † φειδομένως καὶ θερίσει, καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει.

6. Hoc autem dico: Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet [a]. a) Gal. 6, 9.

7. ἕκαστος, καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός.

7. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus.

8. δυνατὸς δὲ ὁ θεὸς, πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ † πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν,

8. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis; ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum,

9. καθὼς γέγραπται· ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

9. sicut scriptum est: „Dispersit, „dedit pauperibus; justitia ejus manet „in seculum seculi [a].” a) Ps. 111, 9.

10. ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν † χορηγήσαι, καὶ † πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ † αὐξήσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν,

10. Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum praestabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiae vestrae;

11. ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ,

11. ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, quae operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12. ὅτι ἡ διακονία τῆς † λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν † εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ,

12. Quoniam ministerium hujus officii non solum supplet ea, quae desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino,

13. διὰ τῆς δοκιμῆς † τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας,

13. per probationem ministerii hujus glorificantes Deum in obedientia confessionis vestrae, in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illos, et in omnes;

14. καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπιποθούντων ὑμᾶς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ θεοῦ ἐφ' ὑμῖν.

14. et in [1]) ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.

15. χάρις δὲ τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ.

15. Gratias [2]) Deo super inenarrabili dono ejus.

---

v. 5. Ed. omn. Er. et St. 'ὥσπερ. — v. 6. Ed. 1. Er. omitt. φειδομενως. — v. 8. Ed. omn. Er. omitt. παντοτε. — v. 10. Gb. χορηγησει, — ''πληθυνει, — '''αὐξησει. — v. 12. C. λειτουργειας. — ''Ed. omn. Er. ευχαριστειν. v. 13. Ed. omn. Er. et St. omitt. της. 1) 1590. omitt. in. 2) 1590. add. ago

Cap. X.

1. *Αὐτὸς δὲ ἐγὼ παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ χριστοῦ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαῤῥῶ εἰς ὑμᾶς.*

1. Ipse autem ego Paulus obsecro vos, per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis [a]. a) v. 10. 1 Cor. 4, 18. sqq.

2. *δέομαι δὲ, τὸ μὴ παρὼν θαῤῥῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας.*

2. Rogo autem vos, ne praesens audeam, per eam confidentiam, qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tamquam secundum carnem ambulemus.

3. *ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα*

3. In carne enim ambulantes non secundum carnem militamus.

4. *(τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων),*

4. Nam arma militiae nostrae [a] non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, a) Eph. 6, 13.

5. *λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ χριστοῦ,*

5. et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,

6. *καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες, ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή.*

6. et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.

7. *τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ, χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι, καθὼς αὐτὸς χριστοῦ, † οὕτω καὶ † ἡμεῖς † χριστοῦ.*

7. Quae secundum faciem sunt, videte [a]! Si quis confidit sibi Christi [b] se esse, hoc cogitet iterum apud se; quia sicut ipse Christi est, ita et nos. a) c. 5, 16. b) 1 Cor. 1, 12.

8. *ἐάν τε γὰρ καὶ περισσότερόν τι καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν, ἧς ἔδωκεν ὁ κύριος ἡμῖν εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, οὐκ † αἰσχυνθήσομαι,*

8. Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem, et non in destructionem vestram; non erubescam.

9. *ἵνα † μὴ δόξω, ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν*

9. Ut autem non existimer tamquam terrere vos per epistolas;

10. *(ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ, φησὶ, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραὶ, ἡ δὲ † παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενὴς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος)·*

10. quoniam quidem epistolae, inquiunt, graves sunt et fortes; praesentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis;

11. *τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος,*

11. hoc cogitet, qui ejusmodi est,

---

v. 7. Ed. omn. Er. *οὕτως.* — " Ed. 1. Er. *ὑμεῖς.* — "' *χριστοῦ* omitt. Gb. — v. 8. Ed. omn. Er. *καταισχυνθήσομαι.* — v. 9. C. add. *δε.* — v. 10. C. *παῤῥησια.*

ὅτι, οἷοί ἐσμεν τῷ λόγῳ δἰ ἐπιςολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.

quia quales sumus verbo per epistolas, absentes, tales et praesentes in facto.

12. οὐ γὰρ τολμῶμεν, ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισι τῶν ἑαυτοὺς συνιςανόντων, ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν.

12. Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui se ipsos commendant [a]; sed ipsi in nobis nosmet ipsos metientes, et comparantes nosmet ipsos nobis. a) c. 3, 1.

13. ἡμεῖς δὲ οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος, οὗ ἐμέρισεν † ἡμῖν ὁ θεὸς μέτρȣ, ἐφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν.

13. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulae, qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos.

14. οὐ γὰρ, ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτοὺς (ἄχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ χριςοῦ),

14. Non enim quasi non pertingentes ad vos, super extendimus nos; usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi.

15. οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα † δὲ ἔχοντες, αὐξανομένης τῆς πίςεως ὑμῶν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσείαν,

15. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus; spem autem habentes crescentis fidei vestrae, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam;

16. εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι.

16. etiam in illa, quae ultra vos sunt, evangelizare [a], non in aliena regula, in iis, quae praeparata sunt gloriari. a) Rom. 15, 18. sqq.

17. ὁ δὲ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω.

17. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur [a]! a) 1 Cor. 3, 5. sqq.

18. οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιςῶν, ἐκεῖνός ἐςι δόκιμος, ἀλλ', ὅν ὁ κύριος συνίςησιν.

18. Non enim, qui se ipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat.

Cap. XI.

1. Ὄφελον ἀνείχεσθέ μȣ μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ. ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μȣ.

1. Utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae, sed et supportate me!

2. ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς † θεȣ͂ ζήλῳ. ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἁγνὴν παραςῆσαι, † τῷ χριςῷ·

2. Aemulor enim vos Dei aemulatione; despondi enim vos uni viro virginem [a] castam exhibere Christo. a) Eph. 5, 24. sqq.

3. φοβοῦμαι δὲ, μήπως, ὡς ὁ ὄφις εὔαν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανȣργίᾳ αὐτȣ͂, † ȣ̔́τω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος, τῆς εἰς τὸν χριςόν.

3. Timeo autem, ne sicut serpens [a] Hevam seduxit astutia sua; ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, quae est in Christo. a) Gen 3, 4.

v. 13. Ed 1. Er. ὁ θεος ἡμιν. — v. 15. Ed. omn. Er. St. omitt. δε. — v. 2. C. ζηλω θεȣ. — τῳ omitt. St. — v. 3. Ed. omn. Er. ȣ̔τως.

4. εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον ἰησȣ̃ν κηρύσσει, ὃν ȣ̓κ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦμα ἕτερον † λαμβάνετε, ὃ ȣ̓κ ἐλάβετε, ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ ȣ̓κ ἐδέξασθε, καλῶς † ἀνείχεσθε.

5. λογίζομαι γὰρ, μηδὲν ὑϛερηκέναι τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποϛόλων.

6. εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει, ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς.

7. ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε; ὅτι δωρεὰν τὸ τοῦ θεοῦ εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην ὑμῖν;

8. ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον, πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν, καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑϛερηθεὶς, οὐ κατενάρκησα οὐδενὸς

9. (τὸ γὰρ ὑϛέρημά μȣ προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ, ἐλθόντες ἀπὸ μακεδονίας), καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα, καὶ τηρήσω.

10. ἔϛιν ἀλήθεια χριϛȣ̃ ἐν ἐμοὶ, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη ȣ̓ † φραγήσεται εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς κλίμασι τῆς ἀχαΐας.

11. διατί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ θεὸς οἶδεν.

12. ὃ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμὴν, ἵνα, ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς.

13. οἱ γὰρ τοιȣ̃τοι ψευδαπόϛολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποϛόλȣς χριϛοῦ.

14. καὶ οὐ θαυμαϛόν. αὐτὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός.

15. ȣ̓ μέγα ȣ̓̃ν, εἰ καὶ † οἱ διάκονοι αὐτȣ̃ μετασχηματίζονται ὡς διά-

4. Nam si is, qui venit, alium Christum praedicat, quem non praedicavimus; aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis: aut aliud Evangelium [a)], quod non recepistis: recte pateremini. a) Gal. 1, 6. sqq.

5. Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis Apostolis [a)]. a) c. 12, 11.

6. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia; in omnibus autem [1]) manifestati sumus vobis.

7. Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltemini? quoniam gratis [a)] Evangelium Dei evangelizavi vobis. a) v. 9. 1 Cor. 9, 18.

8. Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum.

9. Et cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui; nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia [a)]; et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo. a) Phil. 4, 15.

10. Est veritas Christi in me, quoniam haec gloriatio non infringetur [a)] in me in regionibus Achaiae. a) 1 Cor. 9, 15.

11. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit!

12. Quod autem facio, et faciam; ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut, in quo glorientur, inveniantur sicut et nos.

13. Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.

14. Et non mirum! ipse enim satanas transfigurat se in angelum lucis.

15. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut mini-

---

v. 4. Ed. 1. Er. λαμβανεται. — " Ed. omn. Er. ἠνειχεσθε. — v. 10. St. σφραγησεται. — v. 15. οἱ omitt. Ed. omn. Er.

1) 1590. manifestus sum.

κονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔςαι κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

16. πάλιν λέγω· μή τίς με δόξῃ, ἄφρονα εἶναι. εἰ δὲ μή γε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθέ με, ἵνα † κἀγὼ μικρόν τι καυχήσωμαι.

17. ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποςάσει τῆς καυχήσεως.

18. ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ τὴν σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι.

19. ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες.

20. ἀνέχεσθε γάρ, εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον † δέρει.

21. κατὰ ἀτιμίαν λέγω, ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν. ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ (ἐν ἀφροσύνῃ λέγω), τολμῶ κἀγώ.

22. ἑβραῖοί εἰσι· κἀγώ. ἰσραηλῖταί εἰσι· κἀγώ. σπέρμα ἀβραάμ εἰσι· κἀγώ.

23. διάκονοι χριςοῦ εἰσι, (παραφρονῶν λαλῶ) ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις

24. (ὑπὸ ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον.

25. τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα),

26. ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃςῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις,

stri justitiae; quorum finis erit secundum opera ipsorum.

16. Iterum dico (ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid glorier),

17. quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriae.

18. Quoniam multi gloriantur secundum carnem; et ego gloriabor [a].

a) v. 22. Phil. 3, 4. sqq.

19. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes!

20. Sustinetis enim, si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos caedit.

21. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte! In quo quis audet (in insipientia dico), audeo et ego.

22. Hebraei sunt, et ego [a]; Israelitae sunt, et ego; semen Abrahae sunt, et ego;

a) Act. 22, 3. Phil. 3, 5.

23. ministri Christi sunt, [1]) [ut minus sapiens dico] plus ego; in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter [a].

a) c. 4, 11. 1 Cor. 15, 10.

24. A Judaeis quinquies quadragenas, una minus, accepi.

25. Ter virgis caesus sum; semel lapidatus [a]) sum; ter naufragium [b]) feci, nocte et die in profundo maris fui,

a) Act. 14, 18. b) Act. 27, 41.

26. in itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus;

---

v. 16. Ed. omn. Er. et St. pon. κἄγω post τι. — v. 20. C. δαιρει.

1) 1590 add. et ego.

27. ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ † δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι,

27. in labore et aerumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate [a].

a) 1 Cor. 4, 11.

28. χωρὶς τῶν παρεκτὸς ἡ ἐπισύστασίς μȣ, ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν.

28. Praeter illa, quae extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum.

29. τίς ἀσθενεῖ, καὶ ȣ̓κ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ ȣ̓κ ἐγὼ πυρȣ̃μαι;

29. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?

30. εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μȣ καυχήσομαι.

30. Si gloriari oportet, quae infirmitatis meae [a] sunt, gloriabor. a) c. 12, 5.

31. ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τȣ̃ κυρίȣ † ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριστȣ̃, οἶδεν, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τȣ̀ς αἰῶνας, ὅτι ȣ̓ ψεύδομαι.

31. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula, scit, quod non mentior.

32. ἐν δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης ἀρέτα, τȣ̃ βασιλέως, ἐφρȣ́ρει τὴν δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων·

32. Damasci [a] praepositus Gentis Aretae regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet;

a) Act. 9, 24. sqq.

33. καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην διὰ τȣ̃ τείχȣς, καὶ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτȣ̃.

33. et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.

CAP. XII.

1. Καυχᾶσθαι δὴ ȣ̓ συμφέρει μοι· ἐλεύσομαι γὰρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις κυρίȣ.

1. Si gloriari oportet (non expedit quidem); veniam autem ad visiones et revelationes Domini.

2. οἶδα ἄνθρωπον ἐν χριστῷ, πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων (εἴτε ἐν σώματι, ȣ̓κ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τȣ̃ σώματος, ȣ̓κ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδεν), ἁρπαγέντα τὸν τοιȣ̃τον ἕως τρίτȣ ȣ̓ρανȣ̃.

2. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim [sive in corpore, nescio [1]), sive extra corpus, nescio, Deus scit!], raptum [a] hujusmodi usque ad tertium coelum. a) Act. 22, 17.

3. καὶ οἶδα τὸν τοιȣ̃τον ἄνθρωπον (εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τȣ̃ σώματος, ȣ̓κ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδεν),

3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit!),

4. ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκȣσεν ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.

4. quoniam raptus est in Paradisum; et audivit arcana verba, quae non licet homini [a] loqui. a) 1 Cor. 2, 9.

5. ὑπὲρ τοῦ τοιούτȣ καυχήσομαι. ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μȣ.

5. Pro hujusmodi gloriabor; pro me autem nihil gloriabor, nisi in infirmitatibus meis [a]. a) c. 11, 30.

6. ἐὰν γὰρ θελήσω καυχήσασθαι,

6. Nam, et si voluero gloriari, non

---

v. 27. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. διψῃ. — v. 31. C. Ed. 1. Er. omitt. ἡμων.

1) 1590. omitt. nescio.

οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. φείδομαι δὲ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ.

7. καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι.

8. ὑπὲρ τȣ́τȣ τρὶς τὸν κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποςῇ ἀπ᾽ ἐμȣ̃.

9. καὶ εἴρηκέ μοι· ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μȣ. ἡ † γὰρ δύναμίς μȣ ἐν ἀσθενείᾳ τελειȣ̃ται. ἥδιςα ȣ̓̃ν μᾶλλον καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μȣ, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ᾽ ἐμὲ ἡ δύναμις τȣ̃ χριςȣ̃.

10. διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν ςενοχωρίαις ὑπὲρ χριςȣ̃. ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι.

11. γέγονα ἄφρων, † καυχώμενος. ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. ἐγὼ γὰρ ὤφειλον, ὑφ᾽ ὑμῶν συνίςασθαι· ȣ̓δὲν γὰρ ὑςέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποςόλων, εἰ καὶ ȣ̓δέν εἰμι.

12. τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποςόλȣ † κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι.

13. τί γάρ ἐςιν, ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας, εἰ μὴ, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν; χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην.

14. ἰδȣ̀, τρίτον † τȣ̃το ἑτοίμως ἔχω, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ȣ̓ † καταναρκήσω ὑμῶν. ȣ̓ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, † ἀλλ᾽ ὑμᾶς. ȣ̓ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα, τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ᾽ οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις.

15. ἐγὼ δὲ ἥδιςα δαπανήσω, καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν

ero insipiens, veritatem enim dicam; parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, angelus satanae [a], qui me colaphizet. a) v. 10.

8. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me.

9. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea! nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis; ut inhabitet in me virtus Christi.

10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; cum enim infirmor, tunc potens [a] sum. a) c. 4, 8. sqq.

11. Factus sum insipiens; vos me coëgistis. Ego enim a vobis debui commendari; nihil enim minus [1]) fui ab iis, qui sunt supra modum Apostoli [a], tametsi nihil sum. a) c. 11, 5.

12. Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus [a]. a) Rom. 15, 18. 19.

13. Quid est enim, quod minus habuistis prae caeteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi [a] vos? Donate mihi hanc injuriam! a) c. 11, 9.

14. Ecce! tertio hoc paratus sum venire ad vos [a]; et non ero gravis vobis. Non enim quaero, quae vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare; sed parentes filiis. a) c. 1, 15.

15. Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse [a] pro ani-

v. 9. γαρ omitt. Ed. 1. Er. — v. 11. καυχωμενος omitt. Gb. — v. 12. C. κατειργαςαι. — v. 14. τȣτο omitt. Ed. omn. Er. St. et Mt. — ″C. κατεναρκησα. — ‴C. ἀλλα ὑμας.

1) 1590. minus feci.

ὑμῶν, εἰ καὶ, περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι.

16. ἔστω δέ. ἐγὼ ȣ̓ κατεβάρησα ὑμᾶς· ἀλλ' ὑπάρχων πανȣ̃ργος, δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον.

17. μή τινα ὧν ἀπέςαλκα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτȣ̃ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς;

18. παρεκάλεσα τίτον, καὶ συναπέςειλα τὸν ἀδελφόν. μή τι ἐπλεονέκτησεν ὑμᾶς τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιεπατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι;

19. πάλιν δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογέμεθα; κατενώπιον τȣ̃ θεȣ̃, ἐν χριςῷ λαλȣ̃μεν †. τὰ δὲ πάντα, ἀγαπητοὶ, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς.

20. φοβοῦμαι γὰρ, μή πως ἐλθὼν, οὐχ οἵȣς θέλω, εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν οἷον οὐ θέλετε· μή πως † ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, καταλαλιαὶ, ψιθυρισμοὶ, φυσιώσεις, ἀκαταςασίαι·

21. μὴ πάλιν ἐλθόντα με † ταπεινώσῃ ὁ θεός μȣ πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ πορνείᾳ καὶ ἀσελγείᾳ, ᾗ ἔπραξαν.

mabus vestris; licet plus vos diligens, minus diligar. a) Rom. 9, 3.

16. Sed esto! ego vos non gravavi; sed cum essem astutus, dolo vos cepi!

17. Numquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos?

18. Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem [a]. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?

a) c. 8, 18.

19. Olim putatis, quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur; omnia autem, charissimi! propter aedificationem vestram.

20. Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos [a]; et ego inveniar a vobis, qualem non vultis [b]; ne forte contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos.

a) c. 1, 23. b) c. 10, 2.

21. Ne iterum, cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.

Cap. XIII.

1. † Τρίτον τȣ̃το ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐπὶ ςόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν ςαθήσεται πᾶν ῥῆμα.

2. προείρηκα καὶ προλέγω (ὡς παρὼν) τὸ δεύτερον, (καὶ ἀπὼν νῦν) † γράφω τοῖς προημαρτηκόσι καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι.

3. ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τȣ̃ ἐν ἐμοὶ

1. Ecce! tertio hoc venio ad vos; In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum [a]! a) Deut. 19, 15.

2. Praedixi [1]), et praedico [a]), ut praesens [2]) et nunc absens iis, qui ante peccaverunt, et caeteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam.

a) c. 12, 20. 21.

3. An experimentum quaeritis ejus,

v. 19. Gb. λαλȣμεν ταδε. — v. 20. C. Ed. 1. Er. ἐρις. — v. 21. C. ταπεινωσει. — v. 1. C. add. ἰδȣ. — v. 2. γραφω omitt. Gb.

1) 1590. add. enim. 2) 1590. praesens vobis.

λαλῦντος χριςῦ (ὃς εἰς ὑμᾶς ὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν.

qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens [a] est in vobis? a) c. 12, 12.

4. καὶ γὰρ, εἰ ἐςαυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως θεῦ· καὶ γὰρ † ἡμεῖς ἀσθενῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως θεῦ εἰς ὑμᾶς).

4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate; sed vivit ex virtute Dei [a]. Nam et nos infirmi sumus in illo; sed [1]) vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. a) Phil. 2, 7. sqq.

5. ἑαυτὺς πειράζετε, εἰ ἐςὲ ἐν τῇ πίςει. ἑαυτὺς δοκιμάζετε. ἢ ὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτὺς, ὅτι ἰησῦς χριςὸς ἐν ὑμῖν ἐςιν; εἰ μή τι † ἀδόκιμοί ἐςε.

5. Vosmet ipsos tentate, si estis in fide; ipsi vos probate! An non cognoscitis vosmet ipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis.

6. ἐλπίζω δὲ, ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι.

6. Spero autem, quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi [a]. a) v. 2.

7. εὔχομαι δὲ πρὸς τὸν θεὸν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδὲν, οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν.

7. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos, quod bonum est, faciatis; nos autem, ut reprobi simus.

8. ὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

8. Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate.

9. χαίρομεν γὰρ, ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. τῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν † κατάρτισιν.

9. Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem.

10. διὰ τῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, † ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι κατὰ τὴν ἐξυσίαν, ἣν ἔδωκέ μοι ὁ κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν.

10. Ideo haec absens scribo, ut non praesens durius agam [a] secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in aedificationem, et non in destructionem. a) v. 2. c. 1, 23.

11. λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε. καὶ ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ † εἰρήνης ἔςαι μεθ' ὑμῶν.

11. De caetero, fratres! gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete; et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

12. † ἀσπάσασθε ἀλλήλυς ἐν † ἁγίῳ φιλήματι. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες.

12. Salutate invicem in osculo sancto [a]. Salutant vos omnes sancti. a) Rom. 16, 16.

13. ἡ χάρις τῦ κυρίυ, ἰησῦ χριςῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τῦ θεῦ, καὶ ἡ κοινωνία τῦ ἁγίυ πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. † ἀμήν.

13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

---

v. 4. Mt. και γαρ και ἡμεις. — v. 5. C. add. ἀρα. — v. 9. C. καταρτησιν. — v. 10. Ed. omn. Er. ἱνα μη παρων μη ἀποτομως — v. 11. C. add. της. — v. 12. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ἀσπαζασθε. Ed. 5. ἀσπαζεσθε. — " C. ἐν φιλ. ἁγιῳ. — v. 13. ἀμην omitt. Gb. 1) 1590. vivimus.

EPISTOLA PAULI
AD
GALATAS.

Cap. I.

1. *Παῦλος*, ἀπόςολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπȣ, ἀλλὰ διὰ ἰησοῦ χριςοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν,
2. καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς γαλατίας,
3. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεȣ̃ πατρὸς, καὶ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃,
4. τȣ̃ δόντος ἑαυτὸν † περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τȣ̃ ἐνεςῶτος αἰῶνος πονηρȣ̃, κατὰ τὸ θέλημα τȣ̃ θεȣ̃ καὶ πατρὸς ἡμῶν,
5. ᾧ ἡ δόξα εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
6. θαυμάζω, ὅτι † ȣ̔̃τω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τȣ̃ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι † χριςȣ̃, εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον,
7. ὃ οὐκ ἔςιν ἄλλο, εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταςρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τȣ̃ χριςȣ̃.
8. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ ȣ̓ρανȣ̃ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔςω.
9. ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· εἴ τις † ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔςω.
10. ἄρτι γὰρ ἀνθρώπȣς πείθω, ἢ τὸν θεόν; ἢ ζητῶ, ἀνθρώποις ἀρε-

1. Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum [a] Patrem, qui suscitavit eum a mortuis; a) v. 11. sqq.
2. et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiae [a]. a) Act. 16, 6. 18, 23.
3. Gratia vobis et pax a Deo Patre [1]), et Domino nostro Jesu Christo,
4. qui dedit semet ipsum pro peccatis nostris; ut eriperet [a] nos de praesenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri;
a) c. 6, 14. Tit. 2, 14.
5. cui est gloria in secula seculorum, Amen.
6. Miror, quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium;
7. quod non est aliud [a], nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi.
a) 2 Cor. 11, 4.
8. Sed licet nos, aut Angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit!
9. Sicut praediximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepistis, anathema [a] sit! a) 1 Cor. 16, 22.
10. Modo enim hominibus suadeo, an Deo? an quaero hominibus placere?

---

v. 4. Ed. omn. Er. et St. ὑπερ. — Er. θεȣ. — v. 9. C. ὑμιν.

v. 6. Ed. omn. Er. ȣ̔́τως. — ″Ed. 1. 1) 1590. add. nostro.

σκειν; εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, χριςοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην.

11. γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον, τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμȣ̃, ὅτι οὐκ ἔςι κατὰ ἄνθρωπον.

12. ȣ̓δὲ γὰρ ἐγὼ † παρὰ ἀνθρώπȣ παρέλαβον αὐτὸ, ȣ̈τε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως ἰησȣ̃ χριςȣ̃.

13. ἠκȣ́σατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναςροφήν ποτε ἐν τῷ ἰȣδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τȣ̃ θεȣ̃; καὶ ἐπόρθȣν αὐτήν.

14. καὶ προέκοπτον ἐν τῷ ἰȣδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλȣ̀ς συνηλικιώτας † ἐν τῷ γένει μȣ, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μȣ παραδόσεων.

15. ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μȣ, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτȣ̃,

16. ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι,

17. οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποςόλȣς, ἀλλ' ἀπῆλθον εἰς ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέςρεψα εἰς δαμασκόν.

18. ἔπειτα μετὰ ἔτη τρία ἀνῆλθον εἰς ἱεροσόλυμα, ἱςορῆσαι πέτρον, καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε.

19. ἕτερον δὲ τῶν ἀποςόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίȣ.

20. ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ (ὅτι οὐ ψεύδομαι).

21. ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς συρίας καὶ τῆς κιλικίας.

22. ἤμην δὲ ἀγνοȣ́μενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς ἰȣδαίας, ταῖς ἐν χριςῷ,

23. μόνον δὲ ἀκȣ́οντες ἦσαν· ὅτι

Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

11. Notum enim vobis facio, fratres! Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem a); a) v. 17. 1 Cor. 11, 23. Act. 26, 16.

12. neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

13. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo; quoniam supra modum persequebar a) Ecclesiam Dei, et expugnabam illam,

a) Act. 22, 4.

14. et proficiebam in Judaismo supra multos coaetaneos meos in genere meo, abundantius aemulator existens paternarum mearum traditionum.

15. Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam,

16. ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in Gentibus a), continuo non acquievi carni et sanguini; a) Act. 9, 15.

17. neque veni Jerosolymam ad antecessores meos Apostolos; sed abii in Arabiam; et iterum reversus sum Damascum.

18. Deinde post annos tres veni Jerosolymam a) videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. a) Act. 9, 26. 27.

19. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.

20. Quae autem scribo vobis, ecce! coram Deo, quia non mentior.

21. Deinde veni in partes Syriae et Ciliciae a). a) Act. 9, 30.

22. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judaeae, quae erant in Christo.

23. Tantum autem auditum habe-

v. 12. C. παρ'. — v. 14. C. add. μȣ.

ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίςιν, ἥν ποτε ἐπόρθει.

bant; quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat.

24. καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν θεόν.

24. Et in me clarificabant Deum.

Cap. II.

1. Ἔπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν πάλιν ἀνέβην εἰς ἱεροσόλυμα μετὰ βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ τίτον.

1. Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba [a]), assumpto et Tito.

a) Act. 15, 2. 4.

2. ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν. καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι, κατ᾽ ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι, μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον.

2. Ascendi autem secundum revelationem; et contuli cum illis Evangelium, quod praedico in Gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse [a]); ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.

a) v. 9.

3. ἀλλ᾽ ȣ̓δὲ τίτος, ὁ σὺν ἐμοὶ, ἕλλην ὢν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι.

3. Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi.

4. διὰ † δὲ τȣ̀ς παρεισάκτȣς ψευδαδέλφȣς, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν χριςῷ ἰησȣ̃, ἵνα † ἡμᾶς καταδȣλώσωνται,

4. Sed propter subintroductos falsos fratres [a]), qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent.

a) Act. 15, 24.

5. οἷς ȣ̓δὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τȣ̃ εὐαγγελίȣ διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς.

5. Quibus neque ad horam cessimus [1]) subjectione [a]), ut veritas Evangelii permaneat apud vos.

a) v. 14.

6. ἀπὸ δὲ τῶν δοκȣ́ντων, εἶναί τι, ὁποῖοί † ποτε ἦσαν, ȣ̓δέν μοι διαφέρει († πρόσωπον ἀνθρώπȣ θεὸς οὐ λαμβάνει). ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες οὐδὲν προσανέθεντο.

6. Ab iis autem, qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest; Deus personam hominis non accipit), mihi enim, qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt;

7. ἀλλὰ τȣ̓ναντίον, ἰδόντες, ὅτι πεπίςευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυςίας, καθὼς πέτρος † τῆς περιτομῆς

7. sed econtra cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium praeputii, sicut et Petro circumcisionis;

8. (ὁ γὰρ ἐνεργήσας πέτρῳ εἰς ἀποςολὴν τῆς περιτομῆς ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη),

8. (qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter Gentes [a]).)

a) c. 1, 16. 1 Cor. 7, 40.

9. καὶ γνόντες τὴν χάριν, τὴν δο-

9. Et cum cognovissent gratiam,

v. 4. Ed. 4. 5. Er. omitt. δε. — ″Ed. 3. 4. 5. Er. ὑμας. — v. 6. C. τε pro ποτε. — ″C. προσωπον ὁ θεος ἀνθρωπȣ ȣ̓ συλλαμβανει. St. Mt. et Gb. προσωπον θεος ἀνθρωπȣ ȣ̓ λαμβανει. — v. 7. της omitt. C.

1) 1590. subjectioni.

θεῖσάν μοι, ἰάκωβος καὶ κηφᾶς καὶ ἰωάννης, οἱ δοκȣ̃ντες, ϛῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς † εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν·

10. μόνον † τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι.

11. ὅτε δὲ ἦλθε πέτρος εἰς ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέϛην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν.

12. πρὸ τȣ̃ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ ἰακώβȣ μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν. ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέϛελλε, καὶ † ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.

13. καὶ † συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ ἰȣδαῖοι, ὥϛε † καὶ βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει.

14. ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι ȣ̓κ ὀρθοποδȣ̃σι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τȣ̃ εὐαγγελίȣ, εἶπον τῷ πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων· εἰ σὺ, ἰȣδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ ȣ̓κ ἰȣδαϊκῶς, † τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰȣδαΐζειν;

15. ἡμεῖς φύσει ἰȣδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ,

16. εἰδότες †, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμȣ, ἐὰν μὴ διὰ πίϛεως ἰησοῦ χριϛοῦ. καὶ ἡμεῖς εἰς χριϛὸν ἰησοῦν ἐπιϛεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίϛεως χριϛοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμȣ· διότι † οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔργων νόμȣ πᾶσα σάρξ.

17. εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν χριϛῷ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοὶ, ἆρα χριϛὸς ἁμαρτίας διάκονος; μὴ γένοιτο.

18. εἰ γὰρ, ἃ κατέλυσα, ταῦτα

quae data est mihi, Jacobus, et Cephas, et Ioannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis; ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem.

10. Tantum ut pauperum memores essemus, quod etiam solicitus fui hoc ipsum facere [a]. a) Act. 11, 29. 1 Cor. 16, 1. 2 Cor. 8, 1. sqq.

11. Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti [a], quia reprehensibilis erat. a) Act. 15, 39.

12. Prius enim, quam venirent quidam a Jacobo, cum Gentibus edebat [a]; cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos, qui ex circumcisione erant. a) Act. 10, 28. 11, 3.

13. Et simulationi ejus consenserunt caeteri Judaei, ita, ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

14. Sed cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephae coram omnibus: Si tu, cum Judaeus sis, gentiliter vivis, et non Judaice, quomodo Gentes cogis judaizare?

15. Nos natura Judaei, et non ex Gentibus peccatores.

16. Scientes autem, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis; propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro [a]. a) Rom. 3, 28.

17. Quod si quaerentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores [a], numquid Christus peccati minister est? Absit [b]! a) Rom. 3, 9. b) Rom. 6, 1 sqq.

18. Si enim, quae destruxi, iterum

---

v. 9. Mt. et Gb. ἡμεις μεν. — v. 10. C. add. δε. — v. 12. Ed. omn. Er. ἀφωρισεν. — v. 13. C. συνυποκριθησαν. — "και omitt. C. — v. 14. Gb. πως pro τι. — v. 16. Gb. εἰδοτες δε. — "Gb. ἐξ ἐργων νομȣ ȣ̓ δικαιωθησεται.

πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν † συνίστημι.

haec aedifico; praevaricatorem me constituo.

19. ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῷ ζήσω, χριστῷ συνεσταύρωμαι.

19. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam [a]; Christo confixus sum cruci [b]. a) Rom. 6, 6. 7, 4. 6. b) c. 5, 24.

20. ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός. ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ, τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

20. Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne; in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semet ipsum pro me.

21. οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν.

21. Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

Cap. III.

1. Ὦ ἀνόητοι γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνε † τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι, οἷς κατ᾽ ὀφθαλμοὺς ἰησοῦς χριστὸς προεγράφη, ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος;

1. O insensati Galatae, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos [a] Jesus Christus [1]) praescriptus est, in vobis crucifixus? a) c. 5, 7.

2. τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ᾽ ὑμῶν· ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

2. Hoc solum a vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis [a], an ex auditu fidei? a) Act. 2, 38.

3. οὕτως ἀνόητοί ἐστε; ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;

3. Sic stulti estis, ut cum spiritu coeperitis, nunc carne [2]) consummemini?

4. τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ; εἴγε † καὶ εἰκῇ;

4. Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa.

5. ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis; ex operibus legis, an ex auditu fidei?

6. καθὼς ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

6. Sicut scriptum est: „Abraham „credidit Deo, et reputatum est illi ad „justitiam [a]." a) Gen. 15, 6. Rom. 4, 3.

7. γινώσκετε ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ ἀβραάμ.

7. Cognoscite ergo, quia, qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahae.

8. προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ θεὸς, προευηγγελίσατο τῷ ἀβραάμ· ὅτι † ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη.

8. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat Gentes Deus, praenunciavit Abrahae: „Quia benedicentur in „te omnes Gentes [a]." a) Gen. 12, 3.

---

v. 18. Gb. συνιστανω. — v. 1. τη omitt. C. St. et Mt. ἐβασκανε τη ἀληθεια. Gb. ἐβασκανε, omiss. τη ἀληθεια μη πειθεσθαι. — v. 4. και omitt. C. — v. 8. Ed. omn. Er. εὐλογηθησονται.

1) 1590. proscriptus. 2) 1590. consummamini?

9. ὥςε οἱ ἐκ πίςεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιςῷ ἀβραάμ.

9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham.

10. ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμȣ εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσί. γέγραπται γάρ· † ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμȣ, τοῦ ποιῆσαι αὐτά.

10. Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: „Maledictus omnis, qui non „permanserit in omnibus quae scripta „sunt in Libro legis, ut faciat ea [a].“

a) Deut. 27, 26.

11. ὅτι δὲ ἐν † νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ θεῷ, δῆλον, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίςεως ζήσεται.

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur [a] apud Deum, manifestum est: „quia Justus ex fide vivit [b].“

a) c. 2, 16. b) Hab. 2, 4.

12. ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔςιν ἐκ πίςεως, ἀλλ᾽ ὁ ποιήσας αὐτὰ † ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

12. Lex autem non est ex fide, sed, „qui fecerit ea [1]), vivet in illis [a].“

a) Lev. 18, 5.

13. χριςὸς † ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τȣ̃ νόμȣ, † γενόμενος ὑπὲρ † ἡμῶν κατάρα (γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλȣ),

13. Christus nos redemit [a] de maledicto legis, factus pro nobis maledictum [b]; quia scriptum est: „Maledictus omnis, qui pendet in ligno [c].“

a) Rom. 10, 4. b) 2 Cor. 5, 21. c) Deut. 21, 23.

14. ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τȣ̃ ἀβραὰμ γένηται ἐν χριςῷ ἰησȣ̃, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τȣ̃ πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίςεως.

14. Ut in Gentibus benedictio Abrahae fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem [a].

a) Eph. 1, 13.

15. († ἀδελφοὶ, κατὰ ἄνθρωπον λέγω.) ὅμως ἀνθρώπȣ κεκυρωμένην διαθήκην ȣ̓δεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται.

15. Fratres! (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.

16. τῷ δὲ ἀβραὰμ † ἐῤῥέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτȣ̃. οὐ λέγει· † καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ᾽ ὡς ἐφ᾽ ἑνός· καὶ τῷ σπέρματί † σȣ· ὅς ἐςι χριςός.

16. Abrahae dictae sunt promissiones, et semini ejus [a]. Non dicit: „Et „seminibus,“ quasi in multis; sed quasi in uno: „Et semini tuo,“ qui est Christus.

a) Gen. 22, 18.

17. τȣ̃το δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τȣ̃ θεȣ̃ εἰς χριςὸν, ὁ μετὰ † ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα γεγονὼς νόμος ȣ̓κ ἀκυροῖ, εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν.

17. Hoc autem dico: testamentum confirmatum a Deo, quae post quadringentos et triginta annos [a] facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem.

a) Act. 7, 6.

18. εἰ γὰρ ἐκ νόμȣ ἡ κληρονομία, ȣ̓κ ἔτι ἐξ ἐπαγγελίας. τῷ δὲ ἀβραὰμ δι᾽ ἐπαγγελίας κεχάριςαι ὁ θεός.

18. Nam si ex lege haereditas, jam non ex promissione. Abrahae autem per repromissionem [a] donavit Deus.

a) Rom. 4, 14.

---

v. 10. Gb. ὁτι ἐπικαταρατος. — v. 11. C. add. τῳ. — v. 12. ἀνθρωπος omitt. Gb. — v. 13. Ed. 3. 4. 5. Er. ὑμας. — '' C. γινομενος. — ''' Ed. omn. Er. ὑμων. — v. 15. ἀδελφοι omitt. C. — v. 16. St. Mt. et Gb. ἐῤῥηθησαν. — '' και omitt. C. — ''' σȣ omitt. C. — v. 17. Gb. ponit ἐτη post τριακ. 1) 1590. add. homo.

19. τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν † προσετέθη (ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται), διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου.

19. Quid igitur lex? Propter [1]) transgressiones [a]) posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos [b]) in manu mediatoris.

a) 1 Tim. 1, 8—10. b) Act. 7, 38. 53. Hebr. 2, 2.

20. ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἐστιν.

20. Mediator autem unius non est; Deus autem unus est.

21. ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ; μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος, ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως † ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη.

21. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit! Si enim data esset lex, quae posset vivificare, vere ex lege esset justitia [a]).

a) Rom. 8, 2. sqq.

22. ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ † τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως ἰησοῦ χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσι.

22. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

23. πρὸ τοῦ † δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι.

23. Prius autem, quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quae revelanda erat.

24. ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν.

24. Itaque lex paedagogus [a]) noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur [b]).

a) v. 19. b) Rom. 7, 6.

25. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub paedagogo [a]). a) Rom. 6, 14.

26. πάντες † γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν χριστῷ ἰησοῦ.

26. Omnes enim filii Dei [a]) estis per fidem, quae est in Christo Jesu.

a) Rom. 8, 15. sqq.

27. ὅσοι γὰρ † εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθητε, χριστὸν ἐνεδύσασθε.

27. Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis [a]).

a) Rom. 6, 3. 4.

28. οὐκ ἔνι ἰουδαῖος, οὐδὲ ἕλλην. οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδ' ἐλεύθερος. οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν χριστῷ ἰησοῦ.

28. Non est Judaeus, neque Graecus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum [a]) estis in Christo Jesu.

a) 1 Cor. 12, 12. 13.

29. εἰ δὲ † ὑμεῖς χριστοῦ, ἄρα τοῦ ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, † καὶ κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

29. Si autem vos Christi; ergo semen Abrahae [a]) estis, secundum promissionem haeredes. a) Rom. 9, 8.

CAP. IV.

1. Λέγω δὲ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὤν.

1. Dico autem: Quanto tempore haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium;

---

v. 19. Gb. ἐτεθη. — v. 21. ἂν omitt. C. — v. 22. τα omitt. C. — v. 23. δε omitt. C. — v. 26. γαρ omitt. C. Ed. 1. Er. παντες γαρ οἱ θεου. — v. 27. εἰς χριστον omitt. Ed. omn. Er. — v. 29. C. εἰ δε του χριστου. — "και omitt. C.

1) 1590. transgressionem.

2. ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπες ἐςὶ καὶ οἰκονόμες, ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός.

3. † ὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ ςοιχεῖα τῦ κόσμυ ἦμεν δεδυλωμένοι.

4. ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τῦ χρόνυ, ἐξαπέςειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτῦ, † γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον,

5. ἵνα τὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

6. † ὅτι δέ ἐςε υἱοὶ, ἐξαπέςειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας † ὑμῶν, κράζον· ἀββᾶ, ὁ πατήρ.

7. ὥστε ὐκ † ἔτι εἶ δῦλος, † ἀλλ' υἱός· εἰ δὲ υἱὸς, καὶ κληρονόμος θεῦ διὰ χριςῦ.

8. ἀλλὰ τότε μὲν, οὐκ εἰδότες θεὸν, ἐδυλεύσατε τοῖς † μὴ φύσει οὖσι θεοῖς.

9. νῦν δὲ, γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεῦ, πῶς ἐπιςρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ ςοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δυλεύειν θέλετε;

10. ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς.

11. φοβῦμαι ὑμᾶς, μή πως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς.

12. γίνεσθε ὡς ἐγὼ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς. ἀδελφοὶ, δέομαι ὑμῶν. οὐδέν με ἠδικήσατε.

13. οἴδατε δὲ, ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον.

14. καὶ τὸν πειρασμόν μυ, τὸν ἐν τῇ σαρκί μυ, οὐκ ἐξεθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς χριςὸν ἰησῦν.

2. sed sub tutoribus et actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre.

3. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes [a]. a) c. 3, 23. sq. Col. 2, 17.

4. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege [a]; a) Matth. 3, 15.

5. ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus [a]. a) Joh. 3, 16. 8, 35. Rom. 8, 15–17.

6. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii [1]) sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater.

7. Itaque jam non est servus, sed filius. Quod si filius; et haeres per Deum.

8. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt dii, serviebatis.

9. Nunc autem cum cognoveritis Deum; immo cogniti sitis a Deo; quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa [a]), quibus denuo servire vultis? a) Col. 2, 20.

10. Dies observatis, et menses, et tempora, et annos [a]. a) Col. 2, 16.

11. Timeo vos [2]), ne forte sine causa laboraverim in vobis.

12. Estote sicut ego, quia et ego sicut vos; fratres! obsecro vos, nihil me laesistis.

13. Scitis autem, quia per infirmitatem [a]) carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem vestram in carne mea. a) 1 Cor. 2, 3. Act. 14, 5–7.

14. Non sprevistis, neque respuistis; sed sicut Angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.

---

v. 3. Ed. 1. Er. et C. ὄτως. — v. 4. C. γεννωμενον. — v. 6. C. ὀτε. — " Gb. ἡμων. — v. 7. Ed. 1. Er. εἰ ἔτι. — " C. ἀλλα. — v. 8. Gb. φυσει μη.

1) 1590. add. Dei. 2) 1590. omitt. vos.

15. τίς ὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι, εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι.

16. ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα, ἀληθεύων ὑμῖν;

17. ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς. ἀλλὰ ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλεσιν, ἵνα αὐτοὺς † ζηλοῦτε.

18. καλὸν δὲ τὸ ζηλῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς.

19. τεκνία μυ, ὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις ὖ μορφωθῇ χριςὸς ἐν ὑμῖν.

20. ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μυ, ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.

21. λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι· τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;

22. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας.

23. † ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας.

24. ἅ τινά ἐςιν ἀλληγορέμενα. αὗται γάρ εἰσιν † δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ ὄρυς σινᾶ, εἰς δυλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐςὶν ἄγαρ.

25. τὸ γὰρ ἄγαρ σινᾶ ὄρος ἐςὶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ, συςοιχεῖ δὲ τῇ νῦν ἱερυσαλὴμ, δυλεύει † δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς.

26. ἡ δὲ ἄνω ἱερυσαλὴμ ἐλευθέρα ἐςὶν, ἥτις ἐςὶ μήτηρ † πάντων † ἡμῶν.

27. γέγραπται γάρ· εὐφράνθητι, ςεῖρα, ἡ ὐ τίκτυσα· ῥῆξον καὶ βόησον, ἡ ὐκ ὠδίνυσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμυ μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχύσης τὸν ἄνδρα.

15. Ubi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis; quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

16. Ergo inimicus vobis factus sum, verum [a] dicens vobis?

a) 2 Tim. 4, 3.

17. Aemulantur vos non bene; sed excludere vos volunt, ut illos aemulemini.

18. Bonum autem aemulamini in bono semper; et non tantum cum praesens sum apud vos.

19. Filioli mei! quos iterum parturio [a], donec formetur [b] Christus in vobis.

a) 1 Cor. 4, 15. b) c. 2, 20.

20. Vellem autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam; quoniam confundor in vobis.

21. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis?

22. Scriptum est enim: „Quoniam „Abraham duos filios habuit; unum „de ancilla, et unum de libera [a]."

a) Gen. 16, 1. sqq. c. 21, 1. sqq.

23. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem.

24. Quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar.

25. Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quae nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis.

26. Illa autem, quae sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra.

27. Scriptum est enim: „Laetare „sterilis, quae non paris; erumpe, et „clama, quae non parturis; quia multi „filii desertae, magis, quam ejus, quae „habet virum [a]."

a) Jes. 54, 1.

v. 17. C. ζηλυσθε. — v. 23. C. και ὁ. — v. 24. C. et St. αἱ δυο. — v. 25. Gb. γαρ pro δε. — v. 26. παντων omitt. Gb. — "Ed. 1. Er. ὑμων.

28. ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, κατὰ ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν.

28. Nos autem, fratres! secundum Isaac promissionis filii sumus [a].

a) Rom. 9, 7.

29. ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, † οὕτως καὶ νῦν.

29. Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur [a] eum, qui secundum spiritum; ita et nunc.

a) Gen. 21, 9.

30. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; † ἔκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. ἐ γὰρ μὴ † κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τῦ υἱῦ τῆς ἐλευθέρας.

30. Sed quid dicit Scriptura? „Ejice ancillam, et filium ejus; non [1]) enim haeres erit filius ancillae cum filio liberae [a].“

a) Gen. 21, 10–12.

31. ἄρα, ἀδελφοὶ, ἐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας.

31. Itaque, fratres! non sumus ancillae filii, sed liberae; qua libertate Christus nos liberavit.

CAP. V.

1. Τῇ ἐλευθερίᾳ † ἐν, ᾗ † χριςὸς † ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, ςήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δελείας ἐνέχεσθε.

1. State, et nolite iterum jugo servitutis [a] contineri.

a) Act. 15, 10.

2. ἴδε, ἐγὼ παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, χριςὸς ὑμᾶς ἐδὲν ὠφελήσει.

2. Ecce! ego Paulus dico vobis; quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit [a].

a) c. 2, 21.

3. μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐςὶν, ὅλον τὸν νόμον † ποιῆσαι.

3. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae legis faciendae [a].

a) Rom. 2, 25.

4. κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ χριςοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιεσθε. τῆς χάριτος † ἐξεπέσατε.

4. Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini; a gratia excidistis.

5. ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίςεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα.

5. Nos enim spiritu ex fide spem justitiae exspectamus.

6. ἐν γὰρ χριςῷ ἰησῦ ἔτε περιτομή τι ἰσχύει, ἔτε ἀκροβυςία, ἀλλὰ πίςις δι' ἀγάπης ἐνεργεμένη.

6. Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium; sed fides, quae per charitatem [a] operatur.

a) c. 6, 15. 1 Cor. 7, 19. Jac. 2, 14–17.

7. ἐτρέχετε καλῶς. τίς ὑμᾶς † ἐνέκοψε, τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι;

7. Currebatis bene; quis vos impedivit veritati [a] non obedire [2])?

a) c. 3, 1.

8. ἡ πεισμονὴ ἐκ ἐκ τῦ καλῦντος ὑμᾶς.

8. Persuasio haec non est ex eo, qui vocat vos [a].

a) c. 1, 6.

9. μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ.

9. Modicum fermentum totam massam corrumpit.

---

v. 29. St. Mt. et Gb. ἔτω. — v. 30. C. ἐκβαλλε. — " C. Ed. 1. Er. κληρονομησει. — v. 1. ἐν omitt. Gb. — " C. add. ὁ. — "' Gb. ponit ἡμας ante χριςος. — v. 3. C. ποιησας. — v. 4. Ed. omn. Er. ἐξεπεσετε. — v. 7. Ed. omn. Er. et St. ἀνεκοψε.

1) 1590. omitt. enim. 2) 1590. add. nemini consenseritis.

10. ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν κυρίῳ, ὅτι ȣ̓δὲν ἄλλο φρονήσετε. ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς βαςάσει τὸ κρίμα, ὅςις ἂν ᾖ.

10. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis; qui autem conturbat vos, portabit judicium [a)], quicumque est ille. a) c. 1, 7–9.

11. ἐγὼ δὲ, ἀδελφοὶ, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ ςαυροῦ.

11. Ego autem, fratres! si circumcisionem adhuc praedico, quid adhuc persecutionem [a)] patior? Ergo evacuatum est scandalum [b)] crucis.

a) 2 Cor. 11, 24. b) 1 Cor. 1, 23.

12. ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναςατοῦντες ὑμᾶς.

12. Utinam et abscindantur, qui vos conturbant!

13. ὑμεῖς γὰρ † ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί. μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δȣλεύετε ἀλλήλοις.

13. Vos enim in libertatem vocati estis, fratres; tantum ne libertatem in occasionem detis carnis [a)], sed per charitatem Spiritus servite invicem.

a) Rom. 6, 13. 1 Petr. 2, 16.

14. ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σȣ ὡς † ἑαυτόν.

14. Omnis enim lex in uno sermone impletur: „Diliges proximum tuum „sicut te ipsum [a)]." a) Matth. 22, 39. 40. Rom. 13, 8. 9.

15. εἰ δὲ ἀλλήλȣς δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε, † μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.

15. Quod si invicem mordetis, et comeditis; videte, ne ab invicem consumamini!

16. λέγω δέ· πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς ȣ̓ μὴ τελέσητε.

16. Dico autem [1]): Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis.

17. ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τȣ̃ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ταῦτα δὲ † ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε.

17. Caro enim concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem; haec enim sibi invicem adversantur, ut non quaecumque vultis, illa faciatis [a)]. a) Rom. 7, 14. 15. 23.

18. εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐςὲ † ὑπὸ νόμον.

18. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege [a)]. a) Rom. 6, 14. sqq.

19. φανερὰ δέ ἐςι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐςι † μοιχεία, † πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια,

19. Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,

20. † εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, † ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐριθεῖαι, διχοςασίαι, αἱρέσεις,

20. idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae,

21. φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι καὶ τὰ ὅμοια τȣ́τοις, † ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ

21. invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia; quae praedico vobis, sicut praedixi, quon-

v. 13. Ed. 1. 3. 4. 5. Er. ἐπ' ἐλευθεριαν. — v. 14. Gb. σεαυτον. — v. 15. C. μηπω ὑπ'. — v. 17. C. ἀντικεινται ἀλληλ. Gb. ἀλληλ. ἀντικειται. — v. 18. C. ἀπο νομȣ. — v. 19. μοιχεια omitt. Gb. — "C. πορνια. — v. 20. Ed. omn. Er. εἰδωλολατρια. — "Ed. omn. Er. ἐρις. — v. 21. C. ἁπερ λεγω.

1) 1590. add. in Christo:

τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

iam, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur a). a) 1 Cor. 6, 9. 10. Eph. 5, 5.

22. ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, † χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια.

22. Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος.

23. mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex a). a) 1 Tim. 1, 9.

24. οἱ δὲ τοῦ χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt a) cum vitiis et concupiscentiis. a) Rom. 6, 6.

25. εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ † στοιχῶμεν.

25. Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.

26. μὴ γινώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους † προσκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες.

26. Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

Cap. VI.

1. Ἀδελφοὶ, ἐὰν καὶ † προληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς, οἱ πνευματικοὶ, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πρᾳότητος, σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς.

1. Fratres! et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris.

2. ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον † τοῦ χριστοῦ.

2. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi a). a) c. 5, 14.

3. εἰ γὰρ δοκεῖ τις, εἶναί † τι, μηδὲν ὢν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ.

3. Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit a), ipse se seducit. a) 1 Cor. 13, 2.

4. τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν † μόνον τὸ καύχημα ἕξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον.

4. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero.

5. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει.

5. Unusquisque enim onus suum portabit a). a) Rom. 14, 10. 12.

6. κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς.

6. Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei, qui se catechizat, in omnibus bonis a). Rom. 15, 27. 1 Cor. 9, 11.

7. μὴ πλανᾶσθε· θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει.

7. Nolite errare; Deus non irridetur.

8. ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα

8. Quae enim seminaverit homo, haec et metet; quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptio-

v. 22. Ed. 1. Er. χαραι. — v. 25. C. στοιχουμεν. — v. 26. Ed. omn. Er. προκαλουμενοι — v. 1. C. προσληφθη. — v. 2. C. omitt. του. — v. 3. Ed. 1. Er. omitt. τι. — v. 4. C. omitt. μονον.

† ἑαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθορὰν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.

nem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam [a]. Rom. 8, 6.

9. τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν. καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκλυόμενοι.

9. Bonum autem facientes, non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes.

10. ἄρα οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς † τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

10. Ergo dum tempus [a] habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. a) Joh. 9, 4.

11. ἴδετε, πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί.

11. Videte, qualibus litteris scripsi vobis mea manu [a]. Rom. 16, 22. 1 Cor. 16, 21.

12. ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκὶ, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον, ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ χριστοῦ διώκωνται.

12. Quicumque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

13. οὐδὲ γὰρ οἱ † περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν, ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται.

13. Neque enim, qui circumciduntur, legem custodiunt [a]; sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur. a) Rom. 2, 23.

14. ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, δι᾽ οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ.

14. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo [a]. a) c. 2, 19. 20.

15. ἐν γὰρ χριστῷ ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι † ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις.

15. In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura [a]. a) c. 5, 6. 2 Cor. 5, 17.

16. καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ᾽ αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ.

16. Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israël Dei.

17. τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω. ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω.

17. De caetero nemo mihi molestus sit; ego enim stigmata Domini Jesu in corpore [a] meo porto. a) 2 Cor. 4, 10. 11, 23 – 25.

18. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. ἀμήν.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

---

v. 8. Ed. omn. Er. τούτου. — v. 10. Ed. 4. 5. Er. omitt. τους. — v. 13. C. περιτετμημενοι. — . 15. Gb. ἐστιν.

EPISTOLA PAULI
AD
EPHESIOS.

Cap. I.

1. *Παῦλος, ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ*, διὰ θελήματος θεοῦ, τοῖς ἁγίοις, τοῖς οὖσιν ἐν ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν χριστῷ ἰησοῦ,

1. Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis, qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu.

2. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου, ἰησοῦ χριστοῦ.

2. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις † ἐν χριστῷ,

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in coelestibus in Christo.

4. καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ,

4. Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem [a]; ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate.

a) c. 3, 11.

5. προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ ἰησοῦ χριστοῦ εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ,

5. Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suae,

6. εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ;

6. in laudem gloriae gratiae suae, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo;

7. ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ,

7. in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiae ejus,

8. ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει,

8. quae superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia;

9. γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, † ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ,

9. ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suae, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo,

10. εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ

10. in dispensatione plenitudinis temporum [a], instaurare omnia in Chri-

v. 3. ἐν omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 9. ἣν omitt. Ed. omn. Er.

πάντα ἐν τῷ χριςῷ, τὰ † ἐν τοῖς ȣ̓ρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ,

sto [b)], quae in coelis, et quae in terra sunt, in ipso. a) c. 2, 14. Gal. 4, 4. b) Col. 1, 18–20.

11. *ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν, προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τȣ̃ τὰ πάντα ἐνεργȣ̃ντος κατὰ τὴν βȣλὴν τȣ̃ θελήματος αὐτȣ̃,*

11. In quo etiam et nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suae;

12. *εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον † τῆς δόξης αὐτȣ̃, τȣ̀ς προηλπικότας ἐν τῷ χριςῷ,*

12. ut simus in laudem gloriae ejus nos, qui ante speravimus [a)] in Christo;
a) Luc. 2, 38.

13. *ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς (ἀκȣ́σαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν), ἐν ᾧ καὶ πιςεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας, τῷ ἁγίῳ,*

13. in quo et vos [a)], cum audissetis verbum veritatis (Evangelium salutis vestrae), in quo et credentes signati [b)] estis Spiritu promissionis sancto,
a) c. 2, 17. b) 2 Cor. 1, 22.

14. *ὅς ἐςιν ἀῤῥαβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτȣ̃.*

14. qui est pignus [a)] haereditatis nostrae, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriae ipsius. a) 2 Cor. 5, 5.

15. *διὰ τȣ̃το κἀγὼ, ἀκȣ́σας τὴν καθ' ὑμᾶς πίςιν ἐν τῷ κυρίῳ, ἰησȣ̃, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν εἰς πάντας τȣ̀ς ἁγίȣς,*

15. Propterea et ego audiens fidem vestram, quae est in [1]) Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos,

16. *οὐ παύομαι εὐχαριςῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μȣ,*

16. non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis;

17. *ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δῴη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, ἐν ἐπιγνώσει αὐτȣ̃,*

17. ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater gloriae, det vobis spiritum sapientiae et revelationis, in agnitione ejus;

18. *πεφωτισμένȣς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς † καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐςιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτȣ̃, καὶ τίς ὁ πλȣ̃τος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτȣ̃ ἐν τοῖς ἁγίοις,*

18. illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis, quae sit spes vocationis ejus, et quae divitiae gloriae haereditatis ejus in sanctis,

19. *καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, τοὺς πιςεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτȣς τῆς ἰσχύος αὐτοῦ,*

19. et quae sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiae virtutis ejus,

20. *ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ χριςῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ † νεκρῶν (καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτȣ̃ ἐν τοῖς ἐπȣρανίοις,*

20. quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in coelestibus,

---

v. 10. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. *τα τε.* — v. 12. *της* omitt. C. — v. 18. Ed. omn. Er. et St. *της διανοιας.* — v. 20. C. Ed. 1. Er. add. *των.*

1) 1590. in Christo Jesu.

21. ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξȣσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένȣ ȣ̓ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τȣ́τῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

22. καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τȣ̀ς πόδας αὐτȣ̃, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ,

23. ἥτις ἐςὶ τὸ σῶμα αὐτȣ̃, τὸ πλήρωμα τȣ̃ † τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρȣμένȣ).

21. supra omnem principatum [a]), et potestatem, et virtutem, et dominationem [1]), et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. a) Matth. 28, 18. Phil. 2, 9–11.

22. Et omnia subjecit sub pedibus ejus [a]); et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, a) 1 Cor. 15, 24. sqq.

23. quae est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

C A P. II.

1. Καὶ ὑμᾶς, ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις

2. (ἐν αἷς ποτε περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τȣ̃ κόσμȣ τȣ́τȣ, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξȣσίας τȣ̃ ἀέρος, τȣ̃ πνεύματος, τȣ̃ νῦν ἐνεργȣ̃ντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας,

3. ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεςράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιȣ̃ντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί)·

4. ὁ δὲ θεὸς, πλȣ́σιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτȣ̃, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς,

5. καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκρȣ̀ς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ χριςῷ (χάριτί ἐςε σεσωσμένοι),

6. καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπȣρανίοις ἐν χριςῷ ἰησȣ̃,

7. ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι, τοῖς ἐπερχομένοις, τὸν ὑπερβάλλοντα πλȣ̃τον τῆς χάριτος αὐτȣ̃ ἐν χρηςότητι ἐφ' † ἡμᾶς ἐν χριςῷ ἰησȣ̃.

8. τῇ γὰρ χάριτί ἐςε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίςεως (καὶ τȣ̃το ȣ̓κ ἐξ ὑμῶν· θεȣ̃ τὸ δῶρον),

1. Et vos [2]), cum essetis mortui [a]) delictis et peccatis vestris, a) Col. 2, 13.

2. in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi hujus, secundum principem [a]) potestatis aëris hujus, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiae; a) c. 6, 11. 12.

3. in quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostrae facientes voluntatem carnis et cogitationum; et eramus natura [a]) filii irae, sicut et caeteri. a) 1 Cor. 2, 14.

4. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos,

5. et cum essemus mortui peccatis, convivificavit [a]) nos in Christo (cujus gratia estis salvati), a) Rom. 8, 2.

6. et conresuscitavit, et consedere fecit in coelestibus in Christo Jesu [a]); a) Rom. 6, 6. sqq. Hebr. 12, 22. sqq. Phil. 3, 20.

7. ut ostenderet in seculis supervenientibus abundantes divitias gratiae suae in bonitate super nos in Christo Jesu.

8. Gratia enim estis salvati per fidem [a]); et hoc non ex vobis, Dei enim donum est; a) Rom. 3, 24. 28.

---

v. 23. Ed. omn. Er. et St. omitt. τα. — v. 7. St. ὑμᾶς.

1) 1593. virtutem, dominationem. C. R. 1595. virtutem, et dominationem.

2) 1590. add. convivificavit.

9. οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται.

10. αὐτȣ̃ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν χριςῷ ἰησȣ̃ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.

11. διὸ μνημονεύετε, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ (οἱ λεγόμενοι ἀκροβυςία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτȣ),

12. ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς χριςȣ̃, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τȣ̃ ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.

13. νυνὶ δὲ ἐν χριςῷ ἰησȣ̃ ὑμεῖς, οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τȣ̃ χριςȣ̃.

14. αὐτὸς γάρ ἐςιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας,

15. τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτȣ̃, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τȣ̀ς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην;

16. καὶ ἀποκαταλλάξῃ τȣ̀ς ἀμφοτέρȣς ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τȣ̃ ςαυρȣ̃, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ.

17. καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν, τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγὺς,

18. ὅτι δι' αὐτȣ̃ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα.

19. ἄρα οὖν οὐκέτι ἐςὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ,

20. ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θε-

9. non ex operibus, ut ne quis glorietur.

10. Ipsius enim sumus factura, creati [a] in Christo Jesu in operibus bonis, quae praeparavit Deus, ut in illis ambulemus.

a) 2 Cor. 5, 17. 21.

11. Propter quod memores estote, quod aliquando vos [1]) Gentes in carne, qui dicimini [2]) praeputium ab ea, quae dicitur circumcisio in carne, manu facta;

12. quia [3]) eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israël [a]), et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo [b]), in hoc mundo.

a) Rom. 9, 4. 25. 26. b) 1 Thess. 4, 5.

13. Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.

14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvens, inimicitias in carne sua;

15. legem mandatorum decretis evacuans; ut duos condat in semet ipso in unum novum hominem, faciens pacem,

16. et reconciliet [a]) ambos in uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semet ipso.

a) 1 Tim. 2, 5. 6. Col. 1, 20. sqq.

17. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem iis, qui prope.

18. Quoniam per ipsum habemus accessum [a]) ambo in uno Spiritu ad Patrem.

a) Rom. 5, 2.

19. Ergo jam non estis hospites et advenae; sed estis cives sanctorum et domestici [a]) Dei;

a) c. 3, 6.

20. superaedificati super fundamen-

1) 1590. add. eratis. 2) 1590. qui dicebamini. 3) 1590. qui eratis.

μελίῳ τῶν ἀποςόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίȣ αὐτȣ͂ ἰησȣ͂ χριςȣ͂,

tum Apostolorum [a] et Prophetarum, ipso summo angulari lapide [b] Christo Jesu; a) Matth.16,18. b) 1 Cor.3,11. 1 Petr.2,4–6.

21. ἐν ᾧ πᾶσα † οἰκοδομὴ συναρμολογȣμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν κυρίῳ,

21. in quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino [a], a) 1 Cor. 3, 16. 17.

22. ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι.

22. in quo et vos coaedificamini in habitaculum Dei in Spiritu [1]).

Cap. III.

1. Τούτȣ χάριν ἐγὼ παῦλος, ὁ δέσμιος τοῦ χριςοῦ ἰησοῦ ὑπὲρ ὑμῶν † τῶν ἐθνῶν.

1. Hujus rei gratia, ego Paulus vinctus [a] Christi Jesu, pro vobis Gentibus, a) Act. 21, 33. 28, 16.

2. (εἴγε † ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς,

2. si tamen audistis dispensationem gratiae Dei, quae data est mihi in vobis;

3. ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν † ἐγνώρισέ μοι τὸ μυςήριον, καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ,

3. quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut supra [a] scripsi in brevi; a) c.1,9.10.

4. πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μȣ ἐν τῷ μυςηρίῳ τοῦ χριςοῦ,

4. prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi;

5. † ὃ † ἑτέραις γενεαῖς ȣ̓κ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποςόλοις αὐτȣ͂ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι †,

5. quod aliis generationibus non est agnitum [a] filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus et Prophetis, in Spiritu, a) 1 Cor.2,7.sqq.

6. εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ χριςῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίȣ,

6. gentes esse cohaeredes [a], et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium; a) c. 2, 11–22.

7. οὗ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, † τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν † ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

7. cujus factus sum minister, secundum donum gratiae Dei [a], quae data est mihi secundum operationem virtutis ejus. a) 1 Cor. 15, 10.

8. ἐμοὶ τῷ ἐλαχιςοτέρῳ † πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαςον πλοῦτον τοῦ χριςοῦ,

8. Mihi [2]) omnium sanctorum minimo [a] data est gratia haec, in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, a) 1 Cor. 15, 9.

9. καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ † οἰ-

9. et illuminare omnes, quae sit dis-

v. 21. St. et Gb. ἡ οἰκοδομη. — v. 1. των ἐθνων omitt. C. — v. 2. C. add. και. — v. 3. Gb. ἐγνωρισθη. — v. 5. Ed. 2. Er. omitt. ὁ. — "Ed. 3. 4. 5. Er. ἐν ἑτεραις. — '"C. add. ἁγιῳ. — v. 7. Gb. της δοθεισης. — "Ed. 1. Er. ἐνεργιαν. — v. 8. St. των ἁγιων. C. omitt. ἁγιων. — v. 9. Ed. omn. Er. et St. κοινωνια.

1) 1590. add. sancto. 2) 1590. add. enim.

κονομία τοῦ μυστηρίου, τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι † διὰ ἰησοῦ χριστοῦ,

10. ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ † ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ,

11. κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν,

12. ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παῤῥησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει † διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ),

13. διὸ αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν.

14. τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ,

15. (ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται)·

16. ἵνα δῴη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον,

17. κατοικῆσαι τὸν χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐν ἀγάπῃ ἐῤῥιζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι,

18. ἵνα ἐξισχύσητε, καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος,

19. γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ χριστοῦ, ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ.

20. τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν,

21. αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν χριστῷ ἰησοῦ εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. ἀμήν.

pensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo, qui omnia creavit;

10. ut innotescat principatibus et potestatibus in coelestibus [a] per Ecclesiam multiformis sapientia Dei,

a) 1 Petr. 1, 12.

11. secundum praefinitionem seculorum [a], quam fecit in Christo Jesu Domino nostro; a) c. 1, 4. 5. 11.

12. in quo habemus fiduciam, et accessum [a] in confidentia per fidem ejus.

a) c. 2, 18.

13. Propter quod peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quae est gloria vestra [a]. a) Phil. 1, 12. 14.

14. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi,

15. ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur,

16. ut det vobis secundum divitias gloriae suae, virtute [1]) corroborari per Spiritum ejus in interiorem hominem [a] [2]). a) Act. 20, 32.

17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris [a]; in charitate radicati et fundati, a) Joh. 14, 23.

18. ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum;

19. scire etiam supereminentem scientiae charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter [a], quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem, quae operatur in nobis;

a) Rom. 11, 33. sqq.

21. ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu, in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

---

v. 9. " δια ιησου χριστου omitt. Gb. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. omitt. ταις. — v. 12. Ed. omn. Er. add. τῇ.

1) 1590. virtutem. 2) 1590. in interiori homine.

Cap. IV.

1. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ, ὁ δέσμιος ἐν κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε,

1. Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis,

2. μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πρᾳότητος, μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ,

2. cum omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate,

3. σπεδάζοντες, τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης.

3. soliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.

4. ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως † ὑμῶν.

4. Unum corpus, et unus Spiritus [a], sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. a) 1 Cor. 12, 12–27.

5. εἷς κύριος, μία πίςις, ἓν βάπτισμα,

5. Unus Dominus, una fides, unum baptisma.

6. εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν † ἡμῖν.

6. Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.

7. ἑνὶ δὲ ἑκάςῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ χριςοῦ.

7. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi [a]. a) 1 Cor. 12, 11.

8. διὸ λέγει· ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις.

8. Propter quod dicit: „Ascendens „in altum captivam duxit captivitatem; „dedit dona hominibus [a].“ a) Ps. 67, 19.

9. τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐςιν, εἰ μὴ, ὅτι κατέβη † πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς;

9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terrae? [1])

10. ὁ καταβὰς, αὐτός ἐςι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

10. Qui descendit, ipse est, et qui ascendit super omnes coelos, ut impleret omnia [a]. a) c. 1, 19. sqq.

11. καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν ἀποςόλȣς, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιςὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλȣς,

11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas [a], alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores, a) Act. 11, 27. 1 Cor. 12, 28.

12. πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ χριςοῦ,

12. ad consummationem [a] sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis [b] Christi; a) 1 Cor. 14, 3–5. b) c. 2, 20–22.

13. μέχρι † καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίςεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τȣ̃ υἱȣ̃ τȣ̃ θεȣ̃, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τȣ̃ πληρώματος τȣ̃ χριςȣ̃,

13. donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum [a], in mensuram aetatis plenitudinis Christi [b]. a) 1 Cor. 14, 20. b) Phil. 2, 5.

---

v. 4. C. ἡμων. — v. 6. Ed. omn. Er. et St. ὑμιν. — v. 9. πρωτον omitt. Gb. — v. 13. C. καταντησομεν. 1) 1590. 1593. 1598. C. R. 1592. terræ? 1590. terræ.

14. ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανεργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης,

14. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.

15. ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐςιν ἡ κεφαλὴ, ὁ χριςὸς,

15. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus,

16. ἐξ ὃ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογέμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάςε μέρες τὴν αὔξησιν τε σώματος † ποιεῖται, εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτε ἐν ἀγάπῃ.

16. ex quo totum corpus compactum, et connexum per omnem juncturam subministrationis [a)], secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in charitate.

a) 1 Cor. 12, 12. 15–27.

17. τετο ὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τε νοὸς αὐτῶν,

17. Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et Gentes ambulant in vanitate sensus sui,

18. ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τε θεε, διὰ τὴν ἄγνοιαν, τὴν ὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν,

18. tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam, quae est in illis, propter coecitatem cordis ipsorum,

19. οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτὲς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ.

19. qui desperantes semet ipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in avaritiam.

20. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν χριςὸν,

20. Vos autem non ita didicistis Christum,

21. εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθώς ἐςιν ἀλήθεια ἐν τῷ ἰησοῦ,

21. si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu [1]),

22. ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναςροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης,

22. deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem [a)], qui corrumpitur secundum desideria erroris; a) Rom. 12, 2. Col. 3, 9.

23. ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν,

23. renovamini [a)] autem spiritu mentis vestrae, a) Joh. 3, 3. 5. 6.

24. καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

24. et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.

25. διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν, ἕκαςος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη.

25. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra.

v. 16. C. ποιηται.

1) 1590. in Jesu. Deponite vos.

26. † ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.

26. Irascimini, et nolite peccare [a]; sol non occidat super iracundiam vestram. a) Ps. 4, 5.

27. † μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ.

27. Nolite locum dare diabolo [a]! a) Rom. 14, 16. 1 Petr. 2, 12.

28. ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς † χερσὶν, † ἵνα ἔχῃ, μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.

28. Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis, quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti [a]. a) Luc. 19, 8. 9.

29. πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τῦ ϛόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴτις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκέεσι.

29. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat [a]; sed si quis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. a) Matth. 12, 36.

30. καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον, τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν † ἀπολυτρώσεως.

30. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati [a] estis in diem [1]) redemptionis. a) c. 1, 13. 14.

31. πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ.

31. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia [a]. a) Col. 3, 8.

32. γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλες χρηϛοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ † ὁ θεὸς ἐν χριϛῷ ἐχαρίσατο † ὑμῖν.

32. Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

CAP. V.

1. Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ,

1. Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi,

2. καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ χριϛὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν, τῷ θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας.

2. et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos [a], et tradidit semet ipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. a) Joh. 13, 34. 15, 13.

3. πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἢ πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν (καθὼς πρέπει ἁγίοις),

3. Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;

4. καὶ αἰσχρότης καὶ μωρολογία, ἢ εὐτραπελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριϛία.

4. aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet; sed magis gratiarum actio.

5. τοῦτο γάρ † ἴϛε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ

5. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus,

v. 26. Ed. 1. 2. Er. ὀργισεσθε. — v. 27. C. Ed. 1. Er. μηδε. — v. 28. C. add. ἰδιαις. — "C. ἵν' ἔχῃ. — v. 30. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ἀπολυτροσεως. — v. 32. C. ὁ χριϛος ἐχαρισατο ἡμιν. Ed. 1. Er. ὁ θεος ἐχαρισατο ἡμιν ἐν χριϛῳ. — "Mt. ἡμιν. — v. 5. Gb. ἴϛε.

1) 1590. in die.

πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ.

6. μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

7. μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.

8. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ. ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε

9. (ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ † πνεύματος ἐν πάσῃ † ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ),

10. δοκιμάζοντες, τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ κυρίῳ.

11. καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις, τοῖς ἀκάρποις, τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.

12. τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν.

13. τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς, † φανεροῦται· πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστι.

14. διὸ λέγει· † ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ χριστός.

15. βλέπετε οὖν, πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοὶ,

16. ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι.

17. διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ θέλημα τοῦ κυρίου.

18. καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν † ἀσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι,

19. λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ,

aut avarus, quod est idolorum servitus [a], non habet haereditatem in regno Christi et Dei. a) Col. 3, 5.

6. Nemo vos seducat inanibus verbis; propter haec enim venit ira Dei in filios diffidentiae [a]. a) Rom. 1, 18.

7. Nolite ergo effici participes eorum.

8. Eratis enim aliquando tenebrae; nunc autem lux in Domino [a]; ut filii lucis ambulate! a) 1 Petr. 2, 9.

9. Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate;

10. probantes, quid sit beneplacitum Deo;

11. et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.

12. Quae enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere.

13. Omnia autem, quae arguuntur, a lumine manifestantur; omne enim, quod manifestatur, lumen est.

14. Propter quod dicit: „Surge, „qui dormis, et exurge a mortuis, et „illuminabit te Christus [a]." a) Jes. 60, 1.

15. Videte itaque, fratres! quomodo caute ambuletis; non quasi insipientes,

16. sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.

17. Propterea nolite fieri imprudentes; sed intelligentes, quae sit voluntas Dei.

18. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria; sed implemini Spiritu sancto,

19. loquentes vobismet ipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino [a]. a) Col. 3, 16.

---

v. 9. Gb. φωτος. — "Ed. omn. Er. ἀγαθοσυνη. — v. 13. Ed. omn. Er. φανερουνται. — v. 14. Gb. ἐγειρε. — v. 18. Ed. 1. Er. ἀσωτεια.

20. εὐχαριςοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ,

20. Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri.

21. ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ † χριςοῦ.

21. Subjecti invicem in timore Christi [a])! a) Joh. 13, 14. sqq.

22. αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ,

22. Mulieres viris suis subditae sint [a]), sicut Domino! a) Gen. 3, 16. 1 Cor. 14, 34. Col. 3, 18. 1 Petr. 3, 1.

23. ὅτι † ἀνήρ ἐςι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ χριςὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, † καὶ αὐτός ἐςι σωτὴρ τοῦ σώματος.

23. Quoniam vir caput est mulieris; sicut Christus caput est Ecclesiae; ipse, salvator corporis ejus.

24. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ χριςῷ, † οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί.

24. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo; ita et mulieres viris suis in omnibus.

25. οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ χριςὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς,

25. Viri! diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea,

26. ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι,

26. ut illam sanctificaret, mundans [1]) lavacro aquae [a]) in verbo vitae, a) Tit. 3, 5. Marc. 16, 16.

27. ἵνα παραςήσῃ † αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον, τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ᾽, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος.

27. ut exhiberet ipse sibi [2]) gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata [a]). a) Col. 1, 22. Tit. 2, 14.

28. οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾷν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ.

28. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit.

29. οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, † ἀλλ᾽ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ † κύριος τὴν ἐκκλησίαν·

29. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit; sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.

30. ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀςέων αὐτοῦ.

30. Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus.

31. ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

31. „Propter hoc relinquet homo „patrem et matrem suam, et adhaere- „bit uxori suae; et erunt duo in carne „una [a]).“ a) Gen. 2, 24.

---

v. 21. Ed. omn. Er. St. et Mt. ἐν φοβῳ θεου. — v. 23. St. ὁ ἀνηρ. — " και omitt. Gb. — v. 24. Ed. omn. Er. ουτως. — v. 27. Gb. αυτος. — v. 29. C. ἀλλα. — " Gb. χριςος.

1) 1590. add. eam. 2) C. R. 1592. 1593. 1598. sibi gloriosam. 1590. 1592. sibi in gloriosam.

32. τὸ μυςήριον τοῦτο μέγα ἐςίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς χριςὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

32. Sacramentum hoc magnum est! ego autem dico in Christo et in Ecclesia.

33. πλὴν καὶ ὑμεῖς, οἱ καθ᾽ ἕνα, ἕκαςος τὴν ἑαυτȣ̃ γυναῖκα ἕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτὸν, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα.

33. Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat; uxor autem timeat virum suum.

Cap. VI.

1. Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν κυρίῳ· τοῦτο γάρ ἐςι δίκαιον.

1. Filii! obedite Parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est.

2. τίμα τὸν πατέρα σȣ καὶ τὴν μητέρα (ἥτις ἐςὶν † ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ),

2. „Honora patrem tuum et matrem „tuam [a]," quod est mandatum primum in promissione;

a) Exod. 20, 12.

3. ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

3. „ut bene sit tibi, et sis longaevus „super terram."

4. † καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ᾽ ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νȣθεσίᾳ κυρίȣ.

4. Et vos, patres! nolite [a] ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate [b] illos in disciplina, et correptione Domini.

a) Col. 3, 21. Prov. 19, 19. b) Deut 6, 7.

5. οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα μετὰ φόβȣ καὶ τρόμȣ, ἐν ἁπλότητι † τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ χριςῷ,

5. Servi! obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo;

6. μὴ κατ᾽ ὀφθαλμοδȣλείαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ᾽ ὡς δȣ̃λοι τȣ̃ χριςȣ̃, ποιȣ̃ντες τὸ θέλημα τȣ̃ θεȣ̃ ἐκ ψυχῆς,

6. non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes; sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo,

7. μετ᾽ εὐνοίας δȣλεύοντες † ὡς τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις,

7. cum bona voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus;

8. εἰδότες, ὅτι, ὃ ἐάν τι ἕκαςος ποιήσῃ ἀγαθὸν, τȣ̃το κομιεῖται παρὰ † τȣ̃ κυρίȣ, εἴτε δȣ̃λος, εἴτε ἐλεύθερος.

8. scientes, quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber.

9. καὶ οἱ κύριοι, τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτȣ̀ς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλὴν, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν † αὐτῶν ὁ κύριός ἐςιν ἐν ȣ̓ρανοῖς, καὶ προσωποληψία ȣ̓κ ἔςι παρ᾽ αὐτῷ.

9. Et vos, Domini! eadem facite illis, remittentes minas; scientes, quia et illorum et vester Dominus est in coelis; et personarum acceptio non est apud eum.

10. τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μȣ, ἐνδυναμȣ̃σθε ἐν κυρίῳ καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτȣ̃.

10. De caetero, fratres! confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.

---

v. 2. C. πρωτη ἐντολη. — v. 4. Ed. omn. Er. omitt. και. — v. 5. C. omitt. της. — v. 7. Ed. omn. Er. et St. omitt. ὡς. — v. 8. τȣ omitt. Gb. — v. 9. C. add. και.

11. ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.

12. ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους † τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

13. διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ, τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι.

14. στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης,

15. καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης,

16. ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ, τὰ πεπυρωμένα, σβέσαι.

17. καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ,

18. διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι· καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων

19. καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι † δοθῇ λόγος, ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παῤῥησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου,

20. ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παῤῥησιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλῆσαι.

21. ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν κυρίῳ,

11. Induite vos armaturam [a] Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. a) Rom. 13, 12.

12. Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem; sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae, in coelestibus [a]. a) c. 2, 2.

13. Propterea accipite armaturam [a] Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. a) 2 Cor. 10, 4.

14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiae,

15. et calceati pedes in praeparatione [1]) Evangelii pacis.

16. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere [a]; a) 1 Joh. 5, 4.

17. et galeam salutis assumite, et gladium spiritus (quod est verbum Dei [a]). a) Ebr. 4, 12.

18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes [a] omni tempore in spiritu; et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis, a) Matth. 26, 41. Luc. 18, 1. sq.

19. et pro me [a], ut detur [b] mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii, a) Rom. 15, 30. Col. 4, 3. 2 Thess. 3, 1. Act. 12, 5. b) Act. 4, 29. 31.

20. pro quo legatione fungor in catena [2]) [a], ita ut in ipso audeam, prout oportet me loqui. a) Act. 28, 20.

21. Ut autem et vos sciatis, quae circa me sunt, quid agam; omnia vobis nota faciet Tychicus [a], charissimus frater et fidelis minister in Domino. a) Act. 20, 4. Col. 4, 7.

---

v. 12. τοῦ αἰῶνος omitt. Gb. — v. 19. Ed. omn. Er. et St. δοθείη.

1) 1590. in præparationem. 2) 1590. add. ista.

22. ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν.	22. Quem misi ad vos in hoc ipsum; ut cognoscatis, quae circa nos sunt, et consoletur corda vestra.
23. εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἀγάπη μετὰ πίςεως ἀπὸ θεῦ πατρὸς καὶ κυρίε, ἰησοῦ χριςοῦ.	23. Pax fratribus, et charitas cum fide, a Deo Patre [1]), et Domino Jesu Christo.
24. ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν κύριον ἡμῶν, ἰησοῦν χριςὸν, ἐν ἀφθαρσίᾳ. † ἀμήν·	24. Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen.

v. 24. ἀμην omitt. Gb.

1) 1590. add. nostro.

EPISTOLA PAULI
AD
PHILIPPENSES.

Cap. I.

1. Παῦλος καὶ τιμόθεος, δοῦλοι ἰησῦ χριςῦ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν χριςῷ ἰησοῦ, τοῖς οὖσιν ἐν φιλίπποις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις,	1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis [a]), cum episcopis et diaconibus. a) Act. 16, 12. sq.
2. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίε, ἰησῦ χριςῦ.	2. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.
3. εὐχαριςῶ τῷ θεῷ με ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν	3. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri,
4. (πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσει με ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος)	4. semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens,
5. ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν,	5. super communicatione vestra in Evangelio Christi a prima die usque nunc.
6. πεποιθὼς αὐτὸ τῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας † ἰησῦ χριςῦ,	6. Confidens hoc ipsum, quia, qui coepit in vobis opus bonum, perficiet [a]) usque in diem [b]) Christi Jesu. a) Act. 20, 32. 1 Petr. 1, 5. b) 2 Tim. 4, 7. 8.
7. καθώς ἐςι δίκαιον ἐμοὶ, τῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἔν τε τοῖς † δεσμοῖς με καὶ † τῇ ἀπολογίᾳ καὶ	7. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis; eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis [a]), et in defensione et confirmatione Evan-

v. 6. C. χριςε ιησε. — v. 7. Ed. 4. Er. δεσμιοις. — "C. Ed. 1. Er. et Mt. add. ἐν.

βεβαιώσει τȣ̃ εὐαγγελίȣ, συγκοινωνȣ́ς μȣ τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας.

8. μάρτυς γάρ μȣ ἐςὶν ὁ θεὸς, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις † ἰησȣ̃ χριςȣ̃.

9. καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει,

10. εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν χριςοῦ,

11. πεπληρωμένοι † καρπῶν δικαιοσύνης, τῶν διὰ ἰησοῦ χριςοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον θεοῦ.

12. γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοὶ, ὅτι τὰ κατ᾽ ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίȣ ἐλήλυθεν,

13. ὥστε τȣ̀ς δεσμȣ́ς μȣ φανερȣ̀ς ἐν χριςῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι,

14. καὶ τȣ̀ς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μȣ, περισσοτέρως τολμᾷν, ἀφόβως τὸν † λόγον λαλεῖν.

15. τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι᾽ εὐδοκίαν τὸν χριςὸν κηρύσσȣσιν.

16. οἱ † μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν χριςὸν καταγγέλλȣσιν ȣ̓χ ἁγνῶς, οἰόμενοι, θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μȣ·

17. οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίȣ κεῖμαι.

18. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, χριςὸς καταγγέλλεται. καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.

gelii, socios gaudii mei omnes vos esse.
a) Act. 28, 16. 30.

8. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.

9. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in [1]) scientia, et in omni sensu;

10. ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa in diem Christi,

11. repleti fructu justitiae per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei.

12. Scire autem vos volo, fratres! quia quae circa me sunt [a]), magis ad profectum venerunt Evangelii;
a) Act. 28, 16. 30.

13. ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni praetorio, et in caeteris omnibus;

14. et [2]) plures e fratribus in Domino confidentes [3]) vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.

15. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem [a]); quidam autem et propter bonam voluntatem Christum praedicant; a) Act. 28, 29. Rom. 16, 17.

16. quidam ex charitate, scientes, quoniam in defensionem Evangelii positus sum.

17. Quidam autem ex contentione Christum annunciant non sincere [a]), existimantes pressuram se suscitare vinculis meis [b]). a) Gal. 6, 12. b) Act. 21, 27. sqq. 22, 22.

18. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuncietur; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo.

---

v. 8. Gb. χριςȣ ἰησȣ. — v. 11. Gb. καρπον δικαιοσυνης τον. — v. 14. C. τον τȣ θεȣ λογον λαλειν. — v. 16. Gb. δε pro μεν, qui etiam vv. 16. 17. transponit. 1) 1590. add. omni. 2) 1590. ut plures. 3) 1590. add. in.

19. οἶδα γὰρ, ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος ἰησοῦ χριστοῦ,

19. Scio enim, quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem [a], et subministrationem Spiritus Jesu Christi.

a) 2 Cor. 1, 10. 11.

20. κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παῤῥησίᾳ, ὡς πάντοτε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου.

20. Secundum exspectationem et spem meam, quia in nullo confundar; sed in omni fiducia, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam [a], sive per mortem [b].

a) 2 Cor. 4, 10. 11. b) Act. 7, 55. 58. 59.

21. ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος.

21. Mihi enim vivere Christus est [a], et mori lucrum [b].

a) Gal. 2, 20. b) cf. v. 23.

22. εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου, καὶ, τί αἱρήσομαι, οὐ γνωρίζω.

22. Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est, et quid eligam, ignoro.

23. συνέχομαι † δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν χριστῷ εἶναι. πολλῷ † μᾶλλον κρεῖσσον.

23. Coarctor autem e duobus; desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius;

24. τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.

24. permanere autem in carne necessarium propter vos.

25. καὶ τοῦτο πεποιθὼς, οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως,

25. Et hoc confidens scio, quia manebo et permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum, et gaudium fidei;

26. ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς.

26. ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos.

27. μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ χριστοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα, εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι στήκετε ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου,

27. Tantum digne Evangelio Christi conversamini; ut sive cum venero et videro vos, sive absens, audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii,

28. καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἥτις † αὐτοῖς μέν ἐστιν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ θεοῦ.

28. et in nullo terreamini ab adversariis; quae illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc a Deo;

29. ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν,

29. quia vobis donatum est pro Christo, non solum, ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini;

30. τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον † ἴδετε ἐν ἐμοὶ, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί.

30. idem certamen habentes, quale et vidistis in me [a], et nunc audistis de me.

a) Act. 16, 19. sqq.

---

v. 23. Ed. omn. Er. γαρ. — Gb. πολλῳ γαρ. — v. 28. Gb. ἥτις ἐστιν αὐτοις ἐνδειξις. — v. 30. Ed. 1. Er. C. et Mt. εἰδετε.

Cap. II.

1. Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν χριστῷ, εἴ † τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοὶ,

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis;

2. πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες,

2. implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes,

3. μηδὲν κατὰ ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν.

3. nihil per contentionem, neque per inanem gloriam; sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes[a)],

a) Matth. 20, 26. 27.

4. μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος † σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ † τὰ ἑτέρων ἕκαστος.

4. non quae sua sunt singuli considerantes, sed ea, quae aliorum.

5. τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν χριστῷ ἰησοῦ,

5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu[a)], a) Joh. 13, 34.

6. ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ,

6. qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo;

7. ἀλλ᾽ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος,

7. sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo[a)]. Matth. 20, 28. Joh. 13, 14–17. Rom. 8, 3.

8. καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ,

8. Humiliavit semet ipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

9. διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα,

9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen,

10. ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων,

10. ut in nomine Jesu omne genu flectatur[a)] coelestium, terrestrium, et infernorum; a) Rom. 14, 11.

11. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός.

11. et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

12. ὥστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε †, μὴ † ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ † νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε.

12. Itaque, charissimi mei! (sicut semper obedistis) non ut in praesentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini.

---

v. 1. St. et Mt. εἰ τις. — v. 4. Gb. σκοπουντες. — ″C. το ἑτερων ἑκαστος. St. τα των ἑτερων ἑκαστος. Gb. τα ἑτερων ἑκαστοι. — v. 12. C. add. μου. — ″ ὡς omitt. C. — ‴C. add. και.

13. ὁ θεὸς γάρ ἐςιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

13. Deus est enim, qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bona voluntate [a]. a) 2 Cor. 3, 5.

14. πάντα ποιεῖτε χωρὶς † γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν,

14. Omnia autem facite sine murmurationibus et haesitationibus;

15. ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα θεȣ͂ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεςραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωςῆρες ἐν κόσμῳ,

15. ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravae et perversae, inter quos lucetis [a] sicut luminaria in mundo, a) Matth. 5, 16.

16. λόγον ζωῆς ἐπέχοντες εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν χριςȣ͂, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα.

16. verbum vitae continentes ad gloriam meam [a] in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. a) 1 Thess. 2, 19.

17. ἀλλ᾿ εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτȣργίᾳ τῆς πίςεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν.

17. Sed et si immolor supra sacrificium, et obsequium fidei vestrae, gaudeo, et congratulor omnibus vobis [a]. a) cf. c. 1, 14.

18. † τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαίρετέ μοι.

18. Idipsum autem et vos gaudete, et congratulamini mihi.

19. ἐλπίζω δὲ ἐν κυρίῳ, ἰησȣ͂, τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ, γνȣ̀ς τὰ περὶ ὑμῶν.

19. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum [a] me cito mittere ad vos; ut et ego bono animo sim, cognitis quae circa vos sunt. a) Act. 16, 1.

20. οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅςις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.

20. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis solicitus sit.

21. οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ † τὰ τοῦ χριςοῦ ἰησοῦ.

21. Omnes enim quae sua sunt quaerunt, non quae sunt Jesu Christi.

22. τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι, ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον.

22. Experimentum autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio [a]. a) Act. 16, 3. 12.

23. τȣ͂τον μὲν ȣ͂ν ἐλπίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμὲ, ἐξαυτῆς.

23. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro, quae circa me sunt.

24. πέποιθα δὲ ἐν κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι.

24. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito.

25. ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην, ἐπαφρόδιτον, τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργὸν καὶ συςρατιώτην μȣ, ὑμῶν δὲ ἀπόςολον καὶ λειτȣργὸν τῆς χρείας μȣ, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς,

25. Necessarium autem existimavi Epaphroditum [a] fratrem et cooperatorem, et commilitonem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meae, mittere ad vos; a) cf. c. 4, 18.

26. ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας

26. quoniam quidem omnes vos de-

---

v. 14. C. ὀργης. — v. 18. Ed. 1. 2. 3. Er. Gb. Mt. et St. το δ᾿ αὐτο. — v. 21. C. et Mt. τα χριςȣ ἰησȣ. Gb. τα ἰησȣ χριςȣ.

ὑμᾶς, καὶ ἀδημονῶν, διότι ἠκέσατε, ὅτι ἠσθένησε.

27. καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ. ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ † λύπῃ σχῶ.

28. σπεδαιοτέρως ὖν ἔπεμψα αὐτὸν, ἵνα, ἰδόντες αὐτὸν πάλιν, χαρῆτε, κἀγὼ ἀλυπότερος ὦ.

29. προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν ἐν κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς, καὶ τοὺς τοιούτες ἐντίμες ἔχετε.

30. ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ χριςοῦ μέχρι θανάτε ἤγγισε, † παραβελευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα † ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑςέρημα τῆς πρός με λειτεργίας.

siderabat, et moestus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum.

27. Nam et infirmatus est usque ad mortem; sed Deus misertus est ejus; non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.

28. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim.

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote;

30. quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id, quod ex vobis deerat erga meum obsequium [a].

a) 1 Cor. 16, 17.

Cap. III.

1. Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν κυρίῳ. τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ † ἀσφαλές.

2. βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν.

3. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομὴ, οἱ πνεύματι † θεῷ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν χριςῷ ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες,

4. καίπερ ἐγὼ ἔχων πεποίθησιν καὶ ἐν σαρκί. εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκὶ, ἐγὼ μᾶλλον,

5. περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένες ἰσραὴλ, φυλῆς βενιαμὶν, ἑβραῖος ἐξ ἑβραίων, κατὰ νόμον φαρισαῖος,

6. κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην, τὴν ἐν νόμῳ, γενόμενος ἄμεμπτος.

1. De caetero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.

2. Videte canes [a], videte malos operarios, videte concisionem [b].

a) Jes. 56, 10. 11. b) Gal. 5, 12. Rom. 16, 17.

3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes [a]. Rom. 2, 28. sq. Gal. 6. 15. 16. Deut. 30, 6.

4. Quamquam [1]) ego habeam confidentiam et [2]) in carne; si quis alius videtur confidere in carne, ego magis [a].

a) 2 Cor. 11, 18.

5. Circumcisus octavo die, ex genere Israël, de tribu Benjamin, Hebraeus ex Hebraeis, secundum legem Pharisaeus [a],

a) Act. 22, 3. sqq.

6. secundum aemulationem persequens [a] Ecclesiam Dei, secundum justitiam, quae in lege est, conversatus sine querela.

a) Act. 8, 3. 26, 3–11.

---

v. 27. Gb. λυπην. — v. 30. Gb. παραβολευσ. — "Ed. omn. Er. πληρωσῃ — v. 1. Ed. omn. Er. et Mt. το ἀσφαλες. — v. 3. C. et Mt. θεε.

1) 1590. add. et. 2) 1590. omitt. et.

7. ἀλλ' ἅτινα † ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν χριστὸν ζημίαν.

7. Sed quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta.

8. ἀλλὰ † μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι, πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως χριστοῦ ἰησοῦ, τοῦ κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι, σκύβαλα εἶναι, ἵνα χριστὸν κερδήσω,

8. Verumtamen existimo omnia detrimentum [a] esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci et arbitror, ut stercora, ut Christum lucrifaciam,

a) Matth. 16, 26. 27.

9. καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως χριστοῦ, τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει,

9. et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide [a] est Christi Jesu; quae ex Deo est justitia in fide,

a) Rom. 3, 21–24.

10. τοῦ γνῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ,

11. εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν.

10. ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem [a] passionum illius: configuratus morti ejus;

a) Rom. 8, 17. 2 Cor. 4, 10.

11. si quo modo occurram ad resurrectionem [a], quae est ex mortuis.

a) 2 Tim. 2, 11.

12. οὐχ, ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δὲ, εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ † τοῦ χριστοῦ ἰησοῦ.

13. ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐμαυτὸν † οὐ λογίζομαι κατειληφέναι.

14. ἓν δὲ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ θεοῦ ἐν χριστῷ ἰησοῦ.

12. Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim; sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu [a]. Act. 26, 13. sqq.

13. Fratres! ego me non arbitror comprehendisse; unum autem, quae quidem retro sunt [a] obliviscens, ad ea vero, quae sunt priora, extendens me ipsum,

a) cf. v. 4–6.

14. ad destinatum persequor, ad bravium supernae vocationis Dei in Christo Jesu.

15. ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν· καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει.

16. πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν † κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

17. συμμιμηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοὶ, καὶ σκοπεῖτε τοὺς † οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.

15. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus; et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.

16. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula.

17. Imitatores mei estote, fratres! et observate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.

v. 7. Ed. omn. Er. μοι ἦν. — v. 8. C. et St. μενοῦνγε. — v. 12. C. του κυριου, ἰησου χριστου. Gb. χριστου. — v. 13. Ed. omn. Er. et Mt. οὔπω. — v. 16. κανονι, το αὐτο φρονειν omitt. Gb. — v. 17. Ed. omn. Er. οὕτως.

18. πολλοὶ γὰρ περιπατȣ͂σιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν (νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω) τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ϛαυροῦ τοῦ χριϛοῦ,

18. Multi enim ambulant, quos saepe dicebam vobis (nunc autem et flens dico) inimicos crucis Christi[a],

a) 2 Petr. 2, 1. 1 Cor. 1, 23.

19. ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν † ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονȣ͂ντες.

19. quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.

20. ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον, ἰησοῦν χριϛὸν,

20. Nostra autem conversatio in coelis est[a], unde etiam salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, a) 2 Cor. 4, 18. Ebr. 13, 14. 12, 22–24.

21. ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, † εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα.

21. qui reformabit[a] corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae, secundum operationem[1]), qua etiam possit subjicere sibi omnia[b]. a) 1 Cor. 15, 43. sqq. b) Joh. 5, 21.

CAP. IV.

1. Ὥϛε, ἀδελφοί μȣ ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ καὶ ϛέφανός μȣ· † ȣ̔́τως ϛήκετε ἐν κυρίῳ, ἀγαπητοί.

1. Itaque, fratres mei charissimi, et desideratissimi! gaudium meum, et corona[a] mea! sic state in Domino, charissimi! a) cf. c. 2, 16. 1 Thess. 2, 19.

2. εὐοδίαν παρακαλῶ, καὶ συντύχην παρακαλῶ, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν κυρίῳ.

2. Evodiam rogo, et Syntychen[2]) deprecor idipsum sapere in Domino.

3. ναὶ ἐρωτῶ καὶ σὲ, σύζυγε γνήσιε· συλλαμβάνȣ αὐταῖς, αἵτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μȣ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.

3. Etiam rogo et te, germane compar[a]! adjuva illas, quae mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, et caeteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitae[b].

a) Act. 16, 19. b) Apoc. 3, 5.

4. χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε. † πάλιν ἐρῶ, χαίρετε.

4. Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete!

5. τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. ὁ κύριος ἐγγύς.

5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus; Dominus[3]) prope est.

6. μηδὲν μεριμνᾶτε· ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριϛίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν θεόν.

6. Nihil soliciti sitis; sed in omni oratione, et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestrae innotescant apud Deum[a]. Luc. 18, 1. sqq. Eph. 6, 18.

7. καὶ ἡ εἰρήνη τȣ͂ θεȣ͂, ἡ ὑπερέχȣσα πάντα νȣ͂ν, φρȣρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν χριϛῷ ἰησȣ͂.

7. Et pax Dei, quae exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu.

---

v. 19. ὁ omitt. C. — v. 21. εἰς το γενεσθαι αὐτο omitt. Gb. — v. 1. St. Mt. et Gb. ϛτω. — v. 4. Ed. omn. Er. add. και.

1) 1590. add. virtutis suæ. 2) 1590. Syntycen. 3) 1590. add. enim.

8. τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, ὅσα ἐςὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε.

8. De caetero, fratres, quaecumque sunt vera, quaecumque pudica, quaecumque justa, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae famae, si qua virtus, si qua laus disciplinae, haec cogitate!

9. ἃ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε, καὶ εἴδετε ἐν ἐμοὶ, ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἔςαι μεθ' ὑμῶν.

9. Quae et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, haec agite; et Deus pacis erit vobiscum!

10. ἐχάρην δὲ ἐν κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμȣ̃ φρονεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε, ἠκαιρεῖσθε δέ.

10. Gavisus sum autem in Domino vehementer; quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis; occupati autem eratis.

11. οὐχ ὅτι καθ' ὑςέρησιν λέγω· ἐγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμι, αὐτάρκης εἶναι.

11. Non quasi propter penuriam dico; ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse [a]. a) 1 Tim. 6, 6.

12. οἶδα καὶ ταπεινȣ̃σθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν ἐν παντί· καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾷν, καὶ περισσεύειν καὶ ὑςερεῖσθαι.

12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum); et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.

13. πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με † χριςῷ.

13. Omnia possum in eo, qui me confortat [a]. a) Eph. 6, 10.

14. πλὴν καλῶς ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαντές με τῇ θλίψει.

14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meae.

15. οἴδατε † δὲ καὶ ὑμεῖς, φιλιππήσιοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίȣ, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον † δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι,

15. Scitis autem et vos, Philippenses! quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia [a], nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli [b]; a) Act. 16, 10. b) 2 Cor. 11, 8.

16. ὅτι καὶ ἐν θεσσαλονίκῃ † καὶ ἅπαξ καὶ δὶς εἰς τὴν χρείαν μοι ἐπέμψατε.

16. quia et Thessalonicam [a] semel et bis in usum mihi misistis. a) Act. 17, 1.

17. οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα, ἀλλ' ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν, τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν.

17. Non quia quaero datum, sed requiro fructum abundantem [a] in ratione vestra. a) 2 Cor. 9, 6. 12.

18. ἀπέχω δὲ πάντα, καὶ περισσεύω. πεπλήρωμαι, δεξάμενος παρὰ ἐπαφροδίτȣ τὰ παρ' ὑμῶν, ὀσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτὴν, εὐάρεςον τῷ θεῷ.

18. Habeo autem omnia, et abundo; repletus sum, acceptis ab Epaphrodito [a] quae misistis, [1]) odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. a) c. 2, 25.

---

v. 13. χριςῷ omitt. Gb. — v. 15. C. omitt. δε. — Ed. 4. 5. Er. δωσεως. — v. 16. Ed. omn. Er. omitt. και. 1) 1590. add. in.

19. ὁ δὲ θεός μȣ πληρώσει πᾶσαν χρείαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλȣ̃τον αὐτȣ̃, ἐν δόξῃ, ἐν χριςῷ ἰησȣ̃.

20. τῷ δὲ θεῷ καὶ πατρὶ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

21. ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν χριςῷ ἰησȣ̃. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί.

22. ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες † οἱ ἅγιοι, μάλιςα δὲ οἱ ἐκ τῆς καίσαρος οἰκίας.

23. ἡ χάρις τȣ̃ κυρίȣ † ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

19. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas, in gloria in Christo Jesu.

20. Deo autem et Patri nostro gloria in secula seculorum. Amen.

21. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.

22. Salutant vos, qui mecum sunt [a]), fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem, qui de Caesaris domo sunt.

a) c. 1, 13.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro [a]). Amen.

a) Rom. 16, 24.

v. 22. Ed. omn. Er. omitt. οἱ. — v. 23. C. et Mt. omitt. ἡμων.

EPISTOLA PAULI
AD
COLOSSENSES.

Cap. I.

1. Παῦλος, ἀπόςολος ἰησȣ̃ χριςȣ̃, διὰ θελήματος θεȣ̃, καὶ τιμόθεος, ὁ ἀδελφὸς,

2. τοῖς ἐν † κολοσσαῖς ἁγίοις καὶ πιςοῖς ἀδελφοῖς ἐν χριςῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεȣ̃, πατρὸς ἡμῶν, † καὶ κυρίȣ, ἰησȣ̃ χριςȣ̃.

3. εὐχαριςȣ̃μεν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, πάντοτε, περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι,

4. ἀκούσαντες τὴν πίςιν ὑμῶν ἐν χριςῷ ἰησοῦ καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίȣς,

5. διὰ τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς ȣ̓ρανοῖς, ἣν προηκȣ-

1. Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater,

2. eis, qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu.

3. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes [a]);

a) Eph. 1, 15. 16. Phil. 1, 3. sqq.

4. audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem, quam habetis in sanctos omnes,

5. propter spem, quae reposita est vobis in coelis, quam audistis [a]) in ver-

v. 2. Ed. omn. Er. St. et Mt. κολασσαις. — "και κυριȣ, ἰησȣ χριςȣ omitt. Gb.

σατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τȣ̃ εὐαγγελίȣ,

bo veritatis Evangelii, a) cf. v. 7.

6. τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ· καὶ ἔϛι καρποφορȣ́μενον † καὶ αὐξανόμενον, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἠκούσατε καὶ ἐπέγνωτε τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ,

6. quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit, sicut in vobis, ex ea die, qua audistis, et cognovistis gratiam Dei in veritate;

7. καθὼς † καὶ ἐμάθετε † ἀπὸ ἐπαφρᾶ, τȣ̃ ἀγαπητȣ̃ συνδȣ́λȣ ἡμῶν, ὅς ἐϛι πιϛὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τȣ̃ χριϛȣ̃,

7. sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu,

8. ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν πνεύματι.

8. qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu.

9. διὰ τȣ̃το καὶ ἡμεῖς, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἠκȣ́σαμεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ,

9. Ideo et nos, ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes, et postulantes [a], ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia, et intellectu spiritali, a) Eph. 1, 17. 18.

10. περιπατῆσαι † ὑμᾶς ἀξίως τȣ̃ κυρίȣ εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφορȣ̃ντες καὶ αὐξανόμενοι † εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τȣ̃ θεȣ̃,

10. ut ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei,

11. ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμȣ́μενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτȣ̃, εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς,

11. in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio,

12. εὐχαριϛȣ̃ντες τῷ † πατρὶ, τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τȣ̃ κλήρȣ τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ,

12. gratias agentes Deo [1]) Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine [a], a) Act. 26, 18.

13. ὃς ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξȣσίας τȣ̃ σκότȣς, καὶ μετέϛησεν εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ υἱȣ̃ τῆς ἀγάπης αὐτȣ̃,

13. qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suae,

14. ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν †, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν,

14. in quo habemus redemptionem [2]) per sanguinem ejus, remissionem peccatorum;

15. ὅς ἐϛιν εἰκὼν τȣ̃ θεȣ̃, τȣ̃ ἀοράτȣ, πρωτότοκος πάσης κτίσεως,

15. qui est imago [a] Dei invisibilis, primogenitus [b] omnis creaturae [c].

a) Joh. 14, 9. b) Ps. 88, 28. c) Apoc. 1, 17.

16. ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάν-

16. Quoniam in ipso condita sunt

---

v. 6. και αὐξανομενον omitt. Ed. omn. Er. St. et Mt. — v. 7. C. omitt. και. — " Ed. 2. 3. 4. 5. Er. παρα. — v. 10. ὑμας omitt. Gb. — " Gb. τῃ ἐπιγνωσει. — v. 12. C. θεῳ και πατρι. — v. 14. Ed. omn. Er. et St. add. δια τȣ αἱματος αὐτȣ.

1) 1590. add. et. 2) 1590. redemptionem et remissionem peccatorum.

τα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δἰ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται,

17. καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.

18. καὶ αὐτός ἐστι † ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων,

19. ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι,

20. καὶ δἰ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι † τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, † εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, δἰ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ † ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

21. καὶ ὑμᾶς, ποτὲ ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις, τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν,

22. ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου, παραστῆσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ,

23. εἴ γε ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου, οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, οὗ ἐγενόμην ἐγὼ παῦλος διάκονος.

24. νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί † μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία,

25. ἧς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ,

universa in coelis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates; omnia per ipsum et in ipso creata sunt [a]; a) Joh. 1, 3. Act. 17, 28.

17. et ipse est ante omnes [a], et omnia in ipso constant. a) Joh. 1, 1. 17, 5.

18. Et ipse est caput corporis Ecclesiae [a], qui est principium, primogenitus [b] ex mortuis; ut sit in omnibus ipse primatum tenens. a) Eph. 1, 22. 23. b) 1 Cor. 15, 20.

19. Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem [a] inhabitare, a) cf. 2, 9.

20. et per eum reconciliare omnia [a] in ipsum, pacificans [b] per sanguinem crucis ejus, sive quae in terris, sive quae in coelis sunt. a) 1 Joh. 2, 2. b) Eph. 2, 14. 15.

21. Et vos cum essetis aliquando alienati [a], et inimici sensu in operibus malis: a) Eph. 2, 12. 13.

22. nunc autem reconciliavit [a] in corpore carnis ejus per mortem, [1]) exhibere vos sanctos et immaculatos et irreprehensibiles coram ipso; a) Eph. 2, 16.

23. si tamen permanetis [a] in fide fundati, et stabiles, et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod praedicatum est in universa creatura, quae sub coelo est, cujus factus sum ego Paulus minister. a) cf. c. 2, 4. sqq.

24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quae desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia,

25. cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei [a], quae data est mihi in vos [2]), ut impleam verbum Dei; a) Act. 26, 17. 18.

---

v. 18. ἡ omitt. C. — v. 20. τα omitt. C. — ″Ed. 2. Er. ειρινοποιησας. — ‴Ed. omn. Er. επι τοις ουρανοις. — v. 24. μου omitt. Gb.

1) 1590. ut exhiberet. 2) 1590. in vobis.

26. τὸ μυϛήριον, τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν· νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ,

26. mysterium [a)], quod absconditum fuit a seculis et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus, a) Eph. 3, 5. 9.

27. οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι, † τίς ὁ πλȣ̃τος τῆς δόξης † τȣ̃ μυϛηρίȣ τȣ́τȣ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐϛι χριϛὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης,

27. quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriae,

28. ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νȣθετοῦντες † πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραϛήσωμεν πάντα ἄνθρωπον † τέλειον ἐν χριϛῷ ἰησοῦ.

28. quem nos annunciamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem, in omni sapientia; ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.

29. εἰς ὃ καὶ κοπιῶ, ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργȣμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει.

29. In quo et laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute [a)]. a) 1 Cor. 15, 10.

C a p. II.

1. Θέλω γὰρ, ὑμᾶς εἰδέναι, ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασι τὸ πρόσωπόν μȣ ἐν σαρκὶ,

1. Volo enim vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis, qui sunt Laodiciae [a)], et quicumque non viderunt faciem meam in carne; a) cf. c. 4, 15. 16.

2. ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν † συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλȣ̃τον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τȣ̃ μυϛηρίȣ τȣ̃ θεȣ̃ † καὶ πατρὸς καὶ τȣ̃ χριϛȣ̃,

2. ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu;

3. ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι.

3. in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.

4. τȣ̃το δὲ λέγω, ἵνα μή τις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν † πιθανολογίᾳ.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat [a)] in sublimitate sermonum. a) cf. v. 23.

5. εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι, χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν καὶ τὸ ϛερέωμα τῆς εἰς χριϛὸν πίϛεως ὑμῶν.

5. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum; gaudens, et videns ordinem vestrum, et firmamentum ejus, quae in Christo est, fidei vestrae.

6. ὡς ȣ̃ν παρελάβετε τὸν χριϛὸν ἰησȣ̃ν, τὸν κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε,

6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate,

7. ἐῤῥιζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι

7. radicati et superaedificati in ipso,

---

v. 27. Mt. τι το. — ″C. omitt. τȣ. — v. 28. C. omitt. παντα ἀνθρωπον. — ″Gb. omitt. ἰησου C. omitt. τελειον. — v. 2. Gb. συμβιβασθεντες. — ″και πατρος και τȣ χριϛȣ omitt. Gb. — v. 4. C. πειθανολογιᾳ.

μενοι ἐν αὐτῷ καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίςει, καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριςίᾳ.

et confirmati [1]) fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione.

8. βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔςαι ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ ςοιχεῖα τῦ κόσμυ, καὶ ὐ κατὰ χριςόν.

8. Videte! ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi [a]), et non secundum Christum. a) Gal. 4, 3. 9. 10.

9. ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς,

9. Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter [a]);
a) Col. 1, 15. Joh. 14, 9.

10. καί ἐςε ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐςιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξυσίας,

10. et estis in illo repleti [a]), qui est caput [b]) omnis principatus et potestatis; a) Joh. 1, 16. b) Eph. 1, 21.

11. ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῦ σώματος † τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τῦ χριςῦ,

11. In quo et circumcisi [a]) estis circumcisione non manu facta in exspoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi [b]), a) Rom. 2, 28. 29. b) Eph. 5, 26. 27.

12. συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίςεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ † νεκρῶν.

12. consepulti ei in baptismo [a]), in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis.
a) Rom. 6, 3. sqq.

13. καὶ ὑμᾶς, νεκρὺς ὄντας † ἐν τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυςίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, † συνεζωοποίησεν † σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα,

13. Et vos, cum mortui essetis in delictis [a]), et praeputio carnis vestrae, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta; a) Eph. 2, 1.

14. ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ † ἦρκεν ἐκ τῦ μέσυ, προσηλώσας αὐτὸ τῷ ςαυρῷ,

14. delens, quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis [a]), et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci [b]);
a) Gal. 3, 10. b) Eph. 2, 15. Gal 3, 13.

15. ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξυσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

15. et exspolians [a]) principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semet ipso [b]).
a) Ebr. 2, 14. b) 1 Cor. 6, 3.

16. μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νυμηνίας, ἢ σαββάτων,

16. Nemo ergo vos judicet [a]) in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum;
a) Rom. 14, 3. Gal. 4, 10.

17. ἅ ἐςι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα † χριςοῦ.

17. quae sunt umbra [a]) futurorum; corpus autem Christi. a) Ebr. 10, 1.

---

v. 11. των ἁμαρτιων omitt. Gb. — v. 12. Ed. omn. Er. et St. των νεκρων. — v. 13. ἐν omitt. Ed. omn. Er. — ″Ed. 3. Er. συνεζωποιησεν. St. συνεζωποιησεν ὑμας. — ‴Ed. 1. Er. add. ἡμας. C. ὑμας. — v. 14. C. ἦρεν. — v. 17. Ed. omn. Er. et St. τυ χριςυ.

1) 1590. add. in.

18. μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν, ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ,

18. Nemo vos seducat, volens in humilitate, et religione angelorum, quae non vidit, ambulans, frustra inflatus sensu carnis suae;

19. καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ θεοῦ.

19. et non tenens caput, ex quo totum corpus, per nexus et conjunctiones subministratum et constructum, crescit in augmentum Dei.

20. εἰ † οὖν ἀπεθάνετε σὺν † τῷ χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε·

20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi [a)], quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis? a) Gal. 4, 9. 10.

21. μὴ ἅψῃ, † μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς;

21. Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis!

22. ἅ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων,

22. Quae sunt omnia in interitum ipso usu, secundum praecepta et doctrinas hominum [a)]; a) Matth. 15, 9.

23. ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός.

23. quae sunt rationem quidem habentia sapientiae in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis [a)]. a) Rom. 13, 14.

Cap. III.

1. Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος.

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, quae sursum [a)] sunt, quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; a) Matth. 6, 33.

2. τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

2. quae sursum sunt, sapite, non quae super terram [a)]. a) Matth. 6, 19–21.

3. ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ χριστῷ ἐν τῷ θεῷ.

3. Mortui [a)] enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo [b)]. a) Rom. 6, 2. b) 1 Joh. 3, 2.

4. ὅταν ὁ χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.

4. Cum [1)] Christus apparuerit, vita [a)] vestra; tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. a) Joh. 6, 58. Rom. 8, 17.

5. νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν † εἰδωλολατρεία,

5. Mortificate [a)] ergo membra [b)] vestra, quae sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quae est simulacrorum servitus [c)]; a) Rom. 8, 13. Matth. 18, 8. 9. b) Rom. 7, 23. c) Eph. 5, 5.

---

v. 20. ουν omitt. Gb. — τῳ omitt. Mt. et Gb. — v. 21. C. μη γευσῃ, μη θιγῃς; — v. 5. Ed. omn. Er. ειδωλολατρια.

1) 1590: add. autem.

6. δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας,

7. ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς.

8. νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ ϛόματος ὑμῶν.

9. μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλȣς, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ,

10. καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν,

11. ὅπȣ ȣ̓κ ἔνι ἕλλην καὶ ἰȣδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυϛία, βάρβαρος, σκύθης· δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ † τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι χριϛός.

12. ἐνδύσασθε ȣ̓ν, ὡς ἐκλεκτοὶ τȣ̃ θεȣ̃ ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι, σπλάγχνα † οἰκτιρμȣ̃, χρηϛότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν

13. (ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα † ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ χριϛὸς ἐχαρίσατο † ὑμῖν, † ȣ̔́τω καὶ ὑμεῖς),

14. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐϛὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος.

15. καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ † θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι, καὶ εὐχάριϛοι γίνεσθε.

16. ὁ λόγος τοῦ χριϛοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλȣσίως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νȣθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν † τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ † κυρίῳ.

17. καὶ πᾶν, ὅ † τι ἂν ποιῆτε, ἐν

6. propter quae venit ira Dei super filios incredulitatis;

7. in quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis.

8. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

9. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem [a] hominem cum actibus suis, a) Eph. 4, 22. sq.

10. et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem [1]), secundum imaginem ejus, qui creavit illum.

11. Ubi non est [2]) Gentilis, et Judaeus, circumcisio et praeputium, Barbarus et Scytha, servus et liber; sed omnia et in omnibus Christus [a].

a) Gal. 3, 27. 28. 1 Cor. 7, 22.

12. Induite vos ergo sicut electi [a] Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, a) Joh. 15, 19.

13. supportantes invicem, et donantes vobismet ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam; sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos.

14. Super omnia autem haec, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.

15. Et pax [a] Christi exultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore; et grati estote. a) Rom. 5, 1. 5.

16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, docentes, et commonentes vosmet ipsos, [3]) psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo.

17. Omne, quodcumque facitis in

---

v. 11. τα omitt. Ed. 2. Er. — v. 12. Ed. omn. Er. et St. οἰκτιρμων. — v. 13. C. ἐχει. — '' ἡμιν. — ''' Ed. omn. Er. ȣ̔τως. — v. 15. Gb. χριϛȣ. — v. 16. Gb. ταις καρδιαις. — '' θεῳ. — v. 17. τι omitt. Ed. omn. Er.

1) 1590. add. Dei. 2) 1590. Ubi non est masculus, et femina, Gentilis. 3) 1590. add. in.

λόγῳ, ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίȣ, ἰησοῦ, εὐχαριςοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ δἰ αὐτοῦ.

verbo, aut in opere, omnia in nomine [1]) Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum [a]).

a) Eph. 5, 20.

18. αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς † ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν κυρίῳ.

18. Mulieres! subditae [a]) estote viris, sicut oportet, in Domino.

a) Gen. 3, 16. Eph. 5, 22.

19. οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς.

19. Viri! diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas [a]).

a) Eph. 5, 28. 1 Petr. 3, 7.

20. τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐςιν εὐάρεςον † ἐν κυρίῳ.

20. Filii! obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino.

21. οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν.

21. Patres! nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant [a]).

a) Eph. 6, 4. Prov. 19, 19.

22. οἱ δȣ̃λοι, ὑπακȣ́ετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν † ὀφθαλμοδȣλείαις, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ᾽ ἐν ἁπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν † θεόν.

22. Servi! obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum [a]).

a) Eph. 6, 5–7.

23. καὶ † πᾶν, ὅ τι ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις,

23. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus;

24. εἰδότες, † ὅτι ἀπὸ κυρίȣ ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ κυρίῳ, χριςῷ, δȣλεύετε.

24. scientes, quod a Domino accipietis retributionem haereditatis. Domino Christo servite.

25. ὁ δὲ ἀδικῶν κομιεῖται, ὃ ἠδίκησε, καὶ οὐκ ἔςι προσωποληψία.

25. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit; et non est personarum acceptio apud Deum.

Cap. IV.

1. Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δȣ́λοις † παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανοῖς.

1. Domini, quod justum est et aequum, servis praestate; scientes, quod et vos Dominum habetis in coelo [a]).

a) Eph. 6, 9.

2. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγορȣ̃ντες ἐν αὐτῇ, ἐν εὐχαριςίᾳ,

2. Orationi instate [a]), vigilantes in ea in gratiarum actione. a) Luc. 18, 1.

3. προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ θεὸς ἀνοίξῃ † ἡμῖν θύραν

3. Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad

v. 18. Ed. omn. Er. St. et Mt. ἰδιοις ἀνδρασιν. — v. 20. Ed. omn. Er. et St. τῳ κυριῳ. — v. 22. Ed. omn. Er. ὀφθαλμοδȣλιαις. — "Gb. κυριον. — v. 23. Ed. omn. Er. παν ὁ, τε ἐαν. — v. 24. C. ἀπο κυριȣ ἀποληψεσθαι. — v. 1. C. παρεχετε. — v. 3. C. και ἡμιν.

1) 1590. in nomine Domini nostri Jesu Christi facite.

τοῦ λόγȣ, λαλῆσαι τὸ μυςήριον τοῦ χριςοῦ, δἰ ὃ καὶ δέδεμαι,

4. ἵνα φανερώσω αὐτὸ, ὡς δεῖ με λαλῆσαι.

5. ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τȣς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι.

6. ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι, πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάςῳ ἀποκρίνεσθαι.

7. τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν τυχικὸς, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιςὸς διάκονος καὶ σύνδȣλος ἐν κυρίῳ,

8. ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῷ τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν,

9. σὺν ὀνησίμῳ, τῷ πιςῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὅς ἐςιν ἐξ ὑμῶν. πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε.

10. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἀρίςαρχος, ὁ συναιχμάλωτός μȣ, καὶ μάρκος, ὁ ἀνεψιὸς βαρνάβα, περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς (ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτὸν),

11. καὶ ἰησȣ̃ς, ὁ λεγόμενος ἰȣ̃ςος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς. ȣ̃τοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τȣ̃ θεȣ̃, οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία.

12. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἐπαφρᾶς, ὁ ἐξ ὑμῶν δȣ̃λος χριςȣ̃, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα ςῆτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ θεοῦ.

13. μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ, ὅτι ἔχει † ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν λαοδικείᾳ καὶ τῶν ἐν ἱεραπόλει.

14. ἀσπάζεται ὑμᾶς λȣκᾶς, ὁ ἰατρὸς, ὁ ἀγαπητὸς, καὶ δημᾶς.

loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum [a])), a) Act. 28, 16.

4. ut manifestem illud, ita, ut oportet me loqui.

5. In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt [a]; tempus redimentes [b].

a) Matth. 7, 6. Eph. 5, 15. b) Eph. 5, 16.

6. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus [a], ut sciatis, quomodo oporteat vos unicuique respondere.

a) Eph. 4, 29. Luc. 4, 22.

7. Quae circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus [a] charissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino; a) Act. 20, 4.

8. quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat, quae circa vos sunt, et consoletur corda vestra,

9. cum Onesimo [a] charissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. [1]) Omnia, quae hic aguntur, nota facient vobis. a) Philem. 10.

10. Salutat vos Aristarchus [a] concaptivus meus, et Marcus [b] consobrinus Barnabae [c], de quo accepistis mandata; si venerit ad vos, excipite illum.

a) Act. 19, 29. Philem. 24. Act. 27, 2.
b) Act. 12, 12. 15, 37. c) Act. 15, 35–39.

11. Et Jesus, qui dicitur Justus; qui sunt ex circumcisione; hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio.

12. Salutat vos Epaphras [a], qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper solicitus pro vobis in orationibus; ut stetis perfecti, et pleni in omni voluntate Dei. a) cf. c. 1, 7.

13. Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, et pro iis, qui sunt Laodiciae [a], et qui Hierapoli. a) cf. c. 2, 1.

14. Salutat vos Lucas medicus charissimus et Demas.

---

v. 13. Gb. πολυν πονον.

1) 1590. add. Qui.

15. ἀσπάσασθε τοὺς ἐν λαοδικείᾳ ἀδελφοὺς καὶ νυμφᾶν καὶ τὴν κατ᾽ οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν.

16. καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ᾽ † ὑμῖν ἡ ἐπιστολὴ, ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ, καὶ τὴν ἐκ λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε.

17. καὶ εἴπατε ἀρχίππῳ· βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες ἐν κυρίῳ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.

18. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλου. μνημονεύετέ μου τῶν δεσμῶν. ἡ χάρις μεθ᾽ ὑμῶν. † ἀμήν.

15. Salutate fratres, qui sunt Laodiciae, et Nympham, et quae in domo ejus est, Ecclesiam.

16. Et cum lecta fuerit apud vos epistola haec, facite, ut et in Laodicensium Ecclesia legatur; et eam [1]), quae Laodicensium est, vos legatis.

17. Et dicite Archippo [a]): Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. a) Philem. 2.

18. Salutatio, mea manu Pauli [a]). Memores estote vinculorum meorum. Gratia [2]) vobiscum. Amen. a) 1 Cor. 16, 21.

v. 16. Ed. omn. Er. ὑμων. — v. 18. αμην omitt. Gb.

1) 1590. et ea, quæ Laodicensium est, vobis legatur. 2) 1590. add. Domini nostri Jesu Christi.

EPISTOLA PAULI
AD
THESSALONICENSES I.

Cap. I.

1. Παῦλος καὶ σιλουανὸς καὶ τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσαλονικέων, ἐν θεῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ, ἰησοῦ χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου, ἰησοῦ χριστοῦ.

2. εὐχαριστοῦμεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν † ἡμῶν,

3. ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν,

4. εἰδότες, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι, ὑπὸ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν,

1. Paulus, et Silvanus [a]), et Timotheus [b]), Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre [1]), et Domino Jesu Christo. a) Act. 15, 40. b) Act. 18, 5.

2. Gratia vobis, et pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione,

3. memores operis fidei vestrae, et laboris, et charitatis, et sustinentiae spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum.

4. Scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram [a]); a) Act. 17, 4.

v. 2. Ed. 3. 4. Er. ὑμων.

1) 1590. add. nostro.

5. ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει καὶ † ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε, οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς.

5. quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa [a], sicut scitis, quales fuerimus in vobis propter vos [b].

a) 1 Cor. 2, 4. b) Act. 17, 5. sqq.

6. καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου,

6. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa [a], cum gaudio Spiritus sancti;

a) cf. c. 2, 14.

7. ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ μακεδονίᾳ καὶ † τῇ ἀχαΐᾳ.

7. ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia, et in Achaja.

8. ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ κυρίου οὐ μόνον ἐν τῇ μακεδονίᾳ καὶ † ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν, ἡ πρὸς τὸν θεὸν, ἐξελήλυθεν, ὥστε μὴ χρείαν † ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι.

8. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaja, sed et in omni loco fides vestra, quae est ad Deum, profecta est, ita, ut non sit nobis necesse quidquam loqui.

9. αὐτοὶ γὰρ περὶ † ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν, ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸν θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ,

9. Ipsi enim de nobis annunciant, qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero,

10. καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ † νεκρῶν, ἰησοῦν, τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς, τῆς ἐρχομένης.

10. et exspectare Filium ejus de coelis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura [a].

a) Rom. 5, 9. Phil. 3, 20. 1 Cor. 1, 7.

CAP. II.

1. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοὶ, τὴν εἴσοδον ἡμῶν, τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν.

1. Nam [1]) ipsi scitis, fratres! introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit;

2. ἀλλὰ † προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν φιλίπποις, ἐπαῤῥησιασάμεθα ἐν τῷ θεῷ ἡμῶν, λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι.

2. sed ante passi [2]), et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis [a], fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa solicitudine [b].

a) Act. 16, 19. sqq. b) Act. 17, 5. sqq.

3. ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν δόλῳ,

3. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo;

---

v. 5. ἐν omitt. C. — v. 7. τῃ omitt. Ed. omn. Er. — v. 8. C. et Mt. add. ἐν τῃ. — " C. ἐχειν ἡμας, λαλειν τι. — v. 9. Ed. omn. Er. ὑμων. — v. 10. Ed. 1. Er. Mt. et Gb. των νεκρων. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. ἀλλα και.

1) 1590. add. et. 2) 1590. add. multa.

4. ἀλλὰ, καθὼς δεδοκιμάσμεθα ὑπὸ τȣ̃ θεȣ̃, πιςευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, ȣ̔́τως λαλȣ̃μεν, ȣ̓χ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ θεῷ, τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.

5. ȣ̓́τε γάρ ποτε ἐν λόγῳ † κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, ȣ̓́τε ἐν προφάσει πλεονεξίας (θεὸς μάρτυς),

6. ȣ̓́τε ζητȣ̃ντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, ȣ̓́τε ἀφ' ὑμῶν, ȣ̓́τε † ἀπ' ἄλλων (δυνάμενοι, ἐν βάρει εἶναι, ὡς χριςȣ̃ ἀπόςολοι),

7. ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν. ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα,

8. ȣ̔́τως † ἱμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκȣ̃μεν, μεταδȣ̃ναι ὑμῖν ȣ̓ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τȣ̃ θεȣ̃, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ † ἡμῖν γεγένησθε.

9. μνημονεύετε γὰρ, ἀδελφοὶ, τὸν κόπον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον. νυκτὸς † γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τȣ̃ θεȣ̃.

10. ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ θεὸς, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν, τοῖς πιςεύȣσιν, ἐγενήθημεν,

11. (καθάπερ οἴδατε) ὡς ἕνα ἕκαςον ὑμῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτȣ̃, παρακαλȣ̃ντες ὑμᾶς καὶ παραμυθȣ́μενοι

12. καὶ † μαρτυρȣ́μενοι εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τȣ̃ θεȣ̃, τȣ̃ καλȣ̃ντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτȣ̃ βασιλείαν καὶ δόξαν.

13. διὰ τȣ̃το καὶ ἡμεῖς εὐχαριςȣ̃μεν τῷ θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τȣ̃ θεȣ̃, ἐδέξασθε, ȣ̓ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ, καθώς ἐςιν ἀληθῶς, λόγον θεȣ̃, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν, τοῖς πιςεύȣσιν.

4. sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium; ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.

5. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis; neque in occasione avaritiae; Deus testis est!

6. Nec quaerentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis.

7. Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli [a]; sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos.

a) Luc. 10, 7. 1 Cor. 9, 14.

8. Ita desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; quoniam charissimi nobis facti estis.

9. Memores enim estis, fratres! laboris nostri, et fatigationis; nocte ac die operantes [a], ne quem vestrum gravaremus, praedicavimus in vobis Evangelium Dei.

a) Act. 18, 3. 20, 33. 34.

10. Vos testes estis, et Deus, quam sancte, et juste, et sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus [1]);

11. sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos)

12. deprecantes vos et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam.

13. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione; quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui operatur in vobis [a], qui credidistis.

a) cf. 1, 5. Eph. 3, 20.

---

v. 5. Ed. omn. Er. κολακιας. — v. 6. C. Ed. 1. Er. ἀπο. — v. 8. Ed. 1. Er. Mt. et Gb. ὁμειρομενοι. — " C. ἡμων. — v. 9. γαρ omitt. Gb. — v. 12. C. Ed. 1. 2. 3. Er. et Mt. μαρτυρομενοι.

1) 1590. affuimus.

14. ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὅτι † τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἰουδαίων,

14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quae sunt in Judaea in Christo Jesu; quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris [a)], sicut et ipsi a Judaeis; a) Act. 17, 5.

15. τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων ἰησοῦν καὶ τοὺς † ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων,

15. qui et Dominum occiderunt Jesum, et Prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur,

16. κωλυόντων ἡμᾶς, τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε. ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.

16. prohibentes nos Gentibus loqui, ut salvae fiant, ut impleant peccata sua semper; pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.

17. ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν, τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν, ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ.

17. Nos autem, fratres! desolati a vobis ad tempus horae, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio.

18. διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς (ἐγὼ μὲν παῦλος) καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς.

18. Quoniam voluimus venire ad vos; ego quidem Paulus, et semel et iterum, sed impedivit nos satanas.

19. τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς, ἔμπροσθεν τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ;

19. Quae est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriae? nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?

20. ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ † ἡ χαρά.

20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium.

CAP. III.

1. Διὸ μηκέτι στέγοντες, εὐδοκήσαμεν, καταλειφθῆναι ἐν ἀθήναις μόνοι,

1. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis.

2. καὶ ἐπέμψαμεν τιμόθεον, τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν † καὶ διάκονον τοῦ θεοῦ καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς † περὶ τῆς πίστεως † ὑμῶν,

2. Et misimus Timotheum [a)] fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra;

a) Act. 17, 15. sqq. Rom. 16, 21.

3. τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις (αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα.

3. ut nemo moveatur in tribulationibus istis; ipsi enim scitis, quod in in hoc positi sumus.

---

v. 14. Ed. omn. Er. et St. ταυτα. — v. 15. ἰδιους omitt. Gb. — v. 20. C. omitt. ἡ. — v. 2. Gb. και συνεργον του θεου ἐν τῳ εὐαγγελιῳ. — " Gb. ὑπερ. — "' Ed. omn. Er. et St. ἡμων.

4. καὶ γὰρ, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο, καὶ οἴδατε).
5. διὰ τȣ̃το κἀγὼ μηκέτι ϛέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίϛιν ὑμῶν, μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν.
6. ἄρτι δὲ, ἐλθόντος τιμοθέȣ πρὸς ἡμᾶς ἀφ᾽ ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισαμένȣ ἡμῖν τὴν πίϛιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθȣ̃ντες, ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς·
7. διὰ τȣ̃το παρεκλήθημεν, ἀδελφοὶ, † ἐφ᾽ ὑμῖν ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τῆς † ὑμῶν πίϛεως,
8. ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς ϛήκητε ἐν κυρίῳ.
9. τίνα γὰρ εὐχαριϛίαν δυνάμεθα τῷ θεῷ ἀνταποδȣ̃ναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ, ᾗ χαίρομεν δἰ ὑμᾶς ἔμπροσθεν τȣ̃ θεȣ̃ ἡμῶν,
10. νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπερεκπερισσȣ̃ δεόμενοι εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑϛερήματα τῆς πίϛεως ὑμῶν;
11. αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν, ἰησȣ̃ς χριϛὸς, κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς.
12. ὑμᾶς δὲ ὁ κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλȣς καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς,
13. εἰς τὸ ϛηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτȣς ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τȣ̃ θεȣ̃ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ παρȣσίᾳ τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριϛȣ̃, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτȣ̃.

4. Nam et cum apud vos essemus, praedicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis.
5. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram; ne forte tentaverit vos is, qui tentat, et inanis fiat labor noster.
6. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annunciante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos.
7. Ideo consolati sumus, fratres! in vobis in omni necessitate et tribulatione nostra per fidem vestram;
8. quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino.
9. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum,
10. nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea, quae desunt fidei vestrae?
11. Ipse autem Deus, et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos.
12. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis;
13. ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus[a)]. Amen. a) c.5,23. 1 Cor.1,7.sq. Phil.1,10.

CAP. IV.

1. † Τὸ λοιπὸν ȣ̃ν, ἀδελφοὶ, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλȣ̃μεν ἐν κυρίῳ, ἰησȣ̃, καθὼς παρελάβετε παρ᾽

1. De caetero ergo, fratres! rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu[a)], ut quemadmodum accepistis a no-

v. 7. Ed. omn. Er. ἐν ὑμῖν. — "C. ἡμῶν. — v. 1. το omitt. Gb.

ἡμῶν τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν καὶ ἀρέσκειν θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον.

2. οἴδατε γὰρ, τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τȣ͂ κυρίȣ, ἰησȣ͂.

3. τοῦτο γάρ ἐϛι θέλημα τοῦ θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας,

4. εἰδέναι ἕκαϛον ὑμῶν, τὸ ἑαυτȣ͂ ϛκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ,

5. μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεὸν,

6. τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ͂· διότι ἔκδικος ὁ κύριος περὶ πάντων τȣ́των, καθὼς καὶ † προείπομεν ὑμῖν, καὶ διεμαρτυράμεθα.

7. οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ.

8. τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεὸν, † τὸν καὶ δόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, τὸ ἅγιον, εἰς † ἡμᾶς.

9. περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας οὐ χρείαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐϛε εἰς τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλȣς.

10. καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς, τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ μακεδονίᾳ. παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, περισσεύειν μᾶλλον,

11. καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν, καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν,

12. ἵνα † περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε.

13. οὐ † θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα

bis, quomodo oporteat vos ambulare, et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis. a) 2 Thess. 3, 12.

2. Scitis enim, quae praecepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3. Haec est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra; ut abstineatis vos a fornicatione,

4. ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore;

5. non in passione desiderii, sicut et Gentes, quae ignorant Deum;

6. et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum; quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut praediximus vobis, et testificati sumus.

7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.

8. Itaque, qui haec spernit, non hominem spernit, sed Deum [a]; qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.

a) c. 2, 13. Luc. 10, 16.

9. De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis; ipsi enim vos a Deo didicistis [a], ut diligatis invicem. a) Joh. 6, 45.

10. Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis,

11. et operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut praecepimus [a] vobis; et ut honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt; et nullius aliquid desideretis. a) Act. 20, 33. sqq.

12. Nolumus autem vos ignorare, fratres! de dormientibus [a], ut non con-

v. 6. Ed. omn. Er. St. et Mt. προειπαμεν. — v. 8. Ed. omn. Er. τον διδοντα το πνευμα το ἁγιον αὐτȣ εἰς ὑμας. — St. et Mt. ὑμας. — v. 12. C. περιπατειτε. — v. 13. Ed. omn. Er. et St. θελω. —

μὴ † λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.

14. εἰ γὰρ πιϛεύομεν, ὅτι ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέϛη, † οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ.

15. τȣ̃το γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ κυρίȣ, ὅτι ἡμεῖς, οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρȣσίαν τȣ̃ κυρίȣ, ȣ̓ μὴ φθάσωμεν τȣ̀ς κοιμηθέντας.

16. ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλȣ καὶ ἐν σάλπιγγι θεȣ̃ καταβήσεται ἀπ᾽ ȣ̓ρανȣ̃, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν χριϛῷ ἀναϛήσονται πρῶτον.

17. ἔπειτα ἡμεῖς, οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίȣ εἰς ἀέρα, καὶ † οὕτω πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα.

18. ὥϛε παρακαλεῖτε ἀλλήλȣς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις.

tristemini, sicut et caeteri, qui spem non habent. a) 1 Cor. 15, 18.

13. Si enim credimus, quod Jesus mortuus est, et resurrexit; ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo a). 1 Cor. 6, 14. 15, 23. Rom. 8, 11.

14. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum [1]) Domini, non praeveniemus a) eos, qui dormierunt. a) 1 Cor. 15, 51.

15. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de coelo a); et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. a) Matth. 25, 31. 1 Cor. 15, 51 sqq. Apoc. 10, 7.

16. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aëra, et sic semper cum Domino erimus a). a) c. 5, 10. Joh. 12, 26. 14, 3. Rom. 8, 17.

17. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

C a p. V.

1. Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοὶ, οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι.

2. αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι † ἡ ἡμέρα κυρίȣ, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται.

3. ὅταν † γὰρ λέγωσιν· εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· τότε † αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίϛαται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαϛρὶ ἐχȣ́σῃ, καὶ ȣ̓ μὴ ἐκφύγωσιν.

4. ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐϛὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ.

5. πάντες † ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐϛε καὶ υἱοὶ ἡμέρας. οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότȣς.

1. De temporibus autem, et momentis a), fratres, non indigetis, ut scribamus vobis. a) Matth. 24, 36. Act. 1, 7.

2. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet a). a) Matth. 24, 43. 44. 50.

3. Cum enim dixerint: pax, et securitas! tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti [2]), et non effugient a). a) Matth. 24, 37. 38.

4. Vos autem, fratres! non estis in tenebris, ut vos dies illa, tamquam fur a), comprehendat. a) Matth. 24, 43.

5. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei a); non sumus noctis, neque tenebrarum. a) Rom. 13, 12.

---

v. 13. "Ed. 4. 5. Er. λυπεισθε. — v. 14. Ed. omn. Er. ϛτως. — v. 17. Ed. omn. Er. ϛτως. — v. 2. ἡ omitt. Ed. 3. 4. 5. Er. — v. 3. γαρ omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. αἰφνιδιως. — v. 5. Gb. παντες γαρ.

1) 1590. in adventu. 2) 1590. habentis.

6. ἄρα ȣ̓̂ν μὴ καθεύδωμεν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν.

6. Igitur non dormiamus sicut et caeteri, sed vigilemus, et sobrii simus.

7. οἱ γὰρ καθεύδοντες νυκτὸς καθεύδȣσι, καὶ οἱ μεθυσκόμενοι νυκτὸς μεθύȣσιν.

7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.

8. ἡμεῖς δὲ, ἡμέρας ὄντες †, νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίϛεως καὶ ἀγάπης, καὶ περικεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας.

8. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti [a)] loricam fidei et charitatis, et galeam spem salutis;

a) Eph. 6, 14. sqq.

9. ὅτι ȣ̓κ ἔθετο ἡμᾶς ὁ θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ᾽ εἰς περιποίησιν σωτηρίας διὰ τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριϛȣ̃,

9. quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum,

10. τȣ̃ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα, εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδωμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν.

10. qui mortuus est pro nobis; ut sive vigilemus, sive dormiamus [a)], simul cum illo vivamus [b)].

a) cf. c. 4, 14. Rom. 14, 7. sq. b) cf. c. 4, 16. et l. c.

11. διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλȣς, καὶ οἰκοδομεῖτε, εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε.

11. Propter quod consolamini invicem; et aedificate alterutrum, sicut et facitis.

12. ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, εἰδέναι τȣ̀ς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν καὶ προϊϛαμένȣς ὑμῶν ἐν κυρίῳ καὶ νȣθετȣ̃ντας ὑμᾶς,

12. Rogamus autem vos, fratres! ut noveritis eos, qui laborant inter vos, et praesunt vobis in Domino, et monent vos;

13. καὶ † ἡγεῖσθαι αὐτȣ̀ς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. εἰρηνεύετε ἐν † ἑαυτοῖς.

13. ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum [a)]; [1]) pacem habete cum eis.

a) 1 Tim. 5, 17.

14. παρακαλȣ̃μεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· νȣθετεῖτε τȣ̀ς ἀτάκτȣς, παραμυθεῖσθε τȣ̀ς ὀλιγοψύχȣς, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.

14. Rogamus autem vos, fratres! corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes.

15. ὁρᾶτε, μή τις κακὸν ἀντὶ κακȣ̃ τινι ἀποδῷ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλȣς καὶ εἰς πάντας.

15. Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper quod bonum est sectamini in invicem, et in omnes.

16. πάντοτε χαίρετε.

16. Semper gaudete [a)]!

a) Phil. 4, 4.

17. ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.

17. Sine intermissione orate!

18. ἐν παντὶ † εὐχαριϛεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα θεοῦ ἐν χριϛῷ ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς.

18. In omnibus gratias agite! haec est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis.

19. τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε.

19. Spiritum nolite extinguere!

20. † προφητείας μὴ ἐξȣθενεῖτε.

20. Prophetias nolite spernere!

---

v. 8. C. add. υἱοι. — v. 13. Ed. 4. 5. Er. ἡγεισθε. — " Ed. 2. 3. 4. 5. Er. αὐτοις. — v. 18. Ed. 1. 5. Er. εὐχαρισθειτε. Ed. 4. Er. εὐχαρισθητε. — v. 20. Ed. omn. Er. προφητιας.

1) 1590. et pacem.

21. † πάντα † δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

22. ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε.

23. αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, τηρηθείη.

24. πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει †.

25. ἀδελφοὶ, προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν.

26. ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

27. ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν κύριον, ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς.

28. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, μεθ' ὑμῶν. † ἀμήν.

21. Omnia autem probate [a]); quod bonum est, tenete! a) 1 Joh. 4, 1.

22. Ab omni specie mala abstinete vos!

23. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia; ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur [1]).

24. Fidelis est, qui vocavit vos; qui etiam faciet [a]). a) Phil. 1, 6.

25. Fratres, orate pro nobis!

26. Salutate fratres omnes in osculo sancto [a])! a) Rom. 16, 16.

27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola haec omnibus sanctis fratribus.

28. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum [a]). Amen. a) Rom. 16, 24.

v. 21. Gb. παντα δε. — " C. δοκιμαζοντες. — v. 24. C. add. την ἐλπιδα ὑμων βεβαιαν — v. 28. ἀμην omitt. Gb.

1) 1590. conservetur.

EPISTOLA PAULI
AD
THESSALONICENSES II.

Cap. I.

1. Παῦλος καὶ σιλουανὸς καὶ τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ θεσσαλονικέων, ἐν θεῷ, πατρὶ ἡμῶν, καὶ κυρίῳ, ἰησοῦ χριστῷ·

2. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου, ἰησοῦ χριστοῦ.

3. εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ, καθὼς ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους.

1. Paulus et Silvanus, et Timotheus [a]), Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. a) Act. 18, 5. 1 Thess. 1, 1–8. 2 Cor 1, 19.

2. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres! ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem;

4. ὥϛε ἡμᾶς αὐτȣ̀ς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τȣ̃ θεȣ̃ ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίϛεως ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν, αἷς ἀνέχεσθε,

4. ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra, et fide et in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis a), a) Matth. 5, 12. Act. 17, 5. sqq. Rom. 8, 17—23.

5. ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τȣ̃ θεȣ̃, εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τȣ̃ θεȣ̃, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε.

5. in exemplum justi judicii Dei a), ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. a) Phil. 1, 28. 29.

6. εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ, ἀνταποδȣ̃ναι τοῖς θλίβȣσιν ὑμᾶς θλίψιν,

6. Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant;

7. καὶ ὑμῖν, τοῖς θλιβομένοις, ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τȣ̃ κυρίȣ, ἰησȣ̃ †, ἀπ' ȣ̓ρανȣ̃ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτȣ̃,

7. et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de coelo cum angelis virtutis ejus a), a) Matth. 25, 31. 1 Thess. 4, 16.

8. ἐν πυρὶ φλογὸς, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι θεὸν καὶ τοῖς μὴ ὑπακȣ́ȣσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριϛοῦ,

8. in flamma ignis a) dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, a) 2 Petr. 3, 7.

9. οἵτινες δίκην τίσȣσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπȣ † τȣ̃ κυρίȣ, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτȣ̃,

9. qui poenas dabunt a) in interitu aeternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus; a) Matth. 25, 41. 7, 23.

10. ὅταν ἔλθῃ, ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς † πιϛεύσασιν (ὅτι ἐπιϛεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς), ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

10. cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo.

11. εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης καὶ ἔργον πίϛεως ἐν δυνάμει,

11. In quo etiam oramus semper pro vobis; ut dignetur vos vocatione sua Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis 1), et opus fidei in virtute,

12. ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριϛȣ̃, ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τȣ̃ θεȣ̃ ἡμῶν καὶ κυρίȣ, ἰησȣ̃ χριϛȣ̃.

12. ut clarificetur nomen Domini nostri 2) Jesu Christi in vobis, et vos in illo secundum gratiam Dei nostri, et Domini 3) Jesu Christi.

CAP. II.

1. Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ὑπὲρ † τῆς παρȣσίας τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν,

1. Rogamus autem vos, fratres! per adventum Domini nostri Jesu Christi,

v. 7. C. add. χριϛȣ. — v. 9. τȣ omitt. C. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. πιϛεύȣσιν. — v. 1. τῆς omitt. Ed. omn. Er. 1) 1590. add. suæ.
2) 1590. C. R. 1592. 1593. Domini nostri Jesu Christi. 1592. Domini Jesu Christi.
3) 1590. 1592. et Domini nostri Jesu Christi. C. R. 1592. 1593. et Domini Jesu Christi.

ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτὸν,

et nostrae congregationis in ipsum[a)];

a) 1 Thess. 4, 12. sqq.

2. εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοὸς, μήτε † θροεῖσθαι μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ † χριστοῦ.

2. ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam tamquam per nos missam[a)], quasi instet dies Domini. a) cf. c. 3, 17.

3. μήτις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον. ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας,

3. Ne quis vos seducat ullo modo; quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis[a)], a) Matth. 24, 4. sqq. 1 Joh. 2, 18.

4. ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ † ὡς θεὸν καθίσαι, † ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός.

4. qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus.

5. οὐ μνημονεύετε, ὅτι, ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν;

5. Non retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, haec dicebam vobis[a)]?

a) Act. 17, 1.

6. καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ.

6. Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore.

7. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται.

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis[a)], tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat. a) 1 Joh. 2, 18.

8. καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ κύριος † ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ † ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ,

8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui[a)], et destruet illustratione adventus sui eum. a) Jes. 11, 4.

9. οὗ ἐστιν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους

9. Cujus est adventus secundum operationem satanae, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus,

10. καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς.

10. et in omni seductione iniquitatis iis, qui pereunt; eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet[a)] illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio;

a) Rom. 1, 21. 22. 24. 25.

11. καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει,

12. ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πι-

11. ut judicentur omnes, qui non

---

v. 2. Ed. 4. 5. Er. θροεισθε. — "Gb. κυριου. — v. 4. ὡς θεον omitt. Gb. — "C. ἀποδεικνυοντα. — v. 8. Gb. κυριος ἰησους. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἐπιφανεια.

ςεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκή-σαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.

13. ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριςεῖν τῷ θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ κυρίȣ, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος καὶ πίςει ἀληθείας,

14. εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίȣ ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ.

15. ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, ςήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγȣ εἴτε δι' ἐπιςολῆς ἡμῶν.

16. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῶν, ἰησοῦς χριςὸς, καὶ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἀγαπήσας † ἡμᾶς, καὶ † δοὺς παράκλησιν αἰωνίαν καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι,

17. παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ ςηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ.

crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati [a]. a) Joh. 3, 19. 20.

12. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit [a] vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis; a) Eph. 1, 4.

13. in qua et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi.

14. Itaque, fratres, state! et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram [a]. a) 1 Thess. 4, 1. 2 Tim. 3, 14.

15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem aeternam et spem bonam in gratia,

16. exhortetur corda vestra, et confirmet in omni opere et sermone bono.

Cap. III.

1. Τὸ λοιπὸν, προσεύχεσθε, ἀδελφοὶ, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ κυρίȣ τρέχῃ καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς,

2. καὶ ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡ πίςις.

3. πιςὸς δέ ἐςιν ὁ κύριος, ὅς ςηρίξει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τȣ̃ πονηρȣ̃.

4. πεποίθαμεν δὲ ἐν κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι, ἃ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε.

5. ὁ δὲ κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριςοῦ.

6. παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, ςέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παν-

1. De caetero, fratres! orate pro nobis [a]; ut sermo Dei currat et clarificetur, sicut et apud vos; a) Col. 4, 3.

2. et ut liberemur ab importunis et malis hominibus [a]; non enim omnium est fides. a) cf. c. 2, 2. 3. 1, 4.

3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet a malo [a]. a) 1 Thess. 5, 24. Phil 1, 6.

4. Confidimus autem de vobis [1]) in Domino, quoniam quae [2]) praecipimus, et facitis, et facietis.

5. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi.

6. Denunciamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis [a] vos ab omni

v. 16. C. ὑμας. — "C. διδȣς.

1) 1590. add. fratres!

2) 1590. quæcunque.

τος ἀδελφοῦ, ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν † παράδοσιν, ἣν † παρέλαβε παρ᾽ ἡμῶν.

7. αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς· ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν,

8. ὐδὲ δωρεὰν ἄρτον † ἐφάγομεν παρά τινος, ἀλλ᾽ ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν.

9. οὐχ, ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξȣσίαν, ἀλλ᾽ ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς.

10. καὶ γάρ, ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τȣ̃το παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι, εἴ τις ȣ̓ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω.

11. ἀκȣ́ομεν γάρ τινας περιπατȣ̃ντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένȣς, ἀλλὰ περιεργαζομένȣς.

12. τοῖς δὲ τοιȣ́τοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλȣ̃μεν διὰ τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ἵνα, μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν.

13. ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, μὴ ἐκκακήσητε, καλοποιȣ̃ντες.

14. εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ † ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιςολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ.

15. καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νȣθετεῖτε ὡς ἀδελφόν.

16. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος τῆς εἰρήνης δῴη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ. ὁ κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

17. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλȣ, ὅ ἐςι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιςολῇ. † οὕτως γράφω.

18. ἡ χάρις τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis. a) v. 14. Rom. 16, 17.

7. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos; quoniam non inquieti fuimus inter vos;

8. neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et in fatigatione, nocte et die operantes [a], ne quem vestrum gravaremus. a) 1 Thess. 2, 9. 10.

9. Non quasi non habuerimus potestatem [a]; sed ut nosmet ipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.

a) 1 Cor. 9, 14. Luc. 10, 7.

10. Nam et cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis; quoniam si quis non vult operari, nec manducet [a].

a) Gen. 3, 19.

11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes.

12. Iis autem, qui ejusmodi sunt, denunciamus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes suum panem manducent [a]. 1 Thess. 4, 11.

13. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes [a]. a) Gal. 6, 9.

14. Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo [a], ut confundatur; a) v. 6.

15. et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem [a].

a) 1 Thess. 5, 14.

16. Ipse autem Dominus [1]) pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

17. Salutatio, mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola [a]. Ita scribo. a) 1 Cor. 16, 21.

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

---

v. 6. Ed. omn. Er. παραδωσιν. — " C. et Mt. παρελαβον. Gb. παρελάβοσαν. — v. 8. Ed. omn. Er. ελαβομεν. — v. 14. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ὑμων. — v. 17. St. Mt. et Gb. ȣ̔τω.

1) 1590. Deus pacis.

EPISTOLA PAULI
AD
TIMOTHEUM I.

Cap. I.

1. *Παῦλος, ἀπόϛολος ἰησȣ̃ χριϛȣ̃ κατ' ἐπιταγὴν θεȣ̃ † σωτῆρος ἡμῶν, ϗ κυρίȣ ἰησȣ̃ χριϛȣ̃, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν,*

1. Paulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostrae.

2. *τιμοθέῳ, γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίϛει· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεȣ̃, † πατρὸς ἡμῶν, καὶ χριϛȣ̃ ἰησȣ̃, τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν.*

2. Timotheo [a] dilecto filio [b] in fide. Gratia, misericordia, et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

a) Act. 16, 1. b) Phil. 2, 22.

3. *καθὼς παρεκάλεσά σε, προσμεῖναι ἐν ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς τισὶ, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν,*

3. Sicut rogavi te, ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam [a], ut denunciares quibusdam, ne aliter docerent, a) Act. 20, 1.

4. *μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχȣσι μᾶλλον ἢ † οἰκονομίαν θεοῦ, τὴν ἐν πίϛει.*

4. neque intenderent fabulis [a], et genealogiis [b] interminatis; quae quaestiones praestant magis, quam aedificationem Dei, quae est in fide.

a) 2 Tim. 4, 4. Tit. 1, 14. b) Tit. 3, 9. 2 Cor. 11, 22.

5. *τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐϛὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίϛεως ἀνυποκρίτȣ,*

5. Finis autem praecepti est charitas [a] de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta; a) Joh. 13, 34. 35.

6. *ὧν τινες ἀϛοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν,*

6. a quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium,

7. *θέλοντες, εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες, † μήτε, ἃ λέγȣσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.*

7. volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quae loquuntur, neque de quibus affirmant.

8. *οἴδαμεν δὲ, ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται*

8. Scimus autem, quia bona est lex [a], si quis ea legitime utatur; a) Rom. 7, 12. 14.

9. *(† εἰδὼς τȣ̃το, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, † πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις, ἀνδροφόνοις,*

9. sciens [1]) hoc, quia lex justo non est posita [a], sed injustis, et non subditis, impiis, et peccatoribus, sceleratis, et contaminatis, parricidis [2]), et matricidis, homicidis, a) Gal. 3, 19.

---

v. 1. C. *πατρος και σωτηρος ἡμων, ἰησȣ χριϛȣ.* Gb. *σωτηρος ἡμων, και χριϛȣ ἰησȣ.* — v. 2. Ed. omn. Er. *πατρος ἡμων, και κυριȣ ἰησȣ χριϛȣ, τȣ κυριȣ ἡμων.* — v. 4. Ed. omn. Er. *οἰκοδομιαν.* — v. 7. *μητε* omitt. Ed. omn. Er. — v. 9. C. *οἰδως.* — " C. et St. *πατρολῳαις, μητρολῳαις.* Gb. et Mt. *πατραλῳαις, μητραλῳαις.*

1) 1590. scientes hoc. 2) 1590. patricidis.

10. *πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισαῖς, ψεύσαις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται),*

10. fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, et perjuris, et si quid aliud sanae doctrinae adversatur,

11. *κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τȣ̃ μακαρίȣ θεȣ̃, ὃ ἐπισεύθην ἐγώ.*

11. quae est secundum Evangelium gloriae beati Dei, quod creditum est mihi.

12. *καὶ χάριν ἔχω τῷ † ἐνδυναμώσαντί με χρισῷ ἰησȣ̃, τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πισόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν*

12. Gratias ago ei, qui me confortavit, [1]) Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio.

13. *τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβρισήν· † ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπισίᾳ.*

13. Qui prius [a]) blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

a) Act. 22, 4. 26, 9–11.

14. *ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν μετὰ πίσεως καὶ ἀγάπης, τῆς ἐν χρισῷ ἰησȣ̃.*

14. Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide, et dilectione, quae est in Christo Jesu.

15. *πισὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι χρισὸς ἰησȣ̃ς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἁμαρτωλὲς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.*

15. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere [a]), quorum primus ego sum.

a) Matth. 9, 13. 18, 11. Joh. 3, 17. Rom. 3, 25.

16. *ἀλλὰ διὰ τȣ̃το ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ † πρώτῳ ἐνδείξηται ἰησȣ̃ς χρισὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πισεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον.*

16. Sed ideo misericordiam consecutus sum: ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi, in vitam aeternam.

17. *τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ † σοφῷ θεῷ τιμὴ, † δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.*

17. Regi autem seculorum immortali, [2]) invisibili, soli Deo honor, et gloria in secula seculorum. Amen.

18. *ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγȣ́σας ἐπί σε προφητείας, ἵνα σρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν σρατείαν,*

18. Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee! secundum praecedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam,

19. *ἔχων πίσιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίσιν ἐναυάγησαν,*

19. habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt;

20. *ὧν ἐσιν ὑμέναιος καὶ ἀλέξανδρος, ȣ̃ς παρέδωκα τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι, μὴ βλασφημεῖν.*

20. ex quibus est Hymenaeus, et Alexander, quos tradidi Satanae [a]), ut discant non blasphemare. a) 1 Cor. 5, 5.

---

v. 12. C. *ἐνδυναμȣντι με χρισῳ* omiss. *ἰησȣ*. — v. 13. Ed. omn. Er. *ἀλλα και*. — v. 16. C. *πρωτον*. — v. 17. *σοφῳ* omitt. Gb. — " Gb. et Mt. *και δοξα*.

1) 1590. add. in. 2) 1590. add. et.

Cap. II.

1. *Παρακαλῶ ὖν, πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριςίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων,*

2. ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων, τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

3. τῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τῦ σωτῆρος ἡμῶν, θεῦ,

4. ὃς πάντας ἀνθρώπυς θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

5. εἷς γὰρ θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης θεῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος † χριςὸς ἰησῦς,

6. ὁ δὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις.

7. εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόςολος (ἀλήθειαν λέγω † ἐν χριςῷ, οὐ ψεύδομαι), διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίςει καὶ ἀληθείᾳ.

8. βύλομαι ὖν, προσεύχεσθαι τὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίυς χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῦ;

9. ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταςολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδῦς καὶ σωφροσύνης, κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμασιν, † ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ,

10. ἀλλ' (ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν) δι' ἔργων ἀγαθῶν.

11. γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ.

12. γυναικὶ δὲ διδάσκειν ὐκ ἐπιτρέπω, ὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ.

1. Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus,

2. pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt [1]) [a]), ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. a) Rom. 13, 1–3.

3. Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo,

4. qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire [a]). a) 2 Petr. 3, 9.

5. Unus enim Deus, unus et mediator [a]) Dei et hominum, homo Christus Jesus, a) Gal. 3, 20. Ebr. 4, 15.

6. qui dedit redemptionem semet ipsum pro omnibus [a]), [2]) testimonium temporibus suis, a) Matth. 20, 28. 1 Joh. 2, 1. 2.

7. in quo positus sum ego praedicator et Apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor Gentium in fide et veritate [a]). a) Act. 9, 15. 26, 16–18.

8. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione.

9. Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa;

10. sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

11. Mulier in silentio discat cum omni subjectione [a]); a) 1 Cor. 14, 34. 35.

12. docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum [a]); sed esse in silentio. a) Eph. 5, 22.

---

v. 5. C. ἰησυς χριςος. — v. 7. ἐν χριςῳ omitt. Gb. — v. 9. C. add. ἀργυρίῳ.

1) 1590. constituti sunt. 2) 1590. cujus testimonium temporibus suis confirmatum est.

13. ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα εὔα.

14. καὶ ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη· ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε·

15. σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης.

13. Adam enim primus formatus est; deinde Heva [a]. a) Gen. 2, 7. 22.

14. Et Adam non est seductus; mulier autem seducta in praevaricatione fuit [a]. a) Gen. 3, 6.

15. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate.

C a p. III.

1. Πιστὸς ὁ λόγος· εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.

2. δεῖ οὖν, τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, † νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικὸν,

3. μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, † μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον,

4. τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος

5. (εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται;),

6. μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου.

7. δεῖ δὲ, αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου·

8. διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς,

9. ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.

10. καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες.

11. γυναῖκας ὡσαύτως σεμνὰς, μὴ διαβόλους, † νηφαλίους, πιστὰς ἐν πᾶσι.

1. Fidelis sermo: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat [a].
a) Act. 20, 17. 28. 1 Cor. 7, 25.

2. Oportet [1]) ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem [a], doctorem, a) 3 Joh. 5. 8.

3. non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum, sed

4. suae domui bene praepositum; filios habentem subditos cum omni castitate.

5. Si quis autem domui suae praeesse nescit, quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit?

6. Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli;

7. oportet autem illum et testimonium habere bonum [a] ab iis, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. a) 1 Petr. 2, 12.

8. Diaconos [a] similiter, pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes; a) Act. 6, 3.

9. habentes mysterium fidei in conscientia pura.

10. Et hi autem probentur primum; et sic ministrent, nullum crimen habentes.

11. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

---

v. 2. St. νηφαλεον. — v. 3. μη αἰσχροκερδη omitt. Gb. — v. 11. St. νηφαλεους.

1) Oportet enim.

12. διάκονοι ἔςωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊςάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων.

12. Diaconi sint unius uxoris viri; qui filiis suis bene praesint, et suis domibus.

13. οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιῦνται καὶ πολλὴν παῤῥησίαν ἐν πίςει, τῇ ἐν χριςῷ ἰησοῦ.

13. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent [a], et multam fiduciam in fide, quae est in Christo Jesu. a) 1 Petr. 5, 4.

14. ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων, ἐλθεῖν πρός σε τάχιον.

14. Haec tibi scribo [1]), sperans me ad te venire cito.

15. ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς, πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεῦ ἀναςρέφεσθαι, ἥτις ἐςὶν ἐκκλησία θεῦ ζῶντος, ςύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας.

15. Si autem tardavero, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae et Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.

16. καὶ ὁμολογυμένως μέγα ἐςὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυςήριον· † θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιςεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.

16. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne [a], justificatum [b] est in spiritu, apparuit angelis [c], praedicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. a) Joh. 1, 14. b) Joh. 16, 10. Rom. 1, 4. c) Act. 10, 41.

Cap. IV.

1. Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑςέροις καιροῖς ἀποςήσονταί τινες τῆς πίςεως, προσέχοντες πνεύμασι † πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων,

1. Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent [a] quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis daemoniorum, a) Act. 20, 29. 30. 2 Tim. 3, 1–4.

2. ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν,

2. in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam [a], a) Tit. 3, 11.

3. κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριςίας τοῖς πιςοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν.

3. prohibentium nubere [a], [2]) abstinere a cibis [b], quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis, qui cognoverunt veritatem. a) Col. 2, 8. 18. b) Rom. 14, 3. Col. 2, 16. 23.

4. ὅτι πᾶν κτίσμα θεῦ καλὸν, καὶ ὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριςίας λαμβανόμενον.

4. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum [a], quod cum gratiarum actione percipitur. a) Matth. 15, 11.

5. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγυ θεοῦ καὶ ἐντεύξεως.

5. Sanctificatur [a] enim per verbum Dei, et orationem [b]. a) Act. 10, 11. sqq. b) Rom. 14, 6.

6. ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελ-

6. Haec proponens fratribus, bonus

v. 16. Gb. ὃς ἐφανερωθη. — v. 1. C. πλανης.

1) 1590. add. fili Timothee! 2) 1590. add. et.

φοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος † ἰησȣ̃ χριςȣ̃, † ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίςεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ᾗ παρηκολȣ́θηκας.

eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei, et bonae doctrinae, quam assecutus es [a]. a) 2 Tim. 3, 14.

7. τȣ̀ς δὲ βεβήλȣς καὶ γραώδεις μύθȣς παραιτȣ̃, γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν.

7. Ineptas autem et aniles fabulas [a] devita; exerce autem te ipsum ad pietatem. a) cf. c. 1, 4.

8. ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐςὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐςιν, † ἐπαγγελίαν ἔχȣσα ζωῆς, τῆς νῦν καὶ τῆς μελλȣ́σης.

8. Nam corporalis [a] exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitae, quae nunc est, et futurae. a) cf. v. 3.

9. πιςὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος.

9. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus.

10. εἰς τȣ̃το γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ θεῷ ζῶντι, ὅς ἐςι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιςα πιςῶν.

10. In hoc enim laboramus, et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium [a]. a) Luc. 18, 7. 8.

11. † παράγγελλε ταῦτα ϗ δίδασκε.

11. Praecipe haec, et doce!

12. μηδείς σȣ τῆς νεότητος καταφρονείτω, ἀλλὰ τύπος † γίνȣ τῶν πιςῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναςροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, † ἐν πνεύματι, ἐν πίςει, ἐν ἁγνείᾳ.

12. Nemo adolescentiam tuam contemnat [a]; sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. a) 1 Cor. 16, 11.

13. ἕως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ.

13. Dum venio, attende lectioni [a], exhortationi, et doctrinae. a) Act. 17, 11. 2 Tim. 3, 16.

14. μὴ ἀμέλει τȣ̃ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τȣ̃ πρεσβυτερίȣ.

14. Noli negligere gratiam [a], quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum [b] presbyterii. a) 1 Cor. 12, 7. b) Act. 6, 6. 8, 17. sq. 9, 17.

15. ταῦτα μελέτα, ἐν τȣ́τοις ἴσθι, ἵνα σȣ ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν.

15. Haec meditare, in his esto; ut profectus tuus manifestus sit omnibus.

16. ἔπεχε σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ. ἐπίμενε αὐτοῖς. τȣ̃το γὰρ ποιῶν ϗ σεαυτὸν σώσεις ϗ τȣ̀ς ἀκȣ́οντάς σȣ.

16. Attende tibi, et doctrinae; insta in illis! Hoc enim faciens et te ipsum salvum facies, et eos, qui te audiunt.

Cap. V.

1. Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρȣς ὡς ἀδελφȣ́ς,

1. Seniorem ne increpaveris, sed obsecra, ut patrem; juvenes, ut fratres;

2. πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφὰς, ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ.

2. anus, ut matres; juvenculas, ut sorores, in omni castitate.

---

v. 6. C. χριςȣ ἰησȣ. — " C. ἐκτρεφ. — v. 8. Ed. omn. Er. St. et Mt. ἐπαγγελιας. — v. 11. C. παραγγελε. — v. 12. C. γενȣ. — " ἐν πνευματι omitt. Gb.

3. χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας.

3. Viduas honora, quae vere [a] viduae sunt. a) cf. v. 5.

4. εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον, τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις· τοῦτο γάρ ἐστι † καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

4. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet; discat primum domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo.

5. ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ τὸν θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

5. Quae autem vere vidua est, et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die.

6. ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε.

6. Nam quae in deliciis est, vivens mortua [a] est. a) Eph. 2, 1.

7. καὶ ταῦτα † παράγγελε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ὦσιν.

7. Et hoc praecipe, ut irreprehensibiles sint.

8. εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων, οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

8. Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.

9. χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα, ἑνὸς ἀνδρὸς γυνὴ,

9. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius viri uxor,

10. ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε.

10. in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit [a], si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

a) 2 Joh. 4.

11. νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν,

11. Adolescentiores autem viduas devita; cum enim luxuriatae fuerint in Christo, nubere volunt;

12. ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν.

12. habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt;

13. ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι περιερχόμεναι τὰς οἰκίας, οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα.

13. Simul autem et otiosae discunt circuire domos; non solum otiosae, sed et verbosae, et curiosae, loquentes, quae non oportet.

14. βούλομαι οὖν, νεωτέρας † γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν.

14. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia.

15. ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ.

15. Jam enim quaedam conversae sunt retro [1]) satanam [a]. a) c. 1, 6.

---

v. 4. καλον και omitt. Mt. et Gb. — v. 7. Ed. 1. 2. Er. Mt. et Gb. παραγγελλε. — v. 14. C. add. χηρας.

1) 1590. add. post.

16. εἴ τις πιςὸς ἢ πιςὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ.

17. οἱ καλῶς προεςῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιςα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ.

18. λέγει γὰρ ἡ γραφή· βȣ̃ν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις. καί· ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθȣ̃ αὐτοῦ.

19. κατὰ πρεσβυτέρȣ κατηγορίαν μὴ παραδέχȣ, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.

20. τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

21. διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ κυρίȣ ἰησοῦ χριςοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.

22. χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει.

23. μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν ςόμαχόν σȣ καὶ τὰς πυκνάς σȣ ἀσθενείας.

24. τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγȣσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολȣθοῦσιν.

25. ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐςι· καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ † δύναται.

16. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia; ut iis, quae vere viduae sunt, sufficiat.

17. Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime, qui laborant in verbo et doctrina.

18. Dicit enim Scriptura: „Non alligabis os bovi trituranti [a]," et: „Dignus est operarius mercede sua [b]."

a) Deut. 25, 4. 1 Cor. 9, 9. b) Matth. 10, 10.

19. Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus [a]. a) Deut. 19, 15.

20. Peccantes coram omnibus [a] argue; ut et caeteri timorem habeant.

a) Matth. 18, 17.

21. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis [1]) [a], ut haec custodias sine praejudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.

a) Matth. 25, 31.

22. Manus cito nemini imposueris [a], neque communicaveris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi! a) c. 4, 14.

23. Noli adhuc aquam bibere; sed modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates.

24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, praecedentia ad judicium; quosdam [2]) autem et subsequuntur.

25. Similiter et facta bona manifesta sunt; et quae aliter se habent, abscondi non possunt.

Cap. VI.

1. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δȣ̃λοι, τȣ̀ς ἰδίȣς δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίȣς ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τȣ̃ θεȣ̃ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται.

1. Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur.

---

v. 25. Ed. omn. Er. δυνανται.

1) 1590. add. ejus. 2) 1590. quorundam autem subsequuntur.

2. οἱ δὲ πιςὲς ἔχοντες δεσπότας μὴ καταφρονείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν· ἀλλὰ μᾶλλον δελευέτωσαν, ὅτι πιςοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει.

2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt; sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt. Haec doce, et exhortare!

3. εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνεσι λόγοις, τοῖς τε κυρίε ἡμῶν, ἰησε χριςε, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ,

3. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quae secundum pietatem est, doctrinae,

4. τετύφωται, μηδὲν ἐπιςάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραὶ,

4. superbus est, nihil sciens [a]), sed languens circa quaestiones, et pugnas verborum; ex quibus oriuntur invidiae, contentiones, blasphemiae, suspiciones malae, a) 1 Cor. 8, 1. 2.

5. † διαπαρατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νὲν καὶ ἀπεςερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων, πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. ἀφίςασο ἀπὸ τῶν τοιέτων.

5. conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quaestum esse pietatem.

6. ἔςι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας.

6. Est autem quaestus magnus pietas cum sufficientia.

7. οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον. δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα.

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium, quod nec auferre quid possumus [a]). a) Hiob 1, 21.

8. ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τέτοις † ἀρκεσθησόμεθα.

8. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus [1]).

9. οἱ δὲ βελόμενοι πλετεῖν ἐμπίπτεσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς † ἀνοήτες καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζεσι τὲς ἀνθρώπες εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.

9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli [a]), et desideria multa inutilia, et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. a) Matth. 19, 23.

10. ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐςιν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι, ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίςεως, καὶ ἑαυτὲς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς.

10. Radix enim omnium malorum est cupiditas; quam quidam appetentes, erraverunt [a]) a fide, et inseruerunt se doloribus multis. a) Matth. 13, 22.

11. σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε τε θεε, ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίςιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν, πραότητα.

11. Tu autem, o homo Dei! haec fuge; sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

12. ἀγωνίζε τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίςεως, ἐπιλαβε τῆς αἰωνίε ζωῆς, εἰς

12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam aeternam, in qua vo-

v. 5. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. παραδιατριβαι. — v. 8. C. ἀρκεσθησωμεθα. — v. 9. C. ἀνυνητες. 1) 1592. 1598. 1624. „sumus" et Lucas Brugensis. 1590. 1593. simus.

ἣν † ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

13. παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ χριςοῦ ἰησοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ ποντίου πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν,

14. τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ,

15. ἣν καιροῖς ἰδίοις † δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάςης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων,

16. † ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ † ἰδεῖν δύναται, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. ἀμήν.

17. τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι † παράγγελλε, μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ, τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν † πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν,

18. ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς,

19. ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς † αἰωνίου ζωῆς.

20. ὦ τιμόθεε, τὴν † παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως,

21. ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίςιν ἠςόχησαν. ἡ χάρις μετά σου. † ἀμήν.

catus es, et confessus [a] bonam confessionem coram multis testibus. a) Act. 16, 3.

13. Praecipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato [a], bonam confessionem; a) Joh. 18, 36. 37.

14. ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi,

15. quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium,

16. qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit [a], sed nec videre potest; cui honor, et imperium sempiternum. Amen. a) Joh. 1, 18.

17. Divitibus hujus seculi praecipe, non sublime sapere; neque sperare in incerto [a] divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum; a) Luc. 12, 16–21.

18. bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare,

19. thesaurizare [a] sibi fundamentum bonum in futurum; ut apprehendant veram vitam. a) Matth. 6, 20.

20. O Timothee! depositum [a] custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae, a) 2 Tim. 3, 14.

21. quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt [a]. Gratia tecum. Amen. a) 2 Tim. 2, 18.

---

v. 12. Ed. omn. Er. St. et Mt. και ἐκληθης. — v. 15. C. δειξη. — v. 16. ὁ omitt. Ed. 2. Er. — "Ed. 1. Er. ειδειν. — v. 17. C. παραγγελε. — "Ed. omn. Er. et St. πλουσιως παντα. — v. 19. Gb. ὀντως ζωης. — v. 20. Gb. et Mt. παραθηκην. — v. 21. ἀμην omitt. Gb.

EPISTOLA PAULI
AD
TIMOTHEUM II.

Cap. I.

1. *Παῦλος*, † ἀπόϛολος ἰησȣ̃ χριϛȣ̃ διὰ θελήματος θεȣ̃ κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς, τῆς ἐν χριϛῷ ἰησȣ̃,
2. τιμοθέῳ, ἀγαπητῷ τέκνῳ· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ θεȣ̃ πατρὸς καὶ χριϛȣ̃ ἰησȣ̃, τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν.
3. χάριν ἔχω τῷ θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περί σȣ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μȣ νυκτὸς καὶ ἡμέρας,
4. ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σȣ τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς † πληρωθῶ,
5. ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοι ἀνυποκρίτȣ πίϛεως, ἥτις ἐνῴκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σȣ, † λωΐδι, καὶ τῇ † μητρί σȣ, εὐνίκῃ· πέπεισμαι δὲ, ὅτι καὶ ἐν σοί.
6. δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε, ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὅ ἐϛιν ἐν σοι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μȣ.
7. οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ.
8. μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ, τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν θεοῦ,
9. τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, ȣ̓ κατὰ τὰ ἔργα

1. Paulus, Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei secundum promissionem vitae, quae est in Christo Jesu.
2. Timotheo charissimo filio [a] gratia, misericordia, [1]) pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.

a) 1 Cor. 4, 15.

3. Gratias ago Deo [2]), cui servio [a] a progenitoribus [3]) in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die; a) Act. 24, 14. 16.
4. desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear.
5. Recordationem accipiens ejus fidei, quae est in te non ficta [a], quae et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eunice [b], certus sum autem quod et in te. a) Phil. 2, 19—22. b) Act. 16, 1.
6. propter quam causam admoneo te, ut resuscites [a] gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum. a) 1 Tim. 4, 14.
7. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris [a]; sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. a) Rom. 8, 15.
8. Noli itaque erubescere [a] testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus; sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei, a) Rom. 1, 16.
9. qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum o-

---

v. 1. C. omitt. ἰησȣ χριϛȣ. — v. 4. C. πλησθω. — v. 5. C. λωΐδη. — "Ed. omn. Er. μητερι.

1) 1590. et pax a Deo patre nostro. 2) 1590. add. meo. 3) 1590. add. meis.

ἡμῶν, ἀλλὰ κατ᾽ ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν χριςῷ ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων,

pera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quae data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia a).

a) 1 Cor, 2, 7. Eph. 2, 8. 9.

10. φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγγελίȣ,

10. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris a) nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem b), illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium,

a) Tit. 1, 3. b) Hebr. 2, 14. 15.

11. εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόςολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν.

11. in quo positus sum ego praedicator, et Apostolus, et magister Gentium a).

a) 1 Tim. 2, 7.

12. δι᾽ ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω. ἀλλ᾽ ȣ̓κ ἐπαισχύνομαι. οἶδα γὰρ, ᾧ πεπίςευκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐςι, τὴν † παρακαταθήκην μȣ φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

12. Ob quam causam etiam haec patior, sed non confundor; scio enim, cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem a).

a) c. 4, 8.

13. ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ᾽ ἐμοῦ ἤκȣσας, ἐν πίςει καὶ ἀγάπῃ, τῇ ἐν χριςῷ ἰησοῦ.

13. Formam habe sanorum verborum, quae a me audisti in fide et in dilectione a) in Christo Jesu.

a) 1 Tim. 1, 5.

14. τὴν καλὴν † παραθήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίȣ, τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν.

14. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.

15. οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεςράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ ἀσίᾳ, ὧν ἐςι † φύγελλος καὶ ἑρμογένης.

15. Scis 1) hoc, quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est 2) Phigelus, et Hermogenes.

16. δῴη ἔλεος ὁ κύριος τῷ ὀνησιφόρȣ οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἅλυσίν μȣ οὐκ † ἐπησχύνθη,

16. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui; quia saepe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit;

17. ἀλλὰ γενόμενος ἐν ῥώμῃ, σπȣδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε

17. sed cum Romam venisset, solicite me quaesivit, et invenit a).

a) Act. 28, 20. 30.

18. (δῴη αὐτῷ ὁ κύριος, εὑρεῖν ἔλεος παρὰ κυρίȣ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ), καὶ ὅσα ἐν ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις.

18. Det illi Dominus invenire misericordiam a 3) Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

Cap. II.

1. Σὺ οὖν, τέκνον μȣ, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι, τῇ ἐν χριςῷ ἰησοῦ,

1. Tu ergo, fili mi! confortare in gratia, quae est in Christo Jesu!

2. καὶ, ἃ ἤκȣσας παρ᾽ ἐμοῦ διὰ

2. Et quae audisti a me per multos

v. 12. St. Gb. et Mt. παραθηκην. — v. 14. Ed. omn. Er. παρακαταθηκην. — v. 15. Ed. omn. Er. φυγελος. — v. 16. Ed. 1. Er. et C. ἐπαισχυνθη.

1) 1590. add. enim. 2) 1590. est Philetus. 1593. Phigellus. 3) 1590. a Deo.

πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθȣ πιϛοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται, καὶ ἑτέρȣς διδάξαι.

testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.

3. σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς ϛρατιώτης ἰησοῦ χριϛοῦ.

3. Labora sicut bonus miles Christi Jesu.

4. οὐδεὶς ϛρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίȣ πραγματείαις, ἵνα τῷ ϛρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

4. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit.

5. ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ ϛεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

5. Nam et qui certat [a] in agone, non coronatur [1]), nisi legitime certaverit. a) 1 Cor. 9, 24–27.

6. τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.

6. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus [a] percipere.
a) 1 Tim. 4, 16.

7. νόει, ἃ λέγω· δῴη γάρ σοι ὁ κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι.

7. Intellige quae dico! dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum!

8. μνημόνευε ἰησοῦν χριϛὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος δαυὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μȣ,

8. Memor esto, Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David [a], secundum Evangelium meum [b], a) Rom. 1, 3. b) Phil. 2, 8. 9.

9. ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακȣ̃ργος. ἀλλ᾽ ὁ λόγος τȣ̃ θεȣ̃ ȣ̓ δέδεται.

9. in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans; sed verbum Dei non est alligatum [a]. a) Phil. 1, 12–14.

10. διὰ τȣ̃το πάντα ὑπομένω διὰ τȣ̀ς ἐκλεκτȣ̀ς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι, τῆς ἐν χριϛῷ ἰησȣ̃, μετὰ δόξης αἰωνίȣ.

10. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quae est in Christo Jesu, cum gloria coelesti.

11. πιϛὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν.

11. Fidelis sermo: Nam si commortui sumus, et convivemus [a]; Rom. 6, 4. sqq.

12. εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. εἰ ἀρνȣ́μεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς.

12. Si sustinebimus, et conregnabimus; si negaverimus, et ille negabit [a] nos; a) Matth. 10, 32. sqq.

13. εἰ ἀπιϛȣ̃μεν, ἐκεῖνος πιϛὸς μένει. ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν ȣ̓ δύναται.

13. si non credimus, ille fidelis [a] permanet, negare se ipsum non potest.
a) Rom. 3, 3. sqq.

14. ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τȣ̃ κυρίȣ, μὴ λογομαχεῖν, εἰς ȣ̓δὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταϛροφῇ τῶν ἀκȣόντων.

14. Haec commone, testificans coram [2]) Domino. Noli contendere verbis [a]; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. a) 1 Tim. 6, 4. 5.

15. σπȣ́δασον, σεαυτὸν δόκιμον παραϛῆσαι τῷ θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομȣ̃ντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

15. Solicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.

---

1) 1590. coronabitur. 2) 1590. coram Deo.

16. τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο. ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας,

16. Profana autem, et vaniloquia devita! multum enim proficiunt ad impietatem;

17. καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει, ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός,

17. et sermo eorum ut cancer serpit; ex quibus est Hymenaeus [a], et Philetus, a) 1 Tim. 1, 20.

18. οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· καὶ ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν.

18. qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorumdam fidem.

19. ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. καί· ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα † κυρίου.

19. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognovit Dominus, qui sunt ejus [a]; et: Discedat ab iniquitate omnis, qui [1]) nominat nomen Domini! a) Joh. 10, 14.

20. ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν.

20. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia [a]; et quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam. a) Matth. 13, 24–30. 47–49.

21. ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, † ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον † καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.

21. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

22. τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας.

22. Juvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, spem [2]), charitatem, et pacem cum iis, qui invocant Dominum de corde puro.

23. τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι γεννῶσι μάχας.

23. Stultas autem et sine disciplina quaestiones [a] devita; sciens quia generant lites. a) 1 Tim. 1, 4.

24. δοῦλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικὸν, ἀνεξίκακον,

24. Servum autem Domini non oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem [a]), Tit. 1, 7.

25. ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας,

25. cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati; nequando Deus [a]) det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem; a) Matth. 19, 26.

26. καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

26. et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

---

v. 19. Ed. omn. Er. et St. χριστου. — v. 21. Ed. 4. 5. Er. ἔσθε. — ″Ed. omn. Er. omitt. και.

1) 1590. qui invocat. 2) 1590. 1592. 1593. 1598. Romana 1624.: fidem, spem, charitatem. Plantinianæ editt. et Lucas Brugensis omittunt „spem."

C a p. III.

1. Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί.

2. ἔσονται γὰρ † οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι,

3. ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι,

4. προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι,

5. ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. καὶ τούτους ἀποτρέπου.

6. ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ † αἰχμαλωτίζοντες † γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις,

7. πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα.

8. ὃν τρόπον δὲ ἰαννῆς καὶ ἰαμβρῆς ἀντέστησαν μωϋσεῖ, † οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν.

9. ἀλλ᾽ οὐ προκόψουσιν ἐπὶ † πλεῖον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

10. σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ,

11. τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι † ἐγένετο ἐν ἀντιοχείᾳ, ἐν ἰκονίῳ, ἐν λύστροις, οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων με ἐῤῥύσατο ὁ κύριος.

1. Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa [a]. a) 1 Tim. 4, 1.

2. Erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti,

3. [a] sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, a) v. 3–5. cfr. Luc. 17, 26–30.

4. proditores, protervi, tumidi, et voluptatum amatores magis, quam Dei,

5. habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et hos devita!

6. Ex his enim sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quae ducuntur variis desideriis;

7. semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes [a]. a) 1 Cor. 8, 2. 3.

8. Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi [a]; ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, a) Exod. 7, 11. 22.

9. sed ultra non proficient; insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum [a] fuit. a) Exod. 9, 18.

10. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11. persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiae [a], Iconii [b] et Lystris [c], quales persecutiones sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus. a) Act. 13, 14. 45. 50. b) Act. 14, 1. 5. c) Act. 14, 6. 7. 18.

---

v. 2. οἱ omitt. C. — v. 6. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. St. et Mt. *αἰχμαλωτευοντες.* — "Ed. omn. Er. et St. *τα γυναικαρια.* — v. 8. Ed. omn. Er. *ὅτως.* — v. 9. C. *πλειςον.* — v. 11. C. *ἐγενοντο.*

12. *καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες, εὐσεβῶς ζῆν ἐν χριςῷ ἰησοῦ, διωχθήσονται.*

12. Et omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.

13. *πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.*

13. Mali autem homines et seductores proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes.

14. *σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιςώθης, εἰδὼς, παρὰ τίνος ἔμαθες,*

14. Tu vero permane in iis, quae didicisti et credita sunt tibi; sciens a quo [a] didiceris. a) c. 1, 13.

15. *καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, διὰ πίςεως, τῆς ἐν χριςῷ ἰησοῦ.*

15. Et quia ab infantia [a] sacras litteras nosti, quae te possunt instruere ad salutem, per fidem, quae est in Christo Jesu. a) c. 1, 5.

16. *πᾶσα γραφὴ θεόπνευςος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν, τὴν ἐν δικαιοσύνῃ,*

16. Omnis [1]) scriptura [a] divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia; a) 2 Petr. 1, 19–21.

17. *ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν † ἐξηρτισμένος.*

17. ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Cap. IV.

1. *Διαμαρτύρομαι † οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ κυρίου †, ἰησοῦ χριςοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς † κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ·*

1. Testificor coram Deo, et Jesu Christo, qui judicaturus [a] est vivos et mortuos, per adventum ipsius, et regnum ejus. a) Matth. 25, 31.

2. *κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίςηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ.*

2. Praedica verbum; insta opportune, importune [a]; argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina. a) Act. 24, 25.

3. *ἔςαι γὰρ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ † τὰς ἐπιθυμίας, τὰς ἰδίας, ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν,*

3. Erit enim tempus [a], cum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus; a) c. 3, 1–5.

4. *καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποςρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.*

4. et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.

5. *σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιςοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.*

5. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistae, ministerium tuum imple! Sobrius esto!

v. 17. C. *ἐξηρτυμενος.* — v. 1. *ουν εγω* et *του κυριου* omitt. Gb. — "C. add. *ἡμων.* — ‴ Gb. *και την.* — v. 3. Gb. *τας ἰδιας ἐπιθυμιας.*

1) 1590. add. enim.

6. ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέςηκε.
7. τὸν ἀγῶνα, τὸν καλὸν, ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίςιν τετήρηκα.
8. λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης ςέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτὴς, ꙋ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτꙋ.
9. σπούδασον, ἐλθεῖν πρός με ταχέως.
10. δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς θεσσαλονίκην· † κρήσκης εἰς γαλατίαν· τίτος εἰς δαλματίαν.
11. λꙋκᾶς ἐςι μόνος μετ᾽ ἐμοῦ. μάρκον ἀναλαβὼν, † ἄγε μετὰ σεαυτꙋ. ἔςι γάρ μοι εὔχρηςος εἰς διακονίαν.
12. τυχικὸν δὲ ἀπέςειλα εἰς ἔφεσον.
13. τὸν † φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν τρωάδι παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε καὶ τὰ βιβλία, μάλιςα τὰς μεμβράνας.
14. ἀλέξανδρος, ὁ χαλκεὺς, πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο. ἀποδῴη αὐτῷ ὁ κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ,
15. ὃν καὶ σὺ φυλάσσꙋ. λίαν γὰρ ἀνθέςηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις.
16. ἐν τῇ πρώτῃ μꙋ ἀπολογίᾳ ꙋδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. μὴ αὐτοῖς λογισθείη.
17. ὁ δὲ κύριός μοι παρέςη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι᾽ ἐμꙋ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκꙋσῃ πάντα τὰ ἔθνη. καὶ ἐῤῥύσθην ἐκ ςόματος λέοντος.
18. καὶ ῥύσεταί με ὁ κύριος ἀπὸ

6. Ego enim jam delibor[a], et tempus resolutionis meae instat. a) Phil. 2, 17.
7. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.
8. In reliquo reposita est mihi corona justitiae[a], quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex; non solum autem mihi, sed et iis, qui diligunt adventum ejus[b]. Festina ad me venire cito. a) Jac. 1, 12. b) 1 Joh. 4, 17.
9. Demas[a] enim me reliquit, diligens hoc seculum, et abiit Thessalonicam, a) Philem. 24.
10. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.
11. Lucas[a] est mecum solus. Marcum[b] assume, et adduc tecum; est enim mihi utilis in ministerium[1]).
a) Philem. 24. b) Act. 12, 12. 15, 37. Col. 4, 10.
12. Tychicum[a] autem misi Ephesum. a) Act. 20, 4. Col. 4, 7.
13. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas.
14. Alexander[a] aerarius multa mala mihi ostendit; reddet illi Dominus secundum opera ejus; a) Act. 19, 33. 1 Tim. 1, 20.
15. quem et tu devita; valde enim restitit verbis nostris.
16. In prima mea defensione nemo mihi affuit; sed omnes me dereliquerunt[a]; non illis imputetur[b].
a) c. 1, 15. b) Act. 7, 59.
17. Dominus autem mihi astitit[a], et confortavit me; ut per me praedicatio impleatur, et audiant omnes Gentes; et liberatus sum de ore[b] leonis.
a) Joh. 16, 32. b) Dan. 6, 22.
18. Liberavit me Dominus ab omni

---

v. 10. C. et St. κρισκης. — v. 11. C. ἀγαγε. — v. 13. Ed. omn. Er. φαιλονην. St. φελωνην.

1) 1590. in ministerio.

παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τὴν † ἐπουράνιον, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

opere malo; et salvum faciet in regnum suum coeleste, cui gloria in secula seculorum. Amen.

19. *ἄσπασαι † πρίσκαν καὶ ἀκύλαν καὶ τὸν ὀνησιφόρου οἶκον.*

19. Saluta Priscam et Aquilam [a)], et Onesiphori [b)] domum. a) Act. 18, 2. 18. Rom. 16, 3. b) c. 1, 16.

20. *ἔραστος ἔμεινεν ἐν κορίνθῳ. τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.*

20. Erastus [a)] remansit Corinthi, Trophimum [b)] autem reliqui infirmum Mileti. a) Act. 19, 22. Rom. 16, 23. b) Act. 20, 4. 21, 29.

21. *σπούδασον, πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. ἀσπάζεταί σε εὔβουλος καὶ πούδης καὶ λῖνος καὶ κλαυδία καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες.*

21. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes.

22. *ὁ κύριος, ἰησοῦς χριστὸς, μετὰ τοῦ πνεύματός σου. ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. † ἀμήν.*

22. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

v. 18. Ed. 3. 4. 5. Er. *ἐπουρανιων.* — v. 19. C. *πρισκιλλαν.* — v. 22. *ἀμην* omitt. Gb.

EPISTOLA PAULI AD TITUM.

Cap. I.

1. *Παῦλος, δοῦλος θεοῦ, ἀπόστολος δὲ ἰησοῦ χριστοῦ (κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας, τῆς κατ' εὐσέβειαν,*

1. Paulus servus Dei, Apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum [a)] Dei, et agnitionem veritatis, quae secundum pietatem est, a) Rom. 8, 29. 30.

2. *ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων,*

2. in spem vitae aeternae, quam promisit, qui non mentitur, Deus, ante tempora secularia,

3. *ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ σωτῆρος † ἡμῶν, θεοῦ),*

3. manifestavit autem temporibus suis [a)] verbum suum in praedicatione, quae credita est mihi secundum praeceptum Salvatoris nostri Dei, a) Eph. 1, 9. 10. 2 Tim. 1, 10.

4. *τίτῳ, γνησίῳ τέκνῳ, κατὰ κοινὴν πίστιν· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ*

4. Tito dilecto filio [a)] secundum communem fidem, gratia et pax a Deo Pa-

v. 3. Ed. 3. Er. *ὑμων.*

θεῦ πατρὸς καὶ κυρίυ, ἰησῦ χριςῦ, τῦ σωτῆρος ἡμῶν.

tre, et Christo Jesu Salvatore nostro.
a) 1 Cor. 4, 15.

5. τύτυ χάριν κατέλιπόν σε ἐν κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταςήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρυς, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην,

5. Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut ea, quae desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros [a], sicut et ego disposui tibi. a) Act. 14, 22.

6. εἴ τίς ἐςιν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιςὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ † ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα.

6. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir [a], filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos [b]. a) 1 Tim. 3, 2. b) 1 Tim. 3, 4. 5.

7. δεῖ γὰρ, τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς θεῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ,

7. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem [a]; non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum; a) 1 Cor. 4, 1.

8. ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ,

8. sed hospitalem, benignum, [1]) sobrium, justum, sanctum, continentem,

9. ἀντεχόμενον τῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιςῦ λόγυ, ἵνα δυνατὸς ᾖ, καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ὑγιαινέσῃ, καὶ τὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

9. amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere.

10. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ † καὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιςα οἱ ἐκ περιτομῆς,

10. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, et seductores [a]), maxime, qui de circumcisione sunt;
a) 1 Tim. 1, 4. 6.

11. ὓς δεῖ ἐπιςομίζειν, οἵτινες † ὅλυς οἴκυς ἀνατρέπυσι, διδάσκοντες, ἃ μὴ δεῖ, αἰσχρῦ κέρδυς χάριν.

11. quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes, quae non oportet, turpis lucri gratia.

12. εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν, ἴδιος αὐτῶν προφήτης·
κρῆτες ἀεὶ ψεῦςαι, κακὰ θηρία, γαςέρες ἀργαί.

12. Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta: Cretenses semper mendaces, malae bestiae, ventris [2]) pigri.

13. ἡ μαρτυρία αὕτη ἐςὶν ἀληθής. δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίςει,

13. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide,

14. μὴ προσέχοντες ἰυδαϊκοῖς μύθοις καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποςρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.

14. non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum aversantium se a veritate.

15. πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς, τοῖς δὲ † μεμιασμένοις καὶ ἀπίςοις ὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νῦς καὶ ἡ συνείδησις.

15. Omnia munda mundis [a]); coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatae sunt eorum et mens et conscientia. Col. 2, 20. 21. Rom. 14, 20.

v. 6. C. ἀσωτειας. — v. 10. Ed. omn. Er. pon. και ante ματαιολ. — v. 11. C. οἰκυς ὁλυς. — v. 15. C. μεμιαμενοις.

1) 1590. add. prudentem.
2) 1593. 1598. ventres. 1590. 1592. ventris.

16. ϑεὸν, ὁμολογοῦσιν, εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνȣ̃νται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειϑεῖς καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαϑὸν ἀδόκιμοι.

16. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant; cúm sint abominati, et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi.

Cap. II.

1. σὺ δὲ λάλει, ἃ πρέπει τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ,

1. Tu autem loquere, quae decent sanam doctrinam:

2. πρεσβύτας νηφαλίȣς εἶναι, σεμνȣ̀ς, σώφρονας, ὑγιαίνοντας τῇ πίϛει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ·

2. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia.

3. πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν καταϛήματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλȣς, μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδȣλωμένας, καλοδιδασκάλȣς,

3. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices[a)], non multo vino servientes, bene docentes;

a) 1 Tim. 3, 11.

4. ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλάνδρȣς εἶναι, φιλοτέκνȣς,

4. ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant,

5. σώφρονας, ἁγνὰς, οἰκȣρȣ̀ς, ἀγαϑὰς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τȣ̃ ϑεȣ̃ βλασφημῆται.

5. prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur[a)] verbum Dei.

a) 1 Petr. 2, 12.

6. τȣ̀ς νεωτέρȣς ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν

6. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint.

7. (περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφϑορίαν, σεμνότητα, †

7. In omnibus te ipsum praebe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate,

8. λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωϛον, ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ † ἡμῶν λέγειν φαῦλον),

8. verbum sanum, irreprehensibile; ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.

9. δȣ́λȣς ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσϑαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέϛȣς εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας,

9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes,

10. μὴ νοσφιζομένȣς, ἀλλὰ πίϛιν πᾶσαν ἐνδεικνυμένȣς ἀγαϑὴν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν τȣ̃ σωτῆρος ἡμῶν, ϑεȣ̃, κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν.

10. non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes; ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

11. ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τȣ̃ ϑεȣ̃, ἡ σωτήριος, πᾶσιν ἀνϑρώποις,

11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus,

12. παιδεύȣσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιϑυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι,

12. erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie et juste, et pie vivamus in hoc seculo.

---

v. 7. C. St. et Mt. add. ἀφϑαρσιαν. — v. 8. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. ὑμων.

13. † προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τȣ̃ μεγάλȣ θεȣ̃ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃,

13. exspectantes beatam spem, et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi,

14. ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιέσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.

14. qui dedit semet ipsum pro nobis; ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum [a]. a) Act. 20, 28. Eph. 5, 25–27.

15. ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει καὶ ἔλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. μηδείς σȣ περιφρονείτω.

15. Haec loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio! Nemo te contemnat [a]! a) 1 Tim. 4, 12.

Cap. III.

1. Ὑπομίμνησκε αὐτȣ̀ς, ἀρχαῖς καὶ ἐξȣσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμȣς εἶναι,

1. Admone illos, principibus et potestatibus subditos [a] esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse: a) Rom. 13, 1. 2. 1 Petr. 2, 13. 14.

2. μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχȣς εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένȣς πρᾳότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπȣς.

2. neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

3. ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δȣλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, ςυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλȣς.

3. Eramus enim aliquando et nos [a] insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis, et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. a) Eph. 2, 3.

4. ὅτε δὲ ἡ χρηςότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τȣ̃ σωτῆρος ἡμῶν, θεȣ̃,

4. Cum autem benignitas [a] et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei; a) 1 Joh. 4, 9.

5. οὐκ ἐξ ἔργων, τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λȣτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίȣ,

5. non ex operibus justitiae, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam [a] salvos nos fecit per lavacrum regenerationis [b] et renovationis Spiritus sancti, a) Rom. 3, 24. b) Joh. 3, 5.

6. οὗ ἐξέχεεν ἐφ᾽ ἡμᾶς πλȣσίως διὰ ἰησοῦ χριςοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν,

6. quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum;

7. ἵνα, δικαιωθέντες τῇ ἐκείνȣ χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ᾽ ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίȣ.

7. ut justificati gratia ipsius, haeredes simus secundum spem vitae aeternae.

8. πιςὸς ὁ λόγος, † καὶ περὶ τȣ́των βȣ́λομαί σε διαβεβαιȣ̃σθαι, ἵνα φροντίζωσι, καλῶν ἔργων προΐςασθαι οἱ

8. Fidelis sermo est; et de his volo te confirmare; ut curent bonis operibus praeesse, qui credunt Deo. Haec

v. 13. Ed. 2. 3. Er. προδεχομενοι. — v. 8. Ed. omn. Er. omitt. και. —

πεπιςευκότες † τῷ θεῷ. ταῦτά ἐςι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις.

9. μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς περιΐςασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ † μάταιοι.

10. αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νȣθεσίαν παραιτȣ̃,

11. εἰδὼς, ὅτι ἐξέςραπται † ὁ τοιȣ̃τος, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος.

12. ὅταν πέμψω ἀρτεμᾶν πρός σε, ἢ τυχικὸν, σπȣ́δασον, ἐλθεῖν πρός με εἰς νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι.

13. ζηνᾶν, τὸν νομικὸν, καὶ ἀπολλὼ † σπȣδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ.

14. μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, καλῶν ἔργων προΐςασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι.

15. ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες. ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίςει. ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. † ἀμήν.

sunt bona, et utilia hominibus.

9. Stultas autem quaestiones [a], et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita! sunt enim inutiles, et vanae.

a) 1 Tim. 1, 4.

10. Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devita;

11. sciens, quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus.

12. Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum [a], festina ad me venire Nicopolim; ibi enim statui hiemare.

a) Act. 20, 4. Eph. 6, 21. Col. 4, 7.

13. Zenam legisperitum et Apollo [a] solicite praemitte, ut nihil illis desit.

a) Act. 18, 24.

14. Discant autem et nostri bonis operibus praeesse ad usus necessarios; ut non sint infructuosi.

15. Salutant te, qui mecum sunt omnes; saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

v. 8. "C. omitt. τῳ. — v. 9. Ed. omn. Er. ματαιαι. — v. 11. ὁ omitt. Ed. 1. Er. — v. 13. Ed. 1. Er. σπȣδεως. — v. 15. ἀμην omitt. Gb.

EPISTOLA PAULI AD PHILEMONEM.

1. Παῦλος, δέσμιος χριςȣ̃ ἰησȣ̃, καὶ τιμόθεος, ὁ ἀδελφὸς, φιλήμονι, τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν,

2. καὶ ἀπφίᾳ, τῇ ἀγαπητῇ, καὶ

1. Paulus vinctus [a] Christi Jesu, et Timotheus [b] frater, Philemoni dilecto, et adjutori nostro,

a) v. 9. 13. Act. 28, 16. b) Col. 1, 1.

2. et Apiae [1]), sorori charissimae,

1) 1593. Appiæ. 1590. 1592. Apiæ.

ἀρχίππῳ, τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ᾽ οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ·

et Archippo [a] commilitoni nostro, et Ecclesiae quae in domo tua est.

a) Col. 4, 17.

3. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου, ἰησοῦ χριστοῦ.

3. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.

4. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε, μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου,

4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis,

5. ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν κύριον, ἰησοῦν, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους,

5. audiens charitatem tuam, et fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos,

6. ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς † ἀγαθοῦ, τοῦ ἐν † ἡμῖν, εἰς χριστὸν ἰησοῦν.

6. ut communicatio fidei tuae evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu.

7. † χαρὰν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ, ἀδελφέ.

7. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua; quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.

8. διὸ πολλὴν ἐν χριστῷ παῤῥησίαν ἔχων, ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον,

8. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet;

9. διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν, ὡς παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἰησοῦ χριστοῦ.

9. propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi.

10. παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, ὀνήσιμον,

10. Obsecro te pro meo filio, quem genui [a] in vinculis, Onesimo [b],

a) 1 Cor. 4, 15. b) Col. 4, 9.

11. τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον, ὃν ἀνέπεμψα.

11. Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis,

12. σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλαβοῦ,

12. quem remisi tibi. Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe;

13. ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπέρ σου † διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου.

13. quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii;

14. χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον.

14. sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

15. τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον † αὐτὸν ἀπέχῃς,

15. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut aeternum illum reciperes.

16. οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ᾽ ὑπὲρ

16. Jam non ut servum, sed pro

v. 6. C. add. ἐργου. — "Ed. omn. Er. St. ὑμιν. — v. 7. Ed. omn. Er. St. et Mt. χαριν. — v. 13. Gb. μοι διακονῃ. — v. 15. αὐτον omitt. Ed. 1. Er.

δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιϛα ἐμοὶ, πόσῳ δὲ μᾶλλον σοὶ, καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν κυρίῳ.

17. *εἰ οὖν † ἐμὲ ἔχεις κοινωνὸν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ.*

18. *εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει.*

19. *ἐγὼ παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ ἀποτίσω, ἵνα μὴ λέγω σοι, ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις.*

20. *ναὶ, ἀδελφὲ, ἐγώ σȣ ὀναίμην ἐν κυρίῳ· ἀνάπαυσόν μȣ τὰ σπλάγχνα ἐν † κυρίῳ.*

21. *πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σȣ, ἔγραψά σοι, εἰδὼς, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις.*

22. *ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν· ἐλπίζω γὰρ, ὅτι † διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν.*

23. *† ἀσπάζονταί σε ἐπαφρᾶς, ὁ συναιχμάλωτός μȣ ἐν χριϛῷ † ἰησȣ̃,*

24. *μάρκος, ἀρίϛαρχος, δημᾶς, λȣκᾶς, οἱ συνεργοί μȣ.*

25. *ἡ χάρις τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριϛȣ̃, μετὰ τȣ̃ πνεύματος ὑμῶν. † ἀμήν.*

servo charissimum fratrem [a]); maxime mihi; quanto autem magis tibi, et in carne et in Domino!

a) Matth. 23, 8.

17. Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me;

18. si autem aliquid nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa!

19. Ego Paulus scripsi mea manu; ego reddam, ut non dicam tibi, quod et te ipsum mihi debes [a]);

a) 1 Cor. 9, 11.

20. ita [a]), [1]) frater! Ego te fruar in Domino; refice viscera mea in [2]) Domino.

a) v. 17.

21. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens, quoniam et super id, quod dico, facies.

22. Simul autem et para mihi hospitium; nam spero per orationes vestras donari me vobis.

23. Salutat te Epaphras [a]) concaptivus meus in Christo Jesu,

a) Col. 4, 12.

24. Marcus [a]), Aristarchus [b]), Demas et Lucas [c]), adjutores mei.

a) Act. 12, 12. 15, 37. b) Col. 4, 10. c) Col. 4, 14.

25. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

---

v. 17. Gb. *με.* — v. 20. Gb. *χριϛῷ.* — v. 22. Ed. omn. Er. *ὅτι καὶ.* — v. 23. Ed. 1. Er. Gb. *ἀσπαζεται.* — " C. omitt. *ἰησȣ.* — v. 25. *ἀμην* omitt. Gb.

1) 1590. ... mihi debes: ita facies. Ego. 2) 1590. in Christo.

EPISTOLA PAULI
AD
HEBRAEOS.

Cap. I.

1. *Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' † ἐσχάτȣ τῶν ἡμερῶν τȣ́των ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ,*

1. Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis; novissime,

2. diebus istis locutus est nobis in

---

v. 1. Ed. omn. Er. *ἐσχατων.*

2. ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων (δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν),

Filio [a)], quem constituit haeredem universorum, per quem fecit [b)] et secula;

a) v. 4. sqq. c. 3, 5. 6 12, 25. b) Joh. 1, 3. 10.

3. ὃς (ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποςάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ) δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ † τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς,

3. qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus [a)], portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens [b)], sedet ad dexteram majestatis in excelsis;

a) Joh. 14, 9. Col. 1, 15. b) c. 9, 14.

4. τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

4. tanto melior Angelis effectus, quanto differentius prae illis [a)] nomen haereditavit.

a) Phil. 2, 9.

5. τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καὶ πάλιν· ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔςαι μοι εἰς υἱόν;

5. Cui enim dixit aliquando Angelorum: „Filius meus es tu; ego hodie „genui te [a)]?" Et rursum: „Ego ero „illi in patrem, et ipse erit mihi in fi„lium [b)]?"

a) Ps. 2, 7. b) 2 Reg. 7, 14.

6. ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ.

6. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: „Et „adorent eum omnes Angeli Dei [a)]."

a) Ps. 96, 7.

7. καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.

7. Et ad Angelos quidem dicit: „Qui „facit Angelos suos spiritus, et mini„stros suos flammam ignis [a)]." a) Ps. 103, 4.

8. πρὸς δὲ τὸν υἱόν· ὁ θρόνος σου, ὁ θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.

8. Ad filium autem: „Thronus tuus, „Deus, in seculum seculi; virga aequi„tatis, virga regni tui.

9. ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ θεὸς, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.

9. „Dilexisti justitiam, et odisti in„iquitatem, propterea unxit te, Deus, „Deus tuus oleo exultationis prae par„ticipibus tuis [a)]."

a) Ps. 44, 7. 8.

10. καί· σὺ κατ' ἀρχὰς, κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί.

10. Et: „Tu in principio, Domine, „terram fundasti; et opera manuum „tuarum sunt coeli.

11. αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις. καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται.

11. „Ipsi peribunt, tu autem per„manebis, et omnes ut vestimentum „veterascent;

12. καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. σὺ δὲ † ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

12. „et velut amictum mutabis eos, „et mutabuntur; tu autem idem ipse „es, et anni tui non deficient [a)]."

a) Ps. 101, 26–28.

---

v. 3. C. του θρονου της μεγ. — v. 12. ὁ omitt. Ed. omn. Er.

13. πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε· κάθȣ ἐκ δεξιῶν μȣ, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σȣ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σȣ;

13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: „Sede a dextris meis, „quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum a)?" a) Ps. 109, 1.

14. οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτȣργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποςελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;

14. Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium a) missi propter eos, qui haereditatem 1) capient salutis? a) Matth. 18, 10. Act. 5, 19.

C a p. II.

1. Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκȣσθεῖσι, μή ποτε παραῤῥυῶμεν.

1. Propterea abundantius oportet observare nos ea, quae audivimus, ne forte pereffluamus.

2. εἰ γὰρ ὁ δἰ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν,

2. Si enim, qui per Angelos a) dictus est sermo, factus est firmus, et omnis praevaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem; a) Act. 7, 53. Gal. 3, 19.

3. πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας, ἥτις, ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ κυρίȣ, ὑπὸ τῶν ἀκȣσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη,

3. quomodo nos effugiemus a), si tantam neglexerimus salutem? quae cum initium accepisset enarrari per Dominum b) ab eis, qui audierunt c), in nos confirmata est, a) c. 12, 25. b) c. 1, 2. c) 1 Joh. 1, 1–3.

4. συνεπιμαρτυρȣ̃ντος τȣ̃ θεȣ̃ σημείοις τε καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι καὶ πνεύματος ἁγίȣ μερισμοῖς, κατὰ τὴν αὐτȣ̃ θέλησιν.

4. contestante Deo a) signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus b) secundum suam voluntatem c). a) Joh. 15, 26. 27. b) Act. 2, 4. c) 1 Cor. 12, 11.

5. οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκȣμένην, τὴν μέλλȣσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν.

5. Non enim Angelis subjecit Deus orbem terrae futurum, de quo loquimur;

6. διεμαρτύρατο δέ πȣ τις, λέγων· τί ἐςιν ἄνθρωπος, ὅτι † μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπȣ, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν;

6. testatus est autem in quodam loco quis, dicens: „Quid est homo, quod „memor es ejus, aut filius hominis, „quoniam visitas eum?

7. ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παῤ ἀγγέλȣς. δόξῃ καὶ τιμῇ ἐςεφάνωσας αὐτὸν, † καὶ κατέςησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σȣ.

7. „Minuisti eum paulo minus ab „Angelis; gloria et honore coronasti „eum, et constituisti eum super opera „manuum tuarum.

8. πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτȣ̃. ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα ȣ̓δὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυ-

8. „Omnia subjecisti sub pedibus e„jus a);" in eo enim, quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei.

v. 6. Ed. omn. Er. μιμνησκει. — v. 7. και κατεςησας usque σȣ omitt. Mt. et Gb.

1) 1590. capiunt.

πόταχτον. νῦν δὲ ἔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα,

9. τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλες ἠλαττωμένον βλέπομεν, ἰησῦν, διὰ τὸ πάθημα τῦ θανάτε δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι θεῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτε.

10. ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' ὗ τὰ πάντα, πολλὲς υἱὲς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

11. ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες, δι' ἣν αἰτίαν ἐκ ἐπαισχύνεται, ἀδελφὲς αὐτὲς καλεῖν,

12. λέγων· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σε τοῖς ἀδελφοῖς με, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε.

13. καὶ πάλιν· ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ. καὶ πάλιν· ἰδὲ, ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ θεός.

14. ἐπεὶ ὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τῦ θανάτε καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τῦ θανάτε, τετέςι τὸν διάβολον,

15. καὶ ἀπαλλάξῃ τούτες, ὅσοι φόβῳ θανάτε διὰ παντὸς τοῦ ζῇν ἔνοχοι ἦσαν δελείας.

16. οὐ γὰρ δήπε ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται.

17. ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιςὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεὸν εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ.

18. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι.

Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei; a) Ps. 8, 5-7.

9. eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis [a], gloria et honore coronatum; ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. a) Luc. 24, 26. 46.

10. Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem [1]) consummare.

11. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno [a] omnes. Propter quam causam non confunditur fratres [b] eos vocare, dicens: a) Luc. 3, 38. b) Joh. 20, 17.

12. „Nunciabo nomen tuum fra„tribus meis; in medio Ecclesiae lau„dabo te [a].“ a) Ps. 21, 23.

13. Et iterum: „Ego ero fidens in „eum [a].“ Et iterum: „Ecce! ego, et „pueri mei, quos dedit mihi Deus [b].“ a) Jes. 8, 17. b) Jes. 8, 18.

14. Quia ergo pueri [a] communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem [b]; ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum [c]; a) v. 10. 13. b) Phil. 2, 7. c) Joh. 16, 11. Col. 2, 15.

15. et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

16. Nusquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahae apprehendit.

17. Unde debuit per omnia fratribus similari [a], ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut [2]) repropitiaret delicta populi. a) c. 4, 15.

18. In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari [a]. a) c. 4, 15. 5, 2.

1) 1590. consummari. 2) 1590. et ut.

Cap. III.

1. Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπȣρανίȣ μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόςολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, † ἰησοῦν χριςὸν,

2. πιςὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὡς καὶ μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

3. πλείονος γὰρ † δόξης ȣ̔̃τος παρὰ μωϋσῆν ἠξίωται, καθ᾽ ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τȣ̃ οἴκȣ ὁ κατασκευάσας αὐτόν.

4. (πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας θεός.)

5. καὶ μωϋσῆς μὲν πιςὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτȣ̃, ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων.

6. χριςὸς δὲ, ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτȣ̃, ȣ̔̃ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς, ἐάνπερ τὴν παῤῥησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλȣς βεβαίαν κατάσχωμεν.

7. διὸ (καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον· σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε,

8. μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τȣ̃ πειρασμȣ̃ ἐν τῇ ἐρήμῳ,

9. οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μȣ τεσσαράκοντα ἔτη.

10. διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ † εἶπον· ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μȣ,

11. ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μȣ· εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μȣ)

12. βλέπετε, ἀδελφοὶ, μή ποτε ἔςαι ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιςίας ἐν τῷ ἀποςῆναι ἀπὸ θεȣ̃ ζῶντος.

1. Unde, fratres sancti! vocationis coelestis participes, considerate Apostolum a) et pontificem b) confessionis nostrae Jesum, a) Joh. 17, 18. b) c. 5, 10.

2. qui fidelis est ei, qui [1]) fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus a). a) v. 6. 1 Tim. 3, 15.

3. Amplioris enim gloriae iste prae Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam.

4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo; qui autem omnia creavit, Deus est a). a) c. 2, 10. Eph. 3, 15.

5. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam famulus, in testimonium eorum, quae dicenda erant;

6. Christus vero tamquam filius in domo sua, quae domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus.

7. Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: „Hodie si vocem ejus audie„ritis,

8. „nolite obdurare corda vestra, „sicut in exacerbatione secundum diem „tentationis in deserto,

9. „ubi tentaverunt a) me patres ve„stri; probaverunt et viderunt opera „mea a) Exod. 17, 2. 7.

10. „quadraginta annis; propter „quod infensus fui generationi huic, „et dixi: Semper errant corde; ipsi au„tem non cognoverunt vias meas.

11. „Sicut [2]) juravi a) in ira mea: „Si introibunt in requiem meam b)." a) Num. 14, 23–35. b) Ps. 94, 8–11.

12. Videte, fratres! ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo a); a) c. 10, 31. Matth. 10, 28.

---

v. 1. Ed. omn. Er. et St. χριςον ἰησȣν, Gb. omitt. χριςον. — v. 3. Gb. ȣ̔̃τος δοξης. — v. 10. C. εἰπα. 1) 1590. praefecit. 2) 1590. quibus juravi.

13. ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτὲς καθ' ἑκάςην ἡμέραν, ἄχρις ἒ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ † ἐξ ὑμῶν τις ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας.

13. sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur; ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.

14. μέτοχοι γὰρ † γεγόναμεν τἒ χριςἒ, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποςάσεως μέχρι τέλες βεβαίαν κατάσχωμεν.

14. Participes enim Christi effecti sumus; si tamen initium substantiae ejus usque ad finem firmum retineamus.

15. ἐν τῷ λέγεσθαι· σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ

15. Dum dicitur: „Hodie [a] si vocem ejus audieritis, nolite obdurare „corda vestra, quemadmodum in illa „exacerbatione!" a) c. 4, 7.

16. (τινὲς γὰρ ἀκἔσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ' ἒ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ αἰγύπτε διὰ μωϋσέως)·

16. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi, qui profecti sunt ex Aegypto per Moysen.

17. τίσι δὲ προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; ἐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα † ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ;

17. Quibus autem infensus est quadraginta annis? nonne illis, qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto [a]? a) Num. 14, 29–36.

18. τίσι δὲ ὤμοσε, μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι;

18. Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli [a] fuerunt? a) Deut. 1, 32.

19. καὶ βλέπομεν, ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν δι' ἀπιςίαν.

19. Et videmus, quia non potuerunt introire [1]) propter incredulitatem.

Cap. IV.

1. Φοβηθῶμεν οὖν, μή ποτε, καταλειπομένης ἐπαγγελίας, εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν, ὑςερηκέναι.

1. Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex [2]) vobis deesse.

2. καὶ γάρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ † κἀκεῖνοι. ἀλλ' ἐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνες μὴ † συγκεκραμένος τῇ πίςει τοῖς ἀκἔσασιν.

2. Etenim et nobis nunciatum est, quemadmodum et illis. Sed non profuit illis sermo auditus, non admistus fidei ex iis, quae audierunt.

3. εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιςεύσαντες, καθὼς εἴρηκεν· ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μἒ· εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μἒ· καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμἒ γενηθέντων.

3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus; quemadmodum dixit: „Sicut [3]) juravi in ira mea, si introi„bunt in requiem meam [a];" et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. a) c. 3, 11. Ps. 94, 11.

4. εἴρηκε γάρ πἒ περὶ τῆς ἑβδόμης ἕτως· καὶ κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἐν

4. Dixit enim in quodam loco de die septima sic: „Et requievit Deus die

---

v. 13. Ed. omn. Er. Mt. et St. τις ἐξ ὑμων. — v. 14. Gb. τἒ χριςἒ γεγ. — v. 17. C. ἐπεσον. — v. 2. C. ἐκεινοι. — "C. et Mt. συγκεκραμενἒς.

1) 1590. add. in requiem ipsius. 2) 1590. ex nobis. 3) 1590. quibus juravi.

τῇ ἡμέρᾳ, τῇ ἑβδόμῃ, ἀπὸ πάντων † τῶν ἔργων αὐτοῦ.

„septima ab omnibus operibus suis [a].“

a) Gen. 2, 2.

5. καὶ ἐν τέτῳ πάλιν· εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν με.

5. Et in isto rursum: „Si introibunt „in requiem meam.“

6. ἐπεὶ ἒν ἀπολείπεται, τινὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες ὲκ εἰσῆλθον δι' ἀπείθειαν,

6. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et ii, quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem,

7. πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν, σήμερον, ἐν δαυὶδ λέγων, μετὰ τοσὲτον χρόνον (καθὼς εἴρηται)· σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτε ἀκέσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν.

7. iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sicut supra dictum est: „Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra [a].“ c. 3, 7. Ps. 94, 8. 9.

8. εἰ γὰρ † αὐτὲς ἰησὲς κατέπαυσεν, ὲκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας.

8. Nam si eis Jesus requiem praestitisset, numquam de alia loqueretur, posthac, die.

9. ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ.

9. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.

10. ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ θεός.

10. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus [a].

a) Gen. 2, 2. Apoc. 14, 13.

11. σπεδάσωμεν ἒν, εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας.

11. Festinemus ergo ingredi in illam requiem; ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.

12. ζῶν γὰρ ὁ λόγος τε θεε καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίςομον καὶ διϊκνέμενος ἄχρι μερισμε ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας.

12. Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti; et pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.

13. καὶ ὲκ ἔςι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτε, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτε, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.

13. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus; omnia autem [1]) nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo.

14. ἔχοντες ἒν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τὲς ἐρανὲς, ἰησὲν, τὸν υἱὸν τε θεε, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας.

14. Habentes ergo pontificem magnum [a], qui penetravit coelos [b], Jesum Filium Dei; teneamus [2]) confessionem.

a) c. 6, 20. 8, 1. b) c. 9, 24.

15. ὲ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις

15. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus

---

v. 4. Ed. omn. Er. omitt. *των*. — v. 8. C. *αυτος ὁ ἰησες*.

1) 1590. omnia enim. 2) 1590. add. spei nostræ.

ἡμῶν, † πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας.

nostris [a)]; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

a) c. 2, 17. 18.

16. προσερχώμεθα ȣ̃ν μετὰ παῤῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν.

16. Adeamus ergo cum fiducia [a)] ad thronum gratiae [1]); ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

a) c. 10, 21–23.

Cap. V.

1. Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίςαται τὰ πρὸς τὸν θεὸν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν,
2. μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοȣ̃σι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν.
3. καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τȣ̃ λαȣ̃, † ȣ̃τω καὶ περὶ ἑαυτȣ̃ προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.
4. καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ † καλȣ́μενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ καὶ † ἀαρών.
5. † οὕτω καὶ ὁ χριςὸς ȣ̉χ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· υἱός μȣ εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.
6. καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ.

1. Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis,
2. qui condolere [a)] possit iis, qui ignorant et errant; quoniam et ipse circumdatus est infirmitate;

a) c. 4, 15.

3. et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semet ipso offerre pro peccatis.
4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron [a)].

a) Gen. 28, 1.

5. Sic et Christus non semet ipsum clarificavit, ut pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum: „Filius meus es „tu; ego hodie genui te [a)]:"

a) Ps. 2, 7.

6. Quemadmodum et in alio loco dicit: „Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech [a)]."

a) Ps. 109, 4.

7. ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτȣ μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακȣσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας,
8. (καίπερ ὢν υἱὸς) ἔμαθεν, ἀφ' ὧν ἔπαθε, τὴν ὑπακοὴν,

7. Qui in diebus carnis [a)] suae, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis [b)] offerens, exauditus est pro sua reverentia.

a) Rom. 3, 8. b) Matth. 26, 39. 27, 46.

8. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam [a)];

a) Phil. 2, 8.

9. καὶ τελειωθεὶς, ἐγένετο τοῖς ὑπακȣ́ȣσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίȣ,

9. et consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae,

---

v. 15. Gb. πεπειρασμενον. — v. 3. et 5. Ed. omn. Er. ȣτως. — v. 4. Ed. 1. 2. Er. ἀλλα και καλȣμενος. Ed. 3. 4. 5. Er. ἀλλα ὁ καλȣμενος. — "Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. ὁ ἀαρων.

1) 1590. add. ejus.

10. προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ.

10. appellatus a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech [a]. a) v. 6.

11. περὶ ȣ̃ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς.

11. De quo nobis grandis sermo, et ininterpretabilis [1]) ad dicendum; quoniam imbecilles facti estis ad audiendum [a]. a) Matth. 13, 13.

12. καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχετε τȣ̃ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα τὰ ϛοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τȣ̃ θεȣ̃, καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ ϛερεᾶς τροφῆς.

12. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, ut vos doceamini, quae sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis quibus lacte [a] opus sit, non solido cibo. a) 1 Cor. 3, 1–3.

13. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγȣ δικαιοσύνης· νήπιος γάρ ἐϛι.

13. Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiae; parvulus [a] enim est. a) Eph. 4, 13. sqq.

14. τελείων δέ ἐϛιν ἡ ϛερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.

14. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

Cap. VI.

1. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τȣ̃ χριϛȣ̃ λόγον, † ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίϛεως ἐπὶ θεὸν,

1. Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, non rursum jacientes fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis [a], et fidei ad Deum [b],
a) c. 9, 14. b) 1 Thess. 1, 9. 10.

2. βαπτισμῶν διδαχῆς ἐπιθέσεώς τε χειρῶν ἀναϛάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίȣ.

2. baptismatum doctrinae, impositionis quoque manuum [a], ac resurrectionis mortuorum, et judicii [b] aeterni.
a) Act. 19, 1–6. b) Act. 17, 31.

3. καὶ τȣ̃το ποιήσομεν, ἐάνπερ † ἐπιτρέπῃ ὁ θεός.

3. Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus.

4. ἀδύνατον γὰρ, τȣ̀ς ἅπαξ φωτισθέντας γευσαμένȣς τε τῆς δωρεᾶς, τῆς ἐπȣρανίȣ, καὶ μετόχȣς γενηθέντας πνεύματος ἁγίȣ,

4. Impossibile [a] est enim eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste et participes facti sunt Spiritus sancti, a) c. 10, 26. Matth. 12, 32. Marc. 10, 25. 27.

5. καὶ καλὸν γευσαμένȣς θεȣ̃ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος,

5. gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque [a] seculi venturi, a) c. 12, 22. sqq. 13, 14.

6. καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀναϛαυρȣ̃ν-

6. et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam, rursum crucifigen-

---

v. 1. Ed. 3. 4. Er. ἐπει. — v. 3. Ed. omn. Er. ἐπιτρεπει.
1) 1590. interpretabilis.

τας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας.

tes sibimet ipsis Filium Dei, et ostentui habentes.

7. γῆ γὰρ, ἡ πιȣ̃σα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑετὸν καὶ τίκτȣσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις, δι' ȣ̃ς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τȣ̃ θεȣ̃.

7. Terra enim saepe venientem super se bibens imbrem, et generans [1]) herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo.

8. ἐκφέρȣσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλȣς, ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγὺς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

8. Proferens autem spinas ac tribulos [a]), reproba est et maledicto proxima, cujus consummatio in combustionem. a) Jes. 5, 5. 6.

9. πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοὶ, τὰ † κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ † ȣ̃τω λαλȣ̃μεν.

9. Confidimus autem de vobis, dilectissimi! meliora et viciniora saluti, tametsi ita loquimur.

10. ȣ̓ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς, ἐπιλαθέσθαι τȣ̃ ἔργȣ ὑμῶν καὶ † τȣ̃ κόπȣ τῆς ἀγάπης, ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτȣ̃, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονȣ̃ντες.

10. Non enim injustus [2]) Deus, ut obliviscatur operis vestri et dilectionis [a]), quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, et ministratis. a) c. 10, 32–34.

11. ἐπιθυμȣ̃μεν δὲ, ἕκαςον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπȣδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλȣς,

11. Cupimus autem unumquemque vestrum eandem ostentare solicitudinem ad expletionem spei usque in finem [a]). a) c. 3, 14.

12. ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίςεως καὶ μακροθυμίας κληρονομȣ́ντων τὰς ἐπαγγελίας.

12. Ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide et patientia haereditabunt promissiones.

13. τῷ γὰρ ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ θεὸς, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ,

13. Abrahae namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem, juravit per semet ipsum,

14. λέγων· ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε.

14. dicens: „Nisi benedicens bene„dicam te, et multiplicans multiplica„bo te [a]).“ a) Gen. 22, 16. 17.

15. καὶ † οὕτω μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας.

15. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem.

16. ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύȣσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος.

16. Homines enim per majorem sui jurant; et omnis controversiae eorum finis, ad confirmationem, est juramentum [a]). a) Exod. 22, 11.

17. ἐν ᾧ περισσότερον βȣλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βȣλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ,

17. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis [a]) haeredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum; a) c. 4, 1. sqq.

v. 9. C. κρεισσονα. — " Ed. omn. Er. ȣ̔́τως. — v. 10. τȣ κοπȣ omitt. Gb. — v. 15. Ed. omn. Er. ȣ̔́τως. 1) 1590. germinans. 2) 1590. add. est.

18. ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμε-
ταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι
θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ
καταφυγόντες, κρατῆσαι τῆς προκει-
μένης ἐλπίδος,

18. ut per duas res immobiles, qui-
bus impossibile est mentiri Deum, for-
tissimum solatium habeamus, qui con-
fugimus ad tenendam propositam spem,

19. ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυ-
χῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν καὶ εἰσ-
ερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ κατα-
πετάσματος,

19. quam sicut anchoram habemus
animae tutam ac firmam, et inceden-
tem usque ad interiora [a)] velaminis,
a) c. 9, 3. 7. 12. 24.

20. ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ † ἡμῶν
εἰσῆλθεν ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν μελ-
χισεδὲκ, ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν
αἰῶνα.

20. ubi praecursor pro nobis intro-
ivit [a)] Jesus, secundum ordinem Mel-
chisedech [b)] pontifex factus in aeter-
num. a) c. 10, 19. 20. Joh. 17, 24. b) c. 5, 6.

Cap. VII.

1. Οὗτος γὰρ ὁ μελχισεδὲκ, βασι-
λεὺς σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ † τοῦ ὑ-
ψίστου (ὁ συναντήσας ἀβραὰμ ὑποστρέ-
φοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων
καὶ εὐλογήσας αὐτὸν,

1. Hic enim Melchisedech [a)], rex Sa-
lem, sacerdos Dei summi, qui obvia-
vit Abrahae regresso a caede regum,
et benedixit ei; a) Gen. 14, 17–19.

2. ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐ-
μέρισεν ἀβραὰμ), πρῶτον μὲν ἑρμη-
νευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπ-
ειτα δὲ καὶ βασιλεὺς σαλὴμ (ὅ ἐστι
βασιλεὺς εἰρήνης),

2. cui et decimas [a)] omnium divisit
Abraham; primum quidem, qui inter-
pretatur rex justitiae; deinde autem et
rex Salem, quod est, rex pacis. a) v. 4.

3. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλό-
γητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζω-
ῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ
υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διη-
νεκές †.

3. Sine patre, sine matre, sine ge-
nealogia, neque initium dierum, neque
finem vitae habens, assimilatus autem
Filio Dei, manet sacerdos in perpe-
tuum.

4. θεωρεῖτε δὲ, πηλίκος οὗτος, ᾧ
καὶ δεκάτην ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν
ἀκροθινίων, ὁ πατριάρχης.

4. Intuemini autem quantus sit hic,
cui et decimas dedit de praecipuis A-
braham patriarcha.

5. καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν λευῒ
τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες ἐντολὴν
ἔχουσιν, ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ
τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφοὺς αὐ-
τῶν, καίπερ † ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς
ὀσφύος ἀβραάμ.

5. Et quidem de filiis Levi sacerdo-
tium accipientes, mandatum habent de-
cimas [a)] sumere a populo secundum le-
gem, id est, a fratribus suis, quam-
quam et ipsi exierint de lumbis Abra-
hae. a) Num. 18, 21.

6. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐ-
τῶν δεδεκάτωκε τὸν ἀβραὰμ, καὶ τὸν
ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκε.

6. Cujus autem generatio non an-
numeratur in eis, decimas sumsit ab
Abraham, et hunc, qui habebat repro-
missiones, benedixit [a)]. a) Gen. 14, 19. 20.

---

v. 20. Ed. 1. 2. 3. Er. ὑμων. — v. 1. του omitt. C. — v. 3. C. add. ἐν ᾧ ὅτι και του ἀβρααμ προετιμηθη. — v. 5. C. ἐξεληλυθοτες.

7. χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τῦ κρείττονος εὐλογεῖται.

8. καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ μαρτυρέμενος, ὅτι ζῇ.

9. καὶ (ὡς ἔπος εἰπεῖν) διὰ ἀβραὰμ καὶ λευῒ ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτωται.

10. ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ μελχισεδέκ.

11. εἰ μὲν ὖν τελείωσις διὰ τῆς λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο)· τίς ἔτι χρεία, κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίςασθαι ἱερέα, καὶ ὦ κατὰ τὴν τάξιν ἀαρὼν λέγεσθαι;

12. μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμυ μετάθεσις γίνεται.

13. ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς ὐδεὶς † προσέσχηκε τῷ θυσιαςηρίῳ.

14. πρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐξ ἰϋδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν ὐδὲν περὶ ἱερωσύνης μωϋσῆς ἐλάλησε.

15. καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐςιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα μελχισεδὲκ ἀνίςαται ἱερεὺς ἕτερος,

16. ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς † σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτυ.

17. μαρτυρεῖ γάρ· ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ.

18. ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς

19. (ὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος), ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ.

7. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur.

8. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt; ibi autem contestatur, quia vivit.

9. Et (ut ita dictum sit) per Abraham et Levi, qui decimas accepit, decimatus est;

10. adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.

11. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit), quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici?

12. Translato enim sacerdotio, necesse est, ut et legis [a] translatio fiat.

a) v. 18. 19.

13. In quo enim haec dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari praesto fuit.

14. Manifestum est enim quod ex Juda [a] ortus sit Dominus noster; in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.

a) Gen. 49, 10.

15. Et amplius adhuc manifestum est; si secundum similitudinem Melchisedech exsurgat alius sacerdos,

16. qui non secundum legem mandati carnalis [a] factus est, sed secundum virtutem vitae insolubilis.

a) v. 18. 19.

17. Contestatur enim: „Quoniam „tu es sacerdos in aeternum, secundum „ordinem Melchisedech [a].“

a) c. 5, 6. Ps. 109, 4.

18. Reprobatio quidem fit praecedentis mandati propter infirmitatem ejus et inutilitatem [a];

a) Gal. 4, 9.

19. nihil enim ad perfectum [a] adduxit lex; introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum.

a) v. 11.

v. 13. Ed. omn. Er. προσεςηκε. — v. 16. Gb. σαρκινης.

20. καὶ καθ᾽ ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας (οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες,

21. ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· ὤμοσε κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ),

22. κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος ἰησοῦς.

23. καὶ οἱ μὲν πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν,

24. ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην,

25. ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι᾽ αὐτοῦ τῷ θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ † ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.

26. τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος,

27. ὃς οὐκ ἔχει καθ᾽ ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας.

28. ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀσθένειαν, ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας, τῆς μετὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα † τετελειωμένον.

20. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt,

21. hic autem cum jurejurando per eum, qui dixit ad illum: „Juravit Dominus, et non poenitebit eum; tu es „sacerdos in aeternum [a])." a) Ps. 109, 4.

22. In tantum melioris [a] testamenti sponsor factus est Jesus. a) c. 8, 6.

23. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes [1]), idcirco, quod morte prohiberentur permanere;

24. hic autem eo quod maneat in aeternum, sempiternum habet sacerdotium.

25. Unde et salvare in perpetuum potest accedentes [2]) per semet ipsum ad Deum [a]; semper vivens ad interpellandum pro nobis. a) c. 9, 24. Joh. 14, 6. Rom. 8, 34.

26. Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior coelis factus [a]; a) c. 8, 1.

27. qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi [a]; hoc enim fecit semel, se ipsum offerendo [b].
a) Lev. 16, 6. 17. 24. b) c. 9, 12–14. c. 10, 10.

28. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in aeternum perfectum [a]. a) v. 26. Ps. 109, 1.

Cap. VIII.

1. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις· τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

2. τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς

1. Capitulum autem super ea [a], quae dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in coelis [b], a) c. 7. b) c. 4, 14. 7, 26.

2. sanctorum minister, et taberna-

---

v. 25. C. ὑπερεντυγχανειν αὐτων. — v. 28. Ed. 4. 5. Er. τετελειομενον.

1) 1590. add. secundum legem. 2) 1590. accedens.

σκηνῆς, τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος.

3. πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά † τε καὶ θυσίας καθίςαται, ὅθεν ἀναγκαῖον, ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ.

4. εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ᾽ ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα

5. (οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτιςαι μωϋσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ φησι, † ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον, τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει).

6. νυνὶ δὲ διαφορωτέρας † τέτευχε λειτουργίας, ὅσῳ † καὶ κρείττονός ἐςι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται.

7. εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος.

8. μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς, λέγει· ἰδοὺ, ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον ἰούδα διαθήκην καινὴν,

9. οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ, ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος.

10. ὅτι αὕτη ἡ διαθηκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν.

culi [a] veri, quod fixit [1]) Dominus, et non homo. a) c. 9, 11. 12.

3. Omnis enim pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur [a]; unde necesse est et hunc habere aliquid, quod offerat. a) c. 5, 1.

4. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos; cum essent, qui offerrent secundum legem munera,

5. qui exemplari [a], et umbrae deserviunt coelestium. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: „Vide" (inquit) „omnia facito „secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte [b]." a) Col. 2, 17. b) Exod 25, 40.

6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris [a] testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. a) 2 Cor. 3, 6.

7. Nam si illud prius culpa vacasset: non utique secundi locus inquireretur.

8. Vituperans enim eos dicit: „Ecce! dies venient, dicit Dominus, et „consummabo super domum Israël, et „super domum Juda, testamentum novum [a])." a) Jer. 31, 31–34.

9. Non secundum testamentum, quod feci patribus eorum [a]), in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Aegypti; „quoniam ipsi „non permanserunt in testamento meo; „et ego neglexi eos, dicit Dominus. a) Exod. 19, 5.

10. „Quia hoc est testamentum, „quod disponam domui Israël post dies „illos, dicit Dominus, dando [2]) leges „meas in mentem eorum, et in corde „eorum superscribam eas; et ero eis in „Deum, et ipsi erunt mihi in populum.

---

v. 3. τε omitt. Ed. 4. 5. Er. — v. 6. C. τετυχηκε. — και omitt. C.

v. 5. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ποιησῃς. — 1) 1590. fixit Deus. 2) 1590. dabo.

11. καὶ ἐ μὴ διδάξωσιν ἕκαςος τὸν † πολίτην αὐτῦ, καὶ ἕκαςος τὸν ἀδελφὸν αὐτῦ, λέγων· γνῶθι τὸν κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσεσί με ἀπὸ μικρῦ αὐτῶν ἕως μεγάλε αὐτῶν.

12. ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.

13. ἐν τῷ λέγειν καινὴν πεπαλαίωκε τὴν πρώτην· τὸ δὲ παλαιύμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ.

11. „Et non docebit unusquisque „proximum suum, et unusquisque fra„trem suum, dicens: Cognosce Domi„num, quoniam omnes scient me a mi„nore usque ad majorem eorum.

12. „Quia propitius ero iniquitati„bus eorum, et peccatorum eorum jam „non memorabor."

13. Dicendo autem novum veteravit prius; quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.

Cap. IX.

1. Εἶχε μὲν ὖν καὶ ἡ πρώτη † δικαιώματα λατρείας τό τε ἅγιον κοσμικόν.

2. σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια.

3. μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ, ἡ λεγομένη ἅγια ἁγίων,

4. χρυσῦν ἔχυσα θυμιατήριον καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ ςάμνος χρυσῆ, ἔχυσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος ἀαρὼν, ἡ βλαςήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης.

5. ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερεβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαςήριον, περὶ ὧν ὐκ ἔςι νῦν λέγειν κατὰ μέρος.

6. τύτων δὲ † ὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διαπαντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελῦντες,

7. εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων,

1. Habuit quidem et prius justificationes culturae, et Sanctum seculare;

2. tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra [a)], et mensa, et propositio panum, quae dicitur Sancta.

a) Exod. 26, 35. 40, 22. sqq.

3. Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta Sanctorum [a)];

a) Exod. 26, 33. sqq. Lev. 16, 33 sqq.

4. aureum habens thuribulum [a)], et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna [b)], et virga Aaron [c)], quae fronduerat, et tabulae testamenti,

a) Exod. 40, 5. 30, 6. Lev. 16, 12. b) Exod. 16, 33. c) Num. 17, 10.

5. superque eam erant Cherubim [a)] gloriae obumbrantia propitiatorium. De quibus non est modo dicendum per singula.

a) Num. 7, 89. Exod. 25, 22.

6. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes;

7. in secundo autem semel [a)] in anno solus pontifex non sine sanguine, quem offert [1)] pro sua, et populi ignorantia.

a) Exod. 30, 10. Lev. 16, 2.

---

v. 11. Ed. omn. Er. πλησιον. — v. 1. C. et St. add. σκηνη. — v. 6. Ed. omn. Er. ὅτως.

1) 1590. offerret.

8. τϋτο δηλῦντος τῦ πνεύματος, τῦ ἁγίϋ, μήπω † πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχέσης ςάσιν,

8. Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam [a], adhuc priore tabernaculo habente statum. a) c. 10, 19.

9. ἥτις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν † τὸν ἐνεςηκότα, καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα,

9. Quae parabola est temporis instantis, juxta quam munera, et hostiae offeruntur, quae non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem [a], solummodo in cibis et in potibus, a) c. 10, 4.

10. μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς † καὶ δικαιώμασι σαρκὸς μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

10. et [1]) variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis.

11. χριςὸς δὲ, παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτϋ (τϋτέςιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως),

11. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum [a] non manufactum, id est, non hujus creationis; a) c. 8, 1. 2.

12. οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίϋ αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν † εὑράμενος.

12. neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa.

13. εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως, ῥαντίζϋσα τοὺς κεκοινωμένϋς, ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα·

13. Si enim sanguis hircorum [a] et taurorum, et cinis vitulae aspersus [b] inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; a) Lev. 16, 15. b) Num. 19.

14. πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τῦ χριςῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίϋ ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν † ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι;

14. quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum [a] semet ipsum obtulit immaculatum [b] Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis [c], ad serviendum Deo viventi. a) c. 7, 16. b) Lev. 22, 20. c) c. 6, 1.

15. καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐςὶν, ὅπως, θανάτϋ γενομένϋ εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίϋ κληρονομίας.

15. Et ideo novi testamenti mediator [a] est; ut morte intercedente, in redemptionem earum praevaricationum, quae erant sub priori testamento, repromissionem [b] accipiant, qui vocati sunt aeternae haereditatis. a) c. 8, 6. 12, 24. b) Rom. 3, 25.

16. ὅπϋ γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τῦ † διαθεμένϋ.

16. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.

---

v. 8. C. πεφανωσθαι. — v. 9. C. τϋτον ἐνεςηκοτα. — v. 10. και omitt. Gb. — v. 12. Ed. omn. Er. εὑρομενος. — v. 14. C. ἡμων. — v. 16. C. διατιθεμενϋ.

1) 1590. add. in.

17. διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μή ποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ διαθέμενος.

17. Testamentum enim in mortuis confirmatum est; alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est.

18. ὅθεν οὐδ' ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνιςαι.

18. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.

19. λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ μωϋσέως παντὶ † τῷ λαῷ, λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίȣ κοκκίνȣ καὶ ὑσσώπȣ, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐῤῥάντισε,

19. Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccinea, et hyssopo, ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit,

20. λέγων· τȣ̃το τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός·

20. dicens: „Hic sanguis testamen„ti, quod mandavit ad vos Deus[a])!"

a) Exod. 24, 6–8.

21. καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς † λειτȣργίας τῷ αἵματι † ὁμοίως † ἐῤῥάντισε.

21. Etiam tabernaculum[a]) et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit;

a) Exod. 29, 21.

22. καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις.

22. et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur; et sine sanguinis effusione non fit remissio.

23. ἀνάγκη ȣ̃ν, τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς ȣ̓ρανοῖς τȣ́τοις † καθαρίζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπȣράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ † ταύτας.

23. Necesse est ergo exemplaria[a]) quidem coelestium his mundari; ipsa autem coelestia melioribus hostiis quam istis.

a) c. 8, 5.

24. ȣ̓ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ χριςὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν ȣ̓ρανὸν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν,

24. Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit[a]), exemplaria verorum; sed in ipsum coelum[b]), ut appareat nunc vultui Dei pro nobis[c]).

a) v. 6. 7. b) c. 8, 2. c) 1 Joh. 2, 1.

25. οὐδ', ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ

25. Neque ut saepe offerat semet ipsum, quemadmodum Pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno;

26. (ἐπεὶ ἔδει, αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμȣ)· νῦν δὲ ἅπαξ, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτȣ̃ πεφανέρωται.

26. alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem semel in consummatione seculorum[a]), ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit.

a) 1 Cor. 10, 11.

27. καὶ καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις,

27. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium;

28. † οὕτω καὶ ὁ χριςὸς, ἅπαξ

28. sic et Christus semel oblatus est

---

v. 19. C. omitt. τῳ. — v. 21. Ed. 4. 5. Er. λειτȣργειας. — "Ed. 4. 5. Er. add. παντα. — '"Ed. omn. Er. ἐῤῥαντιζε. — v. 23. Ed. 1. Er. καθαριζεται. — "C. ταυταις. — v. 28. Ed. omn. Er. ȣ̈τως.

προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν.

ad multorum exhaurienda peccata[a)]; secundo sine peccato apparebit [1]) exspectantibus se, in salutem. a) c. 10, 12.

Cap. X.

1. Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις, ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι.

1. Umbram[a)] enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, numquam potest accedentes perfectos facere. a) c. 8, 5. 7, 11. 19.

2. ἐπεὶ † οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἔτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας ἅπαξ κεκαθαρμένους;

2. Alioquin cessassent offerri; ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati.

3. ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν.

3. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit;

4. ἀδύνατον γὰρ, αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας.

4. impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata.

5. διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον, λέγει· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι.

5. Ideo ingrediens mundum dicit: „Hostiam et oblationem noluisti; cor„pus autem aptasti mihi;

6. ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας.

6. „Holocautomata [2]) pro peccato „non tibi placuerunt;

7. τότε εἶπον· ἰδοὺ, ἥκω (ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ) τοῦ ποιῆσαι, ὁ θεὸς, τὸ θέλημά σου.

7. „tunc dixi: Ecce venio[a)];" in capite libri scriptum est de me, „ut fa„ciam, Deus! voluntatem tuam."
a) Ps. 39, 7.

8. ἀνώτερον λέγων· ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας (αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται)·

8. Superius dicens: „Quia hostias, „et oblationes, et holocautomata [3]) pro „peccato noluisti, nec placita sunt ti„bi," quae secundum legem offeruntur,

9. τότε εἴρηκεν· ἰδοὺ, ἥκω τοῦ ποιῆσαι † ὁ θεὸς τὸ θέλημά σου (ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ).

9. tunc dixi: „Ecce! venio, ut fa„ciam, Deus! voluntatem tuam." Aufert primum, ut sequens statuat.

10. ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν † οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος † ἰησοῦ χριστοῦ ἐφάπαξ.

10. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel.

11. καὶ πᾶς μὲν † ἱερεὺς ἕστηκε

11. Et omnis quidem sacerdos prae-

---

v. 2. ἐκ omitt. C. — v. 9. C. το θελημα σου, ὁ θεος μου. Gb. omitt. ὁ θεος. — v. 10. οἱ omitt. Gb. — "Ed. omn. Er. et St. του ἰησου χριστου. — v. 11. C. ἀρχιερευς.

1) 1590. add. omnibus. 2) 1590. holocaustomata. 3) 1590. holocaustomata.

καθ' ἡμέραν λειτουργῶν καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας.

12. αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ,

13. τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

14. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.

15. μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον. μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι·

16. αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας· λέγει κύριος· διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς,

17. καὶ τῶν ἁμαρτιῶν † αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.

18. ὅπου δὲ ἄφεσις † τούτων, οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας.

19. ἔχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, παῤῥησίαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι ἰησοῦ,

20. ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν, ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος (τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ)

21. καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ,

22. προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐῤῥαντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς,

23. καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ (πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος),

24. καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων,

sto est quotidie ministrans[a)], et easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata[b)];

a) c. 8, 3. b) c. 9, 9.

12. hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei.

13. De caetero exspectans „donec „ponantur inimici ejus scabellum pe„dum ejus[a)]."

a) c. 2, 8. 1 Cor. 15, 25. sqq.

14. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.

15. Contestatur autem nos et Spiritus Sanctus. Postquam enim dixit:

16. „Hoc autem testamentum, quod „testabor ad illos post dies illos, dicit „Dominus, dando[1)] leges meas in cor„dibus eorum, et in mentibus eorum „superscribam eas;

17. „et peccatorum et iniquitatum „eorum jam non recordabor amplius[a)]."

a) Jer. 31, 31–34.

18. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato.

19. Habentes itaque, fratres! fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi,

20. quam initiavit nobis viam novam[a)] et viventem per velamen, id est, carnem suam;

a) c. 9, 6–8.

21. et sacerdotem magnum[a)] super domum Dei[b)];

a) c. 4, 14. 16. b) c. 3, 6.

22. accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi[a)] corda a conscientia mala, et abluti[b)] corpus aqua munda;

a) c. 12, 24. b) Eph. 5, 26.

23. teneamus spei nostrae confessionem indeclinabilem (fidelis[a)] enim est, qui repromisit),

a) c. 6, 17.

24. et consideremus[a)] invicem in provocationem charitatis, et bonorum operum.

a) c. 3, 13.

---

v. 17. Ed. omn. Er. omitt. αὐτων. — v. 18. C. αὐτων. 1) 1590. dabo.

25. μὴ † ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισὶν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν.

25. Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem [a]. a) v. 37. 27. c. 9, 28.

26. ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία,

26. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia,

27. φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους.

27. terribilis autem quaedam exspectatio judicii, et ignis aemulatio [a], quae consumptura est adversarios. a) c. 12, 29.

28. ἀθετήσας τις νόμον μωϋσέως, χωρὶς † οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει·

28. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus [a] moritur. a) Deut. 17, 6.

29. πόσῳ, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας;

29. Quanto magis putatis deteriora [a] mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit [b], et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui [c] gratiae contumeliam fecerit? a) c. 12, 25. b) c. 6, 6. c) Matth. 12, 31.

30. οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα· ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος. καὶ πάλιν· κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ.

30. Scimus enim, qui dixit: „Mihi vindicta, et ego retribuam [a].“ Et iterum: „Quia judicabit Dominus populum suum [b].“ a) Deut. 32, 35. 36. b) Ps. 134, 14.

31. φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος.

31. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.

32. ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων,

32. Rememoramini autem pristinos [a] dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum. a) v. 26. c. 6, 4.

33. τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες.

33. Et in altero quidem, opprobriis, et tribulationibus spectaculum facti; in altero autem socii [a] taliter conversantium effecti. a) Phil. 4, 14.

34. καὶ γὰρ τοῖς † δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες, ἔχειν † ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν.

34. Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem [a] et manentem substantiam. a) Matth. 6, 20.

35. μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παῤῥη-

35. Nolite itaque amittere confiden-

v. 25. Ed. omn. Er. ἐγκαταλιποντες. — v. 28. Ed. 1. Er. οἰκτειρμων. — v. 34. Gb. δεσμιοις omiss. μου. — Ed. 2. 3. 4. 5. Er. ἐν ἑαυτοις.

σίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην.

tiam vestram, quae magnam habet remunerationem.

36. ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα, τὸ θέλημα τȣ̃ θεȣ̃ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν.

36. Patientia [a] enim vobis necessaria est; ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. a) Luc. 21, 19.

37. ἔτι γὰρ μικρὸν, ὅσον ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ.

37. Adhuc enim modicum [a], aliquantulum [1]), qui venturus est, veniet, et non tardabit. a) 1 Petr. 1, 6.

38. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίςεως ζήσεται. καὶ ἐὰν ὑποςείληται, ȣ̓κ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μȣ ἐν αὐτῷ.

38. „Justus autem meus ex fide vi-„vit; quod si subtraxerit se, non place-„bit animae meae [a]." Hab. 2, 4. Rom. 1, 17.

39. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποςολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίςεως εἰς περιποίησιν † ψυχῆς.

39. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animae.

CAP. XI.

1. Ἔςι δὲ πίςις ἐλπιζομένων ὑπόςασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.

1. Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium [a]. a) v. 7. 8. 13.

2. ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.

2. In hac enim testimonium consecuti sunt senes [a]. a) v. 4. 5. 39.

3. πίςει νοȣ̃μεν, κατηρτίσθαι τȣ̀ς αἰῶνας ῥήματι θεȣ̃ εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι.

3. Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei; ut ex invisibilibus visibilia fierent.

4. πίςει πλείονα θυσίαν ἄβελ παρὰ κάϊν προσήνεγκε τῷ θεῷ, δι᾽ ἧς ἐμαρτυρήθη, εἶναι δίκαιος, μαρτυρȣ̃ντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτȣ̃ τȣ̃ θεȣ̃. καὶ δι᾽ αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι † λαλεῖ.

4. Fide plurimam hostiam Abel [a], quam Cain, obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo, et per illam defunctus adhuc loquitur [b]. a) Gen. 4, 4. 10. b) c. 12, 24.

5. πίςει ἐνὼχ μετετέθη τȣ̃ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρίσκετο, διότι † μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός. πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτȣ̃ μεμαρτύρηται, εὐηρεςηκέναι τῷ θεῷ.

5. Fide Henoch [a] translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur; quia transtulit illum Deus; ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. a) Gen. 5, 24.

6. χωρὶς δὲ πίςεως ἀδύνατον εὐαρεςῆσαι· πιςεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ, ὅτι ἐςὶ, καὶ τοῖς ἐκζητȣ̃σιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται.

6. Sine fide autem impossibile est placere Deo; credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.

7. πίςει χρηματισθεὶς νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τȣ̃

7. Fide Noë [a], responso accepto de iis, quae adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus

v. 39. C. omitt. ψυχης. — v. 4. C. St. et Mt. λαλειται. — v. 5. C. μετατεθηκεν.

1) 1590. aliquantulumque.

οἴκου αὐτοῦ· δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος.

suae, per quam damnavit mundum [b]; et justitiae, quae per fidem est, haeres est institutus. a) Gen. 6, 8. 14. b) 1 Petr. 3, 20.

8. πίστει καλούμενος ἀβραὰμ ὑπήκουσεν † ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἤμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε, μὴ ἐπιστάμενος, ποῦ ἔρχεται.

8. Fide, qui vocatur Abraham [a], obedivit in locum exire, quem accepturus erat in haereditatem; et exiit, nesciens, quo iret. a) Gen. 12, 1. 4.

9. πίστει παρῴκησεν † εἰς † τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ, τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας, τῆς αὐτῆς.

9. Fide demoratus est in terra repromissionis, tamquam in aliena [a], in casulis habitando cum Isaac et Jacob, cohaeredibus repromissionis ejusdem. a) Gen. 14, 13. 17, 8.

10. ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός.

10. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem [a], cujus artifex et conditor Deus. a) c. 12, 22. 4, 8–10.

11. πίστει καὶ αὐτὴ σάῤῥα † δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας † ἔτεκεν, ἐπεὶ πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον.

11. Fide [a] et ipsa Sara [b] sterilis virtutem in conceptionem [1]) seminis accepit, etiam praeter tempus aetatis, quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserat. a) Rom. 4, 18–21. b) Gen. 21, 2.

12. διὸ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει καὶ † ὡς ἡ ἄμμος, ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, ἡ ἀναρίθμητος.

12. Propter quod et ab uno orti sunt [et hoc emortuo [a]] tamquam sidera coeli [b] in multitudinem, et sicut arena, quae est ad oram maris, innumerabilis. a) Rom. 4, 19. b) Gen. 15, 5. 22, 17.

13. κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες † καὶ ἀσπασάμενοι καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς.

13. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus [a], sed a longe eas aspicientes et salutantes, et confitentes, quia peregrini et hospites [b] sunt super terram. a) v. 39. b) Gen. 23, 4. 47, 9.

14. οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν, ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι.

14. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere.

15. καὶ, εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι.

15. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi.

16. † νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου. διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ θεὸς, θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν· ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν.

16. Nunc autem meliorem appetunt, id est, coelestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum [a]; paravit enim illis civitatem. a) Gen. 26, 24. Exod. 3, 6. Matth. 22, 32.

v. 8. C. ἐξελθοιν. — v. 9. C. add. ἀβρααμ. — "την omitt. Ed. 1. Er. — v. 11. C. add. στειρα ουσα. — "ετεκεν omitt. Gb. — v. 12. Ed. omn. Er. et St. ὡσει omiss. ἡ. — v. 13. Ed. omn. Er. et St. add. και πεισθεντες. — v. 16. C. St. et Mt. νυνι.

1) 1590. in conceptione.

17. πίϛει προσενήνοχεν ἀβραὰμ τὸν ἰσαὰκ, πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος

17. Fide obtulit Abraham Isaac[a)], cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui [1]) susceperat repromissiones;
a) Gen. 22, 1–10.

18. (πρὸς ὃν ἐλαλήθη· ὅτι ἐν ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα),

18. ad quem dictum est: „Quia in „Isaac vocabitur tibi semen [a)].‟
a) Gen 21, 12. Rom. 9, 7.

19. λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο.

19. Arbitrans, quia et a mortuis suscitare potens [a)] est Deus; unde eum et in parabolam accepit. a) Rom. 4, 17.

20. πίϛει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν ἰσαὰκ τὸν ἰακὼβ καὶ τὸν ἠσαῦ.

20. Fide et de futuris benedixit Isaac[a)], Jacob et Esau. a) Gen. 27, 27.

21. πίϛει ἰακὼβ ἀποθνήσκων ἕκαϛον τῶν υἱῶν ἰωσὴφ εὐλόγησε, ϗ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδȣ αὐτȣ̃.

21. Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit [a)], et adoravit fastigium virgae ejus. a) Gen. 48, 14–20.

22. πίϛει ἰωσὴφ τελευτῶν περὶ τῆς ἐξόδȣ τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀϛέων αὐτȣ̃ ἐνετείλατο.

22. Fide Joseph [a)] moriens de profectione filiorum Israël memoratus est, et de ossibus suis mandavit. Gen. 50, 24. sqq.

23. πίϛει μωϋσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτȣ̃, διότι εἶδον ἀϛεῖον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τȣ̃ βασιλέως.

23. Fide Moyses [a)] natus, occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum.
a) Exod. 2, 2.

24. πίϛει μωϋσῆς μέγας γενόμενος ἠρνήσατο, λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς φαραώ,

24. Fide Moyses grandis factus [a)] negavit se esse filium filiae Pharaonis;
a) Exod. 2, 11. 12.

25. μᾶλλον ἑλόμενος συγκακȣχεῖσθαι τῷ λαῷ τȣ̃ θεȣ̃, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν,

25. Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem;

26. μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν † αἰγύπτȣ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ χριϛοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν.

26. majores divitias aestimans thesauro Aegyptiorum, improperium [a)] Christi; aspiciebat enim in remunerationem. a) c. 13, 13. 2 Cor. 4, 10.

27. πίϛει κατέλιπεν αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τȣ̃ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε.

27. Fide reliquit Aegyptum [a)], non veritus animositatem regis; invisibilem enim tamquam videns sustinuit.
a) Exod. 5–11.

28. πίϛει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τȣ̃ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν.

28. Fide celebravit Pascha [a)], et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos. a) Exod. 12.

29. πίϛει † διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς, ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ αἰγύπτιοι κατεπόθησαν.

29. Fide transierunt mare rubrum [a)], tamquam per aridam terram; quod experti Aegyptii devorati sunt.
a) Exod. 14, 13. sqq.

v. 26. Ed. omn. Er. et St. ἐν αἰγύπτῳ. — v. 29. Ed. omn. Er. add. δε.
1) 1590. in quo susceperat.

30. πίςει τὰ τείχη ἱεριχὼ † ἔπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας.

30. Fide muri Jericho [a] corruerunt, circuitu dierum septem. a) Jos. 6, 20.

31. πίςει ῥαὰβ, ἡ πόρνη, ὂ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι, δεξαμένη τὸς κατασκόπες μετ᾽ εἰρήνης.

31. Fide Rahab [a] meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. a) Jos. 2, 1. sqq. Jac. 2, 25.

32. καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγέμενον ὁ χρόνος περὶ γεδεὼν βαράκ τε καὶ σαμψὼν καὶ ἰεφθάε δαϋίδ τε καὶ σαμεὴλ καὶ τῶν προφητῶν,

32. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon [a], Barac [b], Samson [c], Jephte [d], David, Samuel, et Prophetis; a) Jud. 6, 11. b) Jud. 4, 6. c) Jud. 15, 20. d) Jud. 11, 6. 9.

33. οἳ διὰ πίςεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν ςόματα λεόντων,

33. qui per fidem vicerunt regna [a], operati sunt justitiam [b], adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum [c]; a) 2 Reg. 8. b) 1 Reg. 12, 3–5. c) Dan. 6, 22.

34. ἔσβεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον ςόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων.

34. extinxerunt impetum ignis, effugerunt [1]) aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.

35. ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναςάσεως τὸς νεκρὸς αὐτῶν. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, ὂ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναςάσεως τύχωσιν.

35. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos [a]; alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. a) 3 Reg 17, 18. sqq. 4 Reg 4, 21. sqq.

36. ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαςίγων πεῖραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς.

36. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres;

37. ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑςερούμενοι, θλιβόμενοι, † κακεχούμενοι

37. lapidati [a] sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti; a) 2 Paral. 24, 21.

38. (ὧν ὀκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος), ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς.

38. quibus dignus non erat mundus; in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis et in cavernis terrae.

39. καὶ οὗτοι πάντες, μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίςεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν,

39. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem [a], a) v. 35. 40.

40. τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένȣ, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.

40. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

---

v. 30. Ed. omn. Er. κατεπεσε. — v. 37. Ed. omn. Er. et St. κακοχȣμενοι.

1) 1590. effugaverunt.

Cap. XII.

1. Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς, τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν † εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα,

1. Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen;

2. ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ † κεκάθικεν.

2. aspicientes [a] in auctorem [b] fidei, et consummatorem [c] Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. a) c. 3, 1. b) c. 2, 10. c) c. 5, 9. 10.

3. ἀναλογίσασθε † γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε, ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι.

3. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semet ipsum contradictionem, ut ne fatigemini [a], animis vestris deficientes. a) c. 10, 35.

4. οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι,

4. Nondum enim usque ad sanguinem [a] restitistis, adversus peccatum repugnantes; a) c. 11, 35. sqq.

5. καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται· υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου, μηδὲ ἐκλύου, ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος.

5. et obliti estis consolationis [a], quae vobis, tamquam filiis loquitur, dicens: Fili mi! noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. a) Prov. 3, 11. 12.

6. ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται.

6. Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit.

7. † εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός. τίς γάρ ἐστιν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;

7. In disciplina perseverate! tamquam filiis vobis offert se Deus; quis enim filius, quem non corripit pater?

8. εἰ δὲ χωρίς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί.

8. Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes; ergo adulteri, et non filii [a] estis. a) Joh. 8, 41.

9. εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς, καὶ ἐνετρεπόμεθα. οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζήσομεν;

9. Deinde patres quidem carnis nostrae, eruditores habuimus, et reverebamur eos; non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus?

10. οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευον,

10. Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem su-

---

v. 1. C. ἀπερισατον. — v. 2. Ed. 1. 2. Er. ἐκαθικεν. Ed. 3. 4. 5. Er. et St. ἐκαθισεν. — v. 3. C. οὖν pro γαρ. — v. 7. Mt. εἰς.

ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ.

11. πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης, ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης.

12. διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε,

13. καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον.

14. εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον,

15. ἐπισκοποῦντες, μή τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοὶ,

16. μή τις πόρνος, ἢ βέβηλος, ὡς ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ.

17. ἴστε γὰρ, ὅτι καὶ, μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη. μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν.

18. οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ

19. καὶ σάλπιγγος ἤχῳ καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον.

20. (οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον· κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται †.

21. καὶ († οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον) μωϋσῆς εἶπεν· ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος).

am erudiebant nos; hic autem ad id, quod utile est, in recipiendo sanctificationem ejus.

11. Omnis autem disciplina in praesenti quidem videtur non esse gaudii, sed moeroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiae.

12. Propter quod remissas manus[a] et soluta genua erigite, a) Jes. 35, 3.

13. et gressus rectos facite pedibus vestris; ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.

14. Pacem[a] sequimini cum omnibus, et sanctimoniam[b], sine qua nemo videbit Deum; a) Rom. 12, 18. b) Matth. 5, 8.

15. contemplantes ne quis desit gratiae Dei, ne qua radix[a] amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi. a) Deut. 29, 18.

16. Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau[a], qui propter unam escam vendidit primitiva sua. a) Gen. 25, 33.

17. Scitote enim, quoniam et postea cupiens haereditare benedictionem, reprobatus est; non enim invenit poenitentiae locum[a], quamquam cum lacrymis inquisisset eam. a) Gen. 27, 24–38.

18. Non enim accessistis ad tractabilem montem[a], et accensibilem[1]) ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, a) Exod. 19, 12–16.

19. et tubae sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum[a]. a) Exod. 19, 19. 20, 19.

20. Non enim portabant quod dicebatur: „Et si bestia tetigerit montem, „lapidabitur[a]." a) Exod. 19, 12. 13.

21. Et ita terribile erat quod videbatur: Moyses dixit: „Exterritus sum, „et tremebundus."

---

v. 20. Ed. omn. Er. et St. add. ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται. — v. 21. Ed. omn. Er. οὕτως.

1) 1590. accessibilem.

22. ἀλλὰ προσεληλύθατε σιὼν ὄρει καὶ πόλει θεȣ̃ ζῶντος, ἱερȣσαλὴμ ἐπȣρανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων,

22. Sed accessistis ad Sion [a] montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem [b] coelestem, et multorum millium angelorum frequentiam,

a) Apoc. 14, 1. b) Gal 4, 26. Apoc. 21, 2.

23. πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων † ἐν ȣ̓ρανοῖς ἀπογεγραμμένων καὶ κριτῇ θεῷ πάντων καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων

23. et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in coelis [a], et judicem omnium Deum, et spiritus [1]) justorum perfectorum;

a) Luc. 10, 20.

24. καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ ἰησȣ̃ καὶ αἵματι ῥαντισμȣ̃, † κρεῖττον λαλȣ̃ντι παρὰ † τὸν ἄβελ.

24. et testamenti novi mediatorem [a]) Jesum, et sanguinis aspersionem [b]) melius loquentem, quam Abel.

a) c. 8, 6. b) 1 Petr. 1, 2.

25. βλέπετε, μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλȣ̃ντα. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι ȣ̓κ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ † γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ' † ȣ̓ρανῶν ἀποςρεφόμενοι,

25. Videte, ne recusetis loquentem! Si enim illi non effugerunt, recusantes eum, qui super terram loquebatur; multo magis nos, qui de coelis [a]) loquentem nobis avertimus.

a) c. 2, 2. 3.

26. οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε· νῦν δὲ ἐπήγγελται, λέγων· ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν.

26. Cujus vox movit terram tunc [a]), nunc autem repromittit, dicens: „Adhuc semel: et ego movebo non solum „terram, sed et coelum [b])."

a) Exod. 19, 18. b) Hagg. 2, 7.

27. τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα.

27. Quod autem, „Adhuc semel," dicit; declarat mobilium translationem tamquam factorum, ut maneant ea, quae sunt immobilia.

28. διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς † λατρεύωμεν εὐαρέςως τῷ θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας.

28. Itaque regnum immobile [a]) suscipientes, habemus gratiam, per quam serviamus placentes Deo, cum metu et reverentia.

a) Dan. 2, 44.

29. καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον.

29. Etenim Deus noster ignis consumens [a]) est.

a) Deut. 4, 24.

Cap. XIII.

1. Ἡ φιλαδελφία μενέτω.

1. Charitas fraternitatis maneat in vobis.

2. τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες, ξενίσαντες ἀγγέλȣς.

2. Et hospitalitatem [a]) nolite oblivisci, per hanc enim latuerunt [2]) quidam, Angelis [b]) hospitio receptis.

a) 1 Petr. 4, 9. b) Gen. 18, 3. 19, 2. 3.

3. μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων ὡς

3. Mementote vinctorum, tamquam

v. 23. Gb. ἀπογεγραμμενων ἐν ȣ̓ρανοις. — v. 24. Ed. omn. Er. et St. κρειττονα. — "Ed. omn. Er. το ἀβελ. — v. 25. St. της γης. — "C. ȣ̓ρανȣ. — v. 28. C. et Mt. λατρευομεν.

1) 1590. et spiritum. 2) 1590. placuerunt quidam.

συνδεδεμένοι, τῶν κακȣχȣμένων ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι.

4. τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. πόρνȣς δὲ καὶ μοιχȣς κρινεῖ ὁ θεός.

5. ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος. ἀρκȣμενοι τοῖς παρȣσιν. αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· ȣ μή σε ἀνῶ, ȣδ᾽ ȣ μή σε † ἐγκαταλίπω·

6. ὥςε θαῤῥȣντας ἡμᾶς λέγειν· κύριος ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι· τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος;

7. μνημονεύετε τῶν ἡγȣμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναςροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίςιν.

8. ἰησȣς χριςὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τȣς αἰῶνας.

9. διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ † περιφέρεσθε. καλὸν γὰρ, χάριτι βεβαιȣσθαι τὴν καρδίαν, ȣ βρώμασιν, ἐν οἷς ȣκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες.

10. ἔχομεν θυσιαςήριον, ἐξ ȣ φαγεῖν ȣκ ἔχȣσιν ἐξȣσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες.

11. ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τȣ ἀρχιερέως, τȣτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς.

12. διὸ καὶ ἰησȣς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τȣ ἰδίȣ αἵματος τὸν λαὸν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε.

13. τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες.

14. ȣ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένȣσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν † μέλλȣσαν ἐπιζητȣμεν.

simul vincti [a]; et laborantium, tamquam et ipsi in corpore morantes.

a) c. 10, 34.

4. Honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros [a] judicabit Deus.

a) Gal. 5, 19. 21.

5. Sint mores sine avaritia, contenti praesentibus; ipse enim dixit: „Non te „deseram, neque derelinquam [a].“

a) Gen. 31, 6.

6. Ita, ut confidenter dicamus: „Do„minus mihi adjutor; non timebo, quid „faciat mihi homo [a].“

a) Ps. 117, 6.

7. Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum [a] conversationis, imitamini fidem.

a) Jac. 5, 10.

8. Jesus Christus heri, et hodie; ipse et in secula.

9. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci! Optimum est enim gratia [a] stabilire cor; non escis, quae non profuerunt ambulantibus in eis.

a) Gal. 5, 4.

10. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt.

11. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra [a].

a) Lev. 16, 27.

12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam [a] passus est.

a) Joh. 19, 17.

13. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus [a] portantes.

a) c. 12, 2.

14. Non enim habemus hic manentem civitatem [a], sed futuram inquirimus.

a) c. 10, 10.

---

v. 5. Ed. omn. Er. ἐγκαταλειπω. — v. 9. Mt. et Gb. παραφȣρεσθε. — v. 14. C. μενȣσαν.

15. δι' αὐτοῦ οὖν † ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διαπαντὸς τῷ θεῷ, τουτέστι καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

16. τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ θεός.

17. πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε. αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι καὶ μὴ στενάζοντες· ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο.

18. προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν. πεποίθαμεν γάρ, ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι.

19. περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ, τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν.

20. ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων, τὸν μέγαν, ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν κύριον ἡμῶν, ἰησοῦν †,

21. καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν † ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας † τῶν αἰώνων. ἀμήν.

22. παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως. καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν.

23. γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν τιμόθεον, ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς.

24. ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν καὶ πάντας τοὺς ἁγίους. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς ἰταλίας.

25. ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

15. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.

16. Beneficentiae autem et communionis nolite oblivisci; talibus enim hostiis promeretur Deus.

17. Obedite praepositis vestris, et subjacete eis! Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes; hoc enim non expedit vobis.

18. Orate pro nobis! confidimus enim, quia bonam conscientiam [a] habemus in omnibus bene volentes conversari.

a) 2 Cor. 1, 12.

19. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis.

20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem [a] magnum ovium, in sanguine testamenti aeterni [b], Dominum nostrum Jesum Christum,

a) 1 Petr. 2, 25. b) c. 9, 11. sqq.

21. aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem; faciens in vobis, quod placeat coram se per Jesum Christum; cui est gloria in secula seculorum. Amen.

22. Rogo autem vos, fratres! ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis.

23. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum [a] dimissum, cum quo (si celerius venerit) videbo vos.

a) Col. 1, 1.

24. Salutate omnes praepositos vestros, et omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres.

25. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

---

v. 15. Ed. omn. Er. ἀναφερομεν. — v. 20. C. add. χριστον. — v. 21. Ed. omn. Er. omitt. ἐν. — C. omitt. των αιωνων.

EPISTOLA JACOBI.

Cap. I.

1. Ἰάκωβος, θεοῦ καὶ κυρίου, ἰησοῦ
χριστοῦ, δοῦλος, ταῖς δώδεκα φυλαῖς,
ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, χαίρειν.
2. πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελ-
φοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε
ποικίλοις,
3. γινώσκοντες, ὅτι τὸ δοκίμιον
ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπο-
μονήν.
4. ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέ-
τω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν
μηδενὶ λειπόμενοι.
5. εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφί-
ας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος θεοῦ
πᾶσιν ἁπλῶς καὶ † μὴ ὀνειδίζοντος·
καὶ δοθήσεται αὐτῷ.
6. αἰτείτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν δια-
κρινόμενος. ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοι-
κε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ
καὶ ῥιπιζομένῳ.
7. μὴ γὰρ οἰέσθω † ὁ ἄνθρωπος
ἐκεῖνος, ὅτι λήψεταί τι παρὰ τοῦ κυρίου.
8. ἀνὴρ δίψυχος ἀκατάστατος ἐν
πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.
9. καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς, ὁ τα-
πεινὸς, ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ,
10. ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει
αὐτοῦ· ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύ-
σεται.
11. ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ
καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον,
καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, καὶ ἡ
εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλε-
το. † οὕτω καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς † πο-
ρείαις αὐτοῦ μαρανθήσεται.

1. Jacobus, Dei et Domini nostri
Jesu Christi servus, duodecim tribu-
bus, quae sunt in dispersione, salutem.
2. Omne gaudium [a] existimate, fra-
tres mei! cum in tentationes varias in-
cideritis. a) Matth. 5, 11. Rom. 5, 3.
3. Scientes quod probatio fidei ve-
strae patientiam operatur.
4. Patientia autem opus perfectum
habet, ut sitis perfecti et integri, in
nullo deficientes.
5. Si quis autem vestrum indiget
sapientia, postulet a Deo, qui dat om-
nibus affluenter, et non improperat [a];
et dabitur ei. a) Matth. 7, 11.
6. Postulet autem in fide nihil hae-
sitans; qui enim haesitat, similis est flu-
ctui maris, qui a vento movetur et cir-
cumfertur.
7. Non ergo aestimet homo ille, quod
accipiat aliquid a Domino.
8. Vir duplex animo, inconstans est
in omnibus viis suis.
9. Glorietur autem frater humilis in
exaltatione sua;
10. dives autem in humilitate sua,
quoniam sicut flos foeni [a] transibit.
a) Jes. 40, 6.
11. Exortus est enim sol cum ardo-
re, et arefecit foenum, et flos ejus de-
cidit, et decor vultus ejus deperiit; ita
et dives in itineribus suis marcescet.

v. 5. C. et Mt. ἐκ. — v. 7. ὁ omitt. Ed. omn. Er. — v. 11. Ed. omn. Er. οὕτως. — " Ed. 2. Er. πορίαις.

12. μακάριος ἀνὴρ, ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι, δόκιμος γενόμενος, λήψεται τὸν ςέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

12. Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae [a)], quam repromisit Deus diligentibus se. a) 2 Tim. 4, 8.

13. μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω· ὅτι ἀπὸ θεȣ̃ πειράζομαι. ὁ γὰρ θεὸς ἀπείραςός ἐςι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς ȣ̓δένα.

13. Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur; Deus enim intentator malorum est; ipse autem neminem tentat.

14. ἕκαςος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος.

14. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.

15. εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβȣ̃σα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον.

15. Deinde concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum; peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem [a)]. a) Rom. 6, 23.

16. μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μȣ ἀγαπητοί.

16. Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi!

17. πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐςι καταβαῖνον ἀπὸ τȣ̃ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ ȣ̓κ ἔνι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.

17. Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio [a)]. a) 1 Tim. 6, 16.

18. βȣληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτȣ̃ κτισμάτων.

18. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis [a)]; ut simus initium [b)] aliquod creaturae ejus. a) Eph. 2, 10. 1 Petr. 1, 23. b) Rom. 8, 23.

19. ὥςε, ἀδελφοί μȣ ἀγαπητοὶ, ἔςω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκȣ̃σαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν.

19. Scitis, fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram.

20. ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην θεοῦ οὐ κατεργάζεται.

20. Ira enim viri justitiam Dei non operatur.

21. διὸ, ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ περισσείαν κακίας, ἐν † πραΰτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

21. Propter quod abjicientes omnem immunditiam, et abundantiam malitiae [a)], in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras. a) Rom. 13, 12.

22. γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγȣ, καὶ μὴ † μόνον ἀκροαταὶ παραλογιζόμενοι ἑαυτȣ́ς.

22. Estote autem factores [a)] verbi, et non auditores tantum, fallentes vosmet ipsos. a) Matth. 7, 21.

23. ὅτι, εἴ τις ἀκροατὴς λόγȣ ἐςὶ, καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ

23. Quia si quis auditor est verbi, et non factor, hic comparabitur viro

v. 21. C. πρᾳοτητι. — v. 22. μονον omitt. Ed. 1. 5. Er.

κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτȣ̃ ἐν ἐσόπτρῳ.

24. κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο, ὁποῖος ἦν.

25. ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον, τὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ παραμείνας, ȣ̔̃τος ȣ̓κ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργȣ, ȣ̔̃τος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτȣ̃ ἔςαι.

26. εἴ τις δοκεῖ, θρῆσκος † εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτȣ̃, ἀλλὰ ἀπατῶν καρδίαν αὐτȣ̃, τȣ́τȣ μάταιος ἡ θρησκεία.

27. θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ † τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐςίν· ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανȣ̀ς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τȣ̃ κόσμȣ.

consideranti vultum nativitatis suae in speculo;

24. consideravit enim se, et abiit, et statim oblitus est, qualis fuerit.

25. Qui autem perspexerit in legem [1]) perfectam libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis: hic beatus [a]) in facto suo erit. a) Matth. 7, 24. Joh. 13, 17.

26. Si quis autem putat se religiosum esse, non refraenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.

27. Religio munda, et immaculata apud Deum et Patrem, haec est: Visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum [a]), et immaculatum se custodire ab hoc seculo. a) 1 Cor. 13, 1. 2. Gal. 5, 6.

Cap. II.

1. Ἀδελφοί μȣ, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίςιν τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, τῆς δόξης.

2. ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι,

3. καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ τὸν φορȣ̃ντα τὴν ἐσθῆτα, τὴν λαμπρὰν, καὶ εἴπητε † αὐτῷ· σὺ κάθȣ ὧδε καλῶς· καὶ τῷ πτωχῷ εἴπητε· σὺ ςῆθι ἐκεῖ, ἢ κάθȣ ὧδε, ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μȣ·

4. καὶ οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν;

5. ἀκȣ́σατε, ἀδελφοί μȣ ἀγαπητοί· οὐχ ὁ θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τοῦ κόσμȣ † πλȣσίȣς ἐν πίςει καὶ κληρονόμȣς τῆς βασιλείας, ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν;

1. Fratres mei! nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriae [a]). a) 1 Cor. 2, 8.

2. Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu,

3. et intendatis in eum, qui indutus est veste praeclara, et dixeritis ei: Tu sede hic bene! pauperi autem dicatis: Tu sta illic! aut: sede sub scabello pedum meorum!

4. Nonne judicatis apud vosmet ipsos, et facti estis judices cogitationum iniquarum?

5. Audite, fratres mei dilectissimi! nonne Deus elegit pauperes [a]) in hoc mundo, divites in fide, et haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? a) 1 Cor. 1, 26.

---

v. 26. C. ἐν ὑμιν εἰναι. Gb. omitt. ἐν ὑμιν. — v. 27. τῳ omitt. C. et Mt. — v. 3. αὐτῳ omitt. Gb. — v. 5. Ed. omn. Er. et St. κοσμȣ τȣτȣ.

1) 1590. in lege perfectæ.

6. ὑμεῖς δὲ † ἠτιμάσατε τὸν πτωχόν. ὐχ οἱ πλέσιοι καταδυναςεύεσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ ἕλκεσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια;

6. Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia?

7. οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς;

7. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos?

8. εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὴν γραφήν· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε ὡς † σεαυτόν καλῶς ποιεῖτε.

8. Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas: „Diliges pro„ximum tuum sicut te ipsum [a];" bene facitis.

a) Lev. 19, 18. Matth. 22, 39.

9. εἰ δὲ προσωποληπτεῖτε, ἁμαρτίαν ἐργάζεσθε, ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τῦ νόμε ὡς παραβάται.

9. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege quasi transgressores.

10. ὅςις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος.

10. Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus [a].

a) Deut. 27, 26.

11. ὁ γὰρ εἰπών· μὴ μοιχεύσῃς· εἶπε καί· μὴ φονεύσῃς. εἰ δὲ ȣ̓ † μοιχεύσεις, φονεύσεις δὲ, γέγονας παραβάτης νόμȣ.

11. Qui enim dixit: „Non moecha„beris," dixit et: „Non occides." Quod si non moechaberis, occides autem, factus es transgressor legis.

12. † ὕτω λαλεῖτε καὶ † ὕτω ποιεῖτε, ὡς διὰ νόμȣ ἐλευθερίας μέλλοντες † κρίνεσθαι.

12. Sic loquimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.

13. ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. † καὶ κατακαυχᾶται † ἔλεος κρίσεως.

13. Judicium enim sine misericordia illi, qui non [1]) fecit misericordiam [a]; superexaltat autem misericordia judicium.

a) Matth. 7, 2.

14. τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μȣ, ἐὰν πίςιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίςις σῶσαι αὐτόν;

14. Quid proderit, fratres mei! si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?

15. ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ λειπόμενοι ὦσι τῆς ἐφημέρȣ τροφῆς,

15. Si autem frater et soror nudi sint, et indigeant victu quotidiano,

16. εἴπῃ δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν· ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε· μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τȣ̃ σώματος, τί τὸ ὄφελος;

16. dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini et saturamini! non dederitis autem eis, quae necessaria sunt corpori; quid proderit?

17. † οὕτω καὶ ἡ πίςις, ἐὰν μὴ † ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐςι καθ' ἑαυτήν.

17. Sic et fides, si non habeat opera, mortua est in semet ipsa.

---

v. 6. C. et St. ἡτοιμασατε. — v. 8. C. et Mt. ἑαυτον. — v. 11. Ed. 3. 4. 5. Er. μοιχευσῃς, φονευσῃς δε. — v. 12. Ed. omn. Er. ἑτως. — " Ed. 5. Er. ȣ̔πως. — ''' Ed. 1. 2. Er. κρινασθαι. — v. 13. C. κατακαυχαται ἐλεον. Mt. κατακαυχᾳ τε ἐλεος. Gb. κατακαυχαται ἐλεος. — " St. ἐλεον. — v. 17. Ed. omn. Er. ȣ̔τως. — " Gb. ἐχῃ ἐργα.

1) 1590. facit.

18. ἀλλ' ἐρεῖ τις· σὺ πίςιν ἔχεις, κἀγὼ ἔργα ἔχω· δεῖξόν μοι τὴν πίςιν σȣ † ἐκ τῶν ἔργων σȣ, κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μȣ τὴν πίςιν μȣ.

18. Sed dicet quis: Tu fidem habes, et ego opera habeo; ostende mihi fidem tuam sine operibus; et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.

19. σὺ πιςεύεις, ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐςι. καλῶς ποιεῖς. καὶ τὰ δαιμόνια πιςεύȣσι, καὶ φρίσσȣσι.

19. Tu credis, quoniam unus est Deus; bene facis, et daemones credunt, et contremiscunt.

20. θέλεις δὲ γνῶναι, ὦ ἄνθρωπε κενὲ, ὅτι ἡ πίςις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐςιν;

20. Vis autem scire, o homo inanis! quoniam fides sine operibus mortua est?

21. ἀβραὰμ, ὁ πατὴρ ἡμῶν, ȣκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας ἰσαὰκ, τὸν υἱὸν αὐτȣ̃, ἐπὶ τὸ † θυσιαςήριον;

21. Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens [a)] Isaac filium suum super altare?

a) Gen. 22, 9-12. Rom. 4, 2. sqq.

22. βλέπεις, ὅτι ἡ πίςις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίςις ἐτελειώθη.

22. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius; et ex operibus fides consummata est.

23. καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ, ἡ λέγȣσα· ἐπίςευσε δὲ ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος θεοῦ ἐκλήθη.

23. Et suppleta est Scriptura, dicens: „Credidit Abraham Deo, et re„putatum est illi ad justitiam, et ami„cus Dei appellatus est [a)]."

a) Gen. 15, 6.

24. ὁρᾶτε † τοίνυν, ὅτι ἐξ ἔργων δικαιȣ̃ται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίςεως μόνον;

24. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum [a)]?

a) 1 Cor. 13, 1. 2.

25. ὁμοίως δὲ καὶ ῥαὰβ, ἡ πόρνη, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ὑποδεξαμένη τοὺς ἀγγέλȣς καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα;

25. Similiter et Rahab [a)] meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuncios, et alia via ejiciens?

a) Jos. 2, 4. Hebr. 11, 31.

26. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐςιν, † ȣ̔́τω καὶ ἡ πίςις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐςι.

26. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.

CAP. III.

1. Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μȣ, εἰδότες, ὅτι μεῖζον κρίμα ληψόμεθα.

1. Nolite plures magistri fieri, fratres mei! scientes, quoniam majus judicium sumitis.

2. πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες. εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς, χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα.

2. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit; hic perfectus est vir. Potest etiam fraeno circumducere totum corpus.

3. † ἴδε, τῶν ἵππων τȣ̀ς χαλινȣ̀ς εἰς τὰ ςόματα βάλλομεν πρὸς τὸ πεί-

3. Si autem equis fraena in ora mittimus ad consentiendum nobis, et om-

v. 18. Gb. χωρις pro ἐκ. — v. 21. Mt. θυριαςηριον. — v. 24. τοινυν omitt. Gb. — v. 26. Ed. omn. Er. ȣ̔τως. — v. 3. Ed. omn. Er. et St. ἰδȣ.

θεσθαι αὐτὲς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα † αὐτῶν μετάγομεν.	ne corpus illorum circumferimus.
4. *ἰδὲ, καὶ τὰ πλοῖα, τηλικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίςε πηδαλίε, ὅπε ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται.*	4. Ecce! et [1]) naves, cum magnae sint, et a ventis validis minentur, circumferuntur [2]) a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit.
5. *† οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐςὶ, καὶ μεγαλαυχεῖ. ἰδοὺ, ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει.*	5. Ita et lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat. Ecce! quantus ignis, quam magnam silvam incendit!
6. *καὶ ἡ γλῶσσα † πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας. οὕτως ἡ γλῶσσα καθίςαται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζεσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης.*	6. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quae maculat totum corpus, et inflammat rotam nativitatis nostrae inflammata a gehenna.
7. *πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων δαμάζεται καὶ δεδάμαςαι τῇ φύσει, τῇ ἀνθρωπίνῃ.*	7. Omnis enim natura bestiarum et volucrum, et serpentium, et caeterorum domantur, et domita sunt a natura humana;
8. *τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακὸν, μεςὴ ἰοῦ † θανατηφόρε.*	8. linguam autem nullus hominum domare potest; inquietum malum, plena veneno mortifero.
9. *ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπες, τοὺς καθ᾽ ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότας.*	9. In ipsa benedicimus Deum et Patrem; et in ipsa maledicimus homines, qui ad [3]) similitudinem Dei facti sunt.
10. *ἐκ τοῦ αὐτοῦ ςόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα. οὐ χρὴ, ἀδελφοί με †, ταῦτα οὕτως γίνεσθαι.*	10. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei! haec ita fieri.
11. *μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρύει τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν;*	11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam?
12. *μὴ δύναται, ἀδελφοί με, συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα; οὕτως † οὐδεμία πηγὴ † ἁλικὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ.*	12. Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam.
13. *† τίς σοφὸς καὶ ἐπιςήμων ἐν ὑμῖν; δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναςροφῆς τὰ ἔργα αὐτε ἐν πραΰτητι σοφίας.*	13. Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiae.

v. 3. "*αὐτων* omitt. Ed. 1. 2. Er. — v. 5. Ed. omn. Er. *ἕτως*. — v. 6. Ed. omn. Er. *το πυρ*. — v. 8. Ed. omn. Er. *θανατοφορε*. — v. 10. C. add. *ἀγαπητοι*. — v. 12. Gb. *ἕτως ἕτε ἁλικον γλυκυ*. — "St. et Mt. *ἁλικον*. — v. 13. C. *εἴ τις*.

1) 1590. Et ecce naves. 2) 1590. add. autem. 3) 1590. ad imaginem et similitudinem.

14. εἰ δὲ ζῆλον πικρὸν ἔχετε καὶ ἐριθείαν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας;

14. Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris; nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem.

15. οὐκ ἔςιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης.

15. Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica.

16. ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐριθεία, ἐκεῖ ἀκαταςασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.

16. Ubi enim zelus et contentio; ibi inconstantia et omne opus pravum.

17. ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁγνή ἐςιν, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπιεικὴς, εὐπειθὴς, μεςὴ ἐλέους † καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος.

17. Quae autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, non judicans [1]), sine simulatione.

18. καρπὸς δὲ † τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην.

18. Fructus autem justitiae in pace seminatur, facientibus pacem.

Cap. IV.

1. Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν, τῶν ςρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;

1. Unde bella et lites in vobis? nonne hinc? ex [2]) concupiscentiis vestris, quae militant in membris vestris?

2. ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε. † φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν. μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, † οὐκ ἔχετε † διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς.

2. Concupiscitis, et non habetis; occiditis, et zelatis, et non potestis adipisci; litigatis, et belligeratis, et non habetis, propter quod non postulatis.

3. αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε.

3. Petitis, et non accipitis; eo quod male petatis; ut in concupiscentiis vestris insumatis.

4. μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε, ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐςιν; ὃς ἂν † οὖν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καθίςαται.

4. Adulteri! nescitis, quia amicitia hujus mundi inimica est Dei [a])? Quicumque ergo voluerit amicus esse seculi hujus, inimicus Dei constituitur.

a) Joh. 15, 19. Rom. 8, 7.

5. ἢ δοκεῖτε, ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει· πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν;

5. An putatis, quia inaniter Scriptura dicat: Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis?

6. μείζονα δὲ δίδωσι χάριν· † διὸ λέγει· † κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.

6. Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: „Deus superbis resi„stit, humilibus autem dat gratiam [a]).“

a) Prov. 3, 34.

---

v. 17. και omitt. C. — v. 18. της omitt. Gb. — v. 2. Ed. 2. Er. φθονειτε. — "C. και ουκ. — "'St. εχετε δε. — v. 4. ουν omitt. Ed. omn. Er. et Mt. — v. 6. Ed. omn. Er. omitt. διο usque χαριν. — "Gb. Mt. et St. ὁ θεος.

1) 1590. judicans sine simulatione. 2) 1590. nonne ex.

7. ὑποτάγητε οὖν τῷ θεῷ, ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ᾽ ὑμῶν.

8. † ἐγγίσατε τῷ θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν. καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἁγνίσατε καρδίας, δίψυχοι.

9. † ταλαιπωρήσατε καὶ πενθήσατε καὶ κλαύσατε. ὁ γέλως † ὑμῶν εἰς πένθος μεταστραφήτω καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν.

10. ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς.

11. μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων, ἀδελφοί. ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον. εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτής.

12. εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης †, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. σὺ † δὲ τίς εἶ, ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον;

13. ἄγε νῦν, οἱ λέγοντες· σήμερον καὶ αὔριον πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσώμεθα, καὶ κερδήσωμεν

14. (οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς αὔριον. ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γάρ † ἐστιν, ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ † ἀφανιζομένη),

15. ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς· ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο.

16. νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν. πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν.

17. εἰδότι οὖν καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν.

7. Subditi ergo estote Deo; resistite autem diabolo, et fugiet a vobis.

8. Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores; et purificate corda, duplices animo.

9. Miseri estote, et lugete, et plorate; risus vester in luctum convertatur, et gaudium in moerorem.

10. Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit vos.

11. Nolite detrahere alterutrum, fratres [1])! Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem. Si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex.

12. Unus est [2]) legislator et judex, qui potest perdere et liberare.

13. Tu autem quis es, qui judicas proximum? Ecce! nunc, qui dicitis: „Hodie aut crastino ibimus in illam ci-„vitatem, et faciemus ibi quidem an-„num, et mercabimur, et lucrum fa-„ciemus."

14. Qui ignoratis, quid erit in [3]) crastino [a]). a) Luc. 12, 16–20.

15. Quae est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur, pro eo ut dicatis: „Si Dominus voluerit [a])." Et: „Si vi-„xerimus, faciemus hoc, aut illud."

a) Act. 18, 21.

16. Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis maligna est.

17. Scienti igitur bonum facere, et non facienti, peccatum est illi [a]).

a) Luc. 12, 47.

---

v. 8. Ed. 1. 2. 3. Er. ἐγγιζατε. — v. 9. Mt. ταλαιπωρισατε. — "Mt. ἡμων. — v. 12. Mt. et Gb. add. και κριτης. — "δε omitt. St. Ed. omn. Er. — v. 14. C. Ed. 1. 2. Er. et Mt. ἐσαι. — "C. et Mt. add. και

1) 1590. add. mei! 2) 1590. add. enim. 3) 1590. in crastinam.

Cap. V.

1. Ἄγε νῦν, οἱ πλέσιοι, κλαύσατε, ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν, ταῖς ἐπερχομέναις.

1. Agite nunc, divites! plorate [a)] ululantes in miseriis vestris, quae advenient vobis. a) Luc. 6, 24.

2. ὁ πλῦτος ὑμῶν σέσηπε, † καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονεν.

2. Divitiae vestrae putrefactae sunt; et vestimenta vestra a tineis comesta sunt.

3. ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται, καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔςαι, καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν, ὡς πῦρ. ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις.

3. Aurum et argentum vestrum aeruginavit; et aerugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras, sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus [a)]. a) v. 5.

4. ἰδὲ, ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεςερημένος † ἀφ' ὑμῶν, κράζει, καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα κυρίε σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν.

4. Ecce! merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.

5. ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐσπαταλήσατε. ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς.

5. Epulati estis super terram, et in luxuriis enutristis corda vestra in die occisionis [a)]. a) 2 Petr. 2, 12. Jer. 46, 21.

6. κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον. οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν.

6. Addixistis [1]) et occidistis justum, et non restitit vobis.

7. μακροθυμήσατε οὖν, ἀδελφοὶ, ἕως τῆς παρεσίας τοῦ κυρίε. ἰδοὺ, ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τίμιον καρπὸν τῆς γῆς, μακροθυμῶν ἐπ' † αὐτῷ, ἕως † ἂν λάβῃ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον.

7. Patientes igitur estote, fratres! usque ad adventum Domini. Ecce! agricola exspectat pretiosum fructum terrae, patienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum.

8. μακροθυμήσατε καὶ ὑμεῖς, ςηρίξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι ἡ παρεσία τε̃ κυρίε ἤγγικε.

8. Patientes igitur estote et vos, et confirmate corda vestra! quoniam adventus Domini appropinquavit [a)] [2]). a) Matth. 24, 34.

9. μὴ ςενάζετε κατ' ἀλλήλων, ἀδελφοὶ, ἵνα μὴ † κριθῆτε. ἰδοὺ, ὁ κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἕςηκεν.

9. Nolite ingemiscere, fratres! in alterutrum, ut non judicemini. Ecce! judex ante januam assistit.

10. ὑπόδειγμα λάβετε, † ἀδελφοί μυ, τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς μακροθυμίας τὺς προφήτας, οἳ ἐλάλησαν τῷ ὀνόματι κυρίε.

10. Exemplum accipite, fratres! exitus mali, laboris et patientiae, prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini.

11. ἰδὲ, μακαρίζομεν τὺς ὑπομένοντας. τὴν ὑπομονὴν ἰὼβ ἠκύσατε,

11. Ecce! beatificamus eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis,

---

v. 2. Ed. omn. Er. omitt. και. — v. 4. C. ὑφ'. — v. 7. C. et Mt. αὐτον. — " Ed. omn. Er. et Mt. omitt. ἀν. — v. 9. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. κατακριθητε. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. της κακοπ., ἀδελφοι μυ.

1) 1590. adduxistis. 2) 1590. appropinquabit.

καὶ τὸ τέλος κυρίȣ εἴδετε, ὅτι † πολύσπλαγχνός ἐςιν † ὁ κύριος καὶ οἰκτίρμων.

12. πρὸ πάντων δὲ, ἀδελφοί μȣ, μὴ ὀμνύετε, μήτε τὸν ȣ̓ρανὸν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον. ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ ȣ̓̀ ȣ̓̀, ἵνα μὴ † εἰς ὑπόκρισιν πέσητε.

13. κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω. εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω.

14. ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; † προσκαλεσάσθω τȣ̀ς πρεσβυτέρȣς τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τȣ̃ κυρίȣ.

15. καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίςεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ.

16. ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίȣ ἐνεργȣμένη.

17. ἠλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, καὶ προσευχῇ προσηύξατο τȣ̃ μὴ βρέξαι. καὶ ȣ̓κ ἔβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτȣ̀ς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ.

18. καὶ πάλιν προσηύξατο, καὶ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε, καὶ ἡ γῆ ἐβλάςησε τὸν καρπὸν αὐτῆς.

19. ἀδελφοί· ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῇ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιςρέψῃ τις αὐτὸν,

20. γινωσκέτω, ὅτι ὁ ἐπιςρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδȣ̃ αὐτȣ̃ σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτȣ, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.

et finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est, et miserator.

12. Ante omnia autem, fratres mei! nolite jurare [a], neque per coelum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester: Est, est! Non, non! ut non sub judicio decidatis.

a) Matth. 5, 34–37.

13. Tristatur [1]) aliquis vestrum? oret! Aequo animo est? psallat!

14. Infirmatur quis in vobis; inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, unguentes eum oleo [a] in nomine Domini;

a) Marc. 6, 13.

15. et oratio fidei salvabit infirmum [a], et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei.

a) Act. 28, 8.

16. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua.

17. Elias homo erat similis nobis passibilis, et oratione oravit, ut non plueret super terram, et non pluit annos tres et menses sex.

18. Et rursum oravit; et coelum dedit pluviam, et terra dedit fructum suum.

19. Fratres mei! si quis ex vobis erraverit a veritate, et converterit quis eum;

20. scire debet, quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum.

---

v. 11. C. πολυευσπλαγχνος. — " C. et Mt. omitt. ὁ κυριος. — v. 12. Gb. ἱνα μη ὑπο κρισιν. — v. 14. C. προσκαλεσατο.

1) 1590. Tristatur aliquis vestrum: oret æquo animo, et psallat.

EPISTOLA PETRI I.

Cap. I.

1. *Πέτρος, ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ, ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς πόντου, γαλατίας, καππαδοκίας, ἀσίας καὶ βιθυνίας,*

2. *κατὰ πρόγνωσιν θεοῦ, πατρὸς, ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος ἰησοῦ χριστοῦ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη.*

3. *εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εἰς ἐλπίδα ζῶσαν δι' ἀναστάσεως ἰησοῦ χριστοῦ ἐκ νεκρῶν,*

4. *εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον, τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς εἰς ὑμᾶς,*

5. *τοὺς ἐν δυνάμει θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστεως, εἰς σωτηρίαν ἑτοίμην ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ,*

6. *ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε, ὀλίγον ἄρτι (εἰ δέον ἐστὶ) λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς,*

7. *ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως † πολὺ τιμιώτερον χρυσίου, τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὑρεθῇ εἰς ἔπαινον καὶ τιμὴν καὶ † δόξαν ἐν ἀποκαλύψει ἰησοῦ χριστοῦ,*

8. *ὃν οὐκ εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν, ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ, ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ,*

9. *κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν,*

1. Petrus Apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, et Bithyniae,

2. secundum praescientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, et aspersionem sanguinis Jesu Christi. Gratia vobis, et pax multiplicetur.

3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam [a], per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis,

a) 1 Thess. 4, 13.

4. in haereditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in coelis in vobis,

5. qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo [a].

a) Phil 1, 6.

6. In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristati in variis tentationibus;

7. ut probatio vestrae fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem, et gloriam, et honorem, in revelatione Jesu Christi;

8. quem cum non videritis, diligitis; in quem nunc quoque non videntes creditis; credentes autem exultabitis laetitia inenarrabili, et glorificata,

9. reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum [1]).

---

v. 7. Gb. *πολυτιμοτερον.* — "Ed. omn. Er. *και δοξαν και τιμην.*

1) 1590. add. vestrarum.

10. περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες,

11. ἐρευνῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα χριστοῦ, † προμαρτυρόμενον τὰ εἰς χριστὸν παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας,

12. οἷς ἀπεκαλύφθη, ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, † ὑμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ, ἃ νῦν ἀνηγγέλη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

13. διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει ἰησοῦ χριστοῦ.

14. ὡς τέκνα ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις,

15. ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς, ἅγιον, καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε.

16. διότι γέγραπται· ἅγιοι γένεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι.

17. καὶ εἰ πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε,

18. εἰδότες, ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου,

19. ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου, χριστοῦ,

20. προεγνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς,

21. τοὺς δι' αὐτοῦ πιστεύοντας εἰς θεὸν, τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν

10. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetae [a)], qui de futura in vobis gratia prophetaverunt.

a) Matth. 13, 17.

11. Scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, praenuncians eas, quae in Christo sunt passiones et posteriores glorias.

12. Quibus revelatum est, quia non sibimet ipsis, vobis autem ministrabant ea, quae nunc nunciata sunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de coelo, in quem desiderant Angeli prospicere.

13. Propter quod succincti lumbos mentis vestrae, sobrii perfecte [1]) sperate in eam, quae offertur vobis, gratiam, in revelationem Jesu Christi.

14. Quasi filii obedientiae, non configurati prioribus ignorantiae vestrae desideriis;

15. sed secundum eum, qui vocavit vos, Sanctum, [2]) et ipsi in omni conversatione sancti sitis.

16. Quoniam scriptum est: „Sancti „eritis, quoniam ego sanctus sum [a)].“

a) Lev. 11, 44. 19, 2.

17. Et si patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini,

18. scientes, quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis;

19. sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, et incontaminati [a)],

a) Joh. 1, 29. 1 Cor. 6, 20.

20. praecogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos,

21. qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum a mortuis, et de-

v. 11. C. προμαρτυρουμενον, — v. 12. Ed. omn. Er. et St. ἡμιν.

1) 1590. sobrii, perfecti. 2) 1590. ut et ipsi.

καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥςε τὴν πίςιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς θεόν.	dit ei gloriam, ut fides vestra, et spes[a] esset in Deo. a) v. 3.
22. τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας διὰ πνεύματος εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας ἀλλήλȣς ἀγαπήσατε ἐκτενῶς,	22. Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius;
23. ἀναγεγεννημένοι ȣ̓κ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτȣ, διὰ λόγȣ † ζῶντος θεȣ̃ καὶ μένοντος † εἰς τὸν αἰῶνα.	23. renati[a] non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei vivi et permanentis in aeternum. a) Joh. 1, 13.
24. διότι πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα † ἀνθρώπȣ ὡς ἄνθος χόρτȣ. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος † αὐτοῦ ἐξέπεσε.	24. Quia „omnis caro ut foenum, „et omnis gloria ejus tamquam flos foe„ni; exaruit foenum, et flos ejus deci„dit[a];" a) Jes. 40, 6–8.
25. τὸ δὲ ῥῆμα κυρίȣ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. τȣ̃το δέ ἐςι τὸ ῥῆμα, τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς.	25. verbum autem Domini manet in aeternum; hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos [1]).

Cap. II.

1. Ἀποθέμενοι ȣ̓̃ν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνȣς καὶ πάσας καταλαλιὰς,	1. Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones,
2. ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε †,	2. sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo [2]) lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.
3. εἴπερ ἐγεύσασθε, ὅτι χρηςὸς ὁ κύριος,	3. Si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus.
4. πρὸς ὃν προσερχόμενοι, λίθον ζῶντα, ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδεδοκιμασμένον, παρὰ δὲ θεῷ ἐκλεκτὸν, ἔντιμον,	4. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum.
5. καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε, οἶκος πνευματικὸς, ἱεράτευμα ἅγιον, ἀνενέγκαι † πνευματικὰς θυσίας, εὐπροσδέκτȣς τῷ θεῷ διὰ ἰησοῦ χριςοῦ.	5. Et ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis [3]), sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.
6. † διότι περιέχει ἐν τῇ γραφῇ· ἰδȣ̀, τίθημι ἐν σιὼν λίθον ἀκρογω-	6. Propter quod continet Scriptura: „Ecce! pono in Sion lapidem sum-

v. 23. C. θεȣ ζωντος. — "εἰς τον αἰωνα omitt. Gb. — v. 24. Gb. αὐτης pro ἀνθρωπȣ. — "Ed. omn. Er. omitt. αὐτȣ. — v. 2. Mt. et Gb. add. εἰς σωτηριαν. — v. 5. C. θυσιας πνευματικας. — v. 6. Ed. 1. Er. διο γαρ. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. διο και.

1) 1590. in vobis. 2) 1590. rationabiles sine dolo. 3) 1590. domos spirituales.

νιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῇ.

„mum angularem, [1]) electum, pretiosum, et qui crediderit in eum, non „confundetur [a])."

a) Jes. 28, 16.

7. ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ, τοῖς πιστεύουσιν. ἀπειθοῦσι δὲ, λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας καὶ λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου,

7. Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem „lapis, quem „reprobaverunt aedificantes, hic fa- „ctus est in caput anguli [a])."

a) Ps. 117, 22. Matth. 21, 42. 1 Cor. 1, 23.

8. οἳ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ, ἀπειθοῦντες, εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν.

8. Et lapis offensionis, et petra scandali his, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo et positi sunt.

9. ὑμεῖς δὲ, γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς,

9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis; ut virtutes annuncietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.

10. οἵ ποτε οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς θεοῦ, οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες.

10. Qui aliquando non populus [2]), nunc autem populus Dei [a]); qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.

a) Rom. 9, 25.

11. ἀγαπητοὶ, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, † ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς,

11. Charissimi! obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam,

12. τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν † ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα, ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων † ἐποπτεύσαντες, δοξάσωσι τὸν θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς.

12. Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam, ut in eo, quod detrectant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.

13. ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι,

13. Subjecti [a]) igitur estote omni humanae creaturae propter Deum; sive regi quasi praecellenti;

a) Rom. 13, 1. 2.

14. εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις εἰς ἐκδίκησιν † μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν

14. sive ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.

15. (ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν),

15. Quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam;

16. ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι † θεοῦ.

16. quasi liberi, et non quasi velamen habentes malitiae libertatem, sed sicut servi Dei.

---

v. 11. Ed. omn. Er. *ἀπεχεσθε.* — v. 12. St. et Gb. *ἐν τοις ἐθνεσιν ἐχοντες καλην.* — "Ed. omn. Er. *ἐποπτευοντες.* — v. 14. *μεν* omitt. Gb. — v. 16. C. add. *του.* 1) 1590. add. probatum. 2) 1590. add. Dei.

17. πάντας τιμήσατε· τὴν ἀδελφότητα † ἀγαπᾶτε, τὸν θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε.

17. Omnes honorate; fraternitatem diligite; Deum timete; Regem honorificate.

18. οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς.

18. Servi! subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis.

19. τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνείδησιν θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας, πάσχων ἀδίκως.

19. Haec est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens injuste.

20. ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ᾽ εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ πάσχοντες ὑπομενεῖτε, τοῦτο † χάρις παρὰ θεῷ.

20. Quae enim est gloria [1]), si peccantes et colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis; haec est gratia apud Deum.

21. εἰς τοῦτο γὰρ † ἐκλήθητε, ὅτι καὶ χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ † ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ,

21. In hoc enim vocati estis: quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.

22. ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·

22. „Qui peccatum non fecit, nec „inventus est dolus in ore ejus [a]).“

a) Jes. 53, 9.

23. ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως·

23. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur [a]), non comminabatur; tradebat autem judicanti se injuste.

a) Joh. 18, 23.

24. ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα, ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν· οὗ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰάθητε.

24. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; ut peccatis mortui, justitiae vivamus; cujus livore sanati estis [a]).

a) Jes. 53, 4. 5.

25. ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα. ἀλλ᾽ ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν † ὑμῶν.

25. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum.

Cap. III.

1. Ὁμοίως αἱ γυναῖκες, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα καὶ, † εἴ τινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς ἄνευ λόγου † κερδηθήσωνται,

1. Similiter et mulieres subditae sint viris suis; ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant,

v. 17. Mt. ἀγαπησατε. — v. 20. Ed. omn. Er. add. γαρ. — v. 21. C. add. και. — ″C. St. et Mt. ἡμων, ὑμιν. Gb. ὑμων, ὑμιν. — v. 25. C. ἡμων. — v. 1. Ed. omn. Er. οἱ τινες. — ″C. et Mt. κερδηθησονται.

1) 1590. est gratia.

2. ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναςροφὴν ὑμῶν,

3. ὧν ἔςω ȣχ ὁ ἔξωθεν, † ἐμπλοκῆς τριχῶν καὶ περιθέσεως χρυσίων, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων, κόσμος,

4. ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τȣ̃ † πραέος καὶ ἡσυχίȣ πνεύματος, ὅ ἐςιν ἐνώπιον † τȣ̃ θεȣ̃ πολυτελές.

5. οὕτω γάρ ποτε καὶ αἱ ἅγιαι γυναῖκες, αἱ ἐλπίζȣσαι ἐπὶ τὸν θεὸν, ἐκόσμȣν ἑαυτὰς, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν,

6. ὡς σάῤῥα ὑπήκȣσε τῷ ἀβραὰμ, κύριον αὐτὸν καλȣ̃σα, ἧς ἐγενήθητε τέκνα, ἀγαθοποιȣ̃σαι καὶ μὴ φοβȣ́μεναι μηδεμίαν πτόησιν.

7. οἱ ἄνδρες ὁμοίως, συνοικȣ̃ντες κατὰ γνῶσιν, ὡς ἀσθενεςέρῳ σκεύει, τῷ γυναικείῳ, ἀπονέμοντες τιμὴν, ὡς καὶ συγκληρονόμοι χάριτος † ζωῆς, εἰς τὸ μὴ † ἐγκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν.

8. τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, σύμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὔσπλαγχνοι, † φιλόφρονες,

9. μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακȣ̃, ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας, τȣὐναντίον δὲ, εὐλογȣ̃ντες, εἰδότες, ὅτι εἰς τȣ̃το ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.

10. ὁ γὰρ θέλων ζωὴν ἀγαπᾶν καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθὰς παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτȣ̃ ἀπὸ κακȣ̃ καὶ χείλη αὐτȣ̃ τȣ̃ μὴ λαλῆσαι δόλον.

11. ἐκκλινάτω ἀπὸ κακȣ̃, καὶ ποιησάτω ἀγαθόν. ζητησάτω εἰρήνην, καὶ διωξάτω αὐτήν.

12. ὅτι † οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίȣ ἐπὶ δικαίȣς, καὶ ὦτα αὐτȣ̃ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ κυρίȣ ἐπὶ ποιȣ̃ντας κακά. †

2. considerantes in timore castam conversationem vestram.

3. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus;

4. sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.

5. Sic enim aliquando et sanctae mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectae propriis viris:

6. sicut Sara obediebat Abrahae, „dominum" eum vocans; cujus estis filiae benefacientes, et non pertimentes ullam perturbationem.

7. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam et cohaeredibus gratiae vitae; ut non impediantur orationes vestrae.

8. In fine [1]) autem, omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles.

9. Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; sed e contrario benedicentes [a]); quia in hoc vocati estis, ut benedictionem haereditate possideatis.

a) Matth. 5, 39. sqq.

10. „Qui enim vult vitam diligere, „et dies videre bonos, coërceat linguam „suam a malo, et labia ejus ne loquan„tur dolum.

11. „Declinet a malo, et faciat „bonum; inquirat pacem, et sequatur „eam;

12. „quia oculi Domini super ju„stos, et aures ejus in preces eorum; „vultus autem Domini super facientes „mala [a]).

a) Ps. 33, 13. sqq.

v. 3. Ed. omn. Er. ἐκ πλοκης. — v. 4. Ed. 4. 5. Er. πραεως. — "τȣ omitt. Mt. — v. 7. C. ζωσης. — "Ed. omn. Er. et St. ἐκκοπτεσθαι. — v. 8. Gb. ταπεινοφρονες. — v. 12. οἱ omitt. C. et Mt. — "C. add. τȣ ἐξολοθρευσαι αὐτȣς ἐκ γης.

1) 1590. In fide.

13. καὶ τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς, ἐὰν τοῦ ἀγαθοῦ μιμηταὶ γένησθε;

14. ἀλλ' εἰ καὶ † πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι. τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ ταραχθῆτε.

15. κύριον δὲ τὸν θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου,

16. συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθὴν, ἵνα, ἐν ᾧ † καταλαλῶσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν τὴν ἀγαθὴν ἐν χριστῷ ἀναστροφήν.

17. κρεῖττον γὰρ, ἀγαθοποιοῦντας, εἰ † θέλοι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιοῦντας.

18. ὅτι καὶ χριστὸς ἅπαξ † περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ † πνεύματι,

19. ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν,

20. ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε † ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις νῶε, κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι, τουτέστιν ὀκτὼ ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος,

21. † ὃ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεὸν δι' ἀναστάσεως ἰησοῦ χριστοῦ,

22. ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, πορευθεὶς εἰς οὐρανὸν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων.

13. Et quis est, qui vobis noceat, si boni aemulatores fueritis?

14. Sed et si quid patimini propter justitiam, beati! Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini.

15. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, spe [1]).

16. Sed cum modestia et timore, conscientiam habentes bonam; ut in eo, quod detrahunt [2]) vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem.

17. Melius est enim [3]) benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes.

18. Quia et Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus [4]) quidem carne, vivificatus autem spiritu.

19. In quo et his, qui in carcere erant, spiritibus veniens praedicavit,

20. qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant [5]) Dei patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animae salvae factae sunt per aquam.

21. Quod et vos nunc similis formae salvos facit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi,

22. qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitae aeternae haeredes efficeremur; profectus in coelum subjectis sibi angelis, et potestatibus, et virtutibus.

---

v. 14. C. πασχετε. — v. 16. C. et Mt. καταλαλουσιν. — v. 17. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. θελει. — v. 18. Ed. omn. Er. ὑπερ. — " Ed. omn. Er. et St. add. τῳ. — v. 20. Ed. 1. Er. ἅπαξ ἐδεχετο. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. ἅπαξ ἐξεδεχετο. — v. 21. C. ᾧ Ed. 1. Er. et Mt. ὁ ἀντιτυπον νυν και ἡμας σωζει.

1) 1590. est, fide et spe. 2) 1590. add. de. 3) 1590. add. ut. 4) 1590. mortificatos .... vivificatos. 5) In Missali per Clement. VIII. correcto, epist. fer. VI. paschal. „quando exspectabat Dei patientia."

Cap. IV.

1. *Χριςȣ̃ ἐν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε (ὅτι ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ πέπαυται ἁμαρτίας)*

1. Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini; quia qui passus est in carne, desiit a peccatis;

2. *εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θελήματι θεȣ̃ τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶσαι χρόνον.*

2. ut jam non desideriis hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis.

3. *ἀρκετὸς γὰρ † ἡμῖν ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τȣ̃ βίȣ, τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάσασθαι, † πεπορευμένȣς ἐν ἀσελγείαις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πότοις καὶ ἀθεμίτοις † εἰδωλολατρείαις,*

3. Sufficit enim praeteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam, his, qui ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, [1]) et illicitis idolorum cultibus.

4. *ἐν ᾧ ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων ὑμῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς † ἀσωτίας ἀνάχυσιν, βλασφημȣ̃ντες,*

4. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriae confusionem, blasphemantes [a]). a) Act. 13, 45.

5. *οἳ ἀποδώσȣσι λόγον τῷ ἑτοίμως ἔχοντι, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.*

5. Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos et mortuos.

6. *εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπȣς σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ θεὸν πνεύματι.*

6. Propter hoc enim et mortuis evangelizatum est; ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in Spiritu.

7. *πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικε. σωφρονήσατε οὖν, καὶ νήψατε εἰς τὰς προσευχάς.*

7. Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus!

8. *πρὸ πάντων δὲ τὴν εἰς ἑαυτȣ̀ς ἀγάπην ἐκτενῆ ἔχοντες· ὅτι † ἡ ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.*

8. Ante omnia autem, mutuam in vobismet ipsis charitatem continuam habentes, quia charitas [a]) operit multitudinem peccatorum. a) Luc. 7, 47.

9. *φιλόξενοι εἰς ἀλλήλȣς ἄνευ γογγυσμῶν.*

9. Hospitales invicem sine murmuratione!

10. *ἕκαςος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἑαυτȣ̀ς αὐτὸ διακονȣ̃ντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος θεȣ̃.*

10. Unusquisque, sicut accepit gratiam [a]), in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. a) Rom. 12, 6. 7 sqq.

11. *εἴ τις λαλεῖ, ὡς λόγια θεοῦ· εἴ τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος, † ἧς χορηγεῖ ὁ θεὸς, ἵνα ἐν πᾶσι δοξάζηται ὁ θεὸς διὰ ἰησοῦ χριςοῦ, ᾧ ἐςιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.*

11. Si quis loquitur, quasi sermones Dei; si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus; ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

---

v. 3. C. *ὑμιν.* — "Ed. omn. Er. *πορευομενȣς.* — "'Ed. omn. Er. *ειδωλολατριαις.* — v. 4. C. *ἀσωτειας.* — v. 8. *ἡ* omitt. Ed. omn. Er. St. et Mt. — v. 11. C. et Mt. *ὡς.*

1) 1590. add. ebrietatibus.

12. ἀγαπητοὶ, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ, ὡς ξένȣ ὑμῖν συμβαίνοντος,

12. Charissimi! nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat;

13. ἀλλὰ, καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς † τοῦ χριστοῦ παθήμασι, χαίρετε, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δόξης αὐτοῦ χαρῆτε ἀγαλλιώμενοι.

13. sed communicantes Christi passionibus gaudete a), ut et in revelatione gloriae ejus gaudeatis exultantes.

a) c. 1, 6. sqq. Act. 5, 41.

14. εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι χριςȣ̃, μακάριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης † καὶ τὸ τȣ̃ θεȣ̃ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς † ἀναπαύεται. κατὰ μὲν αὐτȣ̀ς βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται.

14. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriae, et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus, super vos requiescit.

15. μὴ γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης, ἢ κακοποιὸς, ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπος.

15. Nemo autem vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.

16. εἰ δὲ ὡς χριςιανὸς, μη αἰσχυνέσθω, δοξαζέτω δὲ τὸν θεὸν ἐν τῷ μέρει τούτῳ.

16. Si autem ut Christianus, non erubescat; glorificet autem Deum in isto nomine.

17. ὅτι ὁ καιρὸς τȣ̃ ἄρξασθαι τὸ κρίμα ἀπὸ τȣ̃ οἴκȣ τȣ̃ θεȣ̃. εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθȣ́ντων τῷ τȣ̃ θεȣ̃ εὐαγγελίῳ;

17. Quoniam tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem primum a nobis; quis finis eorum, qui non credunt Dei evangelio?

18. καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς πȣ̃ φανεῖται;

18. Et si justus 1) vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?

19. ὥςε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τȣ̃ θεȣ̃ ὡς πιςῷ κτίςῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς † αὐτῶν ἐν ἀγαθοποιΐᾳ.

19. Itaque et hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis.

Cap. V.

1. Πρεσβυτέρȣς, τȣ̀ς ἐν ὑμῖν, παρακαλῶ, ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τȣ̃ χριςȣ̃ παθημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλȣ́σης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός·

1. Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior et testis Christi passionum, qui et ejus, quae in futuro revelanda est, gloriae communicator.

2. ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον † τȣ̃ θεȣ̃, ἐπισκοπȣ̃ντες μὴ ἀναγκαςῶς, ἀλλ' ἑκȣσίως· † μηδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως·

2. Pascite, qui in vobis est, gregem Dei a), providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie;

a) Act. 20, 28.

3. † μηδὲ ὡς κατακυριεύοντες τῶν

3. neque ut dominantes a) in cleris,

v. 13. Ed. omn. Er. et St. omitt. τȣ. — v. 14. Mt. add. και δυναμεως. — " C. ἀναπεπαυται. — v. 19. St. et Gb. ἑαυτων. — v. 2. Ed. omn. Er. τȣ χριςȣ. — " Ed. omn. Er. μη. — v. 3. St. Gb. et Mt. μηδ' ὡς.

1) 1590. add. quidem.

κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίȣ.

4. καὶ φανερωθέντες τȣ̃ ἀρχιποιμένος, κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης ςέφανον.

5. ὁμοίως νεώτεροι, ὑποτάγητε πρεσβυτέροις. πάντες † δὲ, ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι, τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε, ὅτι ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.

6. ταπεινώθητε ȣ̃ν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ,

7. πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιῤῥίψαντες ἐπ' αὐτὸν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν.

8. νήψατε, γρηγορήσατε. † ὁ ἀντίδικος ὑμῶν, διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν, τίνα † καταπίῃ,

9. ᾧ ἀντίςητε ςερεοὶ τῇ πίςει, εἰδότες, τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότητι † ἐπιτελεῖσθαι.

10. ὁ δὲ θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας † ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτȣ̃ δόξαν ἐν χριςῷ ἰησȣ̃, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, † ςηρίξαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι.

11. αὐτῷ ἡ δόξα † καὶ τὸ κράτος εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

12. διὰ σιλȣανȣ̃ ὑμῖν, † τȣ̃ πιςȣ̃ ἀδελφȣ̃, ὡς λογίζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν, ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τȣ̃ θεȣ̃, εἰς ἣν ἑςήκατε.

13. ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ καὶ μάρκος, ὁ υἱός μȣ.

sed forma facti gregis ex animo.

a) Luc. 22, 25. 26.

4. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriae coronam.

5. Similiter, adolescentes, subditi estote senioribus! Omnes autem invicem humilitatem insinuate! quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

6. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.

7. Omnem solicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.

8. Sobrii estote, et vigilate; quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quaerens, quem devoret,

9. cui resistite fortes in fide; scientes eamdem passionem ei, quae in mundo est, vestrae fraternitati fieri.

10. Deus autem omnis gratiae, qui vocavit nos in aeternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.

11. Ipsi gloria, et imperium in secula seculorum. Amen.

12. Per Silvanum [a] fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi; obsecrans et contestans, hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis.

a) Act. 15, 22.

13. Salutat vos Ecclesia, quae est in Babylone coëlecta [1]), et Marcus filius meus.

---

v. 5. Ed. omn. Er. omitt. *δε.* — v. 8. Ed. omn. Er. et St. add. *ὁτι.* — "Mt. *καταπιειν.* — v. 9. *ἐπιτελεισθαι* omitt. C. — v. 10. C. *ὑμας.* — "Mt. et Gb. *ςηριξει, σθενωσει, θεμελιωσει.* — v. 11. Ed. omn. Er. et St. omitt. *και το.* — v. 12. Ed. omn. Er. omitt. *τȣ.*

1) 1590. collecta.

14. ἀσπάσασθε ἀλλήλȣς ἐν φιλήματι ἀγάπης. εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι, τοῖς ἐν χριςῷ ἰησοῦ. † ἀμήν.

14. Salutate invicem in osculo sancto [a]). Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Jesu. Amen. a) Rom. 16, 16.

v. 14. ἀμην omitt. Gb.

EPISTOLA PETRI II.

Cap. I.

1. † Συμεὼν πέτρος, δȣ̃λος καὶ ἀπόςολος ἰησȣ̃ χριςȣ̃, τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν λαχȣ̃σι πίςιν ἐν δικαιοσύνῃ τȣ̃ θεȣ̃ ἡμῶν καὶ σωτῆρος, ἰησȣ̃ χριςȣ̃·

2. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει τȣ̃ θεȣ̃ καὶ † ἰησȣ̃, τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν.

3. ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτȣ̃ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τȣ̃ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς

4. (δι' ὧν τὰ † τίμια ἡμῖν καὶ μέγιςα ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τȣ́των γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς),

5. καὶ αὐτὸ † τȣ̃το δὲ σπȣδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίςει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν,

6. ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονὴν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν,

7. ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην.

8. ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα καὶ πλεονάζοντα ȣ̓κ ἀργȣ̀ς, ȣ̓δὲ † ἀκάρπȣς καθίςησιν εἰς τὴν τȣ̃ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ἐπίγνωσιν.

1. Simon Petrus, servus et Apostolus Jesu Christi, iis, qui coaequalem nobiscum sortiti sunt fidem in justitia Dei nostri, et Salvatoris Jesu Christi.

2. Gratia vobis, et pax adimpleatur in cognitione Dei, et Christi Jesu Domini nostri.

3. Quomodo omnia nobis divinae virtutis suae, quae ad vitam et pietatem donata sunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria et virtute,

4. per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit; ut per haec efficiamini divinae consortes naturae; fugientes ejus, quae in mundo est, concupiscentiae corruptionem.

5. Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam,

6. in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem,

7. in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.

8. Haec enim si vobiscum adsint et superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione.

v. 1. C. Σιμων. — v. 2. C. χριςȣ ἰησȣ. Mt. ἰησȣ χριςȣ. — v. 4. St. et Gb. τα μεγιςα ἡμιν και τιμια. — v. 5. Mt. δε τȣτο. — v. 8. Ed. omn. Er. ἀπρακτȣς.

9. ᾧ γὰρ μὴ πάρεςι ταῦτα, τυφλός ἐςι, μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ † ἁμαρτιῶν.

10. διὸ μᾶλλον, ἀδελφοὶ, σπουδάσατε, βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε.

11. † οὕτω γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ κυρίου ἡμῶν, † καὶ σωτῆρος ἰησοῦ χριςοῦ.

12. διὸ οὐκ ἀμελήσω, † ἀεὶ ὑμᾶς ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων, καίπερ εἰδότας καὶ ἐςηριγμένους ἐν τῇ παρούσῃ ἀληθείᾳ.

13. δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι, ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι, διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει,

14. εἰδὼς, ὅτι ταχινή ἐςιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν, ἰησοῦς χριςὸς, ἐδήλωσέ μοι.

15. σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάςοτε, ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, τὴν τούτων μνήμην ποιεῖσθαι.

16. οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες, ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος.

17. λαβὼν γὰρ παρὰ θεοῦ πατρὸς τιμὴν καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιᾶσδε ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης· οὗτός ἐςιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα.

18. καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει, τῷ ἁγίῳ.

9. Cui enim non praesto sunt haec, caecus est, et manu tentans, oblivionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum.

10. Quapropter, fratres! magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. Haec enim facientes, non peccabitis aliquando.

11. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi.

12. Propter quod incipiam vos semper commonere de his, et quidem scientes et confirmatos vos in praesenti veritate.

13. Justum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione;

14. certus, quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi.

15. Dabo autem operam, et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum [1]) memoriam faciatis.

16. Non enim doctas [2]) [a]) fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem et praesentiam; sed speculatores facti illius magnitudinis.

a) 1 Cor. 2, 1.

17. Accipiens enim a Deo Patre honorem, et gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria: „Hic est Filius meus dilectus, in quo „mihi complacui, ipsum audite [a])."

a) Matth. 17, 1. sqq.

18. Et hanc vocem nos audivimus de coelo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.

---

v. 9. Gb. ἁμαρτηματων. — v. 11. Ed. omn. Er. ουτως. — "και σωτηρος omitt. C. — v. 12. Ed. omn. Er. et St. ὑμας ἀει.

1) 1590. add. omnium. 2) 1590. indoctas.

19. καὶ ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα † διαυγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν,

19. Et habemus firmiorem propheticum sermonem; cui benefacitis attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.

20. τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται.

20. Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit.

21. οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν † ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι.

21. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.

Cap. II.

1. Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνέμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαν.

1. Fuerunt vero et pseudoprophetae [a] in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et eum, qui emit eos, Dominum negant; superducentes sibi celerem perditionem.

a) Matth. 24, 11. Act. 20, 29. 30.

2. (καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς † ἀσελγείαις, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται).

2. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur.

3. καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει.

3. Et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur; quibus judicium jam olim non cessat; et perditio eorum non dormitat.

4. εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας, παρέδωκεν εἰς κρίσιν † τηρουμένους,

4. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit; sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.

5. καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ ὄγδοον νῶε δικαιοσύνης κήρυκα ἐφύλαξε, κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας,

5. Et originali mundo non pepercit; sed octavum Noë justitiae praeconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens.

6. καὶ πόλεις σοδόμων καὶ γομόῤῥας τεφρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν, ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν τεθεικὼς,

6. Et civitates Sodomorum, et Gomorrhaeorum in cinerem redigens, eversione damnavit; exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens.

7. καὶ δίκαιον λὼτ καταπονούμε-

7. Et justum Lot oppressum a ne-

v. 19. C. διαυγασει. — v. 21. Ed. omn. Er. et St. οἱ ἁγιοι. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. ἀπωλειαις. — v. 4. Ed. omn. Er. et St. τετηρημενους.

νον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς ἐῤῥύσατο

8. *(βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος, ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν)·*

9. *οἶδε κύριος, εὐσεβεῖς ἐκ † πειρασμοῦ ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν,*

10. *μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομένους, καὶ † κυριότητος καταφρονοῦντας. τολμηταὶ, αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες,*

11. *ὅπου ἄγγελοι, ἰσχύϊ καὶ δυνάμει μείζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ᾽ αὐτῶν παρὰ κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν.*

12. *οὗτοι δὲ, ὡς ἄλογα ζῶα, φυσικὰ, γεγενημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες, ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται,*

13. *κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, ἡδονὴν ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφὴν, σπῖλοι καὶ μῶμοι, ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχούμενοι ὑμῖν,*

14. *ὀφθαλμοὺς ἔχοντες μεστοὺς μοιχαλίδος καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας, δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην † πλεονεξίας ἔχοντες, κατάρας τέκνα.*

15. *† καταλιπόντες εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν, ἐξακολουθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ βαλαὰμ τοῦ βοσὸρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν,*

16. *ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας· ὑποζύγιον ἄφωνον, ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν.*

17. *οὗτοί εἰσι πηγαὶ ἄνυδροι, † νεφέλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται.*

fandorum injuria, ac luxuriosa conversatione eripuit.

8. Aspectu enim et auditu justus erat; habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant.

9. Novit Dominus pios de tentatione eripere; iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos;

10. magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes;

11. ubi angeli fortitudine et virtute cum sint majores, non portant adversum se execrabile judicium.

12. Hi vero velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem et in perniciem in his, quae ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt,

13. percipientes mercedem injustitiae, voluptatem existimantes diei delicias; coinquinationes [1]) et maculae, deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum,

14. oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti; pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filii!

15. Derelinquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit;

16. correptionem vero habuit suae vesaniae. Subjugale mutum animal, [2]) hominis voce loquens [a]), prohibuit prophetae insipientiam. a) Num. 22, 22–34.

17. Hi sunt fontes sine aqua, et nebulae turbinibus exagitatae, quibus caligo tenebrarum reservatur.

---

v. 9. C. *πειρασμων.* — v. 10. C. *κυριοτητας.* — v. 14. Ed. omn. Er. *πλεονεξιαις.* — v. 15. C. *καταλειποντες.* — v. 17. Gb. *και ὁμιχλαι.*

1) 1590. coinquinationis. 2) 1590. add. in.

18. ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος † φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἀσελγείαις τοὺς † ὄντως ἀποφυγόντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους,

18. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis, luxuriae, eos qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur.

19. ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.

19. Libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis [a]; a quo enim quis superatus est, hujus et servus est. a) Joh. 8, 34. Rom. 6, 16.

20. † εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος, ἰησοῦ χριστοῦ, τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἡττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων.

20. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur; facta sunt eis posteriora deteriora prioribus [a].

a) Matth. 12, 43—45.

21. κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς, μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς.

21. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiae, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato.

22. συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα· καί· ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου.

22. Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum; et: Sus lota in volutabro luti.

Cap. III.

1. Ταύτην ἤδη, ἀγαπητοὶ, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολὴν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν,

1. Hanc ecce vobis, charissimi! secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem;

2. μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων † ἡμῶν ἐντολῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος,

2. ut memores sitis eorum, quae praedixi verborum a sanctis Prophetis, et Apostolorum vestrorum, praeceptorum Domini et Salvatoris.

3. τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν † ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας † ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι

3. Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus, in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes,

4. καὶ λέγοντες· ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ; ἀφ᾽ ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτως διαμένει ἀπ᾽ ἀρχῆς κτίσεως.

4. dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturae.

v. 18. Ed. 1. 2. 4. 5. Er. φθεγξαμενοι. Ed. 3. Er. φθεγξομενοι. — "C. ὀλιγον. Gb. ὀλιγως. — v. 20. C. οἱ γαρ. — v. 2. C. et Mt. ὑμων. — v. 3. Gb. add. ἐν ἐμπαιγμονῃ. — "Ed. omn. Er. et St. αὐτων ἐπιθυμιας.

5. λανθάνει γὰρ αὐτὲς τῦτο θέλοντας, ὅτι ὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεςῶσα τῷ τῦ θεῦ λόγῳ,

6. δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο.

7. οἱ δὲ νῦν ὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ † τῷ αὐτῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρέμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

8. ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς † ἡμέρα μία.

9. ὐ βραδύνει ὁ κύριος τῆς ἐπαγγελίας, ὥς τινες βραδυτῆτα ἡγῦνται, ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς, μὴ βυλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι.

10. ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα κυρίυ ὡς κλέπτης † ἐν νυκτὶ, ἐν ῇ οἱ ὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, ςοιχεῖα δὲ καυσύμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται.

11. τύτων ὖν πάντων λυομένων, ποταπὺς δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς ἐν ἁγίαις ἀναςροφαῖς καὶ εὐσεβείαις,

12. † προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρυσίαν τῆς τῦ θεῦ ἡμέρας, δι' ἣν ὐρανοὶ πυρύμενοι λυθήσονται, καὶ ςοιχεῖα καυσύμενα † τήκεται;

13. καινὺς δὲ οὐρανὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ † ἐπάγγελμα αὐτῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ.

14. διὸ, ἀγαπητοὶ, ταῦτα προσδοκῶντες, σπυδάσατε, ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ.

15. καὶ τὴν τοῦ κυρίυ ἡμῶν μακροθυμίαν σωτηρίαν ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς παῦ-

5. Latet enim eos hoc volentes, quod coeli erant prius et terra, de aqua et per aquam consistens Dei verbo,

6. per quae ille tunc mundus aqua inundatus periit.

7. Coeli autem, qui nunc sunt, et terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicii, et perditionis impiorum hominum.

8. Unum vero hoc non lateat vos, charissimi! quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus.

9. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant; sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.

10. Adveniet autem dies Domini, ut fur [a], in quo coeli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem, et quae in ipsa sunt opera, exurentur. a) Matth. 24, 42. 43.

11. Cum igitur haec omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus,

12. exspectantes et properantes in adventum diei Domini, per quem coeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent?

13. Novos [a] vero coelos, et novam terram [1]) secundum promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia habitat. a) Rom. 8, 19. sqq. Apoc. 21, 2–5. Hebr. 13, 26. sq.

14. Propter quod, charissimi! haec exspectantes satagite immaculati et inviolati et inveniri in pace.

15. Et Domini nostri longanimitatem [a]) salutem arbitremini, sicut et charissimus frater noster Paulus secun-

v. 7. τῳ omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 8. C. μια ἡμερα. — v. 10. ἐν νυκτι omitt. Gb. — v. 12. Ed. 1. 2. 3. Er. προσδοκυντας. — C. τακησεται. — v. 13. C. αὐτυ ἐπαγγελμα.

1) 1590. terram, et promissa ipsius.

λος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν,

dum datam sibi sapientiam scripsit vobis, a) v. 9. Rom. 2, 4.

16. ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιςολαῖς, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων, ἐν οἷς ἐςι δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀςήρικτοι ςρεβλοῦσιν ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.

16. sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.

17. ὑμεῖς οὖν, ἀγαπητοὶ, προγινώσκοντες, φυλάσσεσθε, ἵνα μὴ, τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου ςηριγμοῦ.

17. Vos igitur, fratres! praescientes custodite, ne insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate.

18. αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος, ἰησοῦ χριςοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν † καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. ἀμήν.

18. Crescite vero in gratia, et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria et nunc et in diem aeternitatis. Amen.

v. 18. C. omitt. και.

EPISTOLA IOANNIS I.

Cap. I.

1. Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς

1. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris [a)], quod perspeximus, et manus nostrae contrectaverunt, de verbo [b)] vitae;

a) Joh. 19, 35. b) Joh. 1.

2. (καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ † καταγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν, τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν),

2. et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annunciamus vobis vitam aeternam, quae erat apud Patrem, et apparuit nobis.

3. ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν· καὶ ἡ κοινωνία δὲ, ἡ ἡμετέρα, μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἰησοῦ χριςοῦ.

3. Quod vidimus et audivimus, annunciamus vobis; ut et vos societatem habeatis nobiscum; et societas nostra sit cum Patre et cum Filio ejus Jesu Christo.

4. καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ † ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

4. Et haec scribimus vobis, ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum [a)]. a) Joh. 15, 11.

v. 2. C. επαγγελλομεν. St. Gb. et Mt. απαγγελλομεν. — v. 4. C. ἡμων.

5. καί † ἐςιν αὕτη ἡ † ἐπαγγελία, ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ θεὸς φῶς ἐςι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ ὀκ ἔςιν ὀδεμία.

6. ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν.

7. ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐςιν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα ἰησῦ χριςῦ, τῦ υἱῦ αὐτῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

8. ἐὰν εἴπωμεν, † ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ † ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔςιν ἐν ἡμῖν.

9. ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιςός ἐςι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας.

10. ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ὀχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύςην ποιῦμεν αὐτὸν, καὶ ὁ λόγος αὐτῦ ἐκ ἔςιν ἐν ἡμῖν.

5. Et haec est annunciatio, quam audivimus ab eo, et annunciamus vobis: Quoniam Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae.

6. Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo; et in tenebris ambulamus, mentimur, et veritatem non facimus.

7. Si autem in luce ambulamus, sicut et ipse est in luce, societatem habemus ad invicem; et sanguis Jesu Christi, Filii ejus, emundat nos ab omni peccato.

8. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.

9. Si confiteamur peccata nostra; fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate.

10. Si dixerimus, quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, et verbum ejus non est in nobis.

CAP. II.

1. Τεκνία μυ, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε. καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, ἰησῦν χριςὸν, δίκαιον.

2. καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐςι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλυ τῦ κόσμυ.

3. καὶ ἐν τύτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτῦ τηρῶμεν.

4. ὁ λέγων· ἔγνωκα αὐτόν· καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτῦ μὴ τηρῶν, ψεύςης ἐςὶ, καὶ ἐν τύτῳ ἡ ἀλήθεια ὀκ ἔςιν.

5. ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τύτῳ ἡ ἀγάπη τῦ θεῦ τετελείωται. ἐν τύτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμεν.

1. Filioli mei! haec scribo vobis, ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum;

2. et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

3. Et in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus.

4. Qui dicit se nosse eum [1]), et mandata ejus non custodit, mendax [a]) est, et in hoc veritas non est; a) c. 4, 20.

5. qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est [a]); et in hoc scimus, quoniam in ipso sumus. a) Joh. 13, 35. 14, 15.

v. 5. St. et Gb. αὐτη ἐςιν. — "Mt. et Gb. ἀγγελια. — v. 8. ὅτι omitt. Ed. omn. Er. — "ἡ omitt. Ed. 1. 2. Er.

1) 1590. nosse Deum.

6. ὁ λέγων, ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς † οὕτως περιπατεῖν.

6. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare.

7. † ἀδελφοὶ, οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, † ἀλλ' ἐντολὴν παλαιὰν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς. ἡ ἐντολὴ, ἡ παλαιά, ἐστιν ὁ λόγος, ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς.

7. Charissimi! non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio; mandatum vetus est verbum, quod audistis.

8. πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν· ὅτι ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ φῶς, τὸ ἀληθινὸν, ἤδη † φαίνει.

8. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est et in ipso et in vobis, quia tenebrae transierunt, et verum lumen jam lucet [a]. a) Rom. 13, 12.

9. ὁ λέγων, ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

9. Qui dicit se in luce [a] esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. a) Joh. 1, 5.

10. ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν.

10. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est.

11. ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε, ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσεν † τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.

11. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit, quo eat; quia tenebrae obcaecaverunt oculos ejus.

12. γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

12. Scribo vobis, filioli! quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.

13. γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν. γράφω ὑμῖν, παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα.

13. Scribo vobis, patres! quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vobis, adolescentes! quoniam vicistis malignum.

14. † ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. ἔγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν.

14. Scribo vobis, infantes! quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis, juvenes! quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum.

15. μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ.

15. Nolite diligere mundu , neque ea, quae in mundo sunt! Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo [a]. a) Matth. 6, 24.

16. ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ

16. Quoniam omne, quod est in

---

v. 6. Mt. οὕτω. — v. 7. Gb. ἀγαπητοι. — "Ed. omn. Er. ἀλλα. — v. 8. Ed. 1. Er. φαινη. — v. 11. C. αὐτου τους ὀφθαλμους. — v. 14. C. omitt. ἔγραψα ὑμιν, πατερες, ὅτι ἐγνωκατε τον ἀπ' ἀρχης.

ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς καὶ † ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί.

17. καὶ ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

18. παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί. καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν, ὅθεν γινώσκομεν, ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν.

19. ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν. ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν.

20. καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα.

21. οὐκ ἔγραψα ὑμῖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτὴν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι.

22. τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν † ὁ χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν.

23. πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει †.

24. ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε.

25. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο † ἡμῖν, τὴν ζωὴν, † τὴν αἰώνιον.

26. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς.

27. καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρείαν

mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae, quae non est ex Patre, sed ex mundo est.

17. Et mundus transit, et concupiscentia ejus; qui autem facit voluntatem Dei, manet in aeternum.

18. Filioli! novissima hora est; et sicut audistis, quia Antichristus venit; et nunc Antichristi multi facti sunt; unde scimus, quia novissima hora est.

19. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum; sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis.

20. Sed vos unctionem [a] habetis a Sancto, et nostis omnia. a) v. 27.

21. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam; et quoniam omne mendacium ex veritate non est.

22. Quis est mendax, nisi is, qui negat, quoniam Jesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium.

23. Omnis qui negat Filium [a], nec Patrem habet; qui confitetur Filium, et Patrem habet. a) c. 5, 10. Joh. 15, 23.

24. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si [1]) in vobis permanserit, quod audistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis.

25. Et haec est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam aeternam.

26. Haec scripsi vobis de his, qui seducunt vos.

27. Et vos [2]) unctionem [a] quam accepistis ab eo, maneat in vobis; et

---

v. 16. ἡ omitt. Ed. 2. 3. 4. 5. Er. — v. 22. ὁ omitt. Ed. 1. Er. — v. 23. Mt. et Gb. add. ὁ ὁμολογων τον υἱον, και τον πατερα ἐχει. — v. 25. Ed. 2. 3. 4. Er. et St. ὑμιν. — "την omitt. Ed. 1. 2. Er.

1) 1590. Quia si. 2) 1590. omitt. vos.

ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς. ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα † διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐςι, καὶ ἐκ ἔςι ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ.

non necesse habetis, ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. a) v. 20. c. 3, 24. 2 Cor. 1, 21.

28. καὶ νῦν, τεκνία, μένετε ἐν αὐτῷ, ἵνα, ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρεσίᾳ αὐτοῦ.

28. Et nunc, filioli! manete in eo; ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu ejus.

29. ἐὰν † εἰδῆτε, ὅτι δίκαιός ἐςι, γινώσκετε, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται.

29. Si scitis, quoniam justus est, scitote, quoniam et omnis, qui facit justitiam, ex ipso natus est.

CAP. III.

1. Ἴδετε, ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα θεοῦ κληθῶμεν. διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει † ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν.

1. Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii a) Dei nominemur et simus. Propter hoc mundus non novit nos; quia non novit b) eum.

a) Rom. 8, 15. sqq. b) Joh. 16, 2. 3.

2. ἀγαπητοὶ, νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη, † τί ἐσόμεθα. οἴδαμεν δὲ, ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν, καθώς ἐςι.

2. Charissimi! nunc filii Dei sumus; et nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum, sicuti est a). a) Rom. 8, 18.

3. καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' † αὐτῷ ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐςι.

3. Et omnis, qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus a) est. a) 2 Cor. 7, 1.

4. πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ. καὶ ἡ ἁμαρτία ἐςὶν ἡ ἀνομία.

4. Omnis, qui facit peccatum, et iniquitatem facit; et peccatum est iniquitas.

5. καὶ οἴδατε, ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν † ἄρῃ. καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔςι.

5. Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret; et peccatum in eo non est.

6. πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει. πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν.

6. Omnis, qui in eo manet, non peccat a); et omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. a) c. 5, 18.

7. τεκνία, μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς. ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην δίκαιός ἐςι, καθὼς ἐκεῖνος δίκαιός ἐςιν.

7. Filioli! nemo vos seducat. Qui facit justitiam a), justus est, sicut et ille justus est. a) c. 2, 29.

8. ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλε ἐςὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διά-

8. Qui facit peccatum, ex diabolo est; quoniam ab initio diabolus pec-

v. 27. C. διδασκῃ. — v. 29. C. et Mt. ἰδητε. — v. 1. Ed. omn. Er. ὑμας. — v. 2. Ed. omn. Er. ὅτι. — v. 3. Ed. omn. Er. ἐπ' αὐτον. — v. 5. Ed. 1. 2. Er. αἰρῃ.

βολος ἁμαρτάνει. εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλȣ.

cat a). In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. a) Joh. 8, 44.

9. πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τȣ͂ θεȣ͂ ἁμαρτίαν ȣ̓ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτȣ͂ ἐν αὐτῷ μένει. καὶ ȣ̓ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τȣ͂ θεȣ͂ γεγέννηται.

9. Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit a); quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. a) v. 6. c. 5, 18.

10. ἐν τȣ́τῳ φανερά ἐςι τὰ τέκνα τȣ͂ θεȣ͂ καὶ τὰ τέκνα τȣ͂ διαβόλȣ. πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην ȣ̓κ ἔςιν ἐκ τȣ͂ θεȣ͂ ϗ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ͂.

10. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli. Omnis, qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum.

11. ὅτι αὕτη ἐςὶν ἡ ἀγγελία, ἣν ἠκούσατε ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλȣς.

11. Quoniam haec est annunciatio, quam audistis ab initio a), ut diligatis alterutrum. a) Joh. 13, 34.

12. οὐ καθὼς κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια.

12. Non sicut Cain a), qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? quoniam opera ejus maligna erant, fratris autem ejus justa. a) Gen. 4, 8. sqq.

13. μὴ θαυμάζετε, ἀδελφοί μȣ, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.

13. Nolite mirari, fratres! si odit vos mundus a). a) Joh. 15, 18. sqq.

14. ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τȣ͂ θανάτȣ εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τȣ̀ς ἀδελφȣ́ς. ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν μένει ἐν τῷ θανάτῳ.

14. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte a). a) c. 2, 11.

15. πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ͂ ἀνθρωποκτόνος ἐςί. καὶ οἴδατε, ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος ȣ̓κ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν † αὐτῷ μένȣσαν.

15. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in semet ipso manentem.

16. ἐν τȣ́τῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην †, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτȣ͂ ἔθηκε. καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι.

16. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit a); et nos debemus pro fratribus animas ponere. a) Joh. 15, 13.

17. ὃς δ᾽ ἂν ἔχῃ τὸν βίον τȣ͂ κόσμȣ, καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ͂ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτȣ͂ ἀπ᾽ αὐτȣ͂ †, πῶς ἡ ἀγάπη τȣ͂ θεȣ͂ μένει † ἐν αὐτῷ;

17. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo; quomodo charitas Dei manet in eo a)? a) c. 4, 20. Jac. 2, 15. sqq.

18. τεκνία μȣ· μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ † τῇ γλώσσῃ, ἀλλ᾽ † ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.

18. Filioli mei! non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate.

---

v. 15. Mt. ἑαυτῳ. — v. 16. C. add. τȣ θεȣ. — v. 17. ἀπ᾽ αὐτȣ omitt. C. — ″Ed. omn. Er. ἐπ᾽ αὐτῳ. — v. 18. τῃ omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″Gb. et Mt. ἐν ἐργῳ.

19. καὶ ἐν τέτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν,

19. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus; et in conspectu ejus suadebimus corda nostra.

20. ὅτι, ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐςὶ ὁ θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα.

20. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum; major est Deus corde nostro, et novit omnia.

21. ἀγαπητοὶ, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν,

21. Charissimi! si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam a) habemus ad Deum;

a) c. 4, 17.

22. καὶ, ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ᾽ αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεςὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν.

22. et quidquid petierimus, accipiemus ab eo a); quoniam mandata ejus custodimus, et ea, quae sunt placita coram eo, facimus.

a) Joh. 15, 7.

23. καὶ αὕτη ἐςὶν ἡ ἐντολὴ αὐτῦ, ἵνα πιςεύσωμεν τῷ ὀνόματι τῦ υἱῦ αὐτῦ, ἰησῦ χριςῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλυς, καθὼς ἔδωκεν ἐντολήν †.

23. Et hoc est mandatum ejus: ut credamus a) in nomine Filii ejus Jesu Christi; et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.

a) Joh. 6, 29.

24. καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ †, καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος, οὗ † ἡμῖν ἔδωκεν.

24. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo a); et in hoc b) scimus, quoniam manet in nobis, de Spiritu c), quem dedit nobis.

a) Joh. 14, 23. b) c. 4, 13. c) Rom. 8, 9.

Cap. IV.

1. Ἀγαπητοὶ, μὴ παντὶ πνεύματι πιςεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐςιν. ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον.

1. Charissimi! nolite omni spiritui credere a), sed probate spiritus, si ex Deo sint; quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum.

a) Matth. 7, 15.

2. ἐν τούτῳ † γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· πᾶν πνεῦμα, ὃ ὁμολογεῖ ἰησοῦν χριςὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐςι.

2. In hoc a) cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.

a) 1 Cor. 12, 3.

3. καὶ πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ † τὸν ἰησῦν χριςὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τῦ θεῦ ἐκ ἔςι. καὶ τῦτό ἐςι † τὸ τῦ ἀντιχρίςυ, ὃ ἀκηκόατε, ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐςὶν ἤδη.

3. Et omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est. Et hic est Antichristus a), de quo audistis, quoniam venit, et nunc jam in mundo est.

a) c. 2, 18. 22.

4. ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐςε, τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς. ὅτι μείζων ἐςὶν ὁ ἐν ὑμῖν, ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ.

4. Vos ex Deo estis, filioli! et vicistis eum; quoniam major est, qui in vobis est, quam qui in mundo.

---

v. 23. St. et Gb. add. ἡμιν. — v. 24. C. add. μενει. — "C. ἐδωκεν ἡμιν. — v. 2. C. et Mt. γινωσκεται. — v. 3. τον omitt. C. et Mt. Gb. τον ἰησυν omiss. χριςον ἐν σαρκι ἐληλυθοτα. — "το omitt. C.

5. αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσί. διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει.

5. Ipsi de mundo sunt; ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit.

6. ἡμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμεν. ὁ γινώσκων τὸν θεὸν ἀκούει ἡμῶν. ὃς οὐκ ἔςιν ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης.

6. Nos ex Deo sumus; qui novit Deum [a)], audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus Spiritum veritatis, et spiritum erroris.

a) Joh. 8, 47. 15, 19.

7. ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ θεοῦ ἐςι, καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν θεόν.

7. Charissimi! diligamus nos invicem; quia charitas ex Deo est. Et omnis, qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum.

8. ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν θεόν. ὅτι ὁ θεὸς ἀγάπη ἐςίν.

8. Qui non diligit, non novit Deum; quoniam Deus charitas est [a)]. a) v. 16.

9. ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐν † ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, † τὸν μονογενῆ, † ἀπέςαλκεν ὁ θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ.

9. In hoc apparuit charitas Dei [a)] in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. a) Joh. 3, 16.

10. ἐν τούτῳ ἐςὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν θεὸν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέςειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

10. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.

11. ἀγαπητοὶ, εἰ οὕτως † ὁ θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾷν.

11. Charissimi! si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere.

12. θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐςὶν ἐν ἡμῖν.

12. Deum nemo vidit unquam [a)]; si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. a) Joh. 1, 18.

13. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν.

13. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu [1]) suo dedit nobis [a)].

a) c. 3, 24. Joh. 14, 17.

14. καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ πατὴρ ἀπέςαλκε τὸν υἱὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου.

14. Et nos vidimus, et testificamur [a)], quoniam Pater misit filium suum Salvatorem mundi. a) Joh. 1, 14.

15. ὃς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι ἰησοῦς ἐςιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ θεῷ.

15. Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo.

---

v. 9. Ed. 1. 2. Er. omitt. *ἐν ἡμιν.* Ed. 3. 4. Er. *ἐν ὑμιν.* — "*τον* omitt. Ed. omn. Er. — "C. *ἀπεςειλε.* — v. 11. Ed. omn. Er. *ἠγαπησεν ἡμας ὁ θεος.*

1) 1590. add. sancto.

16. καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιςεύκαμεν τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχει ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν. ὁ θεὸς ἀγάπη ἐςὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ θεῷ μένει, καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ †.

16. Et nos cognovimus, et credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est[a)]; et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. a) v. 8.

17. ἐν τȣ́τῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παῤῥησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι, καθὼς ἐκεῖνός ἐςι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

17. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii[a)]; quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. a) c. 2, 28.

18. φόβος ȣ̓κ ἔςιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον· ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει· ὁ δὲ φοβȣ́μενος ȣ̓ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ.

18. Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem. Quoniam timor poenam habet; qui autem timet, non est perfectus in charitate.

19. ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.

19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos[a)]. a) v. 10.

20. ἐάν τις εἴπῃ· ὅτι ἀγαπῶ τὸν θεόν· καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ̃ † μισῇ, ψεύςης ἐςίν. ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτȣ̃, ὃν ἑώρακε, τὸν θεὸν, ὃν † ȣ̓χ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾷν;

20. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax[a)] est; qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? a) c. 2, 4. 11.

21. καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

21. Et hoc mandatum[a)] habemus a Deo: ut, qui diligit Deum, diligat et fratrem suum. a) Marc. 12, 31.

Cap. V.

1. Πᾶς ὁ πιςεύων, ὅτι ἰησȣ̃ς ἐςιν ὁ χριςὸς, ἐκ τȣ̃ θεȣ̃ γεγέννηται· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτȣ̃.

1. Omnis, qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est[a)]. Et omnis, qui diligit eum, qui genuit, diligit et eum, qui natus est ex eo. a) Joh. 1, 12. 13.

2. ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ, ὅταν τὸν θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν.

2. In hoc[a)] cognoscimus, quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus. a) c. 3, 19.

3. αὕτη γάρ ἐςιν ἡ ἀγάπη τȣ̃ θεȣ̃, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτȣ̃ τηρῶμεν. καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτȣ̃ βαρεῖαι ȣ̓κ εἰσίν.

3. Haec est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus; et mandata ejus gravia non sunt[a)]. a) Matth. 11, 30.

4. ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τȣ̃ θεȣ̃ νικᾷ τὸν κόσμον. καὶ αὕτη ἐςὶν

4. Quoniam omne, quod natum est ex Deo, vincit[a)] mundum; et haec est

v. 16. C. et Mt. add. μενει. — v. 20. Mt. αὐτȣ μισει. — ″ Ed. 1. 2. 3. 4. Er. ȣ̓κ.

ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίςις † ἡμῶν.

victoria, quae vincit mundum, fides nostra. a) Joh. 16, 33.

5. τίς ἐςιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιςεύων, ὅτι ἰησοῦς ἐςιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ;

5. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit [a]), quoniam Jesus est Filius Dei? a) c. 4, 15.

6. οὗτός ἐςιν ὁ ἐλθὼν δἰ ὕδατος καὶ αἵματος, ἰησοῦς, ὁ † χριςός· ȣ̓κ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ᾽ ἐν τῷ ὕδατι καὶ † τῷ αἵματι. ϗ τὸ πνεῦμά ἐςι τὸ μαρτυρȣ̃ν· ὅτι τὸ πνεῦμά ἐςιν ἡ ἀλήθεια.

6. Hic est, qui venit per aquam et sanguinem, Jesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.

7. † ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυρȣ̃ντες ἐν τῷ ȣ̓ρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον. καὶ ȣ̃τοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι.

7. Q.ıoniam tres sunt, qui testimonium dant in coelo: Pater, Verbum, et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt.

8. † καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυρȣ̃ντες ἐν τῇ γῇ, πνεῦμα καὶ ὕδωρ καὶ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν.

8. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis; et hi tres unum sunt.

9. εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τȣ̃ θεȣ̃ μείζων ἐςίν· ὅτι αὕτη ἐςὶν ἡ μαρτυρία τȣ̃ θεȣ̃, ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τȣ̃ υἱȣ̃ αὐτȣ̃.

9. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est. Quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo.

10. ὁ πιςεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν † ἑαυτῷ. ὁ μὴ πιςεύων τῷ θεῷ ψεύςην πεποίηκεν αὐτὸν, ὅτι οὐ πεπίςευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν, ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

10. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se; qui non credit Filio, mendacem facit eum; quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo.

11. καὶ αὕτη ἐςὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός. καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτȣ̃ ἐςιν.

11. Et hoc est testimonium, quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus; et haec vita [a]) in Filio ejus est. a) Joh. 1, 4.

12. ὁ ἔχων τὸν υἱὸν ἔχει τὴν ζωήν. ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τȣ̃ θεȣ̃ τὴν ζωὴν ȣ̓κ ἔχει.

12. Qui habet Filium [1]), habet vitam [a]); qui non habet Filium [2]), vitam non habet. a) Joh. 3, 26.

---

v. 4. C. ὑμων. — v. 6. ὁ omitt. Ed. omn. Er. et Mt. — ″τῳ omitt. C. — v. 7. St. ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ, ὁ πατηρ, ὁ λογος, το και ἁγιον πνευμα· και ȣ̃τοι οἱ τρεις ἐν εἰσι. — v. 8. και τρεις εἰσιν οἱ μαρτ. ἐν τῃ γῃ, το πνευμα και το ὑδωρ και το αἱμα· και οἱ τρεις εἰς το ἑν εἰσιν. Mt. et Gb. ὁτι τρεις εἰσιν οἱ μαρτυρȣ̃ντες, v. 8. το πνευμα και το ὑδωρ και το αἱμα· και οἱ τρεις εἰς το ἑν εἰσιν. v. 7. et 8. Ed. 1. 2. Er. ὁτι τρεις εἰσιν οἱ μαρτυρȣ̃ντες, το πνευμα, και το ὑδωρ και το αἱμα, και οἱ τρεις εἰς το ἑν εἰσιν. Ed. 3. Er. v. 7. ὁτι τρεις εἰσιν οἱ μαρτ. ἐν τῷ ȣ̓ρανῳ, πατηρ, λογος, και πνευμα ἁγιον, και ȣ̃τοι οἱ τρεις ἑν εἰσιν. Compl. v. 7. ὁτι τρεις εἰσιν οἱ μαρτ. ἐν τῷ ȣ̓ρανῳ, ὁ πατηρ, και ὁ λογος, και το ἁγιον πνευμα. καὶ οἱ τρεις εἰς το ἑν εἰσιν. v. 8. και τρεις εἰσιν οἱ μαρτυρȣ̃ντες ἐπι της γης το πνευμα, και το ὑδωρ, και το αἱμα. — v. 10. C. αὐτῳ. Mt. αὑτῳ. 1) 1590. add. Dei. 2) 1590. add. Dei.

13. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν, † τοῖς πισεύεσιν εἰς τὸ ὄνομα τῦ υἱῦ τῦ θεῦ, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν † αἰώνιον ἔχετε, † καὶ ἵνα πισεύητε εἰς τὸ ὄνομα τῦ υἱῦ τῦ θεῦ.

13. Haec scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.

14. καὶ αὕτη ἐςὶν ἡ παῤῥησία, ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι, ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν.

14. Et haec est fiducia [a)], quam habemus ad eum [1)]: quia quodcumque petierimus, secundum voluntatem ejus, audit nos. a) c. 3, 21.

15. καὶ ἐὰν οἴδαμεν, ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ † ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν, ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα, ἃ ἠτήκαμεν παρ᾽ αὐτοῦ.

15. Et scimus, quia audit nos, quidquid petierimus; scimus, quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo.

16. ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσει, καὶ δώσει αὐτῷ ζωὴν, τοῖς ἁμαρτάνεσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔςιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον. οὐ περὶ ἐκείνης λέγω, ἵνα ἐρωτήσῃ.

16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem [a)], petat, et dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem; non pro illo dico, ut roget quis. a) Matth. 12, 32.

17. πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐςί. καὶ ἔςιν ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον.

17. Omnis iniquitas peccatum est; et est peccatum ad mortem [a)]. a) Rom. 6, 23.

18. οἴδαμεν, ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τῦ θεῦ ὀχ ἁμαρτάνει, ἀλλ᾽ ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῦ θεῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς ὀχ ἅπτεται αὐτῦ.

18. Scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat [a)]; sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. a) c. 3, 9.

19. οἴδαμεν, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται.

19. Scimus, quoniam ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est.

20. † οἴδαμεν δὲ, ὅτι ὁ υἱὸς τῦ θεῦ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν. † καί ἐσμεν ἐν τῷ † ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτῦ, ἰησῦ χριςῷ. ὗτός ἐςιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ † ἡ ζωὴ αἰώνιος.

20. Et scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus [a)], et vita aeterna. a) Joh. 1, 1. Rom. 9, 5. 1 Tim. 3, 16.

21. τεκνία, φυλάξατε ἑαυτὲς ἀπὸ τῶν εἰδώλων. † ἀμήν.

21. Filioli! custodite vos a simulacris. Amen.

---

v. 13. τοις πιςευεσιν εἰς το ὀνομα τυ υἱυ τυ θευ omitt. Gb. — '' St. ἐχετε αἰωνιον. — ''' Gb. οἱ πιςευοντες εἰς το ὀνομα τυ υἱυ τυ θευ. — v. 15. C. ἐαν. — v. 20. Gb. και οἰδαμεν. — '' C. add. θεον. — ''' Ed. 2. Er. ἀλιθινῳ. — '''' C. omitt. ἡ. Mt. ζωη ἡ αἰωνιος. — v. 21. ἀμην omitt. Gb.

1) 1590. ad Deum.

EPISTOLA IOANNIS II.

1. Ὁ πρεσβύτερος ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ (καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν)

2. διὰ † τὴν ἀλήθειαν, τὴν μένȣσαν ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔϛαι εἰς τὸν αἰῶνα·

3. ἔϛαι μεθ' † ὑμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη † παρὰ θεοῦ πατρὸς καὶ παρὰ κυρίȣ, ἰησοῦ χριϛοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρὸς, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ.

4. ἐχάρην λίαν, ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέκνων σȣ περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ πατρός.

5. καὶ νῦν ἐρωτῶ σε, κυρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν † γράφων σοι καινὴν, † ἀλλὰ ἣν εἴχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλȣς.

6. καὶ αὕτη ἐϛὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπατῶμεν κατὰ † τὰς ἐντολὰς αὐτȣ̃. αὕτη ἐϛὶν ἡ ἐντολὴ, καθὼς ἠκέσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε.

7. ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογȣ̃ντες ἰησȣ̃ν χριϛὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. ȣ̃τός ἐϛιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριϛος.

8. βλέπετε ἑαυτȣ̀ς, † ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν, ἃ εἰργασάμεθα †, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν.

9. πᾶς ὁ παραβαίνων καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τȣ̃ χριϛȣ̃ θεὸν ȣ̓κ ἔχει. ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τȣ̃ χριϛȣ̃, ȣ̃τος καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἔχει.

1. Senior electae dominae, et natis ejus, quos ego diligo in veritate, et non ego solus, sed et omnes, qui cognoverunt veritatem,

2. propter veritatem, quae permanet in nobis, et nobiscum erit in aeternum.

3. Sit vobiscum gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et a Christo Jesu, Filio Patris, in veritate et charitate.

4. Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre.

5. Et nunc rogo te, domina! non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum.

6. Et haec est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus [a]. Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis.

a) 1 Joh. 5, 3.

7. Quoniam multi seductores [a] exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem. Hic est seductor et antichristus.

c) Matth. 24, 5. 24. 2 Petr. 2, 1. 1 Joh. 2, 18. 4, 1–3.

8. Videte vosmet ipsos, ne perdatis, quae operati estis; sed ut mercedem plenam accipiatis.

9. Omnis, qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet [a]; qui permanet in doctrina, hic et Patrem et Filium habet.

a) 1 Joh. 2, 22. 23.

v. 2. την omitt. Ed. 4. 5. Er. — v. 3. St. ἡμων. Ed. omn. Er. καθ' ἡμων. — "C. απο. — v. 5. Ed. omn. Er. et St. γραφω. — "Mt. αλλ'. — v. 6. Ed. omn. Er. την ἐντολην. — v. 8. ἱνα omitt. Ed. omn. Er. — "C. add. καλα.

10. εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην † τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε.

11. ὁ γὰρ λέγων † αὐτῷ χαίρειν κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τοῖς πονηροῖς.

12. πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἠβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος. † ἀλλὰ ἐλπίζω, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

13. ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου, τῆς ἐκλεκτῆς. † ἀμήν.

10. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum [a)], nec ave ei dixeritis.

a) Rom. 16, 17.

11. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis [1]).

12. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum [a)]; spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui; ut gaudium vestrum plenum sit.

a) 3 Joh. 13.

13. Salutant te filii sororis tuae electae.

v. 10. την omitt. Ed. omn. Er. — v. 11. αὐτῳ omitt. Ed. omn. Er. — v. 12. Gb. ἐλπιζω γαρ. — v. 13. ἀμην omitt. Gb.

1) 1590. add. Ecce! praedixi vobis, ut in die Domini non confundamini.

EPISTOLA IOANNIS III.

1. Ὁ πρεσβύτερος γαΐῳ, τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ.

2. ἀγαπητὲ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή.

3. ἐχάρην γὰρ λίαν, ἐρχομένων ἀδελφῶν καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς.

4. μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα.

5. ἀγαπητὲ, πιστὸν ποιεῖς, ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς ξένους,

6. οἳ ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ ἐνώπιον ἐκκλησίας, οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας ἀξίως τοῦ θεοῦ.

7. ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος † ἐξῆλθον, μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν.

1. Senior Gajo [a)] charissimo, quem ego diligo in veritate.

a) Rom. 16, 23.

2. Charissime! de omnibus orationem facio prospere te ingredi et valere, sicut prospere agit anima tua.

3. Gavisus sum valde venientibus fratribus, et testimonium perhibentibus veritati tuae, sicut tu in veritate ambulas.

4. Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.

5. Charissime! fideliter facis, quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos.

6. Qui testimonium reddiderunt charitati tuae, in conspectu Ecclesiae; quos, benefaciens, deduces digne Deo.

7. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes a Gentibus.

v. 7. C. add. αὐτου.

8. ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γινώμεθα τῇ ἀληθείᾳ.

8. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis.

9. ἔγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ. ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν διοτρεφὴς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς.

9. Scripsissem forsitan Ecclesiae; sed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos.

10. διὰ τοῦτο, ἐὰν ἔλθω, ὑπομνήσω † αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς. καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει, καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει.

10. Propter hoc si venero, commonebo ejus opera, quae facit, verbis malignis garriens in nos; et quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, et eos, qui suscipiunt, prohibet, et de Ecclesia ejicit.

11. ἀγαπητὲ, μὴ μιμοῦ τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. ὁ ἀγαθοποιῶν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐςιν. ὁ † κακοποιῶν οὐχ ἑώρακε τὸν θεόν.

11. Charissime! noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est; qui malefacit, non vidit Deum.

12. δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας. καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ οἴδατε, ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐςι.

12. Demetrio testimonium redditur ab omnibus, et ab ipsa veritate; sed et nos testimonium perhibemus, et nosti, quoniam testimonium nostrum verum est [a]. a) Joh. 19, 35. 21, 24.

13. πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράψαι.

13. Multa habui tibi scribere; sed nolui per atramentum [a] et calamum scribere tibi. a) 2 Joh. 12.

14. ἐλπίζω δὲ, εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ ςόμα πρὸς ςόμα λαλήσομεν.

14. Spero autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi!

15. εἰρήνη σοι. ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι. ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα †.

Salutant te amici! Saluta [1]) amicos nominatim!

v. 10. C. ὑπομνησων. — v. 11. Ed. omn. Er. ὁ δε. — v. 15. C. add. ἀμην.

1) 1590. add. tu.

EPISTOLA JUDÆ.

1. Ἰούδας, † ἰησοῦ χριςοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ ἰακώβου, τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις καὶ ἰησοῦ † χριςῷ τετηρημένοις κλητοῖς·

1. Judas, Jesu Christi servus, frater autem Jacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis, et Christo Jesu conservatis, et vocatis.

v. 1. C. χριςου ἰησου. — Ed. 2. 3. Er. χριςου.

2. ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη.

2. Misericordia vobis, et pax, et charitas adimpleatur.

3. ἀγαπητοὶ, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος, γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον, γράψαι ὑμῖν, παρακαλῶν, ἐπαγωνίζεσθαι † τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει.

3. Charissimi! omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis deprecans supercertari[a] semel traditae sanctis fidei. a) Phil. 1, 27.

4. παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον † δεσπότην θεὸν, καὶ κύριον ἡμῶν, ἰησοῦν χριστὸν ἀρνούμενοι.

4. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim praescripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem, et Dominum nostrum Jesum Christum negantes.

5. ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδότας ὑμᾶς ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ κύριος λαὸν ἐκ † γῆς αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν,

5. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Aegypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit[a].

a) Num. 14, 35. 1 Cor. 10, 5.

6. ἀγγέλους τε, τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.

6. Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis aeternis sub caligine reservavit.

7. ὡς σόδομα καὶ γόμοῤῥα καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις, τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι.

7. Sicut Sodoma, et Gomorrha[a], et finitimae civitates simili modo exfornicatae, et abeuntes post carnem alteram factae sunt exemplum ignis aeterni, poenam sustinentes. a) Gen. 19, 24. sq.

8. ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν.

8. Similiter et hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant[a].

a) 2 Petr. 2, 10. 11.

9. ὁ δὲ μιχαὴλ, ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε, τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος, διελέγετο περὶ τοῦ μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε, κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ᾽ εἶπεν· ἐπιτιμήσαι † σοι κύριος.

9. Cum Michaël Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiae; sed dixit: Imperet tibi Dominus!

10. οὗτοι δὲ, ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι, βλασφημοῦσιν, ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται.

10. Hi autem, quaecumque quidem ignorant, blasphemant; quaecumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur.

11. οὐαὶ αὐτοῖς· ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ

11. Vae illis, quia [1]) in via Cain[a])

---

v. 3. τῃ omitt. C. — v. 4. C. θεον και δεσποτην, τον κυρ. Gb. δεσποτην και κυριον. — v. 5. Ed. omn. Er. της pro γης. — v. 9. C. σε.

1) 1590. Væ illis, qui in.

κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ κορὲ ἀπώλοντο.

abierunt, et errore Balaam [b] mercede effusi sunt, et in contradictione Core [c] perierunt!

a) Gen. 4, 8. b) Apoc. 2, 14. c) Num. 16, 1. 31. sq.

12. οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχέμενοι †, ἀφόβως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες. νεφέλαι ἄνυδροι, ὑπὸ ἀνέμων † παραφερόμεναι, δένδρα φθινοπωρινὰ, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόντα, † ἐκριζωθέντα,

12. Hi sunt in epulis suis maculae, convivantes sine timore, semet ipsos pascentes, nubes sine aqua [a], quae a ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosae, bis mortuae, eradicatae,

a) 2 Petr. 2, 17.

13. κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀστέρες πλανῆται, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς † αἰῶνα τετήρηται.

13. fluctus feri maris, despumantes [1]) suas confusiones, sidera errantia, quibus procella tenebrarum servata est in aeternum.

14. προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ ἀδὰμ ἐνὼχ, λέγων· ἰδοὺ, ἦλθε κύριος ἐν † ἁγίαις μυριάσιν αὐτοῦ,

14. Prophetavit autem et de his septimus ab Adam, Enoch, dicens: „Ecce venit Dominus in sanctis millibus „suis,

15. ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ † ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν, ὧν ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν, ὧν ἐλάλησαν κατ᾽ αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς.

15. „facere judicium [a] contra om„nes, et arguere omnes impios de om„nibus operibus impietatis eorum, qui„bus impie egerunt, et de omnibus du„ris, quae locuti sunt contra Deum pec„catores impii [b].“

a) Matth. 25, 31. b) Gen. 5, 18.

16. οὗτοί εἰσι γογγυσταὶ, μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας † αὐτῶν πορευόμενοι, καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα, θαυμάζοντες πρόσωπα ὠφελείας χάριν.

16. Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os eorum loquitur [2]) superba [a], mirantes personas quaestus causa.

a) 2 Petr. 2, 18.

17. ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ, μνήσθητε τῶν ῥημάτων, τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἰησοῦ χριστοῦ,

17. Vos autem, charissimi! memores estote verborum, quae praedicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi,

18. ὅτι ἔλεγον ὑμῖν, ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς † ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν.

18. qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore [3]) venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus.

19. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες †, ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες.

19. Hi sunt, qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.

---

v. 12. C. add. ὑμιν. — '' Ed. omn. Er. περιφερομενοι. — ''' Ed. 2. 3. 4. 5. Er. add. και. — v. 13. St. τον αιωνα. — v. 14. St. μυριασιν αγιαις. — v. 15. C. et Mt. ἐλεγξαι. — v. 16. Mt. ἑαυτων. — v. 18. C. ἐπιθ. ἑαυτων. — v. 19. Gb. add. ἑαυτους.

1) 1590. 1592. C. R. 1593. 1598. despumantes. 1593. dispumantes. 2) 1590. superbiam. 3) 1590. in novissimis temporibus.

20. ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ, τῇ ἁγιωτάτῃ † ὑμῶν πίςει ἐποικοδομȣ̃ντες ἑαυτȣ̀ς, ἐν πνεύματι ἁγίῳ προσευχόμενοι,

21. ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ κυρίȣ ἡμῶν, ἰησοῦ χριςοῦ, εἰς ζωὴν αἰώνιον.

22. καὶ ȣ̔̃ς μὲν ἐλεεῖτε, διακρινόμενοι.

23. οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ † τοῦ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα.

24. τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι † αὐτοὺς ἀπταίςȣς, καὶ ςῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμȣς ἐν ἀγαλλιάσει,

25. μόνῳ σοφῷ † θεῷ σωτῆρι ἡμῶν δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξȣσία † νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

20. Vos autem, charissimi! superaedificantes vosmet ipsos sanctissimae vestrae [1]) fidei, in Spiritu sancto orantes,

21. vosmet ipsos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam aeternam.

22. Et hos quidem arguite judicatos;

23. illos vero salvate, de igne rapientes; aliis autem miseremini in timore; odientes et eam, quae carnalis est, maculatam tunicam.

24. Ei autem, qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriae suae immaculatos in exultatione in adventu Domini nostri Jesu Christi,

25. soli Deo Salvatori nostro, per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria et magnificentia [a]), imperium et potestas ante omne seculum, et nunc, et in omnia secula seculorum. Amen.

a) Rom. 16, 27.

v. 20. C. ἡμων. — v. 23. τȣ omitt. Mt. Ed. omn. Er. — v. 24. Gb. ὑμας. — v. 25. C. omitt. θεῳ. — "C. St. et Mt. add. και. Gb. μονῳ θεῳ σωτηρι ἡμων, δια ἰησȣ χριςȣ τȣ κυριȣ ἡμων δοξα και μεγαλωσυνη, κρατος και ἐξȣσια, και νυν και εἰς παντας τȣς αἰωνας· ἀμην. 1) 1590. nostræ.

APOCALYPSIS IOANNIS.

Cap. I.

1. Ἀποκάλυψις ἰησοῦ χριςοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ θεὸς, δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει, καὶ ἐσήμανεν, ἀποςείλας διὰ τοῦ ἀγγέλȣ αὐτοῦ, τῷ δούλῳ αὐτοῦ, ἰωάννῃ,

2. ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ

1. Apocalypsis Jesu Christi [a]), quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quae oportet fieri cito [b]); et significavit, mittens per Angelum [c]) suum servo suo [d]) Ioanni, a) c. 22, 16. b) v. 3. c. 22, 10. c) c. 22, 6. 16. d) v. 19. c. 22, 6.

2. qui testimonium perhibuit verbo

θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν ἰησοῦ χριςοῦ, ὅσα † εἶδε †.

Dei, et testimonium Jesu Christi [a], quaecumque vidit. a) v. 9.

3. μακάριος ὁ ἀναγινώσκων, καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγȣς τῆς † προφητείας καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα. ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς.

3. Beatus, qui legit, et audit verba prophetiae hujus, et servat ea, quae in ea scripta sunt [a])! tempus enim prope est. a) c. 22, 7.

4. ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, ταῖς ἐν τῇ ἀσίᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ † ὁ ὢν καὶ † ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ † ἐςιν ἐνώπιον τȣ̃ θρόνȣ αὐτȣ̃,

4. Ioannes septem Ecclesiis, quae sunt in Asia.

Gratia vobis, et pax ab eo, qui est, et qui erat, et qui venturus est [a]; et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt; a) c. 4, 8.

5. καὶ ἀπὸ ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ὁ μάρτυς ὁ πιςὸς, ὁ πρωτότοκος † ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, τῷ † ἀγαπήσαντι ἡμᾶς καὶ λούσαντι ἡμᾶς † ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν † ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ,

5. et a Jesu Christo, qui est testis fidelis [a], primogenitus mortuorum [b], et princeps regum terrae [c], qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo [d], a) c. 19, 11. Jes. 55, 4. b) v. 18. 1 Cor. 15, 20. c) c. 17, 14. 19, 16. d) c. 5, 9. 7, 14.

6. καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς † βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

6. et fecit nos regnum et sacerdotes [a] Deo et Patri suo. Ipsi gloria et imperium in secula seculorum! Amen. a) c. 5, 10. Exod. 19, 6.

7. ἰδοὺ, ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται † αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμὸς, καὶ οἵτινες αὐτὸν † ἐξεκέντησαν· καὶ κόψονται † ἐπ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ναὶ, ἀμήν.

7. Ecce! venit cum nubibus [a], et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt [b]; et plangent se super eum omnes tribus terrae. Etiam! Amen! a) c. 19, 11. Dan. 7, 13. b) Joh. 19, 37.

8. ἐγώ εἰμι † τὸ Α καὶ τὸ Ω, λέγει κύριος, ὁ θεὸς, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.

8. Ego sum A, et O [1]), principium et finis [a], dicit Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens. a) c. 21, 6. 22, 13. Jes. 44, 6.

9. † ἐγὼ ἰωάννης, ὁ καὶ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἰησȣ̃ χριςȣ̃, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ, τῇ † κα-

9. Ego Ioannes, frater vester, et particeps in tribulatione, et regno, et patientia in Christo Jesu, fui in insula, quae appellatur Patmos, propter ver-

v. 2. Ed. omn. Er. et St. add. τε. — ″C. add. και ἅτινα εἰσι, καὶ ἅ χρη γενεσθαι μετα ταυτα. — v. 3. C. προφητιας. — v. 4. Ed. omn. Er. τȣ ὁ ὢν. Mt. ἀπο θεȣ, ὁ ὢν. — ″Ed. 1. Er. ὃς ἦν — ‴ ἐςιν omitt. Mt. — v. 5. ἐκ omitt. Mt. et Gb. — ″Mt. et Gb. ἀγαπωντι. — ‴Ed. omn. Er. et St. ἐκ. — ⁗Ed. omn. Er. et St. omitt. ἡμων. — v. 6. Ed. omn. Er. et St. βασιλεις και ἱερεις. — v. 7. αὐτον omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ″Ed. 1. 2. 3. Er. ἐξεκεντισαν. — ‴ ἐπ' αὐτον omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 8. Ed. omn. Er. et St. το Α και το Ω, ἀρχη και τελος, λεγει ὁ κυριος, ὁ ὢν κ. τ. λ. — v. 9. C. ἐγω ἰωαννης, ὁ ἀδελφος ὑμων και κοινωνος ἐν τῃ θλιψει και βασιλειᾳ και ὑπομονῃ ἐν χριςῳ ἰησȣ, κ. τ. λ. Gb. et Mt. ἐγω ἰωαννης, ὁ ἀδελφος ὑμων, και συγκοινωνος (Mt. κοινωνος) ἐν τῃ θλιψει και βασιλειᾳ και ὑπομονῃ ἰησȣ χριςȣ (Mt. ἐν χριςῳ ἰησȣ), κ. τ. λ. — ″τῃ καλȣμενῃ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. —

1) α et ω.

λεμένῃ πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τȣ̃ θεȣ̃ καὶ † διὰ τὴν μαρτυρίαν ἰησȣ̃ χριςȣ̃.

bum Dei, et testimonium Jesu.

10. ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἤκȣσα † ὀπίσω μȣ φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος,

10. Fui in spiritu in Dominica die, et audivi post me vocem magnam tamquam tubae,

11. λεγȣ́σης· † ὃ βλέπεις, γράψον εἰς βιβλίον, καὶ πέμψον ταῖς † ἑπτὰ ἐκκλησίαις, εἰς ἔφεσον καὶ εἰς σμύρναν καὶ εἰς πέργαμον καὶ εἰς θυάτειρα καὶ εἰς σάρδεις καὶ εἰς φιλαδέλφειαν καὶ εἰς λαοδίκειαν.

11. dicentis: quod vides, scribe in libro; et mitte septem Ecclesiis, quae sunt in Asia, Epheso, et Smyrnae, et Pergamo, et Thyatirae, et Sardis, et Philadelphiae, et Laodiciae.

12. καὶ † ἐπέςρεψα, βλέπειν τὴν φωνὴν, ἥτις † ἐλάλησε μετ᾽ ἐμȣ̃. καὶ ἐπιςρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς.

12. Et conversus sum, ut viderem vocem, quae loquebatur mecum; et conversus vidi septem candelabra aurea;

13. καὶ ἐν μέσῳ τῶν † ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπȣ, ἐνδεδυμένον ποδήρη καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς † μαςοῖς ζώνην χρυσῆν.

13. et in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis [a)], vestitum podere, et praecinctum ad mamillas zona aurea; a) Dan. 7, 13. 10, 5. 6.

14. ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ αἱ τρίχες λευκαὶ † ὡσεὶ ἔριον λευκὸν ὡς χιὼν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς,

14. caput autem ejus, et capilli erant candidi [a)] tamquam lana alba, et tamquam nix; et oculi ejus tamquam flamma ignis; a) Dan. 7, 9.

15. καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι, καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν.

15. et pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti; et vox illius tamquam vox aquarum multarum.

16. καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ † αὐτȣ̃ χειρὶ ἀςέρας ἑπτὰ, καὶ ἐκ τȣ̃ ςόματος αὐτȣ̃ ῥομφαία δίςομος † ὀξεῖα ἐκπορευομένη, καὶ ἡ ὄψις αὐτȣ̃, ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν † τῇ δυνάμει αὐτȣ̃.

16. Et habebat in dextera sua stellas septem; et de ore ejus gladius [a)] utraque parte acutus exibat; et facies ejus sicut sol lucet in virtute sua [b)].

a) Jes. 11, 4. 49, 2. b) Jud. 5, 31.

17. καὶ † ὅτε εἶδον αὐτὸν, † ἔπεσα πρὸς τȣ̀ς πόδας αὐτȣ̃ ὡς νεκρός. καὶ † ἐπέθηκε τὴν δεξιὰν αὐτȣ̃ † χεῖρα ἐπ᾽ ἐμὲ, λέγων † μοι· μὴ φοβȣ̃. ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος

17. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tamquam mortuus [a)]. Et posuit dexteram suam super me, dicens: Noli timere! ego sum primus et novissimus, a) Dan. 8, 18.

18. καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδȣ̀, ζῶν εἰμι εἰς τȣ̀ς αἰῶ-

18. et vivus, et fui mortuus, et ecce! sum vivens in secula seculorum,

---

v. 9. ''' δια omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 10. C. et Mt. φωνην ὀπισω μȣ. — v. 11. Ed. omn. Er. et St. λεγȣσης· ἐγω εἰμι το Α και το Ω, ὁ πρωτος και ὁ ἐσχατος, και ὁ βλεπεις κ. τ. λ. — '' ταις ἐκκλησιαις ταις ἐν ἀσιᾳ κ. τ. λ. — v. 12. C. et Mt. add. ἐκει. — '' C. et Mt. ἐλαλει. — v. 13. ἑπτα omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '' C. μαζοις. — v. 14. Gb. ὡς. — v. 16. C. χειρι αὐτȣ. — '' Ed. 1. 2. Er. ὀξια. — ''' τη omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 17. C. ὁτι. — '' Mt. ἐπεσον. — ''' Mt. et Gb. ἐθηκε. — '''' χειρα omitt. Mt. et Gb. — ''''' μοι omitt. C. Mt. et Gb.

νας τῶν αἰώνων † ἀμήν. καὶ ἔχω τὰς κλεῖς † τȣ̃ θανάτȣ καὶ τȣ̃ ᾅδȣ.

19. *γράψον † ȣ̃ν, ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ ἃ μέλλει † γίνεσθαι μετὰ ταῦτα.*

20. *τὸ μυςήριον τῶν ἑπτὰ ἀςέρων, † ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μȣ, καὶ τὰς ἑπτὰ λυχνίας, τὰς χρυσᾶς· οἱ ἑπτὰ ἀςέρες ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσι, καὶ † αἱ † ἑπτὰ λυχνίαι, † ἃς εἶδες, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσί.*

et habeo claves mortis et inferni a).

a) c. 20, 13.

19. Scribe ergo, quae vidisti a), et quae sunt b), et quae oportet fieri post haec c).

a) v. 12–16. b) c. 2–3. c) c. 4, 22.

20. Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, et septem candelabra aurea: septem stellae, Angeli sunt septem Ecclesiarum; et candelabra septem, septem Ecclesiae sunt.

Cap. II.

1. *Τῷ ἀγγέλῳ τῆς † ἐφεσίνης ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀςέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, ὁ περιπατῶν † ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν.*

2. *οἶδα τὰ ἔργα σȣ καὶ τὸν κόπον † σȣ καὶ τὴν ὑπομονήν σȣ, καὶ ὅτι ȣ̓ δύνῃ βαςάσαι κακȣ̀ς, † καὶ ἐπείρασας τȣ̀ς λέγοντας, ἑαυτȣ̀ς ἀποςόλȣς εἶναι, καὶ ȣ̓κ εἰσί· καὶ εὗρες αὐτȣ̀ς ψευδεῖς·*

3. *† καὶ † ἐβάςασας, καὶ ὑπομονὴν ἔχεις, καὶ διὰ τὸ ὄνομά μȣ κεκοπίακας καὶ ȣ̓ κέκμηκας.*

4. *† ἀλλ' ἔχω κατά σȣ, ὅτι τὴν ἀγάπην σȣ, τὴν πρώτην, ἀφῆκας.*

5. *μνημόνευε ȣ̃ν, πόθεν † ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον. εἰ δὲ μή, ἔρχομαί σοι † ταχὺ, καὶ κινήσω τὴν λυχνίαν σȣ ἐκ τȣ̃ τόπȣ αὐτῆς, ἐὰν μὴ † μετανοήσῃς.*

6. *ἀλλὰ τȣ̃το ἔχεις, ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν νικολαϊτῶν, ἃ κἀγὼ μισῶ.*

1. Angelo [1]) Ephesi Ecclesiae scribe: Haec dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua a), qui ambulat in medio b) septem candelabrorum aureorum:

a) c. 1, 13. 16. 20. b) Matth. 18, 20. 28, 20.

2. Scio opera tua, et laborem, et patientiam tuam, et quia non potes sustinere malos; et tentasti eos a), qui se dicunt Apostolos esse, et non sunt; et invenisti eos mendaces.

a) 1 Joh. 4, 1–3.

3. Et patientiam habes, et sustinuisti propter nomen meum, et non defecisti.

4. Sed habeo adversum te [2]), quod charitatem tuam primam reliquisti.

5. Memor esto itaque, unde excideris; et age poenitentiam a), et prima opera fac! Sin autem, venio tibi [3]), et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris.

a) c. 16, 22. 3, 3. 19.

6. Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum, quae et ego odi.

---

v. 18. *ἀμην* omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. et Gb. — ″Ed. omn. Er. et St. *τȣ ᾀδȣ και τȣ θανατȣ.* — v. 19. *ȣ̃ν* omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″C. *γενεσθαι.* — v. 20. Ed. omn. Er. et St. *ȣ̃ς.* — ″*αἱ* omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ‴Mt. et Gb. *αἱ λυχνιαι αἱ ἑπτα, ἑπτα.* — ⁗*ἃς ειδες* omitt. Mt. et Gb. — v. 1. C. *της ἐκκλησιας ἐν ἐφεσῳ γραψον.* Mt. et Gb. *της ἐν ἐφεσῳ ἐκκλησιας γραψον.* — ″Ed. omn. Er. *ἐπι.* — v. 2. *σȣ* omitt. C. — ″Ed. omn. Er. et St. *και ἐπειρασω τȣς φασκοντας εἰναι ἀποςολȣς, και ȣ̓κ εἰσι.* — v. 3. C. *και ἐβαςασας, και ὑπομονην ἐχεις δια το ὀνομα μȣ, και ȣ̓κ ἐκοπιασας.* Gb. et Mt. *και ὑπομονην ἐχεις, και ἐβαςασας δια το ὀνομα μȣ, και ȣ̓κ ἐκοπιασας.* — ″Ed. 1. 2. Er. *ἐβαπτισας* pro *ἐβαςασας.* — v. 4. C. *ἀλλα ἐχω.* — v. 5. Mt. et Gb. *πεπτωκας.* — ″Ed. omn. Er. et St. *ταχει.* — ‴Ed. 1. Er. *μετανοησεις.*

1) 1590. Et Angelo. 2) 1590. add. pauca. 3) 1590. veniam tibi cito.

7. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις· τῷ νικῶντι δώσω † αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅ ἐστιν ἐν † μέσῳ τοῦ παραδείσου τοῦ θεοῦ † μου.

7. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti[a]) dabo edere de ligno vitae[b]), quod est in Paradiso Dei mei.

a) v. 11, 17. 26. 3, 5. b) cf. c. 22, 2. Gen. 2, 9. 3, 22.

8. καὶ τῷ ἀγγέλῳ † τῆς ἐν σμύρνῃ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρὸς καὶ ἔζησεν·

8. Et Angelo Smyrnae Ecclesiae scribe: Haec dicit primus, et novissimus[a]), qui fuit mortuus, et vivit[b]):

a) cf. c. 22, 13. Ps. 89, 2. b) c. 1, 17. 18.

9. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλίψιν καὶ τὴν † πτωχείαν († ἀλλὰ πλούσιος εἶ) καὶ τὴν βλασφημίαν † τῶν λεγόντων, ἰουδαίους εἶναι ἑαυτοὺς, καὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ συναγωγὴ τοῦ σατανᾶ.

9. Scio tribulationem tuam, et paupertatem tuam, sed dives es; et blasphemaris ab his, qui se dicunt Judaeos esse, et non sunt[a]), sed sunt synagoga [1]) satanae.

a) Rom. 2, 28.

10. μηδὲν φοβοῦ, ἃ μέλλεις † πάσχειν. ἰδοὺ, † μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος † ἐξ ὑμῶν εἰς φυλακὴν, ἵνα πειρασθῆτε. καὶ ἕξετε θλίψιν † ἡμερῶν δέκα. γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς.

10. Nihil horum timeas, quae passurus es! Ecce! missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem, ut tentemini; et habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae[a])!

2 Tim. 2, 11. 12.

11. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις· ὁ νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου, τοῦ δευτέρου.

11. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis: Qui vicerit, non laedetur a morte secunda[a]).

a) c. 20, 14.

12. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν περγάμῳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἔχων τὴν ῥομφαίαν, τὴν δίστομον, τὴν ὀξεῖαν.

12. Et Angelo Pergami Ecclesiae scribe: Haec dicit, qui habet rhomphaeam [2]) utraque parte acutam[a]):

a) c. 1, 16.

13. οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος τοῦ σατανᾶ. καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου † καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις, † ἐν αἷς ἀντίπας, ὁ μάρτυς μου, ὁ πιστὸς, ὃς ἀπεκτάνθη παρ᾽ ὑμῖν, † ὅπου ὁ σατανᾶς κατοικεῖ.

13. Scio, ubi habitas, ubi sedes est satanae; et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam; et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi satanas habitat.

14. ἀλλ᾽ ἔχω κατά σου ὀλίγα, ὅτι ἔχεις ἐκεῖ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν βα-

14. Sed habeo adversus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam Ba-

---

v. 7. αὐτῳ omitt. C. — ″ Mt. et Gb. ἐν τῳ παραδεισῳ. — ‴ μου omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 8. Ed. omn. Er. et St. της ἐκκλησιας σμυρναιων. — v. 9. Ed. 1. 2. 3. Er. πτωχιαν. — ″ Ed. omn. Er. et St. πλουσιος δε εἰ. — ‴ Mt. et Gb. ἐκ των. — v. 10. Mt. παθειν. — ″ C. add. δη. — ‴ Ed. omn. Er. et St. pon. ἐξ ὑμων ante ὁ διαβ. — ⁗ Mt. ἡμερας. — v. 13. και omitt. C. et Mt. — ″ ἐν omitt. Mt. Ed. omn. Er. ἐμαις pro ἐν αἷς. — ‴ Ed. omn. Er. et St. ὁπου κατοικει ὁ σατανας.

1) 1590. synagogæ. 2) 1590. add. ex.

λαάμ, ὃς † ἐδίδασκεν ἐν τῷ βαλὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν ἰσραὴλ, φαγεῖν εἰδωλόθυτα καὶ πορνεῦσαι.

laam a), qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israël, edere et fornicari. a) Num. 23, 2. 31, 16. 2 Petr. 2, 15. 16.

15. οὕτως ἔχεις καὶ σὺ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν † τῶν † νικολαϊτῶν, ὃ μισῶ.

15. Ita habes et tu tenentes doctrinam Nicolaitarum a). a) cf. v. 6.

16. μετανόησον †; εἰ δὲ μὴ, ἔρχομαί σοι ταχὺ, καὶ πολεμήσω μετ' αὐτῶν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός μου.

16. Similiter poenitentiam age! si quo minus, veniam tibi cito, et pugnabo cum illis in gladio oris mei.

17. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις· τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ † φαγεῖν ἀπὸ τοῦ μάννα, τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκὴν καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα † καινὸν γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς † οἶδεν, εἰ μὴ ὁ λαμβάνων.

17. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti dabo manna absconditum, et dabo illi calculum candidum; et in calculo nomen novum a) scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit. a) c. 3, 12. Num. 25, 12. sqq.

18. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν † θυατείροις ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ.

18. Et Angelo Thyatirae Ecclesiae scribe: Haec dicit Filius Dei, qui habet oculos a) tamquam flammam ignis, et pedes ejus similes aurichalco b).
a) cf. v. 19. 23. b) cf. v. 22. 23. 27.

19. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην † καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν διακονίαν καὶ τὴν ὑπομονήν σου καὶ τὰ ἔργα σου, τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων.

19. Novi opera tua, et fidem, et charitatem tuam, et ministerium, et patientiam tuam, et opera tua novissima plura prioribus.

20. † ἀλλ' ἔχω κατά σου ὀλίγα, ὅτι ἐᾷς τὴν γυναῖκα ἰεζαβὴλ, τὴν λέγουσαν, ἑαυτὴν προφῆτιν, διδάσκειν, καὶ πλανᾶσθαι ἐμοὺς δούλους πορνεῦσαι, καὶ εἰδωλόθυτα φαγεῖν.

20. Sed habeo adversus te pauca: quia permittis mulierem Jezabel a), quae se dicit propheten, docere b), et seducere servos meos, fornicari, et manducare de idolothytis. a) 3 Reg. 16, 33. b) 1 Tim. 2, 12.

21. † καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον, ἵνα μετανοήσῃ, καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς.

21. Et dedi illi tempus, ut poenitentiam ageret; et non vult poenitere a fornicatione sua.

22. ἰδοὺ, † βάλλω αὐτὴν εἰς κλί-

22. Ecce! mittam 1) eam in lectum;

---

v. 14. C. et Mt. ἐδιδαξε τον βαλακ. Gb. ἐδιδασκε τῳ βαλακ. — v. 15. των omitt. Mt. — '' Mt. et Gb. ὁμοιως pro ὃ μισω. C. finit vers. 15. cum νικολαϊτων et incipit vers. 16. cum ὁμοιως. — v. 16. Mt. et Gb. add. ουν. — v. 17. φαγειν ἀπο omitt. Mt. et Gb. — '' C. κενον. — ''' Ed. omn. Er. et St. ἐγνω. — v. 18. Ed. 1. 2. 3. Er. θυατειραις. — v. 19. Ed. omn. Er. et St. και την διακονιαν και την πιστιν. — v. 20. C. et Mt. ἀλλ' ἐχω κατα σου, ὁτι ἀφεις την γυναικα σου, την (Mt. omitt. την) ἰεζαβελ, ἡ λεγει ἑαυτην προφητιν και διδασκει και πλανᾳ τους ἐμους δουλους, πορνευσαι και φαγειν εἰδωλοθυτα. Gb. ἀλλ' ἐχω κατα σου, ὁτι ἀφεις την γυναικα σου ἰεζαβελ ἡ λεγουσα — et reliq. ut C. — v. 21. Ed. omn. Er. et St. και ἐδωκα αὐτη χρονον, ἱνα μετανοηση ἐκ της πορνειας αὐτης, και οὐ μετενοησεν. — v. 22. Ed. omn. Er. et St. add. ἐγω. —

1) 1590. Ecce ego mitto.

νην, καὶ τὲς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς εἰς θλίψιν μεγάλην, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν ἐκ τῶν ἔργων † αὐτῆς.

et qui moechantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi poenitentiam ab operibus suis egerint.

23. καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἀποκτενῶ ἐν θανάτῳ, καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας, καὶ δώσω ὑμῖν ἑκάςῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν.

23. Et filios ejus interficiam in morte, et scient omnes Ecclesiae; quia ego sum scrutans renes et corda[a]; et dabo unicuique vestrum secundum opera sua[b]. Vobis autem dico,

a) Jer. 17, 10. b) Ps. 61, 13. Rom. 2, 6.

24. ὑμῖν δὲ λέγω, † τοῖς λοιποῖς, τοῖς ἐν † θυατείροις, ὅσοι ἐκ ἔχεσι τὴν διδαχὴν ταύτην, † οἵτινες ἐκ ἔγνωσαν τὰ † βαθέα τε σατανᾶ (ὡς λέγεσιν)· ἐ † βαλῶ ἐφ' ὑμᾶς ἄλλο βάρος.

24. et caeteris, [1]) qui Thyatirae estis, quicumque non habent doctrinam hanc, et qui non cognoverunt altitudines satanae, quemadmodum dicunt, non mittam super vos aliud pondus.

25. πλὴν, ὃ ἔχετε, κρατήσατε, ἄχρις οὗ † ἂν ἥξω.

25. Tamen id, quod habetis, tenete[a], donec veniam.

a) c. 3, 11.

26. καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι τέλες τὰ ἔργα με, δώσω αὐτῷ ἐξεσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν,

26. Et qui vicerit, et custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes[a];

a) Matth. 19, 28. 1 Cor. 6, 2.

27. καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, ὡς τὰ σκεύη, τὰ κεραμικὰ, † συντρίβεται, ὡς κἀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ πατρός με.

28. καὶ δώσω αὐτῷ τὸν ἀςέρα, τὸν πρωϊνόν.

27. et reget eas in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringentur,

28. sicut et ego accepi a Patre meo. Et dabo illi stellam matutinam[a].

a) c. 22, 16.

29. ὁ ἔχων οὖς ἀκεσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

29. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis!

Cap. III.

1. Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν σάρδεσιν ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ † ἑπτὰ πνεύματα τε θεε καὶ τὲς ἑπτὰ ἀςέρας· οἶδά σε τὰ ἔργα, ὅτι † ὄνομα ἔχεις, † ὅτι ζῇς, καὶ νεκρὸς εἶ.

1. Et Angelo Ecclesiae Sardis scribe: Haec dicit, qui habet septem Spiritus Dei[a], et septem stellas: Scio opera tua, quia nomen habes, quod vivas, et mortuus es[b].

a) c. 5, 6. b) Luc. 15, 24.

2. γίνε γρηγορῶν, καὶ † ςήριξον τὰ λοιπὰ, † ἃ μέλλει ἀποθανεῖν. οὐ γὰρ † εὕρηκά σε τὰ ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ † με.

2. Esto vigilans, et confirma caetera, quae moritura erant. Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo.

---

v. 22. ″Ed. omn. Er. et St. αὐτων. — v. 24. Ed. omn. Er. et St. add. και, omisso τοις. — ″Ed. 1. 2. 3. Er. θυατειραις. — ‴Ed. omn. Er. et St. και οἱτινες. — ⁗ βαθη. — ″‴Mt. βαλλω. — v. 25. Mt. ἀνοιξω. — v. 27. C. et Mt. συντριβησεται. — v. 1. ἑπτα omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″Ed. omn. Er. et St. add. το. — ‴Mt. και ζῃς. — v. 2. Gb. ςηρισον. — ″Gb. ἁ ἐμελλον ἀποθανειν. Mt. ἁ ἐμελλες ἀποβαλλειν. C. ἁ ἐμελλες ἀποβαλειν. — ‴Ed. 1. 2. Er. εὑρικα. — ⁗ με omitt. Ed. omn. Er. et St.

1) C. R. 1592. 1598. Romana editio 1624. qui. 1590. 1592. 1593. quia.

3. *μνημόνευε ȣ̓͂ν, πῶς εἴληφας † καὶ ἤκȣσας· καὶ τήρει καὶ μετανόησον. ἐὰν ȣ̓͂ν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπί σε ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῷς, ποίαν ὥραν ἥξω ἐπί σε.*

3. In mente ergo habe, qualiter acceperis, et audieris, et serva, et poenitentiam age! Si ergo non vigilaveris, veniam ad te tamquam fur [a], et nescies, qua hora veniam ad te. a) Matth. 24, 43.

4. *† ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα † ἐν σάρδεσιν, † ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν. καὶ περιπατήσȣσι μετ᾿ ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι ἄξιοί εἰσιν.*

4. Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinaverunt vestimenta sua; et ambulabunt mecum in albis [a], quia digni sunt. a) c. 7, 9.

5. *ὁ νικῶν, ȣ̔͂τος † περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς· καὶ ȣ̓ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτȣ͂ † ἐκ τῆς βίβλȣ τῆς ζωῆς, καὶ ὁμολογήσω τὸ ὄνομα αὐτȣ͂ ἐνώπιον τȣ͂ πατρός μȣ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτȣ͂.*

5. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de Libro vitae [a], et confitebor nomen ejus coram Patre meo, et coram angelis ejus [b]. a) Phil. 4, 3. b) Matth. 10, 32. Luc. 9, 26.

6. *ὁ ἔχων ȣ̓͂ς ἀκȣσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.*

6. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis!

7. *καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν † φιλαδελφείᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινὸς, ὁ ἔχων τὴν † κλεῖν τοῦ δαϋὶδ, ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς † κλείει, καὶ κλείει, καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει.*

7. Et Angelo Philadelphiae Ecclesiae scribe: Haec dicit Sanctus et Verus, qui habet clavem David [a]; qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit [b]. a) Jes. 22, 17–25. b) Hiob 12, 14.

8. *οἶδά σȣ τὰ ἔργα. ἰδοὺ, δέδωκα ἐνώπιόν σȣ θύραν ἀνεῳγμένην, † ἣν οὐδεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν· ὅτι μικρὰν ἔχεις δύναμιν, καὶ ἐτήρησάς μȣ τὸν λόγον, καὶ ȣ̓κ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μȣ.*

8. Scio opera tua. Ecce! dedi coram te ostium [a] apertum, quod nemo potest claudere; quia modicam habes virtutem, et servasti verbum meum, et non negasti nomen meum. a) 1 Cor. 16, 9.

9. *ἰδȣ̀, δίδωμι ἐκ τῆς συναγωγῆς τȣ͂ σατανᾶ τῶν λεγόντων, † ἑαυτȣ̀ς ἰȣδαίȣς εἶναι, καὶ ȣ̓κ εἰσὶν, ἀλλὰ ψεύδονται. ἰδȣ̀, ποιήσω αὐτȣ̀ς, ἵνα † ἥξωσι καὶ προσκυνήσωσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σȣ, καὶ γνῶσιν, ὅτι † ἐγὼ ἠγάπησά σε.*

9. Ecce! dabo de synagoga satanae, qui dicunt se Judaeos esse, et non sunt, sed mentiuntur; ecce! faciam illos, ut veniant [a], et adorent ante pedes tuos; et scient, quia ego dilexi te. a) Jes. 60, 14. 15.

10. *ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μȣ, κᾀγώ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τȣ͂ πειρασμȣ͂, τῆς μελλȣ́σης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκȣμένης ὅλης, πειράσαι τȣ̀ς κατοικȣ͂ντας ἐπὶ τῆς γῆς.*

10. Quoniam servasti verbum patientiae meae; et ego servabo te ab hora tentationis, quae ventura est in orbem universum tentare habitantes in terra.

---

v. 3. *και ἠκ. και τηρει* omitt. Mt. — v. 4. C. et Mt. *ἀλλ᾿ ὀλιγα ἐχεις.* — ″ Ed. omn. Er. et St. add. *και.* — ‴ Ed. 1. 2. 3. Er. *οἱ.* — v. 5. C. *περιβαλλειται.* — ″ Ed. omn. Er. et St. *ἐκ βιβλȣ της ζωης, και ἐξομολογησομαι.* — v. 7. Ed. omn. Er. *φιλαδελφιᾳ.* — ″ Ed. omn. Er. et St. *κλειδα.* — ‴ C. *κλεισει αὐτην, ὁ μη, ὁ ἀνοιγων, και ȣ̓δεις ἀνοιξει.* Mt. *κλεισει αὐτην, εἰ μη ὁ ἀνοιγων, και ȣ̓δεις ἀνοιξει.* — v. 8. Ed. omn. Er. et St. *και* pro *ἡν.* — v. 9. Ed. omn. Er. et St. *αὑτȣς.* — ″ C. *ἥξȣσι.* — ‴ C. et Mt. omitt. *ἐγω.*

11. † ἔρχομαι ταχύ. κράτει, ὃ ἔχεις, ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν ςέφανόν σȣ.

11. Ecce! venio cito; tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.

12. ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν ςύλον ἐν τῷ ναῷ τȣ̃ θεȣ̃ μȣ, καὶ ἔξω ȣ̓ μὴ ἐξέλθῃ ἔτι. καὶ γράψω ἐπ' † αὐτὸν τὸ ὄνομα τȣ̃ θεȣ̃ μȣ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τȣ̃ θεȣ̃ μȣ, τῆς καινῆς ἱερȣσαλὴμ, ἣ † καταβαίνȣσα ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ ἀπὸ τȣ̃ θεȣ̃ μȣ, καὶ τὸ ὄνομά † μȣ, τὸ καινόν.

12. Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius; et scribam super eum nomen Dei mei [a], et nomen civitatis Dei mei, novae Jerusalem, quae descendit de coelo a Deo meo [b], et nomen meum novum [c]. a) c. 14, 1. 22, 4. b) c. 21, 2. c) c. 19, 12. Phil. 2, 9.

13. ὁ ἔχων ȣ̓̃ς ἀκȣσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

13. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis.

14. καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς † ἐν λαοδικείᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει † ὁ ἀμὴν, ὁ μάρτυς, ὁ πιςὸς καὶ ἀληθινὸς, ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τȣ̃ θεȣ̃.

14. Et angelo Laodiciae Ecclesiae scribe: Haec dicit Amen, testis fidelis, et verus, qui est principium creaturae Dei [a]. a) Joh. 1, 3. Col. 1, 15.

15. οἶδά σȣ τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεςός. ὄφελον ψυχρὸς † ἦς, ἢ ζεςός.

15. Scio opera tua; quia neque frigidus es, neque calidus; utinam frigidus esses, aut calidus!

16. οὕτως, ὅτι χλιαρὸς εἶ † καὶ οὔτε ψυχρὸς, οὔτε ζεςὸς, μέλλω σȣ ἐμέσαι ἐκ τοῦ ςόματός μȣ,

16. Sed quia tepidus es, et nec frigidus, nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo.

17. ὅτι λέγεις· † ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔχω. καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος καὶ † ὁ ἐλεεινὸς καὶ πτωχὸς καὶ τυφλὸς καὶ γυμνός.

17. Quia dicis: quod [1]) dives sum, et locupletatus, et nullius egeo [a]; et nescis, quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus, et nudus. a) Hos. 12, 9. 1 Cor. 4, 8.

18. συμβȣλεύω σοι, ἀγοράσαι † παρ' ἐμοῦ χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρὸς, ἵνα πλȣτήσῃς, καὶ ἱμάτια λευκὰ, ἵνα περιβάλῃ († καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότητός σȣ), καὶ κολλούριον † ἔγχρισον τοὺς ὀφθαλμούς σȣ, ἵνα βλέπῃς.

18. Suadeo tibi, emere [a] a me aurum ignitum, probatum, ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, [2]) non appareat confusio nuditatis tuae [b]; et collyrio inunge oculos tuos, ut videas. a) Jes. 55, 1. b) c. 16, 15.

19. ἐγὼ, ὅσȣς ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω. † ζήλωσον οὖν καὶ μετανόησον.

19. Ego, quos amo, arguo et castigo; aemulare ergo, et poenitentiam age!

20. ἰδοὺ, ἕςηκα ἐπὶ τὴν θύραν,

20. Ecce! sto ad ostium, et pulso;

---

v. 11. Ed. omn. Er. St. add. ἴδȣ. — v. 12. C. αὐτȣ. — ″C. καταβαινει. Mt. καταβαινει ἀπο. — ‴μȣ omitt. Mt. — v. 14. Ed. omn. Er. et St. της ἐκκλησιας λαοδικεων. — ″ὁ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 15. Ed. omn. Er. et St. εἴης. — v. 16. C. et Mt. και ȣ̓ ζεςος, ȣ̓τε ψυχρος. Gb. και ȣ̓τε ζεςος ȣ̓τε ψυχρος. — v. 17. ὅτι omitt. C. et Mt. — ″ὁ omitt. Ed. omn. Er. St. et Mt. — v. 18. C. et Mt. χρυσιον παρ' ἐμȣ. — ″και omitt. C. — ‴Mt. ἐγχρισῃ. Gb. ἐγχρισαι. C. ἐγχρισον ἐπι τȣς κ. τ. λ. — v. 19. Mt. ζηλευε.

1) 1590. omitt. quod. 2) 1590. ut non.

καὶ κρούω. ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μȣ, καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, † εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ.

si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo a) ad illum, et coenabo cum illo, et ipse mecum.

a) Joh. 14, 23.

21. ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μȣ, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ πατρός μȣ ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ.

21. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo a); sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.

a) Joh. 17, 24.

22. ὁ ἔχων οὖς ἀκȣσάτω, τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

22. Qui habet aurem, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis!

Cap. IV.

1. Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ, θύρα † ἀνεῳγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἡ φωνὴ, ἡ πρώτη, ἣν ἤκȣσα, ὡς σάλπιγγος λαλούσης μετ' ἐμοῦ, † λέγȣσα· ἀνάβα ὧδε, καὶ δείξω σοι, ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα.

1. Post haec vidi; et ecce! ostium apertum in coelo! Et vox prima a), quam audivi, tamquam tubae loquentis mecum, dicens: Ascende huc, et ostendam tibi, quae oportet fieri [1]) post haec!

a) c. 1, 10.

2. † καὶ εὐθέως ἐγενόμην ἐν πνεύματι, καὶ ἰδȣ̀, θρόνος ἔκειτο ἐν τῷ ȣ̓ρανῷ, καὶ ἐπὶ † τȣ̃ θρόνȣ καθήμενος·

2. Et [2]) statim fui in spiritu; et ecce! sedes posita erat in coelo, et supra sedem sedens.

3. † καὶ ὁ καθήμενος ἦν ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι καὶ † σαρδίνῳ, καὶ ἶρις κυκλόθεν τοῦ θρόνȣ, † ὅμοιος ὁράσει σμαραγδίνῳ.

3. Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis jaspidis et sardinis a); et iris b) erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinae.

a) Ezech. 1, 26. 27. 10, 1. b) Ezech. 1, 28.

4. καὶ κυκλόθέν τοῦ θρόνȣ θρόνοι † εἴκοσι καὶ τέσσαρες· καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνȣς † εἶδον τȣ̀ς εἴκοσι καὶ τέσσαρας πρεσβυτέρȣς καθημένȣς, περιβεβλημένȣς ἐν ἱματίοις λευκοῖς, καὶ † ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ϛεφάνȣς χρυσοῦς.

4. Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor; et super thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, et in capitibus eorum coronae aureae.

5. καὶ ἐκ τȣ̃ θρόνȣ † ἐκπορεύονται ἀϛραπαὶ καὶ † φωναὶ καὶ βρονταί· καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιόμεναι ἐνώπιον τȣ̃ θρόνȣ †, αἵ εἰσιν † τὰ ἑπτὰ πνεύματα τȣ̃ θεȣ̃.

5. Et de throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua a); et septem lampades b) ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei.

a) c. 8, 5. 11, 19. 16, 18. b) Exod. 25, 37. Zach. 4, 2. 10.

---

v. 20. C. et Mt. add. και. — v. 1. Ed. omn. Er. et St. ἠνεῳγμενη. — '' Mt. et Gb. λεγων. — v. 2. και omitt. Mt. — '' Mt. τον θρονον. — v. 3. και ὁ καθημενος ἠν omitt. C. et Mt. ἠν omitt. Gb. — '' C. Mt. et Gb. σαρδιῳ. — ''' C. ὁμοια. Mt. ὁμοιως ὁρασις σμαραγδινων. — v. 4. C. et Gb. εἰκοσιτεσσαρες bis. — '' εἰδον omitt. Mt. ειδον τȣς omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. et Gb. — ''' E. 2. 3. 4. 5. Er. et St. add. ἐσχον. — v. 5. Ed. omn. Er. ἐκπορευοντο. — '' Ed. omn. Er. et St. βρονται και φωναι. — ''' C. et Mt. add. αὐτȣ. — '''' τα omitt. C. et Mt.

1) 1590. add. cito. 2) 1590. omitt. et.

6. καὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνȣ † ὡς θάλασσα † ὑαλίνη, ὁμοία κρυςάλλῳ· καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνȣ καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνȣ τέσσαρα ζῶα, γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν.

6. Et in conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo[a]; et in medio sedis, et in circuitu sedis, quatuor animalia[b] plena oculis ante et retro.

a) c. 15, 2. Exod. 24, 10. Ezech. 1, 22. b) Ezech. 1, 5. 26. 10, 1. 19.

7. καὶ τὸ ζῶον, τὸ πρῶτον, ὅμοιον λέοντι, καὶ τὸ δεύτερον ζῶον ὅμοιον μόσχῳ, καὶ τὸ τρίτον ζῶον ἔχον † τὸ πρόσωπον ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸ τέταρτον † ζῶον ὅμοιον ἀετῷ † πετωμένῳ.

7. Et animal primum simile leoni[a], et secundum animal simile vitulo[b], et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilae volanti. a) Ezech. 1, 10. 10, 14. b) Deut. 33, 17.

8. καὶ † τέσσαρα ζῶα, ἓν † καθ᾽ ἑαυτὸ εἶχον ἀνὰ πτέρυγας ἓξ κυκλόθεν, καὶ ἔσωθεν † γέμοντα ὀφθαλμῶν, καὶ ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχȣσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, † λέγοντα· † ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος, ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος.

8. Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas[I]) senas[a]; et in circuitu, et intus plena sunt oculis; et requiem non habebant die ac nocte, dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens[b], qui erat, et qui est, et qui venturus est!

a) Jes. 6, 2. Ezech. 1, 9. 10, 19. b) Jes. 6, 3.

9. καὶ ὅταν † δώσȣσι τὰ ζῶα δόξαν καὶ τιμὴν καὶ εὐχαριςίαν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνȣ, τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων,

9. Et cum darent illa animalia gloriam, et honorem et benedictionem sedenti super thronum, viventi in secula seculorum;

10. πεσȣ͂νται οἱ † εἴκοσι τέσσαρες πρεσβύτεροι ἐνώπιον τȣ͂ καθημένȣ ἐπὶ τȣ͂ θρόνȣ, καὶ † προσκυνήσȣσι τῷ ζῶντι εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ † βάλλȣσι τȣ̀ς ςεφάνȣς αὐτῶν ἐνώπιον τȣ͂ θρόνȣ, λέγοντες·

10. procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, et adorabant viventem in secula seculorum, et mittebant coronas suas ante thronum, dicentes:

11. ἄξιος εἶ †, κύριε, λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν, ὅτι σὺ ἔκτισας † τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέλημά σȣ † εἰσὶ καὶ ἐκτίσθησαν.

11. Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem; quia tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt.

Cap. V.

1. Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένȣ ἐπὶ τοῦ θρόνȣ βιβλίον, γε-

1. Et vidi in dextera sedentis supra thronum[a], librum scriptum[b] intus et

v. 6. ὡς omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' C. ὑελινη. — v. 7. Mt. ἐχον προσωπον ἀνθρωπȣ. Gb. ἐχον το προσωπον ἀνθρωπȣ. — '' ζωον omitt. Mt. — — ''' Mt. et Gb. πετομενῳ. — v. 8. Gb. et Mt. και τα τεσσαρα. — '' C. et Gb. ἑν καθ᾽ ἑν αὐτων ἐχον. Mt. ἑν καθ᾽ ἑν ἐχον. — ''' C. Gb. et Mt. γεμȣσιν. — '''' Ed. 1. 2. 3. Er. Mt. et Gb. λεγοντες. — ''''' C. ἁγιος novies. — v. 9. C. δωσει. Mt. δωσι. — v. 10. St. εἰκοσι και τεσσαρες. — '' Ed. omn. Er. et St. προσκυνȣσι. — ''' Mt. et Gb. βαλȣσι. — v. 11. C. et Mt. ἀξιος ει, ὁ κυριος και ὁ θεος ἡμων, ὁ ἁγιος, λαβειν κ. τ. λ. — '' τα omitt. Mt. — ''' Mt. et Gb. ἠσαν. i) 1590. alas senas in circuitu: et intus.

γραμμένον ἔσωθεν καὶ † ὄπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά.

foris, signatum sigillis septem.

a) c. 4, 2. b) Ezech. 2, 9. 10.

2. καὶ εἶδον ἄγγελον ἰσχυρὸν, κηρύσσοντα † φωνῇ μεγάλῃ· † τίς ἐςιν ἄξιος, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ;

2. Et vidi Angelum fortem, praedicantem voce magna: Quis est dignus aperire librum, et solvere signacula ejus?

3. καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ †, † οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς, † οὐδὲ ὑποκάτω τῆς γῆς, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό.

3. Et nemo poterat, neque in coelo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neque respicere illum.

4. καὶ † ἐγὼ ἔκλαιον † πολλὰ, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι † καὶ ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον, ὅτε βλέπειν αὐτό.

4. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, nec videre eum.

5. καὶ εἷς † ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι· μὴ κλαῖε· ἰδοὺ, ἐνίκησεν ὁ λέων, † ὁ ἐκ τῆς φυλῆς ἰούδα, ἡ ῥίζα δαυῒδ, † ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον † καὶ τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας αὐτοῦ.

5. Et unus de senioribus dixit mihi: Ne fleveris! ecce! vicit leo de tribu Juda [a)], radix David, aperire librum, et solvere septem signacula ejus.

a) Gen. 49, 9. 10.

6. καὶ εἶδον, † καὶ ἰδὲ, ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν τεσσάρων ζώων καὶ ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἀρνίον ἑςηκὸς ὡς † ἐσφαγμένον, ἔχον κέρατα ἑπτὰ, καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτὰ, † οἵ εἰσι τὰ ἑπτὰ τοῦ θεοῦ πνεύματα τὰ ἀπεςαλμένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν.

6. Et vidi; et ecce! in medio throni, et quatuor animalium, et in medio seniorum, Agnum [a)] stantem tamquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei [b)], missi in omnem terram.

a) Joh. 1, 29. 36. b) c. 4, 5. Zach. 4, 10.

7. καὶ ἦλθε καὶ εἴληφε † τὸ βιβλίον ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου.

7. Et venit, et accepit de dextera sedentis in throno librum.

8. καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὰ τέσσαρα ζῶα καὶ † οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι † ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαςος † κιθάρας καὶ φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας θυμιαμάτων, αἵ εἰσιν † αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων.

8. Et cum aperuisset librum, quatuor animalia, et viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas [a)], et phialas aureas [b)] plenas adoramentorum, quae sunt orationes sanctorum;

a) c. 14, 2. b) c. 8, 3.

9. καὶ ᾄδεσιν ᾠδὴν καινὴν, λέγοντες· ἄξιος εἶ, λαβεῖν τὸ βιβλίον, καὶ

9. et cantabant canticum novum, dicentes: Dignus es, Domine, accipere

---

v. 1. C. et Mt. ἔξωθεν. — v. 2. Mt. et Gb. ἐν φωνῃ. — " Mt. τις ἀξιος ἐςιν. C. omitt. ἐςιν. — v. 3. Mt. ȣρανῳ ἀνω. — " Mt. ȣτε ter. — ‴ Ed. omn. Er. και pro ȣδε. — v. 4. ἐγω omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — " C. et Mt. πολυ. — ‴ και ἀναγνωναι omitt. Mt. et Gb. — v. 5. ἐκ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — " Ed. omn. Er. et St. ὁ ὠν ἐκ. — ‴ Mt. ὁ ἀνοιγων. — ⁗ Ed. omn. Er. et St. και λυσαι. — v. 6. και ἰδȣ omitt. Mt. et Gb. — " C. ἐσφαγιομενον. — ‴ C. et Mt. ἁ εἰσι τα ἑπτα πνευματα τȣ θεȣ ἀποςελλομενα. Gb. οἱ εἰσι τα ἑπτα πν. τȣ θεȣ τα ἀπεςαλμενα. Ed. 1. 2. 3. Er. οἱ εἰσι τα τȣ θεȣ πνευματα τα ἀπεςαλμενα. — v. 7. C. ponit βιβλιον post θρονȣ. Mt. omitt. το βιβλιον. — v. 8. οἱ omitt. C. — " Ed. 1. 2. 3. Er. ἐπεσαν. — ‴ Mt. κιθαραν. — ⁗ αἱ omitt. Mt.

ἀνοῖξαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφάγης, καὶ ἠγόρασας † τῷ θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σȣ ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνȣς,

librum, et aperire signacula ejus; quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione;

10. καὶ ἐποίησας † ἡμᾶς τῷ θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ † βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς.

10. et fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes; et regnabimus super terram a).

a) c. 20, 4. 22, 5.

11. καὶ εἶδον, καὶ ἤκȣσα † φωνὴν ἀγγέλων πολλῶν † κύκλῳ τοῦ θρόνȣ καὶ τῶν ζώων καὶ † τῶν πρεσβυτέρων. † καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μυριάδες μυριάδων καὶ χιλιάδες χιλιάδων,

11. Et vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum, et erat numerus eorum millia millium a),

a) Dan. 7, 10.

12. λέγοντες φωνῇ μεγάλῃ· ἄξιόν ἐςι † τὸ ἀρνίον, τὸ † ἐσφαγμένον, λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ † πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν.

12. dicentium voce magna: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem.

13. καὶ πᾶν κτίσμα, ὅ † ἐςιν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ † ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης † ἅ ἐςι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς † πάντα, ἤκȣσα λέγοντας· τῷ καθημένῳ ἐπὶ † τοῦ θρόνȣ καὶ τῷ ἀρνίῳ ἡ εὐλογία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. †

13. Et omnem creaturam, quae in coelo est, et super terram, et sub terra, et quae sunt in mari, et quae in eo, omnes audivi dicentes: Sedenti in throno, et Agno, benedictio, et honor, et gloria, et potestas in secula seculorum!

14. καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα † ἔλεγον, ἀμήν. καὶ οἱ † πρεσβύτεροι † ἔπεσαν, καὶ προσεκύνησαν. †

14. Et quatuor animalia dicebant: Amen a)! Et viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas; et adoraverunt viventem in secula seculorum.

a) c. 19, 14.

Cap. VI.

1. Καὶ εἶδον, † ὅτε ἤνοιξε τὸ ἀρνίον † μίαν ἐκ τῶν † ἑπτὰ σφραγίδων, καὶ ἤκȣσα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων

1. Et vidi, quod aperuisset agnus unum de septem sigillis, et audivi unum de quatuor animalibus a), dicens, tam-

v. 9. τω θεω omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 10. C. Mt. et Gb. αὐτȣς. — " C. βασιλευȣσιν. Mt. et Gb. βασιλευσȣσιν. — v. 11. C. et Mt. ὡς φωνην. — " Ed. omn. Er. et St. κυκλοθεν. — ''' των omitt. Ed. omn. Er. et St. — '''' και ἠν ὁ ἀριθμος αὐτων μυριαδες μυριαδων omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 12. το omitt. Ed. omn. Er. et St. — " C. ἐσφαγισμενον. — ''' Mt. τον πλȣτον. — v. 13. ἐςιν omitt. Mt. — " Ed. omn. Er. et St. ἐν τη γη. — ''' ἅ omitt. Mt. — '''' C. et Mt. αὐτοις παντας ἠκ. — ''''' Mt. τω θρονω. — '''''' C. et Mt. add. ἀμην. — v. 14. C. et Mt. λεγοντα το ἀμην. — " Ed. omn. Er. add. εἰκοσιτεσσαρες. — ''' C. et Mt. ἐπεσον. — '''' Ed. omn. Er. et St. add. ζωντι εἰς τȣς αἰωνας των αἰωνων. — v. 1. C. et Mt. ὁτι. — " Ed. omn. Er. et St. ἐν. — ''' ἑπτα omitt. Ed. omn. Er. et St.

λέγοντος, ὡς † φωνὴ βροντῆς· † ἔρχου, καὶ βλέπε,

quam vocem tonitrui: Veni, et vide! a) c. 4, 7.

2. † καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ, ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' † αὐτὸν ἔχων τόξον. καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ.

2. Et vidi; et ecce! equus albus[a)], et qui sedebat super illum habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret. a) Zach. 1, 8–11. 6, 1–8.

3. καὶ † ὅτε ἤνοιξε † τὴν σφραγῖδα τὴν δευτέραν, ἤκουσα τοῦ δευτέρου ζώου λέγοντος· ἔρχου †.

3. Et cum aperuisset sigillum secundum, audivi secundum animal[a)], dicens: Veni, et vide! a) c. 4, 7.

4. καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος πυῤῥός. καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ' † αὐτὸν ἐδόθη αὐτῷ, λαβεῖν τὴν εἰρήνην † ἐκ τῆς γῆς, † καὶ ἵνα ἀλλήλους σφάξωσι. καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη.

4. Et exivit alius equus rufus, et qui sedebat super illum, datum est ei, ut sumeret pacem de terra, et ut invicem se interficiant, et datus est ei gladius magnus.

5. καὶ ὅτε ἤνοιξε † τὴν σφραγίδα, τὴν τρίτην, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος· ἔρχου, † καὶ βλέπε. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ, ἵππος μέλας, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' † αὐτὸν ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ χειρὶ † αὐτοῦ.

5. Et cum aperuisset sigillum tertium, audivi tertium animal[a)], dicens: Veni, et vide! Et ecce! equus niger, et qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua. a) c. 4, 7.

6. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων λέγουσαν· χοῖνιξ σίτου δηναρίου καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου. καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσῃς.

6. Et audivi tamquam vocem in medio quatuor animalium dicentium: Bilibris tritici denario [1]), et tres bilibres hordei denario [2]); et vinum et oleum ne laeseris!

7. † καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τετάρτην, ἤκουσα τοῦ τετάρτου ζώου, λέγουσαν· ἔρχου, καὶ βλέπε.

7. Et cum aperuisset sigillum quartum, audivi vocem quarti animalis[a)] dicentis: Veni, et vide! a) c. 4, 7.

8. † καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ, ἵππος χλωρὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω † αὐτοῦ, ὄνομα αὐτῷ ὁ θάνατος. καὶ ὁ ᾅδης † ἀκολουθεῖ † μετ' αὐτοῦ. καὶ ἐδόθη † αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς

8. Et ecce! equus pallidus, et qui sedebat super eum, nomen illi Mors[a)], et infernus sequebatur eum, et data est illi potestas super quatuor partes terrae, interficere gladio, fame, et morte, et

---

v. 1. '''' Ed. omn. Er. et St. φωνης βροντης. — ''''' C. ἐρχου, και εἰδον. v. 2. και ἰδου. Mt. ἐρχου, και ἰδε. v. 2. και ἰδου. Gb. ἐρχου και ἰδε. v. 2. και εἰδον, και ἰδου. — v. 2. '' Ed. omn. Er. et St. ἐπ' αὐτῳ. — v. 3. C. ὅτι. — '' C. et Mt. την δευτεραν σφραγιδα. — ''' Ed. omn. Er. et St. add. και βλεπε. — v. 4. Ed. omn. Er. et St. ἐπ' αὐτῳ. — '' Ed. omn. Er. et St. ἀπο. — ''' και omitt. C. et Mt. — v. 5. Ed. omn. Er. et St. την τριτην σφραγιδα. — '' C. ἐρχου και εἰδον. και ἰδου. Mt. et Gb. ἐρχου και ἰδε. Gb. και εἰδον, και ἰδου. Mt. και ἰδου, omiss. και εἰδον. — ''' Ed. omn. Er. et St. ἐπ' αὐτῳ. — v. 7. C. και ὅτε ἠνοιξε την τεταρτην σφραγιδα, ἠκουσα φωνην του τεταρτου ζωου λεγοντος· ἐρχου και εἰδον, v. 8. και ἰδου. Mt. Gb. και ὅτε ἠνοιξε την σφραγιδα την τεταρτην, ἠκουσα του τεταρτου ζωου λεγοντος· ἐρχου και ἰδε. v. 8. Gb. και εἰδον, και ἰδου. Mt. και ἰδου omiss. και εἰδον. — v. 8. '' αὐτου omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ''' Mt. et Gb. ἠκολουθει. — '''' Mt. αὐτῳ. — ''''' Ed. omn. Er. et St. αὐτοις ἐξουσια ἀποκτειναι ἐπι το τεταρτον κ. τ. λ.

1) 1590. add. uno. 2) 1590. add. uno.

γῆς, ἀποκτεῖναι ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς.

bestiis terrae b). a) c. 20, 14. b) Ezech. 14, 21.

9. καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγῖδα, εἶδον ὑποκάτω τȣ̃ θυσιαϛηρίȣ τὰς ψυχὰς τῶν † ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τȣ̃ θεȣ̃ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν †, ἣν εἶχον.

9. Et cum aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare a) animas interfectorum propter verbum Dei, et propter testimonium, quod habebant,
a) c. 8, 5. 14, 18. 16, 7.

10. καὶ † ἔκραξαν † φωνῇ μεγάλῃ, λέγοντες· ἕως πότε, ὁ δεσπότης, ὁ ἅγιος καὶ † ἀληθινὸς, οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν † ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς;

10. et clamabant a) voce magna, dicentes: Usquequo, Domine! (sanctus, et verus) non judicas, et non vindicas sanguinem nostrum de iis, qui habitant in terra? a) Gen. 4, 10.

11. † καὶ ἐδόθησαν ἑκάϛοις ϛολαὶ λευκαὶ, καὶ ἐῤῥέθη αὐτοῖς, ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρὸν, ἕως οὗ πληρώσονται καὶ οἱ σύνδελοι αὐτῶν καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, † οἱ μέλλοντες † ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί.

11. Et datae sunt illis singulae stolae albae a); et dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec b) compleantur conservi eorum, et fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut et illi. a) c. 7, 9. 13. 14.
b) c. 13, 7. 14, 13. sqq.

12. καὶ εἶδον, † ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἕκτην, καὶ † σεισμὸς μέγας ἐγένετο, καὶ † ὁ ἥλιος μέλας ἐγένετο ὡς σάκκος τρίχινος, καὶ ἡ σελήνη † ἐγένετο ὡς αἷμα.

12. Et vidi, cum aperuisset sigillum sextum; et ecce! terrae motus magnus factus est, et sol factus est niger a) tamquam saccus cilicinus; et luna tota facta est sicut sanguis;
a) Jes. 13, 10. Ez. 32, 7. 8.

13. καὶ οἱ ἀϛέρες τοῦ οὐρανοῦ † ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ † βάλλει τοὺς ὀλύνθȣς αὐτῆς, ὑπὸ † μεγάλȣ ἀνέμȣ σειομένη.

13. et stellae de coelo ceciderunt a) super terram, sicut ficus emittit grossos suos, cum a vento magno movetur.
a) Jes. 34, 4.

14. καὶ † ὁ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον † εἱλισσόμενον, καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν.

14. Et coelum recessit sicut liber involutus; et omnis mons, et insulae de locis suis motae sunt.

15. καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ μεγιϛᾶνες καὶ οἱ † χιλίαρχοι καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ καὶ πᾶς δοῦ-

15. Et reges terrae a), et principes, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis servus et liber absconderunt se in

---

v. 9. C. των ἀνθρωπων, των ἐσφαγισμενων. — " C. et Mt. add. τȣ ἀρνιȣ. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. ἐκραζον. — " Mt. φωνην μεγαλην. — "' Ed. omn. Er. et St. add. ὁ. — "" C. et Mt. ἐκ. — v. 11. C. και ἐδοθη αὐτοις, ἱνα ἀναπαυσωνται ἐτι χρονον, ἑως ἑ πληρωθωσι κ. τ. λ. Mt. et Gb. και ἐδοθη αὐτοις ϛολη λευκη, και ἐῤῥεθη αὐτοις, ἱνα ἀναπαυσωνται ἐτι χρονον, ἑως πληρωσωσι κ. τ. λ. — " Mt. και οἱ. — "' Mt. ἀποκτενεσθαι. Gb. ἀποκτεννεσθαι. — v. 12. C. add. και. — " Ed. omn. Er. et St. add. ἰδȣ. — "' Ed. omn. Er. et St. ὁ ἡλιος ἐγενετο μελας. — "" Mt. et Gb. add. ὁλη. — v. 13. C. et Mt. ἐπεσον. — " Mt. βαλȣσα. — "' Mt. et Gb. ἀνεμȣ μεγαλȣ. — v. 14. ὁ omitt. Ed. omn. Er. et St. — " Mt. ἑλισσομενος. C. ἑλισσομενον. — v. 15. Ed. omn. Er. et St. πλȣσιοι, και οἱ χιλιαρχοι, και οἱ δυνατοι.

λος καὶ † πᾶς ἐλεύθερος ἔκρυψαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς πέτρας τῶν ὀρέων,

speluncis, et in petris montium,

a) Jes. 24, 21. 22. Ezech. 32, 7. sqq. 18. sqq.

16. καὶ λέγουσι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πέτραις· πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ † τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀρνίου·

16. et dicunt montibus, et petris [a]: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni!

a) Luc. 23, 30.

17. ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα, ἡ μεγάλη, τῆς ὀργῆς αὐτοῦ· καὶ τίς δύναται σταθῆναι;

17. Quoniam venit dies magnus [a] irae ipsorum; et quis poterit stare?

a) Rom. 2, 5.

Cap. VII.

1. Καὶ μετὰ † ταῦτα εἶδον τέσσαρας ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, † κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς, ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μήτε ἐπὶ † πᾶν δένδρον.

1. Post haec vidi quatuor Angelos [a] stantes super quatuor angulos terrae, tenentes quatuor ventos [b] terrae, ne flarent super terram, neque super mare, neque in ullam arborem.

a) Matth. 24, 31. b) Jer. 49, 36. Zach. 6, 1–9. Dan. 7, 2.

2. καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον † ἀναβαίνοντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, ἔχοντα σφραγῖδα θεοῦ ζῶντος· καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις, οἷς ἐδόθη αὐτοῖς † ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν,

2. Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi; et clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terrae, et mari,

3. λέγων· μὴ † ἀδικήσητε τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν, μήτε τὰ δένδρα, † ἄχρις οὗ σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

3. dicens: Nolite nocere terrae et mari, neque arboribus, quoàdusque signemus [a] servos Dei nostri in frontibus eorum.

a) Ezech. 9, 4. 6. Luc. 18, 7.

4. † καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων· † ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες † ἐσφραγισμένοι ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν ἰσραήλ.

4. Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia [a] signati, ex omni tribu filiorum Israël.

a) c. 14, 1. 3.

5. ἐκ φυλῆς ἰούδα, ιβ' χιλιάδες † ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς † ῥουβὶμ ιβ' χιλιάδες † ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς γὰδ ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.

5. Ex tribu Juda duodecim millia signati; ex tribu Ruben duodecim millia signati; ex tribu Gad duodecim millia signati;

6. ἐκ φυλῆς ἀσὴρ ιβ' χιλιάδες ἐ-

6. ex tribu Aser duodecim millia si-

v. 15. " πας omitt. Mt. — v. 16. Mt. τῳ θρονῳ. — v. 1. C. et Mt. τουτο. — " Ed. 1. Er. κρατουντες. — "' Mt. τι δενδρον. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. ἀναβαντα. — " Ed. 1. 2. 3. Er. ἀδικηναι. — v. 3. C. ἀδικησατε. — " Ed. omn. Er. ἀχρι σφραγιζωμεν. St. ἀχρι σφραγισωμεν. — v. 4. C. και ἠκουσα των ἀριθμων των ἐσφραγισμενων· ἑκατον και τεσσαρακοντα τεσσαρες χιλιαδες ἐσφραγισμενοι κ. τ. λ. — (" Ed. omn. Er. St. et Mt. ρμδ.). — "' Mt. ἐσφραγισμενων. — v. 5. Mt. ἐσφραγισμεναι. — " C. ῥουβειν. Gb. et Mt. ῥουβην. — "' ἐσφραγ. omitt. C. et Mt. hic et sqq.

σφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς † νεφθαλεὶμ ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς μανασσῆ ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι·

gnati; ex tribu Nephthali duodecim millia signati; ex tribu Manasse duodecim millia signati;

7. ἐκ φυλῆς συμεὼν ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς λευὶ ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς ἰσαχὰρ ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι·

7. ex tribu Simeon duodecim millia signati; ex tribu Levi duodecim millia signati; ex tribu Issachar duodecim millia signati;

8. ἐκ φυλῆς ζαβȣλὼν ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς ἰωσὴφ ιβ΄ χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς βενιαμὶν ιβ΄ χιλιάδες † ἐσφραγισμένοι.

8. ex tribu Zabulon duodecim millia signati; ex tribu Joseph duodecim millia signati; ex tribu Benjamin duodecim millia signati.

9. μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδὺ, ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι † αὐτὸν ȣ̓δεὶς ἐδύνατο, ἐκ παντὸς ἔθνȣς † καὶ φυλῶν καὶ λαῶν καὶ γλωσσῶν, † ἑςῶτες ἐνώπιον τȣ̃ θρόνȣ καὶ ἐνώπιον τȣ̃ ἀρνίȣ, † περιβεβλημένοι ςολὰς λευκὰς, καὶ † φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν.

9. Post haec vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis; stantes ante thronum, et in conspectu Agni, amicti stolis albis [a)], et palmae in manibus eorum.

a) c 6, 11. 3, 5.

10. καὶ † κράζȣσι φωνῇ μεγάλῃ, λέγοντες· ἡ σωτηρία τῷ θεῷ ἡμῶν, τῷ καθημένῳ ἐπὶ † τοῦ θρόνȣ, καὶ τῷ ἀρνίῳ.

10. Et clamabant voce magna dicentes: Salus [a)] Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno! a) c. 12, 10. 19, 1.

11. καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι † ἑςήκεσαν κύκλῳ τȣ̃ θρόνȣ καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ † ἔπεσον ἐνώπιον τȣ̃ θρόνȣ † ἐπὶ † τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ,

11. Et omnes Angeli [a)] stabant in circuitu throni, et seniorum, et quatuor animalium; et ceciderunt in conspectu throni in facies suas [b)], et adoraverunt Deum, a) c. 5, 11. b) c. 11, 16.

12. λέγοντες· ἀμὴν, ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριςία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ † ἡ ἰσχὺς τῷ θεῷ ἡμῶν εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

12. dicentes: Amen! benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro in secula seculorum! Amen.

13. καὶ † ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, λέγων μοι· ȣ̂τοι οἱ περιβεβλημένοι τὰς ςολὰς τὰς λευκὰς τίνες † εἰσὶ, καὶ πόθεν ἦλθον;

13. Et respondit unus de senioribus, et dixit mihi: Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? et unde venerunt?

---

v. 6. Ed. omn. Er. et St. νεφθαλιμ. — v. 8. Mt. ἐσφραγισμεναι. — v. 9. C. et Mt. omitt. αὐτον. — ″ και φυλων omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ″ Mt. ἑςωτας. — ‴ Mt. et Gb. περιβεβλημενȣς. — ⁗ Mt. φοινικας. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. και κραζοντες φωνη μεγαλη, λεγοντες· ἡ σωτηρια τῳ καθημενῳ ἐπι τȣ θρονȣ τȣ θεȣ ἡμων, και τῳ ἀρνιῳ. — ″ Mt. τῳ θρονῳ. — v. 11. C. et Mt. εἱςηκεισαν. — ″ Ed. 1. 2. 3. Er. ἐπεσαν. — ‴ Mt. add. αὐτȣ. — ⁗ Ed. omn. Er. et St. ἐπι προσωπον αὐτων. — v. 12. ἡ omitt. C. — v. 13. Ed. omn. Er. ἀποκριθη. — ″ εἰσι omitt. Ed. 1. 2. 3. Er.

14. καὶ † εἴρηκα αὐτῷ· κύριέ † με, σὺ οἶδας. καὶ εἶπέ μοι· ἕτοί εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως, τῆς μεγάλης, καὶ † ἔπλυναν τὰς ςολὰς αὐτῶν, καὶ † ἐλεύκαναν † αὐτὰς ἐν τῷ αἵματι τῦ ἀρνίϐ.

14. Et dixi illi: Domine mi! tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni.

15. διὰ τοῦτό εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνϐ τοῦ θεοῦ, καὶ λατρεύϐσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ † τοῦ θρόνϐ σκηνώσει ἐπ᾽ αὐτούς.

15. Ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo [a)] ejus; et qui sedet in throno, habitabit super illos. a) c. 11,19. 14,15.

16. οὐ † πεινάσϐσιν ἔτι, οὐδὲ διψήσϐσιν † ἔτι, † οὐδὲ μὴ πέσει ἐπ᾽ αὐτοὺς ὁ ἥλιος, οὐδὲ πᾶν καῦμα,

16. Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus aestus.

17. ὅτι τὸ ἀρνίον, τὸ ἀνὰ μέσον τῦ θρόνϐ, † ποιμανεῖ αὐτὲς, καὶ † ὁδηγήσει αὐτὲς ἐπὶ † ζωῆς πηγὰς ὑδάτων, † καὶ ἐξαλείψει ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον † ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

17. Quoniam Agnus, qui in medio throni est [a)], reget illos, et deducet eos ad vitae fontes aquarum [b)]; et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum [c)]. a) c. 5, 6. b) Ps. 22, 1–3. c) c. 21, 4. Jes. 25, 8.

Cap. VIII.

1. Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα, τὴν ἑβδόμην, ἐγένετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμιώριον.

1. Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in coelo, quasi media hora.

2. καὶ εἶδον † τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλϐς, οἳ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἑςήκασι, καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες.

2. Et vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei; et datae sunt illis septem tubae [a)]. a) Joël 2, 1. Zach. 9, 14.

3. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐςάθη ἐπὶ † τὸ θυσιαςήριον, ἔχων λιβανωτὸν χρυσῦν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαςήριον, τὸ χρυσῦν, τὸ ἐνώπιον τῦ θρόνϐ.

3. Et alius Angelus venit, et stetit ante altare habens thuribulum aureum [a)]; et data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus [b)] sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei. a) c.5,8. b) Ps.140,2.

4. καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέλϐ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

4. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo.

---

v. 14. C. et Mt. εἶπον. — ″ με omitt. Ed. omn. Er. et St. — ‴ Ed. omn. Er. et St. ἐπλάτυναν. — ″″ Ed. omn. Er. et St. ἐλευκαναν τας ςολας αὐτων (St. om. τας). — ″‴ Mt. omitt. αὐτας. — v. 15. C. et Mt. τῳ θρονῳ. — v. 16. C. πινασϐσι. — ″ ἐτι omitt. Ed. 2. 3. Er. — ‴ C. et Mt. ϐδ᾽ ϐ μη πεσῃ. Gb. et St. ϐδε μη πεσῃ. — v. 17. Mt. ποιμαινει. — ″ ὁδηγει. — ‴ Ed. omn. Er. ζωσας. — ″″ και ἐξαλειψει usque αὐτων omitt. Ed. 1. Er. — ″‴ Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. ἀπο. — v. 2. τϐς ἑπτα omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 3. C. et Mt. τϐ θυσιαςηριϐ.

5. καὶ εἴληφεν ὁ ἄγγελος † τὸν λιβανωτὸν, καὶ ἐγέμισεν † αὐτὸν ἐκ τῦ πυρὸς τῦ θυσιαςηρίȣ, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν. καὶ ἐγένοντο † φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀςραπαὶ καὶ σεισμός.

5. Et accepit Angelus thuribulum [1]), et implevit illud de igne altaris, et misit in terram [a]), et facta sunt tonitrua, et voces, et fulgura, et terrae motus magnus. a) Ezech. 10, 2.

6. καὶ † οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι, † οἱ ἔχοντες τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας, ἡτοίμασαν ἑαυτοὺς, ἵνα σαλπίσωσι.

6. Et septem Angeli, qui habebant septem tubas, praeparaverunt se, ut tuba canerent.

7. καὶ ὁ πρῶτος † ἐσάλπισε, καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ, μεμιγμένα † ἐν αἵματι, καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ τὸ τρίτον † τῆς γῆς κατεκάη, † καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη.

7. Et primus Angelus tuba cecinit; et facta est grando [a]), et ignis, mista in sanguine, et missum est in terram, et tertia pars terrae combusta est; et tertia pars arborum concremata est; et omne foenum viride combustum est. a) Jes. 28, 2. Ezech. 13, 13.

8. καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ὡς ὄρος μέγα † πυρὶ καιόμενον ἐβλήθη εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῆς θαλάσσης αἷμα.

8. Et secundus Angelus tuba cecinit; et tamquam mons [a]) magnus igne ardens missus est in mare, et facta est tertia pars maris sanguis. a) Jer. 51, 25.

9. καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων † τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, τὰ ἔχοντα ψυχὰς, καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων † διεφθάρη.

9. Et mortua est tertia pars creaturae eorum, quae habebant animas in mari, et tertia pars navium interiit.

10. καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀςὴρ μέγας, καιόμενος ὡς λαμπὰς, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς † τῶν ὑδάτων.

10. Et tertius Angelus tuba cecinit; et cecidit de coelo stella [a]) magna, ardens tamquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum. a) Jes. 14, 12. Dan. 8, 10.

11. καὶ τὸ ὄνομα τῦ ἀςέρος λέγεται † ὁ ἄψινθος. καὶ † γίνεται τὸ τρίτον † τῶν ὑδάτων εἰς ἄψινθον, καὶ πολλοὶ † τῶν ἀνθρώπων † ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν.

11. Et nomen stellae dicitur: Absinthium [a]); et facta est tertia pars aquarum in absinthium; et multi hominum mortui sunt de aquis, quia amarae factae sunt. a) Deut. 29, 18. Ebr. 12, 15.

12. καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐπλήγη τὸ τρίτον τῦ ἡλίȣ καὶ τὸ τρίτον τῆς σελήνης καὶ τὸ τρίτον τῶν ἀςέρων, ἵνα σκοτισθῇ τὸ τρί-

12. Et quartus Angelus tuba cecinit; et percussa est tertia pars solis [a]), et tertia pars lunae, et tertia pars stellarum, ita, ut obscuraretur tertia pars

---

v. 5. Ed. omn. Er. et St. το λιβανωτον. — '' αὐτο. — ''' Mt. βρονται και φωναι. — v. 6. Ed. 1. 2. 3. Er. και ἑπτα. — '' οἱ omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 7. Ed. omn. Er. et St. add. ἀγγελος. — '' ἐν omitt. Ed. omn. Er. et St. — ''' Ed. omn. Er. et St. των δενδρων pro της γης. — '''' Mt. et Gb. add. και το τριτον των δενδρων κατεκαη. — v. 8. πυρι omitt. C. et Mt. — v. 9. των ἐν τη θαλασση omitt. Ed. 1. 2. Er. — '' C. διεφθαρησαν. Ed. 1. 2. Er. διεφθαρησεν. — v. 10. των omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 11. ὁ omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' C. et Mt. ἐγενετο. — — ''' των ὑδατων omitt. Ed. omn. Er. et St. — '''' των omitt. Ed. omn. Er. et St. — ''''' Ed. 1. Er. ἀπεθανεν.

1) 1590. thuribulum aureum.

τον αὐτῶν, καὶ † ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς, καὶ ἡ νὺξ ὁμοίως.

eorum, et diei non luceret pars tertia, et noctis similiter. a) Amos 8, 9. Mich. 3, 6.

13. καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα † ἑνὸς ἀετοῦ πετομένου ἐν μεσουρανήματι, λέγοντος φωνῇ μεγάλῃ †˙ οὐαὶ, † οὐαὶ, οὐαὶ † τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ τῶν λοιπῶν φωνῶν τῆς σάλπιγγος τῶν † τριῶν ἀγγέλων, τῶν μελλόντων σαλπίζειν.

13. Et vidi, et audivi vocem unius aquilae volantis per medium coeli a), dicentis voce magna: Vae, vae, vae b) habitantibus in terra de ceteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canturi c)!

a) c. 14, 6. b) c. 9, 12. 11, 14. 12, 12. c) c. 9, 1. 13. 11, 15.

C a p. IX.

1. Καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ κλεῖς τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου.

1. Et quintus Angelus tuba cecinit; et vidi stellam de coelo cecidisse in terram, et data est ei clavis putei abyssi.

2. † καὶ ἤνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου. καὶ ἀνέβη καπνὸς † ἐκ τοῦ φρέατος ὡς καπνὸς καμίνου † μεγάλης. καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέατος.

2. Et aperuit puteum abyssi; et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnae; et obscuratus est sol, et aër de fumo putei a). a) Exod. 10, 15. Joël 2, 2. 10. Jes. 5, 30.

3. καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἐξουσία, ὡς † ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ σκορπίοι τῆς γῆς.

3. Et de fumo putei exierunt locustae in terram, et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terrae.

4. καὶ ἐῤῥέθη † αὐταῖς, ἵνα μὴ ἀδικήσωσι τὸν χόρτον τῆς γῆς, οὐδὲ πᾶν χλωρὸν, οὐδὲ πᾶν δένδρον, εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώπους † μόνους, οἵτινες οὐκ ἔχουσι τὴν σφραγῖδα † τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

4. Et praeceptum est illis, ne laederent foenum terrae, neque omne viride, neque omnem arborem; nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis a). a) c. 7, 2, 3.

5. καὶ ἐδόθη † αὐταῖς, ἵνα μὴ ἀποκτείνωσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα † βασανισθήσωνται μῆνας πέντε. καὶ ὁ βασανισμὸς αὐτῶν ὡς βασανισμὸς σκορπίου, ὅταν † παίσῃ ἄνθρωπον.

5. Et datum est illis, ne occiderent eos; sed ut cruciarent mensibus quinque; et cruciatus eorum, ut cruciatus scorpii, cum percutit hominem.

6. καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις † ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνα-

6. Et in diebus illis quaerent homines mortem, et non invenient eam; et

v. 12. Mt. το τριτον αὐτης μη φανῃ, ἡ ἡμερα και ἡ νυξ ὁμοιως. — v. 13. Ed. omn. Er. et St. ἑνος ἀγγελου πετωμενου ἐν μεσουρανησματι (Ed. 1. 2. Er. μεσουρανισματι. St. μεσουρανηματι). — " C. add. τρις. — "' Ed. 1. 2. 3. Er. bis οὐαι. — "" Mt. τους κατοικουντας. — """ Ed. 1. 2. 3. Er. τρειων. — v. 2. και ἠνοιξε το φρεαρ της ἀβυσσου omitt. Mt. — " ἐκ του φρεατος ὡς καπνος omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — "' C. et Mt. καιομενης. — v. 3. Ed. 3. Er. ἐχωσιν. — v. 4. C. αὐτοις. — " μονους omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. Gb. et Mt. — "' του θεου omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 5. Ed. omn. Er. αὐτοις. — " C. βασανισουσι. Mt. et Gb. βασανισθωσι. — "' C. πληξῃ. — v. 6. C. ζητουσιν.

τον, καὶ † ȣ̓ μὴ † εὑρήσεσιν αὐτόν. καὶ ἐπιθυμήσȣσιν ἀποθανεῖν, καὶ † φεύξεται † ἀπ' αὐτῶν ὁ θάνατος.

desiderabunt mori, et fugiet mors ab eis.

7. καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀκρίδων ὅμοια ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον. καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὡς † ϛέφανοι χρυσοῖ, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὡς πρόσωπα ἀνθρώπων.

7. Et similitudines locustarum, similes equis [a] paratis in praelium; et super capita earum tanquam coronae similes auro; et facies earum tamquam facies hominum. a) Joël 2, 4.

8. καὶ εἶχον τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὡς λεόντων ἦσαν.

8. Et habebant capillos, sicut capillos mulierum; et dentes earum, sicut dentes leonum [a] erant. a) Joël 1, 6.

9. καὶ εἶχον θώρακας ὡς θώρακας σιδηροῦς. καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτερύγων αὐτῶν ὡς φωνὴ ἁρμάτων, ἵππων πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον.

9. Et habebant loricas sicut loricas ferreas, et vox alarum earum, sicut vox curruum [a] equorum multorum currentium in bellum. a) Joël. 2, 5.

10. καὶ ἔχȣσιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις καὶ † κέντρα ἦν ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν· καὶ ἡ ἐξȣσία αὐτῶν ἀδικῆσαι τȣ̀ς ἀνθρώπȣς μῆνας πέντε.

10. Et habebant caudas similes scorpionum, et aculei erant in caudis earum; et potestas earum nocere hominibus mensibus quinque. Et habebant super se

11. † καὶ ἔχȣσιν ἐπ' αὐτῶν βασιλέα τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσȣ, ὄνομα † ἑαυτῷ ἑβραϊϛὶ † ἀββαδὼν, καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει, ἀπολλύων.

11. Regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice: Abaddon, Graece autem: Apollyon, Latine habens nomen Exterminans.

12. ἡ ȣ̓αὶ, ἡ μία, ἀπῆλθεν. ἰδȣ̀, † ἔρχονται † ἔτι δύο ȣ̓αὶ μετὰ ταῦτα.

12. Vae unum abiit; et ecce! veniunt adhuc duo vae post haec.

13. καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἤκȣσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων τοῦ θυσιαϛηρίȣ, τοῦ χρυσοῦ, † τοῦ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ,

13. Et sextus Angelus tuba cecinit; et audivi vocem unam ex quatuor cornibus [a] altaris aurei, quod est ante oculos Dei, a) Exod. 30, 2. 10. Lev. 4, 7.

14. † λέγȣσαν τῷ ἕκτῳ ἀγγέλῳ, † ὁ ἔχων τὴν σάλπιγγα· λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλȣς, τοὺς δεδεμένȣς ἐπὶ τῷ ποταμῷ, τῷ μεγάλῳ, εὐφράτῃ.

14. dicentem sexto Angelo, qui habebat tubam: Solve quatuor Angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate [a]! a) c. 16, 12.

15. καὶ ἐλύθησαν οἱ τέσσαρες ἄγγελοι, οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν ὥραν

15. Et [a] soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, et diem,

v. 6. " Ed. omn. Er. ȣ̓κ. St. ȣ̓χ pro ȣ̓ μη. — "' Ed. 2. Er. εὑρισȣσιν. — "" Ed. 1. 2. Er. φευγει. — ""' Ed. omn. Er. et St. ὁ θανατος ἀπ' αὐτων. — v. 7. Ed. omn. Er. et St. ϛεφανοι ὁμοιοι χρυσῳ. — v. 10. C. et Mt. κεντρα. και ἐν ταις ȣ̓ραις αὐτων ἐξȣσιαν ἐχȣσι τȣ ἀδικησαι τȣς ἀνθρωπȣς μηνας πεντε. — v. 11. και omitt. Gb. C. et Mt. ἐχȣσαι βασιλεα ἐπ' αὐτων ἀγγελον της ἀβυσσȣ· ὀνομα αὐτῳ ἑβραϊϛι ἀββαδων (Mt. ἀβαδδων), ἐν δε τη ἑλληνικη ὀνομα ἐχει ὁ (Mt. omitt. ὁ) ἀπολλυων. — " St. Gb. αὐτῳ. — "' St. et Gb. ἀβαδδων. — v. 12. C. et Mt. ἐρχεται. — " ἐτι omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 13. τȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 14. Mt. λεγοντος. — " Ed. omn. Er. et St. ὁς εἰχε.

† καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτὸν, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων.

et mensem, et annum; ut occiderent tertiam partem hominum. a) c. 16, 14. 20, 7.

16. καὶ ὁ ἀριθμὸς † τῶν ϛρατευμάτων τȣ̃ † ἱππικȣ̃ δύο μυριάδες μυριάδων. † ἤκȣσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν.

16. Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. Et audivi numerum eorum.

17. καὶ ȣ̔́τως εἶδον τοὺς ἵππȣς ἐν τῇ ὁράσει καὶ τοὺς καθημένȣς ἐπ᾽ αὐτῶν ἔχοντας θώρακας πυρίνȣς καὶ ὑακινθίνȣς καὶ θειώδεις. καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵππων ὡς κεφαλαὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν ϛομάτων αὐτῶν ἐκπορεύεται πῦρ καὶ καπνὸς καὶ θεῖον.

17. Et ita vidi equos in visione; et qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, et hyacinthinas, et sulphureas, et capita equorum erant tamquam capita leonum; et de ore eorum procedit [a] ignis, et fumus, et sulphur.
a) Joël 2, 3.

18. † ἀπὸ τῶν τριῶν † πληγῶν τȣ́των ἀπεκτάνθησαν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων † ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ † τοῦ καπνοῦ καὶ † τοῦ θείȣ, τοῦ ἐκπορευομένȣ ἐκ τῶν ϛομάτων αὐτῶν.

18. Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum de igne, et de fumo, et sulphure, quae procedebant de ore ipsorum.

19. † ἡ γὰρ ἐξȣσία τῶν ἵππων ἐν τῷ ϛόματι αὐτῶν ἐϛι καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν. αἱ γὰρ οὐραὶ αὐτῶν † ὅμοιοι † ὄφεσιν, ἔχȣσαι κεφαλάς. καὶ ἐν αὐταῖς ἀδικοῦσι.

19. Potestas enim equorum in ore eorum est, et in caudis eorum; nam caudae eorum similes serpentibus, habentes capita; et in his nocent.

20. καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, οἳ οὐκ ἀπεκτάνθησαν ἐν ταῖς πληγαῖς ταύταις, † οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ προσκυνήσωσι τὰ δαιμόνια καὶ τὰ εἴδωλα, τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ † καὶ τὰ χαλκᾶ καὶ τὰ λίθινα καὶ τὰ ξύλινα, ἃ οὔτε βλέπειν † δύναται, οὔτε ἀκούειν, οὔτε περιπατεῖν.

20. Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, neque poenitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent daemonia [a], et simulacra aurea, et argentea, et aerea, et lapidea, et lignea, quae neque videre possunt, neque audire, neque ambulare. [b].
a) Deut. 32, 17. Ps. 95, 5.
b) Ps. 116, 12–15.

21. καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν φόνων αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν † φαρμακειῶν αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῆς πορνείας αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν κλεμμάτων αὐτῶν.

21. Et non egerunt poenitentiam ab homicidiis suis, neque a veneficiis suis, neque a fornicatione sua, neque a furtis suis.

---

v. 15. C. omitt. *και ἡμεραν* et Mt. add. *εἰς την*. — v. 16. *των* omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″C. et Mt. *ἱππȣ*, omiss. *δυο*. — ‴Ed. omn. Er. et St. add. *και*. — v. 18. Ed. omn. Er. et St. *ὑπο*. — ″*πληγων* omitt. Ed. omn. Er. et St. — ‴Mt. *ἀπο*. — ⁗Ed. omn. Er. et St. add. *ἐκ*. — v. 19. Ed. omn. Er. et St. *αἱ γαρ ἐξȣσιαι αὐτων ἐν τῳ ϛοματι αὐτων εἰσιν. αἱ γαρ ȣ̓ραι αὐτων ὁμοιοι ὀφεσιν, ἐχȣσαι κεφαλας και ἐν αὐταις ἀδικȣσιν.* — ″Gb. *ὁμοιαι ὀφεσιν*. — ‴Mt. *ὁμοιαι ὀφεων*. — v. 20. Ed. omn. Er. *ȣ̓τε*. — ″*και τα χαλκα* omitt. Mt. — ‴Mt. *δυνανται*. — v. 21. C. *φαρμακιων*. Mt. *φαρμακων*.

Cap. X.

1. *Καὶ εἶδον † ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, περιβεβλημένον νεφέλην, καὶ † ἡ ἶρις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτȣ̃, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς ϛύλοι πυρός.*

1. Et vidi alium Angelum fortem [a] descendentem de coelo amictum nube, et iris in capite ejus, et facies ejus erat ut sol, et pedes ejus, tamquam columnae ignis. a) c. 5, 2. Dan. 10, 5–8.

2. *καὶ † εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ † βιβλαρίδιον † ἀνεῳγμένον, καὶ ἔθηκε τὸν πόδα αὐτοῦ, τὸν δεξιὸν, † ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ εὐώνυμον ἐπὶ τῆς γῆς.*

2. Et habebat in manu sua libellum apertum [a]; et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram. a) c. 5, 1.

3. *καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, ὥσπερ λέων μυκᾶται. καὶ ὅτε ἔκραξεν, ἐλάλησαν † αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς ἑαυτῶν φωνάς.*

3. Et clamavit voce magna [a], quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. a) Jer. 25, 30. Hos. 11, 10. Amos 1, 2.

4. *† καὶ ὅτε ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ, ἔμελλον γράφειν. καὶ ἤκȣσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, † λέγȣσαν· σφράγισον, ἃ † ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ, καὶ † μὴ ταῦτα γράφῃς.*

4. Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, [1]) ego scripturus eram; et audivi vocem de coelo dicentem mihi: Signa, quae locuta sunt septem tonitrua; et noli ea scribere!

5. *καὶ ὁ ἄγγελος, ὃν εἶδον ἑϛῶτα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ, † τὴν δεξιὰν, εἰς τὸν οὐρανὸν,*

5. Et Angelus, quem vidi stantem super mare, et super terram, levavit [a] manum suam ad coelum, a) Gen. 14, 22.

6. *καὶ ὤμοσεν † ἐν τῷ ζῶντι εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὃς ἔκτισε τὸν ȣ̓ρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ † καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, ὅτι χρόνος † οὐκέτι ἔϛαι.*

6. et juravit [a] per viventem in secula seculorum, qui creavit coelum, et ea, quae in eo sunt; et terram, et ea, quae in ea sunt; et mare, et ea, quae in eo sunt: Quia tempus non erit amplius [b])! a) Dan. 12, 7. b) c. 6, 11.

7. *ἀλλὰ † ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ ἑβδόμȣ ἀγγέλȣ, † ὅτ᾽ ἂν μέλ-*

7. Sed in diebus vocis septimi [a]) Angeli, cum coeperit tuba canere, con-

---

v. 1. *ἀλλον* omitt. C. Mt. — ″*ἡ* et *αὐτȣ* omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 2. Mt. et Gb. *ἐχων.* — ″C. *βιβλιδαριον.* Mt. *βιβλιον.* — ‴E. 1. 2. 3. Er. *ἠνεῳγμενον.* — ″″Ed. omn. Er. et St. *ἐπι την θαλασσαν … την γην.* — v. 3. *αἱ* omitt. Ed. omn. Er. St. — v. 4. Ed. omn. Er. et St. *και ὁτε ἐλαλησαν ἑπτα βρονται τας φωνας ἑαυτων, ἐμελλον κ. τ. λ.* — ″Ed. omn. Er. et St. *λεγȣσαν μοι.* — ‴Ed. 1. Er. *ἐλαλησεν.* — ″″C. *και μετα ταυτα γραφεις.* Mt. *και μη αὐτα γραψῃς.* Gb. *και μη ταυτα γραψῃς.* — v. 5. *την δεξιαν* omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 6. *ἐν* omitt. Mt. — ″*και την γην και τα ἐν αὐτῃ* omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ‴Ed. omn. Er. et St. *ȣ̓κ ἐϛαι ἐτι.* — v. 7. C. *ἀλλ᾽ ἐν.* — ″C. *ὁταν μελλῃ σαλπιζειν, τελεσθῃ το μυϛηριον τȣ θεȣ, ὁ εὐηγγελισατο τȣς δȣλȣς αὐτȣ, τȣς προφητας.* Gb. et Mt. *ὁταν μελλῃ σαλπιζειν, και ἐτελεσθη το μυϛηριον τȣ θεȣ, ὡς εὐηγγελισε τȣς ἑαυτȣ δȣλȣς* (Mt. *τȣς δȣλȣς αὐτȣ*) *τȣς προφητας.* St. *ὁταν μελλῃ.*

1) 1590. add. et.

λει σαλπίζειν, καὶ τελεσθῇ τὸ μυςήριον τοῦ θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς προφήταις.

summabitur [b] mysterium Dei, sicut evangelizavit per servos suos Prophetas.

a) c. 11, 15. b) c. 17, 17.

8. καὶ ἡ φωνὴ, ἣν ἤκεσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ καὶ λέγεσα· ὕπαγε, λάβε τὸ † βιβλαρίδιον, τὸ ἠνεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ † τᾶ ἀγγέλε, τοῦ ἑςῶτος ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

8. Et audivi vocem de coelo iterum [a]) loquentem mecum, et dicentem: Vade, et accipe librum apertum de manu Angeli stantis super mare, et super terram.

a) cf. v. 4.

9. καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἄγγελον, λέγων αὐτῷ· † δός μοι τὸ † βιβλαρίδιον. καὶ λέγει μοι· λάβε καὶ κατάφαγε αὐτό· καὶ πικρανεῖ σε τὴν κοιλίαν, ἀλλ' ἐν † τῷ ςόματί σε ἔςαι γλυκὺ ὡς μέλι.

9. Et abii ad Angelum, dicens ei, ut daret mihi librum. Et dixit mihi: Accipe librum, et devora [a]) illum; et faciet amaricari [b]) ventrem tuum; sed in ore tuo erit dulce tamquam mel [c]).

a) Ez. 2, 8. 3, 1–3. b) c. 12, 12. c. 13–18. c) c. 11, 1. 15. 16. 17. c. 19–22.

10. καὶ ἔλαβον τὸ † βιβλαρίδιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγγέλε, καὶ κατέφαγον αὐτό. καὶ ἦν † ἐν τῷ ςόματί με ὡς μέλι, γλυκύ. καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτὸ, ἐπικράνθη ἡ κοιλία με.

10. Et accepi librum de manu [1]), et devoravi illum; et erat in ore meo tamquam mel dulce; et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus.

11. καὶ † λέγει μοι· δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι ἐπὶ λαοῖς καὶ † ἔθνεσι καὶ † γλώσσαις καὶ βασιλεῦσι πολλοῖς.

11. Et dixit mihi: Oportet te iterum prophetare Gentibus et populis, et linguis, et regibus multis!

Cap. XI.

1. Καὶ ἐδόθη μοι κάλαμος, ὅμοιος ῥάβδῳ, † λέγων· ἔγειραι, καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ θυσιαςήριον καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ.

1. Et datus est mihi calamus similis virgae [a]), et dictum est mihi: Surge, et metire templum Dei, et altare, et adorantes in eo.

a) Ezech. 40, 3.

2. καὶ τὴν αὐλὴν, τὴν † ἔξωθεν τᾶ ναᾶ, ἔκβαλε † ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν † μετρήσῃς, † ὅτι ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι. καὶ τὴν πόλιν, τὴν ἁγίαν, πατήσεσι μῆνας τεσσαράκοντα † δύο.

2. Atrium autem, quod est foris [2]) templum, ejice foras, et ne metiaris illud! quoniam datum est Gentibus, et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus [a]).

a) Dan. 8, 13. 14. Luc. 21, 24.

3. καὶ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσί με,

3. Et dabo duobus testibus meis, et

v. 8. C. et Mt. βιβλιδαριον το ἀνεῳγμενον. — '' τε omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 9. Gb. et Mt. δεναι. — '' C. et Mt. βιβλιδαριον. — ''' τῳ omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 10. C. βιβλιδαριον. Mt. βιβλιον. — '' ἐν omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 11. Mt. λεγεσι. — '' C. Mt. add. ἐπι. — ''' Ed. omn. Er. et St. γλωτταις. — v. 1. C. add. και εἱςηκει ὁ ἀγγελος. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. ἔσωθεν. — '' C. Ed. 1. 2. Er. ἔξωθεν. — ''' C. μετρησεις. — '''' ὅτι omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ''''' Mt. add. και.

1) 1590. add. Angeli. 2) 1590. est infra templum.

καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα περιβεβλημένοι σάκκους.

prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.

4. οὗτοί εἰσιν αἱ δύο ἐλαῖαι καὶ † αἱ δύο λυχνίαι, αἱ ἐνώπιον τοῦ † κυρίου τῆς γῆς † ἑστῶσαι.

4. Hi sunt duae olivae a), et duo candelabra, in conspectu Domini terrae [1]) stantes. a) Zach. 4, 3. 6, 11. 14.

5. καὶ εἴ τις αὐτοὺς † θέλει ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. καὶ εἴ τις † αὐτοὺς θέλει ἀδικῆσαι, † οὕτω δεῖ αὐτὸν ἀποκτανθῆναι.

5. Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, et devorabit inimicos eorum a); et si quis voluerit eos laedere, sic oportet eum occidi. a) 4 Reg. 1, 10. Luc. 9, 54.

6. οὗτοι ἔχουσιν † ἐξουσίαν, κλεῖσαι τὸν οὐρανὸν, † ἵνα μὴ ὑετὸς βρέχῃ τὰς ἡμέρας τῆς προφητείας αὐτῶν. καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, στρέφειν † αὐτὰ εἰς αἷμα, καὶ πατάξαι τὴν γῆν † ἐν πάσῃ πληγῇ, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσιν.

6. Hi habent potestatem claudendi coelum a), ne pluat diebus prophetiae ipsorum; et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem b), et percutere terram omni plaga c), quotiescumque voluerint. a) 3 Reg. 17, 1, Jac. 5, 17. b) Exod. 7, 19. 20. c) Exod. 9.

7. καὶ † ὅταν τελέσωσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν, τὸ θηρίον, † τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου, ποιήσει † μετ' αὐτῶν πόλεμον, καὶ νικήσει αὐτοὺς, καὶ † ἀποκτενεῖ αὐτούς.

7. Et cum finierint testimonium suum, bestia a), quae ascendit de abysso, faciet adversum eos bellum, et vincet illos, et occidet eos b). a) c. 17, 8. b) 3 Reg. 19, 10.

8. καὶ † τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας † πόλεως, τῆς μεγάλης, ἥτις καλεῖται πνευματικῶς σόδομα καὶ αἴγυπτος, ὅπου † καὶ ὁ κύριος † αὐτῶν ἐσταυρώθη.

8. Et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnae a), quae vocatur spiritualiter Sodoma et Aegyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est. a) c. 16, 19.

9. καὶ † βλέπουσιν ἐκ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν καὶ † γλωσσῶν † καὶ ἐθνῶν, † τὰ πτώματα αὐτῶν † ἡμέρας τρεῖς † καὶ ἥμισυ, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν οὐκ † ἀφήσουσι τεθῆναι εἰς † μνῆμα.

9. Et videbunt de tribubus, et populis, et linguis, et Gentibus, corpora eorum per tres dies et dimidium; et corpora eorum non sinent poni in monumentis.

---

v. 4. αἱ omitt. Ed. omn. Er. St. — '' Ed. omn. Er. et St. θεου — ''' Gb. et Mt. ἑστωτες. — v. 5. Ed. omn. Er. et St. θελῃ bis. — '' C. et Mt. θελει αὐτους. Ed. 1. 2. Er. omitt. αὐτους. — ''' Ed. omn. Er. et C. οὕτως. — v. 6. Mt. et Gb. τον οὐρανον ἐξουσιαν κλεισαι. — '' Ed. omn. Er. et St. ἱνα μη βρεχῃ ὑετος ἐν ταις ἡμεραις αὐτων της προφητειας κ. τ. λ. — ''' αὐτα omitt. Ed. 1. Er. — '''' ἐν omitt. Ed. 3. 4. 5. Er. Gb. et Mt. ὁσακις ἐαν θελησωσιν, ἐν πασῃ πληγῃ. — v. 7. Ed. omn. Er. ὅτε τελεσουσι. — '' το omitt. Ed. omn. Er. et St. — ''' Ed. omn. Er. et St. πολεμον μετ' αὐτων. — '''' Ed. omn. Er. et St. ἀποκτανει. — v. 8. Mt. et Gb. το πτωμα. — '' C. et Mt. add. της. — ''' και omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '''' Ed. omn. Er. et St. ἡμων. — v. 9. Ed. omn. Er. et St. βλεψουσι. — '' γλωττων. — ''' και ἐθνων omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '''' Gb. et Mt. το πτωμα. — ''''' Ed. 1. 2. 3. Er. add. και οἱ ἐκ των ἐθνων. — '''''' και omitt. C. et Mt. — ''''''' Ed. 1. 2. Er. ἀφιουσι. — '''''''' Ed. omn. Er. et St. μνηματα.

1) 1590. terrae stantia.

10. καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς † χαίρουσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ † εὐφρανθήσονται, καὶ δῶρα πέμψουσιν ἀλλήλοις, ὅτι οὗτοι οἱ δύο προφῆται ἐβασάνισαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

10. Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, et jucundabuntur; et munera mittent invicem, quoniam hi duo prophetae cruciaverunt eos, qui habitabant super terram.

11. καὶ μετὰ † τρεῖς ἡμέρας καὶ ἥμισυ πνεῦμα ζωῆς ἐκ τοῦ θεοῦ εἰσῆλθεν † ἐπ' αὐτούς. καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ φόβος μέγας † ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς θεωροῦντας αὐτούς.

11. Et post dies tres, et dimidium, spiritus vitae a Deo intravit in eos. Et steterunt super pedes suos, et timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.

12. καὶ ἤκουσαν † φωνὴν μεγάλην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσαν αὐτοῖς· ἀνάβητε ὧδε. καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ· καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν.

12. Et audierunt vocem magnam de coelo, dicentem eis: Ascendite huc! Et ascenderunt in coelum in nube a); et viderunt illos inimici eorum. a) 4 Reg. 2, 11.

13. † καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ † ὥρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ τὸ δέκατον τῆς πόλεως ἔπεσε, καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σεισμῷ ὀνόματα ἀνθρώπων χιλιάδες ἑπτά. καὶ οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ.

13. Et in illa hora factus est terrae motus magnus, et decima pars civitatis cecidit; et occisa sunt in terrae motu nomina hominum septem millia; et reliqui in timorem sunt missi, et dederunt gloriam Deo coeli.

14. † ἡ οὐαὶ, ἡ δευτέρα, ἀπῆλθεν. † ἡ οὐαὶ, ἡ τρίτη † ἔρχεται ταχύ.

14. Vae secundum abiit a); et ecce! vae tertium b) veniet cito! a) c. 9, 12. b) c. 12, 12.

15. καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ, † λέγουσαι· † ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

15. Et septimus angelus tuba cecinit; et factae sunt voces magnae in coelo dicentes: Factum est regnum hujus mundi, Domini nostri et Christi ejus, et regnabit in secula seculorum! Amen.

16. καὶ οἱ † εἴκοσι τέσσαρες πρεσβύτεροι, † οἱ ἐνώπιον † τοῦ θεοῦ καθήμενοι ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν, † ἔπεσαν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ,

16. Et viginti quatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis a), ceciderunt in facies suas; et adoraverunt Deum, dicentes: a) c. 4, 4. 10. 7, 11.

17. λέγοντες· εὐχαριστοῦμέν σοι,

17. Gratias agimus tibi, Domine

---

v. 10. Ed. omn. Er. et St. χαρουσιν. — " Ed. omn. Er. et St. εὐφρανουνται. — v. 11. Mt. et Gb. τας τρεις. — " Ed. 1. 2. 3. Er. αὐτοις. Mt. εἰς αὐτους. Gb. ἐν αὐτοις. — ''' C. ἐπεπεσεν. — v. 12. C. και ἡκουσα φωνης μεγαλης ἐκ του ὀρανου, λεγουσης αὐτοις. Mt. και ἡκουσα φωνην ... λεγουσαν αὐτοις. — v. 13. και omitt. Mt. — " C. et Mt. ἡμερᾳ. — v. 14. ἡ omitt. Ed. 1. 2. Er. — " Ed. 1. 2. 3. 4. Er. et Gb. add. ἰδου. C. et Mt. add. ἰδου post τριτη. — v. 15. Gb. λεγοντες. — " Ed. omn. Er. et St. ἐγενοντο αἱ βασιλειαι. — v. 16. St. εἰκοσι και τεσσαρες. — " οἱ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ''' Mt. οἱ ἐνωπιον του θρονου του θεου, οἱ καθηνται. — '''' C. et Mt. ἐπεσον.

κύριε, ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν † καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὅτι εἴληφας † τὴν δύναμίν σου, τὴν μεγάλην, καὶ ἐβασίλευσας.

Deus [1]) omnipotens, qui es, et qui eras, et qui venturus es; quia accepisti virtutem tuam magnam, et regnasti.

18. καὶ τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν, κριθῆναι, καὶ δοῦναι τὸν μισθὸν τοῖς δούλοις σου, τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις, καὶ διαφθεῖραι τοὺς † διαφθείροντας τὴν γῆν.

18. Et iratae sunt Gentes [a]), et advenit [2]) ira tua [b]), et tempus mortuorum judicari, et reddere mercedem servis tuis Prophetis et sanctis, et timentibus nomen tuum, pusillis et magnis, et exterminandi eos, qui corruperunt terram.

a) Ps. 2, 1. b) c. 15, 1. 7. 16, 1.

19. καὶ † ἠνοίγη ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης † τοῦ κυρίου ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταὶ † καὶ σεισμὸς καὶ χάλαζα μεγάλη.

19. Et apertum [a]) est templum Dei in coelo; et visa est arca testamenti ejus in templo ejus, et facta sunt fulgura, et voces, [3]) et terrae motus, et grando magna [b]). a) Apoc. 4, 1. 15, 5. 19, 11. b) c. 8, 5.

Cap. XII.

1. Καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ, γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον, καὶ † ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα.

1. Et signum magnum apparuit in coelo: Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim [a]); a) Gen. 37, 9. 10.

2. καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα † κράζει, ὠδίνουσα καὶ βασανιζομένη, τεκεῖν.

2. et in utero habens, clamabat parturiens [a]), et cruciabatur, ut pariat.

a) Mich. 4, 9. 10.

3. καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἰδοὺ, δράκων † μέγας πυῤῥὸς, ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ † ἑπτὰ διαδήματα.

3. Et visum est aliud signum in coelo: et ecce! draco [a]) magnus, rufus, habens capita septem, et cornua decem; et in capitibus ejus diademata septem [b]);

a) cf. v. 9. b) c. 13, 1. 19, 12.

4. καὶ ἡ οὐρὰ † αὐτοῦ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων † τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν. καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς, τῆς μελλούσης † τεκεῖν, ἵνα, ὅταν τέκῃ, τὸ τέκνον αὐτῆς † καταφάγῃ.

4. et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum coeli [a]), et misit eas in terram; et draco stetit ante mulierem, quae erat paritura; ut cum peperisset, filium ejus devoraret. a) Dan. 8, 10. Jes. 14, 12.

---

v. 17. και ὁ ἐρχομενος omitt. Mt. et Gb. — " την omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 18. Ed. 1. 2. 3. Er. φθειροντας. — v. 19. Mt. ἠνοιχθη. — " Ed. omn. Er. et St. αὐτου pro του κυριου. — ''' και σεισμος omitt. C. et Mt. — v. 1. ἡ omitt. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. — v. 2. C. et Mt. ἐκραξεν. — v. 3. Mt. πυῤῥος μεγας. — " Ed. 3. 4. 5. Er. et St. διαδηματα ἑπτα. Ed. 1. 2. Er. omitt. ἑπτα. — v. 4. αὐτου omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — " του οὐρανου omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ''' C. τικτειν. — '''' Ed. 1. 2. 3. Er. φαγῃ.

1) 1590. add. noster. 2) 1593. adventi; C. R. 1593. advenit. 3) 1590. add. et tonitrua.

5. καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄῤῥενα, ὃς μέλλει † ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη † ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. καὶ † ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ † πρὸς τὸν θρόνον αὐτοῦ.

5. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea [a)]; et raptus est filius ejus ad Deum, et ad thronum ejus, a) c. 19, 15.

6. καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπȣ ἔχει † ἐκεῖ τόπον ἡτοιμασμένον † ἀπὸ τȣ̃ θεȣ̃, ἵνα ἐκεῖ † τρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα.

6. et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum a Deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta [a)]. a) c. 11, 3.

7. καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ † τοῦ πολεμῆσαι μετὰ τοῦ δράκοντος, καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησε καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ.

7. Et factum est praelium magnum in coelo; Michaël [a)] et angeli ejus praeliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus. a) Dan. 10, 13. 21.

8. καὶ οὐκ † ἴσχυσεν, οὐδε τόπος εὑρέθη † αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ.

8. Et non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in coelo.

9. καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων, ὁ μέγας, † ὁ ὄφις, ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος καὶ † ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκȣμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν. καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ † μετ᾽ αὐτοῦ ἐβλήθησαν.

9. Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus [a)], qui vocatur diabolus et satanas, qui seducit universum orbem; et projectus est in terram, et angeli ejus cum illo missi sunt. a) Gen. 3, 1. 4. 15. Joh. 8, 44. 1 Joh. 3, 8.

10. † καὶ ἤκȣσα φωνὴν μεγάλην ἐν τῷ ȣ̓ρανῷ, λέγȣσαν· ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τȣ̃ θεȣ̃ ἡμῶν καὶ ἡ ἐξȣσία τȣ̃ χριςȣ̃ αὐτȣ̃, ὅτι † κατεβλήθη ὁ † κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὁ κατηγορῶν αὐτῶν ἐνώπιον τȣ̃ θεȣ̃ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νυκτός.

10. Et audivi vocem magnam in coelo dicentem: Nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus [a)]; quia projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat [b)] illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. a) c. 11, 15. b) Hiob 1, 11. Zach. 3, 1. Luc. 22, 31.

11. καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τȣ̃ ἀρνίȣ καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν, καὶ ȣ̓κ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτȣ.

11. Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni [a)], et propter verbum testimonii sui, et non dilexerunt animas suas usque ad mortem [b)]. a) c. 7, 14. b) c. 2, 10.

---

v. 5. C. ποιμανειν. Ed. 1. 2. Er. ποιμενειν. — '' ἐν omitt. Ed. omn. Er. et St. — ''' C. ἡρπαγη. — '''' προς omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 6. ἐκει omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' Mt. ὑπο. — ''' C. et Mt. ἐκτρεφωσιν. — v. 7. τȣ omitt. Mt. Ed. omn. Er. et St. ἐπολεμησαν κατα (St. μετα) τȣ δρακοντος. — v. 8. Ed. omn. Er. et St. ἰσχυσαν, ȣ̓τε. — '' C. et Mt. αὐτῳ. — v. 9. ὁ omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' ὁ omitt. C. et Mt. — ''' μετ᾽ αὐτȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 10. Ed. omn. Er. et St. και ἠκȣσα φωνην μεγαλην, λεγȣσαν· ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ἀρτι κ. τ. λ. — '' Mt. ἐβληθη. — ''' Gb. κατηγωρ. Ed. 1. 2. 3. Er. ὁ κατηγορων αὐτȣς ἐνωπιον τȣ θεȣ ἡμερας και νυκτος.

12. διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε, † οἱ οὐρανοὶ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες. † οὐαὶ τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ, ὅτι κατέβη ὁ διάβολος πρὸς ὑμᾶς, † ἔχων θυμὸν μέγαν, εἰδὼς, ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔχει.

12. Propterea laetamini, coeli, et qui habitatis in eis. Vae terrae, et mari! quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens, quod modicum tempus habet.

13. καὶ ὅτε † εἶδεν ὁ δράκων, ὅτι ἐβλήθη εἰς † τὴν γῆν, † ἐδίωξε τὴν γυναῖκα, ἥτις ἔτεκε τὸν ἄῤῥενα.

13. Et postquam vidit draco, quod projectus esset in terram, persecutus est mulierem, quae peperit masculum.

14. καὶ ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ, τοῦ μεγάλου, ἵνα † πέτηται εἰς τὴν ἔρημον εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, † ὅπου τρέφεται ἐκεῖ καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ ἀπὸ προσώπου τοῦ ὄφεως.

14. Et datae sunt mulieri alae duae aquilae magnae, ut volaret in desertum in locum suum, ubi alitur per tempus, et tempora, et dimidium temporis, a facie serpentis.

15. † καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὀπίσω τῆς γυναικὸς ὕδωρ ὡς ποταμὸν, ἵνα † αὐτὴν ποταμοφόρητον ποιήσῃ.

15. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tamquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine.

16. καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικὶ, καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ κατέπιε τὸν ποταμὸν, ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

16. Et adjuvit terra mulierem, et aperuit terra os suum, et absorbuit flumen [a)], quod misit draco de ore suo.

a) c. 17, 15.

17. καὶ ὠργίσθη ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυναικὶ, καὶ ἀπῆλθε, ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς, τῶν τηρούντων τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ καὶ ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν † τοῦ ἰησοῦ χριστοῦ.

17. Et iratus est draco in mulierem; et abiit facere praelium cum reliquis de semine ejus, qui custodiunt mandata Dei, et habent testimonium Jesu Christi.

18. καὶ ἐστάθην ἐπὶ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης.

18. Et stetit supra arenam maris [a)].

a) Jos. 15, 12. Dan. 8, 3.

CAP. XIII.

1. *Καὶ* εἶδον ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον, † ἔχον κέρατα δέκα καὶ κεφαλὰς ἑπτὰ, καὶ ἐπὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ δέκα διαδήματα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ † ὀνόματα βλασφημίας.

1. Et vidi de mari bestiam ascendentem [a)], habentem capita septem, et cornua decem [b)], et super cornua ejus decem diademata, et super capita ejus nomina blasphemiae.

a) Dan. 7, 3. sqq.
b) c. 17, 3. 7–12.

---

v. 12. οἱ omitt. Mt. — ″Ed. omn. Er. et St. οὐαι τοις κατοικουσι την γην και την θαλασσαν. — ‴Ed. omn. Er. et St. add. ὁ. — v. 13. Ed. 1. 2. Er. εἰδον. — ″την omitt. C. — ‴Ed. 1. 2. Er. ἐδιωξα. — v. 14. Ed. omn. Er. πεταται. — ″C. et Mt. ὁπως τρεφηται. — v. 15. Ed. omn. Er. et St. και ἐβαλεν ὁ ὀφις ὀπισω της γυναικος ἐκ του στοματος αὐτου (Er. αὐτου) κ. τ. λ. — ″Ed. 3. 4. 5. Er. et St. ταυτην. Ed. 1. 2. Er. omitt. αὐτην. — v. 17. C. του ἰησου. Mt. et Gb. ἰησου. — v. 1. Ed. omn. Er. et St. ἐχον κεφαλας ἑπτα, και κερατα δεκα (Ed. 1. Er. ἑπτα). — ″Ed. omn. Er. et St. ὀνομα.

2. καὶ τὸ θηρίον, ὃ εἶδον, † ἦν ὅμοιον παρδάλει, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς † ἄρκτου, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς στόμα λέοντος, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἐξουσίαν μεγάλην.

2. Et bestia, quam vidi, similis erat pardo [a)], et pedes ejus sicut pedes ursi, et os ejus sicut os leonis. Et dedit illi draco [b)] virtutem suam, et potestatem magnam. a) Dan. 7, 4–7. b) c. 12, 3.

3. † καὶ μίαν ἐκ τῶν κεφαλῶν αὐτοῦ † ὡς ἐσφαγμένην εἰς θάνατον. καὶ ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη, καὶ † ἐθαύμασεν ὅλη ἡ γῆ ὀπίσω τοῦ θηρίου.

3. Et vidi unum de capitibus [a)] suis, quasi occisum in mortem; et plaga mortis ejus curata est. Et admirata [b)] est universa terra post bestiam. a) c. 17, 9. b) c. 17, 8.

4. † καὶ προσεκύνησαν τὸν δράκοντα, ὃς ἔδωκεν ἐξουσίαν τῷ θηρίῳ, καὶ προσεκύνησαν τὸ θηρίον, λέγοντες, τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ; τίς δύναται πολεμῆσαι μετ' αὐτοῦ;

4. Et adoraverunt draconem, qui dedit potestatem bestiae; et adoraverunt bestiam, dicentes: Quis similis bestiae? et quis poterit pugnare cum ea?

5. καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα † λαλοῦν μεγάλα καὶ † βλασφημίας, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ποιῆσαι † μῆνας τεσσαράκοντα δύο.

5. Et datum est ei os loquens magna, et blasphemias; et data est ei potestas facere menses quadraginta duos.

6. καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς βλασφημίαν πρὸς τὸν θεὸν, βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ † καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ σκηνοῦντας.

6. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen ejus, et tabernaculum ejus, et eos, qui in coelo habitant.

7. καὶ ἐδόθη αὐτῷ, † πόλεμον ποιῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ νικῆσαι αὐτούς. καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν † καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος.

7. Et est datum illi bellum facere cum sanctis, et vincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, et populum, et linguam, et gentem.

8. καὶ προσκυνήσουσιν † αὐτῷ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται † τὸ ὄνομα ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου, † τοῦ † ἐσφαγμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

8. Et adoraverunt eam omnes, qui inhabitant terram; quorum [a)] non sunt scripta nomina in Libro vitae Agni, qui occisus est ab origine mundi. a) c. 17, 8.

9. εἴ τις ἔχει οὖς, ἀκουσάτω.

9. Si quis habet aurem, audiat!

---

v. 2. ἦν omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '' Mt. et Gb. ἄρκου. — v. 3. Ed. omn. Er. et St. και εἶδον μιαν των κεφ. — '' C. et Mt. ὡσει. — ''' Ed. omn. Er. et St. ἐθαυμασθη ἐν ὁλῃ τῃ γῃ ὀπισω του θηριου. — v. 4. C. et Mt. και προσεκυνησαν τῳ δρακοντι, τῳ δεδωκοτι την ἐξουσιαν τῳ θηριῳ, και προσεκυνησαν τῳ θηριῳ, λεγοντες· τις ὁμοιος τῳ θηριῳ, και (Mt. omitt. και) τις δυνατος πολεμησαι μετ' αὐτου; Gb. και προσεκυνησαν τῳ δρακοντι, ὁτι ἐδωκε την ἐξουσιαν τῳ θηριῳ, και προσεκυνησαν τῳ θηριῳ, λεγοντες· τις ὁμοιος τῳ θηριῳ; και τις δυναται πολεμησαι μετ' αὐτου; — v. 5. Ed. omn. Er. λαλον. — '' C. et Mt. βλασφημιαν. — ''' C. et Mt. add. πολεμον. — v. 6. και omitt. Mt. — v. 7. C. et Mt. ποιησαι πολεμον. — '' Mt. et Gb. add. και λαον. — v. 8. Mt. et Gb. αὐτον. — '' Ed. omn. Er. et St. τα ὀνοματα ἐν τῃ βιβλῳ κ. τ. λ. — ''' του omitt. Ed. omn. Er. et St. — '''' Ed. 1. 2. Er. ἐσφαγισμενου.

10. † εἴ τις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει· εἴ τις ἐν μαχαίρᾳ † ἀποκτενεῖ, δεῖ αὐτὸν ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτανθῆναι. ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων.

10. Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet; qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia et fides Sanctorum.

11. καὶ εἶδον ἄλλο θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς γῆς. καὶ εἶχε κέρατα † δύο, ὅμοια † ἀρνίῳ, καὶ ἐλάλει ὡς δράκων.

11. Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo similia Agni [a)], et loquebatur, sicut draco. a) Matth. 7, 15.

12. καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ † ποιεῖ τὴν γῆν καὶ † τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας, ἵνα προσκυνήσωσι τὸ θηρίον, τὸ πρῶτον, οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

12. Et potestatem [a)] prioris bestiae omnem faciebat in conspectu ejus; et fecit [b)] terram, et habitantes in ea, adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis. a) cf. v. 2. 4. 5. 7. b) v. 14. c. 19, 20.

13. † καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

13. Et fecit signa magna [a)], ut etiam ignem [b)] faceret de coelo descendere in terram in conspectu hominum.
a) 2 Thess. 2, 9. sqq. Deut. 13, 1. 2. Matth. 24, 24.
b) Luc. 9, 54. Marc. 8, 11. Hiob 1, 16.

14. καὶ πλανᾷ † τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου, λέγων τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ, ὃ † ἔχει τὴν πληγὴν τῆς μαχαίρας, καὶ ἔζησε.

14. Et seduxit habitantes in terra propter signa, quae data sunt illi facere in conspectu bestiae, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestiae, quae habet plagam gladii [a)], et vixit. a) cf. v. 3. 12.

15. καὶ ἐδόθη αὐτῷ, † δοῦναι πνεῦμα τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, † ἵνα καὶ λαλήσῃ † ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου, † καὶ ποιήσῃ, ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι † τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου, † ἵνα ἀποκτανθῶσι.

15. Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiae; et ut loquatur imago bestiae; et faciat, ut quicumque non adoraverint imaginem bestiae, occidantur.

16. καὶ ποιεῖ πάντας, τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχοὺς, καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους, ἵνα † δῶσιν αὐτοῖς † χάραγμα ἐπὶ † τῆς χειρὸς αὐτῶν, τῆς δεξιᾶς, ἢ ἐπὶ † τῶν μετώπων αὐτῶν,

16. Et faciet omnes pusillos, et magnos, et divites, et pauperes, et liberos, et servos habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis.

v. 10. C. ει τις εχει αιχμαλωσιαν, υπαγει κ. τ. λ. — ″Mt. ει τις εν μαχαιρᾳ, δει αυτον αποκτανθηναι. — v. 11. δυο omitt. Mt. — ″Ed. omn. Er. et St. ὁμοια ἀρνιου. — v. 12. C. et Mt. ἐποιει. — ″Ed. omn. Er. et St. τους κατοικουντας ἐν αὐτῃ. — v. 13. C. Mt. et Gb. και ποιει σημεια μεγαλα και πυρ, ἱνα ἐκ του ουρανου καταβαινῃ ἐπι (Gb. καταβῃ εἰς) την γην, ἐνωπιον των ἀνθρωπων. — v. 14. C. et Mt. add. τους ἐμους. — ″C. εἰχε. Mt. ὁ εἰχε πληγην, και ἐζησεν ἀπο της μαχαιρας. — v. 15. C. et Mt. πνευμα δουναι. — ″C. και ἱνα. — ‴ ἡ omitt. C. — ⁗C. και ποιει τους μη προσκυνουντας τῃ εἰκονι του θηριου, ἱνα ἀποκτανθωσι. — ″‴Mt. et Gb. τῃ εἰκονι. — ″″″ ἱνα omitt. Mt. — v. 16. Ed. omn. Er. et St. δωσῃ. Mt. δωσουσιν. — ″C. et Mt. χαραγματα. — ‴της omitt. Mt. — ⁗ Gb. το μετωπον.

17. καὶ ἵνα μή τις † δύνηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, † ἢ τὸ ὄνομα τοῦ θηρίυ, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

17. Et ne quis possit emere, aut vendere, nisi, qui habet characterem, aut nomen bestiae, aut numerum nominis ejus.

18. ὧδε ἡ σοφία ἐςίν. ὁ ἔχων † νῦν ψηφισάτω † τὸν ἀριθμὸν τῦ θηρίυ. ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπυ ἐςί, † καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῦ † χξς'.

18. Hic sapientia est! Qui habet intellectum, computet numerum [a] bestiae. Numerus enim hominis est; et numerus ejus: sexcenti sexaginta sex.

a) c. 15, 2.

Cap. XIV.

1. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδὺ † ἀρνίον † ἑςηκὸς ἐπὶ τὸ ὄρος σιὼν, καὶ μετ' αὐτῦ † ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, † ἔχυσαι τὸ ὄνομα αὐτῦ καὶ τὸ ὄνομα τῦ πατρὸς αὐτῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

1. Et vidi; et ecce! Agnus [a] stabat supra montem Sion, et cum eo centum quadraginta quatuor millia [b] habentes nomen ejus, et nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis [c].

a) c. 7, 9. 10. 17. b) c. 7, 4. c) c. 3, 12.

2. καὶ ἤκυσα φωνὴν ἐκ τῦ ὐρανῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης. καὶ † ἡ φωνὴ, ἣν ἤκυσα, ὡς κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν.

2. Et audivi vocem de coelo, tamquam vocem aquarum multarum, et tamquam vocem tonitrui magni [a]; et vocem, quam audivi, sicut citharoedorum citharizantium in citharis suis [b].

a) c. 19, 6. b) c. 5, 8.

3. καὶ ᾄδυσιν ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τῦ θρόνυ καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. καὶ ὐδεὶς ἐδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν, εἰ μὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς.

3. Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quatuor animalia, et seniores; et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra.

4. ὗτοί εἰσιν, οἳ μετὰ γυναικῶν ὐκ ἐμολύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν. ὗτοί εἰσιν † οἱ ἀκολυθῦντες τῷ ἀρνίῳ, ὅπυ † ἂν ὑπάγῃ. ὗτοι † ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ † τῷ ἀρνίῳ.

4. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati [a]; virgines [b] enim sunt. Hi sequuntur Agnum, quocumque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiae Deo, et Agno,

a) c. 2, 12. Hos. 5, 3. 6, 10. b) 2 Cor. 11, 2.

5. † καὶ ἐν τῷ ςόματι αὐτῶν ὐχ εὑρέθη † ψεῦδος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν †.

5. et in ore eorum non est inventum mendacium; sine macula enim sunt ante thronum Dei.

---

v. 17. Ed. omn. Er. et St. δυναται. — " ἢ omitt. Mt. et Gb. — v. 18. Ed. omn. Er. et St. add. τον. — " τον omitt. Ed. 2. 3. Er. — ''' και omitt. Mt. — '''' C. ἐςιν ἑξακοσιοι, ἑξηκοντα ἑξ. — v. 1. Mt. et Gb. το ἀρνιον. — " Ed. omn. Er. et St. ἑςος. — ''' Mt. add. ἀριθμος. — '''' Ed. omn. Er. et St. ἐχυσαι το ὀνομα τυ πατρος αὐτυ γεγραμμενον (Ed. 1. 2. 3. Er. καιομενον) ἐπι των μετωπων αὐτων (St. αὑτων). — v. 2. Ed. omn. Er. et St. και φωνην ἠκυσα κιθαρῳδων κ. τ. λ. — v. 4. Ed. omn. Er. et St. omitt. εἰσιν. — " C. add. γαρ. Mt. ὁπυ ἐαν. — ''' C. et Mt. add. ὑπο ἰησυ. — '''' τῳ omitt. St. — v. 5. Mt. και ὐχ εὑρεθη ἐν τῳ ςοματι αὐτων ψευδος. — " Ed. omn. Er. et St. δολος. — ''' Ed. omn. Er. et St. add. ἐνωπιον τυ θρονυ τυ θευ.

6. καὶ εἶδον † ἄλλον ἄγγελον † πετόμενον ἐν † μεσȣρανήματι, ἔχοντα εὐαγγέλιον αἰώνιον, † εὐαγγελίσαι τȣ̀ς † καθημένȣς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ λαὸν,

6. Et vidi alterum Angelum [a] volantem per medium coeli, habentem Evangelium [b] aeternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, et super omnem gentem, et tribum, et linguam, et populum, a) c. 8, 13. b) Rom. 16, 25. 1 Petr. 1, 23. 25.

7. † λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ· † φοβήθητε τὸν † θεὸν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτȣ̃, καὶ † προσκυνήσατε † τῷ ποιήσαντι τὸν ȣ̓ρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ † τὴν θάλασσαν καὶ πηγὰς ὑδάτων.

7. dicens magna voce: Timete Dominum, et date illi honorem! quia venit hora judicii ejus; et adorate eum, qui fecit coelum et terram, mare et fontes aquarum.

8. καὶ ἄλλος † ἄγγελος ἠκολȣ́θησε, λέγων· † ἔπεσεν, ἔπεσε βαβυλὼν, † ἡ μεγάλη. † ὅτι ἐκ τȣ̃ οἴνȣ † τȣ̃ θυμȣ̃ τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικε πάντα † ἔθνη.

8. Et alius Angelus secutus est dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna [a], quae a vino irae fornicationis suae potavit omnes gentes. a) c. 18, 2.

9. † καὶ ἄλλος ἄγγελος, τρίτος, ἠκολȣ́θησεν αὐτοῖς, λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ· † εἴ τις προσκυνεῖ τὸ θηρίον καὶ τὴν εἰκόνα αὐτȣ̃, καὶ λαμβάνει χάραγμα ἐπὶ τȣ̃ μετώπȣ αὐτȣ̃, ἢ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτȣ̃,

9. Et tertius Angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adoraverit [a] bestiam, et imaginem ejus, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, a) c. 13, 12–17.

10. καὶ αὐτὸς πίεται ἐκ τȣ̃ οἴνȣ τȣ̃ θυμȣ̃ τȣ̃ θεȣ̃, τȣ̃ κεκερασμένȣ ἀκράτȣ ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτȣ̃, καὶ βασανισθήσεται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ † ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἐνώπιον τȣ̃ ἀρνίȣ.

10. et hic bibet de vino irae Dei, quod mistum est mero in calice irae ipsius, et cruciabitur igne et sulphure [a] in conspectu Angelorum sanctorum, et ante conspectum Agni; a) c. 19, 20. 20, 14. 21, 8.

11. καὶ ὁ καπνὸς τȣ̃ βασανισμȣ̃ αὐτῶν † εἰς αἰῶνας αἰώνων ἀναβαίνει, καὶ ȣ̓κ ἔχȣσιν ἀνάπαυσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἱ προσκυνȣ̃ντες † τὸ θηρίον

11. et fumus [a] tormentorum eorum ascendet in secula seculorum [b]. Nec habent requiem die ac nocte, qui adoraverunt bestiam, et imaginem ejus,

v. 6. *ἀλλον* omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. et Mt. — ″Ed. omn. Er. et St. *πετωμενον.* — ‴Ed. 3. 4. Er. *ἐν μεσȣρανησματι.* Ed. 1. 2. 5. Er. *ἐν μεσȣρανισματι.* — ⁗C. *εὐαγγελισασθαι.* — ″‴Ed. 4. 5. Er. et St. *κατοικȣντας* (Ed. 1. 2. 3. Er. *καθημενȣς τους κατοικȣντας*) *ἐπι της γης, και παν ἐθνος κ. τ. λ.* — v. 7. Ed. omn. Er. et St. *λεγοντα.* — ″Ed. 3. 4. 5. Er. *φοβειθητε.* Ed 1. 2. Er. *φοβησθητε.* — ‴Mt. *κυριον.* — ⁗Ed. 1. 2. Er. *προσκυνησετε.* — ″‴Mt. *αὐτον, τον ποιησαντα.* — ⁗″ *την* omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 8. C. *ἀλλος ἀγγελος, δευτερος.* Mt. *ἀλλος δευτερος ἀγγελος.* — ″*ἐπεσεν* omitt. Mt. — ‴Ed. omn. Er. et St. add. *ἡ πολις.* — ⁗*ὁτι* omitt. C. et Mt. — ″‴*τȣ θυμȣ* omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ⁗″C. et Mt. add. *τα.* — v. 9. Ed. omn. Er. et St. *και τριτος ἀγγελος.* — ″*εἰ τις το θηριον* (Ed. 1. 2. 3. Er. *τῳ θηριῳ*) *προσκυνει.* — v. 10. Ed. omn. Er. et St. *ἐνωπιον ἀγγελων των ἁγιων.* — v. 11. Ed. omn. Er. et St. *ἀναβαινει εἰς αἰωνα αἰωνων.* — ″Ed. 1. 2. Er. *τῳ θηριῳ.*

καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ εἴ τις λαμβάνει † τὸ χάραγμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

et si quis acceperit characterem nominis ejus. a) c. 19, 3. b) c. 20, 10.

12. ὧδε † ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστὶν, † ὧδε οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς † τοῦ θεοῦ καὶ τὴν πίστιν † ἰησοῦ.

12. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, et fidem Jesu.

13. καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης † μοι· γράψον· μακάριοι οἱ νεκροὶ, οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι. † ναὶ, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν. τὰ δὲ ἔργα † αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν.

13. Et audivi vocem de coelo, dicentem mihi: Scribe: Beati mortui, qui in Domino moriuntur! Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis; opera enim illorum sequuntur illos.

14. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ, νεφέλη λευκὴ καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην † καθήμενος, ὅμοιος υἱῷ ἀνθρώπου, ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ δρέπανον ὀξύ.

14. Et vidi, et ecce! nubem candidam; et super nubem sedentem similem Filio hominis [a)], habentem in capite suo coronam auream, et in manu sua falcem acutam. a) Dan. 3, 25. 10, 18.

15. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ, κράζων ἐν † φωνῇ μεγάλῃ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῆς νεφέλης· πέμψον τὸ δρέπανόν σου καὶ θέρισον, ὅτι † ἦλθεν ἡ ὥρα † τοῦ θερίσαι, ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς.

15. Et alius Angelus exivit de templo [a)], clamans voce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcem [b)] tuam, et mete [c)]! quia venit hora, ut metatur, quoniam aruit messis terrae.

a) c. 11, 19. b) Marc. 4, 29. c) v. 13. c. 6, 11. Matth. 13, 30. 43.

16. καὶ ἔβαλεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν νεφέλην † τὸ δρέπανον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ.

16. Et misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terram, et demessa [1]) est terra.

17. καὶ ἄλλος † ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ, τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἔχων καὶ αὐτὸς δρέπανον ὀξύ.

17. Et alius Angelus exivit de templo, quod est in coelo, habens et ipse falcem acutam.

18. καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρὸς, καὶ ἐφώνησε † κραυγῇ μεγάλῃ τῷ ἔχοντι τὸ δρέπανον τὸ ὀξὺ, λέγων· πέμψον σου τὸ δρέπανον, τὸ ὀξὺ, καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας † τῆς ἀμπέλου τῆς γῆς, ὅτι † ἤκμασαν αἱ σταφυλαὶ αὐτῆς.

18. Et alius Angelus exivit de altari, qui habebat potestatem supra ignem [a)]; et clamavit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, et vindemia botros [b)] vineae terrae! quoniam maturae sunt uvae ejus. a) c. 8, 5. b) Deut. 32, 32. Jer. 2, 21.

---

v. 11. ‴ το omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 12. Mt. ἡ ὑπομονη. — ″ ὧδε omitt. Mt. et Gb. — ‴ του θεου omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ⁗ C. add. του. — v. 13. μοι omitt. Mt. et Gb. — ″ C. et Mt. λεγει ναι. — ‴ αὐτων omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 14. Mt. et Gb. καθημενον ὁμοιον. — v. 15. Ed. 4. 5. Er. et St. ἐν μεγαλῃ φωνῃ. Ed. 1. 2. 3. Er. ἐν μεγαλῃ τῃ φωνῃ. — ″ Ed. omn. Er. et St. ἦλθε σοι. — ‴ του omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 16. Ed. 1. 2. Er. τον. — v. 17. Ed. omn. Er. et St. pon. ἀγγελος post οὐρανῳ. — v. 18. Mt. ἐν κραυγῃ. — ″ της ἀμπελου omitt. Ed. omn. Er. et St. — ‴ Mt. ἤκμασεν ἡ σταφυλη της γης.

1) 1590. et demessuit eam.

19. καὶ † ἔβαλεν ὁ ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ, † τὸν μέγαν.

19. Et misit Angelus falcem suam acutam in terram, et vindemiavit vineam terrae, et misit in lacum [a] irae Dei magnum. a) c. 19, 15. Joël 3, 18. Jes. 63, 3.

20. καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς † ἔξωθεν τῆς πόλεως, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνȣ̃ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων ἀπὸ ϛαδίων χιλίων ἑξακοσίων.

20. Et calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

Cap. XV.

1. Καὶ εἶδον ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ, μέγα καὶ θαυμαϛὸν, ἀγγέλȣς ἑπτὰ, ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ, τὰς ἐσχάτας, ὅτι ἐν † αὐταῖς ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ.

1. Et vidi aliud signum [a] in coelo magnum, et mirabile, Angelos septem, habentes plagas septem novissimas; quoniam in illis consummata est ira Dei. a) c. 12, 1. 3.

2. καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν † ὑαλίνην † μεμιγμένην πυρὶ, καὶ τȣ̀ς νικῶντας ἐκ τȣ̃ θηρίȣ καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτȣ̃ † καὶ ἐκ τȣ̃ ἀριθμȣ̃ τȣ̃ ὀνόματος αὐτȣ̃ ἑϛῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν, τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας † κιθάρας τȣ̃ θεȣ̃.

2. Et vidi tamquam mare vitreum [a] mistum igne, et eos, qui vicerunt [b] bestiam, et imaginem ejus, et numerum nominis ejus, stantes super mare vitreum, habentes citharas Dei. a) c. 4, 6. b) c. 13, 10. 18.

3. καὶ ᾄδȣσι τὴν ᾠδὴν μωσέως, † δȣ́λȣ τȣ̃ θεȣ̃, καὶ τὴν ᾠδὴν τȣ̃ ἀρνίȣ, λέγοντες· μεγάλα καὶ θαυμαϛὰ τὰ ἔργα σȣ, † κύριε, ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ. δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοί σȣ, ὁ βασιλεὺς † τῶν ἐθνῶν.

3. Et cantantes canticum Moysi [a], servi Dei, et canticum Agni [b], dicentes: Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens! justae et verae sunt viae tuae, [1]) Rex seculorum! a) Exod. 15, 1. b) c. 5, 9. 12.

4. τίς ȣ̓ μὴ φοβηθῇ † σε, κύριε, καὶ † δοξάσῃ τὸ ὄνομά σȣ; ὅτι μόνος † ὅσιος, ὅτι † πάντα τὰ ἔθνη ἥξȣσι καὶ προσκυνήσȣσιν ἐνώπιόν σȣ, ὅτι τὰ δικαιώματά σȣ ἐφανερώθησαν.

4. Quis non timebit te, Domine! et magnificabit nomen tuum? quia solus pius es; quoniam omnes gentes [a] venient, et adorabunt in conspectu tuo, quoniam judicia tua manifesta sunt. a) Ps. 85, 9.

5. καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον †, καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίȣ ἐν τῷ οὐρανῷ,

5. Et post haec vidi, et ecce! apertum [a] est templum tabernaculi testimonii in coelo. a) c. 11, 9.

6. καὶ ἐξῆλθον οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι,

6. Et exierunt septem Angeli haben-

v. 19. Mt. ἐξεβαλεν. — ″ Ed. omn. Er. et St. την μεγαλην. — v. 20. Ed. omn. Er. et St. ἐξω. — v. 1. Ed. omn. Er. αὐτοις. — v. 2. C. ὑελινην bis. — ″ C. πυρι μεμιγμενην. — ‴ Ed. omn. Er. et St. add. και ἐκ τȣ χαραγματος αὐτȣ, omiss. seq. και. — ⁗ Mt. add. τας. — v. 3. C. add. τȣ. — ″ Ed. omn. Er. et St. κυριος. — ‴ Ed. omn. Er. et St. των ἁγιων. — v. 4. σε omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ″ Mt. δοξασει. — ‴ C. ἁγιος εἶ. Mt. ἁγιος. — ⁗ Mt. παντες pro παντα τα ἐθνα. — v. 5. Ed. omn. Er. et St. add. και ἰδȣ.

1) 1590. add. Domine.

† οἱ ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγὰς † ἐκ τῦ ναῦ, ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν † καὶ λαμπρὸν, καὶ † περιεζωσμένοι † περὶ τὰ ςήθη ζώνας χρυσᾶς.

tes septem plagas de templo, vestiti lino mundo, et candido, et praecincti circa pectora zonis aureis. a) c. 1, 13. Lev. 8, 7.

7. καὶ ἓν † ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων ἔδωκε τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις ἑπτὰ φιάλας χρυσᾶς, γεμέσας τῦ θυμῦ τῦ θεῦ, τῦ ζῶντος εἰς τὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

7. Et unum de quatuor animalibus [a)] dedit septem Angelis septem phialas aureas, plenas iracundiae [b)] Dei viventis in secula seculorum. a) c 4, 6–8. b) Ez. 22, 31.

8. καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς † καπνῦ ἐκ τῆς δόξης τῦ θεῦ καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτῦ, καὶ ὐδεὶς ἐδύνατο εἰσελθεῖν † εἰς τὸν ναὸν, ἄχρι τελεσθῶσιν αἱ ἑπτὰ πληγαὶ † τῶν † ἑπτὰ ἀγγέλων.

8. Et impletum est templum fumo [a)] a Majestate Dei, et de virtute ejus; et nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagae septem Angelorum. a) Exod. 40, 34. 3 Reg. 8, 10. Jes. 6, 4.

Cap. XVI.

1. Καὶ ἤκυσα φωνῆς μεγάλης † ἐκ τῦ ναῦ, λεγύσης τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις· ὑπάγετε, † ἐκχέετε τὰς φιάλας τῦ θυμῦ † τῦ θεῦ εἰς τὴν γῆν.

1. Et audivi vocem magnam de templo, dicentem septem Angelis: Ite, et effundite septem phialas irae Dei in terram!

2. καὶ ἀπῆλθεν † ὁ πρῶτος καὶ ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτῦ † ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἐγένετο ἕλκος κακὸν καὶ πονηρὸν † εἰς τὺς ἀνθρώπυς, τὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα τῦ θηρίυ, † καὶ τὺς προσκυνῦντας τῇ εἰκόνι αὐτῦ.

2. Et abiit primus [1]), et effudit phialam suam in terram; et factum est vulnus saevum et pessimum [a)] in homines, qui habebant characterem bestiae, et in eos, qui adoraverunt [2]) imaginem ejus. a) Exod. 9, 9–11.

3. καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτῦ εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ ἐγένετο αἷμα ὡς νεκρῦ, καὶ πᾶσα ψυχὴ † ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ.

3. Et secundus Angelus effudit phialam suam in mare; et factus est sanguis tamquam mortui; et omnis anima vivens mortua est in mari.

4. καὶ ὁ τρίτος † ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ † εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ ἐγένετο αἷμα.

4. Et tertius [3]) effudit phialam suam super flumina, et super fontes aquarum, et factus est sanguis [a)]. a) Exod. 7, 17–21.

5. καὶ ἤκυσα τῦ ἀγγέλυ † τῶν ὑδά-

5. Et audivi Angelum aquarum, di-

v. 6. οἱ omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' C. ἐκ τυ ὀρανυ, οἱ ἠσαν ἐνδεδυμενοι λινον και καθαρον και λαμπρον, κ. τ. λ. Mt. add. οἱ ἠσαν. omiss. ἐκ τυ ναυ· — ''' και omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. Mt. et Gb. — '''' Ed. omn. Er. et St. περιζωσμενοι. — ''''' περι omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 7. ἐκ omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 8. Mt. ἐκ τυ καπνυ. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. ἐν τω ναῳ. — ''' ἑπτα omitt. C. — v. 1. ἐκ τυ ναυ omitt. Mt. — '' C. ἐκχεατε. Mt. et Gb. και ἐκχεατε τας ἑπτα φιαλας. — ''' τυ θευ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 2. ὁ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '' Mt. εἰς. — ''' Mt. ἐπι. — '''' Ed. omn. Er. et St. και τυς την εἰκονα προσκυνυντας αὐτυ. — v. 3. Gb. ζωης. — v. 4. ἀγγελος omitt. Mt. et Gb. — '' εἰς omitt. C. — v. 5. των ὑδατων omitt. Ed. 1. 2. 3. Er.

1) 1590. add. Angelus. 2) 1590. add. bestiam et. 3) 1590. add. Angelus.

των λέγοντος· † δίκαιος εἶ, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, † ὁ ὅσιος, ὅτι ταῦτα ἔκρινας.

centem: Justus es, Domine! qui es, et qui eras; sanctus, qui haec judicasti!

6. ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προφητῶν † ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πιεῖν. ἄξιοί † εἰσι.

6. Quia sanguinem Sanctorum et Prophetarum [a] effuderunt; et sanguinem eis dedisti bibere; digni enim sunt.

a) Matth. 23, 34. 35.

7. καὶ ἤκουσα † ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λέγοντος· ναὶ, κύριε, ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου.

7. Et audivi alterum ab altari [1]) [a]) dicentem: Etiam, Domine Deus omnipotens! vera et justa judicia tua [b]).

a) c. 9, 13. b) c. 19, 2.

8. καὶ ὁ τέταρτος † ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἥλιον, καὶ ἐδόθη αὐτῷ καυματίσαι † τοὺς ἀνθρώπους ἐν πυρί.

8. Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, et datum est illi aestu affligere homines et [2]) igni.

9. καὶ ἐκαυματίσθησαν οἱ ἄνθρωποι καῦμα μέγα, καὶ ἐβλασφήμησαν † οἱ ἄνθρωποι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τοῦ ἔχοντος † ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς πληγὰς ταύτας. καὶ οὐ μετενόησαν, δοῦναι αὐτῷ δόξαν.

9. Et aestuaverunt homines aestu magno, et blasphemaverunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas, neque egerunt poenitentiam, ut darent illi gloriam.

10. καὶ ὁ πέμπτος † ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου. καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐσκοτωμένη, καὶ † ἐμασσῶντο τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου.

10. Et quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiae; et factum est regnum ejus tenebrosum [a]). Et commanducaverunt linguas suas prae dolore,

a) Exod. 10, 21. sqq. Jes. 8, 21. 22.

11. καὶ ἐβλασφήμησαν τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἑλκῶν αὐτῶν. καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν.

11. et blasphemaverunt Deum coeli prae doloribus et vulneribus suis, et non egerunt poenitentiam ex operibus suis.

12. καὶ ὁ ἕκτος † ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν, τὸν μέγαν, † εὐφράτην. καὶ ἐξηράνθη τὸ ὕδωρ † αὐτοῦ, ἵνα ἑτοιμασθῇ ἡ ὁδὸς τῶν βασιλέων τῶν ἀπὸ † ἀνατολῶν ἡλίου.

12. Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten [a]); et siccavit aquam ejus [b]), ut praepararetur via regibus ab ortu solis.

a) c. 9, 14. b) Jos. 3, 13. 16. Jes. 11, 15. 16. 51, 10.

13. καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ θη-

13. Et vidi de ore draconis [a]), et de ore bestiae [b]), et de ore pseudoprophe-

v. 5. '' Ed. omn. Er. et St. *δικαιος κυριε εἰ, ὁ ὢν, και ὁ ἦν, και ὁ ὅσιος κ. τ. λ.* — ''' ὁ omitt. Mt. — v. 6. Ed. omn. Er. et St. *ἐξεχεον.* — '' add. *γαρ.* — v. 7. C. omitt. *ἀλλου.* Mt. et Gb. omitt. *ἀλλου ἐκ.* — v. 8. *ἀγγελος* omitt. Mt. et Gb. — '' Mt. *ἐν πυρι τους ἀνθρωπους.* — v. 9. *οἱ ἀνθρωποι* omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' C. add. *την.* — v. 10. *ἀγγελος* omitt. Mt. et Gb. — '' Ed. 2. 3. 4. 5. Er. *ἐμασωντο.* — v. 12. *ἀγγελος* omitt. Ed. 1. Er. Mt. et Gb. — '' Ed. omn. Er. add. *τον.* — ''' *αὐτου* omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '''' Mt. *ἀνατολης.*

1) 1590. omitt. ab altari. 2) 1590. et igne.

ρίε καὶ ἐκ τοῦ ςόματος τοῦ ψευδοπροφήτε πνεύματα † τρία ἀκάθαρτα, † ὡς βάτραχοι.

tae c) [1]) spiritus tres immundos in modum ranarum. a) c. 12, 9. b) c. 15, 1. 2. c) c. 15, 11.

14. εἰσὶ γὰρ πνεύματα † δαιμόνων ποιεντα σημεῖα, † ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τὲς βασιλεῖς † τῆς οἰκεμένης ὅλης, συναγαγεῖν αὐτὲς εἰς † τὸν πόλεμον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς μεγάλης τε θεε, τε παντοκράτορος.

14. Sunt enim spiritus daemoniorum facientes signa, et procedunt ad reges totius terrae congregare illos in praelium ad diem magnum omnipotentis Dei.

15. (ἰδοὺ, ἔρχομαι ὡς κλέπτης. μακάριος ὁ γρηγορῶν καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῇ, καὶ βλέπωσι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ.)

15. Ecce, venio sicut fur! Beatus, qui vigilat a), et custodit vestimenta sua, ne nudus b) ambulet, et videant turpitudinem ejus! a) Marc. 13, 33-37. Luc. 12, 35-40. b) c. 3, 17, 18.

16. καὶ συνήγαγεν αὐτὲς εἰς † τὸν τόπον, τὸν καλούμενον ἑβραϊςὶ † ἀρμαγεδών.

16. Et congregabit a) illos in locum, qui vocatur Hebraice: Armagedon [2]) b). a) cf. v. 12. b) Jud. 15, 19. 4 Reg. 9, 27. Zach. 12, 11.

17. καὶ ὁ ἕβδομος † ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτε † εἰς τὸν ἀέρα. † καὶ ἐξῆλθε φωνὴ μεγάλη ἀπὸ τε ναε τε ἐρανε ἀπὸ τε θρόνε, λέγεσα· γέγονε.

17. Et septimus Angelus effudit phialam suam in aërem, et exivit vox magna de templo a throno, dicens: Factum est!

18. καὶ ἐγένοντο † φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀςραπαὶ, καὶ σεισμὸς † ἐγένετο μέγας, οἷος οὐκ ἐγένετο, ἀφ᾽ οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο, † ἐπὶ τῆς γῆς· τηλικοῦτος σεισμὸς, † οὕτω μέγας.

18. Et facta sunt fulgura, et voces, et tonitrua a), et terrae motus factus est magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terrae motus, sic magnus. a) c. 4, 5. 8, 5. 11, 19.

19. καὶ ἐγένετο ἡ πόλις, ἡ μεγάλη, εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις τῶν ἐθνῶν ἔπεσον. καὶ βαβυλὼν, ἡ μεγάλη, ἐμνήσθη ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, δοῦναι αὐτῇ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνε τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ.

19. Et facta est civitas a) magna in tres partes; et civitates Gentium ceciderunt; et Babylon b) magna venit in memoriam c) ante Deum, dare illi calicem vini indignationis irae ejus. a) c. 11, 8. b) c. 17, 5. c) c. 18, 5.

20. † καὶ πᾶσα νῆσος ἔφυγε, καὶ ὄρη οὐχ εὑρέθησαν.

20. Et omnis insula fugit, et montes non sunt inventi.

---

v. 13. Mt. ἀκαθαρτα τρια. — ″Ed. omn. Er. et St. ὁμοια βατραχοις. — v. 14. Mt. et Gb. δαιμονιων. — ″Ed. omn. Er. et St. ἐκπορευεσθαι. — ‴Ed. omn. Er. et St. add. της γης και. — ⁗τον omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 16. τον omitt. C. — ″Ed. 5. Er. et St. ἀρμαγεδδων. Mt. μαγεδων. — v. 17. ἀγγελος omitt. Mt. et Gb. — ″Mt. et Gb. ἐπι. — ‴Ed. 1. 2. 3. Er. και ἐξηλθε φωνη ἐκ τε ἐρανε ἀπο τε θρονε, λεγεσα. — v. 18. C. et Mt. ἀςραπαι και βρονται και φωναι. Gb. ἀςραπαι και φωναι και βρονται. — ″ἐγενετο omitt. Mt. — ‴Ed. 1. 2. 3. Er. add. και. — ⁗Ed. omn. Er. ἐτως. — v. 20. και omitt. Ed. 1. 2. 3. Er.

1) 1590. add. exire. 2) 1590. Armageddon.

21. καὶ χάλαζα μεγάλη ὡς ταλαντιαῖα καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους. καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ ἄνθρωποι τὸν θεὸν ἐκ τῆς πληγῆς τῆς χαλάζης, ὅτι μεγάλη ἐςὶν ἡ πληγὴ αὐτῆς σφόδρα.

21. Et grando [a] magna sicut talentum descendit de coelo in homines; et blasphemaverunt Deum homines propter plagam grandinis; quoniam magna facta est vehementer.

a) Exod. 9, 23. Hiob 38, 22.

Cap. XVII.

1. Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων, τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ᾽ ἐμοῦ, λέγων †˙ δεῦρο, δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης, τῆς μεγάλης, τῆς καθημένης ἐπὶ † τῶν ὑδάτων, † τῶν πολλῶν,

1. Et venit unus de septem Angelis [a], qui habebant septem phialas, et locutus est mecum, dicens: Veni, ostendam tibi damnationem [b] meretricis [c] magnae, quae sedet super aquas multas; a) c. 21, 9. b) cf. v. 16. c) Jes. 23, 15–18.

2. μεθ᾽ ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν † οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς.

2. cum qua fornicati sunt reges terrae [a], et inebriati sunt, qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus [b].

a) c. 18, 9. b) c. 14, 8. Jer. 51, 7. Nah. 3, 4.

3. καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι. καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, γέμον † ὀνομάτων βλασφημίας, ἔχον † κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

3. Et abstulit me in spiritu in desertum. Et vidi mulierem sedentem super bestiam [a] coccineam, plenam nominibus blasphemiae, habentem capita septem, et cornua decem. a) c. 13, 1.

4. καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη † πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ, καὶ κεχρυσωμένη † χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα † χρυσοῦν ποτήριον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων καὶ † τὰ ἀκάθαρτα τῆς πορνείας † αὐτῆς.

4. Et mulier erat circumdata purpura, et coccino, et [1]) inaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione et immunditia fornicationis ejus.

5. καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον˙ μυςήριον˙ βαβυλὼν, ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πόρνων καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

5. Et in fronte ejus nomen scriptum: Mysterium! Babylon magna [a], mater fornicationum et abominationum terrae. a) c. 14, 8.

6. καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν † ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων, † καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων ἰησοῦ. καὶ ἐθαύμασα, ἰδὼν αὐτὴν, θαῦμα μέγα.

6. Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, et de sanguine martyrum Jesu [a]; et miratus sum, cum vidissem illam, admiratione magna.

a) c. 18, 24.

---

v. 1. Ed. omn. Er. et St. add. μοι. — "των omitt. bis Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. pon. οἱ κατοικ. την γην post αὐτης. — v. 3. Mt. ὀνοματα. — "κεφαλας ἑπτα και omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 4. C. et Mt. πορφυραν (Mt. πορφυρουν) και κοκκινον, κεχρυσωμενη. Gb. πορφυρουν και κοκκινον, και κεχρυσ. κ. τ. λ. — "Mt. et Gb. χρυσιῳ. — '''Mt. ποτηριον χρυσουν. — '''' Ed. omn. Er. et St. ἀκαθαρτητος. — ''''' Mt. της γης pro αὐτης. — v. 6. ἐκ omitt. Mt. — "και omitt. Mt.

1) 1590. 1592. inaurata. 1593. 1598. romana editio 1624. inaurato.

7. καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος· διατί ἐθαύμασας; ἐγώ † σοι ἐρῶ τὸ μυςήριον τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ θηρίου, τοῦ βαςάζοντος αὐτὴν, † τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα.

8. † τὸ θηρίον, ὃ εἶδες, ἦν καὶ οὐκ ἔςι καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου καὶ εἰς ἀπώλειαν † ὑπάγειν. καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες † ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται † τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, † βλέποντες τὸ θηρίον, ὅτι ἦν καὶ οὐκ ἔςι καὶ † παρέςαι.

9. ὧδε ὁ νοῦς, ὁ ἔχων σοφίαν. αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ † ἑπτὰ ὄρη εἰσὶν, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν.

10. καὶ βασιλεῖς † ἑπτά εἰσιν. οἱ πέντε † ἔπεσαν, † ὁ εἷς ἐςιν, ὁ ἄλλος οὔπω ἦλθε, καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον † αὐτὸν δεῖ μεῖναι.

11. καὶ τὸ θηρίον, ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔςι, καὶ † αὐτὸς ὄγδοός ἐςι, καὶ ἐκ τῶν ἑπτά ἐςι, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

12. καὶ τὰ δέκα κέρατα, ἃ εἶδες, δέκα βασιλεῖς εἰσιν, οἵτινες βασιλείαν † οὔπω ἔλαβον, ἀλλ' ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσι μετὰ τοῦ θηρίου.

13. οὗτοι μίαν † γνώμην ἔχουσι, καὶ τὴν δύναμιν καὶ † τὴν ἐξουσίαν † ἑαυτῶν τῷ θηρίῳ † διδόασιν.

14. οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πολεμήσουσι, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτοὺς, ὅτι κύριος κυρίων ἐςὶ καὶ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιςοί.

15. καὶ λέγει μοι· τὰ ὕδατα, ἃ

7. Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? ego dicam tibi sacramentum [a] mulieris et bestiae [b], quae portat eam, quae habet capita septem, et cornua decem. a) v. 15–18. b) v. 8–14.

8. Bestia, quam vidisti, fuit [a], et non est [b], et ascensura [c] est de abysso [d], et in interitum ibit [e]; et mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in Libro vitae a constitutione mundi), videntes bestiam, quae erat, et non est. a) c. 13, 1. b) c. 13, 3. c) c. 13, 12. d) c. 11, 7. e) c. 19, 19. 20. 2 Thess. 2, 5.

9. Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, et reges septem sunt.

10. Quinque ceciderunt, unus est, et alius nondum venit; et cum venerit, oportet illum breve tempus manere.

11. Et bestia, quae erat, et non est, et ipsa octava est; et de septem est, et in interitum vadit [a]. a) v. 8.

12. Et decem cornua [a], quae vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tamquam reges una hora accipient post bestiam. a) c. 13, 1. Dan. 7, 20–24.

13. Hi unum consilium habent, et virtutem et potestatem suam bestiae tradent.

14. Hi cum Agno pugnabunt; et Agnus vincet illos; quoniam Dominus dominorum est, et Rex regum; et qui cum illo sunt, vocati, [1]) electi, et fideles.

15. Et dixit mihi: Aquae, quas vi-

---

v. 7. Mt. ἐγω ἐρω σοι. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. add. και. — v. 8. το omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' Ed. omn. Er. et St. ὑπαγει. — ''' Mt. την γην. — '''' Mt. το ὀνομα ἐπι του βιβλιου. — ''''' Gb. βλεποντων, Mt. βλεποντων, ὁτι ἠν το θηριον και κ. τ. λ. — '''''' Ed. omn. Er. et St. καιπερ ἐςι. — v. 9. Ed. omn. Er. ὀρη εἰσιν ἑπτα. — v. 10. Mt. εἰσιν ἑπτα. — '' C. et Mt. ἐπεσον. ''' Ed. omn. Er. add. και. — '''' Mt. δει αὐτον. — v. 11. Mt. οὑτος. — v. 12. Ed. 1. 2. 3. Er. οὐκ. — v. 13. Mt. et Gb. ἐχουσι γνωμην. — '' την omitt. Mt. — ''' C. et Mt. αὐτων. — '''' Ed. omn. Er. et St. διαδιδωσουσιν.

1) 1590. add. et.

εἶδες, ȣ̃ ἡ πόρνη κάθηται, λαοὶ καὶ ὄχλοι εἰσὶ καὶ ἔθνη καὶ γλῶσσαι.

disti, ubi meretrix sedet, populi sunt, et Gentes, et linguae.

16. καὶ τὰ δέκα κέρατα, ἃ εἶδες, † καὶ τὸ θηρίον, ȣ̔͂τοι μισήσȣσι τὴν πόρνην, καὶ ἠρημωμένην ποιήσȣσιν αὐτὴν, † καὶ γυμνὴν †, καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς φάγονται, καὶ αὐτὴν † κατακαύσȣσιν ἐν πυρί.

16. Et decem cornua, quae vidisti in bestia, hi odient fornicariam, et desolatam facient illam, et nudam, et carnes [a] ejus manducabunt, et ipsam [1]) igni concremabunt [b].

a) c. 18, 16. b) c. 18, 8.

17. ὁ γὰρ θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτȣ̃, καὶ ποιῆσαι † γνώμην μίαν, καὶ δȣ̃ναι τὴν βασιλείαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ, ἄχρι † τελεσθήσονται οἱ λόγοι τȣ̃ θεȣ̃.

17. Deus enim dedit in corda eorum, ut faciant, quod placitum est illi; ut dent regnum suum bestiae, donec consummentur verba Dei.

18. καὶ ἡ γυνὴ, ἣν εἶδες, ἔςιν ἡ πόλις, ἡ μεγάλη, ἡ ἔχȣσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς γῆς.

18. Et mulier, quam vidisti, est civitas magna [a], quae habet regnum super reges terrae. a) c. 14, 8.

Cap. XVIII.

1. † καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον † ἄλλον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃, ἔχοντα ἐξȣσίαν μεγάλην. καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη ἐκ τῆς δόξης αὐτȣ̃.

1. Et post haec vidi alium [a] Angelum descendentem de coelo, habentem potestatem magnam; et terra illuminata est a gloria ejus. a) c. 10, 1.

2. † καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχυρᾷ φωνῇ, λέγων· ἔπεσεν, ἔπεσε βαβυλὼν, ἡ μεγάλη, καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμόνων καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτȣ καὶ φυλακὴ παντὸς † ὀρνέȣ ἀκαθάρτȣ καὶ μεμισημένȣ.

2. Et exclamavit in fortitudine, dicens: Cecidit [a], cecidit Babylon magna! et facta est habitatio daemoniorum, et custodia omnis spiritus immundi, et custodia omnis volucris immundae et odibilis [b]. a) c. 14, 8. Jes. 21. 9.

b) Jer. 50, 39. 51, 37. Jes. 13, 21. sq.

3. ὅτι ἐκ † τȣ̃ ȣ̓ίνȣ τȣ̃ θυμȣ̃ τῆς πορνείας αὐτῆς † πέπωκε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετ' αὐτῆς ἐπόρνευσαν, καὶ οἱ ἔμποροι † τῆς γῆς ἐκ τῆς δυνάμεως τȣ̃ † ςρήνȣς αὐτῆς ἐπλȣ́τησαν.

3. Quia de vino [a] irae fornicationis ejus biberunt omnes gentes; et reges [b] terrae cum illa fornicati sunt; et mercatores terrae de virtute deliciarum ejus divites facti sunt.

a) Jes. 51, 7. Nah. 3, 4. b) c. 17, 2.

4. καὶ ἤκȣσα ἄλλην φωνὴν ἐκ τȣ̃

4. Et audivi aliam vocem de coelo,

v. 16. Ed. omn. Er. et St. ἐπι το θηριον. — " και γυμνην omitt. Mt. — ‴ C. add. ποιησȣσιν αὐτην. — ⁗ Ed. 1. 2. 3. Er. κανσȣσιν. — v. 17. Ed. omn. Er. et St. μιαν γνωμην. — " Mt. τελεσθωσιν. Ed. omn. Er. et St. τελεσθη τα ῥηματα τȣ θεȣ. — v. 1. και omitt. Mt. — " ἀλλον omitt. St. — v. 2. Ed. omn. Er. et St. και ἐκραξεν ἐν ἰσχυϊ (ἰσχυει) φωνη μεγαλη, λεγων. — " Ed. 1. 2. Er. ὀρνις. — v. 3. C. τȣ θυμȣ τȣ οἰνȣ της πορνειας αὐτης πεπωτικε. — " Mt. πεπωκασι. — ‴ Ed. 1. 2. 3. Er. αὐτης pro της γης. — ⁗ Ed. 1. 2. 3. Er. ςρηνȣ.

1) 1590. igne.

ἐρανȣ̃, λέγȣσαν· † ἐξέλθετε † ἐξ αὐτῆς, ὁ λαός μȣ, ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῆς, † καὶ ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς ἵνα μὴ λάβητε,

dicentem: Exite de illa, populus meus! ut ne participes sitis delictorum ejus, et de plagis ejus non accipiatis.

5. ὅτι † ἐκολλήθησαν αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι ἄχρι τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃, καὶ ἐμνημόνευσεν † ὁ θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς.

5. Quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad coelum, et recordatus est Dominus iniquitatum ejus.

6. ἀπόδοτε αὐτῇ, ὡς καὶ αὐτὴ ἀπέδωκεν † ὑμῖν, καὶ διπλώσατε † αὐτῇ διπλᾶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς· ἐν τῷ ποτηρίῳ †, ᾧ ἐκέρασε, κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν.

6. Reddite illis, sicut et ipsa reddidit vobis; et duplicate duplicia secundum opera ejus; in poculo, quo miscuit [1]), miscete illi duplum.

7. ὅσα ἐδόξασεν † ἑαυτὴν καὶ ἐϛρηνίασε, † τοσοῦτον δότε αὐτῇ βασανισμὸν † καὶ πένθος, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς λέγει· † κάθημαι βασίλισσα, καὶ χήρα οὐκ εἰμὶ, καὶ πένθος οὐ μὴ ἴδω.

7. Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum; quia in corde suo dicit: Sedeo regina [a]), et vidua non sum; et luctum non videbo [b]). a) c. 17, 18. b) Jes. 47, 7. 8.

8. διὰ τȣ̃το ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξȣσιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς, θάνατος, † καὶ πένθος καὶ λιμὸς, καὶ ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται· ὅτι ἰσχυρὸς κύριος, ὁ θεὸς, † ὁ κρίνας αὐτήν.

8. Ideo in una die [a]) venient plagae ejus, mors et luctus, et fames, et igne comburetur [b]); quia fortis est Deus, qui judicabit illam. a) v. 10. 17. 19. b) c. 17, 16.

9. † καὶ κλαύσονται † αὐτὴν καὶ κόψονται ἐπ᾽ αὐτῇ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ μετ᾽ αὐτῆς πορνεύσαντες καὶ ϛρηνιάσαντες, ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς,

9. Et flebunt, et plangent se super illam reges terrae, qui cum illa fornicati sunt, et in deliciis vixerunt, cum viderint fumum incendii ejus.

10. ἀπὸ μακρόθεν ἑϛηκότες διὰ † τὸν φόβον τȣ̃ βασανισμȣ̃ αὐτῆς, λέγοντες· ȣ̓αὶ, ȣ̓αὶ, ἡ πόλις, ἡ μεγάλη, βαβυλὼν, ἡ πόλις, ἡ ἰσχυρὰ, ὅτι † μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σȣ.

10. Longe stantes propter timorem tormentorum ejus, dicentes: Vae, vae civitas illa magna Babylon, civitas illa fortis! quoniam una hora venit judicium tuum.

11. καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς † κλαίȣσι καὶ πενθȣ̃σιν † ἐπ᾽ αὐτῇ, ὅτι τὸν γόμον αὐτῶν ȣ̓δεὶς ἀγοράζει ȣ̓κέτι,

11. Et negotiatores terrae flebunt et lugebunt super illam; quoniam merces eorum nemo emet amplius:

---

v. 4. Mt. ἐξελθε. — ″ἐξ αὐτης omitt. Ed. 1. 2. Er. — ‴Ed. omn. Er. et St. και (Ed. 1. 2. 3. Er. omitt. και) ἱνα μη λαβητε ἐκ των πληγων αὐτης. — v. 5. Ed. omn. Er. et St. ἠκολȣθησαν. — ″C. et Mt. add. αὐτης. — v. 6. ὑμιν omitt. Mt. et Gb. — ″Mt. τα διπλα, ὡς και αὐτη, και κατα. — ‴Mt. ποτηριῳ αὐτης. — v. 7. Mt. αὐτην. — ″Ed. 1. 2. Er. κερασατε pro τοσȣτον δοτε. — ‴και πενθος omitt. C. — ⁗C. et Mt. add. ὁτι. — v. 8. και omitt. Mt. — ″Ed. omn. Er. et St. ὁ κρινων αὐτην. — v. 9. C. et Mt. και κλαυσȣσι και κοψονται ἐπ᾽ αὐτην. — ″αὐτην omitt. Gb. — v. 10. τον omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ″Ed. omn. Er. et St. add. ἐν. — v. 11. Mt. κλαυσȣσι. — ″Ed. 1. 2. 3. Er. ἐν ἑαυτοις.

1) 1590. add. vobis.

12. † γόμον χρυσȣ̃ καὶ ἀργύρȣ καὶ λίθȣ τιμίȣ καὶ † μαργαρίτȣ καὶ † βύσσȣ καὶ † πορφύρας καὶ † σηρικȣ̃ καὶ κοκκίνȣ, καὶ πᾶν ξύλον θύϊνον καὶ πᾶν σκεῦος ἐλεφάντινον καὶ πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλȣ τιμιωτάτȣ καὶ χαλκȣ̃ καὶ σιδήρȣ † καὶ μαρμάρȣ,

12. Merces auri et argenti, et lapidis pretiosi, et margaritae, et byssi, et purpurae, et serici, et cocci, [et omne lignum thyinum, et omnia vasa eboris, et omnia vasa de lapide pretioso, et aeramento, et ferro, et marmore,

13. καὶ † κινάμωμον καὶ † θυμιάματα καὶ μύρον καὶ λίβανον καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον καὶ σεμίδαλιν καὶ σῖτον † καὶ κτήνη καὶ πρόβατα, καὶ ἵππων καὶ † ῥεδῶν καὶ σωμάτων καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων.

13. et cinnamomum [1])] et odoramentorum, et unguenti, et thuris, et vini, et olei, et similae, et tritici, et jumentorum, et ovium, et equorum, et rhedarum, et mancipiorum, et animarum hominum.

14. καὶ ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σȣ † ἀπῆλθεν ἀπό σȣ, καὶ πάντα τὰ λιπαρὰ καὶ τὰ λαμπρὰ † ἀπῆλθεν ἀπό σȣ, καὶ οὐκέτι † σὺ μὴ † εὑρήσῃς αὐτά.

14. Et poma desiderii animae tuae discesserunt a te, et omnia pinguia et praeclara perierunt a te, et amplius illa jam non invenient.

15. οἱ ἔμποροι τȣ́των, οἱ πλȣτήσαντες ἀπ' αὐτῆς, ἀπὸ μακρόθεν ςήσονται διὰ τὸν φόβον τȣ̃ βασανισμȣ̃ αὐτῆς, κλαίοντες καὶ πενθȣ̃ντες

15. Mercatores horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormentorum ejus, flentes ac lugentes,

16. καὶ λέγοντες· † ȣ̓αὶ, ȣ̓αὶ, ἡ πόλις, ἡ μεγάλη, ἡ περιβεβλημένη † βύσσινον καὶ πορφυρȣ̃ν καὶ κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη † ἐν χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις· ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ὁ τοσȣ̃τος πλȣ̃τος.

16. et dicentes: Vae, vae civitas illa magna! quae amicta erat bysso, et purpura, et cocco, et deaurata erat auro, et lapide pretioso, et margaritis.

17. καὶ πᾶς κυβερνήτης καὶ πᾶς † ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος καὶ ναῦται, † καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται, ἀπὸ μακρόθεν ἔςησαν

17. Quoniam una hora destitutae sunt tantae divitiae; et omnis gubernator, et omnis, qui in lacum navigat, et nautae, et qui in mari operantur, longe steterunt,

18. καὶ ἔκραζον, † βλέποντες τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς, λέγοντες· τίς ὁμοία τῇ πόλει, τῇ μεγάλῃ;

18. Et clamaverunt videntes locum incendii ejus, dicentes: Quae similis civitati huic magnae?

---

v. 12. Ed. 1. 2. 3. Er. γομος. — ″Ed. omn. Er. ȣ̓τε pro και. — ‴Mt. et Gb. βυσσινȣ. — ⁗Ed. 1. 2. Er. et Mt. πορφυρȣ. — ″‴και σηρικȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ‴‴και μαρμαρȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 13. Mt. κιναμωμȣ. Gb. κιναμωμον και ἀμωμον. — ″Ed. 1. 2. 3. Er. θυμιαμα. — ‴Mt. και προβατα, και κτηνη. — ⁗C. ῥαιδων. — v. 14. Ed. 1. 2. 3. Er. ἀπηλθον. — ″C. ἀπωλοντο. Mt. et Gb. ἀπωλετο. — ‴Mt. αὐτα ȣ̓ μη εὑρῃς. — ⁗C. Ed. 1. 2. 3. Er. εὑρησεις. — v. 16. Mt. ȣ̓αι semel. — ″Mt. βυσσον. — ‴Gb. ἐν χρυσιῳ. Mt. χρυσιῳ, omiss. ἐν. — v. 17. C. ὁ ἐπι των πλοιων πλεων. Mt. et Gb. ὁ ἐπι τοπον πλεων. — ‴Ed. 1. 2. 3. Er. ναυται την θαλασσαν ἐργαζοντες, ἀπο ... — v. 18 Ed. omn. Er. et St. ὁρωντες.

1) 1590. et cinnamomum et amomum.

19. καὶ ἔβαλον † χῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἔκραζον, κλαίοντες καὶ πενθοῦντες † λέγοντες· οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις, ἡ μεγάλη, ἐν ᾗ ἐπλούτησαν πάντες οἱ ἔχοντες † πλοῖα ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη.

20. εὐφραίνε † ἐπ᾽ αὐτῇ, οὐρανὲ καὶ οἱ ἅγιοι † καὶ οἱ ἀπόςολοι καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἔκρινεν ὁ θεὸς τὸ κρίμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς.

21. καὶ ἦρεν εἷς ἄγγελος ἰσχυρὸς λίθον ὡς μύλον † μέγαν, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν, λέγων· ὅτως ὁρμήματι βληθήσεται βαβυλὼν, ἡ μεγάλη πόλις, καὶ ȣ μὴ εὑρεθῇ ἔτι.

22. καὶ φωνὴ κιθαρῳδῶν καὶ μȣσικῶν καὶ αὐλητῶν καὶ σαλπιςῶν οὐ μὴ ἀκȣσθῇ ἐν σοὶ ἔτι, καὶ πᾶς τεχνίτης πάσης τέχνης ȣ μὴ εὑρεθῇ ἐν σοὶ ἔτι, καὶ φωνὴ μύλȣ ȣ μὴ ἀκȣσθῇ ἐν σοὶ ἔτι,

23. † καὶ φῶς λύχνȣ ȣ μὴ φανῇ ἐν σοὶ ἔτι, καὶ φωνὴ νυμφίȣ καὶ νύμφης ȣ μὴ ἀκȣσθῇ ἐν σοὶ ἔτι· ὅτι οἱ ἔμποροί σȣ ἦσαν οἱ μεγιςᾶνες τῆς γῆς, ὅτι ἐν τῇ φαρμακείᾳ σȣ ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη.

24. καὶ ἐν αὐτῇ † αἵματα προφητῶν καὶ ἁγίων εὑρέθη καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμένων ἐπὶ τῆς γῆς.

19. Et miserunt pulverem super capita sua [a)], et clamaverunt flentes et lugentes, dicentes: Vae, vae civitas illa magna, in qua divites facti sunt omnes, qui habebant naves in mari de pretiis ejus; quoniam una hora desolata est!
a) Ezech. 27, 30. Hiob 2, 12.

20. Exulta super eam, coelum [a)], et sancti Apostoli et Prophetae! quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illa.
a) c. 19, 1. Jer. 51, 48.

21. Et sustulit unus Angelus fortis lapidem [a)] quasi molarem magnum, et misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, et ultra jam non invenietur.
a) Jer. 51, 63. 64.

22. Et vox citharoedorum, et musicorum, et tibia canentium, et tuba, non audietur in te amplius; et omnis artifex omnis artis non invenietur in te amplius; et vox molae non audietur in te amplius [a)]!
a) Jer. 25, 10.

23. Et lux lucernae non lucebit in te amplius; et vox sponsi et sponsae [a)] non audietur adhuc in te; quia mercatores tui erant principes terrae, quia in veneficiis tuis erraverunt omnes gentes.
a) Jer. 7, 34. 16, 9.

24. Et in ea sanguis prophetarum et sanctorum inventus est [a)]; et omnium, qui interfecti sunt in terra.
a) c. 17, 6. Matth. 23, 37.

Cap. XIX.

1. † Καὶ μετὰ ταῦτα ἤκȣσα † φωνὴν ὄχλȣ πολλȣ̃ † μεγάλην ἐν τῷ ȣ̓ρανῷ, λέγοντος † τὸ ἀλληλȣ̈ΐα. ἡ σωτηρία καὶ † ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν,

1. Post haec audivi, quasi vocem [a)] turbarum multarum [b)] in coelo dicentium: Alleluja! Salus [1)], et gloria, et virtus Deo nostro est!
a) c. 12, 10.
b) c. 6, 11. 7, 9.

v. 19. Ed. omn. Er. et St. χνȣν. — ″C. et Mt. add. και. — ‴C. et Mt. add. τα. — v. 20. Ed. omn. Er. ἐπ᾽ αὐτην. — ″Ed. omn. Er. et St. omitt. και οἱ. — v. 21. Ed. omn. Er. μεγα. — v. 23. και φως usque ἐτι omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 24. Ed. omn. Er. et St. αἱμα. — v. 1. και omitt. Mt. et Gb. — ″Mt. et Gb. ὡς φωνην μεγαλην ... λεγοντων· ἀλληλȣϊα. C. ὡς φωνην ὀχλȣ πολλȣ μεγ. ... λεγοντων· ἀλληλȣϊα. — ‴μεγαλην omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ⁗το omitt. St. — ″‴C. et Mt. ἡ δυναμις και ἡ δοξα τȣ θεȣ ἡμων. Gb. ἡ δοξα και ἡ δυναμις τȣ θεȣ ἡμων. 1) 1590. Laus, et gloria.

2. ὅτι ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις αὐτȣ̃, ὅτι ἔκρινε τὴν πόρνην, τὴν μεγάλην, ἥτις † ἔφθειρε τὴν γῆν ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ ἐξεδίκησε τὸ αἷμα τῶν δȣ́λων αὐτȣ̃ ἐκ † χειρὸς αὐτῆς.

2. Quia vera [a] et justa [b] judicia sunt ejus, qui judicavit de meretrice magna, quae corrupit terram in prostitutione sua, et vindicavit sanguinem servorum suorum de manibus ejus.

a) c. 6, 10. 11. b) c. 15, 3.

3. καὶ δεύτερον † εἴρηκαν· ἀλληλȣ́ϊα. καὶ ὁ καπνὸς † αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

3. Et iterum dixerunt: Alleluja! Et fumus [a] ejus ascendit in secula seculorum.

a) c. 18, 9. 18.

4. καὶ † ἔπεσον οἱ πρεσβύτεροι, οἱ † εἴκοσι τέσσαρες, καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα, καὶ προσεκύνησαν τῷ θεῷ, τῷ καθημένῳ ἐπὶ † τȣ̃ θρόνȣ, λέγοντες· ἀμὴν, ἀλληλȣ́ϊα.

4. Et ceciderunt [a] seniores viginti quatuor, et quatuor animalia, et adoraverunt Deum sedentem super thronum, dicentes: Amen! Alleluja!

a) c. 5, 14.

5. καὶ φωνὴ † ἐκ τȣ̃ θρόνȣ ἐξῆλθε, † λέγȣσα· αἰνεῖτε τὸν θεὸν ἡμῶν, πάντες οἱ δȣ̃λοι αὐτȣ̃ καὶ οἱ φοβȣ́μενοι αὐτὸν, † οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.

5. Et vox de throno exivit, dicens: Laudem dicite Deo nostro, omnes servi ejus; et qui timetis eum, pusilli et magni!

6. καὶ ἤκȣσα † ὡς φωνὴν ὄχλȣ πολλȣ̃ καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν, † λέγοντας ἀλληλȣ́ϊα· ὅτι ἐβασίλευσε † κύριος, ὁ θεὸς † ἡμῶν, ὁ παντοκράτωρ.

6. Et audivi quasi vocem turbae magnae, et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluja! quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens.

7. χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιώμεθα καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίȣ, καὶ ἡ γυνὴ † αὐτοῦ ἡτοίμασεν ἑαυτήν.

7. Gaudeamus, et exultemus, et demus gloriam ei; quia venerunt nuptiae [a] Agni, et uxor ejus praeparavit se.

a) c. 21, 2. 9. 22, 5.

8. καὶ ἐδόθη αὐτῇ, ἵνα περιβάληται βύσσινον † λαμπρὸν καὶ καθαρὸν (τὸ γὰρ βύσσινον τὰ δικαιώματά † ἐςι τῶν ἁγίων).

8. Et datum est illi, ut cooperiat [a] se byssino splendenti et candido. Byssinum enim justificationes [b] sunt Sanctorum.

a) Ps. 44, 14. 15. b) Jes. 61, 10. Eph. 5, 27.

9. καὶ λέγει μοι· † γράψον· μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον † τȣ̃ γάμȣ τȣ̃ ἀρνίȣ κεκλημένοι. καὶ λέγει μοι· ȣ̃τοι οἱ λόγοι ἀληθινοί † εἰσι τȣ̃ θεȣ̃.

9. Et [1]) dixit mihi: Scribe: Beati, qui ad coenam nuptiarum [a] Agni vocati sunt; et dicit mihi: Haec verba Dei vera sunt!

a) c. 20, 6. 22, 14. Matth. 22, 2. sqq.

---

v. 2. C. et Mt. διεφθειρε. — " Ed. omn. Er. et St. add. της. — v. 3. C. et Mt. ειρηκεν. — " αὐτης omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 4. Ed. 1. 2. 3. 4. Er. et St. ἐπεσαν. — " Ed. 5. Er. et St. εἰκοσι και τεσσαρες. — ‴ Mt. τῳ θρονῳ. — v. 5. Mt. ἀπο. — " λεγȣσα omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ‴ Ed. omn. Er. et St. add. και. — v. 6. ὡς omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — " C. λεγοντων. Gb. et Mt. λεγοντες. — ‴ κυριος omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ⁗ ἡμων omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 7. αὐτȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 8. Ed. omn. Er. et St. καθαρον και λαμπρον. — " C. et Mt. των ἁγιων ἐςι. — v. 9. γραψον omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — " τȣ γαμȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ‴ Mt. τȣ θεȣ εἰσι.

1) 1590. Et dicit.

10. καὶ † ἔπεσον ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ, προσκυνῆσαι αὐτῷ. καὶ λέγει μοι· ὅρα, μή. σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου, † τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν † τοῦ ἰησοῦ. τῷ θεῷ προσκύνησον (ἡ γὰρ μαρτυρία † τοῦ ἰησοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας).

10. Et cecidi ante pedes ejus, ut adorarem eum a). Et dicit mihi: Vide ne feceris! conservus tuus sum, et fratrum tuorum habentium testimonium Jesu. Deum adora! Testimonium enim Jesu est spiritus prophetiae. a) c. 22, 8.

11. καὶ εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ ἰδοὺ, ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ᾽ αὐτὸν † καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ.

11. Et vidi coelum apertum, et ecce! equus albus, et qui sedebat super eum, vocabatur: Fidelis et Verax a); et cum justitia judicat et pugnat.
a) c. 1, 5. 3, 14.

12. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ † ὡς φλὸξ πυρὸς, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά. ἔχων † ὄνομα γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ αὐτός.

12. Oculi autem ejus sicut flamma ignis a), et in capite ejus diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo novit, nisi ipse. a) c. 1, 14.

13. καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι. καὶ † καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ.

13. Et vestitus erat veste aspersa sanguine a); et vocatur [1]) nomen ejus: Verbum b) Dei. a) cf. c. 14, 20. b) Joh. 1, 1.

14. καὶ τὰ στρατεύματα, † τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ, † ἠκολούθει αὐτῷ † ἐφ᾽ ἵπποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι βύσσινον λευκὸν, † καθαρόν.

14. Et exercitus, qui sunt in coelo, sequebantur a) eum in equis albis, vestiti byssino albo et mundo b).
a) c. 17, 14. b) v. 8.

15. καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία † ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ † πατάξῃ τὰ ἔθνη. καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ † τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ, τοῦ παντοκράτορος.

15. Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus a); ut in ipso percutiat Gentes. Et ipse reget eas in virga ferrea b); et ipse calcat torcular c) vini furoris irae Dei omnipotentis.
a) c. 2, 12. b) Ps. 2, 9. c) c. 14, 19. Jes. 63, 3.

16. καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ † ὄνομα γεγραμμένον· βασιλεὺς βασιλέων καὶ κύριος κυρίων.

16. Et habet in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium.

17. καὶ εἶδον † ἕνα ἄγγελον, ἑστῶτα ἐν † τῷ ἡλίῳ. καὶ ἔκραξε † φωνῇ μεγάλῃ, λέγων πᾶσι τοῖς † ὀρνέοις,

17. Et vidi unum Angelum stantem in sole, et clamavit voce magna, dicens omnibus avibus a), quae vola-

v. 10. Ed. 1. Er. ἐμπεσα. Ed. 2. Er. ἐπεσα. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. add. και. — ''' του omitt. C. et Mt. — '''' του omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 11. καλουμενος omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 12. ὡς omitt. C. et Mt. — '' C. et Mt. add. ὀνοματα γεγραμμενα και. — v. 13. Mt. κεκληται. — v. 14. τα omitt. Ed. omn. Er. et St. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. ἠκολουθουν. — ''' C. et Mt. ἐπι. — '''' Ed. omn. Er. et St. add. και. — v. 15. C. et Mt. διστομος. — '' Ed. omn. Er. et St. παταssῃ. — ''' Ed. omn. Er. et St. add. και. — v. 16. Ed. omn. Er. et St. add. το. — v. 17. ἑνα omitt. Mt. — '' τῳ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ''' Mt. add. ἐν. — '''' Ed. 1. 2. Er. ὀρνιοις. —

1) 1590. vocabatur.

τοῖς † πετομένοις ἐν † μεσȣρανήματι· † δεῦτε, συνάχθητε εἰς † τὸ δεῖπνον, τὸ μέγα, τοῦ θεοῦ,

bant per medium coeli: Venite, et congregamini ad coenam magnam Dei!

a) Ezech. 39, 4. 17–20.

18. ἵνα φάγητε σάρκας βασιλέων † καὶ σάρκας χιλιάρχων καὶ σάρκας ἰσχυρῶν καὶ σάρκας ἵππων καὶ τῶν καθημένων † ἐπ' αὐτῶν καὶ σάρκας πάντων, ἐλευθέρων † τε καὶ δȣ́λων, † καὶ μικρῶν † καὶ μεγάλων.

18. Ut manducetis carnes regum, et carnes tribunorum, et carnes fortium, et carnes equorum, et sedentium in ipsis, et carnes omnium liberorum et servorum, et pusillorum et magnorum.

19. καὶ εἶδον τὸ θηρίον καὶ τȣ̀ς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ τὰ ϛρατεύματα αὐτῶν συνηγμένα, ποιῆσαι † πόλεμον μετὰ τȣ̃ καθημένȣ ἐπὶ τȣ̃ ἵππȣ καὶ μετὰ τȣ̃ ϛρατεύματος αὐτȣ̃.

19. Et vidi bestiam, et reges terrae[a)], et exercitus eorum congregatos ad faciendum praelium cum illo, qui sedebat in equo, et cum exercitu ejus.

a) c. 16, 14.

20. καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον καὶ † μετὰ τȣ́τȣ ὁ ψευδοπροφήτης, ὁ ποιήσας τὰ σημεῖα ἐνώπιον αὐτȣ̃, ἐν οἷς ἐπλάνησε τȣ̀ς λαβόντας τὸ χάραγμα τȣ̃ θηρίȣ καὶ τȣ̀ς προσκυνȣ̃ντας τῇ εἰκόνι αὐτȣ̃. ζῶντες † ἐβλήθησαν οἱ δύο εἰς τὴν λίμνην τȣ̃ πυρὸς, τὴν καιομένην ἐν † θείῳ.

20. Et apprehensa est bestia[a)], et cum ea pseudopropheta[b)], qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem bestiae, et qui adoraverunt imaginem ejus. Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure[c)].

a) c. 13, 1. sqq. 17, 8. b) c. 13, 11. sqq. c) c. 20, 9. Dan. 7, 11. 26.

21. καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ † τȣ̃ καθημένȣ ἐπὶ τȣ̃ ἵππȣ, τῇ † ἐξελθȣ́σῃ ἐκ τȣ̃ ϛόματος αὐτȣ̃. καὶ πάντα † τὰ ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν.

21. Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius; et omnes aves saturatae sunt carnibus eorum.

Cap. XX.

1. Καὶ εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃, ἔχοντα τὴν † κλεῖν τῆς ἀβύσσȣ καὶ ἅλυσιν μεγάλην ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτȣ̃.

1. Et vidi Angelum descendentem de coelo, habentem clavem abyssi, et catenam[a)] magnam in manu sua.

a) 2 Petr. 2, 4. Jud. 6.

2. καὶ ἐκράτησε τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν, τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐϛι διάβολος καὶ † σατανᾶς, † καὶ ἔδησεν αὐτὸν χίλια ἔτη,

2. Et apprehendit draconem[a)], serpentem antiquum, qui est diabolus et satanas, et ligavit eum per annos mille;

a) c. 12, 9.

---

v. 17. '''' Ed. omn. Er. et St. πετωμενοις. — ''''' Ed. omn. Er. μεσȣρανισματι. — '''''' Ed. omn. Er. et St. δευτε και συναγεσθε εἰς το δειπνον τȣ μεγαλȣ θεȣ. — ''''''' Mt. τον δειπνον τον μεγαν τȣ θεȣ. — v. 18. και σαρκας omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. ἐπ' αὐτῳ. — ''' τȣ omitt. Ed. omn. Er. et St — '''' και omitt. C. — ''''' C. et Mt. add. τε. — v. 19. Mt. τον πολεμον. — v. 20. Mt. et Gb. ὁ μετ' αὐτȣ ψευδοπροφητης. C. μετ' αὐτȣ ὁ ψευδοπροφητης. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. βληθησονται. — ''' Ed. omn. Er. et St. add. τῳ. — v. 21. τȣ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — '' Ed. omn. Er. et St. ἐκπορευομενῃ. — ''' τα omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 1. Ed. omn. Er. et St. κλειδα. — v. 2. C. add. ὁ. — '' C. et Mt. add. ὁ πλανων την οἰκȣμενην ὁλην.

3. καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ † ἔκλεισε †, καὶ ἐσφράγισεν ἐπάνω αὐτᾶ, † ἵνα μὴ πλανᾷ ἔτι τὰ ἔθνη, ἄχρι τελεσθῇ † τὰ χίλια ἔτη. † καὶ μετὰ ταῦτα δεῖ † αὐτὸν λυθῆναι μικρὸν χρόνον.

4. καὶ εἶδον θρόνες (καὶ ἐκάθησαν ἐπ' αὐτὲς, καὶ κρίμα ἐδόθη αὐτοῖς) καὶ τὰς ψυχὰς τῶν † πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν ἰησᾶ καὶ διὰ τὸν λόγον τᾶ θεᾶ, καὶ οἵτινες ἐ προσεκύνησαν † τῷ θηρίῳ, ὅτε τὴν εἰκόνα αὐτᾶ, καὶ ἐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον † αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν. καὶ ἔζησαν, καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ † χριςᾶ † χίλια ἔτη.

5. († οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν ἐκ † ἔζησαν, ἄχρι τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη.) αὕτη ἡ ἀνάςασις, ἡ πρώτη.

6. μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ † ἀναςάσει τῇ πρώτῃ. ἐπὶ τέτων † ὁ δεύτερος θάνατος ἐκ ἔχει ἐξεσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τᾶ θεᾶ καὶ τᾶ χριςᾶ, καὶ βασιλεύσεσι μετ' † αὐτᾶ χίλια ἔτη.

7. καὶ † ὅταν τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη, λυθήσεται ὁ σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτᾶ.

8. καὶ ἐξελεύσεται, πλανῆσαι τὰ ἔθνη, τὰ ἐν † ταῖς τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς, τὸν γὼγ καὶ τὸν μαγὼγ, συναγαγεῖν αὐτὲς εἰς † πόλεμον, ὧν ὁ ἀριθμὸς † ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης.

9. καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων καὶ τὴν πόλιν, τὴν ἠγαπη-

3. et misit eum in abyssum, et clausit, et signavit super illum, ut non seducat[a)] amplius gentes, donec consummentur mille anni; et post haec oportet illum solvi modico tempore.

a) 2 Thess. 2, 9. 10.

4. Et vidi sedes, et sederunt super eas, et judicium datum est illis[a)]; et animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei, et qui non adoraverunt bestiam, neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus aut in manibus suis, et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis.

a) Matth. 19, 28. Luc. 22, 30. 1 Cor. 6, 2. 3.

5. Ceteri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Haec est resurrectio prima.

6. Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima; in his secunda mors non habet potestatem; sed erunt Sacerdotes[a)] Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis.

a) c. 5, 10. Jes. 61, 6.

7. Et cum consummati fuerint mille anni[a)], solvetur satanas de carcere suo, et exibit, et seducet Gentes, quae sunt super quatuor angulos terrae, Gog et Magog[b)], et congregabit eos in praelium, quorum numerus est sicut arena maris.

a) cf. v. 2. 3. b) Ezech. 38, 2. 3. 39, 1.

8. Et ascenderunt super latitudinem terrae[a)], et circuierunt castra sanctorum, et civitatem dilectam.

a) Ezech. 38, 8-12. Num. 22, 5.

---

v. 3. Ed. 1. 2. 3. Er. ἐδησεν. — ″Ed. omn. Er. et St. add. αὐτον. — ‴Ed. omn. Er. ἱνα μη πλανηση τα ἐθνη ἐτι. — ⁗τα omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″‴και omitt. Mt. — ‴‴Mt. λυθηναι αὐτον. — v. 4. Ed. omn. Er. πεπλεκισμενων. — ″C. τῳ θηριῳ, ὀτε τῃ εἰκονι. Mt. το θηριον ὀδε την εἰκονα. Gb. το θηριον, ὀτε τῃ εἰκονι. — ‴αὐτων omitt. Mt. et Gb. — ⁗C. et Mt. τε χριςε. — ″‴Mt. et Gb. τα χιλια ἐτη. — v. 5. C. και οἱ λοιποι. — ″Ed. omn. Er. et St. ἀνεζησαν ἑως τελεσθῃ τα χιλια ἐτη ἀχρι (ἀχρι omitt. St.). οἱ δε λοιποι usque ἐτη omitt. Mt. — v. 6. Ed. 3. Er. ἀναςασῃ. — ″Ed. omn. Er. et St. ὁ θανατος ὁ δευτερος. — ‴Mt. μετα ταυτα. — v. 7. Ed. omn. Er. et St. και ὀτε ἐτελεσθησαν. Mt. και μετα τα χιλια ἐτη. — v. 8. ταις omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″C. et Mt. add. τον. — ‴Mt. et Gb. add. αὐτων.

μένην. καὶ κατέβη πῦρ † ἐκ τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃ ἀπὸ τȣ̃ θεȣ̃, καὶ κατέφαγεν αὐτούς.

10. καὶ † ὁ διάβολος, ὁ πλανῶν αὐτȣ̀ς, ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τȣ̃ πυρὸς καὶ θείȣ, ὅπȣ † καὶ τὸ θηρίον καὶ ὁ ψευδοπροφήτης. καὶ βασανισθήσονται ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

11. καὶ εἶδον θρόνον † μέγαν, λευκὸν, καὶ τὸν καθήμενον † ἐπ' αὐτὸν, ȣ̔ ἀπὸ προσώπȣ ἔφυγεν † ἡ γῆ καὶ ὁ ȣ̓ρανὸς, καὶ τόπος ȣ̓χ εὑρέθη αὐτοῖς.

12. καὶ εἶδον τȣ̀ς νεκρȣ̀ς, † μικρȣ̀ς καὶ μεγάλȣς, ἑςῶτας ἐνώπιον τȣ̃ † θρόνȣ, καὶ βιβλία † ἠνεῴχθησαν. καὶ † ἄλλο βιβλίον † ἠνεῴχθη, ὅ ἐςι τῆς ζωῆς. καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βιβλίοις κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

13. καὶ ἔδωκεν ἡ θάλασσα † τȣ̀ς † ἐν αὐτῇ νεκρȣ̀ς, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἔδωκαν τȣ̀ς † ἐν αὐτοῖς νεκρȣ́ς. καὶ ἐκρίθησαν ἕκαςος κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

14. καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λίμνην τȣ̃ πυρός. † ȣ̔τός ἐςιν ὁ δεύτερος θάνατος,

15. καὶ εἴ τις ȣ̓χ εὑρέθη ἐν † τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τȣ̃ πυρός.

9. Et descendit ignis a Deo de coelo, et devoravit eos [a]; et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia [b]

a) Ezech. 38, 22. 39, 6. b) c. 19, 20.

10. et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.

11. Et vidi thronum magnum candidum, et sedentem super eum [a], a cujus conspectu fugit terra et coelum [b], et locus non est inventus eis.

a) Matth. 19, 28. 25, 31. b) 2 Petr. 3, 7—12.

12. Et vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri [a] aperti sunt; et alius Liber apertus est, qui est vitae [b]; et judicati sunt mortui ex his, quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum.

a) Mal.3,16. Jer.17,1. b) c.3,12. Luc.10,20.

13. Et dedit mare mortuos, qui in eo erant; et mors et infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant; et judicatum est de singulis secundum opera ipsorum.

14. Et infernus et mors [a] missi sunt in stagnum ignis. Haec est mors secunda.

a) 1 Cor. 15, 26. 54. 55.

15. Et qui non inventus est in Libro vitae scriptus, missus est in stagnum ignis.

Cap. XXI.

1. Καὶ εἶδον ȣ̓ρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινήν. ὁ γὰρ πρῶτος ȣ̓ρανὸς καὶ ἡ πρώτη γῆ † παρῆλθε, καὶ ἡ θάλασσα ȣ̓κ ἔςιν ἔτι.

1. Et vidi coelum novum et terram novam [a]. Primum enim coelum, et prima terra abiit [b], et mare jam non est.

a) 2 Petr.3,13. Jes.65,17. 66,22. b) c.20,11. Jes. 34, 4. Matth. 24, 29.

---

v. 9. Ed. omn. Er. et St. ἀπο τȣ θεȣ ἐκ τȣ ȣ̓ρανȣ. — v. 10. ὁ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ″ και omitt. Ed. omn. Er. et St. — v. 11. Ed. omn. Er. λευκον μεγαν. — ″ ἐπ' αὐτȣ. — ‴ C. ὁ ȣ̓ρανος και ἡ γη. — v. 12. C. τȣς μεγαλȣς και τȣς μικρȣς. — ″ Ed. omn. Er. et St. θεȣ. — ‴ C. ἀνεωχθησαν. Mt. ἤνοιξαν. Ed. 1. 2. Er. et Gb. ἠνοιχθησαν. — ⁗ Ed. omn. Er. et St. βιβλιον ἀλλο. — ″‴ C. ἀνεωχθη. Ed. 1. 2. Er. ἠνοιχθη. — v. 13. Mt. et Gb. τȣς νεκρȣς, τȣς ἐν αὐτῃ. — ″ Ed. 1. Er. ἐν αὐτοις. — ‴ C. τȣς ἑαυτων νεκρȣς. Mt. et Gb. τȣς νεκρȣς, τȣς ἐν αὐτοις. — v. 14. C. ȣ̔τος ἐςιν ὁ θανατος, ὁ δευτερος, ἡ λιμνη τȣ πυρος. Mt. ȣ̔τος ὁ θανατος ὁ δευτερος ἐςιν, ἡ λιμνη τȣ πυρος. Gb. pon. ἐςι post δευτερος. — v. 15. Mt. τῳ βιβλιῳ. — v. 1. Mt. et Gb. ἀπηλθον.

2. καὶ † τὴν πόλιν, τὴν ἁγίαν, ἱερουσαλὴμ καινὴν, εἶδον καταβαίνουσαν † ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡτοιμασμένην ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.

2. Et ego Ioannes vidi sanctam civitatem a) Jerusalem novam, descendentem de coelo a Deo, paratam sicut sponsam b) ornatam viro suo.

a) Ebr. 11, 10. 16. 12, 22. b) c. 19, 7. 8. Eph. 5, 27.

3. καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης· ἰδοὺ, ἡ σκηνὴ τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ † λαὸς αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς † ἔσται μετ' αὐτῶν † θεὸς αὐτῶν.

3. Et audivi vocem magnam de throno dicentem: Ecce! tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis! Et ipsi populus ejus a) erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.

a) Exod. 19, 6. Ezech. 48, 35.

4. καὶ ἐξαλείψει † πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κραυγὴ, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι. ὅτι τὰ πρῶτα † ἀπῆλθον.

4. Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum; et mors ultra non erit, neque luctus, 1) neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.

5. καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ † τοῦ θρόνου· ἰδοὺ, † καινὰ πάντα ποιῶ. καὶ λέγει † μοι· γράψον· ὅτι † οὗτοι οἱ λόγοι † ἀληθινοὶ καὶ πιστοί εἰσι.

5. Et dixit, qui sedebat a) in throno: Ecce, nova facio omnia b)! Et dixit mihi: Scribe, quia haec verba fidelissima sunt, et vera. a) c. 4, 2. b) Jes. 43, 18. 19.

6. καὶ εἶπέ μοι· † γέγονε. ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω † ἐκ τῆς πηγῆς † τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν.

6. Et dixit mihi: Factum est! Ego sum A, et O 2); initium et finis a). Ego sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis b). a) c. 1, 8. b) c. 22, 17. Ps. 41, 2–5.

7. ὁ νικῶν † κληρονομήσει † ταῦτα, καὶ ἔσομαι αὐτῷ θεὸς, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι † ὁ υἱός.

7. Qui vicerit, possidebit haec, et ero illi Deus a), et ille erit mihi filius.

a) Ebr. 11, 16. Zach. 8, 8. Jes. 49, 8.

8. † τοῖς δὲ δειλοῖς καὶ ἀπίστοις † καὶ ἐβδελυγμένοις καὶ φονεῦσι καὶ πόρνοις καὶ † φαρμακοῖς καὶ εἰδωλολάτραις καὶ πᾶσι τοῖς ψευδέσι, τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ, τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ, † ὅ ἐστιν ὁ θάνατος, ὁ δεύτερος.

8. Timidis autem, et incredulis, et execratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatris, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure. Quod est mors secunda.

---

v. 2. Ed. omn. Er. et St. και εγω ιωαννης ειδον την πολιν κ. τ. λ. — " Mt. et Gb. εκ του ουρανου απο του θεου. — v. 3. Ed. omn. Er. et St. λαοι. — " Gb. μετ' αυτων εσται, θεος αυτων. Mt. μετ' αυτων εσται, omiss. θεος αυτων. — "' θεος αυτων omitt. C. — v. 4. Ed. omn. Er. et St. add. ὁ θεος. Mt. εξαλειψει απ' αυτων παν δακρυον απο των οφθ. κ. τ. λ. — " Mt. απηλθε. — v. 5. Mt. et Gb. τῳ θρονῳ. — " C. καινα ποιω παντα. Mt. παντα καινα ποιω. — "' μοι omitt. Mt. — "'' ουτοι omitt. Mt. — "''' Mt. πιστοι και αληθινοι του θεου εισι. Gb. πιστοι και αληθινοι εισι. — v. 6. C. γεγονα το α και το ω, αρχη και τελος. Mt. γεγονα εγω το α και το ω, και ἡ αρχη και το τελος. — " Mt. add. αυτῳ. — "' του omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 7. Mt. ὁ νικων δωσω αυτῳ ταυτα. — " Ed. omn. Er. παντα. — "' ὁ omitt. C. et Mt. — v. 8. Ed. omn. Er. δειλοις δε και. — " C. et Mt. add. και ἁμαρτωλοις. — "' Ed. 2. 3. 4. 5. Er. et St. φαρμακευσι — "'' Ed. omn. Er. et St. ὁ εστι δευτερος θανατος. 1) 1590. add. neque clamor. 2) α et ω.

9. καὶ ἦλθεν † εἷς † τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων, τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, † τὰς γεμέσας † τῶν ἑπτὰ πληγῶν, τῶν ἐσχάτων. καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμῦ, λέγων· δεῦρο, δείξω σοι † τὴν νύμφην τῦ ἀρνίυ τὴν γυναῖκα.

9. Et venit unus de septem Angelis [a] habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, et locutus est mecum, dicens: Veni, et ostendam tibi sponsam, uxorem Agni. a) c. 17, 1.

10. καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι ἐπ' ὄρος μέγα καὶ ὑψηλὸν, καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν, τὴν † μεγάλην, † τὴν ἁγίαν ἱερυσαλὴμ, καταβαίνυσαν ἐκ τῦ ὐρανῦ † ἀπὸ τῦ θεῦ,

10. Et sustulit [a] me in spiritu in montem magnum et altum, et ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem [b], descendentem de coelo a Deo, a) c. 17, 3. b) v. 2.

11. ἔχυσαν τὴν δόξαν τῦ θεῦ, † ὁ φωϛὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ, † ὡς λίθῳ ἰάσπιδι, κρυϛαλλίζοντι,

11. habentem claritatem Dei [a]; et lumen ejus simile lapidi pretioso tamquam lapidi jaspidis, sicut crystallum. a) v. 23.

12. † ἔχυσα † τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλὸν, † ἔχυσα πυλῶνας δώδεκα, καὶ ἐπὶ τοῖς † πυλῶσιν ἀγγέλυς δώδεκα, καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἅ ἐϛι † τῶν δώδεκα φυλῶν τῶν υἱῶν ἰσραήλ.

12. Et habebat murum magnum et altum, habentem portas duodecim [a]; et in portis Angelos [b] duodecim, et nomina inscripta, quae sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israël. a) Ezech. 48, 31. b) Gen. 3, 24.

13. ἀπὸ † ἀνατολῶν πυλῶνες τρεῖς, † ἀπὸ βοῤῥᾶ πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ † νότυ πυλῶνες τρεῖς, ἀπὸ δυσμῶν πυλῶνες τρεῖς.

13. Ab Oriente portae tres; et ab Aquilone portae tres; et ab Austro portae tres; et ab Occasu portae tres.

14. καὶ † τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμελίυς δώδεκα, καὶ † ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποϛόλων τῦ ἀρνίυ.

14. Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum [a] Agni. a) Act. 1, 13. 26.

15. καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμῦ εἶχε † μέτρον, κάλαμον χρυσῦν, ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν καὶ τὺς πυλῶνας αὐτῆς, † καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς.

15. Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream [a], ut metiretur civitatem, et portas ejus, et murum. a) Ezech. 40, 3.

16. καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ μῆκος αὐτῆς † τοσοῦτόν ἐϛιν ὅσον καὶ τὸ πλάτος. καὶ

16. Et civitas in quadro posita est, et longitudo ejus tanta est, quanta et latitudo; et mensus est civitatem de

v. 9. Ed. omn. Er. et St. add. προς με. — ″C. et Mt. add. ἐκ. — ‴τας omitt. C. et Mt. — ⁗των omitt. Mt. — ⁗′C. et Mt. την γυναικα την νυμφην τυ ἀρνιυ. — v. 10. την μεγαλην omitt. Mt. et Gb. — ″την omitt. C. — ‴Mt. ἐκ. — v. 11. Ed. omn. Er. et St. add. και. — ″ὡς λιθῳ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 12. C. ἐχυσαν bis. — ″Ed. omn. Er. et St. add. τε. — ‴Ed. 1. 2. 3. Er. πυλεωσιν. — ⁗Mt. ἁ ἐϛιν ὀνοματα των δωδεκα φυλων υἱων ἰσραηλ. — v. 13. Ed. omn. Er. et St. ἀπ' ἀνατολης. — ″C. et Mt. add. και ante ἀπο ter. — ‴Ed. 1. 2. 3. Er. μεσημβριας. — v. 14. το omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — ″Ed. omn. Er. et St. και ἐν αὐτοις ὀνοματα. — v. 15. μετρον omitt. Ed. omn. Er. et St. — ″και το τειχος αὐτης omitt. C. et Mt. — v. 16. C. και το μηκος αὐτης ὁσον το πλατος. Ed. 1. 2. Er. μηκος αὐτυ τοσυτον ἐϛιν ὁσυτον και το πλατος.

ἐμέτρησε τὴν πόλιν † τῷ καλάμῳ † ἐπὶ ςαδίες † δώδεκα χιλιάδων, † τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος, καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐςί.

arundine aurea per stadia duodecim millia; et longitudo, et altitudo, et latitudo ejus aequalia sunt.

17. καὶ † ἐμέτρησε τὸ τεῖχος αὐτῆς ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων πηχῶν, μέτρον ἀνθρώπε, ὅ ἐςιν ἀγγέλε.

17. Et mensus est murum ejus centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis, quae est Angeli.

18. καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τῦ τείχες αὐτῆς ἴασπις, καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν, † ὁμοία ὑάλῳ καθαρῷ.

18. Et erat structura muri ejus ex lapide jaspide[a]; ipsa vero civitas aurum mundum, simile vitro mundo.

a) Zach. 2, 5.

19. † καὶ οἱ θεμέλιοι τῦ τείχες τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι. ὁ θεμέλιος, ὁ πρῶτος, ἴασπις· ὁ δεύτερος σάπφειρος· ὁ τρίτος † χαλκηδών· ὁ τέταρτος σμάραγδος·

19. Et fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata[a]. Fundamentum primum, jaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalcedonius; quartum, smaragdus; a) Exod. 28, 17. Jes. 54, 11–14.

20. ὁ πέμπτος σαρδόνυξ· ὁ ἕκτος † σάρδιος· ὁ ἕβδομος χρυσόλιθος· ὁ ὄγδοος † βήρυλλος· ὁ ἔννατος τοπάζιον· ὁ δέκατος χρυσόπρασος· ὁ ἑνδέκατος † ὑάκινθος· ὁ δωδέκατος † ἀμέθυςος.

20. quintum, sardonyx; sextum, sardius; septimum, chrysolithus, octavum, beryllus; nonum, topazius; decimum, chrysoprasus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethystus.

21. καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες δώδεκα μαργαρίται, ἀνὰ εἷς ἕκαςος τῶν πυλώνων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρίτε. καὶ ἡ πλατεία τῆς πόλεως χρύσιον καθαρὸν, ὡς † ὕαλος † διαυγής.

21. Et duodecim portae, duodecim margaritae sunt per singulas; et singulae portae erant ex singulis margaritis; et platea civitatis aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum.

22. καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ. ὁ γὰρ κύριος, ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ναὸς αὐτῆς ἐςι καὶ τὸ ἀρνίον.

22. Et templum non vidi in ea[a]; Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, et Agnus. a) Jer. 31, 33. sq.

23. καὶ ἡ πόλις ȣ χρείαν ἔχει τῦ ἡλίε ȣδὲ τῆς σελήνης, ἵνα † φαίνωσιν † ἐν αὐτῇ. ἡ γὰρ δόξα τῦ θεῦ ἐφώτισεν † αὐτὴν καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς, τὸ ἀρνίον.

23. Et civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei[1]) illuminavit eam, et lucerna ejus est agnus[a]. a) c. 22, 5. Jes. 60, 19. 20.

24. † καὶ περιπατήσȣσι τὰ ἔθνη

24. Et ambulabunt gentes in lumi-

v. 16. '' Ed. omn. Er. et St. add. ἐν. — ''' Ed. omn. Er. ἐπι ςαδιων. — '''' Mt. δεκαδυο. — ''''' C. et Mt. add. δωδεκα. — v. 17. ἐμετρησε omitt. Mt. — v. 18. C. ὁμοιον ὑελῳ. Mt. ὁμοιον ὑαλῳ. — v. 19. και omitt. Mt. — '' Ed. omn. Er. καλκιδων. — v. 20. Mt. σαρδιον. — '' Ed. 1. 2. 3. Er. βηριλλιος. — ''' C. ὑακινθινος. — '''' Ed. 1. 2. Er. ἀμεθησος. Ed. 3. 4. 5. Er. ἀμεθυσος. — v. 21. C. ὑελος. — '' Ed. omn. Er. et St. διαφανης. — v. 23. Ed. 4. Er. φαινεσιν. Mt. φαινωσιν. αὐτη γαρ ἡ δοξα κ. τ. λ. — '' ἐν omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. et Gb. — ''' Ed. 1. 2. 3. Er. αὐτῃ. — v. 24. Ed. omn. Er. et St. και τα ἐθνη των σωζομενων ἐν τῳ φωτι αὐτης περιπατησεσι, και οἱ βασ. κ. τ. λ.

1) 1590. illuminabit.

διὰ τῦ φωτὸς αὐτῆς, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς φέρεσι † τὴν δόξαν † καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰς αὐτήν.

ne ejus [a]; et reges terrae afferent gloriam suam et honorem in illam.

a) Jes. 60, 3. 49, 22 23.

25. καὶ † οἱ πυλῶνες αὐτῆς ὐ μὴ κλεισθῶσιν ἡμέρας. νὺξ γὰρ ὐκ ἔςαι ἐκεῖ.

25. Et portae ejus non claudentur [a] per diem; nox enim non erit illic [b].

a) Jes. 60, 11. b) c. 22, 5.

26. καὶ οἴσεσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτήν †.

26. Et afferent gloriam et honorem gentium in illam.

27. καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν † κοινὸν καὶ † ποιοῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος, εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τῦ ἀρνίε.

27. Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, et mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitae Agni [a]. a) c. 20, 15.

Cap. XXII.

1. Καὶ ἔδειξέ μοι † καθαρὸν ποταμὸν ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸν ὡς κρύςαλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τῦ θρόνε τῦ θεῦ καὶ τῦ ἀρνίε.

1. Et ostendit [a] mihi fluvium aquae [1]) vitae, splendidum tamquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni.

a) c. 21, 9.

2. ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς καὶ τῦ ποταμῦ ἐντεῦθεν καὶ † ἐντεῦθεν ξύλον ζωῆς, ποιῦν καρπὺς δώδεκα, κατὰ μῆνα † ἕκαςον † ἀποδιδῦν τὸν καρπὸν αὐτῦ. καὶ τὰ φύλλα τῦ ξύλε εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν.

2. In medio plateae ejus, et ex utraque parte fluminis lignum vitae [a], afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, et folia ligni ad sanitatem Gentium.

a) c. 2, 7. Ez. 47, 7. 12.

3. † καὶ πᾶν κατανάθεμα ὐκ ἔςαι ἔτι. καὶ ὁ θρόνος τῦ θεῦ καὶ τῦ ἀρνίε ἐν αὐτῇ ἔςαι, καὶ οἱ δῦλοι αὐτῦ λατρεύσεσιν αὐτῷ.

3. Et omne maledictum non erit amplius; sed sedes Dei et Agni in illa erunt, et servi ejus servient illi.

4. καὶ ὄψονται τὸ πρόσωπον αὐτῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

4. Et videbunt faciem ejus; et nomen ejus in frontibus eorum.

5. καὶ νὺξ ὐκ ἔςαι † ἐκεῖ, † καὶ χρείαν ὐκ ἔχεσι λύχνε καὶ φωτὸς † ἡλίε, ὅτι κύριος, ὁ θεὸς, † φωτίζει αὐτύς. καὶ βασιλεύσεσιν εἰς τὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

5. Et nox ultra non erit; et non egebunt lumine lucernae, neque lumine solis [a], quoniam Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt [b] in secula seculorum.

a) ac. 21, 23. b) c. 1, 6. Dan. 7, 18. 27.

---

v. 24. '' Mt. φερεσιν αὐτῳ δοξαν και τιμην των ἐθνων εἰς αὐτην. — ''' και την τιμην omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 25. Ed. omn. Er. et St. omitt. οἱ. — v. 26. Mt. add. ἱνα εἰσελθωσι. Ed. 1. 2. 3. Er. omitt. versum 26. — v. 27. Ed. omn. Er. et St. κοινεν. — '' Mt. ὁ ποιων. — v. 1. C. ποταμον καθαρον. καθαρον omitt. Mt. et Gb. — v. 2. Mt. ἐκειθεν. — '' Ed. omn. Er. et St. add. ἑνα. — ''' C. ἑκαςον ἀποδιδες. Mt. ἀποδιδες ἑκαςον. Ed. 1. 2. 3. Er. ἑκαςον ἀποδιδοντα. — v. 3. C. και παν καταθεμα ὐκ ἐςαι ἐκει. Mt. et Gb. και παν καταθεμα ὐκ ἐςαι ἐτι. — v. 5. ἐκει omitt. Mt. Gb. ἐτι pro ἐκει. — '' Mt. et Gb. και ὐ χρεια λυχνε και φωτος. — ''' ἡλιε omitt. Mt. — '''' C. et Mt. φωτιει αὐτες. Gb. φωτιει ἐπ' αὐτες.

1) 1590. aquae vivae.

6. *καὶ † εἶπέ μοι· ὗτοι οἱ λόγοι πιςοὶ καὶ ἀληθινοί. καί· κύριος, ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων † τῶν προφητῶν, ἀπέςειλε τὸν ἄγγελον αὐτῦ, δεῖξαι τοῖς δέλοις αὐτῦ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει.*

6. Et dixit mihi: Haec verba fidelissima sunt, et vera. Et Dominus Deus spirituum prophetarum misit [a] Angelum suum ostendere servis suis, quae oportet fieri cito. a) c. 1, 1.

7. *† ἰδὲ, ἔρχομαι ταχύ. μακάριος ὁ τηρῶν τὲς λόγες τῆς προφητείας τῦ βιβλίε τέτε.*

7. Et ecce, venio velociter [a]! Beatus [b], qui custodit verba prophetiae libri hujus. a) c. 3, 11. 12, 20. b) c. 1, 3.

8. *† κἀγὼ ἰωάννης, ὁ ἀκέων καὶ βλέπων ταῦτα. καὶ ὅτε ἤκεσα καὶ † ἔβλεψα, † ἔπεσον, προσκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν τῦ ἀγγέλε, τῦ † δεικνύοντός μοι ταῦτα.*

8. Et ego Ioannes, qui audivi et vidi haec. Et postquam audissem, et vidissem, cecidi [a], ut adorarem ante pedes Angeli, qui mihi haec ostendebat. a) c. 19, 9. 10.

9. *καὶ λέγει μοι· ὅρα, μή. † σύνδελός σε εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σε, τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρέντων τὲς λόγες τῦ βιβλίε τέτε. τῷ θεῷ προσκύνησον.*

9. Et dixit mihi: Vide ne feceris! conservus enim tuus sum, et fratrum tuorum Prophetarum, et eorum, qui servant verba prophetiae libri hujus; Deum adora!

10. *καὶ λέγει μοι· μὴ σφραγίσης τὲς λόγες τῆς προφητείας τῦ βιβλίε τέτε, † ὅτι † ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐςιν.*

10. Et dicit mihi: Ne signaveris [a] verba prophetiae libri hujus; tempus enim prope [b] est. a) c. 10, 4. Dan. 8, 26. b) c. 1, 3.

11. *† ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι, καὶ ὁ ῥυπαρὸς ῥυπαρευθήτω ἔτι, καὶ ὁ δίκαιος δικαιοσύνην ποιησάτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι.*

11. Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc; et qui justus est, justificetur adhuc; et sanctus, sanctificetur adhuc.

12. *† ἰδὲ, ἔρχομαι ταχὺ, καὶ ὁ μισθός με μετ' ἐμῦ, ἀποδῦναι ἑκάςῳ, ὡς τὸ ἔργον † αὐτῦ ἔςαι.*

12. Ecce! venio cito [a], et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. a) v. 7.

13. *† ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ † ἔσχατος.*

13. Ego sum A et O [1]), primus et novissimus, principium et finis [a]. a) c. 1, 8.

14. *μακάριοι οἱ ποιῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτῦ, ἵνα ἔςαι ἡ ἐξεσία αὐτῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς † πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν.*

14. Beati, qui lavant stolas suas in sanguine Agni [a], ut sit potestas eorum in ligno vitae [b], et per portas intrent in civitatem. a) c. 12, 11. b) c. 2, 7.

---

v. 6. C. et Mt. *λεγει.* — " Ed. omn. Er. et St. *των ἁγιων προφητων* omiss. *των πνευματων.* — v. 7. Mt. et Gb. *και ἰδε.* — v. 8. Ed. omn. Er. et St. *και ἐγω ἰωαννης ὁ βλεπων ταυτα, και ἀκεων.* — " Mt. *και ὁτε εἰδον.* — ''' Ed. omn. Er. et St. *ἐπεσα.* — '''' C. *δειγνυντος.* — v. 9. Ed. omn. Er. et St. *συνδελος σε γαρ εἰμι και των ἀδελφων σε προφητων, και των τηρεντων κ. τ. λ.* — v. 10. Mt. *ὁ καιρος γαρ ἐγγυς,* Gb. *ὁ καιρος ἐγγυς.* — " *ὁ* omitt. Ed. 1. 2. Er. — v. 11. Ed. omn. Er. et St. *ὁ ἀδικων ἀδικησατω* (Ed. 5. Er. *ἀδικισατω*) *ἐτι, και ὁ ῥυπων ῥυπωσατω ἐτι. και ὁ δικαιος δικαιωθητω ἐτι. και ὁ ἁγιος ἁγιασθητω ἐτι.* — v. 12. Ed. omn. Er. et St. *και ἰδε.* — " C. et Mt. *ἐςαι αὐτε.* — v. 13. C. *ἐγω το ἀλφα και το ω, ἀρχη κ. τ. λ.* Mt. et Gb. *ἐγω το α και το ω. ὁ πρωτος και ὁ ἐσχατος, ἡ ἀρχη και το τελος.* — " St. add. *ὁ.* — v. 14. Ed. 1. 2. 3. Er. *πυλεωσιν.*

1) *α* et *ω*.

15. ἔξω † οἱ κύνες καὶ οἱ φαρμακοὶ καὶ † οἱ πόρνοι καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ πᾶς † ὁ φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος.

16. ἐγὼ ἰησȣ̃ς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μȣ, μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα † ἐπὶ ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι † ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος † τȣ̃ δαυὶδ, ὁ † ἀςὴρ, ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωϊνός.

17. καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγȣσιν· † ἔρχȣ. καὶ ὁ ἀκȣ́ων εἰπάτω· † ἔρχȣ. καὶ ὁ διψῶν † ἐρχέσθω, ὁ θέλων λαβέτω ὕδωρ ζωῆς δωρεάν.

18. † συμμαρτυρȣ̃μαι γὰρ παντὶ ἀκȣ́οντι τȣ̀ς λόγȣς προφητείας βιβλίȣ τȣ́τȣ. † ἐάν εἴ τις ἐπιτιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς, τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τȣ́τῳ.

19. † καὶ † ἐὰν εἴ τις ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν λόγων βίβλȣ τῆς προφητείας ταύτης, † ἀφαιρήσει ὁ θεὸς τὸ μέρος αὐτȣ̃ ἀπὸ βίβλȣ † τῆς ζωῆς, καὶ † ἐκ τῆς πόλεως ἁγίας, καὶ τῶν γεγραμμένων ἐν βιβλίῳ τȣ́τῳ.

20. λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα· ναὶ, ἔρχομαι ταχὺ, ἀμήν. † ναὶ, ἔρχȣ, κύριε, ἰησοῦ.

21. † ἡ χάρις τȣ̃ κυρίȣ ἰησȣ̃ χριςȣ̃, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων. † ἀμήν.

15. Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis, qui amat et facit mendacium.

16. Ego Jesus misi [a] Angelum meum, testificari vobis haec in Ecclesiis. Ego sum radix, et genus David [b], stella splendida et matutina [c]. a) c. 1, 1. 2. b) c. 5, 5. Rom. 15, 12. c) Jes. 14, 12.

17. Et spiritus [a] et sponsa [b] dicunt: Veni! Et qui audit, dicat: Veni! Et qui sitit, veniat; et qui vult, accipiat aquam vitae, gratis. a) Rom. 8, 26. 27. b) c. 21, 9.

18. Contestor enim omni audienti verba prophetiae libri hujus: Si quis apposuerit ad haec, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto [a]; a) c. 15, 1. 6. 7. 8. 21, 8.

19. et si quis diminuerit [a] de verbis libri prophetiae hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitae, et de civitate sancta, et de his, quae scripta sunt in libro isto [b]. a) Deut. 4, 2. b) c. 20, 12.

20. Dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam venio cito! Amen! Veni, Domine Jesu!

21. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis [a]! Amen. a) 2 Tim. 4, 22. Tit. 3, 15.

---

v. 15. Ed. omn. Er. add. δε. — "οἱ omitt. Ed. omn. Er. et St. — "'ὁ omitt. C. et Mt. — v. 16. ἐπι omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — "ἡ omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — "'τȣ omitt. Mt. et Gb. — ""Ed. 1. 2. 3. Er. ὁ ἀςηρ λαμπρος και ὀρθρινος. Ed. 4. 5. Er. ὁ ἀςηρ ὁ λαμπρος και ὀρθρινος. — v. 17. Ed. omn. Er. et St. ἐλθε bis. — "Ed. omn. Er. et St. ἐλθετω, και ὁ θελων λαμβανετω το ὑδωρ ζωης δωρεαν. — v. 18. C. μαρτυρω ἐγω παντι ἀκȣοντι τȣς λογȣς της προφητειας τȣ βιβλιȣ τȣτȣ. ἐαν τις ἐπιθη ἐπ' αὐτα, ἐπιθησαι ἐπ' αὐτον ὁ θεος τας ἑπτα πληγας, τας γεγραμμενας ἐν τῳ βιβλιῳ τȣτῳ. Mt. et Gb. μαρτυρω ἐγω παντι τῳ ἀκȣοντι τȣς λογȣς της προφητειας τȣ βιβλιȣ τȣτȣ· ἐαν τις ἐπιθη ἐπ' αὐτα, ἐπιθησαι (Gb. ἐπιθησει) ὁ θεος ἐπ' αὐτον τας πληγας τας γεγραμμενας ἐν τῳ βιβλιῳ τȣτῳ. — "ἐαν omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 19. C. Mt. et Gb. και ἐαν τις ἀφελη ἀπο των λογων τȣ βιβλιȣ της προφητειας ταυτης, ἀφελοι (Gb. ἀφελει) ὁ θεος το μερος αὐτȣ ἀπο τȣ ξυλȣ της ζωης και ἐκ της πολεως, της ἁγιας, των γεγραμμενων ἐν τῳ βιβλιῳ τȣτῳ. — "ἐαν omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — "'Ed. 2. Er. ἀφελει. — ""της omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — """ἐκ της omitt. Ed. 1. 2. 3. Er. — v. 20. ναι omitt. Gb. — v. 21. Ed. omn. Er. et St. ἡ χαρις τȣ κυριȣ ἡμων ἰησȣ χριςȣ μετα παντων ὑμων. ἀμην. — "Gb. omitt. ἀμην.

Emendanda.

Marc. X, 49. pro *ἔγειραι* legit Griesb. *ἔγειρε.* — Luc. VI, 8. pro *ἔγειραι* leg. Gb. *ἔγειρε.* — VI, 10. pro *ἀποκατεστάθη* leg. Gb. *ἀπεκατεστάθη.* — VII, 46. pro *μου τοὺς πόδας* leg. Gb. *τοὺς πόδας μου.* — Joh. V, 14. pro *τί σοι γένηται* leg. Gb. *σοί τι γένηται.* — X, 8. pro *πρὸ ἐμοῦ ἦλθον* leg. Gb. *ἦλθον πρὸ ἐμοῦ.* — XI, 44. ante *ἐξῆλθεν* omitt. Gb. *καὶ.* — XI, 51. ante *ἰησοῦς* omitt. Gb. *ὁ.* — XII, 12. ante *ἰησοῦς* omitt. Gb. *ὁ.* — Act. V, 39. pro *αὐτὸ* leg. Gb. *αὐτοὺς.* — VII, 10. pro *ἐξείλετο* leg. Gb. *ἐξείλατο.* — VII, 21. pro *ἀνείλετο* leg. Gb. *ἀνείλατο.* — VIII, 21. pro *ἐνώπιον* leg. Gb. *ἔναντι.* — X, 20. pro *διότι* leg. Gb. *ὅτι.* — XVI, 32. pro *καὶ πᾶσι* leg. Gb. *σὺν πᾶσι.* — XIX, 4. ante *ἰησοῦν* omitt. Gb. *χριστὸν.* — XXI, 27. pon. Gb. *τὰς χεῖρας* post *ἐπ' αὐτὸν.* — XXII, 24. pon. Gb. *αὐτὸν* post *εἰσάγεσθαι.* — XXII, 26. pon. Gb. *ἀπήγγειλε* post *χιλιάρχῳ.* — XXIII, 15. omitt. Gb. *αὔριον* post *ὅπως.*

Luc. 20, 19. post manus dele: [1]) in, et infra notam. — 1 Petr. 3, 3. pone apud: vestimentorum infra notam: 1590. vestimentorumve.